

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

**AD JUS
ECCLESIASTICUM**

U N I V E R S U M

R. P. FRANCISCI SCHMALZGRUEBER

INDICES UNIVERSI

P R I M U S

T I T U L O R U M

A L T E R

BERUM SECUNDUM ORDINEM DECRETALIU

P O S T R E M U S

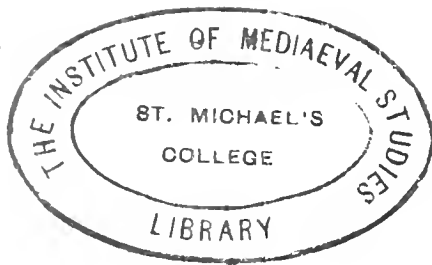
V E R B O R U M

FEB 14 1969

MAR 9 1969

R O M A E
EX TYPOGRAPHIA REV. CAM. APOSTOLICÆ
1846.

JUL 17 1933

6282

I N D E X

TITULORUM

V O L U M E N I.

DISSERTATIO PROEMIALIS

§. I.

De etymologia juris , et justitiæ , diversa eorum acceptione , et
generali divisione . . . . . pag. 3

§. II.

De jure naturali . . . . . » 18

§. III.

De jure positivo in genere , et in specie de jure positivo di-
vino . . . . . » 43

§. IV.

De jure positivo humano , et in specie de jure gentium . . » 54

§. V.

De jure civili in genere , et in specie de jure civili publico » 68

§. VI.

De jure civili privato . . . . . » 77

§. VII.

De jure canonico , clauso corpore juris communis . . . » 99

§. VIII.

De decretis conciliorum , horumque autoritate . . . . pag. 100

§. IX.

De decretis et declarationibus synodi tridentinae . . . . » 146

§. X.

De bullario , cancellariae apostolicae regulis , et romanae ro-
tae decisionibus . . . . . » 156

§. XI.

De usu juris canonici , et civilis . . . . . » 162

TITULUS I.

De summa Trinitate , et fide catholica.

- §. I. De summa Trinitate. . . . . » 168
II. De fide catholica , et ejus professione . . . . » 172

TITULUS II.

De constitutionibus.

- §. I. De natura , varietate , actibus , et causa finali legis » 176
II. De causa efficiente legis . . . . . » 180
III. De causa materiali legis . . . . . » 187
IV. De causa formali legis. . . . . » 192
V. De effectu legis . . . . . » 198
VI. De subjecto legis . . . . . » 203
VII. De interpretatione legis . . . . . » 213
VIII. De cessatione legum . . . . . » 218

TITULUS III.

De rescriptis.

- §. I. De rescripti natura , varietate , et impetratione . . » 231
 II. De rescriptorum forma. . . . . » 236
 III. De vitiis rescriptorum, maxime de ob. et subreptione
 illorum . . . . . » 242
 IV. De rescriptorum praesentatione . . . . . pag. 249
 V. De rescriptorum interpretatione . . . . . » 253
 VI. De rescriptorum executione . . . . . » 257

TITULUS IV.

De consuetudine.

- I. De consuetudinis natura , varietate , et conditionibus
 ad illam requisitis. . . . . » 263
 II. De rationabilitate ad consuetudinem requisita . . » 267
 III. De tempore ad consuetudinem legitimam requisito. » 269
 IV. De qualitate actuum , et consensu legislatoris ad con-
 suetudinem requisitis . . . . . » 272
 V. De effectibus consuetudinis. . . . . » 275
 VI. De consuetudinis probatione , et abrogatione . . » 284

TITULUS V.

De postulatione praelatorum.

- §. I. De postulationis natura , varietate , effectu , et fine » 288
 II. Quis postulari possit , vel non possit ? . . . » 291
 III. Quinam postulare possint ? . . . . . » 296
 IV. Quae sit forma postulationis ? . . . . . » 299

TITULUS VI.

De electione , et electi potestate.

- §. I. De electione , et electoribus . . . . . » 304
 II. De electis , vel eligendis ad praelaturas , et dignita-
 tes ecclesiasticas . . . . . » 316

III.	De convocatione electorum ad celebrandam electionem »	322
IV.	De electionis loco , tempore , et tractatu praevio »	330
V.	De forma electionis , et praecipue de forma scrutinii »	339
VI.	De forma electionis per compromissum. . . . . »	345
VII.	De electionis libertate , ejus intimatione , et confir- matione . . . . . »	353
VIII.	De consecratione episcopi electi , et confirmati . »	361
IX.	Specialia de electionibus regularium. . . . . »	365
X.	Aliqua quaesita de electione summi pontificis. . »	372

TITULUS VII.

De translatione episcopi . . . . . »	378
--------------------------------------	-----

TITULUS VIII.

De auctoritate , et usu pallii . . . . . »	384
--	-----

TITULUS IX.

De renuntiatione.

§. I.	De natura , et varietate renuntiationis . . . . . »	391
II.	De beneficiis , quae resignari possunt , vel non pos- sunt . . . . . »	395
III.	De personis , quae beneficia resignare possunt , vel non possunt . . . . . »	400
IV.	De consensu superioris requisito ad renuntiationem »	405
V.	De causa renuntiationis . . . . . »	411
VI.	De forma renuntiationis , et praecipue de modo re- nuntiandi beneficia per procuratorem . . . . . »	415
VII.	De effectibus renuntiationis . . . . . »	421

TITULUS X.

De supplenda negligentia praelatorum.

§. I.	De supplenda negligentia in beneficiorum collatione »	424
II.	De supplenda negligentia in justitiae , et officii ad- ministratione . . . . . »	430

VOLUMEN II.

TITULUS XI.

De temporibus ordinationum, et qualitate ordinandorum.

§. I.	De ordinum natura, varietate et numero . . .	pag.	1
II.	De temporibus interstitii, et loco ordinationum. . . »		7
III.	De ordinandorum qualitate. . . . . »		16
IV.	De ministro ordinis. . . . . »		22
V.	De litteris dimissoriis . . . . . »		30
VI.	De titulo, ad quem ordinandi sunt clerici. . . »		35
VII.	De poenis male ordinantium, et ordinatorum. . . »		39

TITULUS XII.

De scrutinio in ordine faciendo . . . . . »	48
---	----

TITULUS XIII.

De ordinatis ab episcopo, qui renuntiavit episcopatu, vel ab excommunicato . . . . . »	51
---	----

TITULUS XIV.

De aetate, et qualitate, et ordine praeficiendorum.

§. I.	De praeficiendorum aetate . . . . . »	54
II.	De ordine requisito in promovendis ad praelaturas, et beneficia . . . . . »	59
III.	De ceteris qualitatibus promovendorum . . . . . »	65
IV.	De electione inter promovendos ad dignitates, et be- neficia . . . . . »	72

TITULUS XV.

De sacra unctione . . . . . »	77
<i>Schmalzgrueber Tom. XII.</i>	2

TITULUS XVI.

De sacramentis non iterandis . . . » 85

TITULUS XVII.

De filiis presbyterorum ordinandis , vel non.

- §. I. De filiis illegitimis in genere , et de horum incapaci-
tate ad ordines , et beneficia . . . » 89
- II. De filiis clericorum in specie. . . » 99

TITULUS XVIII.

De servis non ordinandis , et eorum manumissione . . » 104

TITULUS XIX.

De obligatis ad ratiocinia ordinandis, vel non . . » 109

TITULUS XX.

De corpore vitiatis ordinandis , vel non . . » 112

TITULUS XXI.

De bigamis non ordinandis . . . » 121

TITULUS XXII.

De clericis peregrinis . . . » 130

TITULUS XXIII.

De officio archidiaconi . . . » 135

TITULUS XXIV.

De officio archipresbyteri . . . » 139

TITULUS XXV. XXVI. et XXVII.

De officio primicerii, sacristae, et custodis . . . » 142

TITULUS XXVIII.

De officio vicarii.

- §. I. De vicario in divinis . . . » 144
 II. De vicario jurisdictionis episcopalis . . . » 152
 III. Specialia de vicario capituli, sede episcopali vacante » 162

TITULUS XXIX.

De officio, et potestate judicis delegati.

- §. I. De natura, et varietate judicum delegatorum . . » 166
 II. De iis, qui potestatem delegandi, vel subdelegandi
 habent . . . » 171
 III. De iis, quibus delegatio fieri potest, vel non potest » 174
 IV. De causis, quae delegari possunt . . . » 178
 V. De officio judicis delegati. . . » 184
 VI. De potestate judicis delegati . . . » 187
 VII. De cessatione officii; et potestatis judicis delegati » 193
 VIII. De judicibus conservatoribus . . . » 199

TITULUS XXX.

De officio legati . . . » 203

TITULUS XXXI.

De officio judicis ordinarii.

- §. I. De summo pontifice . . . » 213
 II. De sacrae romanae ecclesiae cardinalibus . . » 219
 III. De patriarchis, primatibus, et archiepiscopis. . » 223
 IV. De episcopis, et horum officio, ac potestate . . » 228
 V. De officio, et jurisdictione ordinaria praelatorum re-
 gularium, episcopo inferiorum . . » 237
 VI. De officio, et potestate parochi . . . » 242

TITULUS XXXII.

De officio judicis.

§. I.	De natura , et varietate judicum	pag. 247
II.	De jurisdictione judicis	» 250
III.	De officio , et obligatione judicis	» 256

TITULUS XXXIII.

De majoritate , et obedientia.

§. I.	De majoritate	» 267
II.	De obedientia , et reverentia , quae majoribus a minoribus praestari debet	» 272

TITULUS XXXIV.

De treuga , et pace

§. I.	De bello	» 276
II.	De treuga	» 283
III.	De pace	» 286

TITULUS XXXV.

De pactis.

§. I.	De pacti natura , varietate , et obligatione	» 288
II.	De personis , quae pacisci possunt, vel non possunt	» 294
III.	De materia , sive objecto pactorum	» 302
IV.	De forma pactorum , atque contractuum	» 309
V.	Aliqua de contractibus , quae praecipua est pactorum species	» 313

TITULUS XXXVI.

De transactionibus.

§. I.	De transactionis natura , et varietate	» 319
II.	De causis transactionum	» 321

§. III.	De effectu, extensione, et rescissione transactionum	pag. 328
---------	--	----------

TITULUS XXXVII.

De postulando.

§. I.	De postulationis natura , advocatorum differentia , et varietate . . . . . »	332
II.	De subjecto postulationis . . . . . »	335
III.	De objecto postulationis , advocatorum officio , seu obligatione , et praerogativis . . . . . »	341

TITULUS XXXVIII.

De procuratoribus.

§. I.	De natura , et varietate procuratorum . . . . . »	345
II.	De iis , qui constituere procuratorem possunt . . . »	347
III.	De iis , qui procuratores constitui possunt . . . »	351
IV.	De causis , in quibus constitui procuratores possunt . »	357
V.	De mandato procuratoris . . . . . »	362
VI.	De officio , et potestate procuratoris . . . . . »	367
VII.	Quomodo officium , et potestas procuratoris exspiret »	372

TITULUS XXXIX.

De syndico . . . . . »	376
------------------------	-----

TITULUS XL.

De his , quae vi metusve causa fiunt.

§. I.	De natura vis , et metus , et eorum divisionibus. »	381
II.	De valore , et firmitate actuum metu gestorum . »	387
III.	De rescissione actuum metu gestorum , et hujus pro- batione . . . . . »	397

TITULUS XLI.

De in integrum restitutione.

§. I.	De natura hujus restitutionis , et conditionibus ad eam requisitis . . . . . »	404
II.	De subjecto restitutionis in integrum . . . . . »	410
III.	De objecto restitutionis in integrum . . . . . »	421
IV.	De forma restitutionis in integrum . . . . . »	428

TITULUS XLII.

De alienatione judicii mutandi causa facta . . . . . »	440
--	-----

TITULUS XLIII.

De arbitris.

§. I.	De natura , et varietate arbitrorum . . . . . »	444
II.	De subjecto , et objecto arbitrii . . . . . »	448
III.	De arbitrii forma , effectu , et contrariis . . . . . »	458

VOLUMEN III.

TITULUS I.

De judiciis.

§. I.	De judicii natura , et varietate . . . . . »	2
II.	De personis constituentibus judicium . . . . . »	11
III.	De materia , et objecto judicii . . . . . »	43
IV.	De forma , effectu , et contrariis judiciorum . . . . . »	61

TITULUS II.

De foro competente.

§. I.	De fori natura , et varietate . . . . . »	67
II.	De foro competente ratione domicilii . . . . . »	73

		15
III.	De foro competente ratione contractus . . . . »	90
IV.	De foro competente ratione rei sitae . . . . »	103
V.	De foro competente ratione delicti . . . . »	111
VI.	De foro competente ratione personarum ecclesiastica- rum . . . . . »	125
VII.	De foro privilegiato laicorum . . . . »	153
VIII.	De quibusdam aliis fori specialis generibus . . »	171

TITULUS III.

De oblatione libelli.

§. I.	De libello , et requisitis ad libellum legitimum . »	191
II.	De rei conventi citatione . . . . »	208

TITULUS IV.

De mutuis petitionibus . . . . . »	223
------------------------------------	-----

TITULUS V.

De litis contestatione . . . . . »	235
------------------------------------	-----

TITULUS VI.

Ut lite non contestata , non procedatur ad testium re- ceptionem , vel ad sententiam definitivam . . »	247
---	-----

TITULUS VII.

De juramento calumniae . . . . . »	255
------------------------------------	-----

TITULUS VIII.

De dilationibus . . . . . »	279
-----------------------------	-----

TITULUS IX.

De feriis.

§. I.	De feriarum natura , varietate , introductione etc. »	292
II.	De actibus , qui in feriis sacris praecipiuntur , vel prohibentur . . . . . »	302

TITULUS X.

De ordine cognitionum . . . . . pag. 318

TITULUS XI.

De plus petitionibus . . . . . » 328

TITULUS XII.

De causa possessionis, et proprietatis.

- §. I. De possessione . . . . . » 338
 II. De proprietate . . . . . » 351
 III. De qua ratione tractanda sit causa possessionis, et
 proprietatis . . . . . » 360

TITULUS XIII.

De restitutione spoliatorum.

- §. I. De subjecto, seu persona, cui, et contra quam com-
 petit hoc interdictum . . . . . » 375
 II. De modo, quo fieri debet restitutio spoliatorum . . » 388
 III. De restitutione in causis spiritualibus . . . . » 405
 IV. Alia quaedam dubia de restitutione spoliatorum . » 416

TITULUS XIV.

De dolo, et contumacia.

- §. I. De dolo . . . . . » 421
 II. De contumacia . . . . . » 439

TITULUS XV.

De eo, qui mittitur in possessionem causa rei servandae.

- §. I. De missione in possessionem ex primo decreto . » 452
 II. De missione in possessionem ex secundo decreto » 465

TITULUS XVI.

Ut lite pendente nihil innovetur . . . . . pag. 473

TITULUS XVII.

De sequestratione possessionum et fructuum . . . » 485

VOLUMEN IV.

TITULUS XVIII.

De confessis.

- §. I. De natura confessionis, hujus varietate, et requisitis . . . . . » 1
 II. De effectibus confessionis, et ejus revocatione . . . » 13

TITULUS XIX.

De probationibus.

- §. I. De probationis natura, varietate, effectu . . . » 28
 II. De personis ad probandum obstrictis. . . . . » 40
 III. De objecto probationis . . . . . » 52

TITULUS XX.

De testibus, et attestationibus.

- §. I. De natura, et qualitate testium . . . . . » 60
 II. De iis qui secundum quid sunt inhabiles ad testificandum . . . . . » 74
 III. De numero, productione, et juramento testium . . . » 96
 IV. De testium examine, eorum depositione, et attestationum publicatione . . . . . » 111
 V. De reprobatione testium. . . . . » 134

TITULUS XXI.

De testibus cogendis, vel non . . . . . pag. 139

TITULUS XXII.

De fide instrumentorum.

§. I.	De instrumentis publicis . . . . . »	149
II.	De instrumentis privatis authenticis . . . . . »	166
III.	De instrumentis privatis non authenticis . . . . . »	178
IV.	De instrumentorum productione, amissione, renova- tione, et interpretatione . . . . . »	192
V.	De impugnatione instrumentorum. . . . . »	199

TITULUS XXIII.

De praesumptionibus.

§. I.	De natura, varietate, et effectibus praesumptionum »	211
II.	De regulis praesumptionum . . . . . »	224

TITULUS XXIV.

De jurejurando.

§. I.	De juramenti natura, honestate, et varietate. . . »	234
II.	De juramento voluntario . . . . . »	239
III.	De jurejurando judiciali . . . . . »	248
IV.	De jurejurando necessario. . . . . »	256
V.	De jurejurando in litem . . . . . »	267
VI.	De juramento promissorio . . . . . »	274

TITULUS XXV.

De exceptionibus.

§. I.	De natura, varietate, et origine exceptionis . . »	292
II.	De exceptionis oppositione. . . . . »	298
III.	Quaedam alia quaesita de exceptionibus . . . »	311

TITULUS XXVI.

De praescriptionibus.

§. I.	De natura, varietate, et origine praescriptionis	pag. 321
II.	Quae res praescribi possint, vel non possint . . . »	332
III.	De possessione requisita ad praescriptionem . . . »	443
IV.	De bona fide necessaria ad praescribendum . . . »	331
V.	De titulo ad legitimam praescriptionem requisito. »	368
VI.	De tempore requisito ad praescriptionem rerum corporalium . . . . . »	376
VII.	De tempore requisito ad praescriptionem rerum incorporalium . . . . . »	385
VIII.	De effectibus praescriptionis, et ejusdem impedimentis . . . . . »	394

TITULUS XXVII.

De sententia, et re judicata.

§. I.	De conclusione in causa . . . . . »	402
II.	De sententia. . . . . »	410
III.	De re judicata . . . . . »	434
IV.	De effectu sententiae, et rei judicatae. . . . »	444
V.	De executione sententiae . . . . . »	451
VI.	De poena judicis male judicantis, et partium temere litigantium . . . . . »	460

TITULUS XXVIII.

De appellationibus, recusationibus, et relationibus.

§. I.	De appellationis natura, et causae ob quas est introducta . . . . . »	470
II.	De personis, quibus appellatio permittitur, vel non permittitur . . . . . »	473
III.	De actibus, a quibus permissum, vel non permissum est appellare . . . . . »	479
IV.	De iudice, a quo, et ad quem appellatur, vel non appellatur. . . . . »	490

§. V.	De forma , et modo appellandi	pag. 500
VI.	De fatalibus appellationum	» 506
VII.	De officio utriusque judicis , a quo et ad quem ap- pellatur	» 519
VIII.	De effectibus appellationis, et attentatis post illam	» 527
IX.	De recusationibus	» 537
X.	De relationibus	» 545

TITULUS XXIX.

De clericis peregrinantibus	» 548
---------------------------------------	-------

TITULUS XXX.

De confirmatione utili , et inutili	» 550
---	-------

VOLUMEN V.

TITULUS I.

De vita , et honestate clericorum.

§. I.	De clericalis vitae honestate interna	» 2
II.	De honestate vitae clericalis externa.	» 13
III.	De probatione clericatus	» 27

TITULUS II.

De cohabitatione clericorum, et mulierum.

§. I.	De cohabitatione clericorum cum mulieribus licita, et illicita	» 30
II.	De poenis clericorum cohabitantium foeminis.	» 34

TITULUS III.

De clericis conjugatis.

§. I.	De clericis minoribus matrimonia ineuntibus .	pag.	40
II.	De clericis majoribus ineuntibus matrimonia . . . »		49
III.	De privilegio clericali in ordine ad clericos conjugatos . . . . . »		58

TITULUS IV.

De clericis non residentibus in ecclesia, vel praebenda..

§. I.	De obligatione ad residentiam . . . . . »	64
II.	De origine obligationis residendi, et poenis non residentium . . . . . »	75
III.	De causis excusantibus a residentia . . . . . »	86
IV.	De distributionibus quotidianis . . . . . »	100

TITULUS V.

De praebendis, et dignitatibus.

§. I.	De praebendarum, et dignitatum ecclesiasticarum natura, et origine . . . . . »	118
II.	De varietate beneficiorum ecclesiasticorum . . . »	126
III.	De collatione beneficiorum . . . . . »	139
IV.	De pluralitate beneficiorum . . . . . »	160
V.	De beneficiorum unione, divisione, et dismembratione . . . . . »	185
VI.	De beneficiorum reservatione . . . . . »	211
VII.	De alternativa collatione beneficiorum . . . »	241
VIII.	De primis precibus imperatoris, ac regis romanorum . . . . . »	262

TITULUS VI.

De clerico aegrotante, vel debilitato . . . . . »	287
---	-----

TITULUS VII.

De institutionibus.

- §. I. De institutione collativa tituli in beneficio. . . pag. 304
 II. De institutione authorizabili . . . » 322
 III. De investitura, et missione in beneficii possessionem . . . » 326

TITULUS VIII.

De concessione prae bendae non vacantis . . . » 334

TITULUS IX.

Ne sede vacante, aliquid innovetur. . . » 354

TITULUS X.

De his quae fiunt a praelato sine consensu capituli » 379

TITULUS XI.

De his, quae fiunt a maiore parte capituli . . » 389

TITULUS XII.

Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur . . . » 406

TITULUS XIII.

De rebus ecclesiae alienandis, vel non.

- §. I. Explicatur rubrica tituli . . . » 432
 II. Referuntur res, quae libere alienari possunt, vel non possunt . . . » 444
 III. De causis ad alienationem rerum ecclesiasticarum requisitis . . . » 456

§. IV.	De solemnitatibus in alienatione rerum ecclesiae prae-	
	scriptis	pag. 465
V.	De effectu alienationis rerum ecclesiasticarum. . . »	489

VOLUMEN VI.

TITULUS XIV.

De precariis.

§. I.	De contractu precarii . . . . . »	1
II.	De contractu precariae , seu preciarum . . . »	11

TITULUS XV.

De commodato . . . . . »	17
--------------------------	----

TITULUS XVI.

De deposito . . . . . »	38
-------------------------	----

TITULUS XVII.

De emptione, et venditione.

§. I.	De emptionis , et venditionis natura , et varietate »	62
II.	De personis vendentibus , et ementibus. . . »	70
III.	De emptoris , et venditoris mutuo consensu . . »	77
IV.	De re, seu merce, secundo emptionis venditionis con-	
	stitutivo . . . . . »	88
V.	De rerum venalium pretio . . . . . »	100
VI.	De obligationibus venditoris . . . . . »	113
VII.	De obligationibus emptoris , et de periculo , ac com-	
	modo rei emptae . . . . . »	130
VIII.	De laesione in contractu emptionis venditionis, et hu-	
	jus remediis. . . . . »	144

- §. IX. Alia quaedam capita ; ex quibus resolvi emptio venditio potest . . . . . pag. 156

TITULUS XVIII.

De locato , et conducto.

- §. I. De locatione , et conductione . . . . . » 167
II. De contractu emphyteutico . . . . . » 205

TITULUS XIX.

De rerum permutatione.

- §. I. De permutatione rerum in genere . . . . . » 236
II. De permutatione rerum spiritualium , et ecclesiasticarum . . . . . » 246
III. De permutatione beneficiorum ecclesiasticorum . . » 254

TITULUS XX.

De feudis.

- §. I. De origine , natura , et varietate feudi . . . . » 275
II. De objecto feudi , et personis , quae constituere feudum possunt . . . . . » 293
III. De subjecto feudi , et modis hoc acquirendi . . » 306
IV. De successione in feudo . . . . . » 317
V. De renovatione , alienatione , et amissione feudi . » 339

TITULUS XXI.

De pignoribus , et aliis cautionibus.

- §. I. De pignoris natura , et varietate . . . . . » 363
II. De rebus , quae in pignus , vel hypothecam concedi possunt , vel non possunt . . . . . » 367
III. De effectibus pignoris , et ejus dissolutione . . » 373
IV. De pacto antichreseos , et legis commissoriae , nonnunquam contractui pignoris addi solito . . » 379
V. De cautione usufructuarii . . . . . » 384

TITULUS XXII.

De fidejussoribus.

- §. I. De fidejussionis natura , varietate, et requisitis. pag. 387
 II. De iis , qui fidejubere pro aliis possunt , vel non
 possunt . . . . . » 392
 III. De effectu fidejussionis . . . . . » 398

TITULUS XXIII.

De solutionibus.

- §. I. De solutionis natura, et requisitis, ut rite fiat solutio » 403
 II. De persona ejus , cui , et a quo solutio praestanda
 est . . . . . » 409
 III. De privilegio competentiae, quod datur clericis debi-
 toribus , qui non sunt solvendo . . . . . » 415
 IV. De debitis relictis ab antecessore in praelatura , vel
 beneficio . . . . . » 419
 V. De solutione indebiti , et sic soluti repetitione . . » 423
 VI. De effectibus solutionis . . . . . » 428

TITULUS XXIV.

De donationibus.

- §. I. De donationis natura , et requisitis . . . . . » 430
 II. De varietate donationum , et praecipue de donatione
 inter vivos , et mortis causa . . . . . » 434
 III. De iis , qui donare possunt , vel non possunt . . » 439
 IV. De forma , et modo servanda in donatione . . » 446
 V. De revocatione donationum . . . . . » 450

TITULUS XXV.

De peculio clericorum.

- §. I. An , et quorum bonorum clerici dominium habeant » 462
 II. Quomodo expendere clericus bona , quae sub dominio
 illius sunt , licite possit . . . . . » 471

TITULUS XXVI.

De testamentis, et ultimis voluntatibus.

§. I.	De testamenti natura, origine, et libertate.	pag. 480
II.	De testamento solemni.	» 489
III.	De testamento non solemni.	» 499
IV.	De haeredis institutione.	» 511
V.	De substitutionibus, et legatis.	» 532
VI.	De testamenti resolutione.	» 553
VII.	De executione testamenti, et aliarum ultimarum voluntatum.	» 561
VIII.	De commutatione ultimarum voluntatum.	» 568
IX.	De portione canonica episcopali.	» 574

TITULUS XXVII.

De successionibus ab intestato.

§. I.	De natura successionis ab intestato, et requisitis.	» 579
II.	Qua ratione succedant liberi et horum descendentes.	» 583
III.	Qua ratione ab intestato succedant ascendentes.	» 588
IV.	Qua ratione ab intestato succedant consanguinei collaterales?	» 592
V.	Quomodo ab intestato succedant uxor, ecclesia, fiscus etc.	» 597
VI.	De haeredibus novitiorum, et professorum intestatorum.	» 601

TITULUS XXVIII.

De sepulturis.

§. I.	De loco sepulturae sacrae.	» 608
II.	De electione sepulturae sacrae.	» 611
III.	De sepultura majorum.	» 618
IV.	De sepultura parochiali.	» 622
V.	De personis sepultura sacra indignis.	» 628
VI.	De jure sacrae sepulturae, et hujus sumptibus.	» 636
VII.	De portione canonica parochiali.	» 640

TITULUS XXIX.

De parochiis, et alienis parochianis.

§. I.	De parochiae constitutione	pag. 644
II.	De juribus parochiarum.	» 648
III.	De limitibus parochiarum.	» 652

TITULUS XXX.

De decimis, primitiis, et oblationibus.

§. I.	De decimarum natura, varietate, et obligatione	» 657
II.	De modis acquirendi jus percipiendi decimas	» 669
III.	De exemptione ab onere solvendi decimas	» 676
IV.	De iudice causarum decimalium, et poenis fraudan- tium decimas	» 682
V.	De primitiis, et oblationibus	» 687

VOLUMEN VII.

TITULUS XXXI.

De regularibus, et transeuntibus ad religionem.

§. I.	De natura, institutione, et varietate status religiosi	» 1
II.	De requisitis ad substantiam status religiosi	» 5
III.	De personis status religiosi capacibus, vel non	» 10
IV.	De anno probationis praemittendo religiosae profes- sioni	» 20
V.	De obligationibus, et juribus novitiorum	» 31
VI.	De renunciationibus bonorum, quae a novitiis fieri solent.	» 38
VII.	De professione religiosa	» 59
VIII.	De recessu a religione permissio et vetito	» 85

TITULUS XXXII.

De conversione conjugatorum.

- §. I. De religionis ingressu post matrimonium ratum. pag. 104
 II. De ingressu religionis post matrimonium consumatum » 111

TITULUS XXXIII.

De conversione infidelium . . . . . » 118

TITULUS XXXIV.

De voto , et voti redemptione.

- §. I. De voti natura , et varietate . . . . . » 120
 II. De voti obligatione . . . . . » 132
 III. De cessatione obligationis ex voto contractae . . » 142

TITULUS XXXV.

De statu monachorum , et canonicorum regularium.

- §. I. De voto paupertatis religiosae . . . . . » 161
 II. De voto castitatis religiosae . . . . . » 178
 III. De voto obedientiae religiosae . . . . . » 185
 IV. Alia quaedam , quae jure communi constituta sunt circa regulares utriusque sexus . . . . . » 197

TITULUS XXXVI.

De religiosis domibus , ut episcopo sint subjectae » 216

TITULUS XXXVII.

De capellis monachorum ; et aliorum religiosorum » 233

TITULUS XXXVIII.

De jure patronatus.

- §. I. De natura , et varietate juris patronatus . . . » 241
 II. De origine , et causis juris patronatus . . . » 254

§. III.	De personis , quibus competit jus patronatus .	pag. 269
IV.	De juribus , et obligatione patronorum	» 281
V.	De translatione juris patronatus	» 292
VI.	De actu praesentationis	» 309
VII.	De patronatus probatione , derogatione , et amissione »	334

TITULUS XXXIX.

De censibus , exactionibus , procurationibus.

§. I.	De censibus	» 345
II.	De exactionibus	» 368
III.	De procurationibus	» 385
IV.	De sustentatione congrua parochi , et de vicarii por- tione	» 392

TITULUS XL.

De consecratione ecclesiae , vel altaris.

§. I.	De consecratione ecclesiae	» 405
II.	De consecratione altaris , et aliorum , quae in sacri- ficio missae adhibentur	» 418
III.	De ecclesiae , et coemeterii polluti reconciliatione »	430

TITULUS XLI.

De celebratione missarum , et sacramento eucharistiae , et divinis officiis.

§. I.	De sanctissimo eucharistiae sacramento	» 443
II.	De sacrosancto missae sacrificio	» 456
III.	De officio divino	» 466
IV.	De applicatione fructus sacrificii	» 486
V.	De missarum , et officiorum divinatorum reductione »	502

TITULUS XLII.

De baptismo , et ejus effectu	» 514
---	-------

TITULUS XLIII.

De presbytero non baptizato . . . . . pag. 539

TITULUS XLIV.

De custodia eucharistiae , chrismatis , et aliorum sacramentorum . . . . . » 542

TITULUS XLV.

De reliquiis , et veneratione sanctorum.

- §. I. De veneratione , et canonizatione sanctorum . . » 553
 II. De reliquiis sanctorum , earumque veneratione . » 566

TITULUS XLVI.

De observatione jejuniorum . . . . . » 575

TITULUS XLVII.

De purificatione post partum . . . . . » 595

TITULUS XLVIII.

De ecclesiis aedificandis , et reparandis.

- §. I. De ecclesiarum , praesertim parochialium aedificatione . . . . . » 598
 II. De ecclesiae , et aedium parochialium reparatione » 608

TITULUS XLIX.

*De immunitate ecclesiarum , coemeterii ,
 et rerum ad eas pertinentium.*

- §. I. De immunitate ecclesiastica in genere , et in specie
 de reali , et personali . . . . . » 619
 II. De immunitate locali , et praecipue de jure asyli » 650

		31
§. III.	De locis sacri asyli jure gaudentibus	pag. 667
IV.	De personis , quae immunitate asyli gaudent , vel non gaudent	» 683
V.	De criminibus quae reum ab asylo sacro excludunt. »	699
VI.	De effectibus immunitatis localis . . . . . »	735
VII.	De licita extractione confugae ex asylo in casibus exceptis . . . . . »	649
VIII.	De poenis violantium immunitatem localem. . . . »	762

TITULUS L.

*Ne clerici, vel monachi saecularibus negotiis
se immisceant.*

§. I.	De negotiatione prohibita clericis , et aliis personis ecclesiasticis . . . . . »	776
II.	De aliis actibus , qui in personis ecclesiasticis prohi- bentur . . . . . »	795
III.	De studiis quibusdam , quae prohibentur ecclesiasti- cis personis . . . . . »	806

VOLUMEN VIII.

TITULUS I.

De sponsalibus , et matrimonio

SECTIO I.

De sponsalibus.

§. I.	De sponsalium natura , atque contractu . . . . »	3
II.	De effectu sponsalium . . . . . »	38
III.	De accidentalibus sponsalium . . . . . »	55
IV.	De dissolutione sponsalium . . . . . »	69

SECTIO II.

De matrimonio.

§. I.	De matrimonio secundum se	pag. 98
II.	De matrimonio, quatenus est sacramentum	» 127
III.	De effectibus matrimonii, et mutua obligatione conjugum	» 143

SECTIO III.

De matrimoniorum impedimentis in genere, et quibusdam in specie.

§. I.	De matrimonii impedimentis in genere.	» 160
II.	De impedimento vis, et metus	» 177
III.	De impedimento erroris	» 203

TITULUS II.

De desponsatione impuberum.

§. I.	De aetate requisita ad sponsalia de futuro.	» 218
II.	De aetate ad matrimonium requisita.	» 234
III.	De consensu parentum	» 245

TITULUS III.

De clandestina desponsatione.

§. I.	De matrimonio clandestino per defectum denuntiationum	» 259
II.	De matrimonio clandestino propter defectum parochi, et testium	» 294
III.	De qualitate, et assistentia parochi	» 316
IV.	De commissione assistentiae matrimonialis	» 335
V.	De testibus, horum qualitate, et modo, quo tum isti, tum parochus assistere matrimonio debent	» 352
VI.	De probatione matrimonii clandestini, et ejus publicatione	» 363

TITULUS IV.

De sponsa duorum.

- §. I. De impedimento ligaminis . . . . . pag. 366
 II. De impedimento sponsalium . . . . . » 378

TITULUS V.

*De conditionibus apposis in desponsatione ,
et aliis contractibus.*

- §. I. De conditionis natura , varietate , et affinibus ejusdem » 388
 II. De conditione honesta possibili . . . . . » 394
 III. De desponsatione sub conditione impossibili . . . » 412
 IV. De desponsatione sub conditione turpi . . . . . » 427
 V. De desponsatione sub conditione contraria substantiae
 matrimonii . . . . . » 435
 VI. De causa , demonstratione , modo adjecto sponsali-
 bus , vel matrimonio . . . . . » 444

TITULUS VI.

Qui clerici , vel voventes matrimonium contrahere possint.

- §. I. De ordine sacro . . . . . » 449
 II. De professione religiosa . . . . . » 467
 III. De voto simplici continentiae , suscipiendi sacrum or-
 dinem , ingrediendi religionem , non nubendi etc. » 485
 IV. De impedimento , orto ex disparitate cultus . . . » 497

TITULUS VII.

*De eo , qui duxit in matrimonium , quam polluit
per adulterium.*

- §. I. De impedimento criminis , orto ex adulterio . . . » 509
 II. De impedimento criminis , orto ex homicidio , vel ma-
 chinatione illius . . . . . » 526

VOLUMEN IX.

TITULUS VIII.

De conjugio leprosorum . . . . . pag. I

TITULUS IX.

De conjugio servorum . . . . . » II

TITULUS X.

De natis ex libero ventre . . . . . » 29

TITULUS XI.

De cognatione spirituali.

§. I.	De cognatione spirituali orta ex baptismo et confir-	
	matione . . . . . »	34
II.	De cognatione spirituali orta ex cathechismo . . . »	58
III.	De patrinis , horum officio , et obligatione . . . »	62

TITULUS XII.

De cognatione legali . . . . . » 74

TITULUS XIII.

De eo qui cognovit consanguineam uxoris suae , vel
sponsae . . . . . » 87

TITULUS XIV.

De consanguinitate , et affinitate.

§. I.	De consanguinitate . . . . . »	101
II.	De affinitate . . . . . »	128

TITULUS XV.

De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi.

§. I.	De impotentiae varietate , causis , et obligatione illam tollendi	pag. 151
II.	De impotentia matrimonium dirimente	» 166
III.	De dissolutione matrimonii cum impotente initi	» 186

TITULUS XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum ecclesiae.

§. I.	De interdicto seu vetito ecclesiae	» 200
II.	De die seu tempore feriato	» 211
III.	De criminibus conjugum impredientibus	» 217
IV.	De potestate dispensandi in impedimentis conjugiorum	» 224
V.	De causis dispensationis matrimonialis	» 241
VI.	De exprimendis in litteris , quibus impetratur dispen- satio super impedimento matrimoniali	» 268
VII.	De commissione et executione dispensationum super impedimentis conjugiorum	» 288
VIII.	De matrimonii invalide contracti ratificatione	» 303

P A R S IV.

De nuptiarum legitimarum effectu
et dissolutione.

TITULUS XVII.

Qui filii sint legitimi.

§. I.	De liberis legitime natis	» 313
II.	De legitimatis per matrimonium parentum subsequens	» 330
III.	De legitimatis rescripto principis	» 348

TITULUS XVIII.

Qui matrimonium accusare possint , vel contra illud
testificari. . . . . » 361

TITULUS XIX.

De divortiis.

- §. I. De indissolubilitate matrimonii quoad vinculum. pag. 371
 II. De matrimonii perpetua separatione quoad thorum et
 cohabitationem . . . . . » 405
 III. De temporanea dissolutione matrimonii quoad thorum
 et cohabitationem . . . . . » 423

TITULUS XX.

*De donationibus inter virum et uxorem, et de dote
post divortium restituenda.*

- §. I. De valore et firmitate donationum inter conjuges. » 438
 II. De dote et donatione propter nuptias . . . . » 455
 III. De dotis et donationis propter nuptias solutione et re-
 petitione . . . . . » 470

TITULUS XXI.

De secundis nuptiis.

- §. I. De valore et licentia nuptiarum secundarum . . » 482
 II. De nuptiarum secundarum benedictione. . . . » 495
 III. De nuptiarum secundarum poenis. . . . . » 499

VOLUMEN X.

P A R S I.

De criminibus oppositis cultui divino et verae religioni.

TITULUS I.

De accusationibus inquisitionibus et denuntiationibus.

§. I.	De processu contra delinquentem notorium et in fla-	
	granti crimine deprehensum.	<i>pag.</i> 3
II.	De accusationibus	» 12
III.	De denuntiationibus	» 49
IV.	De inquisitionibus	» 65
V.	De criminis delatione per viam exceptionis	» 88

TITULUS II.

De calumniatoribus	» 92
------------------------------	------

TITULUS III.

De simonia et ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur.

§. I.	De natura et varietate simoniae	» 101
II.	De pactione simoniaca	» 115
III.	De pretio simoniaco	» 138
IV.	De merce simoniaca sive re spirituali	» 154
V.	De poenis simoniacorum et obligatione restituendi per simoniam obtenta	» 187

TITULUS IV.

Ne praelati vices suas vel ecclesiae sub annuo censu
concedant . . . . . pag. 215

TITULUS V.

*De magistris et ne aliquid exigatur
pro licentia docendi.*

- §. I. De gradibus et honoribus literariis . . . . . « 219
II. De magistro presertim theologo et de praebenda theo-
logali . . . . . » 233
III. De pretii exactione pro licentia et officio docendi » 235

TITULUS VI.

De judaeis , sarracenis eorumque servis . . . » 240

TITULUS VII.

De Haereticis

- I. De haeresis natura varietate et requisitis . . . » 267
II. De quibusdam cautelis adversus haereticos . . . » 277
III. De poenis haereticorum et praesertim de spirituali-
bus . . . . . » 299
IV. De poenis haereticorum temporalibus . . . » 331
V. De iudice in crimine haeresis , absolutione ab isto ,
et obligatione vitandi haereticos . . . » 332

TITULUS VIII.

De schismaticis , et ordinatis ab eis . . . » 353

TITULUS IX.

De apostatis et reiterantibus baptisma . . . » 361

P A R S II.

De criminibus adversantibus
charitati proximi.

TITULUS X.

De his qui filios occiderunt . . . . . » 373

§. XI.

De infantibus et languidis expositis . . . . . » 384

TITULUS XII.

De homicidio voluntario, vel casuali.

- §. I. De natura et varietate homicidii et mutilationis . . . » 392
 II. De homicidio voluntario justo . . . . . » 399
 III. De homicidio voluntario injusto . . . . . » 438
 IV. De homicidio casuali . . . . . » 460
 V. De dispensatione in irregularitate orta ex homicidio
 vel mutilatione, et de compensatione damnorum in-
 de secutorum . . . . . » 473

TITULUS XIII.

De torneamentis . . . . . » 484

TITULUS XIV.

De clericis pugnantis in duello.

- §. I. De duelli natura varietate et prohibitione . . . » 488
 II. De poenis duelli illiciti. . . . . » 502

TITULUS XV.

De sagittariis . . . . . » 512

TITULUS XVI.

De adulteriis et stupro.

§. I.	De fornicatione simplici et concubinato . . .	pag. 513
II.	De stupro	» 520
III.	De adulterio	» 537
IV.	De crimine incestus, sacrilegii carnalis et peccato contra naturam	» 553

TITULUS XVII.

De raptoribus incendiariis, et violatoribus ecclesiarum.

§. I.	De raptu personarum	» 562
II.	De rapina rerum.	» 582
III.	De incendiariis et violatoribus ecclesiarum. . .	» 596

TITULUS XVIII.

De furtis.

§. I.	De furti natura et varietate	» 608
II.	De obligatione quae nascitur ex furto	» 627
III.	De aliis diversis furtorum generibus et eorum poe- nis	» 652

TITULUS XIX.

De usuris

§. I.	De usura lucratoria.	» 667
II.	Examinantur diversi casus et statuitur an in illis com- mittatur usura	» 680
III.	Causae ob quas occasione mutui accipi potest aliquid ultra sortem	» 700
IV.	De emptione census	» 722
V.	De anatocismo sive usuris usurarum.	» 744
VI.	De usurarum promissarum solutione et solutarum do- minio	» 747

§. VII.	De usurarum restitutione	pag. 753	41
VIII.	De iudice criminis usurarum , ejus probatione et poe- nis	» 771	

TITULUS XX.

De crimine falsi	» 782
----------------------------	-------

TITULUS XXI.

De sortilegiis.	» 806
-------------------------	-------

TITULUS XXII.

De collusione delegenda	» 825
-----------------------------------	-------

TITULUS XXIII.

De delictis puerorum	» 829
--------------------------------	-------

VOLUMEN XI.

P A R S III.

De delictis propriis clericorum.

TITULUS XXIV.

De clerico venatore . . . . . pag. 1

TITULUS XXV.

De clerico percussore . . . . . » 6

TITULUS XXVI.

De maledicis . . . . . » 10

TITULUS XXVII.

De clerico excommunicato, deposito vel interdicto
ministrante . . . . . » 17

TITULUS XXVIII.

De clerico non ordinato ministrante. . . . . » 29

TITULUS XXIX.

De clerico per saltum promotus . . . . . » 37

TITULUS XXX.

De eo qui furtive ordinem suscepit . . . . . » 43

TITULUS XXXI.

De excessibus praelatorum et subditorum . . . pag. 47

TITULUS XXXII.

De novi operis nuntiatione . . . » 50

TITULUS XXXIII.

De privilegiis et excessibus privilegiatorum.

§. I.	De natura privilegii.	» 63
II.	De privilegiorum varietate.	» 76
III.	De modis acquirendi privilegia	» 89
IV.	De privilegii usu interpretatione et extensione.	» 98
V.	De privilegiorum amissione	» 115
VI.	De revocatione privilegiorum	» 140
VII.	De privilegio exemptionis	» 151

TITULUS XXXIV.

De purgatione canonica . . . . . » 165

TITULUS XXXV.

De purgationi vulgari . . . . . » 178

TITULUS XXXVI.

De injuriis et damno dato.

§. I.	De injuria.	» 185
II.	De damno dato	» 202
III.	De repressaliis seu pignoratibus.	» 223

P A R S IV.

De poenis delictorum.

TITULUS XXXVII.

De poenis.

§. I.	De poenis in genere	» 227
II.	De poenis ecclesiae spiritualibus et in specie de irregularitate	» 249
III.	De aliis poenis ecclesiae spiritualibus	» 271
IV.	De poenis ecclesiae temporalibus.	» 287
V.	De poenis fori saecularis	» 301

TITULUS XXXVIII.

De poenitentiis et remissionibus.

§. I.	De poenitentia prout est sacramentum	» 306
II.	De poenitentia prout est satisfactio pro peccato	» 348
III.	De indulgentiis	» 359
IV.	De jubileo.	» 371

TITULUS XXXIX.

De sententia excommunicationis suspensionis et interdicti.

§. I.	De censuris in genere	» 384
II.	De excommunicationis censura	»
III.	De excommunicatione in particulari et praecipue de excommunicatione canonis	» 463
IV.	De suspensione	» 485
V.	De interdicto	» 503
VI.	De cessatione a divinis	» 533

P A R S V.

Appendix pro toto jure canonico.

TITULUS X.

De verborum significatione . . . . . » 541

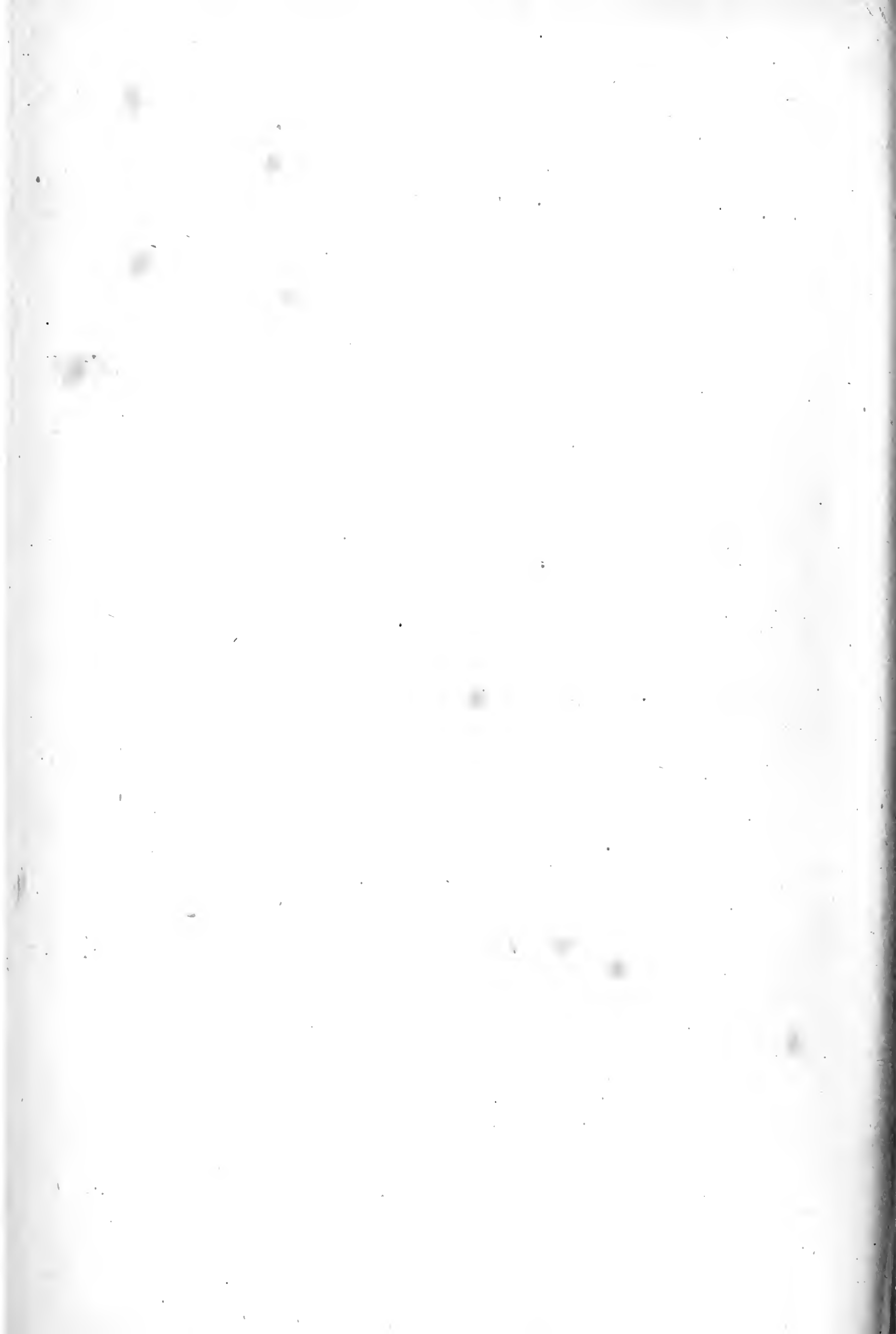

I N D E X II.

R E R U M

SECUNDUM ORDINEM DECRE TAL IUM

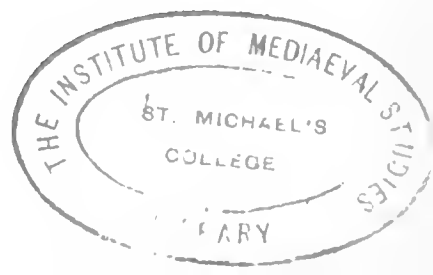
I N D E X II.

R E R U M

Secundum ordinem decretalium.

Dissertatio proemialis

Verbi *Jus* etymologia est incertissima.
 Etiam significationes nominis ejusdem sunt variae apud doctores ;
 nam
 Aliquando significat idem quod justum,
 Accipitur aliquando pro loco in quo jus redditur,
 Significat etiam sententiam judicis.
 Saepe denotat moralem facultatem aliquid agendi aut omittendi.
 Passim juris nomine venit ipsa ars sive scientia jurium.
 Praecipue significat legem vel canonem.
 Justitiae nomen et ipse varie accipitur , nam
 Sumitur aliquando pro lege ,
 Pro observantia legis,
 Pro habitu gratiae sanctificantis,
 Pro collectione omnium virtutum,
 Pro cujuslibet virtutis habitu vel actu,
 Pro omni et sola virtute.
 Pro speciali virtute morali.
 Ab Ulpiano definitur « constans et perpetua voluntas jus suum cui-
 que tribuendi »
 Justitiae quatuor assignantur species , nempe commutativa , distri-
 butiva , legalis et vindicativa.
 Commutativa exercetur in contractibus.
 Distributiva ordinat communitatem ad cives.
 Legalis ordinat cives ad communitatem.
 Vindicativa bonum comune procurat per inflictionem poenae.
 Ut intelligatur quotupliciter jus dividi possit, videndum in qua acce-
 ptione nomen juris accipiat.
Schmalzgrueber Tom. XII.

Jus pro *justo* sumptum accipitur in duplici sensu , videlicet *late* pro eo quod rectae rationi aut legi humanae et divinae, conforme est, et *stricte* pro eo quod est equum et alteri debitum.

Videndum insuper quotuplex sit jus sumptum pro facultate aliquid agendi vel omittendi aut ad hoc obligandi alterum : quod dicunt duplex, videlicet *jus proprietatis* et *jus jurisdictionis*.

Jus proprietatis est facultas voluntate vere vel interpretative sua et in suum commodum obligandi alterum ad aliquid praestandum vel omittendum.

Jus jurisdictionis est potestas publica obligandi voluntate sua alterum ad aliquid faciendum vel omittendum in totius communitatis aut etiam privatorum bonum.

Ut jus proprietatis acquiratur requiritur titulus aliquis.

Jus proprietatis est *reale*, *personale* , et, secundum opinionem aliquorum, etiam *mixtum*.

Jus reale respicit immediate rem , quae propterea transit semper cum onere suo.

Jus personale respicit immediate personam ex contractu vel quasi contractu , delicto vel quasi delicto obligatam.

Jus mixtum secundum aliquos de utroque jure participat.

Ex jure reali descendit actio realis , ex personali personalis , ex mixto mixta.

Ut actio realis competat , requiruntur *existentia rei* , *titulus juxtus* , *traditio* , praeter casus exceptos.

Jus proprietatis reale subdividitur in dominium plenum seu perfectum et in non plenum seu imperfectum.

Perfectum dicitur quod complectitur et proprietatem rei et illius emolumenta , nec gravatur jure alterius.

Imperfectum , quod aut tantum habet proprietatem rei seu dominium directum , vi cujus aliquis *proprietary* et dominus directus appellatur, vel tantum habet emolumenta rei seu fructus; et hoc dicitur *dominium utile*.

Dominium perfectum est jus perfecte disponendi de re corporali nisi lege prohibeatur.

Imperfectum est jus disponendi de re sed non perfecte.

Jus jurisdictionis aliud est divinum , aliud humanum ; quod dividitur in *ecclesiasticum* et *politicum*.

Illud versatur circa causas ad Dei cultum et spiritualem animarum salutem pertinentes , posterius circa res temporales.

Utrumque subdividitur 1. in jurisdictionem *ordinariam* et *delegatam* , 2. in jurisdictionem *fori interni* et ista quidem in *volun-*

tariam et contentiosam, 3. in *personalem et realem* seu *territorialem*, 4. in *imperium et jurisdictionem simplicem*.

Jus pro *lege* acceptum dividitur in *naturale* et *positivum*. Positivum vero subdividitur in *divinum et humanum*; humanum denique in *jus gentium*, *civile* et *canonicum*.

Jus naturale dicitur quod est commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturae non constitutione aliqua habetur.

Est triplex secundum triplicem inclinationem quam homo habet ad bonum prosequendum et ad malum vitandum.

Putant aliqui jus naturale non solum ad creaturas racionales sed etiam ad irracionales extendi.

Sed a sanioris notae DD. negatur quia ut creatura jure afficiatur oportet ut rationis usu et libertate sit praedita, et obligationis et poenae capax.

Ne quidem materialiter commune est brutis et homini.

Definitur « ordinatio rationis per sapientiam divinam facta et per lumen rationis a Deo hominibus manifestata, praecipiens ea quae rectae rationi sunt consentanea, contraria prohibens, permittens indifferentia.

Complectit omnia praecepta seu principia moralia quae evidentem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum.

Praecepta juris naturalis in particulari, alia concernunt Deum, alia ad nos pertinent, alia proximum spectant.

Ex his alia sunt affirmativa quae aliquid praecipiunt, ut Deum colere ec. alia negativa, quae aliquid prohibent tanquam malum; haec obligant semper, illa quidem semper sed non pro semper.

Jus naturale non solum prohibet actus inhonestos, sed aliquos ex iis irritat.

Ut discernantur actus jure naturali irriti ab iis qui solum eo jure sunt prohibiti, prima regula est irritos esse omnes illos actus qui deficiunt in valoris principio substantiali; secunda irritos esse etiam illos qui illiciti sunt propter malitiam intrinsecam perpetuam, sive turpitudinem semper durantem.

Jus naturale, formaliter et proprie loquendo, nulla auctoritate etiam divina mutari potest.

Utrum jus naturale in aliqua particulari materia sit penitus immutabile, vel an contra mutationem aliquam saltem materiale et improprie dictam recipiat, videndum est an materia illius juris pendeat ex aliqua conditione quae auferri potest, an vero non pendeat ex tali conditione.

Jus naturale admittit epikiam improprie dictam seu talem quae est nuda legis declaratio et explicatio.

Jus *positivum* dicitur quod ultra ea quae jus naturale praecipit ut prohibet vel permittit, aliquid ponat; estque illud quod procedit ac pendet a libera voluntate superioris, scilicet Dei vel hominis aliquid praecipientis, prohibentis, vel permittentis.

Discrimen inter jus naturale et civile triplex est. 1. Jus naturale id quod praecipit honestum esse supponit, et quod prohibet supponit esse inhonestum; jus positivum autem objectum prohibendo facit malum, praecipiendo facit bonum. 2. Jus positivum multiplex et varium est pro varietate locorum et temporum; naturale autem, licet pluribus praeceptis etiam ipsum constet, unum idemque est in omnibus hominibus ubique et semper. 3. Jus positivum, ex legislatoris voluntate, manentibus iisdem circumstantiis mutari, ejusque obligatio tolli potest; praecepta et obligationes juris naturalis ex sua natura immutabilia sunt.

Praecepta juris positivi alia sunt *negativa* quae aliquid prohibent et semper obligant, alia affirmativa quae aliquid mandant etsi non obligent semper pro semper.

Jus positivum aliud est divinum aliud humanum.

Jus divinum vetus est quod Deus in veteri testamento ipse condidit, et per Angelos, Moysen, et prophetas tradidit populo israelitico, ut ad finem aeternae beatitudinis, per fidem in Christum venturum obtinendae disponderetur.

Triplacis generis praecepta continentur in lege veteri, nempe *moralia*, *ceremonialia*, et *judicialia*.

Moralia sunt quae directionem morum et istorum secundum rectae rationis dictamen, conformationem, et reformationem spectant.

Ceremonialia quae determinant tempus ritus et ceremonias sive modos debitum Deo cultum exhibendi.

Judicialia quae ad politicum regimen reipublicae et justitiae administrationem spectant.

Jus positivum divinum veteris testamenti easdem divisiones recipit. Ex his juribus in lege nova remansit solum morale, non quatenus veteris testamenti, sed quatenus jus naturale.

In veteris testamenti libris nulla praecepta fuerunt mere humana, etsi aliud disputent plerique doctores.

Jus divinum novum est quod Christus dominus, Deus simul et homo, in novo testamento condidit, et vel per seipsum, vel per apostolos promulgavit.

Hujus juris praecepta sunt de fide, spe, et charitate, de dilectione inimicorum, de ritibus substantialibus sacrificii et sacramento-

rum, et quaecumque ex ore Christi excerpta Apostoli tradiderunt. Sunt igitur vel *moralia* vel *ceremonialia*.

Praecepta quae Apostoli nobis tradiderunt non omnia divina sunt sed ea solum quae ex ore Christi excerpta nobis tradiderunt; reliqua ad jus humanum ecclesiasticum spectant.

Christus in materia morali novum addidit praeceptum positivum, quo praecepta moralia legis naturalis confirmavit et sic auxit obligationem, adeo ut Christiani peccatum contra legem naturalem, ceteris paribus, sit gravius quam in homine gentili in eadem materia: non tamen obligationem istam, quae jure naturali dabatur, auxerit extensive, ut plura objecta jam nunc contineat, quam quot continentur per se in jure naturali indeterminate.

In antiqua lege praecepta ceremonialia circa quatuor versabantur; sacrificia, sacramenta, sacra, et observantias. De duobus posterioribus Christus nullum dedit praeceptum positivum, sed potestatem instituendi illa commisit ecclesiae: de duobus prioribus praecepta dantur in lege nova.

Lex nova praecipit actus internos et externos.

Jus positivum humanum est, quod homines, a Deo accepta potestate, condiderunt ac promulgarunt; sive quod obligandi vim immediate obtinet a libera voluntate hominis, publica autoritate aliquid praecipientis vel prohibentis.

Jus humanum necessarium erat etiam existentibus legibus naturalibus et divinis.

Jus humanum est *scriptum* et *non scriptum*.

Scriptum est quod publica autoritate ejus qui legum ferendarum potestatem habet mandatum, conditum et expressum est.

Non scriptum est quod usu et moribus introductum est et approbatum.

Jus gentium, ita dictum quia consensu omnium vel plerarumque gentium est introductum, habet cum jure divino positivo et naturali valde propinquam cognationem, quia universalitate sua ad omnes porrigitur.

Gentium appellatione intelliguntur homines qui in corpora civilia concesserunt.

Jus gentium a pluribus dd. accipitur latius pro omni illo jure quod omnibus hominibus proprium est, iisque solis convenit, sive interim illud revera pertineat ad jus naturale, sive ad jus gentium.

Jus gentium primum vocant quod solis hominibus convenit, sic tamen ut non ab aliqua hominum constitutione, sed

a naturali instinctu rationis ortum habeat , utpote ab initio cum hominibus natum et mentibus eorum a Deo naturaliter inditum.

Jus gentium secundarium , quod etiam ad distinctionem prioris *jus gentium humanum* appellant , dicunt illud quod ex ratione quidem naturali proficiscitur non tamen simpliciter et ab initio solo rationis instinctu ac lumine hominum menti est inditum et nobiscum natum , sed postea exigentibus humanis necessitatibus vel suadentibus usu et moribus omnium aut fere omnium gentium est introductum , sive per modum legis praeceptivae aut prohibitivae sive per modum potestatis seu facultatis permissivae quidpiam agendi quod usu, seu consuetudine omnium, aut pene omnium gentium concessum est tamquam utile hominibus in comuni societate viventibus.

Etsi disputent aliqui an detur jus gentium proprie dictum , dicendum tamen dari, tum ex comuni gentium sensu , tum ex ratione.

Jus gentium ex toto positivum est atque a naturali jure adaequate distinctum, et mere humanum.

Definiri potest esse id quod exigentibus necessitatibus et utilitatibus suadentibus usu et moribus omnium aut fere omnium gentium est introductum.

Subjectum istius juris est solus homo consideratus ut civis.

Homo considerari potest , 1. ut animal , 2. ut creatura ratione praedita , 3. ut membrum totius communitatis humanae , 4. ut subditus romano imperio, 5. ut christianus sive subjectus sanctae matri ecclesiae , 6. denique ut civis seu membrum certi alicujus principatus vel reip.

Si *primo modo* spectatur utitur jure naturali prout illud dictat inclinatio potentiae sensitivae ; si *secundo* utitur jure naturali proprie dicto ; si *tertio* subest juri gentium ; si *quarto* utitur jure civili ; si *quinto* dirigitur jure canonico ; si *sexto* subest statutis particularibus reip. vel regni.

Jus gentium supra definitum est duplex ; nam aliud est propriissime tale , aliud minus proprie.

Jus gentium propriissime acceptum est cum mutua obligatione et jure , ita scilicet ut ob comunem omnium gentium utilitatem illud inter se seu inter gentes observandi sit obligatio.

Jus gentium minus proprie acceptum est illud quod receptum est inter gentes sine obligatione mutua , seu quin obligatio detur illud inter se observandi.

Ad jus gentium propriissime acceptum in genere spectant ea quae cum natura non praeceperit vel prohibuerit , gentium paene

omnium usu et moribus propter communem omnium seu totius comunitatis humanae utilitatem cum mutua obligatione sunt introducta et recepta.

Talia sunt, jus legatorum principum, jus belli, foedera pacis et induciarum, servitus, jus commercii, jus sepulturae.

Exempla juris gentium minus proprie dicti sunt, modus determinatus exhibendi Deo cultum per sacrificia, institutio certi status hominum ad sacrificia Deo offerenda, usus panis pro cibo, constructio aedium, munio civitatum, divisio rerum, jus postliminii, contractus non pauci, plerique modi acquirendi.

Jus gentium producit obligationem in conscientia.

Stringit ipsos etiam supremos principes et summa orbis capita.

Jus gentium *minus proprie* dictum potest mutari, non usu cujusque gentis vel usu contrario, imo lege etiam publica.

De propriissime dicto etsi major sit difficultas dicendum tamen mutabile esse non tantum per accidens ratione materiae seu objecti mutati sed etiam per se et formaliter.

Jus gentium differt a *naturali* ratione originis, causae efficientis, subjecti, objecti, finis, obligationis.

A civili differt, quin jus civile non est omnibus comune, quia jus gentium derivatur a naturali, quia jus civile est magis mutabile.

Jus civile varias significationes habet; nam 1. accipitur generaliter pro omni jure quo cives utuntur et sicut comprehendit jus naturale gentium et civile in specie. 2° pro jure positivo quod expresso legislatoris consensu pro certa rep. in ordine ad finem temporalem ordinatum est: 3° pro jure romano: 4° pro jure civili in specie sic dicto, quatenus a jure honorario et praetorio distinctionem recipit et huic opponitur: 5° strictissime pro leg. 12. tabularum.

Hic accipitur pro eo quod cujusque reip. legislator in proprium reip. commodum constituit, et dividitur in

Jus civile publicum et jus civile privatum.

Illud ita dictum ab eo quod manifestum sit, et triplicem acceptationem in jure habet, nam 1. jus publicum vocatur a *causa efficiente*, quod auctoritate publica constitutum est: 2. aliquando ab *usu et effectu* jus publicum dicitur quod omnibus est comune ac universos concernit cives: 3. a *fine* jus publicum dicitur quod ad utilitatem publicam directe, principaliter et immediate est constitutum.

In hoc tertio sensu acceptum est jus quod de causis publicis ad publicam utilitatem directe , principaliter et immediate est constitutum.

Dividitur per modernos juris interpretes in *commune* et *antiquum* de quo maxime in tribus libris ultimis codicis.

Et in *speciale* sive *hodiernum* quod post translationem romani imperii e graecis ad germanos in persona Caroli Magni , sedis Apostolicae auctoritate observari coepit.

Consistit in modernis romano-germanici imperii constitutionibus, puta aurea bulla Caroli IV , instrumento pacis monasteriensis , in capitulationibus imperatoris , recessibus imperii etc.

Author et causa efficiens juris publici est solus imperator in imperio. Jus publicum consistit et est in sacris , in sacerdotibus , in magistratibus.

Sacra sunt quae Deo et ejus cultui consecrata sunt.

Per sacerdotes intelliguntur omnes qui Deo et sacris vacant.

Magistratum nomine intelliguntur personae publicae in principali dignitate constitutae , penes quas est ordinaria jurisdictio et merum imperium.

Juris publici in imperio romano-germanico hodie vim obtinent , 1. *bullae aureae* , 2. *pax publica profana* , 3. *ordinatio camerae et judicii imperialis aulici*, *pax religiosa*, *pacificationes aliae* (inter quas primum locum obtinet *pax Osnabrugo-monasteriensis*) , *capitulatio caesarea*, *recessus imperii*.

Legibus publicis obligantur omnes imperii status ac subditi.

Imperator his legibus non tenetur vi coactiva , sed directiva.

Ipse has leges solus et in totum abrogare non potest , quippe quas ipse solus non sanxit ; sed debet hoc facere de consensu statuum imperii.

Imperator potest dispensare cum uno vel altero in legibus publicis , si dispensatio ista in praepjudicium imperii non vergat.

In casu extremae necessitatis , vel maxime utilitatis videtur imperator posse mutationem facere in capitulatione sua , etsi illam se servaturum promiserit.

Jus civile privatum definiri potest quod sit jus positivum auctoritate principis vel magistratus saecularis conditum et ad singulorum civium temporalem utilitatem immediate directe et temporaliter ordinatum.

Dividitur primo in *jus civile merum* quod ex mera civili ratione excogitatum est , et in *jus civile mixtum* quod de jure naturali et gentium participat.

Dividitur secundo in *jus comune et particolare*. Primo nomine veniunt jura quae in imperio, ab imp. statibus imperii vel expresse sancita vel usu recepta generaliter vigent; secundo jura illa quae introducta sunt in particularibus imperii territoriis, civitatibus etc.

Dividitur tertio in *scriptum et non scriptum*.

Jus civile scriptum subdividitur in *civile in specie ita dictum*, et in *praetorium*.

Jus civile est quod ex legibus, plebiscitis, senatus consultis, decretis principum, autoritate prudentum venit.

Jus praetorium est quod praetores introduxerunt adjuvandi vel supplendi vel corrigendi juris civilis gratia propter utilitatem publicam, quod et honorarium dicitur ad honorem praetorum sic nominatum.

Jus praetorium adjuvat jus civile, restringendo corrigit, extendendo supplet.

Juris civilis origo ab ipsarum rerump. ortu et ex jure naturali ac gentium deducitur non per modum conclusionis sed per modum determinationis et arbitramenti humani.

Jus civile neque in totum a jure naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei servit.

Jus romanum temporum successu conditum perfectumque est.

Primo *leges regiae* a Sexto Papirio collectae *juris papiniani* nomen obtinuerunt.

Sublatis deinde his legibus populus romanus maxime utebatur *consuetudine*.

Deinde ex grecis constitutionibus *leges XII. tabularum* acceperunt.

Lisdem accessit *interpretatio jurisconsultorum* quae *jus civile* communi nomine dicebatur.

Accesserunt insuper *actiones legis, plebiscita, senatusconsulta, edicta praetorum*.

Constituto tandem principe, *placita principum* successerunt, et facta juris consultis licentia respondendi solemniter, *responsa prudentum*.

Tempore Hadriani, et opera Salvii Juliani in lucem venit *edictum perpetuum*, praetorum edicta complectens.

Successerunt codices *Gregorianus, Hermogenianus, et Theodosianus*.

Postremo a Justiniano, opera praesertim Triboniani et aliorum sexdecim juris consultorum, *jus justinianum universum* apparuit.

Germania hoc jure ante saeculum 15 uti non coepit.

Corpus juris civilis romani quatuor praecipue partes continet, nempe volumina pandectarum, institutionum, codicis, et novellarum.

Praeter haec inveniuntur eidem corpori inserta edicta 13. a Justiniano proprio motu promulgata, et quaedam aliorum constitutiones, nempe Justiniani Augusti, Tiberii, Leonis; et consuetudines feudales.

Denique alia jura et constitutiones postea accesserunt quae vim juris perpetui in imperio romano germanico hodie habent, quamvis in dicto corpore non clausae.

Pandectae graecum nomen quasi omni capientiam significat: datum hoc nomen isti juris civilis parti est, quod omne jus antiquum contineat. Appellantur etiam *digesta*, quod scilicet confusa prudentum argumenta in justum modum digesta sint, et sunt distinctae in septem partes.

Institutiones sunt quoddam juris compendium, ex variis antiquorum institutionibus, et praecipue ex commentariis Caji, ex Digestis, ex codice Justiniano antiquo, aliisque novis constitutionibus jussu et autoritate Justiniani, opera Treboniani, Theophili, et Dorothei confectum, ut sint totius legitimae scientiae prima elementa; dividuntur in 4. libros et 99 titulos.

Codex Justinianus duplex est, primae et repetitae praelectionis.

Primae lectionis est quam Justinianus ex Gregoriani Hermogeniani et Theodosiani codicum aliorumque imperatorum constitutionibus concinnatum, a suo nomine Justinianum dixit. Repetitae lectionis est quem laudatus imperator post volumina actenus recensita jam edita vulgavit, et solum observari in posterum voluit.

Codici adiectae sunt constitutiones aliquae quae, cen spuriae, juris autoritate destituuntur.

Eidem insertae leguntur aliae particulae quae vocantur authenticae, quarum plures autoritate Friderici imperatoris insertae sunt et ideo vocantur authenticae Friderici.

Novellarum nomine venit volumen novarum constitutionum Justiniani, quas idem imperator diversis temporibus pro causarum emergentium varietate tam suppletorias quam correctorias promulgavit, atque ex his unum singulare volumen confici jussit.

Dicitur etiam jus novissimum quia constitutiones novissime post codicem Justinianum sunt promulgatae.

Tredecim Justiniani edicta quae novellis istis subjiciuntur, et aliae Justiniani, Tiberii et Justiniani constitutiones illis annexae in foro, et quoad causarum decisiones omni juris autoritate desti-

tuuntur. Quod etiam dicendum de novellis Leonis, constitutionibus imperatoriis quae illas sequuntur, et de libris basilicis. Libri feudorum praedictis juris civilis partibus accesserunt, et jura feudalia quae a veteribus jura militaria solebant appellari, continent.

Jus canonicum sic dicitur a graeca voce *canon*, quod latinis *regulam* denotat, ac proinde idem sonat quod *jus regulare*. Vocatur etiam *jus pontificium*, *jus ecclesiasticum*, *jus sacrum etc.*

Definiri potest quod sit jus positivum quod a summis pont. constitutum vel approbatum, ecclesiae traditum, fideles proxime ad cultum divinum pacem et justitiam christianam conservandam, ultimo ad aeternam beatitudinem, tamquam ultimum finem, consequendam dirigit.

Ex quo deducitur jus canonicum excellere supra jus civile.

Jus canonium originem debet ipsis Apostolis, qui ad gubernandam ecclesiam et stabiliendam ac propugnandam evangelicam doctrinam, in coetus aliquoties coeuntes varias sanctiones condiderunt ac promulgarunt: hujusmodi coetus ab Apostolis celebrati inveniuntur quatuor.

Decretis habitis isce quatuor coetibus accesserunt successu temporis quidam alii canones et leges ecclesiasticae ab Apostolis conditae.

Canonibus apostolicis cum tempore successerunt constitutiones apostolicae octo libris comprehensae.

Deinde cum insequentes ecclesiarum rectores in rebus dubiis, vel synodi alicujus vel pontificis summi definitionem exquirerent, plures aliae tum a conciliis tum a pontificibus romanis constitutiones decreta et canones editi, ac promulgati sunt.

Pro faciliiori ergo illorum notitia diversae conscriptae decretorum istorum collectiones sunt decem.

Prima confecta creditur a Dionysio abbate romano circa a. C. 527.

Secundam saeculo eodem concinnavit Fulgentius Ferrandus diaconus ecclesiae Carthagineus.

Tertiam sub annum Christi 571 et Honorii I tempus, partim ex synodis graecis, partim ex latinis, praecipue toletanis, conciliis elaboravit Martinus ordinis s. Benedicti.

Quarta, eodem fere tempore, sub nomine *Concordia canonum* vel *libri canonum* data est a Cresconio episcopo Africano.

Quinta, auctorem Isidorum habet.

Sextam edidit s. Brocardus, sive Burchardus.

Septimam fecit Cardinalis Deusdedit.

Octava edita est ab Anselmo Mantuano.

Nonae auctor est Ivo gallus.

Decimo tandem loco post relatas et Photii, Harmenopoli, Siagrii et aliorum minoris notae compilationes, in lucem prodiit *Corpus juris canonici*, quo hodie in foro utimur.

Jus canonicum dividitur in scriptum et non scriptum.

Jus scriptum subdividitur in jus comune et speciale seu statutarium.

Comune dicitur quod pro universa ecclesia latum est.

Speciale quod pro certo loco, provincia etc. latum est.

Jus comune iterum subdividitur in illud quod in corpus juris canonici legitima autoritate translatum est, et in id quod est extra corpus juris canonici.

Corpus juris canonici, prout de facto circumfertur, complectitur tria volumina.

Primum volumen comuni usu vocatur *decretum*, saepe cum addito *Gratiani*, ab authore qui illud elaboravit atque in tres partes divisit, quarum *prima* continet *distinctiones* centum et unam divisas in *canones* seu *capitula*; *secunda* continet 36 *causas*, quarum fere singulae plures habent *quaestiones* et istae suos *canones*; *tertia* inscribitur *de consecratione* et habet *distinctiones* quinque.

In prima parte decreti agitur de varia juris origine, partibus, et speciebus; item de iis quae ad jura et dignitates, gradus, electiones, ordinationes et officia personarum ecclesiasticarum pertinent. Altera pars materiam rerum juridicarum et judiciorum ecclesiasticorum complectitur. In tertia parte totius jurisdictionis et ministerii ecclesiastici jura, ritus, ordinationes etc. explicantur.

Alterum volumen complectitur quinque *libros decretalium*, intellige *epistolarum*: a Gregorio IX nomen accepit opus. In his libris plures sunt epistolae SS. Pontiff. quam aliae auctoritates simul sumptae.

Tertium volumen continet tres partes. *Prima* est liber IV decretalium, divisus iterum in quinque libros eo modo quo decretales priores. *Secunda* sunt Clementinae, sic dictae, quia a Clemente V editae, quamvis eas non Clemens ipse, quippe ante perfectionem illarum morte praeventus, sed Joannes XXII vulgarit Avenione. *Tertia* extravagantes sic appellatae, quod ante hac extra corpus juris, quasi incerta sede vagarentur. Priores Joannis XXII dicuntur, quia hic fuit illarum conditor, qui etiam illas juris corpore clausis addidit; posteriores ceu *communes* nullius pontificis summi autoritate sunt compilatae, atque idcirco ad authores suos et tempus *data* sunt reducendae.

Etsi nonnulli cum Magdeburgensibus omnem vim canonibus apostolicis denegent, dicendum tamen, canones Apostolorum 85 omnes prout de facto in corpore juris inveniuntur, esse authenticos et vere canonizatos.

Author decreti fuit Gratianus, professione monachus ex ordine S. Benedicti.

Decretum istud juxta verisimiliorem sententiam in lucem prodiit anno 1151 tempore Eugenii III.

Quamvis doctores disputent de vi decreti Gratiani, certum tamen est vim approbati juris et legis ecclesiasticae non obtinere, nisi cum fontibus suis concordet; quia Gratianus, tanquam privatus, condendae legis auctoritatem non habuit.

Paleae, quae numero 116 in Gratiani decreto reperiuntur, tum incertitudine auctorum, tum quia sine ulla potestate redactae, licet non sint omnino contemnendae, non tamen habent vim juris et canonis; imo minoris sunt auctoritatis quam decretum et dicta Gratiani.

Epistolae in collectione Isidori comprehensae non extra omnem suspicionem sunt; ideoque incerta earum vis.

Ante Gregorium nonum compilationes variae tentatae et factae sunt.

Primam fecit Bernardus Balbus praepositus papiensis; secunda tentata quidem a Gilberto Abate et Alano Episcopo altissiodorensi, sed perfecta a magistro Joanne Gallensi seu Wallensi: qui compilatione hac complexus est decretales usque ad Innocentii tempora; tertia primum a Bernardo archidiacono compostellano privata auctoritate facta Romae, unde et *romana* dicta est, absoluta tamen jussu Innocentii III fuit a Petro Beneventano subdiacono, et praedicti papae notario. Quia vero tertia haec compilatio eas tantum constitutiones complectebatur, quas Innocentius usque ad duodecimum sui pontificatus annum ediderat, ideo quarta compilatio emanavit, authore, ut plerique putant, Tancredo bononiensi archidiacono, et huic volumini insertae constitutiones dicti pontificis posteriores, cum lateranensis concilii sub eo celebrati canonibus. Quinta denique accessit mandato Honorii III, et ipsius constitutionibus confecta.

Has omnes compilationes anno 1230 in unum volumen quinque libris distinctum redegit Gregorius nonus cura S. Raimundi Penafortii. Ordo et summa quinque librorum continetur hoc versu. Judex, Judicium, Clerus, sponsalia, crimen.

Huic Gregoriano volumini ejusque textibus vim et auctoritatem juris indubitati competere certum est.

Inter textus decreti et decretalium cum certum sit plures sibi opponi, tenendum per hos priores correctos esse, cum non appareat qua interpretatione in concordiam reduci possint.

Cum in jure canonico contrarietas canonum sese offert, interest an dubia sit contrarietas an vero certa. Si dubia sit eaque talis, ut comoda aliqua interpretatione, salva verborum proprietate et ratione recti sermonis, conciliari possit, expedit jura juribus concordare ut evitetur jurium correctio et contrarietas; si vero certa sit contrarietas, eaque talis ut conciliari nulla arte et modo possit, stabitur posteriori decisioni, quia jus posterius derogat priori.

Volumen tertium ex quo componitur jus canonicum diversos habet authores. Librum sextum decretalium compilarunt Guilielmus de Mondagoro archiepiscopus ebredunensis, Berengarius Fredellus vel Stredelius episcopus bitterensis et Richardus de Senis S. R. E. vice-cancellarius mandato Bonifacii VIII, qui dein huic libro juris ecclesiastici auctoritatem dedit. *Clementinas* partim ex canonibus concilii viennensis circa annum 1311 celebrati, partim ex propriis constitutionibus colligendas curavit Clemens V, easque Joannes XXII ejus successor absolvit. Dividuntur Clementinae in quinque libros, libri dein in titulos, tituli denique in capitula. *Extravagantes Joannis XXII* continent 20 constitutiones dicti pontificis, in 14 titulos distributae. Extravagantes communes dividuntur in quinque libros, libri in titulos, tituli in capitula, quorum singula novam et distinctam constitutionem, sive extravagantes continent.

Liber VII decretalium constans bullis et constitutionibus posteriorum pontificum, collectus opera Petri Matthei juris consulti lugdunensis additur in aliquibus recentioribus juris canonici editionibus.

De alio septimo decretalium libro curam susceperunt Gregorius XIII Sixtus V et Clemens VIII; et hujus opera jam expleto et typis excuso, non tamen in lucem prodiit, ne a jurisperitis super decretis concilii trid. huic libro insertis glossae edi possent, ac super aliis compilationibus.

Certum est juris ecclesiastici plenum robur et auctoritatem eandem, quam decretalium libri priores habent, competere libro VI, Clementinis, et extravagantibus Joannis XXII.

Dicendum etiam juris ecclesiastici vim et auctoritatem concedendam extravagantibus comunibus, licet alicujus pontificis auctoritate non sint comp latae; dummo lo ta nen posteriore aliqua consti-

tutione aut consuetudine legitime praescripta iisdem non sit derogatum.

Liber VII decretalium a Petro Matthei compilatus, et alius jussu Clementis VIII primum impressus postea suppressus, quamvis novas constitutiones ecclesiasticas contineant, nullam vim juris ecclesiastici perfectam habent; primus quia autoritate tantum privata collectus est, alter quia non promulgatus, cum lex nulla sine promulgatione valeat.

Rubricae praefixae textibus voluminis Gratianaci legis ecclesiasticae auctoritatem non habent; praefixae vero textibus duorum posteriorum voluminum maxima auctoritate pollent.

Summaria capitulorum vim authenticam et decisivam in judiciis nullam habent, nisi in quantum concordant cum textu subsequenti.

Superscriptiones decretalium omnino authenticae sunt, atque ex illis in jure validum est argumentum, quia totum volumen decretalium a papa est approbatum.

Glossae magna auctoritas est.

Concilium ecclesiasticum definitur congregatio publica prudentum virorum ecclesiasticorum auctoritate praelati convocatorum ad tractandum de rebus ecclesiae utilitatem vel necessitatem publicam concernentibus.

Antiquissimus conciliorum usus in ecclesia est.

Quamvis Albertus Pighius contendat conciliorum originem esse humanam, aliqua concilia et pontifex Coelestinus docuerunt esse institutionem divinam, ex verbis Christi „ *ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, illic in medio illorum sum.*

Causa convocandi hujusmodi concilia fuit justissima, ne pontifex in decidendis omnibus controversiis, temere videretur agere.

Causae ob quas concilia generalia convocari solent sunt variae, nempe 1.º nova et non ante judicata haeresis: 2.º Schisma in ecclesia ortum, dum plures pro pontifice romano se gerunt: 3.º Ut Turcis aliisque ecclesiae hostibus comuni consilio resistatur: 4.º Suspicio haeresis vel infidelitatis, aut tyrannidis incorrigibilis in romano pontifice: 5.º Reformatio abusuum et extirpatio vitiorum, quae in ecclesiam irrepunt. 6.º Excogitari posset si cardinales aut nollent aut non possent eligere pontificem per morbos, mortem, vel alium casum inevitabilem impediti; nam tunc utique ad concilium generale spectaret determinare de electione pontificis.

Concilia, aliqua sunt generalia, alia particularia.

Generalia sunt quae congregantur summi Pontificis auctoritate, omnibus christiani orbis episcopis convocatis.

Particularia vero sunt quae celebrantur convocatis non orbis totius, sed alicujus tantum nationis, provinciae aut dioecesis episcopis, vel praelatis et clericis.

Particularia sunt triplicis generis

1. Nationalia quae celebrat aliquis Patriarcha vel Primas, aut etiam Papa cum Archiepiscopis et Episcopis unius alicujus regni, vel duarum vel trium provinciarum.
2. Provincialia quae archiepiscopus vel Metropolitanus celebrat cum suis suffraganeis, episcopis, abbatibus, aliisque clericis suae provinciae.
3. Dioecesana seu episcopalia quae celebrantur ab Episcopo, aut sede vacante a capitulo cum Abbatibus aliisque praelatis et clericis suae dioecesis.

Ad provincialia concilia revocari possunt ea quae legatus a latere vel alius ex speciali mandato suae legationis celebrat cum metropolitanis et aliis clericis provinciae aut provinciarum intra terminos suae legationis contentarum.

Ut legitimum et perfectum dicatur concilium generale requiritur ut hujusmodi concilia congregentur summi pontificis mandato vel approbatione; ut pontifex concilio praesit per se vel per legatos suos; et ut ad concilium vocentur omnes qui jus habent suffragii.

Ad concilium vocari debent

1. Omnes totius orbis christiani episcopi, ex jure proprio.
2. Cardinales etiam non episcopi, ex privilegio vel consuetudine.
3. Generales ordinum regularium et Abbates consecrati habentes jurisdictionem, ex usu et privilegio.

Episcopi in concilio suffragium seu vocem decisivam habent, eaque illis competit jure ordinario et ex officio proprio.

Ibi similiter suffragium decisivum habent cardinales, et quidem ante episcopos, licet ipsi episcopi non sint, quia ex usu et privilegio Pontificum illis praeferuntur in iis, quae non descendant a charactere episcopali.

Et ex usu et privilegio votum habent etiam Abbates et generales ordinum regularium.

Reliqui minores clerici qui ad concilium generale vocantur, tale votum non habent, sed consultivum tantum.

Personae laicae, licet principes, reges, aut imperatores vel istorum legati sint, votum decisivum non habent, nam licet interesse possint et nonnumquam interfuerint conciliis, interfuerunt solum-

modo , ut defensores , testes , consilarii , suggestores, vel executores.

Praelati vel clerici qui loco episcoporum absentium intersunt concilio generali , etsi olim ferrent suffragium ac episcopi a quibus mittebantur , tamen nemo in concilio novissimo tridentino ad suffragium decisivum admissus est.

Prae ceteris eminet potestas cardinalium legatorum , qui pontificis summi loco concilio praesident.

Duo sunt casus in quibus concilium generale a collegio S. R. E. cardinalium absque pontificis romani auctoritate convocari potest; unus si Papa lapsus esset in haeresin; alter si duo de papatu contenderent , et neuter in concilii convocationem consentire vellet.

Praesidere concilio generali pertinet ad summum pontificem jure , quo ulitur vel per se vel per legatos.

Concilia ex divisione Bellarmini sunt

1. quaedam a sede Apostolica approbata et ab ecclesia universa recepta.

2. quaedam omnino reprobata

3. quaedam partim approbata , partim reprobata

4. quaedam nec approbata nec reprobata

Concilia generalia approbata numerantur oclodecim , Nicaenum I, Constantinopolitanum I, Ephaesinum I, Chalcedonense adversus haeresim Eutychetis , Constantinopolitanum II, Constantinopolitanum III, Nicaenum II, Constantinopolitanum IX, Lateranense I, II, III, et IV, Lugdunense I, et II, Viennense anni 1311, Florentinum anni 1439, Lateranense V, Tridentinum.

Concilia generalia reprobata Bellarminus recenset octo , Antiochenum anni 345, Ariminense anni 363, Ephesinum II, Constantinopolitanum anni 730, et 756, Pisanum anni 1511, Wultenbergense , quod lutherani generale vocant , preside Luthero , anno 1536.

Concilia partim approbata , partim reprobata inveniuntur sex , scilicet Sardicense convocatum anno 351, Syrmienne celebratum anno 356, Quinisextum a quo canones Trullani editi sunt, Francofordiense celebratum anno 794, Constantiense inchoatum anno 1514 et finitum 1518, Basileense indictum a Martino V. et ipso e vivis exempto , ab aliis continuatum.

Generale concilium nec probatum nec reprobatum videtur esse Pisanum quod anno 1409 deposuit Gregorium XII. et Benedictum XIII. pro pontifice se gerentes et elegit Alexandrum V.

Decisiones et decreta conciliorum generalium , si a Sede Apostolica confirmata sint , obtinent plenum robur et auctoritatem ita ut
Schmalzgrueber Tom. XII.

huiusmodi decreta , si fidei orthodoxae doctrinam concernant , perinde ut quatuor Evangelia amplectenda et retinenda sint ; si vero morum reformationem spectant , vim legis universalis , omnes Christifideles obligantis obtineant.

Concilium generale condere non potest leges ipsum Papam obligantes.

Concilia particularia , modo nihil statuunt contra canones et consuetudines universalis ecclesiae , ut certae nationis , provinciae , dioecesis subditos obligent , non opus habent confirmatione apostolica.

Haec , decreta fidei nulla condere possunt , seclusa commissione apostolica ; decreta vero morum non obligant ultra provinciam , nationem etc.

Conciliorum generalium novissimum est sacrosancta synodus tridentina.

Hujus concilii par cum ceteris oecumenicis et ab Ecclesia receptis conciliis autoritas est.

Autoritas declarandi decreta hujus concilii , olim soli pontifici reservata , a Pio IV. fuit deinde delegata congregationi octo cardinalium , qui concilio interfuerant ; qui tamen in rebus dubiis ad pontificem referre debebant.

S. Pius V. postea eidem congregationi indulgit ut posset decidere casus quos claros putaret , dubiis ad se remissis ; ac non multo post facultatem ipsi concessit decidendi causas et controversias , interpretationem concilii concernentes.

Denique Sixtus V. reservatis sibi et successoribus suis tantum iis quae ad Fidei dogmata pertinent , etiam concessit praedictae congregationi potestatem declarandi decreta morum reformatoria , etiam in casibus dubiis , papa tamen in his consulto.

Congregatio praedicta habet facultatem executionis vel observantiae , ut hujus concilii decreta servantur.

Interpretari potest concilium quoad decreta morum.

Concessa eidem a Sixto V. est facultas synodos provinciales et dioecesanarum in usum deducendi , ut haec singulis , illae tertio quovis anno celebrentur ; item facultas recognoscendi decreta synodorum provincialium , audiendi postulata archiepiscoporum et episcoporum qui limina Apostolorum visitant , ex his postulatis expediendi ea quae ipsa congregatio per se potest , relatis ad pontificem rebus gravioribus , ab iisdem episcopis et archiepiscopis exposcendi statum ecclesiarum , cleri , et populi illis subjecti , et discendentibus dandi litteras ex formula prae-

scripta, testantes obitam per eos esse visitationem liminum Apostolorum.

Idem pontifex huic congregationi concessit auctoritatem non solum in Urbe et statu ecclesiastico sed etiam in universo christiano orbe ordinandi ea quae pertinent ad divinum cultum propagandum et mores christiani populi componendos.

Gregorius XIV adjecit facultatem scribendi nomine papae litteras in forma brevis.

Congregatio haec constat ex meris cardinalibus praeter unum praelatum qui secretarii officio fungitur.

Est dubium an declarationes congregationis hujusmodi vim habeant et auctoritatem juris seu legis ecclesiasticae; sed verior sententia distinguit inter declarationes comprehensivas et extensivas.

Comprehensivae sunt si sensus sic declaratus a verborum propria et usu recepta significatione non recedat.

Extensivae si illam egrediantur.

De extensivis libenter concedit sententia ista quod vim et auctoritatem legis non habeant nisi fiant ex speciali mandato papae: de comprehensivis affirmant quod vim legis habeant, si, papa consulto, factae, a cardinale praefecto et secretario subscriptae, et consuelo ipsius congregationis sigillo munitae sint.

Congregatio super negotiis episcoporum et regularium, quam iussit Sixtus V primo divisam in duas, unam super negotiis episcoporum, alteram super negotiis regularium, dein vero ab eodem pontifice conjunctam in unam, constituitur ex 24 cardinalibus et uno praelato qui secretarii munus gerit; antiquior inter illos cardinales est praefectus illius.

Pertinet ad hanc congregationem duo diversorum negotiorum genera; unum est quando controversiae oriuntur inter episcopos aliosve praelatos, aut vicarios et officiales ex una et inter subditos vel regulares ex altera parte, alterum cum contendunt inter se religiosi.

Terminantur negotia ista ab hac congregatione absque strepitu et forma iudicii, inspecta solum facti veritate et frequenter etiam sumpta tantummodo extrajudiciali et secreta informatione; et expediuntur omnia gratis.

Congregatio jurisdictionis et immunitatis ecclesiasticae instituta ab Urbano VIII constituitur cardinalibus et praelatis plerumque ex Rotae et Camerae auditoribus eo numero, qui determinatus fuerit a pontifice.

Munus ejusdem proprium ac praecipuum est protegere et defendere jurisdictionem et immunitatem ecclesiasticam personalem, loca-

lem et realem ne haec violetur aut illa usurpetur a magistratibus vel communitatibus saecularibus, neve a gabellarum aliorumque onerum localium exactoribus gravelur.

Negotia haec expediuntur in illa gratis, et proceditur in iis extrajudicialiter siue processibus.

Congregatio rituum erecta a Sixto V. videtur esse duplex; una, eaque ordinaria, erecta pro decidendis controversiis circa ritus, ceremonias, praecedentias, aliasque praeminentias; altera extraordinaria pro canonizatione sanctorum et beatificatione servorum Dei.

Ad primam admittuntur tot cardinales, quot pontifex constituerit, et plures praelati, quorum unus secretarii munus obire solet: proceditur in hac extrajudicialiter, et omnia fiunt gratis.

Ad alteram extraordinariam spectant iidem cardinales et secretarius, qui ad priorem, sed non iidem praelati, officiales et theologi, nam alii pro hac congregatione constituuntur.

Est etiam in ea promotor fidei, qui ex consuetudine idem esse solet, qui advocatus fisci.

Accedunt quoque ad hanc tres antiquiores Rotae auditores, veluti canonum periti, qui munus gerunt assessorum; item unus ex protonotariis participantibus, tamquam *promotor causae*: et demum alii quoque theologi, qui *consultores vel qualificatores* dicuntur; et peritissimi quoque in omni facultate doctores, etiam medici et philosophi, qui judicent an operationes, quae mira-
raulis adscribuntur vere sint supernaturales.

Congregatio pro indice librorum prohibitorum fuit erecta e Sixto V eum praecipue in finem ne libri haeresis veneno infecti, ac doctrina noxia aspersi imprimantur et vulgentur.

Constituatur ex tot cardinalibus, quot voluerit pontifex, quorum unus est praeses congregationis cum secretario et XII consultoribus: ex his consultoribus primarius est magister S. Palatii.

Officium istorum est revidere et examinare libros suspectos, qui inter eos a secretario distribuuntur, ut deinde iudicium suum de iis in plena congregatione referant.

Omnia in hac congregatione tractantur summarie sine forma judiciali et expediuntur gratis.

Congregatio de propaganda fide erecta est a Gregorio XV.

Intersunt illi aliquot cardinales, unus protonotarius apostolicus, segretarius Status, iudex qui esse solet referendarius utriusque Signaturae, assessor S. Officii, et praelatus aliquis qui secretarius est congregationis cum nonnullis religiosis.

Officium hujus congregationis est investigare in vias et modos quibus vera fides catholica in omnibus mundi partibus propagari et conservari possit; et si quae res controversae inter missionarios occurrant, eas, relatis ad pontificem rebus gravioribus, summarie et de plano decidere et expedire.

Congregatio S. Officii inquisitionis instituta est contra haereticam pravitatem.

An declarationes harum congregationum vim legis habeant non semper certi juris est; et utendum est distinctione: si declarationes hujusmodi munitae sunt subscriptione cardinalis praefecti et secretarii ac sigillo consueto, comprehensive vim et auctoritatem legis habent etsi in forma authentica non exhibitae, modo constet uniformiter et saepius super eodem casu, et juris dubii articulo eas redditae aut secundum illas ab Rotae aliorumque tribunalium judicibus pronuntiatum esse: contra vero si hujusmodi subscriptione et sigillo destitutae sint vim legis per se non obtinent.

De bullario romano dicendum bullas in eo contentas habituras auctoritatem juris ecclesiam universalem obligantis, quando legitime constat, quod pro tota ecclesia latae, rite promulgatae, et usu receptae fuerint, atque insuper cum originalibus suis congruant.

De regulis cancellariae apostolicae etiam distinguendum est inter eas quae ipsi cancellariae praescribuntur, et litterarum solummodo expeditionem in curia faciendam concernunt; et inter generales sive illas quae de reservationibus apostolicis, de dispensationibus, de indulgentiis impetrandis et concedentis, de certis beneficiis per papam conferendis eorumque resignationibus et annali vel triennali possessione agunt. Priores solam cancellariam et ipsius officiales ligant; posteriores juris universalis etiam extra curiam et Urbem obligantis, sed novo modo et forma ex dispositione pontificis introducti, vim et auctoritatem habent; et in judicio, saltem cum a S. R. E. vice-cancellario impetratae producuntur, fidem faciunt.

Decisiones Rotae romanae etsi magnae sint auctoritatis, obligant tamen solum partes litigantes, neque inter alios jus faciunt.

Jus canonicum et civile se invicem juvant, ita ut quando in uno jure alicujus casus non invenitur decisio, ista ab altero jure peti possit.

Cum de ecclesia aut de personis vel rebus ecclesiasticis agitur, in utroque foro jus canonicum observandum est.

Casu quo dispositio juris civilis esset mere favorabilis, nullumque damnum personis ecclesiasticis aliquid praecipiendo vel prohibendo afferret, deficiente dispositione canonica, ipsa retineri et in utroque foro observari debet.

Cum de rebus spiritualibus agitur, juris canonici dispositio tantum est attendenda.

Si de conscientia et peccato agatur et jus civile a canonico divergat, sicut fit in legibus quae permittunt concubinatum, secundum jus canonicum, non civile pronuntiandum est.

In materia profana et animarum salutem non concernente, si utrumque jus non conveniat, quodlibet in suo foro est observandum, nempe jus civile in imperio romano, canonicum in terris temporali dominio papae subjectis.

Quoties in materia profana decisio juris civilis dubia, juris canonici autem certa est, in utroque foro standum est posteriori.

Si aliquid dubium et obscurum sit in jure civile et materia sit profana, insistendum est decisioni juris civilis.

In causis quae processum judiciale concernunt, jus canonicum praefertur etiam quoad forum civile.

In criminibus mixti fori judex ecclesiasticus irrogat poenas decretas jure canonico, saecularis dictatas jure civili.

DECRETALIUM

GREGORII IX.

LIBER I.

Regula quam judex in judicando sequi debet, maxime quadruplex est, *Deus*, *Lex*, *Rescriptum principis*, *Consuetudo*.

Fons et norma juris canonici est fides catholica.

Haec tamquam objectum suum SS. Trinitatem respicit.

Errores in hoc ineffabile mysterio Joachimi Abbatis, Almarici, Graecorum et Raymundi Lulli damnati sunt a pontifice.

Fides divina seu catholica tripliciter potest accipi, 1.º pro actibus illis intellectus quibus assentimur firmissime veritatibus et dogmatibus per ecclesiam nobis a Deo propositis, 2.º pro habitu supernaturali, ex quo ejusmodi actus eliciuntur, 3.º pro sum-

ma et collectione articulorum fidei et veritatum quae nobis a Deo per ecclesiam proponuntur credendae.

Obligantur ad edendam professionem fidei provisi de quibuscumque beneficiis curam animarum actualem annexam habentibus; provisi de canonicatu vel dignitate in ecclesia cathedrali; promovendi in patriarchas, primates, archiepiscopos; praelati monasteriorum etiam ordinum militarium; doctores, magistri, regentes et artium liberalium professores.

Professio fidei praestari per procuratorem non potest.

Professionem fidei culpabiliter omittentes duobus mensibus, privantur fructibus beneficiorum.

Probabilior sententia est eum qui omisit professionem fidei intra tempus a trid. statutum, fructus post illud perceptos ex beneficio teneri restituere ante sententiam.

Secus dicendum de distributionibus quotidianis.

Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam civitatis habet promulgata.

Generice accepta dividitur in divinam naturalem et humanam.

Divina est Deus ipse, quatenus indicat quid sit faciendum vel omitendum et voluntatem habet obligandi ad sui observationem.

Naturalis proprie sumpta est dictamen rationis a natura inditum, quo natura rationalis discernit honestum a turpi.

Humana, quae ab hominibus proxime et immediate ponitur.

Haec alia est ecclesiastica quae descendit a potestate ecclesiastica, alia civilis quae ponitur a potestate saeculari.

Dividitur etiam lex in praeceptivam et poenalem.

Praeceptiva est qua aliquid absolute et simpliciter praecipitur aut prohibetur.

Poenalis qua transgressori poena aut multa iungitur; estque duplex; nam alia est pure poenalis, alia mixta. Illa solum statuit poenam, non sub culpa obligat ad actum immediate praeceptum, ista duo continet membra, quorum primo aliquid jubetur vel prohibetur, altero transgressoribus poena imponitur.

Dividitur iterum lex in affirmativam et negativam.

Affirmativa est quae imperat aliquid positivum et reale.

Negativa, quae negationem imperat et actum positivum prohibet.

Actus legis sunt *imperare*, *velare*, *permittere*, *punire*.

Causa finalis legis est semper bonum commune reipublicae.

Potestas ferendi leges est in hominibus.

Indubium est potestatem ferendi leges canonicas esse penes summum pontificem, et post eum penes praelatos jurisdictionem ecclesiasticam obtinentes.

Concilium generale, si accedat authoritas summi pontificis, leges condere potest quae ecclesiam universam obligent.

Concilia particularia leges ferre possunt pro suo territorio.

Congregatio cardinalium per se loquendo non habet potestatem condendi leges universam ecclesiam obligantes.

Capitulum habet potestatem condendi leges, tantum sede episcopali vacante.

Potestas dominativa ex vi voti obedientiae residet inter regulares; sed videnda sunt specialia cujusque ordinis statuta.

De capitulis ecclesiarum collegiatarum et aliis communitatibus ecclesiasticis saecularibus satis liquet, quod de jure comuni, seculsa contraria consuetudine, jus legislativum non habeant.

In statu democratico leges condit universus populus, in aristocratico optimates, in monarchico summus princeps.

Papa ferre non potest leges civiles obligantes universam ecclesiam. Potestas legislativa imperatoris se extendit ad omnes provincias sibi subditas.

Per statuta facta a praelatis inferioribus, derogari non potest juri pontificio; potest autem juri caesareo per magistratus et principes imperatori inferiores.

Materia et objectum legis sunt omnes actiones humanae, quae praecipui, prohiberi, puniri aut permitti possunt, etiam indifferentes.

Actiones mere internae non possunt esse objectum legis, nisi divinae et naturalis.

Actus praeteriti possunt esse materia legis, quae declaret jus praexistens legis irritantis per argumentum a sensu contrario.

Actus praeteriti non possunt esse materia legis praecipientis vel punientis, quia haec debet esse possibilis.

Quamvis inhabilitas ob actum praeteritum nulla anteriori lege prohibitum, contrahi possit, aut privilegium ob eundem denegari, affici tamen poena proprie dicta non potest.

Denique probabilius, nisi aliud exprimatur, actus praeteritus, anteriori aliqua lege prohibitus, recipit solum poenam quae illa lege est constituta, non vero asperiores aliam, si quam statuisset lex alia post illius commissionem edita.

Princeps non potest lege aut alia ordinatione auferre subditis jus suum, nisi casu quo bonum reipublicae hoc exposcit.

Forma legis sunt verba vel alia signa externa quibus legislatoris eam condentis voluntas manifestatur comunitati.

Dupliciter potest legislator sententiam ferre in aliqua speciali causa, ut sententia sit declaratoria legis a se vel praedecessoribus latae, ut solum sit decisiva litis secundum leges a se vel jure

divino aut naturali statutas. Sententia declaratoria vim legis, habet, non tamen ea quae praecise est decisiva litis, nisi id exprimat legislator.

Certum est ex definitione legis dari non posse legem quin promulgetur promulgatione sufficienti ut ad notitiam totius comunitatis deveniat.

Leges imperiales promulgari debent in omnibus provinciis, et non obligant nisi post duos menses a promulgatione in provinciis facta.

Sufficit publicatio Romae facta ut lex pontificia omnes Christifideles liget, neque opus est bimestre a facta publicatione.

Ut lex civilis vel canonica obliget non est necessaria acceptatio populi, nisi quando lex prudentum iudicio est difficilis observationis, vel legislator aliud exprimit, aut privilegio vel consuetudine est receptum.

Lex humana tam civilis quam canonica obligat in conscientia, et nulla esse potest quae vim obligandi non habeat si juxta illa sit et vere lex.

Datur lex mere poenalis.

Si lex sit naturalis, obligat metu vitae aut alterius gravis mali non obstante.

Si lex sit divina positiva aut humana quidem sed ecclesiastica, videndum an actiones ea lege praeceptae sint speciales et tales quae singulos respiciant an vero communes, h. e. pertinentes ad communem ritum sacramentorum. Si primum lex hujusmodi non obligat cum gravi detrimento vitae, honoris aut rei familiaris, si secundum lex etiam cum periculo vitae est observanda.

Denique si sit lex civilis, distinguendum, est an ex observantia talis legis vel praecepti pendeat bonum commune et salus reip. spiritualis vel temporalis, an vero non. Si primum, metus etiam gravis ab observantia ejusdem non excusat, si secundum, legislator ad legis observantiam obligare non potest.

De lege fundata in falsa praesumptione distinguendum est. Si praesumptio sit *de casu vel facto aut delicto aliquo singulari* et praesumptio veritati nonconveniat, cessat obligatio legis quia cessat adaequatus finis ejusdem: contra si praesumptio non in facto vel delicto particulari, sed in *periculo illius universali* fundata sit, lex seu praeceptum non cessat etsi praesumptio illa in casu aliquo speciali cesset.

Legibus adstringuntur soli subditi ratione utentes.

Legislator legibus suis quatenus suae sunt, sive obligatione immediate ex ipsis orta, probabilius non obligatur.

Schmalzgrueber Tom. XII.

De legibus civilibus probabilius dicendum eis clericos non obligari, nisi bonum reip. spectent vel ex praecepto superioris ecclesiastici.

Religiosi, nisi sint exempti a jurisdictione episcopi, legibus ejusdem etiam ipsi stringuntur; si exempti, dicendum extra casus, quibus et ipsi jurisdictioni Ordinariorum subsunt, constitutionibus dioecesanis per se et directe non obligari.

Pueri, quam primum adepti rationis usum, obstringuntur legibus etiam ecclesiasticis si materia illorum aetati conveniat.

Ignorantia legis, si inculpabilis, semper excusat a culpa, non tamen ignorantia poenae semper a poena.

Leges patriae ex qua discessit non obligant peregrinantem.

Peregrini transeuntes, per se loquendo, legibus particularibus loci non obligantur; quod dicendum est etiam de vagis.

Interpretatio legis nihil aliud est, quam declaratio qua declaratur legem ad hunc vel illum casum esse extensam vel non extensam: et dicitur *authentica*, *usualis* et *doctrinalis*.

Authentica est quae fit per aliam legem latam ad declarandam priorem.

Usualis, quae per usum et consuetudinem est introducta.

Doctrinalis denique quae fit arte et peritia interpretum et DD.

Haec iterum triplex est, videlicet 1. *Declarativa* quae est congrua obscurorum, aequivocorum, aut dubiorum verborum expositio; 2. *Extensiva* eaque vel *pure* cum ob paritatem vel similitudinem rationis dispositio legis extenditur ad personam vel casum, neque verbis neque mente legislatoris comprehensum, vel *comprehensive* tantum, quando lex per interpretationem extenditur ad personam vel casum verbis quidem non expressum, mente tamen legislatoris comprehensum ob adaequatam rationis identitatem: 3. Denique *restrictiva*, cum interpretamur aliquem casum particularem propter suas circumstantias sub lege universaliter lata non contineri.

Nulla ex his tribus doctrinalis interpretationis speciebus inducit obligationem legis.

Regulariter potest interpretari legem authentice legislator aut hujus successor vel superior et qui ab his facultatem habet.

Cuilibet licet legem doctrinaliter interpretari, si id faciat juxta regulas et ex sensu DD. non ex cerebro proprio.

In doctrinali interpretatione legum, plures servandae sunt regulae, ex DD. praeceptis et jure ipso desumptae.

Per se loquendo ob solum similitudinem vel identitatem rationis lex extendi non debet ad casum sub lata verborum forma in lege non comprehensum.

Locus est interpretationi restrictivae legis per epikiam his tribus casibus, 1. si alioquin in casu particulari lex evaderet iniqua et praeciperet aliquid illicitum: 2. si lex in casu particulari praeciperet aliquid minus arduum et supra potestatem humanae legis: 3. si prudenter credi posset quod legislator in hoc vel illo casu lege sua non voluerit obligare.

Lex primo cessat ex cessatione causae finalis ejusdem.

Secundo per abrogationem.

Lex anterior censetur abrogata per posteriorem variis casibus. Lex prior vel est generalis vel specialis: si specialis per posteriorem legem contrariam generalem non abrogatur, nisi illius saltem in genere princeps mentionem faciat: si generalis, videndum an illa sit corpore juris communis clausa an non; si primum abrogatur per posteriorem, modo haec priori contraria sit, si secundum anterior lex per posteriorem sine prioris mentione non abrogatur.

Legem potest abrogare, 1. qui illam tulit, 2. successor ejus, 3. superior istorum.

Inferior non semper potest abrogare legem propriam, maxime si ea confirmata sit a superiore.

Est probabilis opinio posse episcopum, inconsulta synodo, constitutiones synodales, si id viderit expedire, abrogare.

Dispensatio legis est relaxatio alicujus juris, seu exemptio alicujus ab obligatione legis.

Nec a Deo nec ab alio vices ipsius habente proprie et directe dispensari potest ullo jure naturali.

Pontifex dispensare in ullo jure divino non potest, sed potest in omni lege ecclesiastica.

Aliquibus casibus episcopis et praelatis inferioribus censetur esse concessa potestas dispensandi in lege pontificia.

Dispensatio exercenda est circa subditos.

Superior et is qui ex commissione potestatem dispensandi habet, aliquando etiam secum ipso dispensare potest.

Legislator etiam in lege propria sine justa causa dispensare non potest.

Rescriptum etsi possit variis modis accipi, definitur tamen generaliter quod sit responsum a papa, imperatore vel alio principe, ad alicujus supplicationem, relationem vel consultationem in scripto datum.

Rescriptum esse potest contra jus , praeter jus ; secundum jus.

Dividitur in generale et speciale ; primum est quod habet vim obligandi omnes subditos , speciale quod inter certas personas , et ad certas causas datum est.

Rescripta gratiae dicuntur quibus ex liberalitate principis aliquid praeter aut contra jus comune conceditur.

Rescripta justitiae sive ad lites vocantur quae ad justitiae administrationem tendunt.

Rescripta mixta dicuntur quae gratiam simul et justitiam continent.

Rescripta proprie dicta concedere potest solus princeps superiorem non recognoscens , et impetrari possunt super omnibus rebus de quibus litigari potest, contra quemcumque et a quocumque, nisi specialiter prohibeatur.

Rescriptum impetratum ab excommunicato validum est septem casibus.

Nemo impetrare potest rescriptum justitiae pro alio sine speciali ejusdem mandato , exceptis personis conjunctis et aliis lege , consuetudine vel iudicio iudicis admissis.

Ad rescriptum gratiae non requiritur speciale mandatum.

Rescripti forma in legitima ejus expeditione consistit.

Ad eam requiritur 1. ut nomen pontificis vel imperatoris praeponeatur et annus incarnationis , item pontificatus vel imperii, dies, consul, et indictio locusque subjiciatur : 2. ut observetur stylus usitatus : 3. ut rescripta gratiae bullentur cum filo serico rubro , rescripta justitiae cum filo canabis in quo plumbum pendet.

De jure comuni imperiale rescriptum debet scribi scriptura purpurea , ardore cocti muricis et triti conchylii : sed haec forma in desuetudinem abiit.

Litterae gratiae continentes dispensationes debent examinari ab Ordinariis num petita sint vera.

Si in eadem causa vel ab una solum parte vel utriusque consensu impetratum jam sit rescriptum justitiae ad iudices delegatos, ut secundum valeat , in hoc mentio fieri debet prioris rescripti.

Si reus extra dioecesim propriam ultra terminum a jure prescriptum ad iudicium trahatur , debet fieri mentio dietarum.

Si per rescriptum mandatur restitutio spoliati contra iudicem qui per sententiam ipsum spoliavit beneficio suo, debet fieri mentio causae spoliationis.

Si rescriptum impetretur adversus personam privilegatam , debet exprimi conditio personae privilegiae.

Si impetretur rescriptum super re litigiosa, debet fieri mentio litis pendentis super illa re et iudicis coram quo lis inchoata et processus pendet.

Multo magis mentio fieri debet si super re super qua rescriptum est impetratum, est jam in causa conclusum, sententia lata, vel appellatio interposita; vel si causa jam terminata sit transactione vel pronuntiatione arbitri compromissarii.

Denique si ad instantiam partis committatur alicui inquisitio specialis contra aliquem, debet in rescripto fieri mentio diffamationis, vel indiciorum huic equivalentium.

Rescripta beneficialia aliqua dantur *ex forma pauperum* seu in forma comuni, quibus mandatur conferri beneficium clerico pauperi, et vocantur *rescripta justitiae*.

Alia dicuntur *rescripta gratiae* quae a curia romana emanant etiam pro clericis non indigentibus; et haec sunt iterum duplicis generis *in forma gratiosa* et *in forma dignum*.

Quando in forma *gratiosa* dantur, clericus iis instructus supponitur dignus beneficio quo providetur et tantum datur mandatum ad deputatos executores ut provisum in possessionem inducant: quando autem dantur sub forma *dignum*, provisio de illo non fit Romae a papa, sed facienda, vel saltem per tituli collationem perficienda committitur dioecesis Ordinario, cum mandato, ut, praemisso examine, clerico pro quo scribitur, si idoneus reperiatur, conferat beneficium.

Si rescriptum detur in *forma pauperum*, debet fieri mentio patrimonii.

Tam in rescriptis justitiae quam in rescriptis gratiae sub forma gratiosa debet exprimi illius, pro quo rescribitur,abilitas.

Tam in rescriptis gratiae quam in rescriptis justitiae beneficialibus exprimendum est beneficium ante obtentum, etiam unicum.

Exprimenda est etiam qualitas beneficii ante obtenti.

Exponi debet an sit beneficium ecclesiae cathedralis.

Exprimendus etiam valor seu quantitas reddituum beneficii; et modus quo beneficium creat.

Exprimi debet si jus ad vel in beneficio quod per rescriptum impetratur competat alteri.

Exprimendum est etsi alius sit tantum in possessione colorata imo si solum sit detentor beneficii per aliquod tempus, nisi aperte sit injustus.

Denique facienda mentio rescripti primi ab alio impetrati super beneficio.

Motu proprio tunc dicitur concedi gratia quando ejus concessionem vel non praecessit impetrantis petitio, vel si praecessit, concedens tamen ad concessionem *faciendam* non est motus petitione sed potius proprii animi motu et libertate.

Ad instantiam concessa censetur gratia quando ad ejus concessionem princeps inductus est impetrantis pro ea precibus ac petitione.

Clausulae quae vel addi rescriptis vel subintelligi solent, sunt quatuor: *si preces veritate nitantur: salvo jure alterius: si is cui datur beneficium ecclesiasticum, dignus sit: non obstantibus quibuscumque privilegiis, sub quacumque verborum forma concessis.*

Rescripta vitari vel suspecta reddi possunt, 1. si emanarunt contra jus comune non addita clausula derogatoria ejusdem: 2. si emanarunt contra consuetudinem legitime praescriptam et stylum curiae et speciali clausula non sint munita: 3. si cedatur jus quaesitum alicui tertio et rescriptum de eo mentionem non faciat: 4. si per aliquod rescriptum justitiae uni vel pluribus certis iudicibus committerentur omnia negotia tam praesentia quam futura: 5. si in rescripto justitiae delegaretur iudex incertus ad arbitrium impetrantis eligendus, non addita clausula *ex certa scientia*: 6. si in rescripto committatur aut mandetur aliquid insolitum: 7. si rescriptum contineat manifestum aut inexcusabile peccatum vel errorem in latinitate, stylo curiae, vel camerae apostolicae recepta: 8. si contineat rasuram, lituram, vel cancellationem in loco suspecto seu parte rescripto substantiali: 9. si careat debita forma aut solemnitate: 10. denique praecipue vitiantur rescripta per ob et subreptionem.

Etsi obreptio saepe cum subreptione confundatur, proprie tamen diversum quid sonant, nam

Obreptio proprie committitur per narrationem et expressionem falsi; *subreptio* per reticentiam sive suppressionem veri.

Quocumque modo ex istis vitietur rescriptum non prodest impetrantibus: discrimen solum faciendum est inter rescripta gratiae et justitiae; nam prima sunt irrita ipso jure, secunda ordinarie irritanda ope exceptionis.

Expressio falsi et suppressio veri debet esse de re tali, quae ad negotium de quo datur rescriptum per se seu intrinsece pertineat.

Si rescriptum sit ob vel subreptione impetratum fraude vel dolo, illud vitatur totum seu quoad omnes partes si illae tendant ad unum eundemque finem.

Si ob vel subreptio per simplicitatem aut ignorantiam contingit, videndum hoc casu an suppressa veritas aut expressa falsitas ta-

lis sit, ut ea cognita pontifex negaturus fuisset rescriptum, vel talis ut adhuc illud fuisset concessurus quamvis non in ea forma qua illud concessit. Si primum ob vel subreptionem vitiat rescriptum: si secundum, rescriptum iustitiae non vitatur, utique vero rescriptum gratiae.

In quaestione an vitata una parte rescripti per ob vel subreptionem vitentur etiam aliae partes, distinguendum est: vel enim partes ceterae connexae sunt cum parte quae ob vel subreptionem continet, vel non; si primum omne rescriptum corrumpitur, si secundum, partes ceterae non vitantur, quia utile per inutile non vitatur.

Probabiliter subsistit rescriptum in quo ex duabus causis simul et copulative allegatis una vera, altera falsa est, dummodo causa quae vere allegata est ad gratiam quae rescripto concessa est impetrandam, de jure vel stylo curiae sufficiat, et altera quae falso est allegata non sit de substantia rescripti et causa finalis unica.

In errore adjectae qualitatis distinguendum est an qualitas talis adjecta sit per modum taxationis vel per modum demonstrationis tantum; si primum vitatur rescriptum, si secundum nequaquam.

In rescripto vel praefixum est tempus praesentationis vel non. Si primum intra illud tempus necessario praesentandum est, si secundum, distinguendum est inter rescripta gratiae et iustitiae. Prima, quocumque tempore praesentari possunt; de secundis iterum distinguendum est, an unicum super eadem causa impetratum rescriptum sit an vero duo: si unum eo utendi facultas durat tamdiu, quamdiu durat jus agendi vel excipiendi super quo impetratum est; si duo et is qui impetravit primum, eo, cum posset, intra annum per malitiam vel negligentiam non fuit usus, rescriptum primum evanescit, et convalescit secundum.

Effectus rescriptorum valide impetratorum et legitimo tempore praesentatorum duplex est, specialis et generalis.

Effectus specialis varius est pro varietate clausularum illis insertarum.

Effectus generalis est quod in negotiis et inter personas in quibus et inter quas rescriptum conceditur jus statuunt.

Datae tempus dicitur quo literae apostolicae sunt expeditae in curia romana; *praesentatae* quo eadem praesentantur delegato seu executori illarum.

Delegatis seu executoribus in rescriptis iustitiae aliquando attendendum est tempus *datae*, aliquando *praesentatae*, aliquando aliud.

Datae tempus inspiciendum est si quaeratur an valide impetratum sit rescriptum et quando dubitatur ad quas causas et actiones se illud extendat.

Praesentatae vero si quaeratur, quando judex in rescripto delegatus jurisdictionem accipiat, et num acta judicis delegati per rescriptum revocati, sint valida.

Tempus citationis factae spectari debet si quaeratur an jurisdictio per rescriptum data, morte rescribentis sit extincta.

Regulariter inspiciendum est tempus datae si quaeritur quale tempus attendendum sit in literis gratiae, quibus papa alicui providet de beneficio.

Rescripta justitiae regulariter interpretari debent secundum propriam significationem verborum, et secundum jus comune ac stricte, ita ut quam minimum afferant praejudicium.

Etiam rescripta ad beneficia stricte interpretari debent.

Dispensationes interpretationem strictam patiuntur.

Potestas dispensandi late interpretanda.

Si rescripta causae cognitionem et jurisdictionem ecclesiasticam externam exposcant, executio rescripti a sede apostolica et hujus legis jure comuni committi debet personis dignitatem ecclesiasticam vel personatum obtinentibus, vel canonicis ecclesiarum cathedralium.

Si rescriptorum executio commissa sit personis sub nomine dignitatis et non personae, transit ad successores.

Commissio facta vicario generali, illo mortuo vel amoto, non devolvitur ad episcopum, sed ubique ad ejus successorem in officio.

Cum certum sit vicarium capituli sede vacante a curia non haberi omnino eodem loco quo habetur vicarius episcopi sede plena, stylo curiae conformior est opinio distinguendum inter litteras et commissiones, quarum executio ex juris dispositione vel stylo curiae solis episcopis et eorum vicariis committitur, et inter illas quae aliis quoque in dignitate constitutis et a parte nominatis committi solent; harum executionem a vicario episcopi ad vicarium capituli transire concedunt, non vero illarum.

In facienda executione rescriptorum distinguendum est; vel enim in rescripto pro ea assignatum est certum tempus intra quod fieri debeat, vel nullum; si primum, judex delegatus vel alius executor intra terminum sibi praefixum tractare negotium vel cognoscere de causa debet: si secundum, videndum an illum sit rescriptum justitiae vel gratiae; si rescriptum justitiae est, potestas ei delegata nullius certi temporis lapsu extinguitur; si gratiae, Ordinarius ad quem directae sunt litterae intra 30 dies a litterarum praesentatione numerandos, collationem facere et provisum mittere in possessionem debet, nisi obstet legitimum impedimentum.

Si quaeratur quodnam rescriptum praefendum et executioni mandandum sit, quando super una eademque causa duo vel plura rescripta sunt impetrata, distinguendum est an utrumque sit speciale vel generale, vel unum generale alterum speciale.

Si primum distinguendum est; nam si posterius mentionem fecerit prioris sibi contrarii, isti derogatum censebitur per posterius; si mentionem non fecerit praevalere prius, et secundum, si sit rescriptum gratiae, ob subreptionem erit ipso jure nullum; si vero rescriptum iustitiae, per exceptionem repelli poterit, si intra annum, haec opponatur; nam si post convalescit posterius et evanescit prius.

Si secundum, videndum an unum ex illis sit magis speciale, an neutrum. Si unum est magis speciale, illud praevalere; si vero neutrum sit magis speciale quam alterum, prius impetratum praevalere posteriori.

Si tertium contingat et unum sit generale alterum speciale, speciale derogat generali, quantum ad ea quae in speciali specialiter et contraria contentis in generali exprimuntur, vel in generali non exprimuntur licet prioris mentionem non faciat.

Excipitur nisi per rescriptum vel privilegium generale jam sit quaesitum alicui jus in re.

Quodnam valeat ex pluribus rescriptis impetratis ad beneficia distinguendum est: vel enim ad unum idemque beneficium rescriptum est impetratum vel ad diversa vacantia vel vacatura.

Si prius videndum an hujusmodi rescripta inter se consentiant an vero inter se pugnent: si inter se consentiant vel ambo, omnia valent, quia tunc in effectu sunt et reputantur rescriptum unicum: si vero inter se pugnent, attendendum an simul sint impetrata an successive; si simul, utrumque suspectum erit, si successive, speciale derogabit generali, et posterius speciale speciali priori.

Si secundum, major controversia est; quidam enim tenent in optione impetrantis esse, quoniam eorum uti velit, quidam probabilius contrarium tenent.

Rescripta gratiae, mortuo rescribente, non semper executioni mandari possunt: vel enim papa per rescriptum concessit episcopo facultatem providendi de beneficio certae personae, vel generaliter concessit ut posset conferre beneficia aliquibus personis in certa ecclesia.

Si primum et res adhuc sit integra, morte mandantis potestas data extinguitur.

Si secundum, potestas non expirat per obitum concedentis quamvis res adhuc sit integra.

Consuetudo est jus quoddam moribus constitutum quod pro lege suscipitur ubi deficit lex.

Dividitur in *canonicam*, *civilem*, *generalissimam*, *generalem*, *specialem*, *secundum legem*, *praeter legem*, *contra legem*.

Canonica est quae vel clericorum dumtaxat usu est introducta, vel si etiam a laicis, circa materiam spiritualem versatur.

Civilis quae a laicorum usu dimanat et circa materiam temporalem propriam laicorum versatur.

Generalissima quae extenditur per orbem universum.

Generalis quae observatur in imperio vel provincia.

Specialis quae viget in una civitate vel oppido.

Secundum legem, quae legem iam conditam diuturno usu confirmat.

Praeter legem quae inducit jus novum et praecipit vel prohibet aliquid de quo nulla lex fuit.

Contra legem, qua introducitur oppositum legis.

Persona privata non potest inducere consuetudinem quae vim legis habeat.

Potest induci a comunitate perfecta.

Ut consuetudo sit juris, quatuor conditiones requiruntur; ut sit rationabilis; ut duraverit tempore requisito; ut intercesserit requisita actuum frequentia et horum qualitas; ut adsit consensus legislatoris.

Potest rationabilis esse consuetudo etiam contra legem.

Si legi non adversetur sed secundum vel praeter eam sit, clarum est bono comuni expedire illius observationem. At si legi adversetur, certa regula non potest statui sed iudicis prudentis arbitrio est relinquendum.

Si dubium intercedat an consuetudo sit rationabilis et bono comuni expediens, videndum an consuetudo talis sit legi contraria vel non: si secundum, in dubio standum est pro consuetudine jam introducta, si primum standum pro lege est.

Ad consuetudinem inducendum sufficit decennium etiam adversus legem ecclesiasticam, etiamsi absens sit legislator; sed tempus debet esse continuum.

De frequentia actuum ad inducendam consuetudinem habili, probabilior sententia relinquit Iudici iudicium.

Ut actus sufficiant ad stabiliendam consuetudinem.

Exerceri debent a comunitate tota vel maiore illius parte.

Haec major pars debet esse ex personis habilibus et capacibus legis.

Actus isti debent exerceri uniformiter, libere et sine metu.

Non debent procedere ex errore vel ignorantia.

Debent esse publici et notorii. Frequentari debent animo introdu-
cendi obligationem.

Requiritur consensus legislatoris juridicus.

Consuetudinis praeter jus effectus est obligatio, quae induci potest
per actus etiam extrajudiciales.

Consuetudo unius civitatis vel provinciae non potest obligare aliam.
Potest induci consuetudo quae ad poenam obliget, non vero ad culpam.
Alter effectus praecipuus consuetudinis est abrogatio legis praeexisten-
tis; etiam ecclesiasticae, manente obligatione ad culpam vel
contra.

Per consuetudinem abrogari potest etiam lex prohibens aliam con-
suetudinem; et infirmans vel irritans certos actus.

Ad hujusmodi consuetudinem non requiritur bona fides.

Tertius effectus est vis interpretandi legem, quod authentice face-
re consuetudo potest si sit legitime praescripta.

Vis interpretandi modo asserta, est admodum ampla et secundum
illam regulandi sunt contractus; secundum consuetudinem intro-
ductam regulandum est iudicium tam internum quam externum;
et haec vis interpretandi legem in consuetudine se extendit etiam
ad jus divinum, non quidem quasi illa aliquid huic addere vel
minuere illud possit, sed solum indicando mentem legislatoris.

Quartus effectus est irritatio actus alias de jure validi.

In consuetudine irritante matrimonia, sufficit solum consuetudo lai-
corum.

Etsi veteres jurisconsulti teneant, consuetudine immemoriali acquiri
posse omnia illa quae privilegio et indulto principis acquiri pos-
sunt, attamen regula duplici limitatione indiget.

Si lapsus temporis immemoralis cadat in personam alias jure inha-
bilem, et concurret cum tempore immemoralis fama seu existi-
matio constans et publica privilegii apostolici aliquando obtenti,
hoc casu possessori nullum jus adjungitur, cum lapsus temporis
immemoralis etiam cum fama privilegii habilitare personam ad
veram et legitimam possessionem nequeat: si tamen utrumque
scilicet fama privilegii et temporis immemoralis possessio legi-
time probetur, vel aliunde de iisdem constet, fundabunt prae-
sumptionem privilegii, ut continuari exercitium juris actenus
possessi possit, donec probetur contrarium.

Consuetudo ab allegante plene probari debet.

Assertio unius doctoris excellentis in foro externo praesumptive eam-
dem probat, non concludenter.

Unicus textus in consuetudine ne quidem probationem semipleam
facit.

Per legem consuetudo abrogari potest, et etiam per consuetudinem aliam oppositam.

Postulatio est capituli vel collegii concors et ad superiorem destinata petitio ut ad praelaturam ecclesiasticam dispensative velit admittere personam aliquam quae propter defectum sive impedimentum canonicum non potest eligi.

In multis ab electione differt.

Postulatio est duplex; solemnis et non solemnis.

Solemnis est quando postulatur quis ab eo superiore, qui potest super omni impedimento postulati dispensare.

Non solemnis seu simplex quando quis postulatus ab eo qui non potest dispensare super impedimento, requiritur tamen ejus consensus ad promotionem sic postulati propter peculiare interesse vel jus quod in illa habet.

Postquam postulatio solemnis admissa est a superiore, vim habet electionis confirmatae, ita ut postulatus omne jus consequatur perinde ac si fuisset electus et confirmatus.

Ante admissionem, postulatio nullum jus tribuit postulato.

Postulatio non solemnis facit ut, secuta admissione seu data licentia a superiore, postulatus possit eligi si antequam eligeretur postulatus fuit; vel si post electionem est postulatus, ut possit confirmari.

Postulatio est introducta in subsidium electionis, ut siqui per ss. canones prohibentur eligi, saltem adminiculo postulationis per viam gratiae et dispensative ad praelaturam vel aliam dignitatem ecclesiasticam admitti possint.

Causa duplex est postulationis faciendae, nempe ecclesiae viduatae necessitas vel ejusdem utilitas. Necessitas si nullus in capitulo vel collegio sit cui vacans praelatura tuto committi possit: utilitas si postulati pietas, doctrina, prudentia et aliae praeclarae dotes suadeant praelaturae praefici.

Generaliter loquendo ad praelaturas ecclesiasticas illi solum postulari possunt solemniter, qui ob impedimentum canonicum non possunt eligi.

Hoc impedimentum debet esse tale in quo superior dispensare possit et soleat.

An episcopus ad alium episcopatum possit eligi an debeat postulari distinguendum est: vel enim est electus tantum vel etiam confirmatus aut consecratus.

Si primum, eligi adhuc ad illam ecclesiam potest.

Si secundum, iterum distinguendum est an talis episcopus confirmatus vel consecratus sit titularis solum, an vero dioecesin et

ecclesiam actu habeat quam per se vel per vicarium suum gubernat.

De posterioribus certum est eos ut ad aliam cathedralem ecclesiam assumi possint postulari debere.

De prioribus dicendum ejusmodi episcopos titulares, nisi breve seu indultum eligibilitatis a sede apostolica habeant non posse eligi, sed debere postulari ad aliam ecclesiam.

An S. R. E. cardinales ad episcopatum eligi possint vel postulari debeant, doctores varie disputant: sed melius adhibetur distinctio; vel enim agitur de cardinale episcopo vel de cardinale praesbytero, aut diacono.

Si primum, postulari solemniter debet.

Si secundum postulari debet, sed non solemniter.

Certum est praelatos episcopo inferiores ad episcopatus aliasque praelaturas non debere postulari solemniter, sed via electionis ad eas promoveri posse, modo consensus superioris accedat.

Etsi decens et conveniens sit ut ex gremio, si idoneus habeatur aliquis, assumatur ad praelaturam, non tamen electores prohibentur quominus assumere via electionis non possint extraneum, modo is impedimentum canonicum aliunde non habeat.

Postulare possunt qui possunt eligere.

Postulatio simplex fieri debet ab eo superiore cui postulatus immediate subest.

Postulatio sollemnis institui debet ad eum ad quem spectat praelati, si electus fuisset, confirmatio, modo ille super impedimento quod postulatus habet, dispensare possit.

Casu quo postulatio vel omnium vel duarum saltem capituli partium suffragiis ob necessitatem vel utilitatem ecclesiae facta est, superior ad eam admittendam tenetur ex debito officii non tamen ex obligatione justitiae stricte sumptae.

Postulantes aliquem qui ob vitium vel defectum indispensabilem postulari nequit, vel fecerunt id scienter, vel non scienter quidem sed temere.

Si primum, pro ea vice ipso jure et facto privati sunt potestate postulandi et eligendi.

Si secundum, eandem poenam incurrunt casu, quo postulationem ejusmodi a superiore cassatam et reprobata renovant aut repetunt.

Poenae postulantium ad cathedralem ecclesiam aliquem qui 27 aetatis annum nondum attingit, vel religiosum mendicantem ad ecclesiam saecularem cathedrali inferiorem et ad quodcumque monasterium extra suum ordinem sunt sequentes

- 1.° Quod ita postulatum est, attentatum, irritum, ac nullius penitus est momenti.
  - 2.° Qui scienter ad ejusmodi postulationem processerint, ea vice postulandi ac eligendi potestate privati, ac beneficiis quae in ipsa obtinebunt ecclesia ad quam postulationem hujusmodi fecerint per triennium suspenduntur.
  - 3.° Postulati vero qui postulationis de facto negotium fuerint in curia romana prosecuti, si se annum 27 non alligisse sciverint, usque ad annum 35, ceteri vero seculares et regulares extra suorum ordinum administrationes ineligibiles et impostulabiles ac prorsus inhabiles ad quascumque dignitates ecclesiasticas et beneficia quaelibet obtinenda decernuntur.
- Certum est de postulatione non solemni eadem forma hanc fieri posse et debere qua ipsa electio, et probabilius etiam in postulatione solemni.
- Eadem persona simul eligi et postulari non potest.
- Si postulatio concurrit cum postulatione, sufficit si postulatio facta sit a majore parte capituli.
- Si postulatio concurrat cum electione, quod una pars capitularium postulet Titium aliquo impedimento laborantem, altera Cajum eligat, hoc casu ut postulatio unius, alterius electioni praevalcat, requiritur ut in postulandum consentiant duae partes; alias si hic duas partes non habeat, eligendus autem pro se habeat plus quam tertiam, praevalebit postulationi electio.
- Casu quo electio in concursu cum postulatione pro se habeat plusquam unam tertiam suffragiorum partem, electo (secundum probabiliorum opinionem) quaeritur jus ad praelaturam, ita ut a superiore, posito quod idoneus sit, necessario confirmari debeat.
- Si postulatio jam praesentata est superiori, postulantes sine ejus consensu non possunt ab illa recedere, et alium eligere vel postulare.
- Si nondum eidem est praesentata, possunt postulantes variare et resilire a postulatione, etsi scrutinium apertum sit.
- Electio stricte ac proprie dicta definiri solet quod sit personae idoneae ad ecclesiae vacantis dignitatem pastorem per vota capitularium et aliorum, quibus jus eligendi competit, canonice facta vocatio.
- Distinguitur a libera collatione, a presentatione, a nominatione, a postulatione.
- Jus eligendi et postulandi episcopos vel praelatos non fuit penes eosdem quocumque tempore.
- In primitiva ecclesia Apostoli plerique, accepta a Christo potestate, successores sibi constituerunt.

Ipsis sublati, episcopatum collatio libera aliquandiu fuit penes summos pontifices.

Successu temporis clero ejusvis diocesis permissum fuit, ut sibi pastorem deligerent plerumque a populo nominatum vel praesentatum.

Aucto denique clericorum numero, jus eligendi concessum fuit capitulo cujusque ecclesiae.

Porro in plerisque provinciis et regnis ob varias causas sublatum capitulo jus istud et vel summo pontifici vel regibus et principibus supremis hujus speciali indulto reservata fuit potestas nominandi episcopos et praelatos.

Jus istud etiam a laicis acquiri posse certum est.

Per consuetudinem vel praescriptionem laicis competere non potest hujusmodi jus eligendi.

Etiam clericis qui non sunt de capitulo vel corpore ecclesiae competere potest jus eligendi, nempe privilegio summi pontificis, fundatione, consuetudine, pacto.

Jus eligendi episcopum vel praelatum habent tantum illi qui ut fratres seu membra faciunt unum corpus ecclesiasticum seu collegium.

Generaliter tres faciunt collegium, sed aliquibus casibus etiam duo personae.

Omnes canonici jus eligendi habent nisi lege excipiantur.

Dubitant aliqui an potestas eligendi competat non solum ei qui habet jus et proprietatem ac quasi dominium beneficii sed etiam ei qui est in possessione ejusdem, et distinguunt: vel enim ille beneficium et canonicatum ejusmodi, cui de jure vel consuetudine annexum est jus eligendi, possidet mala vel bona fide. Si mala, jus eligendi ratione talis possessionis eidem non competit: si bona fide canonicatum possidet, jus eligendi eidem competit et votum quod in tali electione dat, validum est et tale manet; nec quidem obstat etiam lis contestata super illo jure.

Non semper nec omnes qui sacro ordine sunt initiati et alias ad eligendum non sunt facti inhabiles ad electionem admitti debent.

Si nullus canonicus vel religiosus in sacris constitutus reperiatur, superior, ecclesiae vacanti de praelato et capite providere non potest, sed exspectare ut illi capaces ordinis fiant et istum suscipiant.

Non omnes excommunicati privantur voce activa.

Non omnis irregularitas privat jure eligendi.

In eligendo ad episcopatum requiritur actatatis maturitas, gravitas morum et litterarum scientia.

Aliqui arcentur a praelaturis et dignitatibus ecclesiasticis ob impedimentum naturae, alii ob crimen seu defectum morum; alii ob aliud impedimentum canonicum, alii denique ratione censurae et aliarum poenarum ecclesiasticarum.

Electio indigni non est valida, et eum eligentes pro illa vice privantur jure eligendi, quod proin vel ad ceteros innocentes vel ad superiorem devolvitur.

Vocandi ad electionem sunt omnes non tantum in loco praesentes sed etiam absentes qui interesse debent, volunt, et commode possunt.

Si non vocata et contempta est plusquam tertia pars eorum qui electioni interesse debuissent potuissent et voluissent, electio ipso jure est nulla; si pauciores contempti sint, electio ab aliis facta de jure est valida si in electum convenerit major pars omnium suffragii jus habentium.

Contempti possunt illatam sibi injuriam prosecui et a superiore petere ut electio rescindatur.

Circa distantiam absentium, cujusque ecclesiae consuetudo sequenda est ob vocationem.

Capitularis si abest a loco electionis propter ecclesiae aut praelaturae utilitatem, expensae protectionis eidem praestari debent, si vero pro suae voluntatis arbitrio, nequaquam, seclusa tamen contraria consuetudine.

Ordinarie et regulariter non possunt electores procuratorem constituere, qui suo nomine et loco eligant, sed id permissum solummodo est iis qui justo impedimento prohibiti sunt ad electionem venire, nec omnibus sed illis dumtaxat qui sunt absentes in loco ex quo possint et debeant vocari ad electionem.

Procurator ab electore absente et legitime impedito constitutus debet esse de collegio eorum qui eligere debent; possunt tamen capitulares, si velint, etiam extraneum procuratorem admittere modo alias idoneus sit.

Constitui possunt ab ita impedito electore procuratores unus vel plures, ita tamen ut quando plures constituuntur, electionis potestas singulis committatur in solidum, sive ita ut unus sine altero eligere possit.

Hujusmodi procurator jurare debet in animam sui principalis quod is impeditus venire non possit, expressa causa impedimenti.

Si unus tantum procurator isque e capitulo constitutus sit ad eligendum simpliciter, duo quidem dare suffragia potest, unum suo alterum principalis sui nomine, non tamen potest alium suo, alium nomine principalis eligere.

Si procurator constitutus habeat mandatum speciale a domino de certa persona eligenda, illam de qua expressum mandatum habet eligere debet nomine procuratorio, suo autem nomine alium eligere licite poterit.

Procurator constitutus cum mandato generali potest etiam compromittere.

Procurator constitutus ad certam personam, vices suas subdelegare alteri poterit.

Casu quo nemo e capitulo velit suscipere mandatum procuratorium eligendi pro absente et impedito accedere ad electionem, capitulum non tenetur consentire ut constituatur procurator extraneus.

Tali casu elector absens non potest suffragium suum mittere nec dare per litteras

Excipitur 1.º si forma scrutinii in aliqua electione non sit accurate servanda 2. si per fraudem vel conjurationem nemo e collegio velit loco absentis et impediti partes procuratoris suscipere

Electio fieri debet ab electoribus in uno loco simul congregatis.

Electio episcopi, si fieri potest, peragi debet in ecclesia viduata.

Si extra propriam ecclesiam fiat in loco alieno, multum interest an fiat ex causa rationabili, an vero justa causa non intercedente.

Si primum, electio sic facta valida quidem est, sed tamen per sententiam irritari poterit, quippe facta contra praescriptum ss. canonum.

Si urgens necessitas id petat, sufficit quod major pars capitularium conveniat.

Si fiat ad maiorem comoditatem, convenire debent duae partes capitularium.

Electio celebrari potest etiam in ecclesia interdicta.

De electionibus factis in locis occultis, distinguendum est

1.º Clam tantum coram extraneis, si celebretur in loco occulto, a capitularibus tamen legitime congregatis, valet.

2.º Clam coram maiore parte capitularium, si ad eam celebrandam conveniunt privato conventiculo, vel aliqui tantum, vel minor pars capitularium, vel saltem ad constituendam capitularem potentiam non sufficiens, ceteris nec monitis nec vocatis, non valet.

3.º Irrita est si omissa sit scrutinii publicatio, aut quae hunc sequi debet.

4.º Si rite quidem sit facta, sed ita secreta habetur a capitularibus, ut clero et populo solemniter non publicetur, tamen est valida.

Electio celebrari non debet ante defuncti praelati sepulturam, et tertium dispositionis diem.

Post sepulturam praelati et tertium dispositionis diem, deligere sibi capitulares tempus quodcumque possunt usque ad terminum a jure praefixum.

Non obstat si dies ad electionem statutus sit feriatus.

De nocte facta electio, etsi jure ipso non sit irrita, rescindi tamen potest per sententiam judicis, ob suspicionem fraudis et aliis de causis.

In ecclesiis cathedralibus et regularibus, electio differri non debet ultra tres menses; in aliis praelaturis, dignitatibus, et beneficiis non ultra sex.

Tempus incipit currere a die notitiae habitae de vacatione si ibi impedimentum non sit; alias a die remoti impedimenti.

Hoc tempus justis de causis abbreviari potest.

Capitulares non eligentes per moram culpabilem praelatum intra tempus jure praefixum, privantur pro illa vice jure eligendi, et ad superiorem devolvitur.

In aliquibus ecclesiis praemitti solet ab electoribus tractatus praevius; sed non est necessarius.

Vivente praelato, capitulares non possunt collegialiter tractare de electione successoris etc.

Tractatus quo a capitularibus congregatis super quibusdam articulis ab episcopo vel alio praelato eligendo observandis ante electionem convenitur, valet si ecclesiae nullum praepjudicium afferat, alias non.

Capitulum sede vacante potest statuta condere, non tamen talia quae praepjudicium successoris afferant.

Cavere capitulum potest ne aliquid a praelato contra utilitatem ecclesiae attentetur.

Conventiones et pacta etiam episcopum ligant.

Juramentum non solum capitulationes supra dictas non firmat, sed nec obligationem religionis inducit.

Duplex est electionis forma, per inspirationem divinam, per scrutinium et per compromissum.

Vera inspiratio tunc datur quando persona ecclesiae praeficienda per veram Dei revelationem designatur.

Quasi inspiratio dari censetur, quando nullo praecedente tractatu de certa persona eligenda, electores in loco solito congregati unanimiter omnes simul in unum absque contradictione, vel haesitatione statim consentiunt et conclamant.

Forma scrutinii hos parciales actus continet.

1. Ipsum scrutinium seu secretam suffragiorum per scrutatores a capitulo electos collectionem.
2. Scrutinii publicationem.
3. Suffragiorum collationem.
4. Decretum capitularis seu communis electionis, ejusque promulgationem.

Praecedere solent.

1. Preces publicae et privatae per civit. et dioec.
2. Missa de Spiritu Sancto in ipsa die electionis.
3. Hymnus *Veni Sancte Spiritus*.
4. Protestatio quae interponitur a capituli praeside nomine totius capituli de non excludenda persona quae habilis, aut admittenda quae ad suffragium in electione ferendum ex quacumque causa inhabilis sit
5. Absolutio qua electores omnes ab excommunicatione, aliisque censuris in ordine ad effectum electionis canonicae absolvuntur a legato apostolico, vel alio quodam praesente et praedito tali potestate.

Constituuntur postea scrutatores, qui debent esse tres si paucitas electorum non obstet.

Debent eligi ab electoribus collegialiter convenientibus, et legitime congregatis.

Debent esse de collegio etsi assumi possint etiam extranei, modo sint clerici.

Debent esse viri fide digni.

Non debent esse formidabiles.

Scrutatores electi, post juramentum receptum, procedere debent ad scrutinium.

Hoc rite factum censebitur si fiat ordinate, secreto, et diligenter. Sequi inde debet publicatio suffragiorum in continenti.

Post publicationem scrutinii, electores statim tenentur procedere ad collationem votorum, ut appareat quis a majore et saniore parte capitularium electus sit.

Electio est 1.º *numeri ad numerum* ut appareat quot quisque suffragia habeat.

2.º *Zeli ad zelum*, considerando ipsorum electorum prudentiam, probitatem etc.

3.º *Meriti ad meritum*, considerando scientiam, prudentiam etc.

In aliquibus casibus sola collatio numeri ad numerum sufficit, ut in electione summi pontificis, abbatissarum, regularium, et quoties duae partes capitularium in unum consentiant.

Facta collatione si vota ita reperiantur dispersa ut vel duo aequalem numerum suffragiorum habeant vel nullus a majore et saniore capituli parte electus sit, scrutinio illo cassato, ad novum est procedendum.

Si appareat quod vel omnes vel major et sanior pars in unum, eumque dignum consenserit, mox decretum electionis formari debet et publice promulgari.

Haec omnia substantialia sunt formae electionis per scrutinium.

Electio per compromissum tunc fieri dicitur, quando ii, quibus jus eligendi competit, comuni consensu facultatem eligendi praelatum committunt aliis viris idoneis.

Consensus in hoc debet esse expressus et unanims.

Compromissarii debent esse clerici.

Compromissum fieri potest absolute et limitate.

Absolute fit compromissum quando potestas eligendi compromissariis ita committitur ut quemcunque pro arbitrio suo eligere vel postulare possint.

Limitate fit quando potestas eligendi compromissariis datur cum restrictione.

Compromissum ita factum ut compromissarii teneantur exquirere vota singulorum capitularium, et eum quem a majore solum respective capitularium parte nominatum compererint eligere, non valet.

Major pars compromissariorum in electum consentire debet, ut electio valeat.

Compromissarii quibus data est eligendi potestas cum ea limitatione, ut in hoc negotio certarum personarum consilium requirant, tenentur in tractatu electionis requirere consilium illarum personarum et congruo tempore expectare responsum.

Compromissariis quibus simpliciter potestas eligendi data est, etiam potestas postulandi data censetur.

Compromissarii possunt eligere aliquem ex seipsis, et electus in seipsum consentiens potest electionem complere.

Si compromissarius unus sit, non potest seipsum eligere.

In compromisso non requiritur communis electio, qua unus ex compromissariis electum a se et ceteris promulgat, sicut dictum est de scrutinio.

Si compromissarii observarunt formam compromissi, et idoneum elegerunt, compromittentes necessario debent illum recipere.

Tribus maxime modis compromissum expirat.

1. Si revocetur a compromittentibus et res adhuc sit integra.

2. Si lapsum sit tempus compromissariis ad electionem faciendam destinatum, vel conditio adjecta deficiat.

3. Si electio vel postulatio ab ipsis facta, ob quamcumque causam non sit effectum sortita.

Si compromissarii vel indignum eligant, vel non eligant intra tempus a jure praefixum, potestatem eligendi devolvitur in primo casu ad compromittentes, in secundo ad superiorem proximum.

Compromissarii eligentes scienter indignum, a beneficiis ecclesiasticis per triennium ipso jure suspensi sunt.

Poena haec intelligi debet de beneficiis, quae elector sic delinquens habet in ea ecclesia, quam scienter eligendo indignum specialiter offendit.

Episcopus non incurrit poenam hujus suspensionis:

Nec qui eligunt ad praelaturas et beneficia inferiora.

Electiones debent esse liberae et non gravi metu extortae.

Qui spoliando aut aliter injuste persequendo gravant directe vel indirecte electores recusantes eligere certam personam ad petitionem eorumdem, ipso facto excommunicationem incurrunt.

In graves poenas incurrunt etiam qui celebrant electionem per abusum saecularis potestatis.

Electio episcopi vel praelati censetur fieri per abusum saecularis potestatis quando laici unus vel plures immiscent se electioni, impediendo quomodocumque libertatem clericorum ad quos spectat electio.

Postquam electio canonice facta et celebrata est, electores quamprimum comode poterunt electo ipsam electionem praesentare debent, ejusque consensum petere.

Si ultra octo dies electionem electo intimare culpabiliter distulerunt, a prosecutione electionis quoad suas personas penitus ipso jure sunt exclusi, et ab omnibus beneficiis suis quae in illa ecclesia, de cujus electione agitur, oblinent, per triennium continuum eo ipso suspensi.

Electus praesentatam sibi electionem accipere vel recusare potest, vel etiam postquam accepit, eidem renuntiare ante confirmationem factam, etiam sine superioris consensu.

Si electus vult acceptare electionem, debet id facere intra mensem a die praesentatae sibi electionis, vel quo illa aliter in notitiam ejusdem pervenit: alias si justo impedimento cessante ultra illud tempus consensum distulerit, eo ipso omni jure per electionem sibi quaesito excidit.

Si religiosus vel alia similis persona quae sine licentia consentire nequit, electa sit, tunc electus, vel potius, ut ambitionis no-

ta evitetur, electores intra tempus, quod spectatis circumstantiis, et boni viri arbitrio sufficit, petere et impetrare licentiam debent.

Hac impetrata, electus mensem habet ad deliberandum de acceptatione.

Accepta electione, solemniter in episcopali cathedra inthronizari solet. Electo per electionem sibi praesentatam et acceptatam acquiritur jus ad rem.

Episcopus et praelatus electus per majora suffragia capitularium in locis respectu pontificis valde remotis, etiam ante impetratam confirmationem, administrare res et jura ecclesiae potest; alias non.

Electo ad petendam confirmationem electionis datur trimestre a die praestiti consensus.

Elapso hoc tempore, legitimo impedimento cessante, ad aliam electionem a capitulo procedi potest.

Peti ordinarie confirmatio debet a proximo superiore, cui ecclesia seu dignitas electiva subest.

Si electus coelectum aut alium suae electionis adversarium habeat unum vel plures, ii ante confirmationem nominatim vocandi sunt ad causam suam agendam.

Si electio fuit concors neque aliquis se electioni opponat, affigendum tamen est edictum generale ad valvas ecclesiae in qua electio celebrata est, et per illud contradictores, si qui sint, peremptorie vocandi ut statuto tempore et loco confirmationis faciendae veniant, causas, impugnandae electionis et impediendae confirmationis, dicturi.

Superior antequam confirmet electum, etiamsi nullus contradictor adsit, ex officio instituere debet examen sive inquisitionem duplicem, unam de electionis processu, alteram de electi idoneitate.

Si ipse invenerit vel non observatam formam electionis, vel electum esse indignum, illa cassanda, iste repellendus est.

Confirmatio dat plenum jus in praelatura, scilicet jus in re.

Conjugium spirituale inter praelatum et ecclesiam, confirmatione fit ratum.

Per confirmationem electus acquirit jus petendi investituram.

Per eandem acquirit etiam plenam administrationem et exercitium omnium praelaturae jurium tam spiritualium quam temporalium.

Post confirmationem electus dici jam potest episcopus.

Si post confirmationem electus praelatura cedat aut decedat, illa non

jam amplius vacare intelligitur per renunciationem vel mortem antecessoris, sed ipsius confirmati.

Si in electione intercesserit defectus alicujus qualitatis aut rei quae jure divino vel naturali ad substantiam electionis requiratur, confirmatio non habet vim sanandi defectum electionis invalidae.

Si vero defectus est alicujus rei aut qualitatis, quae solum requiritur jure humano, utique confirmatio pontificis supplet defectum.

Confirmationem sequitur consecratio, quae ultra tres menses a die confirmationis acceptae, cessante legitimo impedimento, differri non debet.

Sedi apostolicae reservata est potestas consecrandi, ita ut sine sedis istius speciali mandato per inferiores episcopos consecrari non possint, nisi aliud consuetudine receptum sit.

Jure comuni episcopus a tribus episcopis consecrandus est.

Ex dispensatione pontificia consecratio episcopalis potest peragi ab episcopo unico.

Forma consecrationis praescribitur can. *Episcopus* 7. dist. 23. can. *Ordinationes* 1. dist. 75. c. unic. de sacr. unct.

Decens esset ut episcopus consecraretur in ecclesia cathedrali ad quam est promotus; si tamen hoc comode fieri nequit, consecrari potest etiam in alia ecclesia.

Ex antiquissima traditione, episcopi, et archiepiscopi die dominica consecrari debent et quidem hora tertia.

Consecratio episcopi fit inter missarum solemnia, ubi episcopus consecrandus celebrat episcopo consecratori et principaliter celebranti.

Episcopus consecrandus dum celebratur missa sub qua consecratur, ordines conferre non debet.

Episcopus per consecrationem consequitur plenitudinem officii episcopalis, ita ut exercere possit omnia, non solum quae jurisdictionis, sed etiam quae ordinis episcopalis sunt.

Archiepiscopus ante susceptum pallium, plenitudinem potestatis suae non consequitur.

Consecratione conjugium spirituale inter consecratum et ecclesiam perficitur et consummatur.

Post consecrationem episcopus vocatur absolute episcopus, cum ante illam, etsi confirmatus esset, tantum appellaretur cum addito *episcopus electus*.

Postquam electus in episcopum, confirmatus, consecratus et bonorum ecclesiasticorum administrationem adeptus est, tum demum ipso jure, absque alia sententia vacant omnia ejus beneficia, quae habebat, etiam simplicia, imo et pensiones, ita ut libe-

re ab eo conferri possint ; qui de iis disponendi facultatem habet.

Aliud dicendum de iis qui administrationem non adepti sunt , uti episcopi titulares.

Ut religiosi jus electionis activae habeant requiruntur

1. ut sint de ordine et conventu a quo praelatus eligendus est :
2. debent esse professi :
3. debent esse clerici :
4. et quidem clerici constituti saltem in subdiaconatu :
5. voce et loco in capitulo carent religiosi professi etiam in maioribus constituti , qui ex mendicantium ordine transierunt ad non mendicantes , etiamsi apostolica auctoritate hoc factum sit.
6. jure suffragii in electionibus biennio privantur religiosi proprietarii qui superiore suo invito peculium retinent.

Eligi possunt ad abbatiam vel etiam praelaturam regularem omnes qui impedimento non prohibentur.

Praeter impedimenta iure comuni introducta , est defectus professionis. Nemo potest simul profiteri , et in abbatem seu praelatum regularem eligi.

Eligendus debet profiteri regulam non quamcumque , sed hujus ordinis in cujus praelatura esset assumendus.

Papa in iis potest dispensare.

De monialibus statuitur in abbatissas , praepositas , priorissas non posse eligi , nisi post editam professionem expressam octo vel saltem quinque annis in religione laudabiliter vixerint.

In abbatem eligi nequit nisi instructus in regula monachali , qualis non censetur qui paulo ante professionem edidit.

In electionibus abbatum et praelatorum qui ecclesias et monasteria sua in titulum perpetuum obtinent , observanda est forma communis praescripta *c. quia propter* 42. h. tit. in electione superiorum et abbatum temporalium et aliorum officialium ac generalium.

Concilium tridentinum praeterea voluit ut vota sint omnino secreta , ita ut eligentium nomina non publicentur.

Ad irrotationem electionis non sufficit quaevis publicatio votorum vel eligentium , sed requiritur ut vel major eligentium pars , vel unus majoris partis consensu , votum suum propalet , aut saltem propalatio talis sit , ut ea unius personae electio vel promoveri , vel impediri posse judicetur.

Electiones abbatissarum et aliarum superiorum regularium fieri et ipsae debent per vota secreta , et nomina eligentium numquam sunt publicanda.

Praeses electionis est episcopus vel alius superior.

Suffragium et vocem activam in ea habent solae moniales professae. Ut eligi aliqua in abbatissam vel priorissam possit, necesse est, ut sit ejusdem ordinis.

Si electio facta sit in concordia, sufficit, quod in electam conspiret major pars suffragantium.

Si vero fuerit discors et aliquae ex eligentibus contradicant, ut, contradictione non obstante, confirmari possit, opus est ut obtinuerit duas partes suffragiorum, saltem per accessum.

Si publicato scrutinio ad electam in discordia accedat major quidem pars, sed non tot ut duas partes conficiant, antequam superior electionem confirmet vel reprobet, super iis quae electae obii-ciuntur ab opponentibus, et super electionis forma atque idoneitate inquirere ex officio plene, de plano tamen et sine figura iudicii debet; interim tamen electae permittenda est administratio tam in temporalibus quam in spiritualibus, excepta tamen alienatione et alicujus monialis receptione.

Si autem vota, publicato scrutinio, ita sparsa reperiantur ut minor solum capituli pars pro electa, vel pro duabus partes aequales stent, nullum jus acquiritur electae vel electis, sed novum scrutinium est inchoandum, vel comuni omnium consensu deveniendum est ad compromissum.

Electio talis, nisi consuetudo vel constitutiones permittant, cum sit omnino irrita, non potest accessu suppleri.

Si electio facta sit per compromissum et aliquae moniales se opponant, videndum an opponat se major pars illarum, an minor. Si minor non obstante contradictione est confirmanda; si major, videndum an se opponant duae partes, an minor pars infra duas. Si primum electa nec confirmanda nec admittenda est ad administrationem, sed litis per sententiam terminandae expectandus eventus: si secundum, electae permittitur administratio, confirmatio tamen et benedictio differtur donec de iustitia oppositionum cognoscatur.

Quod de electione monialium dictum est, tenendum fere est etiam in electionibus abbatissarum et praepositarum non regularium, eo dumtaxat excepto, quod professio neque in eligentibus neque in eligendis requiratur.

Nullus regularis eligi potest ad praelaturam vel ecclesiam regularem alterius ordinis et professionis, nisi sit cathedralis, licet postulari possit.

Ad ecclesias cathedrales, sive regulares illae sint, sive saeculares, eligi quivis religiosus, imo etiam novitius potest.

Schmalzgrueber Tom. XII.

Ad praelaturas saeculares cathedrali inferiores eligi absolute mendicantes non possunt, quia nec postulari possunt.

Non mendicantes probabilius ad istas possunt eligi.

Ut religiosus ad dignitatem vel praelaturam extra ordinem electus, factae de se electioni consentire possit, requiritur ut major in eum pars consenserit.

Distinguendum tamen inter mendicantes et non mendicantes; posteriores enim consentire possunt electioni cum licentia praelati sui, etiamsi aliquis vel aliqui, qui aliis dederunt suffragium, contradicant; religiosus vero mendicans ut electioni ad episcopatum de se factae consentire possit, vel omnia omnium eligentium suffragia in ipsum conferri debent, vel saltem si alii aliis sua dedere, ante vel in publicatione electionis nullus debet esse contradictor.

Si sit regularis assumptus ad cardinalatum et iste eligatur ad episcopatum, vel archiepiscopatum, consentire electioni huic de se factae potest, si majora, etiam in discordia in ipsum concurrant; quamvis enim per assumptionem ad cardinalatum non desierit esse religiosus, tamen desiit esse subjectus jugo regulae.

Potestate ordinaria pontifex sibi successorem constituere non potest. Moderno tempore pontificem eligunt cardinales, quibus jus eligendi papam concessit Nicolaus II.

Eorum electioni accedebat consensus populi et cleri.

Solis cardinalibus potestas ista primum tributa est in concilio lateranensi.

Pro legitimo D. Petri successore nunc habetur qui a duobus illorum partibus est electus et receptus.

Pontifex eligi potest per inspirationem, per compromissum, per scrutinium.

Debet obtinere duas tertias suffragiorum partes.

Unanimis cardinalium in conclavi praesentium consensus non sufficit, ut valeat electio per scrutinium celebrata, in quam major solum suffragantium pars consenserit.

Accessu cardinalium compleri potest suffragiorum numerus.

Accessus permittitur etiam infirmis, qui ad cappellam ubi celebratur electio venire non possint.

Electio per compromissum non valet si admixtum habeat scrutinium.

Tenendum in pontificem eligi posse quemcumque fidelem catholicum, etiam laicum et uxoratum, modo habeat ea quae jure divino et naturali ad dignitatem requiruntur.

Qui legitime electus est, pontifex verus statim fit, acceptando electionem sui a cardinalibus factam; et statim administrationem plenam, a Deo sibi immediate collatam, habet.

Si electio cardinalium invalida fuerit, jus nullum electo potest tribuere.

Certum est impugnari posse electionem etiam omnium consensu celebratam, si electus laboret defectu, quo jure naturali aut divino, inhabilis reddatur.

Si electus, electione invalida, ut papam se gereret, et electioni renuntiare nollet, expectanda foret sententia concilii generalis de nullitate electionis pronuntiantis, antequam cardinales ad novam electionem possent procedere.

Post latam sententiam a concilio de nullitate electionis, electio novi pontificis fieri debet a solis cardinalibus, nisi, gravi necessitate ingruente, expediens esset electionem a concilio generali fieri.

Tertia via perveniendi ad praelaturas est translatio.

Potest haec accipi *specificè*, cum episcopus transfertur ab uno episcopatu ad alium, et *genericè*, quando praelatus vel alius quicumque beneficiarius a praelatura vel beneficio, quod habet, transfertur ad aliam praelaturam vel beneficium.

In hoc secundo casu accepta, definitur quod sit alicujus personae ab una ecclesia ad aliam saecularem vel regularem, superioris auctoritate, ob causam utilitatis vel necessitatis, facta mutatio.

Comuni sententia episcopus consecratus auctoritate papali transferri potest ab una ecclesia ad aliam.

Certum est, si episcopus tantum electus non confirmatus sit, eum licentia papae non indigere, ut ad aliam ecclesiam transire possit.

Si consecratus sit, hoc, invito pontifice, non potest.

Praelati inferiores episcopo, vel sunt exempti, vel non

Si primum, ut legitime transferantur ad aliam ecclesiam, necessaria est papae auctoritas.

Si secundum transferri possunt auctoritate proximi superioris, seu proprii episcopi.

Capitulum, sede vacante, transferre potest abbatem aut beneficiatum ab una ad alteram ecclesiam.

Translatio episcopi ab una ecclesia ad aliam duos actus continet, videlicet solutionem vinculi cum priore ecclesia, et alligationem ad aliam.

Quoad primum satis convenit inter doctores ab causam communis utilitatis aut necessitatis invitum absolvi posse a vinculo quo

alligatus est priori ecclesiae, ita ut ista, siquidem sic velit pontifex, hoc ipso vacet.

Quoad alterum, etsi magna sit disputatio, tamen melius cum communi negat Fagnanus.

Casu quo bonum publicum ecclesiae, ejusmodi translationem exigit, translatus tenetur consentire, et si nolit, poenis a pontifice cogi potest ut consentiat, et ex nolente fiat volens.

Qui dispensationem accepit ut posset transire ad majorem dignitatem, vi ipsius, transire ad minorem non potest.

Translatione, matrimonium spirituale inter episcopum transferendum et priorem ecclesiam contractum, dissolvitur.

Translatus, alteri ecclesiae jungitur, eandemque potestatem consequitur, perinde ac si per electionem, aut alium legitima provisionis modum illam obtinuisset.

Translatione prior ecclesia vacat ipso jure, etiamsi episcopus, ecclesiae ad quam translatus est possessionem pacificam nondum acquisierit.

Pallium est vestis candida ex lana alba contexta in coronae seu circuli modum, pectus et humeros circumiens, ac quatuor nigris vel rubris crucibus distincta, anteriori parte nonnihil dependens.

Est praecipuum archiepiscoporum insigne et ornamentum cujus antiquissimus usus est in ecclesia et originem habet ab ipsis S. Petri discipulis.

Dicitur sumptum de corpore S. Petri.

- 1.º Quia benedicitur et consecratur a papa super altari S. Petri.
- 2.º Quia a solo romano pontifice pallium confertur jure ordinario.
- 3.º Quia significat quasi particulam potestatis ecclesiasticae, quae in S. Petro ejusque successoribus residet.

Nunc pallium solus romanus pontifex archiepiscopis confert.

Pallii archiepiscopalis jus competit.

- 1.º Summo pontifici velut archiepiscopo romano.
- 2.º Archiepiscopis omnibus et qui superiores sunt istis, primatibus et patriarchis.
- 3.º Ex speciali Sedis apostolicae privilegio et longa consuetudine pallium a sede apostolica mittitur et traditur etiam quibusdam episcopis, ut Ostiensi prope Romam, Papiensi in Longobardia, Lucensi in Tuscia, Bambergiensi in Germania, Dolensi in Gallia etc.

Is cui pallii jus competit, debet intra tres menses a die consecrationis, vel si jam ante consecratus sit, a die confirmationis acceptae numerandos, pallium a pontifice petere.

Si intra hoc tempus, legitimo impedimento cessante id facere omit-
tat, commissa sibi dignitate et potestate privatur, et metropoli-
tanis aliis licentia datur post secundam et tertiam commonitio-
nem viduatis ecclesiis cum consilio romani pontificis ordinando
et consecrando episcopos subvenire.

Pallii recepti duplex effectus est.

- 1.º Per traditionem illius confertur nomen archiepiscopale.
- 2.º Ejus concessione consequitur plenitudinem pontificalis seu ar-
chiepiscopalis officii.

Solus romanus pontifex in omnibus missarum solemnibus semper et
ubique pallio utitur.

Ceteri quibus usus ejusdem concessus est, nec semper, nec ubique,
sed certis tantum in locis et diebus uti pallio possunt.

Dies enumerantur sequentes; videlicet in festo nativitatis Domini,
S. Joannis Evangeliste, S. Stephani, in Circumcisione Domini,
in epiphania, in ramis palmarum, in coena Domini, in Sabato
sancto, tribus diebus resurrectionis, in festo Ascensionis et Pen-
tecostes, S. Joannis Baptistae, et omnium Apostolorum; tribus
vel ut ponit Host. quatuor solemnitatibus B. M., S. Michaelis,
omnium Sanctorum, in dedicatione ecclesiarum, in festivitatibus
principalioribus ecclesiae archiepiscopalis, in ordinationibus cle-
ricorum, et consecrationibus episcoporum, et in die anniver-
sario consecrationis archiepiscopi, vel aliis juxta tenorem pri-
vilegii, quod eisdem in concessione pallii datum est.

Etsi pallio archiepiscopus uti possit intra omnes ecclesias suae pro-
vinciae, non tamen potest eodem uti extra missarum solemnia.

Non potest archiepiscopus in pallio celebrare in missis defunctorum,
nisi hoc obtinuerit per privilegium.

Archiepiscopus extra provinciam suam, episcopus jus pallii habens
extra dioecesim, uti eodem non possunt.

Idem pallio uti et in pontificalibus celebrare potest in loco exem-
pto, hujus proprio rectore invito.

Pallium ad alios transferri non potest.

Renuntiatio dupliciter potest accipi.

- 1.º *Late* pro spontanea seu libera cujusque juris proprii remis-
sione.
- 2.º Specificè pro remissione juris quod quis habet in beneficio
ecclesiastico.

Definiri solet quod sit spontanea et libera dimissio beneficii proprii
ex justa causa facta coram legitimo superiore eam acceptante.

Duplex ea esse potest, *tacita* et *expressa*.

Tacita est quae non verbis sed facto, beneficii cessionem vel ex

natura sua , vel ex interpretatione juris annexam habere inducitur.

Expressa est illa qua beneficii dimittendi voluntas verbis vel scripto juxta formam a jure praescriptam , legitime declaratur.

Pure et simpliciter fieri dicitur quando fit in manibus superioris , sine ulla pactione , conditione , vel modo.

Conditionalis est quae fit sub certa conditione , pacto , et haec quatuor modis fieri potest.

1.º *In favorem certae personae , et non alias nec alio modo.*

2.º *Cum reservatione fructuum vel pensionis constitutae in beneficio resignato , vel persona cui fit resignatio.*

3.º *Ex causa permutationis.*

4.º *Reservato regressu , ingressu , vel accessu.*

Regressus reservatur , cum resignans reservat sibi jus ut possit ad beneficium redire casu , quo ille cui resignatio facta est , praemoriatur.

Ingressus reservatur si quis collatum sibi beneficium , cujus possessionem nondum adiit , resignet alteri ea conditione , ut praemortuo resignatario , ipse propria auctoritate possit ingredi , sive accipere possessionem beneficii resignati.

Accessus reservatur , cum beneficium destinatum puero ob aetatem incapaci , confertur interea alteri ea conditione ut post legitimam aetatem puer iste propria auctoritate possit accedere , et occupare tale beneficium.

Renuntiationes metu vel dolo extortae , licet rescindi valeant , ipso tamen jure subsistunt.

Resignari possunt beneficia omnia , cujuscumque sint generis , vel qualitatis , nisi specialiter aliquo jure scripto illud prohibeatur.

Resignationes beneficiorum simplicium facile admitti debent ab Ordinariis , difficilior vero resignationes ecclesiarum parochialium , et praelatorum qui ordinariam et generalem jurisdictionem obtinent , et multo difficilior admittuntur resignationes episcoporum.

Resignari possunt beneficia patronata electiva et reservata summo pontifici , modo eorum quorum interest consensus requiratur.

Non valet resignatio beneficii ad cujus titulum aliquis ordinatus est , etiamsi resignans aliunde habeat sustentationem congruam.

Ante sententiam declaratoriam , resignatio beneficii quo quis ob crimen ipso jure privatus est , non valet.

Criminosus beneficium suum resignare alteri potest quando ob crimen non est privatus ipso jure , sed solum privandus per sententiam.

Pensiones quae jure ac titulo beneficii ecclesiastici sunt constitutae possunt renunciari; non autem in favorem tertii.

Resignare beneficia regulariter permissum est omnibus qui specialiter a jure non prohibentur.

Prohibentur.

1.° Furiosi et mente capti.

2.° Clerici constituti in ordinibus sacris si non habeant unde postea sustententur.

3.° Clerici qui jus ad rem solum habent ad beneficium, uti sunt electi, praesentati etc.

4.° Qui ob crimen privati sunt ipso jure beneficiis suis.

5.° Privati per sententiam judicis, intrusi et alii similes.

Papa renunciare potest papatui suo libere.

Clericus impubes resignare beneficium sine tutoris auctoritate nequit: major annis 14 potest, etiam sine curatoris consensu.

De religionis novitio probabilius dicendum renuntiationem beneficii ab eo factam ante duos ultimos menses anni probationis non esse validam; imo etiam intra hos factam, effectum non sortiri nisi secuta professione.

Jure novo resignatio infirmi non valet nisi supervivat viginti diebus.

Dies hic accipitur pro die naturali 24 horarum.

Dubium est an dies consensus sit computandus vel non in termino.

Dies vigesima inchoata haberi non debet pro completa.

Si clericus beneficiatus propria auctoritate sine consensu superioris beneficium resignet, videndum an illud consecutus sit canonice, vel non

Si primum, resignatio sine episcopi consensu non valet; alias valet.

Si privatio beneficii inducta est ob consecutionem alterius beneficii cum priore incompatibilis, prius beneficium dimitti coram superiore et cum auctoritate illius debet.

Si ea privatio inducta est ob crimen, distinguendum est an beneficiatus criminosus titulum illius beneficii saltem coloratum habeat, an non

Si habet, quia illud legitima superioris auctoritate accepit, licet illo ob crimen occultum privatus sit, iterum auctoritas superioris requiritur, non quidem ad hoc ut resignetur jus, ac verus titulus beneficii qui non amplius adest, sed propter titulum coloratum, quem adhuc habet, et propter quem retinere possessionem beneficii tamdiu potest, quamdiu sententia criminis declaratoria in eundem a iudice nondum lata est.

Si vero reus caret titulo beneficii tam vero quam colorato, hoc

casu sine authoritate superioris renuntiare , seu potius beneficium dimittere potest.

Resignatio beneficii fieri debet coram legitimo superiore.

Resignatio beneficii in favorem certae personae , et sub conditione ut beneficium resignatum conferatur personae nominatae a resignante , alias non valeat , in manibus solius papae fieri potest.

Renuntiatio beneficii quae fit cum reservatione pensionis aut fructuum non potest fieri nisi coram solo pontifice.

Solius pontificis authoritate et consensu fieri potest renuntiatio beneficii cum reservatione regressus ingressus et accessus ad illud.

Resignationes beneficiorum ex causa permutationis si fiant inter ipsos resignantes , non opus habent papae auctoritate , sed ordinariorum collatorum.

Si vero permutatio non sit inter ipsos resignantes sed alios ab aliis distinctos , eo casu ab Ordinario papa inferiore admitti non potest.

Resignationes triangulares aut quadrangulares admittere non potest praelatus papa inferior.

Ad renuntiandum episcopatui requiritur causa justa.

Causae justae sunt

Conscientia criminis.

Debilitas corporis.

Defectus scientiae.

Malitia plebis.

Grave scandalum.

Irregularitas personae.

Praeter has nulla alia sufficit.

Idem non semper obtinet in voto religionis.

Ad renuntiandum dignitatibus et beneficiis minoribus , sufficit causa longe minor.

Ad legitimam beneficii renuntiationem ex parte formulae requiritur.

1.° Ut sit spontanea et libera.

2.° Ut fiat pure et libere.

3.° Ut fiat cum consensu patroni si beneficium sit patronatum , aut electorum si electivum.

4.° Ut fiat cum consensu superioris.

5.° Cum justa causa.

6.° Verbis specificis et expressis.

7.° Hodie fieri solet et debet in scriptis , oblata supplicatione in qua petitur ut eandem superior admittat ob causas in illa expressas.

8.° Denique renuntiationes sic factae , et a superiore admissae publicari debent.

Publicatio ista facienda est

- 1.° In ecclesia.
- 2.° Diebus festivis inter missarum solemnias.
- 3.° In Italia publicatio facienda est intra sex menses, in Germania intra novem, si resignatio facta est in curia romana. Si vero facta sit extra curiam in manibus legati a latere, episcopi, vel alterius collatoris, renunciatio ab his admitti, vel rejici intra unum mensem, a provisus vero publicari intra tres menses, et intra eosdem possessio capi beneficii resignati debet. Tres menses isti currunt non a die resignationis admissae, sed a die quo collatum est beneficium.
- 4.° Publicandae intra tempus designatum sunt renuntiationes omnium omnino beneficiorum, qualescumque illa sunt, et quomodocumque renunciatio illorum facta sit.
- 5.° Resignationum ejusmodi publicationes si, legitimo impedimento cessante, intra praedictum tempus non fiant, ipso jure evadunt nullae.

Renuntiatio per procuratorem fieri potest.

Procurator ad renunciandum debet esse libere et sponte constitutus.

Mandatum ad renunciandum datum debet esse speciale.

Debet esse in scripturam seu instrumentum publicum redactum et obsignatum signo sive sigillo publico judicis ordinarii vel civitatis et postea recognitum, et ipso tabellione qui illud confecit subscriptum ad tollendam fraudem.

Debet esse integrum.

Requirunt aliqui ut instrumenti eoque comprehensi mandati procuratorii productio ultra quadriennium non differatur.

Procurator debet diligenter observare fines mandati.

Contra hoc acta non convalescunt ratihabitione.

Procurator ad renunciandum revocari potest a principali ante factam resignationem.

Debet tamen revocatio intimari procuratori, vel saltem superiori qui debet admittere resignationem.

Mandatum procuratori datum ad resignandum beneficium, morte mandantis extinguatur, si res adhuc sit integra.

Resignans postquam admissa est resignatio amittit omne jus in beneficio.

Renuntiatio conditionalis regulariter effectum non consequitur, nisi purificatae fuerint conditiones.

Si resignans a superiore licentiam resignandi nondum obtinuit, potest poenitere; alias non.

Si conditionale facta est resignatio, et conditio nondum impleta est, resignans potest ad beneficium propria auctoritate redire.

Renuntiatio beneficii in fraudem alterius facta, effectum non habet.

Negligentia collatorum inferiorum corrigitur devolutione potestatis ad superiorem.

In devolutione beneficii electivi, videndum an ecclesia sit exempta vel non; si exempta et immediate apostolicae sedi subjecta, potestas illi ecclesiae de praelato providendi pro ea vice devolvitur ad papam immediate. Si non sit exempta et cathedralis sit, devolvitur ad archiepiscopum; si inferior saecularis vel regularis, ad episcopum.

Beneficium collativum seu liberum variis modis devolvitur.

Distinguendum est primo inter collatores; nam non

1.º Spectare potest collatio ad capitulum ecclesiae cathedralis secluso episcopo.

2.º Ad episcopum secluso capitulo.

3.º Ad episcopum et capitulum simul.

4.º Ad alios praelatos episcopo inferiores.

In primo et secundo casu capitulum et episcopus vicissim negligentiam commissam supplent.

In tertio casu videndum est an eo casu jus conferendi capitulo et praelato competat tamquam praelato an tamquam canonico privato.

Si primum uno negligente et praemonito, collatio fieri potest ab altero intra semestre: si vero intra hoc tempus beneficium vacans neuter conferat, eo lapso, devolutio immediate ad archiepiscopum, vel si beneficium exemptum sit, ad papam fiet.

Si secundum, capitulo negligente, conferendi jus ad episcopum, tanquam praelatum, devolvetur.

In quarto casu si collator sit inferior episcopo et intra semestre beneficium cujus collatio eidem competit conferre negligat, jus conferendi beneficium suum ad episcopum loci, in quo beneficium suum est, devolvetur.

Probabilior et aequior sententia est a capitulo conferri posse, sede episcopali vacante, beneficia quae alias ad episcopum, tanquam dioecesis ordinarium, ob negligentiam collatorum inferiorum devolvuntur.

Electio vel collatio statim post trimestre vel semestre lapsum celebrata non valet.

Devolutio juris fit cum omnibus qualitatibus beneficio annexis et quas electores vel collatores in prima provisione observare debuissent.

Superiori ad quem collatio devolvitur, ad hoc conferendum tantum temporis competit, quantum habuerit is, cujus negligentia est devoluta.

Si superior post devolutionem beneficiorum contulerit, sed collatio ob aliquod impedimentum non subsistet, jus conferendi cedit ad eum ad quem jure proprio collatio spectabat.

Potestas et jurisdictio episcopi ob ejus negligentiam non devolvitur ad archiepiscopum praeterquam in casibus jure expressis.

Si episcopus impediatur exercere officium suum pastorale, videndum an impedimentum istud proveniat ex culpa ejusdem, vel ex alia causa perpetua aut durabili.

Si primum ad papam recurrendum erit.

Si secundum, jurisdictionem in ejus ecclesiam et dioecesim exercet Capitulum.

Cum defectui praelati suppletur per dationem curatoris seu coadjutoris, videndum an dandus sit curator aut coadjutor episcopo inhabili, vel remisso in administratione officii sui et negligenti.

Si primum ab ipso episcopo cum consensu capituli, vel si is quid velit nolitue, exprimere nequeat, ab isto solo assumendus est coadjutor, cujus tamen officium expirat, mortuo episcopo, nisi per specialem gratiam confirmatus a papa jus succedendi acceperit.

Si secundum, coadjutorem seu curatorem episcopo dat papa, praelatis inferioribus horum superior.

Ecclesiae vacanti administratorem dare potest capitulum.

Ob negligentiam vel malam administrationem capituli, dari administrator vel curator potest ab archiepiscopo.

Si res bene procedant, hoc fieri potest a solo papa.

Si administrator ecclesiae vacanti datus sit a papa, omnem in dioecesi jurisdictionem habet quam habebat episcopus,

Si vero sit ab alio quam papa datus, etsi in ceteris administrationem habeat non secus ac episcopus, beneficia tamen quae ad liberam episcopi solius collationem pertinent conferre non potest.

Uno casu tandem episcopi defectus suppletur vel potius non obstat, et est quando is cum humilitate et devotione tertio requisitus, abbates electos et confirmatos benedicere sine causa renuit, de quo statutum est ut iisdem abbatibus, etiam benedictione abbati non recepta, liceat proprios monachos benedicere et alia quae ad officium hujusmodi pertinent exercere, donec ipsi episcopi suam duritiam recogitant, et abbates benedicere non recusent.

Ordinis nomen varie sumitur

- 1.º Latissime pro rei cujuscumque digestionem seu collocazione in loco suo.
- 2.º Late pro certo hominum statu, quo sensu christianorum ordo duplex est, alius videlicet saecularis, alius clericalis.
- 3.º Stricte prout denotat potestatem spiritualem conficiendi sacramentum eucharistiae, vel ad id conficiendum ministrandi: quo sensu ordinatio est ipsa actio, seu ritus et ceremoniae sacrae, quibus ejusmodi potestas confertur.

Ordines comuniter enumerantur septem, quatuor minores, videlicet ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus; et tres majores, subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus.

Posterioribus appellantur sacri, priores non sacri.

Omnium ordinum collationi ex ecclesiae praescripto praemitti debet prima tonsura, qua homo christianus a statu laicali transfertur ad clericalem.

Tonsura clericalis secundum probabiliorem sententiam non est ordo. Episcopatus est ordo et distinctus a simplici sacerdotio.

Materia cujusque ordinis, ut aliorum sacramentorum duplex est, una remota, altera proxima.

Remota est ipsa res, seu instrumentum, quod ordinando traditur, et potestatem ei communicandam significat.

Proxima est hujus ipsius rei, seu instrumenti traditio. In specie materia ostiariatus proxima est traditio clavium ecclesiae, et cymbali, quo populus ad illum convocatur.

Lectoratus traditio libri lectionum, sive epistolarum, prophetiarum, sermonum, et homiliarum, quae ex SS. PP. in ecclesia legi solent.

Exorcistatus traditio libri exorcismorum.

Accolytatus traditio urceoli vacui, et candelabri cum cereo extincto.

Subdiaconatus traditio calicis vacui cum patena vacua superposita, et secundum aliquos libri epistolarum, quod verius alii negant.

Diaconatus traditio libri evangeliorum, cui praemittitur impositio manus episcopalis super caput ordinandi: non quidem de necessitate sacramenti, ut quidam putant, sed praecepti tantum, ut verius docent alii.

Presbyteratus materia duplex est: quia etiam duplex per eum datur potestas ordinato: una super corpus verum Christi, altera super corpus ejusdem mysticum: prima significatur per traditionem calicis cum vino, et patenae cum hostia; altera per impositionem manuum episcopi, non primam, quae praecipit traditionem calicis, sed alteram, quae fit ad finem missae.

Forma essentialis cujusque ordinis consistit in verbis, quae ab ordi-

nante, dum is materiam cujusque ordinis ordinando tradit, pronuntiantur, et potestatem per ordinem collatam significant.

Forma in ecclesia latina usurpata in ostiariatu sunt haec verba :

Sic agite , quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus , quae his clavibus recluduntur.

In lectoratu ista : *accipite , et estote verbi Dei relatores , habituri , si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum , partem cum iis qui verbum Dei bene administraverunt ab initio.*

In exorcistatu ista : *accipite , et commendate memoriae , et habete potestatem imponendi munus super energumenos , sive baptizatos , sive cathecumenos.*

In acolytatu , dum traditur candelabrum , ista : *accipite ceroferarium cum cereo , et sciatis , vos ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari in nomine Domini ;* dum vero traduntur urceoli , haec : *accipite urceolum ad suggerendum vinum , et aquam in eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini.*

In subdiaconatu ista : *videte cujus ministerium vobis traditur ; ideo vos admoneo , ut ita vos exhibeatis , ut Deo placere possitis.*

In diaconatu ista : *accipe potestatem legendi evangelium in ecclesia Dei , tam pro vivis , quam pro defunctis , in nomine Domini.*

In presbyteratu ad traditionem calicis cum vino , et patenae cum hostia : *Accipe potestatem offerre sacrificium Deo , missasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis in nomine Domini ;* ad impositionem manuum episcopi ; *accipe Spiritum Sanctum , quorum remiseris peccata , remittuntur eis et quorum retinueris retenta sunt.*

In episcopatu denique ista » *Accipe Spiritum Sanctum etc.*

Graviter peccatur si tactus alicujus materia omittatur.

Opus non est tangere hostiam immediate.

Non requiritur contactus materiae eo puncto quo verba ab episcopo proferuntur.

Ad sacramenti valorem non requiritur contactus materiae immediatus , sed sufficit mediatu , ut si quis calicem tanget et mediante isto patenam super impositam.

Ad valorem ordinationis requiritur contactus instrumenti traditi phisicus.

Prima tonsura quolibet anni tempore conferri potest.

Ordines minores conferri possunt non tantum in ordinationibus consuetis , sed etiam quovis die dominico , aut festo saltem uni vel alteri , in mane tamen.

Subdiaconatus , diaconatus et presbyteratus nulli episcopo , praeterquam romano pontifici , licet conferri nisi in sabbatis quatuor temporum , sabato sancto , et sabato dominicam passionis praecedente in publica ordinatione.

Episcopus consecrari debet et potest quavis die dominica vel in natalitiis Apostolorum, vel etiam in alio festo si pontifex hoc specialiter indulserit.

Prima tonsura et ordines minores non est necessarium ut conferantur sub missae sacrificio neque ut ordinandus sit jejunos.

Minores ordines debent conferri mane.

Nomine festi quo minores ordines secundum dicta conferri possunt, probabilius intelligitur dies qui festus est non tantum in choro sed etiam in foro celebre.

Consuetudine induci non potest ut conferantur ordines sacri extra tempora praedicta; sed potest privilegio.

Diei festi nomine in privilegio venit duntaxat festum in choro et foro celebre.

Ordines conferendi sunt gradatim, incipiendo a prima tonsura et per ordines minores ascendendum ad majores.

Non sunt conferendi plures ordines simul eadem die, quod tantum procedit de ordinibus majoribus.

In ordinum collatione inter unum et alterum servanda sunt interstitia seu intervalla temporum; et quidam ut a minoribus ascendere quis possit ad subdiaconatum requiritur unus annus; alius annus ut a subdiaconatu ad diaconatum, et tertius ut a diaconatu progredi possit ad Sacerdotium.

Computatio anni debet esse moralis non mathematica, et annus consideretur utpote ecclesiasticus, videlicet ab una quadragesima ad aliam, a pentecoste ad pentecostem etc.

In interstitiis dispensare possunt

1.º *pontifex* illimitate

2.º *nuntii apostolici* in quantum ipsis hoc a Papa concessum est

3.º *episcopi* cum dioecesanis, et regularibus non exemptis; ut vero ordinari quis possit extra tempora ex ordinaria potestate sua dispensare episcopus nequit

4.º *Capitulum cathedrale sedevacante*; sed iis tantum casibus, quibus licentiam ordinandi, seu ordines suscipiendi dare subditis dioecesanis potest.

5.º *Praelati regulares* cum subditis suis regularibus in ordinibus minoribus.

Causa sufficiens ad dispensandum super interstitiis in ordinibus minoribus nulla requiritur.

In ordinibus vero majoribus requiruntur causae magis rationabiles. Tales sunt.

1.º Si ordinandi sint referendarii utriusque Signaturae, familiares papae, vel canonici cathedralium, aut collegiatarum ecclesiarum, vel eorum adiutores.

2.º si iidem sint magistri, h. e. doctores, licentiat, vel etiam baccalaureati S. Theologiae, vel doctores aut licentiat utriusque aut saltem canonici juris, in publica et approbata universitate ejusmodi gradum aliquem consecuti; ut etiam si triennio S. Theologiae studiis sedulam navarunt operam.

Si beneficium habeant, quod sacerdotalem ordinem exigit, vel aliud perpetuum, aut etiam cappellaniam ad tempus vitae sibi concessam, uti illi deservire per seipos possint.

Ob penuriam sacerdotum saecularium, vel regularium, in provincia, diocesi, vel monasterio.

Ob solatium patris, vel matris; debent tamen isti, ut ex hac causa dispensare Episcopus in interstitiis possit, excessisse annum aetatis 50. Si ipse ordinandus 26 annum excesserit; quo tamen casu, ut etiam in praecedente, S. Congregatio exigit, ut dispensationem quoad interstitia petens per triennium saltem in habitu clericali honeste, et laudabiliter vixerit.

Duo ordines majores simul conferri non possunt.

Eadem die, jure communi spectato, simul conferri non possunt ordines minores et subdiaconatus; consuetudo vero in contrarium non est improbanda.

Si sabato ordinationis ob multitudinem ordinandorum, vel alia ex causa ordinatio omnium absolvi non potuit, continuato jejuniis, dominica sequente ordinari reliqui adhuc poterunt, non vero qui ordinati sunt in sabato, recipere novum ordinem sacrum.

Certum est posse a pontifice alicui indulgeri privilegium ut ordines etiam sacros omnes suscipere possit diebus festis vel etiam non festis continuis.

Qui ejusmodi privilegium habet, et die subbati 4 temporum in ordinatione publica, et generali suscepit Diaconatum, die dominica sequenti ordinari presbyter potest: est autem rei veritas quod, sabbatum et dominicam sint dies distincti.

Prima tonsura, et minores ordines conferri possunt non solum in ecclesia, sed etiam in domo episcopali, et quovis alio loco honesto.

De ordinibus majoribus Trid. sess. 23 c. 8. sic loquitur; ordinationes ss. ordinum statutis a jure temporibus, in cathedrali ecclesia, vocatis praesentibus ad id ecclesiae canonicis, publice celebrentur.

Si autem in alio dioecesis loco, praesente clero loci, dignior, quantum fieri poterit, ecclesia semper adestur.

Omnes ordines conferendi sunt ab Episcopo in propria diocesi et propriis subditis.

Irrequisito Ordinario loci, episcopus extra dioecesim suam nequidem primam tonsuram conferre potest.

An episcopus extraneus possit pontificalia exercere, et ordines conferre in loco exempto, distinguendum est: vel enim est locus exemptus ita ut nullius sit dioecesis, vel tantum ita ut quamvis in dioecesi sit non tamen sit de dioecesi. Si *primum* sufficit licentia seu vocatio praelati exempti. Si *secundum* opus est consensu tum praelati exempti, tum ordinarii loci intra cuius fines locus exemptus constitutus est.

In loco interdicto ordines conferri non possunt.

Ut valida sit ordinatio requiruntur in ordinando

1.º ut sit mas

2.º ut sit baptizatus

3.º ut si ordinandus sit adultus et capax rationis habeat intentionem saltem habitualement suscipiendi ordines.

Hermaphroditus vel magis accedit ad sexum foemineum, vel in eo praepollet sexus virilis. Si *primum* est jure divino incapax ordinis. Si *secundum* capax quidem ordinis videtur esse jure divino, non tamen est ad ordines admittendus.

Metu coactus si absolute reluctans ordinatus est, ejus ordinatio non valet: si ordinationi consensit, quamvis non consensurus, si metus abfuisset, ordo collatus valet et imprimit caracterem.

Certum est insuper

1.º voto continentiae obligari, et onus recitandi divini officii habere qui metum tantum levem passus est

2.º ab ea obligatione non eximi cum qui metum gravem sed juste incussum passus est

3.º obligationes praedictas contrahi ab eo qui postquam coacte suscepit ordinem sacrum, deinde sponte et non coacte volum suum ratificavit.

Casu quo ordinatus passus est metum gravem, et hunc injuste, neque ratificatio aliqua spontanea susceptionem ordinis subsequuta est, ad neutrum tenetur.

Ex parte ordinandi ut licite ordinetur requiritur

1.º ut sit major septennio

2.º ut sit capax rationis

3.º ut non sit neophytus

4.º ut sit confirmatus

5.º ut sit coelebs

6.º ut sit litteratus

7.º ut nulli culpae mortali sit scienter obnoxius

8.º ut nulla censura vel irregularitate sit irretitus

9.º ut sit bonae vitae et existimationis publicae

10.° ut sit subditus ordinanti.

Pro minoribus ordinibus aetas determinata non est.

De aetate majorum ordinum concilium Trid. statuit ut nullus imposterum ad subdiaconatus ordinem ante vigesimum secundum, ad diaconatus ante vigesimum tertium, ad presbyteratus ante vigesimum quintum aetatis annum promoveatur.

Anni sufficiunt si tantum inchoati sint.

Qui dubitat an aetatem requisitam impleverit, non potest ordinari.

Scientia pro diversis ordinibus requiritur diversa.

1.° ab initiandis prima tonsura exigitur ut sciant rudimenta fidei, legere insuper et scribere

2.° ad minores ordines promovendi saltem linguam latinam intelligere debent

3.° ad subdiaconatum et diaconatum assumendi, litteris, et iis quae ad ordinem exercendum pertinent instructi sint oportet

4.° ad presbyteratus ordinem progressuri debent esse instructi ea scientia, ut idonei sint ad docendum populum ea quae scire omnibus necessarium est ad salutem et ad sacramenta administranda.

In dubio an ordinandus habeat sufficientem scientiam, episcopi arbitrio determinandum relinquitur.

Episcopus non potest in hoc impedimento dispensare.

Pontifex facultatem concedere potest ut requisita a jure scientia destitutus ordinem suscipiat, non tamen ut eo utatur, donec eam adquisierit.

Qui sine sufficienti scientia ordinatus est, suspendendus est ab exercitio ordinis sic suscepti, donec eam adquisierit.

Variis modis potest aliquis esse subditus ordinanti

1.° ratione originis

2.° ratione domicilii

3.° ratione beneficii

4.° ratione triennalis familiaritatis cum episcopo

5.° ratione licentiae seu litterarum dimissorialium.

Ex parte ministri ut valide conferat ordines, praeter intentionem faciendi id quod facit ecclesia, requiritur in eo potestas ordinandi.

Haec potestas est ordinaria et extraordinaria.

Ordinaria competit solis et omnibus episcopis consecratis.

Extraordinariam conferendi primam tonsuram et ordines minores habent plerique abbates et cardinales presbyteri in ecclesiis sui tituli.

Ex privilegio papae committit potest cuivis sacerdoti simplici.

Schmalzgrueber Tom. XII.

Ut abbates conferre possint ordines minores requiritur ut sint abbates veri, qui abbatias non in commendam solum, sed in titulum obtineant

2.º ut sint sacerdotes

3.º ut sint benedicti, aut saltem ex privilegio pontificio habeant ut pontificalia exercere possint

4.º ut sint mitrati.

Hodie potestas restricta est abbatibus ut solum conferre primam tonsuram, et ordines minores possint regularibus sibi subditis, non aliis, salvo privilegio episcopi loci.

Per decretum concilii tridentini adempta fuit abbatibus facultas conferendi primam tonsuram saecularibus etiam sibi subditis.

Ordinatio facta ab abbate contra formam seu tenorem facultatis ordinandi sibi concessae est illicita et invalida.

Sacerdos non episcopus potest conferre subdiaconatum et diaconatum ex vi delegationis a sede apostolica factae, non vero presbyteratum.

Episcopus licite conferre ordines potest, si sit immunis a peccato mortali, et si sit episcopus proprius ipsius ordinandi, vel saltem a proprio hujus episcopo licentiam habeat.

Tripliciter aliquis esse potest episcopus proprius, videlicet ratione *originis, domicilii et beneficii*.

Episcopus originis est ille, e cujus dioecesi aliquis oriundus est. Ex illa autem dioecesi, vel loco quis oriundus censetur, in quo dum natus est, pater ejus domicitium constitutum habuit. Ab hac regula universali excipiuntur

1.º expositi

2.º nati vel orti in loco nullius dioeceseos.

3.º pagani et judaei conversi.

4.º liberti, sive libertini.

5.º vagi.

Episcopus domicilii est ille, in cujus dioecesi aliquis domicilium, sive sedem fixit, animo perpetuo ibi manendi, nisi quid avocet.

Episcopus beneficii is dicitur, in cujus dioecesi aliquis beneficium habet.

Ut aliquis ordinari possit ab episcopo beneficii requiritur

1.º ut beneficium veri beneficii ecclesiastici rationem habeat:

2.º ut debeat actu fuisse collatum:

3.º ut datum sit ei in titulum:

4.º ut praeter titulum accedere debeat possessio.

Quaecumque sit beneficium, modo verum sit, sufficit ut aliquis ordinari possit ab episcopo beneficii.

Casus quibus aliquis ordinari possit ab episcopo alieno quatuor sunt:

- 1.º si episcopus proprius sit publice suspensus e collatione ordinum, eo quod ordinavit clericos alienae dioecesis sine licentia episcopi proprii:
- 2.º si ordinandus sit familiaris episcopi:
- 3.º si ordinandus habeat privilegium ut ordinari possit ab alieno episcopo:
- 4.º si ordines petens ab alieno episcopo, habeat litteras dimissorias a proprio.

Quando Episcopus ordinationem suorum subditorum alio episcopo committit, hoc ordinarie facit per litteras, quae *dimissoriae* vocantur, et quae *reverendae* et *commendatitiae* etiam dicuntur.

Has litteras dimissorias potest dare

- 1.º Summus pontifex, et quidem omnibus christianis in toto orbe existentibus:
- 2.º Legatus a latere ex indulto ipsi concedi solito:
- 3.º Episcopus proprius ex aliquibus causis:
- 4.º Prelati inferiores episcopo, sive regulares, sive saeculares, sed non ad alienum episcopum.

Dimissorias dare potest etiam episcopus non consecratus, sed cum distinctione: vel enim talis episcopus solum est electus, vel etiam confirmatus. *Si hoc secundum* litteras dimissorias concedere potest. *Si primum*, iterum distinguendum: vel enim electus est in loco unde facile peti, et obtineri confirmatio potest, vel in loco aliquo remoto. *Si prius* expectare debet, dum confirmetur. *Si posterius*, dummodo episcopus electus sit in concordia, dimissorias dare potest.

Jure antiquo poterat *capitulum* has dimissorias dare quocumque tempore sedis vacantis: jure novo intra annum, a die vacationis, seu obitus episcopi computandum, concedere eas dumtaxat potest arctatis beneficio, h. e. iis, qui vel actu obtinent, vel electi, praesentati, nominati sunt ad beneficium.

Capitulum circa ordines suscipiendos, sede vacante,

- 1.º Post annum vacationis dimissorias potest dare subditis dioecesanis omnibus, intra annum arctatis beneficio:
- 2.º Licet intra annum his tantum dimissorias dare possit, intra eundem tamen dare litteras testimoniales de vita, moribus, et doctrina potest etiam aliis, qui a S. pontifice privilegium habent suscipiendi ordines a quocumque episcopo:
- 3.º Potest intra eundem vacationis annum episcopo extraneo licentiam dare, ut in dioecesi vacante ordines conferat sive ex-

traneis, sive subditis dioecesanis, dimissorias a Papa, nuntio apostolico, vel episcopo defuncto habentibus.

Vicarius generalis dimissorias dare non poterit, nisi in tribus hisce casibus:

- 1.º si speciali mandato episcopi in hunc finem instructus sit:
- 2.º si episcopus in remotis agat:
- 3.º si vicario episcopi hoc consuetudo permittat.

Praelati regulares possunt dimissorias dare regularibus sibi subditis.

Non possunt jure communi eas dare suis novitiis, sed petendae hae erunt ab episcopo proprio novitii, vel potius monasterii, quod incolit novitius, dummodo non sit aliqua religio, quae privilegium habeat dandi dimissorias ad quemcumque episcopum.

Hi praelati nequeunt dare dimissorias suis subditis saecularibus, nisi proprium et exemptum territorium habeant; et ne regularibus suis quidem, nisi eae dirigantur ad episcopum dioecesanum, exceptis tribus casibus, idest

- 1.º si monasterium sit nullius dioecesis;
- 2.º et si privilegium habeat:
- 3.º si episcopus a sua dioecesi sit absens, vel ordinationes non habiturus.

In litteris dimissoriis varia exprimenda sunt

- 1.º nomen episcopi, saltem appellativum, ad quem diriguntur:
- 2.º qui ordines vigore illarum conferendi sint:
- 3.º causa, ob quam episcopus proprius vel nolit, vel nequeat ordinare:
- 4.º natales, aetas, mores, ac scientia ordinandi.

Hae litterae gratis concedendae sunt, et efficaciam habent et valorem quamdiu non revocantur.

Tituli nomine venit cautio, qua provisum sit ordinando de sufficiente, eaque perpetua sustentatione: hinc etiam communiter *titulus mensae* dicitur. Olim hic titulus requirebatur etiam ad primam tonsuram, et minores ordines; nunc solum requiritur ad suscipiendos ordines sacros. Triplex est, scilicet beneficii ecclesiastici, patrimonii, et paupertatis religiosae.

Titulus beneficii est ille, qui solus proprie dictus ordinationis titulus est.

Ut titulo beneficii ordinari aliquis possit requiritur

- 1.º ut beneficium, ad quod aliquis ordinari cupit, sit perpetuum:
- 2.º ut beneficium illud sit sufficiens clerico ad honestam et decentem sustentationem:
- 3.º ut sit actu obtentum et pacifice possessum.

Necessitas beneficii , ut titulo ejusdem ordinari aliquis possit , non ulterius se porrigit , quam ut ordinatus congruam , ac stabilem sustentationem habeat.

Titulus patrimonii proprie titulus non est , sed aequiparatur titulo in eum finem , ut clericus in sacris ordinari possit. Intelliguntur autem *patrimonii* nomine hoc loco bona propria clerici , quocumque titulo legitimo acquisita.

Ut ordinari *titulo patrimonii* clericus possit , requiritur

- 1.° ut bona illa sint sufficientia ad sustentationem clerici :
- 2.° ut haec bona patrimonialia sint certa :
- 3.° ut sint immobilia :
- 4.° ut sint libera :
- 5.° ut sint fructifera , et annum redditum clerico ordinato afferant :
- 6.° ut sint firma , et talia , quae nec clerico facile auferri , neque ab eo alienari , vel cessione aliqua in alios transferri , eisve obligari valide possint.

Titulus pensionis , sive stipendii sustentationis clerico ordinando assignatae , eique annualim praestandae , donec consequatur beneficium ecclesiasticum , vel de congrua sustentatione ipsi aliunde provideatur , sufficit ad ordines suscipiendos.

Si hujusmodi titulus pensionis datus sit a privatis , debet muniri cautione reali : si a principibus , magistratibus , communitatibus sufficit simplex cautio instrumentaria : si a monasterio , vel ecclesia , consensus capituli accedere debet.

Titulus paupertatis scaturit ex religionis approbatae solemniter facta professione , vi cujus clerici regulares sunt ordinandi.

Ut igitur hic titulus ad ordines suscipiendos sufficiat , ordinandus debet esse professus , et quidem valide , et in religione approbata.

Hinc novitii ordinari nequeunt titulo paupertatis , exceptis religiosi Societatis Jesu , qui post biennium novitiatus tria vota simplicia ediderunt.

Modi quibus peccari potest in ordinibus conferendis et suscipiendis varii sunt , et hic quinque recensentur.

- 1.° si ordinetur aliquis ante legitimam aetatem :
- 2.° si ordinatus non sit subditus ordinantis , neque iste ab illius ordinario licentiam habeat :
- 3.° si ordinarius ordines conferat in aliena dioecesi sine consensu ordinarii loci :
- 4.° si ordinatio fiat extra tempora a jure statuta , et interstitiis non observatis :
- 5.° si sine titulo mensae.

Ordinans ante legitimam aetatem diverse punitur , et

- 1.° si *alicui ante legitimam aetatem* conferat primam tonsuram , ab istius collatione per integrum annum ipso jure suspensus est :
- 2.° si eidem conferat minores ordines , punishmentis modus relinquendus erit superiori delinquentis :
- 3.° si eidem sacrum aliquem ordinem scienter conferat , poenam suspensionis incurrit , non quidem ipso jure , sed ferendae sententiae , a collatione ordinum :
- 4.° si ob hanc causam suspensus conferat ordines , etiam minores , irregularitatem contrahit.

Ordinatus ante legitimam aetatem diverse punitur et 1. si *sacrum aliquem ordinem* , et hunc *mala fide* suscepit , ordo quidem collatus valet , ab executione tamen illius , ipso jure , suspensus est , jure quidem antiquiori : recentiori autem in perpetuum , donec absolutionis beneficium consequatur.

2.° Si in ordine ita suscepto , antequam a suspensione absolutus sit , ministrare praesumpserit , eo ipso irregularitatem incurrit.

3.° Praeter alias poenas , beneficiis ecclesiasticis privari potest.

Regulares etiam his poenis subjacent , si sacrum ordinem ante legitimam aetatem susceperint.

Qui mala fide ante legitimam aetatem praesbiter ordinatus , concelebrat cum episcopo in actu ordinationis , praeter suspensionem non incurrit irregularitatem.

Ordinans alienum subditum , si hoc faciat temere , et cum scientia , vel ignorantia affectata , sine licentia , vel dimissoriis episcopi proprii , ipso jure incurrit suspensionem annuam a collatione ordinum. Et haec suspensio , quae in primae tonsurae collatione locum non habet , se extendit non solum ad ordinem male collatum , sed etiam ad ceteros.

Is , qui sine dimissoriis , sive licentia episcopi proprii , ab alieno episcopo , vel praelato est ordinatus , ab executione ordinis sic suscepti suspensus manet , donec cum eo a proprio episcopo circa hoc dispensetur.

Si capitulum cathedrale , sede vacante , litteras dimissorias contra formam a trid. praescriptam conferat , subjicitur , interdictio ecclesiastico : si alius praelatus hoc faciat , ab officio et beneficio per annum ipso jure suspenditur. Ii vero qui virtute dimissoriarum sic obtentarum ordinati sunt , si in minoribus ordinibus constituti fuerint , nullo privilegio clericali , praesertim in criminalibus gaudent , in majoribus vero ab executione ordinum ad beneplacitum futuri praelati , sunt ipso jure suspensi.

Si episcopus clerico non habenti titulum beneficii , aut sustentationis necessariae conferat ordinem sacrum , ipsemet ei necessaria alimenta providere tenetur , donec beneficium ecclesiasticum ad sustentationem sufficiens assequatur.

Ordinatus sine titulo , si in culpa non fuit , sed post defectum tituli sincere expositum ordinanti , ab hoc ordinatus est , nullam incurrit poenam : si in culpa fuit , incurrit suspensionem ab executione ordinis ita suscepti , et irregularitatem , si in ordine sic suscepto ministret.

Ordinans in aliena dioecesi sine consensu ordinarii loci , *ab exercitio pontificalium* suspenditur ipso jure , et

Ordinatus in aliena dioecesi sine consensu ordinarii loci , ab executione ordinum ipso iure suspensus est. Et hoc procedit etiam si tantum fuisset collata prima tonsura.

Ordinans extra tempora jure statuta potestate ordinandi privandus est tantum per sententiam , et

Ordinatus extra tempora iure statuta , suspensionem ab ordinibus ita susceptis ipso iure incurrit , et si in tali ordine , insuper habita hac suspensione ministrare praesumat , irregularis efficitur.

In ordinante suspensio haec se extendit ad ordinem , quem sic illicite contulit , et hoc ad superiores , non vero ad inferiores : in ordinato suspensio ista incurritur ab iis tantum , qui ordines sacros susceperunt.

Si episcopus , non servatis interstitiis , eodem die simul plures ordines conferat , ordinans quidem a collatione ordinum sic collatorum , ordinatus vero ab exercitio posterioris ordinis ita suscepti est suspendendus , donec a papa dispensationem impetaverit.

Si vero episcopus , non quidem eodem die , sed diversis , non tamen servatis spatiis temporum , inter quamlibet ordinationem a iure statutis , plures ordines conferat , nec ordinans , nec ordinatus poenam aliquam , censuram , vel irregularitatem incurrunt.

Ordinum collationi praemittendum est examen , sive inquisitio de ordinandorum dignitate.

Hoc examen , sive inquisitio dicitur *scrutinium* , quod triplex est. *Primum* , quod fit a parcho , vel alio ab episcopo constituto : *alterum* quod ab episcopo ante ordinationem institui debet : *tertium* , quod fit in ordinatione ipsa.

Relate ad primum scrutinium praecipiuntur sequentia.

- 1.º Qui minores ordines volunt suscipere, his sufficit, si habeant bonum testimonium a parcho, et a magistro scholae, in qua educantur.
- 2.º Qui ad maiores aspirant, per mensem ante ordinationem adire debent episcopum, qui deinde hoc primum scrutinium committit parcho, vel alteri.
- 3.º Parochus scrutinium peraget, nominibus et desiderio eorum, qui promoveri volunt, publice in ecclesia propositis, inquirendo de ipsorum ordinandorum natalibus, aetate, moribus, vita ac fide.
- 4.º Quod examen, et inquisitionem si peregerit, ad episcopum quamprimum transmittet litteras testimoniales, ipsam inquisitionem continentes.

Hoc scrutinium, etsi saluberrime adhibeatur, in pluribus tamen diocesis non est receptum.

Secundum scrutinium fieri debet feria 4. ante ipsam ordinationem ab episcopo, adscitis aliis sacerdotibus, et prudentibus legis divinae; et in eo inquiri debet l. in *genus*, in *personam*, in *aetatem*, in *titulum mensae*, in *vitam* et *mores*, in *doctrinam*, et in *fidem ipsius ordinandi*.

Tertium scrutinium fit in ipso actu ordinationis, et peragitur solum, quando aliquis in diaconum vel presbyterum est ordinandus. Forma illius haec est » sub initium ordinationis, archidiaconus publica et clara voce, *reverendissime pater*, inquit *postulat sancta mater ecclesia catholica, ut hos praesentes subdiaconos ad onus diaconi, vel hos praesentes diaconos ad onus presbyteri ordinetis*. Subin interrogat episcopus ordinans: *scis illos dignos esse?* cui prior subiicit: *quantum humana fragilitas nosse sinit, et scio, et testificor ipsos dignos esse ad huius onus officii*.

Si archidiaconus sciat aliquem ex ordinandis laborare occulto quodam defectu, monere eundem privatim debet, ne ad ordines accipiendos accedat, quoties sperare potest eum facile ab ordinatione recessurum; quoties vero hoc sperare nequit, optime sibi coasulet, si pro ea vice declinet officium praesentandi. Si autem declinare illud non possit, et insuper videat, etsi defectum superiori denuntiet, nihil tamen se profecturum ob defectum probationis, verba superius praescripta proferre potest, veritate et conscientia salva.

Renuntiatio episcopatus potest fieri dupliciter, idest *loco tantum*, vel *loco simul et ordini*.

Causa cur loco tantum renuntiare possit episcopus, esse potest hostilitas, intemperies aeris, vel alia iusta causa. Ut vero loco simul et dignitati renuntiare possit, communiter requiritur delictum, ob quod commeritus fuerit depositionem, quam voluerit renuntiando praevertere.

Episcopus, qui renuntiavit episcopatui loco tantum, cum licentia alterius episcopi potest conferre ordines, tam maiores, quam minores; episcopus vero, qui renuntiavit episcopatui loco simul et ordini, primam tonsuram quidem et ordines minores cum licentia ordinarii conferre potest.

Ordinatio facta ab episcopo, qui renuntiavit dignitati valida est: sic tamen ordinatus ab executione ordinis ita suscepti suspensus est, donec cum ipso dispensetur.

Collatio ordinum facta ab episcopo excommunicato, suspenso, deposito etc. valida est.

Cum ordinatis ab episcopo, qui renuntiavit episcopatui, et ab episcopo excommunicato etc. dispensare potest solus papa, si illi *scienter* ordines acceperint, si *ignoranter*, successor episcopi sic ordinantis potest dispensare.

Aetas, quae requiritur in praeficiendis et promovendis ad praelaturas, et beneficia ecclesiastica, varia est pro varietate dignitatum, et beneficiorum ecclesiasticorum.

- 1.° *Ad summum pontificatum* nulla certa aetas praefinita reperitur.
- 2.° *Ad dignitates ordinis episcopalis*, ut sunt episcopatus, archiepiscopatus, primatus, patriarchatus exiguntur anni 30 completi.
- 3.° *Ad praelaturas episcopali inferiores* v. g. praeposituras, diaconatus etc. aut beneficia, quibus cura animarum sive externi sive interni fori annexa est, requiritur annus aetatis 25 inchoatus.
- 4.° *Ad dignitates, et personatus, quibus cura animarum non subest*, requiritur annus 22. aetatis completus.
- 5.° *Ad canonicatus, praebendas, et portiones ecclesiarum cathedralium* requiritur annus 21. aetatis inchoatus.
- 6.° *Ad alia beneficia simplicia, et inferiora* requiritur annus aetatis 14. saltem inchoatus.

Ad obtinendas dignitates, et personatus in ecclesiis collegiatis non minus requiritur quam annus 22.

In promovendo ad canonicatum ecclesiae collegiatae, etiam insignis, nisi aliud foundatione, statuto, vel consuetudine receptum sit, requiritur et sufficit annus aetatis 14 inchoatus.

- Ad obtinendas pensiones in quibuscumque ecclesiis, si illae mere *profanae* sint, nulla certa aetas requiritur, si vero sint *ecclesiasticae*, requiritur annus 14. inchoatus.
- Episcopus non habet facultatem dispensandi in aetate secundum universalis ecclesiae canones requisita in ordinandis, vel praeficiendis ad beneficia, nam huiusmodi facultas soli papae competere potest.
- Impetratio, collatio etc. facta personae non habenti aetatem a canonibus requisitam, si facta sit sine dispensatione pontificia, est ipso iure nulla.
- Promovendus ad praelaturas debet saltem initiatus esse prima tonsura.
- Ad papatum obtinendum nullus requiritur ordo.
- Ad cardinales S. R. E. requiritur ordo gradui ipsorum competens.
- In episcopo requiritur, ut ante ejus electionem per sex saltem menses fuerit in sacris.
- Ad dignitates ecclesiasticas episcopatu inferiores, quibus cura animarum, aut jurisdictio fori externi annexa est, requiritur ordo presbyteratus, vel saltem aptitudo ad eum intra annum suscipiendum.
- Eundem presbyteratus ordinem, vel saltem aptitudinem ad eum intra annum suscipiendum debet habere promovendus ad beneficium parochiale, vel aliud curatum.
- In canonicis cathedralium, et collegiatarum ecclesiarum saltem subdiaconatus exigitur, ut vocem in capitulo habeant. In iisdem vero, ut alia jura canonica, et praebendas percipiant, nullus sacer ordo requiritur, si sint canonici collegiatarum; et constitutio in sacris necessaria est, si canonici sint cathedralium.
- In promovendis ad aliud beneficium simplex communi jure nihil statutum est: unde in his consulenda est consuetudo, et maxime ecclesiarum statuta, vel fundatorum voluntas. Si ex his non liquet, quod certus aliquis ordo requiratur, sufficiet prima tonsura.
- Quando beneficium habet sibi annexa ex voluntate fundatoris certa missarum onera, ordo sacer non censetur annexus eidem beneficio ratione foundationis, nisi expresse vel tacite cautum in fundatione sit, ut beneficiarius sit sacerdos.
- Episcopus, circa clericos sibi subjectos, dispensare potest super ordinibus sacris intra annum suscipiendis, et hoc non jure communi et regulariter, sed ex aliquibus concessionibus.
- Si promotus ad beneficium, nullum impedimentum habeat, quod arceat illum a recipiendo ordine qui beneficio eidem adnexus est episcopus potest eum disjunctive compellere, ut vel intra tempus a jure constitutum ordinem vi beneficii requisitum recipiat, vel isto cedat.

Si vero promotus ad beneficium habeat impedimentum, ob quod ad ordinem annexum promovendus non est, multum refert, an impedimentum istud provisos contraxerit ante assecutionem dignitatis, aut beneficii, vel post. Si *ante*, episcopus eum amovere debet a beneficio. Si *post*, et sine ejus culpa id factum sit episcopus eum compellere nequit ad ordinem suscipiendum, imo nec privare beneficio debet, quando provisos propriasua culpa impedimentum contraxerit; secus, nec eum privare beneficio, nec ad ordines compellere potest. Episcopus vel alius superior regulariter nequit compellere ad suscipiendos ordines clericum, qui vel nullum habet beneficium, vel habet, sed tale, cui ordo certus annexus non est.

Praeter aetatem et ordines requiruntur in praeficiendis

- 1.º Natales legitimi.
- 2.º Genus catholica fide perspectum.
- 3.º Libera conditio personae.
- 4.º Litterarum scientia.
- 5.º Morum ac vitae probitas.

In praeficiendis requiritur ea litterarum scientia, quae ad officium beneficio vel dignitati annexum rite obeundum est necessaria.

Collatio beneficii, si facta penitus illiterato, est ipso jure nulla: si facta vero non penitus illiterato, sed scientiae tantum per ss. canones requisitae jejuno, non est ipso jure nulla, sed tamen a superiore est irritanda.

Doctoratu, vel licentiatu ex ss. Theologia, aut jure canonico insignitus, vel saltem ex publico alicujus academiae testimonio gradu hoc dignus esse debet

- 1.º Episcopus:
- 2.º Archidiaconus:
- 3.º Scholasticus:
- 4.º Poenitentiarius in ecclesia cathedrali:
- 5.º Vicarius capituli, sede vacante:
- 6.º Vicarius generalis episcopi etc.

Si quis indigne promotus sit ad gradum doctoratus, vel licentiae sine scientia competente, impetratio, vel collatio beneficii, aut dignitatis gradum requirentis eidem facta est valida.

Circa morum probitatem, vitaeque honestatem promovendi requiritur.

- 1.º Ut hic non sit criminosus, scilicet talis criminis reus, quod depositione dignus sit:
- 2.º Ut non laboret infamia sive juris, sive facti:
- 3.º Ut non sit censura aliqua ligatus, vel irregularis.

Collatio beneficii ecclesiastici facta infami vel criminoso est ipso jure nulla, si beneficium sit *curatum*: et si beneficium sit *sim-*

plex, et cura animarum carens, licet irritanda sit ab eo, qui potestatem habet, ipso tamen jure non est irrita, nisi crimen annexum habeat censuram, vel irregularitatem.

Censura, quae reddit collationem beneficii ipso jure irrita est

1.° Excommunicatio :

2.° Suspendio ab officio vel beneficio :

3.° Interdictum personale.

Irregularis promoveri ad beneficium nullo modo potest.

Praeter relatas hactenus et jure communi requisitas qualitates, in promovendis ad certa beneficia, vel dignitates statuto, fundatione, consuetudine etc. possunt aliae requiri.

Fundatione, statuto et consuetudine induci potest, ut ad certas ecclesias, earumque canonicatus, et dignitates tantum admittantur nobiles et illustres, exclusis ignobilibus, alias idoneis, modo etiam priores idonei, et ceteris qualitatibus ad hujusmodi beneficia et dignitates requisitis instructi sint.

Non sunt promiscue quibuslibet conferenda beneficia, et dignitates ecclesiasticae, sed dignis, et aliquando etiam dignioribus.

Graviter ille peccat, qui beneficium, vel dignitatem ecclesiasticam quamcumque confert indigno, cum digno posset.

Quando beneficium vi fundationis, aut alterius juris specialis conferri debet personis certa qualitate praeditis, ejusmodi persona, modo digna sit, praeferenda extraneae, quantumvis alias digniori.

Si dignus in gremio haberi possit, nulla est obligatio vocandi ad praelaturam digniorem extraneum.

In electionibus ad praelaturas datur obligatio praeferendi digniorem digno : et haec obligatio extenditur

1.° Ad episcopos :

2.° Ad S. R. E. cardinales :

3.° Ad praelatos alios inferiores, si jurisdictionem quasi episcopalem praelaturae suae annexam habeant, sive deinde regulares sint, sive saeculares.

Datur etiam obligatio praeferendi digniores in ceteris beneficiis curatis. Electio vel collatio beneficii curati, digno facta, praeterito digniore, si facta sit *in concursu*, ipso jure est irrita ; si *extra concursum*, de jure subsistit, nec per sententiam rescindenda est.

Regulariter et vigore juris spectato, etiam in beneficiis simplicibus est obligatio illa conferendi dignioribus prae aliis, qui minus digni sunt, quamvis probabilius non peccetur, nisi venialiter, si contrarium, idque raro solummodo fiat.

Si collator beneficium etiam curatum digno conferat, praetermisso digniore, probabilius non tenetur ad restitutionem faciendam ecclesiae, vel ipsi digniori.

Occasione ordinationis clericorum, hic loquitur de variis unctionibus sacris. Hujusmodi unctiones adhibentur

- 1.º *In baptismo*, in quo chrismatica unctio non est de substantia hujus Sacramenti :
- 2.º *In confirmatione*, quae est novae legis sacramentum, quo baptizatis spiritualis gratiae augmentum, et robur confertur per chrismatis in fronte unctionem, ad christianam fidem forlitter palamque profitendam. *Materia remota* hujus sacramenti est chrisma benedictum ab episcopo : *proxima* chrismatis in fronte unctio. *Forma* sunt verba *signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* *Subjectum* est omnis homo viator, baptizatus, nondum confirmatus. *Minister ordinarius* solus episcopus. *Extraordinarius* ex commissione papae etiam simplex sacerdos.

Admixtio balsami non pertinet ad essentiam hujus sacramenti.

Confectio chrismatis simplici sacerdoti committi nequit, nec ab episcopo, nec etiam a papa.

- 3.º *In consecratione papae episcopi, et sacerdotis simplicis*; etiamsi haec unctio, quae dicitur *sacerdotalis*, non sit de substantia hujus consecrationis.

- 4.º *In infirmis*; et tunc *unctio extrema* vocatur, quae est novae legis sacramentum, ad salutem mentis, vel etiam corporis per unctionem olei, et orationem sacerdotis homini aegrotanti, et vita periclitanti, a Christo domino ordinatum.

Materia remota hujus sacramenti est oleum olivarum ab episcopo benedictum: *proxima*, unctio olei benedicti in oculis, auribus, naribus, labiis etc. *Forma* sunt haec verba sacerdotis: per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per visum, auditum etc. *Subjectum* est homo viator, baptizatus, ratione aliquando usus, et constitutus in infirmitate lethali. *Minister* est sacerdos.

Circa hanc unctionem sunt notanda sequentia :

- 1.º Oleum hoc debet esse ab episcopo benedictum :
- 2.º Si oleum consecratum pro aliquo anno non sufficeret, parochus id advertens, effundere ei potest aliud non consecratum:
- 3.º Oleum debet esse novum :
- 4.º Etsi, quando id sine periculo potest, inungendi sint omnes quinque sensus, id tamen probabilius non requiritur ad substantiam sacramenti, sed sufficit, si unus saltem inungatur :
- 5.º Quamvis verba formae deprecatoria esse debeant, non tamen requiritur, ut sint deprecatoria formaliter, sed sufficit, si talia sint virtualiter.

Non est denegandum hoc sacramentum senibus ad mortis articulum sola senectute deductis.

Hae quatuor unctiones sacramentales sunt. Non sunt vero sacramentales unctiones sequentes ,

- 1.º Imperatoris
- 2.º Ecclesiae
- 3.º Altaris
- 4.º Calicis.

Ex septem novae legis sacramentis quatuor, videlicet eucharistia poenitentia, extrema unctio, et matrimonium iterabilia sunt ; cetera tria, sc. baptismus, confirmatio, et ordo sine sacrilegio iterari nequeunt.

In administratione sacramentorum si aliquid *accidentale* omissum sit per oblivionem, aut errorem, id solum, quod omissum est suppleri debet : si vero omissum sit aliquid *substantiale*, omnibus substantialibus de novo adhibitis, conferri denuo sacramentum debet.

Si episcopus per errorem non *chrismate*, sed oleo *benedicto* confirmandum unxerit, confirmatio iterari nequit, sed caute supplendum, quod incaute fuit omissum.

Si in ordinatione presbyteri *secunda manus impositio* omissa sit, nihil iterandum, sed illa impositio subjicienda est cum verbis : *accipe Spiritum Sanctum etc.*

Si episcopus consecratus sit adhibito chrismate, quod confectum est ex oleo, et balsamo non naturali, sed artificiali, consecratio tum illius, tum sacerdotum ab eo ordinatorum iteranda non est.

Omnes illegitime nati repelluntur ab ordinibus et beneficiis, etiamsi defectus natalium sit occultus.

Excipitur 1.º Si de defectu natalium dubitatur :

2.º Si gravis causa urgeat ad ordines suscipiendos :

3.º Si sola mater, vel solus pater dicat eum natum esse ex adulterio.

Expositi possunt suscipere ordines sine dispensatione, quia praesumuntur legitimi.

Filii, qui procreati sunt ex patre, post matrimonium contractum, uxoris consensu, ad ordinem sacrum promoti, vel religionem approbatam professo, indigent dispensatione, si matrimonium ante susceptum ordinem sit *ratum* ; si vero matrimonium sit *consummatum* ante susceptum ordinem, *civiliter* dispensatione non indigent, non ita *canonice*.

Quatuor modis illegitimi fieri possunt capaces ordinum et beneficiorum :

1.º Per subsequens matrimonium parentum :

2.º Rescripto papae :

3.º Professione religiosa :

4.º Dispensatione.

Professio religiosa facit , ut sine dispensatione ad ordines quoscumque non tantum illegitimi, sed etiam spurii promoveri possint.

Inhabilitas quoad ordines in religionem per sedem apostolicam approbatam professis ita tollitur, ut si professione edita, e religione ejiciantur, aut dimittantur, post ejectionem, vel dimissionem ordines quoscumque sine dispensatione possunt suscipere.

Solus ingressus in religionem educationis, vel probationis causa non tollit irregularitatem ex defectu natalium.

Per professionem religiosam illegitimi non redduntur habiles ad praelaturas, dignitates, et beneficia curata.

Foeminae illegitime procreatae, secluis specialibus ordinum privilegiis, abbatiarum, et prioaratum obtinendorum incapaces sunt, nisi cum iisdem dispensetur.

Relate ad dispensationem illegitimorum, pontifex potest dispensare cum omnibus Christi fidelibus in ordine ad quoscumque ordines, beneficia, dignitates et praelaturas. In ordine vero ad ordines majores, et beneficia curata *ipse solus* de jure communi dispensare potest: nam ad ordines minores, et beneficia simplicia dispensare cum illegitimis potest episcopus et alii praelati inferiores obtinentes jurisdictionem quasi episcopalem. Excipiuntur tamen

1.º Dignitates et personatus, etiam sine cura :

2.º Canonicatus ecclesiarum cathedralium :

3.º Canonicatus ecclesiae etiam collegiatae, si a capitulo statutum sit, ut ad illum illegitimus non admittatur :

4.º Beneficium quodcumque simplex, quod actu requisivit ordinem sacrum :

5.º Cetera beneficia, quae sunt in ecclesiis, ubi pater illegitimi beneficiarius est, vel fuit.

Ex privilegio apostolico mendicantibus concesso a Sixto IV. dispensare cum subditis suis regularibus possunt eorum superiores.

Dispensatio impetrata super defectu natalium, hoc ipso, quod a jure communi exorbitet, odiosa est, et restringenda.

Filii presbyterorum et clericorum possunt esse legitimi, si scilicet ante clericatum, ex legitima uxore sint procreati; et illegitimi si procreati sint post ordinem sacrum susceptum.

Filii illegitimi clericorum, etiamsi dispensationem super defectu natalium obtinuerint, obtinere tamen non possunt ullum benefi-

cium, aut quoquo modo ex officio ministrare in ecclesia, in qua ipsorum pater beneficium aliquod quodcumque habuit: et si in tali ecclesia instituti vel recepti sint ad ministerium aliquod, inde amoveri debent.

Haec incapacitas procedit.

- 1.º Etiam in filiis illegitimis clericorum, susceptis ante clericatum:
- 2.º In susceptis a patre clerico, etiam in minoribus solum constituto:
- 3.º Etiam si hujusmodi illegitimi filii pater in ecclesia non fuerit canonice institutus, sed simplex tantum officium sine titulo exercuerit:
- 4.º Quamvis pater in ecclesia sedem, seu locum v. g. in ejus choro habuerit sine fructibus, solum ratione dignitatis in alia ecclesia obtentae:
- 5.º Quamvis filius illegitimus religiosus sit factus.

In eadem ecclesia regulari filius illegitimus et ejus pater, jure antiquo, poterant simul esse monachi; quod velatum est jure posteriori, scilicet post constitutionem Gregorii XIV. edit. mart. 1590.

Filii legitimi sine dispensatione papae incapaces sunt ad obtinenda *immediate* beneficia, quae patres eorum in titulum habuerunt.

E converso non prohibetur pater succedere in beneficio filii.

Nepotes illegitimi prohibentur, ut filii, succedere immediate ad beneficia avi, vel patrui vel avunculi.

Nepotes legitimi autem prohibentur in linea recta succedere ad beneficium avi, mortuo ipso avo, ut vitetur haereditaria successio, non autem ipso avo vivente.

Hoc non observatur in linea collateralis, nam beneficium patrui vel avunculi *immediate* potest obtineri a nepote, etiam illis mortuis.

Nepos natus legitime ex filio illegitimo poterit in beneficio avi succedere, vivente patre, non vero post mortem patris, si hic pater legitimatus fuit, et succedere potuit in bonis paternis.

Item nepos legitimus ex filio illegitimo procreatus beneficium poterit obtinere in eadem ecclesia in qua avus beneficium habet, vel *habuit*.

Tria sunt genera *servorum*.

- 1.º Alii vero *proprie dicti*:
- 2.º Alii adscriptitii, sive originarii:
- 3.º Alii famuli conductitii.

Servi *proprie dicti* a Jctis definiuntur « homines qui jure gentium

contra naturalem libertatem dominio nostro subjiciuntur. Tales olim fiebant quatuor modis.

1.º Nativitate :

2.º Captivitate :

3.º Venditione sui ipsius :

4.º Revocatione libertatis in servitutem.

Adscriptitii dicuntur qui glebae , sine fundo colendo adscripti et personaliter obligati sunt , ita ut a coltura sine voluntate domini eos manumittentis recedere nequeant. Originarii appellantur qui ex ita adscriptitiis nati sunt.

Famuli conductitii qui abusive solum dicuntur servi , quod operam pro annua mercede dominis suis locent.

Tam servi proprie dicti , quam adscriptitii sive originarii prohibentur ab ordinibus ; non autem famuli conductitii.

Irregularitas ex defectu libertatis tolli potest *dispensatione et manu-missione*.

Dispensare potest solus papa , nunquam episcopus.

Ut manumissus ordinari possit , dominus nullas debet sibi reservasse operas *temporales* ; nam spirituales potest.

Si de facto servus aliquis ordinetur , distinguere oportet utrum sciente domino hoc factum sit , vel ignorante.

Si primum , servus etsi minores dumtaxat ordines , vel primam etiam tonsuram acceperit , hoc ipso fit liber.

Si secundum , et suscepit ordines minores tantum , manet servus : si majores suscepit , iterum distinguendum est , an episcopus sciverit servum esse , vel non.

Si scivit , statim fit liber , in officio permanet , et episcopus tenetur domino dare duos servos aequae bonos , vel eorum aestimationem.

Si ignoravit , tunc ordinatus (si subdiaconus vel diaconus sit) debet alium servum aequalem praestare domino , aut sui aestimationem ; quod si non fecerit , intra annum poterit a domino revocari in servitutem.

Si vero sacerdos jam factus sit nunquam restituitur domino ; sed aut peculium cedit ; aut satisfacit in operis spiritualibus.

Filius familias etiam sine licentia patris ad ordines ss. promoveri potest.

Clericatus , excepta dignitate episcopali , non liberat a patria potestate.

Servus , si inscio domino religionem ingressus sit , intra triennium restitui adhuc poterit domino ipsum repenti.

Schamalzgrueber Tom. XII.

Repelluntur etiam ab ordinibus obligati ad ratiocinia, scilicet

- 1.º Thesaurarii, quaestores etc.
- 2.º Tutores, curatores probabiliter :
- 3.º Conductores vectigalium etc.

Poterunt tamen admitti, si praestent cautionem, aut fidejussores.

Solus pontifex potest ab hac irregularitate dispensare.

Alterum caput irregularitatis est vitium corporis; quod consistit vel

- 1.º In mutilatione :
- 2.º Vel in debilitatione :
- 3.º Vel in deformitate

Mutilati dicuntur qui membro aliquo carent, ex. gr. lingua, oculus, manus etc. :

Irregulares etiam sunt, qui indiscreto zelo, vel causa retinendae vocis se ipsos castravere.

Qui inscii aut inviti passi sunt aliquam mutilationem, quae ordinis exercitium non impedit, irregulares non fiunt.

Debilitati dicuntur, qui licet membra omnia et integra habeant, eorum tamen unum saltem inutile et insufficiens habent ad ministerium praestandum ad quod a natura est ordinatum; ut oculus coecus, auris surda, etc.

Deformes sunt qui notabilem maculam, vel membri alicujus defectum, excessum, contractionem, vel distorsionem habent, ut sine indecentia, horrore, aut risu conspici nequeant.

Quando vitium corporis supervenit post susceptos ordines sine propria culpa ordinati, per illud non inducitur irregularitas simpliciter, sed tantum quoad illum ordinis actum, quem sine irreverentia exercere ordinatus non potest.

In dubio, an deformitas irregularitatem inducat, judicare spectat episcopo.

Ab hoc impedimento solus pontifex regulariter potest dispensare.

Ex bigamia item procedit irregularitas.

Ea triplex est; vera, interpretativa, et similitudinaria.

Bigamia vera contrahitur ab eo, qui matrimonium successive cum duabus vere et valide contraxit et consummavit utrumque.

Bigamus censendus est ille, qui duas uxores ante baptismum, vel unam ante, alteram post illum susceptum duxit.

Nec bigamus nec irregularis est qui cum meretrice una, vel pluribus saepius fornicatus est.

Bigamia interpretativa contrahitur ab eo qui praesumptione juris duas uxores habuisse censetur. Tribus modis hoc accidit.

1.º Si quis de facto ineat duo matrimonia ob impedimentum aliquod dirimens de jure invalida, vel unum validum, aliud invalidum, et utrumque consumet.

2.º Si quis matrimonium contrahat cum vidua a priore viro carnaliter cognita, vel cum corrupta ab alio extra matrimonium, cumque ea matrimonium contractum consumet.

3.º Si vir accedat ad uxorem propriam postquam per adulterium ab alio est corrupta.

Bigamiam *similitudinariam* contrahit ille, qui post susceptum sacrum ordinem, vel editam professionem in religione approbata, cum unica et virgine matrimonium de facto contrahit et consummat.

Poena bigamum ordinantis est ut talis Episcopus incurrat suspensionem a collatione eorum ordinum, quos ipsi contulit, et a celebratione missae per annum; quae poena melius dicenda est *ferendae sententiae*.

Poena bigami absque dispensatione ordinati duplex est.

1.º Privantur susceptione, usu et executione omnium ordinum.

2.º Si sint in minoribus constituti, omni privilegio clericali ipso facto expoliantur.

Solus pontifex potest dispensare cum omnibus bigamis; Episcopus et praelatus regularis potest tantum in bigamia *similitudinaria*: in ceteris non nisi aliquo speciali casu.

De peregrinis, hoc est extraneis, praesertim vagis et ignotis tria statuuntur.

1.º Ut non conferantur iisdem quicumque ordines, etiam prima tonsura, nisi literas *dimissorias* ab episcopis suis habeant.

2.º Ne quis ad superiorem ordinem promoveatur, nisi exhibeat praeter dimissorias etiam litteras *formatas*, seu ordinum susceptorum testes.

3.º Idem clerici peregrini et ignoti, etiam postquam ordinati sunt, ut ad divina celebranda admittantur, instructi esse debent litteris *commendatitiis*, quae etiam de moribus et doctrina testimonium praebeant.

Episcopus sine ulla probata ratione nequit denegare literas commendatitias sacerdotibus alio discessuris.

Si clericus peregrinus literas Episcopi sui amisit, poterit per testes idoneos probare suam idoneitatem et bonos mores.

Per iuramentum non admittuntur ad celebranda divina officia nisi *privatim*.

De officiis *Ecclesiasticorum*, et primum de Archidiacono.

Archidiaconus graeca vox, *principem diaconorum* significat.

Diversimode, pro diversis temporibus hoc nomen acceptum est.

Posterioribus Ecclesiae saeculis Archidiaconus habitus est vicarius proximus episcopi, omnem sollicitudinem et curam tam in clericis, quam eorum ecclesiis habens.

Officium et potestas archidiaconi secundum ecclesiarum consuetudinem variat; imo in aliquibus haec dignitas deficit.

De jure communi ad archidiaconum pertinet

- 1.º Curare ut officium divinum rite fiat.
- 2.º Habere curam vasorum et thesauri ecclesiae.
- 3.º Ipsas ecclesias, cum opus sit, restaurare.
- 4.º Loco episcopi, quae corrigenda corrigere:
- 5.º Promovendos ad ss. ordines, et beneficiis ecclesiasticis praeficiendos examinare, illosque postea episcopo sistere, ut ab eo approbentur:
- 6.º Abbates, abbatissas, et alios beneficiatos in corporalem possessionem immittere etc.

Archidiaconus ex vi officii sui non potest

- 1.º Alicui committere animarum curam.
- 2.º Dare literas commendatitias vel dimissorias.
- 3.º Excommunicare, suspendere etc.

Archidiaconatus est *dignitas* proprie accepta, scilicet praeminentia cum jurisdictione; et in hoc differt a *personatu* qui est praeminentia sine jurisdictione; et ab *officio* quod est administratio sine jurisdictione.

Ut quis in Archidiaconum eligatur sufficit ut sit diaconus, magister in theologia, aut saltem licentiatum in jure canonico, ut annum 25 expleverit, si annexam habeat curam animarum; secus sufficit annus 22.

Archidiaconus pluribus differt a vicario generali episcopi; nam

- 1.º Archidiaconus est vicarius episcopi natus et perpetuus; vicarius generalis est datus ac temporalis.
- 2.º Jurisdictio archidiaconi descendit a jure; illa vicarii ab episcopo praefinitur.
- 3.º Archiepiscopus propriam et distinctam ab episcopo jurisdictionem habet, adeoque admittitur appellatio; vicarius habet jurisdictionem indistinctam ab episcopo.

Archipresbyter est princeps sacerdotum; duplex est, alter civitatis; ruralis alter seu forensis.

Plura sunt officia archipresbyteri *civitatis*, ut scilicet

- 1.º Curam animarum gerere.
- 2.º In absentia episcopi missarum solemnia celebrare.
- 3.º Praecipere custodi ut in sacrario eucharistia non desit pro infirmis.

Archipresbyter censetur habere dignitatem et personatum ; modo praeest decano et praeposito ; modo illis subest , pro varia locorum consuetudine.

Officium archipresbyteri *ruralis* est tum plebis , tum presbyterorum inspectionem gerere, et ea quidem quae minora sunt, sine figura iudicii decidere ; majora autem ad episcopum referre.

Primicerius , antiquum nomen , inde sumptum quod primus inscriberetur in cera ; seu tabula cerata , hic *cantorem* significat.

Primicerius praeest diaconis et aliis clericis in docendo ; curat ut inter eosdem servetur disciplina ; et *dignitate* gaudet.

Sacrista qui etiam *thesaurarius* dicitur , est ille ecclesiae minister, qui immediatam curam sacri thesauri habet.

Officium illius est , calices , patenas thuribula , candelabra, aliaque ejusmodi instrumenta et ornamenta ecclesiastica curare et ordinare.

Custos est sacristae veluti minister : nam ad officium ejus pertinet rei divinae instrumenta minus pretiosa custodire.

Alii sunt vicarii *nati* ut archidiaconus et archipresbyter, alii vero sunt *dati* ; qui duplicis generis sunt , scilicet Vicarius in divinis , et vicarius jurisdictionis.

Vicarius in divinis est qui in divinis ministeriis et cura animarum, sive iis quae ad forum internum conscientiae pertinent , vices alterius gerit. Alius est *perpetuus* , alius *temporalis*.

Perpetuus est qui, aliqua ecclesia assignata sibi, ex hujus proventibus debita portione , autoritate legitima , canonice instituitur , ita ut ad libitum et extra casus jure expressos amoveri nequeat.

Nominatio vicarii perpetui spectat ad rectorem principalem , et si patronatum sit hujusmodi beneficium , opus est etiam consensu patroni.

Institutio autem hujusmodi vicarii debet fieri ab episcopo , praevio examine.

Vicarius perpetuus , si in ecclesia parochiali sit canonice institutus, acquirit jus reale , ac verum titulum canonicum beneficii, non quidem directum , qui est penes rectorem principalem , cujus vices gerere dicitur , sed utilem pensionis ex annuis parochiae redditibus sibi assignatae. Hinc verum beneficium habere censetur , et aequiparatur parochi, ita ut quidquid statutum est jure, etiam in ipso locum habeat.

Vicario perpetuo parochiae administratio in divinis competit , etiam praesente rectore principali.

Vicarius *temporaneus* pluribus causis constitui potest

1.º Quando ecclesia per rectoris obitum vel renuntiationem vacat.

- 2.º Ob defectum legitimæ ætatis, infirmitatis rectoris ejusdem ecclesiae.
- 3.º Propter diversitatem idiomatis, vel justam absentiam.
- 4.º Quando rector ex dispensatione simul obtinet duas ecclesias parochiales vel alia beneficia curata.
- 5.º Quando religionem ingressus versatur in probatione.
- 6.º Quando divini cultus incrementum ex vicarii substitutione speratur.

Episcopus potest constituere vicarium temporaneum in ecclesiis et beneficiis sibi subjectis, ob curam generalem, quam in dioecesim suam exercet.

Et etiam praelatus ecclesiae vel parochus substituere sibi potest vicarium temporalem ex sacerdotibus approbatis.

In ecclesiis parochialibus, quae perpetuo annexae sunt capitulis, monasteriis et aliis piis locis, spectato jure communi vicarius perpetuus constituendus est; aliquae exceptiones tamen recensentur.

Ejusmodi vicarius, sive a paroco, sive ab ipso episcopo constitutus sit, jus quidem et titulum in beneficio, in quo vicarius constitutus est, nullum acquirit, curam tamen aliasque functiones parochiales omnes exercet instar ipsius parochi, cujus nomine administrat, et penes quem jus parochiale et curatum, sive actu, sive habitu permanet.

Probabilius est vicarium *perpetuum* substituere sibi similem alium seu vicarium perpetuum posse; secus dicendum est de vicario *temporaneo*.

Officium *vicarii in divinis* finitur morte, resignatione, et depositione propria, si vicarius sit perpetuus; Si vero temporalis, non tantum his supradictis modis, sed etiam

- 1.º Morte, resignatione, depositione rectoris principalis.
- 2.º Revocatione vicarii ab eo, qui illum constituit, facta, ubi non opus est causa, cum ad nutum constituentis sit amovibilis.
- 3.º Si ipse principalis ad officium suum redeat.

Vicarius *jurisdictionis* est is, cui commissa est jurisdictio.

Duplicis generis sunt vicarii jurisdictionis episcopi dati.

Alii jurisdictionem a constituyente diversam etsi subordinatam et ab eo dependentem habent, uti sunt iudices delegati ab episcopo, et *vicarii foranei* dicti.

Alii vero eandem cum episcopo constituyente jurisdictionem habent, quamvis alio modo, videlicet dependenter ab ipso constituyente, cui in eodem tribunali substituti sunt, exercendam.

Ii tripliciter constitui possunt.

- 1.º In temporalibus tantum ; et ita constitutus rectius appellatur *aeconomus*.
- 2.º In spiritualibus tantum ; et tunc vocatur *vicarius generalis* cum addito *in spiritualibus* ; in literis autem ultra montes directis *officialis episcopi*.
- 3.º In spiritualibus simul et temporalibus ; et tunc dici solet simpliciter *vicarius generalis*.

Vicarius generalis, si sedes plena sit, constituitur ab episcopo etiam sine consensu capituli.

Si sedes vacet , vicarium generalem intra *octo* dies a die notitiae vacationis constituere vel existentem confirmare debet capitulum.

Si episcopus solus implendo muneri episcopali sufficiat , ad vicarium constituendum cogi non potest.

Vicarius generalis in spiritualibus debet esse clericus , non conjugatus , non bigamus ; debet esse idoneus aetate , scientia , et usu rerum , moribus , et pietate ; potest tamen esse monachus vel canonicus regularis , sed non ex ordine mendicantium.

Videtur probabilior sententia eorum qui asserunt jurisdictionem vicarii generalis esse *ordinariam* non delegatam.

Vicarius generalis episcopi vi officii sui generaliter ipsi commissi expedire potest negotia et causas omnes , quae ad jurisdictionem episcopalem ordinariam pertinent , exceptis dumtaxat iis , quae speciale mandatum requirunt , quae sunt ex. gr.

- 1.º Exercere ea quae sunt ordinis episcopalis.
- 2.º Dare literas dimissorias.
- 3.º Conferre beneficia , vel praesentare ad eadem.
- 4.º Admittere et approbare resignationes beneficiorum.
- 5.º Ecclesias et beneficia unire , dividere , erigere , transferre , vel omnino suppressere.
- 6.º Dispensare in irregularitatibus , et absolvere a censuris.
- 7.º Absolvere a casibus Episcopo reservatis.
- 8.º Dispensare in votis , juramentis , observatione festorum etc.
- 9.º Denique tractare causas et negotia , quae inter ardua reputantur ; qualia sunt visitatio dioecesis , congregatio synodi etc.

Imo hujusmodi causas , etiam sine mandato speciali , tractare potest vicarius generalis vi consuetudinis.

Officium vicarii generalis cessat variis modis.

- 1.º Morte ipsius vicarii.
- 2.º Renuntiatione ejusdem.
- 3.º Morte , renuntiatione , depositione , aut translatione episcopi.
- 4.º Revocatione ab ipso constituyente facta.

5.º Suspensione , excommunicatione , vel interdictione sive episcopi , sive ejus vicarii.

Specialia quae ad vicarium capitularem pertinent , sunt sequentia.

- 1.º Intra octo dies a die vacationis capitulo notificatae eligi debet vicarius capitularis , aut confirmari is , qui plena sede ab episcopo constitutus est.
- 2.º Tempus hoc dierum octo restringi quidem a capitulo potest ; non tamen prorogari.
- 3.º In electione vicarii capitularis non est necessario observanda forma c. *quia propter* 42. de elect. nec decretum concilii tridentini Sess. 25. c. 6. de regular :
- 4.º Probabilior est sententia eorum qui asserunt vicarium capitularem vi generalis suae commissionis expedire posse ea quae sede plena indigent speciali mandato.
- 5.º Capitulum probabiliter non potest revocare vicarium simpliciter et absolute electum , et novum constituere , nisi ex causa bene visa s. congregationi negotiis episcoporum et regularium praepositae.
- 6.º Vicarius capituli « quod ipsum dicendum est etiam de vicario episcopi » non potest sibi substituere alium omnino similem , seu talem , cui totum ejus officium committatur.
- 7.º Jurisdictio vicarii capitularis expirat postquam novus episcopus confirmatus fuit , et possessionem episcopatus accepit ; tandiu enim sedes vacare censetur.

Delegare in genere nihil aliud significat , quam alium in locum suum substituere , seu vices suas eidem committere ; et hinc.

Judex delegatus is erit , qui non munere proprio , sed commissione vel ipsius juris , vel alterius hominis propriam et ordinariam jurisdictionem habentis , immediate vel mediate facta , ideoque alterius vice et autoritate jurisdictionem ab isto derivatam et distinctam exercet.

Judex delegatus multiplex est.

- 1.º Alii sunt *delegati a jure* sive ex commissione ipsius legis seu canonis ; alii *ab homine* seu iudice ordinario.
- 2.º Alii sunt delegati a *supremo principe* , videlicet papa , imperatore , rege etc. Alii *ab inferiore* ex. gr. ab episcopo.
- 3.º Alii sunt delegati *universales* seu ad universitatem causarum ; alii vero delegati *speciales* , seu ad certam vel certas causas.
- 4.º Quidam sunt delegati *ratione dignitatis* , quam obtinet is , cui delegatio facta est ob dignitatem ; Alii contra sunt delegati *ratione personae suae* et non dignitatis , quibus fit delegatio expresso nomine proprio personae delegatae.

5.º Denique alii sunt *delegati*, quibus primum delegata, seu deman data fuit jurisdictio; alii vero *subdelegati*, qui a delegatis iterum delegantur.

Judex delegatus creari tunc potest, quando is, coram quo alias jure ordinario partes iustare deberent, vel non vult, vel impeditus non potest causam per se tractare, quam propterea alteri tractandam committit.

Multum interest, an quis *mandatam* an solum *delegatam* jurisdictionem habeat; nam 1. qui *mandatam* jurisdictionem habet, in multis aequiparatur judici ordinario; 2. etsi mandare jurisdictionem non possit alteri, potest tamen judicem dare, seu delegare ad particularem aliquam causam: 3. eidem integra jurisdictio, idest cum plena potestate exequendi sententiam, adeoque mixtum imperium conceditur. 4. ab habente *mandatam* jurisdictionem non recte appellatur ad mandantem, nisi hic aliquid jurisdictionis sibi retinuerit, sed appellari ad hujus superiorem debet: Omnia haec contra se habent in jurisdictione delegata.

Jurisdictio, quam habent episcopi in casibus, quibus jus commune concedit ipsis facultatem procedendi adversus exemptos, probabilius non est *ordinaria*, sed *delegata*; ex quo sequitur.

- 1.º Quod in casibus, in quibus episcopus praecise vi ejusmodi specialis commissionis procedit, ab ipso non ad archiepiscopum, sed ad sedem apostolicam, tanquam delegantem appellandum sit.
- 2.º Quod haec jurisdictio, sede vacante, non transeat ad capitulum; quia hoc episcopo non succedit in iis, quae eidem jure speciali competunt.

Quivis ordinarius judex potest delegare potestatem sibi competentem, non tamen omnem sine consensu principis, et in perpetuum.

Delegatus a papa, vel alio supremo principe potest etiam subdelegare; dummodo non sit electa industria personae.

Non omnes possunt delegari; aliqui enim prohibentur natura; alii lege vel *canone*; alii tandem consuetudine.

A natura prohibentur *surdi*, *muti*, perpetuo *amentes*, *infantes*, *impuberes*.

A *canone* prohibentur *infames*, *excommunicati*, etc.

Consuetudine denique prohibentur servi et foeminae.

Minores 20 annis possunt delegari, si tamen 18 annos excesserint, si vel princeps talem scienter dederit, vel partes in ipsum consenserint.

Laici non possunt delegari ad causas *spirituales*, et *ecclesiasticas*, sed pontifex, qui est supra omne jus ecclesiasticum, dispensare a regula generali potest.

In delegatis a papa requiritur dignitas aut saltem personatus: Delegatus ab episcopo potest esse etiam simplex sacerdos.

Superior, seu iudex ordinarius potest causas suas delegare etiam illi, qui non est quoad personam subjectus jurisdictioni delegantis.

Pluribus iudicibus eadem causa delegari potest; idque fieri potest sive in solidum, sive in non solidum et simpliciter.

Si in solidum dati sunt, locus est praeventioni, ita ut si unus de causa sine ceteris cognoscere coeperit, alii se intromittere nequeant, nisi qui eos praeoccupavit infirmitate, vel alia causa sit impeditus, aut procedere malitiose nolit.

Si duo, vel plures delegati sint simpliciter et non in solidum, ad eandem causam, non potest unus procedere sine altero, aut sine illo ferre; et si procedat vel ferat sententiam; processus est ipso jure nullus.

Rsgulariter delegari possunt omnes illae causae, quae ad ordinariam delegantis jurisdictionem pertinent.

Delegari possunt etiam ea, quae sunt ordinis, modo is, cui demandantur, competentem ordinem habeat.

Causas autem meri et mixti imperii, verius est de jure civili saltem ordinarie, delegari non posse; quod pariter dicendum est de jure canonico, quanquam nonnulli dissentiant.

Jurisdictio voluntaria ad merum vel mixtum imperium pertinens, si concessa sit alicui ratione officii sui et dignitatis, et huic perpetuo annexa, delegari alteri potest, nisi in concessione expressum sit, ut per seipsum illam exercent.

Potestas distinguitur ab *officio*, liceat aliquoties promiscue accipiantur; nam *potestas* consistit velut in habitu sive actu; *officium* vero ipsum actum seu exercitium significat. Deinde per *potestatem* denotatur quid possit facere iudex delegatus ratione delegationis sibi factae; per *officium* vero quid debeat ac teneatur facere.

Relate ad *officium* varia spectanda sunt.

Et 1.º iudex delegatus non potest procedere ante rescriptum delegationis sibi praesentatum; ex quo sequitur quod in rescripto, quo confertur jurisdictio, attendi debeant tempus non datae, sed praesentatae.

2.º Exhibere debet literas seu mandatum delegationis suae in forma authentica; ejusque copiam facere partibus litigantibus co-

ram se comparentibus ; ut fides ipsi habeatur de accepta potestate.

Delegatus accurate observare debet formam , quae praescripta est in delegationis rescripto , et admittere debet necessarias probationes et rationabiles exceptiones , frivolas vero rejicere.

Delegati officium est ut deferat legitimae appellationi , cum enim haec sit quaedam sui defensio in innocentiae subsidium comparata , eidem judex delegatus , non minus ac ordinarius , si legitime sit interposita , deferre debet.

Potestas delegati , generatim loquendo , ex autoritate et potestate delegantis metienda est , et ex mandato concesso ; et vi hujus potestatis delegatus facit omnia sine quibus exsequi mandatam jurisdictionem non potest. In specie vero potest

- 1.º Citare partes inter se contendentes ut compareant ; et si legitime citatae comparere , aut ejus mandato alias parere contumaciter recusent , illas potest remediis opportunis ad id compellere.
- 2.º Hanc potestatem puniendi et compellendi exercere potest non solum ad partes litigantes , in quas ei jurisdictio est delegata , sed etiam ad alios , qui jurisdictionem ejus vel processum causae impediunt aut malitiose retardant.
- 3.º Potest judex delegatus , si ei pars citata objiciat jurisdictionis defectum , cognoscere regulariter , num sua sit jurisdictio. Et hinc discrimen inter judicem ordinarium et delegatum ; nam judex ordinarius tantum potest cognoscere an sua sit jurisdictio quando ipsi objicitur , quod non sit competens respectu partis citatae , non vero quando ipsi objicitur , quod nullam habeat jurisdictionem. At vero delegatus cognoscere potest , num sua sit jurisdictio , etiamsi pars citata ipsi objiciat quod nullam jurisdictionem habeat , ex capite , quod dicat rescriptum delegationis esse invalidum.
- 4.º Potest delegatus absolvere actorem ab excommunicatione , quam incurrit post rescripti impetrationem ob causam pertinentem ad eam , ad quam delegatio facta est , nisi illa sit specialiter reservata papae.
- 5.º Potest delegatus actorem , si probaverit se possedissee et spoliatum fuisse , contra reum absentem , et intra praefixum terminum non comparentem restituere in possessionem , in quo tamen videnda causa absentiae , prout monet Alexander III. c. *consultationibus* 10. h. tit.,.
- 6.º Potest non solum delegatus a papa vel principe , sed probabiliter etiam delegatus a judice ordinario inferiore cognoscere

non tantum de causa sibi commissa, et super ea ferre sententiam, sed deinceps latam sententiam exequi.

- 7.º Delegatus sedis apostolicae si sententiam suam exequi per se aut ministros suos non possit, aut non velit; ejus exequutionem alteri, et quod frequentissime solet, judici ordinario demandare; et si renitatur, compellere censuris potest: imo, si ita necessarium fuerit, brachii soecularis auxilium implorare.

Officium et potestas judicis delegati pluribus modis cessare potest.

Et. 1.º Si delegatus sententiam pronuntiaverit, eamque per se, vel per alium executioni mandaverit, quia tunc censetur *officio suo functus*.

2.º Finito quocumque modo negotio, sive finitum sit absolute et simpliciter, sive quoad ipsum delegatum dumtaxat.

3.º Si judex delegatus interloquendo pronuntiet sibi nullam jurisdictionem seu potestatem in causa delegata competere.

4.º Finitur recusatione delegati:

5.º Finitur lapsu termini, seu temporis ad dicendam causam praefixi, nisi iste communi partium consensu sit prorogatus.

6.º Revocatione delegantis.

7.º Morte ipsius delegantis:

8.º Morte delegati, etiam re non integra.

9.º Morte ejus, qui vi rescripti conveniendus erat coram delegato.

Conservator, spectato jure communi, est judex delegatus, seu deputatus a papa, vel alio supremo principe ad defendendos aliquos ab injuriis, seu damnis et violentiis *manifestis* absque judiciali causae cognitione.

Judex conservator constitui potest episcopus, vel abbas, aut alius qui dignitatem vel personatum obtinet in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis.

Nonnulla observanda sunt circa conservatores ordinum mendicantium ex Bulla Greg. XIII et S. Pii V., scilicet

1.º Ordines isti praeter personas supra recensitas assumere in judices conservatores, imo et ordinarios ad servanda et tuenda sua jura et privilegia possunt etiam canonicos metropolitanarum vel cathedralium ecclesiarum, et vicarios episcoporum in spiritualibus, eorumque officiales generales ubilibet constitutos.

2.º Iidem eligere sibi ejusmodi conservatores possunt in quibuscumque causis, sive criminalibus, sive civilibus, sive mixtis, sive actores sint, sive rei.

3.º Eorum jurisdictio etiam quoad negotia nondum coepta, ime futura tantum, morte concedentis, non expirat.

Jure novo Tridentino nonnulla statuta sunt circa conservatores;

- 1.º Ut literae conservatoriae nemini, cujuscumque dignitatis et conditionis sit, etiamsi capitulum fuerit, suffragentur, quominus coram episcopo suo, sive alio superiore ordinario in criminalibus et mixtis causis quovis praetextu conveniri possit.
- 2.º Ut in causis, etiam mere civilibus si ipse actor extiterit, aliquem ei apud suos conservatores judices in judicium trahere minime liceat.
- 3.º Ut literae conservatoriae impetratae ab aliquo non prosint aliis, neque ejus quidem familiaribus, nisi duobus tantum, et his quidem solum, si propriis ejus sumptibus vixerint.
- 4.º Ut nemo similium literarum beneficia ultra quinquennium uti possit.
- 5.º Non liceat conservatoribus judicibus ullum tribunal habere erectum.
- 6.º In causis mercedum et miserabilium personarum servetur decretum ejusdem S. Synodi.
- 8.º Denique sub hoc decreto non sint comprehensae universitates generales, ac collegia doctorum aut regularia loca, nec hospitalia, nec eorum personae.

Legatus apostolicus in genere est qui a sede apostolica in certam provinciam mittitur cum potestate administrandi negotia ecclesiastica, quae sunt muneris apostolici.

Fieri hoc potest cum, vel sine jurisdictione; hinc eorum aliqui sunt *meri nuntii et non judices*, alii vero *legati judices*. Priores nudum dumtaxat ministerium habent, posteriores etiam potestatem judiciariam.

Legatorum tres sunt species. *Legatus a latere*, *legatus missus*, *legatus natus*. Prior creatur cum mittitur aliquis cardinalis; quia hic quasi a latere pontificis, cui in consiliis et negotiis arduis assistit, mittitur. *Secundus*, si mittatur alius quam cardinalis; *Tertius* si praelaturae suae, aut dignitati ecclesiasticae legationis munus perpetuo annexum habeat.

Officium omnibus legatis commune est loco pontificis exercere jurisdictionem ordinariam in fideles et provincias sibi commissas.

In specie quivis legatus pontificius potest et debet

- 1.º Reformare mores et corrigere vitia etiam episcoporum et archiepiscopi qui sunt in ejus provincia.
- 2.º Potest condere statuta non tantum quae durent, quandiu ipse est in officio, sed etiam quae finito illo, perseverent.
- 3.º Potest causas provincialium ad se devolutas audire, de iis

cognoscere , easque , sicut quivis alius ordinarius , alteri delegare.

- 4.º Denique generatim in provincia sibi commissa regulariter potest ex vi muneris sui , quod potest ordinarius in sua dioecesi sive sit episcopus , sive archiepiscopus vel patriarcha. Imo omnia potest , quae ipse summus pontifex potest , praeter illa , quae in signum singularis praerogativae sunt reservata summo pontifici ; haec enim speciali mandato indigent.

Praerogativae legati a latere sunt hae.

- 1.º Ipso praesente , alii legati non possunt uti legationis suae insignibus , nec officio suo fungi.
- 2.º Jurisdictionem ordinariam in exemptos et sedi apostolicae immediate subjectos habet , exceptis casibus pontifici specialiter reservatis.
- 3.º A die egressus sui ex urbe usque ad diem reditus in urbem potest absolvere quoscumque percussores clericorum , etiam enormes , ab excommunicatione.
- 4.º Habet potestatem ordinariam et concurrentem cum quolibet ordinario conferendi beneficia quaelibet sita in provincia ad quam destinatus est.

Legato misso , seu *nuntio apostolico* , competunt ea omnia quae ex ejusdem commissione vel privilegio conceduntur.

Legati nati specialis praerogativa est quod potestas illis sit diuturnior cum dignitati adhaereat ; et hinc potestatem hanc retinet , quamdiu dignitatem cui annexa est , non dimittit.

Officium et potestas legati apostolici variis modis finitur , nam Officium *legati nati* non finitur nisi dimissa aut amissa dignitate , cui annexum est.

Legati missi et *legati a latere* officium exspirat sex potissimum modis.

- 1.º Lapsu temporis , si ad certum tempus legatus datus sit.
- 2.º Finita causa , sive negotio , ad quod expediendum missus est.
- 3.º Si causam aliquam ad papam retulit , jurisdictio ejus , quoad illam causam , finitur , neque reassumere illam deinceps potest.
- 4.º Si provinciam sibi commissam sponte egressus sit.
- 5.º Si is a pontifice , a quo missus est , revocetur ; et revocatio eidem legitime innotescat.
- 6.º Morte denique ipsius legati ; legantis vero minime , nisi adjecta fuerit clausula *ad beneplacitum legantis*.

Judices ordinarii , ii scilicet , qui suo jure et ex proprio munere eoque perpetuo jurisdictionem exercent , multiplices sunt. Summum locum in iis obtinet Pontifex romanus , qui sub triplici

respectu considerari potest nempe 1. Episcopi ecclesiae universalis ; 2. Episcopi romani ; 3. Principis soecularis status ecclesiastici.

Ut *princeps soecularis*, potestas ejus diffunditur per provincias dominio illius temporali subjectas ; estque hoc dominium prorsus independens a quocunque alio.

Ut *episcopus romanus* habet potestatem quae se extendit ad urbem Romam et ejus territorium, quam exercet per cardinalem vicarium.

Ut *Episcopus ecclesiae universalis* habet potestatem omnium maximam immediate a Christo datam, et extendit sese ad omnes totius orbis christiani fideles seu baptizatos. Et vi hujus potestatis plures praerogativas habet. Nam

1.º Ipse est certa et infallibilis regula veritatis et supremus judex controversiarum fidei, ita ut in iis publico judicio definiendis errare non possit.

2.º Est infallibilis regula morum, ita ut decreta ejusdem, quibus aliquid ut honestum vel inhonestum universali ecclesiae proponit, praecipit, vel prohibet, necessario vera, nullique errori obnoxia esse possint.

3.º Summus Pontifex est etiam infallibilis, et nulli errori obnoxius in canonizatione sanctorum ; et in approbatione et confirmatione religionum, saltem quoad ea quae pertinent ad veritatem doctrinae, honestatem instituti, atque aptitudinem hujus ad spiritualem animae salutem et perfectionem consequendam.

4.º Idem Papa, quatenus est universalis ecclesiae episcopus habet potestatem condendi leges, quae ecclesiam totam obligent ; et e contra leges ecclesiasticas quascunque relaxandi, ac proinde dispensandi in quibuscunque impedimentis ordinum, vel matrimoniorum, quae jure ecclesiastico introducta sunt.

5.º Oblinet generalem et supremam clavium potestatem a Christo sibi datam, eamque duplicem, in foro scilicet interno et externo, vi cujus absolvere a peccatis quibuscunque, relaxare vota et juramenta, censuris ligare fideles, et solvere ligatos possit, ita ut nihil horum eidem sit reservatum.

Cardinales a cardine dicti, totius enim ecclesiae cardines esse oportet, proximum post summum Pontificem locum obtinent.

Ut eorum origo investigetur, distingui oportet officium, titulus, nomen, et dignitas.

Officium videtur esse coaevum Apostolis, qui post adscensionem domini adstiterunt s. Petro.

Tituli sunt recentiores, utpote a s. Marcello instituti an. 304.

Nomen cardinalis ante tempora B. Sylvestri extitisse non constat.

Dignitas initio fuit intra episcopos, postea vel a Bonifacio VIII, vel a Clemente V. etiam supra episcopos erecti sunt, et proximo ad summum pontificem loco positi; in cujus eminentiae signum Urbanus VIII ipsis titulum *eminentissimi* dedit, cum prius illustrissimi dicerentur.

Gradus cardinalium sunt tres, videlicet episcoporum, presbyterorum, et diaconorum.

Cardinalium *episcoporum* tituli olim fuere octo, nunc sex recensentur.

Presbyterorum tituli olim fuere 28. num crevere ad 51.

Diaconiae sunt 15, cum olim 14 tantum fuerint.

Ad cardinales multa insignia spectant; scilicet

1.º Eligere summum pontificem.

2.º Adsistere pontifici, consilio et auxilio, in romana et universali ecclesia gubernanda.

3.º Vacante sede pontificia etsi jurisdictio papalis ad ipsos non transeat, ea tamen quae ad electionem papae, et tuitionem ecclesiae adversus pericula imminencia pertinent, facere et ipsi possunt.

Patriarca graecum nomen summum patrem sive patrum et episcoporum principem denotat.

Veniunt eo nomine praelati, qui non unius dumtaxat provinciae, sed totius regni vel imperii episcopis, et ipsis etiam archiepiscopis praepositi sunt.

Patriarchae sunt duplicis generis Majores, et Minores.

Majores sunt quatuor, scilicet constantinopolitanus, alexandrinus, antiochenus, et hyerosolimitanus.

Minores, qui inter latinos patriarchale nomen sibi vindicant, sunt aquilejensis, venetus, Aethiopiae, et Indiarum.

Primates sunt quidam archiepiscopi potentiores, et qui majores metropoles regunt; officio et potestate a minoribus patriarchis non distinguuntur; sed tantum nomine et titulo.

Archiepiscopus principem episcoporum alicujus provinciae significat, in eo triplex potestas considerari potest, quarum una competit in dioecesin ei subjectam; altera spectat ad coepiscopos, sive suffraganeos; tertia in subditos istorum tendit. De prima nihil hic attinet dicere, quia cum episcopis quibuscumque communis est.

In episcopos *suffraganeos* archiepiscopus habet jurisdictionem ordinariam, cum sit immediatus et ordinarius illorum superior;

habetque super hac illorum subjectione et causarum illos concernentium cognitione intentionem jure communi fundatam.

In subditis suffraganeorum habet quidem ordinariam jurisdictionem, quam tamen exercere non potest, nisi in certis casibus jure expressis.

Episcopus inspectorem significat, atque indicat praelatum dioecesanum, qui in certo alicujus provinciae districtu praeest clero et populo, actuumque in sacris exercendorum et totius disciplinae ecclesiasticae sollicitudinem habet.

Duplex est episcopi potestas, una *ordinis*, altera *jurisdictionis*. Illa potissimum in tribus consistit, videlicet in confirmando, ordinando, et consecrando.

Potestas jurisdictionis est, per quam episcopus constituitur iudex et pastor ecclesiae suae. Ea est ordinaria; hinc etiam *ordinarius* appellatur.

Potestas jurisdictionis episcopo competit jure immediate humano, mediate divino; ut communis Theologorum et Canonistarum defendit.

Jus et potestas episcopi consistit in duplici lege, quarum una vocatur *jurisdictionis*, altera *diocesana*. Multa sunt quae ad hanc duplicem legem spectant, quae tamen nimis longum esset recensere.

Abbas nomen est ab hebraeis assumptum et patrem significat.

In jure nostro plerumque sumitur pro praelato inferiore episcopo.

Abbates sunt duplicis generis. Aliqui *saeculares*, *regulares* alteri.

Potestas varia est; nam aliqui dignitatem solum sine jurisdictione obtinent; alii simul jurisdictionem, eamque vel subordinatam episcopo, qualem habent abbates non exempti, vel ab hoc independentem, qualem exempti.

Praelati regulares exempti habent *in foro interno* potestatem absolvendi subditos suos regulares a quibuscunque peccatis et censuris specialiter non reservatis.

In foro externo possunt inquirere in subditos suos regulares, causas eorum cognoscere, delicta corrigere et punire, carcere etiam, aliisque gravioribus poenis in eos animadvertere, in contumaces ferre censuras excommunicationis et alios incorrigibiles e monasterio expellere, ejectis, donec resipiscant, receptionem denegare.

Possunt dispensare in votis, et juramentis, nec non aliis casibus, in quibus episcopi cum subditis suis dioecesanis jure communi, et tamquam dioecesium ordinarii possunt, nisi specialiter prohibeantur.

Abbates autem , et alii regularium praelati , qui episcopis subjecti et non exempti sunt fere similem potestatem habent , quam in foro utroque secundum dicta habent praelati exempti , licet in quibusdam aliquando restrictior.

Abbatissae et aliae praepositae monasteriis monialium possunt administrare et regere monasterium in temporalibus , ejusdem munera committere et auferre , delinquentes corrigere ut moderata castigatione punire , ut quaevis materfamilias potest ; habent enim potestatem dominativam , domesticam et maternam.

Imo foeminis de apostolicae potestatis plenitudine potest delegari etiam aliqua jurisdictio spiritualis , modo potestatem ordinis non includat , cujusmodi est potestas condendi legem , ferendi censuram , dispensandi in voto.

Parochus simplex , spectato jure communi, tantum habet jurisdictionem ordinariam in foro interno et conscientiae.

Officium parochi in multis consistit ; ex. gr. in celebrando missam, diebus dominicis et festis hora competenti , in administrando Eucharistiam, in audiendo confessiones, in conferendo extremam unctionem , in docendo rudimenta fidei , et alia hujusmodi exequendo ad bonum fidelium sibi commissorum conducentia.

Etiam regulares nonnulli ex privilegio habent potestatem administrandi sacramenta , et verbum Dei praedicandi etc.

Judicis nomen *a jure* sive *a justo dicendo* sumptum est ; definitur quod sit persona legitima, quae publicam potestatem habet cognoscendi de litigantium controversiis, et secundum praescripta legum , locorumque consuetudinem de iisdem pronuntiandi.

Judex multiplex est ; alius est jurisdictionalis , alius notionalis.

Judex *jurisdictionalis* est qui jurisdictioni praest , seu qui jurisdictionem aliquam obtinet.

Judex *notionalis* , qui etiam *pedaneus* dicitur , est qui nulli jurisdictioni praest , sed nudam notionem , cognitionem , et pronuntiationem sententiae obtinet.

Judices esse possunt , generatim loquendo , qui vel *natura* vel *lege* non prohibentur.

Jurisdictio describi potest » *Potestas alicujus auctoritatem et eminentiam habentis super alios ex munere publico ad eorum regimen et gubernationem.*

Jurisdictio alia est ecclesiastica , alia politica.

Ecclesiastica versatur circa causas ad Dei cultum et spiritualem animarum salutem pertinentes.

Politica versatur circa causas saeculares et prophanas , et temporalem reip. gubernationem proxime respicit.

Jurisdictio ordinaria est , quae ex munere proprio , sive suae dignitatis, officii , vel magistratus , quem quis gerit , exercetur.

Jurisdictio delegata est quae exercetur non ex munere proprio, sed praecise ex alterius, sive juris, sive hominis commissione.

Jurisdictio fori interni et *externi* quae iterum duplex est ; nam alia *jurisdictio fori externi* est *voluntaria*, alia *contentiosa*. Illa non nisi in volentes ; haec etiam in invitos exerceri potest : haec non nisi in proprio , vel si in alieno quandoque, non nisi consentiente iudice et partibus inter se contendentibus.

Personalis cohaeret ossibus personae iudicis , cum qua etiam extinguitur.

Realis est , quae una cum re v. gr. castro venit, ea lege, ut ipsam accipiens quasi in patrimonio habeat et ad haeredes transmitat.

Jurisdictio simplex est quae mercenario officio iudicis ; *imperium* quod officio ejusdem nobili exercetur ; et dividitur in *imperium merum* et *mixtum*.

Mertum imperium est *jurisdictio* quae nobili iudicio , officio , utilitatem publicam spectante , exercetur ;

Imperium mixtum est *jurisdictio* quae exercetur nobili officio iudicis respiciente utilitatem privatam.

Jurisdictio ordinaria acquiritur tribus modis 1. a principe, cui aequiparatur respublica sive populus. 2. a lege seu canone 3. ex consuetudine legitime praescripta.

Illi iudices censentur dati a lege vel canone , qui secundum praescriptum legis vel canonis ab homine publicam potestatem habente , vel ab universitate seu collegio constituuntur.

Potestas iudicis finitur pluribus modis.

- 1.º Lapsu temporis :
- 2.º Morte ejus , cui data est :
- 3.º Resignatione legitima officii :
- 4.º Depositione ejusdem ab officio :
- 5.º Translatione illius :

Officium iudicis est potestas , quae ad dirimendas lites , tollendaque gravamina quomodolibet secundum aequitatem exercetur, ut per hoc omnium tranquillitati privatim et publice consulatur.

Aliud est *mercenarium* nempe illud , quod actioni civili in iudicio propositae subservit et impenditur.

Nobile officium iudicis est , quod per se stat , h. e. quod non praecise deservit et alligatur actioni vel exceptioni propositae a litigante , sed a iudice sua autoritate , sive motu proprio , et parte non implorante exercetur.

Obligatio judicis est , ut sincere , atque secundum jura et aequitatem judicet.

Judex ex officio potest supplere quae juris sunt , non vero ea quae ad factum spectant , saltem regulariter.

Judex debet amplecti sententiam in expressa lege fundatam , etiam quando sententia contraria ipsi videtur aequior.

Judex autem non tenetur sequi communem sententiam , quando contraria ipsi apparet probabilior.

Judex non potest condemnare reum , qui de crimine nondum convictus , vel in judicio sponte confessus est , etiamsi per privatam scientiam certo sciat eum nocentem esse.

Quod si judex privata scientia cognoscat reum esse innocentem , debet probare media omnia , omnemque diligentiam adhibere ad eum liberandum.

Quod si denique is , quem judex certo scit esse innocentem , per allegata et probata convictus sit , neque ullo remedio possit salvari ; quaeritur an judex per sententiam condemnari possit.

Tres sententiae habentur ; probabilior , cui subscribit Auctor , est quae distinctionem init inter *causas civiles* nec non *criminales minores* , et causas *criminales majores*. In primis judex poterit ferre sententiam secundum acta et probata ; non autem in secundis , ubi agitur de poena mortis , vel mutilationis , quo casu istius sententiae patroni volunt , judicem , si aliter declinare condemnationem innocentis nequeat , teneri potius cedere officio suo , quam sententiam in innocentem ferre.

Majoritas in genere est excellentia unius personae :

In clericis variis modis potest contingere.

1.º Ante omnia attendenda est excellentia *dignitatis*. In quo ordine *primum* in orbe christiano locum obtinet summus Pontifex ; *secundum* Cardinales S. R. E. ; *deinde* patriarchae , primates , archiepiscopi , episcopi , atque praelati ; *denique* ceteri clerici.

Inter eos qui dignitate sunt pares ; attendenda est praerogativa ordinis ; hinc cardinales episcopi praecedunt cardinales presbyteros etc.

Siqui dignitate et ordine plures sunt , de jure attendi deberet ad dignitatem vel praecedentiam ordinantis.

Si cetera omnia paria sunt , majoritatem seu praeminentiam dabit prioritas temporis.

Denique praeminentiam aliquoties tribuit privilegium ;

Abbates et praelati regulares cedunt canonicis cathedralibus collegialiter incedentibus , secus si incedant singuli.

Vicarius generalis episcopi *sede plena* primum locum post episcopum obtinet; *sede vacante* locum istum cedit praeposito, decano vel alteri dignitati capituli. Et hoc *de jure*, nam de consuetudine varia habentur.

Protonotarii Apostolici si *participantes* sint, quanquam olim archiepiscopos ipsos anteirent; hodie proximum post episcopos locum obtineant.

Si non participantes tanto privilegio non gaudent, sed praeferuntur clericis praelaturam non habentibus.

Ecclesia cathedralis praecedit ceteras ecclesias ejusdem dioecesis. Inter canonicos cathedrales, *de jure* primus est archidiaconus; huic accedit archipresbyter; *sed consuetudo* variat.

Post canonicos collegiatarum ecclesiarum veniunt rectores curati, plebani cum reliquo clero saeculari.

Post clerum saecularem sequitur clerus regularis; atque inter hos primi habentur *canonici regulares* deinde *monachi*, postremo *mendicantes*.

Compositio controversiarum quae oriuntur circa praecedentiam pertinet generaliter *episcopo* dummodo non agatur de iudicio *possessorio*, quod in quaestione facti consistat, tunc enim etiam ad iudicem saecularem controversia deduci potest.

Obedientia in tribus consistit:

- 1.º Ut ei cui debetur, exhibeatur reverentia.
- 2.º Ut iuxta ejus mandata observentur.
- 3.º Ut ei in iudicio pareatur, nisi subditus ab hoc per interpositam appellationem absolvatur.

Summo Pontifici debetur obedientia ab universa ecclesia.

Episcopo debetur a dioecesanis sibi subditis.

Cardinalibus debetur a capellanis et aliis clericis sibi ratione ecclesiae, cujus titulum habet, subjectis.

Praelatis et **superioribus regularibus** debetur obedientia a religiosis sibi subjectis.

Abatissis debetur a monialibus:

Denique debetur *cuicumque superiori legitimo* non tantum cum iuxta praecipit, quod certum, sed etiam *cum dubium sit*.

Episcopo obedientiam vario modo debent promittere clerici, nam clerici *curati* tenentur *iuramentum* obedientiae praestare episcopo iuxta consuetudinem ecclesiae: clerici *simplices* vero satisfaciunt si *promissionem* obedientiae praestent verbaliter, aut manualiter.

Idem de regularibus.

Minor seu *inferior* clericus non potest exercere jurisdictionem in ma-

jorem seu *superiorem*, nisi hic sponte illi subiciatur; vel major extraneus delinquat in alieno territorio.

Si componenda sit controversia inter clericos de superioritate unius et subiectione alterius, vocandi sunt *illi quorum interest*.

Poena contra hujusmodi inobedientes duplex est secundum diversitatem deliquentiae; nam

Qui decretis et statutis episcoporum non obtemperant *excommunicari* possunt.

Qui non obediunt constitutionibus canonicis incurrunt *notam* inobedientiae, quae quodammodo infamia habetur.

Bellum, ut nonnulli opinantur, per antiphrasin sic dictum est, quod minime bellum et jucundum sit: Alii illud derivant a *belluis*.

Definitur a S. Thoma *discordia principum vel rerum publicarum vim et arma sibi mutuo inferentium*. Nam si oritur discordia inter principem et rempublicam sibi subjectam *rebellio* est; si inter cives et rempublicam *seditio*; si inter privatos *duellum* vel *rixa*.

Bellum est duplex, defensivum et offensivum,

Defensivum est quo vis et injuria illata vel inferenda repellitur;

Offensivum seu aggressivum, quo damnum aut injuria illata reparatur

Bellum defensivum sine dubio licitum est; offensivum, quanquam nonnulli ex antiquis, et aliqui ex recentioribus haereticis dicant esse illicitum; tamen si conditiones aptae ponantur, est dogma fidei licitum esse.

Conditiones hujusmodi tres habentur.

1.º *Legitima auctoritas*;

2.º *Causa justa*.

3.º *Recta intentio*.

Causa *generalis* belli inferendi est *accepta injuria* eaque gravis; *particulares* plures recensentur

1.º Ut recuperetur provincia, aut civitas, quae multum intersit.

2. Ut vindicetur gravis contumelia illata principi vel reipublicae:

3.º Ut ultio sumatur de gente vel principe, qui hosti injustum bellum gerenti auxilium praebet.

4.º Ut animadvertatur in eos qui foedus violarunt:

5.º Ut impetrentur ea quae jure gentium permissa sunt, et per injuriam denegantur.

6. Ut sociis auxilium justum afferatur etc.

Quanquam nonnulli negant a prosecutione belli cessandum esse, si, eo jam coepto, *competens* satisfactio offeratur a parte adversa; tamen melius tenetur affirmativa sententia; dummodo satisfactio sit *competens*, hoc est:

1.º Ut damna etiam sarciantur:

2.º Ut impensae refundantur :

3.º Ut ad supplicium offerantur illi ex parte adversa , qui fuerint morte digni.

In bello juste suscepto non permittuntur nisi ea quae *necessaria* et *valde convenientia* sunt. Hinc prohibetur

1.º Usus amulethorum et praesidiorum magicorum.

2.º Venenatio armorum , annonae , fontium etc.

3.º Expoliatio ecclesiarum , aliorumque locorum sacrorum , vel religiosorum.

4.º Spoliatio peregrinorum , mercatorum , ruricularum etc.

5.º Privatio libertatis :

6.º Violatio treugae :

Doli et *insidiae* permittuntur quanquam nonnulli dissentiant.

Innocentes occidere , et bonis eos spoliare neutrum per se est licitum , sed per accidens ita efficitur.

Treuga est *securitas personis et rebus praestita ad tempus*, bello *nondum finito* , ac proinde differt a pace , quia pax discordiae imponit finem.

Treuga alia est *legalis* seu *canonica* , quia lege vel canone constituta est ; alia *conventionalis* quia partium consensu praefinitur

Legalis treuga subdividitur in perpetuam et temporalem

Perpetua dicitur , quae sine dierum discrimine conceditur , quam habent clerici , ruricolae etc.

Temporalis quam habent ceterae personae et res ad saeratiores anni tempora et dies.

Treuga etiam conventionalis accurate servanda est.

Etiam diebus festivis bellum justum proseguere posse tutior sententia habetur.

Treuga canonica tamdiu durat, quamdiu stat ratio, ob quam data est
Conventionalis vero cessat:

1.º Si deficiat conditio.

2.º Si tempus conventum elapsum sit :

3.º Si ab alterutra parte treuga fuerit violata.

Pax est *finis belli*.

Superior-tam ecclesiasticus , quam soecularis poterit cogere partes litigantes ad pacem , si publica sint dissidia; si vero privatim in iudicio contendunt , *ordinarie* non potest , nam

Excipiuntur tres casus.

1.º Si exinde bellum publicum timeatur :

2.º Si causa sit valde intricata, nec spes adsit controversiam brevi finiendi :

3.º Si causa sit talis , quae principis liberae dispositioni subjecta sit , ut sunt causae beneficiariae respectu papae.

Damna propter bellum privatis illata compensari debent ex bonis hostium , si aliqua sint et sufficiant; secus resarciri debent a communitate , cujus gratia bellum susceptum est. Atque id evenit quoties bellum sit justum.

Si vero injustum sit , tunc tenetur princeps , qui illud susceperit , ex propriis bonis damna pensare.

Pactum generice sumptum definitur ab Ulpiano *duorum vel plurium in idem placitum consensus*.

Specifice acceptum significat *conventionem* , quae fit super re certa et gratuito , id est animo donandi , atque ita differt

1.º A contractu *proprie et stricte accepto* , quae comprehendit conventiones ultro citroque obligantes.

2.º A *transactione* quae initur de re dubia , aliquo dato , vel re-tento , vel promisso :

3.º A *pollicitatione* seu simplici promissione et nondum acceptata

4.º A *testamento ; codicillo* , omni-que alia *ultima voluntate*.

5.º A *judicio* et sententia consiliariorum , et doctorum in idem conspirantium.

Plures sunt pacti divisiones ; praecipue dispescitur in publicum et privatum , in promissorium et liberatorium , expressum et tacitum , nudum et vestitum.

Publicum quod ob utilitatem reipublice contrahitur.

Privatum ob utilitatem privatorum.

Promissorium est , quo paciscentes ad aliquid dandum vel faciendum obligantur.

Liberatorium quod liberationem ab obligatione inducit.

Expressum quod vel verbis , vel alio modo declaratum sit.

Tacitum quod ex aliquo facto elicitur

Nudum quod in nudis placiti finibus consistit.

Vestitum quod proprium nomen , vel aliud adminiculum habet.

Octo modis pacta nuda vestiuntur.

1.º Si transeat in contractum specificum genere suo perfectum.

2.º Si ex alterutra parte sit secuta traditio rei , vel impletio promissionis.

3.º Si pacto nudo accedat stipulatio :

4.º Si in continenti adjungatur ad pactum legitimum.

5.º Si pactum fiat in judicio :

6.º Si super ejusmodi pacto instrumentum publicum confectum sit.

7.º Si adjiciatur juramentum :

8.º Si tale pactum legis assistentiam sive privilegium habeat.

Pollicitatio non acceptata nullam, neque in foro conscientiae, parere obligationem verior est sententia.

Promissio praesenti et tacenti facta eo ipso non censetur tacite acceptata, quanquam nonnulli dissentiant.

Pactum nudum, postquam acceptatum est, inducit obligationem praestandi id quod promissum est, saltem naturalem; inducit exceptionem contra paciscentem, non autem actionem civilem.

Et ne jure canonico quidem, licet aliqui contra contendunt.

Pacisci possunt qui non prohibentur; prohibentur autem aliqui natura, aliqui lege, et alii canone. Natura prohibentur

1.º *Infantes* :

2.º *Amentes, mente capti, et furiosi.*

3.º *Ebrii graves* :

4.º *Surdi et muti simul.*

Jure ecclesiastico prohibentur

1.º *Praelati* et administratores ecclesiarum et monasteriorum super rebus immobilibus, vel mobilibus pretiosioribus.

2.º Religiosi super rebus omnibus.

Excipiuntur tres casus.

1.º Si paciscatur ex facultate superioris.

2.º Si religiosus stipuletur pro monasterio.

3.º Si id, circa quod religiosus paciscitur, sit actio personalis ex se non inhonesta.

Lege prohibentur pacisci

1.º *Impuberes seu pupilli*, nam hi sine auctoritate tutoris non obligantur, nisi conditionem suam meliorem faciant:

2.º *Minores 20 annis*: et si curatorem habeant prohibentur circa omnes res; si non habeant, de immobilibus tantum et pretiosis prohibentur; de ceteris minime; salva tamen restitutione in integrum.

3.º *Prodigi*, quibus interdicta administratio.

4.º *Servi*, jure civili inspecto.

5.º *Filii familias*, nisi de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus sermo sit, in quibus tanquam patresfamilias habentur.

In peculio adventitio *ordinario* necessarius est consensus patris, minime vero in *extraordinario*.

Etiam in peculio *profectio* filius valide potest contrahere, quando scilicet pater ejus administrationem concessit; praesumitur enim pater consentire.

Filiusfamilias ex mutuo sine consensu patris contracto non obligatur, ope S. C. Macedoniani; sed excipiendi sunt nonnulli casus.

1.º Si filiusfamilias sit *miles*.

Schamalzgrueber Tom. XII.

2.º Si habeat bona castrensia vel quasi castriensia.

3.º Si communi errore credebatur non filius familias esse, sed sui juris.

4.º Si peregre degens mutuum accepit ad alimenta.

5.º Si pecunia ita accepta in rem patris conversa sit.

6.º Si filius praepositus alicui negotiationi a patre fuerit.

7.º Si filiusfamilias mutuum contraxit post nuptias.

Exceptio S. C. macedoniani defenditur etiam in foro conscientiae. Filiusfamilias, si pecunia mutuata lucupletior factus sit, tutior sententia est post mortem patris teneri ad restituendum.

Mutuantem filio familias excusat ignorantia juris circa dictum S. C.; sed haec ignorantia non *supina* debet esse; verum inculcata et *tolerabilis*.

Utrum filiusfamilias exceptioni, quae sibi ex hoc S.C. competit, renuntiare valeat; quaestio tam ambigua est, ut eam indecisam ipse Auctor relinquat.

Nonnullae requiruntur conditiones ut *facta* deduci in pactum possint.

1.º Debet esse *proprium*.

2.º Debet esse *possibile*.

3.º Debet esse *honestum*.

Dubium movetur utrum pacisci quis possit de delicto remittendo. Distingui oportet, an delictum jam patratum sit, vel nondum patratum. In *primo casu* pactum sustineri potest, non autem *in secundo*.

Promissio ad turpem causam non inducit obligationem. Si tamen res turpis facta sit, pecunia promissa exigere potest.

Res quae in pactum deduci possunt generice loquendo omnes sunt; excipiuntur tamen

1.º *Res spirituales*

2.º *Res, quae non sunt, nec esse possunt.*

3.º *Res alienae* ubi contractus ad transferendum dominium ordinatus sit, qualis est mutuum.

4.º *Res incertae*:

5. *Res*, super quibus pacisci *canone* prohibitum est, uti *beneficia* etc.

6.º *Res* super quibus pacisci vetatur lege, ut ex. gr. *pactum de quota litis* inter advocatum et clientem.

Pactum de *haereditate viventis initum* reprobatur a lege: excipiuntur tamen casus aliqui, ut

1.º Si paciscentes sint milites:

2.º Si pactum ejusmodi initum sit de voluntate ejus, de cujus successione conventum est:

3.º Si de haereditate tertii indeterminate aliqui paciscantur, nam tali casu periculum captandae mortis alienae cessat.

Pacta sub *quinque* potissimum *formis* iniri queunt: pure, in diem, sub conditione, sub modo; atque alternative.

Quando pactum initum est *pure*, statim obligationem parit; quia in obligationibus in quibus dies non ponitur praesenti die debetur.

Quando impleti contractus assignatum est tempus, si tempus hoc est certum, obligatio quidem statim inducitur, non tamen statim urget, sed expectandum donec tempus elapsum sit: Quando vero tempus est incertum, ut cum promitto centum, cum navis ex Asia venerit, appositio talis diei in conditionem resolvitur, adeoque ante eventum ejus nec obligatio nec actio nascitur.

Si pactum ineatur *sub conditione*, distinguere oportet an conditio sit de praesenti, praeterito, aut futuro.

Si initum sit sub conditione de *praesenti* vel *praeterito* non suspenditur obligatio, sed vel statim firma est casu quo impleta est conditio; vel nulla est, si non sit impleta.

Si vero initum sit sub conditione de *futuro*, iterum distinguendum an conditio ista sit contingens, vel necessaria, vel impossibilis.

Si *contingens* est, obligatio pacto suspenditur, ita ut nihil interim debeatur, sed tantum spes sit debitum iri, quae spes etiam transmittitur ad haeredes.

Si *necessaria* est, contractus sub ea initus statim obligationem inducit, perinde ac si pure initus esset.

Si denique *impossibilis* sit, contractus sub ea initus, initio statim nullus est; secus tamen in *matrimonio* vel *ultimis voluntatibus*; nam in his conditio *pro non adjecta* habetur.

Cum vero pactum initum est *sub modo*, obligatio statim inducitur; ac proinde differt a conditione.

Quando pactum *alternative* est initum, obligatio etiam alternativa est, ut scilicet in alterutro promissum impleat promittens; in quo electionem facere, regulariter loquendo, debitoris est; aliquando etiam creditoris, ut dicetur infra.

Si una ex duabus rebus alternative debitis perempta est, distinguendum est an perempta sit culpa creditoris, vel debitoris, vel neutrius.

Si *culpa creditoris*, debitor liberatur, ita ut nec superstitem, nec peremptae aestimationem praestare teneatur.

Si *culpa debitoris*, creditor petere potest superstitem; aut si haec pretiosior sit, aestimationem peremptae:

Si denique res periit *neutrius mora aut culpa*, videndum an electio penes debitorem, an vero penes creditorem sit. *Si primum*, satisfacit creditor si aestimationem peremptae praestet, etsi ista minoris sit pretii, quam superstes. *Si secundum*, praestare debet debitor vel rem superstitem, vel aestimationem peremptae, prout elegerit creditor.

Contractus late sumptus includit etiam illas obligationes, quae ex una tantum parte obstringunt, ut mutuatio ac donatio.

Stricte sumptus qui ultro, citroque obligationem inducit, quales sunt emptio venditio, locatio conductio.

Contractus dividitur in *nominatum* et *innominatum*, *unilateralem* et *bilateralem*, *bonae fidei*, et *stricti juris*, *juris gentium*, et *juris civilis*.

Nominatus est qui proprium et speciale nomen in jure habet, ut emptio, locatio, societas etc.

Innominatus qui proprium nomen non habet, cujus quatuor sunt genera; do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias.

Unilateralis est qui tantum unam contrahentium partem obligat, ut mutuum, stipulatio, literarum obligatio etc.

Bilateralis qui utramque partem contrahentium obligat, ut emptio venditio etc.

Bonae Fidei contractus sunt qui benignam interpretationem admittunt, etiamsi id verbis expressum non sit.

Stricti juris in quibus interpretatio fieri debet secundum id quod expressis verbis conventum est, et natura stricti contractus exigit.

Juris gentium sunt, qui apud omnes fere gentes observantur, ut emptio venditio etc.

Juris civilis qui in una speciatim civitate, uti romana, adhibentur; ex. gr. stipulatio, donatio propter nuptias etc.

Possunt *contrahere* qui *pacisci* possunt.

Jure civili nemo potest alteri pacisci vel stipulari, nisi speciale mandatum habeat; jure canonico eadem debet teneri sententia, quanquam unus et alter contrarium opinetur.

Quatuor modis contractus perficiuntur, solo consensu, re, verbis, et scriptura.

Solo consensu perficiuntur contractus illi, ad quorum substantiam, neque certa verborum forma, neque scriptura, neque traditio rei requiritur.

Re qui actuali rei traditione absolvuntur, ita ut ante illam nec firmitatem habeant, nec obligationem civilem inducant.

Verbis qui stipulato fiunt.

Literis denique, sive *scriptura* in quibus vel ex conventionem partium, vel ex dispositione legis ad substantiam contractus scriptura requiritur.

Si res quae in contractum deducta est, perit, ejus damnum sentire quis debet? — Respondendum cum distinctione; vel enim istud contigit, dolo, culpa, vel casu fortuito.

Si dolo damnum praestare is debet qui dolo fecit.

Si culpa, videndum qualis sit culpa, an lata, vel levis, vel levissima. Culpa lata praestari debet in omni contractu, quia in jure aequiparatur dolo, et est dolus praesumptus; in contractibus qui tendunt ad utilitatem utriusque contrahentis, uti sunt emptio venditio, locatio conductio etc. vindicatur etiam culpa levis; levissima autem in iis contractibus, qui unice vergunt in utilitatem principaliter obligati, ut est comodatum.

Si denique casu fortuito, regulariter damnum, quod inde alterutri contrahentium contigit, ab altero non praestatur, nisi in sequentibus tribus casibus.

1.º Si ita conventum sit ab initio, et debitor periculum rei in se suscepit.

2.º Si casui dolus vel culpa causam dederit.

3.º Si debitor legitime interpellatus ut rem debitam traderet vel solveret, fuerit in culpabili mora tradendi vel solvendi.

Duobus modis contractus a lege vel canone irritari possunt. *Uno* modo ut ex contractu non oriatur actio civilis, maneat tamen obligatio naturalis. *Alio* ut ex contractu irritato nec civilis, nec naturalis obligatio oriatur.

Transactio late sumpta est quaecumque negotii compositio, qua ab obligatione receditur: *Stricte* accepta significat eam tantum compositionem, qua res dubia et controversa partium consensu componitur, aliqua re data, vel promissa, vel retenta.

Transactio ad contractum innominatum non immerito accenseri potest. Est vel realis, vel personalis.

Realis quae ad successores rei, super qua transactum est, transit.

Personalis quae durat donec transigens vivit, sed cum eo extinguitur.

Differt a *sententia judiciali*, quia etsi etiam haec definiat litem, hoc tamen facit citra conventionem, cum etiam in invitos feratur sententia.

Differt a *jurejurando* quia hoc si partium voluntate delatum sit, vim quidem transactionis habet, non tamen naturam, quia non fit necessario, aliquo dato, retento etc.

Differt a *pacto et contractu*, quia sub hoc continetur tanquam species sub suo genere; licet enim omnis transactio pactum et

contractus sit; non tamen vicissim omne pactum et contractus transactio est.

Transigere possunt illi, qui rerum aut suarum aut alienarum liberam administrationem habent; ac proinde non possunt transigere

1.º *Infantes amentes*, et *mentecapti*:

2.º *Pupillus* sine tutoris auctoritate:

3.º *Minor* sine auctoritate curatoris.

4.º *Prodigus*, cui bonis est interdictum:

5.º *Tutores* et *curatores* sine decreto iudicis de bonis pupillorum vel minorum immobilibus, aut mobilibus pretiosis, quae servando servari possunt.

6.º *Syndici* et administratores civitatum de iisdem immobilibus sine consensu superioris.

7.º *Procuratores* nisi instructi speciali mandato, aut in rem suam dati, aut constituti cum libera administratione bonorum.

8.º *Vasallus* sine consensu domini directi de re feudali.

9.º *Haeres fideicommisso gravatus* ut haereditatem restituat alteri, nisi transactio fiat cum ipso fideicommissario, vel de consensu illius.

10.º *Pater* de bonis adventitiis filii jam emancipati, sine decreto iudicis; et aliqua, licet non exacta, causae cognitione.

11.º *Religiosus* sine licentia praelati.

Praelati denique ipsi, et ecclesiarum rectores de rebus immobilibus, sine solemnitatibus a jure requisitis.

Transactio non valet:

1.º *De re certa*,

2.º *De re judicata*:

3.º *De haereditate alicujus viventis*:

4.º *De iis, quae testamento vel codicillo relictas sunt*, nam de iis transigi nequit, nisi inspectis testamenti tabulis:

5.º *De alimentis futuris* testamento vel etiam mortis causa donatione relictis.

6.º *De crimine publico*:

7.º *De re spirituali, aut huic annexis*.

8.º Denique *super matrimonio* transactio fieri nequit, si per eam fiat aliquid ad illud dissolvendum.

Licet transigere vel *ante* contestationem, vel *post* contestationem litis, et *in quacunque litis parte*, donec sententia transierit in rem judicatam.

Etiam post latam sententiam transigere licet, vel si ab ea sit appellatum, aut si adversus sententiam petatur restitutio in integrum.

Judex aliquoties potest cogere partes ad transactionem, ex. gr.

- 1.º Si partium jura sint omnino aequalia, et lis ita intricata, ut aliter expediri nequeat.
- 2.º Si ex continuatione litis timeatur periculum armorum, vel perturbatio pacis publicae.
- 3.º Si litigetur de tali re, circa quam judex liberam disponendi potestatem habet.

Effectus transactionis sunt complures :

- 1.º Aequiparatur sententiae et habet vim rei judicatae.
- 2.º Rebus et litibus incertis finem imponit.
- 3.º Si legitime facta sit, revocari aut rescindi non potest, altera transigentium parte invita, ne quidem rescripto principis, aut praetextu novorum, vel de novo repertorum instrumentorum ad litem sopitam pertinentium.
- 4.º Omnes probationes, instrumenta, et alia jura partium in contrarium allata, si fraus vel dolus non intercessit, post finitam transactionem sunt inania.
- 5.º Si firmata sit rei traditione, vel stipulatione, parit actionem civilem; exceptionem vero, si sine illis sit inita.

Transactio esse potest vel specialis, vel generalis, vel indefinita.

Si *specialis* est, ad alia extendi non debet, sed solum ad expressa, nisi sint connexa et accessoria.

Si vero *generalis* ac *indefinita* extenditur ad omnia particularia sub eo genere contenta, etiamsi in specie non sit cognita.

Transactio rescindi potest :

- 1.º Si facta sit, interposito metu injusto.
- 2.º Si dolo extorta sit.
- 3.º Si error substantialis intervenerit.
- 4.º Si in rescissionem illius Partes consentiant.
- 5.º Si transactio facta sit circa bona pupilli, minoris, vel alterius qui restitutionis in integrum beneficio gaudet, et hic transactione sit laetus.
- 6.º Si inita sit ex falsis instrumentis.

Aetate major si per transactionem laesus sit, et haec laesio sit infra dimidium, restitutionem in integrum obtinere non potest.

Si vero laesio sit ultra dimidium, tutior sententia est, transactionem rescindi non posse, nisi laesio ipsa *enormissima* sit.

Vox *postulare* tripliciter in jure accipitur.

- 1.º Prout subrogatur electioni, dum persona ecclesiastica laborat impedimento aliquo canonico dispensabili.
- 2.º Prout significat manifestationem sui ipsius desiderii, vel amici sui apud eum qui jurisdictioni praeest.

3.º Vel significatur *advocatio* sive officium advocati ; de quo proprie hoc loco sermo est.

Advocatus qui alias etiam *patronus*, *orator*, et *causidicus* appellatur, proprie dictus est ille, qui pro altero praesente postulat, seu defensionem praestat, et ei authoritate, consilio, opera sua in iudicio assistit.

Advocatus differt a *procuratore* :

- 1.º Quia *advocatus* debet esse juris peritus, imo juris doctorum iudicio adprobatus. In *procuratoribus* vero non tam scientia, quam diligentia requiritur, cum causae suae negotii administrationem tantum habeat.
- 2.º *Advocati* officium publicum et honorabile est, multisque gaudens privilegiis. *Procuratoris* officium est magis privatum, vile et onerosum.
- 3.º *Procurator*, si causam male egerit, vel cum adversario coluserit, tenetur actione mandati. *Advocatus* vero eo casu non ex mandato, sed de praevericatione tenebitur.
- 4.º *Procurator* post litis contestationem fit dominus litis. *Advocatus* non item.

Advocati alii sunt *publici*, alii *privati*, alii *ordinarii*, alii *extraordinarii*, alii *voluntarii* alii *necessarii*.

Publici qui in causis publicis et fisci operam suam impendunt.

Privati qui operam suam praestant in causis privatorum.

Ordinarii qui publica auctoritate ad causas perorandas destinati, quasi ex officio, patrocinium litigantibus conferunt.

Extraordinarii qui nec publica authoritate constituti, nec in numerum adlecti, extra ordinem quasi, partibus patrocinantur in iudicio.

Voluntarii qui a partibus rogati spontanee suum auxilium pollicentur.

Necessarii qui authoritate iudicis inviti jubentur causam clientis suscipere.

Prohibentur ab advocatorum officio nonnulli lege, nonnulli canone, nonnulli sententia iudicis.

Lege vel edicto praetoris prohibetur

1.º *Haereticus* non toleratus :

2.º *Servus*

3.º *Minor* 17 annis

4.º *Foemina*

5.º *Caecus*

6.º *Surdus*

7.º *Infamis*

8.º *De capitali crimine*, vel de calumnia publico iudicio condemnatus.

9.º *Qui ex testamento* accepit aliquid contra testamentum ex quo accepit.

10.º *Judex et arbiter* in ea causa in qua sunt iudicaturi.

11. Qui gradu licentiae vel doctoratus iudicii sunt destituti.

Canone seu lege ecclesiastica prohibentur postulare

1.º Excommunicati

2.º Religiosi

3.º Clerici saeculares, qui aliquoties tamen defendere possunt.

Sententia iudicis postulare prohibentur

1.º Qui, postquam in numerum advocatorum semel relatus est, et dein iussus a iudice patrocinium praestare parti advocatum non inveniendi, illud praestare recusavit sine justa causa.

2.º Qui compertus fuerit mala fide processisse, et colludendo cum adversario causam prodidisse.

3.º Qui sub nomine honorarii ex ipso negotio, quod tuendum suscepit, emolumentum sibi certae partis, sive quotam litis, et rei in iudicium deductae cum litigatoris damno fuerit pactus.

Advocatus potest pacisci de *salario* solvendo a suo cliente.

Advocatus insuper pacisci potest de *palmario*, seu quod idem est, de extraordinario aliquo ultra salarium ordinarium in casu victoriae sibi solvendo.

Advocatus non debet suscipere nisi causas *justas*; et justae habentur etiam illae, quae *probabiles* sunt.

Obligationes advocatorum plures sunt.

1.º Debent causae sibi commissae merita expendere et rationes inquirere.

2.º Nihil aliud in iudicio proponant quam quod justum et verum perspexerint.

3.º Causam semel susceptam, cliente invito, non deserant; nisi reperiant esse injustam, sed ad exitum perducant usque ad sententiam definitivam.

Comoda et privilegia advocatorum sunt.

1.º *Nobilitas* quae advocatis competit in supremis imperatoris et principum dicasteriis.

2.º Participatio *privilegiorum militiarum*, illis exceptis quae ob ignorantiam militibus concessa sunt.

3.º Praelatio filiorum ex advocatis descendendum quoad officium advocati.

Schamalzgrueber Tom. XII.

Procurator sic dictus quod *pro alio curator* sit, est qui aliena negotia mandato domini administrat.

Procurator est multiplex; verus, falsus, generalis, specialis, simplex, cum libera, in rem alienam, in rem suam, principalis, substitutus, judicialis, extrajudicialis.

Verus est qui legitimum mandatum administrandi habet a domino.

Falsus qui vel nullum mandatum habet a domino, vel non sufficiens, revocatum, aut alio modo extinctum.

Generalis est, qui ad omnia negotia vel lites constituitur.

Specialis qui ad certum dumtaxat negotium expediendum praeficitur.

Simplex opponitur ei qui constitutus est.

Cum libera scilicet cum plena et libera potestate agendi et gerendi omnia, quae in causa vel negotio gerere potest dominus.

In rem alienam procurator negotium gerit in utilitatem domini.

In rem suam procurator gerit negotium in utilitatem propriam.

Principalis qui ab ipso domino immediate deputatur.

Substitutus qui constituitur a procuratore.

Judicialis qui litem mandato domini gerendam suscipit.

Extrajudicialis qui ad negotia extra iudicium tractanda, et explicanda constituitur.

Hi omnes possunt procuratores constituere qui liberam rerum suarum vel alienarum administrationem habent.

Etiam praelatus potest constituere procuratorem super ecclesiae vel monasterii rebus.

Etiam *Universitas* id facere potest.

Nemo compelli potest ad constituendum procuratorem, si litigans ipse in iudicio comparere velit.

Prohibentur a procuratorio munere exercendo

1. Minores 17 annis.

2. Milites nisi agant in rem suam aut nomine cohortis.

3. Mutus et surdus.

4. Faemina, certis causis exceptis.

5. Religiosus et clericus.

6. Infamis.

Constitui tamen potest *absens* modo is sui constitutionem consensu suo ratam habeat.

Possunt constitui etiam *plures* procuratores in uno negotio; et si constituti sint *in solidum* is qui prius causam tractare coepit excludet ceteros: si constituti sint *simpliciter*, unus sine altero admitti non debet; nam plurium procuratorum constitutio etiam sua habet comoda, cum plures oculi plus videant quam unus.

Procurator constitui potest in omnibus fere causis, dummodo prohibitum non sit.

Adeoque et in *matrimonio*; requiruntur tamen tria hoc in casu.

1. Ut procurator habeat speciale mandatum ad illud contrahendum cum persona certa et determinata.

2. ut hujusmodi procurator contrahat per semetipsum non per alium, quia intelligitur electa fides et industria personae.

3. Ut constituens non revocaverit mandatum neque expresse neque tacite, hoc est aliud matrimonium interea contrahendo; quo in casu matrimonium postea a procuratore contractum foret irritum. Ubi animadvertenda est dispar ratio *matrimonii* et aliorum contractuum, qui (ut notum est) a procuratore revocato, antequam revocatio ipsi innotuit, valide ineuntur.

Validum censi debet matrimonium quod procurator nomine principalis iniit eo tempore, quo iste aut dormiebat, aut ad alia distractus minime de contrahendo matrimonio cogitabat, vel etiam in insaniam incidit.

Etiam in causis criminalibus procurator admitti potest

Regulariter non admittitur procurator ad agendum nisi mandatum ostendat; dixi *ad agendum*, seu pro actore, nam pro reo absente etiam sine mandato procurator admittitur.

Ut procurator admittatur cum mandato ad agendum pro principali requiritur.

1. Ut mandatum sit conceptum in forma a jure, et juxta sty- lum curiae cujusque requisita.

2. Ut mandatum sit sufficienter probatum.

3. Ut si sit procurator rei, satsdet de judicato solvendo, nisi satisfactionem praestiterit ipse principalis.

4. Ut si rationabiliter dubitetur, an ad agendum legitimo et snfficienti mandato instructus sit, procurator actoris caveat, et promittat dominum rem ratam habiturum.

Speciali mandato procurator indiget.

1. Ad tractandas causas criminales criminaliter intentatas, quia haec in nullo mandato generali includuntur.

2.º Ad jurandum de calumnia.

3.º Ad deferendum adversae parti juramentum decisivum.

4.º Ad transigendum vel paciscendum.

5.º Ad compromittendum in arbitrum.

6.º Ad petendam restitutionem in integrum.

7.º Ad impetrandum rescriptum.

8.º Ad tractandam causam, seu negotium matrimoniale.

9.º Ad donandum, debitum remittendum, fidejnendum.

10.º Ad beneficiorum aliorumque jurium renuntiationem.

- 11.º Ad accipiendam possessionem canonicalis , vel alterius beneficii.
- 12.º Ad collationem vel praesentationem faciendam ratione juris conferendi , vel patronatus.
- 13.º Ad petendam absolutionem ab excommunicatione.
- 14.º Ad impetrandam dispensationem v. gr. super defectu natalium etc.

Procurator datus ad *negotia* intelligitur datus etiam ad lites.

Officium procuratoris ex natura sua debet esse *gratuitum* , ex quo sequitur ; si pactio vel conventio de mercede interveniat inter dominum et procuratorem , non *mandati* , sed *locati* nomine contra eum agendum.

Potestas procuratoris maxime ex mandato pendet ; omnibus tamen procuratoribus communia sunt sequentia.

- 1.º Contestari litem.
- 2.º Appellare.
- 3.º Substituere sibi alium , si impeditus est.
- 4.º Negotio aut lite ad finem perducta , rationem eorum quae gessit domino reddere.
- 5.º Eidem , quae consecutus est instituere.

Effectu contestationis litis a procuratore factae , procurator ipse fit dominus litis , ita ut in ipsum totus processus dirigi , et ipsa etiam sententia in eundem et non in dominum regulariter ferri debeat.

Procurator constitutus ad lites appellare potest non tantum si denegetur ei induciae , quas petit ad dominum absentem super re aliqua consulendum , sed etiam a sententia contra ipsum lata.

Procurator , appellatione interposita , non tenetur eam prosecui , ut verior est sententia , sed finita prima instantia , a lite se abstinere.

Excipitur aliquis casus.

Procurator *ad negotia* datus regulariter substituere sibi alium potest ; Procurator *ad lites* hoc facere valet post litis contestationem dumtaxat.

Negotio vel lite ad finem perducta , procurator debet

- 1.º Rationem reddere eorum quae gessit , et quae consequutus est domino restituere.
- 2.º Si dolo vel culpa etiam levissima damnum intulit , compensare tenetur.
- 3.º Si expensas in negotii executione fecit , repetere eas potest.
- 4.º Si negotium non gratis gerendum suscepit , salarium vel honorarium exigere potest. Procurator agendo vel omittendo nocet sibi ipsi , et non domino , cum mandati fines excedit.

Officium et potestas procuratoris variis modis extinguí potest.

- 1.º *Expirat mutuo consensu* utriusque scilicet domini constituentis , et procuratoris constituti.
- 2.º *Revocatione* : et si res adhuc integra sit , revocari potest procurator etiam sine causa , et invitus : at si res integra esse desiit , causa justa intercedere oportet.
- 3.º *Exoneratione* ipsius procuratoris renuntiantis mandato.
- 4.º *Mutatione* procuratoris , seu alio in locum ejus substituto.
- 5.º Finita instantia judicii , videlicet lata sententia definitiva.
- 6.º *Morte constituentis* , si res adhuc integra ; secus contra.
- 7.º *Morte ipsius procuratoris* non solum re integra , sed etsi desiderit jam esse integra.

Syndicus est procurator , qui alicujus universitatis communi mandato causas et lites ejusdem administrat , curat , et prosequitur. Constituitur syndicus ab universitate seu comunitate.

Possunt constitui syndici qui procuratores.

Etiam laicus potest esse syndicus in rebus spiritualibus.

Comunitas debet necessario constituere syndicum ; plures etiam possunt constitui ; et eorum objectum sunt causae universitatis.

Potestas syndici , si non mandato restringatur , aut extendatur , eadem fere est , quae procuratoris constituti cum libera , seu plena agendi potestate.

Officium syndici finitur iisdem fere modis , quibus mandatum procuratorium.

Vis est *majoris rei impetus* , qui *repelli non potest*.

Est vel *absoluta* , conditionalis , publica , privata , ablativa , turbativa , inquietativa , expulsiva , compulsiva.

Vis absoluta quae etiam praecisa dicitur , causat simpliciter involuntarium , et liberum consensum omnino tollit.

Conditionalis , quae modificata appellatur , voluntarium quidem non tollit simpliciter , involuntarium tamen imperfectum seu conditionatum admiscet.

De vi publica hodie tenetur qui cum armis vim infert , aut inferre tentat vel parat , hinc etiam *vis armata* dicitur.

De vi privata tenetur qui id sine armis facit.

Vis ablativa qua mobile aliquod alicui aufertur.

Turbativa qua quis turbatur in sua possessione.

Inquietativa qua quis inquietatur in usu rei suae.

Expulsiva qua quis ex possessione sua ejicitur.

Compulsiva quas quis compellitur ad faciendum aliquid , quod alias non faceret.

Metus est *mentis trepidatio instantis vel mox futuri periculi causa*.

Metus infertur vel a causa *necessaria* vel a causa *libera* ; infertur *juste* , vel *injuste* ; potest vero esse metus *gravis* et probabilis , aut contra *levis* vel improbabilis.

Metus *reverentialis* , qualis censetur filii respectu patris , uxoris respectu mariti , subditi respectu domini , non habendus est gravis , qui cadat in constantem virum.

Effectus vis absolutae et metus sunt hi : *Vis absoluta* tollit implicitum voluntarium ; quia qui illam patitur non tam agit ipse , quam ab extrinseco agitur : contra *metus* voluntarium tantum minuit , quia qui ipsum patitur absolute consentit , quamvis non consensisset si metus abesset.

Validi sunt illi actus qui metu etiam gravi gesti sunt , si iste proveniat a principio intrinseco , vel extrinseco naturali non libero : ut patet in votis etc.

Validi item sunt actus extorti metu gravi et a causa libera , sed juste incusso , qualis est matrimonium metu accusationis extortum ab eo , qui aliquem juste ad iudicem deferre potuit.

Contra rescindi possunt actus iniusti metu gravi injuste incusso.

Tutior sententia est actus , qui metu gravi ad eos extorquendos injuste incusso gesti sunt , nullos non esse , sed irritandos per sententiam iudicis.

Metus gravis injuste incussus obligat ad standum contractui illum , qui metum intulit , dummodo consentiat is , qui metum passus est.

Actus ob metum gravem injuste incussum ex dispositione juris irriti sunt.

1.º Contractus matrimonii , quia hunc ad evitanda mala , quae matrimonia coacta post se trahunt , sacri canones volunt non tantum voluntarium , sed etiam spontaneum esse.

2.º Professio religiosa.

3.º Constitutio procuratoris ad contrahendum matrimonium.

4.º Promissio et constitutio dotis.

5.º Promissio et traditio rerum ecclesiae.

6.º Absolutio a censura et revocatio sententiae censurae cujuscunque , incurrendae etiam sub conditione primum futura.

7.º Quae geruntur per injuste detentum in carcere cum ipso detentore.

8.º Collatio jurisdictionis , et ejus prorogatio.

9.º Testamentum.

10.º Praestatio auctoritatis tutoriae.

11.º Datio libertatis.

Vota alia , quae religiosam professionem non constituunt , si metu

gravi emissa sint , probabilius est mero jure esse valida, licet relaxari metu probato possint.

Qui metu gravi coactus aliquid promisit , vel alicui juri renuntiavit , tenetur stare promissioni vel contractui , si id quod metu sic factum est proprio juramento confirmavit , dummodo tamen sine dispendio salutis aeternae juramentum ejusmodi servare possit.

Potest vero relaxatio talis juramenti peti et concedi a superiore , et judice ordinario , etiamsi factum sit in gratiam et utilitatem alicujus tertii.

Juramentum emissum ob metum levem injuste incussum relaxari potest a superiore papa inferiore , saltem quando is , cui promissio jurata facta est metum hunc ipse incussit.

Contractus celebratus metu gravi vel est nullus , vel per sententiam judicis irritandus. Si *primum* sufficit probare ejus nullitatem ; Si *secundum* iterum distinguendum an contractus traditione rei jam sit impletus , vel non.

Si nondum impletus est , qui metum passus est tuetur exceptione *quod metus causa*.

Si jam contractus impletus sit rei traditione , metum passo conceditur actio , qua petere a judice potest ut rescindatur contractus.

Probabilius est rescissioni obnoxium esse illum contractum , qui gravi metu injuste quidem , sed alio fine , quam ad illum extorquendum incusso , obtentus est.

Rescissioni obnoxii sunt contractus gesti metu gravi , quem incussit non is , cum quo gesti sunt , sed alius tertius.

Si malum minetur alicui , absque animo illud inferendi , quod ita fictis minis extortum est ab altero , subsistet , si malum illud potuit inferri jure ; non autem si illatum sit cum injuria.

Qui vim aut metum allegat , debet illum probare.

Si juramentum deferri oporteat ad metus probationem , is debet jurare , contra quem est querela , non vero ipsi conquerenti , quia nemo in causa propria testis esse potest.

Cum duo testes deponant de metu incusso ; et alii totidem , vel plures testentur non fuisse illatum , primis credendum est , quia testificantur de actu externo et sensibili, ex. gr. de minis.

Restitutio in integrum est remedium extraordinarium a praetore introductum , quo laesi in eum statum , in quo ante lacionem fuerunt , justa et probabili de causa per officium judicis reducuntur.

Requisita ut restitutio in integrum concedatur sunt haec.

1.º Ut contractus ille vel actus sit *validus*.

- 2.º Ut negotium sit civile.
- 3.º Ut de laesione manifeste constet.
- 4.º Ut laesio sit *notabilis*.
- 5.º Ut laesio ista non quocunque modo contigerit, sed vel culpa aliqua adversarii saltem praesumpte, vel inconsulta facilitate laesi, vel procuratoris, aut administratoris negligentia.
- 6.º Denique ut quod valide et cum notabili laesione actum est rescindibile sit.

Probabilius est laesum in quantitate pretii, et infra dimidium, petere posse rescissionem contractus, non tantum supplementum pretii.

Restitutio in integrum competit.

- 1.º Minoribus.
- 2.º Ecclesiis.
- 3.º Reipublicae.
- 4.º Principi supremo.
- 5.º Ex justa causa majoribus 25 annis.

Major restituitur his sequentibus causis.

- 1.º Si reipublicae causa absit.
- 2.º Si absit propter justum metum mortis vel atrocis cruciatus etc.
- 3.º Si sit persona, in qua juris ignorantia supponitur, vel toleratur.

4.º Denique quodocunque aliquis ex necessitate, et non ex voluntate agere prohibetur.

Ignorantia facti etiam invincibilis ut ex. gr. in casu quo res ignorantis eam ab alio possideri fuisset praescripta.

Discrimina inter restitutionem, qua succurritur majoribus, et inter restitutionem quae datur minoribus, haec sunt.

- 1.º Minoribus sufficit si constet quod laesi sint; et majores praeter laesionem habere debent justam causam.
- 2.º Minor vel ecclesia, ex officio judicis in integrum restitui debet, etsi nemo sit qui petat; et majoris restitutio ad instantiam potius, quam ex officio judicis datur.
- 3.º Majoribus non datur restitutio, quando suppetit aliud remedium ut appellationis; at minoribus utique, etiam cum aliud remedium habeant.
- 4.º Minor restituitur, quamvis tutore vel curatore interveniente laesus sit, ita ut in electione minoris sit, an actione tutelae contra tutorem experiri, an vero restitutionem in integrum petere contra laedentem velit; at major, si absens procuratorem

ad sua negotia et lites reliquit non restituitur, sed agere contra procuratorem debet.

Casus, quibus nec minori beneficium restitutionis competit, sunt hi.

- 1.º In contracto matrimonio: quamvis eo casu adversus dotem et alia accidentalia matrimonii restitui possit.
- 2.º In professione religiosa valide emissa, etsi ex falsa causa quis inductus ad id fuerit.
- 3.º Si veniam aetatis impetravit.
- 4.º Si minor pubertati proximus contractum a se celebratum juramento sponte facto confirmavit.
- 5.º Si major factus ratum habuerit, quod cum eo in minorennitate gestum est.
- 6.º Si post contractum prudenter gestum, casu fortuito laesus sit.
- 7.º Si minor simulet, vel dolo asserat se majorem esse eo animo ut alium ad contrahendum inducat.
- 8.º Si quid dolo malo in contractibus, vel extra gessit.
- 9.º Si huic beneficio juramento renuntiaverit citra dolum adversarii.

Non privatur beneficio restitutionis clericus, qui in minore aetate constitutus inconsulte, et cum damno suo renuntiavit beneficio ecclesiastico.

Imo probabilius est minorem restitui adversus renuntiationem beneficii eo etiam casu, quo res integra non est amplius, et beneficium ab eo dimissum collatum est alteri.

Beneficium hoc competit etiam haeredibus et successoribus.

Fidejussoribus regulariter non competit.

Cum ambae partes sint privilegiatae ex. gr. ecclesiae vel minores, hoc beneficium *denegatur generaliter*, in specie tamen conceditur, si dispar sit causa, ex. gr. si unus certet de damno vitando, ac alter de lucro captando, et si ambo in eadem causa sint, spectatur possessio.

Clerici restituuntur, quando laesi sint in bonis et juribus ecclesiae.

Restitutio concessa minori vel ecclesiae proderit etiam laico litis socio si res sit *individua*, non autem si *dividua* sit.

Objectum seu materia restitutionis in integrum est actus seu negotium civile quodcumque aliquo modo validum et rescindibile, in quo laesus est, qui beneficio in integrum restitutionis gaudet. In specie objecta restitutionis sunt

- 1.º Emptio et venditio.
- 2.º Transactio.
- 3.º Rerum permutatio.
- 4.º Compromissum in judicem.

Schmalzgrueber Tom. XII.

5.º Donatio.

6.º Aditio haereditatis.

7.º Sententia.

8.º Usucapio.

Ut concedatur restitutio in donatione , ea debet esse facta.

1.º cum excessu

2.º ad causam profanam , non ad causas pias

3.º irrevocabiliter.

Minor restituitur etiam adversus sententiam a papa vel alio principe supremo latam.

Adversus tres sententias conformes in eadem causa et super eodem articulo latus non datur restitutio , si ea petatur praetextu injustitiae sententiarum , ut denegatur appellatio ; conceditur vero , si petatur praetextu erroris et imprudentiae aetatis.

Minor vel ecclesia , cui restitutio in integrum fuit denegata , non poterit restitui in alio iudicio nisi emergant novae defensiones.

Qui praetendit professionem suam esse invalidam et intra quinquennium non reclamavit , adversus istius lapsum restitui poterit si alleget justas causas , quare intra hoc tempus reclamare non potuerit.

Forma restitutionis in integrum in tribus consistit.

1.º Ut petatur a iudice competente.

2.º Ut petatur intra praescriptum a jure tempus.

3.º Ut petatur modo , quem SS. canones et leges volunt.

Competens iudex in his causis est ille sub cuius jurisdictionis est reus , scilicet is , contra quem petitur restitutio.

Iudex delegatus non poterit restitutionem in integrum concedere , nisi ad hoc mandatum habuerit , vel fuerit delegatus ad universitatem causarum.

Cum Clericus petit restitutionem contra laicum adire debet iudicem saecularem , si quaestio de bonis patrimonialibus sit ; si vero de beneficialibus in arbitrio est Ecclesiae iudicem seligere.

Restitutio in integrum peti poterit non tantum a iudice loci in quo reus domicilium habet , at etiam coram iudice rei sitae , aut loci in quo celebratus contractus est.

Tempus , intra quod peti debet restitutio in integrum , a Justiniano ad quadriennium extensum est.

Etiam post quadriennium Ecclesiae conceditur restitutio.

1.º Si quadriennio illo adhuc vixit praelatus , cuius contractu ecclesia laesa est.

2.º Si frequentes et repentinae praelatorum mutationes interea factae sint.

3.º Si damnum eminentissimum et laesio enormissima sit.

4.º Si collusio et fraus intervenerit , et ita factum , ne restitutio intra quadriennium peteretur.

5.º Si ecclesia fuit metu prohibita , ne intra id tempus restitutionem peteret.

Quadriennium hoc non currit juste impedito.

Tempus hoc transmittitur etiam ad haeredes , adhibita distinctione ; vel enim minor fuit haeres minoris vel item minor fuit haeres majoris ; vel contra major fuit haeres minoris , vel item major fuit haeres majoris.

Si *primum* haeredi conceditur quadriennium computandum ab anno aetatis suae 25, non attenta vel computata aetate defuncti.

Si *secundum* tantum temporis ad petendam restitutionem in integrum post adeptam majorennitatem conceditur minori quantum temporis adhuc habuit major defunctus.

Si *tertium* haeredi majori dandum est quadriennium computandum ab adita haereditate , vel accepta bonorum possessione.

Si *quartum* statim ut iste haereditatem adiit ad restitutionem petendam habebit tantundem temporis , v. gr. duos , vel tres menses , quot mortis tempore defuncto supererant.

Dupliciter restitutio in integrum proponi potest , directo et principaliter per modum actionis , et indirecte seu incidenter per modum exceptionis.

Effectus restitutionis *postulatae* est ut ea pendente omnia in eodem statu manere debeant.

Effectus restitutionis *obtentae* est ut omnia reintegrantur , sive ad pristinum statum reducuntur , in quo ante laesionem fuerunt.

Minor vel ecclesia cum re etiam fructus restituere debet , si res ipsa alienata sit per contractum *gratuitum* non autem per *oneratum*.

Haec est generalis distinctio , et probabilior sententia.

Procurator minoris vel ecclesiae admitti poterit ad petendam restitutionem , etiam sine speciali mandato , quoties *incidenter* id faciat , nam si *principaliter* hoc facere non poterit nisi intra decem dies a lata sententia , paritate sumpta ab appellatione.

Si culpa praelati , administratoris vel procuratoris ecclesiae aut minor laesa sit ; poterit procurator aut praelatus conveniri ; non autem si absque culpa , tunc enim sola restitutio conceditur.

Concedenda pariter est restitutio in integrum ecclesiae adversus confessionem praelati vel procuratoris sui , qua laesa fuit ex. gr. si iste fassus est quod verum non erat , vel si verum fuit , quod probari plene non poterat.

Judicii mutandi causa rem alienare dicitur , qui metus litis sibi im-

pendentis, rem de qua litem sibi movendam intelligit, vel suspicatur, dolo malo in alium transfert, ut propter difficultatem hunc conveniendi reddatur durior conditio adversarii, et molestior fiat prosecutio litis ab isto inchoandae.

Haec alienatio iudicii mutandi causa variis modis fieri potest:

- 1.º si fiat in alium potentiolem, cui par esse non possit:
- 2.º si in alterius provinciae hominem, in qua experiri molestum:
- 3.º si in clericum ob fori mutationem:
- 4.º si in alium qui vexaturus est adversarium.

Ei, qui per ejusmodi alienationem ab adversario factam praejudicium passus est, conceditur duplex actio; et quidem jure digestorum *actio in factum*, eaque vel *directa*, quando est alienata proprietas; vel *utilis* si possessio tantum. Jure codicis vero, *actio in rem* ita laeso conceditur.

Actio in factum competit laeso per ejusmodi alienationem, ejusque haeredibus adversus alienantem, et actio in rem adversus tertium possessorem.

Haec duplex actio locum habet in judiciis tam realibus, quando alienata vel cessa res est, quam personalibus, quando alienata, vel cessa est actio ad rem, si per ejusmodi alienationem, vel cessionem conditio debitoris durior fiat.

Ut actiones praedictae ob alienationem ejusmodi laeso competant requiruntur.

- 1.º actus alienationis, quo rei dominium, vel possessio in alterum translata sit:
- 2.º ut haec translatio dominii, possessionis, vel quasi, facta sit inter vivos, non ultima voluntate:
- 3.º facta sit dolo:
- 4.º facta sit causa et intentione iudicii mutandi:
- 5.º facta sit causa mutandi iudicii futuri:
- 6.º ut intersit actoris alienationem factam non esse.

Dispositionis juris civilis circa alienationem iudicii mutandi causa approbatae sunt jure canonico, quod tamen iisdem haec duo adjuxit:

Primum est, quod etsi alias rescripta justitiae non extendantur ad personas in iis non comprehensas, si tamen ad elusionem rescripti apostolici res, de qua movetur controversia, in extraneum alienata sit, vi illius rescripti non tantum alienans, sed etiam is, in quem alienatio facta est, coram iudice per rescriptum delegato conveniri possit, quantumvis istius in rescripto nulla facta sit mentio:

Secundum est, ne clerici rem vel litem alienum dolose in se tran-

sferri curent causa mutandi iudicium ; et eo animo , ut actores laicos ad forum ecclesiasticum trahant.

Nomen *arbitri* duplici modo sumitur :

1.º *Late et generice* : et hoc sensu arbiter dicitur omnis ille, qui ad aliquod negotium aestimandum , et terminandum constitutus est :

2.º *strictè et specificè* : et hoc sensu arbiter definiri potest vir bonus , qui sive ex dispositione juris , sive ex conventionè partium constituitur , ut super controversia , quae inter eas est , iudicium , sive animi sui sensum proferat , eamque dirimat.

Ex quo sequitur duplicis generis dari arbitros , nempe *arbitros juris* , qui etiam *arbitri necessarii* appellantur et *arbitros commissarios* , qui alio nomine voluntarii dicuntur. *Priores* sunt qui ex praescripto legis , principis , vel iudicis constituuntur ; *posteriores* , qui solo partium consensu assumuntur. Horum iterum duo sunt species ; nam aliqui illorum , appellantur simpliciter arbitri , alii vero arbitratores. *Arbitri* dicuntur in quos ita sive expresse , sive tacite compromissum est , ut in causa sibi commissà , servato juris ordine , ac forma iudicii procedere ac pronuntiare debeant. *Arbitratores* vero , in quos a partibus ita compromittitur , ut sine juris ordine , seu forma iudicii non observata , causam cognoscant , examinent , ac de illa statuunt , sicut ipsis aequum et bonum videbitur.

Arbiter , praesertim compromissarius differt a iudice :

- 1.º quoad ipsam constitutionem :
- 2.º quoad potestatem :
- 3.º quoad processum :
- 4.º quoad pronuntiationis vim et efficaciam :
- 5.º quoad firmitatem pronuntiatam :
- 6.º quoad appellationem :
- 7.º quoad executionem.

Triplici sub respectu arbitri juris differunt ab arbitris compromissariis :

- 1.º Arbitri juris compelli possunt ad munus hoc suscipiendum , non ita arbitri compromissarii :
- 2.º Arbitri juris habent jurisdictionem quasi ordinariam ; compromissarii vero nullam jurisdictionem habent.
- 3.º A juris arbitris non secus , ac a sententia iudicis appellari potest : non est autem appellationi locus ab arbitris compromissariis.

Ob varias causas arbiter differt ab arbitratore :

- 1.º Arbiter assumitur super lite ad dirimendam controversiam ,

quae inter aliquos est ; at arbitrator plerumque tantum ad contractus perficiendos , damna illa resarcienda , et alia negotia extrajudicialia expedienda accipitur :

- 2.º Arbiter procedit , servato juris ordine ad modum judicis , arbitrator , quasi amicabile compositor , ex aequo et bono negotium aestimat , deque eo iudicium suum profert :
- 3.º Arbitratores semper ex libera voluntate partium assumuntur ; arbitri vero aliquando sunt juris et necessarii :
- 4.º Ad arbitratoris munus regulariter omnes admittuntur ; ast non omnes possunt esse arbitri :
- 5.º Nemo potest esse arbiter in causa propria ; at quisquis esse arbitrator in causa et facto proprio non prohibetur :
- 6.º Sententiae arbitri stari oportet , sive aequa sive iniqua sit , nisi arbiter juris , et necessarius fuerit : at arbitramentum , seu pronuntiatum arbitratoris , propter laesionem enormem , ad arbitrium boni viri reduci potest ad aequalitatem justitiae.

Arbitri juris constitui possunt , et aliquando etiam debent ex variis causis. Constitui debent

- 1.º in causa suspicionis objectae iudicii :
- 2.º si diversi iudices super revocatione litterarum apostolicarum discordent :
- 3.º si episcopus cum clerico sibi subjecto controversiam habeat :
- 4.º si supremi principes inter se contendant , et transactione res componi nequeat :
- 5.º si extet statutum in aliquo loco , ut super controversiis , inter personas sanguine conjunctas ortis , compromittatur in arbitros.

Regulariter in arbitros compromittere possunt omnes , qui rerum suarum liberam administrationem habent , ut de iis disponere etiam alienando possint.

E converso , qui liberam bonorum administrationem non habent , nequeunt compromittere in arbitros.

Praelatus in causa ecclesiae suae compromittere in arbitrium potest

- 1.º si agatur de re mobili non pretiosa :
- 2.º si agatur de rebus immobilibus , aut mobilibus pretiosis , ita ut compromissum non ad illas alienandas , sed retinendas penes ecclesiam tendat :
- 3.º si agatur de rebus immobilibus , aut mobilibus pretiosis , etiam cum alienationis periculo , dummodo accedat justa causa , et consensus capituli , aliaeque solemnitates.

Vasallus absque consensu domini compromittere nequit super re feudali , si iudex sit dominus directus , vel pares curiae. Si

vero de ipsa causa feudali iudex ordinarius dejudicat, tunc datur facultas vasallis litigantibus aut recurrenti ad iudicem ordinarium, aut compromittendi in arbitrium.

Nemo cogi potest compromittere in arbitros.

Haec regula exceptionem patitur,

- 1.º si sit princeps supremus vel papa, qui cogit:
- 2.º si iudex videat se non posse causam per sententiam sine scandalo, vel alio publico incommodo expedire:
- 3.º si partes diu litigaverint, et res multum sit controversa:
- 4.º si dissensio sit inter personas insignes, ut per eas turbatio reipublicae timenda esset:
- 5.º si immineat suspicio rixae et armorum:
- 6.º si alii casus verificentur, in quibus jus commune, vel statutarium mandat eligi arbitros.

Omnes cujuscunque dignitatis et aestimationis sint, nisi jure prohibiti reperiantur, in arbitros eligi vel assumi possunt.

Prohibentur esse arbitri compromissarii

- 1.º servus:
- 2.º pupillus, furiosus, surdus et mutus:
- 3.º minor 20 annis:
- 4.º excommunicatus vitandus:
- 5.º mulier, nisi de jure, consuetudine, vel privilegio jurisdictionis civili muneri se possit immiscere:
- 6.º religiosus sine superioris sui consensu:
- 7.º laicus in causa spirituali:
- 8.º qui in ipsa causa habet aliquid interesse.

Foemina, ut *arbitratrix* in contractu, et alio actu extrajudiciali, negotium et controversiam amicabiliter componere potest.

Laicus potest esse *arbitrator* in causa spirituali.

Potest compromitti in iudicem sive ordinarium, sive delegatum.

Regula generalis est: compromitti posse in arbitros super qualibet causa, vel se, de qua in canonibus, vel legibus non reperitur prohibitio.

Reconventio coram arbitris institui potest, sed cum distinctione inter *arbitrum juris*, et *arbitrum compromissarium*. Coram illo, si electus sit ad totam causam, et non tantum ad certum articulum definiendum, locum habet reconventio, cum vero sit iudex: coram hoc non datur reconventio, nisi id expressum sit in compromisso.

Arbiter non tantum de sola causa principali cognoscere potest, sed etiam de connexis, si quasi intrinseca, non vero extrinseca, sit ipsorum connexio.

Arbiter compromissarius nequit sibi alium substituere, nisi hoc in compromisso expressum sit.

Ad formam arbitrii plura pertinent :

- 1.º modus, quo compromissum sit in arbitros :
- 2.º forma, qua procedere in causa sibi commissa debet arbiter :
- 3.º locus ubi de illa cognoscere :
- 4.º tempus, quo ferre arbitrium :
- 5.º modus, quo illud ferre.

Potest compromitti non solum voce, aut nulis inter praesentes, sed etiam per epistolam, vel internuntium inter absentes ; per nudum pactum, nulla interveniente stipulatione, vel etiam hac interveniente, absolute, et sine adiectione poenae, vel appositae poenae cum juramento, vel sine illo, in unum, vel plures arbitros.

Varia est compromittentium obligatio.

- 1.º Si compromissio facta sit nudo pacto, in foro externo nulla oritur efficax obligatio, sed compromittentes possunt impune laudo arbitri non parere :
  - 2.º Si intervenerit stipulatio, sed sine poena, et juramento adjecto, contra non stantem compromisso actio de interesse competit :
  - 3.º Si compromissum sit in arbitros, adjecta poena transgressori, sed sine juramento, sufficit, si ab illo, qui a sententia arbitri recedit, poena solvatur.
  - 4.º Si compromisso praeter poenam transgressori statutam adjectum sit juramentum de observando arbitrio, haud necesse est compelli transgressorem ad poenam solvendam, et insuper ad observandum compromissum, sed sufficit alterutrum dumtaxat explere.
  - 5.º Si compromisso non quidem poena, sed juramentum appositum sit, quo partes compromittentes jurarunt se staturos sententiae arbitri, distinguendum est inter jus canonicum et civile, et in hoc inter jus novum et antiquum. Jure civili novo prohibetur compromissum confirmari juramento, et tale juramentum perinde habetur, ac si appositum non sit. Jure civili antiquo ex ejusmodi compromisso, si juramento confirmatum fuisset, nascebatur obligatio efficax et actio. Jure canonico partes jubentur compelli ad servandum arbitrium, in quod juramento compromissum est.
- * Si partes nihil aliud in compromisso expresserint, *forma* in arbitrio servanda est fere eadem, quae in judicio.
- Arbitri cognoscere debent de causa sibi commissa, et laudum pro-

ferre in eo loco , in quo factum est compromissum, dummodo compromittentes , ad hanc causae cognitionem, alium locum non designaverint.

Locus, in quo pronuntiatur arbitrium debet esse

- 1.º honestus, et quidem respectu utriusque compromittentis :
- 2.º non ecclesia.

Quocumque tempore arbiter potest arbitrari , exceptis feriis , ratione quarum distinguendum inter *arbitratorem* et *arbitrum*.

Primus proferre sententiam suam potest etiam die feriato : secundus laudum pronuntiare potest etiam diebus feriatibus , si feriae sint *legales* , et partes id petant ; non vero si feriae in honorem Dei sint institutae.

Casu , quo plures assumpti sunt arbitri , omnes simul praesentes esse debent (*jure civili* spectato) quando pronuntiatur arbitrium, nisi in eos compromissum sit , *ut uno alterove absente, reliqui nihilominus procedere valeant. Jure vero canonico* , si major arbitrorum pars adsit , et reliqui vocati , ac requisiti ut intersint , absque justo impedimento , ex negligentia , vel malitia causae cognitioni interesse nolint , reliqui praesentes causam examinare et definire libere possunt.

Quorum sententiae standum est , si plures electi arbitri dissentiant?

Nisi compromissum sit ita , ut concordare omnes debeant , standum est sententiae , in quam major pars illorum convenit. Si plures electi utrinque numero pari dissentiant , iudex ordinarius compellere eos debet , ut tertiam personam certam eligant , cujus authoritati stetur , ac pareatur. Si omnes discordent , videndum , an pronuntiatum unius contineatur in pronuntiato alterius , vel non. Si hoc secundum , arbitrium propter dissensum arbitrorum non valet. Si primum contingat , et unus v. g. condemnet in 15, alter in 10, tertius in 5, tenebit sententia de summa minori.

Effectus recepti arbitrii plures occurrunt ex parte arbitri , ex parte compromittentium , et ex parte causae.

Ex parte arbitri hi effectus habentur :

- 1.º etsi arbitri munus in se suscipere non cogatur , si tamen illud in se susceperit , in eo perseverare usque ad finem tenetur :
- 2.º debet procedere secundum tenorem compromissi , nam aliter arbitrium irritum efficitur :
- 3.º debet pronuntiare juste et sincere , remotis partium studiis , juxta leges , statuta , et consuetudines loci , in quo pronuntiandum est :

Schamalzgrueber Tom. XII.

4.º potest non comparentes et contumaces punire *pecuniam cum adversario dari jubendo*:

5.º si semel bene, vel male pronuntiaverit, pronuntiatum corrigere non amplius potest.

Ex parte compromittentium hi sunt effectus:

1.º arbitro vocanti tenentur parere:

2.º regulariter obligantur stare sententiae arbitri, sive aequa, sive iniqua sit.

Ex parte causae denique arbitrium sequentes producit effectus:

1.º illi imponit finem ita ut ne appellari quidem ab ipso possit:

2.º interrumpit praescriptionem, siquae fuit coepta, in re per compromissum decidenda:

3.º acta coram arbitro in eadem causa, et inter eosdem compromittentes in quolibet iudicio vim probandi retinent.

Causae quae excusant arbitros, quominus arbitrium dicere teneantur, plures sunt:

1.º si litigatores eos infamaverint:

2.º si spreta eorum authoritate, ad iudicem, vel alios arbitros iverint, etsi mox redierint:

3.º si litigantium alter cesserit bonis:

4.º si inimicitiae capitales inter ipsos et litigatores intercesserint:

5.º si iudices sint ejus rei, de qua in ipsos est compromissum:

6.º si cum servo electi sint arbitri:

7.º si superveniat adversa valetudo, urgeat necessaria profectio etc.

8.º si novum munus publicum sit susceptum.

Quinque casibus laudum, sive sententia arbitri non debet necessario observari:

1.º quando dicta est, non observata forma expressa in compromisso:

2.º quando adversatur legibus, aut SS. canonibus:

3.º quando dolo pronunciata est:

4.º quando ejus iniquitas est notoria:

5.º quando ob eam pars enormissime laesa est.

Ut cognoscatur an debeat servari arbitrium, si eo pars graviter quidem, sed non enormissime et citra dolum laesa sit, distinguendum est inter arbitrum, et arbitratores. *Arbitratoris* sententiae pars laesa stare non obligatur, sed toties, quoties apparet iniqua, ad arbitrium boni viri reduci potest usque ad annos 30. De *arbitri* sententia distinctio altera adhibenda est: an illa a partibus expresse, vel tacite per 10 dierum lapsum homologata sit, vel non. *Si homologata nondum est*, recedi ab illa potest:

si homologata sit iacite, vel expresse, ad aequitatem, etiam praetextu laesionis gravis, arbitrio viri reduci non potest.

Reductio sententiae arbitratoris petenda est coram iudice ordinario, non ipsius arbitratoris, sed illo, coram quo alias agendum fuisset, si compromissum non fuisset factum.

A iudice reductionis appellari potest.

Compromissum et arbitratorum potestas solvitur pluribus modis.

Ex parte arbitratorum solvitur

- 1.º morte arbitratorum, etiam unius, si plures electi sint, et res adhuc sit integra:
- 2.º deportatione eorum, et professione religiosa:
- 3.º diuturna absentia, vel alio impedimento, ob quod progredi arbiter in causa non potest:
- 4.º legitima arbitri recusatione.

Ex parte compromittentium solvitur

- 1.º morte compromittentium utriusque, vel etiam unius tantum:
- 2.º mutuo compromittentium consensu:
- 3.º si de re, super qua compromissum est, a partibus sit transactum:
- 4.º si una pars litigantium totum jus, quod circa rem controversam habuit, alteri cessit:
- 5.º si recedens a compromisso poenam ab eo statutam solverit.

Ex parte causae solvitur

- 1.º pronuntiatione definitiva super tota, vel omnibus causis, super quibus in arbitros est compromissum:
- 2.º lapsu temporis pro causa finienda praestituti:
- 3.º lapsu triennii a lite coram arbitro contestata, si nullum certum tempus causae expediendae praefixum sit:
- 4.º deficiente conditione sub qua in arbitros est compromissum:
- 5.º interitu rei, de qua arbitrium ferendum erat.

Officium et potestas arbitratoris finitur iisdem fere modis, quibus officium et potestas arbitri.

Morte arbitri non expirat arbitrium

- 1.º quando in compromisso expressum est, ut ad haeredes, vel alios successores transeat, aut ita conventum ut, uno defuncto, arbitrari reliqui possint:
- 2.º si compromissum sit in aliquod collegium, vel universitatem:
- 3.º si compromissum sit in praelatum, expresso nomine dignitatis, et hac tantum respecta.

Mors procuratoris solvit compromissum ab ipso inito, si sit procurator datus *in rem propriam*, non vero si datus sit *in rem alienam*.

Compromissum a tutore vel curatore factum, non horum, sed pupillorum et minorum morte solvitur, quorum gratia factum est. Si Praelatus compromisit super re, aut jure ecclesiae, de quo ipse solus disponere potest, compromissum per mortem ipsius si arbitrium, seu laudum nondum latum est, extinguitur: si vero compromisit super rebus et juribus, de quibus facultatem disponendi non habet, tunc solum post mortem ejus compromissum ad successorem transit, quando ipse solemnitates adhibuerit ad valorem compromissi requisitas.

Tria numerantur remedia contra laudum, seu sententiam injustam arbitri:

- 1.º is, contra quem hujusmodi sententia injusta lata est, si conveniatur actione ex stipulatu ad poenam promissam solvendam, *uti potest doli mali exceptione*, et petentem repellere:
- 2.º in casu laesionis ultra dimidium justii pretii, ita laesus intentare potest remedium *l. rem majoris 2. c. de rescind. vendit.*, etiamsi laudum, et arbitramentum approbasset.
- 3.º si laudum contineat iniquitatem notoriam et manifestam, admittitur etiam ab eo appellatio, etiamsi compromissum sit juramento confirmatum.

Apud veteres, lites magis armis quam juris disceptatione finiebantur. Tandem per constitutionem pacis publicae statutum est ut nemo privatorum sibi jus dicat.

Judicii nomen varias, easque in jure receptas significationes habet.

- 1.º Judicium aliquando significat animi discretionem, et rationis usum: 2.º aliquando sumitur pro opinione et credulitate: 3.º pro ultimae voluntatis elogio: 4.º pro actione in judicio mota: 5.º pro ipsa rei examinatione: 6.º pro condemnatione: 7.º pro sententia: 8.º pro jurisdictione et potestate authoritativa: 9.º denique sumitur pro toto processu, seu discussione causae, quae inter actorem et reum iudice competente agitur.

Quaestio est ipsa res, vel jus controversum, quod deduci potest in judicium.

Causa est ipsa quaestio in judicium deducta.

Litis nomine venit actio, quae, causa controversa, deducitur in judicium.

Instantia est exercitium actionis, quod litis contestatione incipit.

Quaestio, quae in judicio disceptatur, est *facti* et *juris*.

Facti quaestio habetur cum de facto, ejusque circumstantiis quaeritur.

Juris quaestio habetur cum quaeritur de facti merito.

Judicia *originaliter* sunt juris naturalis, et hoc ostenditur necessi-

tate humani generis : *formaliter* sunt juris civilis , et hoc patet ex solemnitatibus judiciorum a jure civili inventis-

Petitio actoris , citatio rei , probatio causae , ejusdemque defensio , decisio illius , et sententiae pronuntiatio sunt juris naturalis.

Libelli oblatio , litis contestatio , juramentum calumniae , feriae , dilationes , fatalia , sententiarum formulae sunt juris positivi humani.

Summus Princeps de plano potest causam cognoscere , et alicui sic delegare ut eam dirimat simili modo.

Solemnitates judiciales per solemnitatem tolli possunt.

In nullo judicio omitti possunt ea , quae substantialia judiciorum dicuntur.

Judicium , ratione *causae efficientis* , seu *personarum judicantium* , partitur 1. in *ordinarium* et *delegatum* . Ordinarium dicitur quod instituitur coram iudice ordinario : delegatum in quo coram iudice delegato disceptatur. 2. In *ecclesiasticum*, et *saeculare* : ecclesiasticum est quod instituitur a iudice ecclesiastico quatali : saeculare quod expeditur a iudice saeculari quatali.

Ad iudicium ecclesiasticum pertinent : 1.° omnes causae spirituales , ve his annexae : 2.° lites etiam civiles si vel uterque litigans , vel reus conventus sit de foro ecclesiastico : 3.° crimina haeresis , apostasiae , schismatis , simoniae et similium : 3.° In *mixtum* , quod habetur quando causae coram iudice ecclesiastico vel saeculari , prout alterum praevenerit , agitari possunt.

Ratione *materiae* iudicium dividitur :

1.° in *spirituale* et *temporale* . *Spirituale* est in quo causa spiritualis , vel spirituali annexa tractatur : *temporale* in quo de re mere temporali , et profana contenditur. Spirituale iudicium minus late patet quam ecclesiasticum , temporale magis late quam saeculare.

2.° In *universale* , *generale* , et *speciale*. *Universale* est in quo controversia movetur de aliqua universitate. *Generale* , quod ad plura objecta , sed separata porrigitur. *Speciale* , quod instituitur circa rem specialem , determinatam ac singularem.

3.° In *reale* et *personale*. *Reale* est in quo disputatur de jure in re ; *Personale* , in quo instituitur actio in personam.

4.° In *petitorium* et *possessorium*. *Petitorium* vocatur in quo litigatur de proprietate rei. *Possessorium* in quo inter partes contentio est de sola rei , vel juris possessione , aut quasi possessione :

5.° In iudicium *bonae fidei* et *stricti juris* . Iudicium *bonae fidei* est in quo liberam potestatem a lege sibi concessam iudex ha-

bet, ut aestimare ex aequo et bono possit - *stricti juris*, in quo facultas judicis est restricta, ita ut ultra id quod vel nominatim inter partes actum, vel specialiter legibus de negotio cautum est, sententia sua non possit progredi.

6.º In *simplex* et *duplex*. *Simplex* censetur in quo unus subit vicem actoris, alter vicem rei. - *Duplex* dicitur in quo uterque litigantium est actor, et uterque reus.

Ratione *formae* judicium dividitur in *plenarium* et *summarium*. *Plenarium*, quod etiam *ordinarium*, et *solemne* dicitur, est in quo, juris ordine, et solemnitatibus accurate servatis, de causa cognoscitur et pronuntiatur. *Summarium*, quod etiam *extraordinarium* vocatur, est in quo, praetermissa observatione sollemnis ordinis judicarii, simpliciter et de plano proceditur.

Ex iis quae jure divino, vel naturale aut gentium requiruntur, nihil omitti in processu summario potest.

Ratione *finis* dividitur judicium in *civile* et *criminale*. *Civile* est in quo disceptatur de causa civili, seu in quo principaliter intenditur commodum privatum actoris. *Criminale* est in quo de crimine agitur criminaliter, sive ad vindictam publicam, vel poenam etiam extraordinariam applicandam.

Judicium criminale subdividitur

1.º in *capitale* et *non capitale*. *Capitale* est in quo agitur de crimine capitali. *Non capitale*, in quo agitur de crimine non capitali.

Capitale crimen dicitur, ex quo reo irroganda est poena capitalis, tam naturalis, quam civilis. *Non capitale crimen* est ex quo reus, salvo capite, tam naturaliter, quam civiliter loquendo, circa bona, existimationemque punitur, aut aliquam corporis coercionem sustinet.

2.º Item subdividitur in *publicum* et *privatum*. *Publicum* est in quo agitur de crimine, quod accusare cuivis ex populo est permissum. *Privatum* est in quo agitur de crimine, quod accusandi jus iis tantum competit, ad quos res vel injuria pertinet:

Personae ad judicium concurrentes sunt duplicis generis: aliae *principales*, quae judicium constituunt; aliae *minus principales*, quae non sunt necessariae ad illud instituendum.

Judex, *actor*, et *reus* judicium quodcumque constituunt. *Judex* est persona, quae publica autoritate judicio praeest, et rem controversam secundum juris praescriptionem decedit. *Actor* est qui actionem proponit et prior ad judicium provocat. *Reus* est qui ab actore in jus vocatus, ejus actionem propulsando, se defendit.

Ex personis quae in judicio interveniunt minus principaliter, aliae juvant litigantes; ut advocati, procuratores, testes ecc. aliae judicem 1.º *consultando*, ut faciunt assessores et consilarii: 2.º *acta* judicii conscribendo, ut tabelliones: 3.º *exequendo* quod *judex imperat*, ut apparitores, cursores, executores ec.

Assessores ab *assidendo* dicti sunt, quod eum in finem assumuntur, ut judici assideant, eumque suo consilio in judicando adjuvent. Hodierno autem jure in plerisque principum dicasteriis jurisdictionem etiam, et causarum decisionem habent.

Notarii varia sortiuntur nomina. Dicuntur *notarii* a *notis*, seu abbreviato scribendi modo, quibus olim gesta excipiebant: *scribae publici*, quia quae publice fiunt, publica auctoritate conscribunt: *actuarii* dum acta judicialia notant: *tabelliones*, quia annotationes suas olim referebant in tabulas; *protocollistae*, quia hodie protocollum, seu librum actorum habent.

Cursorum officium est jussa sui magistratus et judicis implere, litigantes in jus vocare, actusque judicarios exequi.

Auditores sunt, quibus vel tota causa, vel certus causae articulus examinandus committitur, eo fine ut post diligens examen super hoc institutum, rem omnem exponant judici, ejusque decisioni relinquunt. Horum usus est in curia romana, et apud legatos Sedis apostolicae.

Referendarii sunt qui causarum momenta discutunt, et postea earum substantiam, rationem et merita judici, et assessoribus referunt, sicque illos ad sententiam ferendam instruunt.

Non necesse est in omni judicio intervenire judicem, actorem, et reum

1.º quia judicio criminali, quando agitur de crimine notorio, et per viam inquisitionis specialis ex officio proceditur, nullus est actor:

2.º quia aliquando proceditur per viam inquisitionis generalis ad inveniendum malfactorem, ubi tam actor, quam reus deficit.

Ut *judex cognoscere* et *judicare* de causa aliqua possit, necesse est, ut illa sit sui fori. Sed neque de causa qualibet, quae sui fori est, *judex potest cognoscere*, nam

1.º nemo potest esse *judex* in causa, in qua advocatus est:

2.º non admittitur tamquam *judex ordinarius*, vel delegatus ad tractationem causae, qui consimilem habet ipse tamquam actor vel reus:

3.º non potest aliquis esse *judex* in causa propria, seu tali, cujus emolumentum, vel damnum ad ipsum suo nomine pertinet.

Princeps, seu *judex supremus* in causa propria, sive quae verti-

tur inter ipsum et subditos iudex esse potest, si vel arbitris eam decidendam committat, vel iudices ordinarios, aut delegatos constituat, qui ius inter ipsos et subditos suos dicant.

Iudex principe *inferior* in propria causa *regulariter* iudicare non potest.

Plures vero sunt casus quibus inferior iudex *legitime* potest procedere in causa, quae ipsiusmet est, aut videri potest.

- 1.º In iis, quae sunt jurisdictionis voluntariae, exceptis actis, qui specialem causae cognitionem exposcunt:
- 2.º si factum, e. g. injuria, ipsi iudici illata, sit notoria, ubi tamen quoad irrogationem poenae est distinguendum, an injuria illata sit iudici utpote tali, an ejus personae. In *primo casu* potest in injuriantem decernere poenam tam ordinariam, quam arbitriam: in secundo casu arbitriam quidem irrogare non potest, quia esset iudex in causa propria:
- 3.º quando Episcopus, vel alius similis praelatus iudicat in causa sua ecclesiae; ubi distinguendum an causa directe spectet ad ipsam ecclesiam, an ad episcopi personam. Si *primum* potest Episcopus in ea causa esse iudex: si *secundum* nequit iudicare;
- 4.º in causa competentiae, sive quando iudex rationabiliter dubitat, an jurisdictio quam habet, se extendat ad causam perlatam ad suum tribunal.

Acta et sententiae pronuntiatæ a iudice solum existimato, sive qui revera iudex non est, si *probabili* et *publico*, seu *communi populi errore* talis esse existimatur, sunt valida.

Acta iudicis existimati, quantumvis is careat titulo colorato, valent.

Plures sunt casus in quibus acta iudicis existimati valent.

- 1.º Valent acta Episcopi, cujus electio propter quodcumque juris humani impedimentum fuit nulla, si ejus nullitas publica ignoretur:
- 2.º Valent absolutiones collatae a Sacerdote, et coram eo celebrata matrimonia, etsi vere parochus non sit; modo pro legitimo parochus communiter sit habitus:
- 3.º eadem acta, sententiae, et absolutiones subsistunt, quantumvis episcopus excommunicatus, suspensus ecc. fuisset, modo communi errore existimetur adhuc praeditus jurisdictione sufficienti:
- 4.º ea ipsa valebunt, quantumvis impedimentum unus, vel alter sciverit, modo ii, a quibus gesta sunt, pro veris iudicibus communi errore sint habiti:
- 5.º imo valent acta, quae iudex mala fide egit, scilicet sciens

se carere jurisdictione , modo communi errore hac praeditus existimetur :

- 6.º eadem acta valent , etsi una , vel utraque pars sciat , judicem coram quo agunt legitima potestate instructum non esse , modo communiter habeatur pro vero iudice.

Possunt agere et conveniri in iudicio qui legitimam personam standi in iudicio habent,

In iudicio stare nequeunt

- 1.º *infantes , furiosi , amentes , surdi , et muti , et prodigi.*
- 2.º *Servi proprie dicti* in causa pecuniaria , quia quoad actus civiles pro mortuis habentur.
- 3.º *Pupillus* sine auctoritate tutoris , dummodo non agatur de aliquibus causis criminalibus , et momentanea possessione , et adversarius eum non removeat contra ipsum excipiendo.
- 4.º *Minor 25 annis* sine auctoritate curatoris. Agere vero et conveniri potest absque huiusmodi auctoritate. 1.º Si 20. aetatis anno impleto , veniam aetatis impetravit : 2.º in causa momentaneae possessionis : 3.º si querelam porriget de thoro violato : 4.º in causa alimentorum : 5.º cum de castrensibus , aut patris testamento litem agit : 6.º in praeparatoriis ad iudicium : 2.º si absque tutore , vel curatore contrahens cum aliquo juret se esse majorem , et postea ex tali contractu oriatur controversia : 8.º si in causis civilibus sine tutore , vel curatore iuravit gestis , vel in iudicio gerendis non contravenire : 9.º si causa sit spiritualis : 10.º si in iudicium deducatur causa connexa cum spirituali.

Minor vero *impubes* nequit stare in iudicio sine curatore 1.º in causis spiritualibus , vel quae sunt spiritualibus annexae ; sed eidem dandus est curator , qui loco illius litem prosequitur , et 2. in quibuscumque causis , in quibus consuetudo legitima praescripta concedit *minori* potestatem sine interventu curatoris litigandi in iudicio.

- 5.º *Filius familias*. Hic tamen si *cum patre* litigare velit , indiget venia a praetore oblenta : si *cum extraneo* indiget consensu patris , et si major sit annis 25. De hoc consensu patris non indiget 1. si lis sit de bonis castrensibus , vel quasi castrensibus : 2. si pater longius absit , aut dementia laboret , aut alias periculum in mora versetur : 3. in praeparatoriis iudicii usque ad contestationem litis exclusive ; 4. in momentanea possessione : 3. quando agitur de thoro violato : 6. in his , quae extraordinario officio iudicis explicantur ; 7. in causis bo-

norum adventitiorum : 8. in causis spiritalibus , et quae ab his dependent , modo sit pubes : 9. in causa personali.

6.º *Mulieres*. Hic tamen distinctioni locus est inter causas civiles et criminales. In *civilibus* invitae personaliter ad iudicium trahi non permittuntur : si tamen velint , agere et respondere in eo possunt. In *criminalibus* non quidem permittuntur agere , vel accusare excepto casu , in quo suam injuriam prosequantur , vel id publica utilitas , aut natura causae exposcat : si tamen atrocis alicujus criminis reae sint , invitae in iudicium trahi possunt.

In causis criminalibus et civilibus foeminae viles inhoneste , et luxuriose viventes , ad iudicium personaliter evocari , et si criminum reae sint , seorsim tamen a viris detineri non prohibentur.

7.º *Excommunicatus* excommunicatione majore. Hic vero adhibenda est haec distinctio. Si excommunicatus vitandus *reus est necessarius* , non solum admittitur , sed etiam compelli ad respondendum in iudicio potest , in quacumque causa conventus fuerit. Si *reus est voluntarius* , antequam absolvatur ab excommunicatione , ad respondendum in iudicio non admittitur.

Excommunicatus non vitandus in iudicio stare potest ut *actor* , si neque pars contra eum excipiat , neque iudex illum repellat. Si vero sit excommunicatus vitandus , *regulariter* ab *agendo* repelli debet.

Reus excommunicatus potest actorem reconvenire , si *causa reconventionis cum causa conventionis connexa sit* ; si *causa nova sit* , et *cum illa conventionis non connexa* , actorem nequit reconvenire.

Excommunicatus in iudicio conventus cogi potest , ut per procuratorem respondeat , si causa *ardua* non sit : si causa *ardua* sit , potest per se ipsum comparere , et respondere in iudicio.

8.º *Religiosus*. Hic ut conveniat , vel conveniatur in iudicio , eget consensu praelati , exceptis hisce casibus. 1. Si obtineat beneficium ecclesiasticum , quod annexam habet administrationem aliquam. 2. Si studiorum et aliorum negotiorum causa a monasterio procul absit : 3. Si agere velit , ut in religione retineatur , vel ab ea expulsus restituatur etc. 4. si proprius praelatus tamquam dilapidator etc. accusandus sit : 5. Si defendendus sit proprius praelatus incarceratus. 6. Si tuenda causa monasterii , et praelatus sit absens. 7. Si conveniendus sit causa proprii delicti.

Praelatus super ecclesiae , vel monasterii rebus , juribusque com-

munibus, nisi sit causa majoris momenti, vel administratio in casu aliquo speciali ad praelatum, et capitulum pertineat communiter, sine consensu capituli, vel conventus in judicio agere et respondere potest.

Si agatur de bonis et juribus, quae a praelaturae bonis prorsus separata, et capitulo, vel monasterio specialiter attributa etiam quoad administrationem sint, in his agere, et conveniri debet capitulum, vel monasterium; neque ad hoc opus est consensu praelati.

Abatissae, praelati regulares, et alii praepositi monasteriis virorum possunt agere et respondere in judicio per constitutos procuratores super rebus et juribus monasteriorum suorum.

Jus agendi super rebus et juribus ecclesiae parochialis ad parochum spectat, si haec ecclesia proprium parochum habeat, nec alicui ecclesiae, vel monasterio unita sit. Si vero haec unio habeatur, super rebus, juribusque ecclesiae incorporatae agit et respondet in judicio collegium, vel monasterium, cui est incorporata.

Praelatus *inferior* potest agere et respondere in judicio super rebus et juribus ecclesiae sibi concredita, dummodo *superior* non velit ipsemet agere et respondere. Si tamen rerum juriumque administratio est penes *inferiorem* tantum, hic omnino praefendus est in agendo, vel respondendo in judicio.

Si capitulum sine consensu praelati, cum debuisset illum exquirere, in causa propria egit in judicio, et causam obtinuit, sententia in favorem ejusdem lata ratificari a praelato per subsequentem consensum potest.

Praelatus in causa propria capituli, capitulum in causa propria praelati admittitur ad agendum, et respondendum in judicio, si aut praelatus habeat speciale mandatum a capitulo, vel capitulum a praelato: si vero mandato ejusmodi careant, necesse est ut caveant de rato.

Nemo compelli potest ad agendum in civilibus et criminalibus. Excipitur

- 1.º qui jam semel actionem proposuit:
- 2.º qui alterum diffamavit:
- 3.º creditores studiosorum discessurorum ab academiis:
- 4.º tutores et curatores:
- 5.º administrator civitatis:
- 6.º haeres.

Actor et reus cogi possunt ut personaliter compareant in judicio, si judex sit supremus, puta Papa, Imperator, Rex: Ast ad hoc

cogi non possunt, quando judex est inferior supremo, dummodo causa non sit criminalis.

Actor et reus nequeunt cogi a iudice delegato Principis, etiamsi sit delegatus papae, ut se personaliter sistant in iudicio.

Judex inferior ordinarius, vel delegatus compellere potest partes ad personaliter comparendum in iudicio

1.º Si causa sit criminalis, et injungenda poena major:

2.º si praestandum sit iuramentum calumniae:

3.º si specialiter examinare oporteat qualitatem personae, maturitatem aetatis, iudicii discretionem:

4.º si actoris, vel rei praesentiam personalem necessitas juris exigat:

5.º si indicia contra reum sint vehementia, et accedente praesentia rei, veritas facilius deprehendenda speretur:

6.º si iudex delegatus papae ad hoc habeat speciale mandatum.

Ea quae ad factum pertinent, non per advocatos, sed per ipsas personas principales proponi debent. Excipiantur quatuor casus:

1.º si principalis sit homo simplex, et rudis:

2.º si advocatus ad factum proponendum in iudicio habeat speciale mandatum:

3.º si consuetudo expositiones facti ab advocatis admittat:

4.º si iudex et pars altera non contradicat, quando advocatus ea proponit, quae facti sunt.

Qui promisit se litigaturum coram iudice, sedenti pro tribunali, etsi litem nondum sit contestata, non potest amplius iudicium recusare, vel exceptionem fori declinatoriam opponere, nisi nova causa superveniat vel antiqua, quae latebat et ignorabatur, delegatur.

Causae ecclesiasticae sunt duplicis generis aliae *mere ecclesiasticae*, seu *spirituales*, et aliae *non mere ecclesiasticae*, seu *temporales*. De mere ecclesiasticis indubitata apud omnes tam catholicos, quam heterodoxos sententia est, illas ad cognitionem iudicis ecclesiastici, et quidem solius, laicis omnino exclusis, spectare.

Item ad cognitionem iudicis ecclesiastici pertinent illae causae, quae ab intrinseco spirituales non sunt, sed spirituali tantum annexae, quales sunt causae reddituum ecclesiasticorum, decimales etc.

Judex laicus *principaliter* et *per se* de jure patronatus non potest cognoscere, vel pronuntiare: quamvis id ei permissum sit *secundario* et *accessorie*, quod verificatur si ipse per sententiam condemnet possessorem castri alicujus, ut illud domino suo reddat una cum juribus patronatus ei annexis.

Ad judicem saecularem spectat cognoscere de quaestione orta super jure sepulturae, *si quaestio sit mere facti*: si vero *quaestio sit juris*, ad judicem ecclesiasticum cognitio causae pertinet.

Coram solo iudice ecclesiastico causae matrimoniales decidendae sunt.

In causis matrimonialibus infidelium iudex competens est solus iudex saecularis.

Circa solemnitates matrimoniorum extrinsecas, etiam inter christianos princeps saecularis statuere potest.

Magistratus saecularis potest cogere subditos suos poenas infligendo, ut ea, quae jure ecclesiastico de contractu matrimonii statuta sunt, observentur.

Ad solum iudicem laicum cognitio de causa dotis, et alimentorum spectat, si de eadem causa *principaliter* agatur; si *accessorie* ita ut quaestio incidat in causa divortii ad iudicem ecclesiasticum spectabit de illa cognoscere.

Quando dubitatur an causa sit spiritualis, vel temporalis, ejus decisio pertinet ad iudicem ecclesiasticum.

Laicus potest de causis spiritualibus cognoscere ex delegatione summi Pontificis, non vero ex delegatione alterius praelati ecclesiastici.

Causae profanae si agitentur inter clericos, vel saltem reus sit clericus, tractandae sunt a iudice ecclesiastico: si vero agitentur inter laicos, vel saltem reus conventus sit laicus, solius iudicis laici cognitioni, et jurisdictioni subsunt.

Interdum accidit ut in causis etiam temporalibus reus laicus ecclesiastico iudice conveniri possit. Hoc evenit 1. si vidua, pupillus etc. sint vi oppressi, et rerum suarum possessione dejecti: 2. si laicus res ad ecclesiam pertinentes turbet et invadat: 3. si agatur de peccato: 4. si consuetudine receptum sit, ut iudices ecclesiastici causas laicorum etiam civiles cognoscant: 5. si iuramentum contractui adjectum sit: 6. si causa sit mihi fori; 7. si constet, quod iudex saecularis desit officio suo in administranda justitia actori; sive clerico, sive laico.

Iudex ecclesiasticus potest supplere negligentiam illorum iudicum saecularium, qui superiorem in temporalibus non cognoscunt; non vero illorum, qui talem superiorem cognoscunt.

Iudex saecularis supplere negligentiam iudicis ecclesiastici nequit, utpote ille cui desunt ad hoc faciendum cognitio, et jurisdictio.

Princeps saecularis potest supplere negligentiam iudicis ecclesiastici, si is ejus vassallis non administraverit justitiam.

Causae mixti fori tractandae sunt ab eo iudice, qui alterum cum quo cumulativam potestatem cognoscendi de huiusmodi causa habet: causae cognitionem in se suscipiendo praevenerit. Ad hoc autem duo requiruntur. 1. Ut causa ex se, et ex natura sua sit temporalis: 2. Ut vi legis aut consuetudinis cognitionem ejus suscipere iudex ecclesiasticus possit.

Causae mixti fori sunt 1. illae de matrimonio, decimis, jure patronatus etc. quando circa ea moventur quaestiones facti: 2. restitutionis, si ab ecclesia petatur contra laicum: 3. miserabilium personarum, quae sunt vi oppressae: 4. juramenti, quando agitur de ejus observantia; 5. usurarum, si contractus aliquam iniquitatem contineat: 6. adulterii, nisi de eo agatur ad dissolutionem, vel divortium: 7. criminum polygamiae, sodomiae etc. 8. blasphemiae, divinationis etc. 9. sacrilegii falsationis litterarum apostolicarum.

Si laicus a iudice ecclesiastico propter crimen mixti fori punitus sit poena *ordinaria* secundum canones et leges statuta, ob idem crimen non poterit etiam puniri a iudice laico: si contra solum affectus sit ab eodem iudice ecclesiastico poena *medicinali*, et *legibus civilibus non definita*, ob idem crimen poterit in eum animadverti in foro saeculari adhuc poena ordinaria per leges statuta.

Laicus criminis accusatus, si in foro ecclesiastico absolutus sit, accusari, vel condemnari a iudice saeculari non potest amplius, saltem quoties crimen non fuit obnoxium poenae sanguinis, et condigne a iudice ecclesiastico puniri potuit.

Si lis agatur inter duos vassallos, de ea cognoscere debet dominus directus.

Si lis agatur inter vassallum et extraneum, causae cognitio pertinet ad iudicem ordinarium rei conventi.

Quando lis habetur inter vassallum et dominum directum, si vassallus rem, de qua controversia est, dicit esse allodiam et liberam, tunc controversia decidi debet a iudice ordinario rei conventi: si vero fateatur rem feudalem esse, sed quaestio tantum incidit super fendi concessione, devolutione etc., tunc cognitio causae pertinet ad pares curiae, si tales sint, vel si nulli sint pares curiae, iterum ad iudicem ordinarium rei conventi.

Pares curiae appellantur convassalli ejusdem domini directi, degentes in eodem territorio, nam si in diversis districtibus habitent, inter se pares curiae non sunt.

Si lis sit inter dominum directum , et extraneum , iudex ordinarius rei conventi iudicat.

Si dubium oriatur , cuius ex duobus litigantibus feudum sit , decisio controversiae pertinet domino directo , quia causa vere est feudalis , ac proinde non ab alio , quam ab ipso domino rectius et expeditius tractari potest.

Si vero neuter litigantium aliud feudum a domino directo obtineat , cognitio causae competit iudici ordinario.

Causae connexae . nisi aliud quid obstet , ab uno eodemque iudice cognoscendae sunt.

Causae connexae dicuntur , quae communem habent liquidationis , et discussionis qualitatem , ac rationem , propter quam una sine altera plene , ac liquide cognosci , ac definiri nequit.

Pluribus modis possunt esse causae connexae. 1. *Ratione personarum* : 2. *ratione rei* : 3. *ratione questionis praejudicialis* in iudicium incidentis : 4. *ratione reconventionis* : 5. *ratione actionis generalis*.

Ille habetur tamquam iudex legitimus in causis connexis , qui est superior respectu omnium interesse habentium.

Iudex qui cognovit de una causa , cognoscere de altera connexa non potest 1. si reus conventus contra dividendum causarum continentia non excipiat : 2. si iudex , coram quo agitur una ex connexis , respectu alterius ex illis sit incompetens : 3. si unus ex litigantibus sit laicus , alter clericus : 4. si reus in primo iudicio contumax fuit : 5. in executiviis , seu cum ad executionem proceditur : 6. si iuramentum contractui adjectum fuerit.

Judiciorum forma consistit in *processu iudiciario* , qui variat juxta stylum et consuetudinem.

Effectus iudicii sunt 1. quod litibus et controversiis imponat finem , eoque rem deducat , ut quisque consequatur , quod suum est : 2. quod iudicio caepo , neuter litigans adversario dissentiente , a iudicio possit recedere : 3. quod acta coram iudice incompetente sint invalida.

Judicium redditur nullum 1. ex defectu capacitatis et competentiae iudicis : 2. ex defectu personarum versantium in iudicio : 3. ex defectu actus , sive solemnitatis substantialis : 5. ex defectu ordinis iudiciarii.

In iis iudiciis , in quibus magis consideratur aequitas , ut in foro canonico , et camera imperiali , nullitates ex defectu solius processus et solemnitatis provenientes non attenduntur.

Finitur iudicium duobus modis per *sententiam definitivam* , et ali-

quando etiam ante illam: In hoc secundo casu finitur 1. *mutua voluntate partium*: 2. *absolutione ab observatione iudicii*: 3. *lapsu temporis*; exceptis 1. causis fiscalibus, 2. causis in consistorio agitis, 3. causis ubi a Principe instantiae terminus prorogatur, 4. et causis ubi reus conventus subterfugiis et cavillationibus suis impedimenta objicit, quominus intra trienni terminum ferri sententia definitiva possit.

Peti potest absolutio ab observatione iudicii 1. si in progressu litis appareat, quod intentio, ac petitio actoris in libello inepta proposita fuerit: 2. si post litem contestatam, reo praefixum terminum comparente, actor contumaciter absens causam non prosequatur, 3. si ante litis contestationem, actore non comparente in termine peremptorio, compareat reus, et contumaciam absentis accuset.

Hodie modus finiendi lites lapsu biennii in causa criminali, et triennii in causa civili a foro recessit: nam 1. in tribunalibus supremis principum ex consuetudine nunc potius habetur ratio; 2. in multis etiam tribunalibus inferioribus receptum est, ut, lite etiam intra triennium non finita, instantia tamen non censeatur perempta: 3. de jure SS. canonum non tantum consuetudine, sed lege scripta instantia videtur esse perpetua quoad omnes causas, excepta illa appellationis, cui finiendae annus praefixus est.

Fori nomen multipliciter accipitur. 1. significat locum rerum venalium negotiationi destinatum: 2. districtum, in quo quisque iudex jurisdictionem habet: 3. locum, qui ad exercendas, ac iudicis sententia definiendas lites est destinatus. 4. jurisdictionem exercentis iudicium, seu publicam potestatem de causa in iudicium deducta cognoscendi, ac renuntiandi.

Forum dividitur 1. *in competens*, et *in incompetens*. *Forum competens* est in quo reus conveniri potest et debet. *Incompetens* in quo reus nec conveniri potest nec debet.

2. In ecclesiasticum et saeculare. Forum ecclesiasticum subdividitur in *internum* et *externum*.

3. In *ordinarium* et *extraordinarium*. *Ordinarium* est quod habent iudices in personas, et causas specialiter non exemptas ratione domicilii, delicti, rei sitae etc. *Extraordinarium*, quod ex accidenti competit, ut fit per prorogationem, continentiam, vel connexionem causarum. *Ordinarium* subdividitur in *commune* et *singulare*.

4. In *contentiosum* et *voluntarium*. Illud est in quo exercetur jurisdictio contentiosa; hoc in quo voluntaria.

Judex competens dicitur is cujus jurisdictioni subjicitur reus, seu coram quo actio, et lis proponi, atque institui, et finire potest.

Alius est *simpliciter competens*, quem sc. pares litigantes adire possunt et debent.

Alius est *per se incompetens*, qui tamen consensu partium litigantium, dum jurisdictionem ejusdem prorogant, competens fieri potest.

Utrique opponitur judex, qui simpliciter est incompetens, ita ut nec partes jurisdictionem ejusdem prorogare in se consensu suo possint.

Generali commissione eorum, quae ad forum ecclesiasticum spectant, etiamsi videtur comprehendi jurisdictio utriusque fori tam interni, quam externi, tamen si extensione commissionis ad forum internum praejudicetur alicui tertio, commissio ad forum externum restringi debet: si non praejudicetur, etiam jurisdictio fori interni commissa censebitur.

Sententia lata a iudice *simpliciter incompetente* nulla est ipso jure.

Sententia lata a iudice *per se incompetente nulla est*, si pars litigans ab eo in jus vocata ignoraverit eum esse incompetentem: *valida est* si pars litigans iudicis incompetentiam sciverit, et tamen non opposita exceptione fori declinatoria, comparuerit.

Competentia fori deducitur 1. *ex persona iudicis, ejusque jurisdictione*. 2. *ex persona reconventi*: 3. *ex qualitate causae in iudicium deductae, vel deducendae*.

Si actor habeat forum diversum a foro rei, haec regula est, quod ille forum hujus sequatur, nisi aliter velit consuetudo,

Primus et ceteris amplior modus sortiendi forum est *domicilium*, quod in *commune* et *privatum* partitur. Commune civibus romanis est Roma. Privatum est vel *naturale*, seu *originis*, vel *accidentale*, seu *habitationis*, quod secundum est vel *necessarium*, vel *voluntarium*. Utrumque hoc dicitur *quasi domicilium*, quod petit diuturnam in loco commorationem; et *simpliciter domicilium*, quod stabili et perpetua habitatione contrahitur.

Verum domicilium habetur, ubi quis familiam, rerum, ac fortunarum summam sic constituit, ut inde non sit discessurus.

Ad comparandum domicilium in aliquo loco, requiruntur *animus* et *factum*: ut scilicet quis demonstret et voluntatem constituendae in eo loco habitationis perpetuae, ac stabilis, et reapse hanc habitationem constituat.

Ad domicilii comparationem sufficit, si quis in eodem loco habitationem constituerit, animo in eo perpetuo et stabiliter permanendi, etiamsi eadem non traxerit majorem bonorum suorum partem.

Ut quis in loco aliquo domicilium constituisse dicatur, non requiritur habitatio diuturna, si certum sit de animo transferentis domicilium, quod velit ibidem perpetuo persistere.

Quando dubium est de animo persistendi aliquo in loco, etiamsi aliqui requirunt decennium, ut animus hic praesumi de eo possit, tamen spatium temporis accommodati ad hanc praesumptionem hauriendam relinquendum est prudentiae, et arbitrio iudicis, qui proinde, ut recte ferat iudicium, accurate considerare debet circumstantias loci, personarum, et vel maxime causarum diuturnioris commorationis in loco.

Animus constituendi domicilium colligi et praesumi potest 1. ex domicilio originis: 2. ex matrimonio: 3. quando clericus alicubi beneficium habeat residentiam exigens: 4. si quis in aliquo loco majorem partem bonorum suorum possideat: 5. si quis venditis rebus suis, quas alibi habebat, in aliam urbem cum familia demigrarit: 6. si quis in aliqua civitate jus civitatis impetarit, et ibidem habitaverit.

Potest aliquis in duobus, vel pluribus locis simul habere domicilium, si aequali tempore in iisdem degat, non mathematice, ita ut in uno loco non plus uno die, quam in alio habitet; sed moraliter, ut in quolibet loco per magnam anni partem, quamvis non aequalem habitationem habeat.

Domicilium quandoque haberi potest absque habitatione ab iis tantum, qui ratione conditionis, vel status sui alicubi stabiliter manere tenentur.

Vis domicilii veri est, ut ratione illius sortiatur quis forum quoad universam jurisdictionem, tam contentiosam, quam voluntariam in causa civili et criminali.

Quasi domicilium sortitur aliquis in loco illo, in quo animo non perpetuo, sed per annum, vel majorem, vel saltem notabilem anni partem commorandi degit.

Effectus quasi domicilii est 1. quod hoc habentes, quamdiu ibidem existunt, teneantur legibus, statutis, et consuetudinibus illius loci.

2. Ut acquirant jus parochiae, et subditi ei fiant in foro externo, ita ut sacramenta non solum poenitentiae, sed etiam omnia alia recipere possint ab episcopo, vel paroco illius loci, excepto sacramento ordinis: 3. Ut in loco quasi domicilii

probabilius possint dispensari in votis, et juramentis, jungi matrimonio, et habere sepulturam.

Coram iudice loci, in quo aliqui habent quasi domicilium, possunt ipsi conveniri super contractibus, et delictis a se celebratis, vel commissis, etiamsi agatur de actibus alibi gestis.

Vagabundi ubique sortiuntur forum, et domicilium habere censentur, ubi inveniuntur, ita ut conveniri ibidem possint etiam ratione contractus alibi initi, et puniri propter delicta alio in loco commissa.

Vagabundi sunt qui nullam certam habitationem et domicilium habent, sed navigant, aut iter faciunt per mundum.

Quasi domicilium acquiritur *animo* persistendi in aliquo loco ad tempus anni notabile, et *facto*.

Ratione *originis*, aliquis sortiri potest forum 1. in loco in quo ipse natus est: 2. ubi pater ejusdem natus fuit: 3. ubi natus est ejusdem avus paternus, modo, vivente avo, ipse conceptus fuerit.

Ratione *originis fortuitae*, aliquis sortitur forum in loco, in quo ex matre transeunte editus in lucem est, si natus sit dum parentes ejus, domicilio priore deserto, alibi domicilium constituturi migrabant: si vero in itinere natus sit, dum parentes ad domicilium, a quo negotiationis causa exivere, redibant, sortitur forum ubi domicilium parentes habent.

Ex *materna origine* illi filii sequuntur forum matris, qui vulgo quaesiti vel spurii sint.

Quoad jurisdictionem principalius domicilium habitationis, quam originis considerandum est, quia per hoc subicitur quis solum secundum quid, ita ut conveniri in eo non possit, nisi in loco sit praesens; per illud fit quis absolute subjectus jurisdictioni magistratus loci, in quo domicilium habet, ita ut absens etiam conveniri possit.

Domicilium originis, *jure scripto* spectato, per translationem habitationis in alium locum non amittitur; sed ita transiens manet civis loci originis, et retinet hujus jura.

Domicilium originis, spectato *jure consuetudinario*, amitti potest ab eo, qui alio domicilium suum transtulit, ita ut transiens non amplius subjectus sit jurisdictioni judicis loci originis.

Non valet statutum, quo cives et originarii vetantur civitatem, et domicilium mutare, quia libertatem infringit.

Domicilium generale civibus romanis, et omnibus imperio romano subjectis Roma est; quod hodie non amplius verificatur quoad

laicos, et quoad causas profanas, cum Roma modo non sit sedes imperatoris.

Clerici adhuc hodie conveniri possunt in curia romana, etsi alias specificè ibidem forum non sortiantur, modo, dum conveniuntur, ibi existant.

Laici in causis spiritualibus possunt conveniri in curia romana, si ibidem reperiantur, nec causam domum revocandi habeant.

Roma hic non accipienda est materialiter, et pro determinata urbe, quae eo nomine appellatur, sed pro illo loco ubi Pontifex residet, sive Roma is sit, sive alius locus.

Alter modus sortiendi forum est contractus; nam quisque in eo loco, in quo contraxit, etiam sortitur forum, ut ibidem conveniri possit ratione illius contractus.

Ratione contractus sortitur forum qui in tali loco contraxerit; neque interest, quis contraxerit, modo de jure potuerit contrahere.

Ratione contractus sortitur forum etiam is, qui privilegium habet, ut non teneatur respondere, vel solvere, nisi in certo loco; exceptis iis, qui hujusmodi privilegium in corpore juris communis clausum habent.

Ratione contractus sortitur forum etiam clericus, modo judex, eorum quo ipse convenitur, sit ecclesiasticus.

Peregrini sortiuntur forum in loco, quo contraxerunt, si ibidem moram aliquam trahunt; si vero non morantur, et statim recessuri sint, ratione contractus conveniuntur in loco contractus, quoties ii, qui cum illis contrahunt, nesciant eos brevi discessuros esse; secus in loco domicilii sui.

Viator etiam sine mora transiens, ratione contractus in loco contractus conveniri potest ab eo qui scivit illum peregrinum esse, et brevi discessurum, si 1. ita loci consuetudo postulet: 2. si inter contrahentes ita conventum: 3. si agatur de iis, quae in ipso contractu more implenda sunt: 4. Si is qui tamquam viator contraxit, ex post facto iterum ad locum contractus revertatur: 5. si peregrinus qui contraxit, de fuga, vel alia fraude suspectus sit.

Ratione quasi contractus forum sortitur contrahens in loco contractus.

Contrahens conveniri potest in loco contractus celebrati, si ibi interveniatur, ad ejus rescissionem et annulationem, quoties ipse contractus aut nondum perfectus sit ex utraque parte, aut laboraverit vitio quodam intrinseco.

Si vero contractus ex utraque parte perfectus sit, nec vitio

aliquo intrinseco labore, sed rescissio petatur ex qualitate aliqua extrinseca, contractus rescissio petenda est a iudice domicilii rei conventi.

Super distractu, seu super resolutione non facienda, sed facta, reus conveniri debet in loco distractus, seu ibi, ubi resolutus, seu rescissus contractus est.

Is, qui administrationem gessit, sortitur forum, et conveniri potest in eo loco, quo administravit, si in eo reperiatur.

Si huiusmodi administrator absens sit, compelli potest ad comparandum in loco administrationis gestae, sive haec sit publica, sive privata.

Contractus regulari debet juxta jura et consuetudines loci ubi agitur causa, si agatur de litis et iudicii ordinatione.

Si vero agatur de causae decisione, observanda sunt jura, et consuetudines loci contractus celebrati.

Contrahens conveniri potest in loco contractus, si ibi inveniatur, nec aliter conventum inter contrahentes, vel per leges particulares statutum sit.

Potest absens conveniri in loco contractus ratione contractus 1. si locus contractus, sit simul domicilii: 2. si ibi se responsurum promisit, simulque foro domicilii expresse renunciavit: 3. si agatur de reddenda ratione administrationis: 4. si cum defuncto ratione contractus coram iudice loci contractus lis jam contestata sit: 5. si reus conventus sit studiosus, qui, relictis in loco academiae debitis, discessit insalutato hospite.

Contrahens etiam praesens in loco contractus conveniri nequit 1. si ita conventum sit inter contrahentes: 2. si debitor sit advena: 3. si aliter statutum non sit legibus locorum particularibus.

Si solutioni et implemento contractus destinatus sit locus *certus*, reus sortitur forum non in loco celebrati contractus, sed ibi, ubi se soluturum promisit.

Si vero solutioni et implemento contractus locus *incertus* sit destinatus, tum attendendus est modus incertitudinis; nam multipliciter promissio huiusmodi incerta fieri potest.

Si reus peregrinus in eo loco, ubi contraxit, vel promisit se soluturum, reperiatur, iudex exercere potest suam jurisdictionem in ejus personam, eam per citationem in jus vocando, et vocatam ad comparandum opportunis remediis compellendo.

Si idem peregrinus non reperiatur, citari potest a iudice loci contractus, quoties ipse reus ibidem habeat aliqua bona.

Si hic reus nulla habeat bona in loco contractus, sed alibi possideat, tunc iudex loci contractus, vel solutionis promissae po-

test illum citare per litteras requisitoriales, ad judicem domicilii datas.

Quoties vero hic reus nusquam bona habeat, actor convenire debet debitorem super impletione contractus coram judice domicilii.

In contractibus regulariter remissioni locus non est.

Tertius modus sortiendi forum est res sita.

Coram judice rei sitae regulariter conveniri possunt personae omnes, etiamsi alias tali judici subjectae non sint.

Reus in loco rei sitae conveniri potest actione reali tantum, non vero personali, nisi sit in rem scripta.

Reus sortitur forum ratione rei mobilis, aut semoventis, si haec in loco, saltem ad aliquod tempus, permansura sit: secus non sortitur.

Reus in loco rei sitae actione reali conveniri potest etiam quando in eo non reperitur.

Possessor rei in loco rei sitae conventus, potest se liberare ab intentata sibi actione nominando authorem suum, si possideat nomine alieno: si vero possideat nomine suo, non liberatur, etiamsi nominet authorem suum.

In loco rei sitae potest institui etiam iudicium possessorium.

Arbitrio actoris relinquitur, an reum coram judice domicilii, vel territorii, in quo res contentiosa existit, convenire velit.

Quartus titulus, et modus sortiendi forum jure communi est delictum.

Delinquens quicumque; quaecumque delictum committat, in loco delicti forum sortitur.

Si delinquens deprehendatur in loco delicti, seu territorio judicis, ab hoc puniendus est, prout ratio delicti postulat.

Si delinquens post crimen patratum egressus sit loco delicti, et ipsi ante egressum sit insinuata citatio, denuo citari, et si contumaciter non compareat, processus adversum ipsum institui, et ferri sententia potest.

Si delinquens ante egressum loco delicti citatione praeventus non sit, tunc, *quoties constet in quo loco moretur reus*, necesse est, ut iudex delicti litteras requisitoriales det ad judicem territorii, ad quod delinquens abiit, huncque per illum citari curet: *quoties non constet, quo reus profugerit*, iudex, facta summaria informatione de delicto, potest illum citare per edictum in territorio delicti promulgandum.

Judex delinquentem in suo territorio, si hic in alium territorium fugerit, persequi, et in eo deprehensum apprehendere nequit.

Judex loci delicti petere potest remissionem delinquentis a iudice territorii, in quo delinquens transiit.

Ubi viget consuetudo remittendi reos ad iudicem delicti ad hujus petitionem, remissio delinquentis petenda, aut facienda est, observatis conditionibus, quas doctores exigunt.

Reus extra domicilii et delicti commissi loca *regulariter* non potest sortiri forum, neque puniri.

Si aliquis in uno territorio sauciatus inde abeat, et in utriusque territorii confinio decedat, reus sortitur forum in illo territorio, quo lethale vulnus inflixit.

Quando stans in territorio uno explodit scopulum, et globo illius alium consistentem in territorio confinanti occidit, reus sortitur forum in utroque territorio, atque idcirco inter utriusque territorii magistratus, et iudices locus est praeventioni.

Quando invenitur cadaver in confinibus duorum territoriorum jacens, et dubium est, in utro ex duobus lethale vulnus acceperit, probabilior et communior sententia docet reum tali casu sortiri forum utriusque territorii ratione delicti, ita ut inter utriusque iudices locus praeventioni sit.

Qui in uno territorio existens mandavit delictum alteri exequendum in alio territorio, *regulariter* hujusmodi mandans sortitur forum non in loco mandati dati, sed in loco executionis delicti.

Quando vel per statutum, vel per tribunalium usum specialem delicto commissio ab aliquo alia poena constituta est in loco domicilii delinquentis, et alia in loco delicti, tunc reo illa poena infligenda, quae statuta et usu recepta est in delicti loco, si factum *jure communi* prohibitum sit.

Si vero factum prohibitum sit solum *jure particulari* et *statutario*, reus puniendus est juxta varias consuetudines, quae vel in loco domicilii, vel in loco delicti existunt.

Clerici tam quoad res suas, quam quoad personas, a foro saeculari exempti sunt, et quidem *jure optimo*.

Clerici pro diversitate gradus diversos sortiuntur iudices.

Clericus coram non uno episcopo conveniri potest, sed ut laicus, ita et ipse plures potest habere iudices, coram quibus lis intentari contra eundem valeat.

Praeter episcopum dioecesanum, etiam alii praelati episcopo inferiores reperiuntur, qui vel ex lege, vel consuetudine vim legis habente, vel ex electione collegii ecclesiastici regularis, aut saecularis jurisdictionem ordinariam tam in foro interno, quam in externo habent, eamque in clericos sive saeculares, sive regulares sibi subjectos exercent.

Licet episcopus ordinarie tribunal, seu consistorium secum habeat in civitate sua episcopali, reipsa tamen jurisdictionem suam exercere potest in quolibet dioecesis suae loco.

Praelati episcopo inferiores, si habeant territorium proprium ex speciali jure privilegii, vel consuetudinis, intra fines illius territorii potest exercere jurisdictionem in subditos suos.

Praelati episcopo inferiores, si territorium proprium non habeant, jurisdictionem contentiosam sibi competentem possunt exercere in quovis dioecesis loco.

Clerici gaudent privilegio fori in omnibus causis, in quibus non est exceptio, ita ut nullus iudex saecularis possit per se judicare, vel condemnare clericos seu personas ecclesiasticas, nisi super hoc legitimam a pontifice, aut episcopo licentiam et commissionem habeat, vel causae genus exceptum sit.

Clerici coram iudice saeculari possunt conveniri 1. si causa sit feudalitatis; 2. si bona immobilia a principio ecclesiis, vel clericis donata sint cum reservatione jurisdictionis: si agatur contra laicum ad evincendam ab ipso rem, quem emit a clerico: 4. si clericus ratione officii alieno nomine conveniatur tamquam tutor, curator, vel procurator alicujus laici: 5. si clericus laicum conveniat coram iudice laico: si clericus sit haeres laici, et lis cum defuncto jam fuerit caepta.

Clerici, ecclesiae etc. in foro ecclesiastico etiam convenire de jure debent actione reali, non tantum super feudalibus, regalibus, aliisque cum reservatione donatis bonis, sed etiam super bonis, et rebus ceteris, quae in dominio suo habent.

Laico possunt delegari ab episcopo, vel alio praelato ecclesiastico causae civiles, non vero criminales.

In specie gaudent privilegio fori ecclesiastici 1. Clerici etiam prima tonsura duntaxat initiati, modo habeant qualitates a Trid. requisitas: 2. regulares utriusque sexus, et etiam novitii: 3. religiosi ordinum militarium: 4. eremitae, qui in approbata aliqua religione tria substantialia vota emiserunt: 5. rectores hospitalium.

Clericus in minoribus constitutus, vel prima tonsura initiatus gaudet privilegio fori, si *beneficium habeat, aut habitum cum tonsura deferat* etc.

Clerici conjugati gaudent privilegio fori relate ad causas criminales, si cum unica, eaque virgine matrimonialiter copulati sint etc.

Privilegio fori non gaudent laici ecclesiae, vel clericorum coloni, ministri, et familiares liberi, et uxores legitimae.

Clericus minor, vel religionis novitius propter delictum in statu laicali commissum, post ecclesiasticum statum assumptum, debet judicari a iudice saeculari, si ab hoc, antequam ipse clericatum susciperet, coeptum iudicium est per citationem: secus conveniri debet coram iudice ecclesiastico.

Clericus minor, vel religionis novitius, qui commisit delictum in clericatu, vel monasterio, et illo patrato, redet ad statum laicalem, judicari et puniri debet a iudice ecclesiastico.

Clerici *constituti in minoribus* privilegio fori privantur, si conditiones a Trid. requisitas non habent.

Clerici *in maioribus constituti* amittunt fori privilegium 1. si propter delictum curiae saeculari traditi sint: 2. si habitum et tonsuram clericalem nunquam deferant: 3. si rei sunt assassinii: 4. si dimisso habitu clericali se immisceant enormitatibus.

Judex saecularis potest capere et incarcerare clericum, quando hic sibi, vel proximo vult grave malum inferre, vel aliud delictum committere, quod absque coercitione et captura impediri nequeat: 2. quando deprehenditur in fragranti delicto: 3. quando crimen ab ipso commissum est notorium, et de ejus fuga dubitatur: 4. si sit debitor, et de fuga suspectus: 5. si laicum gravi injuria effecit: 6. si portet arma per leges principis prohibita.

Clericus recipiens *officium saeculare* a principe laico, et in illo delinquens, non potest a iudice saeculari puniri.

Clericus, qui deliquit dicendo falsum testimonium in iudicio saeculari, debet judicari et puniri a iudice ecclesiastico.

Clericus reus criminis laesae majestatis non defenditur fori privilegio, si inter perduelles reperiatur in pugna, sed occidi aut capi potest a saeculari potestate: si tamen vel in bello, vel alias captus sit, adversus eundem a saeculari potestate procedi non potest, nisi antea degradatus est etc.

Personae et loca ecclesiastica conveniri nequeunt coram iudice saeculari, et condemnari ab illo ad poenam, et resarcitionem ratione pauperiei, seu damni ab animalibus illorum illati.

Quoad causas spirituales non tantum clerici, sed etiam laici a jurisdictione, et potestate saeculari *jure divino* exempti sunt.

Quoad causas temporales clerici, et aliae personae ecclesiasticae a jurisdictione et potestate saeculari exemptae sunt *jure naturali*, vel *saltem divino positivo*, juxta aliquorum DD. sententiam: *jure humano* ex novo testamento derivato juxta alios

Doctores.

Clerici nec inviti, nec volentes renuntiare possunt privilegio fori ecclesiastici, et consentire in judicem laicum, ut coram ipso convenientur.

Clericis privilegio fori renunciantibus poene indictae sunt.

Si Clericus actor alium clericum trahet ad iudicium saeculare, perdit causam, si ea civilis sit, et excommunicatur, donec satisfecerit reo, et ecclesiae.

Clericus reus, si coram iudice saeculari conventus, voluntarie, se purget, vel respondeat coram eodem si causa sit civilis, perdit quod evincit, vel si retinere haec velit, amittit locum suum, seu debet deponi. Si causa sit criminalis, locum suum amittit, et deponi debet ab officio.

Praeter clericos etiam quidam laici forum privilegiatum habent, suntque quatuor praecipue illorum genera 1. Personae miserae; 2. milites: 3. Studiosi: 4. Principes et Ordines sac. romani imperii.

Nomine *personarum miserabilium* veniunt 1. Pupilli: 2. Viduae: 3. Foeminae, quae habent maritum a quo defendi nequeunt: 4. Virgo, si patrem non habeat, a quo defendi possit: 5. Senes decrepiti etc.

Personis miserabilibus triplex maxime privilegium competit ratione fori 1. Extra provincias in quibus sunt, ad comitatum, h. e. ad curiam etc. imperatoris vocari nequeunt, nec ibi conveniri invitae: 2. si ipsae alios convenient, immediate Caesarem adire, et adversarios suos coram eo in prima statim instantia convenire possunt: 3. si vi oppressae, et spoliatae possessione sua sint, spoliatorem laicum coram iudice ecclesiastico, omissis etiam iudiciis aliis ordinariis, sub quorum iurisdictione sunt, convenire immediate possunt.

Ex personis miserabilibus nequeunt uti hoc privilegio iuris 1. Viduae viventes impudice; 2. Meretrices: 3. qui sua culpa in paupertatem, malumve aliud se praecipitarunt: 4. qui eidem privilegio renuntiarunt.

Miserabiles personae non possunt uti suo privilegio contra aliam personam miserabilem, eam trahendo in prima instantia ad curiam imperatoris.

Ratione fori militibus hoc privilegium conceditur, ut si in numerum militum, praestito iuramento, rite inscripti sint; coram alio iudice, quam militari, civili, aut criminali conveniri nequeant.

Privilegium militare non prodest reo, militi facto, postquam iam praeventus est ab alio iudice.

Rationi fori privilegiati sunt studiosi a Friderico I. Barbarossa constitutione in comitiis apud Roncalias lata, qua indulgit, ut si litem studiosis quispiam super aliquo negotio movere voluerit, eos coram *domino*, vel *magistro suo*, vel coram ipsius civitatis episcopo de eo conveniat, ita ut optio iisdem competat an coram hoc vel illo conveniri malint.

Hoc privilegio fori specialis gaudent 1. studiosi qui universitate publica sunt immatriculati, ac litteris ibidem dant operam: 2. Professores illorum: 3. Utrurorumque uxores: 4. Relictae eorum viduae: 5. Eorum filii et nepotes: 6. Eorum famuli, si in loco academiae iisdem inservient: 7. Notarii, Pedelli, Nuntii, Ostiarii academici.

Ut studiosus privilegio fori academici gaudeat requiritur 1. ut sit reus: 2. ut sit in album universitatis relatus: 3. Ut ad litterarum studia incumbat in studio generali, et academia approbata.

Privilegio fori academici gaudent etiam studiosi *cessatores*, seu ii, qui alio tempus terunt, vel a bonarum artium, aut scientiae studio aliena sectantur, donec ob ignaviam eo privantur, et academia excluduntur.

Hoc privilegio fori non gaudent tantum, qui extra patriam docent et discunt, sed etiam qui in patria hoc munus exercent.

Studiosi gaudent privilegio fori academici in causis tam civilibus, quam criminalibus.

Si studiosus alibi delinquat, et loco studiorum reperiatur, ad locum delicti remittendus non est.

Studiosus ex loco delicti ad forum academicum remittendus est, si petatur, vel ipse petat,

Ad instantiam rei, vel senatus academici non remittitur is studiosus, qui a iudice loci delicti commissi, vel celebrati contractus per citationem praeventus, et postea factus scholaris est.

Magistratus academicus habet aliquando jurisdictionem in clericos litterarum studiosos, si ejus corpus sit mixtum et clericis, et saecularibus; secus, in illos hanc jurisdictionem non habet.

Amittitur privilegium fori academici 1. discessu ab academia animo non redeundi: 2. si scholaris committat crimen, in quod lata est poena privationis fori academici: 3. si a vidua vel pupillo conveniatur: 4. si non habeat requisita: 5. si conveniatur de rebus, quas aliter, quem studiorum contemplatione, tractat.

Forum, in quo conveniri possunt Principes, et Ordines S. R. imperii, est camera imperialis, et iudicium imperiale aulicum,

cui accedunt postquam , primae , instantiae loco , coram iudicibus *austregarum* forum sortiti , et condemnati sunt.

Sub nomine Principum et Ordinum S. R. imperii venit 1. Classis principum , et principali dignitate illustrium : 2. classis praetorum , comitum , heronum , nobilium : 3. classis civitatum imperialium.

Causae quae decidi possunt iudicio *austregarum* sunt illae *matrimoniales* , *feudales* , *criminales*.

Quando persona *primae classis* convenitur a persona ejusdem secum ordinis , actor mittit reo libellum actionis , qua experiri cogit , ipsumque simul requirit ut se iudicio austregario submittat. Reus requisitus intra quatuor hebdomadas , a facta requisitione computandas , nominare tenetur quatuor principes regentes , partim ecclesiasticos , partim ecclesiasticos , partim saeculares etc. , a quibus actor eligit unum pro iudice.

Quando persona *primae classis* convenitur a persona diversi ordinis , varia experiendi remedia actori competunt.

Quando persona *secundi ordinis* convenitur a personis *primi ordinis* , vel accusatus tres electores , aut principes nominat , e quibus actor sibi unum assumat in iudicem : vel princeps actor ab imperatore impetrat sui status commissarium.

Quando persona *secundi ordinis* convenitur a *persona ordinis tertii* , vel omnino *extranea* , immediate convenitur in camera imperiali.

Praeter forum privilegiatum , de quo supra actum , habentur aliae fori specialis species , quibus atiquis iudici , qui alias secus non est , subditur.

Forum *jactationis* , seu *diffamationis* est illud inductum a *lege diffamari* 5. *Cod. de ingenuis manumissis* , cujus beneficio is , qui in possessione ingenuitatis constitutus , si a quopiam diffamatur , quod ingenuus non sit , apud iudicem conqueri , et petere ab eo potest , ut diffamanti assignet certum terminum intra quem probet veritatem suae diffamationis ; et si in probatione defecerit , perpetuum eidem imponatur silentium.

In causa jactationis , seu diffamationis , cognitio causae pertinet ad iudicem proprium personae diffamatae.

Remedium *legis diffamari citatae* non habet locum in sola status diffamatione , sed in omni causarum genere , ubi honestorum virorum fama , atque existimatio contra malignorum obtractiones illaesae conservari opus sit.

Eidem remedio locus est tantum contra laicum diffamatorem clericum , quantum contra clericum diffamatorem laici , dummodo in

hoc secundo casu judex laici diffamati saeculari adeat judicem ecclesiasticum clerici diffamatoris proprium, ut iste eundem ad comparandum in foro laici diffamati compellat.

Si judex, quem diffamatus pro satisfactione adiit, diffamatorem citaverit, ex citatione non inducatur praeventio, quando diffamatus plures habebat judices, coram quibus conveniri poterat: sed liberum est diffamatori, an coram illo, ad quem diffamatus provocavit, an coram alio judici diffamati proprio probationem jactationis velit suscipere.

Forum *leg. si contendat* 28. *de fidejussor.* praestat remedium, quod datur specialiter fidejussori, cui beneficium *divisionis* competit; et ex ejus tamen aequitate generali etiam ad alios casus extenditur.

Vi hujusmodi remedii is, qui in quacumque causa ab alio sibi litem movendam timet, proprium secum judicem adire potest, et implorando officium nobile ab eo petere, ut adversarius citetur, ac ipso praesente declaretur, se illius debitorem non esse, vel exceptionem sibi adversus eundem competere: ac propterea illi super ea causa perpetuum imponatur silentium.

Reus exceptionem, quam habet, vel habere se putat, nequit opponere casu, quo actor ideo intermittit agere, quod actio in certum diem, vel conditionem restricta sit, et dies nondum advenerit, aut conditio extiterit.

Forum *praeventionis* est illud, quod inducitur citatione, qua ille judex, qui causam in suo foro agitandam assumpsit, prosequi illam potest, et caeteros judices, quos ita praevenit, a cognitione illius causae excludere.

Ut inducatur praeventio requiritur 1. ut facta sit saltem citatio rei: 2. ut citatio ab eo judice, qui vult jure praeventionis uti, sit prius facta: 3. ut si causa sit civilis, citatio facta sit ad instantiam, sive petitionem partis: 4. ut citatio facta sit a judice competente, sive ex ejus commissione: 5. ut citatio sit valida: 6. et intimata parti.

Si reus post citationem ei intimatam, contumaciter se absentavit, actor variare, et illum coram alio judice competente convenire potest.

Quando reus citatus comparuit, si postea ad iudicium vocetur ab alio judice, potest huic praeventionis exceptionem opponere.

Utraque pars, post citationem factam, recedere a judice implorato potest in causa tantum civili.

Quando plures sunt correi ejusdem delicti, citatio unius praeventionem inducit etiam respectu ceterorum, si judex, qui citatio-

nem facit, etiam respectu ceterorum sit competens - Si *judex* sit competens respectu illius, quem citavit, non vero respectu alterius non citati, tum non inducitur praeventio etiam respectu criminis socii.

Laicus, etsi homicidii, vel alterius criminis, quod ecclesiastici et mixti fori non sit, socium habeat clericum, plectendus est a iudice saeculari.

Quando clericus et laicus sunt correi, uterque coram suo iudice conveniendus est, *si causa dividua sit: si vero causa sit individua*, uterque conveniri debet coram iudice ecclesiastico.

Si reus, postquam ab uno iudice praeventus jam fuit, forum mutet, transferendo domicilium, aut militiam assumendo, vel aliud forum privilegiatum acquirendo, nihilominus litem prosequi *regulariter* tenetur coram iudice praeveniente.

Forum *prorogationis* habetur, quando fit extensio jurisdictionis ad personas, causam, tempus, vel locum, in quas, quando, et ubi alias non competit, consensu earundem personarum facta,

Ad prorogationem jurisdictionis requiritur 1. ut iudex, in quam partes litigantes consensunt, jam antecederet aliquam jurisdictionem habeant: 2. ut jurisdictio, quae per prorogationem extenditur, sit similis, sive ejusdem speciei, et ad causae cognitionem sufficiens; 3. ut partes in hujusmodi iudicem libere et scienter consentiant: 4. ut si causa inter partes controversa transferatur ad locum diversi territorii, consensum addat iudex illius loci, ex quo transfertur: 5. ut si prorogatio fiat de persona ad personam, de causa ad causam, iudex, cujus jurisdictio prorogatur, habeat jurisdictionem ordinariam, vel saltem sit delegatus ad universitatem causarum.

Sunt aliqui casus, in quibus prorogatio jurisdictionis locum non habet. 1. Si causa sit feudalis controversa inter duos vassallos: 2. si causa sit reservata ipsi principi in signum supremæ jurisdictionis: 3. si princeps causam ad se evocaverit: 4. in causis appellationis: 5. in causis criminalibus: 6. in causis spiritualibus.

Prorogare jurisdictionem nequeunt 1. *Furiosi* et *Servi*: 2. *Pupilli* sine tutore; *minores*, et *prodigi* absque curatore: 3. *Procuratores*: 4. *Studiosi*: 5. *Clerici* et *religiosi*.

Clerici ne quidem in causis profanis et temporalibus, etiam permittente episcopo, prorogare in se possunt jurisdictionem iudicis saecularis, seque ei submittere.

Clericus in se prorogare ne quidem potest jurisdictionem alieni iudicis ecclesiastici.

Clerici et praesertim religiosi exempti, et papae immediate subiecti, per viam prorogationis se subicere jurisdictioni ordinariorum nequeunt, sine consensu papae in iis, quae pertinent ad jurisdictionem contentiosam: in iis, quae pertinent ad jurisdictionem voluntariam, possunt, habita licentia proprii praelati regularis, se dioecesis praelato subicere.

Libellus est brevis scriptura, claram actoris petitionem, et causam continens.

Libellus partitur 1. in *simplicem*, seu *summarium*, et in *articulatum*, seu *positionalem*: 2. in *civilem* et *criminalem*.

Libellus communiter tribus partibus construitur, *narratione facti*, *medio concludendi*, et *ipsa conclusione*.

Narratio facti est una pars libelli, quae construitur 1. nomine judicis, coram quo causa agenda est: 2. nomine actoris: 3. nomine rei: 4. ipsa narratione, ubi factum recensebitur cum necessariis circumstantiis, et ubi, si libellus sit civilis, exhibetur quid, quale et quantum debeatur, vel petatur, si vero sit criminalis, apponi debet delicti locus, annus, mensis.

Medium concludendi est causa petendi, seu jus ex quo agitur: quod adeo in libello exprimi debet, ut reus secum consultare possit, utrum ex causa allegata aliquid actori debeat, et an cedere, vel litigare expediat.

Medium concludenti, sc. causa petendi in omni actione sive *personal*, sive *reali* duplex est; *proxima* et *remota*.

Conclusio libelli est petitio actoris, qua judici et reo suggerit, quid, quantum, et quale ille actori adjudicare, hic vero praestare tenetur.

Haec conclusio adhiberi solet in libello *civili*, seu *conventionali* tantum; nam in *criminali*, sive *querimoniali* lex ipsa concludit, et certam delictis poenam determinat.

Conclusione in libello civili plerumque adjci solet *salutaris* clausula his verba concepta « *super his omnibus peto mthi jus, et justitiam administrari omni meliore modo, et forma, qua de jure statuto, vel consuetudine fieri potest.* »

Libellus debet 1. offerri *in scriptis*, 2. debet esse *brevis*, *clarus*, *ordinatus*.

Vitia libelli sunt *contradictio*, *obscuritas*, *incertitudo*, *generalitas*, *alternativa locutio*.

Libellus omnino ineptus dicitur, ex quo jus agendi non concluditur, et qui nec ex interpretatione adjuvari possit. Si talis afferatur judici, pronuntiare ex eo sententiam nequit.

Si libellus ex una parte sit aptus, ineptus ex altera, super parte, qua est aptus, fundenda sententia est.

Ineptitudo libelli non officit, neque processum impedit, si forte offeratur in iudicio summario.

Regulariter non admittitur alternativus libellus. Plures tamen sunt casus in quibus admittitur. 1. In actione hypothecaria: 2. in materia emptionis: 3. quando petitur restitutio adversus contractum, testamentum, vel sententiam: 4. quando incertitudo provenit ex facto alieno; praesertim adversarii: 5. quando res, quae debetur, post moram debitoris deterior facta est: 6. quando petitur restitui res, si extet, aut aestimatio illius si sit consumpta.

Libellus obscurus non statim a iudice rejiciendus est, sed permit tenda actori declaratio.

Actor in libello suo potest plures actiones eumulare. Excipiuntur 1. actiones contrariae; 2. actiones, quarum una, vel altera est praejudicialis; 3. actiones, quae ex una eademque causa descendunt: 4. actiones, quae sic se habent, ut una preposita, et condemnatione secuta, factaque executione, contingat liberatio ab alia.

Judex, Oblato libello, ante omnia debet studere litis statum rite cognoscere; deinde ipsius libelli in inspiciendi, et describendi copiam reo facere.

Reus, inspecto libello, deliberare potest utrum cedere an contendere ulterius debeat, et si contendendum putet, veniat etiam ipse ad defendendum instructus, et respondeat.

Si responderit reus, sententiam iudex pronuntiare debet libello conformem.

Libellus offerri debet, cum iudicium est plenarium et ordinarium, et ibi oblatio libelli est de substantia, ita quidem, ut absque ea iudicium non subsistat, neque etiam a partibus remitti possit.

In summario iudicio, et brevioribus ac levioribus causis etiam de jure communi non est necesse libellum scripto tradi.

Duplicem ob causam iudicia summaria institui solent, vel quia causa in iudicio proposita celerem expeditionem desiderat, vel quia modica est.

Si summarius instituaturs processus ob causae levitatem, ordinarie non requiritur plena probatio, sed sufficit semiplena.

Libellus omitti potest 1. in causis summariis: 2. in notoriis: 3. in causis appellationum: 4. in causis coram principe: 5. quando iudex, vel magistratus motu proprio, et ex officio procedit:

6. cum duo eandem rem possidere contendunt, et neuter vult libellum offerre, ne fateatur penes alterum possessionem esse : 7. quando lis movetur de causa per sententiam, vel transactionem jam decisa ; 8. si statuto cautum, vel consuetudine receptum sit, ut omnia in iudicio ore tenus petantur, et proponantur.

Libelli *mutatio* actori permissa est ante litis contestationem, non vero quando lis contestata jam sit.

Libelli *emendatio* fieri potest usque ad sententiam, refutis tamen expensis, reo per ineptum libellum causatis.

Mutari libellus dicitur, cum aliquid in eo mutatur, quod pertinet ad ejus substantiam.

Emendari dicitur libellus ; quando vitium aliquod in eo tollitur, vel aliquid additur, aut detrahitur, salva manente ipsius libelli substantia.

Variant DD. in statuendo cujus sumptibus libellus edendus sit.

Si iudex libellum sibi oblatum idoneum, et causam in eo expressam justam esse viderit, progredi debet ad *citationem* rei conventi.

Haec citatio ita est necessaria quoad absentem, ut nullatenus omitti per se loquendo possit, et si omittatur, omnis alius actus judicialis ipso jure irritus, et nullus est.

Citatio est actus legitimus, quo quis mandato judicis vocatur in iudicium juris experiundi causa.

Citatio alia est 1. *juris* ; alia *hominis*. Illa habetur quando jus, vel lex statuit certum terminum intra quem debet quis iudicio se sistere : haec, quando quis iudicis mandato in jus vocatur. Utraque dividitur in *generalem* et *specialem* : 2. alia *verbalis*, alia *realis* ; *verbalis* dicitur quando iudex apparitorem, nuntium, vel pedellum ad reum mittit, eique ore tenus, vel in scriptis significare facit, ut ad certum diem appareat in iudicio : *realis* est, qua personae propter delictum, aes alienum, aut aliam justam causam apprehenduntur, et arrestantur.

Citatio verbalis est, vel *privata*, vel *publica*. *Prior* habetur, quando quis privatim ad faciem, vel ad domum citatur : *posterior*, quando publice per proclama etc., vel per edictum (et tunc dicitur *edictalis*) fieri solet.

3.º Alia *simplex*, alia *peremptoria*. *Simplex* est, quae absque praecisa comparitionis comminatione, et ulterioris termini denegatione concipitur, qualis est si iudex simpliciter alicui mandet, ut tali die in iudicio compareat. *Peremptoria* est, quae Schamalzgrueber Tom. XII.

ita concipitur , ut praecisam comparendi necessitatem imponat , omni ulteriori termino ; seu citatione denegata.

Citatio realis 1. fieri potest a iudice ordinario, non vero a delegato , nisi perraro :

2.º Adhibetur in causis criminalibus , praemissa cognitione causae.

3.º In civilibus habet locum 1. si reus in comparando sit nimis contumax : 2.º si post acceptum iudicium litem sine causa deserat : 3. si agatur in causa debiti , et ipse debitor de fuga suspectus sit.

Ut hoc casu ad apprehensionem personae debitoris procedi possit , tria requiruntur : 1. ut bona immobilia non habeat : 2. ut sit potens solvere : 3. ut debitum sit liquidum.

Citatio edictalis permittitur 1.º solis iudicibus ordinariis , et delegatis principum :

2.º Locum habet , quando citari quis alias non potest :

3.º Antequam decernatur fieri debet summaria inquisitio , ex qua constet de fuga etc. citandi.

4.º Legi debet per nuntium , et post lecturam affigi in locis consuetis :

5.º Affixa relinquenda est certo temporis-spacio.

6.º Ut facilius divulgetur , non in uno tantum , sed in duobus , aut tribus locis edictum affigendum erit.

Circa *citationem peremptoriam* observandum *tempus* et *numerus* citationum. Tempus prefixum computandum a die factae et insinuatae citationis.

Ut citatio sit *legitima* requiritur 1. ut fiat ad instantiam partis : 2. ut fiat mandato iudicis competentis : 3. ut , si in scriptis fiat , continere debeat nomen et cognomen iudicis , a quo reus in jus vocatur : 4. ut debeat continere nomen et cognomen ejus , ad cuius instantiam citatur : 5. ut in citatorio designare debeat nomen citati : 6. ut contineat causam citationis , etiam in criminalibus : 7. ut indicet locum iudicii : 8. ut debeat continere competentem terminum , intra quem comparatio sit possibilis : 9. ut fieri debeat juxta consuetum curiae stylum.

Necesse est designare *certum diem* justum et opportunum , quo citatus comparere debeat ante iudicem. In causa vero alimentorum etc. hac designatione opus non est.

Non requiritur *designatio horae* , qua citatus ante iudicem comparere debeat , dummodo compareat hora causarum solita , et tali , qua possit actus expediri ante tenebras.

Qui a iudice citatur ad locum non tutum *ob pestem* , non cogitur parere , imo nec tenetur excusatorem mittere.

Qui a iudice citatur ad locum non tutum *ob inimicitias* etc. , de-

bet illas , quantum vis notorias , allegare , et petere sibi cautionem de non offendendo , vel assignari sibi alium locum tutum.

Si citatus moretur extra territorium citantis , citatio tripliciter fieri potest : 1. per nuntium a citante missum , qui citando litem futuram insinuet : 2. per judicem rei sitae , qui per *litteras subsidiales* requirat judicem loci , in quo citandus degit , vel ut ipse nuntio misso facultatem tribuat citationem exequendi , vel per suos ministros hanc exequatur : 3. per edictum affixum in locis finitimis.

Si judex loci , in quo reus citandus degit , per litteras subsidiales requisitus , renuat citationem insinuare reo in territorio suo degenti , confugiendum est ad magistratum superiorem. Nisi stylus curiae contrarium dictet , provide omnino et circumspecte faciet judex , si una cum citatione libellum transmittat.

Diverse requiruntur , ut citatio danda sit executioni.

- 1.º Ordinarie *citatio* fit per ministros publicos.
- 2.º Facienda est in loco subjecto jurisdictioni judicis citantis , dummodo non citentur latrones etc. , quorum persecutio extra territorium persequentis continuari potest.
- 3.º Ejus insinuatio fieri potest quovis tempore , modo fiat de die.
- 4.º Si possibile sit , ejus executio facienda est in faciem , et praesenti.
- 5.º Si reum inquisitum nuntius non repererit , potest in subsidium , vel procuratori illius , vel domesticis , vel vicinis denuntiationem exponere , vel , hisce deficientibus , citationem affigere ad domum.
- 6.º Si citandus plures habeat aedes , executio fiat ad eas , quibus majore parte anni degit.
- 7.º Executione facta , incumbit eidem nuntio facere relationem , quae in acta referri debet , ut appareat de legitime facta executione.

Semper opus est citatione , exceptis hisce casibus. 1. Si delinquens in flagranti crimine deprehendatur : 2. quando judex procedit ex officio : 3. quando reus citandus praesens jam est in loco judicii : 4. si crimen sit notorium ; 5. cum periculum est in mora , et in continenti alicui est subveniendum : 6. si causa sit haeresis : 7. quando citatus actum impedire non possit : 8. quando ipse judex praesens per se ipsum , vel per alios monet partes , ut compareant certo tempore.

Citatio fieri potest a iudice ordinario et delegato.

Quando citans exhibet mandatum , quo delegatur ipsi potestas , tunc tantum

vult demonstrare , ubi citatus paruerit : si agatur *de gravissimo* praejudicio citati , huic nulla est comparendi obligatio , antequam de mandato plene , et legitime constet ; si de *gravi* , sufficit transmissio copiae , non autem simplex assertio , et mentio delegationis factae ; si de *levi* satis est si delegatus dicat se delegatum.

Solus ille citari potest , qui jurisdictioni citantis subjectus est.

Principaliter reus est citandus : et praeter hunc omnes illi , quorum interest seu quorum causa agitur.

Citatio legitime facta : 1. adstringit citatum ad comparandum : 2. inducit litis pendentiam ad eum finem , ut lite pendente innovari nil possit : 3. facit rem , quae ab actore controvertitur actione reali , litigiosam : 4. constituit citatum legitimum contradictorem ; 5. perpetuat iudicis delegati jurisdictionem : 6. tollit potestatem actori eligendi inter plures iudices : 7. prorogat iudicis jurisdictionem : 8. interrumpit praescriptionem saltem odiosam.

Citatio invalida non parit effectus supradictos , nisi ex post facto convalidetur.

Mutuae petitiones sunt conventio ex parte actoris , et reconventio ex parte rei.

Reconventio est actus , quo reus post oblatum , et visum actoris libellum vicissim aliquid ab eo petit coram eodem iudice , ac in eodem iudicio , etiamsi alias iudex ille non esset actoris competens.

In mutuis petitionibus , seu reciprocis conventionibus durante iudicio conventionis , reus nequit convenire actorem coram alio iudice , nisi finita lite.

Actor , nisi ratio , et natura causae id petat , nequit declinare iudicem eundem a reo imploratum cum libello reconventionis , et se tueri exceptione fori incompetentis.

Reconventio habet locum et coram iudice ordinario , et etiam coram iudice delegato.

Reconvenire potest ille , quem actor in iudicio convenit , modo facultatem agendi habeat.

Reconventio institui potest regulariter adversus quemlibet actorem.

Clericus non potest coram iudice laico reconveniri neque in causa rei spiritualis , vel huic annexae ; neque in causa criminali , sive criminaliter , sive civiliter agatur de crimine.

Adversus clericum in causa mere civili conventum , locus est reconventioni , quando ista solum per modum exceptionis proponitur.

Probabilior ac sanior sententia est, spectato jure communi, ne actor clericus coram iudice laico reconveniri possit a reo laico, reconventionem non per modum exceptionis, sed actionis proposita.

Reconventio habet locum in omnibus causis, quae specialiter non sunt exceptae, et in quibus iudices per modum conventionis possunt cognoscere.

Non admittitur reconventio: 1. *in causis executivis*: 2. *in causa depositi*: 3. *in causa appellationis*: 4. *in causa spoli*: 5. *in causis feudalibus*: 6. quando actor reconventus vult iterum reconvenire reum: 7. in iis causis, de quibus, ex natura causae, vel principis voluntate, iudex conventionis, etiam assentientibus partibus, cognoscere nequit.

In causis criminalibus: si 1. civiliter conventus velit criminaliter accusare, *locus est reaccusationi*: 2. si accusatus criminaliter velit accusatorem civiliter convenire, *reconventio non admittitur*: 3. si accusatus civiliter velit etiam civiliter accusare, *locum habet reconventio*: 4. si criminaliter accusatus velit accusatorem suum etiam criminaliter accusare, ille hunc reaccusare nequit, exceptis aliquibus casibus.

Ex mutua petitione, seu reconventionem, duplex oritur effectus. *Primus* est prorogatio jurisdictionis: *secundus* est processus *simultaneus*.

Ut utrumque effectum operetur reconventio simultanei processus et prorogationis, necesse est eam proponi ipso litis exordio.

Contestatio litis est principium iudicii.

Litis contestatio est fundamentum iudicii per petitionem actoris in jure propositam, et congruam rei responsionem secutam animo litigandi.

Litis contestatio dividitur: 1. in *solemnem* et *non solemnem*. Solemnis, quae etiam *formalis* dicitur est, quae fit verbis conceptis, vel praescriptis juxta stylum curiae. Non solemnis, quae etiam *simplex* appellatur, est illa quae sine certa verborum praescriptione fit.

2.º In *affirmativam* et *negativam*. Affirmativa est, quando reus fatetur petitionem actoris; negativa, quando eam diffitetur. Prior subdividitur in *simplicem*; et in *qualificatam*. Simplex habetur, quando reus simpliciter et absolute fatetur intentionem actoris: qualificata, quando reus fatetur quidem delictum, sed opponit exceptionem exclusivam intentionis actoris. Etiam *secunda* duplex est, *explicita*, quando simpliciter absque ulla conditione etc. negatur intentio actoris: *implicita*, quando negatur cum quadam reduplicatione.

3.º In *generalem* et *specialem*. Generalis est, cum reus generaliter dicit; *nego narrata vera esse, et petita debere fieri*: specialis, quando ad singula narrata et petita respondetur negative.

Litis contestatio requiritur ad substantiam iudicii ita, ut, ea praetermissa regulariter loquendo, totus processus sit irritus, et cons. etiam sententia. Excipitur, si pars litem contestari renuat ex juxta causa.

Judicium subsistit etiam sine contestatione litis: 1. in judiciis summariis: 2. in causis appellationis: 3. in causis notoriis: 4. in causa coram papa vel principe proposita in consistorio principis: 5. in quibusdam causis spiritualibus.

Positiones dicuntur breves quaedam enarrationes, seu assertiones alicujus facti ad causam controversam pertinentis, super quo petitur ab adversario responderi etc.

Articuli appellantur eae positiones, quas reus negat, et cons. actor probare debet.

Hae positiones a litis contestatione, et a libello *differunt*, quia nullam continent petitionem, sicut libellus, et litis contestatio, et quia praeterea post contestationem litis regulariter fiunt.

Conveniunt autem positiones cum libello: 1. quia ut libellus, ita et ipsae continent narrationem factorum: 2. quia ut libellus, in judiciis ordinariis debent offerri judici in scripto, ut videat an pertinentes sint, vel impertinentes.

Litis contestatio inducitur: *per negationem* et *per affirmationem*. Per negationem quando reus simpliciter negat narrata, et petita per actorem; per affirmationem quando narrationem confessus ponit exceptionem 2. Per verbum etiam dubitativum, c. g. *ignoro ita esse*: 3. per dilationem juramenti factam actori a reo.

Nec per exceptiones *peremptorias*, quae ipsam causam et actionem perimunt, et tollunt; nec per illas *dilatorias*, quae tendunt ad differendum iudicium, et causae cognitionem; nec per illas *declinatorias fori*, quae personam iudicis concernunt, et *declinatorias actoris*, quae spectant personam actoris litigantis, *regulariter* induci potest litis contestatio.

Litis contestatio impeditur, vel retardatur: 1. Si reus expresse protestetur; se alio, quam litigandi animo respondere: 2. per oppositam exceptionem fori declinatoriam, vel aliam dilatoriam: 3. per exceptiones peremptorias, quae tantum litis contestationem impediunt, quando per eandem opponitur nullam

unquam actionem orlam fuisse, vel actionem, quae olim orta fuit, per factam solutionem, transactionem, iuramentum etc. desiisse: non vero, quando per illas excipiens tendit perimere, et elidere actionem, quae orta est, et competit.

Speciales litis contestatae effectus sunt: 1. Per contestationem litis incipit iudicium: 2. a tempore litis contestatae incipit currere instantia: 3. actio personalis per contestationem litis fit litigiosa: 4. lite non contestata, sententia definitiva ferri non potest: 5. lite contestata iudex amplius recusari nequit, nisi supervenerit nova suspicionis causa: 6. litis contestatio praeccludit viam opponendi exceptiones dilatorias, nisi de iis antea fuerit interjecta protestatio etc. 7. litis contestatio interruptit praescriptionem longi temporis: 8. per contestationem litis temporalis actio perturbatur usque ad 40. annos: 9. lite contestata actiones poenales, quae ex delictis, vel quasi descendunt, ad haeredes, et in haeredes in solidum transeunt: 10. per litis contestationem quasi contrahitur inter litigantes: 11. post litem contestatam possessor bonae fidei constituitur in mala fide quoad fructuum perceptionem: 12. lite contestata non amplius currit praescriptio, sed interruptitur: 13. missus in possessionem in reali actione post litem contestatam fit verus possessor: 14. Non admittitur post eam mutatio libelli.

Ante contestationem litis *iudicio ordinario* super causa principaliter non recipiuntur testes, ut sententia definitive feratur.

In iudiciis summariis, quoniam in his simpliciter et de plano proceditur, neque libelli oblatio, neque litis contestatio est necessaria.

Ad sententiam interlocutoriam recte proceditur, etiam lite non contestata.

Judex recipere testes, lite non contestata, potest, casu quo procedit ex officio ad inquisitionem generalem defectuum.

Actor receptionem testium, lite non contestata, obtinere potest, cum timetur, ne inter litis contestandae moras pereat copia probationis, eo quod probabile sit periculum, ne testes ob senium, infirmitatem etc. citius moriantur.

Receptioni testium, lite non contestata, duntaxat locus est in causa civili, vel criminaliter intentata, non vero in criminali criminaliter intentata.

Reus se defendens potest producere ante litem contestatam quoscunque testes, sine aetatis discrimine, et facere, ut examinentur *ad perpetuam memoriam*, et futuram sui defensionem,

non tantum ad casum, quo lis sibi actu movetur, sed etiam quando timet, ne sibi in posterum super aliquo moveatur.

Reus nequit testes producere, ante litem contestatam quando exceptionem opponit per modum actionis, et quando actor praesens est, et offert se paratum agere, ac litem movere.

Ob favorem causae ad receptionem testium, et si de causa liqueat, etiam ad sententiam definitivam, lite non contestata, procedi potest 1. *in causa matrimonii carnalis*, 2. *in causa matrimonii spiritualis*. In primo casu, si agatur de crimine adulterii ad separationem thori, vel restitutionem dotis contra reum, etiam contumaciter absentem, testes recipi, et sententia ferri ante litis contestationem non potest: si quaestio sit an matrimonium subsistat ob allegatum impedimentum dirimens, et reus legitime citatus contumaciter non compareat, non tantum testes recipi, sed etiam probata causa, sententia definitiva proferri potest.

In secundo casu, si agatur de praelato post legitimam institutionem ob crimen a se perpetratum ab ecclesia, et praelatura removendo, non statim condemnandus, aut testes contra eum recipiendi sunt, sed primo contumaciter post legitimam citationem non comparens excommunicandus, et si insuper habito anathemate intra annum non compareat, tum demum contra eum ad privationis, vel depositionis sententiam procedendum est: si agatur de impugnativa electionis, institutionis etc. tunc si praelatus contumaciter absens ad terminum peremptorium non compareat, testes, lite non contestata, sunt admitteendi, et nihilominus, si de causa liqueat, ad definitivam sententiam est procedendum.

Ut *reus* testes producere, et productos iudex admittere ante litis contestationem possit, requiritur, quod lis ipsi vel intentetur actu, vel metus sit, ne aliquando sit intentanda.

Ut *actor* testes producere, et productos iudex admittere ante litis contestationem possit requiritur 1. ut subsit causa rationabilis: 2. ut reus citetur: 3. ut actor, si reus citari nequeat, intra annum reum conveniat, vel saltem receptionem testium, et horum depositiones ipsi denuntiet, et transmittat etc.

Vox *calumniari* aliter sumitur in *criminalibus*, aliter in *civilibus*: in criminalibus nil aliud est, quam *falsa crimina intentare*: in civilibus vero est *per meras frustrationes negotium differre, vel per fraudem alias litibus vexare*.

Juramentum calumniae est juramentum, quo partes litigantes jurant, quod in iudicio tam agendo, quam excipiendo, et de-

fendendo absque fraude et calumnia versari, omniaque bona fide peragere velint. Est *generale* et *speciale*: primum est illud, quod super tota causa praestatur, secundum, quod in qualibet parte iudicii deponitur etc. Hoc iuramentum speciale paritur *in iuramentum veritatis*, et *in iuramentum malitiae*. Hoc praestatur quoties est praesumptio contra partem litigantem, quod aliquid malitiose dicat, vel faciat in causa: illud praestatur, quia jurans velit veritatem dicere.

Quadruplex est *finis* iuramenti calumniae: 1. ut eliciatur veritas: 2. *timore iuramenti contentiosa litigantis instantia compescatur*: 3. ut metu perjurii non efficiatur litigator immemor suae salutis: 4. ut sit dirimendarum controversiarum remedium, et litium compendium.

Objectum iuramenti calumniae his versibus continetur.

Illud juret, quod lis sibi justa videtur. Et si quaeretur, verum non inficiatur, nil promittetur, nec falsa probatio datur: Ut lis tardetur, dilatio nulla petatur.

Effectus iuramenti calumniae est, ut si praestitum sit, jurantem ab omni calumniae suspicione; sive a *tacita*, seu *praesumpta* calumnia excuset.

Iuramentum calumniae, si ab alterutra parte litigantium petitum fuerit, *necessario* praestari debet, ita ut eo casu omisum vitiet totum processum relate ad eum qui jurare recusarit, et sententiam latam aliquoties reddat nullam.

Necessitas iuramenti calumniae introducta est jure positivo humano.

Per rescriptum principis iuramentum calumniae tolli potest.

Per *tacitam* renuntiationem partium istud iuramentum remitti potest non vero per *expressam*, dummodo 1. ob hominum aliqujus loci probitatem et fidelitatem non videatur sufficere simplex non calumniandi promissio etc. 2. ob hominum perversitatem, non praebeatur isto praecepto occasio perjurii: 3. ob consuetudinem inductum sit ne de calumnia juretur.

Iuramentum calumniae, regulariter loquendo, debet praestari a personis litigantibus, scilicet actore et reo, modo hi personam standi in iudicio habeant.

Etiam si regulariter loquendo omnis actor et reus jurare de calumnia debeat, tamen ab hoc excipiuntur 1. principes: 2. procurator fisci: 3. dominus feudi cum vassallo litigans, et vassallus dominum conveniens.

Iuramentum calumniae non debent praestare parentes et patroni.

Clerici, qui coram iudice suo litigant, *si agatur de causa eccle-*
Schmalzgrueber Tom. XII.

siae, non tenentur jurare de calumnia personaliter; sed sufficit in eorum vice syndicus, vel procurator generaliter constitutus ad causas ecclesiae juramentum praestent: *si vero agatur de causa propria*, possunt et debent jurare sive per se, sive per procuratorem a se specialiter constitutum cum speciali mandato jurandi etc.

Clerici qui litigant coram iudice alieno, de calumnia jurare non possunt sine speciali licentia sui ordinarii, vel praelati.

Episcopus, si per seipsum litigare velit in iudicio, et hoc gravitas causae postulat, etiam ipse personaliter juramentum calumniae debet edere.

Quando actor, vel reus est *universitas*, vel ecclesiastica, vel saecularis, et syndicum, oeconomum, aut procuratorem non habet, tum, si sit *ecclesiastica*, ipse praelatus, vel cum praelato major, seu principalior pars conventus: si sit *saecularis*, ii per quos regitur universitas, vel major pars illorum in proprias animas conventus, vel communitates jurare debent.

Si vero universitas illa syndicum, oeconomum, procuratorem etc. habeat, non universitas aut praelatus etc., sed ipse syndicus etc. in animam suam jurare debet.

Etiam procurator particularis admitti debet ad praestandum juramentum calumniae, si quidem speciale mandatum habeat.

Juramentum calumniae praestandum est in causis omnibus, quae in iudicium adducuntur: et hoc procedit: 1. etiam in causis criminalibus: 2. in causis spiritualibus: 3. in causa appellationis: 4. in causis summariis: 5. in causis ceteris quae coram arbitris tractantur.

Juramentum calumniae (idem dic de juramento veritatis) per se loquendo praestandum est in principio litis, videlicet statim post litis contestationem, antequam positiones ab actore offerantur.

Hoc juramentum defertur: 1. auctore praetore, seu iudice: 2. coram eodem iudice: 3. praesente adversario, vel ejus procuratore: 4. publice: 5. tactis ss. scripturis, seu evangeliiis.

Episcopi, non tactis, sed propositis tantum evangeliiis, et manu pectori admota juramentum praestant in iudicio.

Judaei, quando litigant cum christianis, non super evangeliiis sed super tacto, vel praeposito decalogo jurare debent.

Consuetudine receptum est ut hodie sufficiat apud acta jurare.

Regulariter loquendo, si detrectans jurare de calumnia, sit actor, instituta actione, cadit; si vero reus, pro confesso habetur.

Contumacia procuratoris , vel administratoris , si is jurare de calumnia detrectet , non nocet domino.

Jurans calumniae a solvendis expensis non liberatur.

Dilatio est assignatio certae diei , vel termini , intra quem actus judicialis peragendus est , justo temporis intervallo facta.

Dilationes aliae sunt *legales* , quae a lege conceduntur : aliae *conventionales* , quae ex partium conventionione dantur : aliae *judiciales* , quae assignantur a iudice in iudicio.

Sunt aliquae dilationes , quae dantur ante contestationem litis ratione iusti impedimenti , ob quod comparere quis non potest , vel non debet , vel non hoc modo , aut tempore , quo petitur. Horum aliae sunt *citatoriae* , aliae *deliberatoriae* , aliae *recusatoriae*.

Citatoriae dilationes , quae etiam *expectatoriae* appellantur , sunt illae , quae reo absenti et citato dantur ad comparendum , et respondendum libello actoris.

Citatoriae dilationes vel sunt *simplices* , vel *peremptoriae*. Ob illas reus non nisi ad tertiam , ob has post unicam comparere tenetur.

Quando reus tribus simplicibus citationibus in ius vocatur , inter singula citationum edicta intervallum temporis antiquo iure non minus , quam decem dierum , recentiore , triginta dierum intervallum intercedere debet. Quando autem unica citatione peremptoria in ius vocatur , dilatio citatoria continebit tantum temporis intervallum , quantum tres simplices , ac proinde antiquo iure triginta , recentiore nonaginta dierum spatium.

Causa dilationem citatoriam legali statuendi longiorem sufficiens est , si causa in iudicium deducta sit valde ardua , vel personae in eodem intervenientes sint senio , infirmitate etc. impeditae - Brevis legalis terminus statui potest : 1. in causis vilium personarum , et in causis exiguis : 2. in causis alimentorum : 3. cum res litigiosa tempore est peritura : 4. cum legalis dilatio majores est causatura expensas , quam allatura commodi : 5. cum alias causa non patitur moram.

Dilationes deliberatoriae sunt illae , quae reo post oblatum libellum dantur , ut deliberare possit , an litigare velit.

Terminus istarum induciarum iure communi extenditur ad 20 dies a die porrecti libelli ab actore.

Suapte natura dilationes istae sunt peremptoriae ; et hinc per se non nisi unica dari debet. Varii autem sunt casus , in quibus altera dari potest , et 1. si legitimum impedimentum intervenerit , ob quod reus non potuit in prima dilatione deliberare etc;

2. si libellus ita generalis sit, ut reus causae statum inde non satis colligere potuerit etc: 3. si in libello actor mutet aliquid, quod pertinet ad ejus substantiam: 4. quando in judicio emergit nova exceptio, aut nova cumulatur actio: 5. quando judex dat secundam dilationem, praesente utraque parte.

Dilationes recusatoriae, seu *declinatoriae* dicuntur illae, quae ad omnes exceptiones dilatorias, seu declinatorias opponendas dantur priusquam litis contestatio fiat.

Speciatim dilatio declinatoria dari potest 1. quando reus vult judicem velut suspectum recusare: 2. quando vult impugnare rescriptum, vi cujus ad judicem incompetentem citatus est: 3. quando vult repellere actorem, vel procuratorem tamquam excommunicatum etc: 4. quando vult auctorem suum laudare.

Post litis contestationem, et juramentum calumniae praestitum dantur dilationes *probatoriae*, *allegatoriae*, *definitoriae*, et *executoriae*.

Probatoriae dilationes sunt illae, quae dantur utrique parti litiganti ad probandam intentionem suam, actori quidem ad positiones, et articulos probatoriales formandos, reo ad respondendum istis sive excipiendum, ambobus ad testes, vel instrumenta quaerenda, aut praeparanda.

Hae probatoriae dilationes conceduntur plerumque ad instantiam partis litigantis.

Tempus pro his dilationibus assignandum committitur arbitrio judicis.

In causis pecuniariis et civilibus regulariter dilationes probatoriae sunt peremptoriae: in criminalibus vero reo dari possunt tres dilationes, accusatori duae, et ex quacumque causa, nullo etiam impedimento allegato, dummodo non sit praesumptio, quod malitiose petantur.

In causis civilibus interdum *ex justa causa* judex concedere potest secundam et tertiam, imo de jure comuni saltem, etiam quartam dilationem.

Prima, secunda, et tertia dilatio prorogari nequit; quarta potest.

Allegatoriae dilationes sunt quae dantur ad allegandum: *definitoriae*, quae dantur ad causam definiendam, *executoriae*, quae dantur reo per sententiam condemnato ad satisfaciendum, et solutionem praestandam.

Triplex est effectus dilationum, *primus* est; quod dilatio uni concessa; etiam prosit alteri parti litiganti. *Secundus*, ut excuset a poena, et mora, eaque durante officium judicis conquiescat adeo ut si quid innovatum fuerit, sit ipso jure nullum, neque validari per partium concessum possit. *Tertius*, quod

dum lapsus fuerit terminus, seu dies in dilatione praefixus, regulariter vim habeant sententiae interlocutoriae, et perimant actum, qui in assignato dilationis termino fieri debuit.

Inspicienda intentio, et verba iudicis concedentis, an in dilatione computari etiam debeat dies, a quo ipsa incipit.

In terminum dilationis veniunt etiam dies feriati qui interea occurrunt, nisi feriae absorbeant totam dilationem, vel maiorem illius partem. — Si feriae repentinae supervenerint, beneficium restitutionis gravato competit, ut iis subductis, alii totidem dies subrogentur.

Dies postremus, qui pro termino est assignatus cedit in commodum petentis dilationem.

Feriae sunt causae dilationis, nam, iis durantibus, in jus vocari nemo, nec actus judiciales exerceri possunt.

Feriarum nomen a *feriendis hostiis* desumptum est. Varie sortiuntur nomina, nam: 1. appellantur *dies feriati*: 2. *dies festi*: 3. *dies devotionum*: 4. *dies nefasti*.

Feria comprehendit dies omnes, quibus judicia celebrari non possunt, et cons. etiam dies festos.

Feriae dividuntur in *solemnes* seu *ordinarias*, et in *extraordinarias*, seu *repentinas*. *Solemnes* sunt quae a legibus, vel SS. canonibus definitae sunt, ita ut singulis annis recurrant, et aequaliter semper serventur. *Extraordinariae* dicuntur, quae nulla certa et stabili lege, sed pro re nata, et occurrentibus circumstantiis etc., indicuntur.

Feriae *ordinariae* subdividuntur in *ferias sacras et profanas*. Illae dicuntur, quae ad Dei cultum et SS. honorem sunt institutae: hae sunt, quae hominum gratia, ad eorum scilicet utilitatem sunt institutae. Tales sunt: 1. *feriae nundinarum*: 2. *feriae messium, et vindemiarum*: 3. *feriae nuptiarum*.

Sunt dies feriati omnes dies festi, quos ecclesia festivos celebrat, et praeter hos septem illi dies, qui antecedunt festum resurrectionis Domini, et septem qui subsequuntur.

Feriae profanae institui possunt a principe, vel alio magistratu superiore non recognoscente.

Feriae sacrae nequeunt indici absque summi Pontificis, aut episcopi consensu.

Feriae universales, quae totam ecclesiam obligant, institui possunt a solo pontifice.

Feriae particulares, et quae unam tantum dioecesim ligant, indici possunt ab episcopo illius proprio.

Per consuetudinem induci nequit obligatio diem aliquem festum ce-

lebrandi, nisi includat consensum ejus, qui expresse potest diem festum instituere.

Feria sacra, seu festa dies incipit a vespera, et durat usque ad vesperam.

Feriae messium conceduntur a die 8. calend. julii usque ad calendas augusti: vindemiarum autem a die 10. calend. septemb. usque ad idus octobris.

Feriae repentinae tempus non habent, sed indicere eas princeps potest, et durationem iis praefigere pro suo arbitrio.

Feriae nuptiarum incipiunt ab adventu domini usque ad diem epiphaniae, et a feria 4. cinerum usque ad octavam paschae inclusive. His temporibus tamen matrimonium contrahi potest in facie ecclesiae, donec non contrahatur *publice et solemniter*.

Feriis sacris, et feriis repentinis partes renunciare non possunt.

Partes possunt renunciare feriis rusticis, videlicet messium et vindemiarum.

Circa feriarum renuntiationem tria sunt advertenda: 1. Renuntiatio fieri potest vel in judicio, vel extra illud: 2. sententiam: et acta judicialia his feriis celebrata tenere, si comparere partes ultro, et sponte voluerint: 3. etsi partes renuntient pro se his feriis rusticis, non tamen judicem teneri his diebus jus iisdem dicere, extra casum urgentis necessitatis.

Praeceptum observandi ferias sacras partim *affirmativum*, partim *negativum* est. *Priori*, Christi fideles omnes missam integram cum attentione audire tenentur: *posteriori* prohibentur: 1. *opera servilia*: 2. *mercatus*: 3. *juramenta*, quae adduntur contractibus, et negotiis prohibitis in die festo: 4. *placitum*, sub quo nomine venit tota causa judicialis, et forensis tractatio: 5. *causae criminales*.

Libellus die festo probabiliter judici offerri potest, quia oblatio haec non promanat a iudice, nec auctoritate ejusdem fit, sed sola voluntate actoris.

In causis, quae diebus festis expediri de jure possunt, citatio die festo potest fieri.

In aliis causis, si citationis vi facta processus inchoatio sit diebus festis, eam irritam esse omnes facile concedunt, quod iudicis cognitionem, et judicalem strepitum involvit.

Die feriato decerni nequit nec a iudice sedente pro tribunali nec a iudice pro tribunali non sedente mandatum de reo citando.

Executio citationis fieri potest in die feriato, si citatio insinuat per nuntium, vel per litteras, donec aliud nolit consuetudo.

Si fiat citatio in die non feriato ad diem festum expresse, ejus mandatum est illicitum et nullum. Si vero fiat sine expressio-

diei festi ad certum diem mensis etc. , quo aliquod festum incidit ; hoc casu valet citatio , et citatus die proximo non feriato in iudicio se debet sistere. Si denique fiat citatio ita ut in ea assignetur terminus , intra quem apparere oporteat eum , qui est citatus ; eo casu si ultima dies sit festum , valida est citatio, et citatus comparere debet ante diem signalam in aliqua ex diebus intermediis.

Si citatus in diem non feriatum ob aliquod impedimentum nequit comparere tempore statuto, citatio urgebit pro die sequenti non impedito.

Quando in feriis actoris , rei et iudicis domicilia discrepant , attendendae sunt feriae loci , ubi fit actus.

Spectato jure communi , depositio testium die feriato admitti non potest, nisi periculum sit in mora.

Sententia in die feriato a iudice ferri nequit, si requirit cognitionem causae , et judicalem strepitum ; secus , ferri potest.

Sententia excommunicationis , suspensionis , interdicti ferri potest in die festo.

Executio sententiae judicialis fieri nequit in die festo.

Reus in die festo nec capi , nec incarcerari potest , nisi periculum sit in mora.

Appellatio fieri licet in die festo , quia non est actus judicialis , neque exercitium jurisdictionis.

Ex causa necessitatis , et ex causa pietatis , et misericordiae diebus feriatis actus judiciales possunt expediri.

Ordo cognitionum , seu *judiciorum* nihil aliud est , quam ordo servandus a iudice in examine plurium quaestionum , quae in eodem iudicio concurrunt inter easdem personas.

Regula I. et universalis est , quotiescumque de duabus causis , in eodem iudicio propositis , una pendet ex alia , primo cognosci , et pronunciari debet super causa , a qua dependet altera.

Regula II. Si quaestio praejudicialis incidat in aliqua causa , de illa prius est cognoscendum , et interim supersedendum in causa principali , donec illa fuerit terminata.

Regula III. Causa major in cognitione minori praeferenda est , nisi ista praejudicialis sit.

Regula IV. Si opponatur exceptio peremptoria vel dilatoria , prius discutienda est exceptio , quam causa principalis cum discrimine tamen ; quia si dilatoria sit , non solum prius cognosci , sed etiam decidi , et definiri debet , antequam ad causam principalem tractandam procedatur : at quando est peremptoria , non est necesse ut causa exceptionis discussa , super eadem feratur sententia.

Regula V. Quando in causam principalem incidat quaestio, de qua iudex causae principalis principaliter non potest cognoscere, si solum non possit de ea principaliter cognoscere, quia est incompetens respectu causae incidentis, non obstante competentia, cognoscere de causa incidente potest: si vero nequeat de ea principaliter cognoscere, quia est incapax jurisdictionis in illo genere causae supersedere interea debet in cognitione de causa principali, donec quaestio incidens definiatur ab eo iudice, ad quem de jure pertinet.

Si quaestio incidens ad iudicium ecclesiasticum quidem pertineat, sed facti dumtaxat sit, huiusmodi quaestionis et facti cognitio competere iudici saeculari potest.

Regula VI. In causa spoli, si reus contra actorem spoliantem spoliationem opponat per modum exceptionis, et causa talis sit, in qua admittitur exceptio spoli, prius audiendus est reus super exceptione spoli, et ea probata, non cogitur respondere actori, nisi prius restituatur.

Plures sunt casus in quibus exceptio spoli non admittitur. 1. Si periculum sit in mora: 2. si officium iudicis imploratur, nulla instituta actione contra adversarium, ut si petetur, ut electus confirmetur: 3. si causa, sive factum sit notorium: 4. in causa matrimoniali, et aliis spiritualibus, vel quasi contra agentem non admittitur exceptio spoliationis rerum privatarum: 5. quando spoliatus convenitur ex obligatione, vel promissione iuramento firmata.

Pluris petitio est inordinata petitio actoris aliquid ultra debitum a reo apud iudicem exigentis.

Quatuor modi plus petendi enumerantur. *Causa plus* petere dicitur, quando quis certum quid in specie, vel individuo a debitore petit, quod is in genere solum, vel alternative, seu disjunctive promisit.

Re, seu *quantitate* plus petitur, si cum debeantur quinque aurei, alter petet decem, aut cum ad eum res spectet solum quoad partem, alter illam petat totam, vel quoad maiorem illius partem.

Loco plus petitur, cum quis alibi convenitur, quam ubi conventum erat, ut debitum solveretur.

Tempore plus petitur, cum ante diem, vel ante conditionem pacitioni, seu promissioni adjectam petitur, quod promissum est.

Extante debito indeterminato, vel disjunctivo certum petere prohibitum est in omni casu, in quo electio est penes debitorem, nisi 1. verba executionis dirigantur ad creditorem ita ut ex iisdem verbis appareat, quod huic sit data optio; vel nisi

2. ante impletam promissionem unum eorum, quae disjunctive alter promisit e duobus, perierit, quia tunc, si in mora vel culpa fuerit promissor, tenetur dare alterum.

Is, qui petit fundum cum fructibus, domum cum pensionibus etc. etiamsi hi fructus, pensiones etc. non debeantur, tamen plus repetere dicendus non est, quia in plus petitione attenditur solum principale debitum, non etiam id, quod accessorie petitur.

Is, qui ante tempus petit, merito dici potest plus petere, quia privat debitorem commoditate ulterius differendi solutionem, quae dilatio et differendi facultas cum pretio aestimabilis est.

Qui ante eventum conditionis petit, quod sibi sub conditione promissum est, plus debito petere dici potest, quia petit absolute, quod sibi debitum fuit solummodo conditionale.

Creditor sibi non nocet, nec praejudicat, si per errorem minus petat, quam ipsi debetur, quia error, in quo ipse cecidit, est error facti, qui excusationem praestare debet.

Olim paena plus petentium fuit, ut causa caderent, litemque una cum toto debito perderent.

Per jus novum plus petens civili causa non cadit, sed si quid amplius tempore petat, in poenam amittit sumptus litis, et insuper inducias duplicare jubetur: qui vero plus causa, re, loco petit, praeter damnum, quod sua petitione reo, seu debitori intulit, et resarcire tenetur, insuper pendere debet triplum ejus, quod ob majorem quantitatem libellis conventionis comprehensam viatoribus, i. e. excusatoribus sportularum, seu mercedis, et salarii nomine praestandum fuit.

Haec tripli poena locum non habet ex jure canonico.

Contra petentem plus tempore integrae induciae duplicare debentur.

Si actor non plus, sed justam quantitatem sibi debitam petiit, et hanc reus negat, in expensis hic puniendus, sicut actor plus petens.

Si actor plus petiit, quam sibi debetur, et reus plus negans, excedit tantum, quantum actor plus petens, compensationi locus erit, et haec delicta compensatione tolluntur. - Si reus negando, actore plus petente, non excedit tantum, quantum actor, ille non est puniendus.

Plures sunt causae, quibus poena plus petentium evitari potest

1. Si actor plus petens sit minor 25. annis: 2. si per probabilem ignorantiam actor etiam majorennis plus petiit: 3. si in libello adjecta sit clausula, *salvo jure superflui*: 4. si facti poenitens a plus petitione ante litis contestationem recedat: 5. si reus induciarum duplicationem non petat, et plus

petitionis exceptionem non opponatur. 6. si justa sit causa, ut ante tempus, vel alio loco petatur, quod alias debetur.

Justa causa ante tempus petendi habetur 1. si debitor de fuga suspectus sit: 2. si pater bona dissipet: 3. si possessor majoratum ad alium transferre velit etc.

Justa causa alio loco petendi etc. habetur, si debitor in loco constituto nunquam reperiatur, aut non facile conveniri possit.

Actor post litem contestatam prius poenitens a poena plus petentium excusatur, quia in poenis legalibus poenitentiae locus est usque ad sententiam.

Possessio accipitur pro actu, sive jure possidendi, a quo denominatur possessor, et res possessa. Actus possidendi dicitur *possessio facti*: jus possidendi appellatur *possessio juris*.

Possessio juris est jus insistendi rei, tanquam suae, non prohibita possideri.

Possessio facti definitur detentio rei corporalis, corporis, animi, et juris adminiculo.

Possessio facti dividitur; 1. in *justam* et *injustam*. *Justa* est, quae legitimo titulo innititur; *injusta*, quae tali titulo destituitur. 2. In *possessionem bonae et malae fidei*. *Prima* est justae et legibus confirmatae; *secunda* injustae ac legibus reprobatae possessionis scientia. 3. In *propriam*, et *impropriam*. *Propria* est illa jam definita: *impropria* est *quasi possessio* rerum incorporalium. 4. In *naturalem*, *civilem*, et *mixtam*. *Naturalis* est cum quis rem quidem possidet corporis et animi adminiculo, nullus tamen praeterea ejusdem rei possessionem civilem retinet. *Civiles*, cum quis rem aliquando naturaliter possessam, non quidem actu corporis vel per se, vel per alium, sed animi tamen adminiculo possidere pergit. *Mixta*, quando quis corporis et animi adminiculo ita actualiter possidet, ut nullus alius ejusdem rei possessionem civilem retineat.

Possessio rerum corporearum acquiritur *apprehensione vera*, *apprehensione ficta*, et *dispositione legis*.

Apprehensio vera est, quae vel fit manibus, eas rei injiciendo, cujus possessores esse volumus, aut pedibus, insistendo scilicet fundo, quem velut nostrum habere contendimus.

Apprehensio vera est necessaria ad acquirendam possessionem, 1. Si res sint, quae domino carent, ut sunt ferae etc. 2. Si sint bona defuncti: 3. si quis clam aut vi vult aliquid possidere: 4. si alius rem possidens nolit tibi possessionem reddere.

Circa apprehensionem veram tria adhuc sunt advertenda. 1. Capere, mediante illa, aliquis possessionem potest vel per se; vel per

alium : 2. Ut apprehensione vera capiatur possessio , salis est ingredi aliquam domus , vel fundi partem animo possidendi totam domum , vel fundum : 3. si res aliqua , cujus possessio comparanda est , capi consuevit non per partem sui , sed per id , quo continetur , ut vinum contentum in vase , sufficit eam capi per id , per quod capi alias consuevit.

Apprehensio ficta est , quando nec manibus res possidenda apprehenditur , intervenit tamen aliquis alius , qui ea fictione , seu dispositione juris apprehensioni verae aequivalet , et illius vim obtinet.

Variis modis fieri potest ; 1. per *traditionem clavium* praesente re factam : 2. per *visum* , si antiquus possessor eminus , vel cominus ostendat oculis meis fundum : 3. per *appositionem brevis manus* , si nempe quis rem suam tibi prius locatam , commodatam , postea tibi vendat , aut donet : 4. per *traditionem scripturae , seu instrumenti* , quo pristini possessoris jus continetur : 5. per *substitutionem antiqui possessoris* , si is , qui tibi rem donavit etc. in ea sibi retineat usumfructum etc. tuo nomine : 6. per *appositionem custodiae* , si novus possessor , consentiente antiquo , apponat custodiam rei : 7. per *signationem rei venditae* , si quis emat duo pecora ex grege aliquo , et venditore consentiente accipiat , et signet tanquam sua : 8. per *clausulam constituti* ; nam si praecedente donatione etc. donator etc. constituat se possidere nomine donatarii , eo ipso illi possessio quaeritur : 9. per *investituram*.

Legis dispositione quaeri potest possessio absque ullo actu apprehensionis vero vel ficto.

Possessio , vel *quasi possessio* rerum incorporearum , seu jurium aequiritur cum distinctione. Si agatur *de jurium nulli rei corporali inhaerentium possessione* , haec acquiritur per ejusmodi jurium usum , accedente scientia et patientia illius ad quem pertinet concedere , vel resistere actui. Si vero agatur *de jurium , quae corpori inhaerent , possessione* , haec comparatur duplici modo. 1. per introductionem , vel immissionem in fundum , qui servire debet , voluntate ejus , qui servitutem constituit : 2. per exercitium , sive usum servitutis tanquam sibi debitae , cum distinctione inter servitutem affirmativam , et illam negativam.

Quot actus requirantur ad acquirendam hanc possessionem , dissentiunt DD. Pro servitute negativa , dicunt *unum actum sufficere* : pro affirmativa , *pariter unicum actum sufficere* , si actus sint tales , qui vix unquam alicui conceduntur ex gratia : plu-

res requiri , si actus sint , qui ex amicitia et gratia alteri concedi solent , sed raro et non frequenter.

Possessio amitti potest *volente* vel *invito* possessore. Primo casu amittitur possessio , quando res possessa relinquitur animo simul , et corpore :

Non amittitur solo corpore possessio civilis , quia ad hanc conservandam plerumque sufficit solo animo possidere.

Possessio amitti potest *solo animo*.

Possessio rerum mobilium , nolente , aut ignorante antiquo possessore variis modis amittitur. 1. per furtum et rapinam alterius: 2. per fraudem depositarii : 3. per amissionem rei : 4. per fugam rerum animatarum.

Possessio bonorum immobilium , nolente domino , vel antiquo possessore , amittitur , 1. si possessor sit longo tempore absens , nec per alium rei insistat : 2. si per vim a possessione dejectus sit: 3. si rem sciat ab alio occupatam , et negliget illam sibi vindicare : 4. si reversus statim quidem repetat suam possessionem , sed ab occupante repellatur : 5. si timens repulsam non audeat repetere possessionem : 6. si res a flumine etc. ita sit occupata , ne facile recuperari possit : 7. si nesciat rem esse suam etc.

Possessio rerum incorporalium amittitur , 1. si per negligentiam etc. non utamur jure nostro : 2. si alius invitum excludat ad eadem jura spectantem. 3. si impedimenta objiciat , quominus jure nostro uti possimus.

Plura enumerantur commoda , et privilegia possessionis 1. Possessio bonae fidei parit praescriptionem : 2. si bonae fidei possessori , antequam rem praescribat , incidat dubium , num res sua sit , nec ne , rem retinere , eaque frui potest , donec ipsi constet ad alium pertinere : 3. Qui bona fide rem possidet , interim habet jus administrationis , et si annexum rei possessae sit jus eligendi etc. , valet electio etc. 4. Si bonae fidei possessor rem , aut fructus illius alienet , vel absumat , putans se jus habere , postea vero appareat , rei dominium ad alium pertinuisse , non plus tenetur restituere , quam quo inde ditior factus est. 5. Possessor bonae fidei potest vim vi repellere , et possessionem suam armis tueri , illamque perditam , modo in continente fiat , repetere. 6. Possessio bonae fidei in judicio parit praesumptionem dominii. 7. Qui tempore litis contestatae invenitur esse in possessione , a judice defendi et conservari iure ea debet , nisi vi , clam , precario possideat. 8. Eadem possessio longissimo tempore 30 , vel saltem 40 annorum conti-

nuata ; si possidenti jus non resistat , fundat praesumptionem tituli. Continuata autem tempore immemorabili inducit praesumptionem ejusdem , quae sit juris et de jure etc. 9. Possessor immobilium liberatur ab onere satisfaciendi de iudicio sisti , idque ideo , quia cessat suspicio fugae. 10. Princeps non censetur dare privilegium , aut beneficium cum praejudicio alterius in possessione existentis , nisi id exprimat. *Proprietas* aliquando 1. significat quodcumque jus extra possessionem super quo iudicio petitorio contendere potest : et in hoc sensu includit etiam jus , quod *ad rem* vocatur. 2. Aliquando strictius significat solum jus in re , sed quaecumque extra possessionem. 3. sumitur etiam strictissime , ac frequentissime pro dominio.

Dominium late acceptum est facultas disponendi de aliqua re , tamquam sibi subjecta. Duplex est , unum *jurisdictionis* , alterum *proprietatis*. *Jurisdictionis dominium* est jus gubernandi , iudicandi , puniendi protegendique subditos , ab eisque emolumenta exigendi. *Dominium proprietatis* est jus reale disponendi de re aliqua tamquam sua , nisi lege prohibeatur.

Valde differunt inter se proprietas et possessio 1. Saepe accidit , ut unus rem possideat , alter vero habeat illius proprietatem , seu dominium. 2. Solo animo interdum acquiritur proprietas , non autem amittitur : possessio solo animo acquiritur nunquam : 3. Possessio ex pluribus causis haberi potest ; dominium non nisi ex una. 4. Dominium non acquiritur sine titulo ; possessio titulum non desiderat. 5. Ex iudicio proprietatis res contrahit vitium litigiosi ; non item si lis moveatur de possessione.

Proprietas et dominium dividitur 1. in *naturale* et *civile*. Naturale habetur , quando quis , spectato jure naturali , est dominus : civile , quando quis per legem acquirit dominium.

2.º in *verum* et *fictum*. Dominium verum est , quod quis vere , et citra juris fictionem habet : fictum , quando jus aliquem fingit esse dominum , cum tamen non sit.

3.º in *perfectum* et *imperfectum*. Primum est jus perfecte disponendi de re. Secundum est jus disponendi de re ita , ut etiam alius jus disponendi de illa habeat ; ex quo oritur dominium *directum* , et *utile*.

4.º in *revocabile* , et *irrevocabile*. Illud est , quod non est perpetuum ; hoc est quod ex intentione perpetuo durat.

5.º in *universale* et *singulare*. Universale competit cuivis , haereditate circa universitatem iurium , singulare competit circa res singulas.

Dominium acquiritur vel *jure gentium* , vel *jure civili*. Ex jure ci-

vili venit praescriptio , donatio mortis causa , legatum etc. Ex jure gentium veniunt 19. modi acquirendi dominium.

- 1.º *Venatio*, quae est occupatio ferae (sive piscis , sive avis , sive aliud animal sit) existentis in naturali sua libertate.
- 2.º *Inventio*, quae definitur occupatio rerum inanimatarum , quae nullius sunt , vel pro derelictis a domino habentur. — *Thesaurus inventus*, jure gentium , cedit inventori : jure communi , si inventus sit in fundo proprio mediis legitis , totus est inventoris ; si mediis illicitis , totus fisco vindicatur. Quando vero in fundo alieno hujusmodi inventio facta est , si hoc casu accidit , thesaurus inter inventorem , et dominum loci partitur ; si data opera , absque licentia domini fundi , ad hunc totus thesaurus spectat. *Jure particulari* aliqui reges sibi thesauros sive integros , sive ex parte asserunt.
- 3.º *Captivitas*, seu *occupatio bellica*, quae est modus acquirendi dominium rerum et personarum in bello juste captarum.
- 4.º *Alluvio*, quae est *incrementum* latens , quando nempe quasi insensibiliter motu fluminis uni fundo aliquid accedit.
- 5.º *Accretio*, sive *coalitio* quae est modus acquirendi , quo notabilis pars praedii alieni vi fluminis praedio nostro adjecta , eique affixa nobis acquiritur.
- 6.º *Insulae productio*, quae si enata sit in mari , fit occupantis , si in flumine , nunc fit eorum , qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia habent , nunc tota acquiritur propinquiore , prout vel in medio fluminis sita sit , vel ad alterutram partem accedat.
- 7.º *Alvei mutatio*, quae fit quando flumen alveum deserit et novum occupat : quo casu prior alveus accrescit illis , qui prope ripam possident.
- 8.º *Specificatio*, quae est formatio novae moraliter speciei , ex materia , vel simpliciter aliena , vel partim propria , partim aliena.
- 9.º *Accessio*, quae etiam vocatur *intextura* , *adjunctio* , *suffutura*, et *sutura* , et quae fit cum per nostram industriam , et laborem res aliena nostrae suam speciem retinenti accedit.
- 10.º *Scriptura*, propter quam acquiritur dominium characterum ei , in cujus materia scribuntur.
- 11.º *Pictura*, propter quam acquiritur dominium tabulae , nisi haec sit picturae pretiosior.
- 12.º *Confusio*, quae fit quando duorum materiae liquidae , aut liquefactae , sive ejusdem , sive diversi generis , ita miscentur , ut ab invicem arte humana , et via ordinaria separari nequeant etc.

- 13.º *Permixtio*, quae fit, quando corpora solida, et quae etiam post mixturam a se invicem discreta manent, suamque singula speciem retinent, inter se miscentur.
14. *Aedificatio*, ob quam jura statuunt omne id soto cedere, quod solo inaedicatur. Hinc si quis ex aliena materia in solo proprio aedificium erexerit, ipsi aedificium jure soli acquiritur: si quis e contra ex sua materia in alieno solo aedificaverit, illius fit domus, cujus est solum etc.
- 15.º *Plantatio*, cujus vi plantae dominium cedit domino soli, si in hoc arbores radices egerint.
- 16.º *Satio*, quae plantationem imitatur.
- 17.º *Foetura animalium*, per quam nobis acquiritur id quod ex animalibus dominio nostro subjectis nascitur.
- 18.º *Perceptio fructuum*, ob quam fructus ex re aliena bona fide possessa possessori acquiruntur.
- 19.º *Translatio*, vel potius *rei traditae apprehensio*. Haec, ut dominium transferat, requiritur 1. ut subsit titulus et justa causa: 2. ut fiat a domino habente liberam administrationem rerum suarum: 3. ut intercedat tam accipientis, quam dantis consensus in rem, quae traditur: 4, ut res tradita sit vacua ab alterius possessione: 5. ut translatio facta sit sine conditione tacita, vel expressa.

Effectus proprietatis, vel domini sunt 1. quod dominus re sua uti, imo etiam abuti possit: 2. quod res invito auferri nequeat: 3. quod dominus in rebus suis praeferatur creditoribus omnibus: 4. quod si in possessoria utraque pars litigans pares probationes afferat, ea pars vincat, quae dominium et proprietatem probat: 5. Quod domino, si possessionem rei suae amisit, competat in rem actio.

Causa possessionis vocatur, qua principaliter agitur de possessione, vel quasi possessione, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda; ex qua causa oritur *judicium possessorium*.

Causa proprietatis est illa, in qua principaliter agitur de rei controversae proprietate, seu dominio, vel alio jure extra possessionem, vel quasi possessionem; ex qua causa oritur *judicium petitorium*.

Agenti jndicio petitorio jus concedit diversas actiones, nempe *rei vindicationem*, *actionem confessoriam*, et *negatoriam etc.* et *actiones personales*.

Rei vindicatio datur adversus possessorem rei corporalis, et ea actor petit, se ejus dominum declarari, et illam officio judicis sibi a possessore restitui.

Actio confessoria datur adversus eum, a quo quis a juris usu impeditur, et hac contendit actor sibi jus tale adversus impediendum competere.

Actio negatoria competit rei e. g. praedii domino adversus eum, qui praetendit, et utitur aliqua servitute in praedio illo; quod tamen dominus dicit esse liberum, et pretensae servituti obnoxium esse negat.

Actiones personales competunt, quando *de jure ad rem* solum agatur.

Judicium, seu remedium possessorium triplex est; sc. *adipiscendae, retinendae, et recuperandae possessionis*; quae remedia, *interdicta* vocantur.

Interdictum adipiscendae possessionis triplex est, quorum *bonorum, quorum legatorum, et salvanum*. *Primum* competit haeredi post aditam haereditatem ad capiendam possessionem rerum haereditariarum adversus eum, qui aliquid ex iis vel pro haerede, vel pro possessore possidet, aut dolo vel culpa desiit possidere - *Alterum* competit haeredi, vel bonorum possessori contra legatarium ad restituendum legatum, quod ille propria auctoritate occupavit - *Tertium* competit domino, seu locatori fundi adversus colonum, seu conductorem, ut rerum, quae a colono in praedium conductum illatae, et pro mercede conductionis expresse pignori obligatae sunt, possessionem consequatur. Et haec sunt remedia *praetoria*.

Pro adipiscenda possessione competunt alia remedia *ex jure civili* provenientia, et ea sunt tria. *Primum* datur haeredi; qui testamentum prima fronte nec cancellatum, nec abolitum, nec ulla ex parte vitiatum judici competenti exhibet, ut rerum haereditariarum possessionem illico, et absque mora ex sola testamenti inspectione consequatur. *Alterum* habetur, ubi creditoribus vi pacti conventi facultas tribuitur ingrediendi possessionem rerum ad debitorem pertinentium. *Tertium* est imploratio officii judicis facta ab haerede, ut auctoritate ejus vacantem rerum haereditariarum possessionem nanciscatur absque incommodo etc.

Interdictum retinendae possessionis duplex est: uti possidetis, et *utrobi*. *Primum* datur pro rebus immobilibus, alterum pro mobilibus. Competit hoc interdictum possessori, qui in sua possessione turbatur injuste, et extrajudicialiter adversus turbantem in possessione etc.

Si duo contendant aliquid possidere, se jus piscandi etc., possessio adjudicanda est illi, qui vel probationibus, vel tempore, vel titulo, vel testibus potior est. Si pro utroque omnia supponantur

esse aequalia, judex pronuntiabit « *ut possidetis, ita possideatis* ».

Interdictum recuperandae possessionis pluribus modis accipitur: hic duo tantum recensentur. 1. *Interdictum unde vi*, quod datur pro recuperanda possessione rerum immobilium, a qua per vim aliquis est dejectus, contra eum, qui spoliavit: 2. *Actio vi bonorum raptorum*, quae datur pro recuperandis rebus mobilibus vi ablati.

Judicium possessorium de rebus spiritualibus, vel quasi spiritualibus ad judicem ecclesiasticum tantum pertinet, si cum eo aliqua quaestio juris admixta sit: si vero cum eo solum quaestio facti adjungatur, ad judicem ecclesiasticum iterum spectat, quando reus conventus est persona ecclesiastica; et erit mixti fori, quando reus est laicus.

Causa proprietatis, et possessionis apud eundem judicem tractari debet, nisi 1. litigantes sint fori diversi: 2. causa proprietatis et possessionis tales sint, ut de utraque non possit judex cognoscere: 3. judex specialiter ut delegatus pro causa proprietatis tantum, vel tantum super causa possessionis.

Salubre Ictorum monitum est, ut actor causam proprietatis non intentet, quamdiu remedio aliquo possessorio potest agere.

Causa possessionis et proprietatis in eodem judicio simul proponi et cumulari potest, quia hoc modo minuuntur lites, quae ex duobus fit una.

Judicium petitorium cumulari potest etiam cum judicio possessorio retinendae.

Quando causae possessionis et proprietatis cumulantur in eodem judicio, prius cognoscendum est de causa possessionis; quam de causa proprietatis: utraque autem causa terminari debet eadem sententia; ita tamen, ut iterum prius pronuntietur de causa possessionis, quam de causa proprietatis, in executione praevaleat causa proprietatis.

Casu, quo quis egit ab initio judicio petitorio, nequit, eo suspeso, intentare interdictum adipiscendae, vel recuperandae possessionis, si jam conclusum in causa, et allegationibus ac probationibus renuntiatum sit: si vero nondum conclusum in causa sit, et probationibus renuntiatum, actor admitti debet ad agendum in possessorio.

Si sententia contra actorem lata sit in petitorio ideo solum, quia proprietatem probare non potuit, is transire potest a petitorio ad possessorium: si vero contra eum sententia lata sit, ut etiam
Schamalzgrueber Tom. XII.

proprietas per sententiam reo sit adjudicata, actor non potest intentare iudicium possessorium.

Interdictum unde vi, seu recuperandae possessionis conceditur illi, qui vi dejectus, aut spoliatus fuit possessione rei immobilis, ejus haeredibus, ceterisque successoribus.

Ut recte hoc interdictum intentetur, tria annotanda. 1. Spoliatus debuit esse verus possessor rei spoliatae. 2. Non refert an spoliatus possederit rem naturaliter, sive civiliter, juste, sive injuste. 3. Dejectus non debet rem possidere amplius per alium.

Etiam praedoni spoliato restitutio facienda est, non tantum casu, quo hujusmodi praedo spoliatus sit a non domino, sed etiam quando spoliatus est ab illo, quem ipse deiecit, quia nemo sibi jus dicere et rem propria autoritate vindicare potest.

Praedo restituendus non est contra dominum spoliantem, si 1. ab hoc in continente dejiciatur; si 2. talis sit, ut ejus vitae nemo parcere debeat; si 3. possessor dejectus sit per violentiam non formalem sed fictam.

Si colonus, vel conductor etc., qui talis est *ad breve tempus*, dejiciatur fundo, aut domo ab altero vi occupata, extraordinario officio judicis implorato, restituitur: interdictum autem *unde vi* non ipsi, sed domino competit.

Si colonus, vel conductor, vel emphyteuta etc., qui talis est *ad longum tempus*, dejiciatur fundo, aut domo etc. ab altero vi occupata, is interdictum *unde vi* intentare potest, quia est in quasi possessione.

Interdictum *unde vi* competit non solum illi, qui possessione absolute spoliatus est, sed etiam illi, qui licet possessione non sit spoliatus, spoliatus tamen est plena libertate possidendi.

Si alicui liber homo, vel laico res sacrae per vim eripiantur, interdicto *unde vi* locus non est.

Interdictum *unde vi* competit adversus eum, qui alium possessione sua deiecit per vim aut clam, sive rem spoliata amplius non possideat; sive ipse non spoliaverit, sed spoliari mandaverit; sive spoliationem suo nomine factam ratam habuerit.

Quando servi aliquem spoliaverunt, seu possessione dejecerunt, si hoc factum sit jussu domini, adversus hunc interdictum *unde vi* competere certum est: si vero sine ejus mandato, et eo ignorante etc., adversus eundem non datur hoc interdictum, nisi servus, quem dominus scivit esse malum, aut suspectum, delinquat in eo officio, cui a domino est praepositus; hic tali casu tenebitur ex quasi maleficio.

Interdictum *unde vi* non competit liberis contra parentes, et liberis contra patronos, nisi armata manu usus fuerit patronus contra libertum, parens contra liberos - Idem de vassallo dicendum est.

Interdictum *unde vi* intentari potest contra judicem injuste spoliantem, si hic *extrajudicialiter etc.* aliquem dejecerit possessione rei suae, aut si id fecerit per latam sententiam, *absque competentia respectu rei et causae*.

Datur etiam hoc interdictum contra judicem competentem, si hic per latam sententiam *substantialiter vitiata* aliquem spoliaverit.

Interdictum *unde vi* non datur spoliato contra haeredes, aut successores spoliatoris, quia ex maleficiis poenales actiones in haereditatem rei non competunt. Haec regula extenditur ad haereditatem haereditis.

Non datur hoc interdictum spoliato adversus eum, qui rem, per vim injustam ab alio ereptam alteri, scienter et mala fide accepit, sed tantum conditio *ex c. saepe* 18. *de Restit. spoliat.*

Spectato jure, negatur hoc interdictum spoliato contra tertium bonae fidei possessorem.

Interdictum *unde vi* nequit intentari nisi intra annum: hic tamen annus non debet esse continuus, sed talis, in quo non computatur tempus, quo spoliatus non potuit agere - Intentatur autem etiam post annum, si 1. agatur de eo, quod ad spoliatorem pervenit: 2. si spoliatio proprie apponatur per modum exceptionis: 3. si agatur cum illa actione, seu conditione (*l. si quis* 7. *Cod. unde vi*), qua spoliator rem, si sua sit, perdit; si aliena, praeter restitutionem, etiam in aestimationem ejus condemnari debet.

Cum a spoliato petitur restitutio in causa spoli, regula generalis est spoliatum ante omnia restituendum, si de spoliatione facta vere constet, aut legitime sit probata.

Non audiendus in judicio spoliator, etsi velit dominium et proprietatem in continente probare, sed ante omnia cogendus ut restituet spoliato; et hoc procedit 1. tam in corporalibus, quam in incorporalibus, 2. tam in mobilibus, quam in immobilibus.

Sunt aliqui casus, in quibus exceptio dominii, seu proprietatis fieri potest a spoliante antequam restituatur spoliatus. 1. Si spoliatus consentiat, ut de exceptione dominii, seu proprietatis ante restitutionem factam cognoscatur: 2. Si notorie constet, quod jus nullum competat spoliato, et simul in ea competat spoliatori: 3. Si vertatur animae periculum in restitutione spoliati: 4. si,

facta restitutione, timeatur damnum irreparabile, vel publicum scandalum etc.: 5. si quis rem suam, aut sibi notorie, et indubitato debitam, quod eam per viam juris etc. recuperare non potuit, propria auctoritate occupavit: 6. si juris praesumptio contra spoliatum pro spoliatore militet: 7. si lite pendente, et stante quaestione spolii alius quidem tertius pro suo interesse interveniat, atque in re spoliata dominium vel aliud jus praetendat: 8. si reus conventus, seu spoliator concludat spoliatum possidere nec potuisse, nec posse.

Spoliatus agens ad restitutionem rei spoliatae duo debet probare, se possedisse, et possessione sua injuste, aut indebite dejectum, vel saltem ne libere possideret, prohibitum fuisse.

Ad probandam possessionem sufficit, ut spoliatus probet se olim in possessione fuisse, ante illud tempus, quo spoliatum se ait.

Restitutio facienda est non qualiscumque, sed plena, ut non solum res principalis, sed etiam accessoria restituatur cum omnibus fructibus, qui a die spoliationis percepti sunt, vel percipi a spoliato potuerunt.

Fructus dicuntur, qui, deductis necessariis expensis, supersunt. Alii sunt *naturales*, alii *industriales*, alii *mixti*, et alii *civiles*. Sunt etiam vel *percipiendi*, vel *percepti*.

Expensarum nomine venit quod expenditur in fructibus quaerendis, colligendis, et conservandis.

Spoliator debet restituere fructus omnes, sive extantes, sive consumptos, sive perceptos, sive percipiendos etc.

Spoliato restituendi sunt etiam fructus, quorum perceptio est inhonesta, si isti fructus *percepti* sint.

Spoliato restituendi sunt a spoliatore etiam fructus, quos ipse, si rei possessionem non amisisset, ex ea percipere potuisset industria sua tam *communi*, quam *singulari*.

Cum re spoliato etiam restituendi sunt illi fructus, quos percipere spoliator potuisset *communi* industria, non quos potuisset percipere industria *singulari*.

Spoliator aut alius malae fidei possessor tenetur restituere fructus *perceptos* provenientes ex melioratione rei sine ejus detrimento non separabilis.

Spoliator, aut alius malae fidei possessor, illos fructus, quos dominus verisimiliter percepturus erat, tenetur restituere *in foro utroque*: et illos fructus, quos dominus percipere potuisset, tantum restituere tenetur *in foro externo*.

Spoliator etc., quando rem vi, vel injuria occupatam, vel detentam

restituit, deducere potest *expensas necessarias et utiles*, non vero *voluptuarias*.

Possessor bonae fidei tenetur restituere fructus *naturales*, et *mixtos*, si sint *pendentes*: si vero *percepti sint et a solo separati*, illos restituere debet, quando adhuc exstant; restituere non debet, quando consumpti jam sunt.

Ab eo momento, quo possessor rei alienae scientiam habet, eum, tamquam malae fidei possessorem, fructus nullo modo, etiam revocabiliter, suos facere, sed obligari ad illos restituendos certum est.

Fructus omnes e contestatione litis percepti, et percipiendi indiscriminalim a quovis possessore restituendi sunt.

Possessor, cujus malae fidei supervenit bona, si haec superveniat in una, eademque physice persona, tenebitur restituere fructus durante mala fide perceptos, et fructus perceptos deinde bona fide: si vero superveniat in persona tantum eadem, fictione juris, sicut et haeres cum defuncto, sentit utilitatem bona fide superveniente, neque fructus rei ab autecessore mala fide possessae lucrari potest.

Successor singularis spoliatoris bonae fidei, aut alius hujusmodi bonae fidei possessor deducere potest absque controversia *expensas necessarias*: potest etiam deducere *utiles*, si hae a re sine ejus detrimento, ac dispendio domini sint separabiles; et *voluptuarias*, si absque ipsius rei detrimento tolli possunt.

Spolium in causa matrimoniali contingit non tantum per alium tertium, qui vi auferet conjugem a conjuge, sed etiam fieri potest ab ipsis conjugibus inter se, et hoc tripliciter. 1. Quando conjux propria auctoritate recedit a conjuge: 2. quando uxor propria auctoritate discessit a marito, sed facti poenitens ad illum redire vult: 3. quando uxor expulsa quidem est a marito, sed ab hoc postea revocatur; revocata autem redire non vult.

Conjux expulsus, si ab expellente revocatus nolit ad hunc redire, aut fugiens temere, si facti poenitens redeat, et non recipiatur ab altero conjuge, restituendus est.

Quando conjux conjugem, vir mulierem, quae ab ipso propria auctoritate discessit, tamquam spoliatus restitui petit, si *sola intercesserint sponsalia*, mulier non debet viro restitui, tametsi domum istius jam sit introducta; si *matrimonium ratum fuerit*, mulier viro restituenda est quoad cohabitationem, et alia obsequia conjugalia, non autem quoad thorum: si vero *matrimonium fuerit consumatum*, plena restitutio conjugis se sepa-

rantis fieri debet etiam quoad thorum, nisi justam causam, quod a viro recesserit, proponere possit etc.

Quando conjux restitui petit conjugem, quae se propria auctoritate separavit, et separationis suae causam praelendit impedimentum dirimens, multum interest an spoliatus agat iudicio *petitorio* an *possessorio*. Primo casu, de impedimento prius est cognoscendum, antequam restitutio fiat: secundo, videndum est an matrimonium sit *ratum*, an vero *consummatum*. Si *ratum*, distinguendum impedimentum in *notorium*, et *occultum*, et hoc in *dubium*, et *certum etc.* - Si *consummatum*, pariter videndum si impedimentum sit *notorium*, vel *occultum*, si ob hoc secundum *paratae sint probationes, vel non etc.*; et hisce inspectis, restitutio nunc facienda, nunc est deneganda.

Quando mulier, quae propria auctoritate a viro recessit, ipsi petenti restitutionem objicit commissum ab eo adulterium, si hoc *notorium* sit, restituenda non est, nisi idem crimen uxor commississet; si vero *non notorium*, statim plene est restituenda, etiam quoad thorum.

Uxor, quae a marito propria auctoritate divertit, et eidem ipsam repenti objicit votum perpetuae continentiae mutuo consensu editum, et sic factam renuntiationem juris exigendi debitum conjugale, nequit restitui ad commune thorum, potest autem et debet restitui ad cohabitationem et obsequia conjugalia.

In causis beneficialibus non restituendus est spoliatus: 1. Si huic objectus sit defectus notorius proprietatis: Si adversus eundem sit magna praesumptio, quod sine titulo, aut cum titulo vitioso ecclesiasticum beneficium obtinuerit.

Restitui debet spoliatus ante exhibitionem tituli; si adversus illum non sit praesumptio vitiosi ingressus in beneficium, nisi hoc sit papae reservatum:

Spoliatus, qui renuntiavit beneficio, quo spoliatus est, *si ante spoliationem* libere renuntiaverit, non est restituendus; *si vero post spoliationem* renuntiationem emisit, restitui prius debet, et deinde testes super hac voluntaria renuntiatione examinari.

Plures dantur casus, quibus renuntiatio post spoliationem facta impedit restitutionem.

In aliis causis spiritualibus, videlicet jure decimandi eligendi etc., si jus commune resistat spoliato, et assistat spoliatori, spoliatus restituendus non est, nisi prius ostenderit titulum, vel saltem praesumptionem tituli.

Potest aliquando violentus, aut injustus invasor, vel detentor a domino, vel possessore legitimo propria auctoritate licite expelli,

dummodo id fiat : 1. *in continenti*, et ita ut 2. *modus iustae defensionis non excedatur*. Hoc casu, interdictum possessorium nullum competit spoliati.

Reus *civiliter* conventus potest opponere exceptionem spoliationis, si haec facta sit *ab ipso actore*; si vero a *tertio distincto*, non obstante exceptione facta a reo, iudex procedere in causa principali, et definire eandem debet.

Reus *criminaliter* conventus nequit opponere exceptionem spoliationis, si crimen, de quo accusatur, sit *notorium*; si vero *non sit notorium*, opponere hanc exceptionem potest, a quocumque spoliatio facta sit.

Contra agentem in causa ecclesiastica non potest opponi exceptio spoliationis rei privatae; et e contra agenti in causa rei privatae opponi nequit exceptio spoliationis rei ecclesiasticae.

Spoliato agenti interdicto *unde vi* nequit opponi, per se loquendo, exceptio criminis, sed hac non obstante restitui debet spoliatus, et prius cognoscendum de spolio, quam de crimine - Interdum talis exceptio tenet, si fiat : 1. de crimine, quod actorem reddat inhabilem ad agendum : 2. si objiciatur spoliato tale crimen, quod eum reddat incapacem possessionis : 3. si spoliato objiciatur crimen, quod etsi non inhabilem omnino reddat ad possidendum privat tamen proprietate, et titulo.

Restitutio non impeditur *reconventionem* super alicujus rei proprietate, *exceptione* compensationis objectae a spoliatore, et *appellatione*.

Dolus potest sumi in bonam et malam partem.

Dolus bonus dicitur solertia, qua quis machinatur aliquid adversus hostes, et latrones praesertim publicos, ut fraudes, vel injurias eorum excludat.

Dolus malus est omnis *calliditas fallacia* vel *machinatio ad circumveniendum fallendum*, vel *decipiendum alterum adhibita*.

Dolus est duplex *verus*, et *praesumptus*. *Verus* est, quem jus ipsum statuit : *praesumptus*, quem iudex desumit ex conjecturis et indiciis.

Dolus iterum partitur in *praecedentem*, et *incidentem*. Ille praecedit contractum, et *ei causam dat*; hic *in contractu dicitur incidere*.

Dolus, qui *dat causam contractui* aliquando versatur circa substantiam rei, aliquando solum circa qualitatem, et accidentia ejus extrinseca.

Dolus coniungere potest tam circa contractus *bonae fidei*, quam *stricti juris*. In illis iudex ad rigorem conventionis adstrictus non

est , sed ex aequo et bono pro una parte contra alteram alteri praestari oporteat , aestimandi decernendique facultatem habet. In his non ita liberam aestimandi facultatem habet , sed pronuntiare debet secundum rigorem , et verba conventionis.

Error vel dolus vitiat actum aut contractum , quando versatur circa substantiam rei.

Nullo dolo circa contractus circumstantiam , et qualitatem accidentalem commisso , etiamsi hic antecedens est et causam det contractui , irritatur contractus de jure naturali.

Jure etiam positivo non sunt irriti contractus matrimonii carnalis , et spiritualis initi per professionem religiosam , etsi dolo , vel errore , circa aliquid accidentale commisso , sint celebrati , et

Eadem jure positivo non sunt irriti ceteri contractus , saltem qui stricti juris sunt , quantumvis ejusmodi dolus , vel error praecesserit , et causam eisdem dederit.

Nullo jure irritus est contractus etiam bonae fidei dolo obtentum , si is circa substantiam actus non versetur , et ab alio , quam contrahente , commissus est , quamvis ille contractui causam dederit.

Quando contractus sunt bonae fidei , et dolus a contrahentium altero commissus est , deditque causam contractui , substantiam tamen illius non afficit , in theoria admodum probabile , et in praxi verius est , eos contractus , et actus , si insolubiles non sint , rescissioni quidem obnoxios , at ipso jure non omnino , saltem ex parte decipientis , irritos esse.

Datur remedium dolum passo in contractu a se inito ; et quidem si dolus versetur circa substantiam actus , opus est *sola declaratione nullitatis*. Quando vero juxta circumstantiam , si dolus fiat *per tertium aliquem* , contractus absolute est validus , sive gratuitus ille sit , sive onerosus ; si fiat *per unum ex contrahentibus* , decepto de jure praetorio datur *exceptio* , vel *actio de dolo* , quae est *praetoria et personalis, mere rei persecutoria , arbitraria , et subsidiaria*.

Actio de dolo datur dolum passo , et ejus haeredibus adversus decipientem , seu dolosum , nisi specialiter excipiat.

Haec actio non datur nisi causa cognita.

Olim *actio de dolo* utili tantum anno dabatur : hodie autem datur per continuum biennium contra dolosum ; contra heredem vero ipsius 30 annis de eo , quod ad ipsum pervenit.

Exceptio doli competit laeso per dolum , hujusque haeredibus , et successoribus , imo etiam fidejussoribus in omnibus iis causis , in quibus dolus committi potest.

Exceptio doli datur 1. *in contractibus*, et *promissionibus*: 2. *in testamentis*: 3. *in legibus*:

Eadem exceptio doli mali datur adversus omnes, qui contra aequitatem naturalem, aliquid exigunt, nisi aut officium, aut conjunctio eos immunes a doli suspicione faciat.

Haec exceptio est perpetua.

Dolus necessario probandus est, quia regulariter non praesumitur. Probatio doli, cum hic difficillime probetur, desumenda erit etiam ex conjecturis, ac praesumptionibus, si haec sint graves, et dolum plene ac concludenter probantes.

Dolus argui potest ex pluribus conjecturis. 1. *Ex qualitate personarum*: 2. *Ex qualitate facti*: 3. *ex modo, tempore et circumstantiis, quibus fit actus*: 4. *ex aliis actibus adjunctis*: 5. *ex nimia et insolita diligentia, vel cautela*: 6. *ex laesione enormi*: 7. *ex verosimiliti*.

Excluditur dolus 1. *ex qualitate personarum*: 2. *ex defectu causae*: 3. *ex juris promissione*: 4. *ex actu palam gesto*: 5. *ex ignorantia*: 6. *ex actu in personam benevolam gesto*: 7. *ex obedientia superioris*: 8. *ex officii necessitate*: 9. *si his qui conqueritur de dolo, sciens et volens illud permiserit etc.*

Contumacia a contemnendo dicta, quod judicem videatur contemnere, qui vocatus non obtemperat.

Definitur *inobedientia a legitime vocato erga judicem in iis, quae ad judicem pertinent, commissa*.

Dividitur in *veram* et *fictam*. *Vera* est, cum quis peremptorie, ac personaliter, aut ad domum etc. citatus est, et tamen non comparet, nec impedimentum excusat - *Ficta*, seu *praesumpta* est, cum quii, nec personaliter, nec in faciem citatus, sed per edictum affixum ad ejus domum, non comparet, nec sufficientem procuratorem mittit in termino constituto.

Alii dividunt contumaciam in quatuor membra, in *notoriam*, *veram*, *praesumptam*, et *interpretativam*, seu *fictam*. *Notoria* habetur, quando quis in faciem citatus respondet impudenter, *non venio*. *Vera*, quando quis legitime citatus etc., non venit. *Praesumpta*, quando non constat citatio legitima, sed praesumitur. *Ficta*, quando quis dolo impedit ne citatio fieri possit.

Contumacia committitur: 1. quando reus tribus edictis, aut una vice tribus peremptorie citatus, et nulla justa impeditus non comparet: 2. quando reus malitiose absentat, aut procurat per se, vel per alium ne citatio ad ipsum pervenire possit: 3. quando comparuit quidem, sed postea sine licentia judicis recedit, non

confecto negotio, nec revertitur: 4. quando actor veniens ad iudicium actionem, seu libellum non edit, aut edita actione, et lite contestata, eandem non prosequitur: 5. quando reus non respondet libello actoris, aut male, vel obscure respondet: 6. quando litigantes non parent mandato iudicis: 7. et parere recusant executioni sententiae.

Ut quis constituatur contumax, et obnoxius poenis contumaciae, regulariter saltem requiritur trina citatio vel formaliter, vel aequivalenter, seu peremptoria.

Causae excusantes a contumacia sunt, 1. adversa valetudo: 2. maioris causae occupatio: 3. absentia reipublicae causa: 4. aetas pupillaris etc.: 5. citatio ad tribunal superius: 6. puerperium, vel graviditas mulieris: 7. tempestas etc. 8. prohibitio proprii magistratus: 9. rusticitas: 10. incompetencia etc. 11. tempus feriatum: 12. locus non tutus 13. bellorum motus, etc. etc.

Judex de jure nunquam contra contumacem ex officio potest procedere ad aliquem actum, nisi ad instantiam, et petitionem partis adversae.

Si actor post oblatum libellum non compareat, citetur a iudice personaliter per litteras, vel per nuntium, si reperiri possit, aut sciatur, ubi existat.

Si actor non compareat in primo et secundo termino, reo comparenti condemnatur in expensas. Et si in tertio termino sese constituerit, non est audiendus, nisi prius caveat quod in termino statuto parebit.

Si actor neque in termino peremptorio, neque post illum compareat, et nesciatur ubi sit, tunc procurator ejus citari debet; et si neque hic in iudicium veniat, adhuc tribus vicibus per 30. dierum intervalla citandus est.

Si etiam tunc venire contempserit actor, de jure civili indulgetur annus, ut causam prosequatur. Quo elapso, et persistente actore in contumacia, iudex ad petitionem rei praesentis, etsi lis contestata nondum sit, procedere ad recipiendos testes, et audiendas allegationes etc. et etiam ad sententiam definitivam poterit.

Si reus personaliter, aut per edictum citatus ad terminum peremptorium non compareat, multum interest, spectato praecipue jure canonico, an contumacia praecedat contestationem, lili, an sequatur. *Si praecedat*, regulariter actor immitti ad petitionem suam debet in possessione bonorum rei custodiae causa, ad sententiam definitivam autem iudex eo casu procedere nequit. *Si sequatur*, sententia definitiva ferri debet, *quando*

liquet de causa , et regulariter immittitur actor in possessionem veram , quando de causa non liquet.

Reus contumax puniri variis modis , scilicet *poena arbitraria , immissione actoris in bona sua , carceratione , excommunicatione etc. etc.*

Plura advertenda sunt circa has poenas : 1. Non debet iudex procedere contra contumacem , nisi ad instantiam partis in iudicio comparentis : 2. antequam mulcta , excommunicatio , vel alia poena feratur in contumacem , citari debet ad excusandum se : 3. poena contumaciae ad haeredem , vel successorem non transit etc.

Reus qui *ficte* solum et *praesumptive* est contumax , si contra eum sententia feratur in contumaciam , intra decendium a die notae sententiae latae appellare potest. Reus autem *vere* contumax nequit appellare , quamvis de stylo Rotae ad appellandum admittitur.

Adversus praelatum criminosum in contumaciam procedi potest : 1. *per modum accusationis* : 2. *extraordinarie per viam inquisitionis* : 3. *per viam denuntiationis* :

Actor mittitur in possessionem bonorum rei ex primo , et ex secundo decreto.

Primum decretum sententia interlocutoria iudicis , qua ob contumaciam rei actor in bona illius custodiae causa mittitur , ut illa pignoris vice teneat , donec reus veniat responsurus.

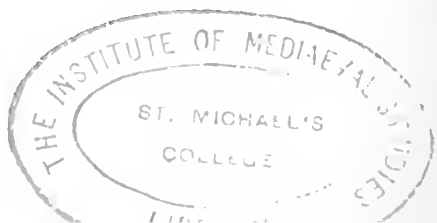
Contumax in comparendo *recte* punitur , et ad litem contestandam compellitur per immissionem actoris in possessionem bonorum ejusdem ex decreto.

Missio in bona rei fit a iudice habente mixtum imperium.

Haec missio in possessionem decerni potest in reum contumacem absentem , dummodo ejus consanguineus , vel amicus non veniat eum defensurus , vel ipse non absit ex justa causa.

Immissio actoris in possessionem bonorum rei contumacis aliter fieri debet *in actione reali* , aliter *in personali*. Si reus *actione reali* conventus per contumaciam absit , actor pravia summaria cognitione , et juramento calumnie , mittitur in possessionem rei petitaе etc. At si *actione personali* conveniatur reus , et contumax sit , potest iudex adversus illum , vel actorem mittere in possessionem bonorum rei *pro modo debiti* , vel infligere ei censuram ecclesiasticam.

Missio , quae fit in actione personali differt ab ea , quae decernitur in actione reali 1. quod in illa observandus sit certus ordo ; non in ista : 2. quod in prima immissio semper fiat pro modo debiti , quod praetendit actor ; in secunda in ipsam rem peti-

tam : 3. quod , cum intentatur actio personalis , vel missio in possessionem bonorum rei , vel censura ecclesiastica disjunctive ferri possit : cum vero intentatur actio realis , primo decerni debeat missio in possessionem rei petitaee etc.

Missioni in res et bona rei contumaciter a iudicio absentis locus est in omnibus actionibus realibus et personalibus , nisi eam actionis , vel rei , super qua reus in iudicio conventus est , natura excludat.

In aliquibus causis talis missio fieri nequit. 1. In *causis criminalibus* : 2. in *causis etiam civilibus* , quoties actor nihil petit , sed ab aliquo tantum vult se excusare , vel liberare : 3. in *causa matrimoniali* : in *causis beneficialibus* , saltem casu , quo instituitur petitorium super proprietate beneficii etc. contra possessorem ejusdem.

Ut actor mitti in possessionem possit requiritur 1. ut reus sit absens ex contumacia : 2. ut actor rei contumaciam incuset etc. 3. ut reus citetur ad actum immissionis : 4. ut post citationem reus nec ipse , nec alius loco ipsius compareat in iudicio : 5. ut actor prius juramentum de calumnia praestet : 6. ut iudex ante missionem , praemittat *sufficientem causae cognitionem*.

Nec in actione personali , nec in reali actor immissus in possessionem ex primo decreto , regulariter fieri potest verus possessor , sed tantum ut custos habetur.

Actor in possessionem missus ex primo decreto , intra annum consequatur veram possessionem. 1. Si *ob nimiam contumaciam rei* , iudex immissionem in rem petitam decernens , exprimat in poenam nimiae contumaciae actorem in veram possessionem mitti , ut etiam fructus percipere valeat : 2. quando lite jam contestata , processum fuit in causa , et actor intentionem suam probavit semiplene tantum : 3. si statuto caveatur , ut missus ex primo decreto percipiat fructus.

Effectus primi decreti , si actio sit personalis , varii sunt. 1. Per illud missus habet et custodiam , et defensionem rerum , in quarum possessionem mittitur : 2. si turbetur in possessione , in quam missus est , intentare potest interdictum *ne vis fiat* : 3. si debitor latitet , nec satisfaciat , potest creditor sine libello petere a iudice facultatem bona vendendi : 4. curare debet ut fructus colligantur et custodiantur ; vel si tempore perirent , potest eosdem vendere , et pretium , quasi esset depositum suum , servare : 5. si debitor fundum , in cujus possessionem actor immissus est , negligat colere , ipse actor colere eundem potest , aut eum locare alteri : 6. si quos fructus ex re , in cujus

possessionem missus est, ipse consumpsit, computare in sortem debet: missus primo potior est aliis postea venientibus, qui nullam habent hypothecam, nec sunt ejusdem tituli, si enim essent ejusdem tituli, omnes concurrerent eodem jure.

In actione reali missio ex primo decreto duos praecipue effectus producit, quorum *unus* est, quod pendente lite tribuat custodiam rei petitae, donec de dominio cognoscatur; *alter* quod ita missus acquirat actionem ex delicto, ne vis fiat ei.

Missio in possessionem per primum decretum fieri potest, quando, lite non contestata, ad sententiam definitivam potest perveniri.

Secundum decretum est secunda interlocutio judicis, qua judex missum in possessionem ex primo decreto verum possessorem constituit.

Effectus secundi decreti sunt, ut 1. missus in possessionem veram possessionem acquirat, et commoda possessionis: 2. ut possit praescribere: 3. ut fiat dominus aequivalenter, et virtualiter in ordine ad fructus, et commoda dominii.

Ut haec missio in possessionem legitime decerni possit, requiritur: 1. sufficiens potestas in iudice: 2. debet praecedere nova accusatio contumaciae, et petitio missionis per secundum decretum: 3. necessaria est nova citatio, et nova contumacia rei citationi huic non parentis: 4. praemittenda est summaria causae cognitio.

Modus servandus in missione facienda per secundum decretum huic est - elapso anno post primum decretum, actor accedit iudicem, et allegata contumacia adversarii, petit sibi bona detenta adjudicari in solutum, quo facto iudex adversarium iterum citat etc.

In actionibus personalibus requiritur secundum decretum, ut mittatur actor in possessionem veram rei, non in realibus, nam in hisce, lapso tempore unius anni ab ea die, qua actor per primum decretum missus est in possessionem rei custodiae causa, si perseveret contumax non comparere, ex vi primi decreti mittitur in possessionem veram.

Annus expectandus est, regulariter inter unum et alterum decretum.

Annus pro secundo decreto definitus computatur a die primi decreti, si inter diem primi decreti, et secutae missionis intermediet tempus aliquod ex culpa rei; secus a tempore quo actor missus est in possessionem rei petitae.

Excusatur reus, si intra annum non comparuit, nec cautionem praestitit: 1. quando prohibitus fuit interveniente legitimo impedimento: 2. quando per ipsum non stelit, ut cautionem

praestaret : 3. quando ipse appellat contra processum judicis , et appellatio est rationabilis.

Si actor ex primo et secundo decreto in rei petitaë , vel aliorum adversarii bonorum possessionem missus , ob hujus potentiam vel dolum , ea realiter nequeat apprehendere , detinere et possidere , ille fictione utriusque juris perinde habetur , ac si rem , vel bona in quae missus est realiter detineret etc.

Quando conventus actione personali super aliqua re dicat , se dominum illius non esse , quod eam non suo , sed alieno nomine possideat , tunc , *si ipse sit praecise detentor rei* , nominare dominum aut verum ejus possessorem debet , et statuatur ei terminus , intra quem faciet dominum comparere : *si vero ipse jus in illa re aliquod habeat* , et conveniatur *super ipsa re* , iterum nominabit dominum ; et si conveniatur *super jure* , domino non nominato , suo nomine respondere tenebitur etc.

Litis pendentia inducitur ab eo tempore , quo libellus , clare in eo expressa actoris intentione , oblatus est judici competenti , et ab isto ejus insinuatio reo facta per citationem etc. Hoc procedit in actionibus realibus , nam in personalibus dubium moveri potest an requiratur contestatio litis ad effectum rei litigiosae.

Ut litis pendentiam inducere possit citatio requiritur : 1. ut haec fuerit valida , et 2. ad citatum pervenerit : 3. ut ex tenore citationis plene cognoscere citatus poluerit , qua de re futura sit controversia ,

Litis pendentia , si citatio habeat omnia requisita , facit ut ab eo tempore , quo ipsa pendere incoepit ; circa rem , de qua agitur , vel ejus possessionem , aut etiam circa jus quod eo tempore viguit , nihil sit innovandum sub poena revocationis etc.

Lite pendente ; res aut actio litigiosa non potest alienari , vel in alium transferri ; et si alienetur , retrahatur , aut si retrahi nequeat , alia ejusdem valoris in illius locum subrogetur , quae proinde , cum subrogatum assumat naturam , et conditionem rei , cui subrogatur , etiam ipsa alienari nequeat , donec lis sit decisa.

Res litigiosa , seu *vitio litigii affecta* tum dicitur , quando super ejus dominio , vel quasi , utili vel directo lis inter petitem et possessorem versatur.

Ex pluribus causis res litigiosa alienari , et in alios transferri , potest : 1. ex causa dotis vel donationis propter nuptias : 2. ex causa transactionis , aut divisionis rerum haereditariarum : 3. per ultimam voluntatem seu viam institutionis , aut etiam lega-

ti : 4. Ex consensu collitigantis ; vel gratia principis , vel permissione judicis 5. ex alienatione facta ab aliquo tertio , cui ea cum collitigante est judicata : 6. si ab ipso collitigante alienetur , et obligetur in eum casum , quo litigiosa esse desinit : 7. si , pendente lite , adversarium injuste et calumniose agere , ipsi autem alienanti jus competere evidenter constet : 8. si alienatio fiat pro salutione funeris , pro solutione debili , pro cibariis familiae etc.

Quoad paenam alienantium rem litigiosam , si is , qui hanc emptione , vel alio modo comparavit , *sciverit* rem esse litigiosam ; contractus vel alienatio non tenet , lis tamen procedet , et emptor perdet pretium , venditor vero de suo dabit tantundem , et utraque quantitas applicabitur fisco : si vero *ignoraverit* , pretium a venditore recuperabit , atque insuper tertiam partem aestimationis rei ab eodem recipiet ob dolum et sui deceptionem ; duae autem partes reliquae cedent fisco.

Possessio , lite pendente , immutari non debet , sed potest possessor , etiam dum lis pendens est , uti possessione sua , ut prius etc.

Quando agitur de divortio ob adulterium , vel impedimentum dirimens , pendente lite , non debet conjugem a conjuge altero separari *authoritate judicis* , vel privari commodo possessionis juris conjugalis , sive carnali commercio , donec de crimine adulterii , vel impedimento legitime probatum sit , et lis decidatur. Hoc procedit quoad judicem , non vero etiam quoad partes , seu ipsos conjuges.

Casu , quo duo in discordia electi ad idem beneficium , vel praelaturam , super electione inter se litigant , et pendente lite unus moritur , vel renuntiat electioni , lite super jus superstitis nondum decisa , procedi nequit ad aliam electionem.

Lite pendente , in praejudicium alterius collitigantis nequit impetrari rescriptum , vel privilegium , ita ut si princeps illud motu proprio dedisset , invalidum aestimatur , quia praesumitur ipse in praejudicium alterius nolle privilegium concedere.

Litis pendencia cessat : 1. *per sententiam definitivam* : 2. *per cessionem , vel renuntiationem expressam ipsius actionis , vel causae* : 3. *per cessionem , vel renuntiationem etiam tacitam , et implicitam* : 4. *per mortem utriusque litigantis* : 5. *per lapsum temporis* : 6. *per desertionem* : 7. *per negligentiam litigantium* : 8. *voluntate , sive authoritate papae* : 9. denique *his modis , quibus lis aut omnino finitur , aut notorie nulla est*.

Sequestratio sive *sequestum* est rei controversiae , vel fructuum ejus ,

consensu partium, vel authoritate judicis apud tertium facta depositio.

Differt a *deposito* etc.

Duplex est *voluntaria* et *necessaria*. *Voluntaria*, quae etiam conventionalis dicitur, est quae fit consensu utriusque partis litigantis. *Necessaria*, seu *involuntaria* et *judicialis* est, quae fit authoritate, sive mandato judicis, invita vel utraque, vel saltem alterutra parte litigante.

Sequestratio *voluntaria* generaliter permissa est, *necessaria* vero ordinarie et generaliter est prohibita.

Sequester est tertia quaedem persona, apud quam plures, nempe actor et reus, eandem rem de qua controversia est, sive mulno consensu, sive praecepto judicis custodiendam, et lite finita victori restituendam deponunt.

Potest esse sequester quicumque fidelem rei sequestratae custodiam, et diligentem curam habiturus existimatur.

Nemo cogi potest esse sequester.

Qui sequestrum recepit, illud postea recusare nequit propria authoritate, sed tantum authoritate judicis, et ex causa justa.

Sequestrari possunt res quae sub controversiam et custodiam cadunt, mobiles et immobiles, corporales et incorporales, spirituales et profanae. Hoc extenditur 1. ad personam liberam, 2. causas beneficiales.

Plura requiruntur, ut sequestratio beneficii fieri possit. 1. *Necesse est ut contra possessorem beneficii sit lata, et promulgata sententia definitiva pro petitore*: 2. *ut lata sit super ipso beneficio, et apud sedem apostolicam*: 3. *Ut lata sit in curia romana*: 4. *ut is cui per sequestrationem adimitur beneficium controversum, per triennium pacifice illud novum possederit, ut sequestratio eo casu fiat per ordinarium loci, et non per judicem litis*: 6. *ut constitutus sequester sit persona idonea*.

Plures sunt casus, quibus fieri sequestratio potest. 1. Si actor fructus rei, in cujus possessionem ex primo decreto missus est, pro arbitrio suo distrahat et dissipet: 2. si timor sit, ne res interea dilapidetur, aut pereat, lite pendente: 3. si reus, postquam condemnatus est per sententiam definitivam ad cedendam actori petitam rei possessionem, appellaverit a sententia contra se lata, et interim pendente appellatione fructus dissipet: 4. si periculum sit, ne dum utraque pars contendit se possidere, ad arma veniatur, et vi possessionem occupare velit: 5. si periculum sit in mora: 6. si aliquis sit obligatus ad aliquid non praestet: 7. si jura partium sint obscura, incerta, et inaequalia: 8.

si reus contumax, et missioni ex primo decreto in possessionem bonorum illius locus non est propter periculum peccati, scandali, intrusionis etc.: 9. si maritus vergat ad inopiam vel periculum sit ne dotem dilapidet: 10. si praesumptio sit contra possessorem, quod litiget causa differentis iudicii, ut interim capiat fructus.

Circa sequestrationem voluntariam nil aliud requiritur, quia legitime facta sit, quam ut partes mutuo consensu rem controversam apud tertium deponant, ea lege, ut interim illam custodiat, ac finita lite victori reddat.

Circa sequestrationem necessariam plura requiruntur. 1. opus est ut ad eam videndam citetur is, in cuius praejudicium illa tendit: 2. ut is qui sequestrationem fieri postulat, faciat iudici fidem de credito, seu jure suo: 3. ut petens sequestrationem notum faciat iudici, et ostendat periculum aliquod subesse ne res consumatur etc. 4. ut iudex citatis et auditis partibus, cognitionem causae adhibeat, et accurate dispiciat, an jus actoris saltem summarie sit probatum: 5. ut pars, quae sequestrationem petit, juramentum calumniae deponat etc.

Tres sunt effectus sequestrationis. 1. Nonnunquam possessio rei sequestratae transfertur in sequestrum: 2. inducit obligationem, aliam in sequestro, et aliam in victore: 3. ex sequestro oritur actio depositi sequestraria, directa et contraria.

Sequester castri, quod jus patronatus, vel praelaturae, aut dignitatis, quae jus eligendi, vel conferendi beneficium ecclesiasticum sibi annexum habet, potest, lite et sequestratione pendente, eligere vel praesentare clericos ad beneficium vacans.

Tollitur sequestrum 1. lite finita: 2. si is, cuius res in sequestrum data est, sufficientem cautionem de rebus servandis praestiterit: 3. si sequester velit deponere officium: 4. conditione existente sub qua sequestratio fuit concessa: 5. morte sequestris: 6. si loco missionis in possessionem sequestratio decreta sit in contumaciam, et hinc contumax cautionem offerat de sistendo in iudicio, et expensas praestet etc.

Si sequestratio pecuniae, fructuum, vel alterius rei a iudice fuerit juste et rite facta, pars autem sequestrationem patiens aliunde non habeat, unde se sustentare, et litis expensas possit solvere, ei lite pendente sumptus ad litem, et necessaria alimenta ex re litigiosa sequestrata suppeditari debent.

Sequestrationi affinis est arrestatio, quae est personae vel alicujus rei detentio securitatis gratia facta ad hoc ne, rebus nedum cum creditore compositis, moveatur loco.

Arrestatio fieri potest *authoritate privata* et *publica*. *Authoritate privata*, quando fit ex conventionem partium, vel ex propria solum creditoris voluntate; *authoritate publica* quando fit per loci magistratum ad instantiam partis, vel ex officio.

Relaxatur arrestatio 1. si arrestatus satisfaciat creditori: 2. si cedat bonis suis 3. si cautionem idoneam praestet de stando juri in loco arresti, et judicato solvendo: 4. si arrestatio absque requisitis substantialibus, et sufficiente causa decreta fuerit a iudice: 5. si causa, ob quam creditor fecit arrestari debitorem, est vera ex parte, sed non ex toto.

Confessio est ejus quod ab adversario intenditur, in jure vel extra illud facta asseveratio.

Dividitur in *discretam* et *indiscretam*, in *simplicem* et *qualificatam*, in *expressam* ac *tacitam*, in *judicialem* et *extrajudicialem*.

Discreta fit cum expresse causae, ex qua orta est obligatio.

Indiscreta quae generice tantum, absque mentione causae fit.

Simplex quando quis adversarii intentionem confitetur sine adjecta qualitate restringente.

Qualificata quando adjicitur aliqua conditio et qualitas.

Expressa et vera, quae fit verbis, scriptura vel aliis hujusmodi signis.

Tacita sive quasi confessio, quae ex aliquo facto elicitur, vel a lege intervenisse fingitur.

Judicialis denique quae fit in jure.

Extrajudicialis quae extra iudicium emittitur.

Ut intelligatur an reus in iudicio interrogatus de crimine respondere teneatur; distinguendum est an constet, 1. quod iudex non interroget legitime, vel 2. constat quod interroget legitime; vel 3. dubium est an interroget legitime, nec ne. In *primo* et *tertio* casu respondetur *non teneri*; in *secundo* dubitatur, sed melior est sententia *affirmantium*.

Iudex *regulariter* et *ordinarie* non potest interrogare reum de sociis criminis.

Enumerantur casus in quibus potest interrogare, ut in criminibus quae cedunt in perturbationem et labefactionem reipublicae, in criminibus occultis; in iis quae sine socio committi non possunt etc.

Iudex debet non *in specie* sed in *genere* reum interrogare, ne videatur *suggerere*. Debet experiri sententiam in tortura; debet eum iuramento adstringere.

Requiritur etiam ut denuntians non habuerit inimicitias contra denuntiatum; ut perseveret in suis denuntiationibus; ut denuntiatio rei suffulta sit aliis conjecturis.

Ut confessio judicialis *universim* locum habeat, et praejudicet con-

fitenti plura requiruntur, quae in duobus versiculis completi possunt.

Major, sponte, sciens, contra se, est jus ubi, et hostis.

Certum; lisque, favor, jus, nec natura repugnet.

Hoc est, requiritur ut Confitens sit aetate *major*; ut emittat confessionem *libere* atque *sponte*; ut *sciens* hoc est ex *certa scientia* loquatur; ut confiteatur *contra seipsum*; ut fiat *ubi jus est*, scilicet coram iudice competente; ut fiat praesente adversario, qui reis hostis habetur; Confessio itidem debet esse *certa* ac *determinata* nec illi obstat *lis hoc est locus liti statutus*; nec *favor*, hoc est ne reus in sui ipsius favorem denunciaret; denique ne *jus*, aut *rerum natura* confessioni repugnet; ut si ex. gr. aliquis diceret se occidisse hominem qui adhuc vivit.

Dubium est an confessio judicialis requirat *sententiam definitivam judicis*: Verior tamen habetur sententia eorum qui distinguunt *causas civiles* a *criminalibus*; In criminalibus ajunt *requiri* contra confessum sententiam definitivam, in civilibus *non requiri*; maxime si confessio locum habeat ante *litis contestationem*.

Effectus confessionis *judicialis* varii sunt.

- 1.º Habetur plenissima probatio, ita ut superet omnes alias probationes factas per testes et instrumenta in favorem confitentis contrarium.
- 2.º Inducit notorium, atque ita appellationi viam praecludit.
- 3.º Tollit praesumptionem juris et de jure, quia propria confessio fortissimam pro se praesumptionem veritatis habet.
- 4.º Locum invenit etiam post conclusionem in causa.
- 5.º Sanat omnes defectus processus.
- 6.º Facit ut res judicata retractetur.
- 7.º Aequiparatur rei judicatae.

Quaeritur qui sint effectus confessionis *extrajudicialis*?

Distinguendum inter confessionem quae fit in causis *civilibus*, et eam, quae fit in causis *criminalibus*.

Si causa sit civilis distinguendum iterum an ejusmodi confessio tendat ad *liberandum debitorem*, an vero tendat ad *obligandum confitentem*.

Si primum e. g. quando dico: *Confiteor te mihi non teneri*, confessio talis operatur plene effectum liberationis, modo sit ab adversario acceptata.

Si secundum e. g. quando dico: *Confiteor me tibi teneri*, interdum plene, interdum semiplene, interdum nihil omnino probat: *Plene probat*, si sit discreta hoc est adjecta causa spe-

cialiter expressa , ut *confiteor me debere centum Titio ex causa accepti mutui*, *Excipe* , nisi ex circumstantiis appareat contrarium.

Semiplene probat , si discreta quidem sit , sed fiat absente adversario , vel si praesente quidem adversario fiat , sed discreta non sit et causam non exprimat.

Nihil omnino probat si sit indiscreta , et fiat absente adversario.

Si causa sit criminalis distinguendum est an confessio sit contra ipsum confitentem , an vero contra alium tertium.

Si contra ipsum confitentem facta sit , aliquando facit indicium sufficiens ad torturam.

Si vero facta sit contra Tertium solum inducit praesumptionem aliquam.

Scientia , quae ex sacramento confessionis quomodocumque oblineatur , non est applicabilis ad ullum humanum usum. Immo nec scheda quidem , qua peccata confitentis forte inveniantur , in iudicium produci nullo modo potest.

Confessio *qualificata* debet acceptari a iudice , qualis a reo emittitur ; nisi praesumptio juris obstat ; hoc est dubitare faciat reum circumstantias facti attenuantes sua mente confinxisse ; ut si quis scilicet dicat se hominem occidisse , sed ad *défensionem propriam*. Haec *qualitas* non creditur nisi probetur.

Confessio emissa in *ultimo vitae articulo* , dummodo in tertii praedictum non redundet , semper facit probationem.

Ex denunciatione *sociorum criminis* a reo facta iudex poterit ex officio inquirere in ipsos socios , si denunciatio sit adminiculata aliquo indicio verisimili.

Confessio *procuratoris* tunc solum nocet domino antecessoris praelati successori , cum fuerit a legitima auctoritate interrogatus.

Cum *positionibus* adversarii quis respondere recuset , tunc solum pro *confesso* habetur , si causa *civilis* sit ; non vero si *criminalis*.

Qui crimen in iudicio *incidenter* est confessus non potest , juxta canones , coerceri poena ordinaria.

Probatio est rei dubiae , seu controversae per legitima argumenta facta ostensio. » Debet autem esse

1.º Perspicua et certa.

2.º Fieri debet secundum formam libelli.

3.º Non debet fieri in transcurso , sed citata ad ejus receptionem adversa parte.

4.º Institui debet post litem contestatam.

5.º Fieri debet intra terminum a iudice assignatum.

6.º Post publicata testimonia non est admittenda alia probatio super iisdem articulis.

7.º In probando servandus est ordo.

8.º Denique acta iudicii, et sententia lata debet excipi in scripto a notario.

Probatio vel est *artificialis*, quae arte et industria probantis efficitur per argumenta et ex ipsis rei visceribus.

Inartificialis est, quae non visceribus rei, sed ex locis extrinsecis assumitur, ut a testibus, iuramento etc.

Judicialis, quae in iudicio post contestationem litis, et *Extrajudicialis*, quae extra litem fit.

Dividitur etiam communis probatio in *plenam* et *sempiennem*.

Plena illa dicitur quae plenam fidem facit iudici de re in iudicium deducta, et ita eundem in causa instruit ut nullo alio ulterius requisito, sententiam ferre possit. Ut ex, gr. *duo testes*, *instrumentum publicum*, *praesumptio juris*, et *de jure*, etc.

Sempienna probatio est, quae non sufficit ad ferendam sententiam; ut ex. gr. *depositio unius testis*, scriptura privata etc.

Inspectio ocularis est probatio latius accepta, qua iudici de re dubia, vel facto controverso fides conciliatur per ipsam rei intuitionem.

Generaliter is *probare* debet, qui affirmat in iudicio rem dubiam, nec habet pro se praesumptionem juris.

Si causa ad alium iudicem devolvatur, debent ad hunc secundum iudicem remitti acta processus, et iudicii prioris.

Confines, seu *limites* diocesium, parochiarum, et aliorum locorum probari possunt

1.º per libros et scripturas antiquas

2.º per monumenta vetera

3.º per testes

4.º per famam publicam.

5.º Denique per praesumptiones, conjecturas et indicia.

Filiatio pluribus modis probari potest:

1.º Et primo quidem, si quis natus sit ab uxore in domo maritum cum ea cohabitantis et potentis generare; tunc semper praesumitur ipsius filius esse; ita ut non admittatur ulla in contrarium probatio.

2.º Siquis ab aliquo *filius*, appellatus, ut filius habitus, educatus et tractatus sit.

3.º Ex communi fama, et opinione, praesertim domesticorum, consanguineorum, ac vicinorum.

4.º Ex civitatis vel oppidi actis. Si mulier juramento asseverat se virginem esse, vir autem juramento affirmat eam se cognovisse; decidendum pro uxore est.

Testes sunt personae, quae de re, aut de facto aliquo dubio et controverso legitime evocatae testimonium dicunt.

Requisita testium duobus hisce sequentibus versibus continentur.

Conditio, sexus, aetas, discretio, fama,

Et fortuna, fides, in testibus ista requiruntur.

Et particulariter loquendo ab attestatione removentur.

1.º Servi

2.º Infames

3.º Criminosi

4.º Cui grave crimen objicitur

5.º Perjuri

6.º Excommunicati

7.º Personae valde pauperes

Et hi absolute removentur; nonnulli vero relative; ex. gr.

1.º Parentes pro liberis, liberi pro parentibus

2.º *Fratres*, et *consanguinei*, imo etiam *affines* cum mutuo deponunt.

3.º Conjuges pro se invicem,

4.º Domestici in causis dominorum.

5.º Subditi et vassalli in causa principis.

6.º Inimicus adversus suum inimicum.

7.º *Judaei*, pagani, haeretici contra christianos et hortodoxos.

8.º Laicus contra clericum in causa criminali criminaliter intentata.

9.º Minor 20 annis in causa criminali.

10.º Clerici et religiosi de causa sanguinis.

11.º Foemina in foro ecclesiastico testis esse non potest in causa criminali criminaliter intentata.

12.º In causis universitatis ii, qui sunt de corpore universitatis.

13.º Nemo in causa propria.

14.º Haeres in illo testamento, in quo ipse constituitur haeres.

15.º Judex in causa quam judicat, vel judicavit.

16.º Actor in causa, quam ipsemet agit.

17.º Procurator, vel advocatus in causa quam procurat.

18.º Mediator in negotio, in quo fuit mediator.

19.º Fidejussor, in qua fidejussit contra creditorem debitoris pro quo fidejussit.

20.º *Venditor* pro emptore, *donator* pro donatario; *cedens* pro cessionario, quia tenentur de evictione.

21.º Socius sive omnium bonorum, sive partis tantum pro socio; quia ad sui utilitatem deponeret.

22.º Denique omnes illi, qui ex testimonio ferendo commodum, aut si non testificentur, damnum laturi sint, nisi illud sit modicum, quo in casu pejeraturi ob illud non praesumuntur.

Ordinarie sufficiunt duo testes omni exceptione majores ad probationem conficiendam.

Aliquoties tamen duo testes non sufficiunt; et ex. gr. in testamentis, in causa matrimonii propter impotentiam dissolvendi etc.

Aliquoties singularis etiam testis admittitur; ut in causis, quae in nullius praejudicium, sed in alienius, vel aliquorum favorem cedunt, ut cum quaeritur, an ecclesia aliqua sit consecrata, an moribundus petierit confessarium etc.

Testis qui non citatus a iudice in iudiciū venit ad testimonium perhibendum ordinarie non attenditur.

Non est procedendum ad receptionem testium, nisi lite contestata; et citationes praecesserint.

Productio testium debet fieri sumptibus producentis.

Variis solemnitatibus iudex ad iuramentum testium procedit.

Iuramentum, partium consensu, remitti posse communiter Doctores affirmant.

Testes examinandi sunt non solum super negotio, seu causa principali, sed etiam de ratione, seu causa scientiae; adeoque simplici dicto testis non statuitur, nisi etiam reddat rationem sui dicti.

Examinandi etiam sunt de fama et relatione aliorum, ipsorumque testium credulitate, vel certitudine num credant, vel certi sint rem gestam esse.

Judex committere potest alteri examen testium in causis civilibus, non autem ordinarie in causis criminalibus.

Quinque requiruntur in depositione testium.

1.º Ut viva voce ad interrogantis quaesitum deponant.

2.º Ut depositio sit conformis articulo.

3.º Ut sit clara, et perspicua, non incerta et ambigua.

4.º Ut testis deponens det causam sufficientem sui dicti.

5.º Denique requiritur, ut depositio sit constans, et non vacillans, nec varia et sibi contraria.

Testis censetur sufficientem dicti sui causam reddidisse, si asserat se visu, auditu, vel alio sensu percepisse de quo interrogatur.

Cum testes allati ab actore, et ii adducti a reo sibi ipsis contrarii sunt, ceteris paribus, fides potius habenda est deponentibus pro reo; quia istius causa est favorabilior.

Praescribuntur variae formulae publicationis attestatorum ; ut ex. gr. 1. Citari partes ad videndum testimonia publicari ; 2. post has citationes dandae sunt copiae earundem attestatorum partibus etc.

Attestationes in uno iudicio receptae, ordinarie non faciunt fidem in alio iudicio.

Post publicatas attestations an liceat producere testes vel eosdem , vel novos super articulis iisdem vel novis, quanquam DD. dissentiant , tamen dicendum est regulariter alios vel eosdem testes super iisdem vel directe contrariis articulis produci non posse.

Post publicationem attestatorum contra *personas* testium exceptiones opponi non possunt.

Triplicis generis fieri possunt exceptiones contra testes ; vel contra eorum *personas*, vel contra illorum *examen* , vel contra ipsorum *dicta*.

De primo capite dictum est supra.

De altero capite ; hoc est contra examen testium pluribus modis potest excipi.

1.º Quod a iudice incompetenti sint examinati e. gr. clericus a iudice saeculari sive permissu superioris.

2.º Quod testes producti et recepti sint ante contestationem litis ; intellige si sine justa causa hoc factum sit.

3.º Quod recepti sint adversa parte non citata.

4.º Quod non iuraverint de dicenda veritate.

5.º Quod admissi sint ad testificandum post trinam productionem sine solemnitate legali.

6.º Quod recepti post elapsas dilationes ad probandum concessas.

7.º Post renunciationem probationum factam a partibus.

8.º Post conclusionem in causa.

9.º Quod non secreto, sed omnes simul testimonium dixerint.

Contra dicta testium varia rursum opponi possunt.

1.º Quod testis deponens non reddiderit rationem sui dicti idoneam.

2.º Quod vacillet et variet.

3.º Quod dubitative , vel obscure et confuse testimonium dixerit.

4.º Quod dicta illius, vel illorum inter se sint contraria , vel diversa.

5.º Quod deponant sub eadem forma verborum ; quia praemeditatum sermonem afferre videntur.

6.º Quod depositio illorum sit negativa , non coarctata ad locum

et tempus, licet facile sit coarctabilis; nam testis ita deponens suspectus est de falsitate.

7.º Quod deponat et dicat inverisimilia etc.

Nemo potest reprobare testes a se productos; et hoc procedit, sive sit in eodem, sive in diverso iudicio.

Testes possunt compelli a iudice ad ferendum testimonium, si vocati et rogati ferre testimonium renuant, nec causam, quae ipsos excuset, afferant.

Coguntur autem vel jure civili *multa pecuniaria, captis pignoribus* ad exemplum tutorum et curatorum satis dare nolentium; aliquando etiam per *confiscationem* bonorum, et *bannum*.

Jure canonico, ante coactionem, testis renuens admonendus est etiam graviter; tum demum compellitur per *censuras ecclesiasticas*.

Non omnes qui compelli possunt ad testimonium ferendum, possunt cogi ut testimonium ferant coram iudice in loco iudicii; quales sunt.

1.º privilegiati ob senium

2.º paupertate depressi

3.º longe distantes

4.º milites

5.º personae egregiae

6.º Quod et de doctoribus sentiendum.

Clerici et religiosi, etiamsi a iudice ecclesiastico compelli possunt, nequeunt tamen adstringi a *iudice laico*.

Instrumentum publicum communiter definitur esse illud, *quod publica auctoritate factum, atque firmatum est*.

Ex persona notarii, ut instrumentum ab eo confectum pro legitimo haberi debeat, requiritur.

1.º Ut creatus sit ab aliquo habente potestatem.

2.º Ut sit juris peritus, etsi non sit necessarium ut sit doctor.

3.º Ut nullo labore impedimento quod ipsum prohibeat ab executione officii sui: tale impedimentum foret, si esset excommunicatus vitandus.

4.º Ut sit rogatus a partibus ad conficiendum instrumentum.

Notarius vero conficere instrumenta potest in omni qualicumque negotio, quod ab homine, vel inter homines gestum est, quod licitum est, atque a voluntate humana dependens.

Instrumentum notarii in uno loco confectum, ubi publicum et authenticum est, pro tali habendum etiam alibi, quemadmodum contractus in uno loco secundum leges, et consuetudines particulares illius loci celebratus, ubique legitimus reputatur.

Notarius vero prohibetur conficere instrumentum extra territorium constituentis.

Etiam si notarius fecerit instrumentum falsum, tamen instrumenta post illud rite confecta, nihil impedit quia valida sint.

Requisita formae instrumentorum varia sunt.

- 1.º Instrumentum debet nitide conscribi, et absque ulla contractione, abbreviationibus, et ut ajunt zifferis.
- 2.º Adjungitur locus celebrati negotii; isque non generalis tantum, sed specialis quoque, nempe in qua civitate vel pago etc.
- 3.º Factum, seu negotium, sincere, fideliter et integre describi in instrumento debet.
- 4.º Notarius debet etiam suum nomen subscribere, atque sigillum apponere.

Instrumentum publicum si confectum sit a notario in forma debita, etiam absque alio adminiculo facit plenam fidem de eo quod dispositive continet, non solum pro proferente, sed etiam contra, et hoc tandiu donec probetur contrarium.

Protocollum, ex quo solemne instrumentum extractum est, habet eandem vim, quam ipsum originale, seu solemne instrumentum.

Exempla, seu copiae, publicorum instrumentorum quando auctoritate publici notarii firmentur, plenam fidem merentur.

Instrumentum, seu scriptura *privata* authentica describi potest, quod sit *scriptura privata quidem, testium tamen subscriptione aut sigillo, eoque recognito et approbato, aut alio legitimo modo munita.*

Plures illorum sunt species.

- 1.º Acta judicialia.
- 2.º Scripturae privati manu confectae, sed trium et aliquando duorum testium adhuc viventium, et suam manum recognoscentium subscriptione corroboratae.
- 3.º Matriculae et libri censuales, in quibus descripta est aestimatio bonorum etc.
- 4.º Libri parochiales.
- 5.º Collegiorum, et opificum.

Acta judicialia; si debito modo confecta sint, plenam fidem faciunt, quod etiam de aliis scripturae speciebus dicendum est, dummodo nullo vitio laborent.

Scripturarum privatarum quae authenticitatem non habent, plures sunt species.

- 1.º *Apocha*, quae est cautio scripta solutionis factae, et ejus probandae causa data debitori a creditore, vocari etiam solet, *securitas*, et *quietantia*.

2.º *Antapocha* est cautio scripta, quae a debitore solvente census, pensionem, vel redditus annuos datur creditori, ut hic inde probari possit talem pecuniam sibi pro censu, pensione annua solutum fuisse.

3.º *Syngrapha* est schedula scripta vel subscripta manu propria contrahentium in ipsius contractus, seu conventionis fidem.

4.º *Chirographum* est scriptura privata alicujus manu subscripta tradita alicui ad alicujus rei gestae fidem, soletque dari pro quocunque negotio ad probationem debiti.

Instrumenta privata ab ipso scribente producta, nisi testium subscriptione, sigillo, vel alio adminiculo munitae sint, *pro scribente* ordinarie nihil probant.

Contra scribentem, si debiti causam expressam habet, et a scribente sit recognita, regulariter loquendo vim plenam probandi habet.

Pro alio tertio aut *contra* alium tertium scriptura privata publico sigillo, aut alio adminiculo destituta *regulariter* vim probandi non habet, nisi ab illo tertio sit mandata aut subscripta.

Libri autem mercatorum, libri censuales dominorum, et registra seu inventaria privata possunt, imo in foro habent vim probationis.

Probat idem liber rationum a sociis, vel uno sociorum a ceteris ad hoc approbato scriptus.

Litterae cambii, si materia hoc patiat, et loquantur dispositive, non tantum probationem quam obligationem inducunt.

Instrumenta produci debent post litem contestatam, atque ad conclusionem in causa.

Aliquoties pars parti edere debet instrumentum, quod si non integrum ostendi juvat tradendum est judici, ut coram a in parte adversa legatur.

Actor qui fundat intentionem suam super instrumento, quod quidem dicit se amisisse, adducit tamen testes qui attestantur super instrumenti tenore, audiendus est, si testes non tantum deponant super instrumenti tenore, sed etiam de ipso facto.

Amissio instrumenti, generatim non praejudicat creditori, quin adhuc petere debitum, illudque aliis legitimis modis probare possit.

Si periculum sit ne instrumentum corrumpatur, aut vetustate corruat, potest illud innovari.

Stricta interpretatio adhibenda est in instrumentis, nam stricti sunt juris.

Instrumenta pluribus modis impugnari possunt.

- 1.º Ratione *causae efficientis*, quod factum sit ab eo, qui non fuit notarius, vel etiam esse non potuit.
- 2.º Ratione *causae materialis*, quod factum sit super negotio, de quo non potuit confici instrumentum, etc. quia res illicita est.
- 3.º Ratione *causae formalis*, quod non habeat illas solemnitates, quas supra enumeravimus.
- 4.º Ratione *productionis*, et *publicationis*, quod non sit debite productum et publicatum.

Porro falsitas probari potest.

- 1.º Ex *contrarietate*, si vel idem instrumentum repugnantia complectatur.
- 2.º Ex *sigillo* quod sit adulterinum vel furtivum.
- 3.º Ex *depositione testium* deponentium contra instrumentum productum.
- 4.º Ex aliis *conjecturis*, ex charta videlicet, papyro, atramento, et characteribus etc.

Rasura, litura, aut cancellatio suspectum de falsitate instrumentum facit si in parte substantiali id factum sit.

Si instrumentum in parte aliqua falsitatem continere probetur, totum corrumpitur, si falsitas reperitur in articulo connexo cum aliis, eoque tali ut attingat substantialia instrumenti.

Simulatum instrumentum dicitur, quando aliud inter partes agitur, aliud scribitur. Differt a falso, quia falsum committitur de voluntate unius contrahentis, simulatum vero utriusque consensu.

Praesumptio definitur - conjectura, seu iudicium ex aliquo signo, vel indicio verisimili orta, et probationis loco allegata, aut a iudice assumpta ad adstruendam rei dubiae fidem.

Indicium est - notabile signum alicujus delicti, vel alterius rei, de qua dubitetur cognoscendam inserviens - differt itaque praesumptio ab indicio, quod indicium sit ipsum signum unum, vel plura, ex quibus tanquam ex causa, oritur praesumptio.

Fictio juris = iudicatae falsitatis assumptio in casu possibili, et ex justa causa ad inducendum aliquem effectum juris, aequitati naturali non repugnantem. Differt autem a praesumptione pluribus rationibus.

- 1.º Fictio fingit vera esse, quae vera non sunt, ideoque nunquam convenit cum veritate; praesumptio autem versatur circum rem dubiam, quae scilicet esse, vel non esse potest, et saepe convenit cum veritate.
- 2.º Fictioni non obest veritas contraria cognita; praesumptio vero tollitur, si de contraria veritate constet.
- 3.º Fictio juris nunquam infirmari potest per probationem con-

trarii, cum ultro concedatur contrarium esse verum; at vero praesumptio (si non sit juris et de jure) per contrariam probationem infirmari potest etc.

Praesumptio hominis est = conjectura nullo jure expressa aut firmata, sed quam concipit homo, ex facti qualitate, et circumstantiis aliquid conjicendo, et assumendo pro vera, donec aliud demoustretur ac doceatur.

Praesumptio juris est quae legibus est expressa id est quando suppositis certis circumstantiis, lex vel canon aliquid conjicit.

Praesumptio juris et de jure, cum lex vel canon ita aliquid praesumit ut super tali praesumptione jus firmum statuatur, eamque praesumptionem ita pro vero haberi velit, ut regulariter probationem in contrarium non admittat.

Effectus praesumptionis *juris tantum* diversus est ab effectu, quem producit praesumptio juris et de jure. Etenim praesumptio *juris tantum* cum, pro quo stat, liberat probandi necessitate, eamque transfert in adversarium, qui nisi contrarium probet, intentio alterius, habetur pro veritate, tamen minus efficax est quam probatio *juris et de jure*, quae non admittit probationem in contrarium.

Nonnullae regulae praesumptionis adnotari possunt; scilicet

Praesumptiones violentae non oriuntur nisi ex violentis, et vehementibus conjecturis; et universim, quando actus non potest directe probari per visum vel alium sensum immediatum et proprium, tunc sufficit si testes deponant super actibus.

Praesumptiones non violentae ducuntur ex communiter contingentibus; ut ex gr. quia delicta communiter junguntur dolo, in dubio semper praesumitur dolus.

Quaelibet res praesumitur adhuc talis esse, nisi probetur mutatio; ut ex gr. quisquis homo praesumitur liber, nisi probetur servus, cum a natura quilibet liber sit.

Item qualitas, quae naturaliter inest homini; semper adesse praesumitur.

Item facta, de quibus dubium est, quo animo facta sint, in meliorem partem interpretari debemus.

Item quilibet praesumitur bonus, nisi probetur malus.

Concurrentibus pluribus praesumptionibus, quae inter se pugnant, fortiores praevalent debilioribus.

Jusjurandum definitur invocatio divini nominis in testimonium vel ad fidem faciendam dicto.

Rite praestari debet juramentum, scilicet *in veritate, in judicio, et in justitia*. Ad *primum* satisfacit qui deum assumit in testem veri; ad *secundum* qui non temere et inconsiderate jurat; ad *tertium*,

quando juramentum est promissorium, si eo promittitur quod justum et honestum sit.

Juramentum permissum est omnibus usu rationis praeditis. Excipiuntur tamen.

1.º Impuberes

2.º Perjuri

3.º Non jejuni

4.º Clerici, qui ex levi causa prohibentur.

Duplex est jusjurandum *Assertorium*, quo asseritur veritas rei praesentis vel praeteritae; *promissorium* quo promittitur aliquod in futurum.

Dividitur etiam jusjurandum in voluntarium, judiciale, et necessarium.

Juramentum *voluntarium* est illud quod ex conventionem pars parti extra judicium defert sub ea conditione, quod velit ab ulteriori processu abstinere, et juramento stare, si pars cui delatum est, illud praestiterit.

Deferri autem juramentum voluntarium potest *ab eo* qui potest pacisci, et libere de re controversa disponere.

Deferri autem potest *illi* qui ex conventionem aut exceptionem sibi vel aliis actionem aut exceptionem quaerere potest, sine ullo discrimine aut sexus, aut aetatis, aut conditionis.

In omni vero controversia juramentum voluntarium deferri potest, excepta causa matrimonii, quod contractum sit, ac dissolvi curetur.

Ut *legitime* praestetur juramentum voluntarium necesse est 1.º ut praestetur alio deferente; 2.º ut praestetur extra judicium; 3.º et praestetur eo modo, sub quo delatum est.

Revocari autem potest juramentum voluntarium usque dum is, cui delatum est, illud praestiterit.

Duplex est effectus juramenti voluntarii, alius proximus, alius remotus.

Proximus est decisio rei vel causae inter partes controversae.

Remotus est actio in factum et exceptio juratoria.

Juramentum voluntarium, etiam detecto perjurio non potest retractari et rescindi, ut verior sententia DD. fert.

Juramentum *judiciale* est quod approbante iudice, pars parti in judicio defert ea lege, ut si jurare ausit, absque ulteriori processu victoriam oblineat.

Actor, si nihil omnino probaverit, nec praesumptionem aliquam per se habeat, non potest reo juramentum judiciale deferre cum effectu, ut hic teneatur praestare, vel referre aut solvere.

In omnibus generaliter causis juramentum judiciale deferri potest ,
excipe tamen.

- 1.º In facto alieno.
- 2.º In actione famosa , seu infami.

Ut legitime deferatur juramentum judiciale requiritur.

- 1.º Ut deferens habeat potestatem illud deferendi.
- 2.º Ut deferatur coram competente iudice.
- 3.º Ut Iudex autoritate sua delatum approbet.

Effectus juramenti judicialis alius est , quando delatum, alius quando praestitum.

Delati effectus est , quod debeat praestari vel referri secundum dicta:

Praestiti effectus plures sunt.

- 1.º Ex juramento isto datur actio et exceptio.
- 2.º Ejus praestatio cedit pro probatione.
- 3.º Tandem sequitur sententia condemnatoria , vel absolutoria iudicis etc.

Juramentum judiciale semel delatum et acceptatum a deferente revocari non potest.

Juramentum *necessarium* est quod iudex , causa cognita , ob inopiam probationis plenae uni ex litigantibus defert.

Deferri potest necessarium juramentum a iudice ordinario tamquam delegato.

Cui deferri debeat hoc iusjurandum iudicis arbitrio relinquendum est , qui modo actori , modo reo , prout rerum adjuncta expostulant , defert.

In quavis causa , generaliter loquendo , a iudice deferri potest iusjurandum necessarium ; excipiuntur tamen.

- 1.º Causae criminales criminaliter intentatae.
- 2.º Causae omnes famosae.
- 3.º Causae civiles etiam non famosae , sed valde arduae , et magnae quae causis criminalibus aequiparantur.
- 4.º Causae matrimoniales

Excipiuntur denique omnes illae causae , in quibus lex , vel statutum requirit legitimas , indubitatas et plenas probationes.

Ut juramentum hoc legitime deferatur requiritur.

- 1.º Ut a iudice deferatur praevia cognitione causae.
- 2.º Altera parte praesenti , aut saltem citata.
- 3.º Ut deferatur illi , qui veram scientiam rei habet.
- 4.º Ut is , cui defertur , sit persona honesta , et bonae vitae.
- 5.º Ut sit semipleae probatum.
- 6.º Ut deferatur ante conclusionem in causa.

Effectus juramenti necessarii duplex est , prout duplex iuramentum

prout duplex juramentum est, *purgatorium* scilicet et *suppletorium*.

Purgatorii effectus est purgatio suspicionis-

Suppletorii, quod purgationem imperfectam integret.

Juramentum *in litem* dicitur illud, quo lis, seu res, de qua in judicio agitur, aestimatur.

Triplex dividitur, videlicet in juramentum verae aestimationis, juramentum affectionis, et juramentum super interesse singulari, seu extra rem.

Juramentum *vere aestimationis*, seu veritatis, ut alii vocant, est quod deferitur ad cognoscendam quantitatem, seu verum valorem rei per alterius vim aut dolum amissae.

Juramentum affectionis illud dicitur, quod deferitur super aestimatione rei valde clarae ob dolum amissae, vel destructae, non secundum valorem communem et taxationem, sed secundum privatam affectionem, et utilitatem consideratae.

Juramentum super interesse singulari; vel extra rem praestatur v. gr. super damno, quod propter pecuniam e. gr. alibi depositam, debito tempore non restitutam, deponens est passus, quia propterea vinum frumentum etc. postea majori pretio debuit emere.

Juramentum *veritatis*; et illud super *interesse singulari* deferri potest non solum a iudice, sed etiam a reo, praesente tamen iudice; Juramentum affectionis autem a solo iudice.

Deferri potest *actori*, qui dominus est litis, et litem suo nomine contestatus est. Extenditur etiam ad agentem actione publiciana.

Juramentum veritatis deferri potest in omnibus omnino actionibus. Minus vero ampla est potestas in deferendo juramento affectionis; excipiuntur enim, exempli causa, omnes actiones stricti juris.

Effectus juramenti in litem duplex est.

Juramenti veritatis effectus est, ut hoc praestito reus condemnandus sit ad solvendum pretium.

Juramenti affectionis effectus est, ut eo praestito dominium rei hoc modo aestimatae transferatur in reum, et quidem statim, si res est propria actoris, et a reo possessa; si reus eam non possederit, tunc in illum transfertur dominium, quando ex voluntate actoris, possessionem rei fuerit nactus.

Finis juramenti in litem, quod vocatur *affectionis*, est ut puniatur dolus, et contumacia rei rem non restituentis, vel non exhibentis.

Juramenti *veritatis* finis est, ut hac ratione possit constare de vero valore rei; hinc si aliunde de vero valore rei appareat, juramento huic non est locus.

Obligatio juramenti promissorii sub diversis respectibus accipi potest, et hinc proditae sunt regulae.

1.º Omne juramentum observandum est, quod non vergit in dispendium salutis aeternae, et in alterius praejudicium non redundat.

2.º Non est obligatorium juramentum, quod contra bonos mores est praestitum.

3.º Juramentum non est vinculum iniquitatis.

Hujusmodi juramentum praestari potest per procuratorem, modo procurator speciali mandatum ad istud habeat.

Juramentum habere vim confirmandi contractus jure positivo nullos vel invalidos tenendam est, etiamsi nonnulli DD. dissentiant.

De relaxando juramento promissorio, distinctio adhibenda est: *Si factum sit Deo*, ille relaxare potest, qui potest dispensare in votis: *Si homini* praestitum est, et nulla turpitudine ex parte recipientis contigerit, nemo relaxare illud potest, invito eo, cui praestitum est, praeter summum pontificem.

Causa relaxandi juramenti, si homini factum sit, nulla requiritur, si ab hoc cui factum est, relaxetur, vel condonetur: Sed ut ab alio solvatur, et relaxetur certum est requiri causam, quae multiplex est; et quidem

1.º Si turpitudine detur in juramento ratione materiae, vel rei promissae.

2.º Si dolo, aut metu extortum sit.

3.º Si gravis, aut majus bonum faciendum occurrat.

4.º Si temere et inconsiderate juratum sit.

5.º Si dubitetur, an jusjurandum locum habeat nec ne.

6.º Ut aliorum offensio tollatur.

7.º Ut peccati periculum et occasio praecidatur.

Exceptio definiri potest quod sit - actionis exclusio, qua reus actionem contra se intentatam, vel retardat, vel prorsus elidit.

Exceptio dividitur in *proprie dictam*; in *nominatam*, et *innominatam*; in *civilem* et *praetoriam*; in *realem* et *personalem*; in *dilatoriam*, et *peremptoriam*.

Exceptio, si introducta sit ad justam et necessariam defensionem, a jure *naturali* descendere dicendum est: At si defensioni non deservit, vel ad eam non sit necessaria; a jure positivo dependet.

Replicatio nihil aliud est, quam exceptionis elisio, qua actor reum adversus se excipientem repellit.

Exceptio opponi potest actori et ejus haeredibus; et opponere eam possunt omnes, qui agendi potestatem habent, nam cui damus actionem, eidem multo magis exceptionem concedimus.

Exceptiones dilatoriae *regulariter* opponendae sunt ante contestationem litis; nonnullis casibus exceptis.

Vice versa exceptiones peremptoriae opponendae sunt post litis contestationem; pariter nonnullis exceptis casibus.

Hodie quavis forma et ordine proponi possunt exceptiones; et possunt etiam plures simul opponi.

Exceptiones reo competentes tunc solum prosunt, haeredibus et fidejussoribus, cum *reales* sint, scilicet rei judicata, factae solutionis etc.

Exceptiones in prima instantia omissae non possunt objici in secunda, ut DD. communiter contendunt.

Ut opponi possit exceptio rei judicatae, tria debent concurrere.

1.º Ut eadem res petatur.

2.º Ut eadem petendi causa, seu eadem quaestio subsit.

3. Ut eadem conditio personarum concurrat.

Testis, si exceptio criminis contra illum probata sit, tunc solum puniri de illo crimine in judicio potest; si crimen illud tangit negotium principale.

Praescriptio est - adjectio, sive acquisitio domini, vel quasi, aut alieni juris sive realis, sive personalis per continuationem possessionis tempore et modo a legibus, vel SS. canonibus definito.

Praescriptio alia est *ordinaria*, sive longi temporis, alia *extraordinaria*, sive longissimi temporis, alia denique *immemorialis*.

Praescriptio introducta est primum jure civili, dein approbata est jure canonico. *Causae* vero illam introducendi plures fuerunt.

1.º Ne passim longo tempore dominia rerum confusa et incerta essent.

2.º Ut lites facilius terminarentur.

3. Ne possessores continuo timore rem amittendi tenerentur etc.

Lex praescriptionis etiam prodest in foro conscientiae, quia publica ob dominium altum, quod ipsi in bona subditorum omnium confessione competit, potest, quando id bonum commune exigit, dominium auferre pristinis dominis, etc. Illud transferre in alios.

In genere praescribere possunt illi omnes, qui possunt rem alienam proprio nomine possidere, et dominium acquirere.

Contra omnes illas personas praescribi nequit, quae non possunt stare in iudicio, vel agere, vel iura sua tueri, vel administrare bona sua.

Praescriptioni renuntiari posse, quamquam nonnulli negant, tamen verior sententia docet.

Requisita praescriptionis in his duobus versibus continentur.

Sit res apta, fides bona, sit titulus quoque iustus.

Possideas iuste, completo tempore legis.

Nonnullae res praescribi non possunt, scilicet

- 1.º Res sacrae
- 2.º Res religiosae
- 3.º Res sanctae
- 4.º Res publicis usibus deputatae
- 5.º Liber homo
- 6.º Haereditas, vel alia res communis
- 7.º Res merae facultatis
- 8.º Beneficia ecclesiastica etc.

Nonnullae res praescribi prohibentur tempore ordinario uti

- 1.º Res ecclesiarum
- 2.º Bona principis
- 3.º Feuda
- 4.º Res furtivae
- 5.º Res minorum
- 6.º Res alienari prohibita

Possessio, quae ad praescriptionem requiritur debet esse *civilis*, hoc est detentio rei cum opinione dominii: deinde debet esse *continua*.

Nonnulla iura et obligationes ex defectu legitimae possessionis praescribi non possunt, uti

- 1.º Matrimonium carnale
- 2.º Matrimonium spirituale, sive professio religiosa
- 3.º Exercitium ordinis sacri
- 4.º Jus decimandi, et alia spiritualia
- 5.º Exemptio ab obedientia etc.

Bona fides nihil aliud est quam iudicium, quo quis prudenter statuit, rem quam possidet, suam esse, vel saltem non alienam esse. Haec bona fides necessario requiritur ad praescribendum.

Bona fides auctoris prodest successori tam singulari, quam universali; ita ut nisi mala fides supervenerit, in re aliqua succedens bonae fidei possessori possit etiam computari tempus antecessoris sui.

Mala fides auctoris non nocet successori singulari, quo minus pos-

sit rem praescribere, inchoando a propria possessione bonae fidei.

Probabilius successor universalis et immediatus, quamvis sit bonae fidei, rem tamen ab authore mala fide possessam, sibi quae haereditate relictam, non potest de jure communi praescribere praescriptione ordinaria.

Mala fides auctoris non obest haeredi mediato, seu haeredi immediato, modo tum hic, tum ille bonam fidem habuerint, nam hic praescribere rem sic a se possessam potest, saltem numerando tempus a sua possessione.

Ordinarie probari non debet bona fides possessionis a praescribente, sed a jure praesumitur.

Tituli nomine, in praescriptionis loco, venit *causa habilis* ad transferendum dominium; uti sunt donatio, emptio, permutatio etc.

Quadrupliciter dividitur titulus, scilicet alius est

Verus, cui non subest ullus error, ut si res donata sit ab eo, qui dominus illius fuit.

Coloratus, qui apparet esse verus, sed tamen ob vitium occultum verus non est, ut si quis rem dono aut emptione accipit a non domino, quum tamen invincibiliter credebatur esse dominum.

Putativus quando probabiliter creditur intervenisse titulus, qui tamen a parte rei non intervenit, ut cum haeres alicui tradit rem aliquam tanquam ei legatam ex testamento, quae tamen revera legata non est.

Praesumptus denique, quando ob temporis diuturnitatem jus praesumit intervenisse titulum, cum forte non intervenit. Hinc

Titulus *verus* non est necessarius ad praescriptionem; quia hic sine praescriptione sufficit ad transferendum dominium.

Titulus *coloratus* ad praescribendum sufficit, non tamen requiritur necessario.

Titulus *putativus* ad praescribendum sufficit, si rationabiliter existimatus sit.

Titulus *praesumptus* non sufficit in praescriptione ordinaria longi temporis; sed in praescriptione longissimi temporis, et multo magis in immemoriali.

Res *mobiles* privatorum, quantumvis pretiosae, praescribuntur triennio.

Res privatorum *immobiles*, si illi privilegiati non sint, praescribi possunt inter praesentes annis *decem*, inter absentes vero annis *viginti*.

Res ecclesiae romanae, saltem immobiles, et adhaerentia istis jura non praescribuntur, nisi lapso tempore 100. annorum.

Ecclesiae aliae romana inferiores , et non specialiter privilegiatae res suas immobiles non amittunt, nisi praescriptione quadragenaria.

Jus servitutis mere personalis nullo tempore usucapi potest , ita ut liber homo fiat servus.

Servitus *realis* , sive continua sit , sive discontinua , sive negativa , sive affirmativa , 10 annis inter praesentes , 20 inter absentes praescribitur.

Eodem tempore praescribuntur actiones *reales*. Actiones vero *personales* regulariter 20 annorum tempus requiruntur. Quod tempus etiam observari in praescriptione censuum, et obligationum annuarum.

Tunc dicitur *dormire* praescriptio , quoties legitime inchoata ob impedimentum superveniens suspenditur, ita tamen , ut remoto impedimento , denuo procedat , deducto solum tempore intermedio inutili.

Interrumpi dicitur praescriptio , cum inchoata ita cessat, ut si cessante impedimento iterum reviviscat, non continetur cum tempore priore , sed de novo debeat inchoari.

Conclusio in causa est ultimus actus praecedens sententiam : definiiri potest ; quod sit probationum , et disputationum ulteriorum renuntiatio.

Modus concludendi in causa sequens est : Finitis allegationibus, et responsionibus , iudex quaerit ex partibus , an aliquid id ulterius habeant , quod ad causam et hujus decisionem patent facit.

Finis conclusionis in causa est ut veniatur ad finem processus iudiciarii , et tollantur moratoriae ambages , quibus alias lites redderentur immortales.

Sententia est pronuntiatio iudicis super re a litigantibus proposita.

Duplex est : *definitiva* , quae negotio , seu causae principaliter in iudicium deductae finem imponit vel absolvendo vel condemnando: *Interlocutoria*, quae inter principium et finem causae, non super quaestione principali , sed tantum super aliquo incidenti profertur.

Quando in una eademque sententia duo vel plures iudices diversa pronuntiant, videndum num diversa pronuntient in numero pari , vel dispari. Si hoc posterius , plurimum sententia praevalet ; si prius distinguendum utrum sint iudices delegati , vel ordinarii. Si *delegati* sunt , neutrius partis sententia valet , sed utraque quasi in pendentia est , donec alterutra a iudice dele-

gante confirmetur. Si vero sint *ordinarii* sententia illa praeponderat quae est pro reo.

Sententia debet esse.

- 1.º Certa
- 2.º Pura et absoluta, et non sub conditione
- 3.º Conformis libello
- 4.º Conformis juri

Judex contra jus strictum ex acqutate, vel alia causa pronuntiare non potest.

Contra privilegium sententia lata, nisi tempestive appelletur, valet, et transit in rem judicatam.

Nomen *rei judicatae* communiter accipitur pro ipsa sententia, non tamen statim ac pronuntiata est, sed tum primum, cum illa nec de facto per appellationem suspensa est, nec per eandem utpote decennio elapso, amplius suspendi potest; quod significant communiter DD. quando dicunt sententiam transiisse in rem judicatam.

Quoties sententia aliquo vitio laborare constet, tunc in rem judicatam transire nequit.

Res judicata tunc solum in foro conscientiae vim habet; cum quis bona fide litem contestatus, et persecutus sententiam pro se tulit: et haec est probabilior sententia.

Triples est effectus rei judicatae; scilicet ex *parte judicis*, ex *parte litigantis*, ex *parte causae*.

Quoad *primum*, facit ut iudex officio suo censeatur functus.

Quoad *secundum*; inter partes jus facit, et ad parendum obligat nisi ab ea intra decem dies fuerit appellatum.

Quoad *tertium*, per sententiam definitivam finitur lis, seu controversia.

Executio describi potest, quod sit actus judicialis, quo vere et naturaliter victori praestatur quod per sententiam obtentum est.

Executio fieri debet in eum, qui per sententiam victus est, si non alieno, sed proprio nomine litigavit.

Is, cui commissa est executio, non potest admittere exceptiones oppositas, nisi executor *mixtus* sit, videlicet cui cognitio de facienda executione commissa est.

Is, contra quem in aliqua causa tres sententiae conformes sunt latae, admitti non potest ad agendum de nullitate ipsarum, antequam sententiae hujusmodi fuerint executioni mandatae.

Si iudex ecclesiasticus, ordinarius, vel delegatus contra propriam conscientiam et justitiam, in gravamen alterius partis, favore, vel per sordes aliquid egerit, ad aestimationem litis parti, quam

laeserit, condemnatur (in quo convenit cum jure civili) et insuper per annum ab officii executione suspenditur: Si vero durante hac suspensione se divinis officiis ingesserit, irregularitatem contrahit, a qua non nisi per summum pontificem liberari potest.

Temerarius litigator triplici poena coercetur; juramento calumniae, multa pecuniaria, et infamia; et insuper in expensas necessarias condemnatur.

Advocatus in propria causa per se litigans, et victor, petere a victo potest expensas, quas facturus erat, si alterius advocati opera fuisset usus.

Appellatio prout huc pertinet est ab inferiore ad superiorem judicem facta provocatio ratione gravaminis illati vel inferendi.

Duplex est appellatio: *Judicialis*, quae interponitur ab actibus judicialibus, sive de iis, quae in judicium veniunt. *Extrajudicialis* fit ab actibus vel decretis extrajudicialibus, quibus aliquis gravatur.

Discrimen inter appellationem judicialem, et extrajudicialem triplex assignatur.

1.º Appellatio judicialis est proprie appellatio, extrajudicialis improprie; hinc in materia poenali et odiosa, nomine appellationis non comprehenditur.

2.º Judicialis supponit judicium, et fit a solo iudice, ejusque gravamine non inferendo sed illato: Extrajudicialis autem non supponit judicium coeptum, neque exigit necessario, ut fiat a iudice, sed potest fieri etiam a parte, si ab hac gravamen inferatur vel timeatur.

Regulariter *appellare* permissum est omnibus, qui gravamen aliquod extra judicium patiuntur, aut se passuros timent.

Nec prohibentur illi, qui professi sunt cum juramento ante sententiam se non provocaturum a iudice.

In causa pluribus communi, si unus tantum provocavit a sententia lata contra omnes, et in iudicio appellationis vixit, ejus victoriae emolumentum etiam pertinet ad reliquos, qui non appellarunt.

In omnibus causis appellari potest, et ab omni sententia valida, imo a quocumque alio gravamine illato vel inferendo, etsi extrajudiciale hoc solum sit.

Et hoc generaliter loquendo, nam nonnullae causae excipiuntur.

1.º Non admittitur appellatio a sententia, qua crimen confessus, et convictus condemnatur ad poenam lege definitam.

2.º In causis aut delictis notoriis.

- 3.º In causa executionis
- 4.º In causa correctionis
- 5.º In causa censurarum, excommunicationis, suspensionis et interdicti
- 6.º In causa electionis etc.

Regulariter appellari potest ab omni iudice, qui sententiam tulit, nec tantum a delegato, sed etiam ab ordinario. Sunt tamen iudices, a quibus vel simpliciter, vel in certis causis non permittitur appellatio: Talis est

- 1.º Papa, imperator, vel alius princeps, aut magistratus in temporalibus superiorem non recognoscens.
- 2.º Appellari non potest in republica ecclesiastica a sententia concilii generalis legitime congregati etc.

In libello appellatorio exprimi debet, quis appellet, contra quem, et a qua sententia.

Appellatio fieri potest non tantum per verba expressa, veluti *appello provo*, sed etiam per equipollentia, ut si quis gravatus a iudice inferiore, e. gr. episcopo, diceret « committo vel subijcio me iudicio papae, vel alterius superioris ».

In eadem causa a sententia definitiva bis appellari potest, quod si autem illa bis fuit confirmata, tertio non admittitur appellatio.

Qui habet exceptionem legitimam adversus iudicis, vel executoris mixti mandatum, non potest ab eo appellare, nisi proposita prius exceptione.

Fatalium nomine hic veniunt tempora, quibus exactis appellatio vel non conceditur, vel concessa et interposita, aut jam introducta extinguitur, et quasi emoritur.

Olim appellandum fuit in causa propria intra biduum, in causa aliena intra triduum, sed hodie statutum est decendium.

Apostoli hoc loco dicuntur literae dimissoriae, quas iudex, a quo appellatum est, ad instantiam appellantis transmittit ad iudicem, ad quem appellatum est, in testimonium et fidem appellationis inperpositae.

Olim petendis et recipiendis apostolis praescripti erant quinque dies; sed hodie ad triginta perducti sunt.

Judex vocatus *a quo*, hoc est, a quo appellatur, regulariter tenetur deferre cuilibet appellationi.

Judicis vero *ad quem* officium est omnia cognoscere, an justa fuerit causa appellandi; de quo priusquam cognoscat per se, vel per alium non suspectum, non debet, nec potest causam appellationis examinandam remittere ad iudicem, a quo est appellatum, nisi pars, quae appellavit, consentiat.

Appellans ulique potest poenitere et appellationi renuntiare, et sic facere ut ea transeat in rem judicatam.

Duplex effectus est appellationis a sententia definitiva legitime interposita: alter devolutivus, suspensivus alter.

Devolutivi effectus vi id operatur appellatio, quod causa, super qua appellatum est, ejusque cognitio cum omnibus accessoriis ab inferiore iudice devolvatur ad superiorem, ad quem est provocatum, et huic tribuat jus ac potestatem de causa cognoscendi.

Suspensivi vis est in eo, quod per eam suspendatur jurisdictio iudicis a quo, ita ut sententiam a se latam, pendente appellatione, executioni mandare non possit, sed in eo statu omnia relinquere debeat, in quo statu fuerunt tempore appellationis interpositae.

Addi his potest effectus tertius, *remedium attentatorum*, quo revocari debent non tantum ea, quae pendente appellatione innovata sunt, sed etiam illa, quae attentata sunt ante interpositionem appellationis post sententiam latam intra tempus decendii.

Plurima sunt privilegia remedio attentatorum competentia; estque remedium hoc longe promptius spoliato, seu turbato in sua possessione, quam interdictum unde vi.

Recusatio est iudicis vel jurisdictionis ipsius, proposita causa suspicionis, declinatio, eo quod iudex ex causa verisimili suspectus sit.

Recusatio iudicis proponi debet intra dies 20 post libellum oblatum ante litis contestationem.

Duo communiter requiruntur ad recusationem.

1.º Debet proponi in scriptis, sive oblato iudici libello recusatorio.

2.º In libello recusatorio allegari debet justa causa suspicionis et recusationis: et quidem specificè expressa de jure canonico.

Definiri non potest quæ sit justa causa recusandi iudicem, sed arbitris plerumque ad id electis examinandum relinquitur.

Relatio est iudicis inferioris, in causa de jure dubitantis ad principem missa consulatio, ut sciat, quid in iudicando sequatur.

Ut debito modo relatio causæ ad principem fieri debeat, plura requiruntur.

1.º Ut plenam vel totius causae, si de tota causa sit dubium, vel articuli, de quo dubium est, instructionem, propositis omnibus facti circumstantiis, et allegationibus utriusque partis contineat.

2.º Si dubitetur de tota causa, simul mitti ad principem debent

acta ; si de articulo tantum , solum ille de quo dubitatur , excerptus , ad principem mittendus est , non vero totus processus , ne illius inspectione nimium fatigetur etc.

Peregrinans in genere dicitur quicumque per aliena loca peragrans proficiscitur ; hic specialiter capitur pro eo qui ad sedem apostolicam se confert.

Peregrinatio ad sedem apostolicam tum vim et effectum appellationis habet , quando sit intra 10 dies a sententia lata , vel gravamine illato , modo judici , vel parti intimetur.

Confirmatio est *juris prius habiti , seu quaesiti per legitimum superiorem facta corroboratio*.

Duplex est confirmatio : una dicitur confirmatio simplex , seu in forma communi et ordinaria : altera in forma speciali , seu ex certa scientia.

Priore modo fit confirmatio , quando princeps , vel alius superior potestatem confirmandi habens , nulla , vel non exacta causae cognitione praemissa actum ab inferiore gestum confirmat in eo statu , in quo antea fuit.

Posteriore modo autem quando actum ab inferiore gestum confirmat , pensatis et examinatis totius negotii circumstantiis , adeoque cum perfecta ejus notitia.

In dubio an confirmatio sit vera aut falsa , aut legitima , non potest iudex inferior de ea cognoscere. Si dubitatur utrum facta sit in forma speciali aut in forma communi ; tunc potest iudex inferior definire.

Vitae morumque honestas clericis , praesertim sacerdotibus curam animarum habentibus , necessaria duplex est , *interna et externa*.

Vitae clericalis honestas *interna* exposcit rectitudinem intentionis , animae et conscientiae puritatem , ac reliquas virtutes tum theologicas , tum naturales.

Rectitudo intentionis in eo consistit , ut clericus ad ordines et beneficia ecclesiastica se promoveri curet non tam consequendi aliqujus emolumentum temporalis , sed obeundi officii sui spiritualis , gloriae divinae promovendi gratia.

Promovendus ad beneficium parochiale debet habere *intentionem* seriam , et certam suscipiendi presbyteratum , et permanendi in statu clericali : et haec intentio non debet necessario esse absoluta , sed sufficit etiam conditionata.

Non est opus ut suscipiens beneficium parochiale habeat animum illud perpetuo retinendi , sed satis est si habeat animum su-

sciendi requisitum ordinem, et beneficio inserviendi, etsi intendat illud permutare, vel resignare.

Qui parochiale beneficium acceptat sine intentione recipiendi sacerdotium intra annum, probabilius restituere debet fructus ex illo provenientes et perceptos ante sententiam; quod in receptione dignitatum, ut auctor tenet, non observatur; itemque non observatur in receptione beneficii simplicis, quod annexum habet ordinem sacrum.

Peccat tamen qui recipit beneficium simplex animo non adscendendi ad ordines, et quidem *mortaliter*, si beneficium hujusmodi annexum habet ordinem sacrum, secus *venialiter*, ut Sanch. et alii putant; quod postremum de tonsura dicendum est.

Probitas ministri in administratione sacramentorum requiritur sine dubio ut *licite* ea distribuuntur, non autem ut *valide*.

Clericus peccati mortalis sibi conscius sacramento *eucharistiae* suscipiendo praemittere tenetur confessio sacramentalis. In reliquis sacramentis sufficiet contritio.

Morum ac vitae integritas in clerico requisita exigit

- 1.º Ut sit extra omnem suspensionem incontinentiae
- 2.º Ut fugiat crapulam et ebrietatem
- 3.º Ut sit alienus ab omni avaritia.

Judex ordinarius nunquam potest acceptare munera etiamsi ei liberaliter et sponte offeratur. Judici delegato aliquoties permittitur.

Altera litigantium pars non peccat, si aliquid offerat judici differenti causae cognitionem vel sententiam ut se redimat ab indebita vexatione. Sed graviter peccat judex, qui aliquid sub hoc titulo acceptat.

Clerici habitum et tonsuram clericalem debent gerere; non comam nec barbam nutrire, nec arma militaria gerere.

Vestis clericorum debet esse *talaris*, non virgata, vel splendido colore tineta, sed fusco vel nigro.

Clerici prima tonsura aut minoribus tantum initiati habitum clericalem deferre tenentur si beneficium aliquod habeant.

Clericus in minoribus constitutus habitum cum tonsura clericali semel dimissum reassumens recuperat privilegium fori.

Clericus arma gestans, quae lege vel statuto prohibita sunt, a ministris Curiae saecularis spoliari non potest, nisi deprehendatur in flagranti crimine; aut istius machinatione.

In ordine ad divina officia, obligatio clericorum est ut illa sedulo, atque ea gravitate obeant, quae illorum dignitatem, et Numinis majestatem decet.

Clericis generaliter prohibita sunt illa officia, munera et commercia,

quae statui clericali adversantur, vel ecclesiasticis functionibus impedimento sunt.

Vetatur clericis lusus alearum, et taxillorum etc.

Qui clericum se asserit id probare debet; et modi probationis plures sunt; ex. gratia 1.º per litteras formatas, 2.º per librum ordinatorum; 3.º per attestationem notarii etc.

Clericatus discussio competit judici saeculari.

Non licet clerico cohabitare cum mulieribus, praeterquam cum iis, de quibus suspicio incontinentiae nulla esse potest, etiamsi affines sint; nisi in primo vel secundo gradu.

Consanguineas in primo et secundo gradu habere potest etiam episcopus; si suspicio incontinentiae absit.

Clerici concubinari in ss. ordinibus constituti compelli non possunt ad dimittendas concubinas, vel alias personas suspectas, mediante juramento de iis non amplius recipiendis.

Judex competens foeminarum, si delinquant cum clerico, est ecclesiasticus ob sacrilegium, quod ipsae cum clerico peccando committunt.

Poenae, quibus hodie coercentur clerici concubinari sunt sequentes:

- 1.º Si post specialem admonitionem non abstinuerint, ipso facto privantur tertia parte fructuum, obventionum et proventuum beneficiorum suorum quorumcumque, et pensionum, quae fabricae ecclesiae, et alteri pio loco pro arbitrio episcopi applicentur.
- 2.º Deinde, si non resipuerint, a beneficiorum suorum administratione, quamdiu ordinario videbitur, suspendi debent.
- 3.º Postea beneficiis *perpetuo* privantur.

Crimen concubinatus debet esse aut publicum notorietate facti, aut sufficienter probatum per testes.

Clericus concubinarius probabiliter non incurrit poenam privationis statutam a concilio, antequam per sententiam declaretur reus.

Clericus in minoribus constitutus matrimonium potest contrahere, sed eo contracto ad beneficia ecclesiastica obtinenda fit incapax.

Beneficia ante obtenta clericus, si matrimonium contrahat, amittit ipso jure. Et hoc intelligi debet de quibusvis juribus ad beneficia; item de pensionibus assignatis titulo clericali.

In sponsalibus de praesenti, et in matrimonio rato solummodo hoc locum non habet. Quod pariter dicendum est, si matrimonium ex aliquo defectu nullum sit; scilicet privatio ista non inducitur.

Cum clerico conjugato ad beneficia obtinenda, vel retinenda dispensare solus pontifex potest.

Clericus in majoribus constitutus non valide contrahit matrimonium ; quod verum est etiam in graeca ecclesia.

Post contractum matrimonium in latina ecclesia ad ordines non admittuntur; nisi consentiat uxor, et votum continentiae edat.

In graeca ecclesia usus matrimonii licitus est clericis, non autem in latina.

Nec *divino*, nec *naturali* jure injunctus est clericis latinae ecclesiae coelibatus; sed solum *humano*.

Nunc votum continentiae sacris ordinibus adnexum est

Clerici qui in subdiaconatu et aliis superioribus ordinibus uxores accepisse voscantur, ad dimittendas illas, et poenitentiam de scelere commisso agendam per suspensionis sententiam compellendi sunt. Deinde fiunt irregulares, ut nec in susceptis ordinibus ministrare, nec ad altiores ascendere possint. Insuper redduntur suspecti de haeresi. Denique beneficiis privantur.

Clericus in majoribus constitutus, si matrimonium de facto contrahat, privationem beneficiorum quae habuit, non incurrit ipso jure, sed iis solum privandus est per sententiam.

Clerici in majoribus constituti matrimonium de facto contrahendo adhuc gaudent privilegiis clericalibus.

Constituti in minoribus tunc tantum his privilegiis gaudent, cum conditiones a Tridentino concilio praescriptae servantur; scilicet

- 1.º Ut contraxerint cum una, eaque virgine
- 2.º Ut habitum et tonsuram deferant.
- 3.º Ut alicui ecclesiae ex episcopi deputatione serviant.

Conditionibus hisce positis clerici gaudent privilegio fori solum in criminalibus; apprehendere tamen illos iudex saecularis in causa civili nequit.

Privilegium canonis et fori non amittunt clerici exercendo negotiationem alias prohibitam, et amissam recuperant iterum vivendo clericaliter, etiam matrimonio nondum soluto.

Delictum a clerico commissum ante depositionem habitus clericalis pertinet ad forum ecclesiasticum.

Residentia clericalis est mansio seu commoratio assidua in ecclesia, seu loco beneficii, causa servitii ecclesiastici personaliter praestandi.

Haec residentia obligat ad exercendos actus annexos beneficio; hinc ex. gr. ut parochus satisfaciat obligationi suae non sufficit si actus ministerii sui exerceat per capellanos, vel vicarios suos, sed necessarium omnino est, ut ad minimum aliquoties, et ma-

xime, si parochiani postulaverint, per seipsum curam animarum peragat, et sacramenta administret.

Residentia duplex est, *vera* et *ficta*. Vera est quando beneficiarius vere et realiter praesens est in loco beneficii, et per seipsum seu personaliter exercet officium, seu ministerium spirituale, propter quod beneficium datur. Ficta dicitur quando absens a loco beneficii fictione juris habetur pro praesente saltem in ordine ad lucrandos fructus.

Jure communi spectato ad eam obligantur omnes obtinentes beneficium aliquod.

Locus residentiae est locus, quo beneficium situm est; hinc episcopus residere tenetur in sua ecclesia cathedrali, seu in civitate, in qua ecclesiam suam cathedralem habet: parochus tenetur habitare in aedibus parochialibus.

Tempus residentiae varium est; Episcopi enim etiam sine gravi causa abesse possunt per duos vel per tres menses in singulis annis a dioecesi. Parochi item per duos menses permittuntur abesse. Canonici per menses tres etc.

Episcopus qui canonicatum habeat extra dioecesim locatum, ut ejus fructus percipiat, residere aliquo tempore eo in loco debet; ut majori ex parte DD. contendunt.

Beneficiarii simplices ad residentiam obligantur jure tantum ecclesiastico; Curati et Episcopi divino. Illis dispensatione obligatio residendi tolli potest; his vero non potest.

In beneficiis simplicibus per consuetudinem dispensari potest a residentia.

De Episcopis non residentibus decrevit synodus tridentina ut pro rata temporis fructus non faciant suos; et si privatione fructuum non moveantur, metropolitanus, vel antiquior suffraganeus denuntiare tenetur romano Pontifici.

Parochi non residentes ultra duos menses, pariter pro rata temporis fructibus privantur; et si non resipiscant, sacra synodus arbitrio ordinariorum relinquit, ut contra eos per censuras ecclesiasticas, fructuum subtractionem, sequestrationem, vel privationem beneficii procedere velint.

Abbatess et praepositi saeculares aliis poenis juxta ordinis regulam puniuntur.

Canonici privantur primo dimidia parte fructuum, deinde etiam beneficio.

Is vero qui confert beneficium curatum vel dignitatem ei, qui non potest personaliter in eo residere privandus est pro illa vice potestate conferendi beneficium, vel dignitatem illam.

Beneficiarius a loco beneficii sui absens ut veniat ad residendum citari potest duplici modo ; vel enim notum est ubi degat , et tunc citandus est per nuntium personaliter , aut per litteras ad ipsum missas ; Si vero latitet , vel ita longe distet , ut commode personaliter citari non possit , citandus est per tria edicta publica affixa in valvis ecclesiis , dato post cujuslibet edicti publicationem termino competente ad comparendum.

Causae , quae a residentia excusare possunt beneficiarium sunt sequentes.

1.º Christiana charitas; ex. gr. si episcopus, vel curatus a dioecesi vel parochia sua discedat ad provinciam aliquam, vel dioecesim ab heresi convertendam, vel a periculo istius liberandam.

2.º Urgens necessitas; ex. gr. hostilis incursio, capitales inimicitiae , quas parochus vel beneficiatus habet cum domino , vel praefecto loci ; insidiae a domino loci , vel plebe infesta ; aut aliis sceleratis structae , ita ut tuto episcopus in civitate residere nequeat.

3.º Obedientia debita , quando beneficiarius occupatus in servitio papae , vel episcopi sui.

Episcopus in servitio suo occupare solet canonicos ecclesiae cathedralis juxta praescriptum tridentini concilii,

Legatus vero papae probabilius assumere nequit in servitium suum canonicos cathedralium vel collegiatarum ecclesiarum cum eo privilegio , ut etiam absentes pro praesentibus habeantur quoad fructus percipiendos.

Clerici , qui inserviunt principibus saecularibus non excusantur a residentia ; sed tamen si absint ratione *utilitatis* ecclesiae vel reipublicae excusantur ; ut si ex. gr. absit ad defendenda jura sui canoniciatus, vel ecclesiae, vel litem super iis prosequendam.

Ut clericus studiorum causa a sua ecclesia abesse possit , et fructus percipere, necesse est

1.º Ut operae theologiae vel juri canonico praestet , 2.º ut studeat in aliqua universitate , vel publica schola, 3.º denique necesse est ut in his studiis se exerceat.

Residentia 40. annorum in aliqua ecclesia vel beneficio non debet haberi tanquam juxta causa excusationis residentiae.

Beneficiati religionem ingressi tempore novitatus finguntur residentes , et annuos fructus lucrantur.

Is , qui juravit , quod continuo in ecclesia sua residere velit , si postea ex aliqua de causis relatis se absentet , non incurrit perjurium , quia juramentum praestitum circa materiam juris

communis intelligi debet secundum limites materiae subjectae, ita ut ad plus non obliget, quam jus requirat.

Distributiones quotidianae sunt portiones ecclesiasticorum reddituum quotidie distribui solitae iis tantum clericis, qui statutis horis intersunt divinis officiis.

Distributiones quotidianae differunt a fructibus proprie dictis, quod hi sunt proventus anni, qui in fixo consistunt, et canonicis propter annuam residentiam dantur absque respectu ad singulas in choro praesentias; contra distributiones non consistunt in fixo, sed cum ratione praesentiae in divinis dantur.

Canonici et alii praebendarii ut recipere distributiones quotidianas possint, sufficit si juxta consuetudinem privatim vel domi horas recitent, psallentibus autem assistant in choro.

Distributiones absentium, spectato jure communi, lucrantur etiam illi, qui ex juxta causa infirmitatis, corporalis necessitatis, vel evidentis ecclesiae utilitatis absentes sunt.

Tunc censetur adesse rationabilis, et juxta necessitas, ut qui illam patitur excusetur ab assistentia chori, et nihilominus distributiones lucrari possit, cum aut absolutam impotentiam interveniendi habet, aut talem, ut eidem ex assistentia chori grave damnum vitae, honoris, aut fortunae immineat.

Utilitas autem ecclesiae, ut absenti jus tribuatur percipiendi distributiones, debet esse utilitas evidens; nam dubia utilitas cessante consuetudine, non concedit jus lucrandi distributiones, cum aequum non sit, ut ecclesia distributiones concedat ob absentiam forte sibi demnosam.

Praeter has causas, qui divinis officiis non intersunt recipere distributiones possunt ex *privilegio* concesso per summum pontificem.

Tale privilegium habet 1. poenitentiarius ecclesiae cathedralis, qui aliis in choro psallentibus, in ecclesia excipit confessiones poenitentium ex decreto Tridentini. 2. Canonicus assistens episcopo in ecclesia cathedrali, aut aliis civitatis locis pontificalia exercenti etc.

Similiter per consuetudinem distributiones conceduntur canonicis, qui ex legitima, seu a jure approbata causa, et ad breve tempus a choro absunt; quia haec consuetudo honestari potest ex eadem causa, qua honestatur concessio fructuum.

Canonici qui sunt in servitio papae, vel episcopi, aut alia ex causa legitime impediti sunt, jure communi non recipiunt distributiones quotidianas, sed solum fructus majores. Hoc autem ita intelligendum est, nisi tantum speciale aut consuetudo localis aliud observet.

Qui in eadem ecclesia ex privilegio vel consuetudine obtinet duo beneficia duplices distributiones potest recipere; quamquam nonnulli dissentiant.

Absens a choro distributiones lucratur, si alii canonici, quibus distributiones absentium competunt, illas eidem donent vel remittant. Hoc autem de illis distributionibus dicendum est, quae praesentibus jam obvenerunt, non autem de illis, quae primum obventurae sint; quod a Tridentino prohibitum fuit.

Praebenda a praebeo dicitur, quia praebet ministris et officialibus ecclesiae alimoniam suam.

Sic generice accepta duplex est *temporalis et spiritualis*. Illa est, quae sive laico ex redditibus ecclesiasticis datur pro labore, seu officio temporali, v. gr. cantori, aedituo, advocato, magistro etc.

Ista vero, sive *spiritualis* definiri potest, quod sit *jus perpetuum percipiendi redditus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod servitium spirituale, auctoritate ecclesiae constitutum*.

Ex variis dignosci potest utrum aliquid sit beneficium ecclesiasticum.

1.º Ex persona providentis, seu conferentis, puta si consueverit conferri auctoritate episcopi, vel alterius praelati ecclesiastici.

2.º Ex persona ejus cui confertur, veluti quia confertur soli clerico.

3.º Ex oneri spirituali ipsi annexo; quia, ut dixi, beneficium datur propter officium, et ministerium spirituale.

4.º Ex modo providendi, ut quia in titulum datur; item pure, et sine pacto, modo, vel conditione, quae ex natura beneficii non insit, nec pro comodo, seu pretio temporali.

5.º Ex stabilitate juris ad reddituum perceptionem.

Ex quibus omnibus facile solvuntur dubia, quae sequuntur, scilicet *Commenda* tunc solum beneficium haberi debet cum est *perpetua* non autem cum *temporalis* est. Item *Capellania* (quae est onus annuatim vel hebdomadatim unam vel plures missas celebrandi in certa ecclesia vel altari,) tunc solum beneficium dici debet, cum, interveniente auctoritate episcopi, constituta fuerit.

Pariter lis componi potest de *praestimoniis*, quae definiri possunt pensiones seu proventus annui de bonis ecclesiasticis detracti; qui ex primoeva, et antiqua sua institutione deputabantur in sustentationem juvenum, in studiis versantium, vel aliorum pro fide ac religione decertantium; et nunc ex plurium ecclesiarum consuetudine canonicis et aliis clericis praestari solent. Distinguendum igitur est utrum talia praestimonia laicis aequae ac clericis concedi possint sine spiritualis obsequii obligatione;

vel contra spirituale obsequium annexum habent, et in titulum perpetuum conceduntur. In hoc secundo casu dumtaxat praestimonium vocari potest beneficium.

Item *hospitalia* quae ecclesiae aut alteri beneficio accessoria unita sunt beneficiorum numero comprehendi possunt.

Beneficium dividitur in *soeculare* et *regulare*.

Soeculare est quod clericis soecularibus hoc est nullam alicujus ordinis religiosi regulam professis conferri debet ac solet.

Regulare, quod conferendum tantum est religiosis, et per hos administrandum, ut sunt abbatia, prioratus, canonicatus regularis, et aliquando parochia.

In dubio censendum est beneficium esse potius soeculare quam regulare, et hinc qui asserit beneficium aliquod regulare esse, in dubio probare illud debet.

Ut via praescriptionis beneficium soeculare transeat in regulare, et vicissim, 1. requiritur possessio pacifica quadragenaria, 2. ut possidentes tale beneficium in eo sint instituti; nam sine institutione beneficium obtineri non potest, 3. requiritur bona fides et titulus, 4. et secundum aliquos requiritur ut beneficium conferatur animo et intentione velut imprimendi alium statum beneficiario, dicendo *confero tibi beneficium soeculare*.

Ordinarie beneficiis soecularibus praefici non possunt clerici regulares, et vicissim regularibus soeculares; sed ex rationabili aliqua causa potest hoc fieri; ex. gr. si urgeat necessitas, ut si ecclesia sive conventus regularis ita deficiat, ut consideratis circumstantiis loci, temporis, et personarum per regulares reformari et regi non possit.

Hodierno jure spectato, seclulis specialibus privilegiis nemo regularis absque dispensatione pontificia ad beneficium parochiale soeculare assumi potest.

Dividitur iterum beneficium in *simplex* et *duplex*.

Simplex est, quod nullam jurisdictionem, curam animarum, vel administrationem, aut specialem praeminentiam sibi annexam habet, sed ad solam assistentiam in choro, vel altaris servitium obligat. Tales sunt, 1. canonicatus tum soeculares tum regulares, 2. beneficia eorum, qui in ecclesiis cathedralibus praeter canonicos portiones integras, vel dimidias habent etc.

Duplex beneficium dicitur, quod specialem aliquam qualitatem, scilicet praeminentiam, administrationem, jurisdictionem, vel curam animarum adjunctam habent.

Dividitur tertio beneficium in *manuale*, et *non manuale*.

Manuale est, quod confertur quidem in titulum, sed revocabiliter,

ita ut ad conferentis libitum auferri, vel a patrono revocari possit. Non manuale, seu ut alii vocant *simpliciter titolare*, quod confertur in titulum perpetuum, ita ut semel legitime collatum beneficiato, nisi ex justa, et jure expressa causa auferri nequeat.

Dividitur etiam in *collativum* seu liberum, *electivum* et *patronatum*, seu mixtum.

Collativum dicitur, quod a praelato ecclesiastico, vel alio collatore libere; hoc est, nulla praecedente electione, nominatione, praesentatione, cum et quibus libuerit, modo idonei sint, confertur.

Electivum, quod per suffragia capitularium; accedente postea praelati, seu superioris ecclesiastici confirmatione, vel admissione oblinetur.

Patronatum denique, seu mixtum illud beneficium dicitur, quod per praevidiam patronorum praesentationem, et subsequentem episcopi, vel alterius praelati ecclesiastici institutionem obtinetur.

Collatio definiri potest quod sit adsignatio, seu concessio beneficii vacantis facta ab habente potestatem.

Duplex est; *voluntaria*, seu libera, et *necessaria* seu obligatoria.

Prior ita dicitur quod licet conferre beneficium sit praecisum et necessarium, voluntarium tamen et liberum sit collatori illud conferre huic vel alteri. *Posterior* autem necessariae nomen accepit, quia collator eam facere tenetur, non tantum simpliciter, sed etiam certae personae, quae ipsi per praesentationem, vel nominationem alterius, aut aliorum proposita est, modo idonea sit: quae proprie *institutio* dicitur.

Potestas conferendi beneficia competit primum Summo Pontifici respectu omnium ecclesiarum et beneficiorum orbis.

Proximum a Pontifice locum in beneficiis conferendis tenent episcopi in suis dioecesibus.

Cum episcopis de jure communi concurrat Legatus a latere; deinde potestas haec competit praelatis pleno jure exemptis; nec non S. R. E. Cardinalibus ex privilegio, quod a Summo Pontifice amplissimum acceperunt in conferendis omnibus beneficiis quae vel jure tituli, vel commendationis habent.

Aliquando collatio beneficiorum ad canonicos spectat; quod tribus modis fieri potest. 1. *Conjunctive*, seu *capitulariter* ita ut collatio beneficii spectet ad totum capitulum, et illi sit conferendum, in quem major pars consentit: *per turnum*, ita ut singuli canonici, unus post alterum, ordine antiquitatis servato,

beneficia conferant, nomine et authoritate capituli, cujus vicem representant. 3. *Titulo singulari*, si jus conferendi beneficium sit annexum certo officio, praebendae, vel dignitati; quo casu beneficium ita vacans proprio et singulari nomine confertur is, qui officium tale habet.

Conferre beneficia potest capitulum, sede episcopali vacante; cujus tamen potestas varie limitatur.

Pontifex beneficia confert tribus modis: 1. jure *praeventionis*, dando alicui gratiam expectativam, aut mandatum de providendo, seu mandando alicui conferri beneficium, quod proxime est vacaturum: hujus enim collatione passa praevent alios jus conferendi habentes. 2. Jure *concursus*; nam papa sicut in jurisdictione, ita etiam in conferendis beneficiis quibuscumque cum episcopis, et aliis collaboratoribus inferioribus concurrat, ita ut si beneficium vacet in quacunque dioecesi, non tantum episcopus, alius ne collator ordinarius illud conferre possit, sed etiam Summus Pontifex; et sic inter hunc et illos praeventioni locus sit; quique prior contulerit, ejus collatio praeferatur. 3. Jure *devolutionis*, postquam jus conferendi beneficium propter culpam aut negligentiam inferioris collaboratoris, quod is illud vel non intra legitimum tempus contulerit, vel indigno contulerit, ab hoc ad sedem apostolica translatus est.

De jure communi, et praescindendo a contraria consuetudine collatio canonicatum, et praebendarum ecclesiae cathedralis pertinet ad episcopum et capitulum simul; ita ut episcopus aequalem vocem cum capitulo habeat.

Beneficia vacantia in propria dioecesi conferri possunt ab episcopo existente etiam extra dioecesim.

Cum unum et idem beneficium collatum est duobus, uni a papa alter ab episcopo; si nec sciatur cui prius collatum illud sit; et neuter illorum in possessione beneficii reperiatur; praefendus est ille cui collatio a papa facta est.

Laicis numquam potest competere potestas beneficia conferendi.

Ut alicui beneficium ecclesiasticum conferri possit 1. requiritur, ut promovendus ad beneficium sit natus ex legitimo matrimonio; 2. requiritur aetas conveniens; 3. clericatus, hoc est prima tonsura. 4. competens litterarum scientia, quae diversa esse debet pro beneficiorum diversitate: 5. decens vitae honestas, et morum probitas.

Is, cui collatum est aliquod beneficium, si illud acceptavit, acquirit jus in re; si non acceptavit jus ad rem nanciscitur.

Episcopus, vel collator beneficii praefigere collatario terminum potest, intra quem collationem acceperit. Non autem necessaria est ad obtinendum beneficium praesentia personae illius cui confertur.

Nemo succedere potest ad beneficium jure consanguinitatis.

Ut collatio beneficiorum recte fiat plura requiruntur scilicet debent conferri *gratis*, *libere*, *palam*, in *scriptura*, in *perpetuum*, non *conditionate*, non *alternative*, seu *disjunctive* ec.

Beneficiorum ultima divisio est ut alia sint *compatibilia*, alia *incompatibilia*. Compatibilia dicuntur illa, quae vel nullam, vel non impossibilem residentiam exigent, ideoque simul obtineri, et retineri possunt, uti sunt duo canonicatus, si tales sint, ut ex statuto, aut recepta consuetudine sufficiat in uno residere tres dumtaxat, vel sex menses in altero totidem. *Incompatibilia* appellantur, quae vel jure naturali, vel jure communi ecclesiastico, vel ex consuetudine etc. continuam residentiam personalem exigunt.

Duo beneficia simplicia saecularia simul retineri non possunt, modo singula ad sustentationem congruam non sufficiant; quod a Tridentino apertissime sancitum est. Sed in aliquibus locis consuetudo aliud observat.

Ab eodem Tridentino cautum est, ut is qui duo beneficia incompatibilia, ex; gr. dignitates consequantur, ipso jure non tantum secundo, sed etiam primo excidunt. Discrimen tamen est faciendum inter vocationem primi et secundi beneficii, nam quamvis utrumque ipso jure vacet, tamen secundum ante sententiam declaratoriam dimittere non est necesse; sed quamvis ejus titulus sit amissus, possessio tamen retineri potest, donec quis, cognita causa, per sententiam privatus beneficio illo declaretur.

Causae justae dispensandi in pluralitate beneficiorum tres enumerantur. 1. Est ecclesiae *necessitas*, ob quam quandoque uni plura beneficia supra necessariam vitae sustentationem conferri possunt, si desint idonei ministri; v. gr. in locis, in quibus haeretici se beneficiis intrudere conantur.

2.º Ecclesiae *utilitas*, si quis solus putetur magis profuturus ecclesiae etiam absens, sua auctoritate, potentia, prudentia, doctrina, quam alius praesens, vel alii plures.

3.º *Praerogativa meritorum*. Circa dispensationem in pluralitate beneficiorum notandum est, quod petens illam in supplicatione debet facere mentionem de beneficio prius obtento, etsi modicum illud sit; alias dispensatio non proderit, sed erit ipso

juro nulla. Et cum hujusmodi dispensationes in odiosis versentur, rescripta illarum sunt strictae interpretationis.

Beneficiorum unio est duorum, vel plurium beneficiorum, aut ecclesiarum ab episcopo, vel alio legitimo superiore ecclesiastico facta annexio.

Unio ecclesiarum et beneficiorum sic definita duplex dividitur. Una *perpetua* cum duae ecclesiae, vel beneficia auctoritate praelati ecclesiastici in perpetuum connectuntur; altera temporalis quae fit ad tempus; v. gr. ad vitam ejus, in cujus favorem fit, et eo mortuo expirat.

Potest haec ecclesiarum et beneficiorum unio fieri tribus modis. Et 1. quidem si ex duobus beneficiis fiat unum, ex duabus parochiis una parochia etc. ita ut ambo in unum veluti corpus tertium et distinctum coalescant; qui uniendi modus non est in frequenti usu.

Secundus modus est, quando una ecclesia, vel beneficium subjicitur alteri tamquam superiori, eidemque unitur velut accessorium principali. Hic uniendi modus usitatissimus et frequentissimus est.

Tertius unionis modus habetur, si duo beneficia, videlicet duae ecclesiae cathedrales, vel parochiales aequae principaliter uniantur, ita ut ambae propriam naturam, qualitates et privilegia sua retineant, et neutra ecclesia alteri subjiatur, vel adhaereat, sed utraque proprios redditus habeat, et titulum suum retineat, sub eodem tamen episcopo, vel rectore, qui ecclesiae utrique praeficitur.

Uniones de jure communi sunt odiosae, et restringendae, quia per illas diminuitur cultus divinus, et quia unio duorum beneficiorum et ecclesiarum est contra jus commune, cum quaelibet ecclesia debeat suum habere rectorem.

In beneficiorum unionem consideranda est tum qualitas ejus quod unitur, tum illius, cui fit unio. Hinc 1. beneficium regulariter non debet uniri, nisi alteri beneficio: 2. facilius uniantur beneficia simplicia, quam parochialia: 3. quamvis ob paupertatem, et in aliis casibus a jure permissis quandoque uniri parochialis ecclesia cum alia parochiali possit; ex his tamen facilius uniantur, quae viciniore sibi sunt: 4. non possunt episcopi unire beneficia liberae collationis patronalis, ut his accedant et subji-ciantur: 3. non debet episcopus beneficium unire mensae suae, aut capituli, etiam de consensu capituli, quia sic episcopus et capitulum auctoritatem praestaret in facto proprio.

Potestatem uniendi beneficia habet in primis et in universa ecclesia

summus Pontifex , Episcopus jure communi , potestatem habet uniendi ecclesias in sua diocesi, citra praejudicium tamen, et non exemptas a sua jurisdictione.

Sede episcopali vacante, capitulum cathedrale unire potest beneficia, quae alioquin episcopus poterat , dummodo per illam unionem jure episcopali nihil derogetur.

Vicarius generalis episcopi non potest unire beneficia , nisi id specialiter ab episcopo ipsi commissum sit. Praelatus vero episcopo inferior potest beneficia unire , si habeat jurisdictionem quasi episcopalem in ecclesias sibi subjectas.

Ad unionem beneficiorum legitime instituendam requiritur: 1. justa causa: 2. praecedere debet aliqua causae cognitio: 3. vocandi sunt ii , quorum interest : 4. exprimi debet annuus valor secundum communem aestimationem beneficii uniendi, et ejus cui annectitur.

In beneficio non plenissime unito poni potest ab episcopo etiam vicarius perpetuus , immo ordinarie debet , nisi ipsis ordinariis pro bono ecclesiarum regimine aliter expedire videbitur.

Unio facta probari debet ab eo, *qui factam asserit* tum quia unire quid, facti est et odiosum; tum quia per eam minuitur numerus ministrorum , tum quia denique est quaedam alienationis species.

Regulae generalis loco est, illum dissolvere unionem posse, qui potuit illam facere.

Dismembratio beneficii tunc fieri dicitur , quando manente unitate , pars bonorum, vel fructuum ab eo aufertur, et alteri beneficio vel ecclesiae, quae tennes redditus habet, ad hujus fabricam vel ministrorum sustentationem applicatur.

Praeter justam causam , ut rite faciat dismembrationem Episcopus adhibere debet solemnitates fere easdem, quae alias requiruntur ad rerum ecclesiasticarum alienationem.

Divisio seu sectio beneficii tunc fieri dicitur quando ex uno beneficio fiunt duo vel plura, ex una parochia duae parochiae etc.

Porro causa justa , et legitima divisionis est unica, nimirum , quod seclusa illa, obligationibus beneficio incumbentibus satisfieri non possit.

Praeter justam causam duae requiruntur conditiones. Una est , ut quaelibet portio , quae per divisionem beneficiariis assignata est, iisdem ad congruam sustentationem sufficiat; alias tenetur episcopus reintegrare praebendam divisam. Secunda est , ut episcopus , vel alius habens potestatem dividendi , intendat eligere sive promovere duos ad duo beneficia de novo erecta.

Reservatio beneficiorum proprie dicta est *alicujus beneficii ecclesiastici vacaturi per habentem ad id potestatem ad se facta vocatio*; ac proinde ea beneficia *reservata* dicuntur, quorum collationem superior, praecipue summus pontifex, ita sibi vindicat, ut inferioris collatoris manus liget, quo minus ab ipso ea valide conferri possint.

Reservatio differt ab affectione pluribus rationibus; nam reservatio 1. fit per pactum verbis expressum, quo papa declarat se beneficium suae dispositioni reservare: affectio vero fit ipso facto, ex quo tacita reservatio oritur, ut cum papa apponit manum beneficio ad effectum id conferendi, 2. beneficium reservatum nunquam amplius conferre inferior collator potest; affectum vero, licet pro illa vice ab alio, quam papa conferri nequeat, postquam tamen provisio papae effectum est consequuta, si rursus vacaverit, conferri iterum a collatore ordinario potest.

Pluribus modis beneficium affectum fieri potest. 1. Si papa alicui det beneficium in commendam: 2. Si mandet alicui provideri de beneficio proxime vacaturo: 3. si quis resignet beneficium, aut etiam jus ad rem in manus papae; 4. si papa electoribus praecipiat, ne ad electionem procedant; 5. si in provisione apponat decretum, ut in manibus suis resignetur; 6. si ipse beneficium aliquod alicui conferat.

Duae constituuntur species reservationis; *generalis* scilicet et *specialis*. Generalis vocatur, per quam non reservantur certa beneficia, nec pro certis personis, sed beneficia in communi, veluti omnia beneficia, quae sunt unius rationis, et generis; ex. gr. omnes ecclesiae parochiales, cathedrales etc. specialis dicitur, qua reservantur certa beneficia, vel ratione certae qualitatis, vel ratione personae.

Verosimilius unica est reservatio corpore juris clausa, nempe relate ad ea beneficia quae vacant apud sedem apostolicam, vel in curia romana.

Per constitutiones extravagantes reversatae sunt patriarchales, archiepiscopales, et episcopales ecclesiae; item monasteria, prioratus, dignitates, officia, et beneficia quaecumque, etiam consueta conferri per electionem, aut quamvis alium modum, si apud sedem apostolicam vacaverint.

Ex persona possessoris reservantur dignitates, et beneficia ecclesiastica vacantia per obitum alicujus S. R. E. cardinalis.

Ex qualitatis, vel beneficii specialis reservantur ecclesiae archiepiscopales, et praefecturae monasteriorum exemptorum, et immediate subjectorum summo pontifici.

Annatae sunt pensiones, sive certae quantitates pecuniae, quae de episcopatum, aliarumque dignitatum, et beneficiorum ecclesiasticorum vacantium fructibus primi anni, et ratione eorum camerae apostolicae solvuntur.

Gratia alternativae in beneficiis intelligitur facultas, quae conceditur episcopis, archiepiscopis etc. per sex menses conferendi alternative beneficia, ita ut primus semper mensis a januario inchoando sit papalis alter ordinarii.

Haec autem alternativa cessat 1. per translationem episcopi ad alium episcopatum; 2. per mortem Papae; quae hujus morte cessant regulae cancellariae. 3. per mortem episcopi alternativam acceptantis: 4. Si episcopus se intromiserit in provisionem beneficiorum, quae per hanc regulam, vel alias sedi apostolicae reservata vel affecta sunt.

Beneficia, quae excepta sunt, ita ut in iis alternativa non habeat locum, sed quovis mense ab ordinario loci, vel aliis collatoribus conferri possunt, sunt sequentia. 1. Beneficia manualia, et vicariae temporales: 2. Beneficia ecclesiae non numeratae, seu certum numerum canonicorum non habentis, si talia sint, quae non debeant suppleri necessario. 3. Beneficia incorporata mensae episcopali, capitulari, abbatiali, vel alteri cuiuspiam dignitati aut beneficio: 4. Coadjutoriae; 5. Commendae. 6. Pensiones; altaria, oratoria et cappellaniae, si absque superioris ecclesiastici auctoritate fundatae sint: 7. Beneficia patronata laicalia.

Alternativae item subjecta non sunt beneficia vacantia per resignationem expressam factam in favorem alterius.

Dignitates proximae pontificali in collegiatis ecclesiis non subjiciuntur alternativae, cum eae semper sint, et maneant reservatae sedi apostolicae, etiamsi vacent in mensibus ordinariorum.

Vicariae beneficiorum parochialium item non subjiciuntur alternativae, tam si temporales sint, quam perpetuae. Idem dicendum est de beneficiis monocularibus, quae scilicet ad provisionem collatoris spectant.

Beneficia vero patrimonialia, quae ex fundatione, privilegio vel consuetudine certo personarum generi, puta doctoribus, magistris etc. conferri debent verior sententia est sub alternativa contineri.

Cum non constet utrum ante vel post noctis medium decesserit beneficiatus, v. gr. domi reperiatur mortuus in lecto, occisus in via etc., videtur eo casu amplectenda pars favens aedi pontificiae.

Ordinarius per trimestre expectare debet provisionem apostolicam

beneficii vacantis mense papali ; postea libera illi conceditur potestas conferendi.

Sicut cum beneficium vacat mense papali , si papa illud intra trimestre non contulerit, conferri illud potest ab ordinario; ita vacans mense ordinarii, si ab hoc illo mense non conferatur, fiat deinde collationis papalis.

Trimestre sedi apostolicae reservatum pro beneficiis suo mense vacantibus currit etiam sede illa vacante.

Si collatio beneficii mense papali vacantis intra trimestre facta est a papa, sed invalide ob impedimentum occultum ; v. gr. inhabilitatem personae provisae , vitium ob-vel subreptionis , lapso trimestri cessat reservatio , et collatio ejus fieri potest ab ordinario.

Preces primae seu primariae sunt nominationes personae alicujus idoneae ad beneficia ecclesiastica vacantia, vel vacatura, ex speciali privilegio , imperatori , ac regi Romanorum recens electo ab apostolica sede indulto.

Hoc jus primariorum precum imperatori competit, communi catholicorum sententia, ex indulto, gratia , et concessione apostolica.

Usus harum precum est antiquissimus , efficacia vero tanta est , ut manus ordinario collatori ligent , ne alii quam per preces ab imperatore nominato beneficium conferre possit.

In specie per indultum primarum precum derogatur. 1. Concordatis Germaniae; 2. statutis et consuetudinibus ecclesiarum particularibus; 3. regulis cancellariae.

Indultum hoc, quamquam dispositionibus favorabilibus accensendum videatur , tamen melius inter odiosas numerari debet , ac propterea sicut alia privilegia, quae a jure communi exorbitant ; strictam interpretationem recipient.

Hujusmodi preces se extendunt per imperium romanum, prout nunc est, non autem prout fuit, cum plures provincias et regna contineret.

Primis precibus locus est etiam quando beneficium tantum situm est in Germania , collator vero , aut collatrix non est Germaniae incola.

Institutio *specificè* sumpta , nempe solam beneficii collationem significans , et *necessaria* qua scilicet conceditur beneficium ad patroni praesentationem , de qua hoc loco sermo suscipitur , definiri solet , quod sit *concessio ecclesiae , vel beneficii vacantis , aut auctoritate legitima episcopi , vel alterius ordinarii facta ad praesentationem , vel nominationem patroni*.

Dicitur autem *necessaria* , quia debetur praesentato. Ut tamen de-

beaturn ab habente potestatem institutio, quatuor ista liquere debent. 1. Quod beneficium, ad quod praesentatus est, vacet. 2. Quod illud sit patronatum, et qui praesentavit, saltem sit in possessione juris patronatus. 3. Quod praesentatus sit habilis. 4. Quod praesentatio facta sit in tempore. His concurrentibus, ordinarius tenetur instituere praesentatum, quod si facere neget, aut plus aequo differat, licitum erit appellare, vel poterit, ut plurimum, provisio impetrari a papa.

Si plures ad idem beneficium sint praesentati, tunc praefendus qui praesentatus est a majori patronorum parte, si dignus reperiatur, ita ut praesentatus a minori parte, licet dignior, censeatur tamquam non praesentatus.

Quod si praesentati sint pares in voce lapso tempore patronis ad praesentationem concessa, episcopus praesentatorum merita respiciens digniorem instituere debet; institutio tamen digni prae digniore, quamvis injusta, erit valida.

Institutio facta neglecto praesentato, vel etiam absque consensu et praesentatione patroni videtur esse valida, sed rescissioni obnoxia. Unde integrum tali casu erit patrono, vel praesentationem a se factam urgere, vel alium praesentare, modo id fiat intra tempus a jure statutum: quo secundo casu si alium a patrono praesentatum episcopus instituerit, licet is minus dignus priore sit, modo absolute sit dignus praeferrri priori debet, et in possessione relinqui, non obstante appellatione infra illud tempus a primo praesentato ad superiorem interposita; cui tamen episcopus, si malitiose eum recusavit instituere, in poenam de alio beneficio competenti providere tenebitur.

Valeat quoque institutio facta ad praesentationem patroni tantum existimati qui revera talis non est, et ita, valent, ut etiam postea ab alio adversus patronum existimatum super jure patronatus lite mota et devicta debeat nihilominus sustineri.

Ad quod tamen duo sunt necessaria. *Unum est*, ut praesentans fuerit in possessione bonae fidei; *alterum est*, ut constet ecclesiam esse patronatam, et lis solum sit ad quem jus praesentandi pertineat; secus praesentatio admitti non debet, et institutio invalida erit.

Institutio necessaria est praesentato, vel nominato ad beneficium ut is occupare illud vel administrare possit, non ita tamen est necessaria ut si praesentatus beneficium sine institutione canonica acceptet, per hoc jus praesentatione sibi quaesitum amittat.

Jus instituendi clericos in beneficiis ecclesiasticis, post papam jure

communi competit episcopo, in cujus dioecesi aliqua ecclesia, vel beneficium situm est; neque est necesse ut episcopus institutor sit consecratus. Quod jus non transit ad capitulum sede episcopali vacante. Competit vero utique vicario generali episcopi, vel capituli sede vacante, si eidem potestas haec instituendi fuerit ab episcopo commissa, quin tamen ad hoc opus sit speciali episcopi mandato.

Jus hoc instituendi praelatis episcopo inferioribus non competit jure ordinario nisi in ecclesia plenissimo jure sibi subjecta; competere autem potest ex privilegio, consuetudine, vel potius praescriptione aut ex antiqua fundatione in ecclesiis episcopo subditis.

Abbatissae, et similes monalium praepositae ex privilegio apostolico et praelatorum ecclesiasticorum commissione praesentatos instituere valent: et hoc jus de facto alicubi habent in ecclesiis sibi pleno jure subjectis.

Pariter jure speciali per privilegium apostolicum idem jus instituendi clericos ad beneficia etiam laicis potest competere, quibus jure communi non potest, neque per consuetudinem aut praescriptionem immemoriam.

Qui jus habet instituendi, instituere se ipsum non potest, si a patrono praesentetur; atque hoc obtinet, tum si per seipsum tum si per alium a se delegatum id faciat, excepto casu quo praesentatus potestatem instituendi totam quam ipse habet, in alium transferre malit.

Institutio clerici in ecclesia quae in duarum dioecesium confinibus sita est pertinet ex duobus episcopis ad eum qui est in possessione juris instituendi cujus melior conditio est; si neuter in possessione sit, vel quaestio est super ecclesia partim in unius partim in alterius territorio sita, et tunc jus instituendi adstruitur episcopo, in cujus territorio est caput ecclesia, pars vel porta principalis, vel, fundus ipse in quo constructa est ecclesia, est controversus, quo casu jus instituendi aut commune utrique episcopo, aut in patronorum arbitrio cui clericos in ea instituendos praesentare positum videtur.

De qualitate et numero instituendorum nonnulla dicenda. 1. Instituendi debent esse clerici, et quidam primam tonsuram habentes: laici, exceptis aliquando principibus in proebendis honorariis, nunquam caeterum institui possunt. 2. Non sunt in ecclesiis et beneficiis instituendi clerici unius originis, seu nationis tantum, sed *litterati, et alias idonei, undecumque originem duxerint*; exceptis beneficiis primitus fundatis pro persona

ex certa gente, familia, civitate oriundis. 3. Generaliter loquendo non est necessarium ut instituendus actu habeat illum ordinem quem requirit beneficium, sed sufficit si intra annum suscipiat.

Tot sunt in collegiis clericorum instituendi canonici et ecclesiae ministri, aut in monasteriis monachi, vel moniales, quot ex redditibus ecclesiae collegiatae vel monasterii commode et absque penuria ali possunt, nec plures sunt recipiendi.

Quod dicendum quoque est de ecclesiis numeratis, seu quae certum canonicorum vel regularium numerum habent. Nam in his quoque si augmentum notabile reddituum adveniat et tale ut existimetur futurum stabile, numerus praebendarum et canonicorum augeri debet tametsi a papa sit definitus et confirmatus. Si autem redditus ecclesiae notabiliter et ratione stabili decrescant ut non sufficiant tanto numero canonicorum, vel monachorum alendo, numerus illorum imminui potest etiam in ecclesia in qua sit certus a papa confirmatus, vel juramento statutus. Estque hoc ita verum ut ultra facultates praelati et conventus vel capitula cogi non possunt ut aliquem recipiant.

Debent autem facultates, seu redditus ecclesiae, vel monasterii aestimari, habito respectu non tantum ad sustentandos clericos, vel religiosos, sed etiam ad alia ecclesiae onera et expensas in fabricam, et eleemosinas faciendas, ad hospitalitatem erga peregrinos exercendam, et ad solvendum jura episcopalia etc. quo faciendo computo consilium sit, ut de redditibus supersit potius, quam deficiat pro expensis faciendis, praevidenda ecclesiae vel monasterii possibili egestate.

Institutio clerici cuicumque competat, fieri nequit ante praesentationem illius sibi factam: Facta praesentatione, certum tempus jure constitutum non est, intra quod facienda sit institutio, sicut est praefixum collationi liberae, electioni et praesentationi. Quod si is, ad quem pertineat, institutionem praesentati nimium differat, praefigendum illi a superiore est tempus certum, v. g. duorum mensium, intra quod illam facere compellatur; ni faciat, ad superiores confugiendum, qui vel compellant institutorem, vel ipsi ejus suppleant defectum.

Praxis plurium Germaniae dioecesium, quarum ordinarii, ut incommoda quibus obnoxia est diuturna ecclesiarum vacatio, excludant, praesentatos, si idonei reperti sint non raro instituunt, non expectato lapso quatuor, aut sex mensium patronis ad praesentandum a juro concessorum, damnari non potest,

saltem casu quo de jure praesentantis liquet, et de variandi animo nihil constat:

Institutio fieri potest die quocumque etiam feriato, et extra dioecesim vel territorium instituentis; excepto tamen casu litis inter patronos, vel plures praesentatos ortae, vi cujus institutioni praevia causae cognitio ac sententia requireretur, nisi placeat cognitionem causae, et sententiam ab institutione dividere.

Casu, quo praesentatio et institutio simul eidem competit, videndum quo titulo praesentatio, et institutio ipsi competant: nam si ex diversis titulis competant, alio actu facienda est institutio, et alio huic praevia praesentatio: imo hanc per procuratorem fieri consultum est. Contra eodem actu expediri poterit praesentatio simul, et institutio, quando utraque eidem competit ratione ejusdem ecclesiae, vel dignitatis.

Ad modum institutionis tria pertinent. 1. Ut institutionem praecedat patroni praesentatio. 2. Ut interveniat auctoritas ordinarii, sive ejus, qui jus instituendi habet.

3. Ut ante institutionem per edictum, ad ecclesiae valvas, aut alio consueto loco publice affixum citentur generaliter omnes, quorum interest, ut intra competentem et edicto expressum terminum peremptorium compareant, et quae faciendae institutioni opponenda censuerint, deducant.

Quae de edicto diximus *regulariter* in jure oblinent. Aliquando enim edictum hujusmodi non est necessarium. Nam 1. non est necessarium in beneficiorum collatione libera. 2. In institutionibus Apostolicis, dum nempe papa in suis casibus de beneficiis patronatis providet. 3. In dioecesibus, in quibus edicti usus vel nunquam est introductus, vel non usus, seu legitime praescripta contraria consuetudine abrogata.

Effectus hujus edicti est, quod si lapso istius termino, verus, ac legitimus patronus appareat, et jus suum velit deducere, pro ea vice non amplius audiat, saltem si edictum non ignoravit, et legitimo impedimento cessante, non comparuit intra praefixum terminum.

Hunc tamen effectum ut edictum producat, requiritur 1. ut in eo datus sit terminus competens, habita scilicet ratione distantiae loci, in quo morantur, de quorum praejudicio agitur. 2. Ut constet legitime non solum de affixione illius, sed etiam de reflexione; et sic, quod fuerit lectum, atque ibi relictum per congruum tempus; nec statur simplici assertioni notarii sine

testibus. 3. Ut res non amplius sit integra, sed institutio termino edicti elapso, facta.

Consuetudine receptum est, expeditque ad faciliorem probationem, ut institutio sicut et praesentatio fiat per scripturam, quae ad ejus substantiam et valorem actus necessaria minime est.

Institutio autorizabilis jure communi competit episcopis, et ab his facienda est, praemisso de idoneitate examine, tametsi institutio collativa tituli ad alium quemdam praelatum spectet. Estque institutio haec ad sacramenta administranda clerico curato, in quo solo requiritur, necessaria.

Praeter episcopum competit 1. Capitulo, sede vacante. 2. Vicario generali episcopi, vel capituli sede vacante. 3. Praelatis, qui in certi territorii clerum, et populum jurisdictionem quasi episcopalem exercent. 4. Competere potest etiam aliis praelatis, licet jurisdictionem quasi episcopalem non habeant, si ad hoc muniti sint privilegio apostolico.

In decernendo an etiam consuetudine, vel potius praescriptione acquiri jus institutionis autorizabilis possit, jus antiquum a novo differt. Nam jure antiquo solum reprobat praescriptio longi temporis, vel etiam longissimi, si titulo non sit suffulta; non vero si titulo suffulta sit, aut immemorialis sine titulo. Itaque dicendum, spectato jure veteri posse per consuetudinem, vel praescriptionem 40 annorum cum titulo, vel immemoriam sine titulo acquiri jus institutionis autorizabilis. Jure novo autem dicendum, jurisdictionem autorizabilem in beneficiis curatis, quamdiu illa a jurisdictione episcopi non eximuntur, contra hunc a praelatis inferioribus non amplius, ullo tempore praescribi posse.

Conditio adjecta in capellae vel beneficii curati fundatione, ut clerici pro cura animarum instituendi approbatio competat praelato cuidam inferiori, habetur pro non adjecta, et episcopus adhuc in eam se potest intromittere.

Regulariter institutioni necessario praemittendum est examen instituendi; excipiantur tamen tres casus. 1. si praesentatus, electus, seu nominatus quis sit ab aliqua universitate, seu collegio generalium studiorum. 2. Si episcopus patronus praesentat clericum suae dioecesis instituendum ab episcopo alterius dioecesis. 3. Si praesentatus absens notus est ordinario, quod praesumitur de dioecesano instituentis, maxime si ab isto suscepit ordines.

Investitura et missio in possessionem beneficiorum fieri potest, exclusis laicis quibuscumque sub poena excommunicationis, a solo

superiore ecclesiastico, et cui ille ipsam commiserit. Hinc licet proprie actualis missio in possessionem spectet ad archidiaconos, potest autem etiam fieri ab episcopo, et ita plerumque solet in ecclesiis parochialibus, et aliis inferioribus per vicarios, decanos rurales, et alios commissarios; in collegiatis ecclesiis collegas suos in possessionem passim mittunt, ac titulum admittunt a patronis forte datum collegia et capitula.

Ut legitime fieri possit missio in possessionem, si alius adhuc sit in possessione beneficii citari debet, etsi beneficium amiserit quoad titulum. Tribus casibus hac citatione non est opus. 1. Quando notorium est, quod possessori nullum competat jus retinendi beneficium. 2. Quando, antequam beneficium conferretur alteri, possessor citatus est, et contra eum praevia cognitione pronuntiatum. 3. Quando beneficium amissum est ipso jure propterea, quod ejus possessor offenderit aliquem S. R. E. cardinalem.

Quod si citatus possessor compareat, missioni in possessionem praemittenda est cognitio de collatione beneficii facta ei qui in possessionem est inducendus summaria tamen, sine strepitu, et figura judicii. Neque admittitur exceptio possessoris, nisi ea sit de crimine cum infamia, vel de defectu canonici tituli, aut alia similis vel manifesta, vel in continenti probanda.

Missio in possessionem diversimode fit pro locorum diversitate, et ipsorum etiam beneficiorum qualitate. Episcopi investiuntur, et in episcopatum suorum possessionem mittuntur per installationem, ut vocant; Abbates, hisque similes praelati fere per inductionem in ecclesiam, et collationem in sede abbatiali; canonici per assignationem loci, ac sedis in choro, ac capitulo.

Magis diversa est consuetudo in investitura parochorum, et aliorum beneficiariorum; nam in quibusdam dioecesibus fit per inductionem in ecclesiam, osculum altaris, et similes actus in ecclesia exercitos; in aliis per contactum januae clausae ecclesiae, et reserationem illius. In pluribus locis investituram accipiunt parochi ritu solemni, quem vocant *in spiritualibus*, quo peracto *traditio* ita dicta *temporalium* sequitur. Hanc posteriorem in quibusdam locis patroni, advocati ecclesiarum et domini territoriorum privative quoad episcopum sibi arrogant, licet jure commune eis praesertim laicis non concessam.

Possessio beneficii apprehendi potest per procuratorem qui habeat ad id vel speciale mandatum vel saltem generale quoad negotia beneficialia.

Eadem investitura, qua dignitatum, et beneficiorum possessio acqui-

ritur, etiam acquiritur possessio rerum et jurium ad ea pertinentium, si quidem illa vacent, eaque non obtineat alius.

Missio in possessionem beneficii eosdem habet effectus quos aditio possessionis rerum aliarum et jurium. Ac quamvis de se titulum, et jus non tribuat, ex illa tamen titulus in subjecto capace praesumitur, quantoque ipsa est diuturnior, tanto fortior est justi tituli praesumptio censeturque ipsa orta ex justo titulo. Dat quoque praescribendi conditionem; ita, ut qui per tempus jure designatum beneficium bona fide, et cum titulo colorato sine simoniaco ingressu possedit, non tantum in foro externo tutus sit, sed vere etiam praescribat, et titulum acquirat, ita, ut tutus etiam sit in conscientia. Ut hujusmodi titulus inducatur non opus est decennio, vel vicennio, sicut ad praescribendas res immobiles, et jura alia, sed sufficit triennium annalis autem, etiam bonae fidei, et pacifica possessio non sufficit.

Si praelatus simpliciter solum, et sine signo investituram denotante beneficium contulit, aut praesentatum instituit, institutus beneficii possessionem, etiam vacuum, propria auctoritate apprehendere non potest. Quod si illud factum sit a potestate habente praelato tradendae possessionis cum titulo, factumque cum signo aliquo investituram denotante, cum traditione scilicet bireti, annuli etc. hujusmodi traditione intelligitur etiam data licentia propria auctoritate apprehendendi possessionem vacantem beneficii.

Si quis possessionem beneficii, cujus titulum habet, propria auctoritate, interveniente violentia adiit, in poenam temeritatis ipso jure et facto amittit titulum beneficii, et omne jus quod ante ipsi in eo competebat, si autem nulla interveniente violentia, poena arbitraria a iudice est puniendus, ipsum tamen beneficium non amittit.

Ut ecclesiarum, dignitatum, et beneficiorum collatio, et in ea institutio valeant, necesse est, ut expectetur eorumdem vacatio.

Vacare tunc dicitur beneficium, quando proprietario, vel possessore caret. Potest autem haec beneficiorum, et ecclesiarum vacatio tribus modis contingere, videlicet vel de facto tantum, vel de jure tantum, vel de facto, et de jure simul.

De facto tantum vacat beneficium, quando sola ejus possessione amissa, titulus, et jus seu proprietas retinetur: item quando collatum illud alicui est quoad titulum, nondum tamen possessio ejusdem tradita; aut quando beneficiatus ista per vim exutus, et beneficio depulsus est, nec alius occupavit possessionem illius.

De jure tantum vacat beneficium tunc quando beneficiarius quidem amisit jus, et titulum beneficii, possessionem tamen retinet: et haec vacatio dupliciter induci potest, vel per sententiam judicis, qua clericus in poenam criminis a se commissi privatur jure, titulo beneficii: vel ex dispositione ipsius juris decernentis beneficium ipso facto vacare.

De jure et facto simul denique vacat beneficium, quando nec titulus, nec possessio ejusdem apud aliquem est: quo modo vacat, quando beneficiarius est mortuus, vel beneficium resignavit, aut illo actualiter privatus est, antequam id alteri conferatur.

Ad hoc ut beneficia vacent per mortem naturalem beneficiarii plura requiruntur.

- 1.º Ut beneficium illud situm sit in ecclesia numerata, secus cum defuncto extinguitur.
- 2.º Ut beneficium tale non sit suppressum ab habente potestatem, vel unitum accessorie alteri beneficio. Idem dicendum, quando beneficium pertinet ad mensam praelati, vel capituli.
- 3.º Ut beneficiatus habuerit jus in re, seu quasi dominium in beneficio.

His autem concurrentibus, beneficium per beneficiarii mortem ita vacat, ut etiam si ille a morte miraculose resurgeret, nullum tamen amplius habiturus esset jus ad illud recuperandum.

Casus, quibus beneficium vacet ex dispositione juris, plures hujusmodi assignari solent, 1. si beneficiarius contraxit matrimonium valide, 2. si religionem ab ecclesia approbatam professus est, 3. si secutus est militiam saecularem, 4. si assecutus est beneficium incompatible. 5. si beneficii sibi collati possessionem vi occupavit, 6. si obtinens parochialem ecclesiam non suscepit sacerdotium intra annum a die adeptae possessionis, vel quo stetit per ipsum, quominus adipisceretur. 7. si litigans de beneficio sequestrationem decretam impedit, aut fructus sequestratos quoquo modo occupare praesumit, 8. si commisit crimen, cui privatio beneficii ipso jure annexa est, qualia sunt haeresis, sodomia saepius exercita, assassinium, falsificatio litterarum apostolicarum etc. de quibus jura passim, atque DD. 9. si praelatus bona, seu res ecclesiae immobiles, aut mobiles pretiosas, non servatis solemnitatibus juris, vel summo pontifice inconsulto, alienavit, 10. si episcopus electus, justo impedimento cessante, intra tres menses post consensum electioni praestitum non petiit confirmationem. 11. si ante confirmationem, vel institutionem se ingressit administrationi, 12. si ele-

elus ad episcopatum, et hujus pacificam possessionem assecutus, consecrationem ultra tempus jure definitum distulit.

Inter privationem beneficii ipso jure decretam, et eam quae per judicis sententiam inferenda est multiplex discrimen interest; nam

- 1.º Qui per sententiam solum privandus est beneficio, fructus ante illam perceptos suos facit nec restituere eos tenetur post sententiam; quos tamen restituere tenetur etiam perceptos ante sententiam declaratoriam criminis, qui ob crimen ipso jure beneficio privatur.
- 2.º Beneficio privandus per sententiam judicis permutare et resignare ante eam ita illud potest, ut permutatio, et resignatio rescindi nequeat. Ipso jure beneficio privatus vel permutare et resignare illud non potest, vel si potest permutatio et resignatio sic facta rescinditur.
- 3.º Beneficium ipso jure amissum, impetrari, et conferri alteri potest, criminoso non vocato; non ita auferri, alioque conferri potest beneficium, quo criminosus per sententiam judicis privandus est.
- 4.º Beneficium, quo quis ob crimen ipso jure privatus est, non vacat morte beneficiati sic privati, utpote quoad jam prius vocavit; at beneficium, quo quis privandus est per sententiam, si beneficiarius ante hanc moriatur, non e causa delicti, sed mortis vacat.
- 5.º Ut privetur quis beneficio per sententiam judicis, non requiruntur crimina adeo gravia; non ita in jure.

Beneficium de facto tantum vacans alteri conferri non potest, sicuti e contra potest conferri quod de facto et jure simul est vacans.

Quando vacat de jure tantum, non autem de facto, eo quod alius sit in possessione, si colorata haec sit, ut beneficium vacans impetrari conferrique possit duo requiruntur. *Primum est* ut in rescripto impetrationis, et provisionis mentio fiat possessionis coloratae; alioquin impetratio et collatio subreptitia, nullaque erit. *Alterum est*, ut antequam conferatur beneficium tale, prius citetur ejus possessor, et praecedente summaria cognitione causae, cassetur possessionis color, sive ejus injustitia ostendatur. Neutrum ex praedictis requiritur, si possessio colorata non sit. In possessione colorata clericus tunc esse dicitur, quando beneficium accepit a legitimo collatore, et institutio seu collatio notorie non est irrita, licet jus, et titulus ejus non subsistat propter defectum occultum. Procedit hoc omne quod diximus de collatione tantum, non vero de missione in possessionem.

Ex dictis semper est necessarium vacans esse beneficium, nec de

facto tantum, ut alteri conferri a quocumque collatore qui papa inferior sit, possit.

Duplex autem a jure statuitur poena in eum qui in beneficio non vacante, aut solum vacante defacto et non de jure scienter se institui passus est. *Primo enim*, praeterquam quod a beneficio sic obtento repellendus est, etiam excommunicatur. *Secundo*, si beneficium illud postea vacet, obtinere id amplius non potest sine apostolica dispensatione.

Beneficium non vacans ne promitti quidem potest, in casum, quo illud per obitum renuntiationem etc. vacaverit. Neque ejusmodi promissio de praebenda, seu beneficio viventis tenet et convalescit, etiamsi scriptura sit firmata, et facta sit cum consensu ejus qui illud obtinet. Extenditur jus istud etiam ad patronos; nam neque isti promittere possunt, quod praesentare aliquem ad beneficium vacaturum velint; atque adeo extenditur, ut neque patroni potestatem alteri in specie dare ut praesentet ad certum beneficium, cum vacabit, neque delegare episcopus vel alius collator pontifice inferior potestatem conferendi beneficia proxime vacatura possit.

Quod si hujusmodi promissio de conferendo alicui beneficio fiat, adjecta clausula in genere, *cum potero, vel cum se facultas, aut occasio obtulerit*, jure antiquo valida erat: at jure novo prohibita et irritata est, ita, ut, etiamsi promissioni juramentum apponatur, viribus hoc et valore omnino destituatur.

Gratiae expectativae, et mandata de providendo ex Trid. nulli alteri competunt, nisi Summo Pontifici.

Tempus intra quod conferri debent beneficia vacantia varium est, sicuti varia beneficia.

Si beneficium vacans sit *collativum*, seu liberae collationis conferri debet intra sex menses. Regula haec servari semper debet nisi provisio a papa sit expectanda, aut collator sit legatus a latere, et nuntius sedis apostolicae, aut beneficia conferenda ad ecclesiam non numeratam spectent.

Si beneficium, dignitas, vel praelatura vacans sit *electiva*, attendendum est, an sit praelatura regularis vel principalis in ecclesia cathedrali, an vero dignitas, officium, aut beneficium aliquod inferius. *Si hoc secundum*, electores etiam ipsi semestre habent intra quod electionem faciant. *Si primum*, hujusmodi praelaturae ultra tres menses vacare non debent.

Si denique beneficium vacans sit *patronatum*, videndum est, an sit subjectum patronatui laico, an ecclesiastico; nam *si laico*, quatuor ipsi menses ad praesentandum conceduntur; sex vero

si ecclesiastico. Institutio autem praesentati, confirmatio electi, et collatio beneficii ex causa permutationis, resignati, certum a jure tempus nullum praefixum habet. Recurri autem potest ad Superiorem ut praefigatur, si is cui ea facere pertinet, diu differat.

Semestre ad conferendum beneficium a jure praefixum incipit currere collatori non a tempore, quo vacaverit beneficium, sed tempore, quo collator habuit notitiam vacationis. Hinc ignorantia, et impedito sive juris, sive facti impedimento semestre istud non currit.

Tempus hoc quod praefixum est collationi beneficiorum sub aliquo respectu est utile, sub alio continuum. *Utile* est, quia non currit impedito, et ignorantia. *Continuum* autem, quia currit etiam diebus feriatis.

Alleganti impedimentum, vel ignorantiam, ut post semestre conferre beneficium possit, incumbit probatio, si sit collator ordinarius.

Paena non conferentium beneficia vacantia intra tempus a jure praescriptum est, quod potestas conferendi pro illa vice devolvatur gradatim ad superiorem, qui proinde non tantum conferre ejusmodi beneficium devolutum potest, sed etiam inducere in possessionem illius, vel saltem praecipere, ut provisor in eam inducatur. Neque semestre lapso, amplius licet purgare moram, etiamsi superior jure devolutum nondum contulerit.

Ad hoc ut jure devoluto beneficium vacans conferri possit requiruntur. 1. ut beneficium illud sit verè vacans, non extinctum. 2. Ut sit superior, non qualiscumque, sed is ad quem spectat confirmandi electum, vel instituendi praesentatum. 3. Ut tempus collationi a jure praefixum finitum sit.

Quia in dies accidit cathedrales ecclesias suis pastoribus ex hac luce subtractis viduari, ne tempore vacaturae, dum nemo est, qui episcopale jus tueatur, detrimentum patiatur ecclesia vacans, traditur pro regula, *sede vacante non esse aliquid innovandum*, sed omnia in suo statu relinquenda usque ad confirmationem novi episcopi. Cum vero huic regulae e diametro adversari videatur altera aequae communis, quod videlicet sede vacante jurisdictio episcopi transeat in capitulum ecclesiae cathedralis; hinc disquirendum, ad quae tunc temporis potestas capituli episcopum suum repraesentantis extendatur, adeoque in primis quatenus causae, et negotia pertractari a capitulo, sede vacante, possint.

Propterea distinguendum est inter ea, quae episcopo competunt jure

ordinario , et tamquam episcopo , et inter illa , quae eidem competunt ex speciali privilegio , commissione , vel ut sedis apostolicae delegato. *Illa , quae primi sunt generis* , capitulo , sede vacante permissa censentur omnia , iis dumtaxat exceptis , quae eidem expresse prohibita inveniuntur.

Contra de iis quae secundi generis sunt , dicendum illa , sede vacante , ad capitulum non transire ; sed locum habebit regula , quod sede vacante , nihil sit innovandum , nisi specialiter id sit permissum.

Potestas et jurisdictio praetati , quod ea quae pertinent ad disciplinam regularem , sede vacante etiam transit ad conventus , et capitula regularia ; quoad cetera vero distinguendum est inter ecclesias regulares (idem dic de collegiatis) pleno jure exemptas , et inter non exemptas. Nam *in ecclesiis pleno jure exemptis* capitulum sede vacante omnem jurisdictionem , et potestatem habet , quam ordinario jure habebat ipse praelatus. *Secus , si non sint exemptae.*

Jure antiquo capitulum ea quae ad jurisdictionem et administrationem episcopalem pertinent , sede vacante , per seipsum tractare poterat ; at jure novo pro administratione temporalium oeconomum unum vel plures , pro spiritualium vero officialem , sive vicarium constituere , vel existentem confirmare debet qui nomine capituli administrationem istam in se suscipiant.

Circa constitutionem , officium , et potestatem sequentia sunt notanda.

- 1.° Vicarius pro spiritualibus a capitulo constitui , vel confirmari debet intra octo dies ex Trid.
2. Idem dicendum ex ordinaria praxi de deputando oeconomo , iudicibus foraneis , ac pedaneis , aliisque officialibus , et administratoribus , quos regimen diocesis exposcit.
- 3.° Infra octo illos dies , intra quos vicarius eligi a capitulo , vel confirmari debet , antequam iste eligatur , administratio jurisdictionis residet penes totum capitulum.
- 4.° Officium oeconomi in eo situm est , ut res et jura ecclesiae servet illaesa , sive in eo statu , in quo fuerunt tempore inductionis : item ut colligat et custodiat fructus , ac redditus ejus , qui decessit , in praelaturam successor , cui etiam , si id exigat administrationis suae rationem tenetur reddere , etsi illam jam reddidisset capitulo.
- 5.° Eadem obligatio reddendi rationes officii sui , si ad successor petat , incumbit vicario generali capituli . et aliis iudicibus ac officialibus , qui sede vacante constituti , vel confirmati sunt.

Potestas competens capitulo regulari vacante sede, debet et ipsa per alium exerceri. Sed quemnam illum? an per priorem, praepositum, vel decanum claustralem, an per aliquem de novo eligendum? Respondendum cum distinctione. Si superiores hujusmodi a solo praelato constituti sunt, quoniam, praescindendo a consuetudine, eorum officium et potestas praelati regularis morte extinguatur, hinc ut continuare officium suum possint, opus est, ut a conventu confirmantur, quod etiam plerumque fit. Si vero ii superiores etiam a capitulo regulari sunt constituti, officium illorum nec praelati morte expirat, nec suspensione suspenditur.

Beneficia liberae collationis soli episcopo spectantis, conferre capitulum sede vacante nequit, sed eorum collatio est reservata Summo Pontifici.

Beneficia liberae collationis ad episcopum et capitulum simul pertinentis, potest capitulum, episcopo mortuo, vel a collatione beneficiorum suspenso, conferre; sicut vicissim conferre eadem episcopus potest si capitulum vel prior ejus pars excommunicata, suspensa vel aliter sit impedita.

In collationibus beneficiorum necessariis capitulum sede vacante, succedit episcopo, et proinde expectare non debet tempus sedis implendae. Et hinc capitulum sede vacante potest praesentatos sibi a patrono clericos instituere; electionem confirmare vel infirmare; potest conferre beneficia, quae vi institutionis, seu foundationis debentur alicui certae personae, v. gr. clerico seniori ex familia fundatoris: quae propter negligentiam collatoris inferioris ad episcopum sunt devoluta: quae vacant ex necessaria permutatione; uno verbo alios hujusmodi jurisdictionis necessariae actus exercere.

Beneficium autem quod ad collationem episcopi quidem spectat, sed non omnino liberam, cum in erectione illius cautum sit, ut illud episcopus conferat cum consilio vel consensu capituli, sede vacante conferre nequit capitulum.

Resignationes vero beneficiorum quae ad collationem episcopi pertinent, possunt a capitulo utique, vacante sede, admitti.

Potest quoque capitulum sede vacante unire ecclesias et beneficia, modo unio non fiat in favorem capituli, eaque jus episcopi non diminuatur: ecclesias unitas nequit dissociare.

Ad capitulum, sede vacante, non transit facultas supprimendi canonicatum, vel praebendam, ut per hujus redditus augeantur proventus aliarum praebendarum, quae ad sustentationem beneficiati sufficientes redditus non subministrant.

Actus in specie qui vi jurisdictionis ad se translatae capitulo sede vacante competunt, hi passim recensentur.

- Et 1.º Potest capitulum sede vacante condere statuta modo iis dignitati, vel mensae episcopali non praejudicetur: obligabuntque statuta haec dioecesim totam.
- 2.º Potest cognoscere de omnibus causis ad episcopale solum pertinentibus, etiam beneficialibus, decimalibus, matrimonialibus, et criminalibus.
- 3.º Potest in crimina eorumque auctores procedere, commeritas poenas iisdem infligere, censuras ferre, et ab his intra episcopalis jurisdictionis ordinariae fines absolvere.
- 4.º Potest dispensare in irregularitatibus, ac suspensionibus convenientibus ex delicto occulto, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario et aliis ad forum contentiosum deductis.
- 5.º Potest assistere contractui matrimonii, et licentiam assistendi dare aliis sacerdotibus, dispensare in ejus contrahendi denuntiationibus, in votis, et juramentis, non tamen in reservatis, et iis denique plerisque casibus quibus ob difficultatem recursus ad sedem apostolicam dispensatio episcopo est permissa.
- 6.º Potest dare licentiam novitiis disponendi de suis bonis, monialibus egrediendi ex suis monasteriis et aliis ea ingrediendi etc.
- 7.º Potest approbare, et exponere sacerdotes pro excipiendis poenitentium confessionibus etc.
- 8.º Tandem uno verbo ea omnia potest quae pertinent ad potestatem, et jurisdictionem episcopi, in quam omnem, iis solum exceptis quae specialiter prohibentur, vacante sede, succedit capitulum.

In iis actibus autem capitulum episcopo non succedit, quae ex speciali privilegio et jure episcopo competunt, nisi casu, quo id quod ita concessum episcopo reperitur, in ordinariam illius potestatem transit; nam in tali potestate capitulum succedit.

Capitulum sede vacante ad morum reformationem potest visitationem decernere, et ad hanc obeundam personam idoneam constituere.

Spectato autem jure, dicendum videtur, jus visitandi monasteria monialium exemptarum ad capitulum, sede vacante, non transire.

Merito quoque indulgentias concedendi facultas necnon potestas ex crimine haeresis in subditos exemptos procedendi, capitulo sede vacante denegatur.

Aliqui putant capitulo ecclesiae metropolitanae, sede vacante, transire solum jurisdictionem, quae competit archiepiscopo, ut epi-

scopo non vero ut archiepiscopo. Contrarium vero alii, et verius, ut videtur, defendunt juxta quos capitulum, sede archiepiscopali vacante, archiepiscopo suo succedit in omnibus, praeterquam in iis, quae jure speciali sunt prohibita, vel commissa personaliter archiepiscopo.

Capitulum, sede vacante, debet vocari ad synodum provincialem: potestque eo casu mittere vicarium generalem capitularem cum speciali mandato; et tunc habet volum decisivum, licet sede plena tantum habeat consultivum.

Capitulum, et ab hoc deputatus oeconomus ex justa causa, sede vacante, potest alienare res bonaque Ecclesiae, quae servando servari nequeunt, sed tempore interitura sunt, neque opus est ut interveniat authoritas superioris. Bona vero, quae servando servari possunt, si ad Ecclesiam Cathedrali pertineant alienare regulariter non potest sine apostolicae sedis authoritate. Quod si spectent ad ecclesiam aliquam inferiorem v. g. regularem, vel collegiatam subjectam episcopo tunc capitulum seu conventus, sede inferiore, seu praelatura vacante, una cum episcopo, qui immediati praelati vicem subit, praevia causae cognitione alienationem facere potest, dummodo causa sit valde gravis, ob quam expectari non possit, dum novus praelatus constituitur.

Idem dicendum est de ecclesia exempta, et immediate subjecta romano pontifici.

Capitulum, sede vacante, iudicium sive litem super ecclesiae cathedralis aut inferioris quidem sed exemptae bonis et juribus inchoare, nec a praelato defuncto antea inchoatam sive agendo sive respondendo proseguere potest.

Idem quoque obtinet si ecclesia inferior cathedrali et subjecta episcopo sit vel collegiata, vel conventualis: nisi aliud exigat necessitas aliqua, aut vacatio sit diu duratura.

Si vero ecclesia illa cathedrali inferior, et subjecta episcopo, nec collegiata neque sit conventualis, ejusdem jura et res, praesertim si diu vacet lueri episcopus potest: et quia potestas ista jure ordinario eidem competit, ab hoc transibit ad capitulum, sede vacante, quod proinde etiam alienationes a tali ecclesia faciendas approbare poterit.

Quod diximus supra, de ecclesiae cathedralis vacantis juribus, et rebus iudicium agitari non posse, non de omnibus omnino intelligendum. Nam super iis quae propria sunt capitulo, et divisa a praelaturae bonis, ita, ut capitulum quoad illa administrationem separatam habeat, capitulum convenire, et conve-

niri per procuratorem, vel syndicum, sede etiam vacante potest. Secus de cœteris.

Capitulum, sede vacante, bona ad mensam episcopalem pertinentia, ad suam sive capitularem mensam transferre sine apostolicae sedis auctoritate nequit.

Capitulum, sede vacante, non succedit in jurisdictione feudali, si hujusmodi feudum spectet ad solum episcopum. Si vero ad hunc et capitulum simul pertineat, de illo cognoscere potest et interfendere, si ex consuetudine feudum iterum conferri possit: quod multo magis verum est si feudum spectet ad solum capitulum.

Sicut capitulum, sede vacante, circa administrationem rerum ecclesiae multa non potest, ne praejudicet ecclesiae, vel praelato futuro, ita et praelato soli plura non licent, ne ipse praejudicet capitulo. Hinc ad pleraque alicujus momenti negotia, ut ea gerere praelatus possit, ss. Canones voluerunt capituli consilium, et aliquando etiam consensum accedere.

Actus qui a praelato exerceri debent cum consensu capituli plures a DD. passim enumerantur. Et talis est

- 1.º *Alienatio rerum ecclesiasticarum*, quae si fiat absque *collaudatione et subscriptione clericorum* irrita omnino est.
- 2.º *Praesentatio vel collatio beneficiorum ecclesiasticorum*, in qua consensus capituli tacitus sufficit si ea pertineat ad solum praelatum, ita tamen ut facienda sit cum consensu ejusdem capituli.
- 3.º *Unio ecclesiae vel beneficii vacantis*: imo hodie, si agatur de beneficiis curatis, consensus papae requiritur.
- 4.º *Constitutio pensionis, aut certae portionis fructuum in alia ecclesia.*
- 5.º Quando episcopus quinquagesimam partem reddituum, aliorumque rerum ecclesiae suae impendere vult ad ecclesiam de novo construendam, aut constructam dotandam, convertendam in regularem etc.
- 6.º Quando contra aliquem, vel aliquos de capitulo est procedendum ad poenam commissi delicti etc.
- 7.º Denique in omnibus negotiis in quibus ecclesiae, et successoribus notabile praejudicium generari potest: quaeque ad praelatum, et capitulum simul spectant.

Consilium autem capituli de jure necessarium est

- 1.º in condendis statutis.
- 2.º institutione, et destitutione clericorum.
- 3.º in corrigendis, et puniendis eorundem defectibus.

4.º in rerum ecclesiasticarum administratione extra alienatione.

5.º uno verbo in ceteris omnibus alicujus momenti negotiis.

Casus, in quibus episcopus negotia tractare sine capituli consensu potest sunt hi

1.º Si hoc suadeat justa, et rationabilis causa

2.º Si belli vel contagionis metu capitulares omnes diffugerunt, et actus differri non posset.

3.º Si sint negotia exigua, et minoris momenti.

4.º In causis notoriis, et quando manifestum est, quid sit agendum.

5.º in iis, quae episcopus agit jure, et potestate ad se devoluta.

Consuetudine induci potest, ut episcopus, vel alius praelatus negotia ecclesiae tractet, et jurisdictionem exerceat, non requisito consilio, vel consensu capituli. Ad introducendam vero consuetudinem, actus frequentati sufficiunt in casibus quibus dubitatur, an in actu aliquo specifico consensus requiratur vel consilium: at in casibus, quibus id jure est decisa, non sufficient, sed concurrere debent illa quae de consuetudine contra legem introducenda requiruntur.

Episcopus, cum de novo monasterio erigendo agitur, sufficit, si adhibeat consilium, quin capituli consensu opus habeat.

Latum inter consilium dumtaxat capituli, et ejusdem consensum necessarium discrimen est; nam qui facere aliquid debet cum alterius consensu, non tantum hunc requirere, sed etiam sequi debet. At vero, qui praecise aliquid agere debet cum consilio alterius debet quidem istud exquirere, et debito tempore expectare, regulariter tamen necessario illud sequi non tenetur.

Quando ex lege, vel mandato imponitur alicui obligatio ad agendum cum consilio alterius, actus factus non requisito consilio, semper nullus minime adjudicatur; nisi celebratus sit in quibusdam casibus specialibus, quos DD. passim adnumerant.

Capituli nomine intelligitur congregata universitas, sive collegium clericorum, qui sub uno praelato, ut membra sub uno capite, degunt; et cum eo unum corpus constituunt.

Capitulum dividitur in saeculare et regulare. *Saeculare* est, quod constituitur ex clericis saecularibus; *regulare*, quod ex regularibus. Prius subdividitur in cathedrale, et collegiale. *Cathedrale* est, quod in ecclesia cathedrali, *collegiale*, quod in collegiata, et cathedrali inferiore est constitutum. Si ecclesia cathedralis sit metropolis, capitulum illius *metropolitanum* dicitur.

Ad capitulum saeculare pertinent soli canonici, ad regulare soli professi adeoque 1. a capitulo regulari excluduntur *novitii*, a saeculari *clerici portionarii*, et ceteri beneficiati in eadem ecclesia. 2. *Dignitates*, quarum possessores non sunt simul canonici. 3. *Episcopus*, vel *praelatus*.

Jure antiquiori capitulum constituerunt, sive vocem activam, et suffragium habebant omnes canonici in ecclesiis cathedralibus, et collegiatis, et omnes professi in monasteriis religiosorum. Hodierno tamen jure communi vox activa, sive jus ferendi suffragii in capitulo iis dumtaxat canonicis, et professis competit, qui in majoribus sunt constituti. Sufficit autem spectato jure communi, si talis canonicus, vel religiosus sit constitutus in ordine subdiaconatus; nisi privilegio, statuto speciali, aut consuetudine aliud obtentum sit.

Casu, quo in aliqua ecclesia statuto vel consuetudine receptum est, ut qui vocem in capitulo habent, sint aetatis 24 annorum, spectato jure communi, et seclusa speciali observantia talis statuti, admissionem ad illud non potest jure suo petere canonicus qui annum vigesimum quartum non implevit.

In convocatione capituli haec sunt notanda.

- 1.º Potestas hoc convocandi principaliter spectat ad praelatum ecclesiae, videlicet ad Episcopum, Abbatem etc. qui si rem majoris momenti capitularibus suis proponendam habeat, id non aliis committere, sed ipse tractatui personaliter interesse, vota singulorum exquirere, et secundum ea concludere debet. Quodsi vero sedes vacaverit, aut negotium fuerit tale, quod in commodum, et utilitatem praelati redundat, vel praecise concernit capitulum, jus convocandi illud non ad Vicarium seu officialem episcopi, sed ad unum ex capitulo, ad quem de jure vel consuetudine spectat, v. gr. praepositum, decanum, vel seniore illa potestas convocandi capitulum pertinebit.
- 2.º Episcopus potest capitulum pro lubito convocare dummodo non proponat causam ad commodum suum, suorumque spectantem. Similiter capitulum ipsum se congregare valet quandocumque voluerit dummodo id fiat solitis et destinatis diebus neque eo tempore, quo divina officia celebrantur. Convenire autem debent in loco solito, nisi alium capitulares pro suo conventu elegerint, modo locus ille sit honestus, tutus, et non clandestinus, et mutatio non fiat in fraudem.
- 3.º Ordinarie requiritur et sufficit si ad actus capitulares, v. gr. ad tractatum de rei immobilis alienatione vocentur ii omnes qui in loco praesentes, aut non procul absentes sunt.

4.º Si, qui capitulo interesse possunt, vocati sint et non comparent, quia non volunt, ceteri in negotio possunt procedere. Si neglecti autem sint et non vocati, iterum videndum an unus, vel aliqui tantum contempti, seu non vocati sint, an verò plus quam tertià pars vocandorum. *Si primum*, id quod a reliquis in eorum absentia gestum est, jure quidem subsistit, neglecti tamen, vel neglectus in irritum illud revocare possunt. *Si secundum*, tractatus, et in eo decreta ipso jure sunt irrita, ob defectum potestatis ad aliquid decernendum sufficientis.

5.º Idem jus obtinet etiam in casu quo statutum extet, cum clausula quod negotia saltem graviora ecclesiae tractata omnibus capitularibus in loco praesentibus non vocatis, decretaque, sint habenda pro nullis: statuta enim et iisdem etiam juramenta addita interpretationem a jure communi recipiunt.

Ut canonicorum consensus sit legitimus, sufficit regulariter, si capitularium major, et sanior pars suffragiis suis id, quod ab iisdem in capitulo actum est, probet, dummodo duae partes eorum, qui adesse debent, possunt, et volunt, sive in loco praesentium, et vocandorum fuerint congregatae. Estque consensui majoris partis hoc casu ea vis, ut minorem obliget etiam invitam.

Seclusa speciali consuetudine, vel statuto, casu quo capitularium, seu suffragiorum numerus impar est, ad actum capitularem sufficit consensus partis dimidia tantum voce majoris.

Si capitularium vota sint paria, praelatus suo consensu majorem partem non potest efficere. Quae ut legitime fiat, connumerari etiam debent ii, qui contempti sunt, seu non vocati, cum vocari ad capitularem actum debuissent, et commode potuissent.

In actibus capitularibus ea majori et saniori parti vis inest ut ad se minorem trahat. Tunc autem minor contradicere decreto partis majoris potest, et se ad illius executionem opponere, cum irrationabiliter decretum est, idque eadem coram superiore capitulo vel electis arbitris probet. Non tenetur tamen aperte atque expresse contradicere si ad actus alicujus valorem necessario requiritur consensus expressus, ut ad electionem, alienationem etc; tenetur tamen si sufficiat consensus tacitus.

Si decretum a majore parte vergat in detrimentum ecclesiae, vel singulorum, qui sunt de capitulo, contradicens etiam appellare ad superiorem potest, quin tamen id necesse sit quamvis plurimum commodi afferat. Quod si vergat in solum tertiae cujusdam personae damnum appellare nequit.

Si id, de quo a capitulo consultatur, est in bonis ipsius collegii

seu universitatis valet decretum partis majoris etiam contradicente minore. Si contra in bonis singulorum adhibenda est distinctio, et videndum an id, de quo consultatur, sit in bonis singulorum patrimonialibus, vel quasi, an vero intuitu ecclesiae quaesitum sit. *Si prius*, major pars collegii, vel communis non potest aliquid statuere in praejudicium partis minoris, hac contradicente. *Si posterius contingat*, et id, de quo consultatur, pertineat quidem ad singulos de capitulo sed intuitu ecclesiae ab ipsis acquiratur, quales sunt redditus ecclesiastici, applicanda *altera distinctio*, et considerandum in quem finem bona ejusmodi separare, et applicare decreto suo pars major velit; nam si applicanda sunt in bonum ecclesiae ipsius: hoc casu datis quibusdam adjunctis potest pars major contra minorem et in hujus praejudicium aliquid decernere. Quodsi vero a majore parte in praejudicium minoris aliquid decernatur pro opere quidem pio, sed extraneo, sive quod ad ecclesiam vel capitulum non multum spectet neque necessarium utileve sit, eo casu potest minor pars, vel etiam unicus, majoris partis decreto se opponere.

Pensio sic dicta *a pendendo*, est *jus percipiendi portionem aliquam, fructuum ex beneficio alieno, alicui justa de causa sive ad tempus, sive in perpetuum concessum.*

Alia est laica, seu temporalis, alia clericalis, seu ecclesiastica. *Laica* dicitur quae datur ob ministerium temporale, et laico etiam conferri potest. *Clericalis*, seu *ecclesiastica* dicitur, quae in pensionario, seu illo, cui conceditur, statutum clericalem exigit. Haec iterum duplex est, una *simpliciter spiritualis*: quia datur clerico ob ministerium spirituale. Altera *media*, seu *mixta* quae fundatur quidem in statu clericali, sed ob aliam causam qua spiritualis defertur.

Pensio sive laicalis, sive ecclesiastica, nec beneficium est, nec beneficii nomine comprehendi potest.

Pensiones imponere potest 1. pontifex, easque non solum temporales, sed etiam perpetuas 2. episcopus temporalem saltem, et quae ad vitam pensionarii duret. Perpetuam enim pensionem episcopus, et quicumque alius praelatus papa inferior imponere non posse certum est. Saltem vero vi consuetudinis episcopi imponere possunt pensiones se extendentes ad vitam pensionarii seu ejus, cui pensio solvitur, ita ut si beneficiarius, in cujus beneficio constituta est, moriatur ante pensionarium, onus solvendae pensionis ad successorem transeat. Controversa ceterum res est.

In constituendis pensionibus pontifex amplissima gaudet potestate qua imponere pensiones potest quascumque, non restringitur ad certam pensionis quantitatem, vel qualitatem beneficii, cui imponitur; imo ut valida sit constitutio pensionis ab eo facta, neque causa aliqua justa, neque beneficiarii et patroni consensu indiget.

Magis restricta est facultas imponendi pensiones in episcopo; nam

1. ut recte et valide imponetur, opus est justa causa quae exprimi, nisi aliunde adpareat, et probari debet.
- 2.º Pensiones debent esse moderatae, ut tantum remaneat beneficiario, quo commodè se sustentare, pauperum necessitati succurrere, hospitalitatem erga peregrinos exercere; jura episcopalia solvere et alia onera ipsi incumbencia praestare possit. Alias pensio imposita ad debitam quantitatem reducenda est.
- 3.º Si in beneficio alterius constituatur pensio, necessarius de jure est consensus saltem tacitus beneficiarii, sive clerici illud obtinentis. Casu, quo beneficium, rectorem non habet, ex communi sententia beneficio defensor constituendus.
- 4.º Si beneficium sit patronatum, episcopus in eo pensionem maxime transituram ad successorem constituere nequit sine consensu patroni.
- 5.º Denique ut pensionem episcopus rite imponat aliae quaedam circumstantiae observandae sunt. Nam 1. non potest episcopus pensionem imponere ex causa resignationis, quae fit in favorem. 2. non potest episcopus etiam cum capitulo sui consensu imponere beneficiis pensiones easque applicare mensae suae, aut capitulari. 3. non potest imponere pensionem perpetuam, ne cum facultate transferendi illam ad alterum.

Pensio constitui in omnibus beneficiis potest, tam curatis, quam non curatis, saltem a summo pontifice. Excipiuntur, quae non habent abundantes redditus.

Pensio non censetur imposita super redditibus incertis, sive distributionibus quotidianis, nisi id exprimatur.

Reservatio pensionis fieri potest tum ante collationem beneficii, tum postquam collatum est, frequentius tamen fieri solet in ipsa collatione.

Si imponatur, postquam collatum est beneficium, fieri id debet cum consensu ejus cui collatum est. Si imponatur in ipsa collatione, curandum, ut reservatio illius ab omni periculo, et suspitione simoniae quam remotissima sit.

Praeter consensum beneficiarii et patroni, ac alia *supra relata* ad formam imponendi pensionem in beneficio pertinet, ut in im-

petratione illius mentio fiat pensionis alterius jam ante constitutae in beneficio.

Pensio temporalis concedi etiam laico potest, et non raro non ab alio tamen quem summo pontifice conceditur ob merita, et servitia ecclesiae exhibita, vel exhibenda.

Ut pensionis *ecclesiasticae* aliquis capax sit, requiritur, 1. *ut sit clericus* saltem prima tonsura initiatus. 2. *ut non sit conjugatus*. 3. *non bigamus*, 4. *non excommunicatus vel suspensus*. 5. *non religiosus*, 6. *Ut habeat aetatem legitimam*. 7. *Ut non sit irregularis* saltem ex aliquorum opinione, cui opponi s. congregatio in cremonensi videtur. Pariter de quantitate aetatis controversia est apud dd. eorum probabilior est sententia, juxta quos capax pensionis est omnis ille, qui valide, et licite characterе clericali est insignitus, quamvis sit minor 14 annis, dummodo sit major septennio.

Obligatio *beneficiarii*, in cujus beneficio constituta est pensio ecclesiastica, ea est ut, si pensionarius justificaverit pensionem, tenetur beneficiarius eam solvere, et quidem sub gravi.

Pensionarii hodie triplex est obligatio. Nam 1. tenetur recitare officium parvum B. V. 2. Pensionarius obligatur ad deferendum habitum, et tonsuram clericalem: hodie tamen haec obligatio non inest, nisi ob pensiones quae simul sumptae excedunt summam 60 ducatorum auri de camera. 3. Pro rata fructuum, quos percipit ex beneficio alieno, per se et spectato jure communi, tenetur ad onera annexa beneficio, ex quo pensionem percipit; et collectas quae propter necessitatem, vel aliam publicam causam beneficio, ejusque fructibus imponuntur.

Successor in beneficio pensione onerato tenetur solvere etiam pensiones, quas beneficiarius cedens, aut mortuus praeteritis annis non solverat, si eae extent ad successorem, aut antecessor eas convertit in utilitatem, et commodum ecclesiae; contra ab haerede solvenda si apud eum extent, aut in ejus utilitatem insumptae sint. Quod si antecessor eas male consumpsit vel in suos privatos usus impendit, tutior sententia adparet prius haeredes conveniendos; his excussis, si opus sit, recurrendum esse ad pensionum successorem.

Pensio temporalis a beneficiario redimi, h. e. aliquid dando, absque simonia ut obligatio pensionis per hoc extinguatur, aut etiam pretio vendi potest.

Pensio spiritualis, seu *ecclesiastica* nec redimi, nec vendi aut pretio commutari citra simoniam potest.

In pensione mixta distinguendum est inter jus antiquum, et stylum

romanae curiae. *Priori spectato*, talis pensio sine simonia tam redimi, quam vendi potest. *At de stylo curiae romanae* hujusmodi pensiones absque pontificis facultate vendi non possunt. An sine apostolica auctoritate redimi queant, dissidium est inter DD. Negativa sententia veritati adfinior censetur.

Ex usu, et stylo romanae curiae constat pensiones transferri posse. An translatio haec sit proprie dicta translatio, an vero extinctio antiquae pensionis, et constitutio novae dissident inter se DD. Hoc posterius communius defendunt.

Debet autem haec translatio fieri coram canonico ecclesiae cathedralis, vel persona in dignitate constituta, exhibitis eidem litteris originalibus, vel aliis authenticis, quibus pensionario datur facultas transferendi pensionem.

Licentiam transferendi pensionem dare solus pontifex potest.

Fieri translatio ista potest etiam in articulo mortis, in qua proinde locum non habet *regula de viginti* seu de *infirmis*: modo pensionarius, de cujus pensione transferenda agitur, sit mentis compos, et in ipsa translatione observetur forma, et modus praescriptus in litteris, in quibus facultas transferendi conceditur.

Pensiones variis modis extinguere possunt. Et 1. quidem *morte pensionarii*. Quando autem moritur beneficiarius, distinguendum est, an pensio sit imposita beneficiario, ita ut solum daret ad vitam illius, an potius beneficio: nam *primo casu* morte beneficiarii et ipsa cessat: *in secundo* utpote onus reale manet.

2.º Per *matrimonium* contractum a pensionario absque pont. dispensatione.

3.º Per *promotionem ad episcopatum* non quidem de jure communi sed ex stylo curiae.

4.º Per *professionem religiosam*.

5.º Si pensionarius *miles* factus sit, et monitus militiam non deserat.

6.º Si pensionarius in perpetuum pensionem remiserit.

7.º Si pensionarius de jure obtineat beneficium, in quo fuerat ei pensio reservata.

8.º Si pensionarius monitus, ut habitum, et tonsuram clericalem deferat, non obedierit.

9.º Per crimen haeresis; laesae majestatis, aut sedis apostolicae, item si quis percusserit cardinalem, aut episcopum, in cujus dioecesi pensionem habet.

Circa reservationem fructuum beneficalium duplex prae ceteris extat juris dispositio. *Una est*, qua prohibetur episcopo collationem beneficiorum differre, ut sic ipse interim beneficii vacan-

lis fructus percipiat. *Altera est* ne episcopus, et alii collatores beneficia conferendo, aut patroni ad ea clericos praesentando fructus ex his provenientes, aut aliquam illorum partem reservent, sibi, vel consanguineis, aut amicis suis applicandam. Reditus beneficii vacantis, aut partem eorum potest episcopus iis omnibus reservare casibus, quibus necessitas ita suadet. Communiter DD. assignant causam duplicem. *Prima* est, ut solvat debita, contracta non suo privato, sed ecclesiae, seu episcopatus nomine. *Altera* est, si reparanda sit fabrica ecclesiae cathedralis.

Ut tamen rite fiat detractio, seu reservatio ista, tria haec requiruntur. 1. Ut beneficium, cui detractio fit, redditibus abundet. 2. Detractio haec fieri debet ante vel cum collatione beneficii. 3. Fieri debet sine aliquo pacto cum illo, cui beneficium conferendum est, ne collatio evadat simoniaca.

Speciato jure communi, episcopus ex justa causa vacantium beneficiorum fructus, aut istorum partem aliquam cum capituli consensu non potest conservare applicandam suae, vel capitulari mensae, licet plures contrarium affirmant.

Episcopus numerum praebendarum diminuere aut beneficia ecclesiastica cum consensu capituli extinguere tunc potest, quando ita decreverunt, ut ob tenuitatem reddituum sustentationem congruam beneficiato non praebeant; sicut e contrario augeri numerus beneficiorum, et praebendarum potest, si illae notabiliter augmentum capiant.

Ne beneficiorum fructus, et proventus diminuatur, prohibitum a SS. canonibus non sufficit, necesse etiam erat prohiberi alienationem rerum bonorumque, ex quibus illi, seu redditus annuatim proveniunt.

Rerum, si generatim nomen istud sumatur, varia est, divisio, et subdivisio: etenim.

- 1.º Aliae res dicuntur *corporales*, quae sensibus externis subjiciuntur. Aliae *incorporales*, quae licet facultatem subministrant aliquid agendi, et faciendi, quod est sensibile, in se tamen et formaliter acceptae sensus externos effugiunt.
- 2.º Res corporales subdividuntur in mobiles, et immobiles. *Mobiles* sunt quae vel seipsas movere possunt de loco in locum quales sunt res animatae; vel saltem ab aliis de loco in locum salvae et integrae moveri possunt, quales sunt res inanimatae. *Immobiles* quae salvae, integrae, et non corruptae, vel destructae nequeunt de loco in locum transferri.
- 3.º Res immobiles aliae sunt *immobiles naturaliter*, quibus na-

tura impedimento est, quominus cum integritate a loco moveri possint. Aliae vero *immobiles civiliter*, quae ex juris censura pro immobilibus reputentur.

4.º Ex immobilibus prioris generis aliqua majores momenti sunt, alia pro modicis, et exigui momenti rebus habentur.

5.º Denique inter res mobiles aliquae sunt, quae servando servari nequeant ut vinum, oleum etc. aliae quae possunt. Ex his aliquae dicuntur *praetiosae* aliae *non praetiosae*.

Quid per *rei* nomen veniat vidimus: videamus quid nomine *ecclesiae* intelligatur cui eae pertinent.

Nomen *ecclesiae* in hac materia, utpote per quam favorabili, latissime accipiendum est, ut includat non tantum templa, cappellas et similia loco Deo et Sanctis dedicata; sed etiam quaecumque alia loca pia, et ad religionis, pietatis, aut misericordiae opera exercenda episcopali, aut alia hujusmodi auctoritate deputata. Horum enim omnium res alienari sine requisita solemnitate nequeunt.

Nomen *alienationis* potest dupliciter accipi. *Primo* stricte pro eo tantum actu, quo dominium rei traditae directum in alterum transfertur, cujusmodi est venditio etc. *Secundo* latissime pro omni eo actu, quo dominium directum, vel etiam utile tantum retento directo, aut aliud jus in re transfertur. *Latissime* hoc loco sumitur.

Contractus et actus qui in specie nomine alienationis prohibentur clericis circa res ecclesiarum, sunt qui sequuntur.

- 1.º Prohibetur donatio, venditio, permutatio.
- 2.º Constitutio pignoris, seu hypothecae saltem specialis.
- 3.º Concessio in feudum, vel emphyteusim.
- 4.º Locatio ultra triennium.
- 5.º Cessio litis motae super ecclesiae re alienari prohibita.
- 6.º Transactio, qua res ecclesiae, vel possessio ejusdem transfertur in alium.
- 7.º Compromissum.
- 8.º Unio perpetua ecclesiae vel beneficii cum alia ecclesia, vel beneficio.
- 9.º Conditio. Quid hoc loco *conditionis* nomine intelligatur mire interpretes, at DD. variant. Ex pluribus explicationibus in medio afferri solitis, praehabenda videtur illa Cironii qua judicat conditionis vocem retinendam, atque ea prohiberi omnem pactionem super rebus ecclesiae immobilibus praetiosis, qua citra translationem domini directi, vel utilis eidem praejudicium afferri posset: qualis esset, si super ejusmodi rebus usus-

fructus, usus, vel alia servitus constitueretur: quia sic alienare praelatus videtur.

An alienationis prohibita nomine etiam veniat repudiatio haereditatis, vel legati, quo res immobilis, vel mobilis praetiosa ecclesiae, aut monasterio, relicta est, triplex sententia est apud DD.

Prima tam de legato, quam de haereditate ecclesiae, aut monasterio delata negat, quod eidem praelatus, sine consensu capituli, et aliis juris solemnitatibus, valide renunciare possit.

Secunda sententia contendit solemnitates, a jure pro alienationibus praescriptas, adhibendas saltem in renuntiatione legati delati ecclesiae.

Tertia sententia eaque meo judicio probabilior, et communior vult tam haereditatem, quam legatum ecclesiae delatum ab hujus praelato vel rectore repudiari posse.

Duo tamen in sententia hac nostra sunt observanda. 1. Quod solum intelligi debeat de repudiatione simplici non autem de cessione in favorem, et commodum alterius. 2. Quod etsi praelatus valide renuntiet haereditati, vel legato ecclesiae suae delato, quando tamen sine justa causa hoc facit, illicite agat, et peccet.

Speciali hypothecae subijci res ecclesiasticae non possunt, possunt tamen generali. Quare si justa causa hoc petat, praelatus etiam absque consensu superioris, vel alia solemnitate canonica, ad firmandum contractum legitime institutum, bona ecclesiae sub hypotheca generali obligare poterit.

Nomine alienationis hic prohibita etiam comprehenditur translatio bonorum, vel reddituum unius ecclesiae particularis ad aliam ecclesiam, adeoque ut licita et valida ea sit, opus est, ut solemnitates juris interveniant, potestque ab episcopo vel alio simili praelato fieri tribus his concurrentibus. 1. Justa causa. 2. Rectori, et ministris, item fabricae ecclesiae de cujus bonis translatio facienda est, prius facta conveniens provisio. 3. Consensus capituli.

Porro quod de translatione dictum est, etiam de permutatione intelligendum.

In re alienari prohibita, constitutio servitutis realis, vel personalis fieri nequit.

Papa res ecclesiarum sine solemnitate per canones requisita alienare potest.

Res ecclesiasticae quae ab episcopis, praelatis, et aliis ecclesiarum rectoribus libere alienari nequeunt diversi generis sunt. Et

1.º Quidem alienari prohibentur *res ecclesiarum immobiles*, ut sunt oppida, fundi, etc. quae corporalia vocantur. Constat hoc ex textibus utriusque juris

2.º *Res mobiles pretiosae*, quae servando servari possunt, ut sunt vasa aurea, aut argentea, etc. quae cum immobilibus pari passu ambulant.

3.º *Ususfructus longi temporis, census seu redditus, et pensiones annuae* ex re immobili provenientes.

4.º *Actiones rerum immobilium, et mobilium pretiosarum.*

5.º *Reliquiae sanctorum insignes.*

6.º *Bibliotheca saltem copiosa.*

7.º *Servi*, qui olim donabantur ecclesiae a fidelibus.

8.º *Mancipia rustica*, seu servi glebae, aut fundo excolendo adscripti.

9.º *Integri greges ovium, armenta bouum* etc. non tamen seorsim.

10.º *Jumenta* ad fundum colendum deputata, nisi inidonea forent.

11.º *Arbores*, quae ita praedio necessariae, vel utiles sunt, ut, illis excisis, notabiliter deterius fieret.

12.º Generaliter aliae res, quae ecclesiae, monasterio etc. annuos fructus afferre, et servando servari, sive ultra triennium durare consueverunt, si etiam pretium aestimatione iudicis sufficientes habeant, ut dici res pretiosae possint.

Non ita universalis est regula, quae rerum alienationem prohibet, ut non plures exceptiones sustineat; nam libere, et sine juris solemnitatibus alienari possunt.

1.º *Res mobiles ecclesiae non pretiosae, et quae servando servari nequeunt.*

2.º *Res ecclesiae inutiles et multo magis damnosae.*

3.º *Res etiam immobiles*, quae donatae, vel legatae sunt ecclesiae, vel monasterio, cui non licet eadem retinere.

4.º *Bona ab antiquo in feudum, vel emphyteusim dari solita.*

5.º *Res et bona quaecumque* in casu maxime necessitatis, urgentis, et exigentis talem sollicitudinem, ut summi pontificis, vel alterius superioris consensus requiri, vel expectari sine gravi ecclesiae praejudicio vel damno nequeat.

Probabilius, licet aliqui negant, res ecclesiarum etiam immobiles, si exigui valoris, et ecclesiae parum utiles sint, saltem ubi necessitas istud exigit, absque solemnitate per jus requisita alienari possunt.

Praelatus libere alienare potest ita alienari permissa, non obstante juramento, quo obstringitur ad res ecclesiae, vel monasterii,

aut mensae suae, inconsulto papa, non alienandas. Melius haec videtur tenenda sententia, quam huic opposita.

Controversia est an etiam pecunia accensenda sit rebus quae sine solemnitate alienari nequeunt. Sed distinguendum est inter pecunias, quae ex fructibus venditis, locationum mercedibus, aliisque redditibus percipiuntur: et inter eas quae donatae, a testatore relictæ, aut ex venditione rei immobilis, vel mobilis pretiosae redactæ in eum finem sunt, ut alia res immobilis, vel mobilis pretiosa comparetur; nam *primo casu* libere, et absque solemnitate expendi possunt, *in secundo* ut expendi in alium finem possint, canonica solemnitate est opus.

Res ecclesiae ne quidem adhibitis solemnitatibus jure canonico requisitis alienari possunt hisce casibus. Et

- 1.º Quidem, si ex imperatoris donatione, vel fundatione res immobilis ad ecclesiam pervenit.
2. non potest alienari ipsa ecclesia vel monasterium, ita, ut in usum laicorum transferatur.
- 3.º non potest episcopus vel alius praelatus ex suis propriis bonis rem ecclesiae emere, etiam per interpositam personam.
- 4.º si res sub ea conditione sit ecclesiae data, ne alienetur.
- 5.º res ecclesiae alienari non possunt, sive transferri in haereticum, vel judaeum.

His casibus prohibetur alienatio, etiamsi tali modo fieret, quo alias permetteretur.

Res ecclesiae immobiles, et mobiles pretiosae ita alienari prohibentur, ut tamen earum alienatio, ut diximus, per accessionem causae justae eam suadentis, vel exigentis justificari possit.

Communiter causae justae quatuor enumerantur

- 1.º *Urgens necessitas ecclesiae*, cui alia vi subveniri non potest.
- 2.º *Evidens ecclesiae utilitas*
- 3.º *Pietas*, quae quatuor potissimum casibus locum habere potest.
  1. *pro redemptione captivorum inter infideles.*
  2. *pro necessitatibus pauperum.*
  3. *pro laxandis cœmeterii spatiis ad sepulturam fidelium.*
  4. *pro aedificando templo.*
 Aliquis addit etiam
  5. *pro bello sacro adversus infideles, et haereticos.*
- 4.º *Incommoditas*, sive *inutilitas rei ipsius.*

Sufficit autem ut ex his causis una adsit.

Ut ex causa necessitatis fiat alienatio bonorum ecclesiae immobilium, vel mobilium pretiosorum requiritur.

- 1.º ut necessitas sit omnino absoluta, et aliunde irreparabilis.

2.º Ut necessitas haec respiciat ipsam ecclesiam , non solum rectorem aut inservientes ecclesiae clericos.

3.º ut alienatio incipiat a rebus minoris momenti.

4.º ut necessitas ista probetur, quod fieri debet aliunde quam per assertionem partium illam experimentium.

In alienatione, quae necessaria est necessitate juris, recepta est sententia apud curiam romanam , non requiri beneplacitum apostolicum , ut sustineatur alienatio rei immobilis , vel mobilis pretiosae.

In alienatione quae necessaria est necessitate facti, si haec necessitas ita gravis est ut moram non patiatur licite fit alienatio sine solemnitatibus et beneplacito apostolico ; si autem moram admittit , ita , ut recurri ad superiorem possit , solemnitates , et beneplacitum Apostolicum requirantur.

Ut utilitas sufficiens sit causa alienationis

1.º debet esse evidens; et quae ex conjecturis iudicio prudentum indubitatis manifesta appareat.

2.º debet esse non qualisqualis utilitas, sed alicujus momenti circa proprietates ; et redditus.

3.º debet haec esse praesens , et quidem, ut quidam volunt, diu duratura.

4.º Debet de utilitate hac constare pro statu praesente , sive tempore alienationis , et in hanc praestiti consensus.

5.º debet constare de hujusmodi utilitate legitime, h. e. non per solam alienantium assertionem , sed per testes aliasque legitimas probationes.

Alienatio utilis et permissa non censetur per hoc quod non sit ecclesiae damnosa, sed exigitur ut illa fiat locupletior , sive ejus causa evadat melior , re immobili distracta , quam ea retenta.

Alienatio rei ecclesiae immobilis , aut mobilis pretiosae , cum debitis quidem solemnitatibus facta , sed tamen sine justa , et a jure approbata causa , pro irrita et nulla habetur.

Sententia est valde probabilis, aequa , et in praxi tuta quod valida sit alienatio , quae facta est ex causa legitima tantum existimata , et juris solemnitatibus observatis. Dicendum tamen, etsi in dubio , quando solemnitates juris sunt observatae , praesumatur , adfuisse causa legitima : casu tamen , quo constat , legitimam causam tantum existimatam fuisse , spectato juris rigore , alienationem habendam probabilius pro nulla et irrita.

Praeter causam justam , ut alienatio rerum immobilium , et mobilium pretiosarum fieri possit , etiam opus est , ut ea fiat cum requisitis a jure solemnitatibus , quarum quinque enumerantur.

1.º *Tractatus*, quo praelatus cum capitulo, seu conventu deliberet, an hujusmodi alienatio sit ecclesiae, vel monasterio futura utilis, aut necessaria, vel e contra.

Tractatus praemittendus alienationi est in ecclesiis, quae collegiatae, vel conventuales sunt. In aliis solus ecclesiae rector cum episcopi sui consensu negotium agit.

Ad tractatum hunc vocandi sunt omnes qui praesentes sunt, aut non procul absentes ex iis qui vocem habent in capitulo.

Sunt, qui plures, vel saltem ternos alienationi faciendae requirunt tractatus: sed melius dicitur, per se loquendo, et praescindendo, a peculiaribus locorum constitutionibus, vel consuetudinibus, unum sufficere.

Tractatus requiritur tantum in alienatione perpetua, nempe donatione, permutatione, et venditione; debetque alienatio talis esse voluntaria.

Debet autem tractatus iste 1. praecedere actum alienationis. 2. Fieri debet autoritate superioris habentis potestatem alienandi. 3. debet de illo habito rite constare per instrumentum.

2. Requiritur *consensus majoris partis capituli*, seu *conventus* ecclesiae, vel monasterii, de cujus aliqua re alienanda agitur. Necessarius hic est ad alienationem rerum immobilium, vel mobilium pretiosarum.

Si episcopus capitulum non habeat propter bellum, vel ex alia causa, eorum loco alios clericos convocare debet.

Consensus capituli cathedralis episcopo est necessarius etiam in alienatione rerum pertinentium ad ecclesias cathedrali inferiores, si rem talis ecclesiae alienat ipse episcopus, ut ex causa aliquando potest. Si autem alienat ejus ecclesiae rector, aut beneficiatus, iterum distingui debet inter ecclesias collegiatas, vel conventuales et inter eas, quae tales non sunt. Ad alienationem rei pertinentis ad collegiatam vel conventualem ecclesiam, si ea fiat a proprio praelato sufficit expeti consensum collegii, vel conventus, et episcopi, cui ecclesia illa subjecta est, neque opus est, ut etiam consentiant capitulares ecclesiae cathedralis. In ecclesiis capitulum, vel conventum non habentibus, si rector alienationem faciat, sufficit, si istam faciat autoritate episcopi.

An capituli consensus, quando ad alienationem faciendam requiritur, debeat esse expressus, an vero sufficiat tacitus, res nimis inter DD. laboriosae controversiae est.

Non obstantibus quae contra plures ajunt, dicendum, requiri ad alienationem consensum capituli congregati, quando haberi potest.

In alienationem debent 1. Consentire capitulares ecclesiae, de cujus rerum alienatione agitur.

2.º Ex capitularibus, et iis, qui suffragium habent, et tunc praesentes sunt, consentire debet major illorum pars.

3.º Pars ista major consentiens debet etiam esse sanior.

4.º Praeter consensum capituli opus est etiam consensu praelati.

5.º Si vacet ecclesia dandus est ei curator, seu defensor a papa quidem si ecclesia sit cathedralis; ab episcopo autem si sit inferior: et cum hoc tractari debet ac discuti, num causa sufficiens alienandi adsit.

3.º Requiritur *subscriptio*, a capitulo, seu conventu facta.

Necessaria haec est, si res quae alienatur, sit immobilis, vel mobilis pretiosa. Quare iste est unus casus specialis, in quo ad valorem contractus vel actus requiritur scriptura, et subscriptio, cum alias universalis regula sit negativa.

Subscriptio haec requiritur in sola alienatione rei per donationem, venditionem, permutationem.

Necessitas haec subscriptionis per consuetudinem tolli potest.

Aliae vero solemnitates ad alienationem rerum ecclesiae requisitae, consuetudine abrogari non quidem omnes possunt, nulla tamen earum est in particulari quae per consuetudinem non possit tolli.

Abstraendo a contraria consuetudine legitime praescripta, de jure non minor subscriptionis, quam ipsius consensus capitularis necessitas est.

Alienationi a praelato cum majoris partis capituli consensu decretae subscribere tenentur etiam ii, qui suo consensu illam non approbarunt; si rationalem, justam, et ecclesiae utilem esse agnoscunt: si contra damnosa iisdem videtur non tenentur: imo casu, quo damnum, ac praejudicium ecclesiae evidens est, appellare potius, vel saltem contradicere tenebuntur.

4.º Requiritur *authoritas*, sive *consensus superioris*, h. e. ejus qui ex munere publico ecclesiae praeest. *Requiritur hic* tantum in alienatione rerum immobilium, aut mobilium pretiosarum: debetque dari expresse, imo in scriptis, quod etsi non requiratur ad substantiam, saltem necessarium est ad actus probationem.

Consensus hic est requirendus ab eo, cui ecclesia, vel monasterium, de cujus rerum alienatione agitur, subjectum est.

Authoritatem alienationi praestare pro ecclesiis inferioribus potest capitulum, sede vacante, vicarius generalis, qui talis est pariter vacante sede, et tandem alii abbates et praelati, qui ha-

bent ecclesias pleno jure sibi subjectas cum rectorum consensu, ita ut jurisdictionem quasi episcopalem in iis exercent.

Qualis episcopus auctoritatem alienationi praestare debeat quaerunt DD., atque in varias abiere sententias. Eorum ss. canonibus conformior videtur, juxta quos requiritur, et sufficit consensus episcopi, cujus jurisdictioni subest ecclesia, vel monasterium, de cujus rei alienatione agitur, quin exigatur consensus episcopi in cujus dioecesi sita est res vel praedium alienandum.

Ad alienandas res ecclesiae inferioris, e. g. prioratus, qui a prior aliquo sine proprio conventu administratur, et ita unitus vel incorporatus est ecclesiae superiori, e. g. monasterio ut illius bona censeantur bona hujus, ideoque talis prior subjectus sit praelato, seu abbati monasterii, opus est consensu tum abbatibus, cui ejusmodi prioratus ita subjectus est, tum conventus monasterii, cui est unitus. An vero tali casu etiam necessarius sit consensus episcopi, videndum est, quo jure ecclesiae ejusmodi subjectae sint abbati, vel praelato superiori et ex eo decisio facienda.

Etsi honestatis, et aliquando utilitatis ecclesiae, et ipsius alienantis ratio suadeat, circa alienationem rerum ecclesiae interrogari etiam patronum, ad valorem tamen, et substantiam alienationis ejusdem, vel principis saecularis consensus, regulariter loquendo nequaquam est necessarius.

Denique praecedentibus solemnitatibus jure novo accessit *consensus apostolicus*, quo tamen opus non est, quando pontifex de facili adiri, et consuli nequit, vel ubi constat alienationem esse necessariam, et in mora periculum est.

Consensus apostolicus etiam exigitur ad alienationem, quae fit suadente juxta causa, et adhibitis solemnitatibus juris; et hoc teste communi DD. sententia, cui accedit stylus, et praxis romanae curiae.

Pro valida habenda alienatio est, quae facta est sine praescriptis a jure solemnitatibus, interveniente tamen causa justa, et consensu pontificis absoluto legitime, et absque ob vel subreptione impetrato.

Haec pluraque alia constituta a Paulo II. *extrav. ambitiosae int. communes*, quae an sit usu recepta, an non usus constitutionis ejusdem excusari in episcopis et abbatibus possit disserunt DD. atque ad invicem variant.

Effectus alienationis alius est, quando facta est rite, et secundum juris praescriptum; alius quando non est facta rite. Si rite facta est, transfert dominium rei sic alienatae in eum, in quem

alienata est. Si non rite facta est, dat locum revocationi, et poenae a jure male alienantibus positae. Quare tria examinanda veniunt.

1°. Valor alienationis.

2°. Ejus non rite factae revocatio.

3°. Male alienantium poenae.

Alienatio rei ecclesiae immobilis, aut mobilis pretiosae, quae facta est ex justa causa, et in casu licito, siue interventu tamen solemnitatum juris, in foro saltem externo ipso jure nulla est atque irrita.

Alienatio rei immobilis, et mobilis pretiosae, sine solemnitate facta, si causa justa subnixa sit, probabilius in foro conscientiae valet.

Alienatio ob defectum solemnitatum nulla, si haec, ex intervallo superveniant, convalescit, atque ita ratificatur, ut perinde habeatur, ac si nulla solemnitas defuisset, sed alienatio ab initio fuisset valida.

Solemnitatibus ecclesia probabilius non habet opus in alienatione legati, quod ea conditione ecclesiae a testatore relictum est, ut quoties illa voluerit, illud alienare, et in proprios usus convertere possit. Conclusio tamen haec optime limitatur, ut solum procedat, quando talia bona legata nondum sunt incorporata ecclesiae.

Probabilior sententia est legatum relictum sub conditione, ut nunquam alienetur, posse, servata solemnitate, alienari, tametsi ecclesia alia bona habeat, quae alienare possit.

In dubio praesumuntur intervenisse solemnitates in rei ecclesiasticae alienatione, si defectus solemnitatis in judicio ab adversa parte minime allegatur; sin allegatur, ea in dubio non praesumitur, sed regulariter probanda est, sc. per testes, vel instrumentum publicum notarii manu confectum, in quo asseratur eas intervenisse in alienatione.

Duo actiones ecclesiae competunt ratione alienationis illegitimae i. e. sine justa causa, et solemnitatibus juris factae: una *personalis* adversus praelatum, vel administratorem, qui rem ejus male alienavit, ut damnum ejusmodi alienatione sibi illatum ex proprio, si aliquod habet, patrimonio resarciat. Altera *realis* adversus possessorem rei alienae, ut restituat rem male alienatam.

Ex his autem duabus actionibus in electione ecclesiae laesae, vel praelati successoris est, utram ex illis intentare velit.

Certum est rei malae alienatae revocationem nomine ecclesiae, fieri posse a superiore alienantis. An vero ab ipso alienante, major

est difficultas; nam multiplex in contrarium pugnat ratio. Sed retinenda est receptissima apud DD. sententia, quae docet ex claro juris nostri textu alienationem perperam factam etiam ab ipso praeleto, qui eam fecit revocari posse.

Casu, quo superior, vel ipse alienans res illegittime alienatas non repetat, alienationem revocare possunt alii nempe 1. successor. 2. capitulum non solum sede vacante, sed etiam plena. 3. his deficientibus quilibet de clero. 4. si nemo ex relatis curam hanc in se suscipiat, admittuntur etiam laici parochiani 5. prae aliis laicis, patroni. 6. prae patronis aliis laicis princeps territorii, si ad hunc finem privilegio munitus sit. 7. denique in praedictorum omnium defectu agere contra alienationem perperam factam possunt etiam extranei, non tantum clerici, sed etiam laici.

Repetenti rem ecclesiae male alienatam opponi potest exceptio dominii, sive quod ecclesia non sit rei alienatae domina, si pro rei male alienatae restitutione instituat petitorium et rei vindictio. Et hinc re exceptio ista opponi, et restitutio petita eludi possit, utilius erit, si rem male alienatam repetens agat remedio recuperandae *unde vi*; hac enim ratione restitutio fieri debet, etiam non probato dominio.

Certum est repetentibus res ecclesiae male alienatas non obstare praescriptionem, si emptor, vel alius, in quem ejusmodi res ab ecclesia translatae sunt, in mala fide est cum qua nullo unquam tempore praescribi potest. Major difficultas est de bonae fidei possessore. Sed non obstantibus quae in contrarium afferri solent, dicendum, res ecclesiarum male alienatas a possessoribus bonae fidei (qualis erit emptor falso persuasus in hujusmodi alienatione intervenisse causam justam, et reliquas juris solemnitates) 40 annorum lapsu praescribi posse: adeoque repetenti rem male alienatam a bonae fidei possessore obstabit praescriptionis exceptio.

Bonae fidei possessor, ad quem res male alienata pervenit, eam restituere debet cum fructibus extantibus, et consumptis post litis contestationem; agere tamen contra praelatum illegittime alienantem potest ad recuperandum pretium; vel si iste de propriis bonis solvendo non sit, illud repetere ei licebit ab ipsamet ecclesia, saltem quatenus facta locupletior.

At *malae fidei possessor* iniquioris est conditionis; nam 1. praeter rem restituere tenetur ecclesiae fructus omnes, etiam quos ante litem contestatam ad eum pervenisse probatur. 2. perdit

meliorationes in re male alienata factas. 3. in poenam amittit pretium ; illudque ecclesiae laesae acquiritur.

In poenis statuendis praelatis, et aliis administratoribus male alienantibus res ecclesiae, vel monasterii sui, differt jus antiquum a novo jure.

Jure antiquo sequentes statutae poenae sunt. 1. tam alienator, quam is, in quem alienatio facta est, ipso facto incurrerant excommunicationem, quae extendebatur etiam ad eos, qui alienationi hujusmodi suo nomine subscribere. 2. Si praelatus, vel rector ecclesiae illegittime alienans in revocando alienationem fuisset contumax, etiam a praelatura deponi, et ab officio removeri jubebatur. 3. Si alienator fuisset religiosus, monasterio, prioratu, ecclesiae, vel administrationi praepositus, et horum jura, redditus, possessiones alicui ad vitam, vel quodcumque longum tempus contra sanctiones canonicas concessit ex decreto conc. Vienn. poenam suspensionis ab officio ipso facto incurrerebat.

Hodie jure novo per *extrav. ambitiosae int. comm.* circa male alienantes sequentia sunt constituta. 1. Alienatio extra casus ibi exceptos, inconsulto pont. facta est ipso jure irrita, ita, ut res et bona sic alienata ad suas ecclesias libere debeant reverti. 2. tam alienans, si sit episcopus, et abbas inferior, quam is qui ejusmodi res male alienatas receperit, incurrunt excommunicationem quae latae sententiae est, et reservata summo pontifici. 3. Episcopi, et abbates, si contra istius constitutionis tenorem bona ecclesiarum, vel monasteriorum suorum alienaverint, ipso jure interdicti sunt ingressu ecclesiae : et si sub hoc interdicto sex mensibus perseveraverint, ipso facto ab administratione, et regimine ecclesiarum, et monasteriorum suorum suspensi pronuntiantur. 4. denique inferiores praelati, commendatarii, et ecclesiarum rectores, beneficiati, et alii administratores, ultra excommunicationem, de qua supra, ipso facto sunt privati beneficiis, et officiis, quorum res et bona alienarunt, ita, ut illa absque ulla declaratione vacare censeantur. Quas poenas omnes confirmavit. 5. Congr. conc. decreto, jussu Urbani VIII. edito, extenditque dispositionem hujus *extrav.* etiam ad regulares, cum derogatione privilegiorum his concessorum.

Causae quae ab his poenis excusant sunt.

- 1.º *consuetudo locorum*, si videlicet alicubi constitutiones istae non sunt usu receptae, vel non usu abrogatae.
2. *Actus imperfectio*, si alienans alienationem sine solemnitatibus

a jure praescriptis solum alienaverit, aut factam poenitentia ductus ante realem, et pacificam traditionem bonorum revocaverit.

3.º *Bona fides* alienantis, vel recipientis hujusmodi bona alienata, quod videlicet nesciverint ea pertinere ad ecclesiam, vel monasterium.

4.º *Ignorantia probabllis*, qua alienans, vel recipiens nescivit talium rerum alienationem esse prohibitam.

5.º Denique ab iisdem poenis excusantur illi omnes qui alienatione rerum ecclesiasticarum quacumque ex causa gravi peccato excusantur.

Ecclesiae graviter laesae ob alienationem rei ecclesiasticae male factam non tamen nullam, competit beneficium restitutionis in integrum.

Petere autem hanc debet intrr quadriennium, nisi laesio sit valde enormis.

Si reus sit laicus, ecclesia restitutionem in integrum petere potest non tantum coram iudice laico, sed etiam coram ecclesiastico.

Porro restitutio haec fieri debet, ut inde damnum non patiaiur is, contra quem petitur restitutio si hic bonae fidei fuit. Et hinc 1. si ille quippiam in utilitatem ecclesiae expendit e. g. pretium pro re sibi vendita potest illud repetere. 2. similiter potest repetere meliorationes in re alienata factas. 3. potest item postulare mercedem laboris sui, et industriae collocatae in rem alienatam, sibi que traditam.

Sumuntur haec omnia ex textus loco, ubi dicitur quod *restitutio ita facienda sit ut unusquisque in integrum jus suum recipiat*.

Precarium definitur contractus, vel potius *conventio*, qua alicui petenti, rei usus gratis conceditur ad arbitrium ipsius concedentis revocandus.

Quaestio est, an sit verus contractus, sed negative cum multis interpretibus respondetur.

Ad precarii substantiam, et naturam quinque requiruntur: 1. ut fiat consensu tam dantis, quam accipientis: 2. ut interveniat rei precario concessae traditio: 3. ut nulla interveniat merces: 4. ut res concedatur ad usum indeterminatum ratione modi finis, et temporis: 5. ut qui precario dat, possit rem concessam, quando voluerit revocare.

Precarium statim revocari potest, casu quo urgens necessitas, aut alia causa rationabilis suadeat, alioquin res ita concessa relinquere ad Iudicis arbitrium spatio temporis debet.

Rogari precarium, et concedi potest ad determinatum tempus.

Res concessa precario ad determinatum tempus, ante ipsius temporis lapsum revocari potest;

Excipitur, nisi conventio, cui ejusmodi pactum adjectum est ita explicari possit, ut transeat in alterius contractus naturam. Precarium constitui potest in re qualibet mobili, immobili et juribus. Numquam in re propria constitui potest, excepto, si ea alteri sit obligata.

Precario dare potest, quicumque potest usum rei alteri communicare; ut Dominus, possessor rei, fructuarius, non infans, aut furiosus.

Quisque potest precario accipere qui potest acquirere, etiam pupillus sine Tutoris auct: filius et servus item procurator.

Culpa levissima in precario non praestatur: excipitur si precario habens, eam delineat post litem contestatam.

Solvitur precarium quinque modis: 1. revocatione: 2. obitu illius cui concessum est, excepto casu quo non personae; sed dignitati concessio facta sit: 3. morte concedentis, sed distinguenda concessio facta ad beneplacitum suum, ab ea absolute facta, in qua ab heredibus concedentis revocanda est: 4. alienatione rei precario concessae, verum ab acquirente, revocatio fiat, oportet: solvitur precarium pignoris absque revocatione, quando debitor solvit debitum creditori, a quo pignus precario habet.

Remedia, quae domino rem precario concessam repetenti dantur sunt interdictum de precario, et actio praescriptis verbis.

Ea remedia conceduntur omnibus, quibus precario dare concessum est eorumque heredibus, et successoribus.

Dantur contra eum, qui precario accepit si penes se rem habeat, aut dolo habere desiit; item contra illius heredem.

Effectus eorundem, ut res restituatur una cum fructibus.

Precarii effectus duo lucrativi, nempe potestas re utendi precario concessa; possessio naturalis: duo onerosi, obligatio restituendi rem, et obligatio prestandi dolam, et culpam latam.

Precarium affine commodato ob usum rei, ejusque concessionem gratuitam, et neutro dominium transfertur.

Differentiae, quod precarium ad libitum revocatur; qui illud possidet non praestat culpam levissimam nec levem; denique naturaliter possidet, id omne quod in commodato diversimode se habet.

Precaria a precibus nomen acceperunt, vel potius a charta quae praecateria dicebantur.

Definitur, contractus realis, nominatus, bilateralis, bonae fidei quo alicui rei ecclesiasticae immobilis, et soli plerumque usus ad preces ejusdem conceditur, eo pacto, ut si concessionis tem-

pus sit diuturnius, ne istius longinquitate illius memoria intereat, renovari singulis quinquennis debeat, et finito concessionis tempore cum omnibus incrementis res concessa ad ecclesiam revertatur.

In precarias conceduntur res, et possessiones ecclesiae, vel jam possessae, vel ecclesiae saltem oblatae, ea conditione, ut liceat offerenti ad certum, vel incertum tempus earum usum habere.

Res istae debent esse immobiles et frugiferae.

Concedi possunt precariae non solum clericis, et monachis verum etiam laicis.

Eas concedere possunt ecclesiarum rectores.

Cum concedebatur etiam in perpetuum: hodie juxta conventionem quae intercesserit inter dantem, et accipientem.

Conceduntur ad preces: incertum an ex remunerationis causa: aliquando cum reservatione pensionis prestandae ecclesiae a qua conceduntur; plerumque gratis.

Renovatio quinquennalis adeo necessario ei est, cui res per precarias sunt concessae, ut si non petat suo jure cadat, etiamsi in possessione manere patiatur, salva loci consuetudine.

In renovatione quinquennali nullae requiruntur solemnitates.

A praelatis sine solemnitate preciarum concessio fieri nequit, licet controversia sit, et si facta a successore revocari debet; imo ab ipso praelato, si adhuc in administratione toleretur.

Effectus precariae sunt: 1. obligatio in constituyente ad praestandam patientiam, et relinquendum usum rei in precarium concessae usque ad tempus conventum: 2. in accipiente rem diligenter custodiendi: 3. actio precarium directa, quae competit ecclesiae adversus accipientem, ejusque heredes: indirecta, quae competit accipienti ejusque heredibus, contra dantem et ejus heredes.

Differunt precariae a precario: 1. quod eae sint verus contractus; 2. consistant tantum in immobilibus, 3. concedantur ad certum tempus; 4. plerumque in iis merces seu pensio interveniat; 5. precariae renovandae sint singulis quinquennis; 6. numquam ex iis possessio quaeratur: 7. denique culpa etiam levissima in iis praestatur, quod omne in precario non obtinet.

Discriminant ab emphiteusi quia, 1. non sunt precariae inventae ob agrorum cultum: 2. posteriores multis annis sunt emphiteutico contractu: 3. conceduntur ad preces, aliquando remunerationis causa, et singulis quinquennis renovari debent: 4. plerumque gratis conceduntur.

Commodatum a commodo pro re commodo data accipitur, vel contractu: definitur contractus realis, juris gentium, nominatus, bilateralis, bonae fidei, quo res ad certum usum, vel tempus gratis ea lege conceditur, ut illo finito eadem in specie restituatur.

Ad commodati substantiam requiritur, 1. ut is, qui rem commodat eam alteri tradat utendam: 2. ut accedat utriusque contrahentis consensus: 3. ut rei commodatae dominium maneat penes eum, qui dedit: 4. ut reddatur eadem res in specie: 5. ut commodatum gratis nulla accepta mercede detur: 6. ut commodatum ad aliquem certum usum, et ad aliquod certum tempus expresse, vel tacite concedatur.

A precario differt 1. cum ante prefixum tempus revocari nequeat: 2. ad certum usum commodatur: 3. in commodato neque dominium, neque possessio in accipientem transfertur: 4. in hoc culpa etiam levissima praestatur, quod non contingit in precario.

A mutuo discriminat commodatum 1. quia commodans dominium retinet: 2. rei commodatae usum non abusum concedit: 3. species est commodanti restituenda: 4. casu fortuito res commodata perempta suo domino perit: 5. in commodato res non fungibiles tantum dantur.

A pignore, et deposito, cum in commodato res ad usum conceditur.

A locatione commodatum differt, quia in ea non gratis res datur. **Commodari possunt res** 1. mobiles, et immobiles: 2. profanae, et ecclesiasticae: sacrae tantum ad usus sacros: 3. res etiam tangibiles non ad usum proprium, sed ad pompam, et ostentationem: 4. res non tantum corporeae, seu jura, servitutes, redditus annui.

Res alienae valide in contractum commodati veniunt, et commodanti actio tribuitur ad effectum tantum, ut commodatarius compellatur ad rem commodatam restituendam: hoc vero, in foro externo solum, procedit.

Omnes possunt commodare, et soli qui contrahere non prohibentur. **Commodare nequeunt** 1. infantes, furiosi; 2. impuberes sine Tut. auctor: 3. religiosi sine superioris consensu: 4. uxor mariti res eo inscio, quo casu, et ante tempus revocare is potest.

Accipere commodatum possunt omnes, hi, qui ex contractu possunt saltem naturaliter obligari.

Si domini commodaverit servo suo, qui liber est, sed suae conditionis ignarus commodatum non subsistit; si scit subsistit.

Triplex obligatio ex parte commodantis nascitur ex commodati contractu; 1. ut res commodatas non revocet ante usum finitum, et tempus: 2. ut reparet damna, quae commodatario proveniunt ex re commodata per dolum, vel culpam latam commodantis: 3. ut refundat expensas in rem commodatam a commodatario factas, exceptis ordinariis.

Commodans revocare potest rem commodatam ante tempus in casu aliquo extraordinario, quo si revocationem non faceret, pateretur damnum aequale, vel majus, et antea non praevium; etsi praevium in talem casum praesumatur non fuisse commodaturus: nec obstant argumenta in contrarium adducta.

Commodans rem commodatam revocare potest, si tempus quidem quod usui expresse vel tacite praefinitum fuit sit elapsum, commodatarius vero re commodata intra illud citra suam culpam uti non potuit; hoc ita deceditur quamvis contrariae sententiae auctores non desint.

Commodatarii obligationes sunt 1. curare solerter debet, ne utendo re sibi commodata, ea damnum aliquod patiatur: 2. Expleto usu, et tempore reddere illam debet, etiam domino non exigente: 3. Reddere illam debet integram, prout eam a commodante accepit. 4. Reddere debet cum fructibus, et accessoriis: 5. si res culpa commodatarii fuit perempta, vel deterior effecta tenetur commodatarius domino aestimationem praestare.

In commodato praestatur culpa lata, et levis si commodatur res tam in gratiam commodantis quam commodatarii; dolus et culpa lata si in gratiam solius commodantis; culpa etiam levissima, si in gratiam solius commodatarii.

Si Pupillo, vel minori res commodata sit sine tutoris, vel curat: consensu, et interierit, non tenetur commodanti nisi ipsorum dolo aut culpa lata res sit perempta, aut deterior facta, vel quatenus locupletiores inde facti sint, quamvis in ipsorum solius gratiam redat.

Commodatarius etiam in foro conscientiae culpam levissimam praestare tenetur.

Si res apud commodatarium pereat aut deterioratur casu fortuito e. g. ex fulmine, naufragio, vel hostium incursu, domino suo perit.

Tres casus ponuntur in quibus commodatarius tenetur de casu fortuito, 1. si culpa praecessit ex qua secutus est infelix casus: 2. si ab initio ita conventum est, et commodatarius periculum

eventus fortuiti in se suscepit : 3. si commodatarius post usum , et tempus expletum fuit in culpabili mora restituendi.

Tres casus referuntur excepti in quibus non praestatur casus fortuitus:

1. si commodatarius habuit justam causam differendi restitutionem rei commodatae : 2. si res commodata e. g. per incendium similiter fuisset peritura apud dominum, etiamsi suo loco, et tempore restituta fuisset : 3. si res, quae debetur in genere solum , et indeterminate sit debita.

Qui casum fortuitum in se recepit , in omnibus tenetur ; verum utilissima eorum erit mentio expressa ad lites effugiendas , non per id necessaria ut variis videntur.

Si res commodata aestimata tradita fuerit, ac postea perempta, etiamsi , casu fortuito , de ea , solvenda aestimatio , si venditionis causa facta sit ; alioquin aestimatio non praestanda , cum inita sit ob valorem sciendum.

Si res commodata perierit ob commodatarii culpam , et moram , absque dolo tamen , et contumacia , nec ejus aestimatio , contrahentibus fuerit taxata ; hoc in casu aestimatio ad id tempus referenda , quo res a tempore morae , etiam extrajudicialis quanti plurimi valuit , atque in optimo statu fuit.

Duplex actio ex commodato ; *directa*, quae datur commodanti ejusque heredibus , contra commodatarium et ejus heredes ; *contraria* commodatario et hered: contra commodantem, et etc. ad omnes effectus contractum respicientes.

Aliae actiones pro diversis casibus competunt commodanti, ut actio furti , actio legis aquiliae , rei vindicatio.

Si res individua commodata duobus fuerit , et perierit , ille solus damnum praestare cogetur , cujus dolo , aut culpa res perempta , aut deterior facta est , si neuter culpa caruit, uterque in solidum obligabitur.

Res commodata numquam in compensationem retineri potest , excepto casu quo ea perempta , vel deteriorata , ejus aestimatio sit praestanda.

Definitur *depositum contractus realis*, quo res alicui gratis custodienda traditur ea lege , ut eadem in specie ad deponentes arbitrium restituatur.

Dividitur a nonnullis in depositum juris , et depositum facti , seu conventionale.

Subdividitur ,

1.º in depositum in specie , et sequestrium.

2.º In voluntarium , et necessarium.

3.º In regulare , et irregulare , quod fit dupliciter , uno modo ,

quando pro rei custodia ex pacto accipitur merces : altero modo , quando res deponitur cum expressa , vel tacita licentia usus.

Ad substantiam depositi requiruntur, 1. ut res tradatur : 2. ut adsit consensus utriusque; duo excipiantur casus , si ratione officii quis sit obligatus : si qui accipit , taceat declarationi deponentis : 3, ut res deposita detur , et gratis accipiat : 4. ut res detur , et accipiat ad custodiam ; tres tamen casus excipiuntur, quibus furtum usus in re deposita cessat : 5. ut res eadem reddatur , quae est deposita : haec omnia de jure communi.

Distinguitur depositum a precario , et commodato , quia datur ad solam custodiam.

A mutuo , quia depositi dominium non transfertur.

A locatione et conductione , cum depositum gratis custodire traditur.

A pignore ; quia non datur creditori ad securitatem debiti.

Deponere et depositum suscipere qui contrahendo obligari possunt sic 1. faeminae ; 2. pupilli , et minores etiam sine auct: tut: et cur: 3. clerici , et religiosi.

Si res apud clericum vel religiosum deposita sit , et doto illius vel culpa lata perdita sit , ecclesia vel capitulum tenebitur , si consensu praelati vel capituli accepta ; alias clericus vel religiosus solum conveniri potest.

Deponi possunt res omnes , quae sub custodia cadunt.

Res immobiles etiam depositum recipiunt , etsi controversia sit.

Quae accedunt rebus depositis , non censentur , ut materia depositi.

Si arca , cista sarcina obsignata , et clausa deponatur , etiam depositae censentur res in illa repertae.

Duplex obligatio ex deposito nascitur , una ex parte deponentis , ut depositarium servet indemnem ; altera afficit depositarium qui 1. rem depositam custodire , quousque durat causa ; 2. omni diligentia ; 3. eam cum omni causa restituere debet.

Depositarius damnum rei depositae praestare debet , si apud ipsum periit aut deter : si dolo vel culpa ipsius lata tantum accidit.

Praestatur etiam levissima culpa , 1. si conventio intercesserit ; 2. si deposit : mercedem pro rei custodia recepit ; 3. si ad depositum recipiendum seipsum obtulit.

Tenetur etiam de levissima si , 1. depositarius expresse se obligavit ad eam praestandam ; 2. si apud aliquem res deposita , cujus officium annexam habet custodiam ; 3. si depositarius pro depositi custodia seipsum obtulit.

A depositario nunquam praestatur casus fortuitus, tres casus excipiuntur: 1. si nominatim convenit, ut res deposita esset periculo ejus, qui suscepit: 2. si depositarius fuit in culpabili mora restituendi; 3. si casum fortuitum, quo res periit, praecessit dolus aut culpa lata.

A depositario casum fortuitum praestandum verius est, non aliter, quam si culpa lata eum precesserit.

In periculo incendii, naufragii, etc. depositarius pretiosiores periculo eripere debent sive propriae, sive aliene, excepto, nisi damnum suae vitiori incurreret, et ejus pretium recuperare requireret domino rei alterius.

Si utraque aequalis sunt pretii, tunc si in utilitatem dantis tantum vel utriusque acceptae sint, suas in periculo praeferre potest: si in suam tantum utilitatem, alienae propriis praeferri debent.

Ex deposito datur duplex actio, directa, deponenti ejusque haeredibus, contra depositarium, et ejus haeredes; contraria depositario, et etc.

Depositarius, quandocumque voluerit deponens debet eidem depositum reddere, et si constitutum sit tempus ad repetendum.

Casus in quibus repetenti non tenetur reddere statim, 1. si ex restitutione certo vel probabiliter deponenti, vel alteri timeretur secuturum damnum spirituale, vel temporale; 2. quando bona deponentis sunt fisco addicta; 3. si dominus et fur in repetitione rei concurrant; 4. si furi sine detrimento domini restitui nequeat; 5. si fur deposuit rem apud dominum, cui illam surripuit ignorantem rem esse suam.

Res restituenda est ibi, ubi est, sine dolo malo depositarii; eadem ipsa, quae data et deposita in specie, et individuo; integra, non deteriorata; cum fructibus et omni causa.

Depositarius nullomodo rem depositam in compensationem, vel deductionem retinere potest per debitum, quo ipsi deponens obstringitur.

Si depositarius in rem depositam fecit expensas necessarias, eam retinere ipsi permittitur, donec earum a deponente solutio non fiat.

Compensationem damni exigere potest depositarius, si alienas res suis pretiosiores praetulit.

Si depositarius facultatibus lapsus sit, tamen res deposita adhuc extat, omnibus quibuscumque creditoribus deponens anteponendus; si perempta res est, nulla gaudet legali vel tacita hypotheca.

Si res deposita consistat in numero etc. et ab uno e duobus heredi-

bus consecuta pars sit, altera quae apud depositarium periit, damnum est alterius heredis.

Si res consistat in re individua, et perierit apud depositarium, damnum illi cohaeredi, qui aliquid jam accepit commune est cum eo qui, nihil adhuc accepit.

Actio doli committendi, expressa conventionem remitti, nullo jure deponenti permittitur.

Emptio est contractus, qui consensu perficitur de pretio pro re certa tradendo.

Ad emptionis, et venditionis contractum tria substantialiter requiruntur, 1. Consensus contrahentium de re pro certo pretio tradenda; 2. Pretium certum, et determinatum; 3. Merx, quae consistat in quacumque re aestimabili.

Ex hoc contractu non est necesse, ut dominium transferatur.

Ad substantiam contractus non pertinere mercis, et pretii traditionem.

Neque scriptura ad illius substantiam pertinet nisi contrahentes ille contractum iniverunt, ut non valeat, nisi super eo confecta, et approbata sit scriptura.

Divisiones istius contractus quatuor inveniuntur: 1. naturalis, et artificialis 2. quae in scriptis fit, et sine scriptis; 3. quae consistit in venditione generis, et in venditione speciei; 4. ea quae fit ad corpus. et illa quae fit ad mensuram.

Differt venditio facta ad corpus, quia in ea omne periculum avertitur ad emptorem, ab ea ad mensuram, in qua usque ad mensurationem periculo venditoris est.

In venditione facta ad corpus, etiamsi corporis partes pauciores sint demonstratae omne corpus a venditore tradendum, vicissim emptor solvere debet pretium conventum; diversimode accidit in venditione ad mensuram in qua pretium mercis quantitati semper congruere debet.

Emere, et vendere possunt omnes, qui liberam rerum suarum administrationem habent.

Natura prohibentur infantes, furiosi, amentes ebrii.

Lege, pupilli, minores, prodigi: olim provinciarum praesides, et Caesaris procuratores; nunc iudex cujus auctoritate bona hastae subijciuntur, et Grapharius.

Filius familias patri vendere nequit, exceptis bonis castrensibus, et quasi, et peculio adventitio irregulari.

Inter pupillum, et tutorem ejusve filium emptio venditio celebrari nequit.

Item dicitur de procuratore, curatore, et eo qui aliena negotia gerit.

Tutor cum consensu contutorum, vel iudicis auctoritate contrahere cum pupillo potest.

Advocatus cum cliente, medici cum aegroto contrahere nequeunt.

Prohibentur milites in provinciis, in quibus militant; clerici quoad iure canonico ipsis prohibetur.

Nonnullae sunt causae ex quibus subditos ad emendum, vel vendendum magistratus compellere possunt; 1. necessitas publica: 2. utilitas publica: 3. favor religionis ac pietatis: 4. jus alterius: 5. malus rei usus: 6. privilegium, aut jus stapulae, aut jus emporii.

Clerici, et religiosi compelli possunt ad rerum venditionem, quarum penuria laborat respublica, a praelatis ecclesiasticis tantum, nisi periculum urgeat.

Compulsio haec fieri debet iustis de causis, et cum modo.

Ex verbis, volo emere, volo vendere satis declaratur consensus in emptionem, venditionem.

Qui prius promisit vendere rem pro certo pretio, et postea pretium, istud recipit ac mercem tradit, emptio venditio perfecta est sine alia consensus expressione.

Quando arrha datur contractu nondum perfecto, in arbitrio contrahentium est perficere, vel abstinere cum ejus amissione, si altero invito, cujus lucro cedit, vel sine justa causa.

Ab emptione resilire licitum non est, quando arrha data est post perfectam emptionem, etiamsi non sit data in partem pretii.

In emptione venditione iure can: non reprobatur pactum additionis in diem, si factum sit omnibus cautelis:

Pactum istud fieri potest pure, et sub conditione.

Si pure factum sit; praestat 1. emptori conditionem usucapiendi: 2. suos fructus facere potest, saltem revocabiliter: 3. potest rem vindicare, pignora, et agere interdicto quod vi, aut clam: 4. ad emptorem pertinet periculum rei emptae; quod omne aliter est, si sub conditione pactum additum sit.

Si melior conditio venditori intra statutum tempus ab alio emptore non afferatur, primi emptoris res vendita sive pure, sive sub conditione irrevocabiliter fit ab initio contractus tempore.

Si melior conditio offeratur venditori, nec emptor augere velit, tunc 1. dominium ad venditorem redit ipso iure: 2. res ita emptas desinit esse pignori, si emptor illam medio tempore oppignorerit: 3. fructus cum omni commodo, et accessione, quos interim emptor percipit, restituere tenetur.

Emptor fructus tantum extantes restituere tenetur, etiamsi consumptis locupletior factus sit.

Si venditioni legis commissoriae pactum adjectum sit, et emptor statim die non solverit ex justa causa, lex commissoria cessat; alias, res inempta fit.

Venditoris arbitrio est lege commissoria uti nec ne, si constituto tempore pretium non solvatur.

Si res inempta fiat, fructus tam extantes, quam consumpti ad venditorem redire debent.

Ut legis commissoriae pactum suos effectus habeat, oportet, 1. ut adjectum sit in continente: 2. ut conceptum fuerit verbis directis: 3. ut statim, ac lex commissoria est, venditor statuatur, an commissoriam velit exercere, an pretium petere: 4. ut si venditor alterutrum elegerit, non variet.

Potest venditioni adjici pactum de retrovendendo sine usuraria, vel alia iniquitate, modo sic fiat, ut pro favore, vel onere, quod ex hujusmodi pacto alteruter contrahentium habet, urgeatur, vel minuat rei venditae pretium.

Ut res, quae pro pretio emenda propouitur, mercis nomen obtineat: 1. debet esse certa, et determinata: 2. in rerum natura, vel saltem sperari extitura: 3. debet esse in commercio humano.

Res quae vendi non possunt sunt; 1. spirituales, et spiritualibus annexae, sive iis sint consequenter, sive antecedenter, sive concomitanter. 2. Res sacrae: excipitur causa pietatis; 3. res ecclesiarum mobiles pretiosae, et immobiles; 4. res publicae; 5. fundus dotalis, etsi mulier prima vice consenserit; 6. res propria ipsius emptoris; 7. liber homo, pro servo; 8. res de se malae; 9. res de quibus specialis est juris prohibitio.

Alienae res vendi possunt valide si functionem recipiant, id est, si usu consumptibiles, quarum domino ejusdem bonitatis reddi possint.

Nequeunt, si functionem non recipiunt, et alienas esse sciat emptor. Si emptor dubitet rem alienam esse, emere poterit, modo statuat veritatem inquirere.

Si emptor ignorat rem alienam esse, venditio valet, usque dum dominus eam vindicet.

Res non existentes vendi possunt, dummodo extiturae sperentur.

Rerum quae sperantur, si sunt certi proventus, venditio conditionata est; si incerti, et fortuiti, pura est.

Haereditas viventis vendi nequit, nisi consentiat dominus, et in voluntate persistat.

Si vendita sit hereditas jam delata, sine ulla determinatione, omne

jus haeredis venditoris emptori praestandum; alias, omnia, quae dixit in hereditate esse.

Magna quaestio, an in emptorem jus accrescendi transeat, si hereditas indeterminate vendita sit; probabilius transire deceditur.

Actiones, nomina. obligationes, debita possunt regulariter vendi.

Ea regulariter vendi possunt nam quintupliciter limitari debent;

1.º quoad jus, quod actionum, et nominum venditione transfertur: quia per hujusmodi venditionem in emptorem solummodo jus agendi utile transfertur.

2.º *Quoad rem* quae vi cessae actionis peti ab emptore potest; nam quomodocumque egerit emptor plus nequit petere, quam venditor potuerit.

3.º *Quoad ipsas actiones*; nam aliquae vendi non possunt: ut litigiosae; criminales; populares; actio personalis ad usum petendum; actio ad rem jure sanguinis retrahendam respectu extranei; actiones quae alias prodesse nequeant.

4.º *Quoad emptores*; nam 1. non possunt actiones transferri in potentiores invito debitore; 2. privilegiatis a personis non privilegiatis; 3. tutores, et curatores emere actiones prohibentur contra illos, quorum tutelam, aut curatellam habent, vel habuerunt; judaei nequeunt vendere actionem contra christianum, neque christianns judaeo.

5.º *Quoad pretium*, quod exponitur pro actione empta; emptor enim juxta Anastasii Imp: constitutionem non potest plus exigere, quam quantum pretii nomine vendenti ipse exolvit.

Controversia est, cui debiti residuum debeatur: deceditur si bona fide minori pretio sit actio vendita, penes debitorem remanet; si mala, lucro debitoris cedit, sed solum in tribus casibus.

Ut constitutio haec locum habeat, et emptor nominis non possit plus exigere, quam quantum ipse venditori dedit, requiritur, ut cessio seu venditio sit facta pretio non justo, sed viliori, et quidem a venditore ab hoc inducto per emptorem animo, vel debitoris laessendi, vel improbi lucri captandi causa.

Principales casus, qui multi sunt super hac re, 1. si debitum minori pretio emptum sit affectum aliquo vitio: 2. si venditor proprio motu, et probabilem ob causam ultro actionem effert, et rogat, ac viliori pretio vendit: 3. si cessio fit inter coheredes dividentes hereditatem: 4. si fit inter eos, qui habent actionem, vel rem communem etc.

Venditionis et emptionis partiale objectum est *pretium*,

Debet esse 1. *verum*, et *sincrum*: 2. *nummarium*, seu *pecuniarium*:

Schamalzgrueber Tom. XII.

43

3. *certum* certitudine absoluta. vel saltem relativa: 4. debet esse *proprium*: 5. *justum*.

Non est licitum quolibet pretio vendere, et emere, sed tanti res aestimanda, quanti vere est, et omnibus valet, non quanti alicui ex affectione.

Ex affectione nonnulli gemmas, volueres, aliaque animalia, et merces exteras, statuas, nummos, quocumque pretio vendi statuunt ob DD. auctoritatem, etsi earum justum pretium aequior sit prudenti viro aestimandum.

Rerum pretium duplex maxime est *legitimum*, et *naturale*; *legitimum* dicitur, quod a lege, seu principis, aut magistratus publica ordinatione est definitum, et est indivisibile: *naturale* quod ex ipsis rerum naturis spectato hominum affectu necessitate, utilitate provenit; et triplex communiter assignatur summum, medium, infimum.

Etiam clerici statutis pretium taxantibus tenentur.

Si pretium legitimum est majus vulgari, illo vendere licet, si statutum in gratiam venditorum est, alias, si in emptorum gratiam.

Si pretium legitimum sit minus vulgari, respondetur distinguendo: aut circumstantiae ille, ob quas statutum est tale pretium, existunt, et tunc non licet exigere pretium vulgare: aut sunt mutatae, nec pretium taxatum mutatur, hoc in casu vulgare exigere potest.

Rerum pretium variis de causis variari constat, etsi intrinsecam bonitatem retineant.

- 1.º Propter labores, pericula, et sumptus in ejusmodi rebus colligendis coemendis, asportandis et conservandis factos, sed ordinarios.
- 2.º Propter damnum emergens venditori, sed per hoc tria requiruntur; 1. ut revera damnum ex contractu emergat: 2. ut damnum, quod ex contractu incurritur, propter eum habeatur, cum quo contrahitur: 3, ut emptor monitus sit, quod damnum mhi oriturum sit ex tali contractu, ac propterea auctius pretium petam.
- 3.º Propter lucrum justum eidem venditori cessans ex venditione: sed ut auctio haec pretii fiat, tria iterum requiruntur; 1. ut venditio sit vere causa lucri cessantis; 2. ut non tantum exigam pretium quantum absolute, et per se est lucrum, quod sperabam, sed ultra sumptuum aestimationem ob rei conservationem; 3. ut emptor a venditore pretium ob lucrum cessans augente de hoc moneatur.
- 4.º Propter singularem affectionem, et multo magis utilitatem,

quam ex re vendita capit venditor; ex hoc titulo, ut item pretium augeatur varia sunt observanda; ut venditor non leviter sit affectus ad rem quam vendit etc.

5.º Propter verisimile periculum, et rationabilem timorem solutionis pretii non oblinendae, ac proinde pretii cum merce amittendi; et hic etiam ad pretium augendum nonnulla requiruntur, ut e. g. sit verum periculum, et non fictum; et caetera.

6.º Propter rerum, sive mercium penuriam, et emptorum multitudinem vel contra illorum copiam, horumque paucitatem.

7.º Propter modum vendendi, et emendi.

Res carius vendi, aut vilius emi nequit ob solam indigentiam, necessitatem, vel utilitatem particularis alicujus emptoris, aut venditoris pecunia valde indigentis.

Peregrinis vendi nequidem, potest cariori pretio, et exteris per loca transeuntibus, quam incolis, et inquilinis.

Chirographa, et debita immatura emi possunt minori pretio, si dubia, aut sine lite obtineri nequeunt; aliter non potest.

Si alicujus mercis pretium sciat venditor brevi minuendum, potest eam vendere currente pretio.

Cui tradita est res vendenda pro certo pretio, excessum, quo pluris vendidit retinere nequit nec donationis, nec mercis titulo, regulariter loquendo, nam casus adsunt in quibus potest retineri excessum.

Venditor mercis vitia, si rei *extrinseca*, manifestari non tenetur, ne ex charitate quidem: si *intrinseca*, vel sunt circa *substantiam*, et manifestari debet; vel *circa qualitatem manifestam* in quo non tenetur, utique si *occultam*.

Si emptor intentionem suam certae conditioni, vel qualitati alliget venditor tenetur vitium mercis manifestare, quod praecise circa qualitatem ejus se tenet: alias non tenetur, exceptis nonnullis vitiis.

Venditor ad traditionem rei contractu mutuo consensu perfecto, et impletis conditionibus, sub quibus de re, pro pretio tradenda conventum est; emptor ad pretii solutionem compelli potest.

Venditionis contractus consensu perficitur, traditione autem consumatur, ex qua rei dominium in emptorem transfertur, sed suas patitur exceptiones, ut res fisci, ecclesiae cujus etsi traditae, pretium solutum non sit, contractus non intelligitur consumatus.

Absque traditione dominium transfertur 1. si Ecclesiae, monasterio, aut pio loco, item civitati vendatur. 2. si emptor ex aliqua causa antecedenti teneat.

Ardua quaestio, an venditor, interesse solvendo, rei traditione liberetur, quod negative bonis rationibus respondetur.

Mercis traditio diversimode fit juxta ejus qualitatem.

Si res sit *mobilis* et levis, de manu in manum tradenda est.

Si gravior sit, rei demonstratione.

Si constet numero, etc. per degustationem, vel clavium traditionem, si res ad corpus vendita sit.

Si immobilis res sit, traditio fit per immissionem corporalem in fundum, et aliis modis.

Jurium, et servitum traditio fit, si venditor emptorem ducat in tantum, animo ibi illi constituendi, et tradendi servitutem.

Circa *locum*, et *tempus* traditionis, conventioni standum, aliter in loco contractus.

Si res duobus vendita sit, neutri tradita, tenet prima venditio; si vero secundo vendita, et tradita sit secunda valet, quamvis prima juramento sit firmata; et in aliis contractibus hoc locum habet.

Excipitur. 1. quando res primo emptori specialiter hypothecata est; 2. quando secundus emptor conscius fuit jam alteri rem venditam esse; 3. quando res prius vendita fuit Ecclesiae, loco pio, civitati, vel pro redemptione captivorum.

Evictio nihil aliud est, quam rei suae, quam alius legitime titulo adquisierat, per judicem recuperatio.

Emptori venditor praestare evictio tenetur, etiamsi pars, vel usufructus evictus illi sit.

Si res, servituti subjecta, tamquam libera a venditore sciente alienata sit de evictione ipse tenetur.

Si tota res emptori evicta sit, totum pretium illi a venditore praestandum; si pars evicta, pretii etiam pars restituenda, exceptis 1. si partem tantum emptor, non emisset; 2. si pars quae remanet, sit inutilis; 3. si ita inter contrahentes convenerit.

Si mala fide res vendatur, emptori omne interesse, ac damna sunt praestanda, alias interesse tantum.

Ut venditor de evictione teneatur requiritur, 1. tempore contractus rem alienam esse emptorem ignorare; 2. super re empti litem ipsi motam, in tempore venditori denunciaverit; 3. ut judicis sententia res abducta sit.

Litis denuntiationem super re empti venditori etiam scienti emptor fieri debet.

Excipitur 1. si per venditorem stetit; quominus ei lis mota denuntiaretur; 2. si venditor hanc obligationem per pactum remisit;

3. si emptor sit minorennis ; et venditor aliunde scivit litem ipsi moveri : etc.

Denuntiatio fieri debet cum protestatione , et requisitione , ut venditor liti motae assistat : et caetera.

Multis in casibus emptori de evictione , venditor non tenetur ; ut e. g. si ei lis denunciata non sit ; si contra emptorem sententia lata est a iudice contumaciter absentem ; si per imperitiam , errorem iudicis res evicta sit : etc.

Qui scit in fundo latere thesaurum , venditor vero hoc ignorat , emere illam ab hoc pretio vulgari potest , ut si thesaurum non contineret.

Quod de thesauro dicitur , extenditur super fodinis lapidum pretiosorum in agro latentibus , salis , metalli quas emptor scit , venditor in fundo esse ignorat.

Si moneta , quae venditori datur pro mercis pretio sit adulterina , et venditor eam putet legitimam , injuste emptor agit , et legitimam substituere debet.

Si minoris sit pretii et venditor putet eam esse majoris , non obligatur emptor errorem venditori eximere , modo moneta , quam solvit ex contractu , aequet praetium mercis intimum.

Similiter non obligatur monere emptor venditorem , si paulo post monetae jam praestitae valor sit diminuendus.

Est emptoris pretium solvere in moneta legitima , et tali , quae in loco ubi fit solutio sit talis.

Debet solvi in ea quantitate , et quantitate , de qua convenit.

Eo in loco , iisque expensis , super quibus in contractu expresse , vel tacite convenit , alias eo in loco quo emptio celebrata , vel mox tradita est.

Illo die solvere debet , qui solutioni in contractu praefixus est.

Si emptor fuerit in mora culpabili solvendi pretium tempore praescripto , vel quo exigitur , tenetur proinde , ac venditor , si iste mercem debito tempore non tradat , non tantum de dolo , et culpa lata , sed etiam de levi.

Si de pretio fides habita sit , absque pacto emptor non tenetur de usuris.

Ex causa lucri cess: et damni emerg: potest venditor de usuris licite pacisci si solutioni dilationem concesserit.

Si res empta , apud venditorem sine culpa sua perierit , vel deterior facta sit , damno emptoris est et totum pretium solvere vel si solvit , condicere non potest.

Ad venditorem , periculum rei non traditae , pertinet :

- 1.º Si expresse in contractu conventum fuit, ut ad venditorem spectaret.
- 2.º Si venditor fuit in mora culpabili tradendi rem venditam; nisi apud emptorem eodem modo periret.
- 3.º Si ob non exactiorem diligentiam venditoris, res nondum tradita, culpa etiam levi perierit.
- 4.º Si res vendita ante traditionem, publicetur, sive confiscetur ob venditoris delictum.
- 5.º Si res sit vendita sub conditione, et ea pendente pereat.
- 6.º Si vinum, aut equus venditus est ad futuram explorationem.
- 7.º Si conditio contrahatur in scriptis, et res pereat, antequam venditio in scriptum redacta sit.
- 8.º Si vendatur res indeterminata; vel determinata, sed alternative; tunc enim si unus eorum moriatur ante traditionem, venditori perit, si uterque, primus venditori, secundus emptori.

De fructibus rei venditae nondum traditae conventioni standum, si adsit; aliter distinguendo difficultas solvitur: collecti fructus ante contractus perfectionem ad venditorem pertinent: post ejus perfectionem pendentes ad emptorem: non pendentes, sed post venditionem nati fructus ad emptorem quoque pertinere deciditur etsi de iis DD. dissident.

Quod dictum est de fructibus naturalibus, dicitur etiam de civilibus. Rei venditae accessiones, si per accidens rei accedant, non censentur venditae, secus, si ipsius rei venditae sint necessaria sequela, et effectus.

In rerum venditione contrahentes, se mutuo circumvenire valent usque ad justii pretii dimidium: verum hoc in conscientia admitti nequit.

Remedium, quo venditori succurritur, quando sit laesus ultra justii pretii dimidium, secus enim nulla datur actio, enim est vel ad rescissionem contractus vel ad pretii supplementum.

Casus in quibus etiam competit actio venditori laeso intra justii pretii dimidium; 1. si laesio proveniat ex dolo; 2. si pretium lege taxatum est; 3. si laesio contingat in contractu per procuratorem celebrato; 4. si contingat in aestimatione dotis; 5. si minor 25 annis laesus fuit.

Contractus, in quo laesio fit, ut rescindatur, vel pretium suppleatur stat per eum, qui decepit, rescissio; etsi bona fide utrinque celebratus sit.

Etiam emptori, qui a venditore ultra justii pretii dimidium laesus sit, hoc remedium datur.

Venditor laesus censetur quando rem quae valet 100 fl. vendat 49 vel minoris, non autem si 50, vel pluris.

Emptor laesus censetur, etsi controversia sit, quando plus, quam duplum dedit.

Variis in casibus remedium laesis non datur.

1.º Quando huic beneficio quis renunciavit specialiter, et expresse etiam juramento; excipitur, si laesio sit gravissima.

2.º Si defectum venditor, vel excessum pretii emptor donet.

3.º Si res empta casu fortuito perempta sit.

Contra tertium, qui oneroso titulo rem acquisierit, et bona fide, remedium hoc intentari nequit.

Ut laesus convenire queat laedentem; 1. laesio ultra justii pretii dimidium esse debet; 2. justum pretium est illud temporis contractus attendendum; 3. pretium in integrum dare, vel rescindere si emptor laesit; restituere si venditor pretii excessum debet, aut rescindere.

Si emptor bonae fidei contractum rescindere malit, rem cum fructibus probabilius est restituere non debere, secus si malae fidei, qui etiam ad id, quod venditoris interest, deceptum non esse, obligatur.

Huic remedio etiam in aliis contractibus vel lucrativis, vel onerosis locus est; excipitur contractus transactionis, in qua frequentior DD. opinio est ultra dimidium laesis beneficium istud non competere.

Tribus peculiaribus modis contractus emptionis resolvi potest, mutuo contrahentium consensu, et edictio edicto, et per retractum.

Potest mutuo consensu emptio venditio resolvi, *si res adhuc sit integra.*

Si res non amplius integra est, distinguitur; *in foro interno* sufficit nudum pactum emptoris, et venditoris; *in foro externo* praeter consensum requiritur, ut res in antiquum statum reducat per restitutionem pretii, vel mercis.

Ad contractus dissolutionem sufficit consensus tacitus, et praesumptus.

Sicut emptio dissolvi potest quoad totum, ita etiam quoad partem.

Si quid ematur pure, deinde ab eodem sub conditione, posterior emptio priorem non tollit, nisi in secunda clare appareat recessisse contrahentes a priori contractu.

Fructus nati inter initum, et dissolutum contractum pertinent ad primum emptorem, etsi dissolvatur venditio remedio L. 2. C. de rescin. vend.

Contra venditores, qui res vitiosas vendiderunt vi aedilitii edicti conceditur duplex actio, *redhibitoria*, et *aestimatoria*.

Actio redhibitoria est actio personalis, qua emptor, vel ipsius haeres, propter vitium, quo cognito rem non emisset, agit adversus venditorem et ejus haeredes, ut venditione in totum rescissa, rem redhiheat; recipiat, pretioque reddito omnia in integrum restituantur.

Aestimatoria est actio personalis, et bonae fidei, qua emptor, aut haeres ipsius, ob vitium quo cognito tanti non emisset, agit adversus venditorem, et ejus haeredes, ut quanto minoris rem emisset de accepto pretio restituat.

Redhibitoria agitur, quando empta fuisset, sed ob vitium, minori pretio.

Redhibitoria rescindit contractum omnino: aestimatoria tendit ad restitutionem pretii, quanto minoris rem emisset.

Tempus redhibitoriae est *sex menses utiles*, aestimatoriae *annus utilis*.

Ut emptori detur actio contra venditorem requiritur ob vitium rei emptae: 1. ut venditor sciverit rei vitium: 2. ut vitium sit latens: 3. ut sit vitium antecedens, non subsequens emp: vend. 4. ut vitium sit tale quod rei usum impediat, vel deteriorem reddat: 5. ut si res animata vendatur sit vitium corporis non animi, nisi hujus etiam in corpus redundet.

Si venditor in re vendita asseveret, et promittat alicujus qualitatis existentiam, quae non extat, redhibitoria tenetur, vel aestimatoria; si commendavit tantum, cessat edictum aedilitium.

Si vitii venditor ignarus sit, hoc edicto conventus, sufficit si restituat id quod minoris emptor rem emisset, si vitium scivisset: si gnarus omne damnum, et interesse etiam extrinsecum praeter pretium praestare debet.

Praeter actiones aedilitias, actionem ex empto etiam dari posse affirmant DD. sed restringenda est ad qualitates, quae edicto propositae sunt.

Retractus, est redemptio rei venditae eodem oblato pretio, jure sibi a lege vel consuetudine, aut vi pacti concessa.

Est vel *conventionalis* vel *legalis*: *legale jus retractus* aliud est *legale scriptum* aliud *consuetudinarium*.

Capita ex quibus conceditur jus retractus quinque sunt: 1. *propter dominium directum*; 2. *propter creditum*: 3. *propter communionem*: 4. *propter vicinitatem*: 5. *propter consanguinitatem*.

Jus retractus gentilitius competit consanguineis venditoris, et quidem ex pacto ut semper qui propinquior est, praefertur caeteris.

Qualitas consanguinitatis in retractu gentilitio ita requiritur necessario, ut hoc jus nulli alteri, vel competere vel cedi possit.

Retrahi possunt 1. bona immobilia, quae sc. a majoribus ad venditorem pervenerunt: 2. bona mobilia, si immobilibus cohaereant, aut simul cum iis veneant: 3. annui redditus etc.

Retrahens debet offerre pretium de quo inter extraneum, et venditorem rite convenit: 2. tenetur stare pactis contractui adjectis etc. 3. tenetur refundere impensas necessarias, et utiles ab emptore in rem factas.

Retrahere licet intra annum utile ab initio, et diem.

Jus retrahendi amittitur renuntiatione etiam tacita.

Locatio conductio est contractus bonae fidei, et solum consensu initus quo persona vel res aliqua alteri utenda, vel fruenda pro certo pretio, sive mercede conceditur, et ab eodem accipitur.

Locatio conductio differt ab omnibus contractibus, ut a mutuo in quo dominium transfertur, secus in locatione: etc.

Dividitur 1. in publica, et privata: 2. in perpetua, et temporali: 3. in regulari, et irregulari: 3. in locatione rei, et locatione facti: 5. in expressa, et tacita.

Contractus locationis, inire possunt omnes, qui facultatem habent emendi vendendi.

Prohibetur 1. ex causa quaestus clerici, et religiosi. 2. milites. 3. tutores, et curatores.

Si duobus res promissa fuerit, alteri tradita, ipse habebit: si neutri tradita, cui primo promissa potior erit.

Primus conductor rem sibi locatam sublocare alteri potest, dummodo ad eandem usum, et aequae idoneo conductor locetur.

Conductor inscio, vel invito locatore nequit *de jure* alium sibi socium in cubiculum a se conductum assumere: *consuetudine* secus est.

Locari possunt res omnes, quae hominum commercio exemptae non sunt.

Si res aliena locata sit, et conductori evincatur ad id omne quod interest locator tenetur.

Operae sunt vel *simplices*, vel *praegnant*: eae locari possunt, ut alterae si honestae, et mercenariae.

Communi DD. calculo recepta sententia est in perpetuum alteri locare operam suam quemque posse.

Nobiles operas subditorum suorum, quibus ipsi non indigent, aliis locare vel delegare nequeunt.

Nonnullae aliae res locari non possunt 1. *res propriae* ipsius conductoris: 2. *servitus praedialis* nisi locetur cum praedio: 3. *res fungibiles* praeterquam ad pompam, et ostentationem: 4. *jus cudendae monetae*: 5. *jurisdictio ecclesiastica*, non patrimo-

nialis, et temporalis : 6. res ecclesiarum etiam temporales si immobiles, vel mobiles praetiosae.

Locationis merces debet esse 1. *vera*, non ficta: 2. *certa* certitudine, vel absoluta, vel relativa : 3. *iusta*, ut equivaleat usui rei, aut operae hominis.

Merces locationis in *locatione operae, et rei non frugiferae* probabilius consistere debet in pecunia numerata : in *locatione rei frugiferae* consistere potest in re aliqua fungibili; etsi variae sint sententiae.

Jure novo res ecclesiae locari nequeunt sine solemnitate canonica ultra triennium, quod est accipiendum pro utili, et fructuoso; excipitur si constitutio haec non sit recepta vel contrario usu derogata, nam tunc ad novennium fieri potest.

Locationes rerum ecclesiae, invalidae sunt, ubi constet, ad triennium receptae initae ita sint, ut elapso triennio, renovatae censentur.

Locatio ejusmodi si individua est, itaque inita, ut ex mente contrahentium nonnisi pro triplicato triennio, vel novennio toto valeat, et tunc neque pro triennio, vel novennio valet; si dividua, itaque inita, et primo triennio finito, incipiat nova locatio, valet pro primo tantum.

Fructus, et redditus pertinentes ad ipsas ecclesias a praelato vel rectore ecclesiae ultra triennium non potest locari.

Fructus, et redditus beneficiales, qui ad mensam rectoris ecclesiae spectant, ultra triennium locari probabilius possunt.

Si facta est locatio fructuum pertinentium ad ipsas ecclesias legitime, et *secundum jura*, successor in dignitate vel officio locationi stare tenetur; si *contra jus* ligare successorem non potest.

Si locatio fructuum facta sit, qui spectant ad mensam praelati, ejusmodi locationi stare successor nunquam tenetur.

Successores universales stare tenentur locationi factae suis praedecessoribus, nisi in contractu appositum sit *quoad voluerit is qui locavit*.

Successor particularis regulariter stare contractu locationis a praedecessore factae, non tenetur: excipitur, quando locator, rei alteri locatae donatario vel emptori apposuit onus standi contractui a re facto in venditione, locatione; quando successor conductori saltem tacite concessit perseverare: etc.

Ex parte locatoris triplex nascitur obligatio 1. tenetur praestare liberum rei locatae usum, vel operas exhibere convento tempore, et modo: 2. non potest ante tempus rem locatam revocare:

3. conductori solvere expensas utiles, aut necessarias, si fecerit in rem conductam.

Locator inquilinum, etiam iuvitum ante tempus locationis finitum expellere potest quinque casibus :

1. Si de hoc inter ipsum, et inquilinum convenit :
2. ex causa superveniente, et antea non praevisa :
3. si post aedium locationem urgeat necessitas refectionis ; sed hoc, et altero casu pensio pro rata temporis remittenda :
4. si conductor in re sibi locata perverse versatus sit :
5. si conductor non solvat pensionem ; et cessaverit per biennium Jure Can: tunc judicis auctoritate expellendus, antea nequit.

Locator totam pensionem exigere nequit, si re locata uti conductor non possit ob impedimentum ipsius locatoris, quod si justum sit, tenetur ad remissionem mercis, vel restitutionem pro rata temporis ; si injustum neque merces ei debetur, sed et ad interesse tenetur.

Si *tertius aliquis* impedivit, nec locator, cum possit non prohibuit ad interesse obstringitur : secus si non potuit, quo ad mercedis remissionem pro rata.

Si impedimentum accadat ex parte rei conductae, liberatur conductor a pensione solvenda pro tempore, quo re uti nequit.

Si ob sterilitatem, vel alium casum fortuitum magna clades sit illata, locator conductori pensionem regulariter debet remittere pro rata damni, secus, si parvum damnum.

Pro rata damni pensio remittenda arbitrio judicis, qui, deductis expensis cognoscat fructus tam exiguos superere, ut non aequent dimidiam partem pensionis.

Varii sunt casus in quibus nihil de pensione remittitur, ut 1. si cum conductore de remissione non petenda expresse conventum sit :

2. si clades accidit culpa ipsius conductoris, aut servorum etc.

Fructuum ubertas ex industria, vel opera conductoris, sive ex fundi bonitate si proveniat, augeri non debet pensio; utique si ex casu fortuito.

Obligatio conductoris triplex est: 1. solvere mercedem integram 2. in tempore convento rem in specie restituere, et resarcire damna etc.

Conductor de levissima culpa non tenetur, exceptis nonnullis casibus. Si ex incendio damnum evenit, et ignoratur an culpa, vel casu, locatori imponenda est probatio, etsi multi in diversas abiunt sententias.

Si per conductorem stet, quominus locator operae operas suas exhibeat

tenetur ad integram mercedem solvendam, modo operae alteri non sint locatae, nec solutae.

Si per locatorem, tenetur conductori ad id quod interest operas non esse praestitas.

Si impedimentum aliunde proveniat, videtur locator operae nullam posse a conductore mercedem exigere, quamvis a nonnullis distinguitur.

Locatio conductio finitur varii modis ut ex. g. mutuo consensu contrahentium si locator rem locatam alicui donaverit, vendiderit, legaverit etc.

Morte locatoris, vel conductoris locatio non finitur.

Ex justa causa ante finitum conductionis tempus conductor recedere potest, invito locatore, nec pensionem ultra solvere cogitur, imò remittenda ei est pro rata temporis, quo re uti non licuit.

Conductor discedens expensas ordinarias deducere nequit; extraordinariarum *necessarias et utiles*; voluptarias, tantum si tolli possunt sine deterioratione rei conductae.

Secundus conductor mercedem solvere potest tam primo locatori, cum modo ei jam solutum non sit a secundo; et hoc in casu ab utroque liberatur; tam secundo locatori.

Emphyteusis est contractus juris gentium nominatus, bonae fidei solo consensu constans, quo res immobilis cum translatione domini utilis, retento directo, in perpetuum, vel ad tempus alicui utenda fruenda conceditur, cum onere certae pensionis reatis domino directo certis temporibus persolvendae.

Ab omnibus contractibus differri emphyteusis ex solo definitione dignoscitur.

Si dubitatur quo jure solvatur pensio, censuali, an emphyteutico, juxta regionis morem contractus communiter reputatur; aliter ex conjecturis deciditur, quas eliciendas putamus ex vocibus in instrumento repertis, sive *venditionis*, vi cujus pro censuali habetur; sive *laudemii*, et emphyteusis reputabitur.

Emphyteusis divisiones sunt: 1. *ecclesiastica* cujus dominus ecclesia est, et *laica* quae in re profana constituta est: 2. *Nova*, et *vetus* 3. *In haereditariam, non haereditariam, et mixtam*: 4. *In perpetuam, et temporalem*.

Emphyteusim concedere possunt omnes, quibus praeter dominium competit libera rerum suarum administratio, et alienandi facultas.

Praelatus in emphyteusim ecclesiae fundum sine juxta causa, et sine solemnitatibus dare nequit; utique si de re modica, et parum utili agatur.

Fundus in emphyteusin datus, et quacumque ex causa ejus dominium utile ad ecclesiam reversum sit, a praelato sine capituli consensu, et aliis juris solemnitatibus, iterum concedi alteri in emphyteusim potest, modo eadem causa sit concedendi, quae olim erat.

Concessio in emphyteusin, aut feudum a praelato est facienda eodem modo, et non minus ecclesiae utili, quam olim facta erat.

Emphyteusin accipere possunt, qui contrahere, aut contrahendo obligari queant.

Si emphyteusis est ecclesiastica magis attendi debent ss. canones, quam leges civiles, nisi ab ecclesia approbatae, aut usu receptae sint.

Praelatus emphyteusim, quae ad ecclesiam reversa est potest consanguineis suis concedere, modo omnia bona fide, et cum evidenti ecclesiae utilitate agatur.

Dominus rei emphyteuticae, finita generatione pro qua concessa fuit, aut alio modo ad ecclesiam reversam, tenetur dare cognatis ultimi emphyteutae, si petant; eosque preferri extraneis, si emphyteusin rursus concedatur, et non pro se, aut suis reservare velit.

Laicus qui ab ecclesia, vel alio, a tributis et similibus oneribus exempto, praedium in emphyteusin accepit, a tributorum etc. onere etiam ipse exemptus est, quamvis, qui negant non desint.

Si emphyteusis perpetua concessa sit sine aliqua temporis restrictione, modus concessionis inspiciendus; an videlicet *concessa sit pro se et filiis*, quo casu, succedere possunt etiam foeminae.

Si concessa sit *pro se, et haeredibus* quibuscumque; vel alia simili particula, etiam ad extraneos transit.

Si simpliciter *pro se, et haeredibus* DD. distinguunt inter emphyteusim laicam, et ecclesiasticam: verum hoc in casu utraque ad extraneos asseritur transire, adhibitis in ecclesiastica solemnitatibus.

Si *concedatur simpliciter nulla facta mentione expressa haeredum, aut filiorum*, censetur emphyteusis familiaris, et ex providentia, cui soli filii, et descendentes succedunt, etsi haeredes non sint, vel repudiarint.

In *emphyteusi laica* succedere possunt naturales, deficientibus legitimis, si tempore contractus jam existebant; secus, si qui eam accepit non habuit tempore illo contractus.

Ecclesiastica emphyteusis nunquam censi debet concessa illegitimis,

etiamsi legitimati sint rescripto principis, nisi aperte id expsesum fuerit.

Si emphyteusis sit simpliciter haereditaria, uni liberorum in dotem dari, aut praelegari potest.

Si et pacto providentia primum emphyteusis accepta sit ab emphyteuta, consensu domini uni filiorum praelegari potest; secus si antiqua sit emphyteusis.

Si emphyteuta religionem profiteatur stabilium bonorum et reddituum incapacem, succedunt sequentes vocati, juxta emphyteusis concessionem; si capacem, succedit monasterium in emphyteusi haereditaria: in ea non haereditaria, quamdiu vivit religiosus professus, illius utilitatem habet.

Obligaciones quae nascuntur, ex contractu emphyteutico, ex parte Domini directi sunt, translationem possessionis rei emphyteuticae, ejusque liberum usum cum utile rei dominio in accipientem: ex parte emphyteutae, ut utatur fruatur arbitrio boni viri, ut in recognitionem domini solvat annum canonem, etc.

Impendia, quae ad fundi conservationem pertinent praestare emphyteuta debet: quae ad restaurationem, si absque culpa emphyteutae, dominus directus praestare tenetur.

Ob sterilitatem, aut alium casum fortuitum pensio non remittitur, si exigua sit, secus, si ea fructibus respondeat.

Pensio quae imponitur emphyteutae fructibus adaequare potest, deductis expensis, et habita ratione laudemii; plerumque minor, et modica est.

Variis casibus laudemium non debetur, ut e. g. quando haeres necessarius accipit rem emphyteuticam titulo haereditatis, quando plures haeredes eam inter se dividant; etc.

Ut emphyteutae liceat emphyteusim vendere, domino directo denuntiare debet; post hanc denuntiationem duos menses expectare debet, si statim non respondeat, antequam vendat; ut non vendat iis qui emere prohibetur.

Si aliter vendat emphyteuta expelli potest, et emphyteusim in commissum cadit ipso jure.

Non requisito domino rem emphyteuticam vendi licet 1. si in ipsa investitura conventum sit, ut liceat vendere 2. si concessa ita sit. *pro se, et aliis quibus ipse dederit.* 3. si dominus a novo emphyteuta pensionem accipiat. 4. si dominus directus sit fiscus. 5. si socius vendat socio.

Ut emphyteuta incurrat poenam privationis, ob venditionem rei emphyteuticae sine domini consensu requiritur 1. ut sit secuta rei traditio, etiam ficta; 2. ut alienatio sit vera; 3. ut non sit

alio capite invalida quam quod inconsulto domino directo facta sit ; 4. ut alienatio sit pura , non conditionalis.

Alienari potest irrequisito domino emphyteusis , donatione , permutatione etc.

Emphyteusis finitur 1. lapsu temporis , ad quod concessa. 2. Extincta generatione , ad quam data est emphyteusis ; 3. totali interitu rei emphy: 4. si emph: alienet non servatis conditionibus: 5. si predium emph: notabiliter culpa etiam levi deterioratur: 6. si canonem , in laica biennio, ecclesiastica triennio emph: non solvit in recognitionem domini.

In poenam commissi cadit emph: si solutio culpabiliter per biennium aut triennium sit omissa.

Jure suo non cadit emph: non solvens canonem 1. si proprietarius solutionis omissionem dissimulet, et emphyteusim non revocaverit: 2. Si ipse debitor emphyteutae sit: 3. si pensio non solvatur ob probabilem ignorantiam , vel aliam justam causam: 4. si fructus tam modicos ex re emph: percepit ob sterilitatem etc.

Mora purgari potest tam in emph: eccles; tam in laica in qua ex aequitate solum ; et intra tempus purganda arbitrio iudicis statuendum.

Post moram , dominus directus recipiens canonem futurum sine protestatione sibi salvum velle jus expellendi emph: caducitas remissa censetur ; si praeteritum DD. dissident.

Permutatio est contrarius innominatus , juris gentium , bonae fidei , re et consensu constans , quo res alia lege datur , ut vicissim altera reddatur.

Differt permutatio ab emptione ; vend: quia haec perficitur solo consensu; illa re, et in multiplicibus aliis.

A mutuo in quo spectatur primario utilitatem debitoris ; exigit intervallum aliquod temporis inter traditionem rei mutuatae , et solutionem ex mutuo etc.

A precario , commodato , locatione , emphyteusi , quia in his usus solum , vel dominium utile ; in permutatione etiam directum transfertur.

Res omnes permutari possunt , si propriae permutantium sint , positae in humano commercio , nec alienari prohibita.

Permutationis effectus sunt , ut ab una parte re accepta , alteri promissa alia tradatur ; ut dominium hinc inde transferatur ; ut rebus integris , uterque poenitere possit ; ut actione praescriptis verbis agatur.

Actio praescriptis verbis competit , quando unus permutantium contractum rei suae traditione implevit ; sed et ipse poenitere potest.

Jus poenitendi etiam ad haeredes transmittitur, etsi controversia sit. Si ex parte alicujus permutantis res tradita sit, ut invicem alia ab altero accipiatur, et haec antequam tradatur pereat, periculum ejus est, qui nihil tradidit; et alter rem traditam repetere potest.

Permutatio rei spiritualis pro temporali fieri nequit, sine simoniae crimine.

Res purae spirituales inter se permutari possunt; secus si una res ex permutandis mixta sit; *excipitur*, nisi temporale sit separabile.

Si utraque res sit spiritualis mixta, permutari inter se possunt, dummodo eodem modo utrumque connexum sibi temporale habeat.

Res *mobiles* ecclesiae non *pretiosae* permutari licet.

Ut mobiles pretiosae et immobiles permutentur, requiritur justa causa et solemnitates a jure praescriptae ad earundem alienationem.

Utilitas ecclesiae evidens requiritur ad permutationem rerum ecclesiae.

Jure, et praxi curiae romanae consideratis, solemnitates ad valorem permutationis necessariae sunt, etiamsi haec fiat inter duas ecclesias.

Ecclesiae, vel ipsa beneficia, si teneantur jure proprietatis, et incorporationis vendi nequeunt; ex justa autem utilitatis causa, et accedente superioris auctoritate, permutari tamen per se, tum quoad possessiones eis annexas possunt.

Etiam ecclesiae, et beneficia in titulum obtenta permutari possunt si conditiones a jure requisitae observentur.

Permutatio ex jure canonum simoniaca censetur, si absque superioris auctoritate facta sit.

Qui sic permutant sine sup: author: excommunicationem majorem incurrunt.

Beneficia in quibus permutantes certum jus quaesitum habent ordinarie omnia permutari possunt.

Beneficia quae cum aliis permutari nequeunt sunt, 1. *beneficia unita* alicui ecclesiae, monasterio, vel alteri beneficio: 2. *beneficia reservata Summo Pontifici* a quo tantum permitti potest: 3. *beneficia*, ad quae permutans solummodo habet jus personale seu ad rem per praesentationem etc: 4. *beneficia litigiosa* 5. *beneficia quocumque modo amissa*: 6. *beneficia solum expectata*.

Beneficium cum pensione temporali nullo modo permutari permittitur, utique cum clericali, et ecclesiastica.

Permutari non licet beneficium cum alio jure diversi ordinis.

Unum cum pluribus, plura cum uno si compatibilia inter se sint ordinarii author: permutari possunt.

Etiam inaequalia vel quoad spiritualia, vel in temporalibus permutari invicem super: author: possunt.

Si beneficia permutata sint inaequalia, excessus unius pecunia, vel alia re temporali permutari nequit.

Nequidem compensatio fieri potest, quando beneficia permutata sint inaequalia quoad temporalia, quod unum sit pinguius altero.

Superioris authoritas requiritur ad faciendam beneficiorum permutationem quia benef: eccles: sine canonica institutione obtineri non possunt: quia non possunt clerici libere de beneficiis suis disponere: et ecclesia omnes pactiones circa beneficia horret.

Authoritate superioris permutatio facienda nempe 1. summi pontificis qui semper cum omnibus episcopis concurrit. 2. vel episcopi proprii loci, quo beneficium situm est: 3. vel capituli sede vacante; excipitur in his quae ad episcopum solum spectant: 4. vel praelati, qui distinctum habet territorium, ab ordinarii jurisdictione exemptum.

Alii praelati qui jurisdictionem quasi episcopalem non habent auctoritatem permutationi praestare nequeunt ex sententia probabiliori, ac in praxi tutiori doctrina.

Ut episcopus vel alius praelatus permutationem permittere possit, requiritur

1.º Beneficia sita esse debent in ipsius dioecesi.

2.º Requiritur consensus illorum; qui jus nominandi, praesentandi, eligendi, et conferendi beneficia permutanda habent.

3.º Beneficia permutanda debent esse talia, quae sint permutationi obnoxia etc.

Gratia expectativa non impedit permutationem.

Iusta causa necessitatis, vel utilitatis requiritur ad faciendam beneficiorum permutationem.

Utilitate, vel necessitate ecclesiae suadente, potest episcopus motu proprio clericum ab una ecclesia transferre ad aliam, vel illum cogere ad faciendam permutationem.

Resignatione ab uno jam facta, si alter permutationem nolit, vel non possit beneficium suum resignare, is qui resignavit, beneficium repetere potest, nec nova collatione opus est; etsi tutior, et communior contraria sententia.

Ad valorem permutationis requiritur, ut uterque habeat jus in beneficio permutato.

Feudum definitur, *benevola, libera, ac perpetua concessio rei immobilis, aut ei aequivalentis, qua illius dominium utile, pro-*

prietate retenta sub obligatione fidelitatis, et servitii, seu obsequii personalis exhibendi transfertur.

Feudum est contractus reciprocus, quia obligationem ultro citroque inducit: et dominus directus obligatur 1. ut vassallo conferat investituram in re feudali: 2. ut damnum resarciat, quod ex dilatione investiturae vasallus sustinuit: 3. ut consilium, et auxilium vasallo praestet.

Vasallus obligatur 1. ad fidelitatem domino exhibendam: 2. ad servitia seu obsequia personalia: 3. ad curam rei feudalis: 4. ad petendam renovationem investiturae si mutatio fiat domini directi intra annum.

Hic contractus est consensualis, nominatus, etsi nonnullis displicet, et bonae fidei.

Feuda sunt diversissimi generis, et dividitur in *proprium*, seu *rectum*, et *improprium*, seu non *rectum*: 2. in *nobile*, et non *nobile*; nobile subdividitur in regale et non regale: 3. in *novum*, et *vetus* quod subdividunt in paternum; et avitum, seu simpliciter antiquum 4. dividitur in feudum *ligium*, et non *ligium*: 5. in feudum *ecclesiasticum*, et *saeculare*: 6. dividitur in *masculinum*, et *foemininum*: 7. in *haereditarium*, *gentilitium*, et *mixtum*: 8. in *perpetuum*, et *temporale* etc.

In feudum res tantum immobiles, et quae his cohaerent, vel iisdem aequiparantur dari possunt.

Res solo adherentes in feudum concedi possunt seorsim a fando, dummodo utiles sint.

Castro a *privato* in feudum dato, etiam territorium totum censetur datum; secus si a *principe*.

Integro territorio in feudum dato, transit etiam jurisdictio.

Antiquitus feudo contulerunt solus imperator, rex. et qui magistratum creandi potestatem habent etc. nunc ii omnes qui rerum suarum administrationem habent.

Minor bona sua in feudum per se, et primum dare nequit.

Filius familias de suis *bonis castrensibus*, et *quasi*, et de *peculio irregulari* feudum facere potest.

Clerici de bonis patrimonialibus, vel quasi; ecclesiae, sive praelati de temporalibus feudum constituere possunt.

Si constat, quod res de qua infeudanda agitur, aliquando legitime infeudata fuerit, etsi post breve tempus ad ecclesiam revertatur, rursus infeudari poterit absque solemnitate: si dubium sit, exigitur ut 40 saltem annis in feudum res illa concessa sit.

Res feudales ad ecclesiam reversas capitulum sede vacante denuo infeudare potest, si ad solam capitulum in feudum dari spectet.

Praelatus rem feudalem ad ecclesiam reversam denno infeudare potest, sed modum infeudationis prius decretæ servare debet.

Praelatus infeudationem rei feudalis promittere in casum aperitionis potest.

Si antecessor praelatus feudum alteri promisit, cum capituli consensu in aperitionis casu, successor tali promissione tenetur.

Feudum sibi ipsi in re sua quisque constituere potest.

Omnes feudi capaces accipiendi sunt qui jure non prohibentur.

Sic etiam foeminae, furiosi, prodigi, surdi, muti, et coeci, ac servi etc.

Excipiuntur, heretici, apostatae, excommunicati, banniti, rei criminis laese maj: aut horum filii etc.

Clerici saltem saeculares feudorum recipiendorum per se loquendo incapaces non sunt.

Religiosi professi feudorum, quantumvis laicalia illa sint, modo servitium personale cum statu ecclesiae: et relig: incompatible nullum exigant, capaces sunt.

Si aliquis religiosus factus sit episcopus, et ad ipsum devolvatur feudum capax erit si servitium compatibile exigit.

Feudum acquiri potest variis modis, vel inter vivos, ut pacto, investitura, donatione, emptione, permutatione, praescriptione, vel mortis causa.

In feudis successio tantum ab intestato datur excipitur nisi dominus consentiat etiam ex testamento vel feudum sit haereditarium.

Ut quis in feudo succedere possit requiritur, ut sit habilis ad officia, et servitia praestanda.

Infames a successione feudi repelluntur, si ei annexa dignitas sit. A successione feudali excluduntur ascendentes, sed exceptiones patitur.

In feudo succedunt solum filii ex legitimo matrimonio naturaliter procreati.

Legitimati solummodo per subsequens matrimonium ad successionem in feuda nunc admittuntur.

Filius repudiata patris haereditate, neque in feudo ex pacto, et providentia succedere potest; ulique agnati.

Regulariter, et ordinarie etiam foeminae repelluntur a feudorum successione.

Foemina semel admissa ad feudi succ. nato postea masculo, non tenetur restituere.

Clerici in feudo suo modo succedere possunt: de clericis vero in sacris constitutis, et religiosis professis observandam esse consuetudinem legitime introductam.

Religiosus professus succedere potest in feudo si monasterium, aut religio, in qua ille professionem emisit successionis in bona temporalia capax sit, et hoc in casu utilitatem ex feudo percipit, quamdiu professus vivit.

Ad successionem in feudo vocantur primo loco descendentes seu liberi defuncti Vasalli 2. his deficientibus, si feudum antiquum sit, succedunt collaterales ex primo acquirente 3. iis etiam deficientibus ad dominum directum redit.

Investiturae renovatio peti debet si mutatur persona domini, et persona Vasalli.

Arbitrarium est tempus intra quod renovatio petenda, si feudum sit novum: in antiquo intra annum, et diem.

Sine Domini consensu feudum alienari nequit, et si fiat invalida alienatio est, et vasallus feudum perdit etc.

Feudum amittitur ex persona vasalli, ex persona domini, vel ex re ipsa.

Et re ipsa extinguitur, totali interitu rei feudalis

Ex persona Domini finitur decedens haerede non relicto; et si in vasallum delinquat ipse dominus.

Ex persona vasalli, ob culpam, vel haeredum deficientiam.

Ob culpam, vel aliquid committendo contra dominum, vel aliquid omittendo.

In multis casibus ob non petitam investiturae renovationem praescripto tempore feudum non amittitur, ut si vasallus, qui passus est elabi tempus, sit minor 14 annis: si vasallus juste ignoret casum evenisse, quo debeat investituram petere etc.

Vasallus a poena caducitatis non excusatur, si poenitentia ductus, feudum male alienatum in continente recuperaverit.

Ut feudum amittatur sententia condemnatoria opus est.

Amisso feudo novo ob delictum ad dominum, convenit inter DD.redit.

Pignus conventio est, qua res aliqua obligatur creditori in securitatem debiti.

Consistit in aliqua re mobili, et re perficitur; hypotheca autem in immobili, et sola conventionione perficitur.

Pignus seu hypotheca est vel *expressa* vel *tacita*; *expressa* vel est *generalis*, vel *specialis*.

Hypotheca tacita, est *conventionalis*, vel *legalis*, quam leges citra ullum hominis factum in favorem quorundam creditorum imponunt rebus, ut *minores* et *pupilli* in bonis tutorum, vel curat. habet. *uxor.* in bonis maritis etc.

Pignus dividitur etiam in *voluntarium* et *necessarium* quod auctoritate seu imperio magistratus constituitur.

Res omnes , quae vendi vel alio modo alienari possunt hypothecae subijci possunt , ut mobiles et immobiles , res quae extant , et quae sperantur, actiones et jura, usufructus, feuda cum consensu domini nomina debitorum.

Quae absolutae , et per se ipsas prohibentur vendi oppignorari prohibitum est.

Hypotheca in ecclesiasticis bonis generalis, si justa causa hoc exigat, vel suadeat , praelatis jure tam antiquo , quam novo licita asseritur, et ab iis fieri etiam sine solemnitatibus alias requisitis.

Omnes pignori dare qui contrahere vel alienare possunt; excipitur; maritus, qui fundum dotalem, etiam uxorem consentiente obligare nequit; tutores, vel curatores res pupilli, minoris immobiles, aut pretiosas sine judicis decreto; procurator; qui habet generalem administrationem non liberam.

Regulariter omnes pignus accipere possunt, modo facultatem contrahendi , et se ipsos obligandi habeant.

Debitor tenetur creditori statuto tempore pignus tradere : ante solutionem vel satisfactionem repetere nequit : in eo conservando si expensas nonnullas creditor fecerit solvere eas debitor tenetur.

Creditor obligatur ad pignoris custodiam , et levi culpa tenetur: 2. uti pignore prohibetur: 3. si totum debitum solutum sit creditori illico pignus reddere tenetur: fructus etiam meliorationes , et accessiones.

Jus creditoris in eo est , ut satisfactionem quaerere sibi potest ; si debitor non solvat intra tempus , a quocumque possessore illud vindicare.

Creditor rem sibi oppignoratam , nonnullis observatis , alteri oppignorare potest.

Si constituto tempore creditori solutum non sit post unam denunciationem pignus ipse vendere potest ; idem si adsit pactum de non distrahendo , hoc vero in casu post trinam denunciationem vendere licet.

Debitori post solutum debitum ad pignus repetendum cum fructibus etc. datur actio pignoratitia directa personalis contra creditorem ejusve haeredes.

Creditori datur actio pignoratitia contraria ; datur etiam actio serviana si ipse praedium rusticum locavit; in aliis rebus immobilibus, hypothecaria.

Variis modis pignoris obligatio dissolvitur, 1. solutione debiti vel satisfactione. 2. oblatione et depositione pecuniae. 3. remissione debiti expressa , vel tacita. 4. judicis sententia. 5. alienatione pignoris cum consensu cred. 6. interitu totali rei oppignoratae

Antichresis est conventio, qua creditori in vicem usurarum ex fundo oppignorato fructus percipere permittitur, jure civili, haud vero canonico, quo in sortem computari debent.

Pactum legis commissoriae tunc datur, quando si debitum intra statum tempus solutum non sit, conventio est, ut pignus pro eo datum committatur et transeat in dominium creditoris; sed pactum hujusmodi prohibitum est, et si contractui adjectum ipso jure nullum est.

Valida est conventio, si debitum intra statum tempus solutum non sit, pignus sit venditum, et creditori justo pretio emptum: imo si desint verba *justo pretio* sed subintelligantur, valet conventio.

Pactum legis commissoriae etsi in continenti, vel intervallo appositum; etsi juramento firmatum; vel legis beneficio prohibentis tale pactum debitor renunciaverit, nullimode valet.

Ususfructus jus est utendi fruendi alienis rebus salva earum substantia. Usufructuarius cavere proprietatis Domino debet in vero usufructu se usurum, fruiturum salva rerum substantia; in quasi se eo finitum tantundem restituere.

Cautio ab usufructuario praestanda, potest esse vel pignoralitia, vel fidejussoria.

Cautio juratoria, praestanda nec ne ab inope usufructuario arbitrio judicis remittendum.

Omnes cautionem praestare debent: excipitur, pater in bonis filiis adventitiis; fiscus; usufructuarius; cui in diem certum proprietatis relicta est.

In omni usufructu cautio praestari debet, nec remitti potest a testatore, utique ab haerede, vel si constitutus usufructus contractu inter vivos sit.

Fidejussio est contractus, in quo quis promittit se soluturum quod debet alius, si debitor principalis non solvet.

Fidejussio sine obligatione principali, cui accedat non subsistit.

Divisiones fidejussionis sunt 1. *necessaria*, quae a lege, vel magistratu exigitur, et *voluntaria*: 2. *judicialis*, et *extrajudicialis*: 3. *principalis*, et *succedanea*, qua fidejussor fidejussori intercedat: 4. *simplex*, et *indemnitas*: 5. *idonea*, et *non idonea*.

Fidejussores in omnibus contractibus, et obligationibus tam naturalibus, quam civilibus, item de iis, quae ex delicto proveniunt, si civiliter agatur, adhiberi possunt.

In tantum obligari se fidejussores possunt in quantum rei principales; in plus de jure nequeunt.

Si fidejussor in plus se obligat, quam debeat debitor principalis, fidejussoria obligatio tollitur quoad excessum.

Omnes fidejubere possunt, nisi specialiter prohibentur ut 1. pupilli sine tutoris, et minores sine curatoris, si habeant, autoritate: 2. servi sine jussu Domini: 3. milites, qui in castris atque expeditione versantur: 4. religiosi sine consensu praelati: 5. praelati, sed cum aliqua exceptione: 6. mulieres nec pro marito, nec pro quolibet.

In nonnullis casibus mulieres fidejubere possunt, ut si intercedat apud creditorem minorem; si in dotem alterius aliquid fidejusserit etc.

Si mulier beneficio S. C. Vellejani renuntiavit, et antequam renuntiaret de eodem sufficienter fuit edocta, sententia in praxi receptissima, ac verior in theoria est, ut illius S. C. beneficium non prosit.

Fidejussor tenetur ex obligatione sua ad solvendum id, pro quo fidejussit.

Creditor nunc convenire ante fidejussorem, reum principalem debet ob beneficium ordinis a Just: fidejussoribus concessum. excipitur nisi huic beneficio specialiter fidejussores renunciaverint; si debitor a provincia longe absit; vel lateat; si sit difficilis conventionis; si notorie non sit solvendo etc.

Si expresse singuli fidejussores in solidum se obligarunt, in solidum tenentur, sed uti possunt beneficio divisionis.

In sex casibus beneficio isto uti nequeunt: 1. si caeteri confidejussores non sint solvendo: 2. si intercesserunt pro uno tutore rem pupilli salvam fore: 3. quando falso, ac temere se intercessisse inficiati sunt: 4. si quis pro alio cum muliere intercessit: 5. si quis beneficio divisionis renuntiavit: 6. cum hoc beneficio fidejussores non juventur ipso jure, sed ope exceptionis.

Si fidejussor nec ordinis, nec divisionis beneficio uti valet, ipsi superest beneficium *cedendarum actionum*.

Absque hac cessione fidejussori solidum solventi nulla competit actio adversus confidejussores.

Fidejussor ab obligatione sua generaliter ante solutionem debiti liberari nequit: excipitur, si debitor culpabiliter solutionem protrahat; si incipit labi facultatibus etc.

Fidejussio finitur, solutione debiti; si creditor fidejussori obligationem remittat; si etc.

Solutio est *rei debito loco, et tempore creditori facta redditio*.

Si certus locus solutioni adjectus non est, tunc in *contractu mere*

gratuito ibi solutio facienda, ubi primum res erat: in *contractu oneroso*, si aliud pro alio praestatur, ibi solutio, ubi rei traditio secuta est; si idem reddendum, quod acceptum, ibi redditio, quo res est accepta.

Tempus solutionis vel erit conventum, vel quando creditor petat; nisi debitum descendat ex delicto.

Si quis solvit debitum, quod est solvendum in diem incertum, an non extitutum, condictio indebiti ad repetendum habet.

Ex parte rei, quae solvitur, requiritur, ut solvatur idipsum, quod debetur: 2. ut solvatur res propria debitoris, si ejus obligatio ad dandum tendat: 3. ut solvatur totum illud, quod debetur.

Solutio fieri potest in quacumque specie currentis, et valentis monetae.

Promissor facti praecise probabilius obligatur ad factum ponendum, nec satisfacit offerendo interesse, si facti praestationem urgeat creditor.

Solutio fieri potest ipsi creditori, si rerum suarum administrationem habeat, procuratorive ejus speciali mandato habenti; aliter administrationem non habens tutori, ejusve curatori cum judicis decreto, plenissimam impetrandi causa liberationem etc.

Praestari potest solutio vel per ipsum debitorem si administrationem rerum suarum habeat, per procuratorem debitoris mandato speciali instructum, vel per quemcumque alium etiam ignorante, et invito debitore.

Creditor autoritate propria ex bonis debitoris solutionem sibi praestare nequit, sed tempus expectare, et non solvente debitore, judicem adire debet.

Ut omnes molestias debitor effugere possit, omnia bona sua creditoribus dimittere debet, et promittere se satisfacturum aliis obvenientibus bonis.

Carcerem non effugiunt bonorum cessione; 1. qui ex aliquo delicto mulctam pecuniariam debent: 2. qui spe cessionis debita contraxerunt: 3. qui in fraudem creditorum alienarunt: qui bona sua luxuriose consumpserunt: 5. qui beneficio cessionis renunciarunt.

Qui privilegium competentiae habent, ultra id quod facere possunt, conveniri nequeunt; ut parentes adversus liberos, et vicissim: donator donatario: socii omnium bonorum adversus socios: maritus, si conveniatur ob dotis restitutionem: uxor, si conveniatur a marito ex dotis promissione: clerici, et alii.

Ut clericus competentiae beneficio fruatur, requiritur 1. ut ob inopiam solvere nequeat: 2. de ea constet: 3. ad eam redactus

sua culpa non sit : 4. ut conveniatur in causa civili : 5. actione personali : 6. debitum fateatur : 7. cautionem idoneam de solvendo praestet , si ad pinguiorem fortunam pervenerit.

Clericos , abjectis clericatus indiciis, si pro laicis publice se gerant, vel conjugati sint privilegio competentiae frui negatur, sed DD. non conveniunt.

Non omnes hoc privilegio gaudent ut 1. qui tempore contractus se esse clericum negavit: 2. si bona propria occultavit: 3. si sit suspectus de fuga: 4. si coram iudice falso negavit debitum.

Renuntiatio clerici huic beneficio nulla est, etsi juramento confirmata.

Nequidem renuntiare possunt illi, quibus hoc priv: ob reverentiam competit.

Fidejussores hoc privilegio debitorum gaudientium non fruuntur.

Successor in praelatura, debita nomine ecclesiae pro necessitate vel utilitate ejusdem contracta solvere tenetur, nec creditor probare censetur.

Si debita ab antecessore contracta sint pro necessaria, et decenti sustentatione personae suae, pro valetudinis reparatione, pro ejus imo defuncti sepultura, successor solvere tenetur; haud est de reliquis.

Indebitum est, quando solvitur id, quod nec naturali, nec civili obligatione debetur.

Si quis spe numerationis futurae chirographo suo fateatur numeratam esse pecuniam, quae non est numerata, civiliter est obligatus, haud naturaliter.

Si quis sciens solvit, quod nec naturaliter, nec civiliter debitum erat, condicere nequit.

Non solum per errorem facti, sed et juris indebitum solutum repeti potest.

Qui solvit, quod civiliter indebitum, naturaliter debitum erat repetere nequit, secus si civiliter debitum, naturaliter indebitum.

Jus repetendi indebitum extendit se 1. ad eum qui dubitans, an debitum sit solvit: 2. ad eum qui solvit, quod promisit sub conditione incerta de futuro, aut in diem incertum: 3. etsi id quod solutum est non amplius extet: 4. ad eum qui etiam alieno nomine indebitum solvit.

In aliquibus casibus repetitio indebiti non conceditur ut 1. quando solutum fuit a sciente se non debere; 2. quando solutum fuit ex causa pietatis, ex qua putabatur debitum; 3. quando transactum fuit litis causa sine dolo: 4. quando ex causa jurisju-

randi solutum est: 5. quando solutum est vi sententiae, quae transiit in rem iudicatam.

Conditio indebiti competit etiam ei, qui eidem renuntiavit etiam iuramento.

Primus solutionis effectus est, rei solutae dominii translatio in creditorem.

Secundus, liberatio per solutionem omnium obligationum.

Tertius, res soluta praesumitur fuisse debita.

Debitor post solutionem, securum se reddit chirographum repetendo, si dedit, *vel quietantiam* a creditore petere curet.

Si quis duobus de causis, pluribusve debeat, et solvit nil expri-
mens, qua de causa, intelligitur voluisse duriores dissolvere.

Si unum debitum sit accessorium, alterum principale, quod solutum est pro accessorio censetur.

Donatio definitur *liberalitas*, quae nullo jure cogente exercetur.

Ad essentiam donationis requiritur 1. ut donans potestatem donandi habuerit; 2. ut voluerit donare; 3. ut voluntatem istam signo aliquo externo manifestarit donatario; 4. ut donatio acceptata fuerit a donatario.

Donatio quomodocumque sufficit declarari, modo indubia sit.

Varii sunt casus in quibus donatio praesumitur: ut si dives aliquid det exiguum: inter dantem et accip: vinculum sanguinis, vel amicitiae intercedat: si creditor reddat chirographum debitori: si sciens indebitum solvit etc.

Donatio, vel promissio nullam in promittente obligationem parit antequam acceptetur.

Ut valeat donatio facta ecclesiae, vel ad aliam piam causam non requiritur acceptatio administratoris ecclesiae, vel causae piae.

Acceptatio donationis valida est 1. si antea donatio revocata non fuerit. 2. si absenti fiat, per nuntium, vel epistolam donatario vel promissario a donante intimetur: 3. ut promissarius promissionem, donatarius donationem acceptet coram nuntio, quem ipsi misit donans vel promittens.

Donatio differt a *promissione* quia in illa dominium transfertur in hac inducitur obligatio ad dandum, a *pollicitatione*, quia haec est nuda promissio absque promissarii acceptance; a *stipulatione* quia haec est promissio sub certa verborum forma.

Donatio vel *perfecta* est qua donans rem alteri et actu donat, et simul in effectum tradit; vel *imperfecta* cum quis per verba de praesenti actu quidem alteri rem donat, sed nondum tradit.

Donatio *pura* in qua nulla limitatio ponitur; non *pura* quae est conditionalis, vel in diem certum, vel incertum.

Donatio gratuita quae fit ex mera liberalitate donantis; *remuneratoria* quae fit ex debito gratitudinis, et ob merita donatarii.

Donatio inter vivos est, qua quis res suas confert alteri irrevocabili-
liter sine ulla mortis cogitatione, vel mentione.

Mortis causa qua metu imminentis mortis, vel ejus futurae intuitu
bona sua in alium confert eo animo, ut morte secuta, ejus
fiant.

Donatio mortis causa dupliciter concipi potest, vel metu imminentis
mortis, vel sola cogitatione mortalitatis, utroque modo usque ad
mortem pendet donatio, et revocari potest.

Si dubitatur an donatio sit mortis causa, vel inter vivos, pro hac
praesumendum.

Si donatio talis sit, in qua mortis fit mentio, sed donatarii mens
est, ut nunquam revocare velit, pro donatione inter vivos
habetur.

Mortis causa donare potest, qui testare.

Ex bonis propriis quivis donare potest, qui eorum liberam admini-
strationem habent, et jure non prohibentur, ut conjux conjugi.
pater filio in sua potestate.

Filius familias non requisito patris consensu potest donare de pecu-
lio castr: et quasi; minor facere donationes in rebus commu-
nibus juxta status sui conditionem potest.

Tam filius fam: quam minor, si pubertatem attigerint absque con-
sensu, vel patris, vel curatoris donare possunt mortis causa bo-
na quae ipsis permittitur.

Nonnullis casibus donatio patris filio facta subsistit: 1. si aliquid
eunti ad bellum donet, vel libros professuro aliquam discipli-
nam: 2. si faciat donationem remuneratorem: 3. si matrimo-
nium contracturo det aliquid in dotem: 4. si donet post con-
tractum matrimonium: 5. si donet filio naturali illegittimo:
6. si donet filio usumfructum quem in ejusdem bonis adven: ha-
bet: 7. patris donatio valet in omnibus casibus filio facta, in qui-
bus inter conjuges.

De redditibus suis ecclesiasticis clerici facere possunt donationes ad
pias causas, item remuneratorias, non autem profanas.

Si religiosus beneficiatus extra monasterium degat, de redditibus suis
eccles: honestas donationes facere potest.

Si administrationem habeat bonorum monasterii juxta concessionem
a superiore factam donare potest.

Praelati ecclesiae tum regulares, tum saeculares res immobiles, et mo-
biles pretiosas ob remunerationem donare nequeunt absque juris

solemnitatibus; utique de rebus eccl. mobilibus non pretiosis ob remunerationem; secus ob liberalitatem immodicam.

Ex redditibus mensae suae assignatis praelati seculares donationes facere possunt etiam mere liberales.

Donatio ultra 500. solidos invalida est, si non sit insinuata.

Si quis donat omnia bona sua, intelligitur praesentia tantum.

Donatio omnium bonorum etiam futurorum comprehensis juribus et actionibus ad piam causam facta sine dubio valida est: dubitatur de ea facta ad causam profanam, sed verior videtur sententia affirmativa.

Insinuatio donationis fit, quando donator suam voluntatem donandi declarat, et petit illam in acta redigi, et super ea scripturam confici; absque ea donatio invalida, si superet 500. solidos, quoad excessum.

Insinuatio fieri potest apud quemcumque judicem.

Insinuatione non indigent 1. donationes mortis causa: 2. ad causas pias: 3. ad redemptionem captivorum, vel aedium reparationem: 4. don: remuneratoriae: 5. quae non excedunt 500. solidos: 6. a principe in privatum, et vicissim: 7. militibus a militiae magistris etc.

Si donationi, quae sine insinuatione ultra summam lege praescriptam facta est adjiciatur juramentum de ea non revocanda, donatio convalescit etiam quoad excessum, et in utroque foro subsistit.

Donatio inter vivos irrevocabilis est; varii casus excipiuntur. 1. Ob ingratitudinem donatarii erga donantem qui ob eam revocari potest 1. si donatarius atroces injurias in eum ostendat: 2. si impias, et violentas manus injecerit: 3. si grave damnum inferat donatori in rebus suis: 4. si periculum vitae donanti inferre praesumpserit: 5. si pacta implere noluit.

Ob ingratitudinem revocari nequit donatio remuneratoria; facta ob causam; facta ecclesiae monasterio, vel alteri piae causae.

Donatio revocari potest ob ingratitudinem, etsi huic juri donans juramento renuntiaverit.

Donatio, ob ingratitudinem, judicis sententia, revocari potest.

Haeredi jus revocandae donationis non transit, nisi morte donans praeventus revocare, vel impeditus non valuit.

Contra haeredes donatarii ingrati verior sententia eorum est qui actionem hanc transire negant.

2.º Ob supervenientiam filiorum omnibus jus revocandi donationes competit, et quidem ipso jure.

Huic revocationi locus est, vel si unam prolem donans suscepit;

vel si ante patrem, donatione perfecta, suscepti moriantur; etsi donatio sit juramento confirmata etc.

Ob superv: lib: non revocatur donatio 1. si facta sit filio etiam emancipato, nisi sit inofficiosa: 3. si liberi, qui superveniunt sunt spurii, vel naturales: 3. si donatio facta sit remunerationis causa: 4. si donator juramento revocationi renuntiasset, quo casu liberorum nativitate non tota, sed quoad legitimam duntaxat revocatur donatio: 5. item si donatum sit ecclesiae, vel alteri piaae causae.

3.º Si donatio inter vivos inofficiosa sit, revocari potest.

Donatio inofficiosa est, quae tantae est quantitatis, ut non sit salva portio legitima illis, quibus debetur.

Donatio inoff. verius est revocari posse quoad legitimam.

Etiam parentes alique ascendentes revocare possunt donationem inoff: a liberis factam, usque ad legitimam portionem iis debitam.

Inoff. donatio revocari nequit, nisi post mortem donatoris.

Peculium dicitur *pusilla pecunia* sive *parvum patrimonium*.

Bona ad clericos pertinentia triplicis generis esse possunt 1. *patrimonialia* nempe aliunde clericis quaesita quam ex beneficio, officio, aut ministerio ecclesiastico: 2. *quasi patrimonialia*, quae intuitu suorum laborum acquirunt: 3. *ecclesiastica*.

Communis sententia est domitium bonorum eccles. penes ipsas ecclesias sive collegia, et capitula clericorum esse, si ecclesia sit saecularis; si vero regularis, penes ipsa monasteria etc.

Dominium bonorum, quae sunt patrimonialia, vel quasi penes ipsos clericos est; et de iis libere disponere possunt tam inter vivos, quam ultima voluntate.

Etiam distributionum quotidianarum dominium plenum clericis acquiritur.

Clericos beneficiarios saeculares perfectum dominium beneficii sui reddituum probabilius habere dicitur non tantum quoad partem, quae ad congruam ipsorum sustentationem, et status decentiam conservandam est necessaria, sed etiam quoad eam, quae redundat, et superflua est.

Si res ab ecclesiarum praelatis emptae sint ex bonis suis patrimonialibus, ad eos spectant: si ex bonis ecclesiarum, quorum admin: habent, ecclesiae acquiruntur, si ex redditibus ecclesiasticis superfluis sustentationi suae, probabilius dicendum non ecclesiae, sed ipso praelato acquiri.

Si dubium sit qua intentione donatur donationem, testator legatum fecerit ad conjecturas recurrendum, quae respiciant res dona-

tas, vel legatas ex una parte. ex altera legatarii, vel donatarii personas.

Si clericus praeter beneficii sui fructus constat aliunde aliqua acquisivisse ex patrimonio, aut industria sua, bona relictā patrimonialibus accensenda: si non constat, praesumendum ea titulo ecclesiae, aut beneficii acquisita esse; proinde ecclesia illa sibi vindicare potest post mortem clerici, nisi aliud haeredes ejusdem probaverint.

Bona patrimonialia, et quasi clericus expendere potest ad usus etiam profanos.

In pauperes, vel ad causas pias clericus debet bona beneficialia congruae sustentationi superflua expendere.

Verius est, etsi variae sint sententiae, obligationem quam habent clerici ad redditus sibi superfluos erogandos in pauperes, et alias pias causas descendere ex solo jure positivo, et ecclesiae praeccepto, non vero naturali, et divino.

Quinque enumerantur ultimae voluntatis species, testamentum, codicillus, legatum, fideicommissum.

Testamentum definitur a Icto Modest: *voluntatis nostrae justa sententia de eo, quod post mortem nostram fieri volumus: vel melius voluntas ultima directam haeredis institutionem continens.*

Testandi facultas abrogari potest per legem, statutum, et consuetudinem.

Verisimilius asseritur testamenta metu extorta esse ipso jure invalida.

Invalidum est testamentum, ad quod testator inductus est falsis suggestionibus, et dolosis persuasionibus.

Si sine importunitate; vi, aut dolo, blando sermone, vel officiis placatus sit testator antea ab haerede offensus, institutio valida habetur.

Haereditas relictā per testamentum metu, vel dolo extortum ad haeredes ab intestato devolvi, melius quam alii fisco volunt, propugnatur.

Qui dolose egit, ne testator testamentum conderet, vel conditum immutaret, et *solus* sit in testamento scriptus, aut ab intestato venturus tota haereditas ei aufertur, et fisco applicatur: si *plures* pars illius, vel illorum qui deliquerunt fisco cedit.

Si doli, vel metus author extraneus aliquis sit, melius asseritur nequaquam dolum obfuturum sive ex testamento, sive ab intestato successuris.

Genera testamentorum hodierno jure duo sunt, ut antiquitus (quae

dicebantur fieri *comitiis calatis, et in procinctu*) *solemne*, seu *perfectum*; *non solemne* sen *imperfectum*, quod etiam privilegium dicitur; utrumque dividitur in *scriptum*, et *nuncupativum*.

Ad testamentum *solemne scriptum* solemnitates requiruntur 1. ut sit scriptum a testatore, vel ab alio jussu ejus, expresso ipsius testatoris et haeredis, vel haeredum nomine: 2. ut adhibeatur in illo septem testes idonei rogati ad hoc; octo loco testatoris, si illitterati: 3. ut testatorem videant testamentum exhibere: 4. ut omnes subscribant, et sigillum apponant: 5. ut uno contextu fiat.

Ad test: solemne nuncupativum requiritur ut coram septem testibus idoneis rogatis ultimam suam voluntatem testator uno eodemque tempore distincta voce declaret.

Testamentum scriptum differt potissimum a nuncupativo, in quo semper palam haeredes nominatur, secus in scripto etc.

Idoneus testis habetur homo liber; mas et pubes; sane mentis, non furiosi, prodigi, mentecapti; surdi aut muti; non ipse haeres illo testamento institutus, utique legatarii; non domesticus ipsius testatoris, vel haeredis, non lege intestabilis.

Omnes solemnitates sunt adhibendae in terris Pontifici subjectis; excipitur, quod duo, aut tres testes sufficiunt *ex c. cum esses* 10. 4. tit.

Dispositio *c. cum esses* ultra territorium temporale romanae ecclesiae non porrigitur, et hoc procedit tam laicis, quam clericis.

Testamentum sine solemnitatibus jure requisitis conditum. in foro externo invalidum est.

Controversia inter DD. est, et magnis partium studiis agitata est an de facto testamenta, quae solemnitates juris praescriptas non habent, sint irrita etiam in foro conscientiae, pro qua sententia speculative loquendo, et spectatis principiis intrinsecis probabilius sustinetur, ejusmodi testamentum non solemne, et non privilegium etiam in foro conscientiae nullum, et irritum esse.

Testamentum non solemne privilegium septuplex est.

Primo *pium*, quo instituuntur aut legata relinquuntur ecclesiae, monasteriis aliisque piis locis; aut pro servorum libertatibus, pauperum eleemosynis, captivorum redemptione, orphanorum educatione, puellarum dotatione etc.

In testamento pio nullae requiruntur juris civilis solemnitates dummodo aliquo modo de testatoris voluntate constet.

C. relatum quo legibus civilibus circa solemnitates in piis testamen-

tis derogalam ultra temporale papae territorium extenditur ex DD. sententia.

In testamento *militari* nequidem solemnitas ulla requiritur si factum sit in expeditione, et castris, quo sufficit quomodocumque militis voluntas sit pandita.

Testamentum *parentum inter liberos si nuncupativum*, ut valeat duo quicumque testes sufficiunt, probationis causa, non substantiae, *si vero* scriptum sit, hodie valet dummodo conditiones servatae sint *novell. 107. c. 1.*

Quoad *testamentum rusticorum*, nempe qui ruri degunt, etiamsi nobiles, numerus testium, et subscriptiones remittuntur, si testes deficiunt et sint illiterati.

Eodem privilegio gaudet *testamentum tempore pestis conditum*.

Nulla solemnitate indiget *testamentum principi oblatum*.

Testamentum judiciale, seu conditum *et publicatum apud acta* nullas requirit solemnitates, sed ipse testator personaliter judici offerre debet.

Codicillus definitur *ultima voluntas minus solemnis defuncti sive testati, sive intestati, de eo quod is post mortem de rebus suis fieri vult, absque directa haeredis institutione*.

In codicillo sufficiunt quinque testes etiam non rogati, et fieri potest codic: ab eo qui intestatus decedit; plures fieri, sed si contrarii prior revocatus censetur.

Necesse non est in codicillo, testatorem subscribi.

In eo haereditas dari, neque adimi potest directe, aut haeredi testamentario conditio adjici.

Codicilli fieri possunt quatuor modis 1. ante testamentum; 2. cum testamento sive in testamento per adjectam clausulam codicillarem; 3. post testamentum; 4. ab intestato.

Clausula codicillaris expresse aliquando testamento additur ut 1. si testator dicat, se velle snam dispositionem valere omni modo quo potest: 2. si testator jurat se velle, ut omnia in testamento servetur: adjecta tacite censetur, in testamento militis, et inter liberos, saltem quoad ea quae sunt in utilitatem liberorum.

Effectus clausulae codicillaris 1. si testamentum sit nullum ob defectum solemnitatis, legata valent, et haeres ab intestato tenetur illa solvere: 2. Haeres ab intestato, si non sit necessarius debet haereditatem restituere, haeredi per tale testamentum instituto.

Ad donationem mortis causa quinque testes sunt necessarii, non tamen rogati aut masculi, et ii ut in codicillis, legatis, fide-

commisis non requiruntur ad valorem, sed ad probationem tantum.

Ut institutio rite fiat, requiritur 1. ut fiat ab habente potestatem testandi: 2. ut testamento instituat, qui capax sit institutionis, et successionis: 3. ut in eo non praetereatur, qui debuisset institui.

Omnes testari possunt, qui specialiter non prohibentur.

Ob defectum animi prohibentur *natura* infantes, mentecapti, furiosi, ebrii ebrietate perfecta.

Ob vitium corporis surdi, et muti simul a nativitate.

Lege prohibentur *ob defectum aetatis* impuberes.

Ob vitium morum 1. prodigi: 2. qui incestas nuptias scienter contraxit: 3. haeretici: 4. damnati ob carmen, et libellum famosum: 5. rei criminis laesae majestatis, et rei repetundarum: 6. quicumque lege intestabiles.

Ob defectum, vel conditionem status 1. filii familias in bonis adventiis: 2. servi: 3. capti bello justo, item obsides jure romano, non hodierno: 4. deportati: 5. damnati ad mortem sed jure antiquo, hodierno possunt, excipitur perduellio.

Canone prohibentur *in poenam delicti* 1. usurarii manifesti: 2. excommunicati ab haeresia eorumque fautores, receptatores, defensores: 3. qui hostiliter persequuntur, percutiunt aliquem ex S. R. E. cardinalibus.

Ob conditionem status 1. religiosi professi: 2. clerici beneficiati de beneficialibus.

Probabilior tum authoritate, tum ratione videtur affirmativa sententia quaestionis, an posse per consuetudinem induci, saltem immemoriam, disponendi facultatem de redditibus ecclesiasticis etiam ad causas profanas.

Qui testari prohibentur, neque ad causas pias sine speciali indulto testari possunt.

Omnes homines tam laici, quam clerici, nisi speciali jure prohibentur, communitates, collegia, ecclesiae, alique pii loci institui possunt.

Specialiter prohibentur *indigni*, et *incapaces*: illorum, *absolute indigni*, ab haereditate repelluntur, et fisco acquiritur; *secundum quid*, acquiritur proxime ab intestato venientibus.

Absolute indigni multi sunt, ut qui mortem testatoris non vindicavit; qui testatorem occidit; qui testamentum inofficiosum dixit, atque succubuit etc.

In secunda indignorum classe, nempe *secundum quid* numerantur, qui capitales inimicitias cum testatore exercuit; qui testatori

aperte maledixit; qui testamentum in odium haeredis celavit; qui a tutela gereunda, etsi capax, se excusavit; qui successione agnita, non praestitit legata fideicommissa intra spatium unius anni.

Lege facti *incapaces simpliciter* sunt peregrini, damnati ad metallum vel opus publicum; haeretici non tolerati, eorumque fautores, et apostatae; liberi perduellium; nubens intra annum luctus, sed hoc jure canonico temperatum est.

Incapaces *secundum quid* de jure civili, imperator qui institui nequit in causa litis; servus suspectus, de adulterio commisso cum domina; filii naturales; nepotes naturales, ex filio legitimo, spurii.

Canone, haeredes institui prohibentur, haeretici, eorumdem credentes, receptatores, fautores, ac defensores: jure institutionis, sunt incapaces maxime religiosi; professi, et coadjutores formati societatis Jesu.

Haeres *extraneus* capax esse debet tribus temporibus, tempore facti testamenti; mortis testatoris; et aditae haereditatis: in *haerede suo* tempus aditionis non consideratur.

Ab institutione ad aditionem incapacitas superveniens, haeredi non nocet.

Filii, et filiae legitimae, horumque, si praemortui sint nepotes, ac neptes posthumi, etiam adoptati ab ascendentibus, nec non emancipati institui debent, vel nominatim exhaeredari: respectu matris etiam filii illegitimi: liberis non existentibus, ascendentes a filiis instituendi sunt.

Querela inofficiosi testamentum fratris impugnari potest, si persona turpis sit instituta, praeterito aut sine causa exhaeredato germano, aut consanguineo.

Haeredes necessarii in legitima institui debent, ut testamentum valeat.

Legitima jure antiquo *quadrans*, hodierno *triens* est, si quatuor vel pauciores ii extant, quibus debetur; *semis*, si quinque, vel plures.

Ut filii exhaeredari possint, fieri debet ex praescripto *novell.* 15. c. 3.

Ut fiat ex juxta causa ex iis relatis in ipsa novell: ut causa diserte, et in specie in testamento exprimatur: ut haec causa haexaeredationis ab haerede in testamento instituto probetur.

Iisdem requisitis opus est, ut rite exhaeredentur, vel praetereantur parentes a liberis, vel fratres a fratribus personae turpi propositi.

Legitima fratribus debetur jure solum civili in dicto casu : liberis ,
et parentibus quoad substantiam jure naturae :

Hodierno jure haeredibus necessariis, legitima titulo institutionis re-
linquenda , ac libere , et sine ullo onere.

Casu , quo haeres institutus nolit, vel non possit haereditatem adire
locus fit substituto , si in testamento sit provisum , ut su-
stineatur.

Substitutio vel est *directa*, ut vulgaris, pupillaris, exemplaris etc ;
vel *indirecta* : ea est , per quam substitutus immediate , et
sine ministerio alterius instituti haereditatem testatoris conse-
quitur.

Vulgaris est , qua instituitur secundus haeres in casum , quo pri-
mus haeres non erit.

Pupillaris est , qua quis impuberem in sua potestate constitutum, et
post mortem suam in alterius potestatem non recasurum , hae-
redem instituit , eique alium haeredem substituit sub conditio-
ne , sive in casum , quo is ante pubertatis annos decesserit.

Hujus substitutionis effectus , ut omnes omnino a pupilli successione
excludantur.

Substitutio variis modis expirat : 1. patre novum testamentum con-
dente : 2. eo deportato : 3. morte substituti ante impuberem ,
cui est substitutus : 4. impuberis emancipatione : 5. eodem pu-
bertatem adepti , dum testator vivit : 6. haereditate non adita
ab impubere , si ipsi extraneus substitutus fuit.

Subst: *exemplaris* est , qua pater , aut mater , aut alius ex ascen-
dentibus filio aut nepoti mentecapto , vel prodigo , aut surdo ,
et muto a natura substituit haeredem alium : in casum , quo
in eodem statu , seu non recuperata sanitate , ille est discessu-
rus : haec substitutio expirat iis modis , quibus pupillaris.

Subst: *militaris* est , qua quis ex solo privilegio haeredem sibi sub-
stituit.

Subst: *compendiosa* dicitur , quae plures substitutionum species pro
diversis temporibus verbis saltem generalibus expressis continet.

Subst: *reciproca* , in qua testator duos , vel plures haeredes insti-
tuit , eosque sibi invicem substituit.

Substitutio indirecta est ea , qua haeres testamento institutus , vel
ab intestato veniens a defuncto gravatur, et obligatur, ut hae-
reditatem totam , vel ejus quotam alteri restituat , seu tradat.

Id quod ita restitui jubetur *fidecommissum* dicitur , quod duplex est;
universale , quando haeres fiduciarius gravatur relinquere alte-
ri haereditatem totam , vel ejus quotam , *particulare* , quando
res una , singularis etc.

Fideicommissum subdividitur in expressum, tacitum; purum, conditionatum; commune, et familiare.

Fideicommissum omnes relinquere possunt testamento, vel ab intestato, qui jus testandi habent; et quibuscumque verbis, scripturis, etiam nutu.

Hodie fideicommissum universale relinqui solum potest capacibus directae institutionis: si incapaci *palam* relictum sit, pro non scripto habetur: si ex fide *secreto* interposita, fiscus relictum vindicat.

Fideicommisso onerari possunt omnes, ad quos iudicio defuncti aliquid relinquentis, vel non adimentis est perventurum, etiamsi solum succedant ab intestato; imo etiam fideicommissarius.

Filius in haereditate, quam fideicommisso universali gravavit pater, triplex beneficium habet: 1. si in testamento patris fuit praeteritus, et ipse haereditatem paternam alia via e. g. rescisso testamento, est consecutus; hic fideicommissum praestare non cogitur: 2. item si nascantur eidem liberi: 3. si filius (idem de extraneo) fideicommisso gravatus, suscipiat clericatum, vel ingrediatur religionem, ibique professionem emittat.

Haeres fiduciarius potest sibi retinere quartam partem eorum, quae rogatur restituere; verum oportet, ut sit haeres directus, ut haereditatem adierit.

Haeres suus, et necessarius fideicommisso gravatus potest deducere trebellianicam simul cum legitima.

Trebellianica deduci potest, quando etiam legitima est semis.

Cessat nonnullis casibus ea deductio, ut si haeres tentaverit fideicommissum evertere; si haeres institutus, et gravatus haereditatem non adiit, vel adiit per fideicommissarium coactus; si ejus deductionem testator prohibuerit etc.

Si fiduciarius non detraxit quartam, actiones haered: omnes competunt fideicommissario, et adversus ipsum; aliter inter ipsum et fiduciarium cum proportionem.

Legatum definitur donatio *quaedam a defuncto relicta, ab haerede praestanda.*

Legandi facultatem habent omnes, qui testamenti faciendi jus habent.

Legata regulariter, omnibus, et solis possunt relinqui, qui possunt haeredes instituere, vel saltem institui.

Ut res aliqua legari possit necessarium est, 1. ut existat, vel existere in rerum natura possit: 2. ut non sit extra commercium humanum: 3. ut alienari, ut per consequens legari, non sit prohibita: 4. ut non sit propria ipsius legatarii: 5. ut non sit ta-

lis, quae legatario tota debetur: 5. ut ex re legata ad legatarium aliquid commodi, et emolumenti parvenire possit.

Legatum rei alienae valet, si testator eam relinquens scivit alienam esse: quo casu haeres eam redimere tenetur, vel aestimationem praestare; secus nullum est; et hoc etiam defenditur, et retinetur de jure canonico.

Legatum relinqui potest, prout testatori placuerit, pure, sub conditione etc. in test.: vel ab intestato; scriptura, vel nudis verbis, quo casu sufficit, ut constet undecumque de voluntate defuncti.

Si testamentum, ubi relictas sunt legata ad causas pias, corrumpitur, legata permanent, et sunt praestanda; alias est de legatis ad causam profanam.

Legatum loco, vel personae incertae relictum corrumpitur, si intelligi nequit, cui sit relictum.

Legata incerta favore pauperum, et qui istorum nomine veniunt, relictas sustentantur.

Legata praestanda sunt post mortem testatoris, et aditam haereditatem; *excipiuntur* legata pia.

Ante conditionis eventum peti nequit legatum: *excipitur* si sub conditione impossibili relictum sit; si conditio remittatur a jure etc.

Falcidia, seu quarta pars bonorum, ex legatis, fideicommissis, et mortis causa donationibus ab haerede deduci potest, ac sibi servari, si iis solutis, non remaneat ei quarta pars bonorum defuncti.

Falcidia detrahatur a legatis, 1. deducto aere alieno: 2. expensis funeris, et justitiae: 3. deductis omnibus legatis privilegiatis, ex quibus falcidia detrahi nequit.

Si haeredi titulo legati aliquid relictum est, non tenetur computare in quartam partem titulo haereditatis sibi debitae.

Quantitas bonorum defuncti spectari debet, ut rite falcidia deducatur, tempore mortis defuncti: lucro. vel damno haeredis cedit, quod evenit post illud tempus.

Multis casibus deductio falcidiae cessat: 1. deduci nequit de legatis relictis ad causas pias, nisi et haeres sit causa pia: 2. quando testator non ignarus virium patrimonii sui, expresse prohibuit falcidiam detrahi: 3. quando praelegata est dos, ut uxori restituatur: 4. si aliis aliquid legetur tamquam debitum: 5. quando ita legatur, ut in perpetuum alienari nequit, sed apud successorem ejus, cui relictas est semper maneat: 6. quando haeres de bonis haereditariis aliquid surripuisse, detraxisse, vel occul-

lasse convictus fuerit: 7. quando haeres inventario non rite confecto adiit haereditatem, resque haereditarias tractare coeperit: 8. quando haeres a iudice admonitus, intra annum testatoris voluntatem executus non fuit: 9. si legata integra sciens et prudens solvit.

Testamentum resolvitur aut juris via, aut adminiculo hominis.

Juris via tribus modis, agnatione posthumi, arrogatione, vel adoptione, et voluntate testatoris mutata.

Agnatione posthumi, cujus nulla mentio in testamento jam absoluto facta est, rumpitur testamentum in totum, excipitur si quid legatum sit ad piam causam in quantitate moderata.

Adoptione, vel arrogatione rumpitur, quando testator post testamentum conditum sibi arrogat aliquem, qui sui juris est, vel adoptat unum ex descendantibus, quo in casu rumpitur etiam quoad legata pia.

Mutatione voluntatis rumpitur testamentum, si illud consulto a testatore conscinditur, laceratur, aut quocumque modo corrumpitur, vel aliud perfectum testamentum testator condatur: nihil efficitur nuda voluntate etiam coram septem testibus, nisi post elapsum decennium a condito testamento.

Mutatione status testatoris, testamentum irritum fit, exceptis nonnullis casibus.

Testamenta non irritantur furore, surditate, prodigalitate super veniente.

Cum DD: comm: sustinetur, professione testamentum non rumpi, aut irritari.

Si testator ingressus est religionem successionis haereditariae incapax, a professione emissa effectum habet; si successionis capax, effectum morte professi habet.

Ob mortem haeredis ante testatorem, vel ob aditionis, omissionem testamentum destituitur.

Querela inofficiosi, est remedium extraordinarium, jure introductum, competens personis, quae cum lege haeredes deberent institui, contra pietatis officium immerito exaereditatae, vel praeteritae fuerunt.

Querela competit iis omnibus, quibus ex juris dispositione debetur legitima, et transmittuntur illam etiam ad haeredes.

Competit querela contra haeredes institutos, postquam delatam sibi haereditatem adiverunt.

Cessat inofficiosi querela pluribus casibus, 1. si aliud suppetat remedium ordinarium, quo exaereditatus ad haereditatem, vel partem illius perveniat: 2. si instituta sit causa pia: 3. si exae-

redatus testamentum approbavit, aut querelae quomodocumque renuntiavit: 4. si quinquennio tacuerit post aditam haereditatem: 5. si exhaereditatio facta sit ex justa, veraque causa.

Cuilibet licet constituere executores testamenti sui.

Executores esse possunt etiam foeminae, minores, clerici; et plures, ut laicus cum clerico.

Religiosus, ut executor esse possit licentia superioris indiget.

Gesta a religioso absque superioris licentia probabilius valida sunt.

Executor testamenti ad exequenda legata compelli potest, si testator sit clericus, a iudice solum eccles: si laicus, ab utroque, etiam si testator prohibuerit, aut legatarii non petant.

Si certum tempus executioni testator non praescripsit, quam primum post aditam haereditatem fieri debet.

Tempus executori statutum ad implenda defuncti iussa non continuum sed utile prebabilius est.

Haeredes, vel executores negligentes defuncti voluntatem intra tempus jure statum, privantur rebus sibi relictis cum fructibus, et ceteris emolumentis.

Si nihil hoc in casu testator de his disposuit, et ad piam causam testatus erit, episcopus vindicare potest, et ad piam causam applicare debet; alias ad coheredes, collegatarios, aut ab intestato venientes deferitur.

Executor post executionem factam tenetur ad rationem reddendam.

Religiosi executores, et clerici non exempti episcopo tenentur.

Exempti clerici saeculares papae, vel ejus legato rationem reddere debent.

Executori omnino non licet ultimas voluntates commutare; excipitur, si aliquid, quod mutari potest, non sit contra defuncti voluntatem.

Executor jussus dare, aut impendere in pauperes in genere pecuniam, potest, si vere sit pauper, partem aliquam sibi applicare.

Si res ad causam piam relictas inveniantur a summo pontifice tantum commutatio fieri potest.

Si ultima voluntas tendat ad causam profanam, sufficit auctoritas principis, vel magistratus saecularis supremi.

Communior, et in praxi recepta sententia est, ut rerum ad certos usus pios a testatore relictarum, in alios similes usus conversionem, episcopi facere possint ex justa causa, et ad instantiam, vel de consensu haeredum.

Potestatem ultimas voluntates commutandi omnes habent, quicumque jurisdictionem quasi episcopalem habent.

Vicarius generalis *sede plena*, relictâ in certos usus convertere in alios nequit vi mandati sui generalis.

Vicarius generalis capituli sede vacante potest commutare hodie etiam ex simplici mandatu generali post trid.

Ad commutandam ultimam voluntatem quaecumque causa justa, et rationabilis sufficit, ut si ultima voluntas impleri nequeat; si in ejus executione occurrat magna difficultas; si in commutatione inveniat^r evidens utilitas; si eam suadeat pietas², vel alia quaecumque causa urgeat.

Portio canonica episcopalis est quarta pars obventionum, et bonorum mobilium, ac immobilium, quae inferioribus ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, ceterisque sacris, et religiosis locis intra diocesim sitis, per ultimam voluntatem a defunctis pro anima sua relictâ sunt.

Portio canonica episcopis debetur ob superioritatem; onus pastorale, et communicationem quae intercedit inter ipsum, et ecclesiam, cui aliquid est relictum.

In pluribus casibus portio canonica non debetur, ut si quid ecclesiis, vel aliis ejusmodi locis obvenerit ex contractu, vel donatione inter vivos; si relictum sit personae, non ecclesiae, vel dignitati; si pauperibus studiosis alendis, puellis egenis dotandis, aut aliis miserabilibus personis etc.

Canonica portio debetur etiam ex iis, quae ecclesiis monasteriis etc. obveniunt mortis causa donatione, aut jure institutionis.

De relictis ecclesiae, vel monasterio exempto portio canonica episcopis non debetur.

Si quis in testamento episcopo reliquit propriam suam partem *absolute*, et praeter haec alia multa in eodem testamento relictâ sint monasteriis, aliisve piis locis, ex iis episcopus portionem canonicam adhuc petere potest.

Si episcopo *conditionate* res aliqua ita sit relictâ, ut de ea sit contentus, si eam acceptaverit, portio canonica ex aliis rebus piis locis relictis petere nequit. secus si repudiaverit.

Portio canonica semper debetur episcopo illius diocesis, cujus ecclesiae aliquid relictum sit, quamvis a testatore alterius diocesis.

Successio ab intestato est haereditatis legitimae extra casum ultimae voluntatis defuncti acquisitiv.

Locus successioni legitimae est, quando succedi non potest ex testamento.

Successio ab intestato ex dispositione legis provenit: ex testamento, voluntate testatoris: conveniunt in ceteris.

Ab intestato eodem ordine succeditur jure canonico, quo jure civili ut describitur *novell.* 118.

Si clericus defunctus est nec descendentes, aut ascendentes reliquit, ei ecclesia succedit, si in ea aliquod beneficium habuit.

Gradus in ordine ad successiones in haereditatibus *in linea recta* jure canonico computantur modo, quo in ordine ad matrimonium, et regula est, *tot sunt gradus in linea recta, quot sunt generationes et personae dempto communi stipite.*

In linea transversa tot censentur esse gradus consanguinitatis, quot sunt personae collaterales: ex quo regula, *tot gradibus in linea transversa unus distat ab altero, quot gradibus uterque distat a communi stipite.*

Forma successionis ab intestato consistit in eo, ut deferatur ab illo qui intestatus obiit, ad eum qui ratione consanguinitatis proximus eidem est.

Ut locus sit successioni ab intestato duo requiruntur, 1. ut is de cujus successione agitur, obierit: 2. ut intestatus obierit.

Primum inter haeredes ab intestato locum obtinent liberi tam nati, quam nascituri sine discrimine sexus, aetatis, status, et conditionis, tam sui, quam emancipati, tam clerici, et religiosi, quam laici.

Inter liberos jus praelationis in successione habent legitimi; legitimitati per subsequens matrimonium; legitimitati per oblationem curiae principis, filii adoptivi, seu legitimi tantum.

Filii illegitimi sunt, vel spurii, vel naturales tantum: illi, qui ex meretrice publica nati sunt, jure canonico ab omni successione tam materna, quam paterna excluduntur, etsi nulli extent legitimi.

Naturales in duabus unciiis cum matre dividendis, si superstes sit succedunt, quando non adsint legitimi, secus excluduntur ab haereditate paterna, non autem a materna.

Idem dicendum de iis qui jure civili tantum spurii dicuntur, qui ad matris successionem admittuntur, nisi ea illustris sit, et alios liberos ex justo matrimonio procreatos non habeat.

Liberi primi gradus succedunt in capita, tot scilicet factis aequalibus portionibus, quot sunt personae: si ulterioris gradus, succedunt in stirpes, nempe tantum capiunt nepotes ex haereditate quantum solus illorum pater consecutus fuisset, si supervixisset.

Liberi ex diversis nuptiis procreati regulariter succedunt solum parenti suo, ex quo procreati sunt, nisi intervenerit pactum unionis sive parificationis prolium.

Jura representationis gaudent etiam pronepotes, et abnepotes.

Extantibus fratribus repudiantis, ejus filius succedere nequit: iis verum defunctis succedet jure proprio, non representationis.

Si defunctus nullos reliquerit filios, ab intestato ascendentes utriusque sexus succedunt; servata tamen graduum prerogativa.

In bona filii acquisita aequaliter succedunt ascendentes primi gradus.

Defuncti patre, ac matre praemortua, succedunt ascendentes utrinque aequali gradu defuncto conjuncti in stirpes, non in capita: si gradu dispares, succedit propinquior, et remotiorem excludit.

Concurrunt in successione cum ascendentibus fratres utriusque conjuncti non ex una parte tantum fratres, aut sorores defuncto conjuncti.

Cum ascendentibus ad haereditatem admittuntur etiam liberi fratris, aut sororis praemortuae, si concurrat alius frater, aut soror defuncto utrimque conjuncta; secus probabilius est iis ascendentes praeferrere.

Nepotes, ac pronepotes fratrum defuncti omnino ascendentibus excluduntur.

Filiis illegitimis illorum parentes succedunt eodem modo, et casu, quo illi iisdem succedunt, si praemorianantur intestati.

Si defunctus nullos reliquerit ascendentes, vel descendentes ad haereditatem admittuntur fratres, et sorores defuncti germani, horumque liberi, exclusis fratribus, et sororibus consanguineis, et uterinis.

Fratres et sorores si soli haeredes sint succedunt in capita: si adsint liberi ex aliquibus fratribus praemortuis praeter alios germanos, ii in capita, illi in stirpes succedunt.

Si soli extant filii fratrum utrimque conjunctorum, ipsis praemortuis, succedant illi, exclusis agnatis, et cognatis.

Si sorores, et fratres *consanguinei* tantum defuncto succedant, vel *uterini* tantum, omnes aequaliter succedunt.

Si partim consanguinei, partim uterini, in bona paterna soli fratres consanguinei; in materna soli uterini: in aliunde acquisita, utrique aequaliter: sententia non minus probabilis etiam est, quae vocat sine distinctione tum consanguineos, quam uterinos.

Liberi relictis a fratribus, vel sororibus consanguineis, et uterinis si soli sunt succedunt in capita: si conjuncti cum germanis de-

functi, ab iis excluduntur: si cum fratribus, vel sororibus consanguineis vel uterinis, succedunt in capita.

Fratres legitimi tantum, si transeant in potestatem patris adoptantis vel arrogantis; et ipsi sibi invicem succedunt.

Illegitimi fratres si solum habeant communem patrem, nec sibi invicem, nec aliis succedunt: si matrem communem habeant, secus est modo germani legitimi non adsint.

Legimitati per subsequens matrimonium succedunt etiam fratribus legitime natis: per rescriptum principis, sibi invicem tantum.

Consanguinei laterales succedunt exclusis remotioribus: solo graduum facto discrimine, non sexus, aut agnationis, vel cognationis: in horum successione locum non habet jus repraesentationis: succedere possunt ab intestato usque ad gradum 10.

De jure communi conjuges sibi invicem succedunt ab intestato, cum desit omnis alia parentum, liberorum, et propinquorum, seu collateralium consanguineorum naturalis, vel legitima successio: et hoc, si inter illos fuerit verum matrimonium, etsi non consummatum; et tempore mortis simul cohabitaverint.

Ecclesia clerico succedit in bonis ecclesiasticis mobilibus, seu ex beneficii redditibus acquisitis, exclusis etiam haeredibus legitimis: in aliis bonis, si nullos reliquerit haeredes.

Bona Beneficialia relicta a clerico ad ecclesiam non defertur ubi est 1. jus spoli: 2. ubi aliud obtentum est privilegio apostolico: 3. ubi contrarium inductum est per consuetudinem legitime praescriptum.

Consuetudine, in bonis beneficialibus consanguinei succedere possunt clericis; sed complures negant.

Fiscus tunc solum tam laico, quam clerico succedit, quando nullus alius est, qui ab intestato succedendi jus habeat.

Bona peregrinorum in hospitali defunctorum per manus episcopi loci, haeredibus si fieri potest tradenda, vel in pias causas eroganda sunt, si sine testamento decesserint.

Si novitius de bonis suis disposuit, ea illis cedunt, in quorum favorem facta est dispositio.

Si intestatus novitius decesserit, bona ejus ad consanguineos pertinere melius defenditur, quam monasterio, ut alii volunt.

In bonis professi, si ante professionem de iis non disposuit, succedit monasterium, qui capax sit successionis; alias statim ad ejus haeredes ab intestato statim devolvuntur.

Jus successionis omnia monasteria regularium habent, praeter domus et collegia societatis Jesu, et monasteria FF. minorum de observantia, et capucinorum.

Regula universalis est professione religionis transferri bona, et jura omnia, quorum capax est monasterium.

Ut monasterium acquirat bona professi, necessarium ei tantum est, ut apprehendat illa, quae professo obveniunt post editam professionem; haud illa, quae ante eam habuit.

Professi aditione probabilius opus non est, ut haereditas vel legatum ipsi delatum acquiratur monasterio.

Ex bonis professi debetur legitima filiis ejusdem, vel aliis descendentibus, aut ascendentibus, et statim post professionem probabilius est deberi ante mortem naturalis patris.

Consuetudine legitima praescripta tolli potest monasterio jus succedendi in bona professorum, non vere statuto municipali, vel provinciali.

Fideles nunc sepeliendi sunt in ecclesiis, vel cœmeteriis publica episcopi auctoritate deputatis.

Cœmeteria construi possunt in, vel extra civitatem, plerumque prope ecclesiam consecratam.

Hodie sepeliri possunt in ecclesia quicumque fideles christiani, etiam laici.

Ex privilegio, jus sepeliendi fideles in templis, et cœmeteriis suis habent ordo praedicatorum, et minorum S. Francisci.

Jus sepeliendi universim papa solus dare potest; sed in sua provincia legatus a latere; in sua dioecesi, episcopus ex justa causa.

Juri sepeliendi in ecclesia regulari jam erecta, sine sollemnitate ad alienationem rerum eccl. requisita renuntiare regulares nequeunt, utique in ecclesia primum erigenda.

Defunctus eo loco sepeliri debet, quo destinavit: si nullum elegit inferri debet sepulturae majorum suorum: si majorum etiam sepultura careat, sepeliendus est in parochia sua, in qua habuit domicilium, et sacramenta.

Omnes tam masculi, quam foeminae, etiam extra parochiam, vel majorum sepulturam, eam eligere possunt, dummodo puberes sint, mentis compotes, et aliunde non prohibiti.

Seclusa consuetudine, pater filio suo impuberi non potest eligere sepulturam.

Filiusfamilias adhuc in patria potestate, si pubes est; eligere sibi sepulturam potest, etiam absque patris consensu.

Regulares sepulturam sibi tantum eligere possunt ii, qui remoti a monasteriis suis decedant; qui extra claustra beneficiis sint praepositi; denique praelati regulares, etiam inferiores.

Novitii repeliendi sunt ibi, ubi sepulturam elegerint.

In loco etiam minus religioso quis potest sepulturam sibi eligere , relicta majorum , aut parochiali.

Sine licentia S. Congregationis nequit eligi sepulturam , aut recipi corpora defunctorum in ecclesia monialium nequidem exteriori.

Electio sepulturae referri potest in arbitrium alienum.

Juramentum, quo quis se obligat ad eligendum in certo loco sepulturam , valet si sponte factum sit , secus irritum est , et in poenam excommunicationis incurrit Summo Pontifice reservatam , si clericus , aut religiosus quemlibet ad id induxerit in favorem ecclesiae suae.

Electio certae sepulturae per duos , vel tres testes de electione defuncti deponentes probanda ; vel per testamentum , vel codicillum quamvis invalidum.

Assertionem confessarii sufficienter non probatur sepulturae electio , nisi aliud obtineatur loci consuetudine.

Qui nullam sibi sepulturam elegit , sepeliendus est in sepulchro majorum.

Defunctus inferendus est sepulchro, quod sibi delectum habuit pater et avus , quam quod proavus et atavus ; sepulchro majorum, si pater tantum sibi alterum elegit.

Filii naturales sepeliendi sunt cum patre , nisi in dignitate is sit constitutus.

Spurii cum matre sepeliendi sunt , nisi sit illustris.

Adoptivi tumulandi in sepulchro patris sui naturalis , adoptante vel arrogante jam mortuo ; secus in illius sepulchro.

Uxor in mariti sui , et si plures habuit in horum ultimi sepulchro tumulanda est , quoties nullam sibi elegit sepulturam.

Si maritus superstes post mortem uxoris sit , ea tumulanda in sepulchro , quod sibi maritus elegit : si nullum elegit , in sepulchro majorum suorum uxor sepelienda est.

Si uxor prius decessit , electa sibi sepultura ; maritus in sepulchro majorum , et si non habeat , in parochiali sepeliri debet.

Ut uxor obtineat mariti sepulturam requiritur : 1. ut sibi non elegerit propriam : 2. ut fuerit legitima ejus uxor, non sponsa tantum : 3. ut non fuerit separata a marito propter adulterium facto divortio : ut in viduitate non impudice vivat.

Qui sepulturam majorum non habet sepeliendus est de jure in parochia propria , nisi aliud consuetudine obtineat.

Qui in loco , ubi mortuus est , habet quasi domicilium , ibi sepeliendus.

Qui in diversis parochiis domicilium habet , in illa sepeliendus in-

qua vivens sacramenta percepit: et si hoc factum est in utraque, in ea quae praevenit sepeliri debet.

Peregrini et advenae sepeliendi sunt vel in ecclesia cathedrali secundum quorundam sententiam, vel potius in parochiali in qua sunt defuncti, praesertim si a paracho ejusdem loci sacramenta ceperint; hoc autem, si ad sepulturam majorum commode deferri nequeant.

Clericus si beneficiatus sit, et sepulturam vel a se, vel a majoribus suis electam non habeat, sepeliendus in parochia in qua beneficium obtinuit, stabilem residentiam.

Casu, quo clericus beneficiatus in una parochia habet beneficium, in alia habitationem, et in hac posteriori decessit, in qua beneficium habet tumulandus, seclusa speciali consuetudine.

A sepultura ecclesiastica repelluntur tamquam indigni 1. pagani, judaei atque infideles: 2. haeretici eorumque sectatores, defensores etc. 3. Infantes fidelium, qui decesserunt sine baptismo: 4. catecumeni: 5. excommunicati vitandi, etc.

Si indignorum aliquis sepulturam ecclesiasticam habuit, corpus ejus procul ab ecclesia abjici debet.

Si sepultus est excommunicatus vitandus, vel infidelis, ecclesia, vel cœmeterium, in quo sepultus est, reconciliari debet.

Pœna excommunicationis incurritur ab eo, qui scienter in loco sacro sepelit excommunicatum non toleratum, aut usurarium manifestum.

Probabilius est excommunicatos non vitandos, si datis pœnitentiae signis decesserint, in loco sacro sepeliri posse.

Excommunicatus a quocumque sacerdote in articulo mortis absolvi potest ut ecclesiae sepultura gaudeat, verum fieri debet absolutio secundum praescripta canonum.

Suicidae privandi sunt sepultura ecclesiastica, quando id sponte fecerunt, nulla urgente causa, et insuper constat, quod ipsemet sibi manus intulerit, nec de facto pœnituerit.

Fideles, ob gravia delicta ultimo supplicio affecti, si pœnitentes obierint, in loco sacro sepeliri debent.

Si mater praegna moriatur, et cum ea proles sit mortua, una cum illa sepeliri debet: si vero adhuc parvus vivat, mater mortua scindi debet, et foetus extrahi, ut baptizetur.

Jus sepulturae alicui, ut ejus dominus fiat, ne episcopi quidem auctoritate dari potest.

Jus sepulturae Summus Pontifex dare potest pro tota ecclesia, episcopus pro sua diœcesi sed justa ex causa, et cum capituli consensu.

Ad acquirendum hodie jus sepulturae pro se , et familia sua requiritur licentia ab iis , qui eam dare possunt.

Ecclesia locum , alteri ad sepulturam familiarem , vel haereditariam datum , concedere aliis nequit , extante adhuc familia , vel haerede.

Pœna sepelientium aliquem , qui de jure in aliqua parochia sepeliri debebat , est cadaveris sepulti restitutio una cum omnibus , quae ratione illius acceperunt.

Si lis nascatur de loco , quo cadaver sit tumulandus , interim in parochiali sepeliri debet , donec veritas dignoscatur.

Si cadaver alibi sit sepultum , quam altera ecclesia praetendat , restituendum non est , nisi prius satis ecclesia probet jus , seu titulum proprietatis.

Occasione sepulturae aliquid exigi , vel accipi potest , si res temporalis non habeat rationem pretii , aut non detur pro re sacra.

Sepulchrum proprium suis sumptibus emptum , et aedificatum pro se , et suis , communior sententia est , illud vendere quoad proprietatem justa valorem fundi , et habito respectu ad solas expensas in eo aedificando factas , non posse.

Portio canonica parochialis , est , pars eorum , quae occasione funeris , et sepulturae corporis extra parochiam tumulati , obvennerunt ecclesiae in qua ejusmodi corpus tumulatum est ; et penditur ex omnibus , quae occasione funeris obvennerunt tali ecclesiae.

Portio ista canonica solvi debet ecclesiae parochiali , in qua defunctus alioquin sepeliri debuisset , ab illa ecclesia in qua sepultura electa est etsi defunctum jus sepeliendi habeat , etsi sit exempla , etc.

Multis casibus portio canonica non debetur ut 1. ex iis , quae defunctus reliquit aliis ecclesiis ab ecclesia sepulturae suae distinctis : 2. si relictum sit aliquid ecclesiae , in qua funus ad tempus solum depositum est : 3. si relictam sit ecclesiae in qua sepulturam defunctus accepit , pro ornamentis , fabrica anniversario , etc.

Portio canonica non tota spectat ad ecclesiam parochialem , sed quarta pars illius praestanda a parochia episcopo , tamquam ordinario loci ; sed prius deducenda est portio parochialis , et tum primum episcopalis.

Parochia , seu parœcia est alicujus diœcesis ecclesia , quae populum certis limitibus distinctum habet , et presbyterum sive rectorem , a quo sacramenta , verbum divinum aliaque spiritualia , eidem ex officio ministrantur.

Ad constituendam parochiam requiritur 1. potestas ligandi, et solvendi in foro pœnitenziali: 2. locus certis limitibus constitutus, in quo populus alicui ecclesiae deputatus degit: 3. autoritas episcopi designantis eidem limites, et constituentis populum parochianum: 4. ut habeat rectorem certum, et quidem unicum.

Ad constitutionem parochiae non requiritur essentialiter fons baptismatis, cœmeterium, et jus administrandi alia sacramenta, dummodo talia signa adsint, ex quibus colligi status ecclesiae possit.

Ad constituendam parochiam requiritur decem, non qualescumque homines, sed patresfamilias seu totidem familias distinctas.

Parochia beneficium curatum dicitur, quando includit etiam potestatem sive jurisdictionem fori externi, si hanc non habet curatum non est.

Iura parochialia sunt 1. fons baptismatis: 2. forum poenitentiale: 3. dispensatio sacramenti eucharistiae: 4. solemnizatio, et benedictio matrimoniorum: 5. administratio extremae unctionis: 6. auditio missae diebus Dominicis, et festis, sed huic juri derogatum est: 7. verbi divini praedicatio: 8. benedictio, et dispensatio cinerum prima die quadragesima etc: 9. benedictio fontis baptismalis, celebratio missae in caena Domini etc: 10. denuntiationes festorum, matrimoniorum etc: 11. jus sepulturae, vel portionis canonicae; 12. jus decimarum, primitiarum, et oblationum.

Sacramenta administrari parochianis possunt etiam ab alio de licentia parochi, vel ex privilegio apostolico, quale respectu sacramenti pœnitentiae et eucharistiae habent regulares.

Nequit administrari sacramenta baptismi, et extremae unctionis ab alio.

Obligatio parochi est, ut sacramenta pœnitentiae, et eucharistiae parochianis suis, quando velint administret.

Parochianorum est ex ecclesiae praecepto, ut saltem semel in anno, et quidem tempore paschali sacramentum altaris omnes accedant.

Munus praedicandi ex officio competit episcopis, et parochis: ex privilegio regularibus mendicantibus, et qui cum ipsis communicant.

Diœcesium, et parochiarum limites constitui, et mutari sola ecclesiastica autoritate potest: idem institutiones, et divisiones.

Fines et limites diœcesium, et parochiarum si certi, non sunt praescriptioni obnoxii; secus si essent incerti.

Cognitio quaestionis motae circa fines diœcesium , et parochiarum , si facti praecise sit , decidi potest a iudice saeculari ; si juris quaestionem admixtam habet , de ea cognoscit solus iudex ecclesiasticus.

Cognitio finium parochiarum, vel diœcesium a potestate laica praescriptione acquiri nequit.

Decimae dicuntur , decima pars cujusque rei , et sunt profanae , et ecclesiasticae : *profanae* sunt species quedam tributi , quod olim temporales domini subditorum praediis imponebant : *ecclesiasticae* , quae ecclesiis , et clero solvuntur ; hae sunt *ordinariae* , et *extraordinariae*.

Decimae ecclesiasticae sunt spirituales , et temporales.

Decimae spirituales , seu mere ecclesiasticae sunt triplicis generis , *praediales* , *personales* , et *mixtae* : quae a diversitate fructuum nomina capiunt.

Decimae praediales dicuntur etiam *maiores* et *minores*.

Iure divino decimae debentur clericis , prout eorum necessaria sustentatio ; iure ecclesiastico , si secundum determinationem eis debentur , seu certam quotam , ut sunt decima pars fructuum.

Decimae debentur titulo religionis , et iustitiae ; etsi ministri ecclesiae habeant patrimonialia , unde vivant.

Decimae per se loquendo solvi debent ex omnibus fructibus.

Ex illicite quaesitis , quae retineri nequeunt , decimae non debentur , excipiuntur praediales : utique omnes debentur , quae retineri ex illicite quaesitis possunt.

Decimae praediales integrae solvende sunt : in personalibus expensae deduci possunt ; eo tempore solvendae juxta loci consuetudinem ; ubi a solo sint separatae , aut collectae , dominus praedii , vel colonus parochum monere debent , ut curet avehi , nisi aliter ferat consuetudo.

Per se , et ratione personae ad decimas solvendas obligantur omnes , et soli fideles baptizati , qui de manu sacerdotis sacramenta tenentur suscipere , nisi aliquo legitimo titulo exempti sint : ratione rei fructiferae quicumque alii , qui praedia ad decimas praestandas obligata possident ; sic haeretici , judaei et alii infideles tenentur decimas praestare.

Clerici debent solvere eas ex bonis , quae possident titulo temporali. In religiosis inspicienda sunt singularum ordinum privilegia.

Pauperes si extrema , vel probabilis gravi necessitate constituti sint , decimas solvere non obligantur.

Si dominus praedii , illud colono locavit ita , ut uterque fructuum partem percipiat , uterque decimas solvere debet , si ita , ut

- unus fructus omnes percipiat, alteri vero praestet pensionem certam, decimae ab eo solvendae, qui fructus omnes percipit.
- Jure communi** nunc parochis propriis decimae sunt solvendae cum parochiae divisae sint, sed earum quarta pars pendi debet episcopo, ubi contraria consuetudine abrogata non est.
- Decimae personales* solvendae sunt parochi domicili, et si quis duo habeat aequae principalia, inter eas parochias sunt dividendae:
- Decimae praediales* de jure communi solvendae sunt illi parochiae, intra cujus fines sita sunt praedia.
- Decimae mixtae* debentur illi parochiae, in cujus territorio pecora pascuntur, accubant, dormiunt.
- Decimae novalium* nempe quae pro agro de novo ad cultum redacto, de qua non extat memoria solvuntur ecclesiae parochiali, intra cujus fines exurgunt.
- Jus percipiendi decimas** acquiri potest: 1. collatione, vel unione beneficii curati: 2. privilegio sedis apostolicae: 3. donatione laicorum cum consensu episcopi: 4. venditione: 5. permutatione decimarum: 6. transactione: 7. infeudatione: 8. praescriptione.
- Decimae applicari possunt *privilegio apostolico* quibuscumque ecclesiis sive illae sint intra, sive extra territorium parochiae, de cujus decimis applicandis agitur.
- Donatione laicorum* transferri in alium jus percipiendi decimas potest, si laicus justo, et valido titulo eas possederit.
- Decimae vendi possunt solum alteri ecclesiae, vel personis ecclesiasticis, non laicis, ex justa causa, et adhibitis solemnitatibus.
- Transigi potest super decimis praeteritis inconsulto episcopo etiam cum laicis: haud est ita, si agatur de decimis in futurum solvendis ubi causae cognitio, et papae consensus vel episcopi requiritur.
- Decimae infeudari laicis etiam in perpetuum a summo pontifice possunt; et postquam ad ecclesiam redierunt iterum alteri laico in feudum concedere ecclesiae praelatus non prohibetur, nisi jam ecclesiae, vel mensae episcopi incorporatae sint; nisi nova infeudatio sit ecclesiae damnosa, vel minus utilis.
- Ut per praescriptionem acquiratur jus decimandi alicui ecclesiae, vel loco sacro, requiritur tempus 100. annorum adversus romanam inferiorem et hoc ex plurium sententia.
- Decimae praescribi possunt a laicis contra laicos, non autem adversus ecclesiam, et personam ecclesiasticam ne quidem tempore immemoriali.

Qui praescripsit decimas prediales intra fines alienae parochiae, non potest vi illius praescriptionis percipere etiam decimas ex novalibus postea factis intra eandem parochiam.

Privilegium percipiendi decimas ex praediis intra fines parochiae alicujus sitis, an extendatur nec ne ad decimas novalium, quae post concessionem talis privilegii fiunt intra fines talis parochiae, inspiciendum ex tenore privilegii, et mente papae est.

Si dubium est de mente concedentis, ad decimas novalium, quae post concessionem ejusdem fiunt, privilegium non extenditur.

Modi quibus impetrari potest exemptio ab onere solvendi decimas sunt privilegium, consuetudo, praescriptio, amicabile compositio et transactio.

A decimis solvendis eximit privilegium datum a solo summo pontifice.

Privilegium amittitur 1.º si cedat in enormem laesionem, vel gravamen ecclesiae, et personarum ad quas decimae pertinent.

2.º Conventione, seu partium compositione.

3.º Non usu, vel usu contrario.

Consuetudine non solvendi inducta, liberatur decimarum praestatione.

Immunitas a decimis etiam in totum per consuetudinem obtineri potest, si ecclesiae ministri stipendium laboris, et curae aliunde habeant, et etiam laici obtinere valent.

Ut per consuetudinem obtineatur immunitas a solutione decimarum, si ea praescriptionis via inducatur, requiritur 40. annis sit continuata; si via conniventiae, sciente, et tolerante summo pontifice, tantum tempus, et tot actus legi contrarii sufficiunt, ut praesumi possit notitia, et consensus tacitus legislatoris.

Si is, contra quem praescribitur est parochus, aut ecclesia parochialis praescriptio non perficitur nisi 40. annis cum titulo, vel tempore immemoriali sine titulo: si contra monasterium aut ecclesiam non parochialem, completur praescriptio 40. annis sine titulo: si contra privatum clericum, aut laicum 10. annis contra praesentem, 20. contra absentem.

Etsi consuetudine, aut praescriptione obtineatur exemptio a decimis solvendis, summus pontifex earum praestationem, si opus sit, denuo imperare potest.

In transactione super decimis futuris ad tempus triennio longius, opus est episcopi auctoritatem intervenire: ut in perpetuum, vel ultra vitam transigentis transactio valeat, opus est auctoritate apostolica.

Immunitas a decimis solvendis emi, aut alias pro re temporali commutari nequit.

Parochus si non petat decimas tempore collectionis potest eas postea petere a quocumque illarum detentore injusto; sed auctoritate sua per vim accipere prohibetur; decimas sibi negatas petere debet instituta actione adversus detentorem.

Ad exigendas decimas, si agatur *judicio possessorio* ecclesia, vel parochus aut episcopus intentabit remedia possessoria, si agatur *petitorio* super ipso jure decimandi, actio confessoria, vel negatoria institui debet; si vero super ipsis decimis, seu fructibus decimalibus jam separatis a cumulo reliquorum, et assignatis ecclesiae, vel parochi, *rei vindicatione* agendum erit; ad eorum separationem, et solutionem agi poterit *conditione ex canone*.

Si agatur interdicto *adipiscendae possessionis* actio instituenda adversus possessorem iniquum; *si retinendae*, adversus turbatorem, *si recuperandae*, adversus spoliatorem.

Si agatur petitorio *actione confessoria* vel *negatoria*, instituetur adversus eum, qui jus decimandi sibi injuste arroget; *si rei vindicatione* adversus eum, qui decimas a fundo separatas contra jus collegit; si *conditione ex canone* adversus quemvis fructuum non decimatorum possessorem.

Causae decimarum in *petitorio* quando quaestio juris est, ad judicem ecclesiasticum spectat cognitio; nisi judici saeculari data sit privilegio apostolico; nisi lis mota sit super decimis, quae privilegio, vel alia concessione apostolica perpetuo in laicos translatae sint.

Quando lis est circa decimas in *possessorio*, et uterque litigantium, aut reus conventus est laicus, discussio ad ecclesiasticum pertinet; vel comunitas saecularis est, et quaestio admixtam sibi habeat alteram quaestionem proprietatis, et ad ecclesiasticum judicem quoque pertinebit: si nullam juris, vel proprietatis causam mixtam habebit, mixti fori probabilius est.

Poenae decimas fraudantium sunt excommunicatio, sepulturae privatio, et religiosus suspensio ab officiis, administrationibus, beneficiis; et si non habeant tamdiu excommunicati, donec destiterint, et satisfecerint.

Primitiae sunt fructus, qui Dei beneficio ex agris, vineis, hortis arboribus producuntur.

Oblationes specificè accipiuntur pro re quacumque temporali, quae intuitu religionis a fidelibus immediate Deo absque immolatione

exhibetur, ut in ecclesiae usum, ejusque ministrorum sustentationem cedat.

Praeceptum solvendi primitias non est juris naturalis, olim debebantur jure ecclesiastico, cui fere jam derogatum est.

Nullum praeceptum datur de oblationibus faciendis dominicis, et festis diebus solemnioribus inter missarum solemnia ullo jure divino positivo, nec naturali, nec ecclesiastico.

Per accidens deberi possunt 1. promissione: 2. donatione inter vivos vel ultima voluntate: 3. indigentia ecclesiae, vel ministrorum: 4. consuetudine 10. annis: 5. praescriptione.

Primitiae exhibendae sunt parochi illius parochiae, intra cujus fines praedia. ex quibus fructus producuntur, existunt, nisi consuetudo sit contraria.

Praeter parochum oblationes debentur episcopo duobus casibus; s. in dioecesis suae ecclesia parochiali ipse sacrificet; si capella. vel imago, ad quam fiunt oblationes sita sit in loco nullius parochiae.

Clerici et ecclesiae non parochiales jus accipiendi oblationes acquirere possunt 1. si sint exemptae: 2. si jus istud obtinuerint privilegio: 3. si praescriptione.

Religiosi obtinere oblationes possunt 1. si sacerdotes, ad quos eae de jure pertinent, has ipsis largiantur tamquam pauperibus: 2. si offerantur in ecclesiis parochialibus monasterio suo unitis, et a se procuratis: 3. si offerantur ipsis intuitu ministerii altaris: 4. si jus accipiendi oblationes obtinuerint privilegio, vel praescriptione.

Laici saeculares juris percipiendi oblationes, quae religionis intuitu in ecclesiis fiunt, incapaces sunt, secluso privilegio apostolico.

Ecclesiasticae oblationes fieri, et accipi possunt ab omnibus Christi fidelibus baptizatis; modo ab ecclesia praecisi non sint, et non obstet lex justitiae; pietatis, charitatis, aut timor scandali, vel ecclesiae prohibitio specialis.

Oblationum administratio de jure communi spectat ad parochum, sed regulariter converti debent in eos usus, ad quos fidelium offerentium intentione destinatae sunt.

Oblationes ad certos usus destinatae, auctoritate apostolica, vel etiam episcopali in alios usus converti possunt si causa justa sic suadeat, vel exigat; minime vero fieri potest, jure communi spectato, potestate magistratus saecularis etiamsi supremi.

Religio, pro statu religioso sumpta, est stabilis in comune vivendi modus fidelium, ad christianae charitatis perfectionem tenden-

tium, editis tribus substantialibus votis paupertatis, castitatis, et obedientiae ab ecclesia approbatus.

Hujusmodi status in sua substantia spectatus a Christo institutus est, relate vero ad vivendi modum ab ecclesia originem sumit, ideoque pro temporum varietate certas potest ecclesia ipsa statuere conditiones, utpote fecit *in ordine ad contrahendum matrimonium, et ad vinculi firmitatem*.

Tria sunt genera Religiosorum, scilicet eorum qui 1. vitam contemplativam, 2. vitam activam, 3. vitam mixtam profitentur, quarum prima est aliarum perfectior.

Diversitas ordinum religiosorum desumitur 1. ex fine ad quem aliquis ordo institutus est; 2. ex mediis quibus ad finem ipsum tendit: utrumque proponitur per regulas, et constitutiones proprias.

Tota diversitas ordinum ad quinque supremas species reducitur; videlicet *Monachales, Clericales, Meneantes, Militares, Hospitalarii*.

Ad substantiam verae religionis requiritur, ut servetur castitas, obedientia, et paupertas; ut tria haec voto firmentur; ut volum emissum sit in religione approbata; ut vota emittens sub aliqua certa regula vivat. Dubium autem est inter DD. an vota, quae in religione emittuntur sint solemnia: tutior autem negativa sententia post constitutionem Gregorii XIII.

Vera et proprie dicta religio censenda illa est, in qua religiosus habeat perpetuam obligationem manendi in religione, etsi religio non teneatur ipsum perpetuo retinere, sed ob justas causas eundem dimittere possit.

Ad substantia verae religionis requiritur vita comunis spectato jure ecclesiastico novo, et hodierno, secus vero in sua natura considerata.

Religionis approbatio a S. Pontifice, et Sede Apostolica necessaria incepit esse post Lateranense Concilium sub Innocentio III; ante quod sufficiebat approbatio ordinariorum.

Omnes christiani generatim loquendo possunt effici religiosi: prohibentur autem *infantes, furiosi, amentes; servi* sine licentia domini; conjux post matrimonium consumatum, ni adsit justa causa perpetui divortii. vel alter conjux consensum dederit « Episcopus consecratus, vel saltem confirmatus, nisi consentiente papa » Magno aere alieno gravatus » Rationibus reddendis obnoxii « Criminosi de crimine reddente infamiam » Liberi, quorum parentes in extrema, vel gravi necessitate sunt constituti « Parentes, si liberos educandos habeant. » Non habentes legitti-

mam aetatem quae a Concilio Tridentino assignatur anno decimo sexto expleto tam masculis, quam faeminis.

Servi, qui ingredi religionem prohibentur, sunt tam proprie dicti quam adscriptitii et originarii; et si istorum aliquis absque licentia domini sui in religionem ingressus sit, repeti ab eo potest intra triennium, quo lapso revocari nequit a domino suo, si religio eum bona fide recepit, scilicet si ignoravit illum esse rervum, qui liberum esse dixit. Si vero religio mala fide eum accepit, etiam post triennium restituere tenetur.

Summus pontifex solet episcopis concedere ingressum religioni iis in casibus, in quibus episcopus potest episcopatu renunciare; quod evenit 1. propter criminis conscientiam, qua officium suum exercere impeditur, 2. corporis debilitate, 3. scientiae defectu, ni tolli nequeat, 4. malitia plebis, 5. grave scandalo populi, 6. irregularitate personae non dispensabili. Extra hos casu papa nec solet nec jure debet episcopis etiam titularibus concedere ingressum in religionem, secus vero si agatur de curatis, et beneficiariis secularibus, qui, probabilius, nequidem tenentur licentiam petere ab episcopo suo si velint ingredi religionem.

Homo aere alieno gravatus licite ingredi religionem potest sequentibus in casibus. 1. Si creditores in ingressum ejusdem consentiant. 2. Si nec habeat unde solvat, nec habere spes ei supersi in saeculo manens. 3. Si creditor sit incertus, ita ut ei consilium sit, pauperibus erogandum esse hujusmodi debitum. Extra quos casus, si debitor ingrediatur in Religionem; tenebitur suis creditoribus; etsi professio valida sit, nec teneatur suis laboribus debita solvere, nec multo minus religio ipsa teneatur. Certum est autem, talem debitorem suspendere debere propositum ingrediendae religionis, si biennio vel triennio sperare potest debita solvere in saeculo manens. Quod si hujusmodi spes exigua taliter sit, ut difficultatem maximam includat, probabilius dicere est, non teneri hoc tempus expectare, sed sufficere ut suas actiones omnes, et jura creditoribus cedat; quod magis magisque verum est, si debitum proveniat ex liberalitate debitoris.

Filii ob paupertatem parentum non tenentur differre religionis ingressum, 1. si nec habeant, nec sperare possint media quibus illis subvenire possint, 2. si filius per hanc dilationem patiatur periculum peccandi proximum, quod vitare nequeat nisi per ingressum in religionem, 3. si filium pater provocet ad peccandum, neque hoc vitare possit.

Filius in casu extremae paupertatis parentum, horum licentia indiget ut religionem ingrediatur;

Si vero is qui religionem ingredi vult, habet fratres laborantes paupertate maxima non potest religionem ipsam ingredi; secus vero si paupertas gravis dumtaxat sit.

Annus probationis in omni religione simpliciter necessarius est post Tridentinum, ante quod consensu novitii, et patrum eum admittentium poterat huic tempori renunciari.

Exceptiones, quibus novitiatus potest aliquando esse anno brevior, sunt. 1. Consensus utriusque partis, 2. Moniales s. Dominici, nec non alii novitii utriusque sexus cujuscumque alterius religionis, quae cum ordine s. Dominici in privilegiis communicationem habent. Tale vero privilegium dari solet in casu gravis morbis, quod iudicio medicorum sit insanabile: effectus autem privilegii est, ut indulgentias assequi possint. Quod si morbum evanescat debet annum novitiatus compleri, et ratam haberi professionem. 3. Excipiuntur pariter ordines militares. 4. Commendatarii monasteriorum, quae capita, ac primates sunt ordinum.

Tempus novitiatus semper idem non fuit: Hodie vero in plerisque religionibus est annus. Excipitur Societas Jesu cum quibusdam aliis religionibus, in quibus alter annus superaddi debet.

Annus probationis numerandus est a momento, quo novitius susceperit habitum, si susceptio requiritur, secus vero a die ingressus.

Probatio novitii verosimilius peragenda necessario est in habitu religionis.

Locus quo peragi debet novitiatus, regulariter est monasterium. Sed si accedat facultas superioris, etiam extra illud per majorem quoque anni partem versari potest.

Probationis, et aetatis anni debent esse integri, et completi de momento ad momentum: nec non continui, et absque interruptione.

Qui post expletum annum probationis ante editam professionem a religione dimissus est, vel sponte illam deseruit, si postea in eam iterum recipiatur, novitiatum iterum inchoare debet, si post egressum novitii intervenit aliqua notabilis mutatio vel quoad mores novitii, vel quoad regulas religionis; secus non debet.

Professio si aliquo defectu invalide emissa sit, novitiatus repeti non debet.

Novitius, qui ante professionem emissam ejectus est e novitiatu,

et postea iterum receptus est, debet iterum incipere novitiatum, si juste ejectus fuit; non debet, si injuste.

Novitiatum repeti non debet, quando religiosus ab uno monasterio, in quo professionem edidit, transfertur in aliud ejusdem ordinis, et observantiae: si vero diversi ordinis sit, repeti debet.

Novitius intra annum probationis libere potest e monasterio exire, et reverti ad saeculum cessante etiam causa, nec petita praelati licentia.

Expensae factae a religione in sustentationem novitii reversi ad saeculum refundi non debent ab ipso, nisi ficto animo ingressus sit,

Privilegia novitiorum sunt. 1. Comprehenduntur nomine religiosorum. 2. Gaudent privilegio canonis et fori. 3. Immunes sunt a tributis et vectigalibus solvendis ex bonis patrimonialibus. 4. Participant indulgentias et alia privilegia religionis. 5. A proprio ordinis sui praelato per se aut per alios absolvi possunt a reservatis. 6. Praelatus ordinis potest cum ipsis dispensare in votis, in observatione festorum, jejuniorum, recitatione orarum canonicarum. 7. Possunt recipere ordines ab episcopo in cujus dioecesi situm est eorum monasterium.

Novitius, quamdiu in probatione versatur, ad observantiam regulae et praeceptorum datorum a superioribus regularibus obligatur, si honestas et decencia spectetur, non obligatur autem per se et directe loquendo.

De jurisdictione praelati regularis super novitios, dicendum, quod si hujusmodi praelati sint ordinis *exemptorum*, habere jurisdictionem quasi episcopalem in foro tam interno, quam externo; si vero sint ordinis *non exemptorum* jurisdictionem eorum pendere ex concessione Episcopi, et cujusque ordinis statutis seu consuetudine.

Beneficium a novitio possessum, durante anno probationis omnino non vacat, ideoque novitius retinet eligendi episcopum, vel alium praefatum jus annexum ipsius beneficio, canonicatui, aut dignitati.

In casu vacationis episcopatus, vel praelaturae, si electio facienda sit novi episcopi, novitius vocandus est ad hanc electionem, si haec de *jure speciali* ipsi pertineat ratione beneficii. Contra vero si electio pertineat ad collegium, cujus ipse pars est ratione ipsius beneficii.

Novitius jure novo Tridentini non potest bonis et juribus suis renunciare nisi cum licentia episcopi, vel ejus vicarii intra duos men-

ses proximos ante professionem; et etiam sic facta renunciatio non erit effectum sortitura, nisi secuta professione.

Hoc Tridentino decreto sess. 25 c. 16 irritantur ii contractus, et pacta quibus bona, et jura novitii notabiliter minuuntur; caetera valent. Ideoque validae sunt donationes, et elemosinae pauperibus, piis locis, et ipsi Monasterio factae, si modicae sint, et moderatae, spectata novitii substantia. Valent pariter contractus emptionis - venditionis, locationis, conductionis, permutationis, societatis, et alii similes, quibus non minus recipitur quam datur, et non minor spes lucri quam damni est. Invalidae contra sunt 1. donationes notabilis quantitalis inter vivos irrevocabiliter factae. 2. renunciationes officiorum publicorum et beneficiorum Ecclesiasticorum. 3. mutuum. 4. fidejussiones, remissiones, et liberationes. 5. contractus omnes lucrativi, et illi etiam onerosi, in quibus non tantum recipitur, quantum datum est.

Ut renunciatio valide fieri possit a novitio, requiritur 1. ut non fiat ante ultimum bimestre probationis; 2. ut fiat licentia Episcopi, vel alterius, qui jurisdictionem quasi episcopalem habet in clero et populum; quae licentia debet esse obtenta praecedenter ipsam renunciationem. 3. renunciatio valet vel expressa sit vel tacita, quae postrema habetur ex ratihabitione, modo haec de praesenti detur.

Videtur, quod renunciatio, in casu quo professio ex aliqua causa differtur, possit fieri ultimo probationis bimestre. Dicendum tamen, valide hoc casu fieri renunciationem tempore currente intra mensem undecimum annus probationis usque ad professionem licet ista vel ob defectum aetatis, vel alia justa causa differatur.

Renunciatio tamen valide fieri potest a novitio ultimo bimestri ante professionem, quando ista ex dispensatione Pontificia emittitur ante elapsum integrum probationis annum ex. gr. sexto vel octavo mense; quodque tempus duorum mensium computandum est moraliter, non momento ad momentum, ita ut intret epikeja, et breve tempus non consideretur:

Effectum non habet renunciatio, et si facta fuerit juxta normam Trid. si professio hac secuta ob aetatis vel alium defectum sit irrita.

An vero censeatur ratificata renunciatio, quae emissa sit post professionem invalide emissam, sed postea valide ratificata, respondendum cum distinctione, scilicet si irrita sit ob aetatis de-

fectu, negative tenendum, si vero aliquam ob causam quae intrinsece non afficit validitatem, affirmative.

Donatio aut alia renunciatio facta secundum formam Tridentini omnino corrumpitur, si novitius, qui renunciavit vel donavit moriatur ante professionem. Ex quo sequitur, quod novitius non obstante tali donatione vel enunciatione facta, de bonis suis testari, et mortis causa disponere possit prout voluerit, et si factam a se renunciationem ratificare nolit, nec aliam dispositionem facere, bona ejusdem deferantur ad haeredes ab intestato.

Renunciatio bonorum vel donatio ultimo bimestri facta revocari ab ipso ante professionem non potest si velit perseverare in religione, nisi sibi reservaverit jus revocandi. Res donata, vel renunciata non potest ita a novitio tradi donatario vel cuilibet ante professionem, ut ipsius rei dominium irrevocabiliter acquiratur a donatario etc.

Res cessae, vel donatae non possunt monasterio ita tradi ante professionem, ut ei acquiratur tantum dominium revocabile, quod secus evenit in possessione.

In renunciatione beneficii, quod in saeculo novitius habuit, requiruntur solemnitates a Trid. statutae, sine quibus renunciatio nulla est, et resignans reintegrandus est, si professio non sequatur.

Donationes, et renunciationes, factae ante ingressum novitii in religione non sunt irritae si factae sint alio quam ingressus istius intuitu. Quod si hoc intuitu factae sunt, probabilius videtur esse validas, quamvis ita renunciatus, casu quo mutato consilio rediret ad saeculum, vel religionem omnino non ingrederetur, ad beneficium restitutionis in integrum possit recurrere si minor sit, imo etiam major ex clausola generali, *si qua alia mihi justa causa videbitur*.

Renunciationes etiam post ingressum, et susceptam tonsuram monachalem ante habitum susceptum factas, non subjacere conciliari decreto certum est, et cons. validas esse, etiamsi factae non sint cum solemnitatibus illo decreto praescriptis. Fieri tamen debent secundum solemnitates statutas, vel juris communis.

Professio religiosa *late accepta* est actus religiosus et sacer per quem homo fidelis in religione aliqua approbata post emissionem trium votorum substantialium, paupertatis, castitatis, et obedientiae, voluntarie se Deo tradit, interveniente auctoritate Praelati, qui hujusmodi traditionem Dei et religionis nomine acceptet. *Stricte vero sumpta* est contractus ultro citroque obligatorius quo quis per vota solemnia se Deo et religioni

tradit et religio vicissim hujusmodi traditionem acceptat in onere ipsum voventem perpetuo retinendi, alendi, et tamquam filium juxta regulas et institutum religionis tractandi.

Alterutra requiritur ad hoc ut fiat quis proprie dictus religiosus; sufficit autem prima quamvis fiat per vota tantum simplicia.

Circa hujusmodi oblatos notandum. 1. Ita recipi in religione possunt etiam impuberes imo infantes, sed hi nonnisi consensu parentum.

2.º Sic recepti non solum proprie religiosi non sunt, sed nec vere et proprie novitii, nisi post pubertatis annos expletos.

3.º Impuberem filium etiam mater offerre religioni potest, etsi pater vivat; modo non contradicat.

4.º Parentes possunt filium impuberem etiam invitum religioni offerre.

5.º Filii sive oblato sint volentes sive inviti, intra aetatem pupillarem egredi e monasterio nequeunt.

Professio religiosa *proprie dicta* alia est *expressa*, alia *tacita*. Expressa, quae verbo, scriptura, aliisque nutibus consensus sufficienter declarantibus, exprimitur.

Tacita, quae nec voce nec scripto etc. fit, sed per unum vel plures actus professis proprios censetur induci.

Professione tacitae etiam post tridentinum locus est, modo adsint aliae conditiones necessariae ad professionis validitatem? Excipitur societas Jesu.

Ut per gestationem habitus, et exercitium actus professis proprii inducatur professio tacita, requiritur 1. ut is qui sic profitetur, expleverit annum 16 aetatis. 2. auctoritas praelati, vel alterius superioris, qui eum possit admittere, vel saltem hoc fiat eo sciente, et patiente. 3. ut habitus susceptio, et professio sponte facta sit. 3. ut gestans habitum et exercens actum sciat, eum esse proprium professis, et per eum induci professionem tacitam 5. ut habitum deferat vel actus hujusmodi exercent cum vero et positivo animo profitendi, nec satis est se habere negative.

Ut valide fiat professio requiritur 1. capacitas in persona: 2. legitima aetas: 3. annus novitiati: 4. animus profitendi: 5. libertas. 6: emissio saltem tacita trium votorum substantialium: 7. religio sit approbata: 8. nulla interveniat conditio substantiae religionis repugnans: 9. professionis acceptatio ab aliquo potestatem habente.

Professio emissa ab eo, qui impedimentum essenziale in examine tacuit, invalida est; valida tamen si non sit essenziale; verum

si hoc ipsum fraude suppressum sit a professo, ejci ē religione potest, modo deceptio sit in re gravi.

In professione requiritur ut aetas sit omnino completa, nec satis est ut, malitia suppleat aetatem.

Professio irrita est, si vi aut metu gravi injuste incusso extorta sit. Idem dicendum de acceptante professionem propter vim, vel metum.

Emitti professio potest verbis, vel nutibus, vel aliis signis externis consuetudo tamen docet, ut scriptura fiat quae publice legatur coram testibus. Absolute loquendo etiam per procuratorem, in praxi vero hoc non servatur. Conditionata potest esse professio, modo conditio non repugnet substantiae status religiosi.

Ubique emitti potest etiam in lecto, nec non extra monasterium. Pariter quocumque tempore. Denique infirmitas corporis nil obstat.

Novitios ad professionem admittere potest 1. Episcopus, si habeat in monasterio jurisdictionem. 2. Abbas, seu praelatus religionis immediatus. 3. Praelatus regularis mediatum. 4. Abbatissa. 5. Qui ordinariam potestatem habet, potest delegare.

Si invalide emissa sit professio ob defectu potestatis in admittente, satis erit si eam postea ratam ille habeat, cui potestas competit. Si vero invalida professio fit ob aliud impedimentum, necesse est, ut hoc remoto impedimento, professio ipsa expresse vel tacite ratificetur.

Ut ratificata dicatur professio invalida requiritur 1. ut constet de invaliditate, 2. ut impedimento ablato, ponatur novus consensus, qui 3. acceptandus est a religione; quae 4. sciat nullitatem ipsam.

Professus cujuslibet religionis reclamare potest adversus professionem suam intra quinquennium, et etiam ultra, modo impedimentum etiam duret. Religio quoque reclamare potest contra invalide professum in casu tantum, quo professio nulla fuerit ob invincibilem superiorum ignorantiam.

Conditiones ad legitimam reclamationem sunt 1. ut ante eam non deponatur habitus, nec cum eo discedatur a religione sine superiorum licentia, ni justa causa ad hoc habeatur, 2. ut causa nullitatis superiori ostendatur, 3. ut reclamatio fiat intra quinquennium, modo intra hoc tempus sciverit reclamans impedimentum, nec justa adsit causa, qua revelare non potuerit. Etiam vero post quinquennium reclamanti datur remedium restitutionis in integrum, quocumque ex capite professio nulla sit.

Invalide professus non tenetur ratificare professionem, si impedimentum invalidans in foro externo probare nequeat.

Effectus celebriores validae professionis sunt. 1. Profitens fit religiosus, ideoque vota servare tenetur. 2. Ligamen indissolubile ultrō citroque obligans. 3. Professus transit in potestatem religionis, quae ipsum alere debet etc. 4. Solvitnr patria potestas quoad ea quae sunt damnosa religioni, non quoad ea quae professo, et religioni utilia sunt. 5. Relaxat irregularitatem natalium, et facilius obtinet dispensationem in aliis irregularitatibus. 6. Purgat inabilitatem ad actus temporales ortam ex crimine. 7. Abolet notam ingratitudinis. 8. Dirimit matrimonium contrahendum, et contractum, si ratum dumtaxat sit, dissolvit omnino. 9. Inducit divortium post matrimonium consumatum. 10. Omnia alia vota, et pia iuramenta extinguit, nisi facta sint in favorem hominis. 11. Impertit omnem condonationem peccatorum quoad penam.

Hujusmodi effectus habent etiam vota simplicia societatis Jesu cum aliqua modificatione.

Pontifex potest vinculum professionis justa causa solvere.

Promotio ad episcopatum professionis vinculum non solvit, ideoque promotus ad vota tenetur.

Professio emissa ab episcopo, non obtenta facultate pontificia, non valet.

Professione non amittitur ea nobilitas, quae ex sanguine provenit; secus si ex dignitate.

Religiosus non potest praescribere contra professionem a se emissam.

Recessio a religione potest esse voluntaria, necessaria, sacrilega.

Ut religiosus possit ad aliam religionem transire, requiritur 1. ut haec sit strictior, 2. ut professio in prima religione sit temere, et leviter facta, 3. ut non eveniat detrimentum, infamia ipsi religioni, 4. ut petatur licentia a prelato ordinis, a quo etiam dimissoriae petendae sunt.

Religiosus potest transire ad religionem laxiorem, modo, 1. speretur ejus reformatio, 2. si causa sit infirmitatis.

Hujusmodi facultas impetranda est a pontifice, et etiam a Generalibus.

Talis licentia necessario petenda est sub gravi obligatione, et quidem ante transitum ad novam religionem; quae quidem licentia expectanda omnino est, et causae exponendae sunt hujus transitus, quae causae contemni non possunt.

Religioso transire volente ad religionem strictionem sufficit licentia prelati sui ordinis; si ad aliam aequae strictam, sufficit illius, qui jurisdictionem habet in ea a qua descendit. Si ad laxiorem papae, vel episcopo cum cognitione causae licentiam dare pertinet.

Jure canonico religiosi transeuntes ad alias religiones redduntur inhabiles ad officia quaecumque etiam extra religionem, 2. exercere non possunt curam animarum etiam per alios, nec habere beneficia saecularia, 3. nullam habent vocem in capitulo.

Bona religioso delata ante transitum ad aliam religionem, ad eam pertinent a qua discedit: secus de bonis acquisitis post ingressum in novam religionem, quae tamen ad ea jus habet secuta religiosi professione.

Abbas transiens ad strictiorem religionem efficit, ut statim vacet praelatura, ad quam successor eligendus est.

Professus incorrigibilis, et religioni intollerabilis etiam invitatus potest espelli.

Professus ejectus in perpetuum ex religione non liberatur a votis substantialibus, etsi liberetur ab observantiis regulae. Ideo sequitur, ut acquirat usum tantummodo rerum, quae acquisivit post ejectionem. 2. Incapax est ad matrimonium contrahendum, 3. Subjectus erit praelato sui ordinis, etsi subjectus etiam sit episcopo loci. 4. Defendi amplius non debet a suo superiore, si habitum dimiserit. 5. Praeter tria vota omnibus religionibus communia, alia servare non debet.

Religiosus ob crimen ejectus per sententiam in perpetuum tenetur se corrigere, et correctus petere ingressum in monasterium, a quo admittendus est, nisi hoc prohibeant justae causae.

Professus a religione ejectus non potest ad aliam transire sine licentia, si ei spes relicta sit iterum ingrediendi post ejus emendationem: si vero ejectus est, ut nunquam recipiatur, potest ad aliam transire.

Bona comparata ab ejecto acquiruntur monasterio a quo ejectus est.

Religiosus fugitivus ille est, qui a monasterio sine licentia recedit ad tempus animo vagandi, vel extra obedientiam vivendi, animo tamen redeundi.

Apostata est ille, qui institutum perpetuo deserit; ex quo sequitur 1. esse apostatam qui recedit perpetuo a religione, etsi habitum teneat; e contrario esse fugitivum, qui habet animum redeundi, etsi dimiserit habitum.

Religiosus, qui discedit ab ordine animo redeundi dum confecerit aliquod diuturnum negotium, habendus est pro apostata in foro externo, non vero in interno.

Contra fugitivos nulla poena statuta est.

Praelati omnes possunt, et debent cujusque religionis fugitivos, et apostatas incarcerare, et compellere ad redeundum.

Monasterium solvere debet debita a fugitivo, ejecto, apostata contra-

cla, si eadem tempore ejectionis quaesita perceperit; secus si contra.

Sponsus, vel sponsa ante consumationem matrimonii ingredi religionem potest intra bimestre post matrimonium celebratum. Hoc bimestre currit a die contracti matrimonii. Stante hoc privilegium in favorem religionis, partes non tenentur vicissim reddere debitum, etsi eis non sit adhuc voluntas ingrediendae religionis.

Si intra bimestre ingrediatur quis ex conjugatis in religionem, debet annum probationis implere.

Bimestre transacto, nec matrimonio consumato, licet ingredi in Religionem,

Si sponsa cognita est a marito durante bimestre propter violentiam, potest ingredi religionem sive ipsa intra bimestre cogitaverit, vel non de hujusmodi ingressu.

Effectus hujus ingressus est dissolutio matrimonii, quae tamen impletur dum emittitur professio.

Post consumatum matrimonium licet ingredi religionem dumtaxat in hisce casibus 1. consensiente altero conjugate; quo casu si conjux in saeculo manens suspectus sit de incontinentia etiam ipse ingredi religionem debet; si contra sufficit ut simplex continentiae votum edat. 2. si alter conjux commiserit adulterium. 3. si unus lapsus sit in haeresim, vel apostasiam a fide.

Consensus conjugis permittentis ut alter ingrediatur religionem, et in ea profiteatur, debet esse 1. liber a gravi metu injusto. 2. absque dolo impetratus. 3. expressus.

Si consumato matrimonio unus conjux, altero invito, profiteatur religionem, invalida est professio, ut professio; valet tamen utpote simplicis continentiae votum, quo petere nequit, reddere debet.

Non obtento consensu conjux professus revocari potest a conjugate relicto, imo ille potest sponte ad saeculum redire professione etiam facta.

Revocationi locus quoque est, si unus conjugum religionem professus est altero non consentiente etsi ab utroque votum continentiae editum sit.

Pariter locus est repetitioni si conjuges mutua non obtenta licentia, imo vicissim ignorantia detenti, professi sint ambo religionem; quae ex parte neutrius non tenet. Si vero ambo coscii sint, contra dicendum.

Praeter consensum conjugis permittentis ut alter religionem ingrediatur, requiritur 1. episcopi consensus, 2. ut manens emittat continentiae votum, si incontinentiae periculum non sit; quod si

sit, requiritur, ut et ipse religionem ingrediatur. Hisce vero requisitis deficientibus, valida tamen professio est.

Maritus cum uxoris consensu religionem ingressus post editam professionem revocari ab uxore nequit, si ipsa continentiae votum ediderit. Si vero non ediderit, et nescia sit juris disponentis non posse virum profiteri nisi ipsa quoque ingrediatur religione, vel vo-veat continentiam, revocare maritum potest; non potest autem si haec juris dispositio ignota ipsi non sit.

Si conjux relictus incontinens sit, non satis est, ut dato consensu ad professionem alterius conjugis, ipse votum continentiae edat, sed necesse est, ut praeter consensum ingrediatur in religionem. Sufficit autem hoc votum, si continens sit. In hoc casu vero si incontinenter vivat cogi potest ad ingrediendam religionem, modo sciverit, incontinenter se vivendo, juris dispositionem esse, eum teneri religionem ingredi.

Infidelis *late* sumptus dicitur, qui a christiana fide alienus est. *Stricte* vero, qui fidem ipsam numquam suscepit, nec baptizatus est.

Statutum est, ut si vir infidelis occidat maritum uxoris fidelis, machinatione uxoris ipsius, parata jam mariti morte, matrimonium sequi non possit inter talem uxorem, et infidelem ipsum etsi ad fidem conversum. Et hoc procedit 1. etsi ante mortem patrata non intercesserit adulterium. 2. etsi uxor hoc fecerit ut vir infidelis converteretur ad fidem. 3. etsi vir fidelis occiderit maritum infidelem.

Prolis ex genitoribus infidelibus, quorum alter convertatur, huic assignanda est.

Votum est promissio de bono meliore libere Deo facta. Ad hoc requiritur 1. ut non sit aliquod simplex propositum. 2. ut vere fiat, et animo obligandi. 3. ut advertenter et libere fiat. 4. ut Deo tantum, et nequidem creaturae etsi sanctitate praecellenti. 5. ut de re possibili sit et honesta, nec non de meliori bono.

Votum ex parte rei promissae dividitur in *communi*, et *singulare*. *Commune*, quando materia illius est res omnibus observanda ex necessitate praecepti; *singulare*, cujus materia est abservanda ex consilio.

Votum ipsum dividitur etiam in *reale*, quando res aliqua promittitur; in *personale*, quando actio aliqua, vel omissio; in *mixto* quando res et actio promittitur.

ariter dividitur in *affirmativum*, et *negativum*; in *perpetuum* et *temporale*; in *reservatum*, et non.

x parte promissionis dividitur votum in *absolutum*, et *conditiona-*

*tum; in paenale. et non; in expressum, et tacitum; in exter-
num. internum, publicum, et occultum; in solemne; et non.*

Omnino certum est, posse voveri, dummodo votum sit de meliori bono ab omnibus viatoribus hominibus, nisi specialiter impediuntur. Excluduntur furiosi; amentes iuvenes; impuberes, minores; illi defectu voluntatis; isti libertatis. Impediuntur conjuges, religiosi, episcopi si votum officiat ipsorum statui. Ratione aetatis impediuntur novitii non completo anno decimo sexto.

Si vota emissa sint ab extantibus sub alterius potestate. tunc valida erunt, si respiciant materiam jam praeceptam ab Ecclesia, vel non absolute interdictam; secus invalida erunt; vel denique respiciant materiam nec praecepta, nec prohibita.

Episcopus de religione assumenda debet sub conditione vovere, id est si pontifex permittat. De peregrinatione facienda vovere potest, si non cedat in praejudicium muneris episcopalis.

Vovens non tenetur manifestare votum suo superiori, dum ab ipso petit licentiam illud implendi, nisi ad hanc manifestationem sese expresse obligaverit.

Votum factum non peccandi mortaliter, validum est; non peccandi mortaliter, nec venialiter, invalidum; non peccandi mortaliter absolute, et venialiter de aliquo genere peccatorum, validum est.

Etsi res voto promittenda non sit de meliori bono, tamen votum validum erit si agatur de matrimonio in his casibus 1. quando puellae corruptae fides data sit eam nubendi; vel si matrimonium influat in pace componenda, religione conservanda, et aliis publicis, et gravibus malis arcendis, 2. si carnis incontinentia instet; 3. si contracturus matrimonium, inopem puellam ducat.

Faciendi votum nulla est obligatio; facto tamen obligat; quae obligatio aliquando commensuratur gravitati objecti; aliquando intentioni vovens.

Votum, si diligentia adhibita, ut de eo facto recordetur vovens, non obligat, si ipse in dubio remaneat; quod etiam dicendum si certitudo sit facti voti, sed dubium extet, an valide emissum; valet vero, si dubium versetur solum in duratione obligationis.

Qualitas, vel quantitas rei voto promissa Deo si indeterminata sit, restat in arbitrium vovens.

Tempus voto statutum servandum est, nisi legitima causa obstet; nullo vero statuto consulendum est iudicium prudentum.

Differri tempus potest, 1. si spes sit ut vovens melius postea executus sit votum. 2. si impedimentum sit.

Votum dumtaxat voventem adstringit, nec per alios implendum, si personale sit; si vero reale etiam per alios, qui ex eo teneri possunt. Si mixtum sit, vovens tenebitur in eo, quod respicit personam, alius tenebitur in eo quod respicit rem.

Si quis, voto facto religionis, eligatur ad episcopatum, non debet sine peccato electioni assentiri; quod si assentitus sit, tenetur votum implere usque dum non sit confirmatus ac consecratus; secula vero confirmatione, non tenetur ad votum.

Cessat votum 1. *lapso tempore*, si tempus respiciat obligationem faciendam; secus si pertineat ad executionem obligationis factae. 2. *mutatione materiae*. 3. *cessante conditione*, quae si multiplex sit, videndum erit, an cupulative, an disjunctive emissa sit; primo casu omnis conditio implenda est, secus in secundo. Quod si eventus conditionis malitiosae vovente impeditus sit, obligatio non cessat. 4. *cessante causa finali*. 5. *denique ir-ritatione* ejus a quo aut voluntas voventis, aut materia voto promissa pendet.

Si impubes habeat patrem, vel avum, hi possunt illius vota irritare; si neminem habeat, poterit tutor vota ipsa irritare. Tales vero irrationes erunt omnino indirectae, et solum res respiciunt, non personam. Dominus vero poterit irritare vota servi sui, quae potestati illius denominative prejudicant. Praelati regulares omnia vota religiosorum sibi subjectorum solvere possunt, eo excepto ingrediendi religionem strictioris observantiae. Conjuges invicem irritare possunt, quae mutuae cohabitationi praejudicant, et aeducationi proles, administrationi familiae etc. 6. Cessat obligatio voti *redemptione, et commutatione*; ad commutationem requiritur 1. ut votum non sit superiori servatum. 2. ut fiat justa causa. 3. ut non sit acceptatum ab alio. Denique 7. cessat *dispensatione*, quae a papa, episcopo, vel ab alio a papa delegato fieri potest. Papae vero pertinet dispensatio voti castitatis, religionis, peregrinationis in terram sanctam, Romam ad limina apostolorum, compostellam etc.; requiritur vero ut vota haec sint perfecta.

Paupertatis voto abstringuntur religiosi ita ut nil habeant proprium rerum temporalium. Quod si habeant aliquod peculium ad effectum administrationis dependenter a superiore, non agent contra votum. Contra paupertatis votum religiosus peccare potest 1. si rem aliquam sine expressa, tacita, vel praesumpta superioris licentia accipiat, retineat, absumat. 2. si absque

licentia donet, alienet, distribuat. 3. si ex iis, quae ad usum ipsi permissa sunt; aut aliis monasterii rebus absque licentia mutuo aut commodato det alteri. 4. si rem monasterii usurpet absque licentia aut altero usu utatur, quam ad quem a superiore ipsi concessa est. 5. si aliquid abscondat, aut liberae superioris dispositioni subducatur, aut si tanquam injuria affectus murmuret dum talia ipsi a Praelato adimuntur. 6. si rem ipsi ad usum concessam culpa aut dolo amittat, destruat.

Licentia superioris excusans religiosum a trasgressione paupertatis debet esse 1. voluntaria. 2. justa. 3. expressa, sed aliquando sufficit tacita, et etiam praesumpta modo appareat, superiorem non futurum esse invitum.

Violatio paupertatis est peccatum ex genere suo mortale; potest etiam esse furtum, si res, de qua disponit, sit in dominio religionis. Poterit esse leve, si materia sit levis.

Poenae contra violatores paupertatis sunt 1. privatio sepulturae ecclesiasticae. 2. expulsio a conventu. 3. privatio vocis activae et passivae per biennium. Tres vero hujusmodi poenae incurruntur 1. post sententiam judicis: 2. si res vel pecuniae retentae sint a religioso.

Votum castitatis obligat ad nos abstinendos ab omni voluptate carnali actuque venereo tam interno quam externo, etiam alias licito seu conjugali. Non datur in hisce venialitas, nisi ex defectu plenae advertentiae. Non requiritur ut religiosus confitens de peccato carnali dicat se habere votum ex religione, sed tantum habere votum castitatis simplex vel solemne.

Papa potest dispensare in voto solemni ita ut possit contrahi matrimonium. Requiritur vero alia causa publicae, et maximae utilitatis; quae causa si mentita sit, valida quidem erit dispensatio, et validum matrimonium, sed ille qui hanc dispensationem obtinuit reddere debet conjugii, non petere queit. Haec dispensatio fieri non potest ad tempus: Per ipsam habetur quoque facultas non amplius recitandi divinum officium.

Essentia, et obligatio voti religiosae obedientiae sistit in renunciatione propriae voluntatis in omnibus his quae subjecta superiori religionis ipsius esse debent; ex qua violatione sequitur malitia peccati mortalis. Quo voto obligatur religiosus 1. erga suum superiorem mediatum, et immediatum. 2. Pontificem. 3. Episcopum, si ordo, cui religiosus pertinet, sit ipsi subjectus. 4. Abbatissas si obedientia stricta sit monialis.

A superiore precipi ea tantum possunt, quae non sunt extra regulam ordinis, vel in ea sive expresse sive tacite, sive im-

plicite continentur. Praecipi tamen potest observantia actuum internorum religionis; non autem curam et adsistentiam iis, qui morbo infecti sunt, vel peste, dummodo aegroti adsistendi non sint religiosi ejusdem ordinis. Excipe vero, si ordo religionis sit ad hoc officium institutus.

Observantia earum rerum, quae in regula continentur, an sub mortali veniat an veniali peccato, desumendum est ex verbis constitutionis et consuetudine.

Religiosus non obligatur ad asperitatem primevae regulae si observantia hujusmodi non includatur in ipsis votis, vel haec vota mutata sint quoad tenorem relate ad primevam institutionem.

Si regula ad primevum rigorem redacta sit, qui professi sunt ante reformationem, non tenentur ad observantiam, si mitigatio rigoris primevi facta fuit auctoritate pontificis, vel generalis cum capitulo.

Monaci, et alii regulares subjecti sunt episcopo, qui potest eos visitare, corrigere, et punire. 2. recipi non debent pro praetio. 3. nequeunt retinere pecuniam nisi ex licentia.

Concilia provincialia triennio celebrentur, quibus intervenire debent abbates et priores: tractandum erit de reformatione, et quidquid aliud ordini convenies.

Circa receptionem monialium statum est ut non debeant plures recipi, quam patiantur redditus monasterii; excipe vero si dotem sufficientem afferant: Velum benedicendum multiplex est: consecratio alia abatissarum est, alia monialium.

Clausura pertinet ad omnes ordines monialium: ad eam vero tenentur moniales professae, quae dispensantur tantum causa gravis morbi ab episcopo, si ordo sit ei subjectus, a pontifice vero si a santa Sede dependat idem ordo. Violantibus monialibus clausuras imposita est excommunicatio major reservata, et privatio dignitatum sine ulla spe in futurum. Hae penae extenduntur ad eas etiam moniales, quae finita causa commorantur extra claustra. 2. ad eos qui concedunt sine justa causa licentiam egrediendi. 3. ad eos qui recipiunt in suis domibus monialem, quae debeat regrederi in religionem.

Omnibus cujuscunque sexus prohibitum est ingredi monasteria exceptis 1. pueris et puellis. 2. famulae seculares.

Nomine claustrum intelligitur omnis locus sive area, sive hortus, sive conclave, in quem monialibus licet ingredi.

Licentia Episcopi ad ingressum in monasteria debet provenire ex magna causa: facilius tamen datur matribus, et sororibus. Haec licentia debet scripta haberi, ni urgeat maxima necessitas.

Non obtenta licentia ingrediens incurrit ipso facto in excommunicationem, quae extenditur etiam ad superiores illos, qui sine causa ingrediantur.

Ingressus vero foeminarum in monasteriis virorum non aequali rigore prohibitus est; possunt enim in illis ingredi 1. imperatrices. reginae, earumque filiae, et aliae foeminae ipsas comitantes, 2. fundatrices in illis Ordinibus in quibus consuetudo est posse ingredi. Hisce exceptis, si aliae faeminae virorum monasteria ingrediantur, excommunicationis poenae non subiiciuntur.

Domus religiosa est quae ad cultum divinum, et pietatis opera exercenda est dicata.

Triplex est; 1. domus sacra: 2. religiosa. 3. pia. Omnes domus subjectae sunt episcopo, ni consuetudo, vel privilegium obstat. Episcopis etiam subjecta sunt hospitalia, et alia huiusmodi loca, modo haec erecta non sint auctoritate principis saecularis. Ea omnia loca, quae subjiciuntur episcopo, possunt ab eo visitari et exigi ab eodem potest ratio administrationis.

Loca pia, et religiosa, quae auctoritate ecclesiastica constituta sunt non possunt profanis usibus deputari absque eadem auctoritate. Si vero constituta sint a viro saeculari, poterunt converti in profanos usus, modo fundator vivat, nec se obligaverit ad eorum foundationem. Si vero mortuus sit, haeres non poterit.

Ecclesiae regulares mutari nequeunt in saeculares, nec monasteria in collegia clericorum nisi in casu, quo reperiri non possint religiosi, quibus illa reformetur, et restauraretur disciplina collapsa.

Ad monasteria aedificanda requiritur licentia Pontificis, et ordinarii. Ordinarius vero investigare debet. 1. si adsit consensus religiosorum in vicino conventu existentium. 2. si sit distantia. 3. si parochus assentiat, vel capitulus. 4. si consentiant incolae, et habitatores ejusdem loci.

Circa constitutionem novorum ordinum statutum est, 1. ut requiratur expressa pontificis approbatio. 2. ut non possit fundari ordo in quo nulla profitetur obedientia, non renunciatur propriis, non approbata regula habeatur. 3. ut ordo jam damnatus non sit; uti ille fraticellorum.

Capella in qua celebranda sit missa, sine episcopi licentia erigi nequit.

Jus patronatus consistit in jure praesentandi aliquem ad ecclesiam vel ecclesiasticum beneficium.

Jus patronatus neque est mere temporale, nec mere spirituale, sed

spirituali aduexum. Aliud est ecclesiasticum, aliud laicale, aliud mixtum.

In dubio an sit ecclesiasticum, vel laicale attendi solet, an deferatur jure successionis haereditariae.

Dividitur quoque jus patronatus in haereditarium et familiare; in personele, et reale: in passivo, et activo.

Si juspatronatum fundatum sit ex redditibus ecclesiae erit ecclesiasticum; si fundatum sit a clerico qui poterat libere disporre de bonis beneficii, quibus fundavit juspatronatum, erit laicum; contra si secus.

Si juspatronatus ecclesiasticum transfertur in laicos, cessat esse ecclesiasticum, etiam quando traslatio facta sit titulo lucrativo.

Si princeps vel magistratus saecularis ad ecclesiam, vel beneficium nominat clericos, qui ab episcopo vel ecclesia presentandi deinde sint, hoc jus patronatus erit laicale.

Si laicus presentet etsi cum consilio viri ecclesiastici, jus patronatus erit laicum; secus si contra.

Si juspatronatum laicis, et ecclesiasticis simul et eadem electione competat, erit mixtum; si alternis vicibus, erit ecclesiasticum cum praesentat clericus, erit laicum cum praesentat laicus.

Primis quinque saeculis nullum vestigium habemus de hoc jure. Origo itaque pertinet ad concilium arausicanum, quo per privilegium data fuit facultas laicis uti posse jure patronatus.

Causae, quibus acquiritur, sunt *dos, aedificatio, fundus*. Qui aliquem ex hisce titulis habet, debet etiam habere 1. animum acquirendi patronatum. 2. debet redditus dare, qui sint sufficientes ad necessaria ecclesiae, et sustentationem ministrorum. 3. debet requirere auctoritatem ordinarii, quo nomine venit episcopus vel alius praelatus jurisdictionem habentes in hujusmodi. Sede episcopali vacante poterit vicarius capitularis suam interponere auctoritatem. Si quis istorum absque justa causa deneget licentiam, adeundus erit Metropolitanus, vel alius superior.

Juspatronatus acquiritur a fidelibus costructentibus, fundantibus, dotantibus ecclesias cum consensu ordinarii, etiamsi tale jus patroni sibi expresse non reservent, modo illud actu contrario non remittant.

Fundatione, costructione, dotatione acquiritur juspatronatus ecclesiarum earum, quae non sunt collegiatae, seu conventuales; minime in collegiatis.

Si patronus laicus sibi jus reservaverit praestandi assensum circa eligendum clericum, requiri debet talis assensus post factam electionem, et ante solemnem ipsius publicationem.

Quamvis certum sit non sufficere ad acquirendum juspatronatus sola assignatio fundi ad construendam ecclesiam, sed requiratur ipsa constructio, nec sufficere constructionem, nisi dotetur, tamen constructio, fundatio, dotatio fieri potest per plures, qui ideo possunt juspatronatus habere.

Si dotatio insufficiens sit ad alendos ministros, et alia onera ecclesiae sustinenda, non acquiritur juspatronatus. Acquiritur vero si dotatio fiat etiam post consecrationem ecclesiae, modo sit omnino indotata: secus vero si sit insufficienter dotata.

Si diruta sit omnino ecclesia, vel nulla supersit vetus dos, juspatronatus acquiritur a novo construente, vel dotante.

Costructa ecclesia in fundo alieno, inscio vel invito domino, juspatronatus pertinet ad construendum; dominus vero fundi poterit eam destruere ante consecrationem; quod si et dominus fundi velit acquirere juspatronatus, sufficit ut ratam habeat constructionem.

Infideles et judaei incapaces sunt jurispatronatus. Haeretici vero etsi de jure sint incapaces, possunt tamen ex licentia summi pontificis.

Excommunicatus non privatur acquisito jure patronatus, et valida est eius praesentatio, quam tamen episcopus non tenetur admittere.

Laici quamvis illegitimi, et spurii sunt capaces jurispatronatus.

Pupilli, minores, et furiosi gaudent jure patronatus, sed in facto exercent hoc jus tutores, et curatores. Si intra pubertatis annos sint constituti valida erit eorum presentatio, si dignum clericum respiciant. Pubertate adepta omnino praesentare posunt, et per se debent absque tutore.

Faemine quoque capaces sunt jurispatronatus. Si nubant, et jus sit omnino personale, vel adhaereat bonis extradotalibus, ipsis remanet: si vero adhaereat bonis dotalibus jus transit ad maritum.

Praesentatio clerici fieri potest a mero possessore jurispatronatus, si sit in bona fide, etsi lis pendeat de proprietate ejusdem juris.

Juspatronatus, et ejus exercitium competit etiam conductori villae aut castri, cui tale annexum est sive locatio conductio ad longum tempus contracta sit, sive ad breve.

Juspatronatus annexum castro aut villae non transit a debitore in creditorem, si debitor castrum aut villam oppignoraverit creditori.

Jura patronorum, et effectus patronatus habentur in his versiculis:

Patrono debetur honos onus, utilitasque

Praesentet, praesit, defendat, alatur egenus.

Honoris gratia debetur patrono dignior sedes in ecclesia, locus in processionibus, pax, purificatio, oblatio palmarum, candelarum etc. Sedes vero sit extra chorum, et sine baldachino. Thurificatio danda juxta consuetudinem. Pax post eos qui in choro sunt. Etiam extra Ecclesiam aliquis honor debetur patrono.

Onus patroni sistit in cura, defensione, et provisione ecclesiae. Nulla tamen ei pertinet administratio bonorum, nec jurisdictio. Possunt vero petere rationem administrationis. Patrono ad inopiam vergente debet Ecclesia praebere alimenta juxta ipsius conditionem, et facultates Ecclesiae. Ad hoc autem reritur ut 1. vere costet de patronatu. 2. habeat ecclesia unde convenienter provideat sustentationi ministrorum, et cultui divino. 3. egestas vera sit; 4. nec aliorum parentum auxilio succurri possit.

Pensio statui potest a patrono super bona ecclesiae ante foundationem, alias post.

Praesentatio est exhibitio personae idoneae ad Ecclesiam vel beneficium vacans, episcopo, vel alteri, ad quam institutio pertinet, legitime facta. Haec si intra praescriptum tempus sit acceptata tribuit clerico jus ad rem, et actionem pro institutione.

Praesentia praesentantis et praesentati non requiritur, ideoque sufficit procurator, vel litterae.

Collatio beneficii patronati ab episcopo, contradicente patrono intra tempus quo sibi concessum est praesentare, irrita est. Non sic si a pontifice facta sit.

Si plures sint patroni in solidum debent omnes vocari ad praesentationem clerici; si singillatim hoc jus habeant, possunt singuli praesentare.

Juspatronatus transferri potest *successione*, idest in omnes haeredes cujusque sexus. Si vero patronatus sistat in re, trasferitur in eo cui res devolvitur sive haeres sit sive non. Dividi tamen non potest hoc jus, etsi usus possit esse ad invicem. Si haeredes patroni mortui sunt, haeredes haeredum succedentes non habent idem jus in capita, sed in stirpes. Si plures patroni unam vocem habeant sufficit ut consentiat major pars.

Si fundator voluit ut juspatronatus pertineat ad illos *tantum* qui de ejus familia sunt, hac extincta, extinguitur jus, et ecclesia fit libera. Si vero generice locutus sit fundator, nec usus sit aliqua particula *taxativa*, etsi familia extinguatur, trasferitur jus ad extraneos.

Ad usufructuarium universale pertinet juspatronatus, saltem reale, etsi finito usufructu redeat ad dominum proprietatis. Idem di-

cendum de fidecommissario, si juspatronatus est reale, secus si sit personale.

In divisione haereditatis juspatronatus adjudicari nequit uni ex cohaeredibus.

Si ex tribus, qui jus praesentandi habent, unus succedat alteri, iste habebit votum proprium, et illud quod habuit ex successione.

Monasterium, seu religio succedens in haereditate, quae habeat patronatum, acquirit hoc jus.

Si ob crimen addicentur fisco bona patroni, juspatronatus pertinebit ad fiscum si sit reale, secus si sit personale.

Juspatronatus trasfertur *donatione*. Ecclesia vero vel monasterium hoc jus donare, nec legato cedere potest sine solemnitatibus requisitis ad alienationem. Laicus autem donare poterit jus illud, si sit *reale*, et annexum universitati; quo in casu nulla requiritur licentia episcopi. Si e contra sit *personale*, valida erit donatio sine licentia episcopi, si facta sit clerico nomine ecclesiae, vel dignitatis quam obtinet; erit invalida, si facta sit laico, vel etiam clerico tamquam privato.

Patronus potest cedere vel donare juspatronatus ipsi ecclesiae in qua est beneficium.

Si juspatronatus proveniat *ex privilegio*, an patronus donare illud poterit, nec ne, cognoscendum ex terminis privilegii. Si jus ipsum proveniat *ex fundatione* patronus illud poterit donare cuilibet, modo bona, quibus fundavit patronatum, possint disponi pleno suo jure; secus dicendum, si extra filiorum facultatem disponere nequibat. Denique si *ex dotatione* proveniat patronatus donari a patrono potest cuilibet.

Episcopus non potest extinctum juspatronatus de novo donare alicui laico.

Juspatronatus potest trasferri *venditione* rei, cui jus accessorie annexum est: directe itaque vendi juspatronatus nequit; nec potest vendi pluris res ipsa quam valeat in se absque tali jure. Si venditio rei, in qua est patronatus, fiat hac forma » vendo tibi universitatem cum jure patronatus » valida erit; minime vero, si formula haec sit » vendo tibi universitatem, et jus patronatus » Tamen valida esse poterit, si pretium non excedat valorem rei, nec venditor intenderit vendere juspatronatum.

Juspatronatus trasferri potest *permutatione*; et quidem realis cum re, modo aequalitas servetur; personalis vero cum aliquo jure spirituali, non vero temporali.

Permutari juspatronatus non potest a laico cum immunitate ab obligatione solvendi decimas; vel cum jure eas percipiendi, quod alicui monasterio ex fundis alienis competit.

Juspatronatus transferri potest *infeudatione*, *emphiteuticatione* predii; sed intellige accessorie, non principaliter, nisi fiat a papa.

Transferri etiam potest accessorie *locatione*, *privilegio apostolico*, *consuetudine* vel potius *praescriptione*.

Praesentatus a patrono debet esse institutionis capax, ideoque legitimus, non neophytus, non servus excommunicatus, non irregularis, neque laicus nisi habeat tonsuram, nec sufficit ut eam deinde accipiat. Debet esse dignus sive spectata natura beneficii, sive mente fundatoris. Debet esse persona distincta a patrono, qui semelipsum praesentare nequit nisi episcopus habens et ipse idem jus proprio motu conferat; vel si patronus supplicet episcopo, vel alteri collatori, qui deferat jus supplicanti; vel denique alii compatroni compatronum praesentent. Pater vero praesentare potest filium suum.

Si fundator voluerit ut certa qualitas in presentato requiratur, quae qualitas non observetur a patrono, praesentatio erit valida si respiciat favorem personarum praesentandarum, nec contradicant hi qui reclamare possunt: si vero respiciat favorem ecclesiae nulla erit praesentatio etsi taceant illi qui reclamare possunt.

Proximior consanguineus fundatori praesentandus est; si expressa de hac re sit fundatoris voluntas; secus praesentari potest etiam remotior modo ex hac praesentatione major utilitas ecclesiae proveniat. Propinquitas computanda erit civiliter non canonice.

In aequalitate propinquorum ex gradibus masculino et faemino, praesentandus erit qui ex linea masculina descendit.

Si propinquior illegitimus sit, sed habilitatus dispensatione apostolica valet praesentatio.

Idem dicendum si legitimatio veniat ex rescripto principis saecularis, modo praesentatus dispensatus sit ad beneficia.

Quilibet patronus graviter obligatur ad dignam praesentandam personam; quod si non faciat tenebitur intra tempus utile alium praesentare, modo sit laicus; si enim clericus sit qui inidoneum scienter praesentet privatur pro ea vice jure praesentandi, quo casu is cui pertinet institutio libere beneficium confert. Quod si ignoranter clericus praesentaverit inidoneum poterit intra semestre alium praesentare.

Dignior prae digno praesentari a quolibet patrono debet. Patronus

tamen ecclesiasticus strictius tenetur ad dignam personam praesentandam eo magis si beneficium habeat curam animarum.

Praesentatio duorum, simul tam laico quam ecclesiastico patrono permissa est. Successiva vero permittitur tantum patrono laico, et haeredibus ejus.

Patronus laicus potest pluries variare in praesentatione, modo jramento de non variando suam praesentationem non firmaverit: excipe vero si talis praesentatio fuerit de inidoneo, vel minus digno.

Pariter patronus laicus non potest variare praesentando eum qui a compatrono praesentatus, est modo unus collitigantium jam sit institutus. Si autem nemo praesentatorum institutus sit, dicendum est, quod patronus laicus lite pendente ita variare non potest, ut duobus collitigantium valeat superaddere tertium; potest vero ita, ut praesentet eum, qui a compatrono praesentatus est, et cum quo collitigatur.

Si plures presentati sunt ab uno patrono dignior instituendus est ab ordinario. Si vero plures a pluribus ille instituendus est qui a majori numero patronorum praesentatus est. Si tandem praesentati gaudeant equali voto patronorum, dignior praeferendus erit; quae dignitas si equalis sit in praesentatis, falsum est quod episcopus possit tertium instituere non praesentatum a patronis.

Si episcopus injuriose, et absque rationabili causa praesentatum rejecerit, et alium instituerit, praesentatus conquerens de jure suo non aufert beneficium instituto, utpote possidente, sed tantum jus habet, ut ab episcopo provideatur, ad quod episcopus tenetur.

Laicus tempus habet ad praestandum quatuor tantum menses. Ecclesiasticus vero sex menses. Hoc tempore ab utroque non observato, jus perimitur pro ea vice ad praesentandum, et episcopo tribuitur. Non perimitur vero tale jus 1. si quilibet patronus vel laicus vel ecclesiasticus ignoraverit vacantiam beneficii: 2. si reipublicae vel alia justa causa erat absens, excommunicatus, incarceratus, vel alio legitimo juris aut facti impedimento detentus erat: 3. si post quadrimestre laicus non praesentavit, modo habeat compatronum ecclesiasticum: 4. si episcopus ex gratia admittat praesentationem patroni etiam post lapsum tempus.

Lite pendente inter patronos, tempus quadrimestrale, vel semestrale currit, si aliquis ex litigantibus sit in possessione juris patronatus; imo etsi in tali possessione non sit. Excipe 1. si patroni

intra tempus episcopo causam definiendam detulerint, et moram episcopus habuerit: 2. si lis vertatur inter patronum et episcopum: 3. si lis inter praesentatos vertat: 4. si lis non sit de jure praesentandi, sed eligendi, conferendi ff.

Tempus a jure statutum ad praesentandum non potest ab episcopo prorogari patronis litigantibus.

Fundator potest prorogare hoc tempus, modo id faciat tempore foundationis; secus postea.

Patrono conceditur novum quadrimestre, vel semestre si praesentatio in tempore facta effectum sortita non sit vel ex actu ordinarii, vel quod praesentatus eam non acceperit, vel acceptate renunciaverit, vel ante institutionem sit mortuus, vel ipsa praesentatio propter occultum defectum fuerit nulla etc. etc.

Patronus volens admittere praesentatum ad beneficium vacans debet suum jus probare: diverso tamen modo hoc probant privati a magnatibus.

Privati probant suum jus: 1. per instrumentum authenticum: 2. ex multiplicatis nec interruptis praesentationibus: 3. praescriptione quadragenaria cum titulo colorato, quo deficiente, tempore immemorabili: 4. per famam, si cum ea concurrant alia adminicula, praesertim longissima possessio, etiam unico actu inducta: 5. si habeant duas vel plures ordinarii litteras, ex quibus constet, jus praesentandi: 6. si hoc jus costet ex libris visitationis: 7. vel ex sententia, quae in rem judicatam transierit: 8. vel ex antiquis monumentis affixis praesertim in ecclesia, vel cappellae: 9. vel ex honoratiore loco solito patronis concedi, vel pensione percepta.

Magnates vero, et universitates debent probare juspatronatum 1. per praesentationes continuatas ab immemoriali tempore, ita ut non sufficiat primam et postremam probare, sed etiam intermedias: 2. ut eae quae a 50. annis usque ad litem motae diem factae sunt, effectum institutionis sortitae sint: 3. ut dicta praesentationum continuatio, et earum effectuatio a 50. annis probetur scripturis authenticis, quae si deperditae sint, testes earum loco admittendi sunt.

Haec autem strictissima probatio non requiritur 1. si semel juxta Trid. facta sit, et institutionem obtinuerit: 2. si juspatronatum probandum sit non adversus ecclesiam, sed adversus alium, qui contendat, sibi juspatronatus competere: 3. si persona juspatronatum denegans sit usurpationi impotens: 4. vel talis ut collator beneficii possit illi facile resistere.

Judex competens in causis juspatronatus est judex ecclesiasticus. Sae-

cularis vero iudex de iis tantum cognoscere potest, quae in quaestionem mere facti consistunt.

S. Pontifex de plenitudine potestatis potest beneficia conferre citra patroni consensum, et derogare juri patronatus sive ecclesiastico sive laico. Ut vero licita sit haec derogatio requiritur 1. ut sit causa rationabilis ecclesiae utilitatem respiciens. Patronatui vero ecclesiastico facilius derogatur, quam laico si causa foundationis, dotationis, constructionis acquisitus sit. 2. Non sufficit clausola generalis, qua pontifex sibi reservat omnia beneficia, sed requiritur derogatio expressa, et in specie, modo tamen juspatronatus non sit secundum suam originem ecclesiasticum, sed laico competat ex speciali privilegio, aut consuetudine legitime praescripta; nam huic censetur derogatum a papa per clausulam etiam generalem. 3. Clausola speciali opus est, ut derogetur patronatui mixto, seu qui simul ad clericum ratione ecclesiae, et ad laicum pertinet saltem si par sit utrinque numerus patronorum. 4. Imo si patronatus spectet ad aliquem principem, ducem, comitem etc. quo in casu requiritur ut pontifex mentionem faciat ipsius principis, ducis ff.

Legatus a latere sedis apostolicae potest derogare patronatui ecclesiastico et reservare collationi suae beneficium patronatum, et hoc conferre alicui irrequisito, et invito patrono. Secus in patronatu saeculari, et mixto, vel tale juspatronatus proveniat ex privilegio, vel consuetudine legitime praescripta; alias dicendum si competat laico titulo foundationis constructionis, dotationis.

Episcopus non potest derogare juspatronatui eo magis laico; nec ecclesiam vel beneficium quod est juris patronatus concedere vel unire alteri ecclesiae vel beneficio sine consensu patroni vel ecclesiastici, vel laici. Non potest qualitates, seu condiciones beneficii in prima foundatione appositas etiam cum consensu patroni successoris mutare: intellige in totum, et in perpetuum, ac sine rationabili causa.

Juspatronatus amitti potest ex delicto, et sine delicto. Sine delicto 1. *voluntaria cessione* facta episcopo, vel ecclesiae ut haec libera evadat: 2. *unione* ecclesiae vel beneficii cum alia ecclesia, beneficio etc. si haec facta sit permittente, aut patiente patrono sine reservatione juris patronatus, 3. *non usu*: 4. *destructione totali ecclesiae, aut interitu dotis*: 5. *extincta omni familia fundatoris*: 6. *suppressionem vel ablationem papae*.

Ex delicto amittitur patronatus 1. *caede vel mutilatione* rectoris, aut alterius clerici ecclesiae patronatae per se vel alium a patrono

facta: 2. venditione, aut traslatione simoniaca; 3. perceptione illicita fructuum, aut bonorum usurpatione: 4. Haeresi schismate, apostasia, et protectione haereticorum: 5. criminis laesae majestatis, vel alio enormi inducente confiscationem bonorum, quibus juspatronatus accessorie annexum est.

Census est annuum canon, seu pensio quam emphyteuta praestat in recognitionem directi dominii.

Ex praestatione annua census facta episcopo ab aliqua ecclesia non sufficienter colligitur, nec probatur ejusdem subjectio.

Probatio census optima est si ejus praestatio facta sit per tempus immemorabile. Si hoc tempus non poterit altigari videndum an praestatio facta sit *aliqua certa causa* (quo casu si probetur *per veras probationes*, actor petere poterit solutionem census, si vero *praesuntive* tantum probetur, actor petere solutionem ipsam poterit) an facta sit nulla existente certa causa, et hoc in casu non acquiritur juris possessio exigendi census.

Possessor in sua possessione vel quasi sustineri debet, si probaverit longo tempore annuum censum sibi solutum fuisse, etsi titulum ignoret.

Censum imponere ecclesiis, vel beneficiis vult 1. Pontifex. 2. Episcopus tam in limine foundationis, vel dotationis; tam sibi, quam patrono; tam in dedicatione, quam in consecratione ecclesiae. 3. Praelatus qui pleno jure sibi subjectam habeat ecclesiam. 4. Patroni in ipsa foundatione cum consensu episcopi.

Postquam ecclesia vel beneficium jam constitutum est novus census imponi nequit; quod si fiat, nulla est efficacia, etsi juramentum intercesserit. Episcopus tamen potest novum censum imponere, vel extantem augere, si adsit justa causa, et accedat consensus capituli, et si aliis quam ipsi obventura sit nova pensio vel ejus auctio. Causa justa tunc erit: 1. si unus ex duobus colligantibus cedere velit, reservata sibi aliqua pensione, 2. si beneficiatus decrepatus aut aegrotus renunciaret beneficio, pensione tamen alimentorum loco sibi data: 3. pro erigendo et conservando seminario.

SS. Canones nonnullas requirunt solemnitates ut rector, vel beneficiatus imponere possit censum perpetuum vel diu duraturum.

Si augeatur facultas ecclesiae non potest ex hoc novus census imponi.

Moneta ad pensionem solvenda quaevis esse poterit, nisi specialiter conventum sit. Si valor monetae immutatus fuerit, solvendum est quantum debetur tempore mutatae monetae, seu quantum valet

moneta tempore solutionis faciendae; modo debitor non sit in culpa vel in mora.

Mutatio monetae a principe tantum fieri potest.

Qui voverit se annuatim daturum ecclesiae vel pauperibus certam mensuram ex. gr. tritici, non determinando de qua mensura id intellexerit, satisfacit solvendo minimam mensuram.

Si valor monetae statutae pro legato mutatus sit dum moritur testator, praestandus ille est, qui erat tempore conditi testamenti, dummodo contrarium expresse non costet.

Si pecunia depositata augeatur, vel minuatur, ad depositantes pertinet tum auctio quam diminutio. Secus vero si depositum non sit ad custodiam rei, sed ad istarum mutui, in quo depositarius dominus est.

Qualitas materialis pecuniae in mutuo acceptae servanda est, modo de ea conventum sit.

Nomine exactionum veniunt contributiones, et collectae pecuniariae. Aliae sunt *ordinariae*, aliae *extraordinariae*, seu quae ex causa aliqua penduntur. Ad ordinarias pertinent. 1. Portio canonica. 2. Quarta decimarum. 3. Cathedraticum. 4. Subsidium charitativum. 5. Procuraciones.

Cathedraticum, seu synodaticum est id quod episcopo solvitur in signum subjectionis, et honoris cathedrae cui praeesst. Manente hac subiectione omnino tolli nequit cathedraticum praescriptione, potest autem per ipsam praescriptionem cathedraticum imminui.

Subsidium charitativum dicitur 1. quia ex charitate peti debet, quam per vim extorqueri: 2. quia extante justa causa id a subditis ex charitate erga suos pastores libenter conferri decet.

Ad hoc subsidium subditi compelli nequeunt nisi ex magna causa. Potest tale auxilium 1. exigere pontifex ab omnibus clericis, et ecclesiis: 2. episcopus, et caeteri omnes praelati confirmati ordinis episcopalis, etsi non sit consecrati. Non possunt autem vicarii generales nisi ex mandato speciali episcopi: nec possunt praelati episcopo inferiores, nisi jus hoc privilegio vel consuetudine obtinuerint.

Causa sufficiens ad hoc subsidium exigendum est in genere ea, quam quaque bonus et rerum intelligens probare existimat. In particulari vero praecipuae sunt 1. magni sumptus facti in electione episcopi, vel confirmatione, vel consecratione; 2. fabrica cathedralis reparanda, vel alia necessitas per quam debita contracta sint, quibus solvendis non sufficiant ecclesiae facultates. 3. expensae factae pro recuperandis ecclesiae bonis; 4. si episcopus visitare velit limina SS. Ap. Petri et Pauli; 5. si pro-

ficisci debeat ad concilium, curiam imperatoris ff. 6. si imperator, rex adventans sit recipiendus. Quaelibet ex his causis, sufficiens est ut episcopus etiam saepius possit exigere subsidium charitativum ab omnibus suae dioecesis ecclesiis, vel clericis beneficiatis non exemptis, nec pauperibus. Liberi vero sunt ab hac praestatione 1. laici: 2. Monasteria omnia: 3. ecclesiae exemptae, praesertim plena libertate gaudentes: 4. Clerici non habentes beneficium ecclesiasticum: 5. et illi qui pauperes omnino sunt etsi beneficium habeant.

Quantitas subsidii addiscenda est ex consuetudine, vel circumstantiis.

Tale subsidium etsi pro una vice possit ab episcopo remitti, non tamen perpetuo. Adversus illud dari nequit praescriptio ordinaria, praevallere tamen potest extraordinaria.

Controversiarum motorum super subsidio charitativo iudex potest esse ecclesiasticus tantummodo; ne autem videatur, episcopum judicare in causa propria, relinquet controversiam arbitris.

Exactiones imponendae a magistratibus saecularibus sunt: 1. *capitatio*; 2. *talliae collectae, praestantiae*: 3. *census, et tributum*: 4. *vectigalia*: 5. *guidagia, et pedagia*: 6. *gabellae*. Quae omnes exactiones, si iusta ex causa imponantur, et publica auctoritate, iuste omnino dicendae sunt. Potest autem eas imponere pontifex, imperator in regnis, et provinciis sibi subjectis; respublicae liberae non recognoscentes superiorem in temporalibus.

Potestatem hanc potest princeps communicare principibus, statibus, et civitatibus inferioribus, et de facto pluribus est communicata. Praescriptione acquiri etiam potest haec potestas imponendi subditis nova tributa, et exactiones, et antiquitus impositas augendi. Iusta autem causa ad hujusmodi impositiones est necessitas, aut utilitas evidens reipublicae: ad quod advertendum 1. ut alias obtineri nequat, effectus, quam per impositionem ipsam: 2. ut major non sit imponenda exactio quam necessaria sit ad finem obtinendum: 3. cessante causa, debet cessare impositio exactio- nis. 4. ut ad alium finem non sit eroganda.

Formae servandae in impositionibus sunt 1. subditi ultra vires suas non graventur: 2. servetur aequalitas: 3. ei provinciae facienda est impositio, cujus utilitas vel necessitas urget.

Qui sine legitima auctoritate imponunt nova vectigalia de jure civili puniuntur exilio perpetuo; de jure canonico ii incurrunt excommunicationem majorem, a qua absolvi non debent nisi satisfecerint.

Non requiritur ad impositionem hanc consensus subditorum, modo aliter non sit conventum concordatis, et pactionibus.

Ad hasce praestandas exactiones *per se* non tenentur nisi subditi, aliquando tamen etiam extranei, non autem clerici, aliaeque personae ecclesiasticae, nec denique pauperes.

Leges tributorum, vectigalium, et exactionum obligant in conscientia, si constat juste impositas fuisse; contra vero si injuste: in dubio autem praesumptio stat pro magistratu, seu pro iustitia.

Procuratio, est sustentatio, sive subsidia et expensae, quae episcopo aliisque praelatis obeuntibus visitationem, ab iis, quos visitant, exhibentur pro congrua sustentatione.

Procuraciones ratione visitationis debentur visitanti.

Procuraciones hujusmodi debent esse frugales et moderatae secundum ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum, a quibus petuntur, facultates. Hinc episcopis et aliis visitoribus praecipitur, ut cum modico non inuiti et sumptuoso apparatu et comitatu visitationem obeant; et si quis eorum eodem anno pluries ecclesiam visitet, plures procuraciones quam binas non exigit.

Nulla episcopo procuratio debetur, si ecclesias et clericos civitatis visitet, in qua sita est ipsius ecclesia cathedralis.

Procuraciones solvendae sunt ab omnibus clericis, ecclesiis, ac monasteriis, speciali privilegio non exemptis, etiamsi ecclesiae tales quocumque titulo ad exemptos pervenissent.

Episcopus et alii visitatores, etsi, quando actu visitant, procuracionem ob id debitam remittere possunt in speciali, non tamen remittere eas possunt generaliter, et ita, ut hujusmodi remissione subditus omnino eximatur ab onere procuraciones solvendi etiam in futurum.

Etsi verum sit procuracionis exhibendae obligationi a visitatis praescribi non valere; non tamen omnis omnino vis circa procuraciones praescriptioni neganda est.

Nec improbabiliter dici adhuc potest praescriptione immemoriali procuracionibus, ratione visitationis debitis derogari posse.

Parochis quoque et aliis curatis per redditus, iis ad congruam sustentationem assignatos, subveniendum est; qui si non sufficiant, per collectas parochianis impositas, parochi congrua sustentatio integrari debet.

Nomine *sustentationis congruae* intelligitur, ut habeat beneficiatus ea, quae ad ipsum, ejusque familiam honeste alendam sunt neces-

saria. Adeoque ad honestam et necessariam sustentationem pertinent.

- 1.º *Alimenta* tum pro se, tum pro familia. *Alimentorum* nomine intelligitur cibus, potus, vestitus, habitatio, pharmaca, libri necessarii. *Familiae* nomine veniunt famuli, et ancillae; parentes, fratres et sorores egentes pro statu: item filii ex legitimo matrimonio ante beneficium obtentum suscepti: imo et spurii.
- 2.º Ea, quae necessaria sunt ad moderata convivia, pro beneficiarii qualitate, consanguineis, et amicis exhibenda, et ad hospites excipiendos.
- 3.º Quae requiruntur ad praestandas donationes etiam mere liberales.
- 4.º Quae requiruntur ad honestas animi et corporis relaxationes: In omnibus vero persona et officii qualitas, tum reddituum copia et qualitas attendenda.

Rectoribus ecclesiarum, seu parochis ex redditibus earum assignari debet congrua, et sufficiens portio pro sustentatione eorumdem, non obstante quacumque contraria consuetudine.

Praelati regulares, et monasteria etc. redditus ecclesiarum sibi sufficienti autoritate incorporatarum possunt percipere; ita tamen, ut portionem assignatam parochis, vicariis, aut capellanis propria autoritate mutare aut minuire nequeunt.

Si redditus annui, quos ex parochia sua rector percipit adeo sint exigui, ut ex iis ipse congruam sustentationem habere et debita onera supportare nequeat id, quod ejus congruae sustentationi et ecclesiae necessitati deest, supplendum ab episcopis est per unionem beneficiorum saecularium, cui si locus non sit, per assignationem primitiarum et decimarum. Si supplementum hoc a decimis haberi nequeat, deveniendum ad collectas, vel alia, si quae appareat, ratione eis de congrua sustentatione est providendum.

De congrua vicarii perpetui sustentatione providere debent, qui decimas et alios parochiae proventus percipiunt, puta patroni, monasteria, hospitalia, seminaria etc. quibus ea per unionem quoad temporalia incorporatae sunt.

In dubio, an assignata portio sit sufficiens, ad episcopum pertinet id determinare, nec ante quam defectus sit suppletus, sibi a monasterio praesentatum instituere, et praesentationi consentire nequit, imo portionem assignare negligentes, ad id per censuras ab episcopo compelli possunt.

Nomine sustentationis tantum olim assignandum erat vicario parochiali, ut quartam quartae h. e. decimam sextam fructuum par-

tem non excederet quae pensio cum admodum tenuis fuerit, hinc successu temporis introductum est, ut trebellianicae instar quarta, ista aliquando major vel minor portio penderetur, arbitrio ordinarii. Porro arbitrium hoc s. Pius V. restrinxit ita ut ordinariis in assignatione pensionis pro vicario non liceret aut centum scuta excedere, aut infra quinquaginta descendere.

Quod si ecclesiae unitae fructus 50. scuta secundum verum annum valorem non excedunt, omnes relinquendi sunt vicario.

Quod si nec 100. scutata ob rerum pretium extraordinarie adactum non sufficerent, tunc major potest vicario quantitas assignari.

Nomine proventuum ecclesiae, ex quibus congrua portio vicario perpetuo est assignanda veniunt etiam incerti redditus, quos vocant *pedem altaris*, item quae dantur stolae nomine, si reduci possint ad certam summam.

Portio semel constituta non mutatur pro varietate clericorum, etsi vicariam oblineat clericus nobilitate, vel gradu litterario praecellens, ei major portio non per hoc est assignanda.

Coram iudice ecclesiastico, scilicet in specie episcopo, et capitulo sede episcopali vacante congruae portionis assignatio et redintegratio petenda est.

In congruae portionis causis procedendum est summarie, et appellatione remota.

Spectato jure comuni, decedente beneficiario, omnes fructus pendentes, ac nondum a solo separati, et redditus inexacti ad beneficii successorem pertinent.

Meliorationes factae in rebus ecclesiae a clerico beneficiario ad eum dum vivit pertinent. Post ejus autem mortem si eae sunt factae ex bonis patrimonialibus clerici, emolumentum hoc cedit haeredibus; si ex redditibus beneficialibus ejusdem, jure comuni quod clericis potestatem testandi adimit, meliorationes illae ad ecclesiam spectant, nisi vero consuetudo vel privilegium potestatem testandi clericis dederit. Si tandem ex bonis ipsius ecclesiae factae sunt cedunt ecclesiae.

In tribus maxime differt beneficiarius ab usufructuario.

- 1.º Merus usufructuarius reficere, et restaurare quidem potest, de novo tamen facere nihil potest: at vero beneficiarius potest de novo facere e. g. plantare vineam etc.
- 2.º Usufructuarius facit fructus perceptos ita suos, ut libere de ipsis tam inter vivos quam mortis causa disponere possit in quo-

cumque casu; sed beneficiarius non potest ita libere disponere de redditibus beneficialibus sustentationi suae superfluis:

3.º Usufructuarius tenetur satisfacere, sive cautionem idoneam praestare; beneficiarius non item.

Ut divina officia in ecclesia celebrari possint, necesse est, ut non tantum constructa illa sit, sed etiam ut cum altaribus consecrata, vel saltem benedicta sit per ceremonias solemnes ecclesiae.

Triples est significatio istius nominis *ecclesiae*, nam 1. si etymologiam ejusdem spectes, significat *convocationem populi*: 2. ex recepto usu eo nomine venire aliquando solet *coetus fidelium in Christum credentium*: 3. tandem hoc loco significat *aedem sacram* in qua fideles ad rem divinam audiendam et percipiendam sacramenta congregantur.

Ecclesiae consecratio, vel *dedicatio* pro eodem sumuntur; hinc definiri *consecratio ecclesiae, vel altaris* potest quod sit *ecclesiae vel altaris dedicatio, facta a legitimo ministro, interveniente debita materia, et forma cum intentione canonica*.

Ritum consecrandi, et dedicandi templa ecclesia sumpsit ex veteri testamento. Estque ritus iste in ecclesia ab ipsis apostolorum temporibus observatus. Ceremonias instituit s. Sylvester papa, qui peculiariter sanxit ut templa legitime erecta, vel per signationem, et unctionem parietum cum oleo sacro ab episcopo consecrentur, vel saltem per ablationem parietum exterius, et interius cum aqua benedicta, vel aspergillo ex hyssopo benedicantur juxta ceremonias. Ex quo sequitur, ad hoc ut divina valeant in ecclesia aliqua celebrari, non requiri necessario, ut illa sit consecrata, sed sufficere, si locus, in quo divina fiunt, sit Deo dicatus, in usus profanos, non convertendus. Extra locum autem, ab episcopo vel alio jurisdictionem quasi episcopalem habente deputatum, celebrari divina *regulariter* non possunt, licet pluribus exceptionibus locus sit.

Ecclesia consecranda est ab episcopo, et quidem illo, in cujus diocesi erecta est, non ab alieno, nisi cum licentia proprii, excepto privilegii a pontifice indulti casu: neque ab episcopo committi simplici sacerdoti ea potest.

Aliud est de benedictione ecclesiae, inter quam et consecrationem ecclesiae hoc discrimen interjacet, quod consecratio adhaereat parietibus, benedictio pavimento.

In consecranda ecclesia haec observare episcopus debet 1. providere, ut consecrandae ecclesiae facta sit dotis competentis assignatio.

- 2.º Consecrari non debet ecclesia, quam quis non *pro devotione*, sed *pro quaestu cupiditatis* aedificat.
- 3.º Tam ipse episcopus consecrans, quam patroni ecclesiae consecrandae sint jejuni tempore consecrationis, et pridie quoque ejus diei jejunent.
- 4.º Facienda est consecratio ecclesiae per signationem, et unctionem parietum cum oleo sacro, et alias ceremonias praescriptas in pontificali romano; specialiter autem praescribitur ut fiat inter missarum solemnias.
- 5.º In ecclesiae consecratione poni in illa debent reliquiae.
- 6.º Quamvis consecrans ab his, qui indigentes non sunt, et procuraciones canonicas licite possit accipere, exigere tamen prohibetur.
- 7.º Decet, ut consecratio ecclesiae fiat die dominico, aut festo, et ita etiam solet: de jure tamen fieri potest omni tempore, et qualibet die.

Consecratio ecclesiae regulariter quibusdam exceptis praecisis casibus iterari nequit.

Nova consecratione opus est, quando ecclesia prius diruta ex eadem prorsus materia de novo extruitur. Non autem de novo consecranda est ecclesia; quando ejus parietes successive reparantur, ita ut nunquam major pars destruat. Idem dicendum quando ecclesia ampliatur, et minor pars de novo accedit majori veteri.

Inter ea quae in sacrificio missae adhibentur, et consecrari solent, sunt. 1. *Altaria*. Haec duplicis esse solent generis, videlicet *fixa et portatilia*. *Fixa* dicuntur, quod stabilia sint, et ut in ecclesia firmiter perseverent, consecrantur. *Portatilia* autem, quia consecrantur, ut ex uno loco in alium portari possint. Ad sacrificium celebrandum quodcumque sufficit.

Altaria debent esse formae hujusmodi, nempe

- 1.º Debent esse lapidea, saltem quoad partem superiorem, super quam reponitur sanctissimum corpus, et sanguis Christi.
- 2.º Ex consuetudine recepta praedictum altare lapideum non ex duplici lapide colligato sed ex uno integro constare debet.
- 3.º Figura ejusdem debet esse quadrangularis, tamquam accommodatior ad sacrificium peragendum.
- 4.º Debet esse tantae magnitudinis, ut super eo commode collocari possit calix cum patena, vel saltem eorum major pars absque periculo dilabendi.
- 5.º Sepulcrum quoque, et sigillum omnia altaria habere debent, i. e. cavitatem aliquam in qua sanctorum reliquiae recludantur.

Omnia altaria debent esse consecrata, ut sacrificium missae fieri super iisdem possit, idque verum est, sive fixa illa sint, sive portatilia. Estque mos iste consecrandi altaria antiquissimus et concorditer receptus tam in lege naturae, et scripta mosaica, quam in lege gratiae.

Ex quo inferunt DD. quod consecrans absque altari consecrato gravissimum peccatum committat, utpote committens contra praeceptum in re adeo gravi.

Altaria de jure communi consecranda sunt ab episcopo, non a simplici sacerdote, cui ab alio, quam a summo pontifice privilegio apostolico committi nequit.

Altaris, ut ecclesiae, consecratio regulariter iterari nequit. Casus quibus repeti potest et debet sunt.

- 1.º Quando in ejus consecratione non est adhibita forma ab ecclesia praescripta.
- 2.º Quando ignoratur, vel dubitatur an aliquo consecratum sit.
- 3.º Quando altare exsecratur.

Porro altare exsecratur 1. quando enormiter laesum aut fractum est.

2.º Quando altaris sepulcrum, sive locus reliquiarum, et ut vocatur, lapidis sigillum tollitur, aperitur, frangitur, diminuitur.

3.º Quando altaris fixi mensa, seu lapis superior removetur a basi seu structura, cui ea est affixa, vel columnis quibus lapis illa seu mensa conjuncta, aut firmiter innixa est.

Ecclesia iterato consecranda non est, quando altare fuit exsecratum; et vicissim altare non est de novo consecrandum, quando ecclesia fuit exsecrata.

Aliter vero dicendum de pollutione.

II. Praeter ecclesias et altaria consecrari debent etiam *calices*, et *patenae*.

Animadversis singulis prohibitionibus, quas sancta mater ecclesia non adeo primis ecclesiae saeculis pronunciavit relate ad materiam ex qua calices et patenae constare debent, videtur dicendum solummodo superesse ut in materia calicis et patenae apta, sit aurum vel argentum; stannum vero ecclesiis pauperibus tantum permittitur.

Calices et patenae debent consecrari ab episcopo et chrismate uncto.

Potest tamen consecratio haec ex privilegio, et communicatione privilegiorum vel ex immemoriali consuetudine inferioribus praelatis etiam competere.

Consecratio calicis et patenae amittitur per amissionem formae et usus, dummodo ea sit notabilis, nec calix sit e. g. ex natura sua tornatilis.

Conveniunt satis DD. quod consecratio calicis, et patenae non amittatur, quando diuturnitate temporis interior deauratio absumpta est; saltem, si non denuo deauretur. Probabilior sententia pariter est, quod nec consecratio amittatur, quando noviter deauratur; sufficit si aqua benedicta abluatur.

III. Consecrari solent *campanae*, antequam in campanile transferantur. Nullum autem dubium est quin bene eisdem ab ecclesia adhibeatur consecratio haec, quae ritus in sacramento baptismi uti solitos, quodammodo imitatur, atque inde nomen trahit. Ude haereticorum cullumniis praevallet et praevalebit semper mos hie ecclesiae antiquissimus cujus prudentissimus sacerque finis est.

Campanae suspendi etiam in oratoriis privatis nequaquam possunt, utique in publicis,

Campanae sonitu, exclusis *necessitatis* et *pietatis* casibus, populus convocari ad arma non potest.

IV. Benedici quoque debent *vestes sacrae*, et *paramenta* ad sacrificium missae deservientia.

Hujusmodi paramenta, in quibus chrisma non intervenit, benedicere possunt etiam praelati regulares, quamvis usum pontificalium non habeant; sed pro usu ecclesiarum suarum tantum.

Vestimenta, et paramenta sacra benedictionem amittunt, et nova indigent quando ita franguntur, ut non sint apta ad usum, ad quem destinabantur, aut quando non amplius figuram priorem retinent; secus non.

V. Denique consecrari, vel benedici solent, et debent coemeteria. Pollui in genere tunc ecclesia dicitur, quando manente integra illius forma, et consecratione, si eam habuit, in ea accidit aliquid, quod a loci sanctitate maxime est alienum, et in fidelium animis horrorem generat, ut in illius detestationem celebrari in tali ecclesia Ss. canones prohibuerint, donec sacris ritibus reconciliata fuerit.

Si contingeret, pollutionem evenire duraute missa ante consecrationem abrumpenda missa esset.

In specie polluitur ecclesia hisce modis.

- 1.º Sepultura infidelis, vel nondum, cujuscunque sexus, aetatis, baptizati.
- 2.º Sepultura fidelis excommunicati.
- 3.º Homicidio voluntario et injusto, intra ipsam ecclesiam perpetrato.
- 4.º Vulnere in illa cum sanguinis effusione inflicto.
- 5.º Fornicatione, aliave illicita copula carnali, et quacunque

voluntaria , sive cum , sive sine complice humani seminis effusione intra ecclesiam facta.

Coemeterium polluitur iisdem modis ac ecclesia.

Distinguendum autem est , an coemeterium sit contiguum ecclesiae , an vero ab ea remotum , et sejunctum. *Si primum* , polluta ecclesia , etiam ipsum polluitur , reconciliata , reconciliatur , non tamen vicissim. *Si secundum* iisdem ritibus quibus ecclesia , etiam ipsum reconciliandum est.

Si duo sint coemeteria , quae sibi quidem cohaereant , sed intermedio pariete sejunguntur , tunc violato uno , alterum , licet ab uno ad alterum per portam intermediam aditus pateat , non propterea reputabitur violatum.

Ecclesia vel coemeterium non polluitur per sepulturam cathecumeni , juxta communioem sententiam ; item per sepulturam infantis mortui in utero matris fidelis , nec non progeneri ex parentibus fidelibus sed ante baptismum mortui.

Pariter ecclesia vel coemeterium neque polluitur per sepulturam excommunicati tolerati , et non vitandi.

An etiam per sepulturam interdicti polluantur ecclesia , dubium moveri potest : sed tenenda est negativa.

Ad hoc ut occisione hominis polluantur ecclesia , vel coemeterium , tria requiruntur , videlicet.

- 1.º Ut occisio sit voluntaria.
- 2.º Ut sit injuriosa vel personae , vel loco.
- 3.º Ut fiat in ecclesia vel coemeterio.

Ut per sanguinis effusionem polluantur ecclesia requiritur. 1. ut sit effusio sanguinis humani. 2. ut ea effusio sit voluntaria. 3. ut sequatur ex percussione secundum se gravi. 4. ut non aliquot tantum guttae sanguinis , sed notabilis quantitas effundatur. 5. ut effusio haec fiat in ecclesia , licet non opus est ut ecclesiam ipsam contingat.

Ut per seminis humani effusionem polluantur ecclesia requiritur 1. ut sit sufficienti quantitate. 2. ut sit voluntaria : 3. ut sit illicita : 4. ut intra ecclesiam facta sit , quo nomine hic venit interior corporis ecclesiae consecratae , vel benedictae.

Ecclesia non polluitur ejusmodi caede , vel sanguinis , aut seminis emissionem etiam occulta : sed requiritur , ut ejusmodi actus sit publicus , et aliquomodo notorius.

Praeter caedem , et hanc sanguinis , vel seminis effusionem , spectato jure comuni dicendum , aliis criminibus , quantumvis atrocibus , ecclesiam nequaquam pollui.

Ecclesia polluta est reconcilianda , nec antequam istud fiat , myste-

ria divina in ea peragenda. Quoad modum reconciliationis si ecclesia cum pollueretur solum benedicta, nondum erat consecrata reconciliari per sacerdotem simplicem aspersione aquae lustralis posset, etiam mandato, seu licentia episcopi non expectata. Si vero consecrata erat, reconciliari debet a proprio episcopo vel de ejus licentia ab episcopo extraneo.

Ecclesia polluta sola celebratione missae non reconciliatur.

Ecclesiae pollutae reconciliatio fieri debet expensis illius qui eamdem violavit, si sciatur quis sit, et si ille solvendo sit; secus recurrendum ad consuetudinem, vel statutum loci; quibus deficientibus in rectorem seu parochum, vel, si pauper hic sit, in parochianos, tandem omnium defectu in ipsum episcopum hoc onus rejicitur.

In consecrata ecclesia sacrificium, et alia officia divina celebrantur.

Eucharistiae nomine venit ipsa incruenta Hostia, in ss. missae sacrificio oblata, sive Christus sub speciebus panis, et vini, quorum substantia per consecrationem in ipsius corpus, et sanguinem convertitur, et Patri Aeterno offertur principaliter quidem ab ipso Christo, ministerialiter vero a Sacerdote.

Sacramentum Eucharistiae inter omnia sacramenta excellentissimum, maximeque divinum est. Definiri potest quod sit *Sacramentum Corporis et Sanguinis Christi sub speciebus panis, et vini, ad spiritualem animarum refectionem divinitus institutum.*

Materia, ex qua sacramentum istud conficitur, est panis triticeus, et vinum de vite, cui ex perpetua traditione ecclesiae pauxillum aquae est admiscendum. Cujus rei duplex est significatio nam 1. ea commixtio significat sanguinem et aquam, quae ex latere Christi profluxit: 2. indicat fidelium in Christum credentium cum ipso adunationem.

Ut valida sit panis consecratio tria requiruntur. 1. ut farina, ex qua panis pro consecratione conficitur, sit ex tritico, late accepto omne nempe genere frumenti comprehenso. 2. farina triticea debet esse aqua elementari tantum, non alia quacumque mixta vel arte facta aqua peracta. 3. debet esse igni tosta, non oleo, aut butyro frixa, vel aqua elixa vel massa cruda.

Relate ad vinum materia consecrationi apta est solum quod de vite exprimitur, atque inde non uvae, non vinum agreste, non acetum licite consecrari possunt.

Formam hujus sacramenti essentialiter constituunt verba illa; *hoc est corpus meum, et hic est calix Sanguinis mei*: reliqua verba sine peccato gravi omitti non possunt, per eam tamen omissionem valor consecrationis non destruitur.

Minister sacramenti istius quoad confessionem ex divina institutione est solus sacerdos ; quoad dispensationem ex officio est idem sacerdos; concedunt tamen DD. communiter jure divino permitti et initio ecclesiae commissam esse diaconis non solum sanguinis sed etiam corporis Christi dispensationem ; quod postremum deinde restrictum ad solum casum extremae necessitatis jubente episcopo vel sacerdote: Aliis clericis diacono inferioribus (quod multo magis procedit de laico) extra casum extremae necessitatis facultas haec a nullo praelato , papa inferiore , committi potest.

De subjecto sacramenti istius dicendum

- 1.º cathecumenos capaces ejus non esse ,
- 2.º parvulis ante usum rationis hodierno more ecclesiae laudabiliter negari : si tamen delur, ex ea fructum percipiunt.
- 3.º Perpetuo amentes cum parvulis computari. Qui vero post usum rationis in amentiam lapsi sunt , nisi graviter peccasse , neque doluisse constet , in articulo mortis sed non prius ad s. communionem sunt admittendi.
- 4.º Semifatuus qui cibum sacrum , tamquam utilem sibi et necessarium ad salutem a profano distinguunt , non solum in articulo mortis , sed etiam tempore paschali sacram communionem esse praebendam.
- 5.º Energumenis redeunte per intervalla corporis et animi quiete, etiam soepius eucharistiam concedendam.
- 6.º Pueris , quamprimum apti sunt ad peccatorum confessionem licite praeberi posse etiam eucharistiae sacramentum.

Ut quis sacramentum istud rite suscipiat duplex requiritur dispositio, una ex parte animae , altera ex parte corporis.

Ex parte animae per se necessaria est immunitas a peccato mortali , seu status gratiae per confessionem determinate acquisitus.

Ex parte corporis duplex requiritur dispositio : una necessitatis, ut scilicet communicans sit jejunans; altera decentiae , ut non fuerit eo die pollutus.

Jejunium debet esse naturale , et perfectum a media nocte usque ad tempus , quo sumitur hoc sacramentum : adeoque sumptionem hanc impedit cujuscumque rei , quae cibi , potusve rationem habet , etiam minimae.

Casus , quibus licitum est eucharistiam sumere non jejuno quinque maxime enumerantur.

- 1.º Ob necessitatem sacrificii perficiendi
- 2.º Si post sumptam ablutionem adhuc supersint reliquiae in corporali , vel patena repertae

3.º Si eucharistia , nisi statim sumatur , vel incendio absumenda sit , vel in manus infidelium , aut haereticorum deventura.

4.º Si grave scandalum oriturum sit nisi aliquis comunice , aut sacrificet , qui jejunos non est.

5.º In articulo mortis. Toties autem , ut tutior fert sententia , infirmo non jejuno iterari comunio potest , quoties extra infirmitatem communicare solebat.

Plures DD. , licet alii affirmant , probabilius negant licere sacerdoti non jejuno sacrificare in casu necessitatis , ut alium moriturum comunice , pro quo hostia consecrata in promptu non adest.

Sacrificium in genere definiri potest , quod sit *oblatio rei permanentis , cujus mutatione per legitimum ministrum facta , recognoscitur Deus , ut supremus omnium dominus , vitaeque et mortis author.*

Nomine *missae* usu a primis ecclesiae temporibus jam recepto , venit incruentum sacrificium quod Deo offertur in eadem celebranda. Essentiam hujus sacrificii TT. in sola consecratione constituunt: sumptio tamen probabiliter quodammodo spectat ad integritatem et complementum ejusdem.

Minister in hoc sacrificio principaliter est ipse Christus , secundarie sacerdos legitime ordinatus.

Considerari sacrificium missae potest vel ut propitiatorium , vel ut impetratorium est.

Prout est *propitiatorium* , effectus illius est remissio peccatorum tam mortalium quam venialium , nec non poenae temporalis adhuc debitae pro peccatis condonatis.

Ut *impetratorium* est , habet vim impetrandi quidquid per illud recte petitur.

Quidquid in contrarium adducatur , dicendum , quemlibet sacerdotem ratione ordinis et officii sui sacerdotalis assumpti ad sacrificium hoc aliquoties offerendum graviter obligari ; non ita ad quotidie celebrandum , quamvis hoc per se loquendo valde decens et consultum appareat. Parochi vero et alii curati ex officio suo obligantur praecepto ecclesiastico per se , vel per alios singulis saltem dominicis et festis diebus missam celebrare.

Eadem die saepius sacrificare olim sacerdos ob eorum paucitatem proesertim in majoribus anni festis poterant Postquam tamen numerus sacerdotum crevit , et favor remisit , cautum est ut singulis diebus proeter diem natalis Domini et alios casus qui locum vix hodie habere possunt , semel dumtaxat singuli sacrificarent.

Die parasceves non licet missam celebrare ex antiqua ecclesiae traditione.

Similiter in sabato sancto olim prohibitum erat sacrificare cum missa resurrectionis ipsa nocte celebrabatur, postea vero missa anticipata fuit ad tempus autem meridianum sabbathi, quo tempore nunc missas privatas celebrare omnimode *s. congr. rituum* et ubicumque vetuit.

Feria 5. in coena Domini in singulis ecclesiis non fit nisi missa unica, et omnes praesbyteri communicant de manu praepositi.

Quoad horam, qua sacrificium missae celebrari debet, constat ex consuetudine, et praxi ecclesiae, definitum esse generaliter loquendo spatium ab exortu aurorae usque ad meridiem.

Locus, in quo missae sacrificium offertur, debet regulariter esse consecratus, vel saltem benedictus. In sacellis et oratoriis privatis requiritur privilegium apostolicum aut saltem licentia episcopi.

Circa modum celebrandi advertendum in genere est, ut ritus omnes observentur et rubricae tum relate ad vestes, tum ad altare, ministrum etc. quas romanum missale praescribit.

Sacerdotes regulares ab ordinariis, vel aliis impediri non possunt, quin missas, et officia divina in propriis ecclesiis celebrent; et in alienis quibuscumque, de rectorum tamen, et eorum ad quos spectat, consensu.

Si saeculares praesbyteri in ecclesiis regularium ex propria devotione voluerint, celebrare in iis possunt, et benigne recipi debent, maxime si aliquo titulo teneantur.

Exteri et peregrini a regularibus admitti non debent ad celebrandum in propriis ecclesiis nisi servata forma *decreti s. congr. inquis.*

Nomine *divini officii* veniunt horae canonicae, quae definitis horis in choro publice, vel privatim a clericis et religiosis recitantur.

Horae canonicae definiri possunt, quod sint *certa quaedam Deum voce laudandi, et deprecandi formulae quae ab ecclesiae ministris ejus nomine quibusdam certis per diem, et noctem temporibus juxta SS. PP. canones observantur.*

Septenario definiuntur numero: cujus numeri congruentia multiplex est.

Ex his horis compositum officium divinum dividitur in nocturnum et diurnum, in quo imitata primitiva ecclesia est morem antiquorum.

Ad recitandum divinum officium tenentur

- 1.º clerici constituti in sacris, si ordines sponte susceperint.
- 2.º religiosi professi utriusque sexus ex generali consuetudine, si ex religionis suae instituto ad chorum deputati sint.
- 3.º clerici quicumque obtinentes dignitatem, vel beneficium ecclesiasticum, si illud sponte susceperint, sive curatum id sit, sive simplex.

Juxta probabiliorē sententiā ad horas canonicas tenetur etiam clericus obtinens beneficium tenue, seu tale, cujus fructus ad moderatam sustentationem non sufficiunt. Juxta vero in scholis et in praxi receptiorem non tenetur qui beneficii ecclesiastici titulum habet sine ejus possessione.

Canonici, qui in possessionem beneficiorum suorum quidem missi sunt, sed fructus ex illo nullos percipiunt vel quia nullos beneficium habet annexos, vel quia ab iis quos habet percipiendis aliqua fraude canonicus impeditur, vi aliove modo injusto absque sua culpa, aut etiam statuto peculiari ecclesiae vi cujus ii fabricae sint applicandi, vel alteri piae causae, hisce casibus ad horarum quotidianam recitationem verius non tenentur. Tenentur tamen si beneficii sui fructus sua culpa non percipiunt, aut si ex ecclesiae statuto fructus illi accrescunt beneficiatis et canonicis antiquioribus vel ex consuetudine ad canonicorum sepulturam et expungenda debita reservantur.

Is qui plura habet beneficia, quorum quodlibet inducit obligationem recitandi officium ei absolute loquendo satis facit semel quot diebus persolvendo divinum officium.

Beneficii nomine, ut ratione illius exsurgat obligatio ad dicendas horas canonicas non intelligitur

- 1.º *coadjutoria*
- 2.º *capellania simplex*: secus *collativa*
- 3.º *commenda et vicaria* temporalis tantum, non perpetua.
- 4.º *praestimonia, et praestimoniales portiones* haud concessae in titulum, neque habentes aliquod spirituale obsequium annexum.
- 5.º *pensio* solum laicalis.

Ad horarum canonicarum recitationem privatam sub gravi tenentur religiosi in sacris non constituti, et moniales a choro absentes; atque hujusmodi obligationem per se retinent etiam religiosi ejecti, fugitivi, et damnati ad triremes, nec non qui extra monasterium vivendi, vel ad tempus, vel perpetuo dispensationem accepit.

Supremus superior cum religiosis suis ex justa causa potest dispensare circa obligationem recitandi privatim horas canonicas.

Tempus, locus, et modus quo recitandae sunt horae eanonicae ita definiuntur.

- 1.º quoad tempus, publice psallendum est horis competentibus: in privata recitatione, ut peccatum mortale vitetur, sufficit si horae dicantur intra eundem diem naturalem, etsi tempora praescripta pro singulis horis non observentur.
- 2.º quoad locum, cum publice dicuntur in ecclesia dici debent: privatim dici possunt in quovis loco, modo decens ille sit, et talis qui attentionem non impediat, aut aliis offensionem pariat.
- 3.º modum praescribit Innocentius III: *districte praecipientes in virtute obedientiae, ut divinum officium nocturnum pariter, et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter et devote.*

Septem omnino sunt capita, ex quibus a lege dicendi horas clericus absolvi potest.

- 1.º *Oblivio, et incogitantia naturalis.*
- 2.º *Ignorantia.*
- 3.º *Infirmetas gravis.*
- 4.º *Coecitas oculorum.*
- 5.º *Carentia breviarii sine culpa.*
- 6.º *Repentina, et necessaria occupatio ex officio, vel charitate suscepta.*
- 7.º *Denique dispensatio pontificis.*

Poenae pro clericis et religiosis beneficiatis negligentibus divina officia a jure decreta, si culpabiliter id accadat, duplex est.

- 1.º jubentur fructus perceptos restituere:
- 2.º si postquam ab episcopo moniti fuerint, intra quindecim dies, non bis saltem recitaverint horas jubentur excommunicari, suspendi et beneficio privari.

Excusantur tamen, qui bona fide, vel naturali oblivione, aut ex alio legitimo impedimento divinum officium non recitarunt.

Fructus sacrificii triplicis est generis

- 1.º *generalis*, quem ecclesia applicari, et participari vult ab omnibus Christi fidelibus vivis ac defunctis, praesertim missae sacrificio assistantibus et cooperantibus.
- 2.º *specialis sive personalis*, quem ex sacrificii celebratione percipit ipse sacerdos, et aliis applicare non debet nec potest ex communi sententia.
- 3.º *medius* qui sacerdoti committitur, ut applicetur ei, pro quo sacrificium sive ex obligatione, sive ex libera voluntate offert.

Ratione hujus fructus tantum exigi et accipi valet pecunia vel alia

res temporalis, non vero tamquam ejusdem aestimatio, sed solummodo tamquam stipendium debitae sustentationis.

Stipendium tale iustum dicendum melius videtur illud, quod vel lex vel consuetudo loci taxavit.

Exigere illud et acceptare nequeunt parochi et alii curati saltem pro iis diebus, quibus ad missarum celebrationem ex officio obligantur.

At exigere et accipere ratione applicati fructus eleemosynam manua-lem possunt sacerdotes alii, obtinentes beneficium, cui sacrificandi obligatio non est annexa.

Idem accidit si beneficiatus obligatus quidem sit ad certas missas ex vi foundationis, ita tamen ut eidem in hac foundatione expresse permissa sit libera intentio.

Clerici, qui capellanas, et his similia beneficia sacerdotalia obtinent tenentur, missarum, in foundatione praescriptarum fructum juxta piam fundatorum intentionem applicare saltem quando haec expressa est, ita, ut pro talibus missis stipendium accipere nequeant.

Casu, quo missa ex foundatione vel constituentis voluntate celebranda est certo loco et tempore aut alia similia onera specificè expressa sunt, non tamen facta mentio intentionis vel applicationis, hoc casu, non obstantibus quae in contrarium plures putant, sacrificii fructum libere applicari posse cui sacerdos voluerit, etiam accepto stipendio, dicendum est.

Idem sacrificium, quod a sacerdote religioso fieri debet pro defuncto, accepto stipendio, applicari etiam non potest pro vivo, exhibente stipendium.

Sacerdos, quantumvis pauper, pro una missa et applicatione fructus ex eo plura stipendia accipere non potest, quae simul sumpta congruae sustentationis stipendium non excedunt, sed tenetur solventi stipendium dimidium, applicare totum fructum sacrificii.

Soli parochi, et alii beneficiati, qui ratione capellaniae, vel beneficii ad plura sacra legenda adstringuntur, si pro missa abundantius stipendium accipiant possunt ejus celebrationem alteri, justo stipendio exhibito, concedere et residuum sibi reservare. Contra alii sacerdotes non possunt, et si faciant mortaliter peccant, atque restitutioni obligantur.

Missae dici non possunt anticipate pro eo, qui primo stipendium dederit, vel quem Deus vidit primo daturum, vel sub conditione in futurum contingente.

Quando certus missarum numerus a fundatore, vel benefactore est

praescriptus, tot celebrandae sunt, quot *ad rationem attributae eleemosynae praescriptae fuerint.*

Missae pro quibus stipendium acceptum est, intra *breve tempus moraliter* iudicio prudentum relinquendum, sunt celebrandae.

Administratores ecclesiae magnae devotionis et concursus non possunt eleemosynas pro missis celebrandis accipere, si iisdem missis nonnisi post longum tempus satisfacere valeant, nisi de consensu eorum qui eleemosynas tribuant. Consensus hic requiritur pariter ut missae pro quibus in certa ecclesia celebrandis obtulerunt fideles, celebrari possint in alia.

Missarum onera perpetua, relictæ in certa ecclesia, vel capella transferri alio nequeunt nisi de licentia sedis apostolicae.

Episcopus, si non habet speciale privilegium, non potest compellere regulares ad exhibendos libros sacristiae in quibus notantur celebrationes missarum.

Onera missarum et officiorum ecclesiae imposita omitti possunt, si proventus pro iis assignati absque ecclesiae vel monasterii etc. culpa omnino perierunt; hisce tantum diminutis, et missae minui possunt. Ad quam taxationem et reductionem opus est potestate ecclesiastica. Unde

- 1.º hanc reductionem potest facere summus pontifex saltem iusta causa interveniente.
- 2.º eadem intercedente facere possunt in synodo dioecesana episcopi, et in suis capitulis generalibus abbates et generales ordinum.
- 3.º extra synodum dioecesanam iidem episcopi etiam post trid. moderari onera missarum possunt praecipuae in aliquo certo casu, et in iis provinciis in quibus synodi dioecesanae nunquam aut rarissime habentur.
- 4.º eadem circa reductionem facere possunt quae episcopi, ii etiam praelati episcopo inferiores, qui certum territorium habent, in quo jurisdictionem quasi episcopalem exercent.
- 5.º coeteris reductio dumtaxat concessa est in capitulo seu congregatione spirituali.

Ut haec anniversariorum, missarum, et officiorum divinorum reductio fieri possit necessarium est

- 1.º ut redditus pro his relictæ sint admodum tenues, et pro iis debite celebrandis insufficientes.
- 2.º ut omnium benefactorum, quorum anniversaria, vel missae adjunctae vel conjunctae, cum tenuitas proventuum ita exigat, aliis sint, in his commemoratio fiat.

- 3.º ut ejusmodi anniversaria reducantur si possit, in totidem mis-

sas , vel in unum alterumque anniversarium, aut missam singulis mensibus aut hebdomadis legendam pro benefactoribus.

4.º ut alia officia divina potius in missas, quam haec in illa commutentur.

Ne hujusmodi autem reductiones nimis saepe sint faciendae pluribus cautelis s. congr. prospexit.

Sacramentum omnium maxime necessarium est baptismus. Hic late acceptus triplex dividitur baptismus aquae, flaminis, et sanguinis: ex his solus baptismus aquae est sacramentum, cujus defectum ceteri dumtaxat supplent.

Baptismus graecum nomen *ablutionem* significans, definitur quod sit *sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitae*.

Certum est, sacramentum hoc, ut cetera, immediate institutum esse a Christo.

Controversia inter DD. de tempore quo institutum. Sed longe communior et verior sententia docet baptismum a Christo institutum ante mortem suam; quo tempore autem ante ipsam incertissimum est.

Baptismus est in nova lege ad salutem necessarius omnibus hominibus praecepto divino, et de necessitate medii, tam parvulis quam adultis sed diverso modo; nam parvulis, extra casum martyrii, necessarius ad salutem est baptismus in re susceptus. Contra adultis ratione utentibus, si baptismi reipsa suscipiendi non habeant copiam, vel baptizatos se, cum revera non sint, bona fide credant, ad aeternam salutem consequendam ejus suscipiendi votum sufficit.

Adulti, si in fide sufficienter instructi sint, divino Christi praecepto obligantur ad sacramentum baptismi suscipiendum quamprimum commode possunt.

Quoad infantes conveniunt DD. quod eorum parentes, et alii qui curam illorum gerunt, sub gravi culpa praecepto ecclesiae non scripto sed consuetudine introducto, obligentur, ne differant diu filiis parvulis baptismum, licet nullum mortis eorum periculum sit.

Materia baptismi duplex est, remota, et proxima. *Remota* est omnis et sola aqua elementaris, seu naturalis apta ad abluendum. *Proxima* est ablutio per aquam juxta illud, *mundans lavacro aquae*. *Ablutio* valide fieri potest per immersionem, infusionem, et aspersionem, si haec notabilis sit et cum successivo aquae allapsu. Ut tamen licite ministretur servanda est ecclesiae dioecesanae consuetudo, cui etiam quoad numerum ablutionum standum est. Etsi omnino deceat prae caeteris membris ablui caput, utpote quae

est praecipua pars hominis, communis tamen DD. sententia est, quod sufficiat, si in baptismo abluatur etiam alia pars principalis.

Valide quidem, sed illicite confertur baptismus per immersionem absque emersione, ut si infans projiciatur in flumen et ejus aquis suffocetur, aut si abluatur aqua fervida, et sic occidatur.

Baptizandus infans nondum in lucem editus, saltem si pars aliqua corporis extra uterum extendatur.

Casu vero, quo intra uterum totus continetur, aquam per fistulam, vel aliud instrumentum infusa in uterum perfici vicino et desperatu partu baptismus potest, licet si post talem baptismum infans salvus editus fuerit repetendus baptismus sit.

Forma baptismi, qua utitur ecclesia latina, haec est, *ego te baptizo in nomine patris, et filii, et spiritus sancti*, quibus ex consuetudine subjungitur *amen*. Graecae ecclesiae quae *baptizatur, vel*, ut alii exponunt, *baptizetur servus Christi in nomine patris etc.* Utramque legitimam esse certum est. Debet autem haec forma retineri, et adhiberi invariata quoad substantiam.

Ut baptismus valide conferatur, quatuor in forma baptismi sunt exprimenda.

- 1.° Persona baptizans tum principalis quae significatur in voce *Filii*, tum ministri, quae satis exprimitur per verbo *baptizo*.
- 2.° Persona baptizanda.
- 3.° Actus ablutionis.
- 4.° Unitas, et trinitas divinitatis cujus invocatio essentialis est.

Baptismus collatus sub hac forma, *ego te baptizo in nomine genitoris, geniti, et procedentis ab utroque* invalidus verius habetur.

Subjectum baptismi ut valide conferri possit est omnis homo viator, qui eundem positive velit, si sit adultus ut licite et cum fructu, omnis rite dispositus per fidem, spem, propositum servandi praecepta, et penitentiam, si habeant peccatum mortale. Parvulos ante usum rationis valide, et fructuose baptizari posse definitur a conc. trid. habetque ecclesiae usus et praxis.

Utrum monstra baptizari possint ambigitur. Ea de quibus difficultas esse potest, sunt duplicis generis. *Primum* est eorum de quibus dubitatur, utrum homines an bestiae sint. Alterum illorum, de quibus quidem sufficienter constat, quod habeant naturam humanam, ambigitur autem, an ejusmodi monstrum sit ex gemellis concretum, et cons. duobus baptismis baptizandum.

Si primis generis nascatur monstrum, sique innotescat partes ejus principales hominis figuram referre, baptizari debet saltem sub conditione, secus non.

Si secundi generis, et satis constet duos esse homines, baptizari debent distinctis formis; et satis non constat differendus baptismus, vel si periculum in mora sit, una pars potest simpliciter, altera sub conditione baptizari.

Amentes, qui nunquam rationis usum habuerunt baptismi capaces, non minus quam infantes sunt; qui vero aliquando habuerunt, et tunc temporis baptismum petierunt iterum baptizari possunt: non tamen ii qui cum ratione utebantur, baptismum admittere renuerint, vel saltem nunquam petierint.

Liberi infidelium adhuc infantes tunc tantum baptizari, etsi valide, licite regulariter loquendo invitis ambobus parentibus non possunt, cum ad eos spectent qui nunquam ecclesiasticae potestati fuerunt subjecti.

Minister baptismi, ut valide conferri possit, est quivis homo viator, qui sit distinctus a baptizato, etiam extra necessitatis casum: ut licite vero extra casum necessitatis conferatur, est solus sacerdos, imo nulla urgente necessitate, solus parochus, et eo superior episcopus.

Parochus, ut licite baptismum conferat, debet esse domicilii, in quo degit baptizandus, nisi aliter obtentum sit consuetudine, vel praescriptione.

Potestas baptizandi etiam solemniter delegari potest diacono ex gravi causa.

Infideles ad fidem conversi degentes in terris christianorum ab episcopo baptizari principaliter debent; hoc autem impedito a parcho domicilii: baptizandi in partibus infidelium, in quibus nec episcopi nec parochi sunt, a missionariis etiam solemniter et extra casum necessitatis ex privilegio ipsis concesso baptizantur, quod verius non licet eis, si parochus et episcopi illis partibus adsint.

Unius baptismi plures ministri esse possunt, si plures simul absolute, et nulla inter se constituta dependentia baptizandum abluant, et formam proferant, eamque perficiant, eodem puncto, et instanti.

Ad valorem baptismi juxta probabiliorem sententiam sufficit, si moraliter, i. e. secundum humanum agendi, et loquendi modum concurrat actio ministri videlicet ablutio cum pronuntiatione formae, etsi una arteri succedat.

Baptismus non est conferendus in privatis domibus, sed dumtaxat in ecclesiis, ubi sunt fontes baptismales ad hoc specialiter deputati.

Baptismi valide suscepti effectus triplex praecipue est 1. tollit non so-

lum peccatum originale, sed omnia personalia tam mortalia, quam venialia: 2. simul cum culpa aufertur totus reatus poenae: 3. praeter gratiam, et characterem quem indelebiter imprimit animae, confert dona, et virtutes, atque praeterea auxilia specialia ad jugum Christi suaviter ferendum.

Quia sunt casus, quibus baptismus, licet ordinarie non possit, repeti queat, quando videlicet vel certum vel dubium est aliquid vel essenziale omisum in priori baptismo, vel non rite applicatum susceptumve, vel omnino non administratum, et cetera huiusmodi interveniant.

Causa autem sufficiens repetendi baptismum non est, quod ille coellatus sit ab haeretico qui materiam et formam ab ecclesia praescriptam adhibeat, et nulla alia causa rationabile dubium faciat.

Casu, que infans ob necessitatem baptizatus est ab obstetrice, cessante periculo, ad ecclesiam deferri debet, ut suppleantur solemnitates, vel ipsa substantialia repetantur, si rationabilis suspicio sit, baptismum non fuisse legitimo modo collatum.

Adultus ex fidelibus parentibus natus et inter fideles educatus, quamvis de ipsius baptismo non certo constet adeoque dubitetur, nihilominus baptizatus praesumitur, et si revera forsitan baptizatus non esset per baptismum fluminis salvatur habens verum baptismi desiderium. Aliter sentiendum de iis qui ex parentibus infidelibus nati sunt.

Baptismus collatus vi absoluta, et omnino nolenti, invalidus est cons. repeti debet: secus, si vi conditionali tantum, seu metu adactus consensum baptizatus praestiterit.

Sicut baptismo ad coelum, sic per eundem ad caetera sacramenta via aperitur, cum ad utrumque janua sit.

Unde ad ordines, et cetera sacramenta percipienda necessarius est baptismus fluminis, nec solus fluminis sufficit.

Actus, qui ab ordine vere suscepto, ac proinde a baptismo non pendent, gesti a praesbytero non baptizato, qui communi errore pro praesbytero habetur propter utilitatem publicam subsistunt: e contra actus qui a sacramentis illis jure divino pendent verius pro irritis ab illo exercitii putantur.

Valida est, licet tamen illicita ordinatio, cui non fuit sacramentum confirmationis praemisum.

Eucharistiam in ecclesiis asservandi ritus firmiter a catholicis utpote bonus et licitus retinetur, eumque a tempore concilii Nicaeni usitatum fuisse recensent PP. conc. trid.

Causae ex quibus mos hic in ecclesia receptus hodie tres praecipue antiquatis ceteris, adnumerari possunt.

- 1.º Ut, quando petitur, vel necessarium est, ministrari petentibus, praesertim infirmis possit.
- 2.º Ut fideles semper habeant Christum praesentem etiam quoad humanitatem, ad implendam ipsius promissionem.
- 3.º Denique pro adoratione publica, in altari eucharistiam exponendo, et in processionibus circumferendo.

Is qui sacrosanctam Eucharistiam apud se retinet ob finem illicitum, de haeresi suspectus haberi, et puniri debet a tribunali s. Officii; poena autem minuitur si non illicitus finis est. Quod si id fecit ex simplicitate et mera devotione, non ex alio fine is non erit suspectus, et per cons. illius causa non spectat ad s. Officium a quo dimitti debet.

Modus, quo asservari in ecclesiis sacramentum eucharistiae debet, ut eidem debitus honor, et reverentia exhibeatur, est huiusmodi.

- 1.º Asservari debet in tabernaculo, ad id decenter ornato.
- 2.º Claudi debet in ciborio, quod argenteum et inauratum esse debet, et quandoque gemmis distingui solet.
- 3.º Ne tempore corrumpatur, frequenter, et saltem singulis septimanis semel renovandum, ita, ut antiquae species sumantur, novae conserventur.
- 4.º Sacerdos illam, et sacrum chrisma habere sub clavi, et fideli custodia debet.
- 5.º Ante altare, vel tabernaculum, in quo eucharistia deposita custoditur die nocteque debet ardere lampas.
- 6.º Ipsae ecclesiae, et altaria, in quibus haec sacra mysteria peraguntur, decenter ornanda, curandumque sacerdotibus, et ceteris ecclesiae ministris est, ut vasa, vestimenta, et ornamenta sacra sint munda, et nitida.

Sacrum chrisma et oleum infirmorum ab episcopo benedictum, ne a laicis aliis usibus, praesertim impiis, et ad maleficia ut soepe fiebat applicetur, constitutum est, ut illud sub fideli custodia clavibus adhibitis conservetur.

Vasa, in quibus chrisma et oleum asservatur, debent esse argentea, vel saltem stannea bene cooperta et cum inscriptione sua.

Asservari chrisma et oleum benedictum debent in loco honesto, et decenti, non tamen in tabernaculo s. Eucharistiae.

Eucharistia asservari 1. potest et debet in ecclesiis parochialibus actualibus: 2. in ecclesiis cathedralibus: sed in his collocari de-

bet extra altare majus in alia capella decenti : 3. in ecclesiis regularibus.

Contra sine apostolica dispensatione asservari nequit 1. in conservatoriis mulierum: 2. in grangiis, seu domibus ruralibus regularium: 3. in ecclesiis collegiatis saecularibus non actu parochialibus: 4. In ceteris non parochialibus ecclesiis.

Si consuetudo concurrat eucharistiam asservandi in alia ecclesia parochiali, id continuari potest, etsi non constet de indulto apostolico, dummodo neque constet ab initio titulum fuisse infectum.

Praestatio olei, et conservatio lampadis coram venerabili ardentis, ubi nulla alia in aliquo loco consuetudo observanda sit, ex fructibus quibusvis ecclesiae etiam iis, si sit opus, pertinentibus ad patronos aliosque desumi debent: horum defectu parochiani ad praedicta cogendi. Tandem episcopo remedium ponere spectat.

Claves tabernaculi, in quo eucharistia custoditur in parochialibus ecclesiis retinere privative quoad alios debet parochus: in non parochialibus capellani seu rectores, nunquam autem, nisi contraria consuetudo obtineat, moniales et laici.

S. Eucharistia, cum ea in viaticum aeternitatis muniendus est infirmus, deferri debet a parochio, vel ejus cooperatore cum decentia reverentia, et quae par est devotione.

Canonizatio est ritus, quo aliquis sanctus per papam albo sanctorum adscribitur, et publice, ac solemniter, et regulariter declaratur, definitur, ac statuitur ut tamquam sanctus ab omnibus honoretur, et de ipso certa die quot annis solemne officium celebretur.

Ut pro sancto coli aliquis publice possit necessarium est, ut is canonizatus, vel beatificatus sit ab ipso summo pontifice, cui privative potestas haec competit.

Cultu privato venerari licet aliquis, cum sanctitatis publica existimatione defunctus, sed in ss. vel beatorum numerum nondum a papa relatus.

Ad hoc ut aliquis a romano pont. titulo beati decoretur, et in sanctorum numerum adscribatur duo debent concurrere quorum unum sine altero non sufficit, nempe ut 1. de ejus excellentia vitae. 2. de miraculis per probationem plenissime constet.

Tum vero utrumque constare censetur, cum constet

1.º de integritate fidei.

2.º de ceteris virtutibus tam theologicis, quam moralibus, quae debent esse charitate formatae in gradu excellenti et heroico.

3.º Miracula probari per duos saltem testes de visu, auditu proprio,

et juratos, eaque esse supra vires naturae, saltem quoad modum. Horum sic probata miracula duo saltem ad beatificationem, aliâ duo ad canonizationem requiruntur.

Martyrem canonizare, aliud non importat, quam actum declarationis martyrii.

Ut sufficienter constare dicatur *de martyrio materiali*, necesse est, ut probatio mortis sit concludens, cons. plena, vel in se vel ex aliis adminiculis.

Ut constet *de martyrio formali*, quod in eo consistit, quod servus Dei passus sit mortem ex odio fidei; vel alterius virtutis, quatenus haec habet ordinem ad Deum, duo probari debent 1. quod tyrannus mortem intulerit vere ex odio fidei, aut virtutis supernaturalis: 2. quod martyr sponte et alacriter mortem subierit propter Christum, et perseveraverit in charitate et fortitudine usque ad extremum spiritum.

Si haec adeo plene non constet etiam miracula in canonizatione martyrum requiruntur. Iis vero plene probatis sanctitatis etiam proebit indicium incorruptio corporis defuncti, suaveolentia odoris in aperitione arcae, urnae, vel sepulchri percepta, quae tunc solum supernaturalis est judicanda.

Forma procedendi ad beatificationem, vel canonizationem sanctorum in decretis plurium pontificum praescripta haec est

- 1.º Congregatio rituum procedere in causa canonizationis vel beatificationis non potest, nisi post 50. annos ab obitu servi Dei.
- 2.º Intra hos annos processus fieri valent super fama, virtutibus, miraculis servi Dei. Si agatur de martyre loco discussionis virtutum, disputatur dubium, an constet de martyrio, et ejus causa. Ante omnia vero alia quoque discutiuntur, sine quibus non est locus introductioni causae.
- 3.º Facti ab episcopis processus transmittendi sunt ad sedem apostolicam in forma praescripta, et una producuntur instantiae petentium canonizationem vel beatificationem servi Dei.
- 4.º His gestis, sequitur commissio super introductione causae, quae tamen non est assignanda nisi post decem annos a die praesentationis processus.
- 5.º Facta commissione s. congr. rituum procedere potest ad aperitionem processuum juxta ordinarias facultates et ritus servari solitos.
- 6.º Apertorum fit deinde relatio processuum, et eorum validitas discutitur.
- 7.º Si sint validi clauduntur, obsignantur, nec aperiuntur nisi post lapsum 50. annorum ab obitu servi Dei.

8.º Eo lapso in variis congregationibus discutitur dubium an constet de virtutibus ceterisque annexis in gradu heroico, quo dissenso,

9.º Discutitur coram papa dubium *an constet, et de quibus miraculis etc.*

10.º Post miracula approbata posset quidem ad canonizationem procedi ordinarie tamen solum papa impartitur licentiam venerandi servum Dei ut beatum.

Post beatificationem decretam, ad canonizationem non devenitur nisi percrebrescente, continuante fama sanctitatis, devotione, cultu populorum, et superventu duorum saltem miraculorum. Novae insuper requiruntur instantiae, novi aperiuntur processus, nova dubia discutiuntur. Celebratis tandem congregationibus et consistorio semipublico, praemissis precibus, jejniis, aliisque piis operibus, solenni, qualis convenit, apparatu ritumque sanctum declarat papa, et sanctorum catalogo adscribit.

Honores, qui ex vi decreti et ipsorum sanctorum jure exhibentur canonizatis, sunt: 1. jubentur publice coli; 2. in ecclesiae precibus invocantur, 3. templa et altaria Deo in eorum honorem eriguntur; 4. sacrificia, et officium divinum Deo in honorem illorum offeruntur; 5. dies festi celebrantur; 6. imagines eorum certo quodam addito lumine pinguntur; 7. eorumdem reliquiae publice in ecclesia proponuntur; quae omnia fere etiam conveniunt beatificatis.

Reliquiarum nomine intelliguntur sanctorum corpora, et quaelibet ipsorum particulae, et quaecumque aliquo modo ad ea pertinent.

Certa est catholicorum sententia approbata a s. Synodo trid. recte coli sanctorum corpora et reliquiae, eosque jure damnari qui adversus hunc cultum insurgunt.

Ut privatae reliquiae sanctorum coli possint satis est viri probi auctoritas qui eas tradidit, vel alia quaelibet prudens conjectura unde judicari prudenter possit sic esse.

Ut publicae venerationi exponi possint reliquiae omnino novae alicujus sancti sedis apostolicae auctoritate opus est. Quod si antiquae sint, sed de novo inventae, et ex scriptura, vel instrumento publico cum ipsis reperto, vel aliunde certo constet eas alicujus sancti antiquitus approbati esse, sufficit auctoritas episcopi eas recognoscentis, et approbantis; non sufficit tamen ubi illud dubium sit, sed rursus ad pont. recurrendum.

Praeterea circa reliquiarum approbationem notandum est; quod nempe

1.º fieri debet modo quem praescribit conc. trid. ut scilicet epi-

scopus reliquias approbaturus theologos consulat, aliosq. probos et doctos viros.

2.º si gravis aliqua suborietur quaestio, cogendum erit concilium provinciale.

3.º Approbationem episcopus potest, etiam extra diocesim existens facere, et licentiam dioecesi concedere.

4.º Semel legitime approbatae, cum in aliam ecclesiam reliquiae transferuntur non debent iterum ab hujus episcopo approbari, sed examinari an eadem sint.

5.º Supposita approbatione legitime facta, reliquiae coli possunt absolute, et sine conditione.

Reliquiae non approbatae ne si quidem cum approbatis misceantur, coli et publicae venerationi proponi possunt.

In ostensione reliquiarum observandum

1.º quod reliquiae antiquae dum populo ostenduntur non debent extrahi ex capsula, seu loculo quo reconduntur.

2.º In earum exhibitione vitanda est omnis avaritiae species.

Pro sanctorum reliquiis pretium pecuniarium ratione sanctitatis defuncti, ratione benedictionis, aut alicujus fructus spiritualis percipiendi ex ipsis, sine simoniae vitio non potest peti: non item si ratione ornamentorum, et expensarum quae factae sunt in iis asportandis, aut ornandis.

Corpora et reliquiae sanctorum ab una ecclesia in aliam transferri ab episcopo possunt, etiam postquam tradita sunt in sepulturam perpetuam, sine sedis apostolicae auctoritate, ut melior tenet sententia.

Ut tamen rite translatio ista fiat, praeter consensum episcopi opus est justa causa, et consensu capituli.

Reliquiarum furtiva subtractio, est peccatum sacrilegii, nisi essent in locis infidelium conditae.

Inter actus, qui celebrari in ecclesia solent, est etiam promulgatio vigiliarum et jejuniorum.

Jejunii vox abstinentiam significat et duplex jejunium ea voce significatur: unum *improprie* quod est abstinentia *ab iniquitatibus*: alterum *proprie* dictum, quo significamus abstinentiam a cibis sive parsimoniam, et moderationem victus in quantitate et qualitate.

Jejunium hoc secundo sensu acceptum dividitur in naturale, morale, liberum, et ecclesiasticum.

Naturale est abstinentia ab omni cibo et potu in stomacho transmisso.

Morale consistit in moderatione cibi et potus, secundum leges prudentiae mediocritatem in illis sectantis.

Liberum quod secundum rectam rationem, ex motivo alicujus virtutis, sine praecepti obligatione suscipitur.

Ecclesiasticum, quod secundum formam ab ecclesia praescriptam instituitur, et definitur, quod sit *abstinentia a carnibus etc.*, *et prandii*, *ac post coenam cujuslibet cibi subtractio*, usque in diem sequentem.

Ex quo sequitur tria ad tale jejunium requiri. 1. delectum ciborum: 2. unitatem refectionis: 3. tempus coenae.

Delectus ciborum consistit in abstinentia a carnibus, et ab iis quae sementinam carnis originem trahunt.

Delectus potus proprie talis non requiritur: nisi potus cibum habeat admixtum.

Quorum animalium carnes diè jejunii prohibentur disputatum inter DD. est. Sed ista in re prae oculis habenda est mens ecclesiae, quae carnes prohibendo intendit subtrahere fidelibus alimenta quae multum nutriunt, viresque reficiunt. Deinde attendenda communis hominum existimatio et usus.

Praeceptum unicae refectionis, ad jejunium ecclesiasticum requisitae introductum videtur ex universali antiquissima, et apostolis coaeva consuetudine.

Qui in hac refectione comedendo excedit limites temperantiae, huic quidem virtuti adversatur, non peccat tamen adversus legem jejunii, si unica contentus refectione sit.

Refectio, ut dicatur impleta praecepti hujus substantia, debet esse unica eo sensu, ut sit continuata moraliter, licet physice nonnunquam quavis causa interrumpatur.

Cui ob infirmitatem iudicio medici, aut vi privilegii, vel dispensationis licitus est esus carnum, etiam permissa est secunda refectio, et esus ceterorum ciborum qui diebus esurialibus alias prohibentur.

De hora temporis, qua refectio die jejunii sumenda sit, nil positivum statutum et quidquid ad rem inquirunt DD. ad substantiam jejunii non pertinet, sed vel accidentarium vel saltem secundarium esse hodie praesertim dicendum, cujus praetermissio nonnisi culpa venialis censeri debet.

Collatiuncula vespertina, quae sumi in diebus jejuniorum solet sicut consuetudine introducta est, ita etiam consuetudine regulari, et secundum quantitatem et qualitatem sumendorum definiri debet.

Non desunt tamen qui certam quantitatem assignant; ex quorum sententiis probabilior practice, et tutior apparet ea quae pro regu-

la quantitatis adhibendae assignat quartam aut quintam partem consuetae comestionis.

Jure plures DD. a culpa saltem veniali non excusant eos qui ordine mutato, refectiuunculam vespertinam sumunt circa meridiem, coenam ad occasum solis differunt.

Dies anni, quibus jejunium fidelibus ab ecclesia praeceptum est hi adnumerantur

- 1.º Jejunium quadragesimale ab Apostolis ad exemplum Christi institutum.
- 2.º Feria quarta, sexta, et sabbato quatuor temporum ex usu perantiquo.
- 3.º Vigiliae praecipuarum festivitatum: et 1. quidem nativitatis Domini, et Pentecostes, 2. assumptionis B. V. et ss. Apostolorum.
- 4.º Cum abstinencia a carnibus singulae feriae VI. ob memoriam passionis Domini, et sabbatum in honorem tum sepulturae Christi, tum B. V.
- 5.º Olim Romae adventus: hodie nulla hujus de praecepto obligatio.

Olim vetitum die dominica jejunium: hodie prohibitione cessante, privata saltem devotione observari potest.

Obligatio jejunii observandi diebus ab ecclesia praeceptis ex unanimi DD. sententia est gravis, adeo ut violatores jejunii, si clerici sint, jubeantur deponi, si laici excommunicari.

Causae, quae ab obligatione praecepti istius eximunt complures sunt

- 1.º *Aetas* viginti, et uno annis minor, et sexaginta, vel septuaginta annis major.
- 2.º *Corporis infirmitas*.
- 3.º *Necessitas* proveniens ex paupertate.
- 4.º *Labor corporalis* et etiam animi.
- 5.º *Pietas*.
- 6.º *Consuetudo*.

7.º Denique *dispensatio*. Dispensare autem in lege jejunii potest.

1. Summus pontifex, etiam sine justa causa, saltem valide.
2. Episcopus, vel capitulum sede vacante, et ex utriusque commissione vicarius generalis, et parochus ex justa tamen causa.

Ob reverentiam festivitatum jejunia indicta sunt, purificatio post partum ob reverentiam templi per legem mosaicam, vi cujus mulier si masculum peperit, quadraginta, si foeminam, octoginta diebus immunda censebatur, atque ut se mundaret aliqua die a domesticorum et ipsius etiam viri consuetudine, coeteris a sanctuario tantum remota, domi se continebat. Purificationis diebus ex-

pletis, puerpera ingressa, et consistens in atrio immundorum defererebat agnum anniculum offerendum Deo in holocaustum, et pullum columbae, vel turturem pro peccato, sive liberatione ab immunditia legali, a qua purificata offerebat infantem Deo, eumque redimebat.

Subjectum istius legis erant mulieres veteris testamenti, quae *suscepto semine* pepererant.

Ubi consuetudo contrarium non praescripsit, regulares in suis ecclesiis non possunt admittere puerperas pro benedictione post partum, sed quoad ipsos soli parochus id privative competit.

Ad ecclesias maximopere spectat necessitas eas continendi et reparandi.

Novarum ecclesiarum constructio indiget autoritate ecclesiastica, pontificis quidem, si in loco exempto, episcopi dioecesani autem si in loco non exempto ecclesia sit construenda.

Non tamen requiritur consensus episcopi expressus, sed sufficit tacitus.

Consensum hunc petitem episcopus negare sine justa causa non potest.

Causae justae intra fines ecclesiae parochialis erigendi aliam parochialem novam sunt complures, quae tamen ad unicam reducuntur, estque parochianorum magna difficultas adeundi ecclesiam parochialem pro percipiendis sacramentis, et audiendis divinis officiis.

Praeter episcopi consensum, et justam causam ad parochiae novae intra fines alterius erectionem requiritur.

- 1.º competens parochianorum numerus.
- 2.º dos congrua;
- 3.º citatio rectoris parochiae matricis, intra cujus fines nova est erigenda;
- 4.º consensus patroni.
- 5.º ecclesiae matri pro facultate loci servari debet competens in ea honor.

Jure antiquo requirebatur etiam capituli consensus; jure novo non requiritur si ecclesia parochialis intra cujus fines nova adstruitur, sit exempta a potestate episcopi.

Ecclesiae novae dos, tanta ab episcopo assignari debet, ut ex ea luminaria, ceteraque ad sacrum ministerium necessaria haberi, et omnia onera supportari valeant.

Dos ista de jure ex redditibus ecclesiae matricis sumenda est.

Si novae ecclesiae erectionem causa juxta exigat, et rector, vel patronus citati contradicant, iis etiam invitis, procedi ad novae erectionem potest.

Jus patronatus ecclesiae novae constructae in fundo et ex proventibus matricis aedificatae aut dotatae, rectori ipsius ecclesiae matricis acquiritur: si vero sumptus ad illud suggessit alterius aut aliorum liberalitas jus istis tribuendum est.

Episcopus in loco ecclesiae construendae debet crucem dominicam figere, designare atrium, et lapidem primarium ponere.

Ecclesia erigenda ex more antiquo est in formam navis oblongam.

Ex apostolica traditione quantum situs loci patitur templa ita construenda essent, ut summum altare collocetur versus orientem.

In reparatione ecclesiae parochialis, vetustate, vel alio casu collapsae, aut ruinam minitantis, ante omnia servanda est recepta loci consuetudo et particularia statuta, vel conventiones si quae adsint, unde colligatur ex ejus bonis ea facienda sit.

His seclasis, ordo et regula ea de re servari solita, hac lege ut unius ob inopiam aliamve causam defectu, onus, de quo sermo, alteri proxime incumbat est hujusmodi.

Reparatio facienda 1.º De portione proventuum et reddituum ad fabricam deputata.

2.º De bonis rectoris ipsius aliorumque, qui beneficia ecclesiastica in illa habent

3.º De fructibus, quos patroni, et omnes alii ex ipsa ecclesia provenientes, percipiunt

4.º De contributionibus quas facere coguntur parochiani laici, qui a tali ecclesia sacramenta percipiunt.

Denique casu, quo ob notoriam paupertatem nemo ex praedictis contribuere valet, nec aliis etiam tentatis ab episcopo mediis spes est reparationis, ecclesia ruinosam omnino destrui poterit, ac ejus jura, et fundi dotales ad aliam per episcopum transferri.

Ad reparationem ecclesiae cathedralis, seclusa consuetudine tenetur solus episcopus ex quarta reddituum suorum, quae ni sufficiat tenebantur canonici contribuere; neque his sufficientibus, etiam alii inferiores clerici ad contributiones ad fabricam compelli possunt.

Episcopus virtute arbitrii ipsi commissi circa reparationem ecclesiae parochialis ampliare illam sumptibus eorum qui ad reparationem tenentur tunc tantum posse cum ampliatio necessaria ad populi multitudinem agnoscitur.

Ecclesia parochialis reparari debet in capite, et in membris. In specie obligatio ista complectitur

1.º Ipsam ecclesiam cum parietibus, tecto, ac suppellectili ad cultum divinum in ea peragendum necessaria.

2.º Sacristiam, turrim cum campanili, et coemeterium.

3.º Aedes, rectori habitationi destinatas.

Conveniunt DD. ab obligatione quam habent ecclesiae parochialis rector, et clerici in ea beneficium obtinentes ad illius reparationem concurrendi, libera esse bona patrimonialia clericorum, sed suggerendos ex ea obligatione tantum sumptus pro ecclesiae reparatione ex bonis, et redditibus ecclesiasticis,

Ad ecclesiae reparationem non tenentur concurrere patroni, quibus jus patronatus competit ex fundatione, constructione, dotatione.

Decimatores qui simul sunt patroni, et qui tales non sunt, sed decimatores tamen ecclesiastici, tenentur concurrere ad reparationem ecclesiae parochialis.

Ordo quo ex decimarum fructibus ecclesiae reparandae succurrendum, hic est.

1.º ex decimis novalium; ni sufficiant haec.

2.º ex iis quae postremo ab ecclesia sunt avulsae et aliis locis applicatae.

3.º demum ex iis quae in manibus laicorum sunt.

Parochiani tunc ad concurrendum pro reparatione ecclesiae parochialis vocandi sunt, quando recepta consuetudo exigit. Contributio hujusmodi facienda est a parochianis, attentis eorum facultatibus, ita ut ad plures conferendum teneatur dives, quam pauper, vel alius mediae conditionis.

Ut sanctior sit ecclesiarum, et ecclesiasticarum personarum honor, plura tam his, quam illis privilegia concessa sunt. Praecipuum ex istis est immunitas.

Immunitas in genere nihil aliud est quam *exemptio et libertas a munere, et onere, quo reliqua communitas premitur*. Unde ecclesiastica immunitas, definiri solet quod sit, *jus quo loca, res, vel personae ecclesiasticae a communi onere, seu obligatione liberae sunt, et exemptae*.

Data immunitatis definitio innuit triplicem esse immunitatem ecclesiasticam, videlicet personalem, realem, et localem quarum significatio per eadem verba patet.

Onera a quibus ecclesiastica immunitas loca, res, vel personas ecclesiasticas liberat, triplicia sunt quae imponi possunt et solent scilicet vel personalia tantum vel mere realia, vel mixta.

Onera mere personalia sunt quae personis tantum sine respectu ad bona patrimonialia imponuntur, et aliquando in labore personae, aliquando in solutione certae alicujus pecuniae consistunt.

Onera mere realia sunt quae sine respectu ad personae qualitatem

sunt imposita ipsis rebus seu bonis tantum eisque jure perpetuo secundum se inhaerent.

Onera mixta alia sunt quae tam corporis ministerio, quam gerentis sumptu sustententur, alia sunt quae personis subditis imponuntur sed cum respectu ab bona quae possident.

Hic sermo est de oneribus dumtaxat saecularibus quae ab imperatore, rege, aut magistratu temporali imponuntur.

Personalis immunitas clericorum et aliarum personarum ecclesiasticarum consistit praecipue in quinque sequentibus.

- 1.º in privilegio canonis.
- 2.º in privilegio fori
- 3.º in exemptione ab obligatione legum civilium
- 4.º in exemptione ab oneribus personalibus
- 5.º in exemptione ab oneribus patrimonialibus, ut tributa sunt vectigalia, talliae etc.

Tributa personalia sunt capitationes: munera et obsequia vero personalia sunt triplicis generis; aliqua *sordida* ut mundandae cloacae etc. alia *honorabilia* ut regendae civitatis etc. alia *indifferentia* ut officium tutoris etc.

Quod clerici et personae ecclesiasticae immunes sint a *tributo capitationis* imposito a principe saeculari decum habetur in utroque jure.

Munera sordida clerici nec obligari possunt, nec ea acceptare debent.

Munera et obsequia secundi, et tertii generis suscipientes clerici excusantur, nisi velint illa ultro suscipere.

Unde clerici 1.º cogi non possunt ut hospitium militibus praebeant in domibus suis

- 2.º non tenentur per se ire ad bellum ut pugnent contra hostes
- 3.º ordinarie cogi non possunt ad murorum custodias, et vigilias agendas.

Praeterea res, et personae ecclesiasticae eximuntur

- 1.º ab angariis, et parangariis aliisque hujusmodi servitiis personalibus,
- 2.º a vectigalibus et praestationibus teloniorum.
3. ab omnibus oneribus personalibus, et mixtis; nam si realia sint, et rei connexa, ab his non eximuntur.

Res et bona ecclesiastica triplicis maxime generis distinguere possunt

- 1.º aliqua sunt consecrata, benedicta, vel certe ad cultum divinum, tamquam instrumenta illius ab episcopo deputata.
- 2.º res et bona temporalia ipsarum ecclesiarum, monasterio-

rum etc. a fidelibus in earum conservationem augmentum ornatum etc. oblata.

3.º res et bona clericorum; et haec iterum sunt duplicis generis; aliqua ex titulo temporali et *patrimonialia*, aliqua ex spirituali et *ecclesiastica* appellantur.

Nemo facile dubitat de bonis primi generis, quod immunia sint ab omni prorsus saeculari onere.

De reliquis dicendum et tamquam certum retinendum est, aliquam bonis ecclesiasticis a tributis et oneribus laicalibus exemptionem deberi. Sed quaenam praecise bona, et a quibus tributis sint exempta in specie videndum est.

Bona ecclesiarum quae ad foundationem, vel dotationem ecclesiae pertinent immunia sunt ab omnibus prorsus oneribus, et tributis laicalibus, si cum consensu dominorum, quibus tributaria erant, in ecclesiam translata sunt.

Bonis, quae ex aliis titulis ad ecclesiam, vel ecclesiasticos pervenerunt, imponi *nova onera* non possunt.

Pariter bona ecclesiastica exempta sunt ab *oneribus antiquis* impositis rebus antequam transirent ad ecclesiam vel ecclesiasticos a principe vel magistratu saeculari ex vi jurisdictionis. At praestari debent, si ex vi domini et pacti praecedentis imposita sint in perpetuum, et invariabiliter.

Bona clericorum proprie dicta *ecclesiastica* exempta sunt ab omnibus oneribus et tributis, ut patet, sive titulum intueamur sive personam.

Convenit inter DD. quod illa onera, et tributa realia quae ipsis rebus, seu bonis *patrimonialibus* clericorum inhaerent ipsisque imposita sunt ex vi alicujus pacti, seu contractus priusquam in potestate clericorum venirent, etiam ad clericos aliasque personas ecclesiasticas transeant.

Tandem, non obstantibus rationibus contrarium dubitandi, clericos etiam secundum bona patrimonialia eximi a tributis, et aliis oneribus non mere realibus, quae non ex vi solius jurisdictionis lege publica, et ordinaria a principibus saecularibus imponuntur, dicendum est.

Pro reparatione pontium, murorum, viarum, et in aliis necessitatibus quae totius reipublicae utilitatem et commoda respiciunt clerici in particulari, secluso consensu pont. vel si hic adiri nequeat, episcopi, et cleri, contributiones pro rata solvere non tenentur. Tenentur autem si ea necessitas et utilitas respicit privatorum commoda.

Tempore famis et caritatis annonae, ad frumentum, et alia victualia

justo pretio vendenda, cogi clerici a potestate saeculari non possunt, exceptis casibus, quibus autoritate pontificia, aut extraordinaria potestate magistratus saecularis uti posset.

Idem dicendum quando pestis grassatur; nam regulariter tunc princeps saecularis non potest adstringere clericos ad observanda ipsius baana, pro bono publico, et pro tuenda sanitate promulgata; sed debet episcopos pro dictorum executione rogare.

Probabilius est, quod impositio gabellae in venditione carnis, frumenti, vini etc. extra casum necessitatis illicita sit, et libertati ecclesiae adversetur, nisi statuatur modus, quo ecclesiasticis refectio fiat.

Plures conditiones copulative requisitae ad licitam contributionem clericorum ad sublevandam publicam necessitatem a DD. praescribuntur

- 1.º Ut necessitas illa, vel utilitas sit communis laicis et clericis.
- 2.º Ut necessitas illa sit valde gravis, vel utilitas evidens.
- 3.º Ut eidem necessitati relevandae laicorum facultates non sufficiant.
- 4.º Ut prius episcopus, et clericus simul deliberent, an, et quantum contribuendum sit.
- 5.º Ut desuper consulatur etiam summus pontifex.
- 6.º Ut contributiones ab ecclesiasticis fiant sponte, et absque ulla coactione, vel exactione.

Ad conditiones istas in praxi observandas tria sunt animadvertenda

- 1.º Tunc censentur laicorum facultates non sufficere, quando non sufficiunt facultates etiam ipsorum particularium, demptis iis, quae necessaria ipsis ad statum sunt.
- 2.º Tunc requiritur etiam pontificis consensus, quando adiri commode pontifex potest. Si vero non possit, et periculum sit in mora, pro prima gabellae, et onerum ejusdem impositione, et modica etiam duratione, dum pontifex adiri possit, sufficit consensus episcopi et cleri.
- 3.º Quid nomine cleri hic veniat variae sunt sententiae. Probabilior ait nomine cleri intelligi capitulum cathedrale, et sufficere, si consentiat consilium officialium episcopi, vel clericorum, qui ad hoc deputati sunt, ut episcopus cum iis negotia dioecesis graviora expediat.

Tres maxime casus referuntur, quibus seclusa necessitate publica, collectae, contributiones etc. hujusmodi a principe, vel magistratu saeculari imponi possunt ecclesiis, vel personis ecclesiasticis

- 1.º Si princeps, vel dominus saecularis ex speciali privilegio, vel

cum licentia expressa summi pontificis jus eas clericis imponendi habeat.

2. Si bona quae ecclesia, vel personae ecclesiasticae possident a principe vel domino saeculari sint data ipsis in feudum.

3.º Si bona immobilia etiam non feudalìa, ecclesiae ab initio in prima fundatione a principe aliquo saeculari donata fuerint non libere, sed cum reservatione jurisdictionis et juris imponendi et exigendi ratione talium bonorum collectas et contributiones.

Principes saeculares efficere tributaria non possunt praedia omnia, sita in suo territorio, ita ut cum postea ad ecclesias pervenerint, sint obnoxia collectis postea imponendis.

Immunitate hactenus declarata, de jure gaudent 1. *ecclesiae, monasteria, ceteraque sacra et religiosa loca.* 2. *regulares utriusque sexus* 3. *clerici* etiam solum prima tonsura initiati.

Coloni etiam *partiarum* ecclesiae vel personarum ecclesiasticarum licet controversia hac de re fieri soleat, tamen verius ad collectas et similia onera laicalia non possunt compelli etiam ratione portionis suae colonicae, pro qua agros colunt.

Ecclesiarum et ecclesiasticorum immunitas constituta est ordinatione Dei, imo jure naturali originaliter, quatenus divinum et naturale jus dictat ecclesias, et ecclesiasticas personas, tamquam res Deo specialiter consacratas cum rebus suis a saeculari potestate eximendas; humano autem perfective, quatenus hoc privilegium immediate a papa, et imperatoribus constitutum est.

Poena statuta violentibus immunitatem est excommunicatio major.

Et hanc ipso jure et facto incurrunt:

1.º qui et collectas et exactiones exigunt, vel imponunt ecclesiis, aut personis ecclesiasticis, nolentes postquam commoniti desistere.

2.º etiam successor in officio, nisi satisfecerit intra mensem.

3.º constitutiones, et sententiae, quae a collectantibus ecclesiasticos et clericos, ac compellentibus ad contribuendum, etiam pro necessitatibus communibus, sunt editae, ipso jure sunt irritae.

4.º Similiter excommunicationem ipso facto incurrunt iudices saeculares, ac domini temporales, et alii qui eos, qui ita volunt, impediunt, ne super causis, quae ad forum ecclesiasticum de jure vel consuetudine pertinent, litteras a sede apostolica impetrent, vel super ipsis coram ordinariis, vel delegatis litigent.

5.º Denique incurrunt ii, qui temporale dominium obtinent, si suis subditis prohibeant, ne praelatis aut clericis, seu per-

sonis ecclesiasticis quidquam vendant, aut emant aliquid ab eisdem, vel bladam seu frumentum molant, panem coquant, aut alia obsequia exhibeant.

Ratione immunitatis localis duo ecclesiis, et ceteris locis sacris privilegia competunt: *primum* est, quod ob reverentiam, hujusmodi locis debitam, certi quidam actus in iisdem exerceri prohibeantur. *Alterum*, quod ad se confugientibus asylum praebeant. Actus, qui in ecclesia fieri prohibentur, sunt duplicis generis; nam alii sunt actus peccaminosi, ut homicidium, effusio sanguinis etc. quibus polluitur ecclesia secundum supra dicta. Alii vero sunt actus per se liciti, sed qui in ecclesia ob specialem ejus sanctitatem exerceri prohibentur.

Ex communi fidelium praxi absolute negari posse videtur ullum actum profanum in templo factum, etiam peccaminosum, seclusa formali intentione operantis, ex natura sua opponi sanctitati loci, sed si qua actio speciem sacrilegii aliam, quam ex intentione operantis habet, eam accipere non ex natura sua, sed ex positiva lege ecclesiae, actum illum specialiter prohibentis dicendum est.

Tribus modis furtum contingere in ecclesia potest 1. si fureris sacrum de loco sacro. 2. si sacrum de non sacro. 3. si non sacrum de sacro. *Secundo modo* non inhonoratur locus sacer, et propterea quaeri non potest an modus ille sacrilegii nomine prohibeatur. *Primo modo* cum res sacra aufertur de loco sacro, sacrilegium committi nemo dubitat, et decisum utroque jure est. Pro tertio casu jura in utramque partem allegari et variae sententiae DD. insurgere solent. In harum vero diversitate certum imprimis videtur sacrilegium committi cum quis rem furatur ad custodiam depositam in loco sacro, quia per ejusmodi traditionem quodammodo fit ecclesiae, et cons. res sacra efficitur.

Poena furantium in loco sacro primum ferenda per sententiam judicis est juxta DD. arbitraria pro conditione furti, et qualitate personarum. Jure vero in fures sacrilegos poenam excommunicationis latam non esse, nisi simul ecclesiam effringant tutior sententia videtur.

Actus qui alias liciti, in ecclesia tamen prohibentur, sunt qui sequuntur.

Et 1.º quidem placitum in ecclesiis vel domibus ejus fieri non potest sine sacrilegii crimine a iudicibus laicis, nisi in favorem causae piae.

Placiti nomine intelligitur quidquid ad strepitum judiciale pertinet.

2.º Etiam mercatus, contractus, et negotiationes in ecclesia, licet validi sunt tamen prohibiti.

3.º Prohibentur universitatum, et societatum quaelibet concilia, conciones, et publica parlamenta, quibus res, et negocia mere profana, et politica pertractantur.

4.º Prohibentur ludi theatrales, et spectacula, nisi ad pietatem sint comparata.

5.º Prohibetur, ne in ecclesia admittantur suppellectilia tam clericorum, quam laicorum custodienda, nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, seu alias necessitates urgentes ad eas oporteat habere refugium.

6.º Prohibetur, ne in ecclesiis, vel coemeteriis illarum exerceantur alii actus profani, uti sunt triturare segetes, celebrare convivia etc.

7.º Multo magis prohibitum est, ne ecclesia convertatur ad usus belli, ut in illa munitio constituatur, et aedificetur in modum castrj.

8.º Tam ecclesiae, quam monasteria, et clericorum domus immunes esse debent ab onere hospitandi.

9.º Denique prohibentur ab ecclesia extrahi confugientes ad illas, quod est maximum privilegium quod ecclesiae ratione immunitatis localis habent et *jus asyli* dicitur.

Jus asyli sive *asylia* est *securitas*, sive *privilegium immunitatis ab extractione, et omni alia violentia externa, quam ejusmodi locus ad se confugientibus praestat.*

De eo dicendum cum ceteris orthodoxis DD. optimo jure sacram asyliam, etiam in ea latitudine, prout nunc est spectatam, constitutam esse.

Verior prae aliis sententia originem asyliae in nova lege tribuit juri humano tum ecclesiastico, tum civili, vim habenti in universo orbe christiano.

Probabilius nonnulli DD. affirmant hoc asyliae jus per consuetudinem tolli, vel diminui posse.

In expositione jurium immunitatem spectantium non quidem recedendum est a propria et communiter usitata significatione verborum; si tamen omnibus consideratis, dubium sit, an reus asylo gaudeat, praeferenda est interpetratio lata, et favorabilior reo, ad hujusmodi loca sacra sese recipienti.

Cum jus civile, et canonicum in casu immunitatis non concordant, juxta melioris notae DD. plures, jus canonicum in hac mate-

ria ubilibet servandum , et secundum illud occurrentes controversiae in foro utroque decidendae sunt.

Si dubium aliquod oriatur super interpretationem juris canonici , illa interpretatio sequenda est, quae cum jure civili convenit.

Jus istud asyliae principaliter competit

1. *Ecclesiis*, episcopi auctoritate erectis.

2.º *Coemeterio*.

3.º *Hospitali*

4.º *Monasteriis*, *conventibus*, *et collegiis regularium*

5.º *Oratoriis* etiam privatis.

6.º *Domui*, seu *palatio episcopi*.

7.º Denique competit etiam omnibus aliis locis , quae jure canonico religiosa censentur , etsi sacra non sint.

Jus hoc asyli habent etiam ecclesiae nondum consecratae , nondum plene constructae ; ecclesiae in quibus divina nondum sunt celebrata , interdictae , pollutae quoque , vel tandem destructae absque superioris auctoritate , vel cum illa quidem , sed cum spe reaedificationis .

Casu , quo agitur de immunitate ecclesiae (et monasterii) nomen accipiendum late est , prout non solum ejus corpus , et spatium , sive ambitum templi interiorum , sed totam ejus fabricam^a , ei-que exterius conjuncta , et ad id spectantia aedificia omnia complectitur.

Atque hinc sequitur 1. securum esse , qui ad ecclesiam confugit , et qui portas ejusdem clausas reperiens , vestem , seu ansam portae manu apprehendit , et retinet.

2.º Eadem immunitate gaudet , si quis existat supra tectum ecclesiae.

3.º Tutus est confugiens ad scalas ejusdem.

4.º Qui evadit in ejus murum , vel in hoc consistit.

5. Extendi privilegium immunitatis debet ad omnia loca , et habitacula , ecclesiae quomodolibet adhaerentia , ut sunt sacristia , porticus , atrium etc.

6.º Simili , quia ipsa monasteria , immunitate gaudere debent etiam horti , areae , et domus familiarium , stabula etc. si tamen intra monasterii septa contineantur.

7.º Denique nonnulli privilegium hoc extendunt ad 40. passus in ecclesia cathedrali , in aliis inferioribus ad 30. per circuitum ; verum id non satis probatum videtur , praesertim si usus spectetur.

Jus asyli non habent oratoria erecta non auctoritate publica episco-

pi , sed privata , etiamsi talia sunt , ut in ipsis de licentia episcopi in altari mobili missae celebrari possint.

Domus et palatium episcopi etiamsi ultra 40. passus ab ecclesia distet , et cappellam non habeat , juxta probabiliorem sententiam , jus habet asyliae.

Intelligendum autem hoc est de palatio episcopi , sito intra dioecesium ejusdem.

Palatiis S. R. E. cardinalium de jure comuni jus asyli non competit : igitur sicuti ejusmodi immunitatem habent , illam habent ex privilegio , vel consuetudine , quae tantum procedere potest respectu palatiorum , quae extra urbem habent.

Multo minus immunitate gaudent palatia oratorum supremorum principum , Caesaris , et regum.

Non jure , sed consuetudine nititur sententia communis DD. qui docent . si quis reus vel ad tabernaculum , vel ad sacerdotem , sacrum viaticum ad aegrotum deferentem fugiat , aut se misceat populo illud comitanti , hunc non minus tutum fore a ministris justitiae , quam si ad ecclesiam confugisset.

At nec jus , nec consuetudo favet reo , qui fugit ad sacerdotem , sacrum olenum deferentem ad infirmum.

Spectato jure , et praescindendo a contraria consuetudine , si tamen illa est uspiam , confugiens ad altare portatile , aut istud gerens immunitate ecclesiastica non gaudet.

Pariter de jure comuni ille , qui ad crucem , extra ecclesiam , vel loca religiosa positam , confugit , a ministris justitiae non defenditur , sed sine immunitatis laesione inde abstrahi potest . Quod etiam dicendum de confugiente ad sanctorum reliquias . Coeterum consuetudo locorum in his observanda.

Immunitas statuis principum hodie non competit , et si competeret non sacra , sed civilis esset.

Regula est , de personis , extra casus infra excipiendos , privilegio asyli gaudere christianos baptizatos omnes , saltem laicos , nulla sexus , aetatis , et conditionis habita ratione.

Proceditque hoc 1. etiamsi banniti , et condemnati sint 2. excommunicati. 3. interdicti. 4. haeretici sint , modo rei non sint criminum exceptorum inter quae haeresis numeratur.

An etiam judaei , sarraceni , et alii infideles asylo gaudeant disputatur inter DD. Sententia probabilior quae medio passu inter alias incedit putat , etiam infideles gaudere immunitate ecclesiastica , si ad eam confugiant , et velint converti . Hoc autem praesumendum est , quando ante patratum delictum , et conce-

plum iudicis timorem signa conversionis dederint; at si post, simulata baptismi petitio praesumenda.

Clerici, et religiosi gaudent hac immunitate respectu iudicum saecularium, non vero respectu iudicis ecclesiasticis in criminibus exceptis. Dubium procedit solum de non exceptis, et quidem respectu iudicis ecclesiastici tantum. Variant DD. Tutior via videtur uti distinctione, et fateri extrahi ab ecclesia clericos, et religiosos posse a magistratu suo ecclesiastico, ut puniantur causa disciplinae, et correctionis ecclesiasticae; non vero extrahi ab eodem posse, ut tradantur iudici, et brachio saeculari, nisi in criminibus exceptis.

Etiā debitores fugientes ad ecclesiam, alias carceri, mancipandi, gaudent asylo, ne inde abstrahi ad carcerem possint.

Proceditque hoc etiā 1. in mercatoribus, et campsoribus, 2. in debitoribus tributorum 3. in obligatis ad rationes respectu alicujus administrationis. 4. in fraudulento decoctore suae substantiae.

Ei etiā prodest immunitas, qui cum jam esset a potestate saeculari comprehensus, et carcere conclusus, isto effracto, ad ecclesiam fugit.

Immunitate quoque universim gaudet, qui fide data custodi, et iuramento praestito, quod redire velit, e carcere dimissus, se recipit in locum sacrum, nisi reus incarceratus sit pro crimine excepto.

Regula igitur est, immunitate locali defendi omnes, et quoscumque reos; nisi specialiter a jure excipiantur.

Excipiuntur autem 1. latrones publici: 2. publici grassatores viarum: 3. depopulatores agrorum: 4. committens homicidium, vel mutilationem membrorum in ecclesia, vel hujus coemeterio: 5. homicidia proditoris: 6. assassini: 7. rei criminis haereseos: 8. rei criminis laesae majestatis in ipsam personam principis.

His Innocentius XIII. addidit 1. Interficientes proximum suum animo praemeditato, et deliberato. 2. Falsificantes litteras apostolicas. 3. Ministros montis pietatis, vel alterius telonii aut banki pro depositis destinati, falsitatem aut furtum in praedictis locis committentes. 4. Monetarum falsarios. 5. Illos demum qui nomine curiae sese introducunt in alienas domos ibiq. rapinas perpetrant cum homicidio aut mutilatione alicujus ex domesticis earundem.

Latro publicus ille dicitur qui palam, et in via publica per insidias, aut per violentiam in domibus privatorum aggrediuntur homines, eos spoliant, et resistentibus vulnera aut etiam caedes inferunt.

Ut propter latrocinium aliquis privetur immunitate opus est, ut illud pluries commiserit, aut si semel tantum, ut de illo certo constet.

Ex quo sequitur asylo protegi et defendi 1. fur simplex, imo et qualificatus modo non adhibeat violentiam, 2. ille qui per insidias, clam, et in via privata est depraedatus aliquem, 3. ille qui in via, publica hominis depraedationem at tentavit, 4. qui hominem palam in via publica depraedatus est semel.

Grassatores viarum illi dicuntur, qui quasi cum impetu gradiuntur, ut viatores quibus insidiantur in viis publicis, spolient.

Ut privatio immunitatis ex crimine hoc inducatur communiter DD. requirunt 1. ut fiat cum violentia, 2. ut obsideat vias frequentatas, 3. ut pluries tanti sceleris fuerit reus.

Depopulator agrorum nocturnus ille dicitur, qui de nocte ex proposito ignem apponit segetibus, aut fructibus agrorum vel arborum, aut alio modo eos diripit, vel devastat.

Probabilius etiam diurnus talis depopulator ab immunitate asyli excluditur.

Coeterum dicendum est aliorum criminum, etiam gravissimorum, in ecclesia commissorum, reos ab asylo non excludi.

Qui vulnerat in ecclesia si mors vel mutilatio non sequatur, vel sequatur quidem sed per accidens, gaudet asylo quamvis magna sanguinis effusio sequuta sit.

Eadem immunitas patet illi, qui post delictum deprehensus a satellite cum ipso per viam intrat in ecclesiam, et ut si de illius manibus eximat, eundem cum magna sanguinis effusione vulnerat.

Immunitate non privatur qui mutilat vel occidit per modum necessariae defensionis, quod plures extendunt etiam ad eos qui mutilant vel occidunt in ecclesia ex subita ira, non ex proposito. Qui vero ex proposito delinquant in ecclesia, asylo excluduntur etiamsi ex praesumpta spe consequendae immunitatis delictum non admiserint.

Immunitate privatur, qui existens extra ecclesiam sagitta, sclopo, vel alio instrumento occidit existentem intra ecclesiam, vel viceversa.

Probabilius asylo defenditur, qui eadem, vel mutilationem committit prope ecclesiam, in ejus atrio, scalis etc. saltem si post crimen perpetratum ad ecclesiam fuga se recipiat. Non tamen damnanda est praxis contraria.

Privationem immunitatis non incurrit qui mandat aliquem occidi, vel mutilari in ecclesia. Incurrit tamen, qui vi vel fraude, ac dolo extrahit aliquem ab ecclesia, et extractum occidit vel mutilat.

Delictum in ecclesia factum solum privat immunitate pro se, ita, ut pro aliis delictis reo stet immunitas illibata.

Qui in una ecclesia deliquit, et postea fugit ad aliam, non gaudet hujus immunitate.

Si delictum in ecclesia commissum sit ecclesiasticum, aut saltem delinquens sit ecclesiasticus solum a iudice ecclesiastico puniri potest. At si delictum sit saeculare, et delinquens laicus, utrumque forum sortitur.

Homicidii proditorii acceptio duplex est, quarum una lata et impropria, altera stricta est et propria. *Priori* proditorie occidisse dicitur quicumque proximi, etiam inimici, vitae clandestina ejus circumventionem, vel occulta machinatione quacumque insidiatur, cumque nihil mali praecaventem, adeoque impotentem aggreditur et necat. *Posteriori* ille dumtaxat, qui sub specie amicitiae, nullo praecedente rancore, nihil mali suspicantem occidit.

Crimen hoc utroque modo acceptum gravissimum est; asylo tamen solum secundo modo acceptum excludit.

Assassini hodie proprie vocantur quicumque tam fideles, quam infideles, qui pecunia aut alia re pretio aestimabili data, vel promissa conducti, aliquem cujuscumque status, vel conditionis christianum, non praecaventem occidunt, vel etiam occidi mandant; utrique enim asylo privantur, quod ad eos quoque extenditur, qui assassinum receptaverint, vel defenderint, vel occultaverint, ut haec vere causa fuerint necis per illum illatae.

Ut asyliae privatio incurratur per assassinium, et verus assassinus dici aliquis possit requiritur 1. ut interveniat pretium, vel alia res pretio aestimabilis, 2. ut promissio pretii facta sit ante scelus patratum, et pro ipso scelere, 3, ut promissio sit certa, et specifica, 4. ut promissio, et praestatio sit in notabili, 5. ut pretii datio sit in potestate promittentis.

Probabilius, spectato juris rigore, ab eo qui pretio conductus occidit infidelem non committitur assassinii crimen, saltem tale, quod asylo privet.

Non privatur asylo, qui pecunia conducitur non ad occidendum, sed ad vulnerandum, deformandum, mutilandum dumtaxat.

Ex causa assassinii *mandans* privatur asylo etiamsi mors non sit sequuta, *mandatarius* non privatur.

Privatur asylo tamquam assassinus ille, qui pecunia conductus falsum deponit in iudicio, vel iudex, qui similiter pecunia, vel alio aequivalente corruptus innocentem ad mortem damnat, et is mortem consequatur.

Ut propter *crimen laesae majestatis* aliquis privilegium asyli perdat requiritur,

- 1.º ut crimen tale patratum sit in personam principis ipsiusmet.
- 2.º ut delinquens sit principi, cujus personam laesit, subjectus vel ratione originis, vel ratione domicilii.
- 3.º ut persona principis laesa fuerit a delinquente, actionem aliquam positivam in ejus damnum vel offensam exercendo, quamvis haec effectum non sortiatur.

Coeterum praeter casus adhuc positos dicendum, nisi per contrariam consuetudinem, videntibus, et consentientibus praelatis ecclesiae, aliud constet, nullum esse aliud crimen, quod immunitate ecclesiae delinquentem privet.

Atque hinc immunitate ecclesiae gaudent 1. *raptores virginum, et adulteri*, 2. *Sodomitae*, 3. *rei furti sacrilegi, vel alterius sacrilegi*, 4. *Blasphemii*, 5. *Simoniaci*, 6. *perjuri et falsi testes*, 7. *incendiarii, et violatares ecclesiarum*.

Quare instar regulae esse debet quod immunitate locali defendi debeant omnes, et quicumque rei cujuscunque criminis, si hoc specialiter in jure non sit exceptum.

Effectus quos secum trahit immunitas localis sunt privilegia, quibus rei ad sacra loca confugientes gaudent; cujusmodi non pauca, nec contemnenda sunt. Nam

- 1.º Rei ad ea confugientes recipiendi sunt, nec repelli possunt.
- 2.º Rei recepti, nisi criminis excepti rei sint, extrahi inde, vel extrudi inviti nequeunt.
- 3.º Ad ecclesiam confugiens nequit in illa capi, incarcerari, ligari vinculis, aut alia vis eidem inferri.
- 4.º Magistratus saecularis prohibere vel impedire non potest, quominus victus, vestitus, et reliqua vitae necessaria ad reum in ecclesia deferantur.
- 5.º Bona, quae delinquens ad ecclesiam secum tulit, si propria ejusdem sint, auferri eidem nequeunt.
- 6.º Non potest reus, dum in ecclesia existit, per sententiam judicis damnari ad mortem, vel aliam poenam corporalem, et gravem.
- 7.º Si reus ab ecclesia extra casus exceptos extractus fuit, ante omnia restitui ecclesiae debet.
- 8.º Exactio, et totus processus post extractionem a judice saeculari institutus nullus omnino, et irritus est.
- 9.º Denique judici volenti reum extrahere e loco sacro, ultra casus permissos, resistere potest et reus, et ecclesia.

Cum reo confugiente ad ecclesiam ita procedi debet

- 1.º rectoribus ecclesiarum incumbit servare vitam et membra confugae.
- 2.º Clerici tamdiu servare debent reum, nec eum ad examen iudicis saecularis tradere prius, quam ipse etiam iurato de impunitate rei promiserit.
- 3.º Iudices saeculares non tantum salva iustitia poterunt, sed etiam tenebuntur confugae, si crimen exceptum non sit, poenam corporalem remittere.

Si reus sponte et nulla causa cogente, vel blauditis absque dolo, vel dolo alicujus privatae personae inscio iudice saeculari inductus, asylum deseruerit beneficio illius non amplius munitur, adeoque capi, inquiri et puniri a iudice potest.

Quod si vel ex necessitate naturali egressus sit vel per metum iniuste illatum et non vanum, vel fraude aut dolo ipsius iudicis, aut hujus auctoritate ad egrediendum inductus sit, immunis a saeculari iurisdictione est confuga, ac si adhuc existeret in ecclesia.

Hodierno jure spectato, probabilius, reus criminis non excepti invitatus consignari curiae saeculari, illum exposcenti, non potest sine licentia papae, vel alterius ab eo habentis potestatem ejusmodi licentiam concedendi pro casibus, quibus eidem videatur justa et rationabilis adesse causa permittendi extractionem.

Reus consentiens ex asylo quidem egredi sponte potest, et sic egressus apprehendi a magistratu saeculari; at vero extrahi ipse non potest sine consensu ecclesiae.

Reus ligari, vel alia via custodiri interim a iudice saeculari non potest, dum ab ordinario examinetur causa, an gaudere immunitate debeat.

Rector ecclesiae, ad quam confugit reus, casu quo dubitatur, an ille asylo gaudeat tenetur aliquo modo confugientem custodire, ne fugiat; vel saltem interea reus potest transferri ad carcerem juris ecclesiastici.

Reus ad asylum confugiens non corporali sed pecuniaria poena potest affici.

Curiae saeculari reum criminis non excepti asylo extrahere volente resisti potest tum a reo laico vim vi repellendo, tum ab ecclesia fores claudendo et adhibendo alia media idonea, et ab ecclesiastico statu non aliena: quae si non sufficiant, pastores ecclesiae interdum uti auxilio laicorum ad ecclesiam defendendam poterunt.

Judex, qui reum ab ecclesia violenter extraxit 1. ante omnia illum debet restituere ecclesiae, 2. tenetur judex reparare reo omnia

damna inde consequentia. 3. omnes actus judiciales postea facti circa hujusmodi reum ipso jure sunt nulli.

Reus in asylo bonis propriis alendus est; si haec praesto non sunt, tenebitur quidem supplere defectum ecclesia, cujus tamen sumptus factos in alimenta manet confuga obstrictus compensare. Quod si hic bona propria non habet, ad ejus sustentationem tenentur consanguinei, et si hi non possint, ecclesia.

In casu non excepto non potest confuga extradi judici saeculari ad poenam. Et extradens, si mors, vel mutilatio rei sequatur, incurrit irregularitatem.

Modus tenendus, cum delinquens in casibus exceptis tradendus est curiae saeculari praescribitur *a const. Innocent.*

Eo modo judices laici confugientem ad ecclesiam in casibus exceptis extrahere ab ea non possunt, non requisita prius licentia episcopi, aut hujus officialis, qui si culpabiliter recusent delinquentem tradere extrahi ipsis invitis potest. Sed tunc tria observari debent,

- 1.º ut casus sit clare exceptus.
- 2.º ut delinquens minori quo fieri potest scandalo extrahatur.
- 3.º ut ad carcerem curiae ecclesiasticae non saecularis deferatur quousque per superiorem cognoscatur, quod ipse non debeat immunitate gaudere.

Cognitio, an casus sit exceptus vel non ab immunitate ad judicem ecclesiasticum pertinet, cui quoque pertinet cognoscere, an locus quo se recipit confuga, privilegio immunitatis gaudeat, et num confuga asylo gaudeat.

Cognoscere, an crimen, quod confuga commisit sit exceptum, potest 1. episcopus: 2. capitulum sede episcopali vacante: 3. vicarius generalis utriusque. Alii praelati episcopo inferiores non possunt.

Ut episcopus confugam ex asylo extradere possit, ut consignetur curiae saeculari, ex merito delicti puniendus, requiritur, ut cognoscat quod delictum sit exceptum, per probationem concludentem, nec sufficit, si praesumptionibus et conjecturis probabilis fiat.

Casu, quo constat ex processu facto a iudice saeculari, an crimen sit exceptum, vel non, iudex ecclesiasticus stare non tenetur processu isto in hujus causae cognitione.

Modus quo procedere in cognitione causae episcopus debet, est hujusmodi

- 1.º Citanda est ecclesia, seu nomine illius promotor fiscalis, cui jura ecclesiae defendere competit.

2.º Audiendus etiam est reus.

3.º Concedendae tum ecclesiae, tum delinquenti sunt dilationes, quae necessariae ipsis fuerint ad defendenda jura sua.

4.º Testes examinati in processu informativo, postea citato, et audito fisco ecclesiastico, et ipso reo, sunt repetendi, nisi forsitan habeatur pro repetitis.

5.º Facto processu, publicatio fieri ejusdem debet, ut defensioni sit locus.

Libellus et litis contestatio hoc casu non est necessaria.

Si aliquando episcopus sententiam tulerit in favorem fori saecularis, non admittitur ab hac appellatio: at si lata sit in favorem rei plures existimant appellationem competere.

Extrahentes reum invitum, extra casus jure aut consuetudine exceptos, ex asylo per vim, committunt culpam gravissimam sacrilegii et injustitiae.

Qui reum indebite extrahit e loco sacro, jure civili incurrit poenam capitale; jure canonico propter hoc delictum imponitur poena pecuniaria; et publica poenitentia.

Denique sic extrahentes incurrunt poenam excommunicationis majoris, a qua absolvi non possunt, nisi extractum restituant.

Olim censura ista erat ferendae sententiae, nunc dicendum est esse latae sententiae, cons. facto ipsa incurrenda.

Excommunicatio ista extendi debet ad omnes, qui extrahunt, vel extrahi faciunt rem, non observata praescripta forma, atque adeo eam incurrunt.

1.º Ministri curiae saecularis, si extrahant reum absque licentia episcopi, vel absque interventu personae ecclesiasticae.

2.º Judex qui extractionem mandat, vel a privatis personis; etiam eo inscio, extractum, in carcerem conjicit, vel non restituit.

3.º Quaelibet aliquae personae privatae, si reum aliquem ab ecclesia extrahant, vel ad id aliquo modo juvent.

4.º Multo magis qui de mandato judicis occiderent in ecclesia reum.

Contra excommunicationem hanc non incurrit, qui solum ratam habet extractionem rei.

Ut excommunicatio haec incurratur ab extrahentibus, vel extrahere attentantibus non requiritur ut extractio effectum habuerit sed sufficit attentatio: attamen 1.º requiritur ut ea in opus externum et consumationi proximum digressa fuerit.

2.º Requiritur pro foro saltem conscientiae, ut extrahens, vel attentans vere sciat se per hujusmodi opus incursum censuram.

3.º Juxta aliquos DD. requiritur ut praeter haec extrahens vel attentans neget ecclesiae satisfactionem, et rei restitutionem.

Tutior in praxi sententia est eorum qui contendunt absolutionem ab hac excommunicatione reservatam esse summo pontifici, quamvis aequae probabilis videri possit quae tribuit talem facultatem etiam episcopis, et de horum licentia cuilibet alteri confessorio.

Sicut in ecclesiis, quia domus Dei sunt, profani actus exerceri non possunt a personis ecclesiasticis, quod in sortem domini vocatae curis longe sublimioribus occupentur; et ideo non deceat illas negotiis saecularibus implicari.

In latiori sensu *negotia saecularia* appellantur omnia illa quae mundum, et carnem magis sapiunt, quam spiritum.

In strictiori sensu eo nomine veniunt ea quae etsi secundum se licita sint, ecclesiasticis personis tamen interdiciuntur, quod ad reipublicae statum saecularem potius quam ecclesiasticum spectent.

Plura sub hoc nomine personis ecclesiasticis prohibentur, praesertim vero *negotiatio*, quae hic accipitur prout idem cum commercio est, quod juxta Ulpianum est *emendi vendendique jus invicem*.

Negotiatio sic accepta *alia* est rerum absolute, sive dominii, et proprietatis rerum acquirendarum vel transferendarum; *altera* non rerum absolute, sed usus, et fruitionis ipsarum rerum.

Dividitur negotiatio in oeconomicam, politicam, et lucrativam. *Prima* est, qua quis emit res ad sui, et familiae suae sustentationem necessarias, vel utiles, et superfluas eo pretio, quo tempore illa valent, divendit. *Secunda*, qua idem facit ad politiae, sive civitatis necessitates. *Tertia*, qua lucri capiendi causa res aliqua emitur et carius venditur.

Negotiatio *oeconomica* clericis et religiosis est licita: illicita autem *negotiatio politica*, et aperte prohibita *lucrativa*, nisi parvitas materiae, et ratio necessitatis excuset.

Clerici et religiosi possunt res, quae sint fructus fundorum propriorum, per artificium, laborem, industriam in aliam formam immutatas carius licite vendere, et distrahere. Idem facere possunt circa res quae non fundis propriis, sed aliunde coemptae et comparatae sint non lucri faciendi studio, sed alio honesto fine.

Religiosi licite vendunt pharmaca, quae ipsi sua industria et arte conficiunt.

Clerici et religiosi negotiationem sibi prohibitam exercentes per

alios effugiant quidem poenas in clericos negotiatores per jus sancitas, sed inconvenienter suo statui semper agunt et peccatum veniale, aliquando usque ad mortale ingravescens committunt, saltem, si potio-rem partem curae et sollicitudinis in negotiando sibi, extra casum necessitatis sibi reservent.

Omnibus omnino clericis *negotiatio* est interdicta nullis a ss. canonicis exceptis: idem de religiosis inter quos nonnisi novitii excipi possunt.

Qui probationem istam transgrediuntur hisce poenis onerantur.

- 1.º Incurrunt in excommunicationem majorem ferendae sententiae.
- 2.º Perdunt immunitatem a vectigalibus et portoriis.
- 3.º Clerici possunt suspendi ab officio: imo etiam deponi a gradu, et ordine clericali; religiosi gravius puniendi.
- 4.º Omnia bona, per hujusmodi negotiationem acquisita, quae post ipsorum obitum extant, etiamsi facultate testandi accepta, testati fuerint, tamquam spolia ad fiscum ecclesiae, sive cameram apostolicam pertinent.

Praeter negotiationem alii quoque actus personis ecclesiasticis prohibentur nempe

- 1.º *Agitatio judicii sanguinis.*
- 2.º *Ordinatio aciei*, et directio militum in pugna.
- 3.º *Exercitium artis chirurgicae.*
- 4.º *Procuraciones, et administrationes* in rebus laicorum.
- 5.º *Officium tabellionis.*
- 6.º *Officium vice comitis* et praepositi saecularis.

Prima prohibitiōe intelligitur, quod a judicio criminali, in quo non imponitur poena sanguinis, sed alia tam episcopus quam alius ejus vice clericus cognoscere potest: circa judicium criminale autem ubi sanguinis poena imponitur, immediate et per se clericus nihil potest omnino, sed illud alteri potest delegare ei-que injungere ut veritatem exquirat, et justitiae debitum exequatur.

Altera prohibitiō complectitur omnes clericos beneficium habentes, et perseverare in clericali statu volentes.

A tertia prohibitiōe excipiuntur tantum clerici et religiosi artem chirurgicam ob causam pietatis exercentes.

Procuracionem et administrationem pro laicis in se personae ecclesiasticae suscipere tantum possunt coram iudice ecclesiastico, saltem in causis ecclesiasticis; coram iudice vero saeculari, et extra iudicium nonnisi ex charitate et amicitia possunt, sed ad unum vel alterum negotium solummodo.

Officium tabellionis exercere probabilius possunt clerici etiam con-

stituti in sacris si competens ab ecclesia beneficium non habeant, nec aliunde ex quo commode vivant.

Clerici vero beneficium tale habentes exercere officium tabellionatus possunt 1. favore fidei in causa haeresis. 2. in curia romana et tamquam papae notarii. 3. in iis locis in quibus ea vigeat consuetudo pro causis ecclesiasticis.

Religiosus, qui in seculo tabellio fuit inchoatum tunc temporis instrumentum, etiam post professionem complere potest.

Novum instrumentum a jam *religioso* sine licentia abbatis confectum ipso jure nullum est.

Si clericus saecularis instrumentum confecit, antequam ipsi saltem publice interdiceretur officium tabellionatus, instrumentum licet illicite factum, tenet tamen et fidem facit.

Gubernationem civitatis, provinciae etc. sine dispensatione pontificia gerere ne possuat quidem clerici non sacerdotes, qui tamen gerentes, excommunicationem non incurrunt sicut sacerdotes.

Praelatus, vel alius clericus, docente praxi, potest esse consiliarius principis saecularis: vitare tamen debet, ne consilium suum dicendo circa causam criminalem irregularis fiat.

Clericis et religiosis prohibetur studium medicinae et juris civilis, sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae neque possunt ad hoc superiores regulares iidem religiosis suis dare licentiam.

Prohibitio haec comprehendit clericos tantum dignitatem vel personatum obtinentes, et praesbyteros quoscumque.

Ut religiosi poenas his juribus statutas incurrant, tria debent concurrere. 1. ut talis sit vere religiosus, seu adstrictus votis substantialibus. 2. ut vel hac intentione egrediatur e monasterio, vel ex alio fine egressus, extra illud perseveret animo navandi operam medicinae et juri civili: 3. ut postquam e claustro suo egressus religiosus est, et ad disciplinarum illarum studium adjecit animum, intra duorum mensium spatium ad monasterium suum non sit reversus.

Ut poena excommunicationis incurratur a clericis saecularibus, sufficit, ubivis audiant leges vel medicinam etiam in propriis domibus.

Immunes inter clericos saeculares a poena sunt 1. rectores ecclesiarum parochialium. 2. clerici presbytero inferiores. 3. ii qui a papa licentiam obtinuerunt audiendi jus civile et medicinam.

Doctrina magis recepta est quae monet posse clericos, et regulares per se, et spectato jure comuni docere medicinam et jus civile.

Posse ad gradus doctoratus in praedictis disciplinis clericos et religiosos, si scientias has ante clericatum, vel professionem didicerint, istos quidem cum licentia suorum praelatorum, illos vero etiam sine licentia sui ordinarii communi voto DD. concedunt. Gradus autem hujusmodi susceptus a religioso absque licentia superioris validus quidem est, quamvis religiosus illicite operetur.

Quidquid sit de jure scripto, summa legum utilitas, vel necessitas, ad rite intelligendos ss. canones occasio fuit pluribus universitatibus concessi privilegii apostolici, quo audire leges in iisdem etiam clerici, et religiosi possunt.

Hujusmodi privilegiis seclusis, excommunicationem latam incurrit etiam religiosus qui ad leges, vel physicam audiendam egressus est monasterio, sed ob interveniens impedimentum disciplinis illis non vacat; aliud est si propositum egressus mutaverit.

Doctores et magistri, qui religiosos, habitu dimisso, leges vel medicinam audientes, scienter docent, aut in scholis suis retinere praesumunt ipso facto incurrunt excommunicationem, quae vero ut incurratur requiritur. 1. ut religiosi tales audiant leges vel medicinam. 2. ut habitu dimisso his studiis vacent. 3. ut magistri scienter religiosos doceant, vel retineant. 4. ut doceant, vel retineant positive concurrente ut religiosus in scholis permaneat. 5. ut religiosos ejusmodi qui retinent, in scholis retineant. 6. ut qui sic retinentur vel docentur vere sint religiosi.

Qui habitum regularem dimittunt, incurrunt excommunicationem ipso facto. Ad quod requiritur

- 1.º Ut religio, quam profitetur talis religiosus, habeat certum habitum.
- 2.º Ut religiosus exiens e monasterio habitum deponat.
- 3.º Ut tempus, ad quod habitum deponit non sit admodum breve.
- 4.º Ut habitus totus dimittatur.
- 5.º Ut dimissio habitus sit temeraria.

Monachi, qui saeculariter vivunt, et alios exemplo suo corrumpunt, ad observantiam regularem, appellatione remota, compelli debent. Quod si ausu temerario restiterint, illis ejectis, fratres alterius ordinis (si non potest monasterium ex religiosis ejusdem ordinis reformari) in illud inducendi sunt, ut vel in perpetuum ibi maneant, si priores monachi in perpetuum sint expulsi; vel ad tempus solum donec illi qui ob incorrigibilitatem

tem ejecli sunt, rubore tandem perfusi ad sui ordinis observantiam revertantur.

Sponsalia a *spondendo* dicta sunt, et quamquam plures significationes hoc nomen sub se contineat, tamen magis proprie pro *futuri matrimonii promissione* accipitur; et aliquoties additur *de futuro* ad distinctionem matrimonii rati, quae appellantur *sponsalia de praesenti*.

Primum et principale discrimen inter sponsalia de futuro, et illa de praesenti est, quod sponsalia de futuro multis modis dissolvi possunt; contra sponsalia de praesenti non nisi duobus, professione religiosa, et dispensatione pontificia.

Contrahentes sponsalia de futuro vocantur *sponsi*; contrahentes sponsalia de praesenti secundum communem, et frequentiore usum *conjuges*.

Sponsalia stricte accepta, seu de futuro sunt *mentio et repromissio futurarum nuptiarum*.

Generatim loquendo ab illis solum contrahi sponsalia possunt, inter quos *aliquando* matrimonium consistere licite et valide potest.

Specialiter prohibentur contrahere sponsalia 1. infantes, 2. amentes et furiosi; non autem muti et surdi et coeci.

Ad sponsalia contrahenda ea rationis advertentia et voluntatis libertas requiritur, quae sufficit ad moraliter peccandum.

Regulariter loquendo valida sunt sponsalia, quae ira vel alia simili passione impellente contracta sunt, quia tales animi affectiones communiter hominem non ita perturbant, neque adeo rationis usum, et voluntatis libertatem tollunt.

Tunc dicitur fictionem tollere valorem sponsalium, cum is qui spondet non habet animum promittendi, sed verba solum pronuntiat, positive excludens animum se obligandi. Secus autem tenendum est, si promittens habet quidem animum promittendi, non tamen animum adimplendi; quum hoc contradictionem implicet.

Qui spe futuri matrimonii virginem defloravit tenetur vel ad defloratam ducendam, vel ad satisfaciendum alio modo, nempe constituendo vel augendo ei dotem.

Id autem intelligendum cum fictio facile deprehendi non potuit, non vero, cum fallax animus ob nimiam inaequalitatem conditionis, vel ex aliis circumstantiis non difficulter adverti posset.

Quemadmodum matrimonia contrahi non possunt, nisi cum una, eaque certa et determinata persona; ita nec sponsalia; hinc sequitur, non obligari illum, qui promittit se unam ex tribus soro-

ribus ducturum; nisi vero cum una trium supervenerit copula carnalis.

Et quemadmodum matrimonium, utpote contractus, exigit acceptationem promissarii; ita etiam in sponsalibus necesse est, ut accedat acceptatio alterius partis; et antequam haec emittatur, revocari a promittente potest.

Insuper non tantum sufficit acceptatio promissionis matrimonii, sed etiam requiritur *repromissio* ex altera etiam parte; quae tamen aliquoties colligitur ex circumstantiis adfuisse.

Promissio sponsalitia nequit esse interna, sed signis externis exprimi debet; etiam per procuratorem et internuntium quia, ut dictum est, dirigi debet ad alterum, a quo ipsa intelligi, acceptarique, et repromissio fieri debet.

Porro de validitate sponsalium decisio principaliter desumenda est ex circumstantiis et mente contrahentium.

Taciturnitas sponsi vel sponsae ad oblatas sibi nuptias tunc solum praesupponit consensum, cum quis taceat ad sponsalia contracta ejus nomine à parentibus.

Contractus sponsalium de futuro probari potest non solum per testes, et scripturam authenticam desuper confectam, sed etiam per epistolam; quia haec contra scribentem plane probat.

Primus effectus sponsalium est obligatio inde orta, quae nempe impedit quominus contrahere licite matrimonium possit cum alia, qui uni per sponsalia est obligatus.

Fornicatio sponsi aut sponsae cum altera persona non solum inducit intemperantiae peccatum, sed etiam adversatur justitiae. Non autem adulterium censendum est.

Si sponsus absque justa causa obligationem suam adimplere non vult, is censuris, aliisque poenis ecclesiasticis compelli potest; dummodo tamen aliter hoc impetrari non possit.

Impedimentum publicae honestatis nuncupatur illud ex sponsalibus, vel matrimonio rato ortum, et definitur *quaedam quasi affinitas ex inchoatione matrimonii per conjunctionem non corporum, sed animorum orta inter sponsores, et conjugio cum ipsorum consanguineis contrahendo obstans*.

Hoc impedimentum jure antiquo dirimebat usque ad quartum gradum inclusive, nullo habito discrimine inter sponsalia *de futuro*, et illa *de praesenti*. Hodie vero post Tridentinum concilium non nisi sponsalia de praesenti dirimunt usque ad quartum gradum; nam illa de futuro solum ad primum gradum sese extendunt.

Et hoc impedimentum est *perpetuum*, ita ut non cesset, etsi sponsalia ex quacunque causa dissolvantur.

Sponsalia a copula carnali subsequuta olim ante concilium tridentinum pro matrimonio habebantur; hodie vero minime.

Pactum sponsalibus quandoque appositum inhabitandi in certo loco, communi fere sententia, tenetur obligatorium.

Arrhae vocantur illa munera, quae sponsae a sponso, aut vicissim huic ab illa in contractorum sponsalium signum, et matrimonii contrahendi pignus dantur, ita ut si nuptiae fuerint sequutae, repeti possunt; si vero secutum non fuerit matrimonium, injuste resiliens suas amittat, et si quas ipse accepit, duplicatas, hoc est, acceptas et alterum tantum, sive acceptarum aestimationem teneatur reddere.

Arrhae differunt a poenis, quae sponsalibus adjici solent, duplici ex ratione;

- 1.º quod ut arrha sit, necessario debet accedere traditio, secus si promissa tantum sit, potius habent rationem poenae
- 2.º quod arrhae plerumque in exigua quantitate traduntur; poena vero, cum solum promittatur facile ad majorem summam ascendit.

Arrhae constitui possunt etiam utrinque; et poenae adjici possunt ita, ut solvi debeant etiam a juste resiliente.

Sponsalia, ut alii humani contractus, dissolvi possunt, non solum morte naturali alterius sponsosum, sed etiam utroque superstite. Causae autem complures sunt.

- 1.º Si ab impubere contracta sint, solvuntur solo ejusdem pubertatem adepti dissensu.
- 2.º Si contracta sint inter puberes, vinculum eorum solvit mutuus contrahentium consensus.
- 3.º Solvuntur susceptione ordinis sacri
- 4.º Professione religionis a sede apostolica approbatae
- 5.º Fornicatione carnali alterius sponsi: 6. Sponsorum altero lapsa in haeresim vel apostasiam. 7. Superveniente vel postea primum cognita notabili circumstantia ex parte alterius sponsi, qui illum deteriore, et matrimonii contractum difficiliorem reddat. 8. Deficiente, vel non impleta conditione, sub qua sponsalia fuerunt inita. 9. Lapsu termini matrimonio ineundo praefixi. 10. Discessu sponsi in remotas partes, sponsa inseia, aut invita, secundum communem sententiam. 11. Legitima dispensatione superioris nempe summi pontificis.

Sponsalia a puberibus contracta, mutuo consensu dissolvi possunt, si justa aliqua causa urgeat.

Per fornicationem cum alio solvuntur sponsalia ex parte tantum in-

nocentis; nulla adhibita distinctione an masculus fornicaverit vel femina.

Casu, quo uterque sponsus fornicationem commisit, verior sententia est utrique sponso permissum esse recessum.

Fornicatio commissa ante sponsalia tunc solum sufficiens causa est resiliendi a contractu, cum fornicatio commissa sit a femina, non vero a masculo sponso.

Etiā notabilis mutatio seu circumstantia sponsalibus superveniens, aut ea praecedens, sed post contractum sponsalium primum cognita justam resiliendi a sponsalibus causam praebere potest.

Mutationes hujusmodi ad tria capita reduci possunt.

- 1.º Ex parte corporis ex. gr. deformitas magna superveniens alteri sponso, praesertim feminae: et gravis infirmitas, vel assiduus morbus
- 2.º Ex defectu animi, ex gr. quando unus illorum passus est gravem jacturam famae ex haeresi, veneficio, latrocinio etc. ortam; si ebrietati et rixis inveniatnr deditus: si morum asperitas vel potius soevitia primum cognita sit
- 3.º Ex defectu fortunae; ex. gr. notabilis amissio bonorum, ubi distinguendum an unus solum jacturam hanc fecerit, an uterque. Si unus, alter solum qui similem jacturam passus non est resiliere a sponsalibus potest. Si uterque, uterque habebit justam resiliendi causam, minus enim apti sunt ad onera matrimonii sustinenda.

Contra vero si post contracta sponsalia alteri sponsorum superveniant insperatae divitiae, nobilitas, dignitas etc. iste a sponsalibus resiliere de jure non potest.

Sponsalia solvi possunt etiam dispensatione, sed a solo pontifice.

Matrimonium a matre dicitur, quia praecipue spectat procreationem prolis, prolis autem certa parens est mater, pater vero incertus; vel juxta alios, quia matris onus gravius est, cum illa prolem in utero et ex substantia sua alat.

Matrimonium duobus modis accipi potest 1. pro actuali contractu, in quo legitimae personae consensu verbis expresso se invicem obligant ad vitae societatem et generationis usum. 2. et frequentius, pro permanente et quasi perpetuo jugo viri et feminae idem est matrimonium ac conjugium. In utroque sensu accepto matrimonio accomodari potest definitio, quam ex canonibus DD. communiter sumunt, scilicet quod *matrimonium sit legitima conjunctio viri et mulieris iudividuam vitae, consuetudinem continens.*

Tripliciter dividitur matrimonium scilicet in *legitimum ratum et consummatum*.

Legitimum tantum illud est quod legitimo consensu inter personas non impeditas contractum est, non tamen ecclesiae ratificationem, aut rationem sacramenti habet, quale olim in lege naturae et mosaica, ac hodie initur inter iudaeos et gentiles.

Ratum, sive ecclesiae ratificatione approbatum, est quod secundum leges divinas et ecclesiasticas sanctiones contrahitur a fidelibus seu baptizatis, inter quos tamen post illud contractum nondum intercessit commercium, seu copula carnalis.

Consummatum denique, quod accedente carnali copula perfectum atque completum est.

Dividitur etiam matrimonium in verum, praesumptum et putativum *verum* est quod in veritate et cum valore contractum, atque ut tale probatum est uno ex modis, quo cetera negotia probari solent. *Praesumptum* quod a jure praesumitur. *Putativum* quod putatur legitime contractum esse, cum tamen ob latens aliquod impedimentum a parte rei sit nullum.

Matrimonium probari potest. 1. per attestationem parochi. 2. per duos testes etiam feminas, bonae famae. 3. ex libro matrimoniorum etc.

Casus, in quibus jura praesumunt matrimonium initum tres maxime sunt. 1. quando post sponsalia inter duas personas habiles absolute inita, secuta est copula carnalis inter easdem. 2. quando post sponsalia inita sub conditione; ante hujus eventum inter sponsores intercesserit carnale commercium. 3. quando post sponsalia de praesenti ab impuberibus contracta, inter eosdem, ubi pubertatem adepti fuerint, interveniunt signa ratificati consensus, qualia sunt non tantum carnis copula, sed etiam oscula, amplexus, munera, cohabitatio etc. et hoc ante Concilium tridentinum.

Dividitur etiam matrimonium in canonicum et politicum. *Canonicum* est, in quo concurrunt ea, quae a ss. canonibus ad matrimonium praescripta sunt. *Politicum* in quo concurrunt etiam illa, quae civiliter et politice requiruntur ad matrimonium, variae nimirum solemnitates, pacta dotalia etc.

Matrimonium ad *morganaticam*, seu *conscientiae* nihil aliud est, quam legitima conjunctio viri cum femina inferioris conditionis eo pacto inita, ut uxor et liberi inde nati dono nuptiali, vel alia certe portione, tempore sponsalium destinata, contenti sint.

A contrahendo matrimonio prohibentur. 1. ob defectum iudicii in-

fautes, furiosi, amentes etc. 2. *ob vitium corporis* muti, surdi et coeci simul: item impotentes, seu inepti ad copulam conjugalem. 3. *ob defectum aetatis* impuberes; senes qui ad actum conjugalem inhabiles sunt: 4. *ob personae conditionem ac statum* clerici in sacris constituti, et religiosi professi. 5. *ob impedimentum* quodcunque sive impediens sive dirimens, nam prius matrimonium reddit illicitum, posterius, si revera subsit, invalidum.

Matrimonium etiam nunc per procuratorem valide contrahi potest.

Essentia matrimonii consistit. 1. in mutuo consensu, 2. in traditione corporum mutua; 3. in vinculo quodam ex hoc consensu et traditione orto; 4. in obligatione mutua ad reddendum debitum, quae nascitur ex isto vinculo; 5. jure reciproco ad hoc petendum; 6. denique in usu et consummatione matrimonii.

Consensus ad matrimonium requisitus debet esse liber, verus, mutuus, simultaneus, expressus voce vel aliis signis.

Matrimonium validum haberi debet etiamsi non servata fuerit lex et consuetudo loci, seu regionis; ratio est, quia matrimonium oritur ex institutione divina.

Matrimonium, prout contrahabatur in lege antiqua, conveniunt omnes quod fuerit contractus tantum naturalis, et non sacramentum, nisi late et improprie, quatenus scilicet aliquo modo figurabat conjunctionem Dei per gratiam, et Christi cum Ecclesia per carnem.

Sed matrimonium novae legis proprie et vere sacramentum est; et quoad hunc sensum definiiri potest « conjunctio maritalis spiritalis gratiae collativa.

Materia hujus sacramenti sunt ipsa corpora conjugum, *forma* sunt verba vel alia signa consensum utriusque contrahentis exprimentia.

Ministri hujus sacramenti sunt ipsi contrahentes matrimonium, quod fidelis cum infideli ex apostolica dispensatione init, non est sacramentum ne quidem ex parte conjugis fidelis.

Matrimonium ab infidelibus contractum, etiamsi isti convertantur ad fidem non transit in sacramentum, ut probabilior sententia habetur.

Effectus matrimonii sunt triplicis generis, nam aliqui communes sunt utrique conjugum, alii marito, alii uxori proprii.

Effectus communes utrique conjugum sunt quinque, scilicet, 1. *gratia*, 2. *vinculum conjugale*, vi cujus obligantur ad individuum vitae societatem; 3. *fides conjugalis*; 4. *bonum proles*:

5. *mutua rerum et bonorum communio non quoad proprietatem, sed promiscuum usum.*

Effectus singulares matrimonii ex parte mariti praecipue eminent duo, scilicet potestas *maritalis* et *patria*; illa se ad uxorem intendit, quam viro, tanquam capiti, in ordine ad gubernationem et administrationem domesticam subicit juxta ordinationem divinam. *Ista* circa liberos occupatur, vi cuius maritus personas illorum regere, actiones ipsorum in bonum familiae dirigere, et res eorum (servata peculiorum distinctione) ad utilitatem propriam applicare conceditur.

Effectus matrimonii uxori proprii tres praecipue sunt.

1.º Quod participet dignitatem et nobilitatem mariti; 2. quod pleraque viri, veluti fori, sessionis, immunitatis etc. privilegia participet: 3. quod acquirat domicilium mariti. Addi potest etiam quartus, scilicet jus alimentorum, quae ipsi et familiae subministrare maritus debet.

Impedimentum matrimonii in genere describi potest quod sit *obstacle morale*, seu *inhabilitas faciens ut matrimonium pro desiderio et voluntate contrahi nequeat*.

Sunt autem duplicis generis impedimenta matrimoniorum; nam aliqua sunt *impedientia* tantum, quia solum obstant nuptiarum iustitiae et honestati, cum efficiant ut illicite contrahantur. Alia vero sunt *dirimentia*, quia obstant etiam illarum valori, et faciunt, ut non solum illicitae sed etiam invalidae sint.

Dirimentium septemdecim numerantur, et memoriae gratia in quatuor sequentes versus coguntur « Error, religio, triplex cognatio, crimen » Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas « Raptus, clandestina fides, impos coeundi, aetas, affines solvunt sponsalia cuncta »

Impedientia in hoc altero versu complectuntur; scilicet « Interdictio, dies, votum, sponsalia, crimen »

Post tridentinum concilium indubium est, quod in ecclesiae potestate sit inducere impedimenta non solum impedientia, sed etiam dirimentia. Et *haec* soli tantum pontifici competunt; illa etiam *episcopis*.

Probabilior sententia est quod consuetudo etiam non specialiter a papa approbata, modo rationabilis et legitime praescripta sit, habeat facultatem introducendi nova impedimenta *impedientia*.

Impedimentis, quae jure divino et naturali inducta sunt, afficiuntur omnes plene homines. Et hinc sequitur, quod etsi apud aliquam gentem infidelium consuetudo sit ut jungatur matrimonio pater cum filia, mater cum filio etc. dissolvenda esse hu-

jusmodi matrimonia , si ita juncti ad fidem christianam transeant ; quia nulla lex humana , vel consuetudo praevalere adversus legem divinam vel naturalem potest.

Impedimentis, quae introducta sunt solo jure ecclesiastico, afficiuntur soli fideles , seu baptizati , iique omnes , ubicumque degant , non vero etiam infideles.

Summus pontifex ex causa justa potest inter duas privatas personas matrimonium ita prohibere ut matrimonium contra hujusmodi prohibitionem contractum sit omnino irritum *vis est majoris rei impetus qui repelli non potest.*

Dividitur in vim absolutam et conditionalem. *Absoluta* liberum consensum omnino tollit , *conditionalis* dumtaxat minuit , dum involuntarium imperfectum seu conditionatum admiscet.

Porro metus multiplex est , nam *ratione causae* dividitur in eum qui infertur a causa necessaria , et in eum qui infertur a causa libera ; *ratione modi* in eum , qui infertur juste , et in eum qui infertur injuste ; *ratione qualitatis* in metum levem et gravem.

Metus est impedimentum dirimens, et quidem non infimi loci, nam per illud matrimonia nulla declarantur et irrita.

Metus levis non irritat matrimonium , gravis tunc solum irritat, cum injuste incussus sit ; et hujusmodi matrimonium non solum nullum est jure naturali , sed etiam jure ecclesiastico.

Matrimonium metu contractum nec ratificari potest adjecto etiam juramento.

Solum matrimonium gravi metu extortum , et propterea nullum firmatur per copulam, quae libere et affectu conjugali habita sit.

Qui metu injuste incusso extorsit nuptias , per se loquendo non obligatur cum eo qui metum passus est , si iste vellet purgato metu , vere contrahere matrimonium ; nisi tamen metum passo grave et aliter , quam per cunjugium irreparabile, damnum illatum fuerit.

Mulier , quae dicit se in matrimonium consensisse metu gravi injuste illato audienda quidem erit , si ad hoc probandum prompta sit ; cum enim ejus illatio quid facti et delicti sit, sine probatione nunquam praesumitur.

Quando , consideratis omnibus, dubium sit , utrum metus injuste ad matrimonium contrahendum incussus gravis sit censendus , an non , adeoque utrum matrimonium irritum an validum sit , judicandum pro valore matrimonii.

Quaquam error stricte sumptus distinguatur ab ignorantia et sub

hoc sensu a D. August. dicatur *errare* idem esse ac *unum pro alio putare*, tamen hic late accipitur, pro ut etiam ignorantiam includit, cum in ordine ad inducendum impedimentum in matrimonium perinde sit, an ignorantia, an error positivus intervenerit.

Error in contractu connubiali dupliciter contingere potest, scilicet vel circa *substantiam*, ut loquuntur, aut individuum personae, cum qua matrimonium initur; vel circa *qualitatem* et accidentia ejusdem.

Error circa qualitatem aliquando redundat in substantiam et individuum personae, quod evenit cum qualitas, circa quam ille versatur, est omnino singularis et certum individuum denotans ex. gr. quod is, cum quo matrimonium initur, sit certi regis filius, vel filia; aut cum qualitas aliqua est nniens finis matrimonii, ita ut hoc unice eligatur, tanquam medium ad finem; v. g. si juvenis opibus polleat, sed non nobilis ut ornent familiam suam aliunde adscito splendore, inducatur ad contrahendum matrimonium cum puella, quae se illustri sanguine procreatam dolose mentitur.

Error quoad substantiam personae matrimonium reddit invalidum; perinde ac in omni contractu observatur.

Et hujusmodi error vitiat omnem contractum ac proinde etiam matrimonium, sive sit antecedens, sive concomitans.

Error quoad qualitatem, nisi in substantiam et in individuum personae redundet, nunquam valori matrimonii obest.

Quando vero error qualitalis involvat errorem personae quaestio est facti, circa quam etiam ipsi DD. discordes sunt.

Si alter, vel uterque contrahentium per errorem credat se laborare impedimento dirimente, quod revera non subest, probabilius tenendum est hujusmodi matrimonium esse validum.

De desponsatione impuberum, circa aetatem tria tractari solent

- 1.º Quatenus aetas requiratur ad sponsalia.
2. Quae requiratur ad matrimonium contrahendum;
3. an ad sponsalia, et matrimonium contractum a liberis requiratur etiam parentum consensus.

Aetas, quae requiritur ad contrahenda sponsalia de futuro est septennium; et hoc circa sponsalia procedit tam in mare, quam in femina, nulla distinctione adhibita, secus ac in contractu matrimonii.

Sponsalia contracta a minore septennio regulariter irrita sunt jure naturali.

Promissio matrimonii a pubere infanti facta antequam ab isto ratio-

nis usum adepto ratificetur valet saltem in vim simplicis promissionis, ita ut a promittente ante acceptationem ejus revocari nequit.

Sed si usus rationis septennium antevertat, sponsalia ante istud impleta certum est subsistere saltem de jure naturali, quia hoc jure ad sponsalia plus non requiritur quam consensus; Imo multi doctores etiam de jure positivo contendunt subsistere.

Valent etiam sponsalia in quacumque aetate malitia aetatem praeveniat et quocumque modo, ordinario vel extraordinario per miraculum.

Probabilius videtur ad sponsalia contrahenda sufficere eum rationis usum, qui satis est ut puer talis nondum septennis possit peccare mortaliter.

Quando malitia, seu prudentia aetatis defectum non supplet, septennium ad sponsalia requisitum debet esse completum physice, non moraliter, ut scilicet desint aliqui dies.

Si uterque impubes fuit, cum sponsalia contraxit, antequam pubertas adveniat, neuter a sponsalibus jam contractis resilire potest, aut consensu etiam mutuo illa dissolvere. Si autem pubertatem adepti sint, resilire pro libitu suo possunt, etiam sine alia ratione.

Quod si autem pubes cum impubere septennio major contraxit sponsalia, resilire quidem impubes pubertatem adeptus potest, pubes tamen non potest, si impubes stare velit sponsalibus.

Pubertatem adeptus debet statim resilire a sponsalibus; porro *statim* resilire censebitur, si circiter triduo ante, vel post pubertatem adeptam a sponsalibus resiliat.

Si impubes ante pubertatem resiliat a sponsalibus et postea non mutet eum dissensum, nec amplius recordetur post pubertatem dicendum est dissolvi sponsalia.

Aetas legitima ad matrimonium contrahendum est pubertas, sive annus 14 in masculo, et 12 in foemina; quae aetas jure ecclesiastico tantum requiritur, nam summus pontifex ex justa aliqua causa potest ab aetate dispensare; imo ex causa urgentissima etiam episcopus.

Matrimonium ante annos pubertatis contractum, nulla praevia dispensatione, validum est, si malitia aetatem praeveniat.

Casu, quo non constat, quod malitia aetatem suppleat annus 12 in femina, et 14 in mare debet esse completus; ut contrahi matrimonium possit, non tamen debet aetas ista et annus esse completus physice omnino, sed sufficit si moraliter.

Matrimonium initum inter puberem et impuberem vel duos impu-

beres, in quibus malitia aetatis defectum non supplet valet saltem in vim sponsalium si haec expresse non excluserint per intentionem suam contrahendo matrimonium; secus autem si expresse excluserint.

Si puella impubes desponsata fuit et traducta domum viri, et illa pubes facta petat licentiam nubendi alteri, audiri debet.

Satis certum est non peccari per contracta sponsalia ante septennium, sed dicendum matrimonium ab impuberibus, in quibus aetatem non supplet malitia celebratum, extra urgentissimam causam a gravi culpa excusari non posse.

Matrimonia a liberis contracta, parentibus inconsultis, vel etiam invitis, de facto sunt valida etiam de jure antiquo canonico.

Negari autem non potest, quod filius aut filia peccent graviter, si absque justa causa contrahant matrimonium non exquisito parentum consensu.

Item peccant, si exquisierint quidem, at contradixerint parentes, iustamque habuerint contradicendi causam.

Quod si vero parentes nullam habeant justam causam contradicendi licite, etiam illis non consentientibus vel contradicentibus per jus tamen consultis, libere matrimonium inire possunt.

Sponsalia liberorum valida parentes nunquam irritare possunt; nec item possunt parentes compellere liberos ad ineunda conjugia, quae ipsi contrahere recusent.

Si filius, parentibus invitis, matrimonium contrahere velit, non potest a patre exhaeredari; si vero filia sit, ut exhaeredetur, haec tres conditiones concurrere debent.

- 1.º Ut parentes velint eam matrimonio collocare, et dotem secundum vires suae substantiae tradere.
2. Ut filia matrimonio illi repugnet, et simul luxoriosam vitam eligat.
3. Ut sit minor 25 annis.

Denuntiationum nomine intelliguntur proclamationes, sive admonitiones publicae, quae praemittuntur matrimonio contrahendo in eum finem, ut si quis aliquod canonicum impedimentum novit inter sponso, intra terminum competentem illud manifestet parochi.

Matrimonium absque dispensatione, denuntiationibus non praemissis, illicitum est non solum, sed peccant tethaliter tum parochus assistens matrimonio, tum contrahentes, si denuntiationes culpabiliter omittantur. Validum tamen semper haberi debet.

Hujusmodi denuntiationes regulariter fieri debent per parochum proprium inter missarum solemnia; et tribus diebus festivis, et fie-

ri possunt quocunque tempore, etiamsi tale sit, quae nuptiae alias celebrari prohibentur.

Hodierno jure ut omittantur denuntiationes dispensare potest ordinarius, sub quo nomine venit non tantum episcopus et sedis apostolicae delegatus, sed etiam capitulum sede vacante, et praelati quicunque, qui jurisdictionem quasi episcopalem in certum territorium et populum obtinent; imo etiam vicarius generalis.

Et episcopus potest hanc facultatem dispensandi in denuntiationibus etiam alteri delegare.

Causae, ob quas denuntiationes remitti possunt, hae referuntur praecipuae.

- 1.º Quando adest probabilis suspicio et timor, ne si tot praecesserint denuntiationes, matrimonium malitiose impediatur.
2. Si per denuntiationes sponsi exponerentur pudori et ludibrio hominum; quod plerumque contingit, si senex cum juvencula, nobilis cum plebeja sit copulandus.
3. Si ex publicatione matrimonii scandalum publicum infamiae, vel aliud damnum corporis, aut animi, ut si concubinarius concubinam, quae publico existimabitur esse ipsius uxor, velit uxorem ducere.
4. Si reges, duces, alique magnates contrahant, horum enim connubia, quia ignota esse non solent, propterea etiam denuntiari non consueverunt.
5. Si instet tempus adventus vel quadragesimae etc.

Omnes de populo *per se loquendo* obligantur sub peccato mortali, post factas proclamationes, non solum ex praecepto ecclesiae, sed etiam divino et naturali, ut impedimentum detegant, si quod intercedit inter sponsores.

Si ordinarius petat a volentibus contrahere matrimonium an laborent impedimento aliquo, ipsi tenentur hoc manifestare, quamvis occultum fuerit.

Si parochus impedimentum ab altero contrahentium intellexit in ipsa confessione sacramentali, tenetur quidem monere illum ut a contractu matrimonii desistat, et absolutionem denegare tanquam indisposito: si tamen ille matrimonium contrahere nihilominus velit, assistentiam suam illi denegare non potest.

Si denuntiationes ante matrimonii contractum omissae fuerint, suppleri possunt post illius contractum ante consummationem.

Quoties denuntiationes absque dispensatione et nulla causa urgente omissae sunt, et matrimonium sine illis contractum est cum impedimento dirimente, non solum invalidum redditur, verum etiam proles ab illo matrimonio suscepta est illegitima. Qui casus differ

ab eo, quo vel alteruter vel uterque bona fide cum impedimento occulto matrimonium contraxit praemissis denunciationibus, nam istorum filii, etsi matrimonium invalidum sit, legitimi sunt.

Alia etiam poena infligitur iis, qui sine ulla praevia denunciatione matrimonium contraxerunt cum aliquo dirimente impedimento, quod scilicet spes illis adimitur obtinendae dispensationis super illo postea detecto.

Parochus, vel alter sacerdos extraneus, qui assistat matrimonio, denunciationibus non praemissis, suspenditur ab officio per triennium, et aliquoties graviori etiam poena plectitur.

Matrimonia contracta sine parochio et testibus, quae proprie clandestina vocantur, jure novo tantum, hoc est tridentino irritata sunt.

Ante tridentinum concilium, et nunc in locis, ubi concilium illud receptum non est, sunt varii casus, quibus permittitur matrimonium clandestinum contrahere, qui casus quinque enumerantur scilicet 1. si ita contrahentes evadere possint subitum periculum mortis; 2. si timor probabilis esset, ne adhibendo testes matrimonium malitiose impediatur, 3. si expectando testes, amitterent sponsi magnam opportunitatem matrimonium contrahendi. 4. si sine gravi damno palam non possint contrahere, ut si virgo, sub tutoris potestate constituta, merito teneat se tradendam viro pravo, vel alias indigno ab iniquo tutore, 5. si post matrimonium, semel publice contractum, sed invalide ob interveniens impedimentum, post impetratam dispensationem clam denuo contrahatur.

Si incolae locorum, in quibus trid. receptum est, confluant in locum, ubi illud non obligat, possunt juxta illius loci consuetudinem absque parochio et testibus valide contrahere matrimonium, dummodo ob aliquam legitimam causam hoc faciant, non vero cum prava intentione contrahendi matrimonium aliter quam sacra synodus exposcit.

In casu, quo matrimonium in facie ecclesiae quidem contractum, sed invalidum ob occultum impedimentum dirimens reperitur, tunc solum iterata parochi et testium praesentia opus est, cum defectus vel impedimentum publicum et notorium est.

Matrimonium clam celebratum vim habet sponsalium, quando contractum est inter duos impuberes, vel unum impuberem, puberem alterum. Nam si ambo puberes fuerint melior est sententia eorum, qui negant hujusmodi matrimonium pro sponsalibus haberi.

Nulla etiam magnae necessitatis causa , episcopus potest remittere praesentiam parochi et testium.

Poena contrahentium matrimonium clandestinum ob absentiam parochi ac testium duplex est

Prima est inhabilitas ad sic contrahendum , hoc est clandestine , unde si velint , possunt novo praestito consensu , et servata forma tridentini , etiam sine dispensatione contrahere denuo.

Secunda est poena arbitraria , nam graviter puniendi sunt arbitrio episcopi. Quod etiam dicendum est de paracho ac de testibus qui assistunt matrimonio ab ecclesia interdicto.

Matrimonio assistere debet parochus proprius , quo nomine venit quicumque ecclesiis parochialibus praeest , et earum administrationem actualem sive ex institutione , sive ex commissione habet.

Non utriusque sponsi parochus requiritur , sed solum alterutrius in celebratione matrimonii. Et necesse est ut iste parochus sit domicilii , non vero originis.

Qui versantur in aliquo loco per majorem anni partem coram paracho illius loci matrimonium valide inire possunt.

Qui habet duplicem parochiam habitationis potest matrimonium inire valide coram utrolibet.

Parochus matrimonio parochiani sui assistere potest non solum intra fines suae parochiae , sed etiam in parochia aliena ; matrimonium enim validum est , quamquam illicite contrahatur ex parte ipsius parochi.

Matrimonio vagorum , sive eorum , qui verum , aut quasi domicilium nusquam habent assistere tantum potest parochus loci , quo versantur , sed facta prius diligenti inquisitione de ipsorum statu et habilitate ad contrahendum matrimonium , et obtenta ordinarii dioecesani sui licentia eis assistendi. Quod ipsum dicendum est de matrimoniis militum.

Parochus , etsi sacerdos non sit , adistere conjugis valide et licite potest , quamvis alii , quam sacerdoti dare nequeat.

Etiam parochus excommunicatus valide assistere potest matrimonio.

Quod idem dicendum est de paracho , cui propter imperitiam , vel in criminis poenam sacramentorum administratio generaliter vel specialiter assistentia matrimonialis ab episcopo interdicta est.

Validum denique est matrimonium , quod celebratum est coram paracho solum ita *existimato* , quia v. gr. parochiale beneficium ipsi invalide collatum est , vel si collatum est valide , illo tamen ob occultum crimen excidit ; nam ob communem errorem et publicum bonum jus supplet defectum tituli.

Potestas matrimoniis assistendi committi potest alii extraneo sacer-

doti non tantum parochus contrahentium, sed etiam hujus Ordinarius, quo nomine venit 1. episcopus proprius dioecesis, 2. legatus sedis apostolicae, 3. capitulum cathedrale, sede episcopali vacante, 4. abbates et alii praelati non subjecti episcopo.

Et hanc assistendi licentiam dare Ordinarius potest cuicumque sacerdoti, sive regulari, sive saeculari etiam ad curam animarum non approbato.

Sufficit etiam licentia tacita parochi vel ordinarii ut alienus sacerdos matrimonio assistat, quoties scilicet, cum posset id prohibere, permittit.

Si licentia assistendi data fuit, sed antequam assisteret revocata, distinguendum est an revocatio ista intimata fuerit, vel non. In primo casu matrimonium ita contractum invalidum erit, secus in altero.

Viceversa si matrimonium celebratum est coram sacerdote, cui concessa quidem est facultas assistendi, sed non intimata, tunc dumtaxat validum erit, cum concessa est, petente vel ipso, vel aliis quidem, sed ipso conscio; secus si ad instantiam alicujus, ipso insciente.

Validum est matrimonium etiamsi licentia matrimonialis nutu extorta fuerit. Imo valida est licentia assistendi matrimonio oblenta dolo, dummodo dolus hic rationem *causae finalis* non habuerit, sed solum *causae impulsivae*.

Si episcopus vel parochus extraneo sacerdoti det licentiam ut assistat matrimonio, praemissis tamen denunciationibus et examine, et haec omissa habeat, matrimonium tamen valet, dummodo sponsi nullo laborent impedimento.

Si licentia assistendi concessa alicui sacerdoti restricta est ad ecclesiam parochialem, vel alium locum praefixum, non potest sacerdos ille uti licentia extra fines in concessione determinatos.

Parochus, vel sacerdos alius, qui alienos parochianos conjungere aut benedicere sine proprii parochi licentia ausus fuerit, ipso jure incurrit suspensionem duraturam, donec ab ordinario parochi qui matrimonio interesse debebat, seu a quo suscipienda fuerat benedictio, absolvatur.

Testes qui celebrationi matrimoniorum assistant ex praescripti tridentini debent esse saltem duo; nulla tamen peculiaris qualitas requiritur in illis; ac proinde valide contrahetur matrimonium coram testibus impuberibus, servis, feminis, paganis, excommunicatis, notatis infamia, et conjunctis alterutri vel utrique contrahentium consanguinitate vel alia necessitudine.

Testes cum parochis praesentes esse debent contractui matrimoniali

non tantum phisice, sed etiam moraliter, sive ita ut sponso in matrimonium de praesenti consensisse intelligant, et de hoc ecclesiae fidem facere possint.

Ad valorem matrimonii non requiritur ut testes ante contractum matrimonii sint ad hoc requisiti, sed sufficit dumtaxat, ut etiamsi casualiter intervenerint, de intentione sua a contrahentibus moveantur, et hoc intelligant.

Item non obstat si praesentia parochi et testium vi aut dolo extorta sit, quamquam hoc illicitum sit, et contrahentes graviter peccent.

Verba, quae pronuntiat sacerdos in celebratione matrimonii, scilicet „ego vos in matrimonium conjungo” non sunt de essentia matrimonii, sed tamen de necessitate praecepti sunt, ita ut parochus illa omittens peccabit et quidem graviter.

Impedimentum ligaminis est *vinculum matrimoniale, quo unus conjux alteri sic alligatur, ut eo vinculo durante, cum nullo alio contrahere matrimonium possit.*

Ad inducendum hoc impedimentum tria requiruntur 1. ut praecesserit matrimonium ratum saltem, nam ex sponsalibus de futuro impedimentum hoc non consurgit, 2. ut matrimonium prius vero et legitimo consensu contractum fuerit, 3, ut matrimonium etiamnum perseveret; nam vinculum ejus si per mortem, professionem solemnem, vel dispensationem apostolicam dissolutum sit, reddit prior libertas valide contrahendi matrimonium cum alia persona, quae per matrimonium praecedens oblata fuit.

Duo sunt effectus impedimenti *ligaminis*: primarius est, ut impediatur matrimonium contrahendum et dirimat contractum, adeo ut si quis cum duabus de praesenti contraxerit, ei adhaerere debeat cum qua contraxit prius, etsi illam nondum carnaliter cognoverit.

Secundarius effectus est poena, quam ii, qui primo matrimonio durante secundas nuptias attentant, incurrunt; quae alia est de jure civili, alia de jure canonico. Jure civili hujusmodi nuptias attentantes incurrunt poenam infamiae; jure canonico poena olim erat poenitentia per septem annos, hodie imponenda est pro arbitrio prudentis confessarii.

Polygamia est quando unus vir sibi matrimonio simul jungit plures uxores, aut una mulier sibi plures viros.. Et hinc patet discrimen a bigamia, nam per hanc, si vera sit, initur matrimonium cum pluribus successive tantum, et post dissolutionem matrimonii cum priore.

Duplex autem distinguitur polygamia; *prima* qua una mulier duobus

vel pluribus viris jungitur; altera qua uni viro duae vel plures copulantur uxores.

Prior polygamiae species prohibita est jure divino et naturali, utpote generationi et bonae educationi prolis repugnans.

Altera polygamiae species prohibita quidem est jure divino per evangelium nobis promulgato, uti declarant ecclesiastica concilia; sed non item prohibentur jure naturali.

Etiamsi primum matrimonium ratum solummodo fuit, et secundum ratum sit et consummatum, tamen indubitatum est primum semper valere.

Neque consuetudine, neque apostolica auctoritate dispensari potest ad pluralitatem uxorum.

Per sponsalia inducitur impedimentum tantum impediens, non autem dirimens, et hinc qui sponsalia contraxit cum una, adhuc valide contrahere matrimonium potest cum alia quacumque, nisi haec consanguinea sit sponsae prioris in primo gradu.

Per subsequens matrimonium validum non omnino extinguitur obligatio primorum sponsalium, sed solum suspenditur, ita ut sponsa de praesenti mortua, cum qua Titius contraxit, adhuc obligatus sit primam ducere ut priorum sponsalium, si sponsa sic velit.

Adhuc priora sponsalia implenda sunt, quando secundis accessit copula carnalis cum sponsa posteriore, si haec conscia fuerit sponsalium praecedentium, secus minime, dummodo tamen sponsa prior juri suo cedere nolit.

Conditio, prout in contractibus matrimonialibus accipitur, est circumstantia dispositioni adjecta, a cujus existentia dependere volumus valorem illius.

Conditio dividitur in *possibilem* et *impossibilem*. Possibilis subdividitur in *necessariam* et *contingentem*.

Necessaria est, quae ordine naturae vel alias omnino est exitura.

Contingens alia est *potestativa*, alia *casualis*, alia *mixta*.

Potestativa, seu arbitraria nuncupatur, quae dependet a sola et libera voluntate ejus, qui vel dando, vel faciendo illam implere potest. Casualis quae dependet ex futuro eventu, et ex voluntate tertii. Mixta quae partim casualis et fortuita, partim arbitraria est.

Conditio impossibilitatis alia est talis ex *natura rei*; alia est *jure*. Et haec iterum alia est contra substantiam matrimonii, alia quae matrimonii substantiae non repugnat.

Contra *substantiam matrimonii* pugnare censetur conditio, quando

pugnat contra triplex bonum matrimonii, videlicet contra bonum prolis, bonum fidei, et bonum sacramenti.

Proprie conditio est ea solum, cujus eventus in futurum contingens est; hinc conditio necessaria et impossibilis, et quae de praeterito et praesenti est sub hac denominatione propria non venit.

Affinia conditioni sunt modus, causa et demonstratio.

Modus est adjectio alicujus oneris, ad quod post contractum perfectum obligare volumus contrahentem. *Causa* tum apponi dicitur contractui, quando denotatur circumstantia quae ad contrahendum impulit. *Demonstratio* fit, quando exprimitur aliqua qualitas, per quam determinatur, vel demonstratur persona, cum qua contrahitur.

Hujusmodi conditiones possibles et honestae possunt apponi tam sponsalibus quam matrimonio.

Conditio de praesenti vel praeterito adjecta non suspendit obligationem matrimonii vel sponsaliti; sed statim contrahens est obligatus.

Matrimonium quod initur sub conditione de praesenti, vel de praeterito non convalescit subsecuta carnali copula, ita ut etiam detecta postea non existentia conditionis, qui sic contraxerunt adhuc separari possunt.

Quando conditionale contrahitur matrimonium, tunc primum conficitur sacramentum, quando ponitur conditio, a cujus eventu suspensa est obligatio, et valor matrimonii sic contracti.

Si quis sponsalia contraxit sub conditione in futurum pendente cum duabus mulieribus, sine dubio praeferenda sunt priora sponsalia. Si vero quis cum duabus contraxit matrimonium sub conditione item in futurum pendente, ex duobus matrimoniis praevalere illud, cui adjecta conditio prius impleta est.

Conditio impossibilis: ex. gr. si digito coelum tetigeris, non obest valori matrimonii, sed favore illius habetur pro non adjecta, ac proinde sic contractum perinde est, ac si contractum esset pure et absolute.

Probabilior est sententia eorum qui negant conditionem impossibilem pro non adjecta haberi etiam in sponsalibus.

Invalida est promissio matrimonii, quam sibi invicem faciunt laborantes impedimento aliquo dirimente, et hujus etiam conscii, non facta expressione conditionis & si papa dispensaverit &

Conditiones turpes duplicis generis sunt, aliquae repugnant substantiae matrimonii, aliae contra non repugnant.

Conditio hujus secundi generis *pro non adjecta* habetur, generice

loquendo. Sunt tamen aliqui casus particulares, in quibus conditio turpis non habetur pro non adjecta ; v. gr.

1.º Si illa habeatur a contrahentibus pro honesta.

2.º Si constet eam conditionem a sponsis serio adjectam, et consensum non nisi sub ejus eventu praestitutum esse etc.

Pro non adjectis haberi non debent conditiones turpes de praesenti, vel de praeterito e. gr. si occidisti patrem tuum, ego tecum contraho etc. quia hujusmodi conditio ad delinquendum invitare non potest.

Item et in sponsalibus conditio turpis, quae substantiae matrimonii non repugnet, habetur pro non adjecta.

Si quis contrahit sub conditione « si te virginem invenero » turpis tunc solum haberi debet ea conditio, quoties intelligatur de exploratione illicita et per concubitus faciendam.

Si contractui matrimonii apponatur, conditio repugnans substantiae illius tunc solum viliat et invalidum reddit contractum cum talis conditio adjecta sit ab ambobus contrahentibus ; si vero ab uno tantum, et alter contradixerit, matrimonium valet perinde ac si conditio talis apposita non fuisset.

Ordinem sacrum dirimere matrimonium contrahendum veritas est catholica et indubitata ; quod procedit etiam in clericis orientalis ecclesiae, nam licet isti uxores, si quas ante susceptum sacrum ordinem habuerint, uti possint, post susceptum tamen ordinem sacrum, nequeunt matrimonium inire.

Ordo sacer tamen non dirimit matrimonium jam contractum, non solum si consumatum fuerit, sed etiam si dumtaxat ratum.

Verius est vim dirimendi matrimonii ordini sacro competere ex jure positivo ecclesiae, non autem ex jure divino.

Impedimentum istud inducit ordo sacer cum post usum rationis est acceptus, non vero ante tempus illud adeptus.

Qui ad sacrorum ordinum susceptionem inductus est vi, non adstringitur voto continentiae, et consequenter matrimonii contrahendi capax est.

Qui ordinem sacrum suscepit voluntarie quidem et libere, sed invalide ob defectum alium substantialem, ve. gr. materiae aut formae, non contrahit obligationem voti sollemnis, quo irritatur matrimonium postea contrahendum ; et probabilius ne quidem voto simplici continentiae obligatur.

Conjugatus ad ordines promoveri potest volente et consentiente uxore. Haec tamen, si juvenis sit, vel suspecta de incontinentia debet religionem ingredi et profiteri ; si vero senex sit, et de

incontinentia non suspecta votum continentiae tantummodo edere debet.

Uxor, cujus maritus, ipsa consentiente, ordine aliquo initiatus est, hoc mortuo, cum alio valide contrahere matrimonium nequit. Quod impedimentum originem trahit ex sola constitutione ecclesiae.

Professio religiosa dirimit matrimonium, non solum contrahendum, sed etiam contractum si ratum tantummodo sit. Quod pariter ex solo jure ecclesiastico descendere tenendum est.

Si quis non solum sponsalia cum virgine contraxit, sed etiam sub spe matrimonii eam corripit, ante contractum matrimonium religionem ingredi non potest, sed tenetur prius matrimonium contrahere, quo contracto et non consummato dein poterit propositum religionis exsequi.

Votum simplex continentiae matrimonium contrahendum non dirimit, sed solum impedit.

Voti obligatio cessat in eo, qui post votum simplex continentiae editum virginem defloravit vel honestam viduam corripit, dummodo tamen ista deflorationem, vel sui corruptionem, vi illata, passa sit.

Votum ingrediendi religionem et suscipiendi ss. ordines solvit sponsalia ante contracta, quia est de meliori bono, et nulli praejudicium creat.

Qui post votum non nubendi, vel suscipiendi sacros ordines contraxit matrimonium non tenetur abstinere a petitione debiti.

Matrimonium fidelis cum infideli ex. gr. pagano, judaeo, saraceno etc illicitum est ex jure divino naturali, extra casum tamen quo urgens causa occurreret, propter quam recta ratio matrimonium tunc ineundum dictaret.

Inter cathechumenum nondum baptizatum, et catholicam contracta sponsalia de futuro valent, non autem de praesenti, hoc est matrimonium, quia baptismus est janua sacramentorum.

Matrimonium fidelis initum cum haeretico vel apostata validum habetur; sed mortaliter peccaminosum, nisi gravis causa excuset, aut moraliter certum sit, nullum fore periculum scandali vel perversionis: et haec prohibitio est non tantum juris ecclesiastici, sed etiam naturalis.

Ut catholicus cum haeretica licite contrahere matrimonium possit opus est dispensatione apostolica, vel consensu Ordinarii speciali, ut in aliquibus provinciis septemtrionalibus praticatur.

Pacta, quae conjugis inter haeticum maritum et uxorem catholicam initis saepe adduntur, ut aliqui ex liberis v. gr. masculi

haeresim sequantur patris, feminae fidem catholicam matris, aut vicissim, prorsus impia et irrita sunt: ratio est, quia parentes tenentur omnes liberos suos in vera fide educare, cui obligationi renuntiare nullo modo possunt; imo si conditio haec apponatur ipsi contractui matrimoniali, tanquam repugnans bono prolis, vitiat contractum et facit eundem irritum.

Impedimentum criminis oritur duobus casibus.

1.º quando adulter matrimonium cum adultera contrahit, conjugem quem uterque, vel alter eorum habet, adhuc vivente:

2.º quando inter duos adulterium commissum est, interveniente promissione matrimonii contrahendi post obitum conjugis, quem alter vel uterque viventem habet.

Vis hujus impedimenti est, ut irritum sit matrimonium non tantum illud, quod utriusque, vel alterius conjugis vivente, contractum est propter intercedens impedimentum ligaminis, sed etiam id quod isto per conjugis, quem uterque vel alter habuit, obitum soluto, contrahendum est.

Certum est inter infideles hoc impedimentum locum non habere, nisi speciali lege apud ipsos inductum sit.

Ad incurrendum hoc impedimentum non sufficit matrimonium, vel promissio ejus sine adulterio, neque adulterium sine alterutro illorum, sed necessarium est ut adulterio jungatur vel ipsum matrimonium cum adultera de facto contractum, vel promissio illius post obitum legitimi conjugis contrahendi, aut ut eorum alter machinatus sit cum effectu mortem viventis conjugis sui vel alterius.

Ad hoc impedimentum inducendum perinde est sive adulterium praecesserit vel subsequatur. Adulterium autem debet esse formale, atque hinc necesse est ut uterque adulter sciat alterum esse conjugatum.

Requiritur item ut matrimonium ab uno vere promissum sit hoc est animo sese obligandi, et haec promissio ab altero non ficta, sed vere et saltem virtualiter sit acceptata.

Is qui vivente legitima sua uxore contraxit matrimonium de facto cum alia ignorante primam uxorem ipsius vivere, post mortem istius non solum licite manere potest cum secunda, sed nec, si ab ea separari petat, separari ab illa debet, sed cogendus est renovare consensum, quamvis secunda haec uxor si velit, possit ab ipso discedere.

Sola promissio matrimonii, vivente adhuc legitimo conjugis, licet irritet contractum conjugalem ex post facto per novum consensum initum, grave peccatum tamen continet, cum turpe repu-

telur , constante matrimonio de alio pacisci , et aliquam saltem occasionem praebere captandae mortis.

Impedimentum *criminis* orti ex homicidio duobus casibus locum habet. *Primus* est quando duo committunt adulterium, et eo perpetrato , ipsorum alter , animo matrimonii cum altero ineundi occidit vel proprium conjugem , vel conjugem sui in adulterio complicitis. *Secundus* , quando quidem adulterium non intervenit, intervenit tamen occisio conjugis facta ab ipsis, vel eorum consilio, aut jussu ab alio, eo animo, ut possint, conjugem sublato contrahere inter se nuptias. In utroque casu crimen homicidii inhabiles facit ad matrimonium inter se contrahendum.

Ut hoc impedimentum inducatur requiritur ut adulterium prius quam caedes perpetretur ; quia hanc subsequens carnale commercium adulterium non foret.

Sola rati habitio caedis alteri conjugi illatae non sufficit ad impedimentum hoc inducendum.

Etiā is, qui ignoraverit istis criminibus, nempe adulterio et homicidio, impediri et dirimi matrimonium , impedimentum hoc incurrere certum est.

In impedimento criminis, quod oritur ex conjugicidio, si hoc publicum sit, s. pontifex nunquam dispensare solet; si vero privatum recurritur ad s. poenitentiarium, quae difficillime , et non nisi ex urgentissimis causis dispensat.

In impedimento autem adulterii; si publicum sit, dispensat s. pontifex, negotio plene in s. congr. super inquisitione discussio ; si vero occultum, recurritur ad sacr. poenitentiarium.

Impedimentis conjugiorum lepra accenseri potest.

Per lepram supervenientem dissolvuntur sponsalia de futuro , prius contracta, si alter sponsus , qui immunis est a lepra , id petat. Si lepra praecedens sit sponsalia , et ab altero contrahente ignorata , is ab ea immunis resilire potest ; secus si ipsi cognita.

Quod de lepra est , dicendum de quovis alio morbo contagioso.

Per lepram matrimonium contrahendum non dirimitur.

Per lepram praecedentem, aut subsequentem non dissolvitur matrimonium consummatum.

Lepra, aut quavis alia infirmitate superveniente, matrimonii rati vinculum ipso jure non dissolvitur , sed apostolica dispensatione opus est.

Si lepra superveniens medicorum judicio non est contagiosa , conjux non infectus eo casu ad cohabitationem, caeteraque obsequia conjugalia , et ipsam debiti redditionem adstringitur : secus nec ad cohabitationem , neque ad debiti redditionem tenebitur.

Conjux non leprosus, leproso conjugi cohabitare, et debitum illi reddere etiam cum infectionis periculo potest.

Conjux sanus leproso debitum reddere potest, si quidem non imminet periculum infectionis reddenti, etsi probabile periculum sit ut soboles nascatur leprosa.

Ubi periculum infectionis cessat, excusat a debito reddendo horror naturaliter consurgens ex accessu ad conjugem lepra infectum.

Ob explicatum periculum infectionis, vel horrorem a redditione debiti, et cohabitatione excusari conjux nequit, quando lepra matrimonialem contractum praecessit, et hoc sanus non ignoravit.

Aliud impedimentum conjugii est conditio servilis.

Servi adscriptitii, et originarii valide contrahunt matrimonium cum quacumque alia persona, etsi illa conditionem eorum ignoret.

Matrimonium inter personam liberam et libertam valet.

Validum est matrimonium contractum a servo proprie dicto, cum paris conditionis persona, saltem domini consensu accedente.

Matrimonia a servis, etiam sine domini consensu inita, valida sunt:

Si matrimonium jam coeptum est per sponsalia de futuro a servo inita, nefas erit domino servum alio vendendum mittere; alias dominus non prohibetur.

Matrimonium cum servo, vel ancilla initum, ab eo qui illius conditionem servilem sciebat, validum est; secus si ignorabat, nisi sequatur ratihabitio ejus, qui ignorabat alterius conditionem servilem.

Omnis error conditionis servilis matrimonium reddit invalidum.

Valori matrimonii non obest error circa conditionem servilem, quo contrahens constituitur in statu digniore, vel saltem pari, ut si homo liber cum libera contrahat, existimans eam esse ancillam: vel si servus cum libera, quam putabat esse ancillam, aut viceversa.

Si quis contrahat matrimonium intentione, et conditione, *si libera sit* et non est, sententia eorum placet, qua hoc in casu asseritur, matrimonium tali errore contractum jure naturali irritum esse: ea conditione deficiente, irritum esse solo jure ecclesiastico.

Matrimonium initum ignorantia crassa, aut crassissima liberi cum ancilla, probabilius est invalidum esse modo vere sit error.

Post detectam conditionem servilem unius conjugis, si inter eos intercessit carnale commercium, antiquo jure spectato, recessui locus non erat; nunc post trid. ut ratihabitu censeatur matri-

monium cum errore conditionis servilis initum, necesse est consensum renovare coram paroco, et testibus: si nullum intercessit, recessus a thoro communi statim permissus est libero.

Ut ab ecclesia concedatur dissolutio ob alterius conditionem servilem, probari debet conditio servilis in altero, et in libero hujus ignorantia.

Partus sequitur conditionem matris; et conditionis servilis est, si mater nullo tempore a conceptione usque ad nativitatem fuit libera, nec refert cujus conditionis sit pater.

Inter impedimenta matrimonialia praecipuum est *cognatio*.

Cognatio spiritualis est propinquitas quaedam personarum, quae ex statuto, et dispositione ecclesiae oritur ex administratione, seu collatione, et susceptione quorundam sacramentorum, nempe baptismi, et confirmationis, et matrimonium inter personas ita propinquas dirimit.

Impedimentum cognationis spiritualis inductum est solo jure ecclesiastico.

Ex sola collatione, et susceptione baptismi, et confirmationis oritur cognatio spiritualis.

Cognatio spiritualis dirimit matrimonium contrahendum, non contractum, et est impedimentum perpetuum.

Antiquo jure cognatio spiritualis extendebatur ad plures personas et tres fuerunt istius cognationis species *paternitas, compaternitas, et fraternitas*.

Cognatio spiritualis ex baptismo, et confirmatione jure novo tridentino dirimit matrimonium inter baptizantem, et baptizatum, inter patrinum, et baptizatum; inter baptizantem, vel patrinum ex una, et baptizati patrem ac matrem ex altera parte: fraternitas uti et paternitas, et compaternitas indirecta a concilio tridentino, quatenus conjugis impedimento fuere, sunt sublatae.

Ex synodo trid. statutum, ut in baptismo imposterum tantum adhiberetur unus patrinus, vel ad summum unus, vel una; praeter hos nullus alius cognationem spiritualem contrahat, etsi baptizatum tetigerit: ex his sequitur

1.º Baptizatum, et vel ipsius patrem hodie non impediri contrahere matrimonium cum uxore levantis, aut baptizantis.

2.º Cognationem spiritualem non contrahi inter ipsosmet paternos.

3.º Si vir, et uxor simul alienum partum levent, nullatenus eos privari jure exigendi debiti.

4.º Nec inter baptizantem; vel confirmantem, et levantem ullum nasci impedimentum.

5.º Nec inter baptizatum, aut confirmatum, et baptizantis, confir-

mantis, aut levantis filiam nullam hodie intercedere cognationem spiritualem.

Haereticus si baptizet, vel teneat in baptismo prolem catholici aut vicissim, cognationem spiritualem contrahit: ab infideli neutiquam, sive ipse baptizet, sive baptizatum, vel confirmatum ab alio suscipiat, contrahitur.

Infidelis incapax est cognationis spiritualis passivae, nec fidelis baptizans, vel suscipiens prolem parentum infidelium, cum his contrahet aliquam cognationem.

Ut fidelis suscipiens ex baptismo, vel confirmatione cum suscepto contrahat cognationem spiritualem varia requiruntur.

1.º Ut intentio adsit obeundi munus patrini.

2.º Ut patrinus baptizandum, aut confirmandum teneat, dum baptismus, aut confirmatio revera administratur, aut si in baptismo consuetudo loci habeat, ut solus sacerdos in actu baptismi teneat, vel immergat, saltem immediate ex manibus baptizantis suscipiet, ac levet.

3.º Requiritur aliquis, ut patrinus pro baptizato respondeat, saltem si iste sit infans.

4.º Ut sacramentum baptismi valide sit collatum.

5.º Ut patrinus ex susceptione in confirmatione spiritualem cognationem contrahat, specialiter requiritur, ut ipse quoque antea fuerit confirmatus.

Pater baptizans prolem suam, cognationem spiritualem non contrahit, et a petitione debiti non impeditur.

Nec suscipiens prolem uxoris, vel communem in necessitate contrahit cognat. spiritualem.

Eandem non contrahit pater si baptizet, vel ex baptismo, aut confirmatione suscipiat per probabilem ignorantiam juris, aut facti; vel si materialiter solum prolem uxoris, vel communem teneat.

Controversia est, sed defenditur hodie conjugem, qui ita propriam prolem extra necessitatem baptizat, vel ex baptismo aut confirmatione suscipit, non privari jure petendi debitum.

Impedimentum cognationis inducitur per baptismum etiam privatim in necessitate a laico collatum, et hoc procedit etiam in sponsis de futuro.

Si in baptismo privato infans solum tenetur materialiter, spiritualis cognatio ex communi DD. non inducitur; si animo obeundi munus patrini, contrahitur impedimentum cognat. spiritualis.

In impedimento cognationis dispensare potest solus pontifex.

Per tridentini decretum impedimentum cognationis spiritualis, ortae ex chatechismo, asseritur omnino sublatum.

Officium patrinorum duplex est, *unum* in baptismo, ut baptizandum in eo teneat, ex eoque levet; *alterum*, ut in doctrina, et vita christiana eundem instituat, saltem si id non praestent parentes eorum carnales.

Patrinus in baptismo solemni necessarius est, haud est in privato. Obligatio patrini ad instruendum baptizatum a se susceptum gravis est, et sub peccato mortali.

Patrinus quilibet baptizatus esse potest, rationis compos, sive vir, sive foemina.

Patrini munus obire possunt generaliter christiani omnes ratione utentes, nullo discrimine aetatis, vel sexus.

Specialiter ab officio patrini arcentur jure, 1. haeretici, et apostatae: 2. poenitentes publici, et moribus infames: 3. excommunicati vitandi: 4. parentes respectu propriae prolis: 5. religiosi omnes utriusque sexus.

Catholicus si rogatus sit ab acatholico, prolem istius, quae a ministro haeretico baptizatur, et consuetudine licite suscipere ex baptismo potest.

Ex gravi causa tantum permitti potest in locis, ubi catholici cum haeticis permixti vivunt, ut proles dum baptizatur a sacerdote catholico, teneatur a patrino haeretico.

Jure non trid. unus tantum patrinus, ut antiquo jure; vel unus, et una in baptismo adhiberi potest, non duo viri, aut duo foeminae: si alii praeter designatos tetigerint baptizatum, cognationem spiritualement, ut olim contrahebant, ab ipsis non contrahi decisum est.

Ad parentis baptizandi pertinet patrinos designare, vel si illi non designent ad parochos.

Si quis per errorem levat filium Titii, existimans se levare filium Caji, verius est, cognationem spiritualement a levante nec cum filio Titii contrahi.

Certum est munus patrini obiri per procuratorem posse, et defenditur hoc casu cognationem spiritualement contrahi non a procuratore, sed ab eo qui procuratorem constituit, licet controversia sit.

Verius est neminem cognationem spiritualement contrahere, quando communitas aliqua manus patrini per procuratorem obit.

Cognatio legalis inventa est a legibus approbata per ss. canones, et oritur ab adoptione.

Adoptio est actus legitimus per quem is, qui natura non est, assumitur in filium, aut nepotem.

Adoptio vel est *perfecta*, quae dicitur *arrogatio*, qua persona sui juris rescripto principis transit in potestatem, et familiam adoptantis ejusque haeres necessarius evenit in quarta bonorum parte, vel *imperfecta* qua persona non sui juris, extranea, auctoritate judicis competentis assumitur ad filium, vel nepotem, quin in ejusdem potestatem et familiam transeat.

Ut rite adoptio fiat requiritur, 1. ut adoptans sit masculus, nam foeminae nequeunt, sine speciali concessione principis: 2. ut ex natura sua sit potens ad generandum: 3. ut excedat pater adoptans aetate, adoptatum plena pubertate: 4. ut sit sui juris, et major 25. annis: 5. ut persona extranea cum adoptatur, sit praesens adoptanti, et in adoptionem consentiat: 6. ut in arrogatione principis, in adoptione alterius saltem inferioris magistratus auctoritas, causae cognitio, an expediat pupillo, arrogatio, et alia interveniant, quae praescribuntur.

Adoptari potest quilibet sive masculus, sive foemina, modo si praesens.

Solvitur adoptio sex modis 1. morte naturali adoptantis: 2. morte ejus civili: 3. ob nuptias incestuosas: 4. ob dignitatem: 5. per sententiam: 6. per emancipationem.

Cognatio legalis est proximitas personarum proveniens ex adoptione: ejus tres sunt species; in linea recta inter adoptatum ejusque descendentes, et adoptantem; in linea transversa inter adoptantem per modum affinitatis, et uxorem adoptati, et e converso.

Omnes cognationis legalis species vim habent matrimonii dirimendi. Ex adoptione imperfecta, probabilior sententia est impedimentum cognationis legalis non induci.

Arrogatio, seu adoptio perfecta dirimit matrimonium solum jure ecclesiastico, et quidem contrahendum tantum.

Cognatio legali in linea recta perpetuo dirimit matrimonium.

Cognatio legalis inter liberos adoptantis naturales, et adoptivum contracta, matrimonium inter ipsos dirimit tandiu solum, quamdiu durat adoptio.

Species cognationis legalis contracta per modum affinitatis, matrimonium dirimit perpetuo inter adoptatum, et adoptantis uxorem, et vicissim, etsi dissoluta per mortem adoptantis, vel emancipationem adoptati, adoptio sit.

Impedimentum cognationis legalis inter adoptantem, et adoptatum

ejusque descendentes, elsi DD. discordent, probabilius est in infinitum protrahi.

In cognatione legali summus pontifex tantum dispensare potest.

Cognationis naturalis duplex species est, consanguinitas, et affinitas.

Affinitas jure canonico contrahitur etiam per copulam illicitam.

Maritus qui post contractum matrimonium, incestum committit cum consanguinea uxoris suae, privatur jure petendi debitum ab uxore sua, et tam ipse, quam complex prohibetur a contrahendo matrimonio cum alia quacumque persona; quod impedimentum, inter se dirimens, est respectu aliarum personarum impediens tantum.

Impedimentum affinitatis ortum ex copula fornicaria jure antiquo extendebatur ad quartum gradum: jure tridentino non porrigitur ultra secundum.

Qui peccat cum consanguinea sponsae in primo et secundo gradu, nequit amplius contrahere matrimonium cum sponsa, et aliis in simili gradu conjunctis, ob impedimentum dirimens ex ejusmodi copula ortum: prohibetur nuptias cum alia quacumque ob impedimentum impediens; quod multo magis procedit in peccante cum consanguinea sponsae de praesenti.

Impedimentum, quo peccans cum consanguinea suae sponsae de futuro prohibetur cum alia contrahere matrimonium, probabilius temporale est, quamdiu scilicet complicum uterque vivit, perpetuum est, casu, quo sponsus peccat cum consanguinea sponsae de presenti.

Ut dictum impedimentum contrahatur necessarium est 1. ut incestus sit commissus cum uxoris, vel sponsae consanguinea verà 2. ut sit scienter commissus 3. ut sit voluntarius 4. ut sit consummatus.

Idem impedimentum incurrit uxor, vel sponsa delinquens cum consanguineis mariti, vel sponsi.

Incestus commissus cum consanguinea propria primi vel secundi gradus non impedit matrimonium contrahendum cum alia.

Impedimentum affinitatis dirimens matrimonium sufficienter probatur per assertionem unius, si agatur de matrimonio contrahendo: si de eo dissolvendo plena probatione opus est.

Plena probatio non requiritur, quando agitur pro matrimonio jam contracto conservando.

Consanguinitas communiter definitur vinculum, seu propinquitas personarum, quae ab eodem stipite per carnalem propagationem descendunt.

Consanguinitas dividi potest 1. in naturalem tantum, quam lex haud novit, et in naturalem, et civilem simul: 2. in consanguinitatem stricte, et civiliter acceptam, et in late ac naturaliter: 3. in cognationem, et agnationem.

Cognatio est propinquitas inter personas per lineam foemineam sibi invicem conjunctas: *agnatio* est inter personas per lineam masculinam conjunctas.

Linea est ordinata series personarum ab uno stipite descendentium gradus continens, et cognationes distinguens.

Linea vel est *recta*, quae dividitur in *ascendentalem*, et *descendentalem*; vel *collateralis*, quae etiam subdividitur in *aequalem*, et *inaequalem*.

Gradus est distantia unius personae ab altera in eadem linea consanguinitatis, qua cognoscitur, quae persona ex duobus, vel pluribus consanguineis sit propior communi stipiti.

Gradus in linea recta eodem modo, quo jure civili, computantur in jure canonico, nam *tot distant consanguinei inter se gradibus, quot sunt personae, dempto stipite*.

Gradus in linea transversali computantur alio modo in jure civili, quo una eademque regula semper viget; alio jure canonico, quo in linea *transversa aequali*, haec est regula, *consanguinei collaterales tot gradibus distant inter se, quod gradibus distat uterque a communi stipite*: in linea *transversa inaequali*, haec altera datur regula, *totidem gradibus duo distant sc. quot gradibus eorum remotior distat a communi stipite*.

Computatio graduum juris civilis observanda est tam in foro saeculari, quam in ecclesiastico quando agitur de successiouibus haereditariis, tutelis etc. computatio juris canonici in matrimoniis.

Inter consanguineos primi gradus matrimonium est invalidum jure naturali.

Prohibitio, et irritatio matrimonii inter ascendentes, et descendentes jure naturali inducta, probabilius in aliquo gradu cessat, at quaestio valde dubia est, et DD. non conveniunt ad quem gradum haec prohibitio patrahatur.

Matrimonia jure ecclesiastico inter consanguineos lineae 1. rectae irrita sunt in infinitum.

In linea transversa nullum matrimonium est jure naturali irritum, etiamsi contractum inter fratrem, et sororem.

In linea transversa iniri potest conjugium jure ecclesiastico usque ad quartum gradum inclusive.

Ad eundem gradum impedimentum consanguinitatis se extendit ortum ex copula illicita.

In linea inaequali distans a communi stipite ultra quartum gradum contrahere matrimonium potest cum eo , qui distat ab eodem intra quartum.

Conjugium inter laterales , quorum unus distat a communi stipite quinto gradu , alter solum primo , etiam de jure ecclesiastico defenditur validum esse.

Consanguinei , qui in gradu prohibito matrimonium ineunt , et incestas nuptias contrahunt , jure canonico incurrunt excommunicationem ipso facto , nisi probabilis ignorantia , vel metus excuset ; et in eos praelerea confirmantur poene latae per leges civiles , vel alia jura.

Ignorantia facti , quae probabilis est , et juris , quae tamen non sit affectata excusat a poenis in incestuosos infligendis.

Affinitas communiter definitur propinquitas personarum proveniens ex copula carnali perfecta.

Oritur affinitas ex matrimonio consumato , et ex copula etiam illicita , non et attentata , vel quocumque modo imperfecta.

Affinitas olim fuit triplex : hodie remanet illa tantum quae contrahitur , mediante una tantum persona.

Potest quis ducere privignam , vel novercam suae uxoris defunctae.

Affinitas contrahitur inter consanguineos uxoris ex una parte , et inter maritum ejus ex altera : et rursum inter consanguineos mariti ex una parte , et inter uxorem illius ex altera : non mutuo inter consanguineos uxoris.

Sicut consanguinitas , ita et affinitas in stipitem , lineam , et gradum distinguere solet.

Pro gradibus affinitatis vere inter se dignoscendis , et statuenda illorum distantia , regula haec recepta est ; *quo gradu quis est consanguineus uxori , eodem gradu est affinis marito ejus ; et vicissim quo gradu est consanguineus marito , eodem est affinis uxori.*

Affinitas ex copula conjugali orta , non est merum ecclesiae inventum , sed quid naturale instar consanguinitatis.

Vinculum affinitatis ex copula illicita probabilius naturale est.

In nullo gradu lineae transversae matrimonium dirimitur ob affinitatem ortam ex copula fornicaria.

Non est irritum jure naturae matrimonium initum inter affines secundi , et ulterioris gradus lineae transversae , etsi affinitas orta sit ex copula licita.

Matrimonium in primo gradu affinitatis lineae transversae ; etsi illicitum , jure naturali tamen irritum non est , et ex justa causa cohonestari potest.

Affinitas orta ex copula fornicaria in linea recta , et primo gradu , dirimit matrimonium jure solum ecclesiastico.

Affinitas quae orta est ex copula conjugali inter primi gradus affines in linea recta , probabilius est irritum facere matrimonium jure tantum ecclesiastico.

Jure antiquo matrimonium inter affines usque ad septimum gradum erat prohibitum : jure novissimo trid. affinitas orta ex copula illicita matrimonium dirimit inter affines primi, et secundi gradus ; affinitas ex copula conjugali, usque ad quartum gradum.

Impedimentum affinitatis in linea recta ex copula conjugali in infinitum extenditur.

In tertio, et quarto gradu affinitatis ortae ex copula illicita , licite contrahi matrimonium potest ; et hoc procedit in affinitate quacumque illicita concubitu orta.

Qui scienter contrahunt matrimonium in gradu affinitatis prohibito , ipso facto excommunicationem incurrunt ; sed requiritur , 1. ut matrimonium re ipsa sit contractum : 2. contractum in gradibus consanguinitatis , et affinitatis lege canonica interdictis : 3. ut ea impedimenta revera subsistant : 4. ut scienter cum tali impedimento matrimonium sit contractum : 5. ut sponte , et libere cum scientia talis impedimenti contractum sit matrimonium : 6. ut proprio nomine quis matrimonium contrahat, vel alius ipsius nomine : 7. ut scientia impedimenti praecesserit matrimonium.

Impotentia *late sumpta* , est inhabilitas undecumque proveniens marito aut foeminae ad procreationem prolis ; *specificae*, quae provenit ex naturali defectu partium corporis genitalium.

Impotentia vel est *coeundi* et vitium est naturale , vel accidentale impediens maris ac foeminae carnalem commixtionem ; vel est *generandi*, quae vitium naturale vel accidentale est, impediens quo minus ex maris , et foeminae coitu , seu copula carnali perfecta sequatur generatio prolis.

Coeundi impotentia duplex est , alia perpetua , alia temporanea ; illa dicitur , quae per media licita , aut naturaliter , aut omnino non , aut non nisi cum gravi vitae periculo , vel damno salutis corporalis tolli potest.

Perpetua melius censetur impotentia , quae tolli quidem potest sine vitae , non tamen sine gravis morbi periculo .

Impotentia *absoluta* dicitur illa , quae impedit commercium carnale cum omnibus diversi sexus personis : *respectiva*, quae respectu unius , vel etiam plurium personarum impedit.

Impotentia respectu certarum personarum censi potest perpetua.

Dividitur etiam impotentia in *naturalem*, et *accidentalem*; in *antededentem*, et *supervenientem*.

Inter varias sententias, verior ea dijudicatur, qua impotentia coeundi praesumitur contractum praecessisse, si ejusmodi dubium statim ortum sit post contractum matrimonii, et illius attentatam consummationem; secus si ex intervallo temporis praesertim duorum, vel plurium annorum.

Impotentia generandi, vel coeundi plures habere causas potest, et earum nonnullae communes tam viro, quam foeminae, nonnullae cujusdam propriae.

Neuter conjugum ad tollendam impotentiam, post matrimonii contractum detectam, obligatur, si illa tolli potest tantum per media, quae mortis, aut morbi gravissimi periculum afferre judicantur; secus si simile periculum conjunctum alia media non habent.

Sola impotentia ad copulam dirimit matrimonium, non vero impotentia ad generationem.

Eunuchi, et spadones matrimonium valide contrahunt, si altero dumtaxat testiculo privati sint, et virilia sana, atque integra habeant: secus si utroque testiculo vel a natura, vel ex castratione careant.

Senes decrepiti incapaces sunt matrimonii, si ita exhausti, ut sint impotentes ad copulam habendam, nec judicio medicorum ulla arte juvari possint.

Matrimonium quoque valide steriles contrahere possunt.

Mulieres, quae aptae ad copulam quidem sunt contrahere matrimonium non prohibentur, etsi parere sine vitae periculo, vel nonnisi foetum mortuum nequeant.

In articulo mortis constitutus valide contrahere matrimonium potest. Pro impotente non habetur, et matrimonium ab eo contractum valet, si vir non totum semen potest intra vas fundere, sed partem dumtaxat.

Impotentia temporanea solum coeundi matrimonium non dirimit, undecumque illa proveniat.

Si impotentia perpetua sit *respectiva*, matrimonium dirimit respectu illius, vel illarum personarum respectu quarum impotentia datur; si sit *absoluta* et praecedat contractum matrimonii, illud dirimit respectu omnium.

Impotentia perpetua ad copulam, si matrimonio superveniat, illud non dirimit.

Matrimonium non dissolvit impotentia superveniens matrimonio solum rato.

Usus matrimonii conjugibus licitus est, si solum impotentia perpetua *quoad generationem prolis* supervenit: si ad *copulam*, et dubium sit an temporalis, vel perpetua, licitum est conjugibus ad copulam conari tamdiu, quamdiu est spes probabilis seminandi intra vas: si vero certum est, quod impotentia superveniens matrimonio sit perpetua, et talis, quae impediatur seminis intra vas receptionem, tunc coitus illicitus est.

Matrimonium initum ab hermaphrodito, sive eo qui utroque sexu pollet, validum est si secundum sexum, juxta quem contrahit, non sit aliunde impotens.

Si neuter sexus in hermaphrodito praevalet, eligere poterit juxta qualem sexum matrimonio jungi velit, an tamquam vir, an tamquam foemina, si vero unus sexus in eo praevaleat, certum est valide posse secundum illum contrahere.

Quinam sexus praevaleat ex inspectione a peritis facienda est judicandum; et si post hanc dubitetur, standum ipsiusmet hermaphroditi dicto.

Qui dubitat sit ne potens, vel impotens, licite contrahere matrimonium nequit, antequam ejusmodi dubium depenal.

Matrimonium contrahens cum impotente *bona fide*, si caste vivere mutuo consensu velint, mutuo cohabitare possunt, alias non obligantur: si *cum scientia* impedimenti, probabilius non tenentur permanere, etsi nonnulli diversimode sentiant.

Vita socialis inter impotentes inita cognita ab initio impotentia, verum matrimonium esse negatur.

Impotentia perpetua dirimit matrimonium jure naturali, et hoc procedit, etsi impotentia ista sit perpetua respectu ad certam, vel certas personas: 2. procedit ex quacumque causa impotentia ista deveniat: 3. etiam de conjugii infidelium.

Conjux potens ab impotente propria auctoritate non potest recedere, sed requiritur auctoritas ecclesiae, et plena probatio.

Potest adversus matrimonium ex causa impotentiae proclamare non tantum vir, sed etiam foemina impotens.

Adversus matrimonium proclamare potest quocumque tempore, si uterque conjux impedimentum alterutris fatetur.

Si unus solus adversus matrimonium proclamat ob impotentiam, hanc vero alter negat, et proclamatio fiat *post triennium*, audienda est pars proclamans, etiam contradicente altera: *si ante triennium* et proclamans afferat certa, aut verosimilia impotentiae signa, audiri debet etiam ante triennalem experientiam; secus si dubia solum.

Ut procedi ad dissolutionem matrimonii possit, opus est, plena pro-

batione per medicos, et chirurgos corporis masculini, foemini autem per obstetrices, aliasque honestas matronas, quarum duae sufficiunt.

Ad declarandum matrimonium irritum ratione impotentiae, si ejus, peritorum judicio, habeantur indicia omnino certa, et physice evidentia, sine mora, aliave probatione, aut solemnitate est dissolvendum.

Si impotentiae signa non sint certa physice, sed moraliter tantum, praemittendum est juramentum, praestandum tum a conjugibus de quorum matrimonio agitur, tum a septem aliis horum vel consanguineis, vel vicinis.

Si signa sint dubia concedendum est conjugibus triennium ad experiendum an matrimonium per veram copulam carnalem valeant consummare.

Transacto triennio experientiae, si matrimonium vere consummatum neget vir, et foemina affirmet, fides habenda est affirmanti.

Si contra foemina negat, vir affirmet fides habenda est viro praesertim si ille distulit adversus matrimonium proclamare.

Si alterum impotentem esse uterque affirmet, ad tollendam suspicionem collusionis ipsius interventu propinquorum, aut vicinorum juramentum deferri debet.

Triennium experientiae computandum est a tempore contracti matrimonii; jure spectato, triennium hoc incipit ab ipsa copulae attentatione; et praxi vero curiae romanae a decreto judicis.

Experientiae triennium moraliter, non physice debet esse continuum. Juramentum a conjugibus praestari debet tactis evangeliiis.

Consanguinei, vel si desint, vicini, qui simul jurant, septem esse debent; quatuordecim autem, si uterque conjux fateatur impedimentum impotentiae.

Conjuges emittere debent juramentum, quod bona fide, et absque dolo per triennium operam dederint copulae, nec consummare potuerint; consanguinei de sola credulitate jurare debent.

Si ob respectivam impotentiam matrimonium dissolutum sit, novum recte initur; secus est ob impotentiam absolutam, et hoc in casu contrahens, perjurii reus est, et matrimonium posterius statim est dissolvendum absque alia probatione.

Si is, ob cujus impotentiam dissolutum est matrimonium, postea appareat fuisse potens, regulae instar est, quod matrimonium ex hoc capite dissolutum restaurari debeat, et reddi conjux priori marito, etsi haec cum secundo jam contraxisset novas nuptias: hoc procedit: 1. sive ex matrimonio cum alia contracto, et

consummato, sive ex fornicatione cum tali commissa comperiat-
tur esse potens: 2. ex quacumque causa praelensa fuerit impo-
tentia perpetua: 3. procedit etiamsi decennium a sententia dis-
solutionis lata, sit lapsum, nec interea appellatum.

Quinque casus a DD. assignatur, quibus matrimonium ob impoten-
tiam dissolutum non restauratur, etsi postea quis reperiatur
potens: 1. si impotentia, quae revera erat perpetua, sublata
fuit miraculo: 2. si sublata fuit per artem magicam: 3. si
fuit respectiva solum: 4. si provenit ex maleficio: 5. si mu-
lier, ob arctationem separata, est professa religionem, et vir
etiam duxit.

Ut matrimonium, quod ecclesiae auctoritate ob impotentiam est dis-
solutum restauretur, duo requiruntur: 1. ut allegata sit per-
petua impotentia absoluta: 2. ut potentia in eo, qui impotens
habebatur sit legitime probata.

Iudex dissoluto matrimonio debet, quantum potest conjugem induce-
re ad ingrediendam religionem, et servandam perpetuam con-
tinentiam.

Interdictum constituit impedimentum impediens, et definitur *Specia-
lis prohibitio, qua matrimonium auctoritate ecclesiastica qui-
busdam personis ex causa legitima redditur illicitum.*

Matrimonium interdicti potest, 1. si alter eorum, qui matrimonium
volunt contrahere ligetur sponsalibus cum alia prius initis: 2. si
non vana sit suspicio inter ipsos latentis impedimenti: 3. si ex
futura personarum conjunctione timeantur graves rixae, inimici-
tiae, etc.

Interdicere matrimonium potest papa, episcopus respectu suae dioe-
cesis et quavis alius praelatus, qui jurisdictionem quasi episco-
palem habeat, capitulus denique sede vacante.

Etiam parochus justis de causis matrimonium interdicere potest.

Convenit inter DD. talem prohibitionem obligare sub mortali culpa:
regulariter saltem subsistere matrimonium celebratum contra in-
terdictum episcopi, vel alterius praelati papa inferioris.

Matrimonium contractum contra summi pontificis interdictum non
valet, si munitum sit clausula irritante, secus si simplex sit ex
comm. DD.

Si, dum lis, vel appellatio super sponsalibus prius initis pendet,
matrimonium contrahatur cum alia, validum est etiam post *trid.*
nullo alio impedimento obstante.

Interdicti ecclesiae nomine, hic non venit etiam interdictum eccle-
siasticum, quatenus illud pro censura habetur.

Matrimonium contractum ab excommunicato, vel cum excommuni-

cato, etsi ab ecclesia potuerit irritari absolute, de facto autem non est irritum.

Nomine *temporis feriat* intelligitur illud tempus quo nuptiae solemnes ab ecclesia prohibentur: tempora haec olim ampla fuerant: hodie nuptiae prohibentur ab adventu usque ad epiphaniam, et a die cinerum usque ad octavam paschalis inclusive, prout statuit trid.

Tempore feriato benedictiones nuptiales prohibitaе sunt et quidem sub peccato mortali.

Hodierno jure spectato, quocumque anni tempore a fidelibus potest matrimonium contrahi si absque magna solemnitate, et pompa fiat.

Traductio sponsae in domum sponsi tempore feriato interdicta est, si solemniter fiat.

Matrimonium tempore feriato consummare licet, etsi nonnulli DD. negent.

Crimina quae impediunt matrimonium sunt: 1. *susceptio propriae prolis ex sacro fonte*, quando hoc fit extra necessitatem, de industria, malitiose, et animo privandi alterum conjugem debito conjugali.

2.º *Presbitericidium*, sive interfectio injusta sacerdotis.

3.º *Solemnis, publica poenitentia*, quamdiu haec agitur.

4.º *Matrimonium cum moniali*, seu virgine Deo solemniter consecrata scienter, et sacrilege initum.

5.º *Interfectio proprii filii*.

6.º *Uxorididium* si hoc fiat injuste, et privata autoritate.

Si quis occidat uxorem propriam in adulterio deprehensam, incurrit impedimentum, ut cum nulla alia contrahere licite matrimonium possit.

Probabilius etiam uxor occidens virum, impedimentum istud incurrit.

7.º *Raptum alienae sponsae*, quamdiu haec in potestate raptoris est, matrimonium dirimit; idem impedimentum contrahit etiam sponsa rapta, si raptori consentiat.

8.º *Incestus* commissus cum consanguinea suae uxoris, vel cum consanguineo sui mariti: item fornicatio sponsae de futuro, cum consanguineo sponsi sui.

Relata impedimenta per consuetudinem contrariam tolli possunt, imo de facto sunt sublata.

In omnibus impedimentis matrimonium impredientibus pontifex dispensare potest.

Episcopus et alius praelatus inferior dispensare possunt impedimenta solo jure communi ecclesiastico introducta.

In impedimentis, quae jure naturali, vel divino dirimunt matrimonium, certum est, quod nec pontifex dispensare possit, excepto vinculo matrimonii rati; utique in iis, quae jure solum ecclesiastico dirimunt matrimonium.

Jure communi spectato solius pontificis est dispensare in impedimentis solo jure pontificio matrimonium dirimentibus.

Jure speciali plerique legati, et aliquando etiam episcopi facultatem habent dispensandi in certis impedimentis, et certis casibus.

Commissarius bullae cruciatæ ex delegatione pontificis facultatem habet pro foro conscientiae dispensandi in impedimento affinitatis ortæ ex copula fornicaria, in primo et secundo gradu etiam lineæ rectæ, et prolem susceptam, vel suscipiendam legitimam declarandi, extantibus verum nonnullis conditionibus.

Episcopi Germaniæ, et plures alii ab urbe romana remotiores, ex speciali privilegio pontificio quadriennio in quadriennium renovando in aliquibus impedimentis dispensare communiter possunt.

Etiam legatis sedis apostolicæ in Hispania concedi solet privilegium dispensandi in impedimento publicæ honestatis.

In casu quo dubium est, utrum opus sit dispensatione, episcopus dispensare potest, si res omnino dubia est an subsit aliquod impedimentum; secus si ita dubia res non sit.

Episcopus dispensare potest in casu extraordinario, quo post matrimonium bona fide contractum deprehenditur subesse impedimentum dirimens occultum et neque conjuges sine scandalo separari, neque papa ob locorum distantiam, vel personarum paupertatem adiri, neque dispensatio propter periculum incontinentiæ differri potest; verum hoc pro foro conscientiae solummodo, si in quaestione circumstantiæ simul positæ concurrant multo verius esse substat.

In casu urgentis necessitatis dispensare in impedimento occulto potest episcopus etiam ante matrimonium contractum, sed ut rite dispenset requiritur 1. ut necessitas sit maxima, et urgentissima, 2. ut omnibus tentatis mediis, nulla reperiatur evadendi via: 3. ut non possit facile recurrere ad pontificem, vel hujus legatum: 4. ut impedimentum sit occultum, seu tale, quod non sit publice notum, et neque timeri possit quod numquam in foro externo sit detegendum.

Super impedimentis matrimonii jure ecclesiastico dirimentibus dispensare valet capitulum sede vacante, et vicarius generalis

ejusdem , ut episcopus , sed in casum urgentis necessitatis , non quando et quasi privilegio episcopus id fiat.

Vicarius generalis episcopi non potest dispensare vi officii sui , et sine speciali mandato super quibus dispensare episcopus potest ex quari privilegio , vel speciali facultate concessa , et nequidem super casibus extraordinariae, et urgentis necessitatis.

Facultas dispensandi in praedictis casibus in impedimento occulto delegari alteri ab episcopo valet.

Urgentis gravissimae necessitatis casu in impedimento occulto dispensare nequeunt religiosi mendicantes.

Causa justa dispensandi in impedimentis dirimentibus est 1. *praerogativa dignitatis regiae , vel principalis.*

2.º *Conservatio illustris familiae in eodem sanguine , alias periturae.*

3.º *Splendor ac dignitas familiae illustris, aut nobilitate praecellens* ut hic in ea conservetur , et opes ejusdem ad alienas manus non veniant.

4.º *Excellentia meritorum* in ecclesiam , ratione insignium laborum , vel periculum in bello contra infideles etc.

5.º *Extinctio litis* , si speretur, ejusmodi conjugio componendam , et tollendam litem , quae inter duas familias agitur super bonorum successione , et aliis magni momenti rebus ac juribus.

6.º *Bonum pacis* aut conservandae aut inducende , si scilicet per hujusmodi conjugium inter personas conjunctas , vel aliter impeditas initum ; stabiliri pax , atque concordia , sopiri odia possint etc.

7.º *Evitatio scandali.*

8. *Angustia loci.*

9.º *Quando locus situs est ad litus maris*, et propterea continuis piratarum excursionibus expositus , adeo ut extranei difficulter haberi possint , qui nubere velint , cum hominibus in tali loco existentibus.

10.º *Defectus dotis competentis*, quando scilicet, vel omnino nullam , vel non competentem habet dotem ad nubendum alicui aequali.

11.º *Aetas foeminae*, si haec 24. aetatis annum excesserit , et tamen virum paris conditionis, cui nubere possit , hactenus non invenerit.

12.º *Matrimonium* cum ignorantia impedimenti fide bona saltem unius contractum.

13.º *Copula* cum consanguinea , vel affini , aut alia impedimentum habente perpetrata , et propalata ex impraegnatione.

14.º *Iusfama mulieris*, inde orta, quod ob nimiam oratorum familiaritatem, et liberiores inter se conversandi modum orta sit suspicio licet falsa, eos carnaliter se invicem cognovisse.

15.º In gradibus saltem remotioribus cum personis nobilibus, aut alias valde honestis non raro dispensari a papa solet ex certis, et rationabilibus causis nulla expressa in specie.

Pro dispensatione in voto castitatis, et religionis ex parte materiae causa justa 1. mutatio ejusdem: 2. quando dubium supervenit, an votum ab initio obligavit.

Ex parte voventis, causa justa dispensandi in voto 1. est quando votum sine matura deliberatione est editum: 2. quando extortum metu etiam levi, vel dolo obtentum: 3. quando causa, quae impulit ad emittendum votum omnino desit: 4. quando vovens versatur in periculo frequenter peccandi contra votum, et sine magna difficultate effugere nequeat: 5. nimia carnis fragilitas: 6. necessitas publica.

Tenuitas vel defectus dotis, sufficiens causa dispensationis est, 1. quando foemina vel nullam, vel adeo tenuem habet dotem, ut innupta manere debeat, vel inaequali nubere: 2. si legitima non sufficiat etc.

Non est sufficiens dispensandi causa defectus, vel tenuitas dotis 1. si sponsa quidem sit inops, et proprium nihil babeat, habeat tamen parentes divites: 2. si foemina habeat sufficientem dotem, ut reperiat maritum suae conditionis, qui tamen sit conditionis inferioris, quam sit propinquus, qui eam vult ducere: 3. si foemina, quae dispensationis impetratae tempore carebat dote antequam illa per ordinarium expediretur instituta est haeres, vel legatum accepit.

In gradibus consanguinitatis lineae rectae pontifex numquam dispensat, nec in gradu primae lineae transversae inter fratrem, et sororem.

Cum personis illustribus comitibus baronibus etc. pontifex dispensat ex aliqua justa causa, ut 1. conservatio familiae ne deficiat, 2. conservatio honorum intra eandem familiam etc.

In *affinitate* orta ex *copula licita* quoad primum gradum lineae rectae pontifex numquam dispensat: in primo gradu lineae transversae cum principibus saepius, cum nobilibus raro, cum reliquis rarissime.

In *affinitate* orta ex *copula illicita* quoad secundum gradum, pontifex dispensat cum quovis, ex quavis rationabili causa.

In *impedimento publicae honestatis* ex sponsalibus de futuro dispen-

sare pontifex potest, et solet pro foro utroque cum quovis, ex quavis rationabili causa.

In cognatione spirituali. si proveniat ex paternitate, vel numquam vel difficillime obtinetur; utique ex compaternitate, modo subsit justa causa.

In impedimento criminis, si ortum illud sit ex eo, quod alteruter machinatus sit in mortem conjugis defuncti, pro foro externo numquam dispensat pontifex: si ex adulterio tantum, dispensat pontifex ex causa rationabili.

In impedimento ordinis sacri, et professionis religiosae ad contrahendum matrimonium dispensatio a pontifice dari non solet sine causa utilitatis publicae.

Episcopus in iis casibus, in quibus super impedimento matrimonii dirimente dispensare potest ex speciali facultate, et privilegio, requiruntur, et sufficiunt eadem causae, ob quas potest, et solet dispensare papa.

Dispensatio obtenta a papa ad contrahendum matrimonium inter consanguineos in gradu prohibito valet, si in ea expressa sit causa falsa impulsiva tantum; si vero sit motiva, et finalis, dispensatio redditur nulla.

Error nominis, dispensationem matrimonii non vitiat jure communi; secus est de praxi curiae romanae.

Si error contingat *in nomine dioecesis* invalida redditur dispensatio; si *circa patriam* oratorum regulariter non vitiat.

Si in genere impedimenti error inciderit, dispensatio irritatur; *si in numero gradus*, et remotior ponatur pro propinquiore, iterum vitiat dispensatio; secus si propinquior pro remotiore.

Conveniunt DD. 1. non esse necessarium, ut causa vera sit tempore, quo oratoris supplicationis litteras mittunt Romam.

Conveniunt 2. Si litterae apostolicae, ut stylo veteri fiebat, contineant gratiam jam factam, necessarium esse, ut causa vera sit tempore quo dispensationis litterae expediuntur Romae.

Conveniunt 3. veritatem causae perseverare, vel saltem existere debere tempore, quo fit executio litterarum dispensatoriarum ab ordinario, vel confessario, et vi illarum actu ab his conceditur dispensatio.

Conveniunt 4. quando gratia non facta, sed facienda est, sufficere, si causa motiva verificetur tempore, quo delegatus actu dispensat.

Probabilius est dispensationis gratiam factam in impedimento non cessare, vel finire etsi causa post eam indultam ante matrimonium a dispensatis contractam cesset existere.

Dispensatio facta ex causa, quam orator fideliter exposuit, et dispensans bona fide, et rationabiliter putavit esse justam, et sufficientem, licet revera esset insufficiens, probabilius valida est.

Dispensatio super impedimento subreptitia redditur reticentia eorum quae de jure, vel consuetudine, aut stylo curiae romanae exprimi debent.

In supplicatione pro impetranda quacumque dispensatione matrimoniali exprimendum 1. nomen, et cognomen oratorum: 2. nomen dioecesis, ex qua orti, vel oriundi sunt: 3. causa movens ad dispensationem petendam: 4. genus impedimenti, quo laborant: 5. si oratores plura impedimenta habeant, etsi ejusdem rationis, debent omnia fideliter exprimi: 6. omnia impedimenta, quae obstant matrimonio, exponi debent in una eademque supplicatione.

Si petatur dispensatio super impedimento consanguinitatis, vel alio quocumque, post matrimonium jam contractum exprimendum est 1. an oratores illud bona, vel mala fide contraxerint, scientes, vel ignorantes inter ipsos intercedere impedimentum: 2. si mala fide sub spe facilius consequendi dispensationem, vel si hanc intentionem non habuerunt, an ita consumarint. 3. si bona fide, an contraxerint praemissis, vel omissis sine justa causa denuntiationibus: procedit hoc non tantum quando oratores cum impedimento consanguinitatis, vel affinitatis, sed etiam quando contraxerunt cum quocumque alio impedimento dirimente.

In supplicatione pro dispensatione secunda, mentio debet fieri primae, si utriusque dispensationis materia eadem sit, et utraque ad eundem finem tendat; sed hoc procedit in duobus dumtaxat casibus, quando dispensatio tendit in praejudicium tertii, et huic per posteriorem magis praejudicatur, quam per priorem; alter casus est, quando papa non cognoscit sufficienter totum impedimentum, et quantitatem, vel qualitatem gratiae, nisi mentio facta sit etiam dispensationis prius concessae.

Quando petitur dispensatio super impedimento consanguinitatis exprimi debet 1. gradus, quo oratores conjuncti sunt: 2. modus consanguinitatis: 3. si pro causa allegatur copula, exprimendum est an habita illa fuerit spe dispensationis facilius obtinendae; et hoc procedit 1. etiamsi alia causa dispensandi legitima afferatur; 2. non tantum quando copula praecedat supplicationem, sed etiam si eam requiritur, non autem quando sit occulta.

Quando petitur dispensatio super impedimento affinitatis exprimi de-

bet 1. gradus illius : 2. linea : 3. an proveniat ex copula licita, vel illicita : 4. an praeter eam obstat adhuc aliud impedimentum : 5. an cum pluribus ejusdem foeminae consanguineis sit habita copula : 6. denique an matrimonium cum tali affine contractum sit bona, vel mala fide praemissis, vel omis-
sis denuntiationibus etc.

Si super impedimento publicae honestatis dispensatio petitur, quod ortum sit ex sponsalibus de futuro, in supplicatione super illo non est necessarium gradum addere : secus si ortum impedimentum sit ex matrimonio rato.

Quando petitur dispensatio super impedimento cognationis spiritualis exprimendum est 1. an ea sit paternitas, vel compaternitas : 2. si cognatio spiritualis sit duplex : 3. an cognatio orta sit ex baptismo, vel confirmatione.

Dispensatio impedimenti in foro externo plerumque committitur ordinario oratorum vel vicario generali.

Sede vacante non committitur dispensatio vicario capituli, sed eo casu, uti et quando oratores nullius sunt dioecesis, committi solet ordinario viciniori, aut ejus officiali.

Si dispensatio per rescriptum commissa sit episcopo, non potest ejus executionem suscipere illius vicarius, et vicissim si vicario, non potest se ingerere episcopus.

Commissio ad successorem transit, si sub nomine dignitatis facta sit ; secus si sub nomine personae.

Absolutio ab excommunicatione, suspensione, etc. solita praemitti dispensatione operatur, ut oratores rescripti impetrandi capaces fiant, alias non valeret si irreliti essent.

Executor literas exequi non potest, nec cons. dare oratoribus potestatem contrahendi, antequam literae apostolicae in originali eidem praesententur etsi aliunde jam sciat illas fuisse concessas.

Executor debet diligenter considerare an literae sint conformes consueti stylo curiae, et an solitas, vel insolitas habent clausulas ; alias suspectae sunt de fraude, et executioni dari non debent : praeterea informare se debet super causa dispensationis, et si preces veritate nitantur.

Cognitio causae sufficit etiam, si sit extrajudicialis.

Commissa dispensationis executio subdelegari non potest.

Dispensans intuitu dispensationis non potest quidquam etiam sponte oblatum accipere sub excommunicatione latae sententiae.

Si commissarius reperiatur oratores alio impedimento non expresso la-

borare, dispensationis litteras executioni mandare non potest, sed papae offerendae sunt novae preces.

Dispensatio ad legitimandam prolem, si haec suscepta sit post dispensationem impetratam, legitima foret omnino: si *ante* et suscepta sit ex fornicatione, vi certae clausulae, quae apponi solet, proles erit legitima quoad spiritualia tantum.

In *forma pauperum* dispensatio tunc dari dicitur, quando pro foro externo ex legitima causa gratis dispensatur cum vere pauperibus personis.

Ut in pauperum forma dispensatio detur, requiritur 1. ut oratores sint pauperes: 2. ut sint miserabiles: 3. ut de proprio labore et industria tantum vivant: 4. uterque oratorum debet esse pauper: 5. fidem de hoc facere debent attestationes parochi, et testium: 6. praecessisse debet copula vel hujus suspicio: 7. utrique immineat periculum mortis: 8. distare debent 200. ab urbe miliaribus italicis: 9. in executione observandae sunt clausulae expressae in litteris.

Dispensationes pro foro conscientiae expediuntur nomine majoris poenitentiarii.

Litterae dispensatoriae diriguntur ad confessarium oratorum.

Executor antequam dispense, examinare debet an preces veritate nitantur.

Dispensatio haec fieri hodie debet in ipso actu sacramentalis confessionis.

Si dispense ad remanendum in matrimonio cum uxore putatilia, cujus consanguineam orator ante ejus contractum cognovit, dispensatio dari non potest valide, nisi sublata prius occasione peccandi.

Dispensationi praemittenda est absolutio a censuris, ac poenis ecclesiasticis.

Poenitentia pro illo excessu injungenda est, si orator antea non expiarit.

Dispensatio illud impedimentum solummodo tollit, super qua petita est.

Mulier certiorari debet, antequam de novo contrahatur matrimonium, de nullitate prioris consensus.

Si proles nata sit ante matrimonium, et ante suscepta, in solo foro conscientiae habebitur pro legitima: si post matrimonium legitima erit pro utroque foro.

Tactae dispensationis nulla danda est attestatio, neque litterae oratori restituendae, sed statim lacerandae, vel corrumpendae sunt.

Ut revalidetur matrimonium invalide contractum requiritur novus

consensus, qui externus esse debet, et utriusque putatitii conjugis.

Ut matrimonium consensus renovatione convalescat, ejus prius invalide contracti nullitas, non tamen causa istius, utrique debet innotescere.

Consensus utriusque necessarius etiam est, quando revalidandum est matrimonium contractum nulliter ex defectu consensus, fide per metum, vel errorem praestiti.

Non est necessarium, ut ignorantia matrimonii nullitatem, causa nullitatis reveletur, praesertim si ex crimine ista descendat: sed sufficit si pars impedimentum ignorans certior fiat de matrimonii nullitate undecumque ista descendat.

Ad revalidandum matrimonium invalide contractum praesentia parochi, et testium denuo requiritur, si impedimentum ob quod invalide contractum est matrimonium sit *publicum*: si vero *occultum*, et matrimonium contractum sit in facie ecclesiae, sufficit ut conjuges inter se solos secreto contrahant, habita notitia de nullitate matrimonii.

Filii legitimi esse possunt triplici modo 1. quia tales nascuntur; 2. quia tales fiunt per matrimonium parentum subsequens 3. quia legitimatis gratiam impetrant rescripto principis.

Filii alii sunt *legitimi*, alii *illegitimi*; illorum, alii *legitimi tantum*, qui cum natura non sint beneficio, tamen adoptionis, vel arrogationis in liberorum numero censentur; alii *legitimi, et naturales simul*, qui ex justo et vero matrimonio procreati sunt.

Filii *illegitimi* dicuntur, qui extra matrimonium procreati sunt: et *naturales* alii, qui nati fuerunt ex concubina uxoris loco domi detenta; alii *spurii* vocantur, qui ex non concubina proveniunt.

De jure canonico omnes naturales sunt, qui extra matrimonium procreati sunt a parentibus inter quos tempore conceptionis, vel nativitatis, vel inter utramque intermedio consistere potuisset matrimonium.

Species filiorum, et liberorum spuriorum sunt 1. *adulterini* qui ex duobus vel altero saltem conjugato sunt nati: 2. *sacrilegi*, qui nati sunt ex religioso, vel moniali. 3. *incestuosi*, qui nati sunt ex parentibus cognatione, vel affinitate conjunctis: 4. *nefarii*, qui orti sunt ex concubitu patris, et filiae, aut aliorum ascendentium, et descendentium.

Pro legitimis habentur, qui nati sunt contracto matrimonio, sed concepti ante matrimonium ex copula fornicaria, et hoc procedit etiam de jure canonico.

Proles, quae nata est ex matrimonio publice et bona fide contracto, quod tamen ob latens impedimentum, postea deprehensum est nullum, pro legitima habetur, si nata sit ante contestationem litis.

Proles etiam post contestationem litis procreata, modo procreata sit ante sententiam divortii latam; legitima est.

Ut ex putativo matrimonio suscepti liberi habeantur pro legitimis duo copulative requiruntur, 1. quod late matrimonium publice, et in facie ecclesiae sit celebratum: 2. quod celebratum sit bona fide.

Ut sint legitimi sufficit unius conjugis bona fides, et hoc in favorem liberorum.

Proles quae ex parentibus infidelibus nata est ex matrimonio contracto intra gradum prohibitum jure tantum ecclesiastico, legitima est, et talis remanet postquam ad fidem christianam vel ipsa, vel parentes ipsius conversi sunt.

Pro illegitimis habentur filii suscepti ex matrimonio, quod invalide contractum est ob impedimentum occultum ab utroque parente ignoratum, si illud contractum fuit culpabiliter omissis denuntiationibus, et hoc procedit in foro tam externo, quam interno.

Pro legitima habetur proles, quae suscepta est a parentibus ex matrimonio inito cum errore juris.

Quando de natalibus prolis est judicandum, si de valore matrimonii dubitatur Gonzalez indistincte respondet, prolem censi legitima; alii melius distinguunt.

Si parentes ligati voto castitatis, soluti sunt, proles ab iis procreata illegitima est; si sunt ligati inter se, et veri conjuges, et votum illorum sit *simplex tantum*, ab iis suscepta proles legitima orit, et successionis haereditariae capax; si verum *solemne*, quoad successionem haereditariam, ceteraque jura, quae secundum leges civiles legitimis competunt, proles haberi debet pro legitima: *canonice* autem sive quoad ordines, et beneficia ecclesiastica, pro illegitima.

Proles nata ex uxore; quam constat saepius fuisse pollutam adulterio, si certum sit illa ex adulterio suscepta, pro illegitima habetur; secus si dubitatur.

Pro legitima habenda proles, quae nata est ex vidua post mortem mariti intra nonum, vel etiam decimum mensem; imo si nata sit die secundo, vel tertio mensis undecimi a morte mariti, et mater de incontinentia suspecta non sit.

Proles octavo vel septimo mense post initum conjugium nata, legitima censetur.

Legitima censenda proles, quae nata est ex matrimonio clandestino ab ecclesia postea approbato, et ante detectum impedimentum: si ante approbationem ecclesiae nata sit, glossa legitimam esse negat.

Quaestio nativitatis, seu natalium coram iudice ecclesiastico, etiamsi incidenter de ea agatur, proponenda atque tractanda est.

Effectus legitimitatis sunt praerogativae; quibus gaudent legitimi, quas inter principalis est ea sequendi conditionem patris vel matris quoad dignitatem, gentem, vel familiam.

Matrimonium subsequens legitimat prolem ante susceptam, sed requiritur 1. ut proles sit suscepta ex utroque parente, qui deinde contraxit matrimonium 2. ut proles non sit spuria, sed naturalis, seu suscepta ex parentibus nullo canonico impedimento prohibiti contrahere.

Legitimatio locum habet 1. etiamsi matrimonium parentum postea contractum tantum fuerit ratum: 2. etiamsi contractum sit a senibus, infirmis et constitutis in articulo mortis: 3. etiamsi denuntiationes sine dispensatione, et iusta causa omissae sint: 4. etiamsi nuptiae initae sint cum dispari: 5. etsi post susceptam illegitimam prolem alteruter tempore intermedio contraxisset aliud matrimonium: 6. denique etsi proles suscepta sit ex publica meretrice.

Proles illegitima concepta, vel nata legitimatur etiam per subsequens matrimonium invalidum, sed putative justum, quia cum impedimento dirimente in facie tamen ecclesiae, et ignoranter contractum; et hoc procedit, quamvis proles solum putative sit naturalis, reipsa spuria.

Ut proles legitimetur non sufficit parentes habiles fuisse ad matrimonium contrahendum tempore conceptionis; sed etiam tempore nativitatis.

Nepotes legitimantur si avus cum foemina, ex qua filium naturalem suscepit, vivente isto contrahat matrimonium.

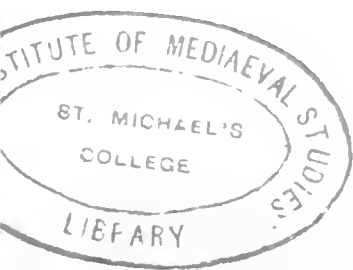
Probabilior est sententia, qua defenditur, matrimonio avi, etiam mortuo filio, legitimari nepotes.

Per subsequens matrimonium legitimatur proles ante suscepta, etsi legitimationi contradicant parentes.

Ad legitimationem non requiritur consensus ceterorum liberorum, qui legitime nati sunt.

Probabilius est legitimandi consensus non requiri.

De jure canonico, civili ad legitimationem non requiri instru-

menta nuptialia, quibus dos, aut propter nuptias donatio constituatur.

Filii naturales subsecuto parentum matrimonio vere legitimi evadunt. Privilegia, et jura legitimorum per subsequens matrimonium sunt:

1.º capaces fiunt ss. ordinum, beneficiorum, officiorum, et dignitatum eccl. quarumcunque obtinendarum sine dispensatione, excepto cardinalatu S. R. E.

2.º capaces sunt haereditariae successionis respectu tam majorum suorum, quam etiam respectu cognatorum lineae transversae etc.

3.º tali legitimatione revocatur donatio omnium, vel majoris partis bonorum, sicut supervenientibus liberis, etc.

4.º consequuntur nobilitatem patris quantumvis illustris, et arma, ac insignia paterna, seu familiae deferre possunt.

Etsi variae sint sententiae, spectata saltem ratione probabiliter omnino suslinetur, quod legitimatus per subsequens matrimonium in majoratu, et juribus primogeniturae praefendus sit etiam iis fratribus, qui post ipsum quidem, sed ante tamen nati sunt, quam pater eorum, cum matre legitimitati contraheret matrimonium.

Illegitimi jura legitimorum etiam possunt consequi rescripto principis.

Differt legitimatio per rescriptum ab ea, quae per matrimonium fit multipliciter 1. per matrimonium legitimantur soli naturales; rescripto principis etiam spurii, et ex damnato coitu procreati: 2. illi equiparantur legitimi natis: contra per rescriptum principis tolluntur solum inhabilitates illo jure perditae: etc.

Legitimatio per rescriptum illos effectus inducit, ad quos, se potestas legitimandi extendit; ex quo legitimatus rescripto pontificis, habilis fit in ordine ad officia, beneficia etc. rescripto principis saecularis legitimatus instar legitimi habilitatur 1. ad officia, et dignitates saeculares. 2. deficientibus filiis legitimis succedit ad bona parentis, et aliorum consanguineorum etc. 3. in patriam potestatem transit si legitimationi consenserit.

Potestas legitimandi per se, et jure communi competit soli principi. Episcopo, et capitulo sede vacante quoad ordines minores, et beneficium simplicia haec potestas competit.

Comites palatini, et sedis apostolicae legati ex privilegio sibi concessa legitimare possunt; sed horum potestas strictae interpretationis est.

Comites palatini non possunt legitimare illegitimos nobilium, et multo minus illustrium personarum.

Legitimatio facta a principe saeculari non prodest in ecclesiasticis.

Papa in terris dominio suo temporali subjectis legitimare potest etiam ad temporalia, in aliis ad ecclesiastica tantum.

Si inter parentes illegitimi nullum, et ne fictum quidem contractum fuit matrimonium non potest illud a pontifice legitimari dispensando in radice matrimonii.

Illegitimi spurii per subsequens matrimonium legitimari possunt, si id pontifex concedat.

Potest a pontifice proles suscepta ex matrimonio, quod jure tantum ecclesiastico invalidum fuit, etiam ad successionem haereditariam, et alios similes effectus legitimari, dispensando in radice ejusdem: et hoc procedit 1. etiam casu, quo talis proles parentes mortui sunt: 2. procedit ut valida sit haec legitimatio, etsi in aliorum cedat praejudicium.

Ut legitimari aliquis per rescriptum principis possit, requiritur 1. ut filius legitimandus sit subditus legitimantis: 2. ut per subsequens matrimonium legitimari non possit: 3. ut nulli adsint liberi legitimi, vel consensum praebeant: 4. ut vel pater libello supplici legitimationem a principe exoret vel filius, post mortem patris, producto testamento, quo ut legitimaretur filius, pater desideravit: 5. ut ipse legitimandus consentiat.

Ut validum sit legitimationis rescriptum, exprimi debet 1. an filius naturalis sine dedecore patris legitimari possit per subsequens matrimonium: 2. an adsint liberi legitimi: 3. explicari debet qualitas illegitimitatis etiam in specie: 4. requiritur causa ad concedendam legitimationem.

Causae matrimoniales definiri debent autoritate judicis, et quidem ecclesiastici: *procedit hoc* 1. tametsi causa principalis sit saecularis, et quaestio tantum incidat de valore matrimonii: 2. etiam si lis moveatur tantum de sponsalibus: 3. etsi summarie tractanda sit tantum.

Nomine causarum matrimonialium hic veniunt illae, quibus controversia, et quaestio est de matrimonii et sponsalium natura, qualitatibus, contractu, et benedictionibus nuptialibus: de conjugum et sponsorum juribus etc.

Index saecularis cognoscit de causa dotis, donationis propter nuptias, etc. et quando est quaestio mere facti.

De causis proprie matrimonialibus jure ordinario episcopus, vel qui jurisdictionem quasi episcopalem habet, cognoscit: item capitulum sede vacante, vicarius utriusque generalis.

Jure extraordinario causarum matrimonialium cognitio competere potest privilegio, delegatione, et consuetudine.

Matrimonium contrahendum accusare quilibet e populo potest, qui notitiam impedimenti habet.

Matrimonium contractum solus innocens conjux accusare potest, sive agatur ex causa adulterii ad separationem quoad habitationem, et thorum; sive ad dissolutionem vinculi ob impotentiam; vel defectum consensus.

Ob consanguinitatem, affinitatem, publicam honestatem ad accusandum matrimonium prae caeteris admittuntur parentes, et consanguinei: ex causa alterius impedimenti, quicumque non suspectae fidei de populo, admitti possunt.

Ut ad matrimonium accusandum admittantur debent esse fidei non suspectae; hinc repelluntur ii qui accusant turpis quaestus causa: 2. qui cum proclamationes publicae fierent, impedimentum non manifestarunt: 3. ea, quae matrimonium ab initio quidem invita, et gravi metu coacta contraxit, postea tamen carnalem copulam admisit: 4. qui id accusant non praesentes personaliter, sed absentes dumtaxat per litteras, nisi alio adminiculo suffragentur.

Adversus matrimonium contractum in facie ecclesiae illi testes prae aliis admittuntur, qui impedimenti quod ab accusatore objicitur, notitiam certiore habent, et non sunt suspectae fidei.

Repelluntur a testimonio contra matrimonium dicendo praeter alios aliunde suspectos 1. qui ad id faciendum, vel omittendum pecunia inducuntur: 2. qui testimonium non propria voce praesentes, sed absentes per litteras perhibent: 3. qui matrimonium accusat, et actor est.

Volens matrimonium accusare audiri debet etiam post 30, vel 40 annos modo paratas probationes offerat, vel alias suspicionem purget; ex quo sequitur, quod etiam actioni, vel accusationi praescribi nequeat, quamdiu causa accusandi durat.

Hodie in causis divortii jus civile sequitur leges juris canonici, ex cujus declaratione matrimonium legitime semel contractum, superstitite utroque conjuge, quoad vinculum dissolvi nequit.

Insolubilitas matrimonii jure naturali inducta est supposita institutione divina.

In lege mosaica permissus olim erat hebraeis libellus repudii, et extendebatur hoc etiam ad ceteras gentes: nunc antiquatus est.

Ab infidelibus semel legitime contractum matrimonium, si uterque in infidelitate perseverat, nonnisi morte dissolvi potest etsi per carnalem copulam non sit consummatum.

Si uterque conjugum ad fidem convertitur, et matrimonium con-

summatum sit, quoad vinculum dissolvi nequit: alias duobus casibus solvi potest, professione religiosa, et dispensatione pontificia.

Si unus convertitur, alter in infidelitate manet, quoad vinculum matrimonium dissolvi potest duobus casibus: *unus* est, quo perseverans in errore cum converso absolute cohabitare renuit, sed ab ipso discedit ideo solum, quod ille baptismum susceperit: *alter* est, quo ille cohabitare quidem converso, vult, sed non sine contumelia creatoris.

Si duo conjuges fideles ad paganismum, vel judaismum transeant, deinde unus ad fidem christianam redeat, altero perseverante in infidelitate, jus non habet conversus matrimonium dissolvendi.

Si infidelis fidei cohabitare renuat, eorum conjugium prius non dirimitur, quam conversus matrimonium aliud ineat cum alio fidei.

Infidelis aliud matrimonium inire nequit statim, et antequam conversus ad fidem aliam uxorem ducat, aut vicissim conversa ad fidem alii marito nubat.

Dissoluto matrimonio per transitum fidelis ad alias nuptias, valide infidelis ad aliud matrimonium transit, et licite potest, etsi DD. dissident.

Conversus ad fidem ad alias nuptias transire nequit, si alter conjux converti quidem nolit, cohabitare tamen converso sine injuria creatoris velit.

Conversus religionem ingredi, vel ordines sacros suscipere potest, sed negatur vis solvendi matrimonium consummatum infidelium de professione religiosa ita, ut is qui in infidelitate perseverat, postea aliud matrimonium valide inire nequit.

Matrimonium ratum fidelium dissolvi potest quoad vinculum professione solemni in aliqua religione a sede apostolica, approbata.

Papa dispensare potest in matrimonio rato fidelium.

Probabilius est, invalidam esse dispensationem in matrimonio rato a papa indultam, si sine justa causa indulserit.

Ad impetrandam dispensationem in matrimonio rato gravis causa postulatur: pro sufficientibus in specie habentur;

1.º valde notabilis disparitas in statu, et conditione inter contrahentes.

2.º inter hos, et eorum consanguineos metuendae graves inimicitiae rixae, caedes, et scandala;

3.º superveniens matrimonio rato impotentia, quia cessat matrimonii finis :

4.º Superveniens alteri lepra, vel alia infirmitas matrimonii usum impediens :

5.º si contrahentium alter asseveret constanter se non habuisse animum contrahendi.

6.º si vir eligatur in episcopum.

Post susceptum ab utroque infidelium baptismum, matrimonium a pontifice dissolvi potest, si ratum duntaxat sit, si consummatum etiam sit, melius negative respondetur.

Matrimonium fidelium consummatum quoad vinculum sola morte naturali alterutrius conjugis dissolvi potest.

Ad dubium, an insolubilia sint conjugia, quae ineuntur ab haereticis nostri temporis tum inter se, tum cum orthodoxis, respondetur distinguendo : vel sic contrahentes laborant errore existimantes, matrimonium inter christianos in quibusdam casibus solvi posse, simul tamen habent intentionem contrahendi matrimonium quale ex institutione divina contrahi potest; tunc error ille, sive unius, sive utriusque contrahentis sit, valori, et insolubilitati matrimonii nullum ponit obstaculum, si autem ita matrimonium ineunt, ut errori huic solo intentionem suam obligent, et expresse aliter nolint contrahere, quam sub conditione solubilitatis; intentio illa hoc casu matrimonii valori obstat, et insolubilitati.

Dum contrahunt matrimonium haeretici existimantes id certis casibus solvi posse, nisi de contrario constet, semper praesumendum est, quod contrahat cum intentione generali ineundi matrimonium tale, quale inter christianos valide iniri potest.

Veritas orthodoxa est, quod divortio ex causa fornicationis instituto nuptiale vinculum non dissolvatur, et conjugii innocenti duntaxat a communi thoro, et cohabitatione, non vero etiam ad alia vota, vivente altera consorte, permissum est transire.

Ut matrimonium sive ratum, sive consummatum contractum cum impedimento dirimente dissolvatur quoad vinculum, requiritur:

1.º Ut dissolutio fiat auctoritate legitimi iudicis :

2.º Non debet nec potest iudex matrimonium in facie ecclesiae contractum dissolvere quoad vinculum ex hoc solo, quod unus, vel ambo conjuges ipsimet, accedente etiam rumore viciniaefateantur se cum impedimento contraxisse, nisi sufficientes probationes accedant :

3.º De ipso impedimento iudici constare debet per plenam probationem.

4°. Si causa rite examinata, non habetur plena probatio impedimenti, sed dubium remanet, iudex ecclesiasticus in foro externo pronuntiare pro valore matrimonii debet.

5.º Quod si conjuges, vel unus eorum sciat certo, impedimentum dirimens inter ipsos intercedere, nec reddere, nec petere debitum potest, etiamsi impedimentum probare nequeat.

Matrimonium quoad thorum, et cohabitationem separari in perpetuum potest, vel mutuo consensu, vel altero invito ob adulterium.

Tam marito ob adulterium uxoris, quam uxori ob adulterium mariti licet divortium perpetuum facere.

Ut ratione adulterii institui possit haec separatio, requiritur 1. ut actus carnalis per copulam sit consummatus: 2. ut talis actus exercitus sit cum alio, quam conjuge 3. non sufficit si solum sit adulterium materiale, sed requiritur formale: 4. non debet maritus adulterii uxoris fuisse author cum prostituendo, vel consentiendo: 5. qui instituere divortium vult propter adulterium, non debet etiam ipse adulterii reus esse: 6. ut institui possit divortium, necesse est, innocentem nondum fuisse reconciliatum adultero.

Si dubium est, aut suspicio probabilis de adulterio ab altero conjugum commisso, conjux innocens ab eo qui tali suspiciene gravatur, propria auctoritate divertere nequit; si constat, et sit *notorium publice*, potest ab eo recedere auctoritate propria conjux innocens tam quoad debiti redditionem, quam cohabitationem mutuam.

Si adulterium populo occultum sit, sed innocenti privatim certo cognitum, communior etiam hoc casu permittit innocenti, ut propria auctoritate possit recedere, saltem pro foro conscientiae, et secluso scandalo.

Si adulterium probandum sufficiunt conjecturae, et praesumptiones violentae, ex quibus si non phisica saltem moralis certitudo inducatur.

Per se, et ratione adulterii conjux innocens non obligatur ad conjugem adulterum dimittendum.

Si conjux innocens velit ultro reconciliari nocenti post factum ab ea divortium, tenetur nocens acceplare, et ad cohabitationem redire, modo neuter conjugum statum mutavit.

Conjux innocens, si velit, potest reconciliari adultero, et cum illo redintegrare matrimonium non tamen ad hoc tenetur: tres casus excipiuntur 1. si resipiscentis receptione magnum aliquod malum averti, aut bonum promoveri potest: 2. quando innocens injuriam per adulterium sibi illatam expresse, vel tacite

remisit: 3. quando qui prius erat innocens, etiam ipse in adulterium lapsus est.

Verius est ob adulterium, dimissum auctoritate sententiae iudicialis, quae transiit in rem iudicatam agere ad conjugii restorationem posse, quando alter in idem delictum postea lapsus est.

Praeter fornicationem adhuc sunt aliae iusti divortii causae.

In specie iustae causae faciendi divortii non perpetui sunt 1. *haeresis*, et multo magis *apostasia a fide* 2. *periculum animae*, quando conjux conjugem ad grave peccatum incitat, aut impellit: 3. *periculum corporis*: 4. *saevitia*, aut *furor mariti*: 4. molesta cohabitatio ex frequentia iurgiorum, et rixarum.

Si ex cohabitatione cum conjugem in haeresim lapso, conjux catholicus patiatur periculum perversionis solum commune, non videtur obligatus ad faciendum divortium; secus si grave sit periculum.

Conjux innocens tenetur conjugem haereticum resipiscentem recipere, et cum eo redintegrare matrimonium, si propria auctoritate se separavit.

Si haereticus post sententiam latam revertatur, conjux catholicus, si vult in saeculo remanere, eum recipere ex aequitate tenetur, secus si ad religionem transire vult.

Crimina haereseos quoad divortium non compensantur inter se.

Quoad divortium non compensantur crimina adulterii carnalis, et spiritualis, seu haeresis antequam alter iudicio ecclesiae de haeresi est condemnatus.

Sententia haerens in conjugem reum lata, conjux adulter agere potest ad divortium contra conjugem in haeresim lapsum, et condemnatum.

Periculum cujuscumque criminis gravis sufficit conjugi, ut causam det divortii.

Periculum gravis peccati alteri conjugi, ex cohabitatione imminens, non est causa divortii perpetui.

Inflictio verberum levis ac moderata in uxorem a marito, causam divortii nullatenus praebet; item si gravis et excessive, sed processerit ex insolita quadam ira, et inopinato perturbationis motu, absque timore probabili ejus in posterum exercendae: secus, hujusmodi verberatio excessiva, justam dat divortii causam, sed arbitrio iudicis causae cognitio pendet.

Etiam maritus ab uxore, vitae suae insidias struente, si ab ea aliter se tueri nequeat, divortium potest facere.

Ob saevitiam conjugis, vel aliud simile incommodum non licet conjugi propria auctoritas: excipitur si periculum sit in mora.

Solus iudex ecclesiasticus potest de causa divortii cognoscere.

Lata ob sacrilegium divortii sententia, ingressus religioni, vel susceptio ss. ordinum nocenti sine innocentis consensu denegatur: innocenti etiam non licet, si sententia divortii solum temporanea sit, secus si absoluta, et in perpetuum.

Quando conjugum alter factus est furiosus, et de statu mentis dejectus, si sanus cum illo sine periculo cohabitare potest, causam divertendi justam non habet; secus si absque periculo, et spes non extet fore, ut conjux furiosus ad suam mentem restituatur, vel saltem ut furor ille sedetur ita, ut possit esse luta cum illo habitatio.

Facto divortio liberi educari, et alii debent penes conjugem innocentem; et quidem apud matrem, expensis patris, si pater divortio causam dedit; si vero mater, apud patrem, expensis matris locupletis, nisi pater minus idoneus sit: limitandum hoc est, 1. nisi conjux innocens qui causam divortio non dedit, sit infidelis, is autem qui in culpa fuit, sit fidelis: 2. quando culpa viri factum est divortium, et mater transiit ad secundas nuptias: 3. si mater causam dedit divortio, et locuples sit, pater autem sit minus idoneus, vel pauper.

Inter conjuges donationes factae si mere liberales sint, invalidae sunt: alii contractus autem inter eosdem celebrati, valent.

Donationes mutuae, casu, quo se non excedunt, sunt valide, si fiant in continenti; aut tales, quibus vel donans pauperior, vel donatarius locupletior non efficitur, subsistunt.

Donationes mere liberales non valent 1. etiamsi fiant mediante alia persona: 2. in remissione debiti, vel pretii rei venditae: 3. procedit in donatione, ante matrimonium initum facta, si translatio domini conferatur in tempus matrimonii.

Subsistunt donationes inter virum et uxorem sequentibus casibus:

- 1.º si donatio celebratur inter principem, et ejus conjugem.
- 2.º si fiat ante matrimonium inter sponsas de futuro absolute.
- 3.º si inter conjuges quidem fiat post matrimonium contractum, sed conferatur in tempus ejusdem per mortem soluti.
- 4.º si donetur ea lege, ut res donata in alium transferatur, aut in illius bonum convertatur.
- 5.º si donationem uxor marito faciat ad consequendam dignitatem, nobilitatem, gradum litterarium, officium etc. vel maritus uxori, ut complior et ornatiores incedat:
- 6.º si detur ex quadam commiseratione, vel pietate.
- 7.º si conjux in aedibus alterius conjugis permittatur gratis habitare, vel ejus servis, animalibus, etc. ali:

8.º si vir uxori remittat dotem promissam, vel ejus partem, vel usuras promissas dotis non solutae:

9.º quotiescumque ex donatione conjux donatarius non fit ditior, vel donans non redditur pauperior:

10.º Denique quando res donata exigui pretii sit.

Maritus in gratiam uxoris repudiare nequit haereditatem sibi delatam, aut legatum, vel fideicommissum sibi relictum si jam acceptaverit.

Donationes remuneratoriae factae uxori a marito valent, si merita non excedant.

Renunciatio lucrorum constante matrimonio quaesitorum, vel quaerendorum facta ab uno in favorem alterius conjugis valida est, si ante matrimonium facta, secus si post illud initum.

Ne donatio quidem inter sponsos de praesenti facta ante matrimonii consumationem valida est.

Donatio facta inter conjuges, qui eo quod matrimonium inter eos contractum ob impedimentum dirimens irritum sit, solum sunt existimati, in foro conscientiae subsistit, si uterque impedimenti conscius sit; si uterque ignorat, probabilius est invalidam esse; si unus scit, et alter ignorat, et donatarius impedimenti conscius tantum est, donatio iterum invalida est; si donans nullitatem novit donatio probabilius valet.

Donatio inter conjuges morte donantis confirmatur; sed quatuor conditiones a DD. requiruntur 1. ut praecesserit rei donatae traditio, saltem dicta 2. ut donans ante donatarium decedat. 3. ut donatio non sit revocata: 4. ut si donatio excedat 500. solidos, ejus insinuatio fiat judici, aliter quoad excessum morte donantis non confirmatur.

Si donatio processerit a marito in uxorem, morte civili mariti, respectu fisci donatio confirmatur; si ab uxore in maritum, morte donantis civili non confirmatur, sed evanescit.

Si conjux efficitur servus hominis donatio non confirmatur, sed evanescit; si servus poenae, respectu fisci confirmatur.

Si conjux donans professus est religionem bonorum et successionis incapacem, ejus professione donatio confirmatur; sed si utriusque capax est, ad confirmationem donationis hoc casu mors naturalis professi expectanda est.

Juramento praestito de non revocanda donatione, ea confirmatur.

Bona uxoris sunt triplicis generis dotalia, paraphernalia, et receptilia; *dotalia* dicuntur pecunia, et res quaecumque mobilis, aut immobilis ab uxore, vel ejus nomine ab alia data marito,

ut ex ejus fructibus aliat uxorem, aliqua matrimonii onera sustineat.

Paraphernalia stricte accepta, denotant illa bona, quae uxor, secluso dotis titulo tradidit marito, *late* ea etiam non tradita, quae sunt extra dotem.

Receptilia illa dicuntur, quae ex suis bonis uxor per pacta dotalia sibi, suaeque dispositioni reservavit, neque voluit esse in potestate mariti.

Donatio propter nuptias describitur id, quod a marito, vel ab alio ejus nomine uxori in securitatem, et remunerationem dotis constituitur.

A DD. dividitur dos in *promissam*, quae consistit in nudis terminis promissionis, et *constitutam*, quae vel actu inter vivos, est vere, aut fide tradita, vel per ultimam voluntatem.

Dividitur secundo in *profectitiam*, quae provenit a patre, vel ab ascendente paterno, vel a quocumque alio, sed contemplatione patris; et *adventitiam*, quae nec a patre, aut ascendente paterno, nec illius intuitu advenit.

Dotem promittere, vel constituere potest non ipsa solum mulier per se, sed quivis alius, etiam faemina, filius familias, modo liberam adm. habeant.

Dotem promittere, vel constituere ex necessitate tenetur ante omnes pater: et hoc procedit 1. etiamsi pater filiam in matrimonio collocaverit, nulla facta mentione dotis: 2. si etiam filia in scio, et invito patre nupserit, si marito digno nupsit: 3. etiamsi filiam, quae dotanda est, pater non amplius in potestate sua habeat, maxime si ea inops sit: 4. etiamsi filia dives sit, et aliunde mediis suis instructa, sed contrarium non improbabili-ter sustineri potest: 5. dos etiam constituenda filiae, quae ingredi religionem vult.

Ad taxandam dotem, patris facultates considerandae sunt, liberorum numerus, filiae, et mariti dignitas, loci denique consuetudo.

Avus paternus dotem constitnere cogitur nepti, quoties pater filiae ob inopiam conficere illam nequit.

Mater cogitur dotem dare filiae, quando pater, aut avus paternus est inops, vel mortuis his filia manet inops, et legitima ei ad dotem non sufficit.

Frater quoque in defectum ascendentium tenetur dotare sororem inopem ex eodem patre natam.

Stuprator jure canonico tenetur dotare stupratam, aut eam, nisi ipsa aut parens ejus dissenserit, in uxorem ducere.

Mulier ad dotem sibi constituendam non potest adigi cum matrimonio absolute loquendo sine dote possit contrahi.

In dotem dari possunt res quaelibet, mobiles, et immobiles, corporales et incorporales.

Ususfructus in dotem deduci potest: feudum quoque dotale fieri permittitur.

Dos indefinite promitti potest a patre, non autem ab extraneo.

Si mulier non facta mentione dotis, maritum omnibus bonis frui permittat, ea in dotem dedisse non praesumitur.

Pactis dotalibus dos promitti, vel constitui solet.

Pacta dotalia vel sunt *simplicia*, quando scilicet manent in terminis contractus, vel actus inter vivos; aliquando *mixta*, quando transeunt in actum ultimae voluntatis, ac futuram conjugum successionem continent.

Pacta dotalia an sint simplicia, an mixta, ad modum paciscendi singulariter advertere necesse est.

Si dos promissa sit, praeducit ex parte promissoris obligationem ad tradendam; ex parte promissarii confert actionem ex stipulatu ad eam obtinendam.

Si dos tradita sit, operatur dominium civile ex parte mariti, naturali tantum eoque sopito penes uxorem remanente.

Dominium civile maritus in re dotali absolutum, et perfectum habet, si res dotales mobiles sint; si sint immobiles et aestimato datae idem est: si vero inaestimata dos tradita sit, vel aestimata quidem, sed solum taxationis gratia, maritus dominus quidem ejus est, non autem alienare, vel alio modo obligare etiam cum consensu mulieris potest: excipitur si de novo consentiat post biennium lapsum a tempore primi consensus; vel mulier absque dolo, aut metu juraverit, se non velle revocare rem dotalem alienatam.

Doti affinis est 1. *donatio propter nuptias*: 2. *morganatica*, seu donatio quam maritus facit uxori altera nuptiarum die in praemium, et remunerationem virginitatis delibatae: 3. *sponsalitia largitas*, quam sponsi mutuo faciunt causa, et tacita conditione matrimonii, ita, ut si sequatur plane confirmetur dotatio, et non amplius restitui debet: 4. *munera nuptialia*, quae a parentibus, propinquis, et amicis in signum benevolentiae novis conjugibus offeruntur: 5. *dotilitium*, seu ususfructus, quem maritus in compensationem dotis uxori post mortem in suis bonis constituit: 6. proxeneticum seu praemium nuptiale, quod proxenetis, qui sponsalia, vel nuptias conciliant, in remunerationem adhibiti laboris, vel industriae conceditur.

Dos , et donatio propter nuptias solum debetur seculis nuptiis , nisi de consuetudine secus obtineat , vel aliter constitutum sit per pacta dotalia.

Dos, et donatio propter nuptias non repelitur nisi soluto per mortem matrimonio ; excipitur 1. si maritus culpa sua ad inopiam vergat , et periculum incurrat uxori dos : 2. si bona mariti fisco inferantur : 3. pro liberis prioris matrimonii item pro parentibus, fratribus, aut sororibus egenis alendis , vel iis , si captivi sint , ridimendis.

In restitutione dotis venit quidquid maritus dolo, vel culpa lata, aut levi in re dotali deliquit , quae si sit fungibilis, etsi sine culpa perempta , restituere tenetur ; item si non fungibilis aestimata data vendendi causa ; secus si taxationis tantum aestimata sit.

Maritus in restitutione dotis beneficium competentiae habet , sicut ejus liberi haeredes, ob quod non tenentur in plus , quam reservata congrua sustentatione.

Uxor ante omnes alios creditores, quaestio est, an etiam ante hypothecarios, solutionem accipere debet , cum hypothecam privilegiam habeat in omnibus bonis mariti.

Si mulier seipsam dotavit , soluto per mortem matrimonio ad ipsam, vel haeredes ejus dos redit.

Si extraneus mulieri dotem dederit , nisi stipulatus sit sibi restitui ; ad uxorem dos redit soluto per mortem mariti matrimonio.

Si pater , aut alius ex ascendentibus dotem dederit mulieri , quae adhuc in potestate donantis sit , nisi aliud conventum fuerit , dos revertitur ad dotantem : si vero amplius sit in potestate dotantis , uxori dos est restituenda et hac mortua cedit liberis illius.

Uxori dos restitui, et donatio propter nuptias marito cedere debet casu, quo matrimonium decernitur nullum ob impedimentum dirimens , cum quo vero per ignorantiam, et errorem probabilem contraxerunt : si scienter aut cum ignorantia supina , vel crassa , dos , et donatio propter nuptias amittuntur , et applicantur fisco.

Ut dos , et donatio propter nuptias restituenda veniat , sufficit solutio sive quoad vinculum, sive quoad thorum et cohabitationem, si ea solutio facta sit absque alterutrius conjugum culpa , et delicto.

Dos, vel donatio propter nuptias restitui non debet ab innocente , quando divortium factum est propter unius conjugis adulterium,

sed id etiam quod acceptum est, ipse lucratur et una id, quod dedit recuperat.

Dos, et donatio propter nuptias ob adulterium non amittuntur, nec cedunt lucro conjugis innocentis 1. si conjux adulter innocenti fuerit reconciliatus expresse, vel tacite eidem cohabitando: 2. si uterque sit reus adulterii 3. si in adulterium uxoris maritus consensit, et multo magis si leno fuit eamque prostituit: 4. si conjux adulter ex eodem, vel alio matrimonio habeat liberos; tunc enim istis dos, vel donatio propter nuptias servatur quoad proprietatem, et innocens solum usumfructum, dum vivit in iis habet.

Uxor adultera bona paraphernalia non amittit.

Ob adulterium dos et donatio propter nuptias ipso jure non amittitur, sed ope exceptionis.

Dos, et donatio propter nuptias semel amissa recuperatur, si conjuges post sententiam divortii, et privationis reconcilientur.

Secundae nuptiae, modo prius matrimonium quoad vinculum rite sit dissolutum, sunt honestae, et sacramentum.

Ut ad secundas nuptias transire liceat de obitu mariti constare debet certitudine morali, et hoc 1. quancumque tempore conjux abfuerit: procedit 3. non tantum de secundis nuptiis contrahendis auctoritate, et judicio ecclesiae, sed etiam de contrahendis auctoritate propria.

Quando censi debet, moraliter certum esse, quod conjux absens e vivis excesserit, ut nuptias secundas contrahere superstiti liceat, judex ecclesiasticus ordinarius idoneis probationibus judicabit.

Testimonio unius etiam fide digni hominis, mors sufficienter non probatur, ea tamen moraliter certa efficitur, quando cum ejus depositione, concurrunt circumstantiae, vel conjecturae aliquae ex enarratis, vel aliae similes, et de his legitime constat.

Sola fama de morte conjugis non sufficit ad effectum contrahendi secundas nuptias, nisi simul concurrant alia adminicula, et praesumptiones, vel conjecturae vehementes de alterius morte.

Quando a parrocho petitur, ut secundis nuptiis assistat, si ipse certitudinem moralem habeat de morte conjugis, potest, nulla petita ordinarii licentia, et absque praescitu matrimonio novo assistere, eoque novos conjuges licite copulare; alias dubitans ordinarium consulere debet, ejusque responsum expectare.

Si dubium matrimonio fide bona contracto superveniat, si leve sit

matrimonii consummationi nihil obest ; si vero sit probabile et justum , sive utrique superveniat , tenentur inquirere de veritate , et interea abstinere a matrimonii consummatione , sive uni tantum , et ipse abstinere debet a petendo debito , quamvis reddere illud possit bona fide petenti.

Conjux qui secundas nuptias iniit bona fide , sed postea rescivit , suum vel alterius conjugem adhuc vivere , aut vixisse tempore contracti secundi conjugii , si id moraliter certo intelligat , illico abstinere debet ab omni carnali commercio cum consorte matrimonii posterioris.

Si conjux prioris matrimonii adhuc vivat secundum conjugium propter ligaminis impedimentum irritum est ; si vixerit tempore contracti secundi matrimonii , jam vero vivere desierit , cum illud invalide contractum sit , opus est , ut consensu per verba de praesenti ab utroque conjuge renovato ratificetur.

Nomine benedictionis nuptiarum veniunt caeremoniae , et preces , atque oblationes sacrae , in solemnitate nuptiarum adhiberi solitae.

Nuptias benedicere debet solus parochus , et nemini alio licet , nisi de licentia ordinarii , vel parochi.

Benedictio nuptialis primis nuptiis necessario est adhibenda non ad valorem conjugii , sed ex necessitate praecepti , et culpam venialem committit qui matrimonium contractum ante ecclesiae benedictionem consummat.

Ubi alteruter conjugum benedictionem accepit in primo conjugio , ejus iteratio spectato jure communi prohibetur.

Circa secundum nuptiarum benedictionem optime fecerit , qui rituali dioecesis suae se accomodaverit.

Quando priores nuptiae , in quibus uterque conjux benedictiones accepit reperiuntur irritae , in posterioribus non sunt repetendae.

Sacerdos , benedictionem secundis nuptiis impertiens in casu non permissio , incurrit , juxta nonnullos , suspensionem ab officio , et beneficio , ferendae sententiae : alii intelligunt de benedicente secundas nuptias , primis adhuc constantibus , vel existente dubio de morte prioris conjugis.

Poenae binubentibus jure imperiali aliquae statutae sunt in favorem liberorum primi matrimonii , ut 1.º uxor , dicendum idem de marito , amittit dominium omnium eorum , quae mortui mariti liberalitate , aut ultimae voluntatis dispositione accepit , eorumque solummodo usum fructum retinet , proprietate liberis , ex priore matrimonio procreatis , servata.

2.º Eadem mulier ex bonis suis secundo conjugii , sive inter vi-

vos, sive ultima voluntate relinquere plus non potest, quam uni ex liberis prioris matrimonii, et si hi non aequis portionibus instituti sint, quam illi cui minimum, modo legitimam illi reliquerit.

3.º Amittit liberorum tutelam, et curam mater, non vero pater.

4.º Pupilli, post secundas nuptias, a matre, licet alias eidem liberorum educatio quam maxime competat, separandi et apud aliam personam educandi sunt, nisi statuto, aut moribus loci aliud inductum sit; hac poena pater binubens non afficitur.

5.º Si ad secundas nuptias vidua transeat, et viro inferioris dignitatis nubat, privilegia honoris, et immunitatis prioris mariti amittit.

Poenae quae latae sunt in viduam nubentem intra annum luctus sunt:

1.º Tam mulier, quam vir eam ducens contrahunt infamiam.

2.º Plus tertia parte bonorum titulo dotis, vel per ultimam voluntatem in maritum transferre nequit; reliquiae liberis ex prioris matrimonio susceptis

3.º Incapax redditur cujuscumque haereditatis, legati, fideicommissi, et donationis mortis causa ab alio, quam viro assequendae, ut proinde quidquid ei fuerit relictum, id vel haeredibus scriptis, vel cohaeredibus ab intestato venientibus, sit applicandum.

4.º Amittit omnia, quae a prioris viro titulo haereditatis legati etc. relicta sibi sunt.

5.º Eadem ab intestato non succedit consanguineis suis, ultra tertium gradum.

Dictae poenae non sunt extendendae ad virum binubentem intra annum luctus.

Poenis, quae in favorem liberorum primi matrimonii sunt statutae, jure canonico, quod secundas nuptias approbavit, certum est non esse derogatum.

Poenas, in mulierem intra annum luctus nubentem, jure canonico sublatas esse defenditur, et hoc procedit etiam quoad forum saeculare.

Poenae, conjugum transeunti ad secundas nuptias statutae jure civili, in vidua fornicante locum habent, nec per jus canonicum sunt correctae.

Probabilius est, viduam intra luctus annum fornicatam, non esse obligatam mariti haeredibus restituere, quod ab ipso acceperat,

aut constante matrimonio acquisierat, quousque criminis accedat declaratio-

Probabilius item est, virum luxuriosum privari proprietate bonorum, titulo lucrativo acceptorum ab uxore defuncta.

Licite, et valide a conjuge relinquitur legatum conjugi, sub conditione, *si non amplius nubat*.

Dupliciter delictum notorium esse dicitur, *notorietate juris* cujus notorietas a jure vel in judicio oritur; et *notorietate facti*, quod perpetratum est in oculis hominum.

Delictum *notorium in genere* illud dicitur, quod vel in jure, vel ex facto suo ita certum habetur, ut nulla amplius discussione egeat, neque ulla tergiversatione celari possit: *occultum* vero in genere dicitur illud, quod non ita certum est.

Ut aliquod crimen dici possit notorium notorietate facti, tria communiter requiruntur, 1. *qualitas loci*, ut scilicet sit factum in loco publico: 2. *qualitas temporis*, nam si commissum de nocte, occultum dicendum, nisi praesens hominum multitudo fuerit: 3. adstantium multitudo.

Interest an crimen sit notorium, vel occultum, nam in hujus cognitione judex adstringitur ad observantiam ordinis judiciarii, quod secus est in cognitione notorii.

In notoriis opus non est accusatione vel denuntiatione.

In delictis notoriis non requiritur libellus, contestatio litis, juramentum calumniae, et alia solemnia pertinentia ad judicii ordinationem: non est opus citatione; non est opus, ut judex ferat sententiam condemnatoriam solemniter, et in scriptis, non est locus appellationi; non admittitur recusatio judicis tamquam suspecti.

Ut ratione criminis notorii judex procedere adversus reum possit, requiritur, ut factum ipsum, quod in delictum cadit, notorium esse debeat: 2. non tantum in se, sed etiam in ratione delicti: 3. debet constare de ipsa notorietate.

Si quis delinquit in conspectu ipsius judicis pro tribunali sedentis, ad punitionem illius, tamquam notorii delinquentis procedere judex, ordine juris non observato, potest: secus est etsi quis ministris in flagranti deprehensus, et apprehensus ad judicem ductus sit.

Accusatio est delatio rei criminis in judicium ad publicam vindictam solemniter facta.

Accusatio proponi debet in scriptis per libellum, vel viva voce ab accusatore prolatam notarius describere in actis debet.

De praxi loco accusationis simplex querela successit, quae nomen

querelantis, querelati, iudicis; et commissi criminis speciem, locum et tempus continere debet.

In libello, vel querela annus, et mensis commissi criminis exprimi debet: dies criminis necessario exprimenda non est; utique accusationis institutae dies.

Si qualitas diei est de substantia criminis procul dubio probari debet: idem dicendum de qualitate delicti, ut reus de ipso facto puniri possit.

Hodie in libello accusationis inscriptio in crimen facienda non est sed idoneis fidejussoribus, vel pignoribus accusator cavere debet.

In libello accusationis conclusio, seu petitio poenae determinatae non est necessario apponenda.

Omnibus permissum est accusare, qui non specialiter, et expresse reperiuntur jure prohibiti.

Publici criminis accusatio plerumque conceditur cuivis de populo: *de privato crimine* ii tantum, qui suam vel suorum injuriam prosequuntur.

Ii quibus accusare non est promissum sunt.

- 1.º *ob sexum* mulieres: 2. *ob aetatem* impuberes: 3. *ob conditionem* servi: 4. *ob delictum* infames, qui jure canonico repelluntur etiam infamia facti: 5. *ob sacramentum* miles, qui stipendia meret; ad veteranos non extenditur: 6. *ob imperium* magistratus: 7. *ob turpem quaestum*, qui duo judicia adversus duos reos subscriptum jam habent, vel pecunias accusationis gratia receperunt: 8. *ob suspicionem calumniae*, qui falsum testimonium subornati dixerunt: 9. *ob paupertatem*, qui minus quam 50 aureos in facultatibus suis habent, nisi constet, quod sint honestae vitae.

Nonnulli ab accusando prohibentur vel simpliciter, vel respectu certarum personarum.

- 1.º *Ob defectum animi* furiosus, mentecaptus, et prodigus.
- 2.º *Ob defectum corporis* surdi, et muti a nativitate: secus si ex accidenti tantum praesertim si scribere noverint:
3. *Ob vinculum censurae* ligatus excommunicatione majori, non minori:
- 4.º *Ob reverentiam* filius prohibetur accusare patrem, quod etiam intelligendum de filio naturali, spurio, adoptivo, emancipato, et de descendantibus quibuscumque respectu suorum ascendentium:
- 5.º *Ob conjunctionem sanguinis* accusator fratris non potest esse frater, nisi crimen sit leve, vel ad conservandam propriam

vitam : hic non veniunt fratres patruels , adoptivi , spirituales et multo minus privigni :

6.º *Ob familiaritatem* accusare prohibetur is , cujus familiaritati alter inhaesit.

7.º *Ob odium* inimicus capitalis.

8.º *Ob conditionem* clerici , et religiosi , qui prohibentur accusare laicos.

Plerique illorum hactenus recensitorum in certis casibus ad accusandum admitti possunt , et 1. quando suam, ac suorum injuriam prosequuntur: 2. in crimine laesae majestatis , et aliis atrocissimis : 3. quando agitur de ecclesiae , vel monasterii aut alia utilitate publica.

Absolute repelluntur infantes , amentes furiosi : 2. surdi et muti simul : 3. excommunicati excommunicatione majori .

Clerici praesertim familiares accusare possunt episcopum suum et religiosi abbatem, aut praelatum suum, quatenus utilitatem ecclesiae, vel monasterii spectet.

Abbati accusato a monachis debet monasterium tribuere expensas ad se defendendum usque ad finem litis ; item religioso abbatem accusanti nonnullis casibus exceptis.

Servis non permittitur regulariter potestas accusandi , sed possunt 1. in criminibus exceptis : 2. quando communi opinione servus pro libero habitus fuit : 3. quando accusavit et impetravit rescriptum : 4. quando vult accusare interfectorem domini sui.

Accusari possunt generaliter delinquentes omnes , nulla aetatis , vel sexus habita ratione , modo non careant usu rationis.

Prohibentur accusari 1. infantes , furiosi , amentes : 2. minores 25 annis si puberes aut pubertati proximi sint , accusari possunt sed assistentia curatoris a judice dati : 3. non possunt servi , qui secum ferunt civitatis amissionem : 4. regulariter nequeunt mortui ante condemnationem : 5. accusari nemo potest , si lapsus sit tempus , quo actionibus criminalibus praescribitur : 6. accusari non possunt supremi principes : 7. legati imperatoris , iterum magistratus populi ; durante eorum officio , nisi circa hoc delinquant.

Accusatio contra absentem proponi potest, ut accusatus citeatur a judice ad comparendum.

Super eodem crimine plures simul ad accusandum admittuntur tum solum , quando omnium specialiter interest accusationem moveri, aliter judex unum ex illis eliget, qui reliquos praecelluerit.

Accusari aliquis potest de crimine de quo ille nulla laborat infamia. Reus criminis accusari de eo potest nulla praevia admonitione se-

creta, si jam de eo diffamatus sit, aut praevideatur damnum inde imminens tertio, vel reipublicae non tollendum.

Postquam reus de aliquo crimine semel est absolutus, eum neque ab eodem, neque ab aliis de eodem crimine regulariter accusari potest, sed in multis casibus permittitur.

Judex ex officio repellere potest accusatorem inhabile, seu non idoneum, etiamsi pars contra illum non excipiat: hodie parum interest, qui accusare possit, vel non.

Ad accusandum obligari nequit, qui id crimen probare non potest; si potest, et reipublicae per crimen laesae sola delinquentis denuntiatione consuli non valeat ad accusandum obligatur, secus si valeat.

Ab accusatione jam inchoata desistere non licet casu, quo accusandi obligatio datur.

Effectus accusationis *ex parte judicis* est, quod ea posita, possit accusatum citare, ut personaliter compareat.

Capturam decernere in malefactores solus ille judex potest, qui delicti cognitionem habet.

In levioribus delictis, quae tantum pecuniariam, aut levem corporalem poenam merentur, praestita cautione, captivus carceris relaxationem impetrare potest.

Ex parte accusatoris effectus accusationis sunt tres 1. quod subscriptione in crimen facta conjiciatur in similem custodiam, ibidemque detineatur donec finiatur judicium, ut si forte in probatione deficiat poenae subjici possit: 2. quod accusator crimen, cujus accusationem adornat, teneatur probare: 3. post litis contestationem, inscriptione facta, accusationem prosecui tenetur.

Ex parte eccusati effectus, *dum pendet accusatio*, est, ut interim ad novas dignitates sive ecclesiasticas, sive saeculares promoveri nequeant, nisi appareat, accusatorem per calumniam accusasse.

Finita accusatione, et crimine legitime probato, sequitur condemnatio rei ad poenam ordinariam.

Actio criminalis extinguitur quatuor modis, 1. praescriptione: 2. transactione: 3. morte accusatoris ante latam sententiam: 4. morte rei delinquentis.

Denuntiatio describi solet, quod sit delatio, sive manifestatio criminis superiori facta sine solemnitate: ejus species referuntur tres evangelica, canonica, et judicialis.

Denuntiatio evangelica est alicujus criminis rei ad superiorem delatio non, ut poena plectatur, sed ut ad poenitentiam perducatur.

Superiori denuntiari non valet delictum religiosi jam emendati.

Superior vel iudex, facta sibi denuntiatione evangelica, si delictum adhuc sit occultum, et nemini damnosum, debet se accomodare justae, et rationabili intentioni, seu petitioni denuntiantis: si vero sit notorium, vel occultum sed in damnum communitatis, vel tertii cedens, potest praecipere delatori, ut relicta denuntiatione fraterna, ad judicalem transeat.

Effectus denuntiationis evangelicae est delinquentis correctio, et aliquando rei debitae restitutio.

Denuntiatio judicialis est delicti apud competentem iudicem facta manifestatio.

Denuntiari possunt crimina omnia, etiam mere praeterita et emendata, nec amplius committenda, tam privata quam publica, tam aperta, quam publica, et de quibus nulla adhuc extitit delinquentis infamia.

Denuntiatio socii criminis admittitur solum, quando quinque haec observantur: 1. ut denuntiatio facta sit ad generalem iudicis interrogationem in ipsa tortura: 2. ut iudex denuntiantem interroget de omnibus circumstantiis: 3. ut iudex diligenter exploret, num denuntians cum nominato graves inimicitias foveat, quo casu nihil fidei dabit: 4. ut nominatus sit talis persona, in quam delicti suspicio possit cadere: 5. ut denuntians in illa nominatione constanter perseveret, eamque non revocet, vel in illo vacillet.

Denuntiationi judiciali in foro canonico in multis casibus locum habet.

Denuntiatio canonica est delatio criminis ad superiorem ecclesiasticum sine solemnitate accusationis.

Est generalis, et specialis: *generalis* agitur apud superiorem, ut impediatur delictum aliquod, vel damnum, ejusque continuatio; *specialis*, ut qui male praeest, vel administrat corrigatur, et si incorrigibilis sit, a praelatura, officio, et beneficio removeatur.

Ad denuntiationem generalem admittuntur omnes.

Specialis denuntiatio iis dumtaxat competit, quorum interest habere bonum praelatum, administratorem subditum.

In generali denuntiatione non est opus, ut praecedat monitio.

Denuntiatio civilis est delatio criminis ad superiorem tamquam iudicem, vel ad interesse proprium, vel ad vindictam publicam.

Inquisitio est criminis, vel criminosi per iudicem legitime facta indagatio: est generalis, specialis, et mixta.

Inquisitio specialis fieri solet tribus modis; 1. ex mero officio iudi-

cis : 2. ad querelam alicujus, qui tamen non vult stare in judicio : 3. ad denuntiationem alicujus publici officialis.

Judicium inquisitionis differt ab aliis judiciis ; nam in inquisitione fama habetur loco accusatoris ; testes recipiuntur etiam lite non contestata, etiam minus idonei ; fit inquisito de criminibus manifestis per famam ; in judicio inquisitionis proceditur quandoque ad remotionem inquisiti in eo ; si crimen sit grave , praelatus convictus removetur ab administratione : etc.

Inquisitionem facere potest judex loci , in quo delictum commissum est , aut delinquens reperitur , si judex ille jurisdictionem criminalem in simili delicto habet.

Inquiri potest de omni crimine, modo sit magnum.

Inquirere judex tantum potest in eum , qui eidem ratione causae , domicilii , vel loci delicti subjectus est, nec specialiter ab accusatione privilegiatus.

Ab inquisitione eximuntur *ob defectum animi , aut corporis* impuberes, furiosi , muti et surdi simul , senes , et decrepiti , valetudinarii, mulieres praegnautes.

Ob conditionem, et statum eximuntur magistratus majores , milites , nobiles , doctores.

Ob crimina laesae majestatis, haeresis , simoniae , proditoris , et enormia nemo eximitur.

Inquisitionem non debet praecedere infamia certae personae.

Publica infamia praecedere debet inquisitionem specialem qua inquiritur in certam personam , an criminis perpetrati rea sit.

Ad inquisitionem specialem diffamatio requiritur talis, ut 1. originem habeat ab honestis , et fide dignis personis : 2. ut ad aures superioris pervenerit , et quidem saepius.

Pluribus casibus speciali inquisitioni locus est adversus delinquentem criminis infamia non laborantem.

1.º Si adversus delinquentem adsint indicia criminis valde propinqua.

2.º Quando crimen , de quo inquiritur cum crimine de quo convictus , vel diffamatus quis est , connexum est , vel plerumque esse conjunctum solet.

3.º Quando judex procedit ad denuntiationem officialis publici, vel inquisitionem generalem venit in alicujus rei notitiam.

4.º Quando judici denuntiatur etiam a privato , sed probo et fide digno viro.

5.º Si papa , vel princeps alicui proprio motu , committat inquisitionem super crimine alicujus , dummodo princeps asserat sibi de delicto ex ejus fama , et certa scientia constare.

- 6.º Si iudex ad inquisitionem specialem de crimine processit praesente inquisito, et non contradicente, nec reclamante.
  - 7.º In criminibus laesae majestatis haeresis, apostasiae, et aliis enormibus, atque in reip. grave damnum tendentibus delictis.
  - 8.º Quando inquisitio non tendit ad publicam punitionem, sed ad solam correctionem delinquentis, aut damni evitacionem.
  - 9.º Quando delictum tendit directe in praejudicium tertii privati, et multo magis reip:
  - 10.º Quando inquisitio specialis instituitur adversus religiosum.
- Praeter infamiam, aut huic aequivalentia indicia requiruntur ad inquisitionem specialem 1. ut fiat a iudice competente:
- 2.º Ut costet prius de corpore delicti, seu quod commissum delictum sit.
  - 3.º Ut inquisitio contineat delicti circumstantias praesertim loci, ac temporis, scilicet anni, et mensis.
  - 4.º Ut is contra quem iudex de delicto aliquo vult inquirere, de eo non sit absolutus, neque ab eo actione criminali praescriptum.
  - 5.º Ut idem sit praesens, aut saltem citatus, et per contumaciam absens.
  - 6.º Ut eidem inquisito ostendantur capitula, seu puncta inquisitionis, et nomina testium, ut sic exceptiones suas formare contra dicta, et personas testium.
- Judici, per viam inquisitionis specialis, procedenti, de corpore delicti *facti permanentis* constare debet liquide, et certo, puta per ocularem inspectionem cadaveris occisi, effractae cistae, aedium exustarum, falsae monetae etc: *facti transeuntis* sufficit constare per conjecturas, praesumptiones.
- In examine, et interrogatoriis inquisitorialibus, si iudex *generalem* inquisitionem instituat, cavere omnino debet, ne testem de hac vel illa persona certa interroget: si *specialem* prius proponere debet interrogatoria communia personalia, dein realia, paulatim ea quae facto magis magisque propria ac propinqua, tandem specialia, imo specialissima.
- Ad formam inquisitionis severae ut procedi possit, praecedere debent indicia criminis urgentia, certa, et concludentia, ita ut nihil deesse videatur, quam rei confessio etc.
- Pendente inquisitione inquisitus jure communi accusari potest, sed hodierna consuetudine inquisitio per accusationem non tollitur quia ea in remedium ordinarium transit.
- Effectus *inquisitionis generalis* est, quod praeparet viam ad inquisitionem specialem.

Effectus *inquisitionis specialis susceptae* est obligatio in personis inquisitis ad manifestandam veritatem : *absolutae* trahit post se sententiam iudicis condemnatoriam ; aut absolutoriam.

Crimen directum , et probatum per viam inquisitionis poena ordinaria puniri potest de consuetudine et praxi tribunalium nec non de jure civili , et canonico , de quo nonnulli negant.

Via exceptionis crimen in iudicium deduci potest civiliter , et criminaliter.

Civiliter quando crimen objicitur per modum exceptionis ad effectum , ut accusatori intentio diluatur : *criminaliter* ut diluatur actoris intentio non solum , sed etiam , ut infligatur ei poena commensurata delicto.

Casu quo actori , vel testi civiliter opponitur crimen de eo convictus condemnari nequit ad poenam ordinariam , vel extraordinariam , sed solum a proposita accusatione , vel testificatione per sententiam interlocutoriam removetur.

Effectus exceptionis , qua accusatori vel testi crimen opponitur criminaliter , est idem fere , qui accusationis.

Exceptio criminis oppositi electo , vel aliter proviso in dignitate , vel beneficio , antequam consecratur , ordinetur , vel mittatur in possessionem eundem effectum habet quem exceptio criminis criminaliter opposita accusatori , vel testi.

Quando dubitatur an civiliter , vel criminaliter ab excipiente objectum crimen , et in iudicium deductum sit , praesumitur objectum civiliter.

Calumniari in criminalibus dicitur ille , qui falsum crimen scienter , ac dolo malo intendit : in multis differt calumnia vera a praesumpta.

In casu quo accusator in probatione criminis celati succubuit iudex non potest statim de calumnia condemnare accusatorem , sed prius admittere , et discutere probationes , et praesumptiones debet , quibus accusator dolum , et calumniandi animum a se conatur amoliri.

Poenae in jure statutae calumniatoribus sunt.

- 1.º Condemnandus est ad expensas refundendas , et resarciendum omne damnum , quod ex improba accusatione passus est accusatus.
- 2.º Irroganda accusatori poena talionis , sive similis illi , quam probato crimine accusatus subiret.
- 3.º De calumnia condemnatus redditur infamis infamia juris.
- 4.º Clericus , qui alium clericum calumniose accusasse convictus est , beneficio et officio ecclesiastico privatus , et verberibus ca-

stigatus, deportari, sive in exilium mitti a Gregorio papa iussus est.

Pœna talionis amplius non est in usu.

Verior sententia est, calumniatorem nunquam ultimo supplicio addicendum, nisi ad ipsius calumniam accusatus re ipsa condemnatus, et pœna mortis adfectus sit.

Prevaricatores appellantur illi qui causam adversariis suis donant et ex parte actoris, in partem rei concedunt.

Hujus criminis condemnatus incurrit 1. infamiam juris 2. fit irregularis.

Tergiversari dicitur ille qui a publici criminis accusatione semel instituta desistit.

Pœna tergiversationis hodie sublata est cum iudex, novo processu instituto ex officio procedat.

Simonia definitur *studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum.*

Ad constitutionem simoniae tria requiruntur 1. pactum emptionis venditionis, aut similis alterius commutationis 2. pretium, quod consistit in re temporali 3. merx, quae in illa est res spiritualis aut spirituali adnexa.

Simonia species est sacrilegii.

Simonia duplex est, una juris naturalis, et divini, altera juris positivi ecclesiastici.

Simonia juris naturalis, et divini committitur, quando pro re temporali datur res de se vere spiritualis, aut huic annexa, uti est gratia sanctificans, etc.

Simonia juris positivi ecclesiastici est quando una res spiritualis, aut spirituali adnexa datur pro alia spirituali aut huic adnexa.

Simonia subdividitur in internam, et externam: *interna* est quae consistit in sola mente, sive proposito eam committendi; *externa*; quae in actum externum exit, et subdividitur in mentalem, et conventionalem.

Committitur simonia mentalis tunc, quando quis rem spiritualem alicui confert, tamquam compensationem ex justitia debitam pro re temporali ab ipso accepta, vel animo obligandi alterum ad reddendam rem temporalem; aut vice versa.

Simonia mentalis plerumque contingit ex parte dantium tantum.

Ut commissae censeatur simonia conventionalis requiritur, ut promissio sit a promissario acceptata.

Simonia conventionalis triplex est *pura*, cum traditio ex neutra parte secula est; *mixta* cum facta est traditio ex alterutra parte,

aut mercis, aut pretii simoniaci; et *realis* quando consummata simonia est traditione tam pretii quam mercis.

Ad simoniam realem non requiritur, ut totum pretium quod pro re spirituali promissum est tradatur, sed sufficit si ex parte datum sit.

Ad simoniam realem sufficit, si res temporalis pro spirituali, aut contra, tradatur post aliquod tempus.

Simonia confidentialis est, qua quis beneficium ecclesiasticum alicui quocumque modo, v. gr. eligendo, praesentando, conferendo, vel in ejus favorem resignando procurat cum expresso vel tacito pacto, ut is, cui id procurat, post aliquod tempus idem beneficium ipsi procuranti, vel alteri resignet; aut pensionem, vel fructus ex eo praestet.

Species simoniae confidentialis praecipue constituunt collationes et resignationes, quae fiunt cum reservatione accessus, ingressus, et regressus.

Nomine *emptionis venditionis*, seu *pactionis simoniacae* venit quicumque contractus onerosus et reciprocus, et omnis conventio tam tacita quam expressa, vi cujus spirituale pro temporali, tamquam pretio datur, vel promittitur.

Pacto oneroso, quod ex parte unius fictum est, committitur simonia, saltem mentalis ab eo, qui vere habet animum praestandi temporale, vel spirituale, quod promisit.

A fide paciscente in foro conscientiae interno nullam simoniam incurri defenditur.

Simonia non est dare quodcumque donum, vel obsequium temporale absque ulla recipientis obligatione ex sola spe gratitudinis, etsi gratum a recipiente animum postulat, modo vero absit omne pactum, consequendi gratia aliquid spirituale.

Simonia non est dare beneficium ecclesiasticum benefactori temporali ex gratitudine, et ad satisfaciendum obligationi antidotali inde ortae, modo gratis omnino fiat.

Quando is, qui spirituale accepit obligationem suam antidoralem explicaturus, promittit se eam observaturum, non terminando gratitudinis genus, quo obligationem suam implere velit, simoniam non committit; secus, quando determinate se obligat ad temporale pro spirituali, aut vicissim.

Si donatio fiat mere gratuite, sine actu et animo alterum sibi obligandi, sic donando ex rei natura simonia non committitur; et hoc procedit sive donum temporale detur post spirituale donum,

sive etiam ante, aut simul cum ipso sit datum : in foro lamen externo quando spiritualem dationem praecedunt munera temporalia , plerumque praesumitur mala , et simoniaca intentio.

Hodie post decretum Innocentii XI. certa simonia est dare temporale pro spirituali non ut pretium, sed solum ut motivum.

Si res, vel actus spiritualis detur, aut exercetur ob *finem temporalem extrinsecum* committitur simonia.

Similiter committitur simonia, quando res, vel actus spiritualis praestatur *principaliter* propter finem temporalem intrinsecum.

Liber a tabe simoniaca est, qui rem, vel actum spiritualem praestat *minus principaliter*, propter finem temporalem intrinsecum.

Simonia haud est dare, promittere, legare etc. aliquid temporale sub modo, vel conditione rei, aut operis spiritualis.

Simoniaca non est pactio, qua clericus convenit de stipendio sive congrua personae suae sustentatione, antequam in se suscipiat obligationem ministrandi spiritualia.

Etiam sacerdos dives exigere potest id quod fideles ex statuto vel consuetudine ratione ministeriorum sacrorum tenentur solvere, saltem si ex vi officii sui ad haec non sint obligati.

Clerici exigere possunt sustentationis stipendium in compensationem laboris extrinseci, haud omnino intrinseci : sed ut rite fiat huiusmodi exactio pro labore extrinseco, necesse est ut labor ille non sit aliunde debitus.

Simoniae reos se faciunt, qui excedunt stipendium taxatum statuto, vel consuetudine.

Qui temporale dat, vel promittit alicui apud collatorem, vel patronum beneficii gratioso pro intercessionem, commendationem, precibus apud hunc interponendis, a labe simoniae, saltem juris ecclesiastici, excusari non potest.

Simoniacus non est ille, qui aliquid temporale dat vel promittit ministro, aut famulo episcopi collatoris, vel patroni etc. beneficii, non ut pro dante intercedat, aut ipsum commendet, sed tantum audientiam procuret, vel aditum faciat ad ipsum.

In simonia necessario debet intervenire pretium, quod potest esse quaecumque res temporalis pretio aestimabilis, et afferens utilitatem temporalem.

Pretium simoniacum quod in jure canonico dicitur munus, triplex esse potest, *munus a manu*, *munus ab obsequio*, *munus a lingua*.

Munus a manu dicitur quaecumque res pretio aestimabilis:

Munus ab obsequio sunt quaecumque obsequia, et servitia e. g. fa-

mulatus, administratio rerum, negotiorum gestio facta ex pacto, vel sub obligatione rei spiritualis conferendae.

Munus a lingua vocantur laudes, commendationes, preces v: g: si quis alicui apud principem gratiose conferat beneficium cum pacto, ut hic apud principem interponat pro conferente suas preces, commendationem, intercessionem.

Simonia non est si detur beneficium aliquod alicui, intuitu solius consanguinitatis, vel amicitiae.

Non est simonia simpliciter orare, rogare, commendationem afferre ad collatorem, vel patronum, ut sibi, vel certo alicui conferat beneficium, vel aliud quid spirituale.

Non est simonia dare beneficium, vel aliam rem spiritualem propter preces armatas, sive gravem metum injuste incussum, si nullum interveniat pactum.

Non est simonia si collator e: g: episcopus beneficium debitori conferat timore amittendi debitum, sive ut debitum ab ipso consequi possit, modo pactum nullum intercedat, per quod imponatur nova obligatio in futurum debitori.

Res vere spiritualis, extra materiam beneficiale, et cum beneficiis connexam, per se rationem pretii simoniaci non habet respectu alterius vere spiritualis.

Pretii simoniaci rationem non habet cessio beneficii prius obtenti facienda ab eo, cui aliud beneficium confertur, sed hoc, quando beneficium obtentum, et obtinendum incompatibilia sint; secus si compatibilia sint.

Pactio simoniaca non est illa, qua a clerico resignante ecclesiam, vel praelaturam transfertur in resignatarium obligatio solvendi debita, nomine ecclesiae, vel praelaturae contracta.

Is, qui pro beneficio litigioso multas expensas fecit, si deinde illud, postquam possessionem pacificam illius adeptus est, resignet cum onere, ut resignatarius sibi solvat expensas, quas pro lite fecit, simoniam committit.

Obligatio solvendi dictas expensas, et subeundi alia onera ex natura sua, aut beneficio fundamine non adnexa a resignante in resignatarium transferri potest autoritate apostolica.

Rationem pretii simoniaci non habet, quod datur ad redimendam vexam, qua quis impeditur a beneficio juste obtento, et in quo jus plenum est acquisitum; si vero aliquid datur ad redimendam vexam quae opponitur ante jus plene quaesitum, et ab eo, qui ad beneficii consecutionem prodesse potest, ut sunt electores, collatores etc. redemptio talis vere simoniaca est;

si ab eo qui tantum potest obesse hujusmodi, redemptio non erit simoniaca.

Ut redemptio vexae in beneficio accepto sit licita, requiritur, 1. jus, quod pecuniis contra injustam vexationem tuetur, debet esse certum, saltem secundum commune judicium peritorum.

2.º Vexatio, quam quis vult redimere, debet esse injusta.

3.º Res, quae datur pro illicita vexatione, debet esse temporalis; alias si spiritualis committeretur simonia.

4.º Non debet superesse alia via tollendi vexationem.

Si quis post confirmationem, vel collationem factam, adeoque post acquisitum plenum jus in beneficio quoad proprietatem, injuste impediatur ab acquirenda possessione, potest pecunia redimere vexationem, etiam ab eo, qui potest prodesse sive in possessionem mittere.

An munus aliquod temporale habeat rationem pretii simoniaci dati pro re spirituali vel non, circumstantiae sunt considerandae.

1.º an pactum intercesserit, quo major est praesumptio simoniae.

2.º an tali pacto intervenerit aliqua causa, ob quam datio temporalium cohonestari, et accusari a simonia possit, quo praesumi simonia non debet.

3.º Qualitas personae dantis et accipientis.

4.º Quantitas rei temporalis datae, nam si modici pretii sit, pro nihilo reputatur.

5.º Circumstantia temporis sive occasio dationis; nam si fiat urgente necessitate censetur potius dari liberaliter.

6.º Considerari debet an munus temporale detur ante receptionem spiritualium, vel post illam immediate, quibus praesumitur datum ex necessitate, non ex liberalitate: secus si datio fiat ex intervallo.

Nomine *rei spiritualis* intelligitur quidquid aliquo modo est supernaturale, et ad spiritualem animae salutem, vel ex institutione divina, vel ex destinatione ecclesiae est ordinatum.

Spiritualia, quae mercem simoniae possunt constituere quatuor generis sunt; 1. aliqua sunt spiritualia in se, et per essentiam: 2. alia sunt spiritualia causaliter: 3. alia spiritualia dicuntur, quod sint effectus sive actus a gratia, dono, et officio, a potestate spirituali: 4. alia dicuntur spiritualia per connexionem, seu spirituali annexam.

Sacramentalia tam transeuntia, quam permanentia materiam simoniae constituunt.

Res consecratione, vel benedictione ecclesiae affecta vendi sal-

tem possunt secundum materiam, et ejus aestimationem: sed duo notanda, 1. ut si ad usus profanos, vel laicis vendantur, et tradantur, antea sunt confringendae. 2.º ut propter consecrationem, vel benedictionem rerum istarum pretium non augeatur; hoc enim simoniacum foret.

Simonia, accipiendo temporale pro officiis ecclesiasticis committitur si pro iis pretium aliquid exigatur; secus est si stipendium accipiat ad sustentationem necessarium.

Materiam simoniae constituunt prophetia, patratio miraculi et similes actus, si pro his temporale quid detur, vel petatur.

2.º actus ordinum: 3. actus jurisdictionis spiritualis fori interni et externi: 4. admissio ad novitium, et professionem religiosam: 5. electio, confirmatio, nominatio, praesentatio, institutio, investitura, pallii concessio, et similes actus, quibus beneficia, dignitates, et praelaturae ecclesiasticae obtinentur: 6. alii actus jurisdictionis ecclesiasticae, sive voluntariae, sive contentiosae.

Materiam simoniae constituunt actus ordinis sacerdotalis, et pontificalis; item functiones propriae diaconi, et subdiaconi; item dicendum de actibus quatuor ordinum inferiorum.

Ordinans, vel ejus ministri accipere aliquid possunt pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus ordinum susceptorum absque vitio simoniae, si nullum pactum, vel exactio praecesserit: de notariis spectandum nunc *Conc. Trid.*

Poenae dantium, et accipientium munera ab ordinatis est excommunicatio, suspensio ab officio, et executione ordinum quoad ordinatos.

veludo aliquid accipiendi, imo et exigendi in curae pastoralis Consadministratione, si exactio fiat moderate juxta taxam, ab episcopo approbatam, sine violentia, et post spiritualium administrationem, tolerari potest.

tituli, ut in administratione sacramentorum, et aliorum divinorum recipi aliquid temporale possit sunt *pro labore; pro obligatione*, quam ministri sacramentorum in se suscipiunt; pro sustentatione.

citium jurisdictionis spiritualis materiam simoniae constituit quando

Exerdo temporale datur pro pretio illius, vel exigitur.

esse casus maxime, in quibus licite aliquid accipi, et aliquan-

Tresdo etiam peti potest ab ingressuris, vel ingressis in religionem: et 1. quidem quando ab istis aliquid sponte offertur monasterio.

2.º Si monasterium sit inops ; et non sufficienter dotatum potest ab ingressis aliquid exigi titulo sustentationis.

3.º Potest indiscriminatim in monasteriis monialium , etiam iis quae redditibus abundant ab ingressuris , vel ingressis aliqua certa pecuniae summa exigi titulo dotis : sed tres limitationes hic adduntur 1. est ut pactum hoc casu non fiat de aliquo dando pro ipso ingressu : 2. ut non admittatur inhabilis ex sola spe recipiendi ab ea aliquid temporale : 3. ut dos non ab omnibus exigatur sine discrimine.

4.º Possunt regulares tam viri , quam foeminae quorumvis monasteriorum , etiam divitum , cum parentibus pacisci , et exigere certam quantitatem pecuniae , vel aliud ea conditione , ut persona ad religionem suscepta eamque professa , ea portione contenta , renuntiet juri haereditatis , vel alterius cujuscumque justae praetensionis.

Verior sententia videtur , qua , in monasteriis opulentis et sufficienter dotatis , negatur aliquid accipi , et exigi posse ab ingressuris , vel ingressis ex nudo sustentationis titulo.

Quando pro collatione beneficii ecclesiastici , accipitur aliquid temporale , quia sponte oblatum , ad summum committitur simonia juris ecclesiastici ; si vero praecedente pacto , vel exactione committitur simonia juris naturalis , et divini.

Omissione actuum spiritualium si sint jurisdictionis , et fiat illa accepto pretio , simonia committi potest : secus si actus qui omituntur sint independentes a potestate jurisdictionis spiritualis.

Jus-patronatus vendi nequit sine simonia , quae probabilius est juris naturalis , et divini.

Terra et locus , postquam jam semel autoritate ecclesiastica ad sepulturam fidelium est deputatus , et benedictus , sine simonia vendi nequit.

Si quis habeat sepulchrum proprium , suis , aut majorum suorum sumptibus pro se , vel suis exstructum non committitur simonia , si vendatur alteri praeciso juxta valorem fundi , et expensarum in ejus constructione factarum.

Quando locus aliquis sacer communis est pro sepulturis fidelium , vendi sepultura in illo loco non potest sine simonia.

Pro occasione sepulturae aliquid exigi , pro conservatione fabricae , vel coemeterii , pro sustentatione cantorum , et aliorum sepulturae ministrorum etc. potest.

Certum est committi simoniam juris divini , si vendatur vel ematur beneficium , quatenus est jus administrandi spiritualia.

Certum est absque simonia vendi, aut ãmi non posse ipsum benefici-
cium, quatenus est jus percipiendi fructus:

Venditione beneficii, etiam ut est jus percipiendi redditus tempora-
les, committitur simonia jure naturali prohibita.

Capellania erecta auctoritate episcopi pretio temporali vendi nequit.
Sine simonia *commendae spirituales* vendi nequeunt.

Coadjutoriae materiam simoniae constituunt, tametsi cum futura suc-
cessionem conferantur.

Praestimonia si talia sint, ut laicis, aequè ac clericis, et his sine
spiritualis obsequii obligatione concedi possunt, non sunt ma-
teria simoniae; secus si spirituale obsequium adnexum habent.

Hospitalia erecta auctoritate episcopi, si conjunctam habeant admi-
nistrationem spiritualem, simonia committitur, si pecunia ob-
tineantur; si admin: spirit: non habent, committitur tantum si-
monia ecclesiastica: si vero erecta non sint auctoritate episcopi,
pretio aestimabilia sunt.

Pensiones mere temporales absque simonia vendi, et obtineri
possunt.

Pensiones mere spirituales sunt proprie materia simoniae.

Pensiones mixtae, quae scilicet clericis dantur, ut clerici, sunt jure
communi spectato licite, et absque simonia vendi possunt;
non tamen secundum stylum curiae Romanae, quae hujus-
modi venditiones tamquam simoniacas damnat post decretum
s. Pii V.

Redimi possunt pensiones mere temporales, nullam habentes ad-
nexam obligationem spiritualem.

Redimi possunt pensiones etiam spirituales, quando pensioni solven-
dae adstrictus praesenti pecunia pensionem ita redimit, ut ipse
quidem ab ea annuatim praestanda deinceps solvatur, pen-
sionarius tamen perseveret obligatus esse ad munus spirituale,
ut prius.

Poenae, quae de jure canonico sunt constitutae in simoniacos, non
tangunt reos simoniae mere internae, aut etiam mentalis.

Nulla juris, et facti poena incurritur per simoniam mere conventio-
nalem (excepta confidentiali) seu talem, quae nec pretii nec
mercis traditione perfecta est.

Non incurritur juris poena per simoniam etiam mixtam, quae solius
pretii traditione perfecta sit.

An incurrantur poenae casu, quo solum spirituale traditum est, pre-
tium vero promissum, contròv. est inter DD. sed in praxi pro-
babilior sententia eorum est, qui tenent poenas juris incurrere

solum per simoniam realem, seu illam, quae tam pretii, quam mercis simoniacae traditione perfecta est.

Per simoniam commissam circa ingressum in religionem, vel alicujus in monachum, vel monialem receptionem, dantes, et recipientes pro ea ex pacto pecuniam, si personae sint singulares, incurrunt excommunicationem; capitulum vero, in receptionem ita factam consentiens, suspensionem a capitulari officio:

2.º Ita scienter aliquem recipientes, et recepti, postquam de simonia convicti, et condemnati fuerint, jubentur expelli a monasterio, et in arctius detrudi, nisi cum ipsis episcopus ut remanere possint dispenset.

3.º Incurrunt infamiam juris: tres casus excipiuntur in quibus poenae istae locum non habent, et 1. quando ingressus per professionem consummatus non est: 2. quando aliquid sponte offertur, aut etiam exigitur ad sustentationem professi ex antiqua consuetudine: 3. ubi poena excommunicationis non est usu recepta.

Qui simoniace aliquem ordinat, vel ad ordines praesentat, 1. incurrit excommunicationem ipso facto summo pontifici reservatam: 2. suspensionem ipso facto a collatione quorumcumque ordinum: 3. interdicatur ingressus ecclesiae.

Simoniace ordinatus incurrat 1. excommun: majorem S. P. reservatam: 2. suspenditur ab executione suorum ordinum.

Obtinentes, et conferentes beneficia ecclesiastica per simoniam, et ii etiam, a quibus, et quorum mediatione, vel cooperatione ita obtinentur, ipso jure, et facto incurrunt excomm:

2.º Electio, confirmatio, institutio, et quaevis alia provisio ad beneficium, officium, dignitatem etc. ecclesiasticam, est ipso jure nulla, ita ut per eam provisos nullum jus consequatur.

3.º Sic promotus restituere tenetur fructus, ex beneficio ita obtento comparatos, quando simonia commissa sit ab ipso beneficiario, vel ab alio ipso sciente, et non contradicente.

4.º Simoniace recipiens beneficium, ad idem obtinendum pro ea vice inhabilis redditur: sic recipiens beneficium privari potest etiam aliis prius obtentis a iudice per sententiam condemnatoriam, non tamen ipso jure et facto, ut nonnullis placet.

Per simoniam confidentialem 1. incurritur excommunicatio reservata papae: 2. interdictum ab ingressu ecclesiae: 3. nullitas resignationis, et collationis per eam factae: 4. privatio omnium beneficiorum, et pensionum prius obtentorum: 5. inhabilitas

ad idem, et alia beneficia obtinenda: 6. denique beneficium ita simoniace resignatum reservatur sedi apostolicae: numeratae poenae incurruntur ipso facto, sed oportet ut simonia sit impleta opere, dato et accepto beneficio in confidentiam, etsi ab utraque parte tantum impleta.

Communiis, et longe probabilius DD. affirmant recensitas poenas gravare etiam illos, qui propria auctoritate permutant beneficia, ac universim, quando non committitur simonia contra jus naturale, sed tantum contra ecclesiasticum.

Per simoniam commissam in aliis materiis, extra beneficia, ordines ecclesiasticos, et ingressum in religionem nulla poena ipso facto incurritur.

Si simonia committatur in materia beneficii, datum et acceptum ante omnem sententiam judicis in foro conscientiae restituendum est.

Si alia materia extra beneficiale, distinguendum inter mercem, et pretium simoniacum; merx simoniaca obligationi restitutionis non est obnoxia; quoad pretium simoniacum si receptum sit *simoniace* solum, non datur obligatio illud restituendi ante sententiam judicis eondemnatoriam, nisi pretium excedat aestimationem commodi temporalis, quod cum re spirituali in alterum translatus est; contra obligabitur ad restituendum pretium ante omnem sententiam, quando acceptio repugnat justitiae commutativae.

Restitutio pretii simoniaci, seclusa speciali lege ecclesiastica, et ante sententiam judicis, illud ecclesiae vel pauperibus addicentis, facienda est ei, a quo acceptum est.

Pretium datum in collatione beneficii simoniaca ex jure ecclesiastico restituendum est ecclesiae in qua beneficium situm est vel restitui potest pauperibus, si superior ita velit.

Probabilius simonia mentalis non obligat ad restitutionem pretii sine injustitia accepti; secus si injuste.

Dispensatio quoad culpam, quae committitur in simonia prohibita jure ecclesiastico modo non invenitur specialiter reprobata a jure, admittitur et efficax est: quoad culpam, quae committitur in simonia prohibita jure naturali, nec consuetudo, nec dispensatio, etiam apostolica vim aliquam habet.

Accusare de crimine simoniae potest quilibet catholicus, etiam servus, et criminosus: idem dicitur de testibus: paganus et haereticus, vel ut accusatores, vel ut testes non admittuntur.

Accusari de eo possunt tam dans, quam accipiens pecuniam vel aliam rem temporalem pro spirituali.

Ad condemnandum ex hoc crimine simoniae sufficiunt probationes, quae fiunt per signa, et conjecturas.

Cognoscere et definitive pronuntiare potest solus iudex ecclesiasticus in simonia, etsi reus sit laicus.

Iudex saecularis simoniacum laicum punire ob simoniam commissam potest, si crimen sit notorium notorietate facti, aut juris.

Sub annuo censu, vel pensione concedi nequit regimen, et jurisdictio, ac potestas spiritualis, praelaturis, dignitatibus, officiis, et beneficiis annexa.

Vendi, aut pro censu annuo locari nequit jurisdictio temporalis.

Praelatus a vicario, sibi substituto in beneficio incorporato ecclesiae suae, potest accipere, vel exigere pensionem annuam sub titulo absentiae.

Ordines graduatorum tres inveniuntur, videlicet primo baccalaurei, deinde licentiati, denique magistri, seu doctores.

Privilegia, quae habent magistri, et doctores theologiae, juris, et medicinae quaedam sunt communia, et quaedam particularia. Inter communia est 1.º quod per gradum doctoralem a plebeja conditione, eximantur, et cons. in dignitate constituentur.

2.º Nobilibus annumerantur, et consequuntur veram nobilitatem.

3.º Pro doctoribus et magistris stat virtutis, integritatis, et innocentiae praesumptio.

4.º Doctores singulari prae ceteris reverentia, et honore affici debent.

5.º Eximuntur a muneribus tam realibus, quam personalibus.

6.º Criminum rei mitius puniendi sunt, quam plebei.

Specialia professorum privilegia sunt: 1. professores, quantumvis juniores, praeferuntur doctoribus non professoribus: 2. pro professoribus militat singularis peritiae praesumptio.

3.º Doctor, qui publice proficitur alicubi, ejusdem loci civis esse judicatur.

4.º Qui s. Theologiae lectores sunt, praeter alia, habent, ut quamdiu publice docuerint, etsi absint ab ecclesiis suis, praebendarum, et beneficiorum suorum integros fructus perficiant; imo et distributiones quotidianas, sed tantum pro illo die quo legunt.

5.º Ex communi sententia qui per 20. annos publice docuerunt jura, illustribus annumerantur.

Potestas creandi magistros, seu doctores competit summo pontifici, imperatori, et aliis principibus superiorem non recognoscentibus.

Eandem facultatem, a pont. et supremis principibus sibi concessam habent prae caeteris studiorum generalium universitates, quam varie exercent.

Doctores creari omnes possunt, qui non prohibentur, sed considerandus est 1. *sexus*, nam foeminae doctorari prohibentur: 2. *natales* legitimi esse debent: 3. *aetas* lege requisita: 4. *fides* catholica: 5. *literarum scientia*: 6. *morum honestas*.

Ut quis gradum doctoris consequatur, prius examini subjiciendus quo exploretur ipsius candidati scientia, et eruditio: 2. praemitenda est professio fidei: 3. in ipsa promotione tradantur candidato insignia doctoralia.

Ex decreto concilii later. constituendi sunt magistri ad instruendam juventutem in ecclesiis cathedralibus, et collegiatis.

S. *Synodus Trid.* voluit magistrum theologum constituendum in quavis ecclesia cathedrali, et collegiata; si existat in insigni aliquo oppido, nisi reddituum tenuitas hoc prohiberet, tunc statuit in ea constituendum, saltem grammaticum.

Novo jure Trid. vitae in subsidia magistro theologo praebenda quomodocumque, aliter, quam per resignationem, primo vacatura, et aliud onus incompatible annexum non habens, deputetur.

Ad praebendam hanc ab episcopo admitti valet etiam canonista.

Etsi illicite agit, qui pro licentia docendi, aut gradu litterario petit pretium, per hoc tamen simoniam revera nullam committit.

Sine periculo simoniae aliquid accipi, et etiam peti pro actu docendi scientias mere naturales, puta juris civilis, medicinae, philosophiae,

Infidelitas triplex est, *negativa*, eorum, qui nihil unquam de fide audiverunt; *contraria*, eorum, qui fidem sibi sufficienter propositam, vel contemnunt, vel ei contradicunt pertinaciter; *privativa*, quia privative opponitur fidei, et est culpabilis ignorantia.

Infidelitas contraria subdividitur in paganismum, judaismum et haeresim.

Paganismus est error, vel secta repugnans fidei scriptae, sive negans mysteria, et veritates a Deo revelatas tum in veteri tum in novo testamento.

Judaismus est error hominum legem duntaxat mosaicam sequentium. Haeresis est infidelitas omnibus gravior absolute; quoad extensionem autem paganismus est gravior.

Catholico non licet admittere infidelem ad sacramentorum participationem.

Jure ecclesiastico prohibitum est fidei admittere infidelem non baptizatum ad sacrificium missae.

Jure divino, et naturali prohibita est communio fidelis cum infidelibus in suis ritibus; et superstitioso cultu.

Licite inter christianos tolerantur judaei, horum synagogae, et ritus. Quoad synagogas illorum tria sunt notanda: 1. novae synagogae ipsis eccitari, vel antiquae funditus eversae ibi, ubi steterunt, extrui prohibentur tam per ss. canones, quam per jus civile.

2.º Antiquae possunt iisdem relinqui, imo ad pristinam formam (non autem augustiorem) reparari, et veterum rituum exercitium ibidem permitti.

3.º Non licet architectis, vel fabris christianis laborare in aedificandis, vel restaurandis synagogis judaeorum, aut delubris paganorum.

Prohibentur christiani cohabitare cum judaeis, et multo magis contrahere cum ipsis matrimonium.

Prohibentur christianis ingressus, et usus ejusdem balnei cum judaeis.

Non possunt christiani uti medicis judaeis, aut medicinis, quas ii praepararunt.

Prohibentur christiani judaeos invitare ad convivia, et ab his praeparata accedere.

Prohibentur christiani famulari judaeis, non autem iis operas locare, agros colere etc.

Non licet christianis mulieribus nutrire, et lactare judaeorum liberos.

Judaeis christianorum principum potestati, et imperio subjectis jure tam canonico, quam civili interdictum est

1.º Ne habeant nutrices, obstetrices, et famulos christianos.

2.º ne aliquo officio publico fungantur inter christianos, aut jurisdictio in hos ipsis committatur.

3.º Ipsi et alii infideles non possunt institui haeredes a christianis.

Non permittitur judaeis retinere mancipia, et servos christianos, exceptis adscriptitiis, et originariis.

Interdictum est judaeis, ut ostia, vel fenestras in die parasceves, seu veneris sanctae apertas habeant, sed clausas tenere debent tota illa die.

Non possunt judaei inviti et nolentes ad baptismum suscipiendum compelli, cum inter christianos vivant.

Nullus christianorum sine iudicio saecularis potestatis judaeum aliquem occidere , vel vulnerare , vel pecunias suas ipsis auferre praesumat.

Nullus praesumat bonas consuetudines judaeorum immutare.

Nemo coemeterium judaeorum mutilare , perrumpere , vel destruere , aut invadere , sive obtentu pecuniae humata corpora effodere audeat.

Judaei legitime recepti frui valent jure civium aliorum.

Si qui judaei , vel saraceni ad fidem christianam sint conversi , possessionibus , et bonis suis nullatenus spolientur.

Judaei delinquentes in contemptum nostrae religionis puniri possunt etiam ab ecclesia , et inquisitoribus : quoad alia delicta de jure communi coerceri debent a principibus et magistratibus christianis in quorum territorio degunt.

Contra christianos , qui ad ritus judaeorum transeunt , uti et contra fautores , et receptatores eorum procedere possunt inquisitores , sicut contra haereticos.

Invalide baptizatus , etiamsi credat se valide baptizatum esse non potest puniri tamquam haereticus , si a fide resiliat.

Prohibentur christiani etiam extra belli tempora turcis , aliisque infidelibus deferre , aut vendere arma , aliaque belli iumenta , et materialia : quod delictum utroque jure gravissimis poenis vindicatur.

Tempore belli , quod inter christianos , et infideles geritur eandem censuram , a jure inflictam incurrunt illi etiam , qui merces quascumque ad eos deferunt.

Prohibetur sub eadem censura pontifici reservata , ne quis per se , vel per alios de rebus ad statum christianae reipublicae concernentibus in christianorum perniciem ipsos turcas , et christianae religionis inimicos , certiores faciat , illisque ad id auxilium , consilium , vel favorem quomodolibet praestet.

Magna quaestio est , num liceat principi christiano inire faedus cum saracenis , et infidelibus auxilii contra fideles ferendi causa.

Infideles ad fidem catholicam directe cogi nequeunt.

Ad praedicationem evangelii audiendam compelli possunt infideles baptizati.

Ad fidem audiendam a papa , vel alio christiano principe compelli possunt subditi infideles ex comm. DD: sententia.

Haeresis indicat malam , et erroneam circa fidem doctrinam et duplex est alia materialis alia formalis.

***Formalis* est voluntarius et pertinax error contra aliquam veritatem fidei christianae in eo , qui hanc suscepit : *materialis* autem**

quae non ex malo animo, vel pertinacia sed ex simplicitate oritur.

Haeresis formalis subdividitur in mentalem, et externam.

Duo requiruntur ut haeresis dicatur formalis, error in intellectu et pertinacia in voluntate.

Certum est baptismum non requiri ad hoc, ut aliquis reus sit haeresis coram Deo.

Ut haeresis peccatum punibile sit ab ecclesia, requiritur, ut ejus reus sit baptizatus.

Baptizatus, qui errat in fide per ignorantiam etiam vincibilem, et crassam per hoc non efficitur haereticus.

Haereticus est, qui discredat alicui revelationi sibi privatim factae, et sufficienter ad credendum propositae.

Haereticus non tenetur ille, qui negat propositionem theologicam, deductam ex una propositione naturaliter evidenti et altera a Deo revelata.

Causae, quae excusant a peccato haeresis sunt 1. ignorantia ex parte intellectus: 2. deliberatio voluntatis: 3. defectus veri dissensus ad objectum fidei: 4. defectus pertinaciae.

Ne haeresis spargatur a Trid. inducta est professio fidei catholicae quam facere cum juramento sub peccato mortali obligantur

1.° Provisi de quocumque beneficio, curam animarum habente

2.° Provisi de canonicatu, vel dignitate in eccl. cathed. tam saecul. quam regul.

3.° Patriarchae, primates, archiepiscopi, episcopi, praelati quicumque

4.° Omnes promovendi in doctores, item magistri, regentes, et alii cujuscumque artis, ac disciplinae professores.

Lectio librorum haereticorum ab ecclesia graviter est prohibita sub poena etiam excommunicationis.

Excommunicationem per *bullam coenae* summo pontifici reservatam incurrunt illi, qui legunt librum conscriptum ab haeretico, vel publice pro tali habito: 2. qui tales libros retinent 3. qui imprimunt, aut proprie cooperantur ad illorum impressionem: 4. qui hujusmodi libros verbo, vel scripto tuentur, aut commendant, vel eosdem occultant, ne ad inquisitorum manus perveniant etc.

Ut ob lectionem, retentionem libri haeretici incurratur excommunicatio in bulla coenae lata requiritur, ut liber sit alicujus haeretici: 2. ut tractet haeresin, vel de religione, aut si de alio tractet haeresin contineat: 3. ut prohibitus haeretici liber legatur et scienter: 4. ut legatur, retineatur sine legitima facul-

tate : §. ut id quod legitur ex libro haeretico, sit materia notabilis, et sufficiens ad peccatum mortale.

Quocumque fine quis librum haeretici retineat, vel legat absque licentia illius, qui illam dare potest incurrit excommunicationem bullae.

Ut incurratur excommun: bullae caenae non sufficit lectio libri haeretici materialis, sed requiritur formalis, quae sensum verborum intelligit.

Si quis jussit librum haeticum sibi praelegi ab alio, excommunicatione tenetur; secus si auscultans neminem jussit.

Qui legit librum authoris haeretici, in quo iste de religione non tractat ex instituto, sed dogma tamen haeticum unum, vel alterum incidenter solum, et obiter refert, vel probat, spectato tenore bullae coenae, etiam iste excomm: incurrit.

Libri prohibiti haeticorum, vel suspectorum de haeresi, in locis ubi viget officium inquisitionis contra haeticam pravitatem sub excommunicatione, et aliis poenis contra haeticos latis tradi debent inquisitoribus, nec sufficit eos propria autoritate comburere.

Haetici ab ecclesia cogi possunt ad abjurationem erroneorum dogmatum.

Principi catholico contra haeticos ob solam haeresin bellum gerere eosque bello adigere, ut haeresin deserant et veram religionem amplectantur, licet, si eidem in temporalibus subjecti sunt, nisi aliud obstat: secus si subjecti non sunt.

Potestas judicum inquisitorum est delegata.

In assumendis ad hoc officium inquisitionis requiritur vitae probitas, prudentia non mediocris, doctrina non vulgaris tam in jure civili, quam in jure canonico.

Inquisitores in cognitione causarum haereseos, et aliarum cum ista connexarum, atque incidentium possunt procedere, vel conjunctim cum episcopis, aut capitulis, tamquam iudicibus ordinariis, vel separatim ab istis, sed hoc in casu condemnare de haeresi convictum nequeunt, nisi processu episcopis communicato, et vicissim episcopi separatim ab inquisitoribus nequeunt condemnare.

Si episcopus, et inquisitores discordes sint, papam consulere, vel causam cum summaria informatione ad eum omnino remittere debent.

Haeresis materialis non subjacet censuris, et poenis aliis in haeticos latis: idem dicitur de haeresi formali pure mentali.

Haeresis formalis externa poenis subjacet.

Poenae spirituales in haereticos latae sunt, 1. incurritur ab ipsis excommunicatio major ipso jure: 2. privantur ipso jure sepultura ecclesiastica: 3. fiunt irregulares: 4. redduntur inhabiles ad dignitates, et beneficia ecclesiastica, aliaque officia publica obtinenda: 5. privantur dignitatibus, beneficiis, et officiis, ante eorum in haeresin lapsum obtentis etc.

Excommunicationem, et poenas hactenus relatas incurrunr 1. ipsi haeretici 2. eorum *credentes* 3. eorum *receptatores* 4. *fautores* 5. *defensores*.

Ut quis haeresin incurrat excommunicationem requiruntur hae quatuor conditiones 1. ut sit haeticus formalis: 2. ut haeresin animo conceptam verbis, vel aliis signis externis sufficienter prodat: 3. ut externa actio, per quam haeresis interna proditur, sit ex se mortaliter peccaminosa: 4. ut actus externus ponatur, aut omittatur animo haeresim asserendi, profitendi.

Qui contra prohibitionem ecclesiae sepeliunt haeticos, horum credentes etc. incurrunr excommunicationem, neque ab hac absolventur, antequam satisfactionem congruam praestiterint, et corpus haeretici ita tumulati exhumaverint haeticis etc. suo privantur officio.

Immunes ab istis poenis sunt 1. qui haeticum sepelit non ex causa haeresis, vel favore haeresis: qui sepeliunt haeticum ignorantes esse haeticum: 3. qui metu coacti hoc fecerunt.

Irregularitas contracta ex delicto haeresis occulto dispensari potest etiam ab episcopo.

In irregularitate contracta ob haeresim notoriam, ut clericus in eam lapsus adscendere ad superiores ordines, et laicus ad istos promoveri possit, dispensare solus pontifex potest: ut vero ministrare possit in ordinibus jam ante susceptis, dispensare potest etiam episcopus.

Beneficia ante obtenta ob haeresim amittuntur ipso jure.

Ut haeticus facto ipso beneficium, a se ante obtentum, teneatur dimittere, requiritur sententia declaratoria criminis.

Filii, et nepotes haeticorum, qui nati sunt, antequam parentes ipsorum laberentur in haeresim, per lapsum parentum, nisi et ipsi consentiant non fiunt irregulares, neque beneficia legitime obtenta amittunt: si nati sunt postea haeresim parentum, et ea *occulta* sit, irregularitate hac non afficiuntur; *si notoria est*, inhabiles ad beneficia deinceps obtinenda fiunt tam filii ipsorum haeticorum, quam nepotes, sed in his tantum illi, qui ab ipsis descendunt per lineam paternam.

Poenae temporales in haereticos quam plurimae sunt. Incurrunt infamiam.

Eadem infamia haud notantur filii, ac nepotes descendentes ab haereticis, et horum fautoribus.

2.º Fiunt intestabiles tam active, quam passive, ita ut neque testamentum condere, neque succedere ex testamento, vel ab intestato possint.

Haereticus de bonis, quae acquisivit post sententiam declaratoriam criminis libere testari potest, secus de his, quae habuit ante sententiam.

Si haereticus privatur successione ex testamento, *ut incapax*,¹ omnia quae illi deferuntur, aut relinquuntur, non fisco, sed venientibus ab intestato proveniunt; si ut *indignus* fisco applicantur.

3.º Confiscantur bona omnia ipso jure tam mobilia, quam immobilia, jura, et actiones, quae haeretici propria erant, cum delictum commisit.

Publicatis bonis haeretici, publicatur etiam jus patronatus, majoratus, fideicommissi, emphyteusis, feudum, si accessorie venti ad castrum, aut villam cui annexum est: contra si ratione solius personae competit multae, et variae distinctiones sunt adhibendae.

Si filius familias commisit haeresim, peculium *profectitium* sub confiscationem non venit, sed totum cedit patri; non autem cedit patri *castrense*, *vel quasi*, et *adventitium* in quo usufructus tantum patri servatur, sed in confiscationem veniunt.

Si solus pater commisit haeresim bona *castrensia*, *vel quasi* filiis, item bona *adventitia*, nec quoad usumfructum ob delictum patris nullo modo publicantur.

Propter haeresim mariti, non confiscantur dotes, et bona uxoris nisi cum marito matrimonium contraxisset, quem sciebat tempore contractus haeticum fuisse, quo casu privatur dote non aliis bonis, et solum per sententiam condemnatoriam judicis.

Maritus innocens ob haeresim uxoris suae, bona sua non perdit, etsi scienter matrimonium contraxerit cum haeretica.

Bona haeticorum laicorum confiscata, spectato jure comm. canonico in terris ecclesiae applicantur fisco ecclesiae, in terris vero imperii fisco saeculari.

Ob haeresim clericorum, bona ecclesiae ex quibus clerici redditus percipiunt, confiscari nequeunt.

Bona clericorum acquisita ratione beneficii ecclesiastici, non fisco, sed ecclesiae, cui inservierunt, applicari debent.

Bona patrimonialia , et quasi patrim. clericorum deferuntur de jure comm. fisco ecclesiastico.

Usque ad sententiam declaratoriam criminis possessio bonorum haeretico , aut ejus fautoribus etc. non auferitur.

3.º Si in haeresim lapsus liberos habeat, amittit in hos patriam potestatem, ita , ut hi a die commissi criminis ante omnem sententiam sui juris efficiantur : haec poena non extenditur ad receptatores fautores et defensores haereticorum.

3.º Servi ab obsequio domini haeretici fiunt liberi , sed post sententiam declaratoriam criminis; hoc verum si sint catholici nam si sint haeretici cum reliquis bonis in dominium fisci transeunt.

Etsi cum haereticis paciscendum facile non sit, si tamen pacta cum iis inita quaedam sint , ea inviolabiliter custodiri , et observari debent, quoties res promissa ex se licita , et possibilis est.

Haeretici , si poenis dictis insuper habilis , errores suos pertinaciter abjurare noluerint , aut in eos abjuratos relapsi , sponte non redierint , curiae saeculari, praemissa, si clerici fuerint, degradatione , sunt tradendi.

Haeretici pertinaces puniri possunt etiam poena capitali , etsi a nonnullis negatur.

Judices competentes ordinarii in crimine haeresis sunt 1. pontifex: 2. legatus a latere : 3. episcopus respectu omnium haereticorum in sua dioecesi , sive clerici illi sint, sive laici : 4. capitulum sede episcopali vacante : 5. praelati inferiores episcopo , habentes jurisdictionem quasi episcopalem in clerum , et populum ab episcopis independentem.

Praeter enumeratos judices alii de haeresi cognoscere possunt potestate delegata.

De causa haeresis judex saecularis olim cognoscere poterat : hodie sive principaliter sive incidenter in judicium deducatur cognitio haeresis est fori ecclesiastici tantum , etsi facti sit quaestio.

Magistratus saeculares quando in haereticos , haeresi condemnatos , ac sibi traditos jubentur debita animadversione procedere non possunt examinare justitiam causae , et processus ab inquisitoribus et episcopis instituti , sed absque dilatione intra quinque vel sex dies sub poena excomm: latae sententiae in eosdem debent procedere , nisi evidenter, et certo cognoscat innocentiam condemnati.

Principes ceterique magistratus saeculares saltem de haeresi diffamatos , au suspectos capere , et incarcerare possunt.

Si haeresis crimen ad forum contentiosum deductum est , jure ordinario , ab ea absolvere potest solus pontifex : si occultum est

et nondum deductum , pro foro conscientiae ex vi Trid. episcopus absolvere potest; et qui venit nomine episcopi.

Ut episcopus in foro conscientiae absolvere possit ab haeresi occulta, et incursa per eam excommunicatione , requiritur 1. ut subditos et dioecesim habeat : 2. ut non exerceat potestatem istam , nisi in subditos : 3. non possunt episcopi absolvere ab haeresi etiam pro foro conscientiae extra dioecesim existentes 4. absolutionem ab haeresi impertiri episcopus solum potest per seipsum non autem per vicarium.

Facultas absolvendi ab haeresi occulta , ex Trid. decreto concessa episcopis probabiliter revocata est per bullam *coenae*.

Sub facultate generali absolvendi a casibus reservatis concessa per bullam cruciatæ , vel jubilei non comprehenditur etiam facultas solvendi ab omnibus casibus contentis in bulla coenae ut sub facultate absolvendi a reservatis in eadem bulla facultas absolvendi ab haeresi.

Ab haeresi , et excommunicatione per eam incursa in articulo mortis quivis sacerdos absolvere potest : non autem quivis confessor extra verum mortis articulum absolvere potest illum, qui impedimento perpetuo prohibetur , ne possit adire papam ; nisi impediatur etiam accedere episcopum, et alios facultate absolvendi praeditos.

Haeretici , eorumque credentes etc. nunc non sunt , ut olim vitandi , nisi nominatim denuntiati sint , quamvis sint manifesti , et notorii.

Principes catholici ordinarie loquendo recipere , vel tolerare in suis territoriis haereticos , vel ritus eorum non possunt.

Regulariter , et ordinarie illicitum , et graviter peccaminosum est principibus catholicis inire foedus cum haereticis , illosque in bello etiam justo juvare , vel auxilium illorum invocare contra alios saltem catholicos principes : dantur tamen aliqui casus , in quibus id licitum est , tunc videlicet , quando nullae adhibentur conditiones ecclesiae , vel religioni graviter praejudiciosae , simulque moraliter apparet , quod ex tali foedere , vel auxilio , nec scandalum , nec grave aliquod damnum , vel praejudicium ecclesiae , et religioni catholicae sequi valeat.

Schisma definitur *divisio sive discessio ab unitate ecclesiae , quatenus haec est corpus mysticum ex universis fidelibus tamquam membris , et romano pontifice tamquam capite costans*.

Schisma aliud est *purum* , quod non opponitur fidei , sed paci , et charitati , aliud *conjunctum* cum haeresi , quod praeter separationem ab ecclesia , insuper in fide dissentit.

Proprie schismatici sunt ii dumtaxat, qui recedunt vel a summo pontifice, vel a caeteris ecclesiae membris.

Ut aliquis dicatur vere schismaticus requiritur, ut recedat ab obedientia summi pontificis, et communione ceterum fidelium, quatalium, 2. ut hic recessus junctus sit cum pertinacia: 3. ut idem recessus fiat quoad illa, quae pertinent ad unitatem ecclesiae: 4. ut sic recedens agnoscat, eum qui obedire detrectat, esse caput ecclesiae, et verum Christi vicarium: 5. ut exerceat actum formalis inobedientiae.

Schisma peccatum gravissimum est nec admittit parvitatem materiae.

Poenae a jure statutae ia hoc crimen sunt 1. excommunicatio major ipso jure lata, et reservata sedi apostolicae: 2. inhabilitas ad beneficia, et dignitates ecclesiasticas praesertim episcopalem imposterum oblinendas: 3. bonorum confiscatio, item beneficiorum privatio, officiorum, bonorum, ac dignitatum ecclesiasticarum prius obtentarum: 4. infamia, et irregularitas non juris, sed facti tantum: 5. privatio ecclesiasticae jurisdictionis: 6. suspensio ab usu, et exercitio ordinum, a schismatico, qui publice et nominatim denuntiatus est, scienter receptorum.

Apostasia definitur defectio, qua receditur temerarie a vitae prioris instituto, quod quis publice, et solemni professione suscepit.

Species apostasiae triplex est, perfidiae, inobedientiae, et irregularitatis.

Apostasia *perfidiae* est omnimoda desersio fidei orthodoxae susceptae in baptismo.

Apostata quis esse potest, quando sola mente quis recedit a fide catholica: 2. quando mente simul, verbis, vel factis fidem catholicam deserit: 3. quando quis verbis tantum, aut factis non tamen animo desciscit a fide catholica.

Pro apostata habendus non est, qui coacte *praecise* et *absolute* circumcisionem a judaeis, vel turcis passus est, aut idolis sacrificavit, fide in corde retenta: si vero coactio *conditionalis* fuit in foro externo pro apostata habetur, secus in interno.

Apostatae a fide incurrunt excomm: et ceteras poenas, quas incurrunt haeretici, et horum fautores etc. ut illorum fautores, receptatores etc.

Apostasia *inobedientiae* est delictum, quo aliquis Deo, vel superioribus legitime constitutis, et agnitis praefracte renuit obedire horumque praecepta transgreditur.

Poenam hujus apostasiae est diversa pro diversitate originis, ex qua oritur.

Apostasia *a religione* est omnimoda defectio, sive temerarius reces-

sus a statu religioso per professionem aut vota religionis substantialia inito, sine proposito redeundi, vel cum proposito non redeundi.

Ut quis constituatur verus apostata a religione requiritur 1. ut recedat a statu religioso. 2. ut in religione tali approbata ediderit vota substantialia religionis: 3. ut recessus iste completus sit opere: ut istud fiat sine licentia superioris: 4. ut ita recedens sine licentia, non habeat animum redeundi.

Pro apostatis non habentur, et horum poenis affici nequeunt regulares, recurrentes ad urbem a gravaminibus, per suos superiores sibi allatis, si recto tramite ad urbem recurrant, et se statim praesentet secretario sacrae cong:

Qui e claustro egrediuntur et monasteria relinquunt (retento, vel dimisso habitu) praetextu nullitatis suae professionis, non audiuntur quamvis ad urbem accedant, nisi prius redeant ad claustra.

Qui de una in aliam religionem transit sine superioris licentia an apostata sit, dissident inter se DD.

Poenae in apostatas a religione deficientes jure comm. statutae sunt, excommunicatio major ipso facto: 2. suspensio ab usu et exercitio ordinum sacrorum, durante apostasia susceptorum: 3. amissio omnium privilegiorum suae religionis.

Apostasia ab *ordine* est temeraria defectio, seu transitus a statu clericali ad conversationem laicalem.

Talis apostasia non committitur ab eo, qui initiatus ordinibus solum minoribus est, nisi beneficium habeat, quo in casu latiori sensu apostata dicitur.

Poenae apostatarum proprie ab ordine dictorum sunt: 1. excomm: major, sed ferendae sententiae: 2. infamia facti dumtaxat: 3. irregularitas improprie tamen dicta, et orta ex infamia: 4. amissio privilegii canonis.

Dictae poenae locum habent in clericis tantum in majoribus ordinibus constituti, quando constat de apostasia ab ordine, et statu clericali.

Lege imperiali scienter rebaptizans, et rebaptizatus ultimo supplicio afficiuntur: jure canonico uterque irregularitatem contrahit, et si clerici sint deponi, si laici excommunicari debent: irregularitatem incurrunt etiam acolytus, subdiaconus, et diaconus, qui rebaptizanti ministrant, si crimen ejus publicum sit.

Si crimen publicum est, in ea irregularitate solus pontifex dispensat: si occultum etiam episcopus.

Qui bis sacramentum confirmationis alicui contulit, vel qui bis illud suscepit irregularitatem non incurrit.

Parricidium est homicidium in personas conjunctas impie commissum; dividitur in parricidium *proprie*, quod a liberis in parentes, et vicissim committitur: in *improprie* quando occiduntur cognati collaterales, et affines.

Parricidarum nomine veniunt 1. liberi, qui occidunt proprium patrem vel matrem, etsi sit vitricus, vel noverca: 2. parentes qui occidunt filios etiam privignos, vel privignas: 3. nepotes, et neptes occidentes parentes in infinitum: 4. socer aut socrus, generum vel nurum et vice versa: 5. maritus, uxorem, et contra: 6. frater, fratrem, vel sororem et contra, etsi conjunctos per patrem, vel matrem tantum 7. consanguineus quicumque transversalis occidens alium consanguineum intra quartum gradum inclusive.

Parricidii culpa, et poena porrigitur etiam ad extraneos, qui aliquo modo cooperantur ad parricidium.

Casus, et causae excusantes a culpa et poena parricidii filios, si parentes occidunt sunt 1. si occidentes sint furiosi: 2. si ignoranter et sine dolo parricidium sit commissum: 3. si filius a patre fuit expositus, et major factus eundem occidat: 4. si filius sit adoptivus: 5. si filius occidat patrem ex causa defensionis necessariae 6. si filius occiderit patrem in patriam perduellem: etc.

De jure canonico poena parricidarum hodie est arbitraria, pro excessu augenda, vel minuenda.

Nullo tempore, nec immemoriali extinguitur accusatio, et poena parricidii.

Qui directe, vel indirecte quocumque modo procurat abortum foetus animati incurrunt 1. omnes poenas ab utroque jure contra homicidas voluntarios constitutas: 2. contrahunt irregularitatem: 3. sunt privati omni privilegio clericali: 4. sunt inhabiles ad omnia officia, et beneficia: 5. ipso facto excommunicantur: 6. ipso facto beneficiis privantur: 7. si clericus sit deponendus ac degradandus, et curiae saeculari tradendus.

Expositio infantis vel languidi, est inhumanitas, qua infantes, et languidi cujuscumque aetatis, quibus educatio, alimenta, aut cura debetur, contra pietatis officium expositi deferuntur.

Poena exponentium infantes de jure canonico arbitraria est.

Tam jure civili, quam canonico patres ac domini amittunt patriam vel dominicam potestatem exponentes filios, vel servos; et hoc etiam si in expositionem consentiunt, sed quatenus patria po-

testas filio onerosa est, in quantum enim favorabilis ei est non amittitur.

Is qui infantem et languidum expositum suscipit aut sustentat, in ejus personam nullum acquirit jus, ab exponente autem expensas repetere non prohibetur.

Casu, quo nemo privatus curam infantis expositi suscipiat, alimenta subministranda sunt a brephotrophiis, hospitalibus, et aliis piis locis: his deficientibus succurrere debet ecclesia, ea indigente a communitate loci infantes alendi sunt.

Quicumque infantem expositum assumunt, et educant, id juris acquirunt quod eis (excluso fisco, parentibus, et cons: tanquam indignis) ab intestato succedunt, si absque descendantibus decedens bona temporalia reliquit.

Si locus, in quo prolem natam, et baptizatam esse constat, est originarius, proles alibi exposita, et baptizata ad istum remitti potest; si non constat, alenda in loco expositionis.

Dominus non tenetur ad magnas, sed tenues dumtaxat expensas pro cura famuli aegrotantis ratione famulatus.

An pro legitimis, vel illegitimis habendi sint expositi, et alii quorum parentes ignorantur, DD. dissident, sed probabilior sententia eorum est, qui legitimis accensendos putant.

Homicidium est violenta exanimatio hominis ab homine facta.

Homicidium est duplex voluntarium, et casuale, quod accidit praeter intentionem occidentis.

Voluntarium homicidium aliud est *justum*, quod nulla prohibetur lege, aliud *injustum*: prius necessarium et defensivum; posterius simplex et deliberatum.

Simplex, et deliberatum quinque modis potissimum fieri potest 1. simpliciter sine qualitate: 2. ex insidiis: 3. proditorie: 4. per assassinium: 5. per veneficium.

Ad homicidium voluntarium injustum, ejusque poenam incurrendam duo requiruntur 1. ut sit commissum per directam et spontaneam voluntatem: 2. ut effectus, sive mors re ipsa sequatur actu.

Mutilatio est amputatio, vel truncatio alicujus membri, quod proprie dicitur pars corporis, quae peculiarem functionem, sive officium, ab aliis partibus corporis distinctum, habet.

Aggressorem injustum occidere licet, servato tamen moderamine inculpatae tutelae.

Occidere licet etiam, observato moderamine inculpatae tutelae, in defensionem aliorum innocentium, quos alius, vel alii injuste aggrediuntur et procedit hoc non tantum quando deferendi sunt,

parentes, uxor liberi, aut alii conjuncti; sed etiam quando extranei innocentes vim ejusmodi patiuntur.

Ut censeatur observatum esse moderamen incolpatae tutelae varia requirantur. 1. ut is qui sic occiditur fuerit aggressor injustus 2. ut defensio offensionis avertendae sit proportionata. 3. ut conflictus fiat paribus armis 4. ut defensio fiat in continenti hoc est in ipsa invasione, et concertatione.

Qui ob defensionem sui, suorumque aut etiam extranei injustum invasorem occidit, servato dicto moderamine, non incurrit irregularitatem.

Conveniunt DD. non fieri irregularem qui pro sui defensione occidit invasorem injustum, a quo illatam vim declinare potuisset fugiendo.

Injustus invasor famae et honoris non licet occidi nisi quando invasio praesens est et quasi in puncto illius factae et faciendae.

Pro defensione rerum temporalium licet occidere aggressorem injustum quando defensio sit mixta, idest si consideratis circumstantiis loci temporis et personarum periculum sit ne raptor non tantum in bona sed etiam personam aliquid molitur.

Si nullum personae periculum immineat inspicere debet utrum bona ablata sint magni momenti, et aliter non recuperabilia, tunc enim coedes pro eorum defensione est licita; secus minime licite et juste dari sententiam in malefactores qua illi condemnantur ad mortem aut membrorum truncationem, et sententiae executionem praecipere ministris justitiae posse est catholica veritas.

Non licet cuipiam seipsum occidere vel mutilare nisi hoc secundum fiat ad conservandam vitam totius individui.

Bannitus, cujus occidendi potestas cuilibet a magistratu publice concessa est, etiam in conscientia occidi licet. Quamquam leges Romanae permittant patri occidere filiam, aut marito uxorem, aut adulterum in adulterio deprehensos, tamen dicendum est lethaliter peccare patrem si filiam et maritum si uxorem vel adulterum occidat.

Exploratum est in jure ecclesiastico irregularitatem incurri propter homicidium etiam justum secutum ex sententia condemnatoria.

Hinc irregularitatem hanc contrahunt non solum judices, et assessores, sed accusator, denunciator, et testes, deponentes in causa sanguinis.

Ab hac irregularitate immunis est summus pontifex; quia cum lege ecclesiastica, qua irregularitas inducta est, non ligetur, ejus incurrendae incapax est: immo si quam irregularitatem ante

obtentam pontificalem dignitatem contraxisset, ista ad hanc dignitatem erectione tolleretur.

Item immunes sunt inquisitores haereticæ pravitatis, eorumque commissarii, et consultores; nec non iudex quicumque alius ecclesiasticus qui cum reum curiæ seculari tradit, apud soccularem iudicem efficaciter intercedat, ut citra mortis periculum sententiam moderetur.

Ut quis irregularitatem incurrat ex defectu lenitatis debet cooperari ad mortem vel mutilationem notabiliter, et non valde remote, aut per accidens. Hinc irregularitatem non incurrunt praelati ecclesiastici dum ad causas sanguinis constituunt iudices cum clausula, ut cognita causa justitiam administrent.

Quamquam qui agit de crimine civiliter, si protestatus est coram iudice se poenam non intendere, irregularitatem non incurrit, non ideo tamen hoc dicendum est de accusatore accusans aliquem criminaliter etiam cum protestatione simili.

Ab irregularitate tamen immunis est qui accusat etiam coram iudice seculari de crimine non capitali, et iudex excedens limites justitiæ condemnat accusatum ad mortem vel aliam poenam sanguinis.

Comunis sententia DD. est irregularitatem non incurrere spectatores suppliciorum, modo assistant sine ulla cooperatione, nec sua praesentia auctoritatem praestent executioni supplicii.

De bello distinguendum est inter justum et injustum, defensivum et offensivum.

Qui pugnant *bello justo defensivo* suscepto ad patriæ vel Ecclesiæ defensionem nullam incurrunt irregularitatem: proceditque hoc etiam in clericis si ad hostem propulsandum non sufficiant laici.

Qui pugnant in bello justo offensivo irregulares non fiunt nisi propriis manibus occidant vel mutilent: quod idem de clerico dicendum est. Excipitur tamen casus quando clericus militiae nomen dedit, armatus in bello servivit, et stipendium accepit, et expeditionibus militaribus se associavit.

In bello injusto irregularitatem incurrunt omnes non solum militantes, sed etiam qui militantibus cooperantur, vel auxilium ferunt.

Pœna homicidii voluntarii injusti simplicis varia est secundum jura, nam lege divina pronuntiatur in reos pœna mortis, quam poenam imitatae sunt leges civiles.

Jure ecclesiastico, homicida si laicus sit excommunicatur per sententiam, si clericus ab ordine et officio est deponendus, in ar-

clum monasterium detrudendus, cujus tamen loco hodie succedit condemnatio ad carceres, vel triremes.

Et hoc nisi crimen sit iteratum et homicida clericus incorregibilis, tunc enim degradatus tradendus est Curiae saeculari.

Deinde inhabilis fit ad beneficia ecclesiastica obtinenda; contrahit irregularitatem, ut quantumvis homicidium sit occultum, tamen etiam post peractam poenitentiam ordines suscipere, et in susceptis ministrare sine dispensatione nequeat.

Ratione mandati mandans incurrit irregularitatem in omnibus illis casibus in quibus mandatum est causa moralis caedis vel mutilationis; et hinc ratione mandati a se dati irregularis fit, 1. qui mandavit tantum aliquem verberari si mandatarius excedens fines mandati occidit; 2. qui non dedit mandatum expressum sed tacitum dumtaxat; ut si Pater dicat filio, *non occidas illum, non tamen redeas domum donec aliquid novi audiam a te circa Titium*; 3.º si ipse mandatarius occidatur vel mutiletur, quia licet praeter intentionem ejus accidat illa mors, cogitare tamen poterat ac debebat illam accidere posse.

Revocatio mandati liberat mandantem ab irregularitatis incursu, sed ab ista irregularitate non liberat consulentem revocatio consilii, si mors fuerit secuta.

Cum quis vulneratus per aliquod tempus vixerit, et ideo dubitetur, an vulnus inflictum fuerit lethale, judici incumbit ut mature, adhibitis peritis medicis et chirurgis, vulnus inspiciat, ex quorum depositione judex sententiam suam formabit. Et si mors secuta sit occasione vulneris irregularitas contrahitur; secus minime.

Qui abscindit membrum aridum et prorsus inutile non fit irregularis; idem dicendum est de eo qui aliquem notabiliter deformat citra mutilationem. Ex quo sequitur, fieri posse ut quis interdum faciat alterum irregularem licet ipse non fiat irregularis.

Irregularitas mutilationis distincta est ab irregularitate homicidii, et hinc sequitur, non omnia, quae in jure statuta sunt circa irregularitatem homicidii voluntarii, etiam extendi ad mutilationem voluntariam.

Qui homicidium perpetrat ex insidiis gravius delictum committit, et hinc graviori vindicta coerceri semper consuevit; deinde qui illud commisit privatur asylo ecclesiastico, nec non aliis privilegiis vel joribus.

Atroce item delictum est assassinium, et contra illud jure Ecclesiastico diversae sunt latae paenae; scilicet, 1. excommunicatio; 2. depositio a dignitate honore, ordine, 3. infamia, 4. irregu-

laritas 5. privatio immunitatis ; 6. amissio privilegii clericalis ;
7. diffidatio perpetua a toto populo christiano.

Homicidium involuntarium dupliciter potest contingere, videlicet 1. ut vacet omni culpa occidentis, 2. ut intervenerit aliqua istius culpa, eo quod ab eo non sit adhibita debita diligentia ad homicidium cavendum.

Nunquam irregularitatem contrahit occidens quando hic vacat omnino culpa, et hinc ex homicidio et mutilatione irregularitatem non incurrunt infantes, amentes, qui actioni onestae dant operam, si caveant sedulo.

Qui vero operam quidem rei licitae, sed diligentiam non habet, et homicidium committit, jure civili conveniri potest lege aquilia ; jure ecclesiastico subit irregularitatem.

Etiam is qui propter iram homicidium committit ordinaria poena plectitur. Quod dicendum est de eo qui volens occidere Titium, per ignorantiam sive errorem occidit Cajum.

Ab hac irregularitate dispensare potest summus pontifex et si homicidium sit casuale etiam episcopus dispensare potest.

Episcopus item dispensare potest in irregularitate quae orta est ex mutilatione voluntaria si haec occulta sit.

Quando crimen ad forum contentiosum deductum est, episcopo tollitur potestas dispensandi in irregularitate.

Qui occidit vel vulnerat tenetur compensationem pecuniariam facere, reficiendo expensas in medicos et chirurgos, seu generaliter in curationem vulneris factas. Et si vulneratus ejus conditionis sit ut quotidiano labore victum aut lucrum quaerat, etiam eo nomine compensatio facienda est.

In faemina compensatio etiam facienda cicatricis aut deformitatis, sed tantum tunc, quando propterea difficilis nubit.

Torneamenta, sive hastiludia sunt solemnes pugnae equestres in quibus milites ob exercitium congregari solent.

Jure canonico prohibita sunt torneamenta quia mortem hominum et animarum pericula gignunt. Et hinc si cum debita moderatione instituantur ita ut periculum absit, de facto etiam jure canonico licita sunt. Quod tamen intelligendum est de laicis tantum, nam clericis semper prohibita sunt torneamenta sub poena anathematis.

Duellum definiri potest *singularis pugna duorum inter se suscepta ex condicto*.

Non semper prohibitum est duellum ; nam sunt aliquae causae quae illud excusant, vel jubent v: gr: diremptio belli, quo modo

David congressus est cum Philistaeo, et tres Horatii cum totidem Curiatiis.

Item licita est acceptatio et oblatio duelli ad defensionem vitae, et fortunarum, si alia ratio haec defendendi non appareat. Contra non potest acceptari et offerri duellum ad ostentationem virium et peritiae militaris, nec ad vindicandam injuriam illatam, nec ad manifestationem veritatis, innocentiae, aut justitiae.

Jure civili si alteruter duellantium ceciderit, ratione poenae criminalistae communiter distinguunt inter provocantem et provocatum, nam si provocans occiderit provocatum, puniendus est poena ordinaria legis Corneliae nempe gladii.

At si provocatus interfecerit provocantem mitius et extra ordinem puniri solet.

Jure canonico antiquo in clericum, si duellum ineat, duplex statuta poena est: 1. jubetur deponi et ab officio, et beneficio perpetuo suspendi, et 2. irregularitas indicitur.

Novissimo jure Tridentino ampliores constituntur poenae. Nam 1. domini fundi qui duellantibus locum concedunt, incurrunt excommunicationem latae sententiae. 2. Pugnantes in duello, et eorum patrini incurrunt poenam excommunicationis, proscriptionis bonorum omnium, perpetuae infamiae, et si in duello adversarium suum occiderit, ut homicidae, juxta ss. canones puniri debent; si vero in ipso conflictu decesserint, privantur ecclesiastica sepultura. 3. illi denique qui consilium in causa duelli dederint, nec non expectatores, excommunicationis, ac perpetuae maledictionis vinculo adstringuntur.

Sagittariorum nomine veniunt ii qui sagittas, praesertim veneno illitas ex arcubus, saxa ex balistris, vel globos plumbeos ex machinis bellicis ejaculando, arcium vel urbium obsessarum moenia aut hostium agmina prosternunt.

Artis istius exercitium prohibitum est christianis si eo uti velint contra christianos pro hostibus christiani nominis: contra permisum est, si bellum sit justum etiam christianis contra christianos.

Poena sagittariorum est excommunicatio.

Fornicatio definiri potest concubitus soluti cum soluta jam deflorata.

Fornicatio etiam jure naturali illicita est.

Concubinatus aliter sumitur jure civili, aliter jure canonico, nam jure canonico concubinarius appellatur ille qui cum muliere aliqua soluta carnale commercium habere consuevit, sive illam in sua sive in aliena domo retineat.

Civili jure concubinarius dicitur qui mulierem solutam domi suae loco uxoris detinet, ut cum ea consuetudinem habet.

Jure civili fornicationi simplici et concubinato nulla constituta est poena.

Jure canonico clericus fornicarius, presertim si in sacris ordinibus constitutus sit, punitur incarceratione, multa pecuniaria, suspensione ab officio, et si crimen notorium sit deponitur.

Stuprum proprie accipitur pro illicita virginis defloratione, non praecedente pactione conjugali; hinc ut quis stuprum committat, duo debent concurrere. Unum est animus faeminam honestam contaminandi, ac proinde stupri condemnari non potest qui virginem veste meretricali indutam defloravit. Alterum necesse est ut delictum sit consummatum, conatus ejus licet ad actum proximum devenerit, ordinaria poena non plectitur.

Jure canonico si stuprator clericus sit deponitur ab officio cum onere dotandae puellae stupro violatae, et aliquoties plectitur incarceratione et multa pecuniaria. Si delinquens laicus sit tenetur corruptam ducere, vel si hanc pater renuerit, dotare.

Nonnulli casus sunt in quibus stuprator ad nihil tenetur ex: gr: 1. si puella in sui violationem, nulla interveniente vi, fraude, aut metu, sponte, ad id se offerendo consensit. 2. si mulier jam fuisset antea corrupta ab alio vel inhonestae vitae esset.

Qui faeminam ad consensum induxit blanditiis, precibus etiam importunis vel muneribus sine alia tamen vi, fraude, aut minis non tenetur puellam ducere.

Stuprator post sententiam, qua condemnatus est ad corruptam dotandam, statim obligatur ad praestandam dotem, non expectato tempore nuptiarum.

Judex in causa stupri a clerico commissi debet esse ecclesiasticus. Si vero a laico, est crimen mixti fori, ita ut de eo cognoscere possit tam Judex saecularis, quam ecclesiasticus.

Proles ex stupro vel alio illegitimo concubitu procreata, nisi stuprator cum matre prolis transegerit super alimentis ipsis praestandis, dicendum est, quod mater primo triennio solum teneatur ad alimenta lactis, pater vero in reliquis.

Adulterium definiri potest violatio fidei et thori conjugalis.

Duplex est adulterium, *simplex*, quod vel a marito alieno cum soluta vel ab uxore aliena cum soluto committitur.

Duplex, quod a marito alieno cum uxore aliena perpetratur.

Ex adulterio potest agi vel civiliter vel criminaliter.

Quando *civiliter* agitur, duplex adulterii poena est. Prima divortium seu separatio quoad thorum et cohabitationem ad quam agere

conjux innocens potest. Altera poena est amissio dotis, et donationis propter nuptias.

Criminalis poena alia est jure ecclesiastico, alia jure civili; ac iterum aliter puniuntur laici aliter clerici.

Laicis olim infligebatur poena excommunicationis, et faeminae adulterae si mariti eas nollent recipere, ad agendam poenitentiam in monasterium perpetuo detrudebantur. Hodie tamen adulterorum laicorum puniatio passim relinquatur curiae saeculari.

Circa clericum habetur poena depositionis ab officio et beneficio; atque insuper in monasterium vel etiam in carcerem detruditur, vel alia etiam graviori poena coercetur.

Gravius puniendum est adulterium illud, quod sub specie matrimonii committitur et polygamia dicitur, quando scilicet adhuc priore matrimonio stante, et vivente conjuge, scienter simul et voluntarie cum alia persona nuptiae contrahuntur.

Ordo observandus in detatione hujus criminis est quod prius admittitur maritus vel uxor, postea pater, deinde reliqui cognati, scilicet frater patruus avunculus etc.

Lenocinium est delictum publicum et committitur prostituendo virgines, uxores, filias etc. Poena lenocinii varia est prout conditio personarum.

Incestus est coitus inter personas consanguineas vel affines jure prohibitas contrahere matrimonium.

Crimen incestus gravius est adulterio, praesertim si committatur inter ascendentes et descendentes; et hinc gravissimae poenae huic sceleri ab utroque jure sunt constitutae.

Sacrilegium carnale dupliciter committi potest, scilicet violatione loci Deo consecrati, vel violatione personae Deo dicatae.

Jure ecclesiastico sacrilegi corruptores, si laici sint excommunicantur, si clerici privantur beneficio, deponuntur ab ordine, et detruduntur in aliquem locum ad agendam praenitentiam.

Sodomia est omnis libido contra naturam, sub quo sensu *mollities* et *bestialitas* includitur.

Gravissimae poenae pro sodomia et bestialitate inductae sunt, et aliquoties ad ultimum supplicium devenitur.

Raptor est virginis, vel alterius solutae, aut ligatae, honestae tamen mulieris, vel etiam masculi violenta abductio de loco in locum moraliter diversum, libidinis exercendae, vel etiam conjugii cum ea ineundi causa.

Jure novissimo Tridentino statutum est ut inter raptorem et raptam, quamdiu haec in illius potestate manserit, matrimonium nequeat iniri valide, adeoque raptus inducit impedimentum dirimens.

Juxta eandem synodum raptor qui raplam non potest dncere uxorem, decenter arbitrio judicis dotare eam debet.

Rapina est injusta ablatio rei alienae mobilis, aut semoventis per vim facta.

Jure civili poena raptorum est damnatio in triplum; et si cum armis facta sit lege Julia hujusmodi rei puniuntur.

Jure ecclesiastico excommunicantur; et gravius puniuntur, qui Christianos naufragium passos rebus suis expoliant.

Incendiarii hoc loco vocantur, qui dolose alicujus lucri consequendi studio domos, segetes acervos foeni incendunt.

Poena hujusmodi delinquentium arbitrio judicis commissa est, qui ad ducta in considerationem qualitate culpae, incendii ex ea orti, et personarum, pro varietate harum rerum poenam statuit.

Jure ecclesiastico excommunicationis poena iudicatur.

Furtum est fraudolosa contrectatio rei alienae, vel ipsius usus, aut possessionis ejusdem lucri faciendi causa.

Dividitur furtum in *simplex et qualificatum*. Simplex est, cui nulla circumstantia aggravans est annexa; qualificatum, quod habet annexam circumstantiam aggravantem v. gr. vim, effractionem. Dividitur etiam in *domesticum et extraneum*. Illud fit a personis domesticis quae cohabitent una cum domino rei ablatae; ex: gr: servi. Extraneum vero quod a quolibet peregrino, qui ad familiam domini non pertinet committitur.

Ut furtum ab aliquo commissum dicatur, requiritur primo ut res sit corporalis et mobilis; 2. ut sit aliena; 3, ut actu ipso contrectetur seu auferatur; 4. ut contrectatio haec fiat animo fraudoloso, et lucri faciendi causa; 5. ut dominus ejus rationabiliter sit invitus.

Non solum is qui rem alienam, invito domino, aufert, sed etiam is qui illam contra voluntatem domini contrectat vel ea utitur, furtum committere censetur.

Hac in re *vox dominus* sumitur non in sensu proprio, et pro eo qui jus proprietatis in re aliqua habet, sed prout significat illum, qui quodcumque jus reale in re sibi ablata habet. Atque hinc furtum committit

1.º Dominus creditori clam auferens rem a se oppignoratam, aut usuario, vel usufructuario rem in usum vel usumfructum concessam.

2.º Creditor, si pignore, depositarius si deposito, commodatarius, si re commodata contra Domini voluntatem aliter vel diutius utatur.

3.º Uxor, quae de rebus mariti fraudolenter aliquid sublegit; etiam

si contra ipsam, constante matrimonio, turpis actio furti non datur, sed tantum actio rerum amotarum.

4.º Qui furtum mandat, aut furi auxilium vel consilium praestat, si furtum sit secutum.

5.º Qui rem furtivam scienter a fure emit, vel eandem accipit in solutum; quia datio et acceptio in solutum emptio et venditio reputatur.

6.º Denique jure canonico quasi furtum aut rapinam committunt, qui beneficium ecclesiasticum sine legitima institutione occupant, vel postquam vacaverit aliqua causa, retinent.

Universim semper praesumitur dolus ubi de contrectatione rei alienae constet, nisi probabiles talesque causae concurrant, ut accipiens prudenter hic et nunc credere possit, dominum non fore rationabiliter invitum, qualis est singularis amicitia, vel familiaritas.

Furti reus haberi non debet, qui furem non indicat, nisi ex officio publico, adeoque ex justitia teneatur criminibus et injuriis obviare.

Pro fure habendus est detentor rei inventae, quando ipsi aperte constat de rei inventae domino, nisi illam accipiat animo restituendi. Item furandi animum habere videtur, qui re inventa, diligenter dominum non inquit.

A furti labe immunis est qui in extrema necessitate rem sibi necessariam aufert.

Ex furto duplex nascitur obligatio, una restituendi rem furto ablata, altera subeundi poenam taxatam a jure. Hinc laeso per furtum duplicis generis remedia a lege dantur, rei persecutoria, et poenalia. Priora sunt *rei vindictio, et condictio furtiva*; posteriora sunt *actio furti, et accusatio criminalis*.

Rei vindictio competit domino rei furto ablatae adversus possessorem rei furtivae, sive fur ipse possideat sive alius quilibet, quia vitium rei furtivae reale est, consequenter semper illud rem sequitur ad quemcumque possessorem devenerit.

Condictio furtiva est actio personalis; civilis, rei persecutoria, irregularis, seu extraordinaria, perpetua, qua rei furto ablatae restitutio, si non extat amplius, ejus aestimatio, omneque interesse petitur.

Condictio furtiva datur 1. adversus ipsum furem, qui rem actu ipso contrectavit. 2. adversus haeredes furis non solum ob id quod de re furtiva ad eos pervenit, sed etiam in solidum, quamvis nil ad illos pervenerit. 3. si plures sint fures, aut raptores, datur condictio haec contra omnes in solidum, ita tamen ut si unus

plene satisfecit, ceteri liberentur. 4. porrigitur etiam adversus illos, quorum opera et consilio furtum, aut rapina est perpetrata.

Objectum hujus condictionis est res furto sublata; et hanc persequi potest condictionem istam instituens, etiamsi res illa sit in aliam formam transmutata, et persequitur cum omnibus fructibus tam perceptis, quam illis qui percipi potuissent, extantibus non minus ac consumptis.

In deducenda hac condictione praeter furtum probari debet minus plene dominium si condictio certi instituat: in condictione incerti probandum est, quod actoris intersit, rem ablatam non fuisse.

Actio furti alia consurgit ex furto manifesto; *prior* praetoria est, et datur in quadruplum; *posterior* est civilis et datur in duplum: utraque mere poenalis, personalis, perpetua, et famosa est.

Haec furti actio datur tam domino rei, quam alteri, cujus interest rem ablatam non fuisse; datur contra eum qui furtum fecit vel ad id auxilio, vel consilio suo cooperatus est, nec refert, quamvis res ablata perierit: contra non datur in haeredem furis, parentibus contra liberos, vel viceversa, nec si durante matrimonio unus conjugum alteri quid surripiat.

Objectum hujus actionis est duplum vel quadruplum prout nimirum furtum est, vel manifestum, vel non manifestum; cum distinctione tamen, nam si res ipsa surrepta est, multiplicatur ipsius pretium, si vero usus et possessio, ad duplum, vel quadruplum aestimatur interesse.

Actio furti moveri potest etiam ob rem minimam.

Actio furti praeter dictos effectus, etiam hunc producit quod furti saltem notabilioris condemnatus fiat infamis.

In praesenti actione id solum probandum est, quod furtum ab adversario sit commissum, et nostra propterea intersit.

Poenae furti, quando criminaliter de eo agitur de *jure canonico* est 1. fur notorius aut condemnatus fit infamis, 2. fit irregularis, ut neque ad ordines promoveri, neque in susceptis ministrare possit, 3. si clericus in furto notabilis quantitatis, aut iterato deprehensus, vel convictus sit, ab ordine, et officio clericali deponendus, si non resipiscat, excommunicandus, tandem si incorrigibilis evadat, curiae saeculari tradendus est.

In *foro saeculari* olim crimen hoc varie per verbera, mulctam pecuniariam, carcerem, tormentaque alia corporalia, excepta morte et mutilatione, punitum fuit. Hac tamen postea, cum successu

temporis invalesceret furum audacia, furtorum graviorum rei affici coeperunt.

Licitum et justum esse dicendum fures in furca suspendere, et ultimo supplicio afficere praesertim si sint incorrigibiles.

Pro unico furto, etiamsi quantitate magnum, sed simplex, et absque violentia et effractione commissum sit, non potest inferri poena mortis, juxta benigniorem suadendam sententiam. Pro secundo pariter furto licet poena gravior imponi debeat non autem poena mortis potest; sed ad hanc imponendam saltem ex generali consuetudine requiritur, ut delinquens tria, vel plura furta diversis et interpolatis temporibus commiserit, qui *fur famosus* dicitur, sive qui furari consuevit.

Capitali poena aliquis propter ea tria furta potest certe affici, si simul computata valorem quinque aureorum Hungaricorum exarserint: quidam vero non sine fundamento extendunt etiam ad casum quo furta omnia simul computata valorem quinque solidorum non ascendunt.

Poena mortis ob quantitatem, furti exorbitantem, aut multiplicem ejus iterationem, vel quod commissum sit in loco insigni, e. g. palatio principis exasperari non debet nec solet, addito majoris alicui severitatis reatu.

Variae communiter assignari solent causae et casus quibus poena capitalis etiam ob furtum quinque solidos excedens, alias de jure infligenda, mitigari, et in mitiorem converti debet.

- 1.º Ratione damni modici per furtum dati.
- 2.º Ob incertitudinem furti commissi.
- 3.º Ob qualitatem personae.
- 4.º Ob necessitatem.

Qui deliberato et doloso animo ante furtum praebet furi auxilium reale per actum proximum et per hoc dat causam immediatam furto, lucrandi animo, poena furti ordinaria plectendus est: contra ad poenam extraordinariam et mitiorem condemnandus qui auxilium praebet furi per actum magis remotum, nec per id dat causam furto immediatam.

Si auxilium sit praestitum in ipso actu furti, ut propterea aliquis plecti poena ordinaria furti possit, necesse est 1. ut auxiliator dolose et fraudolenter auxilium fieri praebet, consilio deliberato praecedente, 2. ut lucri causa hoc fiat, 3. ut auxilium sit cooperativum, 4. ut furtum ipsum sit subsecutum.

Denique si auxilium praestatur post furtum commissum, non ordinariae laquei, sed extraordinariae mitiori poenae est locus pro judicis arbitrio.

Quando plures commiserunt furtum cujus summa quidem excedit quinque solidos, ita tamen ut divisione inter illos aequaliter facta nullus illorum quinque solidorum aestimationem acceperit nullus puniri poena capitali poterit, sed alia plectentur poena.

Controversia est inter DD. an actio civilis pecuniaria post poenam de fure sumptam contra haeredes ejus competat, postquam poena illa coepit esse capitalis, et mortis. Melius est distinguere, an res furtiva adhuc extet, et ab haeredibus furis vindicetur, an vero fuerit consumpta vel perditā: *si primum*, vindicari illa, vel condici non solum a fure, sed etiam post ejus mortem ab haeredibus ejus imo a quocumque possessore etiam bonae fidei potest; *si secundum* nil a fure ex bonis ipsius, nec ab ejus haeredibus praestandum erit.

Sufficiens indicium ad condemnationem de furto, imo, et ad torturam non est, quod res furtiva apud aliquem sit reperta, nisi ille sit homo suspectae fidei et malae famae.

Sacrilegium, est quo res sacra contrectatur; quod tripliciter fieri potest; 1. si res sacra e loco sacro; 2. si res sacra de non sacro; 3. si res non sacra de sacro auferatur.

Poena furti sacrilegi *jure civili*, praecipue quo res sacra e loco sacro surripitur, est extraordinaria, et arbitraria, ita tamen ut juxta furti, rei, et personarum qualitatem etiam ad mortem usque extendi possit.

Jure canonico 1. sacrilegii reus 30. libras examinati argenti purissimi debet peccare episcopis, vel abbatibus, aut aliis personis, ad quas querela sacrilegii juste pertinet, 2. perpetua damnatur infamia, 3. jubentur sacrilegi res ecclesiarum injuste accipientes, vel possidentes, aut retinentes, nisi cito se correxerint, anathemate feriri seu excommunicari, qua excommunicatione innodati permaneant usque ad congruam satisfactionem.

Ceterum crimen sacrilegii, adeoque etiam furti sacrilegi est crimen mixti fori, ita ut etiam laicus a judice ecclesiastico puniri possit et praeventioni inter judicem saecularem, et ecclesiasticum locus sit.

Plagium est, quo liber homo, vel servus alienus surripitur, vel abducitur animo celandi illum.

In hominem liberum committit plagium 1. qui eum supprimit, celat, in vinculis detinet; 2. qui eum scienter vendit, aut emit; 3. qui eum donat, vel dotem, aut alio modo in solutum dat. 4. qui eum oppignorat, aut locat alteri.

Circa servum autem committit plagium ; 1. qui ei persuadet , ut a domino fugiat , vel illum invito domino occultat , in vinculis retinet , 2. qui servum fugitivum cum rebus furto ablati scienter recipit , 3. qui servum fugitivum scienter vendit aut emit. Poena plagii olim pecuniaria fuit de jure civili , quae tamen jam olim ab usu recessit , et gravior poena pro modo delicti infligi coepit. *In foro ecclesiastico* hujus criminis rei debent acriter puniri sed citra mortem.

Crimen *peculatus* est furtum pecuniae publicae : *pecuniae* autem nomine hic comprehenduntur omnes res , ad aerarium reip. vel fiscum principis pertinentes.

Variis autem modis committitur hoc crimen , 1. si surripiatur res , aut pecunia publica , 2. si furto auferantur pecuniae sacrae , et religiosae , 3. si quis in tabulis publicis minorem pecuniam , quam quod vendiderit , aut locaverit , scribat , 4. quando quis muros aut fores civitatis effringit , perforat , et exinde aliquid submovet , 5. aut praedam ab hostibus captam surripuit , 6. denique de jure canonico crimen *peculatus* committunt etiam presbyteri , alique clerici , qui bona ecclesiastica sibi appropriant vel alienant ; ideoque excommunicantur , nisi res surreptas celeriter restituant.

Poena hujus criminis de jure civili est duplex : una *pecuniaria* : nam pecuniam publicam surripieus in quadruplum tenetur ; altera *corporalis* est ; quae quidem in privatis est deportatio , in personis publicis ultimum supplicium.

Abigeatus ut crimen extraordinarium , quo tenentur qui dolo malo pecora ex pascuis vel ex jumentis lucri faciendi causa abducunt , et depraedantur.

Grex proprium est ovium , suum , caprarum , aliorumque minorum pecorum , quae ad pascendum gregatim emittuntur. *Jumenta* autem vocantur proprie equi , muli , asini , qui bajulando , et onus portando homines juvant. *Armenta* vero proprie appellantur boves , et equi , qui aratro negotium peragunt. Usus autem et finis jumentum et armentum a grege nec non armentum a jumento in specie discernit.

Porro hoc inter pecora minora et majora discrimen in ordine ad *abigeatus* crimen solerter notandum ; nam ex minoribus pecoribus unum , dumtaxat abigens , de crimine hoc noa tenetur : sed abigeus is est , qui uno eodemque tempore gregem ovium , caprarum , porcorum , aut vaccarum ex pascuis surripit ; nam quantitas discernit furem ab abigeo : grex vero abactus dicetur , quando oves ad minus decem , aut porci quinque , vel quatuor abacti fuerunt.

Contra abigeus dicitur qui de armentis, vel jumentis etiam unum dumtaxat pecus, seu animal majus surripuit.

Pœna istius criminis est, quod abigei, qui saepius hoc crimen patrant, ad gladium damnantur; alias damnantur in opus publicum ad tempus. In honestioribus temperatur poena. Hodierna constitutione abigei puniuntur ut fures.

Jure canonico nulla certa poena in abigeos constituta est; eo tamen major quam ob furtum ex majoritate culpae poena est imponenda: adeoque poena depositionis imponi clerico poterit arbitrio judicis.

Crimen de residuis est crimen publicum quo pecunia publica ab eo, cujus fidei et periculo erat concredita retinetur, et in usum publicum, seu in rationes non refertur.

Committitur hoc crimen duplici modo, videlicet aut pecuniam publicam in certum usum destinatum retinendo, et in eum non consumendo, aut eam pecuniam in suum convertendo usum.

Pœna criminis de residuis jure digestorum est, quod praeter infamiam debeat hujus criminis reus restituere amplius tertiam partem rei inique detentae, vel non debite erogatae. Hodie hujus criminis rei extra ordinem puniuntur.

Crimen expilatae haereditatis est, quo quis ante vel post aditam haereditatem, sed necdum possessam rem haereditariam mobilem dolo malo lucri causa contrectat.

Committitur crimen istud proprie ab extraneo tantum, qui sub nomine haeredum non continetur, nec uxor sit.

Pœna hujus criminis jure digestorum est extraordinaria, pro diversitate circumstantiarum infligenda.

Sepulchri violatio fieri potest aut circa ipsum sepulchrum, vel monumentum, aut circa cadaver ibi tumulatum. Priori modo violator sepulcrum 1. demolitione structurae. 2. inhabitatione, aut extructione novi aedificii, non sepulchri causa, 3. illegittima illatione cadaveris. Requiritur tamen ut haec fiant dolo.

Posteriori modo hoc delictum committitur 1. contrectatione, corpus sepultum extrahendo, 2. mutilatione. 3. spoliatione.

Pœna autem ista solet esse varia; nam 1. qui ex dolosa petulantia corpora humata ex sepulcris extraxerint, et ossa exhumerint, si humiliores fuerint ultimo supplicio afficiuntur, si honestiores, aut deportantur, aut in metallum damnantur, 2. qui vi armata more latronum cadavera spoliant ultimo supplicio etiam ipsi; qui vero sine armis ad minimum metalli poena afficitur, 3. qui reliquias cadaveris contrectaverit, aut sepulchri saxa marmora etc.

aedificandi causa amoverit, a Constantino imp. 10. libris auri fisco inferendis puniuntur: iudex vero qui hoc delictum vindicare omisit 20. libris mulctatur.

Amotio termini est crimen quo quis terminos, vel lapides finales dolose eruit, aufert, aut mutat, vel ut praecise noceat alteri, vel ut eidem de fundo aliquid detrahat, et suo adjiciat.

Poenae hujus criminis varia est; nam 1. si extraneus terminum movit eo fine, ut discordias, et lites inter confines seminet in terminos singulos, quos ejecerit, 50 aureos fisco in solidum inferre debet, 2. quis terminos propellit, praedia sua dilatandi causa, pro qualitate personae, et aetatis puniuntur corporaliter, 3. qui post litem in controversia de finibus contestatam terminos communes submovit, aut propulit ad jura adversarii obscuranda, pro facti circumstantia puniendus, 4. qui lapides terminales furandi animo aufert in hunc vel criminaliter animadvertendum, vel civiliter ad duplum vel quadruplum condemnandus.

Adversus haeredes actio de termino moto non datur.

Furtum ligni committere dicitur, qui tignum seu materiam, ex qua componitur aedificium, ex aedificio alieno mala fide subtrahit, et aedibus suis jungit; adversus istum domino materiae datur actio de tigno juncto, ut in poenam duplum praestet. Juxta plures DD. etiam actio ista datur adversus eum, qui tignum non furtivum sed alienum bona fide junxit, qui tamen a furto censetur immunis nec potest conveniri condictione furtiva, vel alia actione rei persecutoria. Porro actio haec probabilius non datur adversus fabros lignarios, qui aliena junxerunt tigna aedificium tamen non possident.

Ob arbores, vites, virgulta etc. furtim caesa, cessante actione furti de jure civili variae competunt actiones: et 1. quidem ex edicto proctoris actio civilis arborum furtim caesarum, ut duplum praestet ejus, quod alterius interest arborem caesam non fuisse, 2. ex lege aquilia in simplum, 3. ex interdicto quod vi, aut clam, 4. ex lege 12. tabularum, ut quis in singulas arbores caesas aeris viginti quinque asses luat.

Rapientes res ex naufragio, vel incendio mulctantur confiscatione bonorum, et alia etiam poena extraordinaria puniri possunt. Datur quoque in eos actio civilis ad restitutionem rerum ablatarum intra annum in quadruplum, post annum vero in simplum.

Usura strictissime, ac specificè accipitur pro lucro seu fructu, quod ex mutuo provenit.

Usura accepta pro ipso contractu definitur « *actus voluntatis inte-*

rior, vel exterior conventio dandi, vel accipiendi lucrum aliquod temporale ultra sortem ex vi, et causa mutui principaliter; secundo modo accepta usura est lucrum immediate ex lucro proveniens.

Quod mutuo datum est vocatur *sors*, sive *capitale*, quod ultra hoc accipitur dicitur *usura* seu *foenus ultra sortem*.

Usura alia est interna, alia externa. *Interna* consistit in solo animo, et voluntate lucrum ex mutuo capiendi. *Externa* subdividitur in mentalem, et realem. *Mentalis* est, quando nullo pacto vel conventionem interveniente ex mutuo speratur, et intenditur lucrum, non gratuito, sed quasi ex justitia debitum et offerendum. *Realis* seu conventionalis committitur quando mutuum datur interveniente pacto, lucrum aliquod ultra sortem solvendi.

Pactum usurarium aliquando est *expressum* aliquando vero *tacitum*.

Usurae lucratoriae exercitium prohibitum et graviter peccaminosum est jure canonico: prohibitum quoque dicendum jure divino, et naturali.

Imperator, vel alius princeps supremus, imo et pontifex per leges civiles, vel alias permittendo usuras facere eas licitas non potest, ita ut licite et sine peccato exigi, vel accipi possint.

Ex quo sequitur graviter peccare principes christianos, et potestates publicas, si auctoritate sua concedant, vel praecipiant, ut christiani, qui mutuo acceperunt pecunias a judaeis, vel aliis infidelibus, jurisdictioni suae subjectis, usuras eisdem solvant.

Hinc merito gravissimae poenae in ipsos per ss. canones sunt constitutae.

Ut lege et statuto, ita consuetudine induci nequit certa quantitas, quae ultra sortem exigi possit ex causa mutui, nonnisi interveniente aliquo titulo qui lucri cessantis et damni emergentis nomine eam quantitatem justam efficiens, usuram lucratoriam licitam inducit.

Ceterum usurae licite exigi vel accipi nec possunt in favorem causae piae, vel ob aliud bonum opus, saltem dispensative.

Dicendum, licitum esse petere mutuum, et accipere sub usuris, cum tamen, si vellet, posset licite et sine usuris dare, modo justa causa petendi adsit, videlicet necessitas, vel utilitas petentis mutuum, vel etiam ut alteri egenti succurrat.

Casus circa usuras triplicis generis examinari possunt; nam in aliquibus nulla certe committitur usura; in aliis contra certe committitur; in pluribus est dubium.

Casus, quibus nulla committitur usura etiamsi accipiatur aliquid, vel petatur ultra sortem, sunt ubi nullum intervenit mutuum sive formaliter sive virtualiter tale. Ex quo

- 1.º Usurarius non est qui in compensationem mutui exigit orationem, aut sacrificium missae, vel accipit beneficium ecclesiasticum.
- 2.º Usura non committitur quando nullum revera-intervenit mutuum.
- 3.º Usuram non committit qui mutuum dat, ea conditione ut aliunde sibi ex justitia debitum a mutuario vicissim accipiat.

In omnibus illis casibus certo committitur usura, quando in mutuo accipitur, aut petitur, aut petitur aliquid ultra sortem tamquam ex vi mutui et non aliunde.

Si occasione mutui lucrum ultra sortem detur et accipiatur mere gratis et liberaliter, usura non committetur; contra committitur, si illud datur, vel comparatur tamquam ex mutuo stricte debitum.

Qui pecuniam dat mutuam ex lege ut mutuarius eidem remutuet, pro eo fidejubeat, scholas ejus frequentet aliaque hujusmodi faciat, si ista petet ut pretium pro mutuo, non tamquam mera conditio, usurarius habendus est.

Qui praedicta sibi praestari potest benevolentiae, vel gratitudinis titulo non autem libere, sed vi pactionis ut debitum ab usuraria iniquitate nequit absolvi.

Contractus, quo res certi pretii ob dilatam solutionem majori pretio venditur si dubium sit, quod res tempore solutionis faciendae plus valitura sit, et venditor eam rem ante non erat distracturus, tam ab usura, quam ab injustitiae peccato immunis non est. Si vero sperari nequeat augendum ejusdem pretium, et nullus adsit alius titulus exigendi majoris pretii, venditor in foro externo quidem tamquam usurarius non condemnabitur, in foro tamen interno reus erit.

Idem fere dicendum de contractu quo res, ob anticipatam solutionem minoris emitur infimo ejus pretio.

Usurarius est contractus, quo frumentum aut vinum mutuo datur in autumno, ea lege, ut tantumdem restituatur in vere, vel ut solvatur pretium, quo constituta sunt tempore verno, si certum vel probabilius est valorem ejus augendum hoc tempore, et si creditor frumentum aut vinum mutuo datum in vernum tempus non fuisset servaturus.

Usura est veius triticum mutare cum pacto ut postea reddatur novum, si illud minus, quia semicorruptum, valeat, quam postea

valiturum sit novum. Quod si oppositum evenerit, licite et sine usura mutuans poterit cum mutuario pacisci ut majorem frumenti etc. quantitatem tunc restituat.

Chirographa, et debita immatura emi sine usura possunt minore pretio quam sit summa debita, si ea non liquida; sed dubia, aut talia quae sine lite, difficultate, molestiis, expensis obtineri non possint.

Usurarium est pactum *anticreseos*; vi cuius creditor rei fructiferae sibi oppignoratae fructus lucratur, et nihilominus sortem integram recipit, etiamsi in favorem piae causae id agat.

Usurae iniquitate carent *montes pietatis*, quod in iis quod ultra sortem exigitur, non exigitur vi mutui, sed ob alios titulos, quorum complures DD. afferunt.

Cambium est negotiatio qua pecunia pro pecunia cum moderato lucro permutatur; quod duplici modo fieri solet: *uno* quando mercatori, sive campsoni pecunia unius formae, et materiae pro alterius formae et materiae nummis numeratur, quod *cambium reale vel manuale* dicitur. *Altero* quando campsoni pecunia in uno loco numeratur, ut reddatur in altero, vel quando a campsonem pecunia hic accipitur ut ei restituatur alibi, quod *cambium locale*, et quia ordinarie per litteras fit, *per litteras* nuncupatur.

Hoc lucri genus DD. quidam retulerunt inter usuras; sed melius ab hac labe plures alii absolvunt.

Titulus ob quem ultra pecuniam numeratam tali casu aliquid exigi possit, in campsonibus publica auctoritate constitutis est obligatio comparandi et paratam semper habendi pecuniam sortis diversissimae, in aliis qui proprio motu talem negotiationem suscipiunt, est, 1. lucrum cessatio; vel damnum ex moneta expensa emergens, 2. commoditas negotiationis, quam habet una pecunia prae alia, 3. labor in pecuniis numeratis etc. 4. sumptus in famulos etc. et impensae, pericula pecuniae transferendae; 5. aestimatio unius pecuniae prae alia.

Qui *ollam*, ut dicunt, fortunae exponunt, neque usurariae, neque alterius inaequalitatis rei agi possunt nisi fraus aliqua, et dolus interveniat.

Causae quibus occasione mutui accipi potest aliquid ultra sortem plures enumerantur. 1. in poenam culpabilis morae, qua mutuarius solutionem mutui ultra tempus cum mutuaute conventum, differt; 2. ob damnum emergens; 3. ob lucrum ces-

sans ; 4. ob periculum sortis amittendae ; 5. ob idipsum periculum a mutuantem in se susceptum.

Damni emergentis nomine denotari solet jactura , quam creditor ratione mutui dati patitur in rebus suis , quas jam habet.

Lucri cessantis nomine intelligitur incrementum bonorum, quod quis factururus fuisset , si pecuniam mutuo non dedisset.

Periculum sortis tunc dicitur , quando ob lubricam mutuatarii conditionem , est justus timor ne eum solvendi facultas deficiat.

Usurae moratoriae creditoribus a mutuatariis exsolvendae si debitum intra tempus constitutum culpabiliter non solverint ex lege vel consuetudine et in casu particulari per sententiam judicis ; aut per conventionem imponi pro certo possunt.

Ut poenae appositio, et exactio labe usurae careat, quatuor DD. exigunt.

- 1.º ut ea non apponatur in fraudem usurarum.
- 2.º ut solutioni non praefigat terminum nimis brevem.
- 3.º ut non solum inculpabilis sit , sed etiam notabilis , et poena proportionata culpa.
- 4.º ut parte debiti soluta, non exigatur tota poena sed pars tantum.

Satis convenit inter dd. legalem judicalem poenam non deberi ante sententiam judicis : quoad vero poenam conventionalem spectanda potius videtur consuetudo.

Titulo damni emergentis aliquid exigi ultra sortem posse sine usurae labe certum est.

Mutuatarius pro damno emergente ratione mutui ob moram solutionis satis facere ex ipso mutui contractu tacite obligatur : pro eo vero emergente sine mora mutuatarii non tenetur nisi id in pactum deductum fuerit saltem de solvendo aliquid ultra sortem ; quod licite et sine usura ab initio iniri potest. Requiritur tamen.

- 1.º ut mutuum sit causa damni
- 2.º Ut mutuans praemoneat mutuatarium de damno emergente.
- 3.º Ut ratione damni emergentis non exigatur pretium nisi quod aequale sit damno, vel periculo damni.
- 4.º ut hoc interesse ratione damni emergentis , vel lucri cessantis non solvatur statim a mutuatario tempore mutui accepti, sed primum postea.
- 5.º ut mutuans non cogat mutuatarium pacisci de periculo damni potius , quam de damno , sed relinquat ipsius arbitrio.

Ratione lucri cessantis , tum si quis per vim , metum , vel dolum injuste cogatur ad mutuandum, ideoque lucrum ei cesset, tum

si quis sponte mutuum dedit ad certum terminum, debitore tamen non solvente lucrum perdit, peti et accipi et a creditore in pactum statim tempore dati mutui deduci aliquid licite et sine usura potest.

Ut lucri tamen cessantis nomine aliquid possit exigi, requiritur.

1. ut spes lucri certa vel admodum probabilis sit. 2. debet cessationis causa esse ipsum mutuum. 3. debet mutuatario a mutuante manifestari spes lucri quod ex mutatione cessabit, et ejus compensatio in pactum deduci. 4. non debet exigi lucrum integrum, quod probabiliter speratur, sed quanti aestimatur spes ejusdem prudentis arbitrio.

Ratione periculi in recuperanda sorte, nisi ei aliunde caveatur potest aliquid mutuans a mutuatario ultra sortem exigere.

Creditor qui mutuatario cum pecunia mutuata mare trajecturo, vel ad nundinas per loca periculosa ituro sortis assecurationem praestat, et illius periculum in se suscipit, ratione istius periculi potest aliquid ultra sortem et petere et acceptare etiam casu quo pecuniae mutuatae deferuntur salvae.

Usurarium est aliquid ultra sortem accipere, et de eo pacisci ratione carentiae pecuniae, seu pro obligatione non repetendi mutuum ante certum tempus v. g. annum

Multo minus regulariter accipi potest aliquid ultra rem mutuo datam ob onus, seu laborem numerandi pecuniam dandam in mutuum.

Sicut ob periculum sortis mutuans, ita ob susceptam obligationem solvendi pro debitore principali fidejussor pacisci de aliquo dando potest si fidejussio periculosa sit; quando vero periculosa non est non nisi parum vix admodum accipi justa aliquos potest.

Nomen *census* minus proprie pro ipsa pensione pecuniaria vel fructuaria singulis annis solvenda; magis proprie pro jure ejusmodi pensionem annuam ex re vel persona alterius percipiendi accipi potest.

Qui jus habet ejusmodi, *censualista*, qui vero obligationem solvendi pensionem *censuarius* vocari solet.

Potest census variis et praecipue quinque modis constitui, videlicet legato, donatione, transactione, condemnatione, et emptione. Hoc loco de ultimo sermo est.

Emptio venditio, qua constituitur *contractus* censualis vocatur et definitur quod sit conventio, qua jus percipiendi redditus annuos, ex re, vel industria personae provenientes emitur, et venditur.

Census in genere alius est reservativus, alius consignativus. *Reservativo* dominium rei plenum transfertur in censuarium reserva-

ta solum pensione. *Consignativo* dominus rei dominium tam directum quam utile retinet, et alteri consignat, seu concedit jus exigendi ex ea annuam pensionem.

Frequentissime census consignativus acquiritur emptione, et hinc *emptitiuus* appellatur. Dividitur autem 1. in realem et personalem. *Realis* est, qui constituitur in certa aliqua re fructifera, ex qua debetur, quemcumque habeat possessorem. *Personalis* autem qui constituitur in certa aliqua persona obligata ad solvendam annuam pensionem ex industria, aut aliunde. Aliqui addunt tertiam speciem scilicet *censum mixtum*, qui videlicet constituitur super re, et super persona immediate.

Dividitur 2. census in pecuniarium et fructuarium, quod duplici modo fieri potest; nempe in quantitate certa et stabili, vel in quantitate incerta pro quantitate fructum.

Dividitur 3. in perpetuum, et temporalem *Perpetuus* nullum terminum habet. *Temporalis* absolvitur tempore eoque certo et determinato.

Dividitur 4. in redimibilem et irredimibilem. *Redimibilis* qui redimi potest, quod fieri potest tripliciter, *ex parte debitoris*, *ex parte utriusque irredimibilis* qui nonnisi utroque volente redimi potest.

Census tum reservativus, tum consignativus atque hic tum per legatum, donationem, transactionem, condemnationem, tum per emptionem tam pecuniarius, quam fructuarius constitui absque usura omnique alia iniquitate pro certo potest.

Jure naturali praecise spectato licite emi vendique potest census realis tam redimibilis, quam irredimibilis.

At de jure positivo humano census redimibilis ex parte venditoris permittitur: contra emptio census irredimibilis et redimibilis ex parte utriusque rejicitur: cui autem derogare consuetudo potest.

Census personalis non potest constitui in persona libera. At census personalis, vi cujus creditor, sive emptor census solum acquirit jus percipiendi annuam pensionem, in debitore vero seu venditore, tantum oritur obligatio personalis illam pensionem solvendi, constitui potest ob periculum sortis damnum emergens, et lucrum cessans. Spectato autem jure solum naturali census emptio secundum se etiamsi periculum sortis etc. non interverit ab omni labe usuraria immunis est. De jure vero ecclesiastico emptionem census personalis illicitam esse certum est.

Emptio venditio census temporalis sive ad incertum tempus licita est.

Constitutioni census emptitii alia pacta addi possunt. Et

- 1.º potest ita constitui ut redimi possit intra certum tempus, vel contra.
- 2.º Probabiliter toleratur contractus censualis realis utriusque redimibilis, adjecto etiam pacto assecurationis in perpetuum.
- 3.º Licite contractui census praesertim reservativi additur pactum, ut si per biennium ; vel triennium culpa debitoris soluta non sit pensio , res censui subjecta cadat in commissum, et in poenam negligentiae efficiatur domini census.
- 4.º Licite additur pactum , ut debitor census non possit vendere rem censui subjectam non requisito prius illo qui censum in ea habet.
- 5.º Licite additur pactum , ut census non possit redimi per partes.

Ut licita et honesta sit emptio census requiritur jure naturali

- 1.º ut constituatur in re fructifera.
- 2.º ut jus percipiendi censum annum ematur pretio justo approbato lege vel consuetudine , aut taxato per arbitrium virorum prudentum.
- 3.º ut casu , quo res censualis , citra culpam tamen censuarii perit, secluso speciali pacto assecurationis, etiam pensionis solvendae obligatio extinguatur.
4. ut res ex qua pensio solvenda creditore inscio vel invito non alienetur in eum , a quo census solutio non sine difficultate haberetur.
- 5.º ut non exigatur , vel in pactum deducatur solutio anticipata.

Jure ecclesiastico approbati sunt contractus censuales initi sub his conditionibus ; 1. ut res certa immobilis et fructifera designetur , cui census imponatur ; 2. ut illa sola maneat obligata pro solutione census ; 3. ut pretium justum solvatur secundum temporis qualitatem 4. ut illud solvatur statim praesenti pecunia ; 5. ut liberum sit venditori redimere censum sive totum , sive partem ; 6. ut idem venditor ad redimendum non adstringatur ; 7. ut re pereunte , census extinguatur ; 8. ut pensiones non superent aestimationem fructuum rei in qua census est constitutus.

Ut vero cognoscatur quando licita sit emptio census considerandae sunt quatuordecim conditiones praescriptae a s. Pio V. *const. edita* 1596. sine quibus contractus censuarii pro irritis et foenerariis habendi sunt. Eas enumerare nimis brevitati obstaret. Census constitui potest. 1. jure naturae etiam in persona, modo ea

possit et velit sua industria lucrari quantum ad pensionem solvendam requiritur.

2. in re immobili, et etiam in mobili, aut se movente quibus uti possumus salva eorum substantia et quae fructuosae sunt. Item potest etiam constitui in pecunia negotiationi exposita.

3.º in bonis censuarii omnibus

4. super ipsum censum alius novus.

Usurae usurarum vocantur lucrum, quod ex lucro usurario non soluto alitra hoc et sortem exigitur a creditore. *Anatocismus* appellatur cum usurae in sortem vel stipulatione, vel sententia rediguntur.

Usurae usurarum mere *lucratoriae* non minus, quam ipsae usurae, vi mutui solvendae, jure divino et naturali illicitae sunt. Quae non mere lucratoriae sunt, sed exiguntur ex aliis titulis, jure naturali, et divino exigi licite possunt, jure tamen positivo reprobantur ita ut licet promissae non debeantur et solutae conditione indebiti repetantur.

Hujusmodi usurae exigi etiam nequeunt ex usuris redactis in sortem: unde anatocismus est omnino illicitus.

Mutuatarius qui usuras mere lucratorias simpliciter promisit, ad illarum solutionem non obligatur, qui cum juramento, ex virtute religionis tenetur, solutas tamen potest repetere.

Usurarius usuras solutas tenetur restituere in utroque foro.

Foenerator usurarum sibi solutarum dominium non acquirit certe, si mutuatarius non habeat voluntatem transferendi dominium in eum, sed solum velit pecunias illas dare exterius propter fidem datam, et si res per usuram acceptae non consistant in numero, pondere, vel mensura, et est pecunia, frumentum etc. ita ut non ea permisceantur cum rebus ejusdem generis sive similibus usurariis juste acquisitis ita ut non possint amplius discerni. Acquirat autem si permixtio haec usurarum cum rebus juste acquisitis facta sit. Tandem non sine fundamento plures negant tale dominium ab usurario acquiri etiamsi mutuatarius animum transferendi dominium expressum habeat; requiritur enim praeterea justus titulus, ex quo facta traditio est.

Foenerator acquirit dominium rei pecunia usuraria comparatae; tenetur tamen pecuniam restituere. Si vero non pecunia sed alia re et praecise ex ejus rei fructibus res quaeratur fructus hi non ad foeneratorem sed ad dominum rei pertinet: quod si quaeratur de ejus rei pretio redacto ex ejus venditione foenerator fit dominus pretii ab emptore accepti; tenetur tamen emptori ad evictionem rei.

Usurarius tenetur ad restitutionem ejus quod inique accepit mutuatariorum qui eidem solvit.

Quinque casus dari circa usuram mentalem possunt.

- 1.º Quando mutuator signis, nutibus intendit aliquid accipere tamquam pretium mutui seu debitum ex pacto mutui, et mutuatariorum ita dat revera. Hoc casu relate ad mutuantem intervenit peccatum usurae et is tenetur ad restitutionem.
- 2.º Quando mutuatariorum quod dat, dat mere gratis, liberaliter, et quasi non debitum, mutuans ita datum accipit. Hoc casu nulla committitur usura etiam mentalis.
- 3.º Quando mutuatariorum dat lucrum ultra sortem, tamquam pretium ex mutuo debitum sed mutuans bona fide illud accipit, tamquam datum gratis. Hoc casu mutuans, postquam novit id lucrum sibi datum esse tamquam debitum ex mutuo, tenetur statim illud restituere simul cum fructibus extantibus ex lucro illo perceptis.
- 4.º Quando mutuans accipiens aliquid ultra sortem, dubitat quo animo mutuatariorum id dederit; cum liberaliter an tamquam mutuo debitum. Hoc casu si cum dubio isto acceperit ita datum mutuator peccatum usurae committit; si dubium postea primum supervenerit, tenetur inquirere quovis modo potest, ut dubium tollatur.
- 5.º Quando mutuatariorum aliquid ultra sortem dat gratis mutuans intentione usuraria accipit tamquam debitum ex mutuo. Hoc casu quamvis conscientiam erroneam non deponit mutuans tenetur ad restitutionem; ea deposita non tenetur.

Ad restitutionem usurarii lucri obligari possunt etiam judaei.

Ad usuras restituendas tenetur et compelli possunt etiam haeredes usurariorum saltem juxta vires haereditatis; possuntque isti solum conveniri ad compensandum damnum a defuncto per usurariam iniquitatem illatum, et sub iisdem poenis compelli, per quas compelli poterat defunctus.

Deficiente uno ex pluribus haeredibus, inter quos divisa haereditas est, vel deficientibus ceteris unus in solidum non tenetur.

Qui se tenent ex parte usurarii mutuantis et sunt causa efficax, cur usurae exigantur, obligantur ad restitutionem saltem secundo loco, et quum usurarius non vult, vel non potest restituere.

Qui se tenent ex parte mutuatariorum solventis ad restitutionem non obligantur, quamvis aliquando peccent ratione scandali.

Usurae debent restitui illis, a quibus fuerunt extortae; si vero isti non supersint, aut inveniri nequeant restitui debent eorum ha-

redibus; quod si nec isti extent debent erogari pauperibus, vel ecclesiis, aut aliis piis locis.

Porro ab usurario 1. restitui debent omnia, quae ex pacto vel conventionem ratione mutui supra sortem accepit. 2. si res fructifera mutuantem data pro usuris sit, debent etiam restitui fructus percepti. Deducere tamen potest expensas necessarias factas in iis fructibus colligendis et conservandis. 3. restitui debet omne damnum, quod mutuatarius passus est propter solutionem usurarum, et lucrum cessans.

Usurae restitui debent etiam ex rebus ipsius mutuatarii usurario pro mutuo nomine usurarum datis et ab usurario in tertium aliquem alienatis: imo etiam ex rebus propriis ipsius usurariis alienatis, si usurarius adhuc solvendo non sit ex aliis suis bonis, et accipiens sciverit usurarium per talem alienationem fieri impotentem ad restituendas usuras.

Bona vero usurarii non sunt, sicuti aliqui vellent tacite hypothecata, vel realiter obligata mutuatario pro solvendis usuris.

Usurarius a restituendis usuris excusatur

- 1.º ob inopiam suam manifestam
- 2.º ex remissione spontanea et sincera a mutuatario facta.
- 3.º si is, qui usuras etiam ipsam extorsit ab aliis repetat usuras a se solutas, et hoc per modum exceptionis opponat is a quo repetuntur usurae.

Mitior prae aliis, et aequior sententia est eorum qui existimant, quod nec in foro conscientiae ab usurario repeti possint usurae integrae, nisi deducto eo, ne egeat si bonis omnibus cedat: nimis enim inhumanum videtur propter debitum privare aliquem etiam alimentis necessariis.

Usurarius manifestus conventus pro usuris restituendis nequit appellare ad effugiendam restitutionem nisi ex aliqua justa causa.

Usurarum causa est mixti fori et competit ejus cognitio tam ad judicem saecularem quam ad ecclesiasticum.

Usurarius manifestus potest esse vel notorietate *juris vel facti*; priori modo est, qui tamquam talis vel condemnatus, vel confessus vel convictus in judicio est: *altero* qui publice ut talis se ostendit.

Modi ex quibus probari potest, varii sunt,

- Et 1.º quidem ex evidentia facti
- 2.º per confessionem propriam in judicio factam.
- 3.º per legitimos et idoneos testes saltem duos, vel tres.
- 4.º per conjecturas et indicia aperta, atque evidentia.
- 5.º ex libris rationum.

Plures in usurarios utroque jure poenae sunt constitutae.

1.º incurrunt infamiam.

2.º neganda ipsis est absolutio sacramentalis, eucharistiae sacramentum, sepultura ecclesiastica, nec admittendi sunt ad oblationes, nisi poenitentes aut usuras restituerint aut de restituendis caverint.

3.º Fiunt irregulares, et promoveri nequeunt ad ordines, et ad beneficia, vel officia ecclesiastica. Item si clerici sint, suspenduntur, et etiam deponuntur; si vero sint laici, excommunicantur.

4.º Contrahunt intestabilitatem activam.

5.º Puniantur amissione sortis.

6.º Possunt etiam aliis arbitrariis et extraordinariis poenis puniri a iudice utroque, praesertim vero pecuniaria.

Ut poena hujusmodi locum in usurario habeat, requiritur 1. ut sit usurarius manifestus: 2. desideratur sententia iudicis declaratoria. 3. necesse est, ut lucrum actu, et effective perceperit ex contractu usurario.

Testamentum ab usurario notorio conditum qui signis poenitentiae editis decessit, saltem valet quoad relicta ad causas pias, ex aequitate.

Multo magis convalescit si ante mortem, facto prius testamento, postea usuras restituit, vel cautionem de restituendo praestitit: quod tamen in foro conscientiae non valet, si ex reditu ad usuras appareat poenitentiam fuisse fictam, secus, si ficta non fuit, sed verisimiliter creditur absque fictione sincere et animo restituendi praestitisse cautionem; tunc enim ex eo, quod secrete usuras postea iterum exerceat, non redditur invalidum testamentum.

Si quis ante, vel post conditum testamentum usuras exercuit, sed postea desinat, non tamen restituat, sed cautionem praestet ante mortem, testamentum ejus invalidum est.

Testamenta judaeorum qui sunt notorie usurarii, si sine cautione praestita de usuris restituendis sint condita probabilius sunt invalida.

Si mutuo, vel alio contractui per se licito et jure non reprobato adjectum sit pactum usurarium, pactum utique, at contractus non vitiatur.

Falsum seu *falsitas* definitur communiter, quod sit *fraudulosa imitatio*, vel potius *immutatio veritatis*, facta in praedjudicium alterius.

Ad falsi crimen tria requiruntur; 1. ut immutetur, et pervertatur

veritas ; 2. ut immutatio haec dolo malo fiat , 3. ut ea immutatio afferat , vel saltem afferre alteri possit nocumentum , etsi hoc fortasse impediatur : 4. requirunt aliqui , ut lege aliqua statutum sit talem immutationem veri esse punibilem poena falsi. Sed melius hoc requisitum omittitur.

Crimen falsi est 1. crimen enorme et gravissimum , 2. crimen publicum , ita ut quilibet possit de illo accusare ; 3. est exceptum.

Crimen falsi dividitur 1. *in verum, et quasi tale.* 2. *in personale et reale* quod subdividitur *in verbale et scriptum, et simpliciter reale*, 3. dividi potest ratione modi quadrupliciter quo potest , et solet committi , in id quod fit dicto , scripto , facto et usu.

Crimen falsi dicto committitur maxime in iudicio a triplici personarum genere, a teste, ab avvocato, a iudice.

Circa testimonium falsi crimen committitur 1. quando testis scienter et dolose in iudicio dicit falsum testimonium. 2. quando occultat veritatem. Tunc autem id agendo censetur falsarius quando interrogatus a iudice sub certo articulo dicit se nihil scire , cum debeat scire etc. si cum dolo versute respondit etc. 3. testem subornando, vel donis aut pretio corrumpendo ad dicendum falsum testimonium. Item qui pecuniam ad hoc accipit, licet postea in iudicio verum deponat.

Jure canonico testis falsum deponens in iudicio vel supprimens veritatem in poenam incurrit infamiam et si clericus sit, deponendus et ad agendam poenitentiam in locum clausum detruendus.

Jure civili hodie poena falsi est arbitraria , et major vel minor pro casuum, et circumstantiarum varietate.

Porro, ut poenae falsi ordinariae locus sit, ex communi DD. requiritur 1. ut qui falsitatem dicitur commisisse directe de hoc crimine accusatus , et convictus, vel in jure confessus sit. 2. procedi adversus falsi reum debet per viam accusationis. 3. falsitas debet esse commissa circa substantialia causae. 4. falsitas debet esse nociva. 5. commissa scienter et dolose.

De jure civili testem, coram se falsum deponentem, puniri iudici permissum est, etiamsi ille alias non sit de jurisdictione ipsius iudicis, sed aliunde evocatus.

Advocatus qui criminis falsi reus sit olim obnoxius erat poenae S. C. Turpilliani. Hodie tenetur ad reparationem damni, et aliqua alia poena iudicis arbitrio punitur.

Judex ejusdem criminis reus olim obnoxius erat poenis exilii , vel

capitis. Hodie pro qualitate personae iudicis, partis laesae, et damni per sententiam injustam illati puniri solet.

Jure canonico iudex ecclesiasticus, incurrit poenam suspensionis a divinis, et si his se ingesserit, irregularitatem.

Crimen falsi *scripto* committit, qui scienter, et dolo malo testamentum vel aliud instrumentum falsum scribit, signat, recitat etc. qui signum adulterinum facit; qui alienam manum, sigillum imitatur etc. vel quid simile in sui favorem et alterius detrimentum scribit.

Poena hujus falsitatis de jure civili est deportatio publicatio bonorum cum infamia; de consuetudine vero arbitraria pro qualitate personarum et qualitate damni.

Huc etiam quidem referunt eos qui privatas alicujus litteras aperiunt. Magis vero referendi sunt mendici falsarii: praecipue vero secundum ss. canones falsi crimen scripto committunt falsarii litterarum apostolicarum, qui in hasce poenas incurrunt

- 1.º ipso facto excommunicationem reservatam papae,
- 2.º si clerici sint omni officio et beneficio ecclesiastico perpetuo privantur: et si falsi crimen per se exercuerint, degradandi, et curiae saeculari tradendi sunt ut de falsitate legitime convicti secundum leges puniantur. Per eandem potestatem saecularem puniuntur etiam laici rei illius criminis eadem poena qua falsantes principis rescriptum.
- 3.º Qui litteras apostolicas falsas scienter impetrant, aut iis utuntur, si laici sint excommunicantur; si clerici officiis et beneficiis spoliuntur.
- 4.º Qui litteras ejusmodi ab aliis falsificatas se habere cognoscunt easque intra 20. dies non destruunt aut resignant, excommunicationem ferendae sententiae incurrunt.

Poenas istas incurrunt tantum clerici falsantes litteras apostolicas non episcopi et praelati istis superiores; sufficit ad eas incurrendas si quis unica tantum vice falsaverit literas papae.

Probabilius poenas falsariorum incurrit etiam ille qui in rescripto justitiae immutat aliquid, ex quo nullum aut leve damnum parti aut fisco inferitur.

Easdem poenas incurrit qui litteras apostolicas in parte licet minima radit extra curiam et non officialis sed impetrans, vel utens est.

Qui litteras apostolicas juxta mentem papae corrigit, licet cavendum sit ut per notarios et officiales curiae id fiat, tamen si auctoritate propria is agat memoratas poenas non incurrit.

Crimen falsi committi censetur *facto* ab illis

- 1.º qui alicui alienum partum supponunt;

- 2.º qui diversis contractibus rem eandem duobus vendit;
- 3.º Qui pondera, aut publice probatas vini, frumenti, aut cujuslibet rei mensuras corrumpunt.
- 4.º Qui mercibus adulterinam, aut minus utilem materiam admiscent.

5.º Qui terminos et limites agrorum dolose mutant.

6.º Et omnium maxime hoc crimine tenentur falsarii monetae.

Falsarii monetae censentur 1.º qui propria auctoritate monetam cudunt, etiamsi justis ponderis sit et mensurae.

2.º Qui monetae, publica auctoritate cusae, justum pondus diminuunt illam tondendo, radendo: secando, etc.

3.º Qui monetam adulterinam cudunt, finguntque ex falsa materia, vel immixta.

De jure canonico et circa ecclesiasticos non habetur poena in falsarios monetae specialis constituta; erit proinde arbitraria. Aliud est jure civili.

Usu vel potius abusu falsi criminis reatum contrahunt

- 1.º Qui nomen, cognomen etc. fraudolenter et dolose in alterius praejudicium et damnum mutaverit.
- 2.º Qui illicitis, h. e. alienae familiae insignibus usus est;
- 3.º Qui proposita edicta dolo malo corrumpunt, qui falso diplomate vias commeant; item qui falsas leges, auctoritates etc. dolose allegant.
- 4. Et praecipue qui adulterinam monetam colligunt, et expendunt, scienter et dolose.

Poena in hoc omnes arbitraria, cum nulla sit constituta.

Post falsi crimen sequuntur *sortes* quae falsi speciem et superstitionis in se continent.

Superstitio est vitium religioni oppositum secundum excessum.

Est autem quadruplex superstitio 1. *superstitio indebiti modi colendi Deum*, eaque committitur vel per cultum falsum aut ratione rei significatae aut ex parte colentis, vel per cultum superfluum.

- 2.º *Divinatio* hoc est significatio occultorum ex pacto cum daemone; porro pactum hoc aliquando est *expressum* aliquando vero *implicitum*: divinatio facta per illud appellatur *necromantia* ejusque novem sunt species 1. *praestigium*: 2. divinatio per somnia: 3.º *necromantia* specificè talis: 4.º divinatio per *pythones*: 5. *geomantia*: 6. *hydromantia*: 7. *aeromantia*. 8. *pyromantia*. 9. *aruspicium*. Divinatio facta per pactum implicitum duplex est: una quando cognitio occultorum ex dispositione alias existente in quibuscumque rebus: altera quando

quaeritur ex dispositione eorum quae homines consulto faciunt. Illam S. Thom. dividit in novem species. Nam 1. est *genethlia*. 2. *augurium*. 3. *auspicium*. 4. *omen* 5. *onyrocritica*; 6. *physiognomia*: 7. *spatulamantia*: *metoposcopia*; 9. *chiromantia*. Alterum divinandi modum S. D. in duas dividit species.

1.º *Geomantia*.

2.º *Divinatio per sortes*

3.º *Idolatria*.

4.º *Superstitio vanae observantiae*, quae est quando per media inutilia, et a divina providentia minime ad hoc ordinata procuratur aliquis effectus e. g. consecutio alicujus boni, vitatio mali etc.

Fieri potest et ipsa dupliciter, scilicet per pactum cum daemone *expressum*, et per pactum *implicitum*: illa peccatum mortale est gravissimum semper haec licet ex suo genere et ipsa peccatum mortale sit, ex diversis tamen capitibus potest fieri peccatum veniale.

Idem de divinatione dicatur.

Illicita est *astrologia judicaria*, qua ex astrorum inspectione praedicuntur futuri eventus fortuiti, vel praeterita, aut praesentia prorsus occulta manifestantur.

Ex avium volatu, motibus animalium vel hominis eorumque voce praenuntiari licite, et absque superstitione possunt aliqua futura evenientia, quorum illa signa sunt, ut pluvia tempestas, serenitas etc. Superstitiosum vero est, signa ista extendere ad praedicendum ex illis plus, quam illa indicent.

Multo adhuc debilior conjectura sumi potest ex motibus humani corporis.

Ex vocibus hominum quatenus significant, nulla de effectibus contingentibus potest conjectura sumi.

Ex duplici physiognomia, et chiromantia ea quae *astrologica* appellatur et ex partibus corporis et manuum lineis eventus futuros praedicat superstitiosa est: non ita *naturalis*.

Ordinarie observatio somniorum prohibita est, licet aliquando et Deus per ea aliquid revelet, et dispositio corporis ex eis a medicis colligi absque superstitione possit.

Sortilegium est divinatio, qua per sortes divisorias, et falsa signa ope daemonis futura et occulta manifestantur:

Divisoriae sortes sunt, quibus jus indivisum, aut dubium, pluribus competens, inter eos dividitur, aut applicatur. Hoc sortium genus per se licitum est, et pluribus casibus adhiberi licite solent et possunt.

Quatuor maxime conditiones requiruntur ut sortes divisoriae licitae sint. 1. ut eventus sortis expectetur a Deo non daemone, nec ab astris, fato, aut fortuna. 2. ut sors fiat simplici animo, et cum debita reverentia sine admixtione superstitionis. 3. ut illi qui sortiuntur aequali jure nitantur, aut aequali sint poena digni; 4. ut praecipua sortientium intentio, sit tantum litium seu discordiarum ablatio.

Ex harum circumstantiarum defectu sortes redduntur illicitae licet diverso malitiae gradu.

Sortes consultoriae sunt quibus occultae veritatis manifestatio, vel ancipitis consilii directio a Deo postulatur.

Regulariter eae sortes illicitae sunt. Non tamen in his semper graviter peccatur.

Imo si quatuor sequentes conditiones concurrant absolutae sunt licitae; 1. necessitas personae, vel etiam rerum ad damnum magnum vitandum: 2. ut cum debita reverentia ad Deum mitantur sortes; 3. ut servetur modus proportionatus; 4. ut sint circa debitam materiam.

Sortes divisoriae et consultoriae adhiberi non possunt in electionibus ad praelaturas, dignitates et beneficia ecclesiastica.

Probabilius jure subsistit facta per sortes electio compromissariorum. Mutuo colligantium consensu, et accedente auctoritate legitimi superioris sorti committi possunt lites ecclesiasticae, et beneficiales.

Sortes divinatoriae sunt, quae ad cognoscenda futura contingentia, aliaque occulta detegenda adhibentur. Illicitae et superstitiosae sunt.

Jure civili sortilegi hodie poena arbitraria coercentur.

Clerici sortilegi jure canonico jubentur ab officio et beneficio deponi, et agenda perpetuam poenitentiam detrudi in monasterium.

In laicos sortilegos quando haeresis suspicio abest, fere procedit curia saecularis: potest tamen in eosdem etiam procedere iudex ecclesiasticus.

Magica est ars operandi mira. Alia *naturalis* est, alia *diabolica*: Magia et superstitiosa censeri debent etiam illa quae speciem pietatis praeferunt, ut sunt verba et signa sacra, si his misceantur aliqua vana et inutilia quae ad Dei cultum non pertinent.

Crimen magiae et sortilegii mixti fori est.

Jure canonico magi, divinatores, et ii qui libros de tali materia tractantes, edunt, vel legunt praeterquam quod incurrant infamiam afficiuntur censuris ecclesiasticis item aliis poenis pro

qualitate delicti : aliquando etiam curiae saeculari traduntur castigandi.

De jure civili magiam exercentes cum damno tertii ultimo supplicio sine aliorum damno arbitraria judicis poena puniuntur.

Collusio est latens et fraudulenta conventio inter actorem et reum.

Duobus modis potest contingere. 1. quando actor rei partes adjuvat
2. quando accusator ab accusatione omnino desistit.

Contingere potest tam inter clericos , quam inter laicos, et quidem non tantum inter principales , sed etiam per advocatos et procuratores.

Committi potest crimen hoc in omnibus fere causis , sed magis forsitan in criminalibus , quam in civilibus.

Tria de collusionibus statuuntur in jure 1. si circa beneficium ecclesiasticum facta sit , et probetur , eo privandus est uterque.
2. Si accusator in judicio ab accusatione desistat, judex inquireret an id ex charitate et resipiscentia fecerit, an ob pecuniam acceptam ; et hoc posterius si factum deprehendatur ita colludentibus , imponenda est poena arbitraria. 3. Qui absolutus legitime solum est per collusionem , nova in ipsum accusatio et inquisitio institui potest , licet alias nequeat.

Pueri dicuntur , qui septimum aetatis annum egressi sunt et nondum impleverunt annum 14. si mares , vel 12. si foeminae sint: nam qui illum non sunt egressi *infantes* , qui hunc jam impleverunt *puberes* appellantur. *Pubertas* plena in foeminis ab anno 14. in mare ab anno 17 et 18. *Infantiae proximi* dicuntur , qui septennium multum non excesserunt. Quinam *pubertati proximi* dicendi sint non conveniunt dd. Verius putant qui istud relinquunt determinandum arbitrio judicis, soepius variante natura.

In infantes, amentes , furiosos etc. nec civili , nec criminali poena potest animadverti.

Qui infantiae proximi sunt, licet ab ordinaria poena eximantur, tamen si quid delinquant , praesertim , ubi doli capacitas haud obscuris signis in iisdem conspicitur severius nonnunquam compescendi sunt , ne delinquere assuescant.

Pueri, qui ab infantia ad pubertatem jam magis accesserunt *ob peccata commissionis* puniri possunt , sed poena mitiori , quam alii ; contra *ex delictis omissionis* ad poenam non tenentur.

Minores qui pubertatem adepti, adhuc tamen 25. annis minores sunt ob delicta commissionis puniri poena ordinaria possunt : tamen regulariter loquendo , et nisi alia delictum aggravantia con-

currant, judex minores mitius punire potest, et solet, quam majores.

Pueri tenentur etiam de adulteriis, et aliis delictis carnalibus si malitia praeveniat aetatem.

Ad poenam pecuniariam latam in filium impuberem vel minorem, pater, si non fuit delicti particeps, aut in filii correctione negligens non tenetur.

Species venationis sunt tres *oppressiva*, *arenaria*, *salutosa*, seu *sylvatica*.

Venatio oppressiva omnino illicita est; arenaria si exerceatur pro quaestu, inducit infamiam, salutosa per se licita est, fieri tamen illicita potest 1. ex persona venantis: 2. ex tempore quo fit: 3. ex loco in quo instituitur: 4. ex detrimento boni communis, vel particularis.

Venatio *quieta* quae fit sine strepitu personis ecclesiasticis permissa est; haud vero *clamorosa* quae magno armorum, canum etc. apparatu exercetur.

Recte omnino clericis, et religiosis prohibita est venatio clamorosa et multo magis monachis, et aliis.

Si saepius exercita fuerit venatio, episcopus jubetur tribus mensibus a communione arceri, presbyter duobus, diaconus vero suspenditur ab officio sine determinatione temporis: clerici minores arbitrio judicis plectendi sunt, sed qui beneficia ecclesiastica habent.

Circa poenas nunc consuetudo spectanda.

Clerici prohibentur specialiter alios percutere.

Praeceptores, aut magistri artium liberalium, si verba, et minae non proficiant, percutere clericos vel laicos moderate possunt; seniores sacerdotes zelo devotionis pueros, vel adolescentes in minoribus ordinibus constitutos; denique probati ecclesiastici eosdem tam saeculares, quam regulares disciplinae causa percutere sibi subditos.

Praelati inferiores clericos sibi subditos verberare etiam in propria persona possunt; episcopus nequit, sed per alium facere debet, et quidem clericum, non laicum, alias uterque excommunicationem incurrit.

Clericus alium etiam laicum, illicite percussus, jubetur corripi pro excessu percussione, et qualitate delicti ac delinquentis ad arbitrium superioris; et si non resipuerit, deponendus, uti si aliquem lethaliter, vel enormiter percussisset.

Hodie per consuetudinem recessum est in multis a rigore canonum

praesertim circa prohibitionem, ne praelati clericos delinquentes verberari curent per laicos.

Clericus percussor deponi potest etiam ob percussorem non enormem si ita facile ad verbera procedat etiam pro minimis rebus, praesertim juncto scandalo.

Maledictum dicitur mala locutio de alio, et dividitur in detractio- nem, calumniam, et blasphemiam.

Maledicus in proximum privatum dicitur, qui famam, et existima- tionem ejusdem deprimit, vel aliquid mali de eo enuntiando; vel bonum et qualitatem ipsi competentem inficiando.

Qui maledicunt principi saeculari olim tenebantur crimine majesta- tis, hodie leviores poenae edicuntur nisi maledictum verba spectantia seditionem contineat, aut acclamaciones turbolentas, quibus principis salus, aut status adduceretur in discrimen.

Maledictum in ecclesiasticum principem remittitur, si proveniat ex commotione animi exulcerati, insania, levitate etc.; si vero ex animo injuriandi, et maledictum soli personae dirigatur, solet iterum remitti; aliud est si sedi apostolicae, et dignitati pontificali.

In Deum maledicus quis triplici modo fieri potest 1. quando aliquid affirmatur de Deo, quod ipsi non convenit: 2. quando Deum quis detestatur, vel ei imprecatur malum aliquod: 3. quando indecentia, et contumeliosa verba in Deiparam, aliosque san- ctos jaciuntur.

In blasphemos variae, variis temporibus poene sunt statulae.

In statutas poenas incurritur, quando blasphemia plene deliberato animo pronuntiatur; alias mitius arbitrio judicis puniri debet.

Cognitio blasphemiae haereticalis ad judicem ecclesiasticum pertinet; alias si non sit haereticalis, est mixti fori.

Clericus depositus sive verbaliter degradatus propter crimen, si ce- lebret, vel actum ordinis, aut officii, a quo est depositus, exerceat vel in eo ministret, excommunicari debet; et si in- corrigibilis sit exilio mulctatur.

Poena clerici, qui censura ecclesiastica insuper habita, se sacris mi- nisteriis ingerit, et exercet actum ordinis proprium triplex est; depositio ab officio, et beneficio ecclesiastico infligenda per sententiam, etiam monitione non praemisaa, 2. privatio ipso jure omnium beneficiorum; 3. irregularitas, quae etiam ipso jure incurritur.

Ut irregularitas incurratur a censuratis, requiritur ut exercent actum proprium ordinis, et quidem temere; eam non incurrit, qui in censura existens, suscipit ordinem; qui exercet actum

jurisdictionis ; qui assistit matrimonio , modo illi non benedicat.

Ordinum exercitio irregulares non fiunt 1. qui invincibiliter ignorant se censura aliqua irretitos : 2. actum ordinis exercent , extrema necessitate urgente : 3. qui ex omissione ejus exercitii , grave scandalum ferrent , nec non ejus infamiam.

Exercens actum ordinis ab irregularitate incurrenda excusatur praeterea 1. si celebret talem actum ob gravem metum alterius gravis mali , dummodo metus iste non fuerit incussus in contemptum censurarum , et ecclesiae.

2.º Excusatur , quando sententia censurae est evidenter nulla.

3.º Si excommunicatus , suspensus , vel interdictus post interpositam appellationem a sententia censurae contra se latae , etiam illegitimam , quam tamen putat esse validam , ante absolutionem a censura exerceat actum proprium ordinis , a quo est suspensus vel interdictus.

4.º Excusat ab irregularitate parvitas materiae.

Excommunicati etiam tolerati si temere , et non rogati exercitio ordinum suorum se ingesserint , irregularitatem incurrunt.

Sacerdos excommunicatus , suspensus , etc. sacramentaliter absolvens , aliquando irregularitatem incurrit , aliquando non , *si toleratus sit* : semper incurrit *si non sit toleratus*.

Per invalidam administrationem sacramenti excommunicatus administrans ex defectu intentionis , probabilius non incurrit irregularitatem.

Si invalida fuerit sacramenti administratio ex defectu materiae , vel subjecti , administrans excommunicatus irregularitatem incurrit.

Sacerdos excommunicatus concurrens in sacramento matrimonii tamquam parochus non incurrit irregularitatem ; utique vero si novos conjuges benedicat : iterum dicendum in sacramento eucharistiae excommunicatus sacerdos irreg: incurrit si ejus extra necessitatem distributionem faciat : item in baptismo , quando solemniter illum confert quoad caeremonias , non si privatim.

Qui exercet actum proprium ordinis minoris , verosimilius est irregularitatem incurrere , si solemniter exerceat.

Irregularitatem incurrit , qui certo scit se a iudice ecclesiastico excommunicatum fuisse , et solum dubitat nam excommunicatio legitime lata , et valida sit nec ne , stante autem hoc dubio actum ordinis proprium exercet.

Si quis de facto dubitat an sit excommunicatus , verisimilius est , sic ministrantem irregularitatem non incurrere , si debitam dili-

gentiam adhibuit ad rei veritatem cognoscendam, secus si omisit.

Irregularitas non contrahitur ab eo, qui dum excommunicatione minore irretitus est, celebrat.

Ministrans in ordine non suscepto graviter peccat.

Poenā clerici ministrantis in ordine non suscepto triplex a jure statuitur 1. excommunicatio ferendae sententiae: 2. suspensio ad biennium, vel triennium ab exercitio ordinis ultimo suscepti: 3. irregularitas saltem partialis, vi cujus ad superiores ordines nequeant promoveri.

Ut irregularitas incurratur per ministrationem in ordine non suscepto requiritur 1. ut qui in ordine non suscepto ministrat sit capax irregularitatis, ac proinde mas, et baptizatus: 2. ut exerceat actum ordinis proprium, et eo modo, quo vi ordinis solet, et non nisi ab ordinatis licite exerceri potest: 3. ut id faciat temere: 4. ut exercitium ordinis, saltem externum fiat serio.

Ut incurratur irregularitas, verior sententia est, qua non requiritur, ut actus ordinis exerceatur cum intentione eundem exercendi.

Qui ministrat in ordine, quem ipse quidem suscepit, sed defectuose, quod in collatione illius omisum sit aliquid accidentale tantum, quod alias poni debebat, irregularitatem non incurrit; secus si aliquid substantiale omisum sit.

Ad incurrendam irregularitatem, necessarium est, ut ministret aliquis in ordine sacro, tamquam ex officio proprio, et eo modo, quo ministrari non nisi ab ordinatis licite potest.

Sacerdos simplex confirmans, conferens ss. ordines, consecrans ecclesias, vel altaria etc. irregularitatem incurrit.

Laicus solemniter baptizans, vel alios actus ordini proprios exercendo probabiliter irregularitatem non incurrit, sed DD. dissident.

In irregularitate, quam quis per usum temerarium ordinum non susceptorum incurrit, *jure antiquo* decretalium solus pontifex dispensare poterat; *jure novo* trid. in delicto hoc, si adhuc occultum sit, dispensare permittitur etiam episcopo.

Clericus per saltum promotus dicitur ille, qui uno, vel pluribus ordinibus praetermissis ad superiorem ascendit; in his suscipiendis gradus sunt servandi.

Non observatis ordinum gradibus, ordo susceptus valet, dummodo non sit *episcopatus* susceptus ab eo cui ordo sacerdotalis desit.

Qui per saltum ordinem suscepit ipso jure suspensus est.

Qui per saltum ordinatur irregularis non fit, nisi, temere in ordine sic suscepto, ministrando.

Suspensio in ordine per saltum suscepto, negatur suspensionem etiam inducere in ordinibus rite susceptis.

Promotus per saltum ad ordinem aliquem ipso facto suspensionem incurrit, saltem quando scienter ita sit ordinatus.

Suspensionem incurrit etiam is, qui omissa prima tonsura adscendit ad minores ordines.

Suspensionem non incurrere dicendum est is, qui ante receptum confirmationis sacramentum ad minores ordines promotus est.

In poenis, ob ordines per saltum susceptos, contractis, si in iis promoti non ministraverint, et prius recipiant ordinem omissum episcopus dispensare potest in suspensione.

Nonnulli DD. docent *post trid.*; episcopum dispensare posse etiam cum scienter promotis per saltum, si non ministraverint.

Furtive suscipere ordines dicitur 1. is, qui absque licentia, et consensu episcopi, vel sine praevio examine, et approbatione dolose, et ordinatore ignorante se ordinandis immiscet: 2. qui ad ordines minores admissus, eadem die recipit subdiaconatum, nisi alias sit consuetudo: 3. qui contra superioris inhibitionem eodem tempore dolose recipit duos majores ordines.

Ordo furtive susceptus praesertim si absque licentia, et consensu episcopi, examine, pro valido habendus, si episcopus ordinans protestationem non praemisit, se *non intendere ordinare non examinatos aut approbatos*.

Ordo furtive susceptus non valet, quando ordinans protestationem se non intendere ordinare non examinatos, aut approbatos praemisit.

Furtive suscipientes ordines varias poenas incurrunt 1. suspensionem ab executione ordinum sic susceptorum: irregularitatem, quando susceptio furtiva, prohibita ab episcopo antecedenter fiat sub excommunicatione; non vero, si alio modo.

Ignorantia, vis, metus excusat a suspensione furtive promotum.

Ob furtivam ordinum susceptionem incursas relaxare poenas episcopus potest, si susceptio antecedenter non prohibita fuit sub excommunicatione, alias, et sic ordinatus maneat in saeculo, soli papae dispensatio competit; si religionem intret iterum episcopus vel abbas dispensare potest.

Episcopi et his superiores in subditos variis modis delinquere possunt 1. si eos gravent indebitis oneribus, et exactionibus novis vel vexent censuris, et aliis poenis indebite inflictis: 2. si eorum

jura, immunitates et jurisdictionem diminuant aut tollant: 3. si beneficia conferant indignis etc.

Praelati episcopis inferiores excedere possunt 1. cum ecclesias sibi subjectas uniant authoritate propria: 2. cum sibi vendicant concessionem indulgentiarum, cognitionem causarum matrimonialium etc. 3. cum praelati regulares contra formam jure praescriptam monasteria aedificant.

Subditi in suos praelatos peccant 1. quando festivitates ab episcopo indictas, aut censuras et interdicta ab iisdem promulgata non observant: 2. si contra fidem episcopo datam eundem negent esse dominum suum, illumque trahant ad judicium saeculare, aut invadant etc.

Novi operis nuntiatio est legitima prohibitio, ne ecclesia, monasterium, vel aliud novum opus extruatur, aut exstructum, fenestra alicubi aperta, nova male imposita etc. immutetur, vel incepta constructione, aut mutatione pergatur, donec constiterit de aedificantis jure, aut praestita sit eo nomine satisfactio.

Novum opus nuntiare potest, si *circa res publicas* sit, quisque de populo; non admittitur tamen 1. pupillus, nisi sua intersit; 2. mulier: 3. infamis.

Circa res privatas nuntiare novum opus potest 1. is, ad quem pertinet res illa, cui damnum imminet, vel qui praetendit eam ad se pertinere: 2. qui habet servitutem realem in fundo in quo de novo aedificatur: 3. ad suum privatum commodum pupillus, etiam sine tutoris authoritate, quando non est in possessione rei, ob quam nuntiat: 4. filius, mancipium, mercenarius, negotiorum gestor, procurator, et amicus, qui tamen caveat de rato: 5. quivis, cujus interest, ne opus novum fiat.

Opus novum nuntiari potest cuivis, seu contra quemcumque etiam proprium superiorem, in praejudicium alterius novum opus molientem facere: neque refert 1. qui sit iste, qui in re praesenti fuerit, et cui nuntiatum est: 2. quale sit aedificium, profanum, aut sacrum: 3. utrum jure, vel injuria fiat.

Denuntiatio novi operis fieri potest quovis die etiam feriato, prope locum ubi fit, vel intenditur; ad avertendum praejudicium, aut damnum, quod nuntians timet. ad conservandum jus nostrum, vel ad tuendum jus publicum.

Operis novi nuntiatio fieri solet tribus modis 1. solo quocumque verbo extra judicium adversario id molienti: 2. per judicem, petendo ab isto, ut fieri prohibeat: 3. per appositionem manus, vel jactum, aut amotionem unius lapidis in locum ubi opus fit;

quorum modorum , duo extremi , efficaciores atque aptiores sunt.

Ut novi operis nuntiatio locum habeat , tria requiruntur 1. ut sit nuntiatio operis solo conjuncti , vel conjungendi et in eo permaneat : 2. ut sit nuntiatio operis novi : novum opus facere videtur qui aut aedificando , aut detrahendo pristinam faciem operis mutat : 3. ut sit nuntiatio operis novi inchoati , et nondum perfecti.

Hunc effectum habet nuntiatio novi operis , ut is qui struere illud incoepit ab eo debeat desistere , donec re examinata de aedificationis jure constet.

Post nuntiationem quidquid aedificatum est , expensis aedificantis demoliendum est , nec ipse cautionem praestare volens audiendus est ; et si aedificare pergat in prejudicium alterius , etsi in fundo proprio , nuntians autoritate propria , vi adhibita impedire , et destruere in continenti potest.

Nuntiatio novi operis vim non habet 1. quando jus aedificandi notorium est , et nuntiatio notorie injusta : 2. si nuntians re adhuc integra , sive antequam aliquid aedificatum sit , moriatur , neque nomine haeredum quoque suorum nuntiaverit ; contra non extinguitur morte ejus , cui opus nuntiatum est : 3. si nuntians aedificanti nuntiationem remittat , item si ab aedificante cautionem sibi oblatam acceptet : si nuntians ad instantiam aedificantis jurare nolit de calumnia : 5. si nuntians intra trimestre non probaverit prohibendi jus sibi competiisse : 6. si periculum sit in mora , et dilatio aedificii cessura esset in grave damnum volentis aedificare , qui hoc in casu cautionem de destruendo praestare debet : si judex nuntiationem , quam fieri jussit , iterum revocavit.

In fundo proprio aedificare quidquid , et quomodo libet permissum unicuique est : excipitur 1 si vicinus habeat in domo aedificantis servitutem urbanam quomodocumque acquisitam : 2. Si ex novo aedificio vicini aedibus immineat periculum damni , vel ruinae : 3. Si quis tantum ad vicini aculationem ipsius aedes obscurare , aut novas fenestras contra domum , vel hortum ejus aperire velit : 4 quandoque prohibetur quis novum opus facere favore religionis , ac boni publici.

Privilegium definitur , quod sit *lex privata* , *speciale aliquod beneficium* , aut *favorem contra* , vel *praeter jus concedens*.

Privilegium differt a *lege* , quia illud immediate spectat bonum personae , aut loci , collegii ; quia ad sui usum , illos , quibus collatum est , non obligat ; quia per illud privilegiatus eximitur a

jure differt a *dispensatione*; quae est semper adversa legi, cum privilegium quandoque sit praeter legem; et aliis rationibus differt etiam a *gratia*, et *rescripto* principis.

De ratione privilegii est, ut concedat aliquid speciale, quod de jure communi concessum non est.

Quando dubium est, an privilegium sit concessivum, an vero declarativum, intelligendum est de concessivo.

Ad privilegii substantiam, et valorem regulariter scripturam non exigi defenditur: verum excipi debent 1 collationes, confirmationes, uniones beneficiorum a sede apostolica factae, quae irritae sunt, si ante literas expeditas possessio istorum apprehendatur: 2 facultas non residendi in beneficiis curatis: 3 facultas ingrediendi monasterium monialium: 4 designatio judicum delegatorum a papa.

Concessio privilegii etiam sine causa facta, valida est, modo nil aliud obstet.

Si privilegium contrarium sit juri tertii, vel statuto, vel consuetudini speciali, ut vim habeat, addi debet clausula derogatoria hujus juris, consuetudinis, vel statuti, etiam tum, quando princeps illud concedit motu-proprio.

Si privilegium juri communi deroget, probabilius sufficit ipsa concessio, sine adjectione clausulae, dummodo jus commune non resistat.

Etsi princeps supremus privilegium possit concedere, quin privilegiatus de hoc notitiam habeat, nisi tamen hoc exprimat, nunquam illum ita censeri concedere, sed conditionem habet, si *privilegiarius concessionem acceptet*.

Si privilegium sit odiosum, et in praejudicium juris communis, aut alicujus tertii, opus est, ut etiam huic fiat insinuatio privilegii dati.

Si privilegium sit mere gratiosum, uti quidem illo privilegiarius potest, quin insinuetur aliis; sed his etiam insinuari debet, ut teneantur privilegiarium a privilegii usu non impedire.

Si motu proprio, vel ad instantiam alicujus tertii, sine mandato tamen privilegarii, concessum est privilegium, regulariter effectum non habet ante acceptationem.

Privilegium dividitur 1 in *reale*, quod directe, et immediate confertur rei; in *personale*, quod directe confertur in favore personae.

Privilegium personale sequitur personam, et cum ea extinguitur; reale adhaeret rei, et tamdiu durat, quamdiu res, cui annexum est.

Privilegia concessa religioni, civitati etc. realia sunt, et si nomine

collectivo concessa sunt non possunt iis uti personae singulares, qua tales, sed solum quando corpus suum collegialiter repraesentant: singulis vero separatim competunt, si personis singularibus concessa sunt.

Privilegium quod conceditur personae ob aliquam illius excellentiam si de tali materia est, ut ad haeredes transmitti possit, reale censendum est, nisi aliquid addatur, quod ad personam verba generalia revocet; alias personale est.

Quando neque ex materia privilegii, neque ex verbis intelligi potest an privilegium sit reale, vel personale, censendum est reale, si sit favorabile, et continens merum beneficium principis sine ullius onere, et praejudicio; personale, quando sit odiosum, quia contra jus commune, vel cedit in aliorum praejudicium.

Privilegium dividitur 2 *in mere gratiosum*, quod procedit ex mera liberalitate concedentis, et *in remuneratorium*.

Privilegium remuneratorium in dubio praesumitur personale.

Dividitur 3 privilegium in purum, et conventionale.

Privilegium conventionale potest etiam esse personale.

Dividitur 4 privilegium in id, quod concessum est ad preces, vel instantiam partis, et in id quod concessum est motu proprio.

Aliud dicitur 5 privilegium *absolute concessum*, quod conceditur sine onere privilegiarii, aliud sub *conditione, et modo*.

Omissio operis, sub cuius onere conceditur privilegium, ejus usum non irritat, si opus injunctum fieri potest post illius usum, secus si antea fieri debeat.

Aliud privilegium 6 dicitur *clausum in corpore juris communis*, aliud datum per rescriptum speciale.

Privilegium clausum in corpore juris iudex ignorare non debet, vel saltem non praesumitur, utique specialiter datum, quo privilegiatus comparere tenetur.

Dividitur 7 privilegium in id, *quod est contra jus*, quod derogat juri communi, et in id, *quod est praet jus*, quod concedit favores peculiares in jure non expressos.

Dividitur privilegium in *commune*, quod per se respicit bonum communis, cui conceditur, licet in istius membra etiam redundet, ut sunt privilegia canonis, fori, et competentiae; et *privatum*, quod per se respicit bonum personarum particularium, licet mediate spectet etiam bonum commune.

Privilegium commune a privatis renuntiari nequit, utique privatum, seu singulare.

Privilegium 9 dividitur in *perpetuum*, et *temporale*.

Dividitur 10 in *favorabile*, quod ita favorem continet, ut nemini

incommodum afferat, et *odiosum*, quod ita favet privilegiato, ut simul alteri afferat praejudicium.

Dividitur 11 in *affirmativum*, quod facultatem concedit ad aliquid efficiendum, *negativum*, quod facultatem concedit ad omit- tendum.

Negativum privilegium semper est contra jus certum, vel dubium, affirmativum aliquando contra jus, aliquando praeter jus est.

Dividitur 12 in privilegium *pro foro conscientiae* tantum, et in pri- vilegium *pro foro etiam externo*, quod solum habenti prodest in utroque foro.

Dividitur 13 in *scriptum*, et *non scriptum* 14 in *concessum per se primo*, et in *concessum ad instar*.

Privilegia acquiri possunt 1 per ipsam actualem concessionem supe- rioris: 2 per communicationem: 3 per praescriptionem, aut con- suetudinem legitimam.

Privilegium concedere potest omnis et solam ille, qui legem potest concedere; sic papa in materia *spirituali* indistincte in toto ter- rorum orbe, *temporali*, in suo territorio: episcopi, et alii prae- lati papa inferiores, sed limitate.

Privilegia, quae sunt contra jus, et dispensativa legis dari non pos- sunt nisi subditis, qui lege arctantur; ea, quae sunt praeter jus, et mere concessiva gratiae concedi possunt etiam non sub- ditis.

Privilegia communicari possunt dupliciter, per extensionem ejusdem privilegii, et per concessionem similis, quod privilegium ad in- star dicitur.

Ut privilegium concessum ad *instar*, seu quod ad similitudinem al- terius concessum est, valeat, praeter ea, quae requiruntur ad valorem cujuscumque, requiritur, ut illud ad cujus exem- plum concessum est, valorem et effectum habeat saltem eo tempore quo confertur, et vere sit privilegium.

Privilegia quae participantur per communicationem, si fiat absolute, et pariformiter, is cui facta est communicatio, participat omnia privilegia, et eodem modo, quae et quomodo de facto alter ha- bet: si limitate solum, et ex parte, quantum communicetur ex privilegio prius concesso alteri, id desumendum est ex tenore privilegii cum tali limitatione concessi.

Communicatio privilegiorum de facto inter regulares ex mente pon- tificis ponderatur.

Per consuetudinem, vel praescriptionem acquiri privilegium potest.

Quando revocantur alicui privilegia, non revocantur ea, quae consuetudine, vel praescriptione comparata sunt.

Privilegio communi tenetur uti quilibet, qui est de communitate, cui concessum est privilegium.

Privato privilegio per se loquendo nemo tenetur uti.

Privilegiatus potest uti privilegio suo contra alium pariter privilegiatum.

Si alter privilegiatorum habeat privilegium generale praeferendus est illi, qui habet speciale: si vere privilegia pariter contraria inter se sint praevalebit, quod antiquius, vel a potestate superiore concessum est.

Sensus regulae, qua dicitur, quod privilegiatus privilegio suo uti non possit contra alium privilegiatum, intelligendus est sub conditione, si iste adversus quem vult uti privilegio suo, habeat privilegium fortius, et magis absolutum.

Si privilegium concessum sit pro certo loco, et tempore, usus illius extra illum locum, et tempus illicitus est; si sine limitatione temporis, vel loci, privilegium valet pro omni loco et territorio concedentis.

Ut privilegiatus uti privilegio, vel gratia sibi concessa possit etiam extra territorium concedentis, oportet, ut gratia solum tollat inhabilitatem, et impedimentum ad functiones.

Si gratia verum immediate det potestatem aliquid agendi, vel omitendi, et actus, vel omissio, ad quam privilegium vel dispensatio datur non repugnat alicui juri, actum illum vel amissionem prohibenti, potest privilegiatus uti privilegio suo: si repugnet juri communi, et dispensatio data sit generalis pro tota v: g: dioecesi ea uti nequit privilegiatus extra dispensantis episcopi territorium: secus potest si causa sit personalis, quae datur in ipso privilegiario.

Si privilegium repugnet legi, et statuto speciali illius loci, quem transit privilegiatus, si lex et statutum concernit specialiter bonum commune illius loci, ibi privilegiatus privilegio suo uti nequit: secus per se loquendo potest.

Verba *ex certa scientia*, quae saepe in confirmatione privilegiorum adduntur vim habent, et efficaciam renovandi privilegium, si forte usu, vel alia via amissum fuisset: excipiuntur privilegia subreptitia; et ea quae generali concilio sunt revocata.

Regulae quae servandae sunt in privilegiorum interpretatione plures sunt:

1.º si privilegium feratur verbis clavis, et intentionem conceden-

lis sufficienter exprimant, interpretatione non indiget, sed tenor et forma privilegii inspicienda, et observaanda est.

2.º Si in forma privilegii adhibeantur verba indifferentia, obscura et incerta, attendenda 1 est supplicatio: 2 initium ipsius indulti: 3 materia circa quam versatur privilegium: 4 ipsum genus privilegii: 5 spectari potest aliud simile privilegium, et ex illo interpretatio sumi.

3.º Si adhuc res dubia est, et periculum in mora, licebit illud retineri quod secundum prudentiam visum fuerit pro loco, et tempore convenire; si vero dilatio admitti potest consuli debet princeps.

4.º In interpretatione privilegii, servanda est verborum proprietas quantum fieri potest.

5.º Proprietas verborum secundum quam interpretanda sunt privilegia desumenda est ex usitata significatione, vel usu communi, vel secundum jus privilegio proportionatum.

6.º Nunquam facienda est interpretatio privilegii ita stricte, ut privilegium reddat inutile, et inefficax, etsi grave videatur, et odiosum. Denique privilegium interpretandum est ita, ut non sit onerosum privilegiato, sive ut aliquid potius tribuat, quam auferat.

Privilegium, quod favorem merum continet, nec juri communi derogat, nec in praejudicium alicujus cedit late interpretandum est.

Stricte interpretandum est privilegium juri communi, vel consuetudini, secundum, aut praeter istud introductae, derogans; excipitur, quod concessum est favore religionis, et causae piae; quod cedit in bonum commune reipublicae; quod motu proprio, et ex certa scientia concessum est; quae inserta sunt corpori juris communis.

Privilegium, quod derogat statuto, vel consuetudini speciali probabilius extendi non debet, modo tale statutum, vel consuetudo non contrarietur juri communi.

Privilegium, quod cedit in notabile praejudicium tertii, et huic jus quaesitum aufert, aut diminuit, restringendum est, quantum patitur proprietas verborum, etsi tale privilegium concessum sit motu proprio.

Si privilegium odiosum sit extendi illud non debet, nec potest; si favorabile sit, extendi potest ad personas, et casus virtualiter saltem in privilegii forma comprehensos.

Privilegium concessum religiosis etiam sub nomine masculino extendi debet etiam ad foeminas religiosas ejusdem ordinis, modo

... haec privilegii capaces sint , nisi in privilegio addatur *viris religiosis*.

Privilegium concessum filiis potest extendi etiam ad foeminas , nisi odiosum sit, vel in eo dicatur *filiis masculinis*.

Privilegium concessum fratribus , etiam commune est sororibus, nisi aliunde appareat restrictio.

Privilegium concessum filiis non est extendendum ad nepotes.

Socius privilegiati non gaudet privilegio socii, nisi huic privilegium, aut inutile, aut grave fieret, si socius eo uti non posset.

Privilegium extendi non potest, nisi ad personas vel formaliter, vel virtualiter saltem expressas in privilegio.

Communis sententia est, privilegium ad casus, loca , et personas in privilegii forma non expressas non extendi, licet fortasse eadem sit utroque ratio.

Privilegia amitti possunt octo praecipue modis 1 pereunte , vel destructo ipsorum subjecto , cui inhaerent: 2 lapsu temporis, pro quo concessum est : 3 cessante causa : 4 libera renuntiatione ipsius privilegiati 5 non usu: 6 usu, vel actu contrario: 7 abusu: 8 revocatione concedentis.

Interitu subjecti , si personalis extinguatur cum persona , si privilegium sit reale manet, manente re, ea intereunte, et ipsum interit.

Privilegium morte concedentis regulariter non amittitur, et hoc procedit 1 etiam de eo privilegio , quod concessum est pro limitato aliquo tempore: 2 etiam in odioso, per quod derogatur juri communi , vel praepjudicatur juri alterius privati: 3 etiamsi superior privilegium concedens decesserit, re adhuc integra.

Morte concedentis amittitur 1 privilegium , cum expresse haec conditio ei addita est *quamdiu vixero* , seu *pro tempore vitae meae*: 2 quando princeps illud concesserit sub terminis, *usque ad beneplacitum nostrum* ; alias est si concessit sub terminis, *quamdiu non revocavero* : 3 expirat re adhuc integra , si sit gratia non facta , sed facienda per executores : excipitur nisi commissio haec facta sit in favorem ipsius commissarii vel delegati : ex his DD. plurimos casus inferunt in quibus privilegium et gratia concessa etiam reintegra, post mortem concedentis manet.

Quomodocumque tempus a concedente privilegii durationi datum sit, eo lapso extinguatur : idem dicendum de eo sub conditione ita ut tamdiu duret, quamdiu duraverit ipsa conditio: *si ex parte privilegii* conditio se tenet: *si ex parte concessionis* privilegium, ea sublata, manet: si conditio solum appositae est *usui privilegii*,

privilegium quidem manet, conditione illa cessante, sed usus illius illicitus redditur.

Privilegium, vel gratia absolute concessa ad aliquid agendum vel omittendum an finiatur per exercitium actus, an ad plures se extendat, pendet ex intentione, qua fuit concessa.

Si *favorabile* sit privilegium, manet, etiam cessante causa: si *odiosum* et non integre sit concessum, tunc quando causa finalis, dum non sit impulsiva tantum, omnino cessat, nulla fit privilegii ipsius concessio.

Si privilegium odiosum sit plene integre et perfecte concessum, si unico actu consummetur, eo consummato, non cessat privilegium, etiam quoad effectum.

Privilegium, gratia, vel dispensatio, si eorum causa tractum successivum habeat, cessante causa, cessat; si non habet tractum successivum, sed tota existit tum, quando conceditur gratia, dispensatio, seu privilegium nullo modo cessat per causae cessationem.

Renuntiatione vel expressa, vel tacita privilegium amittitur.

Si in favorem alicujus personae tantum privilegium sit concessum, per ejus renuntiationem liberam, vel expressam amittitur: haud est si in favorem communitatis, dignitatis, vel loci, personae particulares cum ejusdem praejudicio privilegio renuntiare ne juramento quidem possunt.

Ut privilegium tollatur per renuntiationem expressam requiritur 1 ut fiat voluntate libera renuntiantis: 2 accedere debet potestas renuntiandi: 3 si renuntiatio cedit in aliorum utilitatem requiritur etiam acceptatio ejus, cujus interest, alias revocatio locum habet: 4 si privilegium sit ex illis, quae solum spectant privilegiatum, nec alteri damnum inferunt, probabilius non amittitur, nisi accedat consensus illius, qui dedit privilegium.

Si privilegium communitati *noxium* fiat, renuntiatione non indiget, sed per se ipsum cessat; si *inutile*, vel *indifferens* sit, renuntiare illi praelatus cum capitulo potest, modo non cedat in ecclesiae vel aliorum praejudicium; si *utile* sit et *honorificum* requiritur, ut renuntiatio fiat de communi omnium consensu.

Privilegium per non usum amitti potest; specialiter illa, quae in mera facultate aliquid agendi consistunt solo non usu, quantocumque tempore continuato, non amittuntur; aliter est de iis quae onus, et gravamen alteri afferunt.

Ut per non usum tollatur privilegium alteri gravamen, vel onus afferens, duo requiruntur 1 ut non usus sit voluntarius, et li-

ber: 2 ut tantum tempus ad praescriptionem requisitum lapsum sit, ex quo praesumatur animus se abdicandi privilegio.

Privilegia mere gratiosa non tolluntur solo usu contrario; aliter sentiendum de privilegiis onerosis.

Ut praescribatur adversus privilegium negativum, requiritur decennium inter praesentes, vicennium inter absentes: si privilegiatus sit ecclesia, monasterium etc. 40 anni requiruntur.

Per abusum privilegium amittitur 1 per excessum, si quis utatur privilegio, illud ultro illius limites extendendo ad tempus, locum, materiam, vel personam non concessam, quo casu privari meretur, et de facto vel ex toto, vel ex parte; 2 sumendo ex illo occasionem delinquendi, quo ante sententiam declaratoriam criminis non privatur: 3 contra ejus indulti finem agendo, quo privilegium eo modo cessat, quomodo cessat finis, et fundamentum privilegii.

A concedente, vel hujus successore privilegium concessum non subdito, et ab hoc acceptatum, revocari nequit nisi ex causa publica.

Privilegium mere gratiosum subdito datum valide, sed non licite, nisi urgeat justa causa, revocari potest; remuneratorium, si ex justitia debetur, revocari nequit; si ex gratitudine solum irrevocabile adhuc est, nisi remuneratio sit excessiva.

Sive per pactum, aut contractum onerosum, vel per lucrativum tantum, sive per donationem privilegium subdito concessum sit, princeps revocare sine justa causa nequit.

Privilegia gratis concessa subdito revocare potest 1. concedens, etsi sit magistratus supremo principi inferior, nisi privilegium datum, sit a superiore confirmatum: 2. successor illius qui privilegium concessit: 3. superior concessum ab inferiore sed ex aliqua causa.

Revocari privilegia possunt expresse, vel tacite.

Expressa revocatio fit etiam per clausulam generalem, sed per eam non revocantur 1. privilegia in corpore juris contenta: 2. eo tenore expressa, ut revocari nequeant, nisi de iis specialis mentio fiat: 3. per modum contractus, vel in remunerationem meritorum concessa.

Tacita revocatio fit per actum principis directe contrarium privilegio, qui non potest subsistere sine derogatione privilegii prius concessi, dummodo ejus in principe praesumatur scientia.

Per actum contrarium privilegio derogatur 1. per legem universalem, etsi non abroget expresse privilegia, censentur tamen re-

vocata privilegia in jure communi contenta , non specialia, et extra jus commune :

2.º privilegio posteriore , quod contrarium est priori , hoc non tollitur , nec tacite revocatur , nisi hujus specialis mentio fiat ; excipitur nisi prius privilegium sit insertum corpori juris communis ; nisi prius sit generale , posterius speciale :

3.º si sententiam iudex in iudicio tulerit contrariam privilegio , qua scilicet reus condemnatur , non obstante privilegio , non revocatur privilegium , sed sententia potius supponit nullitatem privilegii.

Omnia et singula privilegia regularium ante *trid.* concessa , quae adversantur decretis contentis in *sess. 25. cit. regul.* sunt revocata.

Revocata 2. censentur illa privilegia etiam , quae ante *trid.* concessa sunt , et adversantur cuicumque ejusdem decreto , quod habet adjectam clausulam revocatoriam illorum.

Nonnulli DD. non improbabiler docent per *trid.* revocata non esse etiam privilegia regularium , ante istud concessa , quae alicui ex decretis ejusdem *sess. 25.* vel priorum sessionum adversantur , non addita illorum clausula revocatoria , cons. his privilegiis valide , et licite uti posse regulares etiam in foro externo.

Vivae vocis oraculo concessa privilegia dicuntur illa , quae princeps oretenus duntaxat concessit , quamvis subinde , ut etiam pro foro externo probari possint , postea in scripturam redigantur : pro foro interno sunt ejusdem valoris , cujus sunt privilegia in scriptis concessa ; pro externo insuper requiritur , ut testimonio authentico concessio illorum probetur.

Hodie omnia et singula privilegia vivae vocis oraculo concessa quibuscumque capitulis , ordinibus , vel personis eorum a quocumque tandem pont. usque ad Urb. VIII. pro foro utroque sunt revocata.

Privilegia , quae post Urbanum VIII. a successoribus pont. vivae vocis oraculo concessa sunt , constitutiones istius , et Gregorii XV. non afficiunt ; hinc valent saltem pro foro conscientiae.

Revocatio privilegii vim suam et effectum habet cum fuerit sufficienter promulgata : si per legem contrariam revocatio fiat , sufficit hanc promulgari in curia , vel loco ad id constituto.

Revocatio privilegii facta ab homine seu privatim , effectum non habet , priusquam privilegiato specialiter intimetur , et insuper aliquo modo destinata per rescriptum , epistolam , vel nuntium ad id constitutum.

Exemptio est privilegium, quo persona, vel locus ab episcopi, vel alterius superioris ordinariam jurisdictionem habentis, potestate subtrahitur, et immediate subjicitur papae.

Triplex communiter dividitur exemptio, personalis, localis, et mixta.

Exemptorum aliqui dicuntur *nullius dioecesis*, qui habent speciale territorium, ac populum exemptum, ubi jurisdictionem quasi episcopalem exercent; alii dicuntur esse *in dioecesi*, non tamen de dioecesi, qui quidem quoad suas personas, vel particularem aliquem locum exempti sunt, certum autem populum aut territorium exemptum non habent, sed intra fines certae dioecesis sunt, sive episcopatus.

Alia est exemptio *tam in capite, quam in membris*, quando ultra locum principalem exemptum, sunt etiam ei annexae, et exemptae parochiae, vel capellae, beneficia: *in capite tantum* quando solum ipse locus principalis exemptus est.

A lege dioecesana religiosi et horum monasteria exempta sunt ex dispositione juris communis: *a lege jurisdictionali* exemptio iis competere caepit jure speciali.

Clerici, et religiosi exempti conveniendi sunt coram proprio praelato; qui in illos jurisdictionem quasi episcopalem habet.

Per privilegium exemptionis exempti omnino non subducuntur a jurisdictione episcopi, qui erga illos aliquando delegatum, et aliquando ordinariam jurisdictionem habet.

Regulares exempti subsunt episcopo tamquam ordinario 1. in omnibus quae sunt ordinis episcopalis: 2. in observatione festorum quae ab episcopo inducuntur, et censurarum ab eo promulgatarum: 3. in censura librorum etc.

Regulares subsunt episcopo tamquam sedis apostolicae delegato 1. quoad electionem s. scripturae in monasterii habendam 2. quoad censuram monialium: 3. quoad electionem abbatissarum etc.

Si exemptus habeat privilegium personale, ratione ipsius delicti vel contractus, conveniri solum potest apud praelatum suum, etsi aliunde delinquerit, vel contraxerit; nisi sit vagus.

Si exemptus quis tantum sit ratione loci exempti ob privilegium locale, exemptio non egreditur locum, ratione cujus exemptus est, nisi exemptio sit specialiter concessa, etiam ratione delicti commissi, contractus initi, aut rei sitae extra locum exemptum, tunc enim coram ordinario loci conveniri non potest.

Exemptio acquiritur 1. *privilegio apostolico*, quo exempti immediate soli papae subjecti sunt: 2. *concessione episcopi*, saltem in limine foundationis ecclesiae, vel monasterii: 3. *sententia* contra episcopum pro monasterii vel ecclesiae exemptione lata, si

ab ea intra decennium appellatum non fuit, et sic illa transiit in rem judicatam: 4. praescriptione, annorum 40. maxime quoad membra non exempta, si caput exemptum.

Si exempti sint clerici alicujus ecclesiae, ipsa ecclesia exempta non est.

Cum exemptum est monasterium, vel ecclesia, capellae ipsi subiectae exemptae non sunt, nisi pleno jure monasterio sint subiectae.

Quando abbas ratione sui sit exemptus, monasterii membra, quibus ille praest exempta non sunt: item exempta ecclesia, non hoc ipso exemptus est populus.

Exempta ecclesia, vel monasterio, exempti sunt etiam ejus clerici, vel religiosi.

Exemptus respectu certi loci, seu rei, exemptus non est respectu alterius loci, vel rei.

Exemptioni melius negatur renuntiari posse, etsi concessa pro sua tantum persona, sine licentia summi pontificis concedentis.

Privilegium exemptionis corpori juris insertum, allegans probari non tenetur.

Probatur exemptio 1. exhibitione instrumenti: 2. ex actis, vel scriptura authentica continente sententiam latam pro exemptione etc.

Tenor literarum apostolicarum, ut ex iis exemptio colligi, et probari possit, variis formulis explicatur 1. sufficit, si ejusmodi rescripto dicatur ecclesia aliqua, vel monasterium existere jure.

6.º Petri vel ad sedem apostolicam pertinere.

2.º Si dicatur, quod ecclesia talis ecclesiae romanae annum censum solvat in signum, et indicium libertatis ab ea perceptae.

3.º Si aliqui a papa recipiantur in proprios, et speciales subiectos.

4.º Si ecclesia dicatur esse libera plena libertate, libertate romanae ecclesiae, vel ejus praerogativa speciali gaudere.

5.º Si caveatur ne episcopus ibi cathedram collocare etc. audeat.

Cognitio, et definitio litis inter episcopum dioecesanum, et praetatum inferiorem agitatae super exemptione istius, non ad episcopum sed ad pontificem pertinet.

Lite super exemptione mota, et pendente si fundatur in *praescriptione*, ordinarius jurisdictione sua uti propter assistentiam jurisdictionis potest, donec praescriptio legitime probata sit.

Si fundatur exemptio in *privilegio*, et neuter sit in possessione, iterum ordinarius jurisdictione sua uti potest; si ipse possideat,

continuationem poterit ; si exemptionem allegans , supersedere tunc exercitio jurisdictionis debet.

Per privilegium concessum alicui monasterio exempto, ut fructus ecclesiae sibi subjectae suos faciat , et in usus suos convertat , ecclesia illa hoc ipso, non censetur eximi a jurisdictione ordinarii.

Purgatio est ostensio innocentiae ab objecto crimine, et duplex est canonica et vulgaris.

Purgatio canonica definitur ostensio innocentiae de objecto crimine, juxta praescriptum ss. canonum facta, quae olim fiebat 1. per judicium s. Crucis. 2. per juramentum : 3. per susceptionem sacramenti eucharistiae , aut celebrationem missae in testimonium innocentiae.

Hodie per ss. canones purgatio per juramentum suffecta est modus istius purgationis , qui sequitur 1. qui se purgare de crimine objecto vult, jurare de innocentia sua debet super sancta Dei evangelia.

2.º eandem juramento per evangelia facto innocentiam testari debent compurgatores , a reo ad hoc assumpti.

3.º juramentum purgandi *veritatis* esse debet, compurgatorum sufficit , si *credulitatis* sit.

4.º in compurgatoribus , sufficit si jurent se credere , quod purgandus verum juraverit ; purgandus , se innocentem esse ab imputato sibi crimine.

5.º antequam purgandus se hoc modo purget, si crimen, de quo infamatus est, tale sit, ut mereatur depositionem, suspendi ab officio debet, donec se purget legitime.

Infamatus de delicto quod plene probari non potest compelli licet ad purgandum se juramento proprio , et compurgatorum.

Purgatio indici potest a solo judice competente, alias minime valet, et effectu caret, ac si facta non fuisset.

Purgatio indicenda non est nisi personis , quarum fama, et estimationis integritas christiano populo est valde necessaria ; neque discrimen faciendum an sint regulares, vel saeculares.

Homines viles et plebeji , de criminibus diffamati ad purgationem canonice admitti non debent.

Cui purgatio indicta est ab episcopo, appellare ad superiorem potest si justam causam habeat.

Purgatio canonica indici potest super quocumque crimine , vel delicto non plene probato , imo quandoque super macula , defectu, aut impedimento.

Ut recte indicatur purgatio requiruntur sequentes circumstantiae

1.º purgandus debet prius esse publice diffamatus de crimine infamia facti non juris apud bonos et graves viros.

2.º suspensiones, praesumptiones, et indicia criminis debent esse verisimilia, non levia tantum, non ita gravia, ut ad torturam sufficiant, multo minus talia, quibus crimen, vel innocentia plene probetur.

3.º crimen non debet esse notorium:

4.º non est indicenda purgatio quando infamatus aut graviter suspectus convinci de crimine per idoneos accusatores, aut alias probationes potest.

Compurgatores dicuntur testes eorum, qui se purgant ab infamia criminis; debent esse 1. tolerati ab ecclesia, non condemnati in iudicio propter crimen: 2. honestae personae, et fide dignae: vicinae illi, cujus purgatio petitur: 4. debent notam sibi habere vitam purgandi: 5. de jure comuni debent esse ejusdem ordinis cum purgando: 6. hodie compurgatores adhibendi sunt plures, vel pauciores ad arbitrium iudicis spectata qualitate personae, gravitate criminis et infamiae: 7. compurgatores non sunt ita stricte examinandi sicut alii testes.

Effectus purgationis canonicae rite peractae sunt 1. absolutio a suspensione si inflicta ob crimen etc. fuit: 2. ab objecto crimine sine ulteriori mora absolvendus; innocens declarandus, et in pristinum statum restituendus est, qui se purgavit: 3. idem declaratur vir boni testimonii.

Qui rite paracla purgatione absolutus est, si post absolutionem secuta est nova criminis infamia, purgatus potest iterum accusari et innocentiae probatione deficiente, nova ipsi induci purgatio; si nova secuta non est, et accusatio praecessit, regulariter loquendo novae accusationi non amplius locus est.

Poena deficientis in purgatione est, nempe si reus vel jurare recuset, vel compurgatores nullos invenit, qui pro sua innocentia jurare velint pro convicto habetur, ut poena etiam criminis ordinaria a iudice ecclesiastico puniri possit.

Purgatio vulgaris definitur quod sit *demonstratio innocentiae, vel criminis, vulgo tantum temere usurpata, et nullo modo approbata*: olim fiebat 1. per monomachiam: 2. per iudicium ferri candentis: 3. per aquam ferventem: 4. per aquam frigidam: hodie omnia rejciuntur, ac recte reprobantur istiusmodi purgationis genera.

Licitus est ille purgandi modus, etsi periculosus, qui olim frequenter fuit usitatus per celebrationem missae, et sumptionem ss. eucharistiae.

Injuria generaliter accepta dicitur omne id, quod non jure fit; specialiter requirit culpam, et dicitur contumelia alicui dicta, vel facta dolo malo.

Actioni injuriarum obnoxii non sunt 1. infantes, furiosi, mentecapti, dormientes noctambuli: 2. ebrius accidentalis, non habitualis: 3. ludimoderati 4. magistratus si necessitate officii in delinquentem severius aliquid statuerit: 5. astrologi et phisio-gnomici si sint consulti: 6. qui contra testem in judicium tamquam infamem, et suspectum excipit, si exceptionem suam probet: 7. qui per jocum aut inconsiderantiam injuriosi aliquid dixerunt, aut fecerunt aliis.

Quando praesumitur aliquid dictum, vel factum animo injuriandi alios, hoc, si non aliunde, ex verbis aut factis colligendum.

Injuria solet et potest tribus modis inferri, scilicet verbo, scripto, facto.

Species injuriarum variae sunt 1. alia est injuria directe facta alicui, alia facta iudirecte ratione modi, quo fit. 2. ratione circumstantiarum, et obiecti, in quo fit injuria, aliae pertinent ad laesionem corporis; quaedam ad laesionem dignitatis. 3. ratione excessus alia levis, alia atrox: 4. ratione modi, quo fit dividitur in realem, et verbalem.

Injuriam inferre potest omnis, et solus ille, qui doli capax est.

Injuriam pati possunt homines cujuscumque generis, et conditionis, etiam rationis usu destituti.

Injuriarum agere potest quando uni facta, censetur etiam alteri facta 1. pater ob injuriam filio in sua potestate constituto 2. dominus ob injuriam illatam servo, quando iste in illius negotio, aut servitio est occupatus: 4. episcopus ob injuriam illatam ecclesiae suae, vel clerico sibi subjecto; praelatus regularis ob factam monasterio vel monacho, aut religioso.

Injuria novilio illata, etiam ad monasterium vel abbatem jus agendi pertinet.

Ob injuriam illatam uxori agere potest maritus, non ita uxor ob illatam marito.

Nec frater, nec cognatus agere potest ob injuriam illatam fratri aut cognato.

Ex injuria duplex nascitur actio civilis et criminalis; quarum una instructa, altera expirat.

In actione criminali poena arbitraria est, et de jure civili vel corporalis vel pecuniaria fisco applicanda: de jure canonico pro delicti gravitate etiam censura in reum fertur.

Actio ad palinodiam est personalis, civilis, rei persecutoria, per-

petua , qua injuriam verbalem passus agit adversus injuriantem ut dicta, seu dicteria famosa reclamet, atque injuste a se prolata judicialiter fateatur.

Causa actionis ad palinodiam injuria talis esse debet , qua fama et bona existimatio injuriati sit laesa : datur haec actio injuriato, et haeredibus illius adversus injuriantem , non istius haeredes.

Pro libellis famosis , poena inferitur capitalis , si tale delictum imputatum sit capitale , alias exilium vel deportatio.

Is qui verum crimen alicui objecit , tenetur actione injuriarum , si ejus manifestatio reipublicae non interest; secus , et in judicio si crimen objiciatur , et legitime probetur, non tenetur ; si extra judicium , plerique a poena immunem non esse existimant.

Qui retorsione utitur postquam ab aliquo injuriam passus est , si ad sui defensionem facit impunis est ; si injuria inferenti crimen objiciatur , retorquens non excusatur.

Ut recte fiat retorsio tria requiruntur : 1. ut fiat animo se defendendi : 2. ut fiat incontinenti , nisi illata injuria esset absenti etc. 3. ut observetur moderamen justae et inculpatae tutelae.

De injuria conveniri valet , qui alteri convitium dixit , etsi salvo ipsius honoris et reverentia verba protulerit ; et hoc procedit sive protestatio praecedat injuriam , sive sequatur.

Actio injuriarum tollitur 1. satisfactione : 2. retorsione , si injuria sit verbalis : 3. remissione vel expressa , vel tacita : 4. praescriptione annua 5. morte tam injuriati , quam injuriantis ante litem contestatam.

Damnum definiri potest *delictum* , quo *patrimonium* vel *res aliena dolo* , vel *culpa*, *sine ullo damnificantis lucro vel emolumento diminuitur*.

Causa efficiens hujus damni est solus homo; nam si a bruto datum sit , appellatur *pauperies*.

Damnum fieri potest dolo , culpa , et casu fortuito.

Damnum non lucrosus dolo, vel culpa datum vindicatur per actionem *legis aquiliae* , qua ad differentiam furti , aut rapinae damnificans honorem non perdit , et simplicem aestimationem restituit : tres casus excipiuntur 1. si quis alterius arbores clam exciderit, et hic in duplum convenitur damnum afferens: 2. si damnum illatum sit dolo , hominibus per vim coactis ; quo in quadruplum civiliter : 3. si quis tempore calamitoso dolo malidamnum aliis dederit ut in naufragio, ruina etc., quo in quadruplum intra annum condemnatur.

Legis aquiliae actio triplex est , directa , utilis , et in factum : do

recta, quae provenit ex verbis, et sententia legis Aqu. utilis quae oritur ex mente, et ratione legis: subsidiaria in factum, quae ex sola prudentum interp. ob aequitatem introducta, et recepta fuit.

Actio legis aquiliae conceditur illi solum, cujus interest propter jus in re, non ad rem, damnum non fuisse datum.

Datur contra damnificantem, sive per se ipsum damnum dederit, sive mandato ejus; in ejus haeredes, si defunctus damnum dolo dedit, aut culpa theologica, putatur dari: alias si per culpam tantum juridicam.

Per actionem aquiliam petitur 1. reparatio damni de jure moderno secundum aestimationem in statu praesenti: peti potest damnum emergens, et lucrum cessans: expensae etiam litis, et si quae aliae ob laesionem injustam factae sunt.

Ut competat damnificato actio ex lege Aquilia requiritur 1. ut res alterius deterioretur, aut omnino destruat: ut res corrupta, vel deteriorata sit dolo, vel culpa, etiam levissima.

Actione legis aquiliae conveniri nequit ille, qui culpa levissima damnum dedit, quem natura contractus a praestatione culpa levissimae eximit.

Restitutione damni dati immunes sunt, in quos dolus, vel culpa ob defectum rationis cadere non potest.

Nemo obligatur ad compensandum damnum casu mere fortuito datum, nisi ita conventum fuerit.

Nemo per se obligatur ad refusionem damni, quando prius omnis diligentia in eo praecavendo adhibita est.

Obligatio non est compensandi damnum, quod in bello justo, vel necessariae defensionis causa adversario infertur, dummodo moderaminis iuculatae tutelae termini non excedantur.

Per se loquendo in foro tam interno, quam externo datur obligatio reparandi damnum, quod dolo, aut culpa lata juridica datum est.

In foro externo reparationem damni per culpam mere juridicam dati imponitur, et hoc extenditur 1. ad eum etiam, qui etsi damnum ipse non dederit, ut hoc daretur tamen mandavit 2. ad eum, qui opem, vel auxilium, ut damnum tale daretur, tulit: ad eum, qui causam dedit propinquam damni: 4. etiam eum per servum alicujus, vel animal est damnum alteri factum.

In praxi prior, et in jure etiam probabilior sententia est obligationem resarciendi damnum ex culpa mere juridica datum non contrahi in foro interno.

Sententia communis est, post sententiam iudicis obligationem dari etiam in conscientia ad compensandum damnum etiam datum culpa mere juridica.

Conveniri potest aliquis ex damno sine vera et propria culpa dato :

1. *judex* per errorem, et imprudentiam male judicans, tenetur actione in factum, praestare illi tantum, quantum superiori iudici aequum visum fuit.

1.º *Paterfamilias vel alius habitator* ex cujus aedibus projectum, vel effusum aliquid est, quod transeuntium personis, vestibus, aut rebus damnum intulit conveniri potest actione dejecti, effusi.

3.º *Caupo, vel rector navis* tenentur, si in navi, caupona, vel stabulo ejusdem per famulos, aut inquilinos vectoribus, et viatoribus per furtum, vel aliud maleficio damnum illatum sit, quamquam conscii, aut participes nullo modo sint, actione in factum conveniuntur, ut praestent duplum ejus, quod actori ex damno ipsi facto abest.

4.º *Dominus*, cujus servus alteri damnum, vel quadrupes pauperiem h. e. nocumentum intulit tenetur actione noxali, si servus damnum intulit; quadrupedaria si animal.

Repressaliae latine *pignorationes* sunt quando una persona vel res ejus pro delicto, aut debito alterius capitur: generaliter sunt illicitae, nec per consuetudinem licitae fieri possunt.

Ut repressaliae fiant licitae requiritur 1. *authoritas principis*: 2. *justa causa concedendi*: *recta intentio illius*, cui conceduntur: 4.º *ut non excedant damnum illatum*: 5. *ut princeps vel res publica adversus quem repressaliae inducuntur, prius moneatur, et post monitionem neglexerit compensationem facere, vel imperare.*

Contra ecclesiasticos, vel bona eorum concedi repressaliae nequeunt; similiter contra scholares.

Poena est delictorum sive criminum coercitio, sive vindicta, induta ad disciplinae publicae emendationem.

Ut justa sit coercitio requiritur 1. *honestus finis*: 2. *authoritas publica* 3. *proportio, et aequalitas.*

Poena vindicativa est, quae ad vindictam publicam, civilis quae ad satisfactionem privatam tendit, et haec triplex est *legatis, judicialis, conventionalis.*

Si poena conventionalis individua est, solvi integra debet; etiam si contractus ex parte sit observatus; si dividua, et contractus sit observatus ex parte notabili, alter qui observavit con-

tractum, integrum petere potest dummodo sit moderata: si in minima, aequitas postulat, ut integra poena non exigatur.

Poena vindicativa multiplex est; dividitur 1. in personalem, et realem, 2. in ordinariam, et extraordinariam: 3. in positivam, et negativam: 4. in capitalem, et non capitalem: 5. poenae non capitales aliae afficiunt animum, aliae bona delinquentis.

Subjectum poenae est homo vivens, et delinquens: excipitur 1. si poena sit pecuniaria, quae aliquando ab heredibus delinquentis est praestanda. 2: crimen repetundarum, et perduellionis nam ob ista delinquentium bona etiam post mortem eorum confiscantur: 3. haeretici, excommunicati, et aliorum quorundam delictorum rei, quibus mortuis, nisi se Deo, et ecclesiae antea reconciliaverint, negatur sepultura ecclesiastica.

Delinquens toties est puniendus, quoties iterat delictum.

Judex in infligenda poena maxime considerabit circumstantias et 1 qualitatem delicti: 2 tempus, locum, et eventum: 3 qualitatem personae delinquentis: 4 quantitatem damni illati, et deliberationem, qua delictum commissum est: 5 quantitatem certitudinis qua delinquentem poenae obnoxium esse constat: 6. denique suam ipse personam spectare judex in poena inferenda debet.

Judex loco poenae ordinariae extraordinariam decernere, vel omnino remittere ipsam nequit.

Supremus princeps, vel status imperii jus aggratiandi exercere possunt in illis etiam delictis, quibus in lege divina veteris testamenti poena capitalis praefixa est.

A judice inferiore, cui jus aggratiandi non competit, per se loquendo, res convictis de crimine legitime poena ordinaria est infligenda.

Judex poenam augere ob circumstantias gravantes potest, quae sunt 1. locus delicti; 2. tempus; 3. persona contra quem delinquitur: 4. ratio delicti.

Potest judex aliquando poenam lege constitutam minuere, si circumstantiae diminutionem suadeant; tales sunt 1. si delictum ex subitanea rixa, ebrietate, justo dolore etc. commissum est: 2. quando quis delinquit ex instinctu, et jussu alterius magis, quam motu proprio: 3. infirmitas animi: 4. infirmitas corporis: 5. spontanea rei confessio: 6. diuturnitas temporis: 7. prolongatio carceris etc.

In mitigandis, vel aggravandis poenis praecipue considerare judex consuetudinem delinquendi debet.

Inter DD. convenit: qui delictum commisit, cui ipso jure inflicta

est poena excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, statim a communione fidelium, administratione beneficii, vel officii etc. abstinere tenetur.

Convenit 2. ante omnem sententiam observandas esse varias irregularitates, et inhabilitates ad suscipiendos vel exercendos ss. ordines, ad obtinenda beneficia ecclesiastica etc.

Casu quo lex ipso jure imponit publicationem bonorum, reus ante sententiam declaratoriam statim omittit bonorum illorum dominium etsi qui negent non desint: idem dicitur, cum delicto jure ipso imposita est poena privationis beneficii jam obtenti.

Post latam sententiam delinquens si poena sit capitalis, aut mutilatio etc. non obligari potest ad eam sibi ipsi inferendam: si poena sit carcer diuturnus, vel exilium, tenetur reus ad eam condemnatus illam in seipso exequi, si ad illam executionem condemnatur sententia ultima: Si poena sit pecuniaria, ex communi sententia obligatur reus illam solvere, postquam ad hoc per sententiam condemnatus est.

Irregularitas definitur *impedimentum canonicum primo, et per se impediens* ordinis susceptionem, et secundo illius usum

Differt irregularitas ab excommunicatione, suspensione, interdicto, depositione, degradatione.

Irregularitas tripliciter dividi solet 1. in eam, quae provenit ex delicto, et in eam quae provenit ex alio defectu: 2. in totalem, et partialem: 3. in perpetuam, et temporalem.

Solus pontifex irregularitatem infligere potest, et in virum tantum qui sit baptizatus, et subjectus alicujus jurisdictioni.

Ex delicto irregulares sunt 1. iterantes baptismum: 2. suscipientes furtive ordinem: 3. ministrantes in ordine non suscepto etc.

Ex defectu animi irregulares sunt amentes, infantes, phrenetici: 2. ex defectu corporis hermaphroditi, carentes requisita aetate ad ordines 3. ex defectu natalium illegitimi: 4. ex defectu sacramenti bigami; 5. ex defectu libertatis servi: 6. ex defectu tenitatis concurrentes ad supplicium capitis etc.

Delictum ob quod incurritur irregularitas non debet esse commissum solo actu interno: 2. actus externus debet esse consummatus, et perfectus secundum proprietatem verborum canonis irregularitatem inducentis: 3. actus iste debet esse delictum saltem ex objecto, et materia gravis.

In causa dubia, post adhibitam diligentiam debitam, si adhuc quis haereat, an incurrerit irregularitatem, omissis aliis, probabilior sententia est, *in dubio juris*, ita dubitans nullo modo irregularem reputare se debere: si vero *dubium sit facti*,

in dubio *facti homicidii*, judicare se irregularem debere non absolute sed quoad effectum abstinendi a celebratione etc. si dubium facti incidat in aliis materiis extra causam homicidii, neminem esse irregularem censendum.

Irregularitatis effectus sunt 1. privatio ordinis suscipiendi liciti: 2. privatio beneficiorum consequendorum: 3. privatio beneficiorum ante irregularitatem acquisitorum.

Irregularitas facit, ne licite suscipi ordo valeat ab irregulari, nam valide potest.

Irregularis non potest licite accipere beneficium, saltem si irregularitas sit absoluta, et totalis.

Probabilis est sententia, validam, et non irritam esse beneficii collationem, quae facta est irregulari absolute, vel tali qui functiones beneficii exercere licite nequeat.

Irregularitas ipso jure non privat beneficiis ante irregularitatem obtentis.

In jure privatio pensionum irregulari inflicta non est, sed decernenda relinquitur arbitrio judicis, spectata delicti qualitate.

Irregularis si munera beneficii sui per se, vel per alium exercuit non privatur beneficii fructibus, nec venit privandus per sententiam.

Jurisdictio fori externi, et aliae functiones, quae irregulari specialiter non prohibentur, ab eodem exerceri possunt.

Ab irregularitate excusatur omnis ille, qui excusatur a peccato mortali.

Probabilius ab irregularitate excusatur, qui ignoravit, quod delictum quod commisit, lege ecclesiastica specialiter sit prohibitum.

Communis sententia est, irregularitatem incurrere, qui quidem sciat delictum suum esse speciali lege ecclesiastica prohibitum, probabiliter tamen ignorat irregularitatem eidem annexam, etsi contraria sententia adhuc probabilis sit.

Professio religiosa relaxat irregularitatem, quae oritur ex defectu natalium, in ordine ad suscipiendos ordines, quae tamen perseverat in ita professo quoad dignitates, et praelaturas.

Dispensando, irregularitas, a summo pontifice relaxari potest.

Episcopus tum solum in irregularitate dispensare potest; quando hoc ipsi concessum est.

Ut episcopus in irregularitate dispensare possit, requiritur: 1. ut irregularitas proveniat ex delicto occulto, et nondum deducto ad forum contentiosum: 2. ut is, quocum in irregularitate di-

spensare vult episcopus, sit ejus subditus: 3. ut episcopus dispenset in sua diocesi.

Nomine episcopi hoc loco veniunt qui principaliter in subditos ordinariam jurisdictionem habent: capitulum sede vacante: abbates et alii praelati propriam diocesim habentes: etiam delegati ad hoc ab episcopo, ut dispensent.

Circa relaxationem irregularitatis advertenda sunt: 1. si plures sint irregularitates, de quibus impetranda sit dispensatio, necessarium est mentionem facere illarum, quae sunt ob diversa delicta contractae.

2. Quando in privilegio, vel potestate dispensandi in irregularitatibus, data religionibus, vel episcopis, sit aliqua exceptio, ea stricte est interpretanda.

3. Si episcopus vel praelatus conscius irregularitatis, in qua dispensare potest, admittat irregularem ad ordines, vel beneficium, censendus est cum illo dispensasse, sed pro foro conscientiae tantum.

4. Dispensatus ad ordines etiam a pontifice, non hoc ipso censetur dispensatus ad beneficia curata, dignitates, et praelaturas.

5. Dispensatus ad ordines, si minores nondum habet, censi debet dispensatus ad istos solos: si vero minoribus susceptis, dispensatio haec superveniat, intelligi debet facta pro majoribus.

Privatio beneficii induci potest ipso jure, et per sententiam condemnatoriam.

Effectus privationis ipso jure inductae, sunt: 1. ipso facto criminis perpetrati amittitur titulus, seu proprietas beneficii: 2. ita privatus tenetur restituere fructus a die commissi criminis, ex beneficio provenientes: 3. beneficium illud permutare, et in favorem alterius resignare nequit si moriatur, impetrare beneficium illius ab alio potest, tamquam vacans ex delicto, non per mortem.

Per sententiam condemnatoriam judicis inducitur solum privatio tituli a tempore latae sententiae.

Poenae privationis beneficii ante crimen obtenti locus est dumtaxat in casibus jure expressis.

Secunda poena inter poenas ecclesiae spirituales est *depositio*, quae alia sollemnis, alia simplex est.

Depositio simplex inducit etiam inhabilitatem ad alia beneficia obtinenda, ad differentiam privationis tantum beneficii.

Depositio natura sua perpetua est, ad differentiam suspensionis, quae

etsi aliquando perpetua , a beneficii fructibus , officii , administrationis usu tantum removet.

Depositus retinet privilegia canonis , et fori , nisi horum privilegiorum ademptio in sententiam exprimat.

Antiquo jure depositionis poena vindicabantur homicidium , furtum , perjurium , adulterium , et his majora : nostro tempore haec poena infligi non solet , nisi reis criminum , valde enormium.

Episcopus cum clericis ob adulterium , et crimina eo non graviora depositis , post peractam poenitentiam dispensare , eosque in pristinum statum restituere valet.

Tertia poena ecclesiastica est *degradatio* , qua clericus ob criminis atrocitatem , vel incorrigibilitatem solemner , et authentice privatur ordine , beneficio , officio , et statu clericali : alia est *verbalis* , alia *realis*.

Degradatio verbalis discriminat a reali , hac enim clericus privatur privilegio canonis , et fori , secus *verbalis* : a solo episcopo consecrato fieri potest degradatio realis ; confirmato etiam solum *verbalis* per se , vel per alium : actualiter depositus per solum papam restitui potest : verbaliter per episcopum , sed non per alium inferiorem.

Neutra degradatione tollitur clerico potestas ordinis.

Si degradandus sit episcopus vel religiosus exemptus , secluso privilegio , degradatio verbalis fieri potest a solo papa.

Crimina , propter quae infligi degradatio verbalis potest , varia sunt
 1. haeresis manifesta , et multo magis apostasia : 2. falsificatio literarum apostolicarum ; 3. contumelia gravis , calumnia , crimen insidiarum , et conspirationis in episcopum : 4. assassinium : 5. sodomia frequentata : 6. celebratio missarum , et auditio confessionum sacramentalium temere praesumpta ab eo , qui sacro presbyteratus ordine non est initiatus : 7. fabricatio , et adulteratio monetae , aut ejus adulteratae erogatio , vel expositio in regnis provinciis , et civitatibus Italiae : 8. adulterium , concubinatus perseverans , simonia notoria , stuprum , incestus furtum , perjurium , homicidium , et alia crimina gravia , quae irregularitatem inducunt.

Degradatio fieri debet a proprio episcopo , eoque consecrato ; in ecclesia vel alio loco sacro assistentibus aliis episcopis , vel abbatibus , et adhibita solemnitatem *in cap. degradatio 2. l. de poenis in pontificali romano* praescripta.

Spectato jure communi , non potest clericus ob crimen quantumcumque grave , nisi in casibus jure expressis , curiae saeculari tradi , quamdiu incorrigibilis declaratus non est.

Judex saecularis de justitia condemnationis ad degradationem cleri-
ci cognoscere nequit.

In clerico reo criminis mixti fori et degradato , et curiae saeculari
tradito , judex saecularis non tenetur stare processu judicis ec-
clesiastici ; secus , si ab hoc , clericus condemnatus sit ob me-
rum crimen ecclesiasticum.

Clericus realiter degradatus a judice saeculari sine ullo excommu-
nicationis periculo torqueri potest.

Inter poenas ecclesiae temporales , quae animum afficit praecipua
est infamia , quae definitur *laesio seu diminutio ob publicam
sinistramque de persona opinionem ortam ex vitio* : alia est *ju-
ris*, alia *facti*.

Infamia juris , quae autoritate legis , vel canonis ob turpe factum
decernitur ; facti , quae ex ipsa turpitudine manifesta inhonesti
operis , vel defectus ab hominum probitate profluit.

Contrahitur infamia juris , ipso jure , sententia judicis , et genere
poenae.

Effectus infamiae sive juris sive facti sunt, 1. excluduntur a digni-
tatibus , et honoribus : 2. removentur ab actibus legitimis , et
publicis muneribus : 3. sunt irregulares , ut neque promoveri
ad ordines , neque in susceptis ministrare possint.

Infamia solius facti tollitur facto contrario , sive publica , et con-
stanti emendatione , saltem si haec per triennium continuata
sit : contra infamia juris durat perpetuo , nisi a principe cujus
autoritate imposita est , aboleatur.

Si princeps , vel magistratus saecularis aboleat infamiam , jure ci-
vili , etiam a ss. canonibus generaliter recepto , indictam , ir-
regularitas in ea fundata omnino cessat : secus si specialiter in-
famia sit inducta per jus canonicum , quo opus est dispensatio-
ne apostolica.

Infamiam actione injuriarum civiliter conventus declinare potest 1. si
autoritate judicis ante sententiam transigat cum injuriam pas-
so 2. si per procuratorem stet in judicio , et in procuratorem
feratur sententia : 3. si judex in sententia famam , et honorem
reservet.

Secunda poena temporalis in ecclesia usitata , est *multa pecuniaria*.

Etiam poenam pecuniariam , per se loquendo , infligi dicendum a
judicibus ecclesiasticis , hancque irrogari posse non clericis tan-
tum , sed etiam laicis , quando crimen est mixti fori.

Mulctae pecuniariae hodie post trid. piis locis tantum , et causis
ibi , ubi commissum delictum est existentibus applicari debent ;

adeo ut ne quidem merces vivarii, aut officialium inde desumi debent.

Tertia poena est *incarceratio*, quae a iudicibus ecclesiasticis custodiae causa contra clericos decerni potest, quando de fuga suspecti sunt.

De jure ecclesiastico clericus incarcerari etiam poenae causa potest, et haec poena exasperari inclusis potest pro delicti qualitate.

Tortura subiici clerici, etiam in majoribus ordinibus constituti possunt.

Quinta poena *confiscatio honorum*.

Bona clericorum fisco addicta vel per sententiam, vel per legem, si ecclesiastica sunt, cedunt ecclesiae a qua receperunt stipendia: si diversis ecclesiis serviunt, inter has dividuntur: si nulli ecclesiae bona illorum perveniunt ad discum ecclesiae, sive episcopi impios usus distribuenda.

Sexta poena erat *detrusio in arctum monasterium*, quae hodie in desuetudinem abiit.

Septima *verberatio* seu *flagellatio*, qua cavendum, ut citra mortis aut mutilationis periculum verbera infligantur, ne in vindictam sanguinis transire videantur.

Octava *exilium*, sive *relegatio*, quam decernere iudex ecclesiasticus potest: episcopus extra suam dioecesim, archiepiscopus vero ex tota sua provincia relegare in exilium potest.

Poenae in foro civili aliae sunt *capitales*, ut poena mortis, proscriptio, privatio vitae civilis, quae hodie consistit damnatione ad triremes.

Non capitales aliae sunt corporales, aliae animi, aliae pecuniariae: corporales inustio stigmatum, exoculatio, amputatio manus etc. fustigatio, expositio ad pastellum, relegatio, incarceration, quarum poenarum in desuetudinem nonnullae abierunt.

Ad poenas animi pertinet iufamia, qua fama, et bona existimatio apud homines aufertur.

Poenae pecuniariae hodie prae caeteris usitatae sunt, et huc spectat confiscatio, quae jure novissimo rarior est propter novell. 134. c. 13.

Poenitentia est sacramentum reconciliationis cum Deo post lapsum personalem, institutum per modum iudicii: hoc Sacramentum institutum est a Christo.

Minister hujus sacramenti poenitentiae est solus Sacerdos.

Peccati mortalis reus ex praecepto divino ad sacramenti istius usum obligatur saltem in articulo, seu probabili periculo mortis undecumque, etiam iudicis imminantis.

Confessionis annuae praecepto tenentur fideles omnes etiam pueri , si peccati mortalis sibi sint conscii.

Jure non scripto per consuetudinem perantiquam videtur confessioni annuae determinatum tempus paschale, quo accedendum est ad s. communionem.

Confessionis annuae praecepto non satisfacit per confessionem invalidam.

Negligentes confessionem annuam arcentur ab ingressu ecclesiae vivi , et mortui a sepultura ecclesiastica , sed haec poena est ferendae sententiae.

Potestas approbandi sacerdotes ad excipiendas confessiones poenitentium saecularium de jure competit episcopo , aliisque praelatis jurisdictionem quasi episcopalem exercentibus, capitulo sede vacante , et utriusque vicario generali : ad confessiones regularium excipiendas, sufficit approbatio, et licentia superioris confitentium regularis.

Approbatio episcopalis necessaria est etiam sacerdotibus , qui gradu doctoratus , vel licentiae in Ss. theologia , vel jure canonico insigniti sunt.

Approbatio facienda est ab episcopo , cui subest confessarius exposcens approbationem.

Ab episcopo solet et potest approbatio concedi ad audiendas confessiones tripliciter, 1 actuali collatione beneficii parochialis: 2 authentica declaratione idoneitatis , facto praevio examine. 3. deputatione sacerdotis vel in genere ad sacramentorum , vel in specie ad sacramenti poenitentiae administrationem ab episcopo etiam sine praevio examine facta.

Episcopus approbationem , nulla ad examen admissione facta , Sacerdoti serio eam potenti , negare ex justa causa potest ; secus nequit.

Approbatio petita, si ab episcopo injuste denegetur, non sufficit, si injustitia denegationis , non sit manifesta : idem dicendum quando idoneitas personae approbationem potentis est manifesta.

Ab episcopo approbatio restringi valet ad certum tempus , locum , vel personas.

Absolutio collata a sacerdote , quem episcopus idoneus judicavit , cum reipsa non esset ; valet si poenitenti rite disposito cum debita intentione et adhibita absolutionis forma collata est.

Approbatio semel data ab episcopo , vel ejus successore revocare potest nisi data sit cum beneficio parochiali, vel curato.

Jurisdictio fori consentiae alia ordinaria , alia delegata est.

In articulo mortis absolvere nequit sacerdos simplex praesente pro-

prio parrocho , vel privilegiato , et excommunicatus vitandus praesente non excommunicato.

Reservatio casuum est actus , quo superior alicui inferiori vel non concedit jurisdictionem in aliqua peccata , vel jam antea concessam eidem iterum aufert.

Potestas reservandi peccata competit solis iis , qui potestatem habent conferendi jurisdictionem ordinariam , vel delegatam.

A casibus reservatis in articulo mortis absolvere quivis Sacerdos potest.

In casibus episcopalibus solet ab episcopo potestas solvendi committi vicario ipsius generali , et poenitentiario in Spiritualibus , frequenter etiam decanis ruralibus , et parochis.

Qui in dioecesi habet potestatem absolvendi a reservatis , eam exercere valet iu advenas , et peregrinos.

Nomine sigilli sacramentalis venit obligatio non relevandi peccata , quorum notitia habetur , ex sola confessione sacramentali , nisi hoc poenitens ipse concedat.

Notitia peccati in confessione accepta uti non licet in gubernatione , aliisque actibus externis , concernentibus poenitentem.

Poenas sacerdotis violantis sigillum est depositio ab omni officio sacerdotali.

Communi jure spectato iudex competens in causa fracti sigilli est tantum ecclesiasticus.

Adversus violatorem sacri sigilli procedere iudex ecclesiasticus potest etiam sine poenitentis licentia.

Ut procedi possit adversus violatorem sigilli probatio necessaria est ita , ut negante sacerdote confessario , probatio incumbit accusanti , vel denuntianti.

Poenitentia alia est publica , alia privata ; publica , alia sollemnis , alia non sollemnis.

Pro peccatis publicis , et manifestis poenitentia publica est imponenda.

Occisor praesbyteri hodie incurrit ipso facto excommunicationem majorem , et irregularitatem ; alias poenas antiquitus , quibus jam derogatum est.

Mulier , quae prolem ex adulterio suscepit , vel aliorum partum sibi supposuit inscio marito non tenetur ad manifestandum cum vitae aut etiam infamiae gravis periculo : sed in nonnullis casibus tenetur , praesertim si corporis periculum , aut vitae evadere queat.

Adultera , vel quae partum supposuit , si bona propria habet ex quibus marito , et aliis ejus liberis , vel haeredibus damnum compensare valet , hoc casu sufficiet si tantum de suo legitimis

haeredibus donet , vel relinquat , quantum spuriae vel supposititiae proli ex bonis mariti accedit ; nec tenebatur manifestare suum crimen: si talia bona non habet , et potest proli spuriae , aut supposititiae probare suum crimen , et speret , se ab hac obtenturam fidem , et secretum , et hoc casu tenetur proli spuriae vel supposititiae crimen aperire , et suadere ut haereditati renuntiet vel clericalem , aut religiosum statum suscipiat; si nec bona habet, nec fidem sperare poterit manifestando suum crimen , rectius silebit , et dolebit de peccato , cum proposito satisfaciendi , cum primum poterit.

Si adulter ex assertione adulterae , vel alias rationabiliter sibi suadeat , aut persuadere debet prolem ex se esse genitam , in conscientia obligatur ex justitia , cum hoc potest, restitutionem in primis facere patri putatitio pro expensis , quas ille fecit ad alendam , vel dotandam prolem non suam , deinde compensare tenetur damnum quod per hoc factum est reliquis ejusdem liberis , aut haeredibus legitimis per intrusi illegitimi successionem.

Si adulter dubitet an proles ex se , an ex marito sit genita variant DD.

Nomine indulgentiae accipitur relaxatio poenae temporalis pro peccatis actualibus remissis debitae , per applicationem meritorum Christi , et sanctorum: alia indulgentia est plenaria, alia partialis , aliae dantur pro *vivis* , aliae pro *defunctis* , denique alia personalis , realis , et localis.

Ex plenitudine potestatis summus pontifex concedere potest indulgentias cujusque generis.

Indulgentias dare nequeunt 1. parochi: 2. capitulum sede vacante: 3. vicarins generalis: 4. praelati saeculares episcopo inferiores 5. praelati, abbates et alii superiores regulares , nisi ut saeculares praelati privilegio a papa concessio muniti sint.

Summus pontifex illimitatas concedere indulgentias potest , sed ex justa causa.

Episcopis , et Archiepiscopis limitata potestas est 1. quoad quantitatem indulgentiae , nam partiales tantum , et ad certum tempus concedere possunt: quoad locum, nam episcopus dare indulgentias solum potest pro sua diocesi, archiepiscopus per totam suam provinciam.

Facultas concedendi indulgentias obtineri etiam consuetudine tenetur.

Invalida est indulgentiae concessio sine causa facta etiam a papa.

Ad lucrandas indulgentias requiritur 1. ut lucrans sit baptizatus 2.

ut non sit ligatus excommunicatione majori: 3. ut in gratia Deo sit constitutus tempore consecutionis: 4. ut impleatur totum opus indulgentiis lucrandis praescriptum.

Sicut indulgentiarum concessio, et inchoatio, ita et duratio accessatio a voluntate concedentis pendet.

Jubilaenum est indulgentia plenaria a summo pontifice concessa visitantibus certas ecclesias, vel certa pia opera peragentibus cum facultate absolvendi a casibus reservatis, et a censuris, vota commutandi etc.

Tempore Jubilaei confessarius a poenitente electus potest absolvere a censuris, et a peccatis omnibus, etiam ordinario et ipsi papae reservatis, nonnullis casibus exceptis; potest commutare vota, etiam juramento roborata cum aliqua exceptione: et opera, quae in jubileo praescripta sunt commutare in alia pia opera etc.

Jubilaenum solus pontifex concedere potest.

Pro lucrandis indulgentiis jubilaei sex praescribuntur 1. visitatio ecclesiarum praescriptarum: 2. oratio vocalis et devota ad intentionem papae: 3. confessio: 4. sacra communio: 5. jejunium tribus diebus 6. largitio eleemosinae, quo nomine venit praestatio in cujuscumque operis ex septem misericordiae corporalis.

Securius est opera in jubileo praescripta peragenda esse omnia in una eademque hebdomada, sed ex rationabili causa dividi possunt.

Securius est omnia opera peragi debere in uno eodemque loco, sed partem operum in alio potest etiam impleri.

Qui in prima hebdomada omnia opera praescripta rite peregit, si in secunda commisit peccatum reservatum, aut votum aliquod edidit, in hac secunda hebdomada ab illo absolvi, et in hoc dispensari potest.

A reservatis absolvi, et in votis dispensari potest ille, qui opera praescripta in jubileo nondum peregit, si habeat animum lucrandi indulgentias jubilaei.

Tempore jubilaei suspenduntur tantum indulgentiae plenariae, non partiales: excipiuntur ex plenariis 1. quae concessae sunt ecclesiis, et basilicis urbis romanae, etiam extra illius moenia sitis: 2. indulgentiae s. domus lauretanae: 3. indulgentiae concessae per bullam cruciatae: 4. concessae pro defunctis, saltem quae extra jubilaenum applicari nequeunt vivis 5. concessae in articulo mortis.

Tempore jubilaei suspenduntur omnes facultates, et indulta quaecumque, quae causa indulgentiae plenariae quaerendae, concessa sunt.

Indulgentiarum, et facultatum suspensio inchoatur ab ipsa aperitione portae sanctae, et durat usque ad ejus reclusionem.

Censura stricte sumpta definitur *poena spiritualis, seu ecclesiastica, qua potestas ecclesiastica exterior fideles suos delinquentes, et contumaces bonorum quorundam spiritualium usu privat ad eorum correctionem.*

Censura triplex est; excommunicatio, suspensio, et interdictum; alia dicitur inflictata a jure, alia ab homine, alia latae sententiae, alia ferendae.

Quando dubitatur an censura sit latae, an ferendae sententiae censenda est ferendae.

Potestas ferendi censuras in ecclesia datur.

Potestate ordinaria ferre censuras potest 1. summus pontifex respectu totius ecclesiae: 2. episcopus, et archiepiscopus in sua dioecesi quoad sibi subditos: 3. cardinales in ecclesiis sui tituli 4. legati a latere in provincia suae legationis: 5. capitulum sede episcopali vacante, hujusque, vel episcopi, vel archiepiscopi vicarius generalis si praelati, praepositi etc. 7. abbates, priores, etc.

Potestate delegata censuras ferre possunt omnes illi, quibus potestatem ordinariam habentes illam commiserint, sed varia requiruntur.

Potestas ferendi censuras, saltem de plenitudine potestatis pontificiae delegari probabilius potest foeminae.

Potestas acquiri potest consuetudine vel praescriptione.

Ex parte ferentis censuram, ut ferre eandem possit, requiritur 1. potestas ordinaria, vel delegata: 2. ut censura imponatur voluntarie, et humano modo: 3. ferens censuram debet existere intra proprium territorium: 4. ut juste, et licite quis ferat censuras, non debet esse ligatus censura: 5. censuram debet praecedere monitio, saltem quoad ligamen.

Monitio, ut licite feratur censura debet esse 1. trina, vel una tribus aequivalens: 2. debet fieri in scriptis, quae continere debent causam, pro qua censura imponitur, et tradi reo, qui de illa testari possint.

Ad censurae legitimam probationem exigitur monitio praevia tunc solum quando infligitur per sententiam specialem, et ut vera censura.

Praevia monitione opus non est , quando infligitur ut poena vindicativa ; 2. quando censura a iure vel per sententiam generalem pro futuris culpis lata est: 3. quando delictum , et ipsa etiam delinquentis non resipiscentis contumacia publica, et notoria.

Judex potest absque monitione praevia declarare et denunciare aliquem tamquam ligatum censura , modo delictum publicum , et notorium sit, neque delinquens ejusdem poenituerit.

Censura ferri potest solum in fideles baptizatos rationis , et doli capaces.

Incapaces sunt 1. creaturae irrationales: 2. pagani , et judaei , etsi cathecumeni: 3. infantes , furiosi , et alii usu rationis carentes 4. mortui 5. qui jurisdictioni ordinariae , vel delegatae ferentis censuram subjecti non sunt.

Censurae latae a jure impuberes rationis compotes capaces sunt ; directe in impuberes censura ferri ab homine non solet.

Censura excommunicationis communitas ligari nequit, sed tantum illi de communitate qui specialiter sunt culpabiles , nisi omnes et singuli sint rhei , et in contumacia persistent.

Censura suspensionis potest communitas ligari.

Interdictum , si generale sit , obstringit integram communitatem, et etiam in illa innocentes.

Si aliqua prohibitio facta sit per statutum territoriale , censura in delinquentes lata non afficit existentes extra territorium statutis censuram.

Ob diversas causas potest aliquis diversis censuris ejusdem rationis ligari.

Censura non potest ferri nisi ob culpam, quae censurae proportionata esse debet.

Ob culpam venialem excommunicatio major , suspensio , et interdictum injungi non potest.

Verius est actum pure internum ad censuram incurrendam non sufficere.

Asseritur infligi non posse censuram ob peccatum mere praeteritum, sive quod omnino cessat, et cum inobedientia , vel contumacia praesente non est conjunctum.

Probabilius est, censuram, quae lata est adversus committentem aliquod crimen , non afficere mandantem , vel consulentem , nisi in lege , vel praecepto hoc exprimatur.

Si mandans , vel consulens maadatum, vel consilium suum ad crimen efficaciter revocavit a censura contra eum lata immunis erit ; secus si fecte revocavit.

Causae quae excusant ab incurrenda censura sunt, 1. si ex parte ferentis censuram ante incursionem deficiat jurisdictio 2. si actus, sive peccatum sub censura prohibitum, in suo genere consummatum, seu completum non sit: 3. si consentiat is in cuius favorem lata censura est: 4. si ignorantiam censurae habeat, modo haec non fuerit crassa, et supina: 5. si rem sub censura prohibitam gravi metu inductus efficit: 6. denique excusatur a culpa, qui vere innocens est.

A censuris specialiter latis ab homine, ille solum absolvere potest, qui tulit illam, et ejus successor, superior, vel delegatus, et nullus alius.

A censura juris si non sit reservata, a quocumque lata sit, possunt absolvere sibi subditos, omnes illi, qui jurisdictionem in foro externo habent.

Defenditur, posse parrochum, et alium sacerdotem proprium absolvere a censura juris non reservata.

Censura semel incursa tolli dumtaxat potest absolute, non cessat ob mortem auctoris; non tollitur plene et perfecte morte censurati; nec sola satisfactione, parti laesae facta, et emendatione delinquentis, si censura absolute sit lata.

Excommunicatio definitur *censura ab ecclesia instituta, separans excommunicatum a communione fidelium*: vel justa, vel injusta est; et haec vel valida, vel invalida esse potest.

Excommunicatio dividitur *in majorem*, quae excommunicatum privat simpliciter omnium bonorum, inter fideles communium, participatione; *in minorem*, quae tantum privat usu sacramentorum passivo.

Nomine anathematis in usu ecclesiae significatur excommunicatio major.

Vox *excommunicatio*, absolute prolata, post Gregorium IX. intelligenda de majori.

Non censurati, si velint, cum censuratis vitandis communicare non tenentur.

Excommunicati tollerati communioni fidelium se ultro ingerere nequeunt, nisi a fidelibus non excommunicatis requirantur.

Excommunicatio privat excommunicatum 1. communibus ecclesiae suffragiis: 2. sepultura ecclesiastica: 3. usu passivo sacramentorum: 4. usu etiam activo sacramentorum: 5. sacrificio missae: 6. prohibetur excommunicatus vitandus assistere aliis divinis officiis 7. privatur excommunicatus saltem si vitandus sit, facultate concionandi, legendi in theologia, interpretandi jus canonicum publice: 8. prohibetur excommunicatus ab ingressu templi, tempore, quo divina ibidem celebrantur.

Ministri ecclesiae illicite agunt, saltem si in particulari publicas preces pro excommunicato fundant.

Pro excommunicatis vitandis orationes publicae, et missae sacrificium etiam in genere, et in communi licite offerri nequeunt: non improbabilius potest pro excommunicatis non vitandis.

Casu quo excommunicatus ex ignorantia vel oblivione non manifestat censuram, nec sacerdos ab ea absolvat, si nullus in alio sit defectus, probabilius absolutio valet.

In casu extremæ necessitatis excommunicatus licite, et valide amministrare sacramenta potest.

Per excommunicationem excommunicatus fit incapax consequendi aliquod beneficium ecclesiasticum, quamvis 1. sit tolleratus: 2. ignarus censurae: 3. incapax cujuscumque officii, muneris, seu dignitatis ecclesiasticae, et regularis.

Acceptatio beneficii collati excommunicato, tempore, quo liber erat ab excommunicatione, si ipsa acceptatio fiat tempore, quo acceptans ligatus fuit excommunicatione, probabilius valet, etsi contraria sententia non sit improbabilis.

Pensio ecclesiastica, quae datur clerico ob aliquod munus spirituale exercendum excommunicato conferri nequit.

Collatio pensionis, quae datur clerico resignanti beneficium, permutanti illud, lite cedenti, sustentationem non habenti, communis sententia pro irrita habet, etsi contrarium non sit improbabile.

Si tempore quo quis excommunicatus est acquirat beneficium, ut ejus irrita est acquisitio, ita nullum jus ad fructus ejusdem acquirat, nisi excuset bona fides.

Si beneficium quis legitime obtinuit, et postea in excommunicationem incidat, verius glossa, et alii negant excommunicatum ipso jure, et ante sententiam privatum esse fructibus et proventibus beneficii rite acquisiti.

Certum est quemlibet excommunicatum privatum esse jurisdictione ecclesiastica, ita ut licite eam exercere nequeat.

Omnes DD. convenient excommunicato vitando jurisdictionem ecclesiasticam esse omnino ademptam.

Excommunicato tolerato nullatenus dicendum ademptam esse jurisdictionem, sed illius actus ipsum valide exercere, quandiu a fidelibus contra ipsum non excipitur.

Excommunicatione privatur excommunicatus vitandus omni actu pertinente ad iudicium: contra valorem habent quae fiunt ab excommunicato tolerato, etsi contra ea excipi possit.

Excommunicatus privatur officiis publicis, sed haud prohibetur officium tutoris, curatoris, hospitalarii, et similia exercere.

Valida est assistentia parochi excommunicati etiamsi non tolerati in contractu matrimoniali.

Valida est licentia a parochio excommunicato data etsi non tolerato ad assistendum matrimonio alteri sacerdoti.

Receptio professionis religiosae facta a praelato excommunicato valida est.

Certum est interdictum excommunicato quemlibet cum fidelibus contractum inire.

Casu, quo contractum init excommunicatus, tempore excommunicationis, cum non excommunicato, melius dicitur valere, et obligationem utrinque inducere, etsi alii alias putent.

Mortaliter 1. peccat non excommunicatus si cum excommunicato, aut vicissim communicet in rebus divinis, et officio divino saltem publice dicto.

2. Si communicetur cum excommunicato a summo pontifice, tunc communicans, praeter peccatum mortale, incurrit etiam excommunicationem majorem.

3. Si quis cum excommunicato communicet in crimine criminoso.

4. Si communicet aliquis cum excommunicato post latam sententiam contra participantes, extra hos casus solum sub culpa veniali prohibetur communicatio cum excommunicato, et incurrit communicans tantum excommunicationem minorem.

Licita est communicatio cum excommunicato denunciato 1. quando *utilitas* tam spiritualis, quam corporalis excusat: 2. *lex* matrimonii, seu conjugii excusat: 3. *humilitas* subjectionis quoad filios, servos, subditos. et vicissim: 4. excusat ignorantia sive juris, sive facti, etiam vincibilis, modo non sit affectata. 5. denique excusat necessitas.

Effectus remoti excommunicationis sunt 1. excommunicatus, si per annum perseveret in excommunicatione, specialiter lata ab homine, fit suspectus de haeresi, eo quod praesumatur male sentire de potestate ecclesiae: 2. est probatio delicti, seu causae ob quam excommunicatio lata est: 3. est privatio beneficiorum, si triennio perseverat in excommunicatione indurato animo.

Effectus excommunicationis minoris est privatio dumtaxat passiva sacramentorum: suscepta tamen sacramenta ab excommunicato valida sunt.

Indirectus effectus excommunicationis minoris est privatio electionis

ad beneficia, quod communiter DD. extendunt etiam ad prae-sentationem, et collationem.

Ab excommunicatione minori in foro externo absolvere potest qui jurisdictionem in eo habet: in foro interno poenitentiae episcopus, vel proprius ipsius excommunicati sacerdos.

Probabilius negatur potestas absolvendi ab excommunicatione minori sacerdoti simplici.

Causae excommunicationis minoris olim plures fuere, hodie unica est propter communionem, cum excommunicato vitando, sive is vivus sit, sive mortuus.

Excommunicationes aliae nulli sunt reservatae, aliae episcopis, aliae pontifici per bullam coenae, aliae eidem extra bullam coenae reservantur.

Reservatae episcopis sunt 1. quae contrahitur ex levi percussione clerici, vel gravi si sit mulier: 2. lata in fratres minores, si admittant in suis ecclesiis ad officia divina fratres tertii ordinis: 3. in procurantes abortum foetus animati, effectu seculo 4. in eos, qui communicant in eodem crimine cum excommunicatis ab episcopo: 5. eae omnes, quas ferunt episcopi per statuta propria, et sibi reservant.

Papae reservatae in bulla coenae variae sunt 1. in hanc incurrunt haeretici, et schismatici, illorumque credentes, defensores, etc. 2. surripientes bona naufragorum: 3. falsarii literarum apostolicarum; et plurimi alii.

Papae reservatae extra bullam coenae sunt vel contra clericos, vel contra omnes; priores generis sunt 1. latae in participantes in sacris cum excommunicato a papa: 2. in procurantes alienationem ecclesiarum: 3. in parochos non implentes iuramentum de residentia factum: etc. contra omnes latae referuntur viginti, et una.

Excommunicatio canonis introducta est *can. si quis suadente* 29. caus. 17. p. 4.

Quicumque initiati etiam solum prima tonsura clerici dicuntur, et privilegio canonis gaudent, etsi 1. beneficium non habeant; conditiones pro privil. fori a Trid. requisitas non impleant, gestare debent habitum, et tonsuram etc. et si 2. censura aliqua irretiti, irregulares: 3. quamvis sint conjugati, si cum unica, eaque virgine contraxerunt, et deferant habitum, ac tonsuram clericalem.

Privilegio canonis non gaudent 1. clerici realiter degradati; 2. conjugati non deferentes habitum, et tonsuram. etc.

Monachi intelliguntur, et privilegio canonis gaudent quicumque utriusque sexus religiosi, conversi, et novitii.

Excommunicationem pontifici reservatam omnes , et singuli fideles utriusque sexus incurrere possunt, quamvis authoritate fulgentes. Si vi mandati , consilii , vel favoris ad scelus dati , percussio subsequuta sit , consensientes , mandantes , consulentes etc. excommunicationem incurrunt ; secus sunt immunes , ut sunt, si revocatio ab iis facta sit ante patratum delictum sufficienter nota , et efficax sit.

Probabilius excommunicationem canonis non incurrit clericus , qui seipsum occidit , mutilat , vulnerat , aut qui , ut ab illo occidatur percutiatur , mandat vel consentit:

Ut quis incurrat excommunicationem canonis sequitur 1. ingestio manuum : 2. ea esse debet violenta : 3. debet fieri suadente diabolo: 4. debet esse facta in clericum, vel monachum.

Ab hac excommunicatione canonis incurrenda excusant causae : 1. *ex circumstantia personae percussae* excusatur , qui percutit clericum realiter degradatum , aut alias exutum privilegio canonis : *ex modo percussione* , qui ex subita passione , animo non plene advertente , clericum percutit.

2°. Excusatur , qui clericum percutit , etiam si graviter , ignorans probabiliter esse clericum.

3°. Excusatur , si quis volens percutere Titium clericum, aberret ab illo , et casu , sive praeter intentionem percutiat alium clericum pone adstantem.

4°. Excusatur praelatus , qui clericum , vel monachum subdium , et magister , qui discipulum correctionis , aut disciplinae causa percutit , quamvis iste in sacris sit constitutus , sed haec omnia cum modo.

5°. Excusatur , qui in defensionem sui , vel alieni honoris, corporis famae , bonorum fortunae clericum aggressorem delinquit, vel percutiunt , si tamen in continenti hoc fiat , et moderamen inculpatae tutelae observetur.

6°. Excusatur ab excommunicatione , qui percutit clericum turpiter inventum cum uxore , matre , sorore , filia percutientis , quam amplexibus , tactibus , osculis , praesertim in loco secreto , aut suspecto tractat.

Ut excommunicatio evitetur percussio facienda est incontinenti.

Qui delinquentem ex industria expectat , et secreto observat , ut venientem percutiat , excommunicationem non incurrit , si absit dolus.

Pater , aut alii propinqui , vel consanguinei ecclesiasticos sibi subditos punire possunt , si in minoribus solum sint constituti , et percussio sit moderata.

Favorabilior dignitati ecclesiasticae ideoque amplectenda est sententia illorum DD. quibus substinetur, non posse filium in sacris constitutum ad correctionem a patre percuti.

Ab excommunicatione contracta ob enormem, seu atrocem percussione in clericum, seclasis specialibus privilegiis, ac consuetudine solus pontifex absolvere potest; etsi delictum occultum sit, quod tamen relaxavit Trid. sessio. 24. c. 6.

Legatus a latere absolvere potest ab omni percussione in utroque foro, etiam ad suam provinciam non pertinentes.

Nuntii apostolici absolvere possunt, ut legati a latere, sed in sua tantum provincia, et quamdiu in ea existunt.

Legati nati habent eandem potestatem quoad absolutionem ab excommunicatione, ut reliqui ordinarii.

Ab excomm. contracta ob levem percussione absolvere possunt episcopi, ceterique ordinis episcopalis.

Si percussio sit gravis, ast occulta, ut ob alia delicta (excepto homicidio voluntario) ita etiam ob percussione clericum excommunicatos absolvere possunt episcopi vi trid. sess. 24. c. 6. de reform.

Si percussio sit notoria, vel deducta ad forum contentiosum neque episcopus ab hac censura absolvere potest; *excipiuntur* 1. impuberes: 2. moniales, et mulieres aetatis cujuscunque aetatis, et conditionis sint: 3. clerici in eadem domo commorantes: 4. janitor principis, praelati, vel alterius protestatis si praetextu officii sui etc. percutiat clericum, modo percussio non sit enormis; 5. servi; 6. quicumque alii, etiam viri, habentes necessitatem aliquam gravem, quae difficilem ipsis reddat recursum ad sedem apostolicam, vel ejus legatum.

Si percussio alicujus religiosi, sit ejusdem monasterii, absolvi potest a superiore suo locali; nisi percussio sit enormis.

Si percussor est religiosus diversi monasterii, vel domus, percussor absolvendus est a suo superiore, sed praesente superiore percussi, ut utriusque consensu satisfactio imponatur.

Si percussus sit a religioso clericus saecularis, et quidem *graviter* non a suo praelato, sed a summo pontifice solum absolvi debet; si *leviter* et percussor religiosus sit *exemptus* ab episcopo absolvi poterit, saltem cum consensu sui praelati regularis; si non exemptus, ab episcopo absolvi debebit.

Quod de religiosis dicitur etiam de novitiis intelligendum.

In mortis articulo absolvere potest quivis a quavis, censura.

Extra articulum mortis, praeter legatum, episcopum, vel praelatum

religiosum per se loquendo nemo alius absolvere potest, nisi ex speciali privilegio.

Suspensio est *censura ecclesiastica qua minister ecclesiae formaliter impeditur, ne functiones ecclesiasticas exerceat, aliquaque potestate utatur*; ea differt ab aliis censuris.

Suspensio triplex est; a solo officio: a solo beneficio: ab officio simul et beneficio: dividitur 2. in totalem, et partialem: 3. alia est absoluta, alia determinata.

Suspensionem a jure latam solus conditor juris fert: *ab homine* is qui potestatem excommunicandi habet, ferre plerumque potest.

Suspensio ab alio, quam clerico ferri nequit.

Verius est suspensionem proprie dictam cadere non posse nisi in clericos.

Qui libet, quacumque dignitate fulgeat suspendi potest excepto summo pontifice, adeoque ferri possunt hac censura 1. episcopi: 2. religiosi, si clerici sint, et primam saltem tonsuram habent: 3. communitas clericalis: 4. semel suspensus iterum suspendi potest.

Suspensio in aliquem ferri solum potest ob gravem culpam.

Suspensio, quae proprie poena est privans jure quaesito proprio nullatenus contrahitur ob culpam alienam, sed propriam tantum.

In tenenda suspensione nulla forma praescripta est verborum, sed ut rite feratur requiritur 1. ut monitio praecedat, si inferatur ad delinquentis correctionem, non ad poenam: 2. debet ferri in scriptis, et exprimi ibi causa, ob quam imponitur.

Effectus suspensionis ab officio, *determinate* ad aliquam materiam factae, extra illam non extenditur: *absolute* factae, ab omni officio, tam ordinis, quam jurisdictionis suspendit.

Suspensio a beneficio, eo non privat, sed tantum illius fructibus. **Nomine** fructuum quibus privat suspensio, veniunt etiam distitutiones quotidianae, si extractae sint ex beneficii fructibus.

Ex communi sententia suspensus a beneficio, privatur illius administratione.

Suspensus non privatur potestate conferendi, vel eligendi ad beneficium titulo beneficii competente, a quo suspensus est.

Privatur suspensus etiam fructibus beneficii, qui ad sui et suorum congruam sustentationem sunt necessarii, si suspensio lata sit in contumaciam; secus si in poenam delicti commissi.

Suspensionem violans plerumque peccatum grave committit: et irregularitatem incurrit, sed hac ob solam violationem suspensionis ab ordine.

Praeter irrēg. actus praestiti a suspenso statutum est , ut nullus et irritus sit.

Lapso tempore , aut impleta conditione qua suspensio imposita est, ipsa suspensio cessat.

Suspensio a jure lata absolute , si ad comprimendam alicujus contumaciam, absolvi potest ab episcopo , vel ejus vicem gerente , dummodo pontifex sibi non reservarit.

Probabilior sententia est ut ab episcopo etiam absolvi possit a suspensione in puram delicti poenam jure imposita.

De jure novo trid. ses. 24. e 5. de reformat. possunt episcopi per se vel per suos vicarios a qualibet suspensione a jure vel ab homine generaliter lata absolvere vel dispensare , modo ex delicto occulto proveniat , neque ad forum contentiosum deducta sit.

Regulariter a suspensione lata ab homine ille solus , qui eam tulit vel ejus successor, aut delegatus absolvere potest.

In ferenda absolutione sufficit quomodumque , ut exprimatur suff. absolventis intentio.

Interdictum est censura ecclesiastica , prohibens usum divinorum , quatenus a fidelibus haberi possunt, et est vel *locale*, vel *personale* , vel *mixtum*.

Interdictum locale, et personale subdividitur in generale et speciale. In interdicto generali locales sequentes regulae sunt tenendae.

- 1.º Si interdicatur civitas , interdicantur etiam suburbia illius et aedificia continentia.
- 2.º Interdicta civitate , vel dioecessi , interdicta etiam censentur aeclesia cathedralis.
- 3.º Interdicta dioecesi, censentur interdictae civitates , et omnia loca dioecesis.
- 4.º Interdicta aliqua ecclesia, interdictae censentur capellae illius, et coemeterium contiguum.
- 5.º Quando terrae alicujus domini interdicto locali generali subjiciantur, non comprehenduntur sub illo omnes terrae, in quas dominium absolutum, et plenum habet.
- 6.º Interdicta terra alicuius domini, interdicta censentur non solum templa , ecclesiae, et oratoria , ibi existentia tempore interdicti , sed etiam ea , quae postmodum fuerint erecta.
- 7.º Interdictum locale omnes tam saeculares , quam regulares , tam incolae , quam exteri , tam exempti , quam non, opservare tenentur, si speciali privilegio super eo non sint muniti.
- 8.º Interdictum locale semper secumfert interdictum personale il-

lorum scilicet, qui causam interdicto dederunt, qui neque alibi praesertim participare divina possunt.

Quaado interdicto subijcitur populus, collegium, aut alia quaevis universitas, comprehenduntur omnia ipsius membra.

Excipiuntur ab interdicto generali personaliter lato 1. episcopi, nisi de ipsis fiat expressa mentio: 2. infantes doli nondum capaces, et amentes: 3. qui a populo recedunt, alibi domicilium constituti: 4. exteri probabiliter, etsi diu in Populo habitent, ut scholastici, et mercatores: 5. interdicto populo, clerus non censetur interdictus, nec viceversa: 6. interdicto clero alicujus ecclesiae, non hoc ipso talis ecclesia interdicta censetur, et probabiliter etiam nomine cleri non continentur religiosi.

Regulariter, qui sententiam excommunicationis, et suspensionis ferre potest, etiam interdicere potest.

Ut quis suspendere valeat, non debet esse suspensus, vel excommunicatus.

Interdicti *localis* subjectum est locus; *personalis* persona vel communitas.

Finis interdicti, est culpae emendatio, seu punitio.

Effectus interdicti sunt quatuor 1. privatio activa, et passiva sacramentorum. 2, privatio activa divinorum officiorum, 3. privatio activa, et passiva ecclesiasticae sepulturae; 4. privatio ab ingressu ecclesiae.

Quocumque tempore interdicti, baptismus concedendus est, etiam solemniter.

Idem dicendum de *confirmatione*

Sacramentum *poenitentiae* jure antiquo solis moribundis, et peregrinis concedebatur: jure recentiore conceditur omnibus, sed perpensis duobus conditionibus.

Interdicti tempore sacramentum *eucharistiae* potest, et debet administrari his, qui constituti sunt in probabili mortis periculo.

Sacramentum *extremae unctionis* ex constanti omnium sententia in nullo interdicto locali, aut personali ministrari potest; excipitur 1. qui privilegium speciale circa hoc sibi concessum habent, ut religiosi mendicantes: 2. infirmus qui nullum aliud sacramentum possit recipere.

Sacramentum *ordinis* in loco interdicto, et personis specialiter interdictis nullo modo conferri potest.

A Sacramento *matrimonii* contrahendo removendi specialiter interdicti, si continentes existant.

Verius est matrimonium contrahi posse in loco interdicto, et a personis generaliter interdictis.

Nomine *officii divini* dum hoc prohibetur tempore interdicti, veniunt quae primo, et per se annexa sunt alicui ordini sacro, et quae a solis clericis ex institutione Christi, vel ecclesiae fieri permittuntur, quod omne secluso privilegio tempore interdicti fieri nequit.

In *cap. alma* facultas concessa est, tempore interdicti missae celebrari singulis diebus, et officia divina peragi, in quibuscumque ecclesiis, et monasteriis; modo observentur conditiones in illo capite praescriptae.

Durante interdicto generali loci sepeliri fideles in ecclesiastica sepultura prohibentur; exceptis clericis.

Si interdictum sit locale speciale, nemini dubium est ecclesiasticam sepolturam prohiberi, excepto clerico, si illiusmet ecclesiae sit.

Si interdictum sit personale. iterum constat sic interdictum privatum esse sepultura ecclesiastica.

Nominatim denunciatus interdictus, si decedat absque absolutione, et nullum poenitentiae signum dederit, aut talis signi ab ipso dati probabilis nulla sit opinio, extra locum sacrum sepeliendus est.

Ut interdictum privet ingressu ecclesiae, requiritur specialis sententia.

Privatus ab ingressu ecclesiae, in coemeterio divina celebrare, et audire, non tamen sepeliri potest.

Interdictus ecclesiam ingredi, et ibi preces fundere potest tempore quo ibi divina non celebrantur.

Interdictus ab ingressu ecclesiae probabilis est non prohiberi a recipiendis in illa sacramentis, etsi contraria sententia sit satis probabilis.

Ut interdictum obliget requiritur 1. ut denunciatum sit: 2. ut passim observetur interdictum locale ab iis, in quorum gratiam oppositum est.

Clericus, qui violat interdictum locale, vel personale mortaliter peccat.

Etiam laici personaliter interdicti si sacramentum aliquod sibi prohibitum recipiant sine dubio peccant mortaliter; sed et aliis casibus mortaliter peccant.

Laicis violentibus interdictum nulla certa poena ipso jure posita est praeter quatuor casus *ex clem. gravis* relatos n. 392. quibus incurrunt excomm. reservatam pontifici.

Circa clericos violentes statutum est si personaliter, vel generaliter interdicti, vel in loco interdicto celebrant, vel alium actum ordini sacro annexum exercent, irregularitatem ipso facto incurrere.

- 2.º Violatores interdicti localis suspendendi sunt ab officio , et beneficio.
  - 3.º Clerici interdicti violatores non gaudent privilegio , vi cuius in loco sacro sepeliri possunt tempore interdicti:
  - 4.º Clericus, religiosus, et etiam monialis violans interdictum locale redditur inhabilis ad electionem tam activam , quam passivam.
  - 5.º Religiosi , qui interdictum generale loci , quod ab ecclesia matrice observetur , in suis ecclesiis non observaverint , ultra poenas aliis indictas excomm. incurrunt.
- Qui violant interdictum admittendo aliquem ad sepolturam ecclesiasticam in loco interdicto , vel interdictum in loco non interdicto extra casus jure promissos incurrunt excomm. majorem.
- Interdictum ad tempus vel sub conditione positum , cessat hac existente , vel eo elapso.
- Si interdictum latum sit absolute , et est *locale* , uti in ecclesiam , illa destructa , cessat ; haud est si in locum ecclesiae: si *personale* est in communitatem latum , cessat extincta communitate , quae interdicta est ; excipitur , nisi persona , quae sublata communitate subsistit , interdicto causam dederit.
- Quodlibet interdictum cessare potest absolute , vel dispensatione facta ab eo , qui potestatem ad istud habet.
- Si interdictum sit personale *speciale* reservatum absolvere ab illo nullus alius potest praeter ipsum , cui est facta reservatio , vel illius superior.
- Cessatio a divinis* definitur *prohibitio ecclesiastica clericis imposita abstinendi ab officiis divinis in aliquo loco.*
- Cessatio a divinis non est censura ; non a jure , sed semper ab homine imponitur ; qui eam violat irregularitatem non incurrit , ut violator interdicti.
- Cessationis a divinis triplex effectus , privatio divinorum officiorum , sacramentorum , et ecclesiasticae sepulturae , et solus pontifex eorum aliquem limitare potest.
- Privilegium concessum in *cap. alma tit. de sententia etc.* ad cessationem a divinis non extenditur.
- Possunt tempore cessationis celebrari divina i. in festivitatibus natalis Domini , paschae , pentecostes etc.
- Tempore cessationis clerici horas dicere bini , et bini in ecclesia possunt.
- Cessationis tempore ex benignitate ecclesiae , et DD. autoritate , ea sacramenta ministrari ac recipi possunt , quae tempore interdicti possunt.

Cessatio a divinis si interdictum non supponit ecclesiastica sepultura non privat.

Cessatio a divinis indici potest ab eo solo qui habet jurisdictionem in foro externo, ut pontifex, episcopus; et alii jurisdictionem quasi episcopalem habentes; capitulum sede vacante.

Ut cessatio ferri possit requiritur 1. delictum ejus qualitatis ut adaequet damna ex cessatione provenientia: 2. delictum notorium, manifestum notorietate facti: 3. causa propter quam imponitur, exprimi debet instrumento publico etc: 4. debet prius delinquens moneri, an satisfactionem, et emendationem praestare velit.

Ex defectu cujuscumque conditionis ex enumeratis invalida est cessationis indictio.

Obligatio cessationis obstringit ad peccatum mortale.

Religiosi exempti tenentur servare, et publicare in suis conventibus cessationem impositam ab episcopo, vel capitulo, et observatam ab ecclesia matrice.

Poenae laicis violantibus cessationem statuenda arbitrio judicis clericis religiosis tam exemptis, quam non exemptis imposita est excommunicatio ipso facto: si vero cessatio sit generalis.

Cessationem relaxare potest ille solus, qui eam imposuit, vel ejus superior, aut aequalis, vel qui ab imponente potestatem acceperit.

Aliquando cessat cessatio sine relaxatione expressa.

- 1.° Verba accipienda sunt secundum mentem, et intentionem proferentis.
- 2.° Nisi aliud de mente disponentis constet, verba cujusque dispositionis accipienda sunt in sensu proprio, et secundum communem hominum usum.
- 3.° Verba dispositionis interpretationem plerumque accipiunt ex ratione et causa eidem addita.
- 4.° Verba simpliciter prolata in dubio intelligenda sunt simpliciter, et non tantum secundum quid.
- 5.° Si verba dispositionis habere possint sensum civilem, et naturalem civili praeferendus est naturalis.
- 6.° Verba intelligenda sunt secundum sensum communem, et modernum loquendi usum, adeo, ut propterea aliquando recedendum sit a significatione propria, et primaeva.
- 7.° Verba dubia contra proferentem sunt interpretanda, utpote in cujus potestate sunt mentem suam apertius declarare: obtinet haec regula praecipue in contractibus; in probationibus: haud est in sentiis judicum, et aliis actibus judicialibus.

- 8.° Verba intelligenda sunt cum effectu , et ita , ut aliquid operentur nec sint superflua.
- 9.° Verba ambigua a jure interpretationem recipiunt , ita ut ex variis interpretationibus, illa censenda sit aptior , quae a communibus regulis juris minime recedit.
- 10.° Verba ambigua semper intelligenda sunt secundum subjectam materiam, et naturam actus, vel contractus, de quo actum est, secundum qualitatem personae ad quam sunt relata.
- 11.° Quando dubius est verborum sensus , ita ut in bonam , vel malum partem possint accipi , is praeferendus est qui excludit delictum , adeo , ut potius interpretatio , et significatio verborum impropria admittatur , quam delictum.
- 12.° In dubio illa significatio est praeferenda , quae non derogat juri tertii jam quaesito.
13. Quoties idem sermo duas sententias exprimit , ea praehabenda est , quae rei gerendae est aptior.
- 14.° In omni dispositione verba sunt concilianda verbis, ideoque explicanda , ut eorum correctio , et contradictio excludatur.
- 15.° In omni dispositione is verborum intellectus capiendus est , ut potius illa valeat , quam pereat.
- 16.° Verba sive oratio affirmativa , aut negativa non ex phrasi , et ex conceptione externa , sed ex vi , et effectu aestimantur.
- 17.° Affermativa oratio magis digna est , quam negativa , negativa autem potentior est , quam affirmativa.
- 18.° Verba negativa in eadem oratione geminata inducunt affirmationem; sed sunt nonnullae exceptiones.
- 19.° Verba generalia generaliter intelligenda sunt , nisi generalitatem verborum coarctari suaderet subjecta materia.
- 20.° Verba specialia plus operantur, quam generalia.
- 21.° Verba indefinita aequipollent, et vim obtinent locutionis generalis , nonnullis casibus exceptis.
- 22.° Verba enuntiativa , seu narrativa per se dispositionem non inducunt , nec probant.
- 23.° Verba geminata plus ; quam simplicia operantur.
- 24.° Verba praecedentia declarantur per subsequentia.

Regula est , quae rem quae est breviter enarrat.

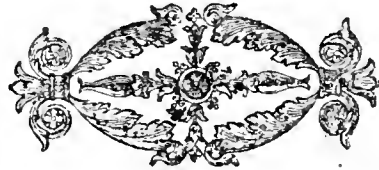
Regulae duplicis generis sunt, *generales*, quae nullo certo loco comprehensae per universum jus diffunduntur, *particulares* , quae certo loco , vel materiae adaptantur.

Regulae aliae dicuntur *authenticae* quae autoritate apostolica, vel imperiali juri canonico vel civili insertae sunt ; aliae *doctri-*

nales, seu *brocardicae*, quae a jectis, vel aliis DD. ex variis textibus, et juris dispositionibus sunt depromptae, per modum axiomatum, quae tamen jus non faciunt.

Etiam authenticae jus non inducunt, sed supponunt.

Regularum utilitas pro decisione causarum magna est, nam semper pronuntiandam pro eo, pro quo stat regula.

INDEX III.

RERUM

ORDINE ALPHABETICO DISPOSITARUM

MONITUM

Volumina etsi in editione distincta in partes , hoc indice tamen ad difficultatem vitandam et in meliorem omnium comodum, indicabuntur notis I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. Nam divisio in partes afficit substantim operis , et index est ad comodum et sese ad volumina refert quae sunt vere XI.

A

Abbas

An abbatibus competat potestas conferendi ordines T. II. pag. 23.

An teneatur ad residentiam V. 67 et seg.

An, et quos recipere ad professionem possit VII, 71.

Vide Judex ordinarius, Praeficiendorum aetas, Electio.

Abbas, et Abbatisa

Vide Electio

Abbates consecrati jurisdictionem habentes.

Vocantur ad Concilium generale I. 136.

Exempti, possunt accedere ad quemcumque Episcopum pro benedictione I. 434.

Abbatissae

An admittere ad professionem possint VII. 71.

An istituere valeat presentatos ad beneficia V. 310.

Vide Judex ordinarius.

Abigeatus

Vide Furtum

Ablutio

Vide Baptismus

Abrogatio

Vide Lex

Absentia

An et quando in probatione excuset IV. 30.

Absolutio

Quando ab observatione iudicii peti possit absolutio III. 63.

An praemittenda sit desponsationi IX. 301.

Vide Poenitentia

Abstinentia

Vide Jejunium

Abusus

An eo amittatur privilegium XI. 133.

Acatolici

Sese juris publici renovatores jactitant I. 71.

Acceptatio

An et quo casu vim repositionis habeat VIII. 24.

Acceptor personarum

Quis dicatur I. 10.

Accessiones rei venditae

Ad quem pertineant VI. 142
143.

Accessus

Quando dicatur reservatus I. 392.

Vide Simonia

Accusatio

An ea sit opus in delictis notoriis X. 6.

Accusatio contra matrimonium
Ad quem iudicem pertineat
causarum matrimonialium co-
gnitio, et definitio IX. 362
ad 363.

Quae causae hic nomine ma-
trimonialium veniant IX. 363.
364.

Quis iudex ecclesiasticus co-
gnoscere et pronunciare pos-
sit in causis matrimonialibus
proprie dictis IX. 364 365.

Quibus conjugum, et conju-
giorum accusatio competat IX.
365 ad 367.

Quales esse debeant qui ma-
trimonium accusare volunt IX.
367 368.

Quinam testes admittantur ad-
versus matrimonium contra-
ctum in facie ecclesiae IX.
368 369.

Intra quod tempus volens ma-
trimonium accusare audiri de-
beat IX. 369 370.

Accusatus de crimine gravi.

A testimonio dicendo prohibe-
tur IV. 70.

Vide Jusjurandum

Accolitus

Est ordo minor II. 2.

Acta publica vel judicialia

Quam vim probandi habeant
IV. 167.

Actio

An praescribi possit, et in
ejus praescriptione requiratur
bona fides IV. 354 et seg.

Quanto tempore praescribatur
IV. 338 et seg.

Qualis institui possit ex com-
modato VI. 35 36.

Qualis ex deposito VI. 54.

An vendi possit IV. 96 ad 99.

An in eodem libello complu-
res possint actiones proponi.
III. 200 201.

Nonnulla observanda in acqui-
sitione verae possessionis in
actione reali, et personali III.
469. 470.

Qua actione reus in loco rei
sitae conveniri possit III. 104.

Utrum possessor rei in loco
rei sitae conventus, possit se
liberare ab intentata sibi actio-
ne nominando authorem suum
III. 106 et seg.

Actio aestimata

Competit emptori adversus ven-
ditorem super excessu pretii
ob vitium rei venditae VI. 160
et seg.

Actio furti

Vide Furtum

Actio famosa

In ea si actor juramentum reo
deferat, non potest licite iste
illud referre IV. 253 254.

Actio in factum

Est etiam effectus remotus ju-
ramenti voluntarii IV. 245.

Actio legis Aquiliae

Vide Injuria, et Damnum
datum

Actio ad palinodiam

Vide Injuria et Damnum datum

Actio praescriptis verbis

Quando competat ex permu-
tatione VI. 244.

Actio redhibitoria

Competit emptori adversus venditorem super vitio rei venditae VI. 160.

Actio realis

Varia sortitur nomina I. 14.
Confessoria, negatoria, publiciana, rescissoria, pauliana, serviana sunt ex jure reali I. 15.

Actiones.

Reales, personales et mixtae I. 14. 15.

Earum vis et effectus I. 15.

Actor

An, et a quo iudice cogi possit ad comparandum personaliter in iudicium III. 38 ad 40.

Si ejus domicilium discrepet a rei et iudicis domicilio, cujus feriae sint attendendae III. 311 312.

Utrum actori sit potestas fori variandi post citationem II. 178.

Quod jus rei conventi opponentis contra actorem actionem spoli III. 826 ad 828.

An si bene probavit intentionem suam teneatur juramento eam confirmare IV. 33.

Aequalitas servari debet inter ipsum, et reum IV. 46. et 137.

Debet edere reo instrumenta sua, *ibi*

In causa propria non est testis idoneus IV. 94.

An reo sit potestas actorem co-

• ram alio iudice conveniendi durante conventionis iudicio, et actori eundem iudicem in reconventionis causa declinare III. 224 225.

Utrum a poena plus petentium excusetur actor post litem contestatam primum poenitens III. 336 337.

Modi procedendi contra actorem contumacem III. 443. ad 446.

Vide Jusjurandum

Actores negotiorum

Repelluntur a numero testium respectu negotiorum quae tractant, ob specialem officii et negotii conjunctionem IV. 85.
Casus exceptionis, *ibi* et seg.

Actus conjugal

Quae sit obligatio conjugum quoad actum conjugalem VIII. 147.

Actus interni, vel externi

An praecipiantur a nova lege I. 53.

Disquisitiones aliquae in casu *ibi*.

Actus jure naturali irritus

Quomodo a prohibito distinguatur I. 35.

Iritus dicitur qui malitia intrinseca perpetua laborat, *ibi*

Actus legis

Quot, et quanam sint I. 178.

Addictio in diem

An hujusmodi pactum adjici possit contractui emptionis venditionis IV. 81.

Aditio

Sufficit in hereditate I. 16.
 Administrationes rerum laicalium
 An et quando sint ecclesiasticis prohibita et sub quibus poenis VII. 796.
 Administrator ecclesiae.
 Quae sit ejus potestas I. 433.
 Administratores
 Ob specialem officii conjunctionem excluduntur a testimonio ferendo circa res administratas IV. 88.
 Exceptiones in casu *ibi* et seg.
 Admodiatio
 Quid sit VI. 202.
 Adoptans
 Pro adoptato testimonium dicere non potest IV. 75.
 Adoptatus
 A testimonio pro adoptante dicendo repellitur IV. 75.
 Adoptio
 Quid et quotuplex sit IX. 72 73.
 Quando testamentum rumpat VI. 555.
Vide Cognatio legalis
 Adoptivi
 Quod jus habeant in hereditate ab intestato VI. 584.
 Adscriptitii servi
Vide Conjugium servorum
 Adstantium multitudo
 Requiritur ut aliquod crimen dici possit notorium notorietate facti X. 6.
 Adulterium et stuprum
 Quid sit fornicatio, et concubinatus X. 513 514.
 Quo jure prohibita sit fornicatio simplex X. 514 516.

Quotupliciter sumatur concubinatus, et quo jure prohibitus sit X. 516 517.
 Quae poena constituta sit fornicationis, et concubinatus delicto X. 517 ad 519.
 Quid sit stuprum X. 520.
 Quotupliciter fieri stuprum possit et an simplici fornicationi superaddat specialem malitiam X. 521 522.
 Quae sit poena stupri de jure civili X. 522 ad 524.
 An sufficiat si stuprator puellam a se corruptam vel ducat, vel dotet X. 524 525.
 Quando alternatio haec locum non habet X. 525 526.
 Penes quem sit electio, cum alternatio aut ducendi aut dotandi stupratam permittitur X. 526 527.
 Quibus casibus ad nihil teneatur stuprator X. 527 528.
 An donare vel ducere teneatur puellam, quam suasionibus, blanditiis, precibus etiam importunis aut assiduus, vel muneribus induxit ad consensum in stuprum sine alia tamen vi, fraude, vel minis X. 529.
 An stuprator teneatur aliquid restituere patri puellae in potestate ejus constitutae, quem libere consentientem stupravit, si pater propterea augeat dotem ut possit filiam in aeque bono matrimonio collocare X. 529 530.
 Utrum stuprator, qui juxta C.

Reduxerit et C. Provenit 2 hoc tit. tenetur corruptam a se ducere aut dotare, ab hoc obligetur in conscientia et ante sententiam condemnatoriam X. 531.

Quis sit iudex in causa stupri, aut quomodo hoc probandum X. 532 ad 534.

A quo proles ex stupro, vel alio illegitime concubinato procreata ali debeat, num a patre, an vero a matre X. 534 ad 536.

Quid sit adulterium X. 537. 538.

Quotuplex sit X. 538 537.

An adulterium committatur cum uxore alterius putativa, vel sponsa X. 539.

Quot modis agi ex adulterio possit X. 539. 542.

Quaenam sint causae excusantes a poenis adulterii X. 542 ad 545.

An conjux innocens adulterium conjugis accusare aut agere ex causa adulterii adversus eundem possit X. 545 546.

Quis ordo observandus inter eos, qui adulterium accusare possunt et volunt X. 546 647.

Quinam adulteri accusari possint V. 537.

Quenam probatio requiratur, et sufficiat, ut quis condemnari tamquam reus adulterii possit X. 548 ad 550.

Quis sit iudex competens respectu criminis adulterii X. 550 551.

An vir qui contra uxorem, aut uxor quae contra virum instituit actionem criminalem adulterii ad publicam ejus punitionem, hoc judicio finito agere de adulterio possit civiliter ad divortium instituendum seu ad thori separationem, et amissionem dotis vel donationis propter nuptias, aut viceversa finito judicio civili, vir uxorem, et haec virum adulterii criminaliter accusare X. 551 552.

Quid sit incestus X. 553 554.

Quam grave crimen sit X. 554.

Quae poena hodie in foro seculari infligatur incestui X. 554 555.

Quae poenae in incestuosos sint latae de jure canonico X. 555. 556.

Quid et quotuplex sit sacrilegium carnale X. 556.

Quae sit poena sacrilegii carnalis X. 556 557.

Quale peccatum sit, et quali poena afficiendum commercium carnale uti christiani cum foemina judea, aut vicissim X. 557.

Quotuplicis generis sit peccatum contra naturam X. 558.

Quae sit poena sodomiae propriae dictae statuta per jus civile X. 558 559.

Quae huic crimini poena statuta sit jure ecclesiastico X. 559 560.

Quando oriatur impedimentum adulterii VIII. 510.

Inter quos oriatur hoc impedimentum VIII. 510 511.

Utrum ad incurrendum hoc impedimentum requiratur semper ut cum adulterio intercesserit promissio matrimonii, vel ejus contractus de facto, vivente uxore VIII. 511 ad 513.

Quando necesse sit ut matrimonium initum, aut fides de matrimonio cum adultera ineundo huic data sit, ad inducendum hoc impedimentum VIII. 513 514.

Quale adulterium esse debeat ut inducat hoc impedimentum VIII. 514.

Quaenam ignorantia status alterius complicitis excuset ab isto impedimento, an quae vir etiam supina et crassa an tantum probabilis, qua rationaliter credit alterum non esse conjugatum VIII. 514 515.

An ad inducendum hoc impedimentum sufficiat si ante scientiam de statu alterius complicitis initum sit matrimonium, et habita scientia commissum adulterium VIII. 515.

An etiam inducatur impedimentum istud quando notitiam conjugii fides de matrimonio ineundo praecessit, et habita notitia subsequutum est adulterium VIII. 515 516.

An impedimentum istud inducat copula adulterina, etiam attentata tantum, et conatus ad illam VIII. 516.

An sufficiat copula adulterina

consumata si concurrat cum matrimonio inito cum adultera clam solum absque parcho et testibus VIII. 516 517.

Utrum necesse sit, ut tam adulterium quam promissio, vel attentatio matrimonii facta sit adulteri, conjugis adhuc superstite VIII. 517.

An impedimentum istud incurrant adulteri si promissio matrimonii, et adulterium non sit factum sub eodem conjugio. VIII. 517 518.

Qualis debeat esse promissio matrimonii, ut cum adulterio inducat impedimentum criminis VIII. 518.

Utrum sufficiens acceptationis signum sit taciturnitas ejus cui promissio fit. VIII. 518 519.

Utrum requiratur ut matrimonium ab uno vere, h. e. animo se obligandi promissum et haec promissio ab altero non ficta sed vere et saltem virtualiter sic acceptata III. 519 520.

An ut incurratur hoc impedimentum requiratur promissionem matrimonii esse puram, et absolutam, vel sufficiat ut sit conditionata VIII. 520 521.

An necessarium sit ut promissio matrimonii ab adultero facta adulterae sit jurata, vel contra sufficiat simplex acceptatio VIII. 522 523.

Quale matrimonium esse debet contra cujus fidem committitur adulterium, et con-

trahitur matrimonium novum,
vel promissio sit de eo con-
trahendo post mortem legiti-
mi conjugis VIII. 523 524.

An is, qui vivente sua legiti-
ma uxore contraxit matrimo-
nium de facto cum alia igno-
rante primam illius uxorem
vivere, post mortem illius li-
cite manere possit cum secun-
da VIII 524 525.

An sit justa causa divortii X.
410.

Vide Divortium, Poenitentia

Adulterium cum promissione ma-
trimonii

An dirimat matrimonium IX.
217.

Adventus

An, et quibus casibus, tem-
pore Adventus contrahi matri-
monium possit VIII. 273.

Advocatus

Cum cliente non potest em-
ptionem venditionem celebra-
re VI. 72.

An ex parte clientis possit
quae ad causam spectant in ju-
diciis exponere, quique prae-
cipui sint casus, in quibus
hoc fieri liceat III. 4 ad 43.

In causa quam defendit testis
esse non potest IV. 95.

An in propria causa per se
litigans, victor petere a victo
possit expensas, quas factu-
rus erat, si alterius advocati
opera fuisset usus IV. 467.

Vide Postulatio

Aedilitium edictum

Quomodo emptio venditio ex
eo resolvatur VI. 160.

Aegrotus

An possit cum medico em-
ptionem venditionem celebra-
re VI. 72.

Aequitas

An praefenda rigori juris II.
260 261.

Aetas

A quo, et quomodo proban-
da IV. 57 58.

Potest esse impedimentum di-
rimens matrimonii VIII. 161.

Vide Cognatio spiritualis, Cognat-
io legalis, Copula illicita et
Consanguinitas.

Agnati

Cogi non possunt ad testimo-
nium ferendum contra suum
sanguinem IV. 141.

An et quando succedant in
feudo VI. 336.

Agnatio

Vide Consanguinitas et affi-
nitas.

Alienatio

Res litigiosa lite pendente ne-
quit alienari III. 476.

Exceptiones in casu III. 477.
478.

Quae sit poena alienantium
III. 478.

Vide Res ecclesiae

Alienatio judicii mutandi causa
facta

Quando censeatur fieri aliena-
tio judicii mutandi causa II.
440 441.

Quomodo succurratur ei qui ob

huiusmodi alienationem ab adversario factam, praejudicium passus est II. 441.

Cur et adversus quem tali casu actio competat, et in quibus judiciis locum habeat II. 441 442.

Quid requiratur ut illa laeso competat, et quid jure canonico circa huiusmodi alienationem statutum sit II. 442. 444.

Alimenta

Accipere potest cum litis sumptibus ex re sequestrata, qui sequestrum passus fuerit, dummodo aliunde non habeat III. 499.

Vide Jus alimentorum

Alimenta patroni

Vide Jus patronatus

Allegatio notarii

Probat contra praesumptionem juris et de jure IV. 217.

Almericus

Ejus error de Trinitate damnatus I. 169.

Altare

Vide Consecratio ecclesiae

Amens

Nec vendere nec emere potest VI. 70.

An effici possit religiosus VII. 10.

An baptizari valeat VII. 529.

An det juxtam causam divortii IX. 536.

Amens non habet voluntatem nisi tutoris vel curatoris I. 13.

Non potest consuetudine legem abrogare I. 173.

Non potest postulari ad dignitatem episcopalem I. 291.

Praescribere nequit IV. 330,

Sponsalia contrahere nequit VIII. 11.

Amissio bonorum

An sit justa causa resiliendi a sponsalibus VIII. 85.

Amissio instrumenti

Quos effectus producat, et an habeat remedium IV. 197 et seg.

Amputatio

Vide Poena

Anathema

Vide Censura

Anatocismus

Vide Usura

Ancilla

An validum sit matrimonium ejus cum homine libero IX. 18.

Angustia loci

An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus IX. 245.

Anniversarium

Vide Celebratio missarum

Annotationes

De acceptis et expensis a privato conscriptae, an fidem faciant IV. 187 et seg.

Annus probationis

Vide Novitiatus, et Clerus regularis

Antapoca

Quid sit, et quam vim habeat IV. 178 et seg.

Anticreseos pactum

Vide Usura

Anuli traditio

An significet sponsalia VIII. 35.

Apostasia

Dirimit matrimonium VIII. 71:

Apostasia et reiteratio baptismi

Quid intelligatur sub verbo apostasia X. 361.

Quid sit apostasia perfidiae seu a fide X. 362.

Quale peccatum sit apostasia a fide, *ibid.*

Quot, quibusque modis possit quis esse apostata X. 363 364.

An pro apostata habendus sit qui coacte circumcisionem a judeis, vel turcis passus est, aut idolis sacrificaverit, fide in corde retenta X. 363.

Quae poenae latae sint in apostatas fidei horumque fautores, receptatores etc. X. 363 364.

Quae sit hujus apostasiae poena X. 365.

Quid requiratur ut quis constituatur verus apostata a religione X. 365. 366.

An pro apostatis haberi, et horum poenis affici possint regulares recurrentes ad urbem a gravaminibus per superiores suos sibi allatis X. 366 367.

Utrum verus apostata sit etiam ille, qui a sua ad aliam religionem discedit animo illam ingrediendi, sed non petita licentia a superiore religionis, quam deserit X. 367. 368.

Quaenam poene in apostatas a religione deficientes jure communi statutae sint X. 368 369.

Quid sit apostasia ab ordine X. 369.

An hujusmodi apostasia committatur etiam ab eo qui minoribus ordinibus, aut sola prima tonsura initiatus est X. 369 370.

Quae sint poenae apostatarum ab ordine proprie dictorum X, 370. 371.

Quando poenae hae locum habeant X. 371.

Quae poenae incurrantur ab iis, qui rebaptizant vel rebaptizari se scienter permittunt, X. 371.

An praeter rebaptizantem, et rebaptizatum irregulariter etiam incurrant alii, et quis in ea dispensare possit X. 372.

An qui bis sacramentum confirmationis alicui contulit, vel bis illam suscepit irregularitatem incurrat. X. 372.

Apostata

An possit esse patrinus IX. 64.

Vide Negotatio ecclesiasticorum et Cultus disparitas.

Apostoli

Sunt litterae dimissoriae, quas iudex a quo appellatum est ad instantiam appellantis transmittit ad iudicem ad quem appellatum est in testimonium et fidem appellationis interpositae IV. 508.

Intra quod tempus petendi dandi, et praesentandi sint apostoli IV. 509. 510.

Quando tempus triginta dierum apostolis petendis indultum currere incipiat IV. 510.

An in arbitrio judicis sit statuere terminum ad petendos apostolos IV. 510. 511.

Quomodo sint petendi 512 *ibid.*

Vide Appellatio

Appellatio

Appellationis definitio IV. 470

Quid sit supplicatio et quomodo ab appellatione differat IV. 470. 471.

Ejus divisio in judicialem et extrajudicialem IV. 471. 472.

Discrimen inter appellationem judicialem et extrajudicialem IV. 472.

Quae sint causae ob quas remedium appellationis est introductum IV. 472. 473.

Quis appellare possit IV. 473 ad 475.

Quibus non sit permissum, IV. 475 476.

An appellare possit qui professus est cum juramento ante sententiam se non provocaturum a iudice IV. 476 477.

An si in causa pluribus comuni, a sententia contra omnes lata, unus tantum provocavit et in iudicio appellationis vicit, ejus victoriae emolumentum etiam pertineat ad reliquos qui non appellaverunt IV. 477. 478.

Quid requiratur ad hoc, ut sententia pro uno appellante lata, prosit etiam aliis non appellantibus IV. 478 et seg. In quibus causis non licet appellare IV. 481 ad 486.

Qualis appellatio censeatur es-

se prohibita quando supremus princeps causam delegat cum clausula *appellatione remota* IV. 486 ad 488.

An et qualiter appellare liceat a sententia judicis iurejurando causam decidentis IV. 488. 489.

An etiam in minoribus causis admitti debeat appellatio IV. 489. 490.

An appelletur regulariter a iudice ferente sententiam IV. 490. 491.

An cadant sub exceptione papa vel alius superiorem non recognoscens, concilium generale, collegium cardinalium, curiae supremae imperatoris, regum etc. IV. 491 492.

Coram quo iudice sit appellandum, et quid si appellatio coram iudice a quo fieri nequeat, eo quod ejusdem copia haberi non possit IV. 492- 493.

Coram quo appellandum, si a duobus vel pluribus iudicibus pronunciata sententia fuit IV. 493-

Quid faciendum si quis juxto seu probabili metu eoque gravi seu cadente in constantem virum impediatur quominus a sententia contra illum lata appellet IV. 493 494.

Ad quem iudicem sit appellandum IV. 494.

Qualis ordo in appellando servari debeat in foro ecclesiastico IV. 494. 495.

Quibus casibus appellari pos-

sit, non observato ordine IV.
495 ad 497.

Ad quem appellandum sit a
sententia judicis delegati IV.
497 498.

An si episcopus alicui causam
deleget ab hoc appellari pos-
sit ad vicarium generalem il-
lius IV. 498. 499.

Quid juris si uterque litigan-
tium appellet ad diversos ju-
dices super eadem causa seu
negotio, e. g. unus ad archie-
piscopum alter ad papam IV.
499.

An validum sit statutum vi-
cujus a superiore iudice pro-
vocari potest ad inferiorem
IV. 499. 500.

Quomodo appellandum sit a
sententia definitiva IV. 500.
501.

Quomodo sit appellandum a
sententia interlocutoria vel gra-
vamine extrajudiciali IV. 501.
502.

Quibus verbis fieri debeat ap-
pellatio generalis, id e. super
omni causa quae contra ap-
pellantem posset aliquando mo-
veri, vel ab omni gravamine,
quod sibi posset inferri IV.
503. 504.

Quoties licitum sit appellare
IV. 504.

An iudex *ad quem* cognosce-
re de causa principali possit,
omisso vel non finito prius
articulo appellationis interpo-
sita ab interlocutoria IV.
504. 505.

An habens exceptionem legiti-
mam adversus iudicis vel exe-
cutoris mixti mandatum, pos-
sit ab eo appellare non pro-
posita prius exceptione IV.
505.

Quid sint fatalia IV. 506.

Quando et intra quod tempus
appellatio interponi debeat IV.
506. 507.

Quando currere incipiat tem-
pus decendii ad appellandum
concessi IV. 507.

Quomodo numerandum sit tem-
pus decendii, quando appel-
latur a gravamine extrajudi-
ciali IV. 508.

Quo die apostoli petendi et
praesentandi sint IV. 508 509.

Intra quod tempus petendi et
praesentandi sint apostoli IV.
509. 510.

Quando tempus 30. dierum
apostolis petendis concessum
incipiat currere IV. 510.

An iudex possit terminum sta-
tuere ad petendos apostolos
IV. 510 511.

Quomodo sint petendi apostoli
IV. 511.

Intra quod tempus appellans
prosequi appellationem eam-
que finire debeat IV. 511.
512.

Quando tempus annale vel bien-
nale appellanti incipiat cur-
rere IV. 512.

Ob quas causas ad appellatio-
nis prosecutionem et termina-
tionem, biennium concedi ex

juris permissione possit IV.
513. 514.

Quid requiratur ut ob impedimentum primi anni seu primi fatalis concedendus sit secundus seu secundum fatale IV. 514 515.

An tempus jure concessum restringi et abbreviari valeat IV.
515 ad 517.

An tempus proseguendae vel finiendae appellationi statutum prorogari vel extendi possit IV.
517 518.

Cui appellationi iudex *a quo* deferre debeat IV. 519. 520.
Quod sit officium iudicis *a quo* posteaquam appellationi a se interpositae detulit IV. 520.
521.

Quod sit officium iudicis *ad quem* IV. 521. 522.

Quando iudex *ad quem* inhibere iudici *a quo* possit ne procedat in causa et ne sententiam exequatur IV. 522
523.

Cui imponere onus probandi iudex *ad quem* in causa appellationis debeat IV. 523.
524.

Quid possit iudex *ad quem* in tertium contra quem non est lata sententia vel in aliis causis quae causam appellationis non tangunt IV. 524.

An appellans poenitere et appellationi renunciare possit IV.
524. 525.

An si litigans coram suo iudice non appellavit ab inter-

locutoria, postea vero appellavit a definitiva, iudex appellationis possit revocare interlocutoriam, et gravamen per illam illatum reparare IV.
525. 526.

Quis sit effectus appellationis a sententia definitiva legitime interposita IV. 527. 528.

An semper appellatio operetur effectum tam suspensivum quam devolutivum IV. 528. 529.

In quibus causis per appellationem suspendatur jurisdictio iudicis *a quo* IV. 529. 530.

An iudex a quo in una causa est appellatum tanquam suspectus, idcirco recusari possit etiam quoad alias IV. 530.

Quidnam iudex *a quo* possit circa ipsam causam a qua appellatum est, quin vitium attentati incurrat IV. 530 ad
532.

Quid requiratur ut revocari possint et debeant attentata post appellationem IV. 532.
533.

Quenam attentatorum nomine sint revocanda IV. 533. 534.

An attentatorum remedium locum habeat etiam in extrajudiciali appellatione IV. 534.

Quod discrimen inter appellationem judicalem et extrajudicalem intercedat quoad attentata IV. 534. 535.

Quae sint privilegia remedio attentatorum competentia IV.
535 536.

Quando quomodo et coram quo

judice peti revocatio attentatorum possit IV. 536. 537. Quid sit recusatio et in quibus conveniat cum appellatione, in quibus differat IV. 537. 538.

Quomodo proponi debeat et quando IV. 538 ad 540.

Quis judex recusari possit et ex qua causa IV. 540. 541.

Quis de causae in recusatione expressae veritate et legitimitate possit cognoscere IV. 541. 542.

Quod sit officium arbitrorum electorum in causa recusationis judicis IV. 542 543.

Quis sit effectus recusationis IV. 543 ad 545.

Quid sit relatio IV. 545.

Quomodo cum appellatione conveniat et ab ea differat IV. 545. 546.

Ex quibus judex controversiam vel ejus articulum transmittere ad superiorem possit IV. 546.

Quot modis *ibi*

Quomodo relatio causae ad principem fieri debeat IV. 546. 547.

Quis sit ejusdem effectus IV. 547.

Appellatio confessione praeccluditur etiamsi sponte confessus convictus non sit IV. 54.

An die festo interponi possit, et causae quae excusant actus judiciales diebus feriatis III. 315 ad 318.

Schamalzgrueber Tom. XII.

Quando reo contumaci negetur III. 451.

An appellatione restitutio impediatur III. 419. 420.

An detur in delictis notoriis X. 8.

Applicatio

Vide Celebratio missarum

Apprehensio

Quid sit III. 341.

Quando dicatur vera, et quomodo per eam possessio acquiratur, *ibid.*

Declarationes quatuor casuum in quibus vera apprehensio est necessaria ad possessionem constituendam III. 342.

Quae servanda sint in vera apprehensione, *ibid.*

Quae sit apprehensio ficta, et quomodo ea valeat ad possessionem III. 343. 344.

Approbatio reliquiarum

Vide Reliquiae sanctorum

Aqua elementaris

Est materia remota baptismi VII. 520.

Aqua fervens

Vide Purgatio vulgaris

Aqua frigida

Vide Purgatio vulgaris

Arbiter

An pronuntiatio arbitri sit proprie dicta sententia, et alia in casu IV. 413.

Ab arbitro juris appellari potest non item a compromissario IV. 492.

Definitio et differentia arbitri a judice II. 444. 446.

Item differentia arbitri juris ab arbitro compromissario , et hujus ab arbitratore II. 446. 447.

Ex quibus causis arbitri juris constitui possint II. 447 448. Quinam compromittere in arbitros possint , qui non, II. 448. 449.

Quomodo compromittere possit praelatus et quando vassallus super re feudali II. 449. 451.

An isti possint cognoscere de alia , quam principali causa , et alium sibi substituere II. 456. 457.

Forma servanda in arbitrio , et modus quo compromitti debeat in arbitros II. 448 ad 460.

Forma qua procedere in causa sibi commissa debet arbiter, locus in quo cognoscere et arbitrium ferre , tempus, praesentia nequisita, concordia vel discordia et effectus arbitrii II. 460 ad 465. Quibus casibus arbitri sententia non debeat necessario observari II. 465 ad 467.

Coram quo iudice sit petenda reductio sententiae arbitratoris et an a iudice reductionis etiam appellari possit II. 468 ad 470.

Utrum mors procuratoris, tutoris, aut curatoris, vel praelati solvat compromissum ab ipsis initum II. 470. 471.

Quae remedia competant con-

tra laudum seu sententiam injustam arbitri II. 471.

An compromitti possit in proprium iudicem II. 454. 455. Super qua causa, seu re compromitti in arbitros possit, et quando coram arbitris institui reconventio II. 455. 456.

An aliquis cogi possit compromittere in arbitros , et quinam tales eligi possint , qui non possint II. 451 ad 453.

An omnes ii qui prohibentur etiam esse arbitratores II. 453. 454.

Arbitrator

Vide Arbiter.

Arborum furtum

Vide Furtum

Archiaia

Est officialis publicus , sub cuius custodia conservatur archivium publicum IV. 169.

Archidiaconus

Quid sit Archidiaconus , et ejus officium et potestas II. 135. 136.

Quid facere possit II. 136. 137.

An Archidiaconatus sit dignitas , et qualis II. 137.

Requisita in archidiacono, et an episcopus pro arbitrato possit officium ejus exercere II. 137. 138.

Ejus differentia a vicario generali II. 138.

Quid ipsi agendum, cum privatim sciat ordinandum laborare defectu occulto II. 50. 51.

Ab eo appellari potest ad episcopum, et sede vacante ad capitulum V. 494. 495.

Vide Judex ordinarius

Archipresbiter

Qui dicatur archipresbiter II. 139.

Officium archipresbiteri civitatis II. 139 140.

Ejus jurisdictio, et an et qualis sit dignitas II. 140. 141.

Officium decani ecclesiae collegiatae, et ruralis, et modus istum constituendi II. 141. 142.

Ab ejus sententia ad episcopum et, sede vacante, ad capitulum appellari potest IV. 494. 495.

Archiepiscopus

Potest convocare concilia provincialia I. p. 133.

Ab eo appellatur ad proprium patriarcham, vel primatem cui ille paret IV. 495.

Debet in provincia sua residere V. 67 et seg.

Potest conferre beneficia V. 140.

Quam potestatem uniendi beneficia habeat V. 198.

Vide Pallium

Archivium publicum

Quid sit, et quale ejus usum IV. 168.

Arma sculpta affixa, vel depicta inducunt plenam probationem confinium IV. 50.

Arrestatio

Quid sit ejusque differentia a sequestratione III. 500.

Ex quibus capitibus relaxetur III. 500 501.

Arrha

Quando emptioni venditioni addi possit VI. 79 et seg.

Quid sit VIII. 59.

Quomodo differat a poenis, quae sponsalibus nunquam adjici solent VIII. 59.

Aliae doctrinae de casu VIII. 60. et seg.

Arrogatio

Quando testamentum rumpat VI. 555.

Quid et quotuplex sit IX. 72 73.

Vide Cognatio legalis

Ars chirurgica

Est indigna ecclesiastici VII. 769.

Artifices

Qui artem streperam exercent prohibentur conducere domum vicinam abitationi magistrorum, et professorum VI. 173. et seg.

Ascendens

Tam masculus quam foemina in linea paterna, vel materna repellitur a testimonio dicendo IV. 75.

Ascendentes

An et quando excludantur a successione feudali VI. 320. 321.

Respectu descendendum nequeunt conveniri ultra id quod congrua sustentatione retenta facere possunt VI. 413.

Assassini

Immunitate privantur VII. 700.

Assassinium

Vide Homicidium

Astrologi

Vide Injuria et Damnum datum

Astrologia

Vide Sortilegium

Asyilia

Vide Immunitas ecclesiastica

Attentatum

Quid sit et nonnulla observanda IV. 533 et seg.

Attestatio

Vide Testis

Auctoritas prudentum

Vide Jus civile

Auditor

Qui sint auditores referendarii III. 11 et seg.

Quod eorum officium, et quibus in tribunalibus soleant permitti, *ibid.*

Auditus

Testis de auditu an et quando fidem faciat IV. 120. 121.

Authenticæ

Vide Jus civile

Author

An mala fides authoris noceat successori IV. 360 et seq.

B

Baccalaurei

Vide Gradus litterarii

Baldus Bernardus

Auctor primæ compilationis decretalium I. 116 117

Bannum imperiale

Vide Poena.

Baptismus

Quæle, et quotuplex sit sacramentum baptismi VII. 515.

Quæ sit essentia institutio, et necessitas ejus VII. 515.

A quo et quando institutum sit hoc sacramentum VII. 515 ad 517.

Quo tempore ante mortem Christi fuerit institutus baptismus VII. 517 518.

An et qua ratione baptismus sit hominibus in nova lege ad salutem necessarius VII. 518 519.

Quo tempore hoc sacramentum ministrari parvulis, et suscipi ab adultis debeat VII. 519 520.

Quæ sit materia baptismi, ejusque in proximam, et remotam distinctio VII. 520 521.

An trina debeat esse absolutio, vel an unica sufficiat VII. 521 522.

In qua parte corporis debeat fieri absolutio ut valide conferatur baptismus VII. 522.

An sufficiat immersio absque

emersione ut si infans projiciatur in flumen, et ejus aquis suffocetur, aut si ablutus aqua fervida, et sic occidatur. VII. 522 523.

An valide sic conferatur baptismus VII. 123.

An valide baptizetur infans nondum in lucem editus VII. 524.

Quae sit forma baptismi VII. 525.

Quaenam in forma baptismi sint exprimenda, ut baptismus valide conferatur VII. 525 526.

Utrum necessaria ad valorem baptismi expressa SS. Trinitatis invocatio VII. 526 527.

Utrum validus sit baptismus collatus sub hac forma *ego te baptizo in nomine genitoris, geniti, et procedentis ab utroque* VII. 527 528.

Quod sit baptismi subjectum VII. 528.

Utrum monstra baptizari possint VII. 528 529.

An baptizari valeant amentes VII. 529 530.

An liberi infidelium invitis parentibus licite baptizentur VII. 530 531.

Quis sit minister baptismi VII. 531 532.

Qualis parochus esse debeat, ut licite baptismus conferatur VII. 532.

An et quomodo potestas baptizandi delegari possit diacono VII. 532 533.

A quo baptizandi sint infideles

ad fidem conversi VII. 533 534.

Quo modo, tempore, et loco administrari baptismus debeat VII. 134.

Utrum necessarium sit ad valorem baptismi ut in ejus administratione materia proxima, videlicet ablutio eodem tempore cum verborum forma concurrat VII. 535.

Quis effectus baptismi VII. 535 536.

Quibus casibus baptismus repeti possit VII. 536 537.

An sufficiens causa repetendi baptismum sit, quod ille collatus fuerit ab haeretico VII. 537.

Quid faciendum casu quo infans in casu necessitatis baptizatus est ab obstetrice VII. 537.

Quid tenendum, quando de adulto aliquo dubitatur an baptizatus sit vel non VII. 538.

An repeti debeat cons. invalidus sit baptismus per vim et metum collatus VII. 538.

An ad ordines et cetera sacramenta percipienda necessarius sit baptismus fluminis an vero, sufficiat baptismus fluminis VII. 539 540.

An valeant consecrationes eucharistiae, absolutiones a peccatis, et similes actus gesti a praesbitero non baptizato VII. 540 541.

Qua necessitate primae tonsurae, et susceptioni ordinum praemittendum sit sacramen-

tum confirmationis VII. 541.

An aliquod committatur peccatum ab eo, qui, non suscepto confirmationis sacramento, suscepit ordines, vel primam tonsuram VII. 541.

Vide Cognatio spiritualis

Baptismi reiteratio

Vide Apostasia

Basilica

An differat ab ecclesia VII. 406.

Beatificatio

Vide Reliquiae Sanctorum.

Bellum

Ejus natura et divisio II. 226.

An licitum sit II. 276 ad 278.

Conditiones requisitae ad honestatem ipsius II. 278 279.

An ab eo cessandum, quando competens satisfactio offertur a parte adversa II. 279 280.

Quid in eo liceat II. 280 ad 282.

Utrum liceat interficere praelio victos aut bello coeptos II. 182.

An liceat bellum gerere diebus festis II. 284. 285.

Benedictiones nuptiales

An prohibeantur tempore feriato IX. 212.

Vide Secundae nuptiae.

Benedictini

Vide Clerus regularis

Beneficiarius

Vide Census

Beneficiarius secularis

An arceatur ab ingressu in religionem VII. 13 14.

Beneficium

Quale resignari possit I. 395 ad 399.

An possint renunciari pensiones titulo beneficii ecclesiastici constitutae I. 399.

Qui possint resignare beneficia, et doctrinae de casu I. 400 ad 404.

Negligentia collatorum inferiorum corrigitur devolutione potestatis ad superiorem I. 424 425.

Ad quem fiat devolutio beneficii electivi vel collativi I. 425 ad 427.

An ad Capitulum Sede vacante I. 427. 428.

An valeat electio vel collatio statim post trimestre vel semestrem elapsam celebrata I. 428 429.

Quid observandum in casu juris devoluti I. 429 430.

Ad acquirendum beneficium ecclesiasticum sufficit collatio, et acceptatio I. 16.

Quomodo facienda sit restitutio in causis beneficialibus III. 412.

An ante exhibitionem tituli, spoliato competat restitutio III. 412 413.

An restitui debeat, qui, beneficio quo spoliatus fuit, renunciaverit III. 413 414.

Quae requirantur ut beneficia possint sequestrari III. 491 492.

Sequester potest etiam praesentare, eligere, conferre beneficium, si res sequestrata habeat hujusmodi jura sibi annexa III. 497 498.

De pluralitate beneficiorum aliqua observanda IV. 315.

Beneficia ecclesiastica, si titulum praescribens non habeat, praescribere non possunt IV. 335.

Quando sententia lata in causa beneficii non transeat in rem judicatam IV. 335.

An vendi aut permutari possit si teneatur jure proprietatis, et incorporationis VI. 252.

An obtentum in titulum VI. 255.

Pignori subjici nequit VI. 368.

Vide Permutatio Ordinandi vel non, Praeficiendorum aetas, Clerus regularis, Census, Status monachorum, Prebenda Renunciatio, Rescriptum.

Beneficium Ecclesiasticum.

Quid sit pensio V. 407.

An pensio sit beneficium, vel saltem nomine beneficii veniat V. 408 409.

Quis imponere pensiones beneficiis possit. V. 412 ad 415.

In quibus beneficiis, in quibus istorum fructibus, quando, et qua forma pensio constitui possit V. 417 ad 420.

Quaenam sit obligatio beneficiarii, in cujus beneficio constituta est pensio ecclesiastica, et pensionarii obtinentis hujusmodi pensionem V. 420 421.

Utrum successor in beneficio pensione onerato, teneaturolvere etiam pensiones, quae beneficiarius cedens aut mortuus praeteritis annis non solverat V. 421 422.

Utrum beneficiarius pensionem beneficio suo impositam redimere, h. e. aliquid dare possit, ut obligatio pensionis per hoc extinguatur V. 423 424.

An et qua ratione pensio ab una persona transferri in aliam possit V. 424 425.

Quibus modis pensiones extinguantur V. 426 ad 427.

Quid circa reservationem beneficialium sit jure cautum V. 427 428.

Quibus casibus Episcopus redditus beneficii vacantis, vel partem eorum possit reservare V. 428 429.

An episcopus ex justa causa vacantium beneficiorum fructus, aut istorum partem aliquam cum capituli consensu possit reservare applicandam suae vel capitulari mensae V. 429 430.

Quando Episcopus numerum praebendarum diminuire aut beneficia ecclesiastica omnino extinguere possit V. 430 431.

Beneficium novitii

An retineri possit durante probationis anno VII. 36.

Beneficium Principis

Vide Privilegia etc.

Bestialitas

Vide Adulterium

Blasphemia

Vide Maledici

Blasphemi

Gaudent immunitate ecclesiastica VII. 733 734.

Bigamia

Quid hoc nomine intelligatur, et unde constitui possit II. 121 et seg.

An oriatur ex matrimonio ante baptismum contracto II. 122 123.

An ex fornicatione II. 123.

Quot modis contrahatur bigamia interpretativa, et similitudinaria II. 124 ad 126.

Quae poenae bigamorum sine dispensatione ordinatorum, eosque ordinantium II. 126 127.

Quis dispensare possit cum bigamis II. 127 ad 129.

Binubentes

Vide Secundae nuptiae

Bona fides

Quid sit et quotuplex IV. 351

An necessaria ad praescribendum IV. 352 353.

An in omni praescriptione necessaria sit IV. 353 354.

An etiam in praescribendis actionibus et obligationibus IV. 354 ad 356.

An fides dubia impediat praescriptionem IV. 350 ad 358.

An et quando ignorantia juris aut facti constituat malam fidem IV. 358 ad 360.

An bona fides auctoris prosit successori IV. 360 361.

An mala fides auctoris noceat successori singulari, universali, immediato, vel mediato IV. 361 ad 364.

An mala fides antecessorum civitatis collegii provinciae etc.

noceat successoribus; aut praefati, Monasterio, vel ecclesiae. IV. 364 ad 366.

An mala fides respectu unius impediat praescriptionem respectu alterius IV. 366.

An et quomodo probari bona fides a praescribente debeat IV. 366 367.

Bona patrimonialia, quasi patrimonialia ecclesiastica.

Vide Peculium clericorum.

Bona principis

Praescribi non possunt; et distinctiones IV. 388.

Bononiae studium.

Utriusque juris cultum civitas florentissima, 389.

Bonum pacis

An sit justa causa dispensandi in impedimentis dirimentibus IX. 244.

Bonum prolis

Quid hac re intelligatur. VIII. 145.

Bruti

Non habent participationem juris naturalis. I. 22.

Neque in ipsis cadit injuria I. 22. 23.

Solvuntur difficultates I. 20 et 24.

An sint participes juris naturalis saltem materialiter I. 24. et 25.

Bulla aurea

A quo et ubi promulgata I. 72 et seg.

Auctoritas ejus, *ibi*

- Autographon ubi asservetur I. 73.
- Bullarium romanum
Vim legis habet universalem ecclesiam obligantis quoad bullas de quibus legitime constat, eas pro tota ecclesia promulgatas, et receptas esse. Nec obstat Bonifacii VIII. constitutio lib. VI. decretal. prefixa I. 157.
- Caecus
An sponsalia contraere possit VIII. 12.
Repellitur a dicendo testimonio IV. 64.
An possit accipere feudum VI. 308.
- Caedes
Sufficit ad polluendam ecclesiam VII. 439.
- Caelibatus
An jure divino vel humano clericis latinae ecclesiae injunctus sit V. 52.
- Calices
Pignore subjici nequeunt VI. 378.
An consecrari debeant VII. 326. 427.
Vide Consecratio ecclesiae
- Calumnia
Vide Juramentum calumniae et calumniatores.
- Calumniae suspicio
An satis sit ut repellat ab accusando X. 21.
- Calumniatores
Quis dicatur calumniari, et esse calumniator X. 92.
Quod sit discrimen inter calumniam veram et presumptam X. 92 ad 94.
Quod sit officium judicis in casu, quo accusator in probatione criminis celati succubuit X. 94. 95.
Quae poena calumniatoribus in jure statuta sit X. 95. ad 97.
Utrum poena talionis de facto locum in foro habeat, X. 97. 98.
Quousque hodie in puniendis calumniatoribus judex possit procedere X. 98.
- Calvinus
Ejus doctrinae exercitium in imperio permissum I. 74.
- Camaldulenses
Vide Clerus regularis
- Cambium
Vide Usura
- Camera principis
Retinet hypothecam legalem in bonis debitorum tam praesentibus, quam futuris VI. 365.
- Campanae
An consecrari debeant VII. 427.
Vide Consecratio ecclesiae
- Cancellatio
Quaenam suspectum de falsitate instrumentum faciat IV. 203 et seg.
- Cancellaria
Vide Regulae cancellariae
- Canonicatus
Ad quem spectet ejus collatio V. 143. 144.
- Canonici
Schamalzgrueber Tom. XII. 84

An omnes habeant jus eligendi I. 310. 311.

Qui et qua de causa excipiantur, ibi ad 315.

An habeant collationem beneficiorum V. 141.

An obligentur ad residentiam V. 67. et seg.

An ut percipiant distributiones quotidianas teneantur cantare in choro V. 103.

Canonici regulares

Vide Clerus regularis

Canonum collectiones

Quot et a quibus conscriptae I. 105. 106. 107.

Canonizatio

Vide Reliquiae Sanctorum

Capella

Quae sit etymologia nominis capella VII. 233. 234.

Quae sit nominis capella significatio VII. 234.

Qua auctoritate erigi debeat VII. 234.

Per quem sint peragenda missarum solemnia, et cetera officia divina in capellis, seu ecclesiis parochialiter ad monasterium pertinentibus VII. 234. 235.

An religiosus capellae sive ecclesiae parochialis extra monasterium positae praeficiendus exponi solus, et sine ordini socio possit VII. 225. ad 237.

An et in quibus capellanus, sive vicarius saecularis vel regularis qui in capella seu parochia monasterio unita, est constitutus, subjectus sit ju-

risdictioni episcopi VII. 237. 238.

An et qualiter ecclesia parochialis, non cathedralis possit sibi vindicare jus in alias ecclesias intra territorium sitas VII. 238 ad 240.

Capellania

An sit beneficium V. 122. 123.

Capellanus

Vide Capella

Capitulares

Ad electionem debent invitari I. 323.

Et habere expensas profectionis ad locum electionis si sint absentes I. 326.

An vivo praelato possint tractare de electione successoris I. 336. 337.

Vide Electio

Capitulatio caesarea

Quid sit I. 74.

Capitulum

Quid sit V. 390.

Quotuplex sit V. 390.

Quinam pertineant ad capitulum V. 390. 391.

An canonici in ecclesiis cathedralibus, vel collegiatis et omnes religiosi in monasteriis ad capitulum pertineant V. 391. 392.

An casu quo in aliqua ecclesia statuto, vel consuetudine receptum est, ut qui vocem in capitulo habent sint aetatis 24. annorum, admissionem ad illud petere possit qui annum vigesimum quartum nondum impleverint V. 392. ad 394.

Quid notandum in convocatione capituli, et quis debeat convocare capitulum V. 394. Quando convocari, et quo loco convenire capitulares debent V. 395.

Utrum ad actus capitulares v. g. ad tractandum de rei immobilis alienatione convocari, et convenire debeant omnes capitulares V. 395. 396.

Quam necessaria sit eorum, qui capitulo interesse possunt, praesentia V. 396. 397.

An casu, quo statutum extat, quo ad pertractanda saltem graviora ecclesiae negotia capitulares omnes in loco praesentes vocari jubentur cum clausula, quod aliter tractata, decretaque sint habenda pro nullis, si deinde contra illud statutum aliqui, vel aliquis ex capitularibus non vocentur, tractata et decreta a ceteris adhuc sint valida V. 397.

Qualis et quot canonicorum consensus debeat esse ut sit legitimus V. 397 ad 400.

An ut censeatur major pars capituli consensisse sufficiat si ex 15. capitularibus consentiant octo vel ex 43. viginti duo V. 400. 401.

An si capitularium vota sint paria atque ex 20. c. g. decem dissentiant, praelatus suo consensu majorem partem possit efficere V. 401. 402.

An connumerari etiam debeant

ii qui contempti sunt, seu non vocati cum vocari ad capitularem actum debuissent, et comode potuissent V. 402.

Quae sit vis majoris partis in actibus capitularibus 402 403.

Quando pars minor contradicere decreto partis majoris possit, revocetur V. 403.

Quomodo contradicere pars minor debeat, ut id quod a majore decretum est in damnum collegii, vel ipsius contradicentis aut alterius tertii tendat V. 403.

An contradicens appellare etiam ad superiores possit V. 403. 404.

An casu, quo appellari a contradicente potest necesse sit appellare V. 404.

An major pars capituli decernere aliquid in prejudicium partis minoris valeat V. 404. 405.

Sede episcopali vacante quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum capitulum habeat V. 183.

Sede vacante an et qualem potestatem beneficia uniuersi habeat V. 196 197.

An eadem sedis vacatione possit conferre beneficia V. 141.

An potestas instituendi transeat ad capitulum sede episcopali vacante V. 308.

An possit iudicium sine praelati consensu inire, et vicissim III. 37. et seg.

An sede vacante authorita-

- tem permutationi beneficiorum praestare possit VI. 365 et seg.
- Utrum res feudales ad ecclesiam reversas capitulum sede vacante denuo infeudare possit VI. 301.
- An et qualiter sede vacante super impedimentis matrimonii jure ecclesiastico dirimentibus dispensare valeat IX. 23
- Vide* Sedes vacans, Res ecclesiae, Clericus, Praebenda.
- Capitulum cathedrale
- An habeat potestatem condendi leges I. 183.
- Capti bello
- An testari possint VI. 515.
- Capuccini
- Vide* Clerus regularis
- Carcer
- Vide* Solutio
- Carceratio
- Die festo, reus carcerari nequit: et de hoc exceptiones III. 314. 315.
- Cardinales
- An possint eligi ad episcopatum vel debeant postulari I. 293. 294.
- Cardinales etsi non episcopi vocari debent ad concilium generale I. 135. 136.
- Sunt electores pontificum I. 373.
- De hisce electionibus doctrinae I. 373. et seg.
- An possint compromittere in electione pontificis I. 374 375.
- Legatorum pontificis ad concilium generale autoritas I. 137.
- Quae beneficia conferre possint et quo jure V. 140. 141.
- Cardinalis
- Vide* Judex ordinarius
- Ordinandorum qualitas
- Carmen
- Vide* Injuria et Damnum datum
- Carnifices
- Testimonium dicere prohibentur IV. 73.
- Carolus quintus
- Doctrinas Lutheri et reliquorum protestantium in imperio permittit I. 74.
- Carthusiani
- Vide* Clerus regularis
- Castitas
- Volum castitatis solemne inhabilitatem producit ad matrimonium VIII. 70.
- Castitas religiosa
- Vide* Status monachorum.
- Casus
- An teneatur commodatarius praestare casum fortuitum VI. 30 ad 35.
- An depositarius VI. 51 52.
- Casuum reservatio
- Vide* Poenitentia
- Cathechismus
- Quid hoc nomine veniat IX. 58.
- Vide* Cognatio spiritualis
- Cathedraticum
- Quid sit et quid eo nomine solvendum VII. 367.
- Cathecumeni

Repelluntur a sepultura ecclesiastica VI. 628.

An possint accipere Sacramentum eucharistiae VII. 449.

Causa adjecta

An aliquoties suspendat vel vi-
tiet matrimonium VIII. 444.
et seg.

Doctrinae de hac re VIII. 445
ad 448.

Causa civilis ardua

Opus habet probatione plena,
IV. 36.

Causa criminalis

In hac probationes semiple-
nae non sufficiunt ad con-
demnandum IV. 36.

Causa matrimonialis.

In causis matrimonialibus cum
de animae periculo agatur non
sufficiunt probationes semiple-
nae IV. 36.

Cautio

Vide Pignus

Celebratio Missarum

Quid eucharistiae nomine ve-
niat VII. 443 444.

Quae sit materia hujus sacra-
menti VII. 444 ad 446.

Quae sit forma hujus sacra-
menti VII. 446 447.

Quis sit sacramenti istius mi-
nister VII. 447 ad 449.

Quale sit subjectum sacra-
menti istius et an porrigi eu-
charistia possit cathecumenis,
infantibus, amentibus perpe-
tuo, vel ad tempus, semifa-
tis, energumenis, pueris,
qui debilem usum rationis ha-
beant VII. 449 450.

Quae dispositio requiratur, ut
quis sacramentum istud rite
suscipiat VII. 450 ad 452.

Quale jejunium esse debeat
ad eucharistiae sacramentum
rite sumendum VII. 452.

Quibus casibus liceat eucha-
ristiam sumere non jejuno VII.
452 453.

An infirmus non jejunus sa-
cra eucharistia refici saepius
possit VII. 453 454.

Utrum liceat sacerdoti non je-
juno celebrare in casu ne-
cessitatis, ut alium moritu-
rum comunice, pro quo ho-
stia consecrata non adest,
quae moribundo praeberi pos-
sit VII. 454 455.

Quid sit sacrificium, et quo-
tuplex VII. 456.

Quid intelligatur nomine mis-
sae VII. 456 457.

Quis sit minister in hoc sa-
crificio VII. 457.

Quis sit effectus sacrificii mis-
sae VII. 457 458.

An aliquando sacerdos teneat-
ur ad sacrificandum VII. 458
459.

An vi ordinis solius, aliquan-
do sacerdos ad sacrificandum
obligetur VII. 459 460.

An eadem die liceat celebra-
re saepius VII. 460 461.

An liceat celebrare missam ul-
timo triduo majoris hebdoma-
dae VII. 461 462.

Qua hora, loco, et modo sa-
crificium missae celebrari de-
beat VII. 463 ad 464.

Utrum sacerdotes regulares ab ordinariis, vel aliis impediti possint, quia missas et officia divina in propriis ecclesiis celebrant VII. 464.

Quid statutum sit, quando regulares in alienis ecclesiis, vel exteri, et peregrini sacerdotes in ecclesis regularium celebrare petunt VII. 464 465.

Quid divini officii nomine hic sit intelligendum VII. 467.

Quaenam personae obligentur ad recitandum divinum officium VII. 467 468.

Utrum ad horas canonicas teneatur clericus obtinens beneficium tenue, seu tale, cujus fructus ad moderatam sustentationem non sufficiant VII. 469.

Utrum ad recitationem officii divini teneatur, qui beneficii ecclesiastici titulum habet sine possessione VII. 470 471.

Quid dicendum de canonicis, qui in possessionem beneficiorum suorum quidem immissi sunt, sed fructus ex illo nullos percipiunt VII. 471 472.

An is qui plura habet beneficia, quorum quodlibet inducit obligationem recitandi officium, debeat in die saepius horas dicere VII. 472 ad 474.

Quid beneficii nomine intelligatur ut ratione illius exurgat obligatio ad dicendas horas canonicas VII. 474.

An ratione coadjutoriae ad ho-

ras canonicas obligetur coadjutor VII. 474.

Quid dicendum de cappellanis VII. 474. 475.

Quid de Vicariis VII. 475. 476.

Utrum ad horas canonicas, obligentur clerici obtinentes praestimonia, vel praestimoniales portiones detractas ex redditibus ecclesiasticis VII. 476.

Quae sit obligatio pensionarii quoad horas canonicas VII. 476.

Utrum ad horarum canonicarum recitationem privatam sub gravi teneantur religiosi in sacris non constituti, et moniales a choro absentes VII. 477. 478.

An comprehendantur sub hac obligatione religiosi ejecti dammati ad triremes, fugitivi ex religione VII. 478 479.

An obligatione ad horas teneatur etiam is qui extra claustrum ex dispensatione vivit VII. 479. 480.

An superior cum religiosis suis possit dispensari circa obligationem recitandi privatim horas canonicas VII. 480.

Quo tempore loco, et modo recitandae sint horae canonice VII. 480 ad 482.

Quaenam causae excusent a recitatione horarum VII. 482. ad 484.

Quae sit poena negligentiam

divina officia VII. 484 485.

An pro celebratione missae, sive applicatione fructus sacrificii, exigi et accipi valeat pecunia, vel alia res temporalis VII. 487.

An ratione ejus accipi temporale possit VII. 487.

Quale stipendium justum sit pro unius sacri obligatione VII. 487 488.

Utrum parochi, et alii curati ratione applicati fructus missarum suarum, stipendium accipere et exigere possint VII. 488 ab 490.

An stipendium ratione applicati fructus accipere, vel exigere possint alii beneficiati VII. 490 ad 493.

An idem sacrificium, quod ex charitate, vel obedientia, aut praescripto regulae a sacerdote religioso fieri debet pro defuncto, accepto stipendio, applicari etiam possit pro vivo, exhibente stipendium VII. 493 494.

An sacerdos praesertim pauper pro una missa, et applicatione fructus ex ea, possit accipere plura stipendia, quae simul sumpta congrue sustentationis stipendium non excedunt, VII. 464 495.

An qui pro missa abundantius stipendium accepit, possit ejus celebrationem alteri, justo stipendio exhibito, concedere, et residuum sibi reservare VII. 496 497.

An sacerdos talis, reservans sibi partem stipendii peccet moraliter VII. 497 498.

An missae possint dici anticipato pro eo, qui primo stipendium dederit, vel quem Deus vidit primo daturum, vel sub conditione in futurum contingente, v. g. *intendo celebrare pro eo, qui proxime mihi eleemosynam largitus fuerit* VII. 498 499.

Quot missae celebrari debeant, quando certus numerus, est praescriptus a fundatore, vel benefactore VII. 499.

Intra quod tempus celebrandae sint missae pro quibus stipendium acceptum est VII. 499. 500.

An administratores ecclesiae magnae devotionis et concursus, possint elemosynas pro missis celebrandis accipere, si iisdem missis post longum tempus satisfacere valeant, ne alias cultus ecclesiae, et devotio, et concursus fidelium minuantur VII. 500.

Cujus autoritate missarum opera perpetua relictas in certa ecclesia vel capella transferri alio possint VII. 500 501.

An episcopus possit compellere regulares ad exhibendos libros sacristiae, in quibus annotantur celebrationes missarum, ut inde constare possit de integra satisfactione obligationis debitae ex legato pio VII. 501 502.

An aliquando missae et divina officia quae in certis ecclesiis tam saecularibus quam regularibus annuatim, vel singulis mensibus aut hebdomadis pro fundatoribus vel benefactoribus celebranda sunt, ad minorem numerum reduci valeant VII. 502 503.

An diminui, et ad minorem numerum reduci valeant missae et officia divina si pro iis relictis non quidem ex toto perierint, sed cum tempore solummodo diminuta, et tenuia, atque ad eorum celebrationem insufficientia effecta sint VII. 503 504.

An ad reductionem hoc casu faciendam opus sit potestate ecclesiastica VII. 504 505.

Cujus praelati ecclesiastici auctoritate fieri missarum, et similium onerum reductio possit VII. 505 506.

An episcopi hanc reductionem facere nunc post trident. possint universim extra synodum diocesanam VII. 506 507.

An reductio haec fieri possit etiam a praelatis ecclesiarum et monasteriorum episcopo inferioribus VII. 507 508.

Quibus casibus neque in diocesana synodo, episcopi, et in capitulis suis generalibus, praelati regulares reductionem missarum et anniversariorum facere possint VII. 508 509.

Quomodo haec universariorum missarum, et officiorum di-

vinorum reductio fieri possit VII. 510.

Quibus cautelis S. Congr. prospexit periculo ne hujusmodi reductiones nimis saepe sint faciendae VII. 511.

An justa causa petendi reductionem oneris missarum sit, quando contingit stipendium illarum lege vel consuetudine augeri, et annui redditus legati ad illum effectum relictis, licet nullo modo diminuti sint, non tamen correspondent justo stipendio tunc currenti VII. 511 512.

An aucta re legata pro missarum onere relictis, etiam augendus sit missarum numerus VII. 512 513.

Censuales libri

Quid probent IV. 174.

Censura

Quid sit XI. 385.

Quotuplex XI. 386 ad 389. Penes quem sit potestas ferendi censuras XI. 389 ad 392.

Quae condiciones requirantur ex parte ferentis censuras, ut ferre easdem possit XI. 392 ad 397.

In quos ferri censura possit XI. 397 ad 403.

Quam ob causam ferri in aliquem censura possit XI. 403. ad 410.

Quae causae excusent ab incurrenda censura XI. 410 ad 414.

Quis possit absolvere a censura XI. 414 ad 419.
 Qua forma, ritu, et conditionibus absolutio censurae sit concedenda XI. 419. ad 421.
 Quot modis contingat absolutionem a censura fieri XI. 421 ad 433.
 An censura semel incursa non possit tolli alia via, quam absolutione XI. 323. 524.
 Quid sit excommunicatio XI. 425. 426.
 Quotplex XI. 426. ad 428.
 Quinam sint excommunicati vitandi XI. 428. ad 430.
 Quibus rebus divinis et sacris excommunicatum privet excommunicatio XI. 330. ad 439.
 Quomodo excommunicatio, privet beneficiis, et officiis ecclesiasticis XI. 439. ad 447.
 Quot modis excommunicatio fidelium communicatione privet in civilibus XI. 447 ad 451.
 Quibus actionibus privetur excommunicatus dum privatur communicatione politica XI. 451 ad 457.
 Quinam sint effectus remoti excommunicationis XI. 457.
 Quis sit effectus excommunicationis minoris XI. 458. 459.
 Quisnam sit effectus indirectus excommunicationis minoris XI. 459. 460.
 Quis possit absolvere ab excommunicatione minori XI. 460 ad 462.
 Ex qua causa incurratur excommunicatio minor XI. 462.

Quae excommunicationes sint reservatae episcopis XI. 462 ad 464.
 Quae excommunicationes sint papae reservatae in bulla coenae XI. 464. 465.
 Quae extra ipsam bullam XI. 465.
 Quo textu juris introducta sit excommunicatio canonis XI. 466 ad 467.
 Quatenus personae comprehendantur hac lege ut incurrant excommunicationem pontifici reservatam XI. 467 470.
 Quid requiratur ut quis incurrat excommunicationem causis *qui suadente* XI. 471. ad 478.
 Quis absolvere possit ab excommunicatione canonis XI. 478 ad 484.
 Quid sit suspensio, quotplex et quae ejus causae XI. 485 ad 492.
 Quos effectus habeat suspensio ab officio XI. 492 ad 495.
 Quid veniat nomine frugum, quibus privat suspensio XI. 496 497.
 Quod peccatum committat violans suspensionem, et quam poenam incurrat XI. 497 498.
 Quomodo tolli suspensio possit XI. 498 ad 502.
 Quid et quotplex sit interdictum VI. 503 ad 510.
 Quae sit causa efficiens, seu minister interdicti XI. 510 ad 513.

Qui sint effectus interdicti VI. 513 ad 518.

Quid veniat nomine officii divini, dum hoc prohibetur tempore interdicti XI. 518 ad 527.

Quid requiratur, ut obliget interdictum XI. 528 ad 530.

Quomodo interdictum cesset XI. 530 ad 532,

Quos effectus habeat cessatio a divinis XI. 534. ad 537.

Quae sint causae cessationis XI. 537 ad 539.

Quid dicendum de obligatione servandi cessationem, poena trasgredientium, et separatione illius XI. 539 540.

An interdicti nomine veniat interdictum ecclesiasticum quatenus est censura IX. 206.

Census

Quid sit census VII. 346.

De eo doctrinae X. 722.

An ex praestatione annua census facta episcopo ab aliqua ecclesia, vel monasterio recte colligatur, et probetur ejusdem subjectio VII. 347.

Quomodo census peti, et probari debeat VII. 347 348.

An possessor in sua possessione, vel quasi sustineri, debeat, si titulum ignoret, probaverit tamen longo tempore annuum censum sibi solutum fuisse VII. 348 349.

Utrum quaedicta sunt n. praec. intelligi solum debeant de censu reali, seu qui ratione cer-

tae rei debetur, an etiam de censu personali VII. 349.

Quis censum imponere ecclesiis vel beneficiis possit VII. 349 350.

An postquam ecclesia, vel beneficium in esse suo jam constitutum est, novus census, vel pensio ipsis imponi, aut vetus augeri a patronis possit VII. 350.

An hujusmodi census, nova impositio, vel antiqui auctio, firmetur juramento, aut fidejussione apposita VII. 350. 351.

An census novus ecclesiis vel beneficiis ecclesiasticis imponi, vel antiquo augeri possit ab episcopo, eisque similibus praelatis VII. 351 352.

An ut rector vel alius beneficiatus super rebus suae ecclesiae, vel beneficii impondere, et constituere censum perpetuum vel diu duraturum possit, necessaria sit aliqua solemnitas praeter causam justam, et necessariam VII. 352.

An augeri census vel pensio ecclesiae imposita, auctis istius facultatibus, possit VII. 352.

In qua moneta census aliaque debita pecuniaria solvenda sint VII. 352.

In qua moneta solutio fieri debeat, quando in constitutione census, vel contractu

conventum est de certa specie vel numero monetae solvendo VII. 352 ad 354.

Quantum restituendum sit, quando absque designatione certae speciei vel designata quidem specie certa, non tamen numero certo, in pactum deducta est certa pecuniae quantitas, e. g. 100 fl. et postea valor monetae extrinsecus est immutatus VII. 354 ad 357.

In qua moneta antiqua an nova solutio exhibenda sit, quando absque certae speciei, et numeri designatione, certa quantitas, e. g. fl. 1000 in obligationem deducti sunt, et postea valor monetae intrinsece est immutatus quod causa sit moneta, quoad bonitatem, et puritatem metalli aut ponderis, vel alias qualitates, priore melior, aut deterior VII. 357 ad 359.

Quomodo solutio praestanda sit quando valor monetae extrinsece, ex causa urgentis necessitatis publicae gravissimae ita enormiter auctus est ut v. g. nummus argenteus, qui nunc unius floreni valorem habet, postea ad octo, vel decem florenorum valorem ascendat; aut vicissim per deterius materiae admixtionem ita enormiter depravatur ut unus nummus argenteus, vel aureus, qui nunc in usu est quoad bonitatem intrinse-

cam octo, vel decem postea cudendis aequivaleat VII. 359 ad 361.

Cujus autoritate valor monetae mutari possit VII. 361 362.

Quomodo solvenda sint ea, quae debentur ex voto, legato, deposito VII. 362 363. Quis valor attendendus sit quando 100. aurei in testamento legati sunt et mortis tempore valor aurei extrinsecus mutatus est VII. 363.

Ad quem augmentum, vel decrementum pecuniae depositae spectet, si valor ejus in manu depositarii crescat, vel decrescat VII. 363 364.

An si debitum v. g. 1000. florenorum contractum sit mutuo in nummis aureis vel majoris formae argenteis accepto, solutio, invito creditore fieri possit in moneta erosa, vel minuta VII. 364.

Quid dicendum casu quo inter creditorem et debitorem de similis materiae ac formae nummis in solutione exhibendis non est conventum VII. 364 365.

Quid exactionum nomine hoc loco veniat, et quotuplicis generis illae sint VII. 367.

Quid sit cathedraticum, et quid eo nomine solvendum sit VII. 367.

An cathedraticum consuetudine vel etiam praescriptione tolli possit VII. 367 368.

Quid sit subsidium charitativum VII. 368.

Utrum subditi ad subsidium charitativum compelli queant VII. 368 369.

Quis exigere subsidium charitativum possit VII. 369 370.

Quae sit causa sufficiens, ad exigendum subsidium charitativum VII. 370 371.

A quibus episcopi, et his similes praelati subsidium charitativum postulare possint VII. 371 ad 373.

Cui episcopo subsidium charitativum praestari debeat, quando ecclesia sita est in una dioecesi, praedia autem, et fundi illius in alia VII. 373 374.

Quantum subsidii illius nomine possit exigi VII. 374 375.

An adversus subsidium charitativum procedat praescriptio VII. 375 376.

Quis sit iudex competens controversiarum motarum super subsidio charitativo VII. 376.

Quas exactiones imponere subditis magistratus saeculares possint VII. 376.

An omnes modo relatae et a principalibus vel a magistratu saeculari impositae exactiones sint justae VII. 376 ad 378.

Quinam imponere huiusmodi vectigalia, tributa, exactiones possit VII. 378.

Utrum consuetudine vel praescriptione immemoriali acquiri possit potestas imponendi

nova, tributa, exactiones alias VII. 378 379.

Quae sit causa justa imponendi novas exactiones VII. 379 380.

Quae forma in huiusmodi exactionibus servanda sit VII. 380 381.

An ad tributum vectigalis, vel alterius novae taxae exactionem necessarius sit consensus subditorum, vel saltem statutum regni aut provinciae VII. 381 382.

Quinam ad tributorum, vectigalium, et aliarum exactionum, a principe vel alia simili magistratu impositarum, praestationem teneatur VII. 382 383.

An tributorum vectigalium, et exactionum leges obligent in conscientia VII. 383 384.

Quid sit procuratio VII. 385 386.

Quibus praelatis procuraciones debeantur, ac quid circa has observandas, ne per procuraciones, ab iis petitas, nimium praegraventur subditi VIII. 386 387.

A quibus solvendae sint procuraciones VII. 387 389.

An procuraciones ab episcopo remitti possint VII. 389 390.

An procuraciones exhibendae obligationis a visitatis praescribi valeant VII. 390.

An procuraciones ratione visitationis debitae contra praelatum a subditis praescribi

possint tempore saltem immemoriali VII. 390 391.

Quid intelligatur nomine sustentationis congruae VII. 393 394.

An rectoribus ecclesiarum, seu parochis ex redditibus eorum assignari debeat congrua, et sufficiens portio pro sustentatione eorundem VII. 394.

An praelati regulares, et monasteria ec. redditus ecclesiarum sibi incorporatarum possint percipere VII. 394 395.

Quomodo succurri rectori parochiae possit, si redditus annui, quos ex parochia sua percipit adeo sint exigui ut ex iis ipse congruam sustentationem habere, et debita onera supportare nequeat VII. 395 396.

Quis vicario perpetuo providere de congrua sustentatione debeat VII. 396 397.

Ad quem pertineat determinare an portio in sustentationem congruam assignata sufficiens sit nec ne VII. 397,

Quantum nomine sustentationis assignandum sit vicario parochiali VII. 397 398.

Quid faciendum casu, quo ecclesiae unitae fructus 50 scuta secundum verum annum valorem non excedunt VII. 398.

Quid agendum casu, quo in provincia aliqua rerum ad victum et ceteros humanae vi-

tae usus necessariorum pretio ita augetur, ut iis parandis, et aliis oneribus supportandis 100. ordinarie non sufficerent, VII. 398 399.

Quaenam veniant nomine proventus ecclesiae, ex quibus congrua portio vicario perpetuo est assignanda VII. 399.

An portio semel constituta mutetur pro varietate clericorum, et si vicariam obtineat clericus nobilitate, vel gradu literario praecellens, ei major portio sit assignanda VII. 399 400.

Coram quo iudice congruae portionis assignatio, et redintegratio petenda sit VII. 400.

Quomodo procedendum sit in congruae portionis causas VII. 400 401.

An decedente beneficiario, fructibus pendentibus et nondum perceptis, divisio fructuum inter ejus haeredes, et successorem in beneficio pro rata temporis fieri debeat VIII. 401 403.

Ad quem pertineant meliorationes factae in rebus ecclesiae e. g. si in fundis ad ecclesiam pertinentibus ex praeto agrum, ex terra silvestri et inculta vineam fecit clericus beneficiarius VII. 402 403.

Quid praesumendum quando dubium est, an meliorationes a praelato vel clerico beneficiario factae sint ex propriis

- clerici vel beneficialibus ejus bonis VII. 403 404.
 An et quo tempore praescribatur censibus et obligationibus annuis IV. 342. et seq.
Vide Usura.
- Census conjugis
 An requiratur ut conjux alter post matrimonium licite possit religionem ingredi VII. 112 et seq.
- Cessatio a divinis
Vide Censura
- Charitas christiana
 An et quando excuset beneficiarium a residentia V. 87.
- Chartophylacia
 Sic nominantur archivia publica IV. 168.
- Chirographum
 Quid sit et an valeat ad probandum IV. 178.
 An emi possit pretio minore, quam sit summa debita VI. 109.
- Choabitatio clericorum cum mulieribus.
Vide Clericus
- Chrisma
Vide Custodia Sacramentorum
- Chronica
 Sufficiunt ad probationem confinium IV. 55.
- Cibarium
Vide Custodia sacramentorum.
- Cippi
 Indicant saepe confines IV. 53.
- Cisterciense
Vide Clerus regularis.
- Citatio
 De citatione et quibus diebus fieri nequeat III. 306 ad 308.
 An insinuatio et executio ejus fieri possit in die non feriato ad feriatum III. 308 ad 311.
 Quae requiruntur ut citatio litis pendentiam possit inducere III. 474 475.
 Necessitas citationis, ejus definitio ac multiplicitas; et quae in reali, edictali, vel peremptoria citatione sint observanda, III. 208 ad 213.
 Quid agendum ut ea habeatur legitima III. 213 ab 215.
 In ea adscribendi dies ac hora quibus sit in judicio comparandum, et casus in quibus id facere necesse non est III. 214 215.
 Quae agenda illi qui ad locum non satis tutum fuit citatus III. 215 216.
 Quid faciendum si citandus extra territorium citantis moreretur III. 216 217.
 An libellus actori sit reo cum citatione transmittendus, et quomodo citationi danda sit executio III. 217 ad 219.
 An semper citatione opus sit III. 219.
 A quo debeat fieri citatio III. 219 220.
 Quis possit citari III. 220 a
 Quis sit citationis effectus 222.
 Quos effectus pariat citatio invalida III. 222 223.
 An ea opus sit in criminibus notoriis X. 7.

Civitas

Quando contra eam non praescribatur IV. 401.

Clandestina desponsatio

Quotuplex sit matrimonium clandestinum VIII. 259.

Quid sint denuntiationes, quae praemitti solent, et debent matrimoniali contractui VIII. 260 261.

An licitum sit matrimonium absque dispensatione, denuntiationibus non praemissis contractum VIII. 261.

Quale peccatum sit denuntiationes absque dispensatione debita omittere VIII. 261 262.

An matrimonium absque dispensatione, denuntiationibus non praemissis, contractum sit validum VIII. 262 ad 264.

Ubi denuntiationes matrimonii fieri debeant VIII. 264 265.

In qua parochia fieri denuntiationes debeant, quando sponsi, antequam denuntiaretur matrimonium, domicilium suum transtulere alio VIII. 265 ad 267.

Quando denuntiationes sint faciendae VIII. 268 269.

Quis dispensare possit, ut omittantur denuntiationes matrimonii VIII. 269 270.

Quisnam veniat hoc casu nomine ordinarii VIII. 270.

Utrum denuntiationes remittere absque speciali commissione possit etiam vicarius generalis VIII. 270 271.

An episcopus possit alicui de-

legare facultatem dispensandi in denuntiationibus VIII. 271 272.

Quae sint justae causae, ob quas denuntiationes remitti possunt VIII. 273 ad 274.

Qualis hoc casu requiratur causae cognitio VIII. 274 275.

An aliquando ex causis allegatis possit parochus ipse conjugere matrimonio sponso non praemissae dispensationes Ordinarii VIII. 275 ad 277.

An et quando, seu ob quas causas Ordinarius rogatus, dispensare in denuntiationibus debeat VIII. 277 278.

Quae sit obligatio populi ad manifestandum impedimentum post factas proclamationes et sponsorum ad nubendum VIII. 279 280.

An ad manifestationem impedimenti obligetur, qui illud sub secreto novit, VIII. 280.

An obligetur ad manifestationem impedimenti is, qui id solus novit VIII. 281.

An denuntiare impedimentum teneatur etiam ei, qui illud novit, ex solo auditu VIII. 281.

An si ordinarius petat a volentibus contrahere matrimonium, an laborent impedimento aliquo ipse hoc debeant manifestare quamvis occultum sit VIII. 282.

Quod sit officium parochi, si impedimentum aliquod, inter sponso latens, ad ipsum de-

datum fuerit VIII. 282 283.

Quid dicendum, quando parochus constet de impedimento occulto extra confessionem e.g. de voto castitatis, quod vivens vel negat se fecisse vel fatetur se fecte fecisse VIII. 283.

An casu, quo impedimentum occultum est, et parochus certo cognitum, assistere is matrimonio possit si id petat publice VIII. 283 284.

Quid dicendum, quando parochus, vel ordinarius novit impedimentum, sed simul etiam novit impeditos obtinuisse dispensationem in illo pro foro interno conscientiae VIII. 284 285.

Quomodo se gerere debeat, parochus qui impedimentum ab altero contrahentium intellexit in ipsa confessione sacramentali VIII. 285.

An denuntiationes ante matrimonii contractum omissae suppleri debeant post illius contractum ante consummationem illius VIII. 285 286.

Quae sint poenae matrimonii clandestini ob omissas illius denuntiationes VIII. 286 287.

An dicta poena matrimonii clandestini ut proles sit illegittima, locum habeat tantum quando nullitas matrimonii provenit ex impedimento consanguinitatis, affinitatis, aut alterius agnationis, an vero etiam, quando oritur ex alio

quocumque impedimento VIII. 287 ad 289.

An pro illegitimis habendae sint etiam proles susceptae ex matrimonio valido, contracto tamen denuntiationibus non praemissis VIII. 289 ad 291. Quenam alia sit poena matrimonii sine praeviis denuntiationibus contracti VIII. 291 292.

An poenae istae afficiant etiam illos qui denuntiationibus non praemissis, cum tali impedimento dirimente occulto et a se ignorato contrahunt coram parochus et testibus VIII. 292 293.

Quae sit poena parochi, vel alterius Sacerdotis extranei, si assistat matrimonio, denuntiationibus non praemissis celebrando VIII. 293.

An novo tantum jure, vel et antiquo matrimonia clam sine parochus, et testibus contracta invalida sint VIII. 295 296.

An matrimonia clandestina, sicut solo jure ecclesiastico sunt irritata, ita eodem tantum jure illicita sint VIII. 296 ad 298.

Quinam afficiantur irritatione matrimonii clandestini ab ecclesia facta VIII. 298 ad 302. Quibus casibus ante trident. fuerit, et nunc in locis ubi concilium illud receptum non est, sit licitum contrahere matrimonium clandestinum VIII. 302 303.

Utrum si incola locorum, in quibus trid. receptum est confluant in locum ubi illud non obligat, possint juxta illius loci consuetudinem absque parcho, et testibus valide contrahere matrimonium VIII. 303. 304.

Quid dicendum de eo, qui se confert in talem locum, praecise animo matrimonium aliter, quam sacra synodus exposcit, contrahendi VIII. 304 305.

Quomodo contrahere matrimonia possint, et debeant christiani apud infideles, et catholici commorantes inter hereticos VIII. 306 307.

An casu, quo matrimonium in facie ecclesiae quidem contractum, sed invalidum, ob occultum impedimentum dirimens, repetitur, impedimento sublato, iterata parochi, et testium praesentia opus sit VIII. 307 308.

Quid dicendum de casu, quo defectus vel impedimentum omnino occultum, ejusque probandi periculum nullum est VIII. 308 ad 310.

An matrimonium clam celebratum vim habeat sponsalium VIII. 310 ad 312.

An urgente magnae necessitatis causa, praesentiam parochi, aut testium, per viam dispensationis remittere possit episcopus VIII. 312 313.

Quae sit poena contrahentium

matrimonium clandestinum, ob absentiam parochi et testium VIII. 313 314.

Quam poenam incurrat parochus assistens nuptiis, non adhibitis duobus vel tribus testibus VIII. 314 315.

Qualis parochus assistere debeat matrimonio VIII. 316 317.

Quinam hic veniant nomine parochi, ut matrimonio possint assistere VIII. 317 318.

An casu, quo sponsus, et sponsa sunt ex diversis parochiis, illorum matrimonio assistere debeat utriusque parochus VIII. 318 319.

An matrimonio necessario assistere debeat parochus domicilii, vel quasi domicilii sponсорum, an vero sufficiat, an sit parochus originis tantum, VIII. 320 321.

Quanti temporis habitatio, in aliquo loco requiratur, ut coram ejus parcho nuptiae valide celebrentur VIII. 321 322.

An sufficiat habitatio quidem per tempus notabile, sed animo ad proprium domicilium redeundi, ut solent, qui studiorum causa, in accademis versantur, aut in civitatibus oppidis, pagis etc. famulatus negotiationis, aut periculi imminentis causa ex bello, lue epidemica etc. grassante ad talem locum se recipiunt VIII. 322 323.

An qui habet duplicem parochiam habitationis possit matrimonium inire valide coram utrolibet VIII. 323.

An possit hic indifferenter coram alterutro paracho matrimonium inire, vel sacramenta percipere VIII. 323 324.

Utrum parochus matrimonio parochiani sui assistere possit intra fines suae tantum parochiae alienae VIII. 324 ad 326.

Qualis parochus possit, et debeat assistere matrimonio vagorum, sive eorum qui verum aut quasi domicilium nupiam habent, sed hinc inter vagantur vel domicilio, quod habuerunt, deserto, aliud quaerunt, aut ad certum locum animo ibi domicilium constituendi proficiscuntur VIII. 326 327.

An vagorum matrimoniis assistere tantum possit parochus loci, in quo versantur, an vero quivis alius parochus, quem ipsi elegerint VIII. 327 328.

Qualis parochus assistere possit matrimoniis militum VIII. 328 329.

An parochus assistens matrimoniis subditorum suorum debeat esse sacerdos VIII. 329 ad 331.

An matrimonio valide assistat parochus excommunicatus VIII. 331 332.

An matrimonio valide assistat

parochus, cui propter imperitiam, vel in criminis poenam sacramentorum administratio generaliter, vel specialiter assistentia matrimonialis ab episcopo interdicta est VIII. 332 333.

An validum sit matrimonium, quod celebratum est coram paracho solum existimato, quia v. g. parochiale beneficium ipsi invalide collatum est, vel si collatum est valide, illo ob occultum v. g. haeresis crimen, ipso jure et facto excidit, VIII. 333.

An validum sit matrimonium, cui assistit parochus destitutus etiam titulo colorato VIII. 334.

An et a quo committi alio extraneo sacerdoti potestas matrimoniis assistendi possit VIII. 335 336.

Cui parochus, vel Ordinarius licentiam assistendi matrimonio dare possit VIII. 336 ad 338.

Quomodo committi sacerdoti extraneo potestas matrimoniis assistendi possit VIII. 338 339.

An licentia assistendi matrimoniis censeatur concessa per hoc quod alicui generaliter commissa sit administratio sacramentorum VIII. 339.

An sufficiat licentia tacita quam habetur ex rati habitatione ut sacerdos alienus assistat VIII. 339 ad 341.

An valida sint matrimonia militum, quae absente proprio suae legionis capellano castrensis coram alienae legionis curione contrahunt VII. 341.

An validum sit matrimonium celebratum coram sacerdote, cui concessa est quidem facultas assistendi, sed non intimata VIII. 343 ad 345.

An valida sit assistentia matrimonialis ex licentia metu extorta VIII. 345 346.

Utrum valida sit licentia assistendi matrimonio oblenta dolo v. g. si allegata sit falso causa urgentis necessitatis, aut petita ejus concessio a parochio vel Ordinario per mendacium nomine alicujus magnatis VIII. 346.

An hujusmodi licentia concessa valeat si concedens allegationi falsae concessionem suam quidem non allegavit, ita tamen dispositus fuit, ut falsitate allegationis cogita concessurus illam non fuisset VIII. 346 347.

Utrum vi licentiae, quam Bertha obtinuit ab ordinario dioecesano, ut conjungi matrimonio possit cum paris conditionis juvene (ejus nomine, et familia non expressis) a quocumque sacerdote, ipsa coram sacerdote non parochiali contrahere matrimonium possit cum Titio paris conditionis

juvene, sed cui ab eodem ordinario propter litem super sponsalibus, et defloratione cum Caja pendente ne quid in istius praejudicium innovaret matrimonium fuerat interdictum VIII. 347 348.

An si episcopus, vel parochus extraneo sacerdotei det licentiam ut assistat matrimonio, praemissis tamen denuntiationibus et examine an sponsi non laborent impedimento aliquo, valeat matrimonium quando his omissis sacerdos talis assistet matrimoniali contractui VIII. 348 349.

An sacerdos cui licentia concessa est a parochio ut parochianorum forum matrimonio assistat, hac licentia uti et matrimonio assistere etiam extra parochiam concedentis possit VIII. 349 ad 351.

Quam poenam incurrat parochus, vel Sacerdos alius, qui alienos parochianos conjungere aut benedicere, sine proprii parochi licentia ausus fuerit VIII. 351.

Quot, et quales requirantur testes ad matrimonii valorem VIII. 352.

An sufficiant qualescumque testes, vel exigantur omni exceptione majores, h. e. tales qui nullum patiantur vitium, ob quod jure repellantur a testimonio dicendo VIII. 353 ad 356.

Quomodo testes cum parochio

praesentes esse debeant contractu matrimoniali VIII. 356.

An parochus et testes contractui matrimoniali simul praesentes esse debeant, an vero sufficiat ut adsint successive VIII. 357.

Utrum ad valorem matrimonii requiratur ut testes, ante contractum matrimonii sint ad hoc requisiti VIII. 358 359.

Utrum sufficiat praesentia parochi, et testium, vi aut dolo extorta VIII. 359 ad 361.

An parochus catholicus possit licite assistere matrimoniis hereticorum, qui in sua parochia degunt VIII. 361 362.

Utrum ea verba, *ego vos in matrimonium conjungo etc* vel alia, quae concil. triden. sess. 24. c. 1. *de reform. matrim.* proferri a sacerdote, vel parochio existenti praecipit, sint de essentia matrimonii VIII. 362.

An et a quo probari debeat matrimonium clandestinum VIII. 363.

Cuinam viro, an mulieri onus hoc probandi incumbat VIII. 363 364.

Quid agendum, si matrimonium clam contractum sit, et ita occulte, ut legitima ejus probatio haberi nequeat VIII. 364.

Quale matrimonium sit observandum, si Titius primo cum Bertha contraxit matrimonium clandestine postea cum Caja

palam, seu publica VIII. 364 365.

Quis sit effectus publicationis matrimonii clandestini VIII. 365.

Clandestina fides.

Est impedimentum dirimens matrimonii VIII. 161.

Clandestinitas

An dirimat matrimonium IX. 217.

Clastrum

Quid intelligatur nomine claustrum VII. 210.

Clausula codicillaris

Vide Testamentum.

Clausura

Vide Status monachorum

Clausura monialium

Vide Status monachorum

Clemens V.

Collector clementinarum I. 121.

Clementinae

Vide jus canonicum

Clericatus

Quomodo probetur in testimoniorum defectu II. 131 132.

Clerici

Utrum immunes sint a tributis, muneribus, et obsequiis personalibus VII. 523 et seq.

An ex bonis suis concurrere debeant pro reparatione pontium, murorum, viarum, et aliis publicis necessitatibus ubi tam clericorum, quam laicorum bonis aequale periculum est VII. 633. et seq.

An possint negotiari, per se vel alios VII. 779. et seq.

Quae vota emittere possint
VIII. 128.

Vide Immunitas ecclesiastica,
et negotiatio clericorum.

An obligentur legibus civili-
bus I. 206.

An eligi possint vel postulari
debeant ad praelaturam eccle-
siae alienae I. 293.

An clerici vacantis ecclesiae
habeant jus eligendi episco-
pum vel praelatum I. 309.

An prohibeantur accusare lai-
cos X. 24.

In causa sanguinis a testimo-
nio dicendo repelluntur IV.
87.

Quales donationes facere pos-
sint de redditibus suis eccle-
siasticis VI. 441.

An gaudeant omnibus privi-
legiis militaribus VI. 414.

An teneantur statulis pretium
taxantibus IV. 103.

Quando prohibeantur a loca-
tione conductione facienda VI.
172.

An succedant in feudo VI.
339.

In quibus circumstantiis ven-
dere, et emere nequeant VI.
72.

An et in quibus bonis feuda
possint constituere VI. 299.

Utrum in casu necessitatis pu-
blica cogi possint ad vendi-
tionem rerum, quarum pe-
nuria respublica laborat VI.
75.

Qui teneantur ad decimas sol-
vendas VI. 664.

Clerici beneficiati

An testari prohibeantur VI.
517 et seq.

Clerici in SS. constituti.

An prohibeantur a matrimo-
nio contrahendo VIII. 109.

Clericus.

Fit ordine vel prima tonsura
II. 1.

Quomodo componendae con-
troversiae inter clericos de
superioritate, et subjectione
II. 274.

Filii clericorum arcentur a be-
neficiis paternis et ecclesiae
paternae II. 99.

Vide Ordinandorum qualitas
Ordinandi vel non, majoritas.

An coram iudice laico possit
reconveniri III. 227 228.

Animadversiones in casu III.
228 et seq.

De foro clericorum aliqua III.
92 93.

Clerici a jurisdictione saecu-
lari exempti sunt III. 125 ad
127.

De eorum iudiciis, et foro,
III. 127 ad 135.

Quis hic veniat nomine epi-
scopi proprii ut conveniri co-
ram eo clericus possit III. 128.

An solus episcopus sit iudex
ordinarius clericorum III. 128.
129.

Uti praelati inferiores episco-
po exercere jurisdictionem in
clericos possint III. 129 130.

In quibus causis gaudeant pri-
vilegio fori III. 130 131.

In quibus causis conveniri co-

ram iudice saeculari possint III. 131 132.

An clerici in foro saeculari conveniri de jure valeant actione reali non tantum super feudalibus, regularibus aliisque cum reservatione donatis bonis, sed etiam super bonis et rebus caeteris, quae in dominio suo habent III. 132 133.

An delegari laico causae civiles et criminales quae inter clericos versantur possint III. 133 134.

Clerici gaudent specialiter privilegio fori I. 135 ad 137.

Quis sit iudex coram quo conveniri debeat clericus pro crimine patrato ante assumptionem clericatus III. 138 139.

Quid dicendum de clerico qui commisso delicto ad statum laicum redierit III. 139 140.

Qui clerici non gaudeant fori privilegio, et quibus casibus iudex quoque laicus capere possit clericum ut sistat sub iudice III. 140 ad 142.

An iudici laico liceat punire clericum in saeculari munere delinquentem, vel ob falsum testimonium in saeculari iudicio, vel ob crimen laesae majestatis etc. III. 142 ad 146.

Utrum clerici possint privilegio fori renunciare III. 151.

Paenae renuntiantium III. 152.

Utrum sit academico magistratui jurisdictio in clericos studiosos III. 165. 166.

An clerici valeant prorogare jurisdictionem respectu iudicis laici, vel ecclesiastici sui III. 187 ad 189.

An clerici et religiosi exempti possint se ordinariorum jurisdictioni subicere III. 189 ad 191.

Qua poena afficiatur ob publicam confessionem delicti carnalis IV. 25.

In quo consistat rectitudo intentionis clerici V. 3.

Qualis debeat esse intentio promovendi ad beneficium parochiale V. 3 4.

An necessarium sit ut intentio suscipiendi sacerdotium sit constans 4.

An promovendus ad beneficium parochiale debeat etiam habere animum illud perpetuo retinendi V. 4 5.

An qui parochiale beneficium sine sacerdotii intra annum recipiendi intentione acceptat, fructus ex illo provenientes et perceptos restituere debeat ante sententiam V. 5.

An supradicta intentio recipiendi sacerdotium adesse debeat etiam in receptione dignitatum quibus animarum cura connexa est, ita ut si aliquam ex his recipias non intendens promoveri, tenearis et dignitatem dimittere, et fructus restituere non expectata sententia V. 5 6.

Quid dicendum de recipiente beneficium simplex quod or-

dinem sacrum annexum habet si illud recipiat absque animo recipiendi illum ordinem V. 6. Qualem culpam committat is qui recipit beneficium simplex animo non ascendendi ad ordines sed potius relinquendi statum clericalem postquam aliquo tempore fructus illorum perceperit V. 7.

An et quomodo peccet is qui primam tonsuram et minores ordines recipit sine intentione clericali perseverandi V. 8 9. Quanta in clerico requiratur animi et conscientiae puritas V. 9.

Quomodo fides et probitas ministri necessaria sit ad sacramentorum administrationem V. 9 10.

De quibus ministris lex ista existendi in statu gratiae, dum administratur sacramentum intelligenda sit V. 10.

An immunitas conscientiae a peccato mortali clericis necessaria sit ad alios actus ordinum exercendos, qui non sunt confectio sacramenti V. 10 11.

An clericus peccati mortalis sibi conscius sacramenti administrationi praemittere teneatur confessionem sacramentalem, vel satisfaciat, si ante illam eliciat contritionem V. 11 12.

In quo consistat morum ac vitae integritas juxta ss. ca-

nones in clericis requisita V. 13 14 15.

Utrum judex acceptare saltem licite possit munera, si haec liberaliter et sponte eidem offerantur V. 15.

An delegatus pro labore judicandi, manus aut salarium a partibus litigantibus possit accipere V. 15 16.

Quibus casibus judex vel delegatus, vel ordinarius accipere aliquid possit a litigantibus V. 16.

An per consuetudinem introduci possit, ut judices saeculares, eorumque assessores a partibus pro labore aliquid certum loco salarii exigere et accipere possint V. 16 17. Quid dicendum de redemptione indebite vexationis quae a iudice, causae cognitionem vel sententiam differente, inferitur V. 17 18.

Qualis esse debeat habitus et vestitus clericorum V. 19.

An isti possint nutrire comam aut barbam *ibi*.

An ipsis interdicta sit gestatio armorum *ibi*.

Qualis debeat esse vestis clericorum V. 19 20.

Quibus casibus habitus et tonsuram clericus licite vel saltem impune non deferat V. 20 21.

An etiam clerici prima tonsura aut minoribus tantum initiati habitum clericalem de-

ferre teneantur V. 21 22.

An clericus in minoribus habitum cum tonsura clericali semel dimissum reassumens recuperet privilegium fori V. 22 23.

An si ejusmodi clericus minor postquam privilegium fori per habitus dimissionem amisit, comiserit delictum, postea reassumpto habitu, privilegium amisum recuperet V. 23 24.

An per diuturnam consuetudinem induci possit ut in sacris constituti clericaliter non incedant V. 24.

An clericus arma gestans, quae lege vel statuto saeculari simpliciter vel certo tempore aut loco prohibita sunt, spoliari iisdem a ministris curiae saecularis possit *ibi*.

Quae sit obligatio clericorum in ordine ad divina officia V. 25.

Quae negotia, officia et exercitia sint prohibita clericis, V. 25 26.

An clericus in sacris constitutus, si insuper habita ecclesiae monitione, joculatorem, lanionem etc. agere pergat et factus sit incorregibilis, fori privilegium amittat ipso jure V. 26 27.

An qui se clericum asserit id probare debeat V. 27.

Quomodo probandus sit clericatus V. 28.

Quinam judici competat cle-

ricatus discussio, si dubitetur num is qui, e. g. ab executoribus judicis saecularis captus est, sit clericus V. 29 30.

An et quatenus clericis liceat vel non cohabitare cum mulieribus, V. 30 31.

An sicut cum consanguineis ita etiam cum affinibus cohabitare clerici licite possint V. 31 32.

An licentia cohabitandi personis conjunctis sanguine se extendat etiam ad episcopos, et alios similes praelatos saeculares ecclesiasticos V. 32.

Quousque clericis cohabitatio cum mulieribus sibi conjunctis sit licita V. 32 33.

Utrum clerici concubinari, in ss. ordinibus constituti compelli possint non solum ad dimittendas concubinas, vel alias personas suspectas, sed etiam ad juramentum praestandum de iis non amplius recipiendis V. 33.

Qui sit judex competens foeminarum si delinquant cum clerico contra decorem ordinis clericalis V. 33 34.

Quae poenae statutae sint clericis qui cohabitant cum mulieribus suspectis, aut omnino concubinari sunt V. 34 35.

Quid requiratur ut incurrantur et recte infligantur hae poenae V. 35 36.

Quosnam clericos poenae re-

latae tangant V. 36 37.

An statutam a concilio privationis poenam clericus concubiniarius incurrat, ita ut fructus amissos statim et ultro restituere teneatur V. 37.

Utrum clericus concubiniarius ipso jure incidat in suspicionem proprie dictam V. 37 ad 39.

An et qualiter sacerdos vel clericus concubiniarius seu fornicarius vitandus sit in missis et aliis officiis divinis V. 39.

An quando tridentinum dicit clericos si post primam monitionem concubinas, vel alias suspectas mulieres non dimittant, ipso facto privari tertia parte fructuum, hoc fructuum nomine comprehendantur etiam distributiones quotidianae V. 39 40.

An clerici qui in minoribus ordinibus tantum constituti sunt, dimisso clericatu, matrimonium possint contrahere, et si possunt an possint omnes V. 40 41.

An clericus in minoribus ordinibus constitutus si contrahat matrimonium, capax et habilis sit ad beneficia ecclesiastica obtinenda V. 41 42.

An clerici minores si matrimonium contrahant, beneficia ecclesiastica amittunt ipso jure, an vero solum per sententiam iudicis iisdem privandi sint V. 42 ad 44.

Quousque extendi debeat me-

Schamalzgrueber Tom. XII.

morata privatio beneficiorum V. 44 45.

An per matrimonii contractum clericus minor matrimonium contrahens etiam amittat pensiones, quae antea obtinuit ab ecclesia V. 45.

An clericus in minoribus constitutus beneficia, pensiones ecclesiasticas et similia jam ipso facto amittat etiam per contractum matrimonii, quod ob defectum vel impedimentum aliquod invalidum est V. 46 47.

An episcopus cum clericis conjugatis dispensare possit ad beneficia obtinenda vel retinenda V. 48 49.

An et quomodo matrimonium incompatible sit cum ss. ordinibus V. 49 50.

An et quomodo ss. ordines obstant licito usui matrimonii V. 50 51.

An aliquando permissum fuerit in universali ecclesia post susceptum praesbiteratum uti uxoribus prius ductis V. 51 52.

Quo jure, divino an humano clericis latinae ecclesiae caelibatus injunctus sit V. 52 53.

Utrum obligatio qua tenentur clerici ad continentiam servandam oriatur ex mera constitutione ecclesiae praecipientis continentiam an etiam ex voto, quod ecclesia annexit ordini sacro V. 53 54.

An ecclesia potuerit votum

continentiae tacitum annectere ss. ordinibus V. 55.

Quae sit paena eorum qui post susceptum libere sacrum ordinem, insuper habito voto continentiae, et praecepto illius, temere praesumunt uxores ducere V. 55 56.

An clericus in majoribus constitutus, si matrimonium de facto contrahat privationem beneficiorum quae habuit incurret ipso jure, an vero iis solum privaendus sit per sententiam V. 56 ad 58.

Utrum clericus conjugatus adhuc gaudeat privilegiis clericalibus V. 58 59.

In quibus causis privilegio fori gaudeant clerici conjugati conditionibus supra positis instructi, an in criminalibus solum, an etiam in civilibus V. 59 ad 61.

An sicut iudex saecularis, juxta dicta, causas mere civiles clericorum conjugatorum potest cognoscere, ita etiam super iisdem possit illos capere, et in carcerem conjicere V. 61 62.

An clericus conjugatus servans omnes condiciones requisitas, amittat privilegium canonis, et fori, si negotiationibus vacet V. 62.

An clericus in minoribus, qui matrimonium contraxit cum uua et Virgine si tonsuram et vestes clericales quas deposuerat, mortua uxo-

re reassumat, et iterum incipiat vivere clericaliter, privilegia clericalia amissa recuperet V. 62 63.

An privilegia clericis conjugatis competentia recuperet etiam quando matrimonium nondum solutum est per mortem uxoris, si habitum et tonsuram reassumat, et de episcopi deputatione alicui ecclesiae deserviat, V. 63.

An clericus si ante conjugium deliquit, post conjugium autem habitum et tonsuram non deferat, respectu illius delicti gaudeat privilegio fori V. 63 64.

Quid sit residentia V. 64 ad 66.

Quotuplex sit residentia et obligatio residendi V. 66 67.

Quinam obligetur ad personalem residentiam in suis ecclesiis V. 67 68.

Quo in loco beneficiarius residere debeat ut obligationi residendi satisfaciat V. 68 ad 70.

Ad quod tempus episcopi, parochi, et alii clerici ab ecclesiis suis licite abesse possint V. 70 71.

An etiam ad absentiam duarum mensium necesse sit ut a parochis licentia episcopi impetretur V. 71 ad 73.

Quanto tempore in singulis ecclesiis residere teneatur canonicus qui in diversis eccle-

siis cathedralibus duos canonicatus oblinet V. 73.

Utrum episcopus, qui extra suam dioecesin ex dispensatione sedis apostolicae canonicatum in aliqua ecclesia obtinet, fructus ex hoc lucrari possit, etiamsi solum resideat in sua ecclesia cathedrali V. 73 ad 75.

Quo jure clerici beneficiati teneantur ad residentiam V. 75 ad 77.

An dispensatione tolli aliquando obligatio residendi possit V. 77 78.

An per consuetudinem induci possit, ut praelati aliqui clerici non teneantur personaliter residere in ecclesiis, vel beneficiis suis V. 78 ad 81.

Quae paenae decretalae sint episcopis non residentibus V. 81.

Quae in parrochos et alios curatos si ab ecclesiis et ovibus suis ultra duos menses sine rationabili et justa causa absque ordinarii sui licentia absint. V. 81 82.

Quam poenam incurrant, abbates et praepositi regulares si ultra duos vel tres menses absque justa et rationabili causa absint V. 82 83.

Quid decretum sit circa canonicos et alios qui in ecclesia cathedrali vel collegiata dignitatem, canonicatum praebendam, aut portionem oblinent, et ultra tres menses si-

ne legitima facultate non resident V. 83.

Quae sit poena conferentis beneficium curatum vel dignitatem ei qui non potest personaliter in illis praesidere V. 83 84.

An episcopi et cacteri curati fructus propter absentiam amissos ecclesiae vel pauperibus applicare debeant ante omnem sententiam V. 84.

An beneficiarius si postquam sine justa causa et absque licentia sui praelati discessit a beneficio, impedimentum eidem incidat, quominus redire possit v. g. ob periculum pestis grassantis in loco beneficii, vel hostium incursum etc. privari beneficio possit V. 84. 85.

Quomodo citandus sit beneficiarius a loco beneficii sui absens, ut veniat ad residendum V. 85.

An loco triplicis citationis sufficiat una peremptoria, si in hac tantum temporis assignetur pro uno termino, quantum tum alias pro tribus V. 85 86.

Quando beneficiarium a residentia excuset *christiana charitas* V. 87.

Quando censeatur esse necessitas adeo urgens, ut excuset a residentia V. 87 88.

Quando beneficiarius a residentia excuset obedientia debita 88 89.

Quinam clerici beneficiarii occupari possint, in servitio papae vel episcopi ut fructus praebendarum suarum etiam absentes lucrentur V. 89 90.

Utrum episcopus in servitio suo occupare possit etiam canonicos ecclesiarum collegiarum V. 91 92.

An etiam alii praelati inferiores episcopo canonicos suae ecclesiae assumere possint, et occupare in suo obsequio, ita ut absentes etiam beneficii sui fructus percipiant V. 92.

Utrum legatus papae canonicos cathedralium vel collegiarum ecclesiarum suae provinciae possit assumere in servitium suum cum eo privilegio, ut etiam absentes pro praesentibus habeantur quoad fructus percipiendos V. 92 93.

Num a residentia excusentur clerici, qui inserviunt principibus saecularibus V. 93.

Quibus casibus ratione utilitatis ecclesiae vel reip. excusetur clericus a residentia V. 93 94.

Quid requiratur ut clericus studiorum causa a sua ecclesia abesse possit et fructus tamen percipere V. 94.

An hoc privilegium concessum sit etiam clericis curatis V. 94 ad 96.

An ordinarius debeat dare licentiam beneficiarius, quando ad studia adire volunt V. 96.

Quis casu quo, praeter causam legitimam requiritur licentia non residendi, sive ab ecclesia seu loco beneficii residendi, dare beneficiario eamdem possit. V. 97.

An praeter relatas causas adhuc aliae sint, ex quibus abesse ab ecclesiis clerici beneficiarii possint, et tamen fructus percipere V. 97 98.

An beneficiati religionem ingressi tempore novitiatus fingantur residentes, et annuos fructus lucrentur V. 98 99.

An is qui juravit, quod continuo in ecclesia sua residere velit, si postea ex aliqua de causis relatis se absintet, incurrat perjurium V. 99.

Quid sint distributiones quotidianae V. 100 101.

Quomodo distinguantur a fructibus praebendarum et beneficiorum V. 101 102.

Quibus debeantur distributiones quotidianae V. 102 103.

An canonici et alii praebendarii, ut recipere distributiones quotidianas possint, teneantur psallere seu cantare in choro, vel contra sufficiat si privatim vel domi horas recitent, psallentibus autem assistant in choro V. 103.

Quibus accrescant distributiones quotidianae quas canonici ob absentiam in divinis amittunt V. 103

An distributiones absentium lucrentur etiam illi, qui ex

justa causa infirmitatis corporalis necessitatis, vel evidentis ecclesiae utilitatis absentes sunt V. 104.

Quae sint causae, ob quas distributiones quotidianae absentibus quoque dari et competere possint V. 105 106.

Quando censeatur adesse rationabilis et justa necessitas, ut illam patiens excusetur ab assistentia chori, et nihilominus distributiones lucrare possit V. 106 ad 109.

Qualis debeat esse utilitas ecclesiae, ut absenti jus tribuat percipiendi distributiones V. 109.

Quandonam utilitas ecclesiae sit ita gravis et evidens ut absens distributiones lucrari possit V. 110.

An praeter casus relatos iis qui divinis officiis non intersunt recipere distributiones quotidianas possint V. 111 112.

Utrum statuto induci possit ut fructus et distributiones quotidianas lucrentur etiam illi, qui tribus mensibus, vel ultra illas absunt, pro tempore quo absunt V. 112 113.

An possit induci consuetudine ut absens distributiones lucretur V. 113 114.

Utrum distributiones quotidianae canonicis qui sunt in servitio papae vel episcopi, aut alia ex causa legitime impediti sunt debeantur jure co-

muni, praecisa speciali consuetudine, statuto vel privilegio V. 114 115.

An qui in eadem ecclesia ex privilegio vel consuetudine obtinet duo beneficia, simplices tantum, an vero duplices distributiones quotidianas debeat recipere V. 115 116.

An absens a choro distributiones lucretur, si alii canonici quibus distributiones absentium competunt, illas eidem donent vel remittant V. 116 117.

An clericus ob senium, infirmitatem, mutilationem amittat beneficium suum vel saltem fructus illius V. 287 288.

Quid et quotuplex sit coadjutoria V. 288 289.

An constitutioni coadjutoris sit locus etiam casu quo clericus ad officium, beneficio suo annexum, ob lepram, amentiam etc. perpetuo inhabilis factus est V. 289 290.

Cui debeantur fructus beneficii, in quo coadjuto datus est coadjutor V. 290 ad 292.

Quis assignare seu dare coadjutorem possit V. 292 ad 295.

Quae sint causae ob quas episcopo, paroco, vel alio beneficiato aut praelato coadjutor assignari possit V. 295.

Qualis debeat esse coadjutor datus episcopo, vel beneficiario V. 296 297.

Quod sit officium coadjutoris episcopo vel alteri praelato,

rectori, seu parochio propter senium aut infirmitatem assignati V. 298 299.

Quid dicendum de coadjutore perpetuo, cum futura successione et libera administratione dato V. 299.

Quae sint obligationes coadjutorum V. 299 300.

An coadjutori in ecclesia, capitulo, et aliis locis eadem sedes et praerogativa competat, quae principali V. 300 301.

Quamdiu duret coadjutoris officium V. 301 302.

An coadjutor datus cum jure successionis in dignitate vel beneficio succedat, si coadjutus ante coadjutoriae litteras obtentas cedat, vel decedat V. 302 303.

An possit fidejubere VI. 393.

Vide Solutio, Competentia, peculium clericorum successio.

Clericus furtive ordinatus.

Quinam dicantur furtivum ordinem suscipere XI. 43.

An valeant ordines furtive suscepti XI. 43 44.

An ordo furtive susceptus valeat, quando ordinans protestationem ejusmodi praemisit XI. 44 45.

Quas poenas incurrant furtive suscipientes ordinem XI. 45 46.

Quaenam causa furtive promotam excuset a suspensione hactenus declarata XI. 46.

Quis possit relaxare poenas ob

furtivam ordinum suspensionem incursas XI. 46.

Clericus excommunicatus, depositus interdictus.

Vide excommunicatio etc.

Clericus ministrans.

Vide Ministratio indebita clericorum.

Clericus peregrinans.

Quis nomine peregrinantium veniat IV. 548.

Quando peregrinatio ad sedem apostolicam vim et effectum appellationis habeat, *ibi*

Quinam gaudeant hoc privilegio IV. 549.

Quid requiratur ut arripiens iter ad papam privilegio isto gaudeat. *ibi*.

In quibus rebus proficiscendi ad papam privilegium hoc competat IV. 549 550.

Quae sit poena eorum qui romipetas et peregrinantes ad limina apostolorum capiunt vel spoliant rebus, quas secum ferunt IV. 550.

Clericus per saltum promotus.

Quid sit constitutum circa eum qui contra ecclesiae sanctiones sive scienter sive ignoranter per saltum promotus est XI. 37 38.

An sic promotus incurrat irregularitatem XI. 38.

An dicta suspensio prohibeat etiam usum ordinum rite susceptorum XI. 38 39.

An promotus per saltum ad ordinem aliquem ipso jure ab

hoc ordine suspensus sit XI. 39 40.

An suspensionem istam incurrat etiam is qui, omitta prima tonsura ascendit ad minores ordines XI. 40.

An suspensus etiam sit qui ad minores ordines promotus est ante receptum sacramentum confirmationis XI. 40 41.

Quis dispensare possit in poenis ob ordines per saltum susceptos XI. 41.

An episcopus dispensare possit etiam cum scienter promotus per saltum, si non ministraverunt 41 42.

Clericus percussor.

Quomodo vocandus sit clericus percutiens XI. 6.

Quibus clericis licitum sit percutere alios clericos, vel laicos XI. 6 7.

An praelatus ecclesiasticus clericos sibi subditos disciplinae causa percutere propria manu possit XI. 7.

Cui demandari verberatio clerici, vel religiosi ab episcopo, vel praelato ecclesiastico possit XI. 7 8.

Qualis debeat esse haec percussio XI. 8.

Quae sit poena clerici alium laicum illicite percutientis cum exceptione XI. 8.

Quae sit hodierna observantia statutorum de percussione clericorum vel laicorum XI. 8 9.

Quando clericus percussor deponi possit etiam ob per-

cussionem non enormem XI. 9.

Clericus venator

Vide Delicta clericorum

Clerus regularis

Quid sit religio sive status religiosus VII. 1 2.

Quo jure sit institutus status religiosus, divino, an ecclesiastico tantum VII. 2 3.

Quot sint genera statuum religiosorum VII. 3 4.

Unde desumatur diversitas ordinum religiosorum VII. 4.

Ad quot supremas species reduci tota religionum seu ordinum diversitas possit VII. 4 5.

Ad quam speciem ex relatis pertineat societas Jesu VII. 5 6.

Quaenam requirantur ad substantiam verae religionis VII. 6 7.

An de essentia religionis sit, ut vota, quae in illa emittuntur sint solemnia VII. 7 8.

An possit dari vere et proprie dicta, in qua religiosus habeat perpetuam obligationem manendi in religione, etsi religio non teneatur ipsum perpetuo retinere, sed ob justas causas eundem possit dimittere VII. 8 9.

Utrum ad substantiam verae religionis requiratur vita communis VII. 9.

An necessarium sit religionem esse approbatam a summo pontifice, et sede apostolica VII. 9 10.

Quinam effici religiosi possint VII. 10 ad 12.

Quinam servi prohibeantur ingredi religionem VII. 12.

Quando pontifex episcopo dare possit, et soleat licentiam ingrediendi religionem VII. 13.

An sicut episcopus ita etiam, alii curati et beneficiarii saeculares arceantur ab ingressu religionis VII. 13.

An teneatur clericus beneficiarius licentiam ab episcopo suo saltem petere VII. 14.

Quibus casibus aere alieno gravatus licite ingredi religionem possit, et quando illicitus fiat in religione ingressus VII. 14 15.

Quousque debitor volens religionem ingredi suspendere propositum suum debeat, et in saeculo permanere ad satisfaciendum creditoribus VII. 15.

An possit religionem ingredi, si primum post biennium vel triennium et non antea absque notabili difficultate speret se debitum grave soluturum VII. 15.

Quibus casibus liberi, ob paupertatem parentum non teneantur differre religionis ingressum VII. 16.

Utrum filius, extra casum quo parentes ob paupertatem suam auxilio ipsius indigent, licentia istorum indigeat VII. 16 17.

An sicut ob parentum necessitatem filius, ita etiam ob

necessitatem fratrum et sororum frater impediatur ab ingredienda religione VII. 17 18.

Utrum per hoc, quod a trid. ses. 25 cap. 15 de regul. professioni valide statuta sit aetas 16 annorum completorum ab eodem concilio immutatum aut correctum sit jus antiquum, quoad inchoationem novitiatus, et aetatem ad eam necessariam VII. 18.

Quae sint exceptiones, vi quarum, aut major, aut minor aetas, quam anni 14 in mare, et 12 in foemina ad ingressum religionis requiratur VII. 18 19.

Sit ne annus probationis simpliciter necessarius in omni religione VII. 20 21.

An tempus novitiatus possit aliquando esse brevius anno VII. 21 22.

An tempus novitiatus possit esse longius anno VII. 22.

An superiores societatis Jesu possint contrahere novitium biennii VII. 22 23.

An hoc possit generalis praepositus VII. 23.

Quando incipiat annus probationis, an a die suscepti, abitus vel actualis ingressus in religionem, an primum a die sequenti VII. 23.

An probatio necessario peragenda sit in religionis habitu VII. 23 24.

In quo loco peragi novitiatus

seu annus probationis debeat VII. 24 25.

Utrum dicti tum probationis tum aetatis anni debeant esse integri et completi de momento ad momentum VII. 25 ad 27.

Utrum annus probationis debeat esse continuus, vel sufficiat interruptus VII. 27.

Quaenam interruptio sufficiat, ut novitiatus annuus discontinuetur VII. 27 28.

An is qui post expletum annum probationis ante editam professionem a religione dimissus est, vel sponte illam deseruit, si postea in eam iterum recipiatur, novitiatum denuo inchoare debeat VII. 28 29.

An repeti novitiatus debeat casu, quo professio ex aliquo defectu invalide emissa sit.

An casu, quo quis ante professionem emissam ejectus est ex novitiatu, et postea iterum receptus sufficiat suppleri tempus, quod de novitiatu nondum finito deerat VII. 29.

Utrum novitiatus repeti debeat quando religiosus ab uno monasterio, in quo professionem edidit transfertur ad aliud ibi mansurus VII. 29 30.

An novitius intra annum probationis libere possit e monasterio exire, et reverli ad saeculum, et an hoc etiam possit cessante iusta, et a

Schamalzgrueber Tom. XII.

praelato probata causa VII. 31 32.

Quis solvere expensas debeat, quae factae sunt in sustentationem novitii postea reversi ad saeculum VII. 32 33. Quae privilegia novitiis competant VII. 33 34.

An novitius, quando in probatione versatur obligetur ad observantiam regulae, et praeceptorum datorum a superioribus regularibus VII. 34 35.

Quam jurisdictionem praelatus regularis in novitios suos habeat VII. 35 36.

An novitius durante anno probationis, retinere possit beneficium ecclesiasticum, an vero illud in ipso ingressu vacet, ut statim alteri conferri possit VII. 36 37.

An novitius etiam retineat jus eligendi episcopum, vel alium praelatus annexum ipsius beneficio, canonicatui aut dignitati VII. 37.

An casu, quo vacante episcopatu, vel praelatura, instituitur electio novi episcopi, vel praelati, necessario ad hunc vocandus sit VII. 37 et seg.

An et quando novitius renunciare bonis et juribus suis possit VII. 39.

Quaenam renuntiationes et pacta hoc trid. decreto sint irrita VII. 39 40.

Quid requiratur ut renuntiatio valide fieri a novitio possit VII. 40 41.

Quando fieri renuntiatio possit casu quo professi ex causa aliqua justa differtur VII. 42.

Utrum renuntiatio valide fieri a novitio possit ultimo bimestri ante professionem, quando ista ex dispensatione pontificia emittitur ante elapsum integrum probationis annum e. g. sexto vel octavo mense VII. 42 43.

Quomodo tempus duorum mensium sit computandum, an de momento ad momentum, an solum moraliter ita ut potius intret epithia, et breve tempus non sit considerabile VII. 43 44.

An effectum habeat renuntiatio, vel donatio siquidem illa sit facta juxta formam trid. seu professio haec secuta obaetatis vel alium defectum sit irrita, VII. 44.

An si postea professio, quae invalide emissa fuit, ratificetur, etiam ratificata censeatur renuntiatio VII.

An donatio aut alia renuntiatio secuta secundum formam a trid. praescriptam corruat si novitius, qui renunciavit, vel donavit moriatur ante professionem VII. 45 46.

An renuntiatio bonorum, vel donatio, ultimo bimestri facta, ante professionem revo-

cari a novitio possit, si hic velit perseverare in religione VII. 46.

An facta hac renuntiatione, seu donatione in favorem monasterii, vel alterius resignatarii, aut donatarii, res ita cessae, vel donatae huic tradi ante novitii professionem possint, vel debeant VII. 46 47.

Quid observandum in renuntiatione beneficii, quod in saeculo habuit novitius VII. 47 48.

An dispositioni conciliari subjaceant, et consequenter irritae sint etiam donationes, et renuntiationes factae ante ingressum novitii in religionem VII. 49.

Quid censendum de donationibus vel renuntiationibus quae fiunt a candidato in religionem ingresso, aut facta ejus mentione VII. 49 50.

An renuntiatio facta paret ingressum in monasterium, sed ante assumptionem habitus, regulari debeat juxta decretum conciliare, saltem si renuntians admissus est pro ingressu, et monachalem coronam assumpsit VII. 51.

Utrum sicut in aliis religionibus si non sequatur professio cadit renuntiatio bonorum a novitio facta, ita etiam cadat facta a religioso societatis jesu, si hic ante professionem solemnem editam di-

mittatur VII. 52 ad 56.

Quaeritur 6. num. trid. *seg.* 25 c. 15 *de reg.* ab observantia sui decreti excipiat solam societatem Jesu, a quibus observari decretum ejusdem debeat, VII. 55 57.

Utrum renuntiationes factae ante ingressum, cum secundum dicta n. 192. non subjaceant decreto conciliari, fieri debeant secundum solemnitates statutarias, vel juris communis VII. 57 58.

Quid sit professio religiosa VII. 60.

Quid circa hujusmodi oblatos notandum VII. 60 ad 62.

Quotuplex sit professio religiosa proprie dicta VII. 62.

An professioni tacitae locus de facto sit etiam post tridentinum VII. 62 63.

Quid requiratur ut per gestationem habitus, et exercitium actus professis inducatur professio tacita VII. 63 64.

Quid requiratur ut valide fiat professio VII. 64 ad 66.

An valeat professio emissa ab eo qui impedimentum aliquod in examine tacuit, quod si aperuisset, receptus non fuisset VII. 66.

An in professione malitia seu potius prudentia defectum aetatis suppleat VII. 66. 67.

Utrum nemo cogi possit ad faciendam professionem VII. 67 68.

Utrum irrita fiat professio,

si non professionem emittens sed eam acceptans ad sic acceptandum compulsus est metu gravi injuste incusso VII. 68 69.

Qua forma professio expressa emitti debeat VII. 69 70.

Quis admittere ad professionem novitios possit VII. 70 ad 72.

Quomodo convalescat professio invalide prius emissa VII. 72 73.

Quid requiritur, ut ratificata dicatur professio prius invalida VII. 73.

An et quamdiu reclamare professus possit adversus suam professionem et illam arguere nullitatis VII. 73 74.

An religio etiam reclamare possit contra invalide professum VII. 74.

Quae condiciones requirantur ad legitimam reclamationem adversus professionem invalidam VII. 74 75.

An audiendus sit impugnans professionem suam post quinquennium, si toto ille tempore ejus nullitatem ignoraverit, vel obstante sibi justo impedimento, eam impugnare, et coram superiore deducere nequit VII. 75 ad 77.

An ejusmodi ingnoranti, vel impedito, qui quod intra quinquennium non reclamaverit reclamare postea non promittitur, denegetur etiam remedium extraordinarium re-

stitutionis in integrum VII. 77 78.

An is qui invalide professus est, teneatur ratificare professionem suam, si impedimentum, ob quod professio invalida est, in foro externo probare non possit VII. 78 79.

An dictos effectus habeant etiam vota simplicia societatis Jesu, post biennium novitiatus edi solita VII. 79 80.

An professio quoad vinculum dissolvi possit auctoritate summi pontificis VII. 80 81.

An vinculum professionis religiosae dissolvatur per promotionem ad episcopatum, vel regimen parochialis ecclesiae VII. 81 82.

An valida sit professio, quam emittit episcopus facultate pontificis non obtenta VII. 82 83.

Utrum religionis professione amittatur nobilitas VII. 83.

An religiosus possit praescribere contra professionem a se omissam, et sic se ab illa eximere VII. 83 84.

De modis quibus religiosus professus recedere a religione potest VII. 86.

An possit professus sive religiosus ab una religione transire in aliam VII. 86 87.

An condiciones istae solum requirantur ad honestatem, an vero etiam ad valorem

transitus et securae istum professionis VII. 87.

An ob defectum aliarum conditionum transitus et professio in alio monasterio, utpote irrita respici possit VII. 87 88.

An et quando religiosus, a strictiore transire possit ad laxiorem VII. 88 89.

Quid circa licentiam transeundi observandum sit transire volenti, et superiori religionis, a qua transit, et ad quam transit VII. 89 90.

Quis superior licentiam dare possit transeundum ex una ad aliam, religionem VII. 90 91.

Quaenam jure canonico interdicta sint religiosis etiam licite transeuntibus ad alias religiones VII. 91.

Ad quod monasterium seu religionem pertineant bona religiosi licite transeuntis ab una religione ad aliam diversam VII. 92.

Ad quem pertineant bona, quae hujusmodi religiosi transeundi deferuntur dum adhuc est in novitiatu religionis ad quam transit VII. 92 93.

An casu quo monasterii abbas ipsemet ad strictioris observantiae religionem transit, procedi statim valeat ad electionem successoris in praelatura VII. 93.

An is, qui religionem a se

de apostolica approbatam professus est possit ob culpam ex ea ejici VII. 93. ad 95.

An religiosus professus, ejectus in perpetuum ex religione liberetur ab obligationibus professione contractis VII. 95 96.

An religiosus ob crimen ejectus per sententiam in perpetuum teneatur ad religionem VII. 96 97.

An religiosum juste ejectum si postea resipiscat, pleneque emendatus sit, teneatur recipere VII. 97 98.

Utrum professus ejectus ex sua religione libere possit aliam ingredi VII. 98.

Cui aquirantur bona comparata ab ejecto VII. 99 100.

Quidam sint, et dicantur religiosi fugitivi et apostatae VII. 100.

Qualis sit ille, qui discessit ab ordine animo quidem redeundi; sed primum post duos vel tres annos, vel indeterminate donec aliquod iter dulum confecerit VII. 100 101.

An jure comuni contra religiosos fugitivos sit aliqua poena imposita VII. 101 102.

An praelati religiosos fugitivos, et apostatas capere et incarcerare valeant, si eosdem extra territorium suum deprehendant VII. 102.

Ad quem pertineat dominium rerum quas religiosus apostata

aut fugitivus reliquit VII. 102 103.

An monasterium solvere teneatur debita a professo suo fugitivo ejecto, apostata, contracta VII. 103.

Cluniacenses

Vide Clerus regularis.

Coadjutor

Vide Clericus Praebenda.

Codex

An comprehendat jus publicum I. 72.

Quid hoc nomine intelligatur I. 91.

Reliqua

Vide Sub verbo jus civile.

Codicillum

Vide Testamentum

Coelestini

Vide Clerus regularis

Coemeterium

Quibus modis polluatur VII. 432.

Vide Consecratio ecclesiae e immunitas ecclesiastica

Vide Parochia, et sepultura.

Cognati

Inviti, ad testimonium dicendum cogi non possunt IV. 141.

Cognatio spiritualis

Quid sit IX. 33.

Quo jure inductum sit impedimentum cognationis spiritualis IX. 35.

Ex quibus sacramentis oriatur cognatio spiritualis IX. 35 ad 37.

Quam vim dirimendi matri-

monium habeat cognatio spiritualis IX. 37. 38.

Inter quos cognatio spiritualis orta, fuerit jure antiquo decretalium IX. 38 39.

Utrum filii duorum compatrum antiquo jure potuerint simul jungi matrimonio IX. 39 40.

Utrum matrimonium inter filios duorum compatrum antiquo jure solum fuerit illicitum, an vero etiam invalidum IX. 40.

Quid dicendum de his, per quorum neutrum parentes venerunt ad compaternitatem si consuetudo peculiaris ecclesiarum ejusmodi matrimonia improbat IX. 40 41.

Quando cognatio spiritualis antiquo jure a marito alterum filium suscipiente, contracta cum parentibus istius naturalibus extensa fuerit ad uxorem ejusdem IX. 41.

Inter quosnam cognatio spiritualis ex baptismio, et confirmatione contrahatur jure novo tridentini IX. 41 ad 44.

An haereticus, vel etiam infidelis contrahat cognationem istam, si hic baptizet aliquem infantem, vel illius infans baptizetur IX. 44.

An infidelis baptizans, vel suscipiens in baptismo vel confirmatione filium fidelis, contrahat cognationem spiritua-lem cum persona baptizata, vel confirmata et ejus parentibus IX. 44 ad 46.

An infidelis sit capax cognationis passivae, ut si fidelis baptizet, vel teneat in baptismo prolem parentis infidelis cum ipso contrahat cognationem, quamvis iste cum baptizante, vel tenente non contrahat IX. 46 ad 48.

Quid requiratur ut fidelis suscipiens ex baptismo, vel confirmatione cum suscepto contrahat cognationem spiritua-lem IX. 48 ad 50.

An dictae cognationis impedimentum contrahat, et propterea debiti conjugalis petendi jure privetur vir baptizans, aut e baptismo levans prolem ex legitima uxore susceptam IX. 50 ad 52.

An debiti conjugalis exigendi jure hodie privetur vir prolem ex legitima uxore susceptam extra casum necessitatis scienter baptizans, vel ex baptismo levans IX. 52 ad 54.

An dictae cognationis impedimentum contrahatur etiam a laico baptizante privatim, et in necessitate aliquem extraneum qui non est ipsius filius IX. 54 ad 56.

An ejusdem cognationis impedimentum contrahat privatim baptizatum suscipiens ex baptismo IX. 56 57.

Quis dispensare possit in impedimento cognationis spiritualis IX. 57.

Quaenam intelligatur cognatio

spiritualis orta ex cathechismo IX. 58.

An et quibus casibus ex cathechismo oriatur cognatio spiritualis IX. 59 60.

An impedimentum cathechismi hodie per trident. *sess. 24. cap. 2. de reform. matrim* sublatum sit IX. 60.

An impedimentum cathechismi sit omnino sublatum per decretum trident. *citat.* IX. 60 ad 62.

Quid sit officium patrinorum IX. 62 ad 63.

An patrinus in baptismo necessario adhibendus sit IX. 63.

Quanta sit obligatio patrini ad instruendum baptizatum a se susceptum IX. 63.

Quinam patrini esse possint, IX. 63 64.

Quinam licite munus patrini obire possint IX. 64. 65.

Utrum catholicus, si rogatus sit ab acatholico, prolem istius, quae a ministro haeretico baptizatur licite possit ex baptismo suscipere IX. 65 66.

An viceversa, cum proles catholica a sacerdote catholico baptizatur admitti possit patrinus haereticus IX. 66.

An id fieri possit ex gravi aliqua causa e. g. quia alias baptismus conferri deberet sine omni patrino contra universalis ecclesiae consuetudinem, et cum non parvo scandalo, ac multorum querela IX. 66.

An plures in baptismo, et confirmatione intervenire patrini possint, et an casu, quo plures sunt, inter omnes contrahatur cognatio spiritualis IX. 67 68.

Ad quem pertineat designare patrinos IX. 68 69.

An casu quo plures, quam duo, aut duo viri vel duae faeminae designati a parentibus, et a parochio admissi sunt, aliqui ex illis, et quinam cognationem spiritualem contrahant IX. 69 70.

An qui per errorem levat filium Titii existimans se levare filium Caji cognationem spiritualem contrahat IX. 70.

An eam cognationem contrahat cum filio Titii, quem revera levat ex sacro fonte, et cum ejus parentibus IX. 70. 71.

An munus patrini obiri per procuratorem possit, et quis eo casu cognationem spiritualem contrahat, an procurator vero ille qui procuratorem loco sui constituit IX. 71 72. Quis cognationem spiritualem contrahat, quando comunitas aliqua munus patrini per procuratorem obit IX. 72 73.

Cognatio Legalis.

Quid sit adoptio IX. 74 75.

Quotuplex sit adoptio IX.

In quibus arrogatio, et adoptio simplex differant IX. 75 76.

Quae condiciones requirantur

ut rite fiat adoptio IX. 76 77.

Quinam adoptari possint, et quomodo solvatur adoptio IX. 77 78.

An omnes species cognationis legalis matrimoniis contrahendis obstant IX. 78 79.

An impedimentum istud inducat cognatio legalis orta ex adoptione solum perfecta quae est arrogatio, an etiam quae oritur ex adoptione imperfecta, seu simplici IX. 79 ad 82.

Quo jure arrogatio, seu adoptio perfecta dirimat matrimonium IX. 82.

An cognatio legalis perpetua, vel si non perpetua, quamdiu dirimat matrimonium IX. 82 ad 84.

Quousque et ad quos gradus extendatur impedimentum cognationis legalis inter adoptantem, et adoptatum ejusque descendentes IX. 84 85.

An impedimentum cognationis legalis oriatur ex unionem prolium vulgo Rindschafft oder Erb Berdrederung IX. 85 86.

Quis dispensare in cognatione legali possit IX. 86.

Cognatio triplex

Est impedimentum dirimens matrimonii VIII. 161.

Cognitio, sive ordo cognitionum.

Qua ratione detur rubrica III. 318.

Prius illa est cognoscenda cau-

sa ex qua altera pendeat, et supersedendum in causa principali donec cognoscatur quaestio judicialis incidens in aliquam causam III. 318 319. Major causa in cognitione minori est praefenda, dummodo haec non sit praepjudicialis juxta textum et rationem III. 319 320.

In exceptionis peremptoriae vel dilatoriae oppositione, quae prius discutienda III. 320 321. Exceptio dilatoria non solum prius est cognoscenda sed decidenda quoque, et definienda ante causam principalem III. 321 322.

Utrum sententia opus sit in causa exceptionis peremptoriae *ibid.*

Quae ratio agendi, si causa principalis et incidens ad forum spectent diversum III. 322 ad 325.

Cui foro spectet causa incidenter cognita a iudice laico in spirituali materia, et quae perpendenda III. 325 226.

Quod sit jus rei conventi, contra actorem actionem vel exceptionem spoliis oppositis III. 326 ad 328.

Cohabitatio molesta.

An sit justa causa faciendi divortium non perpetuum IX. 426.

Coitus.

Impotentia cocundi, recensetur inter impedimenta dirimentia matrimonii VIII. 161.

Vide Impotentia coeundi.

Collaterales.

Quo ordine, et modo succedant in feudo VIII. 335 et seg.

Vide consanguinitas et affinitas.

Collatio.

An sit adsignatio seu concessio beneficii vacantis facta ab habente potestatem V. 109.

Vide Praebenda.

Collatio et acceptatio sufficit in beneficiis ecclesiasticis I. 16.

Collatio alternativa beneficiorum

Vide Praebenda, Praelatus.

Collegium.

quantus debeat esse numerus personarum ut faciant collegium I. 309 et seg.

Collusio.

Quid sit X. 825.

Quot modis possit contingere ibi.

Inter quos, et in quibus causis, X. 826.

Quid de collusionibus in jure sit constitutum X. 827.

Quomodo accusatio vel inquisitio repeti quoad sic obsoletum possit X. 827 828.

Coloni originarii et adscriptitii an Testimonium dicere possint, IV. 65.

Colonus

Non potest praescribere res quas legitime tenet IV. 345.

Colonus

Vide Locatio conductio

Comes

An teneatur damnum resarcire viatori depraedato X. 545.

Schamalzgrueber Tom. XII.

Comites Palatini

An rescriptis suis possint legitimare illegitimos, et quos IX. 352 et seq.

Commenda

An sit beneficium V. 112.

Commendatarii monasteriorum.

Intra sex menses solemniter profiteri debent, aut commendas cedere VII. 22.

Commissio assistentiae matrimonialis.

Quid sit, et de re universa doctrinae VIII. 335 ad 351.

Commodatum

Quid sit VI. 17 ad 19.

Quaenam requirantur ad substantiam commodati VI. 19 20.

Quomodo a precario differat VI. 10 11.

Quaenam res comodari possint, VI. 20 21.

Quis commodare possit VI. 22.

Quis commodatum possit accipere VI. 22 23.

Quae obligatio ex contractu commodati nascatur ex parte commodantis VI. 23.

An commodans possit revocare rem commodatam ante tempus in casu aliquo extraordinario, quo commodans, si revocationem non faceret, pateretur damnum aequale vel majus, et antea non praevisum VI. 24 25.

Utrum commodans rem commodatam revocare possit, si tempus quidem, quod usui expresse, vel tacite praefinitum fuit sit elapsum; commodata-

rius vero , de re commodata intra illud citra suam culpam uli non potuit VI. 25 26.

Quae sit obligatio commodatarii VI. 26.

Quam culpam praestat commodatarius VI. 26 ad 29.

An hujusmodi culpam levissimum praestare commodatarius debeat in foro conscientiae VI. 29 30.

An teneatur commodatarius praestare casum fortuitum, ut si res commodata apud ipsum pereat incendio ex fulmine orto , naufragio, vel hostium incursu VI. 30 31.

Quibus casibus commodatarius teneatur etiam de casu fortuito VI. 31.

Quando in commodato , et aliis contractibus ob moram , casus fortuitus praestari non debeat VI. 31 32.

An qui casum fortuitum in se accepit , ut illum ex tali pacto teneatur praestare , requiratur , ut casus fortuitus specialiter enumeret ad quos praestandos consentit , an vero sufficiat pactum generale de omni periculo , aut casu fortuito praestando VI. 32 33.

An si res commodata aestimata tradita fuerit, per talem aestimationem omne periculum transatum censeatur VI. 33 34.

Quando aestimatio non fuit taxata a contrahentibus, quomodo posmodum sit taxanda

h. e. ad quod tempus referenda sit aestimatio in illis casibus , in quibus commodatarius ob culpam , et moram tenetur ad aestimationem eo quod fuerit deteriorata , absque dolo tamen et contumacia VI. 34 35.

Qualis actio institui possit ex commodato VI. 35 36.

Quaenam aliae insuper actiones commodanti competant VI. 36.

Quid juris si eadem res individua v. g. jumentum , plaustrum e duobus sit commodata VI. 36.

An res commodata retineri possit in alicujus debiti compensationem VI. 37 38.

Communitas.

An possit accipere fendum VI. 208.

Communitates

Ecclesiasticae an habeant potestatem condendi leges I. 183.

Commutatio.

Commutationis vocabulo quid intelligatur I. 9.

Divisio commutationum in voluntarias et involuntarias *ibi*.

Comodatarius.

Non potest praescribere rem comodatam IV. 345.

Comparatio literarum.

Quando de scripto dubitatur inducit probationem semipleuam IV. 34.

Compater.

An testimonium dicere valeat IV. 75.

Compalernitas.

Vide cognatio spiritualis.

Competentia.

Vide solutio et clericus.

Compromissum in electione.

Quid sit et de illo doctrinae
I. 348 et seg.

Electio per compromissum quan-
do fieri dicatur I. 345.

Qualis requiratur consensu com-
promittentium I. 345.

Quales compromissarii et quot
numero I. 346.

Quomodo fiat compromissum
I. 346 347.

Quot vota requirantur in com-
promisso I. 347 348.

An necessarium consilium alio-
rum si sub hac limitatione est
compromissum I. 348.

An varii ad electionem possint
postulare vel eligere se ipsos
I. 348 349.

An in compromisso requiratur
communis electio I. 350.

An compromittentes teneantur
electum recipere a compromi-
sariis, *ibi* qualiter compromis-
sum expiret I. 350 351.

Ad quos jus eligendi transeat
si compromissarii elegerint in-
dignum vel non stato tempo-
re I. 351 352.

Quae poena compromissariorum
eligentium indignum I. 352.

An cardinales possint compro-
mittere et quomodo, in ele-
ctione pontificis I. 374 375.

Compromissum

Vide Arbitr.

Compurgatio.

Vide Purgatio canonica.

Computatio graduum.

*Vide consanguinitas et affini-
tas.*

Comunitas.

Utrum censura ligari possit
XI. 400.

Vide clerus regularis.

Concessio.

Vide privilegia etc.

Concessiones praelatorum.

Utrum vendi, aut pro censu
annuo locari possit jurisdictio
temporalis X. 207.

Utrum praelatus, cujus v. g.
monasterio parrochia, vel
aliud beneficium incorporatum
est impune, et absque simo-
nia vicario ad id substituto,
exigere, et accipere possit
pensionem annuam sub titulo
absentiae, ut vocant X. 217.
Quas poenas incurrant, qui
contra prohibitionem istius ru-
bricae, et textuum subjectorum
sub annuo censu concedunt
regimen et potestatem spiritua-
lem praelaturis dignitatibus,
officiis, et beneficiis annexam
X. 218.

Concilia.

Etimologia, I. 129.

Diverse accipiuntur et eccle-
siace definiuntur I. 130.

Probabilius est concilia eccle-
siastica a Deo originem repe-
tere, et hoc ex Bellarmino
ostenditur et ex instinctu gen-
tium confirmatur I. 130 131.
Sunt ecclesiae utilissima etiam
si non absolute necessaria I. 131.

Pontifex non tenetur uniformari concilii iudicio I. 132.

Causae ob quas convocentur I. 132.

Generalia et particularia, I. 321.

Particularia sunt vel nationalia vel provincialia vel dioecesana vel episcopalia I. 133 134.

Ad provincialia revocantur ea quae celebrant legati pontificii cum episcopis provinciae et congregationibus ordinum religiosorum I. 134.

Ad generale concilium convocandum necessario requiritur iussio pontificis in ipso concilio vel per se vel per legatum praesidentis I. 134.

Ad illud omnes qui jus habent suffragii vocantur primo episcopi, secundo cardinales, tertio abates et generales ordinum religiosorum I. 135 136. Hi omnes jus suffragii habent I. 136.

Clerici minores qui concilio adsunt voto tantum consultivo gaudent I. 136.

Procuratores qui loco episcopi absentis concilio generali intersunt carent voto decisivo I. 136.

Auctoritas quae cardinalibus legatis tribuitur loco pontificis concilio praesidentibus I. 137. Casus in quibus generale concilium absque summi pontificis auctoritate potest convocari I. 137.

Extra illos casus hoc umquam fieri potest I. 137.

Datur explicatio canonum et historiarum ex quibus colligitur concilia aliquando ab imperatore vel ab alio principe saeculari convocata fuisse I. 138.

An romanus pontifex sibi iure vindicet potestatem in conciliis generalibus praesidendi I. 138.

Tenetur affirmativa sententia et refelluntur opposita I. 138.

Quatuor conciliorum generalium classes I. 139.

Approbata generalia sunt I. 18 et 8 reprobata I. 140 141.

Sex partim approbata et partim reprobata I. 141.

Unum concilium, nempe pisanum, nec approbatum nec reprobatum reperitur I. 142.

Decreta conciliorum generalium, si confirmata sint a romano pontifice habent vim legis totum orbem catholicum obligantis I. 142.

Confirmatio a pontifice petenda est etiamsi legati ipse concilio praefuerint I. 143.

An ante confirmationem pontificis haec decreta conciliaria habeant vim legis universalis I. 143.

Datur negativa responsio I. 142. Id etiam verificatur relative ad concilium convocatum in causa schismatis vel haeresi papae I. 143.

Argumenta contraria rejiciuntur I. 144.

An in generali concilio condici possint statuta, seu leges ipsum pontificem obligantes I. 144.

Conclusio in causa

Quid sit IV. 402 et seq.

Vide Sententia, appellatio.

Concordata Germaniae

Quae disponant de reservationibus beneficiorum summo pontifici V. 221. et seq.

Quae sit vis concordatorum V. 234.

An concordatis contraveniri aut derogari ab alterutra concordantium parte possit V. 236. Reliqua observanda V. 236 ad 240.

Concubinarii

An repellantur a sepultura ecclesiastica VI. 629.

Concubinitus clericorum

Vide Clericus

Concubinitus

Vide Adulterium

Condictio furtiva

Quid et quotuplex sit X. 632.

Vide Furtum

Conditio turpis

Vide Conditiones desponsationum.

Conditiones desponsationum.

Quid sit conditio VIII. 388 389.

Quotuplex sit conditio VIII. 389 ad 391.

Quaenam, ex enumeratis conditionum speciebus sint proprie dictae conditiones VIII. 391.

Quaenam sint affinia conditionum VIII. 392.

An sponsalibus, et matrimonio conditio de futuro contingente apponi possit VIII. 392. 393.

An matrimonio adjici possint conditiones intrinsecae et quid adjectae operentur VIII. 393. 396.

An obligationes contractus matrimonialis, vel sponsalitii suspendat, aut vitiet adjecta conditio de praeterito, vel praesenti v. g. duco te si es virgo, nobilis, dives, si pater tuus est mortuus, si Titius ex Italia venit etc. VIII. 396 397.

An matrimonium, quod initum est sub conditione de praesenti vel de praeterito, convalescat subsecuta copula carnali, ita, ut etiam detecta postea non existentia conditionis, qui sic contraxerunt, amplius separari nequeant VIII. 397 398.

Utrum sponsalia, vel matrimonium suspendat, aut vitiet conditio de futuro possibilis et honesta, ipsis apposita VIII. 398 ad 400.

Quid dicendum, quando obligationem, et valorem sponsalium, vel matrimonii suspendat conditio de futuro contingente possibili, et honesto VIII. 400 401.

An matrimonium, vel sponsalia, contracta sub conditione

de futuro honesta, et contingenti, ea posita fiant valida et obligent absque novo consensu utriusque contrahentium VIII. 401 402.

An posita conditione sub qua matrimonium contractum est, perficiatur sine novo consensu VIII. 402 ad 404,

Quando conficiatur sacramentum a sic conditionate contrahentibus matrimonium VIII. 404 405.

Utrum nunc post trident. ad valorem matrimonii requiratur ut parochus et testes intersint impletioni conditionis, an vero sufficiat, quod inter fuerit contractui matrimonii sub conditione ejusdem celebrati VIII. 405 ad 408.

Quando conditio haec *contra ho tecum*, *aut contra ho*, *si patri plaucrit*, adjecta sponsalibus, vel matrimonio, censeatur impleta, ut ex tunc obligent sponsalia vel matrimonium VIII. 408 409.

An impleta censeatur conditio beneplaciti paterni de futuro adjecta, si pater primo dissentiat, deinde consentiat VIII. 409 410.

Si quis sponsalia, vel matrimonium sub conditione in futurum pendente contrahat cum duobus, quaenam sponsalia, vel quod matrimonium ex illis sit validum, et observandum VIII. 410.

Quid dicendum de matrimo-

nio cum duabus sub conditione in futurum pendente contracto VIII. 410 ad 412.

Conditionis impossibilis triplex divisio VII. 412.

An valori matrimonii obsit conditio impossibilis ipsi adjecta c. g. *si digito coelum tetigeris*, *si e caelo lunam detraxeris si mare ebiberis etc.* VIII. 412 ad 413.

An c. fin. cit. a papa conditum sit novum jus, vel declaretur solum jus aliquod anterius et naturale VIII. 416 417.

Quales conditiones rejiciantur a matrimonio, et pro non adjectis haberi debeant VIII. 417 418.

An ex matrimonio rejiciantur etiam conditiones impossibiles de praeterito, et praesenti VIII. 418 ad 422.

An conditio impossibilis pro non adjecta habeatur etiam in sponsalibus VIII. 420 421.

An sponsalia contracta a personis laborantibus impedimento dispensabili a papa, sub conditione *si papa dispensaverit* vitientur per adjectionem hujus conditionis VIII. 421 422.

An quando impedimentum tale est in quo pontifex ex justa causa potest et solet dispensare, et contrahentes habent hujusmodi causam, sponsalia, sub conditione dispensationis contracta, producant

obligationem sponsaliam VIII. 422 ad 425.

An valida sit promissio matrimonii quam sibi invicem faciunt laborantes impedimento aliquo dirimente, et hujus etiam consensu non facta expressione conditionis, si papa dispensaverit VIII. 425 426.

Duplex genus turpium conditionum VIII. 427.

An conditio turpis, quae non est contraria substantiae matrimonii, vel bonis ejus, suspendat valorem ejus, vel potius habeatur pro non adjecta VIII. 427 428.

Quando ejusmodi conditiones turpes haberi debeant pro non adjectis VIII. 428 429.

Qui sint casus particulares, in quibus conditio turpis habeatur pro non adjecta VIII. 429.

An pro non adjectis haberi debeant etiam conditiones turpes de praesenti vel de praeterito e. g. *si occidisti patrem tuum, ego tecum contraho* VIII. 429 430.

An etiam in sponsalibus conditio turpis habeatur pro non adjecta VIII. 430 431.

An valida sit conditio, vel contra ut turpis rejicienda, qua quis contrahit matrimonium sub conditione *si te virginem invenero* VIII. 431 432.

Quid dicendum de conditione si mecum incubueris adjecta matrimoniali contractui VIII. 432.

Qualis censenda sit turpis an honesta conditio, adjecta sponsalibus vel matrimonio, *si donaveris centum*, vel alia similis VIII. 433 ad 434.

An conditiones impertinentes habeantur pro non adjectis in matrimonio vel potius illud suspendat VIII. 434.

An contractum matrimonii vitient conditiones appositae, si illae repugnent substantiae et bonis matrimonii VIII. 435 ad 437.

An conditio contraria bonis matrimonii istud vitiet solum quando illa est turpis, an etiam quando honesta e. gr. *si mecum vivas in perpetua castitate*, si hanc voves etc. VIII. 437 ad 440.

Quid dicendum de aliis similibus conditionibus, qualis est 1. ut liceat ingredi religionem ante consummationem matrimonii VIII. 440 441.

Quid dicendum si ita apponatur conditio non reddendi debitum, ut ad hoc reddendum non teneatur conjux, quoties alter non exigit licite VIII. 441 442.

An si pagani vel judaei contrahant matrimonium ea conditione ut possint dare libellum ripudii juxta ritum norum, valeat matrimonium VIII. 442.

An etiam sponsalia vitentur ac reddantur nulla per conditionem contrariam substantiae

et bonis matrimonii VIII.
442 443,

An aliquando matrimonium
suspendat vel vitiet demonstra-
tio et causa adjecta VIII.
444 445.

An modus adjectus matrimo-
niali contractui si honestus il-
le et possibilis sit, illum ali-
quando vitiet vel suspendat
VIII. 445.

An valeat matrimonium cui
adjectus est modus impossibi-
lis VIII. 446.

Utrum hoc etiam dicendum
sit de modo contrario substan-
tiae aut bonis matrimonii
VIII. 447.

Quam vim habeant sponsalia
vel matrimonium quae con-
trahuntur in diem certum vel
incertum VIII. 448.

An ordo sacer dirimat spon-
salia vel matrimonium, ante
susceptionem illius contractum
VIII. 452 453.

Ex quo jure vis dirimendi
conjugii, quam ordo sacer li-
bere susceptus habet, origi-
nem ducat VIII. 453 ad 456

An impedimentum istud indu-
cat ordo sacer ante usum ra-
tionis vel in pubertate susce-
ptum VIII. 456 ad 458.

An voto continentiae adstrin-
gatur, et cons. matrimonii
contrahendi incapax fiat qui
ad ss. ordinum susceptionem
inductus est vi VIII. 459.

Quid dicendum de eo qui ad
sacram ordinationem inductus

est vi solum conditionata, si-
ve metu gravi injuste incus-
so VIII. 459 ad 461.

Quam obligationem contrahat
is, qui ordinem sacrum su-
scepit voluntarie quidem, et
libere, sed invalide ob defe-
ctum alium substantialem v.
g. materiae aut formae VIII.
461.

An non saltem, ex voto sim-
plici ad continentiam teneatur,
qui existimans se valide or-
dinatum a parte rei invalide
ordinatus est VIII. 461 462.

An conjugatus ad ordines pro-
moveri possit VIII. 462.

An maritus, invita uxore pro-
moveri possit ad primam ton-
suram vel minores ordines,
VIII. 462 463.

Quid requiratur ut conjux in-
nocens religionem ingredi,
vel ordines suscipere conjuge
adultero invito possit VIII.
463.

An religionis ingressus, vel
ordinis sacri susceptio per-
missa sit etiam adultero cum
ab eo conjux innocens diver-
tit VIII. 463 464.

Quando conjugi innocenti al-
tero in infidelitatem, vel hae-
resim lapso permissum sit re-
ligionem ingredi vel ss. or-
dines suscipere VIII. 464 465.

Quae obligatio incumbat uxo-
ri, qua volente, et consen-
tiente maritus ad sacrum or-
dinem promotus est VIII. 465
466.

An uxores, quarum mariti ipsis consentientibus, ordine aliquo sacro initiati sunt, his mortuis cum alio valide contrahere matrimonium possint, VIII. 466.

Quam vim dirimendi matrimonium habeat professio religiosa VIII. 467 ad 469-

Quo jure professio religiosa matrimonium postea contrahendum irritet VIII. 469 ad 471.

Quo jure professio religiosa habeat vim dirimendi matrimonium ratum ante contractum VIII. 471 472.

Qualis professio vim dirimendi matrimonium contrahendum vel solvendi ratum ante contractum habeat VIII. 473.

An vim dirimendi matrimonium solum habeat professio expressa, an vero etiam tacita, per susceptionem et gestationem habitus professorum sponte factam VIII. 473. 474.

An vim dirimendi matrimonium habeant etiam vota simplicia edita post biennium novitatus in societate Jesu VIII. 474.

An vero etiam matrimonium ratum ante contractum solvant VIII. 473 ad 476.

An si maritus, postquam cum uxoris consensu ad religionem transit et in ea professionem edidit, in ipsa decessit, uxor in saeculo manens aliud ma-

trimonium possit contrahere VIII. 476.

An eadem uxor ad ita contrahendum post mortem mariti reddatur inhabilis VIII. 476 477.

Quanta sit vis status religiosi ad dissolvenda sponsalia de futuro VIII. 477 478.

An per solam professionem an vero etiam per ingressum in religionem probationis causa disolvantur sponsalia si professio non sit secuta VIII. 478 ad 480.

An sponso religionem ingredi volenti, obsit juramentum sponsalibus firmandis adjectum VIII. 480 ad 472.

An qui post jurata sponsalia religionis voto se adstrinxit, possit licite contrahere matrimonium animo ante consummationem ejus ingrediendi religionem VIII. 481 483.

An si quis non solum sponsalia cum virgine contraxit, sed etiam sub spe matrimonii eam corrupit, ante contractum matrimonium ingredi religionem possit VIII. 483 584.

Utrum votum continentiae simplex dirimat matrimonium, VIII. 485 ad 487.

Utrum voto continentiae simplici extra religionem emissio impediatur matrimonium, et dirimantur sponsalia ante contracta VIII. 487 ad 489.

An voti obligatio maneat in

eo, qui post votum simplex continentiae editum, virginem defloravit, aut honestam viduam corripit VIII. 489 ad 491.

An votum ingrediendi religionem solvat sponsalia ante contracta VIII. 491 492.

An etiam votum suscipiendi ss. ordines sponsalia ante contracta dirimat, ita ut sponsus non obstantibus sponsalibus prius contractis ad ss. ordines promoveri possit VIII. 492 ad 494.

An is qui post sponsalia jam contracta edidit votum suscipiendi ss. ordines teneatur religionem ingredi, et profiteri, ac tum implere votum, quod fecit de ordinibus sacris suscipiendis VIII. 493.

An votum suscipiendi ss. ordines solvat sponsalia ante contracta, et matrimonium contrahendum impediat VIII. 494.

An qui post votum non nubendi, vel suscipiendi ss. ordines contraxit matrimonium teneatur abstinere a petitione debiti VIII. 494 495.

An similiter obligatio voti cesset in eo, qui post votum continentiae aut religionis matrimonium contraxit VIII. 495.

An matrimonium fidelis cum infideli e. g. cum pagano, judaeo, saraceno, initum licitum sit VIII. 496 498.

Quo jure illicita sint hujusmodi matrimonia a fidei contracta VIII. 498 499.

Quo jure hujusmodi conjugia irrita sint VIII. 499 ad 501.

An valeant sponsalia inter catecumenum nondum baptizatum, et catholicam contracta VIII. 501.

An inter eos valeant sponsalia de futuro VIII. 501 502.

An validum sit matrimonium fidelis initum cum haeretico, vel apostata VIII. 502 503.

An et quo jure matrimonium fidelis cum haeretico sit prohibitum VIII. 503 ad 505.

Utrum ad hoc ut catholicus cum haeretica licite contrahere matrimonium possit opus sit dispensatione apostolica, vel consensu ordinarii speciali VIII. 505.

An expediat ut Ordinarius in matrimonium consentiat VIII. 505 506.

Quando necessaria sit dispensatio ut catholicus, cum catholica matrimonium licite possit contrahere VIII. 506 507.

Utrum in Germania, aliisque septentrionalibus provinciis, in quibus haeretici cum catholicis permixti degunt, licita sint conjugia inter personas catholicas et haereticas

An licita sint pacta, quae conjugis inter haereticum maritum et uxorem catholicam initis saepe adsuuntur, ut aliqui ex liberis v. g. masculi

haereditatem sequantur patris, foeminae fidem catholicam matris aut vicissim VIII. 508.

Conductor.

Non potest praescribere rem legitime conductam IV. 345.

An jus patronatus vel exercitium ejus competat etiam conductori villae aut castri, cui jus istud annexum est VIII.

278.

Vide Locatio conductio.

Confessarius.

Quae sint partes ejus si advertat adesse impedimentum ignoratum a conjugibus putatis IX. et seg. 311.

Vide poenitentia.

Confessio.

Ejus definitio IV. 1 2.

Dividitur in discretam et indiscretam, simplicem, et qualificatam, expressam et tacitam, judicialem et extrajudicialem IV. 2. 3.

An reus in judicio interrogatus de crimine respondere teneatur et quando IV. 3 4.

An et quando judex reum de se confessum interrogare possit de sociis criminis, et quibus de causis IV. 4. 5.

Quae requirantur ut in relictis casibus judex reum de se confessum juridice interrogare possit de sociis criminis et sic confessus et nominans socios fidem faciat adversus illos IV. 5 ad 7.

Quid universim requiratur ut

confessio judicialis effectum habeat, et praejudicet confidenti IV. 7 ad 11.

An confessio judicialis requiratur ad sententiam definitivam judicis quae ferri debeat contra confessum in judicio IV. 11 ad 13.

Qui sint effectus confessionis judicialis IV. 13 ad 15.

Quos effectus operetur confessio extrajudicialis IV. 15 ad 17.

Qualem effectum habeat confessio sacramentalis si in judicium producat IV. 17 ad 20.

An confessio qualificata noceat confidenti ita ut ab adversario et iudice, acceptari possit quoad substantiam, rejici quoad qualitatem IV. 19 20.

Quid operetur confessio facta in testamento vel alia ultima voluntate IV. 20 21.

Quando iudex ex denuntiatione sociorum criminis a reo facta procedere possit ex officio ad specialiter inquirendum, citandum, capiendum, vel etiam torquendum personas denunciatas IV. 21 ad 23.

Quando confessio procuratoris noceat domino antecessoris successori praelati ejusdem ecclesiae IV. 23 24.

An litigans pro confesso habeatur, quando positionibus

- adversarii sui respondere recusat IV.
- Qua poena affici possit ille qui crimen in iudicio confessus est incidenter IV. 25.
- An confessio facta in iudicio a parte litigante revocari possit IV. 25 ad 27.
- Confessio sacramentalis
- An clericus peccati mortalis sibi conscius illam praemittere debeat administrationi sacramenti, vel satisfaciat, si ante illam eliciat contritionem V. 11.
- Confines
- Quomodo probandi sunt IV. 52 ad 54.
- Confirmans
- Vide* Cognatio spiritualis
- Confirmatio electionis
- Quomodo petenda et concedenda, et a quo I. 358. ad 360. ejus effectus I. 360 361.
- Vide* Electio
- Confirmatio
- Vide* Cognatio spiritualis.
- Confirmatio utilis et inutilis
- Confirmationis definitio IV. 550 551.
- Quotuplex sit IV. 551.
- Quid intersit an facta sit in forma comuni, vel speciali IV. 551 552.
- In qua forma facta censi in dubio debeat IV. 552.
- Unde colligatur confirmationem factam in forma speciali IV. 552 553.
- Quibus casibus confirmatio in forma speciali et ex certa scientia non habeat vim tribuendi valorem actui secundum se irrito IV. 553 554.
- An privilegiorum innovatio habeat vim confirmationis, ita ut jus novum tribuat IV. 554.
- Quis cognoscere in dubio de confirmatione possit IV. 555.
- Confiscatio bonorum.
- Vide* Poena
- Congregatio
- Super negotiis episcoporum, et regularium I. 154.
- Jurisdictionis, et immunitatis ecclesiasticae ritum, indicis librorum prohibitorum I. 154.
- De propaganda fide catholica, sancti officii inquisitionis; quando istarum decreta vim legis habeant I. 155.
- Card. sac. syn. trid. et ejus auctoritas I. 147. et seq.
- Congregationes nonnullae
- Earum potestas I. 156. et seq.
- Conjugati
- Vide* Conversio conjugatorum et conjux.
- Conjuges
- Inter se sunt inhabiles ad testificandum IV. 77.
- Conjugium
- Conjugium initum post sponsalia cum alia celebrata, prohibetur jure naturali, non irritatur I. 34.
- Vide* Nati ex libero ventre.
- Vide* Matrimonium.
- Conjugium leprosorum.
- An per lepram supervenientem solvantur sponsalia de futuro prius contracta IX. 2 3.

An per lepram dirimatur matrimonium IX. 3.

An per lepram vel alium morbum contagiosum dissolvatur matrimonium ratum IX. 3 ad 5.

An propter lepram supervenientem conjux sanus a leproso divertere saltem quoad thorum, eique debitum conjugale negare valeat IX. 5 6.

An conjux non leprosus leproso conjugii cohabitare, et debitum illi reddere etiam cum periculo infectionis possit IX. 6 7.

Utrum conjux sanus leproso conjugii teneatur, vel possit debitum reddere si quidem non immineat periculum infectionis reddenti, sit tamen probabile periculum, fore ut soboles nascatur leprosa IX. 7 8.

An ubi periculum infectionis cessat excuset a debito reddendo horror naturaliter consurgens ex accessu ad conjugem lepra, vel alio morbo horrorem inferente, infectum IX. 8.

A quo facilius excusetur conjux sanus ob alterius lepram, vel similem morbum, an a redditione debiti, an a cohabitatione et aliis obsequiis conjugalibus IX. 9.

An ob explicatum periculum infectionis, vel horrorem a redditione debiti, et cohabitatione excusari conjux possit,

quando lepra matrimonialem contractum praecessit, et hoc sanus non ignoravit IX. 9 10.

Conjugium servorum

Quotuplicis generis servi sint IX. 12 13.

An et quales servi possint contrahere matrimonium IX. 13.

Quid dicendum de servo proprie dicto, an scilicet, dum ille adhuc servus est, valide matrimonium contrahere saltem cum paris conditionis persona possit IX. 14.

An servus ejusmodi, vel ancilla matrimonium inire etiam domino invito, vel ignorante possit IX. 14 ad 16.

An servus licite invito domino contrahat matrimonium, vel dominus licite intentioni ejus resistat IX. 16.

An dominus licite matrimonio servi resistat; et an illi fas sit servum alium vendendum mittere postquam certior factus est quod de matrimonio ineundo tractet, IX. 16 17.

An validum sit matrimonium, quod liber contrahit cum ancilla, aut libera cum servo, IX. 17 ad 19.

An omnis error conditionis servilis matrimonium reddat invalidum IX. 19 20.

An validum sit matrimonium, quod contrahitur quidem cum errore conditionis servilis, tali tamen, quod contrahens con-

stitatur in statu digniore , vel saltem pari , ut si homo liber contrahat cum libera , existimans eam esse ancillam , vel si servus cum libera , quam putabat esse ancillam , aut cum ancilla , quam credebatur esse liberam IX. 21.

Quo jure , naturali , an ecclesiastico tantum error conditionis servilis dirimat matrimonium IX. 21 ad 23.

An matrimonium liberi cum ancilla valeat , si ignorantia conditionis servilis sit crassissima IX. 23 24.

Quando servus , vel ancilla consequatur libertatem ex matrimonio , permissu domini inito , et distinctiones IX 24 ad 26.

Ab iis eventibus , quibus ancilla , vel servus ipso matrimonio libertatem consequitur , hoc cum libero , conditionem servilem ignorante , initum valeat IX. 26.

An conjux liber detecta conditione servili a matrimonio recedere statim possit IX. 26 27.

Quid probari debeat , ut ab ecclesia concedatur dissolutio matrimonii , ob alterius conditionem servilem IX. 27 28.

Conjux

Utrum restituendus sit conjux expulsus si revocatus ab expellente nolit redire III. 406.

An conjux fugiens si rediens non recipiatur III. 406. ad 408.

Quid agendum quando conjux restitui petit conjugem , quae se propria auctoritate separavit , et separationis suae causam praetendit impedimentum dirimens III. 408 409.

Quae distinctiones adhiberi debeant quando conjux a conjugate discedit , consummato jam matrimonio , et pro discessus causa adducit impedimentum dirimens III. 409 et seq.

Quid faciendum si mutuo continentiae votum editum fuerit III. 411.

An post matrimonium consummatum ingredi possit religionem VII. 11.

Contra jus alterius conjugis vovere non potest VII. 155.

Vide Consensus conjugis et conversio conjugatorum.

Connubium

Vide Matrimonium

Consanguinitas

Vide Cognatio legalis et Cognatio spiritualis

Consanguinitas et affinitas.

Quid sit consanguinitas IX. 102 ad 104.

Quotuplex sit consanguinitas IX. 104.

Quid sit linea consanguinitatis et quotuplex IX. 105 ad 108.

Quo jure illicitum , et irritum sit matrimonium inter primi gradus consanguineos linea recta scilicet inter patrem et filiam , matrem , et filium IX. 108.

An idem conjugium inter consanguineos primi gradus, in linea recta contractum eodem jure naturali sit invalidum IX. 108 ad 110.

An ejusmodi conjugium patris cum filia, aut matris cum filio illicitum sit etiam casu quo deficientibus omnibus aliis hominibus superesset solus pater, et filia aut sola mater, et filius, adeoque ad conservandum genus humanum, ne totum interiret necessarium esset ipsos conjungi in matrimonium IX. 110 111.

An prohibitio, et irritatio matrimonii inter ascendentes et descendentes, jure naturali inducta protrahatur ad quemcumque gradum in infinitum IX. III. ad 113.

Dato, prohibitionem matrimonii in linea recta ascendentium et descendentium jure naturae certis finibus contineri ad quorum gradum protrahatur haec prohibitio eodem jure spectato IX. 113 114.

Quo jure et quousque matrimonia ulteriorum graduum inter consanguineos lineae recte irrita sint IX. 114.

An saltem jure ecclesiastico matrimonia inter consanguineos lineae rectae irrita sint in infinitum IX. 114 ad 116.

Quo jure sint prohibita, vel irrita conjugia inita inter fideles in gradibus *Levit.* 18. vetitis IX. 116 ad 119.

An jure naturali aliquod conjugium inter consanguineos lineae transversae sit irritum, IX. 119.

Quid judicandum de conjunctis in primo gradu lineae transversae, videlicet an matrimonium inter fratrem et sororem initum sit jure naturae nullum et irritum IX. 119 ad 122.

Quousque in linea transversa irritum conjugium sit jure ecclesiastico IX. 122 123.

An recte intra hos gradus ab ecclesia prohibitum, et irritatum sit matrimonium IX. 123 ad 125.

An hos gradus se extendat etiam impedimentum consanguinitatis ortum ex copula illicita IX. 125.

An idem possit si unus ex contrahentibus solum distet primo gradu a stipite communi IX. 125 126.

Quam poenam incurrant consanguinei, qui in gradu prohibito matrimonium ineunt, et incestas nuptias contrahunt IX. 126 127.

An poenae civiles extendendae sint ad nuptias, quae jure solum civili incestuosae sunt, an vero etiam ad eas quae tales sunt etiam jure canonico IX. 127 128.

Quid sit affinitas IX. 128 ad 132.

Quotuplex sit affinitas IX. 132 133.

Inter quos oriatur affinitas IX. 133. 134.

An etiam affinitas stipitem, lineas et gradus habeat IX. 134 135.

An vinculum affinitatis, ex matrimonio sit naturale, vel potius inventum ecclesiae, ut publica honestas in sponsalibus de futuro, et cognatio spiritualis IX. 135 ad 137.

An naturale sit etiam vinculum affinitatis ortum ex copula illicita IX. 137 138.

Quo jure dirimatur matrimonium initum inter affines lineae transversae IX. 138 139.

An jure naturali irritum sit conjugium initum inter affines in primo gradu lineae transversae conjunctos, ut sunt maritus, ut uxoris defuncti frater IX. 139 ad 141.

Quo jure irritum sit matrimonium inter affines lineae rectae in primo gradu IX. 141. 142.

An affinitas quae orta est ex copula conjugali inter primi gradus affines in linea recta v. g. socerum, et nurum, socerum et generum, vitricum et privigum, naturali an solum positivo jure matrimonium irritet. IX. 142 ad 145.

Ad quem affinitatis gradum extendatur prohibitio matrimonii jure ecclesiastico IX. 145 146.

An restrictio impedimenti af-

finitatis ex copula conjugali ad gradum quartum intelligi debeat etiam de affinitate in linea recta IX. 146 147.

An in tertio, et quarto gradu affinitatis ortae ex copula illicita, etiam licite contrahi possit matrimonium IX. 147. 148.

An illud tantum impedimentum gradus tertii et quarti sublatum sit quod contraheretur ex simplici fornicatione, an vero etiam quod ex adulterio, stupro, incestu et sacrilegio IX. 148.

An contrahere sine dispensatione matrimonium possint hi, quorum unus in tertio, aut quarto, alter in primo gradu affinitatis ex copula illicita ortae, est positus IX. 148.

Quam poenam incurrant qui contrahunt matrimonium in gradu affinitatis prohibito, et quae concurrere debeant ut ea poena incuratur IX. 149. 150.

Consecratio altaris.

Vide Consecratio ecclesiae.

Consecratio ecclesiae.

Quid hoc loco ecclesiae nomine veniat VII. 406.

Quid sit ecclesiae consecratio vel dedicatio VII. 407.

An extra locum ab episcopo, vel alio jurisdictionem quasi episcopalem habente deputatum celebrari divina possint VII. 407 ad 410.

An episcopus etiam hodie da-

re licentiam celebrandi super altare portatili in loco non sacro possit VII. 410.

A quo ecclesia sit consecranda VII. 410 411.

An consecratio ecclesiae ab episcopo committi simplici sacerdoti possit VII. 411 412.

Quid observare episcopus debeat in consecranda ecclesia VII. 412 413.

Utrum consecratio ecclesiae iterari possit VII. 413 ad 415.

An nova consecratione sit opus quando ecclesia prius diruta, ex eadem prorsus materia de novo extruitur VII. 415 416.

An de novo consecranda sit ecclesia quando ejus parietes successive reparantur, ita ut nunquam major pars destruat VII. 416 417.

Quotuplex sit altare VII. 418 419.

Cujus formae debeant esse altaria VII. 419 420.

An omnia altaria debeant esse consecrata, ut sacrificium missae fieri super iisdem possit VII. 420.

A quo consecranda altaria sint VII. 420 421.

An abbas facultate altaria consecrandi per privilegium pontificum sibi concessa et ad ceteras ecclesias restricta ex licentia, et commissione Ordinarii, uti possit in aliis quoque ecclesiis VII. 421 422.

An et quando iterari consecratio altaris possit VII. 422 423.

An ecclesia iterato sit consecranda quando altare fuit exsecratum, et vicissim an altare sit de novo consecrandum, quando ecclesia fuit exsecrata VII. 423 425.

Ex qua materia calices, et patenae constare debeant VII. 424 425.

A quo consecrari calices, et patenae debeant ut adhiberi in missae sacrificio possint VII. 425 426.

Quomodo amittatur consecratio calicis et patenae VII. 426.

An calicis et patenae consecratio amittatur, quando diuturnitate temporis interior absumpta est VII. 426 427.

An campanae suspendi etiam in oratoriis privatis possint VII. 427 428.

An campanae sonitu populus convocari ad arma possit VII. 428.

Quis benedicere vestes sacras et paramenta possit 428 429.

Quando vestimenta, et paramenta sacra benedictionem amittant et nova sint necessaria VII. 429 430.

Quando ecclesia dicatur pollui VII. 430 431.

Quibus modis in specie polluat ecclesia VII. 431 432.

Quibus modis polluat coemeterium VII. 432 433.

An ecclesia vel coemeterium

- polluatur etiam per sepulturam catechumeni, infantis mortui in utero cum matre fidei, aut intra uterum sed ante baptismum VII. 434 435. An ecclesia, vel caemeterium polluatur etiam per sepulturam excommunicati tolerati, et non vitandi VII. 435. An ecclesia polluatur per sepulturam interdicti VII. 436. Quid requiratur ut occisione hominis polluatur ecclesia, vel coemeterium VII. 436 438. Quid requiratur ut per seminis humani effusionem polluatur ecclesia, VII. 438 ad 440. Quid faciendum quando ecclesia est polluta VII. 440 441. An ecclesia polluta reconcilietur sola celebratione missae VII. 441. Cujus expensis reconciliatio ecclesiae pollutae fieri debeat VII. 441 442.
- Consecratio episcopi**
Sequitur confirmationem, et fieri debet tempore statuto I. 361. 362.
A quo, et quot consecratoribus I. 362 ad 364.
Qua forma, et quo loco, et tempore I. 364.
Consecrationis effectus I. 364 365.
- Consensus**
Est res substantialis in emptio-
ne venditione VI. 64.
- Vide* Emptio-venditio et Contractus.
- Consensus mutuus**
An et quando dissolvat sponsalia VIII. 72.
- Consensus matrimonialis.**
Quomodo sit exprimendus, VIII. 124.
- Consensus parentum**
An sit necessarius ad matrimonium seu sponsalia contrahenda; et de re universa doctrinae VIII. 245 et seq.
- Conservatio illustris familiae.**
An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus IX. 243.
- Conservator**
Vide Judex, Judex delegatus.
- Consortium**
Vide Matrimonium
- Conspiratio conjugis**
Vide Impedimentum criminis.
- Constantinus**
Sedit in loco humiliori in Synodo Nicaena I. 135.
- Constitutio pensionis**
Vide Praelatus.
- Constitutiones Apostolicae I. 105.**
- Consuetudo**
Definitur I. 263.
Varie dividitur I. 264 265.
Ut vim legis habeat non potest induci ab una persona etiam principe, sed a communitate tantum, eaque perfecta I. 265. 266.
Quae requiruntur ad legitimam consuetudinem I. 266.
Consuetudo debet esse rationalis I. 268.

Quid judicandum in dubio I. 268.

Consuetudo potest esse rationalis etiam contra legem I. 267.

Decennium sufficiens est ad consuetudinem firmandam I. 269.

Etiam adversus legem ecclesiasticam I. 370.

Nec requiritur praesentia legislatoris I. 391.

Tempus debet esse continuum I. 371.

Quanta actuum frequentia requiratur ad consuetudinem inducendam I. 272.

Cujus naturae debent esse hujusmodi actus I. 273.

Qualis consensus legislatoris ad consuetudinem inducendam sit necessarius I. 273 274.

Effectus consuetudinis praeter jus est obligatio I. 276.

Haec induci potest etiam per actus extrajudiciales I. 276.

Consuetudo unius civitatis vel provinciae non potest etiam obligare I. 277.

Induci potest consuetudo, quae solum ad poenam obliget non vero ad culpam I. 277.

Alter effectus consuetudinis est abrogatio legis praexistentis I. 278.

Potest per consuetudinem etiam lex ecclesiastica abrogari, I. 278.

Manente obligatione ad poenam, sublata obligatione ad

culpam vel contra I. 278 279.

Alter effectus consuetudinis est abrogatio legis praexistentis I. 278.

Per consuetudinem potest abrogari etiam lex prohibens contrariam consuetudinem I. 279.

Lex etiam irritans certos actus I. 280.

Non est necessaria bona fides ad consuetudinem inducendam I. 280 281.

Tertius effectus est potestas interpretandi leges I. 281.

Quod authentice facere consuetudo potest si est legitime praescripta I. 281.

In quibus vim exerat consuetudo interpretandi leges I. 282.

Quartus effectus est irritatio actus alias jure validi I. 282.

Qualis consuetudo requiratur ut inducat impedimentum irritans matrimonium, I. 282 283.

Quae sit vis consuetudinis immemorialis I. 283.

Quid illa efficiat si ei jungatur fama obtenti privilegii I. 283 284.

Consuetudo ab allegante plene probanda est I. 284 285.

Assertio unius doctoris excellentis in foro externo, praesumptive eandem probat, non concludenter I. 285.

Unicus testis illam nec semiplene probat I. 185.

Consuetudo abrogari potest vel

per legem, vel per aliam contrariam consuetudinem I. 185 186 187.

Quomodo per consuetudinem acquiratur jurisdictio II. 253 ad 255.

An possit inducere ut ss. ordines extra praefixa tempora conferantur II. 9.

An possit inducere ferias et qua ratione III. 299.

Vide Ordinandi vel non, Ordinandorum qualitas, Praeficiendorum aetas.

Consumatio matrimonii.

An liceat tempore feriato IX. 215.

Reddit matrimonium indissolubile VIII. 115.

Vide Matrimonium.

Contestatio litis.

Contestatio litis est principium iudicii; ejus litis contestationis definitio, ac divisio III. 235 ad 239.

Litis contestatio ad iudicii substantiam pertinet III. 239 ad 241.

Litis contestationis differentia tum a positionibus, tum ab articulis, tum ab horum responsionibus desumitur III. 241 242.

Quomodo inducatur contestatio litis, quibus exceptionibus vel impediatur vel retardetur, et qui sint ejusdem effectus III. 242 ad 246.

An ea opus sit in delictis notoriis X. 7.

Vide Judex,

Contractus.

Ejus definitio et divisiones II. 313 ad 315.

Quinam contrahere possint et modi quibus perficiuntur contractus II. 316 317.

Obligatio ex iis orta, et modi quibus irritari possunt II. 317. 318.

Est modus sortiendi forum III. 90 91.

Quinam in loco contractus sortiantur forum III. 91 et seg.

Quid dicendum de privilegialis III. 91 92.

Quando peregrini forum sortiantur ubi contraxerunt III. 92 93.

Quibus casibus viator, etiam sine mora transiens, ratione contractus in loco contractus conveniri possit etiam ab eo qui scit esse peregrinum III. 93.

Ratione qualis contractus contraens sortiatur forum in loco contractus, vel quasi contractus III. 94.

An ad rescissionem et annulationem contractus contrahens conveniri possit in loco celebrati contractus III. 94 95.

In quo loco conveniri reus debeat super distractus seu super contractus resolutione non facienda sed facta III. 95.

Juxta cujus loci jura vel consuetudines regulari contractus debeat, si haec in loco celebrati contractus sint diversa

a loco domicilii vel illo in quo solutio promissa est, et actio instituitur III. 96 97.

An universim in loco contractus conveniri contrahens possit III. 97.

Quando in loco contractus ratione contractus possit absens conveniri III. 97 98.

Quando contrahens etiam praesens in loco contractus conveniri nequeat III. 98 99.

Ubi conveniri reus ratione contractus possit si contractus implemento, seu solutioni de contrahentium consensu mutuo destinatus est alius locus III. 99 100.

An et quomodo iudex ratione contractus jurisdictionem suam exercere valeat in eum qui in loco contraxit vel in eo se soluturum expresse vel tacite promissit III. 100 101.

An si jure positivo sit irritus juramento, confirmetur IV. 284 et seg.

Contractus matrimonialis.

An possit habere locum temporibus feriatis IX. 212. et seg.

Contractus usurarii.

Plerumque irritantur I. 34.

Contractus a minore celebratus sine debita auctoritate non valet I. 39.

Contractus vi extortus.

Est irritus I. 35.

Idem dicendum de dolo si versetur circa substantiam rei I. 35.

Controversia de limitibus.

Opus habet oculari inspectione IV. 36.

Contumacia.

Contumaciae definitio, ejusque in veram ac fictam communis divisio, ac inde accuratior ejusdem contumaciae divisio cum declarationibus III. 439 440.

Modi quibus aliquis contumax constituitur, et quae sint causae a contumacia excusantes III. 440 ad 443.

Qui sunt modi procedendi contra actorem contumacem III. 443. ad 446.

Modus procedendi adversus reum si iste sit contumax III. 446 ad 450.

Quae sint poenae contumaciae et quae sint circa has poenas animadvertenda III. 450 451.

Quomodo, et quando reo contumaci negetur appellatio *ibid.*

Quando in contumaciam adversus praelatum criminosum possit procedi III. 451 452.

Conventuales.

Vide Clerus regularis.

Conversio.

Vide Poenitentia.

Conversio conjugatorum.

Intra quod tempus sponsus vel sponsa de praesenti ante consummationem matrimonii ingredi religionem possit VII. 104 105.

A quo tempore parti volenti religionem ingredi currat bimestre tempus VII. 105.

An bimestre a jure indultum competat etiam conjugum religionis propositum non habenti, ita ut intra illud alteri conjugum petenti debitum illud negare possit VII. 105 106.

An illud bimestre vel aliud tempus praescriptum a iudice detur conjugum solum ad deliberandum de religionis ingressu, an etiam ad profitendum ita ut illo elapso statim profiteri debeat VII. 106 107.

Utrum, si bimestre transactio nondum fuit consummatum matrimonium, liceat adhuc transire ad religionem quantumcumque tempus elapsum sit VII. 107.

An religionis ingressus adhuc permissus sit sponsae de praesenti si a sponso carnaliter cognita sit per copulam violententer extortam VII. 107.

Quis sit effectus transitus in religionem, et professionis post matrimonium ratum emissionis VII. 109 110.

Quomodo dissolvatur matrimonium ratum per transitum ad religionem VII. 110.

Quibus casibus post matrimonium consummatum ingredi religionem liceat VII. 111 112.

Qualis consensus esse debeat, ut alter conjux, ingredi religionem, et profiteri in ea possit VII. 112 113.

An omni vi careat professio

edita a conjuge post matrimonium consummatum ingresso religionem, parte altera invitata VII. 113.

Quando revocari possit conjux sine alterius conjugis consensu religionem ingressus VII. 113 114.

An revocationi vel ingressu liber adhuc locus sit casu, quo unus conjugum, post votum continentiae ab utroque editum, sine alterius consensu ingressus et professus religionem est VII. 114.

An repetitioni locus sit etiam casu, quo uterque conjux mutua licentia non obtenta, religionem ingressus eamque professus est VII. 114 115.

Quid praeter consensum conjugis requiritur ut conjux alter post matrimonium consummatum licite possit religionem ingredi VII. 115 116.

An maritus cum uxoris consensu religionem ingressus revocari valeat, et compelli, ut ad uxorem redeat VII. 116 117.

An sufficiat si conjux relictus faciat alterutrum, et vel emitat votum continentiae, vel ingrediatur religionem VII. 117.

An si conjux senex cum voto continentiae relictus in saeculo postea incontinenter vivat, cogi possit ad ingrediendam religionem VII. 117.

Conversio infidelium

Qui infidelium nomine intelligantur VII. 118.

Quid dicendum de matrimonii conversorum ad fidem VII. 118 119.

Cui conjugum relinquenda sit comunis proles, si unus illorum convertatur ad fidem, alter in infidelitate permaneat VII. 119 120.

Copula

An jure antiquo praesumatur etiam matrimonium quando copula carnalis vere non fuit secuta sed solum nisus, seu conatus ad illam VIII. 54.

Reddit matrimonium indissolubile VIII. 115.

Vide Matrimonium, Sponsalia et Impotentia coeundi.

Copula actualis

An ad substantiam matrimonii pertineat VIII. 118.

Copula carnalis

Vide Conversio conjugatorum

Copula cum consanguinea

An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus IX. 147.

Copula illicita

Quale impedimentum contrahat maritus, qui post contractum matrimonium incestum committit cum consanguinea uxoris suae IX. 88 89.

An impedimentum istud sit solum impediens, an vero etiam dirimens IX. 89 90.

An impedimentum istud moderno usu adhuc receptum sit IX. 90.

In quo gradu debeat complex incestus esse cum consanguinea uxoris, ut tam ipsa, quam maritus, incestum cum ea committens contrahat impedimentum istud, IX. 90 91.

Quale impedimentum contrahat sponsus, si fornicetur cum consanguinea suae sponsae, huic conjuncta in primo vel secundo gradu IX. 91 92.

An impedimentum, quo peccans, cum consanguinea suae sponsae de futuro prohibetur cum alia contrahere matrimonium, sit perpetuum IX. 92 93.

An simili modo temporale dumtaxat impedimentum sit, quod oriatur ex fornicatione commissa cum consanguinea sponsae de presenti IX. 93 94.

An impedimenta ista moderno usu adhuc recepta sint IX. 94.

Quid requiratur, ut contrahantur relata conjugiorum impedimenta IX. 94 ad 96.

An impedimentum hoc etiam contrahatur ab uxore, et sponsa de futuro carnaliter delinquentibus cum consanguineis mariti vel sponsi IX. 96 97.

An incestus commissus cum consanguinea propria primi vel secundi gradus impediat matrimonium contrahendum cum alia IX. 97 ad 99.

An impedimentum affinitatis dirimens matrimonium sufficienter probetur per assertionem unius, vel confessionem utriusque conjugis aut sponsi IX. 99.

An tanta probatio requiratur etiam quando agitur pro matrimonio jam contracto conservando IX. 100.

Corrupti.

Repelluntur a ferendo testimonio, quaque de causa corrupti sint IV. 66 67.

Creditor.

Vide Solutio et Pignus.

Crimen.

Est impedimentum dirimens et impediens matrimonii VIII. 161.

Vide Impedimentum criminis.

Processus.

Crimen de residuis.

Vide Furtum.

Crimen lesae majestatis.

Habet annexam privationem juris patronatus VII. 344.

Criminosus.

An possit alteri resignare beneficium I. 398.

A testimonio dicendo repellitur, si ei grave crimen objiciatur IV. 69 70.

Culpa.

Quam culpam praestent locator et conductor VI. 195. et seg.

Quae culpa praestetur in precario VI. 7.

Quam praestet commodatarius VI. 27 ad 30.

Quam depositarius VI. 28 ad 31.

Cultus.

Vide Reliquiae Sanctorum.

Cultus disparitas.

Quid sit, et quomodo matrimonium impediat VIII. 161 et 497 ad 508.

Cultus superfluous.

Vide Sortilegium.

Curator.

An durante curatione admitatur ad conducenda praedia fiscalia VI. 173.

Res minoris immobiles, vel pretiosas dare pignori non potest VI. 371.

Contra pupillum testimonium ferre non potest IV. 85.

Curatus.

An arceatur ab ingressu religionis VII. 13 14.

Custodia sacramentorum.

An bene eucharistia asservetur in ecclesiis VII. 542 ad 544.

Ex quibus causis olim asservata in ecclesiis eucharistia sit VII. 544 545.

An his qui sacrosanctam eucharistiam apud se retinet, de heresi suspectus haberi, et puniri debeat a tribunali S. officii VII. 545 546.

Quomodo asservari in ecclesiis sacramentum eucharistiae debeat, ut eidem debitus honor, et reverentia exhibeatur VII. 546. 547.

Quomodo asservari debeat sa-

erum chrisma, et oleum infirmorum, VII. 547.

In quibus ecclesiis asservari eucharistia possit VII. 547 ad 550.

An si concurrat consuetudo eucharistiam asservandi in alia ecclesia parochiali, id continuari possit, etsi non constet de indulto apostolico VII. 550.

Quis teneatur ad praestationem olei et conservationem lampadis, quae ardere coram venerabili sacramento die, nocteque debet VII. 550 551.

Penes quem claves tabernaculi, in quo eucharistia clauditur custodiri debeant VII. 551 552.

Custos.

Ejus officium II. 143.

D

Damnati ad mortem

An testari possint VI. 516.

Damnati ob crimen et libellum famosum.

An testari possint VI. 514.

Damnum corporis imminens

Dat juxta causam remittendi denuntiationes matrimonii.

VIII. 272.

Damnum datum.

Vide Injuria

Damnum emergens

Vide Usur.

Damnum infectum

Opus habet oculorum inspectione IV. 36.

Data

Vide Rescriptum

Debilitati

Qui tales dicantur II. 116.

Debitor

Quibus casibus aere alieno

Schamalzgrueber Tom. XII.

gravatus licite ingredi religionem possit VII. 14. et seg.

Vide Solutio

Debitum

An vendi possit, VI. 96 ad 99.

An immaturum emi possit pretio minore quam sit summa debita VI. 109.

Vide Pignus et Solutio

Obligatio mutua ad reddendum debitum est de essentia matrimonii VIII. 115.

Vide Matrimonium

Decanus

Vide Archipresbiter

Decendium

Quomodo numerandum sit quando appellatur a gravamine extrajudiciali IV. 508.

Deceptor

An, et quando ad matrimo-

nium cum decepta contrahendum obligetur VIII. 122.

De comuni dividendo iudicium
In hoc opus est probatione
utriusque litigantis IV. 45.

Decimae

Quid sint VI. 657 658.

Quotuplicis generis sint decimae ecclesiasticae VI. 658.

Quotuplicis generis sint decimae spirituales seu merae ecclesiasticae VI. 658 659.

Quo jure in lege nova debeantur decimae VI. 659 ad 661.

Quo titulo debeantur VI. 661.

An adhuc debeantur ministris ecclesiae si isti ab aliunde habeant ex quo se alere possint VI. 661.

Ex quibus rebus solvendae sint VI. 662 663.

Quinam ad solvendas obligentur VI. 663 664.

Quis decimas prestare debeat quando dominus praedii illud locavit colono VI. 664 665.

Quibus personis, et ecclesiis decimae solvendae sint VI. 665 666.

Cui parrocho, vel ecclesiae solvendae sint VI. 666 667.

Cui debeantur decimae novallium VI. 667 668.

Quibus modis acquiri jus decimas percipiendi possit VI. 669.

Quibus ecclesiis privilegio apostolico applicari decimae possint VI. 669 670.

An et quando donatione laicorum transferri jus perci-

piendi decimas in alium possit VI. 670.

An vendi decimae, et jus illas percipiendi possit etiam laicis VI. 671.

Quid in negotio decimarum possit compositio, et transactio VI. 671.

Utrum decimae infeudari etiam laicis possint VI. 672.

An episcopus, vel praelatus ecclesiae decimas a laico legitime in feudum perpetuum obtentas, si iste per vassalli mortem aperiantur, et ad ecclesiam redeant, iterum concedere in feudum alteri laico possit VI. 672.

Quanti temporis debeat esse praescriptio, ut per eam acquiratur jus decimandi alicui ecclesiae, vel loco sacro VI. 672 673.

An decimae praescribi etiam possint a laicis VI. 673 674.

An qui praescripsit decimas praediales intra fines alienae parochiae possit vi alius praescriptionis percipere etiam decimas ex novalibus postea factis intra eandem parochiam, VI. 674 675.

An privilegium percipiendi decimas ex praediis intra fines parochiae alicuius sitis, extendatur etiam ad decimas novallium, quae post concessionem talis privilegii fiunt intra fines talis parochiae, VI. 675 676.

An aliquis possit se eximere

ab onere et obligatione solvendi decimas VI. 676.

An et quomodo a decimis solvendis eximat privilegium VI. 676 ad 678.

An et quomodo amittatur privilegium non solvendi decimas VI. 678 679.

Utrum immunitas ista obtineri per consuetudinem etiam in totum possit, ita ut decimae nomine nihil omnino solvatur 679 680.

Quantum temporis requiratur ut per consuetudinem obtineatur immunitas a solutione decimarum VI. 680.

An et quomodo immunitas a solutione decimarum obtineri possit per praescriptionem a personis, et comitatibus particularibus VI. 680

Quantum tempus requiratur ut praescriptione acquiratur immunitas a solutione decimarum VI. 681.

An privatus praescriptione, et populus consuetudine ita liberari possit ab onere solvendi decimas, ut harum praestatio in futurum eidem amplius imperari nequeat, VI. 681.

Quomodo acquiri immunitas solvendi decimas possit transactione, et amabili compositione. VI. 681.

An haec immunitas emi, aut alias pro temporali commutari possit VI. 682.

Quid possit parrochus ut recu-

peret decimas non solutas VI. 682 683.

Qua actione ecclesia, vel ejus loco parrochus aut episcopus in judicio exigere possit decimas sibi debitas VI. 683.

Adversus quem ecclesia vel parrochus agere super decimas possit VI. 684.

Ad quem judicem spectet causa decimarum in petitorio, quando quaestio juris est, seu quando agitur de jure decimandi cuinam id competat VI. 684 685.

Quis sit judex, quando lis est circa decimas in possessorio VI. 685.

Quae sint poene fraudantium decimas VI. 685 686.

Quid sint primitiae VI. 687.

Quid sint obligationes VI. 688.

An sit praeceptum aliquod solvendi primitias VI. 688. 689.

An detur aliquod in jure praeceptum de oblationibus faciendis dominicis, et festis diebus solemnoribus, inter missarum solemnia VI 689 690.

Quibus et a quibus solvi primitiae, et oblationes debeant VI. 690.

An praeter parrochum etiam alii capiendarum capaces sint VI. 690 ad 692.

A quibus personis fieri, et accipi possint ecclesiasticae oblationes VI. 692.

Ad quem pertineat administratio oblationum destinatarum ad certos usus VI. 692 693.

Qua autoritate converti in ejusmodi usum oblationes possint VI. 693 694.

An conversio oblationum in usus alios fieri possit etiam potestate magistratus secularis VI. 694.

Vide Ecclesiae edificandae.

Decisiones Rotae Romanae.

Utrum vim legis habeant, I. 160.

Magnae sunt auctoritatis, et si plures conformes in eadem causa editae fuerint, consuetudinem et stylum faciunt, I. 141.

Declarationes et earum genera I. 151.

Decrepiti.

Ob aetatem a tortura eximuntur X. 70.

Decreta pricipum.

Vide Jus civile:

Decretales.

Vide Jus canonicum.

Dedicatio.

Vide Consecratio Ecclesiae.

Defectus animi.

An det justam causam resiliendi a sponsalibus VIII. 85.

Defectus denuntiationum.

Vide Clandestina desponsatio.

Defectus dotis competentis.

An sit juxta causa dispensandi ab impedimentis dirimentibus IX. 246.

Defloratio

Vide Adulterium

efformes

Qui sint et an deformitas re-

moveat ab exercitio ordinis suscepti II. 117.

Deformitas foeminae

An et quando sit justa causa dispensandi in matrimonio IX. 251.

Degradatio

Propter quae crimina infligi possit XI. 227.

Vide Poena

Delegatio et Delegatus,

Vide Judex Delegatus.

Delegatus

An a partibus litigantibus aliquid acceptare possit V. 15 16.

Delicta clericorum

Quot sint venationis species, et quae ex his licita sint, quaeque illicita XI. 1 2.

Qualis venatio sit clericis prohibita XI. 2. 3.

An recte clericis et religiosis prohibita sit venatio clamorosa XI. 3 4.

Qua sub poena clerici et religiosi prohibeantur hanc venationem exercere XI. 4 5.

An probe gravior poena episcopo quam presbitero et huic cum ceteris clericis sancita, XI. 6.

De licitum

An compensetur per poenam, I. 11.

Dat titulum sortiendi forum, III. 111 112.

Quae personae ratione delicti forum sortiantur III. 112 113.

Quomodo delicti iudex procedere valeat in reum in suo

territorio delinquentem , III.

113 114.

An iudex delinquentem in suo territorio , si hic alibi fugerit , persequi et in eo deprehensum apprehendere valeat, III. 114 115.

An iudex loci delicti petere possit remissionem delinquentis a iudice territorii in quo delinquens transit , III. 115 116.

Quomodo delinquentis remissio petenda aut facienda sit , 116 ad 118.

An delinquentem extra domicilii et delicti locum egressum punire valeat magistratus loci , in quo is reperitur, III. 118 ad 120.

Quo in loco reus sortiatur forum ratione delicti perpetrati in duorum territoriorum confinibus III. 120 ad 122.

In quo loco sortiatur forum is qui in uno territorio existens mandavit delictum alteri exequendum in alio territorio III. 122 123.

Qua poena afficiendus sit delinquens quando , vel per statutum , vel per tribunalium usum specialem , delicto ab eo commisso alia poena constituta est in loco domicilii delinquentis , et alia in loco et foro delicti III. 123 124.

Quando dicatur esse notorium X. 3.

Vide Processus

Delictum puerorum.

Quinam hic veniant puerorum nomine X. 829 830.

An puniri possint infantes , furiosi , amentes etc. X. 830 831.

An puniri ob delicta possint infantiae , proximi seu qui septennium non multum excesserunt X. 831 832.

An a poena immunes sint pueri , qui infantiae proximi non sunt , sed ab ea ad pubertatem jam magis accesserunt X. 832 833.

An similis poenae mitigatio etiam observanda sit in minoribus qui pubertatem adepti , adhuc tamen 25 annis minores sunt X. 833 834.

An puer teneatur etiam crimine adulterii et aliis delictis carnalibus X. 834.

An poenam pecuniariam latam in filium impubere vel minorem teneatur praestare pater , X. 835.

Demonstratio

An aliquando suspendat vel vitiet matrimonium VIII. 444 et seq.

Doctrinae de hac re 445.

Denuntiatio

Quid sit X. 49.

An ea sit opus in criminibus notoriis X. 6.

Vide Processus

Denuntiationes

An sint necessariae in matrimonio contrahendo VIII. 261.

Quae sint consequentiae earum omissionum, et quae earum vis VIII. 161 et seq.

Referuntur doctrinae omnes circa denuntiationes VIII. 262 ad 293.

Vide Clandestina desponsatio.

Depopulatores agrorum

Immunitate privantur, VII. 700.

Deportati

An testamenta condere possint VI. 511.

Depositarius

Non potest praescribere res quas legitime detinet IV. 345.

Depositio

Unius testis inducit solum probationem semiplenam IV. 34.

Idem est de pluribus singularibus, aut duobus etiam concordantibus, sed non legitimis IV. 34.

Vide Poena

Depositio Clericorum

Vide Excommunicatio etc.

Depositum

Ejus differentia a sequestratione III. 485 486.

Quid sit VI. 39 40.

Quaenam ad substantiam depositi requirantur VI. 40 ad 42.

Quomodo contractus depositi distinguatur ab aliis contractibus VI. 42 43.

Quis possit deponere, et depositum accipere VI. 43 44.

Quaenam res deponi possint VI. 44 45.

An etiam res immobiles accipiant depositum VI. 45 46.

Num ea quae accedunt rebus depositis, proprie sint materia illius depositi VI. 46. 47.

An si arca, cista, sarcina obsignata et clausa deponatur, etiam depositae censeantur res in illa repertae VI. 47.

Quae obligatio nascatur ex contractu depositi VI. 47 48.

Quando depositarius deponenti debeat praestare damnum rei depositae si haec apud ipsum perit, aut deterior facta sit VI. 48 49.

Quando depositarius teneatur praestare culpam levem, VI. 49 50.

An et quando a depositario debeat prestari culpa levissima VI. 50 51.

An et quando depositarius obligetur ad praestandum casum fortuitum VI. 51 52.

An depositarius (eadem quaestio formari potest de commodatario et conductore) in periculo incendii, naufragii, hostilis incursionis, res depositas servare debeat prae suis, si servare utrasque simul non possit VI. 53 54.

Quaenam actio detur ex deposito VI. 54.

An dominus rem depositam pro libitu statim possit repetere VI. 55 56.

Quo loco et modo restituenda sit domino repenti res ab ipso deposita VI. 56.

Utrum depositarius rem de-

positam retinere possit in compensationem cum alio debito, quo ipse deponens obstringitur, et propterea repetendi domino illam negare, vel deducere partem depositi et sibi servare VI. 56 57.

Utrum si depositarius in rem depositam fecit expensas necessarias, h. e. tales, quae si factae non essent res interitura, vel multum deterioranda fuisset, ipse expensarum istarum solutionem petere, et interim, donec illam obtineat, rem depositam retinere possit VI. 57 58.

An depositarius, si res alienas pretiosiores etsi minus pretiosas praetulit, et sic istarum jacturam passus est, compensationem damni exigere possit VI. 58 59.

Quo loco veniat deponens, si depositarius facultatibus lapsus sit, ut propterea bona ipsius subhastari debeant VI. 59 60.

Si plures sunt haeredes et unus eorum suam partem a depositario consecutus est, deinde pars altera apud depositarium pereat, cujus sit hoc damnum VI. 60.

An remitti possit actio doli, quae deponenti competit si apud depositarium res deposita perit VI. 60 61.

Descendentes

Respectu ascendentium nequeunt conveniri ultra id quod

congrua sustentatione retenta facere possunt VI. 413.

Desponsatio clandestina

Vide Clandestina desponsatio.

Desponsatio impuberum.

Quaenam aetas requiratur ad sponsalia de futuro VIII. 218 219.

Quo jure inita sint sponsalia contracta a minore septennio VIII. 219 220.

An promissio matrimonii a pubere infanti facta, antequam ab isto rationis usum adeptoratificeatur, valeat saltem in vim simplicis promissionis, ita ut a promittente ante acceptionem ejus revocari nequeat VIII. 220 221.

An si usus rationis septennium anteverlat, sponsalia, ante istud impletum inita, subsistant VIII. 221.

An si malitia, seu potius prudentia praeveniat etatem, et usus rationis adsit ante septennium, sponsalia a nondum septenni contracta, sint valida etiam jure positivo VIII. 221 ad 223.

An valeant sponsalia, in quacumque aetate malitia aetatem praeveniant, et quocumque modo, ordinario per miraculum, et longe ante septennium VIII. 224 225.

An ad sponsalia contrahenda sufficiat is rationis usus qui satis est, ut puer talis nondum septennis possit peccare mortaliter VIII. 225.

An casu , quo malitia seu prudentia aetatis defectum non supplet , septennium , ad sponsalia requisitum , debeat esse completum phisice , vel solum moraliter , ita , ut completum censeatur etiam , quando unus duo , vel etiam tres dies eidem desint. VIII. 225 227. Utrum computationi , et determinationi aetatis officiat , si quidem septennium sit perductum ad diem ultimam , haec vero solum sit inchoata XIII. 227 228.

An et qualiter resilire liceat a sponsalibus contractis tempore impubertatis VIII. 228 229.

An casu , quo impubes , pubes factus a sponsalibus in impubertate contractis resilit , cum sponsalibus etiam solvatur impedimentum publicae honestatis VIII. 229 230.

Quando resilire a sponsalibus pubertatem adeptus debeat VIII. 230.

An ad ratificationem sponsalium in impubertate contractorum , sufficiat taciturnitas impuberum , postquam ad annos discretionis , aut pubertatis perveniunt. VIII. 230 231.

An si impubes ante pubertatem resiliat a sponsalibus , et postea non mulet eum dissensum , nec amplius recordetur post pubertatem , dissolvantur sponsalia VIII. 231. 232.

An sponsalitia impuberum ita

confirmari juramento possint , ut inde resilire etiam pubertatem adepti nequeant. VIII. 232 233.

An quibusvis impuberibus prohibitum sit resilire a sponsalibus juratis VIII. 233 234.

Detrusio in arctum monasterium.

Vide Poena

Devolutio beneficii.

Vide Beneficium

Diaconatus

Est ordo major , seu sacer. II. 2.

Dies

An et quando possit impedire matrimonium VIII. 161. et seq.

An si post contracta sponsalia superveniat alteri sponсорum , iste a sponsalibus resilire de jure possit VIII. 86 87.

Dies commissi criminis

Vide Processus

Dies feriat

Qui sint et utrum omnes judiciales sint habendi III. 294 295.

Dies festus

Tali die reus nec carcerari nec torqueri debet ; et exceptiones quoad carcerationem , III. 314 315.

Diffamatio

Quid dicendum de foro jactationis seu diffamationis , III. 171 172.

Quisnam sit hujusce fori judex III. 172 173.

Causae in quibus hoc competat forum *ibid.*

An sit huic quoque foro locus cum clericus infamans sit vel diffamatus III. 173 174.

An in hoc foro inducatur praeventio per citationem diffamantis III. 174 175.

Qualis requiratur ad inquisitionem specialem X. 74.

Vide Processus.

Dignitas

Ad quem spectet collatio dignitatum ecclesiae cathedralis et collegiatae V. 143 ad 145.

Vide Splendor

Dignitas regia

Vide Praerogativa dignitatis regiae.

Dilatio

Quid sit dilatio, ejusque species diversae III. 279 280.

Quae sit natura, quaeque proprietates citatoriae dilationis III. 280 282.

Quid sit dilatio deliberatoria quanta, et utrum possit esse peremptoria III. 282 ad 284.

Dilationis recusatoriae definitio et quando ea concedatur, *ibi.*

De dilationibus probatoriis; earumdem distinctiones, et quando dentur III. 284 285.

Ad quod tempus extendantur, ac quibus in casibus III. 285 286.

Dilationes probatoriae sunt in civilibus peremptoriae *ibid.*

Tres reo in criminalibus dantur dilationes peremptoriae;

Schamalzgrueber Tom. XII.

actori vero duae tantum, et in civilibus aliquando etiam plures III. 286 ad 288.

Quae dilatio peremptoria possit prorogari, *ibid.*

Dilationis allegatoriae definitoriae, et executoriae, definitiones, et cui dentur III 288 289.

Qui sint dilationum effectus, III. 289 290.

Ex quo tempore dilationes sint computandae III. 290 ad 292.

Directio militum.

Repugnat muneri ecclesiastico, VII. 796.

Dismembratio beneficii

Quid sit et quid requiratur ut legitime fiat V. 207.

Dispensatio

An qui ipsam accepit, ut transeat ad maiorem dignitatem, possit ad minorem descendere I. 382.

Vide Lex, Divortium Impedimenta Matrimonii, Matrimonium interdictum, Status monachorum, Papa et Jejunium, Clericus, Prebenda, Beneficium, Privilegia etc. Ordinandi vel non, Ordinandorum qualitas, Praeficiendorum aetas, Matrimonium, Sponsalia, Clandestina desponsatio.

Dispensatio in forma pauperum

Quid requiratur ad eam obtinendam IX. 297.

Dispensatio in irregularitate.

Vide Homicidium

Dispensatio in votis et juramentis humana potestate est impropria I. 41.

Dispensationes sine causa.

Quid sint, et an soli pontifici reserventur IX. 247.

Dissolutio matrimonii.

Vide Impotentia coeundi.

Distractus

Reus super distractu in loco distractus est conveniendus, III. 95.

Distributiones quotidianae

Quid sint V. 100.

Quando distinguantur a fructibus beneficiorum et praebendarum V. 101.

Quibus debeantur V. 102 103.

Quibus accrescantillae, quas aliqui ob absentiam amittunt. V. 103.

An distributiones absentium lucrentur etiam legitima causa impediti V. 104.

Quibus de causis distributiones absentibus competere possint. V. 105 et seq.

Reliqua observanda V. 108. ad 117.

Divinatio

Vide Sortilegium.

Divisio beneficiorum

Quid sit et quo pacto beneficia ecclesiastica dividi et secari in duo possint V. 209.

Divitiae insperatae

An si post contracta sponsalia superveniant alteri sponsorum, iste a sponsalibus resilire de jure possit VIII. 86 87.

Divortium.

An et quando matrimonii valide contracti vinculum sit indissolubile IX. 372. 373.

A quo jure indissolubilitas haec descendat IX. 373 374.

An matrimonium insolubile fuerit etiam in lege veteri IX. 374 ad 376.

An lege veteri durante, repudium licitum fuerit etiam ceteris gentibus IX. 376 377.

An dissolvi de facto possint matrimonia infidelium legitime contracta IX. 377. 379.

An simili modo si duo conjuges fideles ad paganismum vel judaismum transeant, deinde vero unus ad fidem christianam redeat, altero perseverante in infidelitate, jus habeat conversus dissolvendi matrimonium et discedendi a perseverante in errore IX. 379.

An eo ipso quod infidelis fidei, vel simpliciter, vel sine contumelia creatoris cohabitare renuat, eorum conjugium dirimatur, IX. 379 ad 381.

An etiam infidelis, altero conjugum ad fidem converso, matrimonium aliud inire possit. IX. 381.

An hoc secundo casu infidelis ad alias nuptias transire possit etiam licite IX. 381 382.

An altero conjugē converti quidem renuente sed tamen converso conjugī, sine ulla

contumelia creatoris cohabitare volente, iste nihilominus ab infideli recedere, et matrimonium aliud cum fidei inire valeat IX. 382. 383.

An conjugum uno ad fidem converso, et altero propterea ei cohabitare nolente, matrimonium etiam solvatur si conversus suscipiat ordinem sacrum, aut profiteatur religionem IX. 383 384.

An per assumptionem SS. ordinum, aut professionem religiosam dissolvatur matrimonium, etiam quoad vinculum, ita ut is qui perseverat in infidelitate postea aliud matrimonium inire possit IX. 384 385.

An matrimonium et quibus casibus solvi possit matrimonium ratum fidelium IX. 385.

An matrimonium ratum possit dissolvi dispensatione summi pontificis ita ut deinde utrinque conjugum aliud matrimonium inire liceat IX. 386 ad 390.

An valida sit dispensatio in matrimonio rato a papa indulta, si illam sine justae causa indulserit. IX. 390 391.

Quae sint causae justae et sufficientes ad dandam et impetrandam dispensationem in matrimonio rato IX. 391 392.

Utrum pontifex dissolvere dispensando possit matrimonium ratum vel etiam consummatum infidelium, si post susceptum

ab utroque baptismum, consummatio nova non superveniat. IX. 392 393.

Utrum extra praedictos duos casus videlicet professionis religiosae et dispensationis pontificiae, matrimonium ratum alio modo dissolvi possit IX. 393. Quanta sit insolubilitas matrimonii fidelium consummati IX. 393.

An insolubilia sint conjugia quae incuntur ab haereticis nostri temporis tum inter se tum cum orthodoxis IX. 393 398.

An in lege evangelica vinculum matrimonii fidelium consummati, dissolvi possit ex causa fornicationis vel adulterii conjugum altero perpetrati IX. 398 ad 402.

Quid requiratur ut matrimonium fixe ratum sive consummatum contractum cum impedimento dirimente, dissolvatur quoad vinculum IX. 402 ad 404.

Quot modis matrimonium quoad thorum et cohabitationem separari in perpetuum possit, IX. 405 ad 406.

An tam marito ob adulterium uxoris quam uxori ob adulterium mariti liceat divortium perpetuum facere IX. 406 407.

Quid requiratur ut ratione adulterii institui possit haec separatio IX. 407 ad 412.

An conjugum uno in adulterium lapso innocens diverte-

re ab eo valeat propria auctoritate IX. 412, ad 415.

Qualiter constare debeat de adulterio, et quales probationes requirantur, ut iudex ecclesiasticus ratione illius divortii sententiam proferre possit. IX. 415 416.

An conjugem adulterum dimittere innocens teneatur, IX. 416 ad 418.

An si conjux innocens velit ultro reconciliari nocenti post factum ab ea divortium, teneatur nocens acceptare, et ad cohabitationem redire IX. 418 419.

An adulterum resipiscentem recipere et cum eo redintegrare conjugium innocens teneatur IX. 419 ad 421.

An ob adulterium dimissus auctoritate sententiae iudicialis quae transit in rem iudicatam, agere ad conjugii restorationem possit, quando alter in idem delictum postea lapsus est IX. 421 422.

An praeter fornicationem, sive adulterium conjugis, aliae etiam sint causae iusti divortii IX. 423 424.

Quaenam in specie sint causae iustae faciendi divortii non perpetui IX. 424 ad 426.

An quando maritus in haeresim lapsus est, teneatur illum uxor dimittere IX. 436.

Utrum teneatur conjux innocens conjugem haereticum recipere, et cum eo redinte-

grare matrimonium IX. 427.

An si hereticus post sententiam latam revertatur, recipiendus ille sit ab altera parte catholica IX. 427 428.

An sicut adulterii carnalis, sic et spiritualis, sive here-
seos crimina quoad divortium compensentur IX. 428 429.

An quoad divortium compensentur crimina adulterii carnalis, et spiritualis, seu haeresis, IX. 429.

Quid dicendum casu quo sententia haeresis in conjugem reum lata est IX. 429 430.

Quale crimen esse debeat, ut ejus periculum alteri coniugi ex coabitatione imminens, sit causa divortii IX. 430 431.

An divortio iustam causam praebeat verbera inflicta, vel timenda a marito, IX. 431 432.

An ab saevitiam uxoris divertere etiam valeat maritus IX. 432 433.

An ob saevitiam conjugis, vel aliud simile incommodum, liceat coniugi propria auctoritate divertere IX. 433 434.

An posteaquam divortii sententia ob saevitiam lata est, conjugibus ita separatis sit licitus ingressus religionis, vel susceptio SS. ordinum. IX. 435 436.

Quid dicendum quando conjugum alter factus est furiosus, et de statu mentis dejectus IX. 436 437.

Apud quem, facto divortio, liberi educari, et ali debeant.

IX. 437.

Vide Donatio et Dos. Adulterium.

Doctores

Qui dicantur I. 6.

Ob nobilitatem professionis participant nobilium, et militum privilegia, ideoque tortura eximuntur X. 71.

Vide Gradus literarii.

Dolus

Doli boni, et mali definitio; in verum et praesumptum divisio, utriusque in incidentem et praecedentem distinctio III. 421 ad 423.

Hujus in eum, qui versatur circa substantiam actus, et eum qui circa illius circumstantiam; cum istorum explicatione III. 423 424.

Contractuum bonae fidei, et stricti juris distinctio III. 425.

Quando dolus vitiet contractum et an vitiet bonae fidei contractum III. 425 ad 429.

Actio et exceptio sunt remedia doli III. 429 430.

Qualis sit actio de dolo; cui detur, adversus quem, quando, et ad quod temporis spatium, III. 430 ad 432.

Cui competat exceptio doli, quibus in rebus, contra quem, et quo temporis spatio, III. 432 ad 435.

Dolus maxime ex conjecturis probari debet; et quae sint

conjecturae; ex quibus dolus arguitur III. 435 ad 438.

Quae sint indicia ex quibus dolus excludatur III. 438 439.

Dolus circa substantiam rei.

Irritat contractum I. 35.

Domestici

An admittantur ad dicendum testimonium IV. 77.

Domicilium

De varietate domicilii III. 73.

Quodnam verum domicilium sit habendum III. 74 75.

Utrum ad domicilii comparisonem necessarium sit ut quis ultra habitationem in loco constitutam, in eo habeat majorem partem rerum suarum, ac fortunarum; et an requiratur habitatio diuturnior in loco III. 75 76.

Conjecturae ex quibus constitutio domicilii, aliquo in loco colligi possit. III. 76.

An quis possit duobus in locis simul habere domicilium, quaeque rationes sint affirmandi, quaeque dubitandi, cum negativa conclusione III. 77.

Domicilium quandoque potest haberi in loco absque ejus habitatione III. 77 78.

De vi domicilii veri ad forum constituendum tum in causa civili, tum in criminali, III. 78 79.

Ubiam aliquis sibi quasi domicilium constituisse dici possit, III. 79 80.

Aliquis potest conveniri in quasi domicilio super actis alibi gestis III. 80 81.

Ubique inveniantur vagi possunt conveniri III. 81 82.

Quibus opus sit ad acquirendum quasi domicilium, *ibid.*

Ubi quisquam sortiatur forum ratione originis; et quaestiones de origine fortuita, de materna, et aliorum ascendentium III. 82 ad 85.

In jurisdictione principali considerandum potius domicilium habitationis quam originis, *ibid.*

Manet de jure communi originis domicilium, si transferatur domicilium habitationis III. 85 86.

Invalidum habetur statutum quo cives et originarii, civitatem mutare prohibentur III. 86 87.

Romanorum civium generale domicilium Roma est, III. 87.

Ibi et hodie clericos posse conveniri si ibidem reperiantur certum est, III. 87 ad 89.

Roma ea esse dicitur ubi curia est ac pontificis sedes, *ibid.*

Contractorum vi sortitur quoque forum eo loco ubi contractus habitus est, non obstante privilegio, nec solvendi, nec respondendi nisi in certo, III. 90 ad 92.

Idem est clericis ac cum quadam distinctione etiam de peregrinis III. 92 93.

Idem etiam de quasi contractu, et licet agatur ad rescissionem contractus, vel quasi contractus III. 94 95. Reus super distractu, in loco distractus est conveniendus, et super administratione in loco illius gestionis III. 95. 96.

Juxta quae jura, vel consuetudines loci, contractus sint ordinandi III. 96 97.

Non potest absens, contractus ratione, in loco contractus conveniri, et exceptiones III. 97 98.

Casus aliqui quibus etiam praesens nequeat in loco contractus conveniri III. 98 99.

Ubi reus sit conveniendus, si alius locus mutuo fuerit destinatus seu implemento contractus seu solutione, cum hujusce rei declarationibus III. 99 100.

Utrum et quomodo judici sit in reum jurisdictio in loco contractus, vel in eo ubi se soluturum promiserit III. 100 ad 102.

An remissio locum habeat in contractibus, *ibid.*

Res sita dat tertium modum fore sortiendi III. 103.

Quaenam personae possint conveniri coram iudice rei sitae III. 103 104.

Qua actione reus in loco rei sitae conveniri possit III. 104.

An super re quoque mobili reus possit conveniri III. 104 105

Non liberatur reus actione reali suum nominando auctorem, nisi hic alieno nomine possideat III. 106 107.

An iudicium possessorium liceat instituere in rei sitae loco et an sit in auctoris arbitrio reum vel in rei sitae forum vel in domicilii loco convenire III. 107 ad 110.

Quartus titulus sortiendi forum jure comuni est delictum III. 111 112

Quae sint personae quae ratione delicti forum sortiantur III. 112 113

Ratio procedendi a iudice delicti tenenda III. 113 114.

Non potest delinquens apprehendi si in aliud aufugerit territorium III. 114 115.

De petitione remissionis rei ac de modo quo tunc peti, tum fieri debeat remissio III. 115 ad 118

Reus non potest regulariter puniri extra loca domicilii et patrati delicti III. 118 ad 120.

Ob delicta in duorum territoriorum confinibus perpetrata, quo in loco forum sortiatur III. 120 ad 122

Quod forum competens cui, existens in territorio, mandaverit, delictum alteri exequen-

dum in alio territorio III. 122 123.

Quae debeat esse poena delinquentis, cum in loco domicilii alia prorsus sit statuta, quam in loco delicti III. 123 124.

Clerici a jurisdictione saeculari, optimo quidem jure exempti sunt III. 125 ad 127

Singulis clericis iudex proprius adsignatur: ac coram quo episcopo sint clerici inferiores conveniendi, et utrum coram solo episcopo III. 127 ad 129 Quo in loco possit episcopus suam exercere jurisdictionem, quoque alii inferiores praelati in clericos sibi subjectos III. 129 130.

Clericis datur privilegium fori in causis omnibus, ubi non interveniat exceptio, ac exceptionum declaratio III. 130 ad 132.

Clericorum privilegia ad reales quoque extenduntur actiones III. 132 133.

An possint laico delegari causae illae quae clericos inter versantur III. 133 ad 135

Declaratio personarum, quae isto gaudent privilegio, et requisita, ut eodem gaudeant tum clerici in minoribus constituti tum et ipsi conjugati III. 135 ad 137.

Utrum privilegio eodem gaudeant coloni, familiares, liberi, et uxores eorum legitimae III. 137 138.

Quis sit iudex, coram quo conveniri debeat clericus pro crimine patrato ante assumptionem clericatus III. 138 139.

Eadem quaestio quoad clericum, qui, commisso delicto, ad statum laicum redierit III. 139 140.

Qui clerici non possint gaudere fori privilegio, et quibus casibus iudex quoque laicus capere possit clericum ut eum sistat suo iudici III. 140 ad 142.

Utrum iudici laico liceat punire clericum, in saeculari munere delinquentem, vel ob falsum testimonium in saeculari iudicio depositum, vel propter crimen lesae majestatis, vel ratione pauperiei III. 142 ad 146.

Quonam jure ecclesiastici exempti sint a saecularium jurisdictione III. 146 ad 150.

Utrum clerici possint privilegio fori renuntiare, et poene renuntiantium III. 151 152.

Quinam dicantur miserabiles, quod habeant fori privilegium, et quando hoc privilegio uti nequeant III. 153 ad 156.

Privilegium fori militi competentis, cessat ei competere, si alius iudex praevenierit, antequam militiae se daret III. 156 ad 158.

Quae sint studiosorum privilegia, quinam illis gaudeant, et requisita ut gaudeant III. 158 159.

Utrum gaudeant quoque cessatores, vel extra patriam suam aut studentes aut docentes III. 160 ad 162.

An iisdem quoque gaudeant in criminalibus III. 162 163.

An studiosus ad delicti locum debeat remitti, etiamsi preventus ab alio iudice antequam studia susciperet III. 163 ad 165.

Jurisdictio in clericos studiosos utrum sit academico magistratui, et quando fori academici privilegium amittatur III. 165 166.

De foro speciali principium, vel ordinum austregarum; cui competat, et causae, quae in foro austregarum decidi possunt III. 166 ad 168.

Quare hocce forum singulis imperii statibus competat III. 168 ad 170.

De aliis quibusdam specialis fori generibus, ac de foro jactationis seu diffamationis III. 171 172.

Quisnam sit hujusce fori iudex III. 172 173.

Causae in quibus hoc competat forum *ibid.*

An sit huic quoque foro locus, cum clericus infamis sit vel diffamatus III. 173 174.

An in hoc foro inducatur praeventio per citationem diffamantis III. 174 175.

Quae hujusce remedii praxis III. 175.

Quomodo competat forum *l. si*

contendat 28 ff. *de fidejussor.*

III. 175 176.

An competat quoque ante lapsum terminum vel conditionem impletam III. 176.

Alia de foro praeventio-
nis et requisita, ut hoc forum inducatur III. 177 178.

Utrum auctori sit potestas fori variandi post citationem, et an unius correi citatione inducatur praeventio respectu quoque ceterorum III. 178 ad 180.

Quo coram iudice debeat laicus conveniri cum clerici socius fuerit in crimine patrandi, vel quando ambo utpote duo correi sint debendi III. 180 181.

Utrum praeventio fori cesset mutato foro III. 181 ad 183.

De foro prorogationis; ac requisita ad istud forum assequendum III. 183 ad 185.

Causae in quibus supradicto foro sit locus III. 185 186.

De personis quae iudicis jurisdictionem prorogare nequeant III. 186 187.

Utrum clerici id efficere valeant respectu iudicis ecclesiastici non sui III. 187. ad 189.

An clerici et religiosi exempli se Ordinariorum jurisdictioni possint subicere III. 189 ad 191.

Vide Sponsalia, Matrimonium, et Clandestina desponsatio.

Schamalzgrueber Tom. XII.

Dominicani

Vide Clerus regularis.

Dominium *Vide* Proprietas.

Dominium utile

Quid sit I. 17.

Quid directum, *ibi*, harum definitiones, et iura, I. 17 et 18.

Dominus

Quando dicatur laesus confessione procuratoris IV. 23.

An teneatur damnum resarcire depraedato X. 594.

Dominus directus

Qui appelletur I. 17.

Domus religiosae.

Quid sit domus religiosa VII. 217.

Cuinam, jure comuni spectato, ecclesiae et monasteria ceteraeque domus, et congregationes regularium subjectae sint VII. 217 218.

Cujus jurisdictioni subjecta debeat esse, et a quo Episcopo consecranda sit ecclesia, aedificata in loco, de quo dubitatur in cujus diocesi is situs sit VII. 218.

An hoc casu sufficiat si talis episcopus in ejusmodi loco unum tantum vel alterum actum juris episcopalis exercuit VII. 218 219.

An episcopo subjecta sit ecclesia, vel monasterium unum ecclesiae, vel monasterio alterius ecclesiae, vel monasterio alterius diocesis VII.

219. 220.

An et quomodo hospitalia, et cetera loca ad pietatis, et misericordiae opera deputata subjiciantur episcopo VII. 220 221.

Quaenam hospitalia, et alia pia loca visitationi episcopi subsint vel non VII. 221. 222.

An episcopus ab administratoribus hospitalium, et aliorum piorum locorum rationes possit exigere VII. 222.

An loca, pia et religiosa, sine autoritate ecclesiastica mundanis h. e. profanis usibus deputari, et in eo converti possint VII. 222 223.

An ecclesiae regulares possint mutari in ecclesias seculares sive monasteria in collegia clericorum secularium VII. 223 224.

Quis valeat licentiam concedere edificandi nova monasteria VII. 224 225.

Quid praeter licentiam pontificis et ordinarii requiratur ulterius ad erectionem novi monasterii VII. 225 227.

Ubi nam observandae sint praedictae constitutiones Clementis VIII. Gregorii V. et Urbani VIII. VII. 228.

An constitutiones praedictae servandae sint in translatione conventus, hujus ampliacione, et destructi reaedificatione VII. 228 230.

An exquirendus sit consensus aliorum regularium quando religiosi inhabitaturi novum

monasterium, quod aliunde ipsis de victu et de sustentatione provisum sufficienter sit, volunt cautionem praestare de non quaerendis eleemosynis, VII. 230.

Quid jure comuni decrectum sit circa institutionem novorum ordinum VII. 231.

An sub praedicta prohibitione imitatione novarum religionum comprehendantur etiam congregationes virorum, vel mulierum, quae sub certa regula, ritu, et habitu in comuni sine sedis apostolicae licentia, seu approbatione et pietatis causa vivant, licet tria vota substantialia religionis non ediderint VII. 231 232.

An promissiones et pacta quae personae hujusmodi nullis votis religiosis obstricte, sine sedis apostolice licentia simul in comuni degentes, in ordine ad talem congregationem erigendam, vel assumendam faciunt, valida sint VII. 232.

An prohibita constitutionibus sit etiam vita solitaria, et non in comuni degentium VII. 232 233.

Donatio

Quid sit, quidque ad ejus essentiam requiratur VI. 430 431.

Quomodo animum suum donator explicare debeat VI. 431.

An promissio, vel donatio, antequam acceptetur a promiss-

sario, vel donatario, obligationem pariat, in promittente vel donante VI. 431 432

An ut valeat, donatio facta ecclesiae, vel ad aliam piam causam requiratur acceptatio administratoris ecclesiae vel causae piae VI. 432 433

Qualis debeat esse acceptatio donationis VI. 433.

Quomodo differat donatio, a promissione pollicitatione, stipulatione VI. 433 434.

Quid dicendum de diversis donationum juxta DD. generibus VI. 434.

Quid sit donatio perfecta et imperfecta VI. 434 435.

Quid sit donatio pura et non pura VI. 435.

Quid sit donatio mere gratuita, et remuneratoria VI. 435 436.

Quid sit donatio inter vivos, et mortis causa VI. 436.

Qualis censi debeat esse donatio, quando dubium est, an sit donatio inter vivos, an mortis causa VI. 437.

Qualis sit donatio, in qua quidem mortis fit mentio, ita tamen fit, atque ea mente, ut ab eo, qui donat revocari non valeat VI. 437 438.

Qui donare possit VI. 439 440.

Quas donationes possit facere filiusfamilias sine consensu patris, minor sine auctoritate curatoris VI. 440 441.

Quibus casibus subsistat donatio patris facta filio VI. 441.

Quales donationes facere possint clerici de redditibus suis ecclesiasticis VI. 441 442.

An et quales donationes possint facere religiosi VI. 442. Quas donationes facere possint praelati ecclesiae tum regulares tum saeculares VI 442 ad 444.

Utrum valida sit donatio omnium bonorum tam presentium quam futurorum VI. 444. 445.

Quid sit insinuatio, et ad quam donationem requiratur 446 447s

An valeat donatio ultra summam lege praescriptam absque insinuatione facta VI. 447.

Quaenam donationes ab obligatione insinuationis exceptae sint VI. 448 449.

An donator possit renunciare legi exigenti insinuationem VI. 449. 450.

An et quibus in casibus donatio possit revocari VI. 450 451.

An omnes donationes revocari ex causa ingratitudinis possint VI. 451 452.

An donatio revocari possit etiam ab eo, qui renunciavit juri illius ob ingratitudinem revocandae VI. 452 453.

An si donatarius aliquo modo commiserit ingratitudinem erga donantem donatio revoce-
tur ipso jure 453 454.

An actio pro revocanda donatione competens, etiam tran-

seal ad haeredem donantis VI. 454.

An actio transeat etiam in haeredes donatarii ingrati VI. 455.

An omnibus competat jus revocandi donationes propter supervenientiam liberorum, VI. 455 456.

Quando revocationi huic sit locus VI. 456 457.

Quibus casibus supervenientibus liberis non revocetur donatio VI 457 458.

An donatio facta ecclesiae tantum jure fori externi, firma sit, an etiam jure poli sive in foro conscientiae interno VI. 458 459.

Quid sit donatio inofficiosa et in quantum illa revocetur VI. 459.

An si donatio inofficiosa sit facta animo defraudandi liberos sua legitima, revocari possit tota donatio VI. 459 460.

An etiam parentes, aliique ascendentes revocare possint donationem inofficiosam a liberis factam VI. 460.

An revocationi locus sit casu, quo pater, vel alius repudiat legatum, aut renuntiat haereditati sive a se speratae, sive etiam delatae, sed nondum aditae, si postea nascantur eidem liberi VI. 460.

Quando donatio inofficiosa revocari possit VI. 460.

Qui sponte et sciens, falsum confitetur, asserendo se de-

bitorem, vel nihil sibi debere, donare censetur IV. 27.

Donatio bonorum

Vide Clerus regularis.

Donatio et Dos.

Quotuplicis generis sint donationes, quae inter conjuges fieri solent IX. 438 439.

An et quatenus donationes inter conjuges valeant, vel non valeant IX. 439 ad 441.

In quibus casibus regula n.2. allata procedat XI. 441 ad 445.

An maritus in gratiam uxoris repudiare possit haereditatem sibi delatam, aut legatum, vel fideicommissum sibi relictum IX. 445.

An valeant donationes remuneratoriae factae uxori a marito IX. 446 447.

An valida sit renunciatio lucrorum constante matrimonio quaesitorum, vel quaerendorum facta ab uno in favorem alterius conjugis IX. 447 448.

An valida sit donatio inter sponso de praesenti facta ante matrimonii consummationem IX. 448.

An valida sit donatio facta inter conjuges, qui quod matrimonium inter eos contractum ob impedimentum dirimens, irritum sit, solum sunt existimati IX. 449 450.

Quomodo donatio inter conjuges confirmetur, IX. 450 452.

An donatio inter conjuges fa-

cta confirmetur etiam morto civili IX. 452 453.

An eadem donatio confirmetur juramento praestito de ea non revocanda IX. 453 454.

Quotuplicis generis sint bona uxoris IX. 455 456.

Quid sit dos et donatio propter nuptias IX. 456 457.

Quotuplex sit dos, IX. 457 458.

Quis promittere vel constituere dotem possit, IX. 458 ad 461.

Quibusnam aliis post patrem incumbat obligatio dotis constituendae, quaenam res dari in dotem possint IX. 463.

Utrum usufructus possit in dotem deduci IX. 463.

An faendum possit dotale fieri, IX. 463.

An dos indefinite possit promitti IX. 463 464.

An si mulier non facta dotis mentione maritum omnibus bonis frui permittat ea in dotem dedisse praesumatur, IX. 464.

Quomodo et qua forma constitui vel promitti dos possit IX. 464.

Quotuplicis generis pacta dotalia esse possint IX. 464 465.

Unde cognosci possit an pacta dotalia sint simplicia an vero mixta IX. 465.

Quis sit effectus dotis IX. 465 466.

An domicilium civile, quod, uti dictum maritus in re dotali

habet, sit absolutum et perfectum IX. 466 467.

Quae sint affinia doti IX. 467 ad 469.

Quando dos habeatur IX. 470 471.

Quando dos et donatio per nuptias repeti possit IX. 471 472.

Quidnam veniat in restitutione dotis IX. 472 473.

Quod beneficium habeat maritus, aut uxor circa restitutionem dotis IX. 473 474.

Cui restitutio dotis fieri debeat soluto per mortem matrimonio IX. 474 475.

An restitui uxori dos, et donatio propter nuptias marito debeat casu quo matrimonium ob impedimentum dirimens decernitur nullum et conjuges separantur, IX. 475 476.

Quando solvi matrimonium debeat, ut propterea dos et donatio propter nuptias restituenda veniat IX. 476.

An casu quo matrimonium ex aliqua dictarum causarum solutum est, propter dotem etiam alia bona uxori restituenda sint IX. 477 478.

An restitui dos vel donatio propter nuptias debeat, quando divortium factum est propter unius conjugis adulterium IX. 478 479.

Quibus casibus dos et donatio propter nuptias ob adulterium non admittantur nec cedant

- Inero conjugis innocentis IX. 479 480.
 An uxor adultera amittat etiam paraphernalia IX. 480.
 An ab adulterio dos et donatio propter nuptias amittatur ipso jure IX. 480 481.
 An dos etc. semel amissa recuperetur si conjuges post sententiam divortii et privationis reconcilientur IX. 481.
 Donatio rei venditae, vel jam donatae non valet I. 35.
 Donatio facta ecclesiae.
 Non habet opus traditione ad dominium acquirendum I. 16.
 Voti vim habet, *ibi*.
 Donatio mortis causa.
Vide Testamentum.
 Donatio propter nuptias
Vide Donatio et Dos.
 Donator.
 Ex donatione in quantum conveniri possit VI. 415.
 Dormiens.
 An sit obnoxius actioni injuriarum XI. 186.
 Ad quem judicem pertineat cognoscere de causa dotis et alimentorum in judicium deducta III. 47. et seq.
 Dos
 Ad quem judicem pertineat cognoscere de causa dotis et alimentorum in judicium deducta III. 47. et seq.
 Promissa et non soluta, an solvat maritum ab onere alimentorum VII. 158.
Vide Donatio et defectus dotis competentis.
 Dotalitium
 Quid sit IX. 469.
 Dubium potentiae
 An licitum faciat matrimonium.
 Duces
 Non tenentur denunciare publice matrimonium VIII. 273.
 Duellum.
 Quid et quotuplex sit X. 488.
 Ab et qua de causa duellum licite iniri possit X. 489 ad 483.
 A licite acceptari possit duellum si illud oblatum sit ab accusatore vel detractore injusto, qui promittit se cessaturum ab iniqua accusatione et detractio-
 ne si invitatus duellum admittat, secus si respuat X. 493 497.
 Quo jure duella prohibita sint X. 497 498.
 Quomodo se gerere debeat et possit provocatus ad duellum ut simul honorem et extimationem suam salvet et in leges divinas SS. Canones aliasque leges duellum vetantes non impingat X. 498 499.
 Utrum illicita solum sint duella quae omnino fatalia sunt et ea conditione a quo intentione inita ut non desistatur donec alter prostratus jaceat an vero etiam quae inheuntur ea lege inter duellantes et paternos posita ut quamprimum alteruter vulneratus fuerit aut certus ictuum aut congressuum

numerus factus dirimitur certamen X. 409 ad 501.

An in casibus in quibus duellum est licitum, licitum quoque sit conditionem apponere ut nullus ex circumstantibus opem alicui ferat X. 501.

Quae sint poenae illicite duellantium X. 502 ad 505.

Quid requiratur ut poenae re-latae incurrantur a provocantibus et acceptantibus duella X. 506 ad 507.

Quando princeps, qui locum ad duellum concedit excusetur ab excommunicatione propter hoc *a trid. et constit. pont.*

statuta X. 507.

Quid requiratur ut duellantium poenas incurrant spectatores et comitantes ad duellum X. 507. 508.

Utrum poenae in duellantes statutae sint latae an ferendae solum sententiae X. 508 509.

An ut morienti in duello denegetur sepultura ecclesiastica, sententia iudicis requiratur X. 509 510.

An adhuc sepultura ecclesiastica privetur occumbens in duello etiamsi constiterit quod decesserit paenitens, X. 510 ad 512.

E

Ebrius

Nec vendere nec emere potest VI. 70.

Testari nequit VI. 512 515.

Sponsalia contrahere nequit, VIII. 12.

Idem dicendum de matrimonio VIII. 108.

An sit obnoxius actioni injuriarum XI. 186.

Ecclesia

An vendi aut permutari possit si tenetur jure proprietatis et incorporationis VI. 252.

An obtenta in titulum VI. 255.

An habeat hypothecam lega-

lem in bona praelati, vel alterius administratoris ratione bonorum ecclesiasticorum si is ea male administret VI. 365
An habeat privilegium petendi a reo instrumenta ad firmandam intentionem suam IV. 49.

An praescriptione quadragenaria amittat res suas IV. 379.
Sola potest inducere omnia impedimenta matrimonii VIII. 162.

Ejus autoritate solum potest dissolvi matrimonium quocunque modo initum IX. 155.

Quid agendum quando disceptatur de praeminentia ecclesiarum inter se II. 270 271.

Vide Consecratio ecclesiae

Immunitas ecclesiae aedificandae.

Vide Successio et Permutatio.

Ecclesia exempla

Vide Privilegia etc.

Ecclesiae regulares

An possint mutari in ecclesias saeculares VII. 223.

Ecclesiae edificandae, vel reparandae.

Cujus auctoritate indigeat novarum ecclesiarum constructio VII. 599 600.

Utrum episcopus petitem pro novae ecclesiae extruptione consensum negare possit VII. 600 601.

Quae sint causae justae intra fines ecclesiae parochialis eligendi aliam novam parochialem ecclesiam VII. 601 ad 603.

Quaenam alia praeter consensum episcopi, et justam causam, requirantur ad parochiae novae intra fines alterius erectionem VII. 603 604.

An ad novae parochiae intra fines alterius creationem requiratur consilium, et consensus capituli VII. 604 605.

Quanta ecclesiae novae dos assignanda et unde sumenda sit VII. 605 606.

An procedi ad novae parochialis ecclesiae erectionem possit

etiam invito rectore ac patrono ecclesiae matricis VII. 606.

Cui acquiratur jus patronatus in ecclesia parochiali intra fines alterius erecta VII. 606 607.

Quid observandum in constructione novae ecclesiae VII. 607 608.

Quis concurrere debeat ad reparationem ecclesiae parochialis vetustate vel alio casu collapsae vel ruinam minitantis, VII. 608 ad 611.

Quis teneatur concurrere ad reparationem ecclesiae cathedralis VII. 611.

An episcopus virtute arbitrii, quod ipsi commissum est circa reparationem ecclesiae parochialis, ampliare illam sumptibus eorum, qui ad reparationem tenentur, possit, VII. 611 612.

Ad quid reparandum praedicti, ratione hactenus deductae obligationis, concurrere debeant VII. 612 613.

Ex quibus bonis ecclesiae parochialis rector, et clerici in ea beneficium obtinentes concurrere debeant ad reparationem illius VII. 613 614.

Utrum ad ecclesiae reparationem teneantur, concurrere patroni, quibus jus patronatus competit ex fundatione, constructione, dotatione VII. 614 615.

An et quinam decimatores teneantur concurrere ad repa-

rationem ecclesiae parochialis VII. 615 616.

Quo ordine ex decimarum fructibus succurrendum sit ecclesiarum indigentiae pro reparatione illarum, VII. 616 617.

Quando ad concurrendum pro reparatione ecclesiae parochialis vocandi sint parochiani VII. 617 618.

An si dicto hactenus modo succurri ecclesiae ruinam minitanti non possit ex collectis clericorum decimatorum, et parochianorum, statim descendere episcopus debeat, ad translationem illius ad aliam vicinam ecclesiam VII. 618.

Ecclesiastici

An possint accipere feudum, et tanquam vasalli, saeculari cuidam principi obligari, VI. 309.

Vide Judicium sanguinis, Ordinatio aciei, Ars chirurgica, Procuraciones, administrationes, Officium tabellionis, Officium vice-comitis.

Electio

Definitio I. 304 305.

Distinctiones I. 305 306.

Jus eligendi vel postulandi penes quos sit I. 306.

An competat laicis vel clericis extraneis I. 306 ad 306.

An omnibus clericis vacantis ecclesiae I. 309 310.

An ejusdem canonicis I. 310 311.

An illi qui possessionem dum-

Schamtzgrueber Tom. XII.

taxat canonicatus habet, I. 311 ad 313.

An ad acquirendum jus electivum sufficiat esse initiatum ad s. ordines I. 313 314.

An providere superior ecclesiae vacantis possit, cum nullus canonicus vel religiosus in sacris est constitutus I. 314.

Quid dicendum de excommunicatis I. 314 315.

Quid de irregularibus I. 315.

Eligendus ad episcopatum debet esse aetate maturus, moribus gravis, scientiis excultus I. 316 317.

Ineligibiles impedimento naturae qui sint I. 317.

Qui ob crimen vel defectum morum I. 317 318.

Qui ratione paenarum ecclesiasticarum vel censurae I. 318 319.

Electio indigni est invalida et privat pro illa vice jure eligendi I. 319 321.

Hoc jus devolvitur ad innocentes si qui sint, vel superiorem I. 321 322.

Vocandi ad electionem I. 322 323.

An electio valeat cum omnes non sint vocati I. 323 324.

Jus contemptis competens I. 324 325.

Absentes qui vocari debent I. 325 326.

Qui sumptus itineris subministrare debeat absenti I. 326 327.

An procurator constitui possit
ab absente I. 327 328.

Obligationes procuratoris et
constituentis I. 328 329.

An capitulum consentire debeat
in procuratorem extraneum I.
329 330.

Quo loco instituenda electio
I. 330 331.

An perfici possit in ecclesia
interdicta, vel in loco occulto
I. 331 332.

Quando debeat celebrari I. 332.

Intra quod tempus I. 332 333.

Quando tempus incipiat cur-
rere: et an abbreviar: possit
I. 333 334.

Poena non eligentium I. 335.

Tractatus qui aliquando prae-
mittitur electioni an sit neces-
sarius et fieri debeat ante prae-
lati obitum I. 335 ad 337.

Quid dicendum de capitulatio-
nibus et an juramento firmen-
tur I. 337 ad 339.

Triplex forma electionis I.
339 et seq.

Quae comunis electio I. 343
344.

Substantialia electionis I. 344
345.

Forma electionis per compro-
missum I. 345 ad 352.

Electio debet esse libera non
gravi metu extorta I. 353
354.

Paena injuste gravantium ele-
ctores, et celebrantium ele-
ctionem per abusum potestatis
saecularis I. 354 355.

Quando hoc ultimo modo cen-

seatur celebrari I. 355 356.

Quomodo electio intimanda et
ab ipso acceptanda I. 356.

Jus electi I. 356 357.

An electus non confirmatus
habeat administrationem I. 357
358.

Confirmatio a quo, quando, et
quomodo petenda et conceden-
da, et ejus effectus I. 358
ad 360.

An habeat vim sanandi ele-
ctionem invalidam I. 360 361.

Qui eligere ad praelaturam
ordinis sui possint I. 365 366.

Qui eligi et an statim post pro-
fessionem I. 366 367.

Forma observanda I. 367 368.

An huic electioni noceat vo-
torum publicatio I. 368 369.

Specialia in electionibus ab-
batissarum I. 369 370.

An et quomodo religiosi pos-
sint eligi ad praelaturas extra
ordinem suum I. 370 371.

An pontifex sibi constituere
successorem possit I. 373 373.

Qui electores pontificis et quae
forma electionis I. 373.

Quot in electo requirantur suf-
fragia, et an accessus possit
complere numerum I. 373
374.

An et quomodo cardinales pos-
sint compromittere I. 374
375.

Qualitates requisitae in electo
et quando hic fiat verus pon-
tifex I. 375 376.

An ejus electio valeat impu-
gnari et quando procedi possit

ad novam electionem I. 376.
377.

Electior palatinus

Habet praerogativam iudicaturae caesareae I. 75-

Electores

An rescriptis suis possint legitimare illegitimos, et quos IX. 352 et seq.

Eleemosina

Vide Domus religiosae

Emphyteusis

Quomodo contractus precariorum differat a contractu emphyteutico VI. 16.

An, et quando emphyteusis religiosi transeat in monasterium VI. 64.

Vide Locatio - conductio.

Emphiteuta

Qui dicatur I. 17.

An ipsi competat interdictum *unde vi*, III. 379.

Emptio venditio

Quid sit emptio venditio, VI. 63.

Quae sit definitio emptionis venditionis VI. 63 64.

Quaenam ad substantiam emptionis venditionis pertineant VI. 64 ad 67.

Quotuplex sit emptio venditio VI. 67 ad 69.

Quid intersit an venditio fiat ad corpus, an vero ad mensuram VI. 69 70.

Quinam possint emere, et vendere VI. 70 ad 72.

An detur obligatio emendi aut vendendi VI. 73 ad 75.

Utrum in casu necessitatis pu-

blicae clerici, et religiosi compelli possint ad venditionem rerum quarum penuria laborat respublica VI. 75 76. Quaenam requirantur, ut ex causis hactenus relatis cogi aliquis ad vendendum, vel emendam possit VI. 76.

An absolutus in emptionem venditionem consensus satis declaretur verbis, *volo vendere, volo emere*, VI. 77 78.

An in emptionem venditionem faciendam consensus sufficienter censeatur expressus ab eo, qui prius promisit rem vendere pro certo pretio, et postea pretium istud recipit, ac mercedem tradit sine alia expressione consensus VI. 78.

79.

Quomodo emptioni venditioni addi arrhae possint, et quid juris si addantur VI. 79 ad 81.

An venditioni adjici valeat pactum additionis in diem, quo inter emptorem id agitur, ut venditori liceat rem venditam uni addicere alteri, si hic intra certum tempus meliorem ipsi conditionem e. g. majus pretium, aut faciliorem, vel maturiorem solutionem offerat, VI 81 ad 84.

An venditioni adjici valeat *pactum legis commissoriae* ut si emptor pretium intra certam tempus non solverit, res sit inempta, VI. 84 ad 86.

An venditio celebrari etiam valeat cum *pacto rem vendi-*

tam revendendi, sive, ut loquuntur, retrovendendi VI. 86 87.

Quid sit merx VI. 88.

Quaenam res aliena vendi possit VI. 91 92.

Utrum res aliena vendi possit VI. 91 92.

Utrum res non existens vendi possit VI. 92 93.

Utrum vendi possit haereditas VI. 94 96.

An vendi possint etiam actiones seu, nomina, obligationes debita, VI. 96 99.

Quale pretium emptionis venditionis esse debeat VI. 100 101.

An licitum sit quolibet pretio vendere VI. 101 102.

An statutis pretium taxantibus teneantur etiam clerici et religiosi VI. 103.

An si pretium legitimum sit majus vulgari, licitum sit illa vendere VI. 103.

An contra si pretium legitimum sit minus vulgari, licitum sit exigere vulgare VI. 104.

An et ob quam causam, pretium variari possit VI. 104. 107.

An res carius vendi, aut vilius emi possit ob solam indigentiam, necessitatem, vel utilitatem particularis alicujus emptoris, aut venditoris pecunia valde indigentis VI. 107 108.

An res cariori pretio vendi

possint peregrinis, et exteris per loca transeuntibus, quam incolis et inquilinis VI. 108 109.

An chirographa, et debita immatura possint emi minore pretio quam sit summa debita, VI. 109 110.

An qui scilicet pretium mercis brevi minuendum, possit eam vendere currente pretio, VI. 110. 111.

Utrum cui tradita est res vendenda pro certo pretio, possit excessum qua pluris vendidit sibi retinere VI. 111 112.

An venditor teneatur manifestare vitia mercis VI. 113 ad 115.

An et quomodo venditor rem tradere emptori debeat VI. 115 116.

Quis sit effectus traditionis, VI. 116 117.

An si emptor petat impletionem contractus, venditor terminate teneatur tradere ipsam rem venditam, vel contra liberetur ab interesse solvendo VI. 117 ad 119.

Quomodo traditio mercis, seu rei venditae fieri debeat VI. 119 120.

Quaenam venditio teneat, si postquam res vendita est uni, deinde vendatur alteri VI. 121 122.

Quid sit evictio, et quando venditor de hac teneatur emptori VI. 122 123.

Quid ratione evictionis pete-

re possit emptor a venditore et quid iste ex ea causa teneatur ipsi prestare VI. 123 124.

Quid requiratur ut venditor de evictione teneatur emptori VI. 124 125.

An semper laudare venditorem, seu denuntiationem ei facere emptor debeat, VI. 125 126.

Quando facienda sit denuntiatio venditori, ut ea facta iste teneatur de evictione VI. 127 ad 129.

An emptor teneatur ad manifestandam bonitatem mercis, et vitium pretii VI. 130 131.

An casu, quo emptor scit pretium mercis, venditor autem ignorat, et ille hunc interroget, an velit eam dare pro tali pretio, et reliquum, si quid amplius res valeat, condonare, si venditor consentiat emptor in conscientia tutus existat VI. 131.

An qui scit in fundo latere thesaurum, venditor vero hoc ignoret, emere illum ab hoc pretio vulgari, et tali possit, quo emeretur, si thesaurum non contineret VI. 131 132.

Utrum emptor venditorem monere debeat de vitio pretii, VI. 132 133.

Quae sit obligatio emptoris circa pretii solutionem, VI. 134 ad 136.

Cui res vendita intereat, vel

deterioretur, emptori ne, aut venditori VI. 136 ad 139.

Cui debeantur fructus rei venditae et nondum traditae VI. 139 ad 142.

Ad quem pertineant accessiones rei venditae VI. 142 143.

An in rerum venditione contrahentes se mutuo circumvenire valeant VI. 144 145.

An et quo remedio succurratur venditori, quando is in venditione ab emptore laesus est, VI. 145 ad 147.

An etiam emptori, si a venditore laesus sit ultra dimidium justii praetii hoc remedium jura concedant VI. 147 148.

Quando ultra dimidium laesus censeatur emptor, vel venditor VI. 149 150.

Quibus casibus remedium hoc actionis ad rescissionem contractus, vel supplementum pretii refundendum ultra dimidium laesis non concedatur VI. 150 ad 152.

Quomodo laeso ultra dimidium satisfaciendum sit, VI. 152 ad 154.

An remedio locus sit etiam in aliis contractionibus VI. 154 155.

An et quando resolvi emptio venditio mutuo contrahentium consensu possit, VI. 156 ad 158.

An ad dissolutionem contractus faciendam opus sit con-

sensu expresso , an vero sufficiat tacitus et praesumptus, VI. 158 159.

An sicut emptio dissolvi potest quoad totum , ita etiam dissolvi possit quoad partem tantum , VI. 159.

An si quid emi pure et absolute possit , deinde ab eodem sub conditione emere , et posterior emptio priorem omnino tollat , VI. 156 160. Cujus sint fructus nati tempore inter initum , et dissolutum contractum medio VI. 160.

Quomodo emptio venditio resolvatur ex aedilitio edicto , VI. 160 161.

Quid requiratur , ut emptori detur actio contra venditorem , ob vitium rei venditae VI. 161.

Ut actioni redhibitoriae , vel aestimatoriae locus sit quando res quidem non est vitiosa , sed venditor certas qualitates circa rem venditam asseveravit , quae tamen non apparent VI. 161 162.

Quid venditor , hoc edicto conventus teneatur restituere VI. 162.

An praeter actiones aedilitas hactenus explicatas detur ad redhibendum etiam actio civilis ex empto VI. 162.

Qua ratione emptio venditio possit rescindi ex retractu VI. 162 163.

Quibus jus retractus gentilitii

competat , VI. 163 164.

Quae res retrahi possint et quomodo VI. 164 165.

Intra quod tempus liceat retrahere VI. 165 166.

Emptor

Vide Emptio venditio.

Energumenus

An possit accipere sacramentum eucharistiae VII. 449.

Epilepsia

An qui hoc morbo correptus est, possit resilire a matrimonio IX. 3 et seq.

An praebeat juxta causam resiliendi a sponsalibus VIII. 85.

Episcopatus

An promotio ad episcopatum vinculum professionis religiosae dissolvat VII. 81.

Episcopi Germaniae

An et in quibus impedimentis ex speciali privilegio pontificio dispensare possint in matrimonio IX. 230.

Episcopium

Vide Immunitas ecclesiastica

Episcopus

Ejus obligationes quae oriuntur ex justitia distributiva I. 9.

Potest celebrare synodus dioecesanus I. 134.

Quam habeat auctoritatem in concilio generali I. 136.

An possit eligi ad alium episcopatum vel debeat postulari I. 292 293.

An possit administrare res et jura ecclesiae ante confirmationem I. 357.

Ad quem devolvatur ejus ju-

risdictio si negligens sit in administratione justitiae I. 430 431.

Vel si impediatur exercere officium suum pastorale I. 431 432.

Quid si negligentia vel defectus suppleatur per coadjutorem I. 432.

An consecratus transferri possit I. 379 380.

An electus et non consecratus : I. 380 381.

An transferri possit invitus, I. 382.

An ad dignitatem minorem, *ibid.*

Translationis effectus I. 383.

Qui visitatorem vel administratorem dare ecclesiae vacanti possit et quae hujus potestas I. 432 433.

Quid juris si episcopus abbatem electum benedicere sine causa nolit, I. 433 434.

Ejus dignitas essentialiter includit ordinem presbyteratus, a quo distinguitur, II. 3 4.

Habet materiam et potestatem distinctam et quae sint. II. 4.

Actus principalis ordinis episcopalis est ordinare sacerdotes, *ibid.*

Ideo est sacerdotibus superior, *ibid.*

An episcopus possit pro arbitratu exercere officium archidiaconi II. 137 138.

Ejus jurisdictio in casibus in quibus jus comune ipsi concedit facultatem procedendi ad-

versus exemptos, II. 169 ad 171.

Episcopi etymon et duplex potestas, ordinis et jurisdictionis II. 228 229.

Quo jure ipsi haec ultima competat, II. 229 230.

In quo ipsius potestas consistat, II. 230 231.

Quae spectent ad legem dioecesanam, e quae ad jurisdictionem episcopi, II. 231 ad 233.

Quibus casibus episcopus jurisdictionem habeat in exemptos, et in quo loco possit illam exercere II. 233 234.

Quae potestas episcopi in dispensatione illegitimorum, II. 96 97.

An possit dispensare cum bigamis II. 128.

Quid requiratur ut episcopus licite conferre ordines possit, II. 26.

Quis dicatur episcopus originis domicilii et beneficii, II. 26 ad 28.

An qui renunciavit episcopatu, adhuc possit conferre ordines et quotupliciter fieri renuntiatio episcopatus possit, II. 51 52.

An valeat ordinatio facta ab episcopo, qui renunciavit loco et dignitati. vel ab excommunicato, suspenso, lapso in haeresim, II. 52 53.

Qui dispensare valeat cum ordinatis ab episcopo excommunicato II. 53.

Ad dignitatem episcopalem requiruntur 30 anni completi , II. 55.

Episcopus dispensare non potest in aetate jure communi requisita II. 57.

Necesse est ut episcopus ante electionem per sex menses fuerit in sacris II. 60.

Quae ejus potestas circa clericos sibi subjectos quoad ordines suscipiendos, et an ipsos possit aliquo modo compellere II. 63 64.

Potest constituere vicarium jurisdictionis II. 153.

An possit dispensare cum clericis conjugatis ad beneficia obtinenda vel retinenda V. 48 et seq.

An obligetur ad personalem residentiam in dioecesi V. 67.

Utrum qui extra suam dioecesim ex dispensatione sedis apostolicae canonicatum in aliqua ecclesia obtinet, fructus ex hoc lucrari possit, etiam si solum resideat in sua ecclesia cathedrali V. 73 et seq. Quae poene decretae episcopis non residentibus V. 81 et seq.

Utrum episcopus in servitio suo occupare possit etiam canonicos ecclesiarum collegiarum V. 91.

An teneatur dare licentiam beneficiariis quando ad studia adire volunt, V. 96.

An possit dare licentiam non residendi parrochis V. 97.

An regulares promoveri possint ad dignitatem episcopalem V. 129 et seq.

Qualis vicarius poni possit ab episcopo in beneficio non plenissime unito V. 204.

Ad quem episcopum pertineat institutio clerici in ecclesia in duarum dioecesium confinibus sita V. 313.

An consuetudine induci possit ut episcopus negotia ecclesiae tractet et jurisdictionem exerceat non requisito consilio vel consensu capituli, V. 385.

An cum de novo monasterio erigendo agitur, episcopus ad hoc opus habeat consensu capituli, vel solo ejusdem consilio V. 385.

An episcopus pertineat ad capitulum V. 391.

An et quam pensionem episcopus imponere beneficio possit V. 410 et seq.

Quibus casibus episcopus redditus beneficii vacantis, vel partem eorum possit reservare V. 428 429.

An ex justa causa vacantium beneficiorum fructus aut istorum partem aliquam cum capituli consensu possit reservare applicandam suae vel capitulari mensae V. 429 430.

Quando numerum praebendarum diminueret aut beneficia ecclesiastica omnino extinguere possit V. 430 431.

Quid Episcopus possit circa

translationem beneficiorum V. 442 et seq.

Quaenam res ecclesiasticae ab episcopis, praelatis et alii ecclesiarum rectoribus libere alienari nequeant, V. 444 et seq.

An consensus capituli cathedralis episcopo sit necessarius etiam in alienatione rerum pertinentium ad ecclesias cathedrali inferiores V. 469.

An et in quibus beneficiis episcopus dispensare possit V. 182 183.

An et qualem potestatem uniendi beneficia et ecclesias habeat V. 194 et 196.

An possit conferre beneficia et quo jure V. 140 ad 142.

An etiam vacantia in propria dioecesi, existens extra dioecesim suam V. 145.

An admittere ad professionem possit VII. 70 71.

An ejus autoritas sit necessaria in fundatione, dotatione, aut erectione ecclesiae, vel beneficii VII. 256.

An possit juspatronatus extinctum donare de novo alicui laico VII. 304.

An possit imponere census et beneficia VII. 350.

Unitas ecclesiastica, Domus Religiosae.

Potest in sua dioecesi ferias decernere, III. 299.

Coram quo episcopo sint clerici inferiores conveniendi, et

Schamalzgrueber Tom. XII.

utrum coram solo episcopo, III. 127 ad 129.

Quo in loco possit episcopus suam exercere jurisdictionem in clericos sibi subjectos III. 129 130.

Utrum episcopo jurandum sit de calumnia III. 266 267.

Si ejus jurisdictio fuit prorogata, ab eo non potest appellari IV. 492.

An auctoritatem permutationi beneficiorum praestare possit, VI. 165 et seq.

An motu proprio possit transferre clericum ab una ecclesia ad alteram VI. 270.

An possit commutare ultimas voluntates, VI. 570. et seq.

In quibus dispensare possit, IX. 230 et seq.

An possit delegare facultatem dispensandi in impedimentis occultis IX. 237 et seq.

An possit dispensare in impedimentis impediens, IX. 225.

Vide Consecratio, Electio, Lex, Renuntiatio, Translatio.

Vide Judex ordinarius

Vide Institutio, Clericus, Praebenda, Res ecclesiae.

Vide Consecratio ecclesiae, Ecclesiae edificandae, Immu-

Vide Matrimonium interdictum.

Vide Sponsalia Matrimonium, Clandestina desponsatio.

Excommunicatio etc. Ministra-

- tio indebita, clericorum, Clericus per saltum promotus, Praelatorum excessus, Privilegia etc.
 Poenitentia
 Episcopus consecratus.
 An profiteri possit religionem VII. 11.
 An, quando hac in re dispensari possit a pontifice, VII. 13.
 Epistolae
 Quod probent IV. 189 et seq.
 Epitaphia antiqua
 Probant absque dubio confines, IV. 53.
 Erectio monasterii
Vide Domus religiosae.
 Ergastulum
Vide Poena
 Ermaphroditus
 An capax sit Ordinis, II. 17 18.
 Error
 Quid sit, et quotupliciter in contractu matrimonii possit contingere VIII. 203.
 Quibus modis et in quibus rebus contingere possit, VIII. 204 et seq.
 Doctrinae universae de errore in materia matrimonii, VIII. 161 et 205 et seq.
 Non juvat ad consuetudinem abrogandam, I. 273.
 An error circa conditionem servilem reddat matrimonium invalidum IX. 19 et seq.
 An et qualis vitiet, aut invalidam reddat dispensationem IX. 261.
 An et quando errari possit, et an error commissus a procuratore, administratore noceat domino vel principali neganti illum et contrarium probanti IV. 26.
 Excludit perjurium IV. 49.
 Quandonam vitiet actum aut contractum, et quando non vitiet, sed solum det actionem vel exceptionem ad rescindendum contractum dolo initum III. 425.
 Essentia matrimonii
 In quo consistat VIII. 115.
 Ætas faeminae
 An sit justa causa dispensandi in impedimentis dirimentibus IX. 246.
 Eunuchi
 Quid de eorum matrimonio dicendum IX. 166.
 Evictio
 Quid sit VI. 122 123.
 Quid ejus ratione petere possit emptor a venditore, et quid iste ex ea causa teneatur ipsi praestare VI. 123.
 Quid requiratur ut venditor de evictione teneatur emptori VI. 124.
Vide Emptio venditio.
 Exactio
 Quid hoc nomine veniat, VII. 369.
Vide Census
 Examen
Vide Processus
 Exceptio
 Exceptionis definitio, IV 292 293.

Dividitur in proprie dictam et improprie dictam, in nominatam et innominatam, civilem et praetoriam, realem et personalem IV. 293 294. Quid sint exceptiones peremptoriae IV. 294 295.

Quare illae dicantur perpetuae, hae temporales IV. 295. Quo jure exceptio competat, IV. 295 296.

Quid sit replicatio, IV. 296 297.

Quae replicationes rejiciendae IV. 297.

An et a quo opponi exceptio possit IV. 298.

An etiam excommunicatus excipiens in judicio audiri debeat IV. 298 299.

Utrum excommunicatus si contra justitiam condemnatur appellare etiam possit IV. 299 300.

An si uterque litigans excommunicatus sit excommunicatione majori, et reus actori opponat exceptionem excommunicationis, eundem actor replicatione excommunicationis possit repellere IV. 300 301.

Quid si reus excommunicationem minorem incurrisset per communicationem cum actore excommunicato IV. 301.

An quod de reo excommunicato dictum est, dicendum sit etiam si alias infamis vel criminus sit IV. 301 302.

Quando opponi debeant ex-

ceptiones dilatoriae IV. 302 ad 304.

Quando exceptiones peremptoriae IV. 304 305.

An et qualiter judex certum tempus statuere possit, intra quod exceptiones dilatoriae proponi debeant IV. 305 306.

An etiam peremptoriis exceptionibus judex certum tempus assignare possit, ita ut eo lapso tales exceptiones non amplius audiantur, IV. 306 307.

Quomodo exceptiones opponi debeant ut vim habeant dirimendi vel differendi actionem aut intentionem actoris, IV. 307.

Qua forma et ordine proponi exceptiones debeant, IV. 307 308.

An plures simul exceptiones a reo opponi possint, IV. 308 309.

An contrariis etiam exceptionibus simul et semel uti liceat, IV. 309.

An quomodo et quando probari debeant exceptiones a reo oppositae, IV. 309 310.

Qui sit effectus exceptionis, IV. 311 312.

An reus excipiens contra intentionem adversarii, eam censeatur fateri, IV. 312 313.

An exceptiones reo competentes etiam prosint ejus haeredibus et fidejussoribus, IV. 313 314.

- Utrum admitti debeat qui , cum ipse habeat plura beneficia, excipit contra alium de pluralitate beneficiorum, IV. 314 ad 316.
- An exceptiones dilatoriae in prima instantia omissae , opponi valeant in secunda, IV. 319 317.
- Quid requiratur ut opponi possit exceptio rei judicatae, IV. IV. 317 318.
- Quomodo sit exceptio excommunicationis facienda a reo , IV. 318 319.
- An testis, si exceptio criminis contra illum probata sit, puniri de illo crimine in iudicio possit, IV. 319 320.
- Excomunicati**
- Repelluntur a sepultura ecclesiastica , IV. 628 629.
- Excomunicati excommunicatione**
- A testimonio dicendo repelluntur IV. 72.
- Excommunicati ob haeresim**
- An testari possint , VI. 516 517.
- Excommunicatio**
- An sententia excommunicationis ferri possit die feriato , III. 314.
- Sententia excommunicationis non transit in rem judicatam IV. 436.
- Vide* Appellatio
- Censura
- Immunitas ecclesiastica.
- Excommunicatio, depositio, interdictio clerici.**
- Quae sit poena clerici depositi ministrantis et exercentis actum ordinis vel officii sibi prohibiti XI. 17 18.
- Quae sit poena clerici , qui censura ecclesiastica insuper habita se ss. ministeriis ingerit, et exercet actum ordinis proprium XI. 18.
- Quid requiratur , ut irregularitas incurratur a censuratis XI. 18 ad 20.
- Quaenam aliae causae censuratum exercentem actum ordinis ab irregularitate propterea incurrenda excusent , XI. 20 21.
- An per exercitium actuum ordinis , irregulares etiam efficiantur excommunicati tolerati seu non vitandi XI. 21 22.
- An irregularitatem incurrat sacerdos excommunicatus, suspensus etc. sacramentaliter absolvens XI. 22 23.
- Quando per invalidam administrationem sacramenti poenitentiae , vel aliorum , excommunicatus incurrat excommunicationem XI. 23.
- An irregularitatem incurrat sacerdos excommunicatus etiam , qui non conficit ipsum sacramentum, sed tantum concurrat aliquo modo ad illud , XI. 24 25.
- An irregularitatem incurrat , qui exercet actum proprium ordinis minoris XI. 25 26.
- An irregularitatem incurrat , qui dubitat , an sit vere excommunicatus , et stante hoc

- dubio exercet actum ordinis proprium, XI. 26 27.
- An irregularis efficiatur etiam is, qui, dum excommunicatione minori irrelitus est celebrat, XI. 27 28.
- Excommunicatus**
 An possit valide accusare in iudicio X. 22.
 An valeat matrimonium quod contrahitur ab excommunicato vel cum excommunicato, IX. 208.
- Excommunicati excommunicatio-**
 ve majori, vel ex partis exceptione vel iudicis officio possunt repelli, cum distinctione excommunicati vitandi, vel non, quorum alter in Germania ab agendo non repellitur, III. 28 29.
 Qui excommunicati personam standi in iudicio habeant III. 30 ad 32.
 Quae validitas rescripti ab eo impetrati, I. 233 234.
- Excussio**
Vide Fidejussio
- Executio**
 Quid sit et in quibus sententiis necessaria, IV. 431. et seq.
Vide Sententia
- Executor testamenti**
Vide Testamentum
- Executores rescriptorum**
 Qui I. 257 ad 263.
- Exemplo**
Vide Privilegia etc.
- Exemptio ab obedientia**
 Praescribi non potest IV. 34.8
- Exercitium**
 An et quando inducat professionem tacitam, VII. 63 64.
- Exercitium ordinis sacri**
 Ex defectu legitimae possessionis praescribi nequit, IV. 347.
- Exhaereditio**
 An timor exhaereditationis valeat ad praebendam justam causam resiliendi a sponsalibus VIII. 86.
- Exilium**
Vide Poena
- Exoculatio**
Vide Poena
- Exorcistatus est ordo minor II.2.**
- Expositi**
 Quid de his sentiendum, et de susceptis ex conjugibus quorum unus vel uterque ligatur voto solenni, II. 90 ad 92..
- Expositio infantium et languidorum.**
 Quale peccatum sit exponere infantes et languidos X. 384 385.
 Quae sit poena exponentium infantes et languidos X. 386 387.
 An is qui infantem et languidum expositum suscipit, aut sustentat in ejus personam aliquid acquirat iuris, X. 387 388.
 Unde subministrari alimenta exposito debeant si nemo privatus curam illius suscipiat, X. 388.

A quo alenda sit proles que in uno loco exposita, in alio nata et baptizata est X. 388 389.

An et qualiter dominus famulo aegrotanti teneantur providere de necessaria cura et alimentis X. 389 390.

An pro legitimis vel illegitimis habendi sint expositi, et alii quorum parentes ignorantur X. 390 391.

Expositio ad pastellam

Vide Poena

Extinctio litis

An sit juxta causa dispensandi in impedimentis dirimentibus IX. 243 244.

Extravagantes Jo. XXII. et Communes.

Vide Jus canonicum.

F

Fabri

Prohibentur conducere domum vicinam habitationi magistrorum, aut professorum VI. 173.

Falcidia

Vide Testamentum

Falsarii monetarum

Immunitate privantur VII. 701.

Falsitas instrumenti

Quibus modis probetur, IV. 207. et seq.

Falsificantes literas apostolicas.

Immunitate privantur VII. 700.

Falsi testes

Gaudent immunitate ecclesiastica VII. 733 734.

Falsum

Quod sit falsum et falsitas X. 782 783.

Quid requiratur ad falsi crimen, X. 783 ad 785.

Quale crimen sit crimen falsi X. 785.

Quotuplex sit X. 785 786.

Quando crimen falsi committatur dicto X. 786 ad 788.

Quae sit poena testis falsum deponentis in iudicio vel supprimentis veritatem, X. 788 ad 790.

Quae sit poena advocati et iudicis, qui criminis falsi rei sunt X. 790 791.

Quando crimen falsi committatur scripto X. 791 792.

Quas poenas incurrant falsarii litterarum apostolicarum, X. 793 794.

Quinam poenas istas incurrant X. 794 795.

An ejusmodi falsariorum poenas etiam incurrat ille, qui in rescripto iustitiae immutat aliquid ex quo nullum aut leve damnum, parti aut fisco inferatur X. 795.

An easdem poenas incurrat etiam qui literas apostolicas radit in una sillaba, vel paucis literis si hoc fiat in loco non suspecto X. 796.

Quid dicendum quando dubium est an ratio in vel extra curiam, ab aliquo istius officiali an ab alio facta sit, X. 796 797.

An poenas memoratas incurrat etiam is qui literas apostolicas iusta mentem papae corrigit aut si petita sit dispensatio in impedimento affinitatis, et notarii errore consanguinitas, vel dioecesi Cysteriensi, Ratisboneusis expressa sit X. 797.

Quando crimen falsi committi censeatur facto, X. 791 ad 799.

Quinam censeantur falsarii monetæ X. 799 800.

Qua poena plectendi X. 800 801.

Quae sit poena illius qui tondet, aut radit monetam vel tingit auro, scilicet ut aurea appareat, X. 801 802.

Qua poena puniendus sit qui propria authoritate cudit monetam etsi iusti ponderis sigilla tamen publico abutens, X. 802 803.

Quid dicendum de iis qui monetam cudunt ex auro, vel argento alchimistico X. 803.

Quomodo falsi crimen committatur usu X. 804 805.

Quae sit falsariorum istorum poena X. 805.

Fama

Quid sit et illius vis ad probandum IV. 38.

Distinctiones *ibi*.

Quid necessarium ut in iudicio fidem faciat *ibi*.

Famae effectus aliqui IV. 39.

In civilibus plerumque obtinet vim semiplenae probationis, IV. 34 39.

Quid in controversia filationis VI. 56.

Fames

Obligationes obvenientes tempore famis VI. 73.

Familia illustris

Vide Conservatio illustris familiae.

Familiae herciscundae iudicium.

In hoc probare debet uterque litigantium, IV. 45.

Familiaris

An possit familiarem accusare in iudicio X. 23.

Fatalia

Quid sint IV. 506.

Favor religionis

Obligationes inde derivantes, VI. 74-

Feriae

Quid sint feriae, eorumque species et unde nomen sint mutuatae, III. 292 ad 294.

Quam latae sit intelligendum omnibus concedi debere messium, et vindemiarum ferias *ibi*.

Qui sint dies feriati, et utrum

omnes iudiciales sint habendi, III. 294 295.

Saecularis principis est profanas, solius ecclesiastici sacras ferias instituire, III. 295 ad 298.

Solius pontificis est universales ferias decernere *ibid.*

Episcopus idem potest in sua dioecesi III. 299.

Utrum feriae possint per consuetudinem induci, et quaratione *ibid.*

Quando feriae habeant initium III. 299 ad 301.

An iisdem possit renuntiari, III. 301 302.

Ex praecepto feriis sacris observanti prohibentur opera servitia, mercatus, iuramentum etiam extraiudiciale, placitum, et causae criminales, III. 303 ad 305.

Utrum vi eiusdem praecepti, oblatio quidem libelli prohibeatur, III. 305 306.

De citatione, et quibus diebus fieri nequeat III. 306 ad 308.

De insinuatione et executione citationis, et an fieri possit, in die non feriato ad feriatum III. 308 ad 311.

Quid agendum reo citato in diem non feriatum, sed impedito comparere tempore statuto *ibid.*

Si iudicis, actoris, et rei domicilia discrepant, cuius feriae sint attendendae, III. 311 312.

Utrum die festo possint testes condemnari, vel sententia ferri, III. 312 ad 314.

Difficultates circa sententiam excommunicationis *ibid.*

Executio sententiae iudicialis die festo non solum est illicita, sed et invalida ideoque si fieri possit revocanda, III. 314 317.

Die festo reus nec carcerari nec torqueri debet cum exceptionibus quoad carcerationem *ibid.*

Utrum die festo possit appellatio interponi, et causae excusantes actus iudiciales diebus feriatis III. 315 ad 318.

Festum

Diei festi nomine in privilegio venit solum festum in foro et choro celebre, II. 9 10.

Diebus festis bellum gerere non licet, II. 284 285.

Feuda

Praescribi nequeunt tempore ordinario IV. 339.

Feudorum libri

Vide Jus Civile

Feudum

Quae sit origo feudorum, VI. Quam auctoritatem, et vim habeant consuetudines feudales, VI. 276 277.

Quotuplex sit ius feudale, VI. 277 278.

Quid sit feudum VI. 278.

Quaenam pertineant ad substantiam feudi, VI. 278 ad 280.

An feudum sit species quae-

dam contractus, VI. 280 281.

Qualis contractus sit feudum, VI. 281 282.

Quomodo feudum differat ab aliis contractibus, VI. 282 283.

Quomodo feudum distinguatur ab usufructu VI. 284.

Quomodo feudum differat a iure superficiario, contractu censuali, libellario, et caeteris contractibus, VI. 284 285.

Quotuplex sit feudum, VI. 285 ad 292.

Quae res concedi in feudum possint, VI. 293 294.

An feudum constitui in re aliena valeat, VI. 294 295.

An investitus de silva etiam jus venandi habeat VI. 295.

An castro in feudum dato, etiam territorium totum censetur datum in feudum, VI. 295.

Utrum, integro territorio in feudum concesso, transeat etiam jurisdictio seu superioritas territorialis VI. 296.

Quaenam personae constituere feudum possint, VI. 296 297.

An minores bona sua dare possint in feudum, VI. 297 298.

An filius fam. de suis bonis possit facere feuda, VI. 298.

Utrum imperator bona ad imperium immediate spectantia in feudum possit concedere, VI. 298.

Schamalzgrueber Tom. XII.

An et in quibus bonis feuda possint constituere clerici, VI. 299 300.

An absolute et in omni casu concessum sit res ab antiquo infeudari solita absque solemnitatibus iuris denuo infeudare, VI. 301.

Utrum res feudales ad ecclesiam reversas, capitulum, sede vacante, denuo infeudari possit, VI. 301 302.

Quomodo praelatus rem feudalem ad ecclesiam reversam denuo infeudare possit, VI. 302.

An praelatus infeudationem rei feudalis promittere in casum deperitionis possit, VI. 303.

Utrum si antecessor praelatus feudum promisit alteri in casum aperitionis eiusdem, sed illo mortuo primum aperiatur feudum, promissione hac astringatur eiusdem successor, VI. 303 304.

An promissio Investiturae in casum aperitionis fieri possit etiam casu, quo possessor feudi liberos habet ut ad eam spes consolidationis tam propinqua non sit, VI. 305.

An possit aliquis sibi ipsi in re sua constituere feudum, VI. 305 306.

Quibus personis concedi feudum possit, VI. 306 ad 309.

An ecclesiastici possint accipere feudum, et tamquam vassalli saeculari cuidam prin-

cipi obligari, VI. 309 310.
 An feudorum laicalium capaces sint etiam regulares professi VI. 310 ad 312.
 An milites ordinum equestrium capaces sint feudi proprii, et exigentis servitium incompatible cum statu clericali, VI. 312.
 An si aliquis religiosus factus sit episcopus, et ad ipsum devolvatur feudum, ejusdem sit capax, VI. 312 313.
 Quodnam feudum dici debeat esse incompatible cum statu clericali, VI. 313.
 Quid dicendum de clericis qui in minoribus dumtaxat ordinibus constituti sunt, VI. 313.
 Quot modis acquiratur feudum, VI. 313.
 Quid veniat nomine pacti et investiturae VI. 314 315.
 Quomodo fieri investitura possit, VI. 315.
 An investiturae adiici certa aliqua pacta possint, VI. 315. 316.
 Quid utilitatis habeat, si in investitura dicatur feudum concedi propter merita, et servitia praestita, aut in genere, aut in specie, ceterorum servitiorum mentione facta, VI. 316.
 A quo petenda investitura sit, si vassallus ignoret dominum feudi, vel nesciat a quo debeat investituram petere in feuda quae scit sibi deberi, VI. 316 317.

An et quousque detur successio in feudis, IV. 318.
 Qualis successio in feudis detur, VI. 318 319.
 Quid requiratur ut succedere quis in feudo possit, VI. 319 ad 321.
 An casu, quo ascendentes admittuntur ad successionem ad eandem simul etiam admitti debeant fratres defuncti si quos ille habeat, VI. 321.
 Quinam filii succedant in feudo, VI. 321 322.
 Utrum successio in feudo praecclusa sit etiam filiis naturalibus legitimatis per subsequens matrimonium. 322 323.
 An liberi nati ex matrimonio morganatico, seu ea lege contracto ne succedant patri ab intestato, sed certa pecuniae quantitate contenti sint, succedant in feudo, VI. 323.
 An filius repudiata haereditate patris, succedere adhuc possit in feudo, VI. 323 324.
 An faeminae succedant in feudo VI. 324 325.
 In quibus feudis succedere possint foeminae et ab ipsis descendentes, VI. 325 326.
 An si foemina semel admissa fuerit ad feudi successionem, nato postea masculo teneatur id restituere, VI. 326.
 An feudum semel ad aliquam lineam devolutum per foeminam semper in ista linea maneat, ita ut etiam foeminae illud retineant non atten-

to masculo in alia linea existente, VI. 326 327.

Utrum si foemina per successionem masculi a feudo foeminino semel exclusa est, perpetuo exclusa maneat, ita, ut nequidem masculis descendentibus ipsa possit succedere, sed feudum aperiatur domino, VI. 327 ad 329.

An clerici, et religiosi succedant in feudo, VI. 329 ad 331.

Quando religiosus professus succedere possit in feudo, VI. 331 332.

An ob delictum praelati, vel alterius clerici beneficiarii, cui secundum leges feudorum poena privationis decreta est, feudum amittat ecclesia, VI. 332.

Quid censendum de clerico in sacris constituto, qui ex dispensatione pontificis matrimonium contrahit, et de regulari professo, qui ex simili dispensatione redit ad saeculum, an per hoc restituatur ipsi capacitas succedendi in feudis, in quibus ratione status clericalis vel religiosi antea non potuit succedere, VI. 332.

Quis ordo servandus inter succedentes in feudo, VI. 333.

Quid observandum in descendendum successionem, VI. 333 ad 335.

Quo ordine, et modo in feudo succedant collaterales, VI. 335 ad 337.

Quinam succedant in feudo deficientibus fratribus, et horum liberis, VI. 337 338.

Quando peti investiturae renovatio in feudo debeat, VI. 340.

Quomodo mutari persona domini debeat ut opus sit renovatione investiturae, VI. 340 341.

Quaenam mutatio sufficiat ex parte vassalli ut peti renovatio investiturae debeat, VI. 341.

Intra quod tempus petenda sit investiturae renovatio, VI. 341.

Quid praestare in renovatione investiturae a vassallo debeat, VI. 342.

Quotuplex relevium de iure bavarico solvi debeat in prioris vassalli morte, VI. 342.

An, et quomodo vassallus possit alienare feudum, VI. 342.

An sufficiat consensus domini solus, aut requiratur praeterea, ut insuper agnati consentiant in quorum praejudicium cedit alienatio, VI. 343.

Quod jus competat agnatis, quorum consensu non requisito, vassallus alienavit feudum VI. 343 344.

An feudum antiquum ita male alienatum a vassallo revocare etiam possint filii alienantis, VI. 344 345.

Qualis requiratur consensus domini, et agnatorum, ut ex alienatione sine illo facta feudum non mittatur, et ex-

cludatur potestas revocandi feudum, alias agnatis competens, VI. 345 346.

Quid veniat nomine alienationis, quando haec prohibetur fieri sine consensu domini, VI. 346 ad 348.

An si dominus a vassallo accipiat feudum in pignus, teneatur fructus computare in sortem, VI. 348 349.

An decisio 1. insinuatione et 2. conquestus cit. locum habeat etiam in re emphyteutica ut si istam in pignus acceperit dominus directus, hic fructus illius lucretur, VI. 394 350.

Qua ratione feudum amittatur, VI. 350 ad 352.

Quibus casibus non amittatur feudum ob renovationem investiturae tempore praescripto non petitam, VI. 352 353.

Quid requiratur, ut ob alienationem feudi, sine domini consensu factam, illud amittatur, VI. 353 354.

An vassallus a poena caducitatis excusetur si poenitentia ductus, feudum male alienatum in continenti recuperavit, VI. 354 355.

An feudum sine consensu domini alienatum possit a tertio bonae fidei possessore praescribi, VI. 355 356.

An casibus hactenus relatis, quibus a vassallo feudum amittitur, illud amittatur ipso jure, an per sententiam con-

demnatoriam, VI. 356 ad 358.

Ad quem devolvatur feudum amissum, VI. 358 ad 360.

Ad quem pertineat fructus feudi amissi, VI. 360 361.

Ad quem, finito feudo, devolvantur melioramenta rei feudalis, VI. 361 362.

Sine consensu domini directi feudum pignori subjici nequit, VI. 368.

Per mortem religiosi transmittitur ad monasterium, VI. 603.

Fictio juris.

Quid sit et quomodo distinguatur a praesumptione, IV. 212 213.

Fideicommissa

Adversus fideicommissarium 30. annis praescribunt, IV. 389.

Fideicommissarius

Habet hypothecam legale in rebus testatoris ratione rerum sibi ab hoc relictarum, VI. 365.

An jus patronatus transeat ad fideicommissarium, VII. 297.

Fideicommissum

Quotuplex sit, VI. 537. et seq. *Vide Testamentum.*

Fidejussio

Vide Solutio et Pignus.

Fideiussor

Non potest esse testis in causa in qua fidejussit, IV. 95.

Fides catholica ejusque professio.

Personae, quae obligantur ad fidei professionem faciendam, I. 172.

Etiam per procuratorem fieri potest, I. 173.

Qui eam culpabiliter omitunt fructus beneficii vel canonicatus non faciunt suos, I. 174.

Et probabilius ante sententiam restituere tenentur I. 174 175.

Distributiones quotidianas lucrantur, I. 175.

Fides conjugalis.

Quid exigit, VIII. 145.

Filiatio

Quomodo probanda sit, IV. 54 ad 57.

Filii incestuosi

Qui dicantur IX. 316.

Filii legitimi

Quae sit vocis filii origo, et significatio IX. 314 315.

Quotuplicis generis dentur filii et liberi IX. 315.

Qui sint filii illegitimi et quotuplicis generis IX. 315 316.

Quot sint species filiorum et liberorum spuriorum IX. 316.

An pro legitimis habendi sint qui nati sunt contracto matrimonio, sed concepti ante matrimonium ex copula fornicaria, IX. 316 317.

An pro legitima habenda sit proles quae nata est ex matrimonio publice et bona fide contracto, quod tamen ob latens impedimentum postea deprehensum est esse nullum, IX. 317 318.

Quid requiratur, ut ex tali putativo matrimonio suscepti

liberi habeantur pro legitimis IX. 318 319.

An utriusque conjugis bona fides requiratur, an vero sufficiat bona fides unius, IX. 319 320.

An legitima sit proles quae ex parentibus infidelibus nata est ex matrimonio contracto inter gradum prohibitum jure tantum ecclesiastico IX. 320.

An pro legitimis habendi sint filii suscepti ex matrimonio quod invalide contractum est ob impedimentum occultum, ab utroque parente ignoratum, si illud contractum fuit culpabiliter omissis denuntiationibus IX. 321.

An proles ex hujusmodi matrimonio nata illegitima sit etiam pro foro interno conscientiae, IX. 321 322.

Utrum habenda sit pro legitima proles quae suscepta est a parentibus ex matrimonio inito cum errore juris, IX. 322 323.

Quid judicandum de natalibus prolis natae ex parentibus ligatis voto castitatis, IX. 324 ad 326.

Qualis censenda sit proles, quae nata est ex parentibus, qui post matrimonium ratum et nondum consummatum, se ligaverunt voto solemnii continentiae, IX. 326 327.

Qualis censi debeat proles nata ex uxore, quam constat

saepius fuisse pollutam adulterio, IX. 327.

Qualis proles nata ex vidua post mortem mariti *ibid.*

Qualis octavo vel septimo mense post initum conjugium et primam mariti copulationem edita, *ibi.*

An legitima censenda sit proles, quae nata est ex matrimonio clandestino, contracto in terris ubi tridentinum receptum non est, si illud ob impedimentum bona fide ignoratum comperiatur fuisse invalidum, IX. 328.

An legitima sit proles, quae nata est ex tali matrimonio ante approbationem ecclesiae, IX. 325 329.

Coram quo iudice, saeculari an ecclesiastico tractari debeat vel possit quaestio natiuitatis seu natalium, IX. 329.

Quis sit effectus legitimatis, IX. 329 330.

Quam vim habeat matrimonium subsequens in ordine ad defectum natalium prolis, ante illud susceptae, IX. 330 331.

In quibus casibus locum habeat ista legitimatio facta per matrimonium subsequens, IX. 331 ad 334.

Utrum illegitime conceptae, vel etiam natae proles legitimentur etiam per subsequens matrimonium invalidum, sed putative iustum, quia cum impedimento dirimente In fa-

cie tamen ecclesiae et ignoranter contractum est, IX. 334 335.

An per subsequens matrimonium putativum legitimetur proles solum vere, an etiam putative naturalis, reipsa spuria, quod fieret, si parentes habuissent copulam et, edita prole, contraxissent matrimonium cum impedimento a se vel alterutro illorum ignorato, IX. 335 ad 337.

Quo tempore parentes debeant esse habiles ad matrimonium contrahendum, ut hoc subsequuto legitimetur proles, IX. 337 ad 339.

An per matrimonium avi legitimentur nepotes suscepti ex filio naturali, IX. 339.

Quid dicendum si filius, antequam pater cum matre ejusdem contraheret matrimonium, jam est mortuus, IX. 339 340.

An vis legitimandi prolem matrimonio competat tametsi parentes vel liberi legitimati contradictionem, IX. 340 341, An requiratur consensus ipsius legitimande, IX. 341 342.

An ad talem legitimationem requirantur instrumenta nuptialia, quibus dos, aut propter nuptias donatio constituitur, IX. 342 343.

An filii naturales, subsequuto parentum matrimonio, vere legitimi evadant, IX. 344.

Quae sint privilegia et jura

legitimatorum per matrimonium subsequens, IX. 344 345.

An per subsequens matrimonium legitimatus in majoratu et juribus primogeniturae etiam praeferendus sit fratribus, qui post ipsum quidem, sed ante tamen nati sunt quam pater eorum cum patre legitimi contraheret matrimonium, IX. 346 347.

Quam vim in ordine ad legitimationem habeat rescriptum principis et quomodo legitimatio ista differat ab ea, quae fit per subsequens matrimonium, IX. 348.

Quis sit effectus legitimationis factae per rescriptum principis IX. 350 ad 352.

Quinam possint legitimare rescripto suo, IX. 352 353.

An papa naturales et spurios legitimare possit ad successionem haereditariam, honores, dignitates et munera mere temporalia, IX. 353 ad 355.

An eosdem illegitimos, temporali suae jurisdictioni non subjectos, ad successionem ec. legitimare pontifex possit, dispensando in radice matrimonii, auferendo sc. impedimentum pro illo tempore, per quod natalibus eorum legitimis obstitit, IV. 355 ad 358.

Quid requiratur ut legitimari aliquis per rescriptum principis possit, IX. 358 359.

Quid exprimi debeat ut validum sit legitimationis rescriptum, IX. 359 360.

Filii nefarii.

Quid dicantur, IX. 316.

Filii Sacrilegi.

Qui dicantur, IX. 316.

Filii naturales.

Nam possunt institui haeredes extante legitima prole, VI. 524. 525.

Filius

An possit accusare patrem in iudicio, X. 22 23.

Etiam emancipatus, naturalis, spurius, incestuosus repellitur a testimonio pro patre dicendo, IV. 75.

Non debet praeteriri in testamento, VI. 527.

Filius familias.

An et quando possit sine patris auctoritate stare in iudicio, III. 25 et seq.

Quas donationes facere possit sine consensu patris, VI. 440.

An recte solvatur filius fam., VI. 410.

An de suis bonis possit facere institutiones feudales, VI. 299.

Potest accipere feudum, VI. 307.

Nomine proprio precario accipere potest etiam sine patris auctoritate, VI. 6.

Cum patre contrahere nequit, VI. 71.

An facere testamentum possit VI. 515.

An sine licentia patris ad ss. ordines promoveri possit, II. 107.

Requisita ut pacisci possit, et an, et quomodo sese obliget valide, II. 29 ad 302.

Vide Ordinandi vel non.

Potest deferre juramentum in rebus concernentibus peculium suum, IV. 240.

Potest praescribere, IV. 329.

Filius natus ex adulterio.

Qualis censi debet proles nata ex uxore, quam constat saepius fuisse adulteram, IX. 327.

Formulae supplicationum ad dispensationem obtinendam, IX. 285. et seq.

Fixio

Qualis fixio sponsalium valorem tollat, VIII. 16.

Finium regundorum judicium

In hoc debet probationes afferre uterque litigantium, IV. 45 46.

Filius

Habet privilegium cogendi reum contra quem agit ad producenda instrumenta in judicio, IV. 48 49.

Retinet hypothecam legalem in bonis debitorum tam praesentibus quam futuris, VI. 365.

Vide Successio.

Flagellatio

Vide Poena

Foemina

Vide Aetas foeminae.

Jure divino est incapax ordinis, II. 18.

Jure canonico et in foro ecclesiastico [regulariter] testis esse in causa criminali criminaliter intentata nequit, IV. 88.

Foeminae

An, et in quibus feudis succedere possint, VI. 324 et seq.

An si foemina semel admissa fuerit ad feudi successionem, nato postea masculo, teneatur id restituere, VI. 326.

An feudum semel ad aliquam lineam devolutum per foeminam semper in ista linea maneat, ita ut etiam foeminae illud retineant non attento masculo in alia linea existente, VI. 326.

Utrum si per successionem masculi a feudo foemina semel exclusa est, perpetuo exclusa maneat, ita, ut ne quidem masculis descendentibus ipsa possit succedere sed feudum aperiatur domino VI. 327 ad 329.

Vide Feudum

An sint capaces juris patronatus, VII. 274.

Foeneratio

Vide Usura

Fons baptismalis

Utrum requiratur ad constitutionem parochiae, VI. 646.

Forma professionis

Vide Clerus regularis.

Fornicatio

Fornicatio sponsi aut sponsae,
an' adversetur justitiae, VIII.
15 et seq.

Vide Sponsalia.

Vide Divortium et Copula il-
licita.

Vide Adulterium

Forum competens

Quid sit et unde nomen sit
mutuum, ejusque distinctio,
III. 67 68.

Quis et quantuplici ratione ju-
dex competens fiat, III. 69.

Utrum utriusque fori tum sci-
licet interni, tum externi ju-
risdictio comprehendatur in eo-
rum generali commissione,
III. 70.

An valida possit haberi sen-
tentia a iudice incompetenti
prolata, III. 70 71.

Unde fori competentia sit de-
ducenda, III. 71.

De duplici rei foro, III. 72.

Quod forum sit reo adeundum
si actor aliud habeat ab ejus-
dem rei diverso, et exceptio-
nes in casu ibid.

Fortuna.

Vide Paena.

Frater.

An valeat accusare fratrem
in iudicio, X. 23.

Fraternitas

Vide Cognatio spiritualis.

Frigiditas.

Vide Impotentia coeundi.

Fructus

Definitio et varietas fructuum,
III. 394.

Schamlzgrueber Tom. XII.

Quinam sint fructus a spolia-
tore restituendi, III. 395.

An spoliato restituendi sint e-
tiam fructus quorum perceptio
est inhonesta III. 395 396.

An spoliato restituendi a spo-
liatore sint etiam fructus quos
ipse, si rei possessionem non
amisisset, ex ea percipere in-
dustria sua potuisset, III. 397
398.

Quales fructus teneatur resti-
tuere bonae fidei possessor,
III. 399. et seq.

Quos fructus restituat posses-
sor, cujus bonae fidei succedit
mala, seu quae oritur ex
superveniente cognitione rei
alienae quam prius estimavit
esse suam, III. 402.

An et quatenus a bonae fidei
possessore restituendi sint fru-
ctus post litis contestationem
percepti, III. 402 403.

Quid dicendum de possessore
cujus malae fidei supervenerit
bona, III. 403 404.

Vide Emptio Venditio

Vide Usura

Fundus dotalis

Vendi nequit, VI. 89 et seq.

Fures.

Repelluntur a sepultura eccle-
siastica, VI. 629.

Fures montis pietatis, vel loci
pii immunitate privantur VII.
700 701.

Fures sacrilegi.

Gaudent immunitate ecclesia-
stica, VIII. 733 734.

Furiosi

Praescribere nequeunt, IV. 330.

Ob defectum animi eximuntur a tortura, X. 70.

Furiosus.

Inutile est commodatum illius VI. 22.

Frustra emit, aut vendit, VI. 70.

Testamentum facere non potest, VI. 512.

Sponsalia contrahere nequit, VIII. 11 ad 16.

Idem dic de matrimonio, VIII. 105.

Non est obnoxius actioni injuriarum, XI. 186.

An accusare possit, X. 21.

An det justam causam divortio, IX. 436.

An ingredi possit religionem, VII. 10.

Furor mariti

An sit justa causa divortii non perpetui, IX. 425.

Furtum

Quid sit, X. 609.

Quotuplex, X. 610 ad 612.

Quid requiratur ut commissum ab aliquo dicatur furtum, X. 612 ad 616.

Quando et per quem actum censeatur aliquis furtum committere, X. 616 ad 619.

An furti reus sit qui rem alienam accipit, vidente illius domino, X. 619 620.

An furti reus sit qui furem non indicat, X. 620 621.

An furtum committat creditor

debitori auferens quantum hic ipsi debet, X. 621 622.

An pro fure habendus sit, detentor rei inventae, X. 622. 623.

An furti reus sit rem auferens in necessitate, 623, ad 625.

An furti objectum constituat liber homo, X. 625. 626.

Cui, adversus quem, et quando competat rei vindicatio occasione furti, X. 628.

Unde oriatur obligatio restituendi rem furtivam in jure X. 628 629.

An qui in extrema necessitate alienam rem abstulit postea locupletior factus obligetur ad restitutionem, X. 629.

An res furtive, apud furem a iudice apprehensum inventae restituendae sint domino, an vero magistratus illas sibi vindicare possit jure fisci, X. 630 631.

Utrum dominus saltem magistratui restituere teneatur expensas factas in capturam, custodiam, torturam et executionem furis X. 632.

Quid et quotuplex sit conditio furtiva, X. 632.

Cui competat, X. 632. 6333. Adversus quem detur, X. 634 635.

Quid in ducenda hac conditione probandum sit, X. 635.

Quid et quotuplex sit actio furti, X. 536.

Cuinam competat, et contra quem detur, X. 636 ad 638.

Quod sit objectum hujus actionis, X. 638.

Utrum actio furti moveri queat etiam ob rem minimam, X. 638 639.

Quare fur manifestus condemnatur in quadruplum, non manifestus in duplum, X. 639,

Quis sit effectus actionis furti *ibi*.

Quae probatio in hac actione sit necessaria *ibi*.

Quae sit poena furti quando criminaliter seu ad vindictam publicam de eo agitur, X. 639 640.

Quae sit poena furti quando de eo agitur criminaliter in foro saeculari, X. 641.

Utrum recte poena capitalis statuta sit furto, X. 642.

An pro unico furto, si quantitate magnum sed simplex et absque violentia et effractione commissum sit, possit inferri poena mortis, X. 642 643.

An poena mortis imponi possit pro secundo furto, X. 643 644.

Qualia debeant esse tria illa furta, ut propterea aliquis, suspendii supplicio possit affici, X. 644.

An poena mortis ob quantitatem furti exorbitantem aut multiplicem ejus iterationem, vel quod commissum sit in loco insigni, exasperari debeat, addito majoris alicui severitatis reatu, ut nempe fur tra-

he illigatus ad locum supplicii rapiatur vel ferro candendi ustuletur, X. 645.

Ad quam poenam pro furto- rum diversitate adversus furem procedere iudex jure carolino possit, X. 645.

Ex quibus causis et casibus poena suspendii etiam ob furtum quinque solidos excedens, alias de jure infligenda, mitigari, et in mitiorem capitalli converti debeat, X. 646 647.

Utrum quando plures commiserunt furtum, cujus summa quidem excedit quinque solidos, ita tamen ut divisione inter illos aequaliter facta, nullus illorum quinque solidorum repartitionem acceperit, omnes fures sint puniendi, X. 649.

An postquam fur ultime supplicio affectus est, domino rei furtive actio civilis pecuniaria competat contra heredes furis ad damnum vel interesse quod praetendit sibi deficere, X. 650. 651.

An sufficiens indicium ad condemnationem de furto sit, quod res furtiva apud aliquem sit reperta, X. 651.

Quid sit sacrilegium, et quae poenae sint statutae in fures sacrilegos, X. 652 ad 654.

Quid sit plagium et quae ejus poena, X. 654 ad 656.

Quid sit crimen peculatus et quae ejus poena, X. 656 ad 658.

Quale sit crimen abigeatus et qualis ejus poena X. 658 ad 660.

Quid sit et quas poenas habeat crimen de residuis, X. 660 661.

Quid sit crimen expilatae hereditatis et quae poena illius, X. 661.

Quid sit sepulchri violatio, et quomodo violatores hujusmodi puniantur, X. 663 663.

Quid sit et qua poena afficiatur amotio termini, X. 663 664.

Quando committatur *furtum ti-*

gni et quae ex hoc nascatur actio, X. 664 665.

Quaenam actio competat, ob arbores vites, haederas, arundines virgulta ec. furtim caesa X. 665 666.

Quae sit poena rapientium res ex naufragio, vel incendio X. 666.

An det juxtam causam resiliendi a sponsalibus, VIII. 85.

Vide Sacrilegium

Fustigatio.

Vide Poena.

G

Gabellae.

Vide Census.

Gallensis Joannes.

Perfecit secundam collectionem decretalium, I. 117.

Generales ordinum regularium.

Vocantur usu et privilegio ad concilium generale, I. 136.

Generalis ordinis

An alios admittere ad professionem possit, VII. 71.

Glossae auctoritas, I. 124 et seq.

Gradus.

Quid sint et quomodo computandi, IX. 105.

Vide Consanguinitas et Affinitas.

Gradus literarii.

Quot sint ordines graduatorum, X. 220.

Quaenam privilegia habeant magistri, et doctores theologie juris et medicinae, X. 221 225.

Quis sit ordo doctorum in congressibus, et suffragatione in senatu, X. 225 226.

Penes quos resideat potestas creandi magistros seu doctores X. 226 227.

Quinam creari doctores possint, X. 227 ad 230.

Quae sit forma promovendi doctores, sive magistros, X. 230.

Quid observandum circa sum-
plus impendendos in solemni-
tate inaugurationis doctoralis
X. 280 231.

An doctorum privilegia com-
petant male promotis, X. 231.

An iisdem privilegiis gaudeant
doctores bullati, seu illi qui
in gradum doctoralem, non
in aliqua studiorum genera-
lium universitate, sed rescripto
principis, vel a comite pala-
tino adepti sunt 231 232.

An *licentiat*i gaudeant juribus
et privilegiis doctorum, X.
232.

Ubinam magistri theologi con-
stituendi sint, X. 233 234.

An ad praebendam ab episco-
po admitti valeat etiam cano-
nista, X. 234.

Utrum pro docendi licentia ali-
quid accipi, vel peti sine si-
monia possit, X. 235 ad 237.

Utrum accipi, vel peti aliquid
possit pro ipso actu docendi,
ut symoniae labes non contra-
hatur, X. 237 238.

An sine periculo symoniae pre-
tium possit exigi pro consilio,

seu responsio theologica aut
canonica, X. 238 239.

Graeci

Eorum error circa tertiam Tri-
nitatis personam a Gregorio
IX. vel X. damnatus, I. 170
171.

Crassatores publici.

Privilegio immunitatis privan-
tur, XII. 700.

Gratia.

Est effectus matrimonii, VIII.
144.

Vide Privilegia ec.

Gratiani textum de jure natu-
rali.

Quomodo legendum, I. 32.

Decretum.

Vide jus canonicum.

Graveolentia oris.

An sit causa sufficiens resi-
liendi a sponsalibus, VIII.
85.

Gregorianus codex.

Unde nomen sumpserit, I. 85.

Gregorius IX.

Redegit in unum volumen col-
lectiones decretalium, I. 117
XIII. lib. VIII. decretalium cu-
ram suscepit, I. 122.

H

Habitatio

Utrum ad domicilii compara-
tionem necessaria sit habita-

tio in loco constituta, III.
75. 76.

An domicilium dari possit ab-

sque dubitatione.

An pactum de habitatione in certo loco sponsalibus quandoque appositum obliget VIII. 55.

Habitus.

An indicat professionem tacitam et quando, VIII. 63 64.

Habitus clericorum

Qualis esse debeat, V. 19.

Haereditas.

Prescribi nequit post divisionem inter parentes, IV. 334.

An vendi possit, VI. 93 et seq.

Vide Testamentum.

An jus patronatus transeat cum hereditate, VII. 294.

Haereditas expilata.

Vide Furtum.

Haeremitae sancti Augustini

Vide Clerus regularis.

Haeres.

Testis esse non potest in eo testamento in quo ipse constituitur haeres, IV. 93.

An ad vota defuncti teneatur, VII. 139.

Vide Testamentum.

Haereseos rei.

Immunitate privantur, VII. 700.

Haeresis.

Habet adnexam privationem juris patronatus, VII. 344.

An sit justa causa faciendi divortium non perpetuum, IX. 424.

An det justam causam resiliendi a sponsalibus, vel dirimendi

matrimonium, VIII. 71 et 85.

Est crimen exceptum, et nemo est in eo immunis a tortura, X. 71.

Vide Infideles et Haeretici.

Haeretici.

Tenentur ad decimas prestandas, VI. 663.

Repelluntur a sepultura ecclesiastica, VI. 628.

Nou possunt institui in haereditate VI. 525.

An testari possint, VI. 514.

An sit capaces juris patronatus VII. 270.

An privilegio immunitatis gaudeant, VII. 685.

An contrahant matrimonium vere utpote sacramentum, VIII. 137.

Non possunt contra orthodoxos dicere testimonium, IV. 82 83.

Haeretici.

Quid sit heresis, et quotuplex, X. 267 268.

In quo consistat formalis malitia haeresis, X. 268 ad 270.

An ad haresim incurrendam requiratur ut ille qui eam committit sit baptizatus, X. 271.

Utrum haereticus censendus sit etiam ille, qui errat in fide per ignorantiam, X. 271 273.

An haereticus sit qui discredit alicui revelationi sibi privatim factae et sufficienter ad credendum propositae, X. 274.

An haereticus sit qui negat propositionem theologicam, deductam ex una propositione naturaliter evidenti et altera a Deo revelata e. gr. quod Christus sit visibilis, X. 274 275.

In qua peccati specie ponatur haec negatio, X. 275.

Quaenam causae excusent a peccato haeresis, X. 275 276.

Quaenam cautelae per ss. canones inductae sint, ne haeresis spargatur per personas de hac suspectas, X. 277 278.

Quae cautelae contra haereses per canonicas sanctiones introductae sint circa libros haereticos, et horum lectionem X. 278.

An lectio librorum ab haereticis editorum prohibita sit, X. 277. 279.

Quinam excommunicationem n. 28 relata, et per *bullam coenae cas.* 1. summo pontifici reservatam incurrant, X. 279 ad 281.

Quae conditiones requirantur ut ob lectionem retentionem ec. libri haeretici incurratur excommunicatio in *bullae coenae cas.* 1. *cit.* lata, X. 282 ad 284.

An excommunicationem istam incurrat etiam ille, qui haereticos libros absque legitima facultate legit animo errores in iis contentos refutandi, X. 284 285.

Quomodo oporteat legere li-

brum haeretici, ut propterea incurratur excommunicatio *bullae coenae*, X. 285.

An excommunicatio ista incurratur etiam ab illo qui auscultat legentem librum haereticum, X. 285 286.

Quid dicendum de eo, qui legit librum auctoris haeretici, in quo iste de religione non tractat, ex instituto, sed dogma tamen haereticum unum vel alterum incidenter solum, et obiter refert, vel probat, X. 286 287.

An eidem censurae subjaceat etiam ille, qui legit, vel penes se retinet epistolam, concionem, vel aliud scriptum quod haeresim continet, vel de religione tractat, X. 287 288.

Quinam libri prohibeantur in indice librorum prohibitorum edito auctoritate Pii IV. et postea per Sixtum V. Clementem VIII. et successor. pont. continue confirmato et aucto X. 288 ad 290.

Quid agendum cum libris prohibitis haeticorum vel suspectorum de haeresi. X. 290.

Quaenam aliae cautelae per ss. canones prescriptae sint ad arcendum periculum haeresis disseminandae ec. et propagandae, X. 290 ad 293.

An haeretici ab ecclesia cogi possint ad abjurationem errorum dogmatum, X. 293.

An licet principi catholico con-

- tra haereticos ob solam haeresim bellum gerere, eosque bello adigere, ut haeresin deserant, ut veram religionem amplectantur, X. 294. 295.
- An inquisitores sint iudices ordinarii, an delegati, X. 295 296.
- Qualis esse debeat, cui committitur inquisitionis officium, X. 296 297.
- Quomodo procedere inquisitores in cognitione causarum hereseos, et aliarum cum ista connexarum atque incidentium debeant, X. 297 298.
- Quomodo haeretici ab ecclesia puniri possint, X. 299. 300.
- Quaenam poene spirituales in haeticos latae sint, 300 301.
- Quinam incurrant excommunicationem et poenas actenus relatas, X. 301 ad 303.
- Quaenam condiciones requirantur ut quis ob haeresim incurrat excommunicationem, X. 303. 304.
- Quam poenam incurrant qui contra prohibitionem ecclesiae sepeliunt haeticos, horum credentes ec, X 304 305.
- Utrum irregularitas ad ordines suscipiendos et ministrandum in susceptis, item inhabilitas ad dignitates, beneficia, et officia ecclesiastica, per haeresin contracta, hac relicta vel ejurata perseverat, X. 305 ad 307.
- An beneficia ante obtenta, ob haeresim amittantur ipso jure X. 307 ad 309.
- An irregularitatem istam et inhabilitatem ad beneficia ecclesiastica obtinenda, et retinenda incurrant etiam filii, et nepotes haeticorum, X. 300. 301.
- An haeticorum filii et nepotes irregulares, et propterea ad beneficia ecclesiastica obtinenda inhabiles sint etiam in Germania, X. 310.
- An haetici horumque credentes incurrant infamiam, X. 311 312.
- Utrum poena haec infamiae incurratur ipso jure, X. 312.
- An eadem infamia notentur etiam filii ac nepotes descendentes ab haeticis eorumque fautoribus, X. 312.
- An fiant intestabiles tam active quam passive, X. 313 314.
- De quibus bonis haeticus testari non possit, X. 314.
- An haeticus ita privetur successione ex testamento tempore haeresis, ut illius sit incapax, vel solum sit indignus X. 315.
- An haeticorum bona confiscantur, X. 315. 316.
- Quaenam bona cadant sub confirmatione ob haeresim, X. 316 317.
- An publicatis bonis haetici etiam publicetur jus patronatus majoratus fidei commissi, emphyteusis ec. X. 317 318.

An et quale peculium filii fam. comprehendatur sub confiscatione facta ob haeresin. X. 318 319.

An propter haeresim maritorum confiscentur etiam dotes et bona uxorum, X. 319 ad 322.

Cui applicari debeant bona tum clericorum, tum laicorum confiscata propter haeresim, X. 332 323.

An haereticus qui confiscationem bonorum suorum ipso jure incurrit, ante sententiam declaratoriam criminis teneatur ea fisco tradere, X. 324.

Utrum haereticus amittat jus patriae potestatis, X. 324 325.

Et ejus dominicae potestatis in servos, X. 325. 326.

An etiam haeresis liberet a fide servanda illi, qui de haeresi condemnatus est, X. 326 327.

An haeretici pertinaces puniri possint poena capitali, X. 437 329.

Nūm poenae temporales et corporales actenus relatae afficiant etiam hereticos in Germania et romano imperio, X. 3330. 331.

Quinam sint iudices competentes ordinarii in crimine haeresis et qui de eo possint cognoscere, X. 332 ad 339.

Quid requiratur ut episcopus in foro conscientiae absolvere

possit ab haeresi occulta, et incursa per eam excommunicatione, X. 339. 340.

An facultas ex trid. concessa episcopis, per bullam caenae quoad absolutionem ab haeresi et ceteris casibus contentis in bulla ista sit revocata, X. 340 ad 342.

Quam potestatem absolvendi ab haeresi post bullam caenae habeant episcopi, X. 342 343.

Quam potestatem absolvendi ab haeresi habeant regulares, V. 243 344.

An sub facultate generali absolvendi a casibus reservatis, concessa per bullam cruciatiae vel jubilaei comprehendatur etiam facultas absolvendi ab omnibus casibus contentis in bulla caenae et sub facultate absolvendi a reservatis in eadem bulla, facultas absolvendi ab haeresi et excommunicatione per eam incursa possit in articulo mortis, X. 345. 346.

An haeretici eorumque credentes ec. sint vitandi, X. 247 347.

An principes catholici recipere vel tolerare in suis territoriis hereticos vel ritus eorum possint, X. 349.

An et qualiter principes catholici in bello quod intenditur, vel actu jam geritur, sub certo foedere auxilium praebere haeticis, et istos

in auxilium vocare contra alios praesertim principes catholicos vel cum illis faedus, ut vocant, defensivum et offensivum inire possint de mutuo auxilio ferendo contra quoscunque, X. 349. ad 352.

Haereticus.

An baptizans aliquem infantem contrahat cognationem spiritualem, IX. 44.

Quid si unus vel alter sit cathecumenus, IX. 45.

Non potest esse patrinus, IX. 64.

Hermaphroditus.

An validum sit matrimonium ab eo initum, IX. 176.

Historia.

Vide Injuria et damnum datum.

Historiae antiquae.

Possunt probare limites, IV. 53.

Homicida prodithorius.

Privilegia immunitatis privantur, VII. 700.

Homicida in ecclesia.

Privilegio immunitatis non gaudent, VII.

VII. 709.

Homicidium et tumultatio.

Quid sit homicidium, X. 392 393.

Quotuplex, X. 393.

Quotuplex sit homicidium voluntarium, X. 393 394.

Quotupliciter contingere possit homicidium casuale, X. 394.

Quid requiratur ad homici-

dium voluntarium injustum, ejusquae paenam incurrendam X. 394 ad 396.

Quid sit mutilatio, X. 896 ad 398.

An aggressorem injustum liceat occidere, X. 400.

An vim vi repellere, et observato moderamine inculpatae tutelae, occidere liceat tantum in defensionem propriam, an vero etiam in defensionem aliorum innocentium, quos alius, vel alii iniuste aggrediuntur, X. 400. ad 402.

Quid requiratur ut censeatur observatum moderamen inculpatae tutelae, X. 402. 403.

An qui ob sui, suorumque, aut etiam extranei defensionem injustum invasorem occidit, servato dicto moderamine, incurrat irregularitatem X. 403. ad 406.

Quibus casibus irregularitas non incurratur ex occisione iniusti aggressoris, facta in defensionem vitae propriae aut proximi, X. 406 407.

An irregularitatem incurrat is qui pro sui defensione occidit invasorem iniustum, a quo illatam vim declinare potuisset fugiendo, X. 407 ad 409.

An liceat occidere aggressorem injustum pro defensione rerum temporalium, X. 410 ad 413.

An licite, et juste in male-

factores et per publicos ministros executioni detur sententia, quibus illi contemnantur ad mortem aut membrorum truncationem, X. 413 414.

An aliquando liceat seipsum occidere vel mutilare, X. 414 415.

An bannitum, cuius occidendi potestas cuilibet a magistratu publicae concessa est, etiam in conscientia occidere liceat, X. 415 ad 407.

An licitum sit patri occidere filiam aut marito uxorem, aut adulterum in adulterium deprehensos, X. 417 418.

Utrum propter homicidium iustum secutum ex sententia condemnatoria, incurrat irregularitas, X. 418.

Quinam irregularitatem ex hac causa contrahant, X. 418 ad 420.

Quinam ex hoc capite irregularitatem non incurrant, X. 420 et seq.

Qualis cooperatio ad mortem vel mutilationem requiratur, ut incurrat irregularitas ex defectu lenitatis, X. 422 ad 424.

An irregularitatem incurrant praelati ecclesiastici obtinentes iurisdictionem temporalem dum ad causas sanguinis constituunt iudices cum clausula, ut cognita causa, justitiam administrent, X. 424 425.

An irregularitatem incurrat accusator accusans aliquem cri-

minaliter, sed cum protestatione coram iudice facta, quod intendat non poenam capitalem et sanguinalem, sed aliam mitiorem, X. 425. 426.

An semper irregularitatem efugiat qui civiliter agit de crimine, quod alias mortem, vel mutilationis poenam maceretur, X. 426 ad 428.

Qualis debeat fieri protestatio ut agens civiliter ex delicto in causa propria vel conjunctorum non incurrat irregularitatem, X. 427 429.

Utrum irregularitatem incurrat laicus aspirans ad clericatum, et in foro saeculari deponens contra reum, X. 429 430.

An irregularitatem incurrant spectatores suppliciorum, X. 430 431.

Quodnam sit bellum justum seu licitum et quodplex illud sit, X. 431.

An in bello justo pugnantes incurrant irregularitatem, X. 431 ad 433.

Utrum irregulares fiant qui pugnant in bello justo offensivo, X. 433. 434.

Quid dicendum de clerico pugnante in bello justo offensivo, X. 434 435.

Quinam in bello injusto incurrant irregularitatem, X. Idem

An irregularitatem contrahant qui in bello justo offensivo ad fortiter pugnandum animant milites, X. 436 437.

Quae sit poena homicidii vo-

luntarii iniusti simplicis, X. 437 ad 440.

Quis irregularitatem istam incurrat, X. 440 441.

Utrum ad hoc ut quis irregularitatem incurrat ratione homicidii, vel mutilationis requiratur ut per seipsum occidat, mutilet, vel abortum procuret, X. 441 ad 445.

In quibus casibus ratione mandati mandans incurrat irregularitatem, X. 445. ad 447.

An sicut mandantem revocatio mandati ita et consulentem revocatio consilii ab irregularitatis incursu liberet, X. 447 447.

Utrum irregularitatem et alias poenas ordinarias homicidii incurrant omnes, qui ad aedem alterius cooperantur, X. 449. ad 451.

Quid juris si vulneratus per aliquod tempus vixerit, et ideo dubitetur an vulnus inflictum fuerit lethale, an potius ex imperitia medicorum inordinata vita, vel alio morbo superveniente, vulneratus decesserit, X. 451 452.

An qui membrum debilitat et quacumque de causa inutile reddit ad operandum, citra mutilationem tamen et abscissionem, irregularis efficiatur X. 452. 453.

An qui abscindit membrum aridum, et inutile, seu impeditum ad officium suum exer-

cendum fiat irregularis, X. 453.

An irregularis fiat, qui aliquem notabiliter deformat, v. g. faciem vulnerando et relicta deformi cicatrice, ita ut ad Ordines promoveri non possit, X. 453 454.

An irregularitas mutilationis sit distincta ab irregularitate homicidii, X. 454.

Quae sit poena omicidii praemeditati, X. 454 ad 456.

Quid dicendum de homicidio perpetrato ex insidiis, X. 457.

Quid jure canonico statutum sit de homicidio proditorio, X. 457. 458.

Quae sit poena assassinii, X. 458. 459.

Utrum irregularitatem contrahat occidens quando hic vacat quaque omnino culpa, X. 460 461.

Utrum qui operam dat rei alias licitae sed quia non adhibet diligentiam ad praecavendum, homicidium sequitur, ratione talis homicidii casualis immunis a poena sit, V. 461. ad 463.

Utrum irregularitatem incurrat ille qui dans operam rei illicite, occidit, sed nulla debita diligentia omissa ad homicidium praecavendum, X. 463 ad 465.

Qualis culpa sine negligentia praecedere debeat ad incur-

rendam irregularitatem, quae oritur ex homicidio casuali, X. 465. ad 468.

An irregularitatem incurrat qui aliquem occidit in ebrietate, X. 467 ad 469.

An is qui ita correptus homicidium committit propterea puniri possit, V. 499 470.

An poena ordinaria homicidii puniendus sit qui volens ex proposito occidere Titium per ignorantiam sive errorem occidit Cajum, X. 470 471.

An pro irregulari haberi et se gerere debeat qui dubitat an ex homicidio incurrat irregularitatem, X. 472 472.

An dispensari in irregularitate hac possit, X. 473 474.

An dispensare in hac irregularitate orta ex homicidio possit etiam episcopus, X. 474 ad 476.

An episcopus dispensare in irregularitate voluntaria si haec occulta sit, possit, X. 476 477.

Quando homicidium casuale, mutilatio, aut aliud delictum adhuc censeatur esse occultum ut in irregularitate per illud incursa dispensare episcopus possit, X. 477 478.

Quando crimen irregularitatem inducens censeatur ad forum contentiosum deductum, ut per hoc episcopo tollatur potestas dispensandi in irregularitate, X. 478.

An episcopus dispensare in ir-

regularitate possit quae acta est et delicto deducto ad forum contentiosum, postquam iudicium finitum est per sententiam condemnatoriam rei et executionem illius, X. 478 479.

Quam potestatem dispensandi respectu suorum subditorum habeant praelati regulares X. 479 480.

An et quatenus occisor vel vulnerator teneatur illis quibus per homicidium aut vulnus damnum intulit, compensationem pecuniariam facere, X. 480 ad 482.

Quid requiratur ut homicidia ad restitutionem damni illati teneatur, X. 482 483.

Opus habet inspectione oculari, IV. 36.

Vide Impedimentum criminis

Homines proprii

A testimonio dicendo non prohibentur, IV. 65.

Honestas

Est impedimentum dirimens matrimonii, VIII. 162.

Honestas clericorum.

Vide Clericus.

Honestas publica.

Vide impedimenta publicae honestatis.

Hora canonica

Vide Caelebratio missarum.

Hospitalarii

Qui dicantur, VII. 5.

Hospitale.

Quae huius cum beneficio connectio, V. 124.

Vide Immunitas ecclesiastica.

Hospitalia

An praebeant privilegium petendi instrumenta a reo ad fundandam actionem suam , IV. 49.

An et quomodo subjiciantur episcopo , VII. 220. et seq.
Vide domus religiosae.

Hypoteca

Vide pignus.

I

Jactatio

Vide Diffamatio.

Jactura famae.

An det iustam causam resiliendi a sponsalibus , VIII. 85.

An possit firmare matrimonium metu contractum , VIII. 191.

Juramentum de poena solvenda an validum sit casu quo quis resilierit a sponsalibus , VIII. 66 67.

Jejuni

Qui tales non sunt et periculum inducunt de crapula et ebrietate, ad iuramentum non admittuntur.

Jejunium.

Quid hoc nomine intelligatur , VII. 586.

Quotuplex sit ieiunium in hoc secundo sensu acceptum , VII. 576.

In quo delectus ciborum pro jejuniis ecclesiasticis requisitus constituatur , VII. 577.

An sicut ad ieiunium requiri-

tur delectus ciborum , requiratur ita etiam potus VII. 577 578.

An in locis, in quibus consuetudine vel privilegio licita diebus jejuniorum est comestio laticinorum etiam permissus sit esus sanguinis, sagiminis, et pinguedinis ex lardo porcino, aut adipis anserum vel aliorum animalium, VII. 578.

Quorum animalium carne prohibeantur die jejunii , VII. 579.

Quo jure introductum sit praeceptum unice refectionis ad jejunium ecclesiasticum requisitae , VII. 579.

Quomodo peccet , qui in hac refectione comedendo excedit limites temperantiae, VII. 579 580.

Quomodo relectio debeat esse unica, ut dicatur impleta praecepti hujus substantia , VII. 580 581.

An cui ob infirmitatem iudi-

cio medici, aut vi privilegii vel dispensationis licitus est esus carniū etiam permissa sit secunda refectio, et esus ceterorum ciborum qui diebus esurialibus alias prohibentur VII. 581.

Quo tempore refectio die ieiunii sumenda sit, VII. 581 582.

An, et quale peccatum sit coe-
ne horam in die jejunii per-
vertere, VII. 582 583.

In quo tempore introducta sit
colatiuncula vespertina, quae
sumi in diebus jejuniorum so-
let, VII. 583.

Quantum cibi sumere in cola-
tiuncula ista liceat, VII. 584
585.

Quid in colatiuncula vesperti-
na observandum sit circa qua-
litatem ciborum, VII. 585.
586.

An ordine mutato collatio si-
ve refectiuncula vespertina su-
mi possit circa meridiem, coe-
na ad occasum solis dilata, VII. 586.

Quibus anni diebus jejunium
fidelibus ab ecclesia praecep-
tum sit, VII. 586 ad 589.

An jejunium die dominica li-
citum sit, VII. 589. 590.

An vovens jejunium aut ab-
stinentiam die veneris, id ob-
servare etiam teneatur, quando
in hunc diem incidit festum
nativitatis Domini, VII. 590
591.

Quanta sit obligatio jejunii

observandi diebus ab ecclesia
praeceptis, VII. 591 ad 595.

Vide Celebratio missarum Poe-
nitentia et Remissio.

Iubileum

Vide Poenitentia et Remis-
sione.

Iudaei.

Tenantur ad decimas praestan-
das, VII. 662.

Repelluntur a sepultura eccle-
siastica, AI. 618.

An privilegio immunitatis gau-
deant, VII. 685.

Non possunt contra christianos
dicere testimonium, IV. 82.

Vide Infideles.

Iudaeus.

An licite accuset in iudicio,
39.

Iudex

Eius definitio, divisio et qua-
litas, II. 247 ad 249.

Iurisdictionis definitio et ejus di-
visio, II. 250 251.

Quibus modis iurdictio ordi-
naria acquiratur, II. 252 253.

Quis constituere iudices ordi-
narios possit, et qui iudices
censeantur dati a lege vel ca-
none, II. 253.

Quomodo per consuetudinem
acquiratur iurdictio, et qui-
bus modis haec finiatur, II.
253 ad 255.

Quando extinguatur mandatum
iudici ordinario datum, II.
255.

Officium iudicis quate et quo-
tuplex, II. 256

Quod sit officium iudicis mer-

- cenarii, II. 256. 257.
- Quod sit officium iudicis nobile et quando exerceatur motu proprio, vel ad instantiam II. 257 258.
- An cum imploratur officium iudicis nobile, opus sit contestatione litis, II. 258.
- Quae sit obligatio iudicis et quibus casibus teneatur et possit supplere omissa a litigantibus vel eorum advocatis, II. 258 ad 260.
- An debeat ipse praeferre rigorem juris equitati, tenere communem sententiam prae alia sibi magis probabili, condemnare quae scit esse nocentem, etsi nondum probatus est nocens, II. 260 ad 266.
- An et quando reum interrogare possit de sociis criminis IV. 4 et seq.
- Testis esse non potest in causa ubi iudicat vel iudicavit, IV. 94.
- An alteri possit committere examen testium, IV. 114.
- Vide* Testis appellatio, Jurandum, Sententia.
- An acceptare possit munera, V. 15 16.
- An debeat reddere accepta, V. 18.
- Ad quid teneatur si reum ab ecclesia violenter extraxit, VII. 747.
- Judex delegatus.
- Ejus definitio, II. 169 167.
- Varia delegatorum genera, II. 167 168.
- Causa illum constituendi, II. 168.
- Delegatus ad universitatem causarum quis, II. 168 169.
- Qualem jurisdictionem habeant episcopi in casibus in quibus ius commune concedit ipsis facultatem procedendi adversus exemptos II. 169. ad 171.
- An et qualis iudex ordinarius delegare potestatem sibi competentem possit, II. 171 172.
- An subdelegare possit delegatus a papa vel principe, II. 171 172.
- An et quando possit delegatus ab inferiore iudice ordinario II. 173 174.
- Delegari possunt qui lege non prohibentur, et etiam minores dummodo 18 aetatis annum excesserint, II. 174. 175.
- In causis spiritualibus et ecclesiasticis, laici delegari non possunt, II. 175.
- Qualitates requisitae in delegato, qui potest esse etiam non subditus, II. 176. 177.
- Eadem causa pluribus iudicibus simul delegari potest, II. 177.
- Delegari possunt omnes illae causae, quae ad ordinariam delegandi iurisdictionem pertinent, II. 178.
- Etiam quae sunt ordinis, non tamen quae sunt meri vel mixti imperii, II. 178 ad 180.
- Id procedit etiam de jure canonico, et respectu subdelega-

tionis , 180 ad 182.

Excipitur jurisdictio voluntaria ratione dignitatis concessa, II. 182 183.

Distinctio adhibenda inter officium et potestatem II. 184.

Delegatus ante rescriptum delegationis sibi praesentatum non procedit , et debet probare delegationem sibi factam II. 184 185.

Debet insuper observare formam in rescripto delegationis praescriptam, admittere necessarias probationes et rationabiles exceptiones, et deferre appellationi legitimae, II. 185 ad 187.

Delegati potestas ex quo metienda, II. 187 188.

Potest in specie citare partes et ad comparandum, compellere, punire alios qui iurisdictionem ejusdem turbant, cognoscere num sua sit jurisdictio, absolvere actorem ab excommunicatione , eundem restituere in possessionem, sententiam a se latam exequi , eius executionem demandare, et pro eadem executione implorare auxilium brachii saecularis , II. 188 ad 192.

Modi quibus finiuntur officium et potestas iudicis delegati, II. 193 ad 199.

Iudicis conservatoris definitio et qua de causa delegatis annumeretur, II. 199 200.

Qualitas in ipso requisita, of-

ficium et potestas , II. 200. 201.

Quid observandum circa conservatores ordinum mendicantium , II. 201 203.

Quid statulum iure novo tridentino circa conservatores , II. 201 203.

Index ordinarius.

Ejus definitio et jurisdictio perpetua , 213

Loquitur hic tantum de ecclesiasticis inter quos primus locus obtinet summus pontifex *ibi*

Hujus triplex potestas et persona , II. 213 214.

Est certa et infallibilis regula veritatis , et supremus iudex controversiarum fidei, II. 211.

An sit infallibilis etiam sine concilio, quoad decreta morum in canonizatione sanctorum , et in approbatione et confirmatione religiosorum ordinum II. 214 ad 217.

An possit condere leges ecclesiasticas et conditas abrogare et mutare ritus accidentales sacramentorum, II. 217 218. Reliquiae ejusdem praerogativae , II. 218.

Proximum a summo pontifice locum obtinet s. rom. ecclesiae cardinales , II. 219.

Eorum origo , gradus , tituli praerogativae, potestas , officium , II. 219 ad 222.

Necessitas illorum in negotiis

arduis et jus in conciliis auctoritate papae congregatis , II. 222 223.

Post papam ordinarii iudices stabiles sunt patriarche , primates , archiepiscopi , et episcopi , II. 228.

Diversitas et potestas patriarcharum , primatum et archiepiscoporum , II. 223 224 225.

Horum jurisdictio in suffraganeos sibi subjectos , et illorum subditos , II. 225 ad 237.

In quo loco archiepiscopus exercere possit iurisdictionem suam erga subditos suffraganeorum , II. 227 228.

Episcopi etymon et duplex potestas , ordinis et jurisdictionis habent , II. 228 229.

Quae jure potestas jurisdictionis ipsi competat II. 229 230

Potestas consistit in duplici lege , dioecesana , et iurisdictionali , II. 230 231.

Quae spectent ad legem dioecesanam , quae ad jurisdictionem episcopi , 231 ad 233.

Quibus casibus episcopus jurisdictionem habeat in exemptos et in quo loco possit exercere jurisdictionem , 233 ad 237.

Abbatis etymon et diversitas , potestas et iurisdictio , II. 237. 238.

Quam potestatem habeant praelati regulares exempti in foro interno et externo , II. 238. 239. 240.

Potestas abbatum non exemptorum , II. 240 241.

Potestas abbatissarum , et aliqua observanda de jurisdictione quae faeminis delegari potest , II. 241 242.

Iurisdictio et officium parochorum , et eorum potestas in foro poenitentiali , II. 242 ad 246.

Potestas regularium ad sacramenta administranda , II. 245 246.

Iudicii ratio.

Qui sensus rubricae sit. quaeque vis , III. 247 248.

Exceptiones vel ex parte iudicis , vel actoris , vel rei , vel causae , III. 248 ad 253.

Quae requirenda ad testes producendos vel recipiendos ante litis contestationem , III. 253 254.

Iudicium

De antiquorum usu in controversiis dirimendis , III. 2 3.

Variae iudicii definitiones , III. 3 4.

Quod inter litem , causam , quaestionem instantiam discrimen , III. 4 5.

Unde iudiciorum origo *ibi*
Quotuplex iudiciorum genus eorumque distinctio ratione causae efficientis , materiae , formae , et finis , III. 5 ad 9.
Quae personae fas est praecipue concurrant in iudicio , quaeque aliae minus principaliter et qua de causa , II. ad 13.

Qui sint auditores referendarii , quod eorum officium , et

quibus in tribunalibus solcant permitti *ibid.*

Declaratio duplicis causae, qua iudex actor et reus in quoque iudicio interveniant minime oporteat, III. 14.

Quae respicienda ut iudex possit vel non in causa judicare *ibid.*

Interdum iudex supremus potest in causa propria judicare III. 15.

Iudex quoque, vel papa, vel principe inferior, potest in in causa propria aliquando judicare, II. 16 17.

Quibus in casibus acta iudicis, qui jurisdictione, caret valeant, et an titulo colorato opus sit, III. 17 ad 21.

Qui personam standi in iudicio non habeant cum exceptione ac distinctione, quoad filium fam. III. 22. ad 27.

Quae mulieres et quibus in casibus invitae in iudicium trahi nequeant III. 27 28, Excommunicati excommunicatione maiori, vel ex partis exceptione vel iudicis officio possunt repelli cum distinctione excommunicati evitandi vel non quorum alter in Germania ad agendum admittitur III. 28 29.

De excommunicatis qui possunt stare in iudicio, III. 30 ad 32.

De religiosis, et quoad ipsos exceptio, III. 32 33.

Quis vel ecclesiae, vel mo-

nasterii nomine agere et respondere possit in iudicio, et quibus in causis, III. 34. ad 37.

An capitulum possit iudicium inire sine praelati consensu, et vicissim: et qua ratione possit convalescere decretum in favorem, factum irritum ex consensus defectu III. 37 38. Invitum quoque fertur ad iudicium, sed nemo potest vel in civili, vel in criminali iudicio compelli ad agendum, *ibid.*

An et a quo iudice actor et reus cogi possint ad personaliter in iudicio comparendum III. 38.

Utrum advocatus ex parte clientis possit quae ad causam spectant in iudiciis exponere quique praecipui sint casus in quibus hoc fieri liceat, III. ad 42.

Utrum et quibus causis possit qui promisit se litigaturum, a promissis recedere, III. 42 43.

In causis spiritualibus iudex nemo aptus nisi ecclesiasticus, III. 44 55.

Ad quem spectet cognoscere quaestiones exortae super iure sepulturae et huiusce quaestio- nis distinctio, III. 46.

Quis causarum matrimonialium sit iudex, et quo et ad quae illius facultas extendatur, III. 46 47.

Cujus jus iudicandi de dote

et alimentorum petitione in tribunali deducta, quaeque in casu altero sint iudici respicienda III. 47. 48.

In dubio utrum petito vel denegatio fiat causa spirituali quis iudex esse debeat *ibid.*

Laicus non potest nisi a summo pont. ad spiritualia cognoscenda delegari *ibid.*

Ubi causae profanae sint pertractandae, III. 49.

Iudex ecclesiasticus potest saecularis negligentiae supplere, minimeque e contra nisi id sit in controversiis super feudo ortis, III. 50 51.

A quo causae fori mixti pertractandae et enumeratio causarum fori mixti, III. 52 53.

Utrum laicus a iudice ecclesiastico punitus aliquo crimine possit pro eodem a laico puniri, et an ab isto condemnari si ab ecclesiastico iudice sit absolutus, III. 53 54.

Qualis causarum feudalium sit iudex III. 54 ad 58.

Coram quo iudice causae connexae possint ventilari, quique in iisdem iudex legitimus sit habendus, III. 58 59.

Qui in causis connexis, sint casus in quibus iudex qui de una cognovit, de connexa non cognoscit, III. 59 60.

Quae sit forma iudicii ejusdem effectus, et causae quibus nullum evadit III. 61 ad 64.

Modi quibus iudicia finiuntur III. 64.

Quando ab observatione iudicii peti possit absolutio, III. 65.

Utrum hodiernis quoque moribus biennii, vel triennii lapsu instantia finiatur, *ibid.*

An de iure canonico instantia sit de facto perpetua, III. 65 66.

Iudicium ferri candentis.

Vide purgatio vulgaris

Iudicium sanguinis.

Prohibetur ecclesiasticis, VII. 795 et seq.

Iulius Caesar colligendis legibus cogitat, et morte prius opprimitur, *ibi*

Iura maiestatis

Praescribi nequeunt, IV. 336

Iuramentum.

An, et quid valeat ad dirimendum matrimonium, IX. 191. ad 194.

Iuramentum calumniae.

An requiratur in delictis notoriis X. 7.

Quae sit calumnia, III. 255.

Quid et quotuplex sit calumniae iuramentum, III. 255 256.

De fine, objecto, et effectu iuramenti calumniae, III. 256 257.

De necessitate iuramenti, quando et ex quo habetur, III. 257 ad 259.

Utrum eiusdem necessitas tolli possit vel respectu principis, vel partium renuntiatione vel consuetudine, III. 259 ad 261.

Cui jurandum sit de calumnia utrum scilicet cuique vel reo, vel actori, clerico vel episcopo, III. 261 ad 267
Cui jurandum, cum vel actor vel reus universitas sit, III. 267 268.

Utrum procurator particularis ad huiusce juramentum possit admitti, III. 268 269.

Quibus in causis calumniae juramentum sit praestandum, quando et quomodo, III. 270 274.

Quae poena recusantis, et utrum hanc principalis incurrat cum jurare procurator detrectet, III. 274 ad 277.

Utrum qui de calumnia juret a solvendis expensis liberetur III. 277 278.

Iuris consulti, qui dicuntur, I. 60.

Iurisdictio.

An locari possit, VI. 176.

Vide Poenitentia.

Iurisdictio ad quem devolvatur si episcopus sit negligens in administratione iustitiae, I. 430 431.

Iurisdictio spiritualis.

Pignori subiici nequit, VI. 367.

Iurisperitus.

Iurisperiti qui dicantur, I. 6.
jurisprudencia quid sit *ibid.*

Ius

Hujus vocis derivationes, II. 3.

Quae ex his praeferuntur, I. 4.

Varia significatione accipitur

pro eo quod justum, I. 5.

Pro loco, quo ius redditur, I. 5.

Pro iudicis sententia, I. 5.

Exprimit etiam facultatem agendi et obligandi alterum ad aliquid agendum vel omittendum, I. 5.

Scientiam jurium demonstrat, I. 6.

Legem vel canonem significat I. 6.

Diversimode dividitur, I. 11.

Duplici modo iusti vocabulum accipitur, I. 11 12.

Dicitur activum et passivum, I. 12.

Activum partitur in jus proprietatis et jurisdictionis, et juris proprietatis definitio, I. 12.

Definitur ius iurisdictionis I. 13.

Assignantur requisita ad jus proprietatis acquirendum, I. 13.

Hoc jus dicitur reale, I. 14.

Personale I. 14.

Mixtum, I. 15.

Haec iura differunt inter se, I. 15.

Aliqua requiruntur ut jus reale quis habere dicatur, I. 15

Ex hoc jure reali aliqua consequuntur, I. 16.

Dividitur jus proprietatis reale in dominium perfectum, et imperfectum, I. 16.

Definitur dominium perfectum, I. 17.

Et etiam imperfectum cum huius specierum descriptione, I. 17.

Ius jurisdictionis dividitur, I. 18.
 Et etiam ius pro lege acceptum, I. 18.
 Ius accrescendi
 An in haereditatis venditione hoc ius in emptorem transeat. VI. 94 ad 96.
 Ius advocatitiae
Vide Jus patronatus
 Ius alimentorum
 Cui, e quando competat, VIII. 158, et seq.
 Ius asyli
Vide Immunitas ecclesiastica.
 Ius Canonicum
 Ejus etymologia et nomina diversa, et definitio, I. 100 101 102.
 Praestat civili et hoc saepe corrigit, I. 102 103.
 Saepe etiam petit a civili subsidium, I. 103.
 Eius origo ab Apostolis leges et canones statuentibus, I. 104.
 Additio ei facta ob apostolicas constitutiones et ob alia jura, I. 105.
 Decem canonum collectiones: prima Dionisii Exigui, secunda Fulgentii Ferrandi, tertia Martini Braccarensis, quarta Cresconi, quinta Isidori, sexta Brocardi, septima cardinalis Deusdedit, octava Anselmi Mantecani, nona Ivonis Carnotensis, decima hodierna I. 105 106 107.
 Scriptum et non scriptum, I. 108.

Scriptum in commune et speciale dividitur, I. 108.
 Comune aut infra aut extra corpus positum, I. 108.
 Hujus volumina, seu partes, tria continent: decretum Gratiani in prima parte, cuius decreti describitur materia, et quod etiam vocatur concordantia discordantium canonum, I. 107 109.
 Quique libri decretalium Gregorii IX in secunda parte, quae olim non erant in corpore juris I. 109.
 Sextus decretalium Clementinae et extravagantes in tertia parte, I. 109.
 Auctoritas canonum apostolicorum, I. 109 110.
 Auctor decreti, et quando istud editum fuerit, I. 111.
 An habeat vim juris approbati, I. 112 113 114.
 Quid judicandum de paleis, quae in decreto Gratiani reperiuntur, I. 114 115.
 Quae auctoritas tribuatur epistolis in collectione Isidori comprehensis, I. 116.
 Quoties compilatae sunt decretales, I. 106.
 Auctor ultimae compilationis istarum et materia quae in ipsis tractatur, I. 117 118.
 An textus Gregoriani habeant vim juris ecclesiastici totam ecclesiam obligantis, I. 118 119.
 An omnes textus juris canonici ab antinomia possint obsolvi, I. 119, 120.

Quae regula tenenda quando in jure canonico canonum contrarietas inveniat, I. 120.

Auctor libri decretalium, clementinarum, et extravagantium, I. 121.

Liber VIII decretalium duplex est: unus a Petro Mathaei collectus, alter iussu Clementis VIII. impressus, sed non vulgatus, I. 122.

Haec tertia pars juris canonici habet plenum robur, et validam auctoritatem in foro, I. 122.

Dubitatur si ita dici possit de extravagantibus communionibus: dubitatio resolvitur affirmative, 122 123.

Libro VII. decretalium, tam Petri Mathaei, tam Clementis VIII. auctoritas denegatur I. 124 124.

Auctoritas, quae datur rubricae titulis, et capitulis praefixae, et quot modis haec possit allegari, I. 124 125.

Quae vis tribuatur summariis capitulorum, I. 126.

Quid sentiendum de superscriptionibus quae sunt in decretalibus. I. 126.

Auctoritas, quae glossae conceditur in juris interpretatione I. 126 127 128.

Ius civile.

Varie accipitur, I. 68.

Dividitur in publicum et privatum, I. 69.

Definitur jus publicum, et in

antiquum et hodiernum partitur, I. 69.

Iuris publici a privato differentia, I. 70.

Qui auctor, et quae origo juris publici, I. 70.

An recte catholici gloriantur tamquam hujus juris reformatores. I. 71.

Ius hoc in sacris, in sacerdotibus et magistratibus constitit, I. 71 72.

Tres libri ultimi codicis et aliquot novellae jus publicum antiquum componunt, I. 72.

In imperio romano germanico hodie vim habent publici juris bulla aurea, pax publica profana, ordinatio camerae, et iudicii imperialis aulici, pax religiosa, pacificationes aliae, capitulatio caesarea, recessus imperii, I: 72 ad 74.

Omnes imperii status et subditi legibus publicis obstrunguntur et etiam imperator ob vim directivam indirecte, I. 75 76.

Imperator non potest istas leges immutare, nisi accedat statuum imperii consensus, I. 76.

An potest cum uno vel altero in his legibus dispensare, I. 76

An possit imperator absque statuum consensu ea mutare quae se servaturum promisit, I. 76.

Affirmatur, et hoc fit ob necessitatem I. 76.

Negatur si ob magnam utili-

- latem; sed vero cum exceptio-
ne, I. 77.
- Ius civile privatum.
Ejus definitio et discrimen ab
aliis iuribus, I. 78.
- Varie in variis locis sumitur
I. 79.
- Aliud merum. aliud mixtum
aliud comune, aliud particu-
lare, I. 79.
- Scriptum et non non scriptum
I. 80.
- Scriptum partitur in civile in
specie, et praetorium, I. 80.
- Praetorium adjuvat ius civile,
et huius mitigat rigorem, I.
81 82.
- Originem trahit a jure natu-
rae cum aliquibus additamen-
tis, et detractionibus hisce fa-
ctis, I. 82 83.
- Romanum habuit initium ab
urbe condita, I. 83:
- Et vim juris scripti accepit
ex leg. XII. tabularum I.
83:
- Et praeterea interpretatione iu-
ris consultorum, I. 84.
- Corpus juris Iustiniani diver-
sis codicibus confectum caepit
in Italia florere saeculo XII.,
I. 85.
- Ius istud ante saeculum XV. in
Germaniam translatum non
fuit, sed sub illius saeculi fi-
nem, I. 86.
- Hoc jus plurimi Germaniae
ordines secuti fuere, I. 86.
- At tres ultimi codicis Iusti-
niani libri non ita recepti
sunt, I. 87.
- Partes quae jus romanum com-
ponunt, et alia jura, quae
in ejus corpore includantur,
I. 81.
- Iura in hoc non existentia, I-
87.
- Etymologia, origo et auctori-
tas pandectarum, I. 88.
- Compilatores, et annus com-
pilationis, et factae promul-
gationis, I. 89.
- Earum partes et numerus li-
brorum, I. 89.
- Institutiones et tempus quo edi-
tae sunt; I. 89.
- Harum vis et divisio, I. 90.
- Inscriptionum auctoritas, I. 91.
- Varii codices, Iustinianus
est alius, et alius repetitae
praelectionis, I. 91.
- Auctoritas legum, et authen-
ticarum codici insertarum, I.
92.
- Novellae et harum versiones,
I. 93.
- Illarum auctor, et tempus edi-
tionis, I. 93.
- Ratio cur authenticae nomi-
nentur, I. 94.
- Aliqua de his novellis notan-
da, I. 94.
- Auctoritas edictorum Iustinia-
ni et aliorum jurium, I. 94.
- Ius feudorum est consuetudina-
rium, I. 94.
- Horum libri et auctoritas, I.
95.
- Speculum saxonicum, et sue-
vicum, I. 95.
- Prestat jus feudale romanum,
I. 96.

Istius juris observantia , I. 96.
An detur aliqua antimonia in voluminibus Iustiniani , I. 96 ad 99.

Ius congrui

Quid sit , VI. p. 162 et seq.

Ius eudendae monetae.

An locari possit , VI. 176.

Ius decimandi.

Ex defectu legitime possessionis praescribi nequit, IV. 347 348.

Ius gentium.

Hoc jus pertinet ad jus humanum non scriptum, I. 56.

Quid nomine gentium intelligatur , I. 56,

Quid veniat sub nomine juris gentium , I. 56.

Dividitur in primarium et secundarium , I. 57.

An valeat divisio , I. 58,

An detur jus gentium proprie dictum , I. 68.

Respondetur affirmative, et refelluntur apposita , I. 58.

An ius gentium sit ex toto positivum , I. 59.

Datur affirmativa sententia et rejiciuntur argumenta contraria , I. 50 60.

An idem jus sit ex toto humanum , I. 60.

Affirmatur et probatur ex s. Thoma et ratione , I. 61.

Opposita dissolvuntur , I. 62.

Quid jus gentium , quod ejus obiectum et quotuplex sit , I. 62 63.

Obiectum juris gentium pro-

Schamalzgrueber Tom. XII.

propriissime et minus proprie accepti , I. 63.

Hoc jus producit obligationem in conscientia, quatenus praeceptivum , aut prohibitorium est , I. 64.

Et stringit principes supremos I. 64.

Hoc jus potest mutari , et etiam illud propriissime dictum I. 65.

Redditur hujus mutabilitatis ratio I. 65.

Moraliter loquendo hoc tolli nequit I. 66.

Etiam relate ad sua praecepta singularia , I. 66.

Discrimen hujus juris a jure naturali et civili, I. 66 67.

Ius humanum positivum.

Huius juris definitio , et necessitas , I. 54 55.

Dividitur in scriptum et non scriptum , I. 55.

Cur ita appelletur, I. 55.

Ius iurandum.

Ejus definitio , IV. 234 235.

An proprie jurare dicatur ille qui cum aliquid affirmat vel negat aut promittit , ut sibi fides habeatur , Deum in veritatis aut promissionis testem adducit , IV. 235,

Iuramenti formulae, IV. 235 236.

An licitum sit jurare et quando , IV. 236 237.

Quis possit jurare , IV. 236 237.

Quodnam sit obiectum iuramenti » *ibi.*

Quid sit iuramentum voluntarium, IV. 239,

Quis deferre iuramentum voluntarium possit, IV. 236 240.

Quibus potestas non sit deferendi hoc iuramentum, IV. 240 241.

Quibus deferri hoc iuramentum possit. IV. 241 242.

In quibus causis deferri possit, et an etiam in criminalibus, IV. 242. 243.

Quid requiratur ut iuramentum voluntarium legitime praestetur, IV. 244.

Quamdiu iuramentum voluntarium revocari a deferente possit, IV. 244 245.

Quis sit effectus iuramenti voluntarii, IV. 245. 246.

An hoc iuramentum inter partes praestitum vim habeat etiam adversus tertium qui iuramentum nec delulit, nec in deferentis locum successit, IV. 246.

An hoc iuramentum, detecto postmodum periurio, possit retractari et rescindi, IV. 246 247.

Quid sit iuramentum iudiciale et quomodo a voluntario differat, IV. 248.

Quis deferre iuramentum iudiciale possit IV. 248.

An actor, si nihil omnino probaverit, deferre reo iuramentum iudiciale possit cum effectu ut hic teneatur delatum praestare vel referre aut solve-

re, IV. 249 ad 251.

Cui deferri possit iuramentum iudiciale, IV. 251. 252.

Exceptiones IV. 252.

In quibus causis deferri hoc iuramentum, possit, IV. 252 ad 254.

Quid requiratur ut legitime deferatur, IV. 254.

Quis sit effectus huius iuramenti delati, vel praestiti, IV. 254 255.

An iuramentum iudiciale semel delatum et acceptatum a deferente revocari possit, IV. 255 256.

Quid sit iuramentum necessarium, IV. 256 257.

A quo deferri possit hoc iuramentum IV. 257.

An teneatur iudex deferre hoc iuramentum, parte non petente, IV. 258.

Cui deferri possit iuramentum necessarium, IV. 258 259.

Regulae in hoc observandae 259 260.

In quibus causis deferri iuramentum necessarium possit a iudice, IV. 260.

An excipiantur causae criminales criminaliter intentatae, IV. 250 261.

Quid si agatur ad poenam pecuniariam; IV. 261.

Quid dicendum de causis famosis, IV. 261 262.

Quid de causis civilibus arduis et magnis, IV. 262.

Quid de matrimonialibus, IV. 262 263.

Quid de illis causis in quibus lex vel statutum requirit legitimas, manifestas, liquidas, indubitatas, plenas et evidentes probationes, IV. 363.

Quid requiratur ut iuramentum hoc dicatur legitime delatum parti, IV. 263. 264.

Quae advertenda in casu, IV. 2644 365.

Quis sit effectus iuramenti necessarii delati, IV. 265.

Quis praestiti, IV. 2555 266.

Quid et quotuplex sit iuramentum in litem, IV. 267 268.

Quis deferre hoc iuramentum possit, IV. 268.

Cui deferri iuramentum in litem possit, IV. 268 269.

Cui non possit, IV. 269.

An iuramentum in litem delatum actori qui acceptavit quidem illud, sed antequam praestaret mortuus est deferri postea haeredi eiusdem possit, IV. 269 270.

Contra quem rerum deferri possit iuramentum in litem, IV. 270 171.

In quibus causis deferri iuramentum in litem possit, IV. 271 272.

Quis sit modus praestandi hoc iuramentum, IV. 272.

An is cui deferretur hoc iuramentum, cogi invitus ad illud praestandum possit, IV. 272 273.

Quis sit effectus huius iuramenti, IV. 273.

Quis sit finis iuramenti in li-

tem, IV. 273 274.

Qualis sit obligatio iuramenti promissorii, et tres regulae, IV. 274 ad 276.

Qualis sit obligatio iuramenti promissorii ex parte jurantis, IV. 276 ac 278.

Qualis sit obligatio iuramenti promissorii respectu ejus cui praestatur, IV. 278. 279.

An iuramentum per procuratorem praestari possit, IV. 279.

An et qualenus iuramentum firmet contractus, vel actus quibus accedit, IV. 280.

An in contractu, alias firmo et valido iuramentum addat obligationem religionis, IV. 280 281.

An iuramentum habeat vim confirmandi contractus ipso jure positivo invalidos vel nullos IV. 281 a 284.

An omnis contractus jure positivo irritus, appposito iuramento confirmetur, IV. 284 ad 286.

Quos effectus habeat iuramentum confirmatorium contractus jure invalidi, IV. 286 287.

Quis relaxare iuramentum promissorium possit, IV. 287 288.

Quinam episcopus relaxare debeat iuramentum promissorium factum homini, num ipsius jurantis an vero ejus cui juratum est, IV. 288 289.

An non tantum praelatus ecclesiasticus sed etiam iudex

seu magistratus saecularis relaxare possit juramentum homini praestitum , IV. 289 ad 291.

An et qualis requiratur causa ut juramentum relaxari vel dispensari in eo possit , IV. 291 292.

Jus municipale.

Ea quae sunt juris municipalis , aequiparantur quaestionibus facti , IV. 52.

Jus naturale.

Definitur jus naturale, I. 19.

Triplici modo excipitur in sensu s. Thomae , I. 20.

Sub hisce modis, sumitur virtualiter, I. 20.

Varia nomina a DD. ei tribuntur , I. 21.

Sub duplici sensu considerari potest , I. 21.

Subiectum juris naturalis , et rationes dubitandi I. 21.

Resolvitur dubitatio affirmando nullam juris veri participationem brutis inesse, I. 22.

Confirmatio hujus doctrinae , I. 22.

Responsio ad opposita, I. 23.

Habetur dubitatio, an jus naturale materialiter consideratum sit homini brutisque commune , et adducuntur argumenta pro affirmatione, I. 24.

Respondetur in brutis tantum verificari quandam analogiam et umbram juris naturalis, I. 24.

Et quidquid contra argumentatur, diluitur, I. 25.

Refellitur definitio Ulpiani , nempe jus naturale esse id , quod natura , omnia animalia docet , I. 25.

Aliqui jus istud dicunt inesse in ipso nationis dictamine insito ab auctore naturae , I. 26.

Haec definitio non placet, I. 27.

Et argumenta favorabilia solvuntur I. 17.

Haec doctrina confirmatur, I. 28.

Et vera datur definitio juris naturalis , I. 28.

Ad hanc videtur accedere Suarez , I. 29.

Quaeritur an sola principia naturalia sint hujus legis naturalis materia , I. 30.

Dicitur ad ejus materiam etiam illa pertinere , quae ex hisce principiis evidenter et necessario profluunt , I. 30.

Fit responsio ad contraria argumenta , I. 31.

An ultra haec principia , et illa quae ex principiis evidenti necessitate deducuntur , se extendat jus naturale, I. 31.

Datur negativa sententia , I. 31.

Dantur aliquae regulae quibus colligi possit, aliquid esse obiectum juris naturalis, I. 32.

Indicatur modus quo hae regulae applicentur, I. 33.

Exponuntur praecepta juris naturalis in particulari , I. 33.

Haec dicuntur affirmativa et negativa, 33.

An dentur actus jure naturali irritati, I. 34.

Respondetur affirmative

Oppositionum solutiones, I. 35.

Regulae discernendi actum hoc jure irritum a sola prohibitionem, I. 35.

Corollarium, I. 35 36.

An et quomodo hoc jus dicatur immutabile, I. 36. 37.

Illius mutatio non repugnat materialiter et improprie, I. 38.

Quod sit maxime quanto materia illius pendet ex certa conditione quae dependet a domino et potestate Dei vel hominis, I. 38 39.

Conditio talis consideranda ut sciamus an hoc jus in particulari casu mutari possit vel non: solvuntur objectiones omnes, I. 39 40 41.

Hoc jus admittit episcopiam improprie, I. 41 42.

An admittat etiam propriam, I. 42 43.

Ius Patronatus

Quid sit juspatronatus, VII. 241 242.

Quate sit jus patronatus temporale aut spirituale, VII. 242 243.

Quotuplex sit juspatronatus VII. 242 ad 248.

Quaenam sit differentia inter jus patronatum ecclesiasticum et laicale, VII. 248.

Cujus patronatus ecclesiastici

an saecularis sit beneficium, quod fundatum est a clerico, ex redditibus ecclesiae intuitu acquisitis, VII. 248 249.

An casu quo jus patronatus ecclesiasticum transferatur in laicos perseveret esse ecclesiasticum, 249 250.

An ecclesiastici, vel laicalis juris patronatus sit ecclesia, capella vel aliud beneficium, ad quod princeps, vel magistratus saecularis clericum nominat, qui deinde ab ecclesia vel monasterio episcopo est praesentandus, VIII. 251.

Quale sit jus patronatus, laicum an ecclesiasticum, quo datur clerico jus praesentandi cum consilio aut consensu laici, aut vicissim laico cum consilio aut consensu clerici, VII. 251. 252.

Quale sit jus patronatus, quod partim clerico, partim laico vel laicis competit, VII. 252. 253.

Quando jus patronatus in ecclesia dari coepit, VII. 254 255.

Ex quibus causis hodie oritur iuspatronatus, VII. 255 256.

Quid requiratur ut ex memoratis capitibus aliquis acquirat jus patronatus, VII. 256 257.

Quisnam hic veniat nomine Ordinarii, ut ejusdem consensus sit requirendus, VII. 257 258.

An ut acquirat jus patronatus

necessaria sit ejus reservatio in fundatione, VII. 259.

An quarumcumque ecclesiarum fundatione constructione dotatione acquiratur jus patronatus, VII. 259 ad 261.

Quando tali casu quo patronatus laicus sibi servavit jus praestandi assensum, hic ab ipso requiri, et praestari debeat, VII. 261.

Quid dicendum si electio intelligatur facta, ut ea patrono insinuari, ejusque assensus requiri possit, et debeat VII. 261 262.

An sola fundatione ecclesiae vel capellae acquiratur jus patronatus, seu jus praestandi rectorem, an vero requiratur etiam constructio, et dotatio. VII. p. 262 263.

An necesse sit ut omnia haec praestentur ab uno simul, et eadem, persona debeat fundare construere et dotare, VII. 263.

An uni tantum vel etiam pluribus ampetere jus patronatus respectu ejusdem ecclesiae possit, VII. 263 ad 265.

An jus patronatus acquiri vel constitui possit etiam post consecrationem ecclesiae, VII. 265.

An casu, quo ecclesia omnino diruta restauratur, aut amissa omnino priore dote dotetur denuo jus patronatus in illa habeat is, qui prior illam construxit vel dotavit, an vero

qui restauravit, VII. 267 268.

An si quis in fundo alieno inscio, aut invito domino extruat ecclesiam jus patronatus acquiratur edificanti, an vero domino fundi, VII. 268 269.

An juris patronatus capaces sint infideles, et judaci, VII. 170.

An hujus juris capaces sint haeretici, VII. 270 271.

An patronatus excommunicatus jus patronatus relineat, et exercere illud praesentando clericum ad ecclesiam vacantem possit, VII. 271.

An praesentatio ab eodem facta sit valida, VII. 271 272.

An laici sint capaces juris patronatus VII. 272 273.

An juris patronatus capaces sint pupilli et minores, VII. 273 274.

An juris patronatus capaces sint foeminae VII. 274 275.

An casu quo foeminae jus patronatus competat, illud penes eandem maneat si nubat, an vero ad virum ipsius transeat, VII. 275 ad 277.

An fieri praesentatio valide possit etiam a mero possessore istius juris, VII. 277 278.

An jus patronatus vel exercitium ejus competat etiam conductori villae, aut castri, cui jus istud adnexum est, VII. 278 279.

Utrum jus patronatus adnexum castro, aut villae a debitore in creditorem transeat casu,

quo ille huic castrum aut villam oppignoravit, VII. 279 280.

Qualis honos debeatur patrono VII. 281 282.

Quid circa locum thurificationem, et pacem patrono dandam sit observandum, VII. 282.

Qualis honor debeatur patrono extra ecclesiam, VII. 282 283

Quale honos incumbat patrono ecclesiae, VII. 283 284.

An ratione hujus curae, et defensionis patronatus, laicus aliquam jurisdictionem in ecclesiae patronatae beneficium usurpare, ejus bonorum custodiam, vel administrationem sibi vindicare, aut visitare ecclesiam, vel beneficium, et ab hoc rationes gestae ad administrationis possit petere, VII. 284 285.

Quod jus et praerogativa respectu administrationis bonorum ecclesiae patronatae competat ecclesiastico VII. 285.

Quae utilitas in patronum redundet ex ecclesia patronatui huic subjecta VII. pag. 285 286.

Quid requiratur ut patronatus ab ecclesia petere alimenta iure possit, VII. 286 287.

An patronus ratione juris patronatus capere pensionem aliquam ab ecclesia possit, VII. 287 288.

Quid sit praesentatio, et quis ejus effectus, VII. 288 289.

Utrum ad hoc ut valeat praesentatio, requiratur praesentia patroni, et praesentati, VII. 289.

Utrum ad praesentationis valorem requiratur praesentia praesentati VII. 289 290.

An collatio beneficii patronati, patrono contradicente vel ignorante, ab episcopo libere facta sit valida, VII. 290.

Quid juris si plures sint patroni habentes jus praesentandi ad idem beneficium, VII. 291 292.

Ad quos cum haereditate transeat juspatronatus, VII. 293 294.

Quomodo juspatronatus cum haereditate transeat, 294 295.

An juspatronatus gentilitium seu reservatum illis qui sunt de familia seu agnatione fundatoris extincta familia transeat ad haeredes extraneos VII. 296 297.

An jus patronatus transeat ad fideicommissarium vel ad usufructuarium universale, VII. 297 ad 299.

An in divisione haereditatis jus patronatus adjudicari possit uni ex cohaeredibus, VII. 299.

An si ex tribus qui jus praesentandi habent unus alteri succedat, iste habeat duplex votum, unum jure proprio, alterum jure successionis, VII. 299 300.

An publicatis ob crimen pa-

troni bonis ejusdem omnibus,
et fisco addictis ad hanc etiam
jus patronatus transeat, VII.
300 301.

An si donatione, vel legato
jus patronatus transferatur opus
sit consensu episcopi VII. 301
302.

Quid si patronus jus patronatus
donet ipsi ecclesiae in qua ius
patronatus habet, VII. 302.
303.

An patronus jus patronatus
donare possit cui placuerit,
VII. 303 304.

Utrum episcopus valeat jus pa-
tronatus extinctum de novo do-
nare alicui laico, VII. 304.

Quomodo jus patronatus acquiri
possit venditione, VII. 304.
305.

Utrum casu, quo villa vel ca-
strum adnexum habet jus patro-
natus, ob hunc adnexum plu-
ris vendi possit quam si adne-
xum illum non haberet, VII.
305 306.

An valeat venditio hac forma
*vendo tibi universitatem cum
jure patronatus*, VII. 306.

Quale jus patronatus, et pro
qua re permutari possit, VIII.
306 307.

An jus patronatus permutari pos-
sit a laico cum immunitate ab
obligatione solvendi decimas,
vel cum jure percipiendi de-
cimas quod alicui monasterio
ex fundis alienis competit,
VII 307 309.

Quis praesentari ad beneficium

ecclesiasticum vacans a patrono
possit, et debeat VII. 310 311.

An unquam patronus consequi
beneficium patronatus sui pos-
sit, VIII. 311 312.

An pater praesentare etiam
nequeat suum filium, VII.
312 313.

An casu quo ex fundatoris vo-
luntate certa qualitas requiri-
tur in praesentato, valida sit
praesentatio alterius tali qua-
litate non instructi quando il-
lorum, qui ex mente funda-
toris praesentandi essent nemo
contradicit, VII. 313.

An quando fundator voluit, ut ad
beneficium a se fundatum prae-
sententur aliquis de consangui-
neis, vel de progenie sua ipsi-
us in jure patronatus, succes-
sor possit praesentare ex con-
sanguineis quem maluerit,
an etiam teneatur eligere pro-
pinquiorem, VII. 314.

An casu quo ex fundatoris
voluntate praesentandus est pro-
pinquior consanguineus secun-
dum computationem canonicam
an civilem, VII 314 315.

An si duo sint aequae propin-
qui alius descendens per li-
neam masculinam, alius per
foemininam, patronus obligatus
sit descendente per lineam
masculinam praeferre descen-
denti per lineam foemininam,
VII. 315.

An casu quo beneficium fun-
datum est pro consanguineis
vel descendantibus, praesenta-

ri ad illud valeat illegitimus vel spurius ad beneficia obtinenda habilitatus dispensatione apostolica, VII. 316.

An patronatus ex iis, quos dignos cognoscit teneatur eligere, et praesentare digniorem, VII. 317 319.

An patronatus solummodo unum an vero etiam duos vel plures praesentare ad unum idemque beneficium possit, VII. 319 320.

An patrono ecclesiastico non saltem permissa sit variatio, sive successively duorum praesentatio in patronatu mixto quando laicum compatronum habet, VII. 320 321.

Quoties variare patronus laicus possit, VII. 321. 322.

An variare patronus laicus possit non obstante juramento quo clerico prius praesentato promisit se non variaturum, VII. 322 323.

An variare patronus laicus possit etiam lite pendente inter praesentatum a se, et alterum ab altero compatrono suo praesentatum, VII. 324.

Quis ex duobus vel pluribus successive aut simul praesentatis instituendus sit ab Ordinario, vel alio ius instituendi habente, VII. 324 ad 326.

An quando ex duobus ad idem beneficium praesentatis neuter altero apparet dignior, tertius aliquis ab episcopo institui possit. VII. 326 327.

An casu, quo primus praesentatus per laicum revera fuit dignus, sed per episcopum inique et malitiose rejectus ad praesentationem ejusdem patroni alius est institutus, si rejectus dein, appellatione coram superiore interposita, demonstravit injuriam sibi factam et evicerit, petere beneficium ad quod praesentatus est, possit, et excludere institutum posterius praesentatum, VII. 327.

Intra quod tempus ad beneficium vocans praesentare clericum patronus debeat, VII. 327 328.

Quibus casibus etiam lapso quadrimestri, vel semestri a die, qua beneficium vacare caepit potestas praesentandi penes patronum maneat, VII. 328 330.

An lite inter patronos pendente, tempus curral, ita, ut ea intra quatuor vel sex menses non finita, ab episcopo beneficium libere conferri possit VII. 330 ad 332.

An tempus ad praesentandum a jure indultum litigantibus super jure patronatus prorogari ab Ordinario valeat, VII. 332 333.

Quid juris si praesentatio in tempore facta effectum sortita non est, vel ex actu Ordinarii vel quod praesentatus eam non acceperat, aut acceptam renuntiavit, vel ante institutio-

nem sit mortuus, vel ipsa praesentatio propter defectum occultum fuerit nulla, VII. 333.

An et quando jus patronatus probari debeat, VII. 334.

Quomodo privati probare possint jus patronatus sibi competere, VII. 334 ad 336.

Quomodo jus patronatus debeant probare magnates et universitates, VII. 336 337.

An semper opus sit hac tam exacta juris patronatus probatione, VII. 337 338.

Quis sit iudex competens in causis juris patronatus, VII. 338 339.

An et a quo derogari juri patronatus possit, 339 ad 341.

An et cui patronatui derogare possit legatus sedis apostolicae, VII. 341 342.

Qualem potestatem circa beneficia patronata habeat episcopus, VII. 342.

Quot modis amittatur jus patronatus VII. 342.

Quot modis amittatur jus patronatus sine delicto patroni, VII. 343.

Quibus criminibus ipso jure adnexa sit privatio juris patronatus, VII. 343. 344.

An vendi sine simonia possit, X. 176.

An et quando in hoc succedat monasterium, VI. 604 et seq.

Ius positivum.

Eius etymologia et definitio, I. 43.

Differentia inter ipsum et jus naturale, I. 44.

Ejus praecepta et veritas, I. 44 45.

Datur juris divini veteris definitio, I. 45.

Ejus conditor solus Deus I. 46.

Triplicia fuerunt ejus praecepta moralia, ceremonialia, et judicialia, I. 46.

Moralia sunt juris naturalis, I. 47.

Jus veteris testamenti paritur in morale ceremoniale, et forense, I. 94.

In lege nova solum mansit jus morale, I. 47.

An in libris veteris testamenti fuerint leges et praecepta mere humana, I. 47.

Datur negativa sententia et refelluntur argumenta contraria, I. 48.

Definitio juris divini novi, nomina ejus diversa, et praecepta. I. 48 49.

An omnia praecepta nobis tradita ab Apostolis, divina sint, maxime illud de homicida et bigamo non ordinando I. 49 50.

Respondetur negative I. 50.

An praecepta moralia addita in lege Christi habuerint, I. 50 51.

Diluuntur contraria I. 51.

Quaenam leges ceremoniales ad ius positivum divinum pertineant, I. 52.

Ad hoc pertinent quae sunt

propria sacrificii et sacramen-
torum I. 52.

Ad opposita respondetur I. 53.

An lex nova obliget ad actus
tantum externos, vel etiam in-
ternos praecipiat, et quot modis
hi secundi jubeantur, I. 53.

Jus protomiseos ;

Quid sit XI. 162 et seq.

Jus repraesentationis.

Vide successio.

Justitia publicae honestatis

Vide Sponsalia.

L

Labor corporalis

Vide Ieiunium

Laesio

Vide Emptio-venditio

Laici

An sint capaces iuris patro-
natus, VII 272.

Delegari non possunt in causis
spiritualibus II. 175.

Laici saeculares

An habeant ius percipiendi
oblaciones, et primitias VI.
691.

Laicus

An decimas praescribere pos-
sit VI. 670.

An contra clericum in causa
criminali criminaliter intenta-
ta testimonium dicere possit.
IV. 84.

An ad clericatum aspirans ir-
regularitatem incurrat testifi-
cando per inssum iudicis in
causa sanguinis IV 147.

An possint laico delegari cau-
sae illae quae inter clericos

versantur III. 133 ad 135.

Quibus casibus iudex laicus
capere possit clericum ut con-
sistat suo iudici. III. 141.
142.

An et quibus casibus iudici
laico liceat punire clericum
in saeculari munere delinquen-
tem III. 142 ad 246.

Coram quo iudice convenien-
dus sit laicus socius clerici
in crimine perpetrato. III.
180 181.

Coram quo conveniendi cleri-
cus et laicus, quando simul
sunt rei debendi III. 181.

An clerici valeant prorogare
jurisdictionem respectu iudicis
ecclesiastici, sed non sui III.
187 ad 189.

Solus pontifex potest laicum
ad spiritualia cognoscenda de-
legare. III. 48.

An laicus a iudice ecclesia-
stico punitus aliquo crimine
possit pro eodem a laico pu-

- puniri , et an ab isto condemnari si ab ecclesiastico iudice sit absolutus , III. 53 54.
- Laicus**
 An possit habere potestatem conferendi beneficia , V. 146 147.
 An possit instituere , V. 311.
- Lapides terminales**
 Confinium sunt indices , IV. 53.
- Latrocinium**
 An det justam causam resiliendi a sponsalibus , VIII. 85.
- Latrones**
 Repelluntur a sepultura ecclesiastica , VI. 629.
- Latrones publici**
 Privilegio immunitatis privantur , VII. 700.
- Lauretana domus**
Vide Poenitentia et Remissio
- Lectoratus**
 Est ordo minor , II. 2.
- Lectores**
Vide gradus literarii
- Legala**
 Praescribuntur 30 annis , IV 389.
- Legatarius**
 Habet hypothecam legalem in rebus testatoris ratione rerum sibi ab hoc relictarum , VI. 365.
- Legati imperatoris**
 An possint accusari , X. 30.
- Legati Pontificis**
 Cujus fungant vices in conciliis , et eorum auctoritas , I. 137.
- Legati sedis apostolicae**
 An possint legitimare illegitimos , IX. 352 353s
 Legati sedis apostolicae in Hispania
 In quibus , ex privilegio dispensare possint circa matrimonium , IX. 203.
- Legatum**
 A morte legantis statim acquiritur legatariis , I. 16. etiam ignorantibus *ibi*.
Vide Testamentum
- Legatus**
 Definitio , et divisio legati , II. 203 204.
 Potestas et jurisdictio omnibus legatis communis , II. 204. 205.
 Potestas specialis legati a latere , legati missi seu nuntii (etiam cum potestate legati a latere) et tandem legati nati , II. 206 ad 210.
 An credi debent asserendi se esse legatum pontificium non exhibitis literis mandati apostolici , I. 210 211.
 Quibus modis finiatur vel suspendatur potestas legati , II. 211 212.
 Privilegia , et praerogativae legatorum sunt furis gentium , I. 59 et 63.
- Legatus a latere**
 Quam potestatem dispensandi in pluritate beneficiorum habeat , V. 183.
- Legatus pontificius**
 Quid possit circa uniones beneficiorum , V. 197 198.
- Leges XII tabularum**

- Unde fuerint collectae, I. 84.
Variis temporibus auctae, I. 84 85.
- Leges regiae
Unde dictae, I. 83.
- Legislator
Quando obligare possit, I. 204. et seg.
- Legittima
Vide Tassamentum
- Legittimati
Quod jus habeant in haereditate ab intestato, IV. 583 584.
- Legitimatio
Vide filii legitimi
- Legitimi
Vide filii legitimi
- Legitimitas
Qui sit effectus legitimatio-
nis, IX. 329 330.
- Lenocinium
Quid sit, X. 548.
Vide adulterium
- Lepra
An praebeat justam causam re-
siliendi a sponsalibus, VIII. 85.
Vide coniugium leprosororum
- Levans
Vide Cogatio spiritualis
- Lex
Legis definitio I. 176.
Dividitur in divinam, natura-
lem, et humanam, atque
haec subdividitur in ecclesia-
sticam et civilem, I. 77.
Alia dicitur praeceptiva, alia
paenalis, alia mixta, alia af-
firmativa, alia negativa, alia
irritans vel tactum prohibens,
alia favorabilis, alia odiosa, I.
177.
- Actus legis sunt imperare ve-
tare permittere punire, I. 178.
Causa finalis cuiusque legis
proprie dictae est bonum co-
mune, I. 178 179.
Homines potestate pollent le-
ges ferendi, I. 180.
Ecclesiasticas praecipuae sum-
mus pontifex, I. 180 181.
Post pontificem etiam caeteri
praelati jurisdictionem obti-
nentes ecclesiasticam, I. 181.
Potestas concilii in legibus
condendis, Is 181 182.
Potestas congregationis cardi-
nalem, I. 182.
Capituli cathedralis ecclesiae
sede vacante vel non vacante
I. 183.
Aliarum communitatum eccle-
siasticarum, I. 183 184.
Cui inest potestas condendi le-
ges civiles, I. 184.
Summus pontifex potestate de-
stituitur legum civilium feren-
darum, quae temporali eius
dominio non subiectos obli-
gent. 184 185.
Imperatores suis legibus tan-
tum suos subditos possunt obli-
gare, I. 184 185.
Praelati inferiores pontifice non
possunt condere leges adver-
sus jus comune ecclesiasticum:
possunt magistratus, et prin-
cipes imperii adversus jus ci-
vile, I. pag. 186 187.
Materia, et objectum legis
sunt omnes actiones humanae
etiam indifferentes, 187 188.

Excipiuntur mere internae, I. 188 189.

Sub quo respectu actus praeteriti possunt esse materia legis, I. 190.

Princeps, neque lege neque alia ordinatione potest auferre subditis ius suum, nisi bonum comune id poscat, I. 190 191.

Quaenam sit. forma legis, I. 192.

Sententia declaratoria a legislatore lata vim legis habet, non tamen ea, quae legem dirimit nisi id legislator exprimat, I. 192 193.

Ut lex obliget requiritur ejus promulgatio, I. 193 194.

Quantum temporis decurrat necesse est a promulgatione in provinciis facta, ut lex imperialis vim suam exerat, I. 194 195.

Quae sollemnitates necessariae in promulgatione legis canonicae, I. 195 196.

An etiam requiratur populi acceptatio, I. 196 197.

Lex humana obligat in conscientia si proprie lex sit, I. 198 199.

Existunt leges mere poenales I. 200 201.

Quibus in casibus lex obliget cum gravi periculo vitae, vel alterius jacturae, I. 201.

Quomodo lex obliget fundata in falsa praesumptione, I. 202.

Tenentur legibus soli subditi ratione utenses, I. 203.

Legislator directe legibus suis non ad stringitur, I. 204 205.

Nec clerici adstringuntur civilibus, I. 205 206.

Nec religiosi exempti episcopalibus, nisi cum jus eos Ordinario subjicit, I. 207.

Pueri cum ad rationis usum pervenerint obligantur legibus etiam ecclesiasticis, si materia eorum actui conveniat, I. 207 208.

Qui inculpabiliter legem ignorat semper a culpa excusatur, qui vero poenam, non semper a poena eximitur, I. 208 209.

Peregrinus solvitur legibus patriae suae, ex qua discessit, nec tenetur directe legibus loci per quem transit, I. 209 210 211.

Idem probabilius de vagis dici potest, I. 212.

Quotuplex sit interpretatio legis, I. 213 214.

Legislator legem autentice interpretatur, vel ejus successor, vel superior, vel qui ab his facultatem habet, I. 214.

Quilibet potest eam doctrinaliter interpretare, I. 215.

Quaenam sint regulae in doctrinali interpretatione observandae, I. 215 216.

Regulariter lex non est extendenda de casu ad casum lege

non comprehensum ob rationis similitudinem vel identitatem, I. 216. et seq.

Quando locus sit interpretationi restrictive legum per epikiam, I. 217 218.

Cessat lex, cessante ejus causa finali, I. 218 219.

Cessat per abrogationem, I. 219 220.

Per posteris quoque in re eadem promulgationem, I. 220.

Quis possit eam abrogare, vel eidem derogare, I. 220 221.

An inferior possit abrogare legem a se latam si a superiore fuerit confirmata, I. 221 222.

An episcopus ver archiepiscopus possit abrogare constitutiones a se factas in synodo dioecesano, I. 222 223.

Cessat lex per dispensationem *ibi* et an dispensari possit in lege naturali, I. 223 224.

An detur dispensatio in jure divino positivo, et a quo, I. 224 225.

Cui competat potestas dispensandi in lege ecclesiastica, I. 226 227.

Quando in episcopis, et praetatis inferioribus censetur potestas dispensandi in lege pontificia I. 227.

Circa quos dispensatio exercenda, I. 227 228.

Utrum superior possit secum ipsa dispensare, I. 228 229.

Ut valida, vel licita sit dispensatio utrum sit necessaria causa justa, I. 229 230.

Est juris species, I. 7.

Dividitur in naturalem et positivam, et haec in divinam et humanam, I. 61.

Vide reliqua in verbo Jus.

Lex.

Vide Privilegia

Lex commissoria

An hujusmodi pactum adjici valeat venditioni, VI. 84 et seq.

Vide Pignus.

Lex mosaica

Eam condit solus Deus, I. 46.

Vide Injuriam et Damnum datum.

Libellus

Libelli definitio ejusque divisio ac partes, III. 191 192.

Quid in facti narratione sit observandum, III. 192 ad 194.

Quae animadvertenda circa medium concludendi, III. 194 ad 196.

Quid agendum in libelli conclusionem, III. 196 197.

De proprietate et vitiis libelli, et quid agendum si libellus vel sit ineptus, vel alternativus vel obscurus, III. 197 ad 200.

An in eodem libello complures possint simul preponi actiones, III. 200 201.

Quae judici ac reo sint agenda post libelli oblationem, III. 201 ad 203.

- Quibus in casibus libellus debeat offerri, quando omitti, vel mutari, III. 203 ad 207. Sumptu cujus sit libellus edendus, III. 207 208.
- De necessitate citationis, ejus definitio ac multiplicata, quaeque in reali, edictali, vel peremptoria citatione sint observanda, III. 208 ad 213. Quid agendum ut citatio legitima habeatur, III. 213 ad 215.
- Dies hac hora in citatione addendi, quibus sit in iudicio comparandum cum exceptionibus casuum, in quibus hoc possit omitti. *ibi*
- Quid ei agendum qui ad locum non satis tutum citetur, III. 215 216.
- Que ratio in citatione, si citandus extra territorium citantis moretur, III. 216 217.
- Utrum actoris libellus sit reo cum citatione transmittendus, et quando citationi danda sit executio, III. 217 ad 219.
- An semper citatione opus sit. *ibid.*
- Citatio a quo debeat fieri, quis possit citari, qui sint citationis effectus, et quomodo non rite facta citatio convalidetur, III. 219 ad 223.
- An requiratur in delictis notoriis, X. 7.
- Vide* Processus
- Liberi**
- Pro parentibus non admittuntur ad dicendum testimonium, IV. 74. et seq.
- Non possunt adversus parentes movere litem ultra id, quod congrua sustentatione retenta facere possunt, VI. 413.
- An ingredi possint religionem quando ipsorum parentes gravi egestate laborant, VII. 16 17.
- Vide* nati ex libero ventre
- Libertas voluntatis**
- An requiratur in sponsalibus, VIII. 13.
- Libri censuales**
- Quid probent, IV. 174.
- Libri ecclesiarum monasteriorum etc.**
- Quid probent, IV. 175 176.
- Libri officialium, parochiales etc.**
- Quid probent, IV. 173. et seq.
- Libri privati**
- Quantum probent, IV. 185. et seq.
- Licentiatum**
- Vide* gradus literarii
- Ligamen**
- Est impedimentum dirimens matrimonii, VIII. 161.
- Quid impedimento ligaminis intelligatur, VIII. 367.
- Doctrinae omnes de hoc impedimento, VIII. 368 ad 377.
- Vide* Sponsa duorum
- Limites**
- Quomodo probandi sint. IV. 52 ad 54.
- Limites**
- Vide* Parochia.

Linea

Vide consanguinitas et Affinitas

Lis

Quomodo pendentia litis inducatur, III. 473 474.

An in actionibus tam realibus, quam personalibus inducatur litis pendentia ab oblatione libelli coram iudice competenti *ibi*.

Quae requirantur ut citatio litis pendentiam possit inducere, III. 474 475.

Qui sit pendentiae litis effectus, III. 475 476.

Efficat ut res litigiosa nequeat alienari *ibi*.

Quae sit res litigiosa vel vitio litigii affecta, III. 476 477.

Exceptiones, quibus declaratur rem litigiosam aliquando posse alienari et in alios usus transferri, III. 477 478.

Quae sit poena alienantium *ibid.*

Possessio, lite pendente, immutari non potest, nec conjux a conjuge separari, III. 478. 480.

Lite pendente, neque nova instituitur electio, nec rescriptum vel privilegium in colligantis praejudicium impetratur, III. 480 a 483.

Quid agendum ad litis pendentiam, III. 483 ad 486.

Vide Extinctio litis.

Litterae

Quantum probent, IV. 189. et seq.

Litterae beneficiales

Vide Beneficium et Rescriptum

Litterae dispensatoriae

Vide Matrimonium interdictum

Litterae gratiae

Vide rescriptum

Litigans

An pro confesso habeatur, quando positionibus adversarii sui respondere recuset, IV. 24,

Litigator temerarius

Quibus poenis coercendus, et quis intelligatur per temerarium litigatorem, IV. 462. et seq.

Locatio conductio

Quid sit VI. 168 169.

Quomodo locatio conductio differat ab aliis contractibus, VI. 170 ad 172.

Quinam inire contractus locationis conductionis possit, VI. 172 173.

Quisnam alteri praeferrì debeat, si eadem res sit duobus locata, VI. 173.

An primus conductor rem sibi locatam sublocari alteri possit, VI. 173 174.

An conductor, inscio vel invito locatore, possit alium sibi socium in cubiculum a se conductum assumere, VI. 174.

Quaenam res locari possunt, VI. 174.

Quaenam operae locari possunt, VI. 174 175.

An quis in perpetuum alteri

locare operam suam possit, VI. 165.

Utrum nobiles possint operae subditorum suorum, quibus ipsi non indigent aliis locare vel delegare, VI. 175.

Quaenam aliae res locari nequeant, 176 177.

Qualis esse debeat merces locationis, VI. 177.

Utrum sicut pretium in emptione ita mercis seu pensio in locatione in pecunia tantum numerata, an etiam in aliis rebus fungilibus consistat, VI. 177 ad 179.

Ad quod tempus res ecclesiae locari possint sine solemnitatibus *in clem. I. extrav. ambitiosae de rebus eccl. non alien. requisitis*, VI. 179.

An in locis ubi *extrav. cit.* est usu recepta praedium ecclesiasticum ad tria triennia, et ubi non est receptum ad tria novennia locari valide possit, addito pacto, ut finito uno triennio vel novennio, locatio censi debet renovata ad aliud triennium vel novennium VI. 180.

An huiusmodi locatio ad triennia, vel novennia etiam irrita sit quoad triennium et novennium primum VI. 180 ad 182.

Ad quod tempus locari alteri possint fructus sive redditus ecclesiastici VI. 182.

Ad quod fructus et redditus

pertinentes ad ipsas ecclesias VI. 182 183

Ad quod tempus alteri locari possint fructus rerum beneficialium pertinentes ad mensam rectoris ecclesiae VI. 183 184.

An locationi quam praelatus vel rector ecclesiae fecit, teneatur stare ejusdem successor VI. 184 185.

An et quando contractui locationis stare debeant successores alii VI. 185 186.

Quae obligatio ex contractu locationis nascatur ex parte locatoris VI. 187.

An locator rem locatam uni, locare alteri licite possit VI. 187 188.

Quibus casibus locator possit inquilinum etiam invitum ante tempus locationis finitum expellere VI. 188 ad 190.

An locator totam pensionem exigere a conductore possit casu quo iste impeditur quominus libere possit re conducta uti VI. 190 191.

An minuenda sit pensio, si conductor ob sterilitatem, hostium incursum, vel alium casum fortuitum sine culpa sua obvenientem ex re frugifera conducta fructus expectatos non percipit VI. 192 ad 194.

An sicut ubi immodicam sterilitatem pensio alias solvenda pro rata remitti debet, ita ex diverso ea augeri a loca-

tore possit ob multo maiorem et extraordinariam fructuum ubertatem, qui uno vel pluribus annis ex fundo proveniunt VI. 194 195.

Quae sit obligatio conductoris VI. 195.

Utrum conductor teneatur praestare etiam culpam laevissimam VI. 195 ad 197.

Ad quem damnum pertineat si nesciatur an culpa, vel casu incendium ortum sit et quis probare debeat, culpa vel casu id accidisse VI. 197 198.

Quid statuendum si quis operas, ad quas se per contractum locationis adstrinxit non exhibeat VI. 198 ad 200.

Qualiter finiatur locatio conductionis VI. 200.

An finiatur locatio morte locatoris, vel conductoris VI. 200.

An conductor ante finitum conductionis tempus recedere possit invito locatore VI. 200 201.

An conductor soluto locationis contractu discedens possit deducere expensas, si quas fecit, in rem conductam VI. 201 201.

Quaenam negotia sint locationi conductioni affinia VI. 202 203.

Qualis praesumatur locatio, vel concessio a rectore ecclesiae, vel beneficiario facta, si in instrumento non fiat

mentio de consensu et auctoritate Ordinarii VI. 203 | 204.

Utrum si res locata fuerit alteri, alteri sublocata subconductor, seu secundus conductor possit mercedem tollere tam primo quam secundo locatori VI. 204.

Quid sit emphyteusis VI. 206 ad 209.

Quomodo differat emphyteusis ab aliis contractibus VI. 209 210.

Quid praesumendum sit quando dubitatur quo jure solvatur pensio, censuali an emphyteutico VI. 211.

Quotuplex sit emphyteusis VI. 211 212.

Quis emphyteusim concedere possit 212 ad 214.

An eadem solemnitates requirantur ad dandum in emphyteusim fundum aliquem, qui jam antea in emphyteusim datus ab ecclesia fuit, sed ad hanc per mortem emphyteutae sine haeredibus decessi, vel privationem illius ob delictum, aut alia causa, quaque dominium utile reversus est VI. 214 215.

Quomodo facienda sit infeudatio, vel concessio rei in emphyteusim ad feudum dari solitae VI. 215.

Cui concedi res in emphyteusim possint VI. 215 216.

An praelatus emphyteusim, quae ad ecclesiam reversa est

possit consanguineis snis concedere VI. 216 217.

Utrum praelatus, vel alius rei emphyteuticæ dominus emphyteusin, finita generatione pro qua concessa fuit, aut alio modo ad ecclesiam reversam, teneatur dare cognatis ultimi emphyteutæ si petant, eosque præferre extraneis VI. 217 218.

An laicus qui ab ecclesia, vel alio a tributis, et similibus oneribus exempto, prædium in emphyteusin accepit a tributorum etc. onere etiam ipse exemptus sit VI. 218 ad 220.

Quinam succedant in emphyteusi VI. 220 ad 222.

Utrum pater uni filiorum emphyteuticam bonum donare vel prælegare possit VI. 222 223.

Ad quem transeat ac spectet emphyteusis, si emphyteuta religionem profiteatur VI. 223 224.

An si in concessione seu investitura emphyteuseos expressum sit, vel pactum initum ne illa transferatur ad ecclesiam vel personam potentiores, nihilominus eo non obstante succedat monasterium vel religio in illa emphyteusi VI. 224 225.

Quæ obligatio nascatur ex contractu emphyteutico V 225.

Ad quem pertineat impendia, quæ bonum aut fundus em-

phyteutarius exigit V 255 256.

Utrum ob sterilitatem, aut alium casum fortuitum exemplo conductoris sit remittenda emphyteutæ pensio V. 226.

Qualis et quantus canon seu pensio imponi emphyteutæ possit VI. 226 227.

Quibus casibus laudemium non debeatur VI 227.

An, et qua ratione licet emphyteutæ fundum emphyteuticum, seu potius dominiū utile, quod in eo habet, vendere VI 227 228.

Quando emphyteuta rem emphyteuticam possit vendere, etiam domino non requisito VI 228.

Quid requiratur ut ob venditionem rei emphyteuticæ sine domini consensu factam, emphyteuta incurrat poenam privationis, et caducitatis VI-229.

An et quibus modis præter venditionem alienari possit emphyteusis, domino non requisito VI. 229 230.

Quomodo emphyteusis finiat VI 230 231.

Quando emphyteuta in poenam commissi cadat ob non solutum canonem VI. 231 ad 233.

Quando emphyteuta non solvens statuto tempore canonem sive pensionem annuam jure

suo non cadat VI. 233 234.

In qua emphyteusi, et intra quod tempus debeat purgari mora ut poena commissi non incuratur VI. 234.

An dominus directus recipiens canonem ab emphyteuta qui celeri satisfactione moram non purgavit, caducitatem censeatur remisisse VI. 335.

Locator.

Vide Locatio conductio.

Lucrum cessans.

Vide Usura.

Ludimoderatus.

An sit obnoxius actioni injuriarum XI. 186.

Lullus Raymundus.

Ejus vautilas, et error circa Trinitatem I. 171.

Lusus alearum, e taxillorum.

Vetatur clericis V. 26 2L.

Lutherus.

Ejus doctrinae exercitium in imperio a Carolo quinto permissum I. 74.

M

Machinatio homicidii.

Vide Impedimentum criminis

Machinatio in mortem conjugis.

An dirimat matrimonium, IX. 217.

Magistratus.

An possit inducere impedimenta in matrimonio, VIII. 165, et seq.

Quid nomine magistratus intelligatur, I. 72.

Si insignitus delegata potestate, habet jus jurisdictionis, I. 13.

An prohibere vel impedire possit quominus victus vestitus et reliqua vitae necessaria ad reum in ecclesia deferantur, VII. 736.

An possit accusare, X. 20.

An possit percutere clericum, XI, 6.

Vide Injuria et Damnum datum.

Magistratus majores.

Ob conditionem a tortura eximuntur X. 71.

Magistri

Vide Gradus literarii

Magnates.

Non tenentur denuntiare matrimonia, VIII. 273.

Majestas laesa.

Rei majestatis laesae an testari possint, VI. 154.

In hoc crimine nemo a tortura est immunis, X. 71.

Majoratus.

An et quando in hoc succedat monasterium, VI. 604 et seq.
Majoritas.

Quid sit, et unde desumatur in clericis, II. 267.

Inter eos, qui dignitate sunt pares, attendenda est praerogativa ordinis, II. 268.

Quid si dignitate et ordine plures sunt, quid si cetera omnia paria sint, XI. 267.

Privilegium tribuit praecedentiam *ibid.*

Quae praeminentia abbatum, vicarii generalis, protonotariorum apostolicorum, imo ecclesiarum et clericorum inter se II. 268 ad 271.

Ad quem pertineat compositio et divisio controversiarum in casu, II. 271.

Maledici.

Quid et quotuplex sit maledictum, XI. 10.

Quis dicatur maledicus in proximum privatum, XI. 10 11

Quid statutum sit in eos qui maledicunt principi, vel praelato ecclesiastico cum distinctionibus, XI. 11 ad 13.

Quot modis maledicus aliquis fieri in Deum possit, XI. 13.

Quale peccatum sit blasphemia seu maledictum in Deum, et quibus poenis per jus comune vel consuetudinem afficiatur, XI. 14.

Quando poenae hac incurrantur, XI. 14.

Quae sit hodierna poenarum istarum observantia, XI. 15.

Quis sit iudex competens respectu criminis blasphemiae, XI. 16.

Maledici.

Repelluntur a sepultura ecclesiastica, VI. 629.

Maleficiatus.

Vide Impotentia coeundi.

Maleficium.

Quid sit, et an, et quomodo tolli licite possit casu, quoniam unus vel uterque conjux factus est impotens, IX. 160.

Vide Impotentia coeundi.

Malitia.

Vide Desponsatio impuberum.

Mandatum.

Vide Iudex, Iudex delegatus.

Maritus.

Quam potestatem habeant in filiarum suarum personas, VIII. 155.

In restitutione dotis condemnatur tantum in id quod facere potest, VI. 413.

Habet hypothecam legalem in bonis uxoris, vel ejus qui dotem promisit pro ea sibi praestanda, VI. 365.

Potest percipere fructus possessionum dotalium, et non tenetur eos computare in sortem, VI. 380.

Non potest cogi ad testimonium contra uxorem ferendum IV. 141.

Vide Sponsalia Furor mariti.

Maritus illustris.

An marito illustri erga uxorem jurisdictio competat ita

ut eam tam in civilibus, quam in criminalibus judicare possit VIII. 154.

Martirium.

Vide Reliquiae sanctorum.

Mater.

An amittat liberorum tutelam traeseundo ad saecundas nuptias, IX. 300

Materia matrimonii.

Quae sit proxima, quaeque remota, VIII. 126 300.

Mathildes.

Comitissa Mathildes hortatur Hirnerium ad scholam publicam Bononiae instituendam, I. 85.

Matriculae.

Quid probent, IV. 174.

Matrimonium.

Qui causarum matrimonialium sit iudex, et ad quae illius facultas extendatur, III. 46 47.

Quando et quo jure valeat, I. 163. 164.

Initum inter consanguineos primi gradus lineae rectae, irritum I. 34.

Idem fit de contracto cum impotentia perpetua ad copulam conjugalem, I. 35.

Turpitude hujus non tam est in contractu sed etiam in usu *ibi* clandestinum a Trident. declaratum invalidum, I. 39.

Quid sit matrimonium, VIII. 99.

Quid nominis sit matrimonium seu quae sit etymologia istius nominis, VIII. 99. 100.

Quid rei sit matrimonium, VIII. 100 ad 102.

Quotuplex sit matrimonium, VIII. 102 ad 104.

Quomodo probetur matrimonium, VIII. 104 105.

Quibus casibus jura praesumant matrimonium initum, VIII. 105.

Quaenam requirantur ut matrimonium putativum habeat vim legitimandi proles inde susceptas, et alios affectus juris VIII. 105 106.

An licitum sit ejusmodi pactum et conventio, XIII. 106 107.

Utrum pater illustris pactum *ad morganaticam* stante matrimonio in praejudicium matrimonii, et agnatorum revocare, et immutare possit, VIII. 107.

An si filii, aut nepotes prioris matrimonii absque legitimis haeredibus decedant, eo casu filii ex matrimonio *ad morganaticam* nati eorumque descendentes legitimi succedant in bonis patris, aut avi VIII. 107 108.

Quinam matrimonia contrahere possint, VIII. 108 ad 110.

An valeat matrimonium a parentibus nomine liberorum contractum, si isti praesentes taceant, et non contradicant, VIII. 100.

An matrimonium contrahi per procuratorem possit, VIII. 111 112.

Quid requiratur ut per procu-

ratorem seu internuntium valide ineatur matrimonium, VIII. 113 114.

An sicut per procuratorem ita etiam per epistolam contrahi matrimonium possit, VIII. 114.

An etiam post trid. id fieri possit controversum est apud DD, qualis est de matrimonio contracto per procuratorem, 114 115.

In quo consistat essentia matrimonii, VIII. 115 116.

An ad valorem matrimonii consensus contrahentium semper sit necessarius VIII. 116 117.

Utrum ad substantiam matrimonii pertineat consensus in obligationem alteri si petat tradendi corpus suum ad actus conjugales ex se aptos ad generationem prolis. VIII. VIII. 118. ad 120.

Qualis debeat esse consensus ad matrimonium requisitus, VIII. 120.

Quid dicendum casu, quo Titius primo verbis quidem sed sine animo contrahendi matrimonium init cum Bertha, postea vero adhibito etiam consensu contrahit cum Caja vivente Bertha, et contra valorem matrimonii secundo contracti agente, VIII. 120 121.

Quomodo delinquat, et ad quid obligetur sic fide contrahens matrimonium, VIII. 121 122.

An quando matrimonium irritum fuit ex defectu consensus, qui alter conjugum fide vel gravi metu coactus contraxit, tunc sufficiat si hic solum postea consensum in matrimonium renovet, an vero necesse sit ut uterque de novo consentiat, VIII. 122 123.

Quomodo consensus matrimonialis exprimendus, VIII. 124.

Utrum sufficiat consensum istum exprimi signis aliis, vel necessario desiderentur verba, VIII. 125.

Quid potissimum spectandum sit in verbis per quae contrahentes consensum suum exprimunt, VIII. 125 126.

Quam fidem mereatur interpretes si contingat per illum celebrari matrimonium, VIII. 126.

An validum sit matrimonium contractum non servata lege vel consuetudine loci seu regionis, VIII. 126.

An matrimonium sit sacramentum, VIII. 127 128.

Quando institutio ista a Christo facta sit, VIII. 129.

Quid sit sacramentum matrimonii, VIII. 129 130.

Quis sit minister sacramenti matrimonii, VIII. 130 ad 132.

Quando a fidelibus efficiatur sacramentum, an in ipso matrimonii actu ut adeo consistat in usu, an vero perseveret instar sacramenti eucharistiae

post contractum praeteritum ,
VIII. 132 133.

An sacramentum sit matrimo-
nium inter absentes per
procuratorem contractum, VIII
133 135.

An sacramentum sit matrimo-
nium quod contraxerunt fide-
les , ignorantes matrimonium
esse sacramentum, VIII. 135.

An fideles celebrare matrimo-
nium possint , quod valeat in
ratione contractus , non au-
tem in ratione sacramenti, eo
quod istud contrahant causa
sacramenti excludendi, 135
ad 138.

An matrimonium a fidelibus
contractum sit duplex sacra-
mentum , an unum tantum ,
VIII. 138 139.

An sacramentum sit matrimo-
nium , quod fidelis cum infi-
deli ex apostolica dispensatio-
ne init , ut quodam s. Mo-
nica cum Patritio patre S. Au-
gustini , Clothildis cum Clo-
dovaeo francorum rege adhuc
ethnico , VIII. 139 140.

An matrimonium ab infideli-
bus contractum , si isti con-
vertantur ad fidem; transeat in
sacramentum , VIII. 140 ad
142.

Quotuplex sit effectus matri-
monii , VIII. 144.

Quinam sint effectus comunes
utrique conjugum, VIII. 144 145.

Quae sit obligatio conjugum
ad cohabitandum , VIII. 145
146.

Quae sit obligatio utriusque
conjugis ad alendos liberos ,
VIII. 146 147.

Quae sit obligatio conjugum
quoad usum matrimonii , seu
actum conjugalem, VIII. 147
148.

An reddi , et peti debitum
possit ab eo , qui cum dubi-
taret de valore matrimonii ob
suspicionem latentis impedi-
menti , illud tamen mala fide
contraxit , VIII. 248 149.

An reddi , et peti debitum
possit si post matrimonium
bona fide conjugis utriusque
contractum , uui superveniat
dubium de valore illius, VIII.
149.

An si adhibita diligentia adhuc
maneatur dubium , ita dubitans
debitum petere possit , VIII.
149 ad 151.

Quid dicendum quando con-
jux uterque dubitet de valore
matrimonii bona fide contra-
cti , VIII. 161 152.

Quid juris si quis post matri-
monium bona fide contractum
utrinque habeantur opiniones
probabiles , de valore matri-
monii , et de nullitate illius,
VIII. 162 153.

Quinam sint effectus singula-
res matrimonii ex parte mari-
ti VIII. 153.

Quae sit obligatio uxoris er-
ga maritum suum, VIII. 153
154.

An marito illustri erga uxo-
rem illustrem jurisdictio com-

petat ita ut eam tam in civilibus, quam in criminalibus judicare possit VIII. 154 155.

Quam potestatem maritus habeat in liberorum suorum personas et bona, VIII. 155 156.

Qui sint effectus matrimonii uxori proprii, VIII. 156.

An si foemina nubeat marito conditionis inferioris, pristinam suam dignitatem, et praerogativas amittat, et mariti dignitate et honore, contenta esse debeat, VIII. 156 ad 159.

Quid sint, et quotuplicis generis impedimenta matrimoniorum, VIII. 161.

An in ecclesia sit potestas inducendi impedimenta matrimonii impediencia, et dirimentia, VIII. 162 163.

Quibus in casibus ecclesiae competat potestas introducendi impedimenta impediencia, et dirimentia, VIII. 163.

Quid dicendum de episcopis, aliisque praelatis jurisdictionem quasi episcopalem in cuiusdam territorii clerum ac populum obtinentibus, VIII. 163 ad 165.

An princeps seu magistratus saecularis, saltem is qui potestatem habet absolutam ferendi leges suis subditis fidelibus statuere matrimonii impedimenta possit, VIII. 165 166.

An impedimenta matrimonii dirimentia introducere valeant principes, et similes magistratus infideles, VIII. 166 ad 168.

An etiam per consuetudinem possint introduci impedimenta dirimentia matrimonii, VIII. 168 ad 170.

Quinam legibus et impedimentis nuptialibus legentur, VIII. 170 171.

An valida sint haereticorum conjugia, quae ineunt cum impedimento juris mere ecclesiastici, et in eorum terris non recepti VIII. 171 ad 175.

Utrum Pontifex inter duas privatas personas ex causa justa e. g. disparitatis inter contrahentes, vel timoris gravium discordiarum possit matrimonium ita prohibere ut matrimonium contra hujusmodi prohibitionem contractum sit omnino irritum VIII. 175 176.

An justa desideretur causa, ut Pontifex rite ac recte valeat impedimenta matrimoniorum indicare VIII. 176.

An si Pontifex absque justa causa statuet impedimentum aliquod, teneat factum, et impedimentum ita constitutum effectum suum obtineat, VIII. 175.

Quid sit vis et metus, VIII. 177.

Quale impedimentum sit me-

tus, VIII. 178.
 Qualis debeat esse metus ut irritum matrimonium faciat, VIII. 178 ad 182.
 Quid requiratur ut matrimonium ex causa metus sit irritum, VIII. 182 ad 186.
 Quid dicendum sit de casu, quo Titio timenti damnum in rebus suis aut injustam vexationem a Sempronio intentatam, Cajus liberationem ab illa promittit Titio, si is filiam ejusdem Caji ducat in uxorem, nam tali casu si acceptet Caji promissionem Titius, et ducat filiam Caji, quaeritur an validum sit tale matrimonium, VIII. 186 187.
 Ex quo jure nullitas matrimonii metu injusto extorti descendat, VIII. 187 ad 189.
 An matrimonium metu injuste incusso extortum, sit irritum in utroque foro, VIII. 189 ad 191.
 An matrimonium metu contractum firmetur, adjecto juramento, VIII. 191 ad 193.
 An matrimonium gravi metu extortum, et propterea nullum, firmetur per copulam, illius contractum subsequenter, VII. 193- ad 193.
 An matrimonium gravi metu extortum convalescat per diuturnam cohabitationem utriusque conjugis subsequentem ad matrimoniale contractum metu initum, VIII. 195 196.
 An qui metu hujusce incusso

extorsit nuptias obligetur cum eo, qui istum passus est si iste vellet, purgato metu, vere contrahere matrimonium VIII. 197 193.
 An valida sint sponsalia metu extorta, VIII. 199³ ad 201.
 An audienda sit mulier dicens, se in matrimonium consensisse, metu gravi injuste illato, VIII. 201 ad 203.
 Quid sit error, et quotupliciter in contractu matrimonii possit contingere, VII. 203 ad 205.
 Utrum error aliquis dirimat matrimonium VIII, 205.
 Utrum error quoad substantiam personae invalidum reddat matrimonium, VIII. 206 ad 208.
 Qualis error circa substantiam personae, valorem matrimonii tollat, an antecedens solum, an vero etiam comitans VIII. 208 ad 211.
 Quando error qualitatis involvat errorem personae, VIII, 211 ad 213.
 Sit ne validum matrimonium, si alter vel uterque contrahentium per errorem credat se laborare impedimento dirimente quod revera non subsit, VIII. 213 214.
 An casu, quo aliqui per errorem contraxerunt matrimonium invalide, si stante illo errore denuo consentiant, per hunc consensum matrimonium convalescat, VIII. 214 215.

An in proposito casu matrimonii invalide per errorem contracti, ut istud novoposito consensu convalidetur, necessarium, sit utrumque conjugem conscium esse impedi-
menti ob quod irritum fuit matrimonium, VIII. 215 216.
Quaenam aetas requiratur ad matrimonium contrahendum, VIII. 235.

Quo jure ad matrimonium contrahendum requiratur pubertas, VIII. 235 ad 237.

An etiam episcopus dispensare possit ut ante pubertatem copulari aliquis matrimonio possit, VIII. 338 239.

An casu quo non constat quod malitia aetatem suppleat, annus duodecimus in foemina, et decimus quartus in mare debeant esse completi, ut contrahi matrimonium possit, VIII. 239 240.

An matrimonium initum inter puberem et impuberem, vel duos inter impuberes in quibus malitia aetatis defectum non suppleat, valeat saltem in vim sponsalium VIII. 240 ad 242.

An si puella impubes desponsata fuerit atque in vtri domum traducta, et illa pubes facta petat licentiam nubendi alteri illa audiri debeat, VIII. 242

An sponsalia vel matrimonium ante legitimam aetatem contrahentes peccent VIII. 243 244.

An praeter consensum ipsorum contrahentium, ad valorem matrimonii a liberis contracti necessarius sit consensus parentum, VIII. 245 246.

An etiam veteri jure valida fuerint filiorum matrimonia ab his contracta sine parentum consensu, VIII. 246 ad 248.

An et quomodo ad honestatem matrimonii a libris contracti spectet consensus parentum, VIII. 248. 249.

Quare liberi obligentur ad expectandum regulariter parentum consensum nec tamen obstringatur ad illorum consilium sequendum, VIII. 249 250.

Utrum sicut matrimonium ita etiam sponsalia de futuro, parentibus invitis, contracta sint valida, VIII. 250 251.

Utrum parentes irritare possint sponsalia liberorum etiam valida. VIII. 251.

An obligari et compelli liberi a parentibus possint ad ineunda conjugia quae ab ipsis ini-
ri parentes volunt, VIII. 251 255.

An propterea, quod parentibus invitis matrimonium contrahant, ab istis liberi exhaeredari possint, VIII. 255 256.

Utrum jure speciali liberi exhaeredari et dote privari possint, si spreto, aut non requisito eorum consilio, et contra rationalem illorum voluntatem matrimonia cum personis indignis i. e. vilibus, et tur-

pitudine vitae laborantibus ,
VIII. 256 ad 258.

Vide Clerici et Sponsalia Con-
jugium servorum, Nati ex li-
bro venere, Cognatio spiritua-
lis Cognatio legalis Copula il-
licita, Consanguinitas et affi-
nitas, Impotentia coeundi et
Matrimonium interdictum.

Matrimonium carnale

Praescriptione convalescere
non potest. IV. 347.

Matrimonium clericorum.

Tollit jus ad beneficia, V. 44.

Vide a 40 ad 64.

Matrimonium consummatum.

Vide Conversio conjugatorum

Matrimonium cum moniali.

An sit impedimentum impe-
diens matrimonii cum alia mu-
liere, IX. 218 219.

Vide Donatio et dos Accusa-
tio contra matrimonium, Di-
vortium, et Nati ex libero
ventre.

Matrimonium interdictum.

Quot modis dicatur matrimo-
nium contrahi contra interdi-
ctum ecclesiae, IX. 200 201.

Quaenam sint causae ob quas
a superiore interdicti matrimo-
nium possit IX. 201.

Quis superior ex hujusmodi
causa interdicere matrimonium
possit IX. 301 222.

Quomodo obliget, et quem
effectum habeat interdictum,
seu prohibitio ab ecclesiastico
facta ne matrimonium ineatur
IX. 202 203.

An etiam validum sit matri-

monium contractum contra in-
terdictum summi Pontificis,
IX. 203 204.

An valeat matrimonium initum
antea prohibitionem ecclesiae,
quo apostolica vel alia eccle-
siastica auctoritate interdictum
est sponsis ne, dum lis vel ap-
pellatio pendet super sponsali-
bus inter se contractis et car-
nali copula consummatis, aliud
contrahant matrimonium in
praejudicium priorum sponsa-
lium, IX. 204.

Quid sit nunc sentiendum de
valore huius matrimonii post
trid. quo matrimonia hujus-
modi praesumpta sublata sunt
204 ad 206.

An interdicti ecclesiae nomi-
ne veniat hic etiam interdi-
ctum ecclesiasticum, quatenus
illud censura est, IX. 206 ad
208.

An valeat matrimonium quod
contrahitur ab excommunicato
IX. 208 209.

An et qualiter peccet excom-
unicatus, vel is qui cum ipso
contrahit matrimonium ante
quam ille a censura hac ab-
solvatur, IX. 209 210.

Quid dicendum de eo qui
scientem contrahit cum excom-
municato tollerato IX. 210
211.

Quod tempus intelligatur no-
mine feriati, IX. 211.

Qua diei hora tempus feria-
tum, et prohibitio solemni-
um nuptiarum incipit, IX. 212.

Quid prohibeatur tempore feriato, an solae benedictiones nuptiales, et ceterae sollemnitates an etiam ipse contractus matrimonialis, IX. 212 213. An eo tempore etiam illicitus sit ipse contractus matrimonialis, IX. 413 414.

An traductio sponsae in domum sponsi feriarum tempore sit interdicta, 214 215.

An tempore feriato liceat consummare matrimonium, IX. 215 216.

Quotuplex sit genus criminum quae conjugis impedimentum praestant IX. 217 ad 219.

An si quis occidat uxorem propriam in adulterio deprehensam impedimentum istud incurrat, IX. 219 220

An impedimentum istud incurrat etiam uxor occidens virum, IX. 220 ad 222.

An decretum *can. statutum cit* intelligendum sit tantum de sponsa de praesenti, an etiam de sponsa de futuro IX. 122.

An impedimenta haec, quae a jure annexa sunt criminibus relatis, adhuc hodie obstant matrimoniis contrahendis, IX. 222 223.

Quis dispensare possit in impedimentis impediens matrimonium, IX. 224 225.

An in impediensibus dispensare possit etiam episcopus, vel alius praelatus papa inferior jurisdictionem quasi epi-

scopalem obtinens, IX. 224 226.

An in quibusdam impedimentis dirimentibus matrimonium dispensare pontifex possit, IX. 226 228.

An solius pontificis sit dispensare in impedimentis solo jure pontificio dirimentibus matrimonium, IX. 228 230.

An episcopus dispensare possit in casu quo dubium est utrum opus sit dispensatione, IX. 230 231.

An episcopus dispensare possit in casu extraordinario, quo post matrimonium bona fide contractum deprehenditur subesse impedimentum dirimens occultum, et neque conjuges sine scandalo separari, neque papa ob locorum distantiam, vel personarum paupertatem adiri, neque dispensatio propter periculum in continentiae differri potest, IX. 231 ad 233.

An casu hujusmodi urgentis necessitatis dispensare in impedimento occulto possit episcopus etiam ante matrimonium contractum, IX. 234 235.

An etiam, et qualiter super impedimentis matrimonii jure ecclesiastico dirimentibus dispensare valeat capitulum, sede vacante, et vicarius generalis ejusdem, IX. 235 236.

An quando, et quomodo dispensare super impedimentis

jure ecclesiastico dirimentibus valeat vicarius generalis episcopi, IX. 236.

Quid dicendum quando casus est extraordinarius, et urgentis necessitatis in quo secundum dicta num. 72 et 73 dispensare episcopus potest, IX. 236 237.

An facultas in praedictis casibus dispensandi in impedimento occulto delegari alteri ab episcopo valeat, IX. 237 238. Quomodo delegare potestatem dispensandi quoad impedimenta in causa necessitatis episcopus possit vicario suo generali vel alii, IX. 239.

An eodem urgentis gravissimae necessitatis casu in impedimento occulto dispensare possint etiam religiosi mendicantes, IX. 239 240.

Quaenam sint justae causae dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus, IX. 242 ad 247.

Quaenam sint causae justae ad dispensandum in voto castitatis, et religionis, IX. 248 ad 250.

Quando tenuitas, vel defectus dotis, aut patrimonii sufficiens causa dispensationis sit, IX. 250 ad 251.

An ob quamlibet ex dictis hactenus causis cum quolibet super quovis impedimento ecclesiastico, et in quovis gradu dispensetur, IX. 252 ad 255.

Ex quibus causis, cum qui-

bus personis, et in quo gradu dispensare possit et soleat pontifex super *impedimento affinitatis*, IX. 255 256.

Cum quibus et ex qua causa dispensare pontifex possit, et soleat super aliis impedimentis jure ecclesiastico dirimentibus matrimonium, IX. 256 ad 258.

Utrum a eadem causae ob quas ex hactenus dictis dispensare potest et solet pontifex, sufficiant, ut etiam episcopi vel alii in casibus in quibus dispensandi facultatem habent dispensare in impedimentis matrimonii possint, IX. 258.

An dispensatio obtenta a papa ad contrahendum matrimonium inter consanguineos in gradu prohibito, valeat, sit in ea causa falsa expressa sit, IX. 258 ad 261.

An et qualis error vitiet aut invalidam reddat dispensationem, IX. 261 262.

Quo tempore necesse sit veram esse dispensationis causam IX. 262. ad 264.

Utrum causa pro impetranda dispensatione allegata in supplicatione; verificari debeat etiam illo tempore, quo oratores post factam sibi gratiam dispensationis ea utuntur contrahendo matrimonium, IX. 265 266.

An valida sit dispensatio facta ex causa, quam orator fideliter exposuit, et dispen-

sans bona fide, et rationaliter putavit esse justam et sufficientem, licet revera esset insufficiens IX. 266.

Quaenam observari, et necessario exprimi debeant in supplicatione pro impetranda quacumque dispensatione matrimoniali, ne subrectitia censeatur vel omnino denegetur aut defectuosa reputetur IX. 269 ad 277.

Quaenam necessario exprimi debeant quando petitur dispensatio super impedimento consanguinitatis, IX. 277 ad 280.

Quid exprimi debeat quando petitur dispensatio super impedimento affinitatis, IX. 281. 282.

Quaenam necessario exprimi debeant quando petitur dispensatio super impedimento publicae honestatis, IX. 282 283.

An necessarium sit exprimere etiam matrimonium quando petitur dispensatio in hoc impedimento, IX. 283.

Quaenam necessario exprimi debeant quando petitur dispensatio super impedimento cognationis spiritualis, IX. 283 284.

Quomodo sit formanda supplicatio dispensationis super impedimento matrimoniali, XI. 284. et seq.

Quid attendendum sit illi cui dispensatio vel executio dispensationis ad sedem apostolicam

committitur pro foro externo, IX. 289. et seq.

Quid notandum quando dispensatio datur *in forma pauperum* IX. 294. et seq.

Quid observandum circa formam et clausulas dispensationis in foro interno, IX. 299. et seq.

An et qualis consensus requiratur ut ratificetur matrimonium, quod prius fuit initum invalide, IX. 303.

An sufficiat consensus mere internus, IX. 303. et seq.

An notificatio conjugii prius invalide initi fieri debeat novo consensu utriusque an vero sufficiat consensus ejus dumtaxat, qui impedimenti praexistentis, et per dispensationem sublatis notitiam habet, IX. 304 305.

An ut mutui consensus renovatione revalidetur matrimonium, necessarium sit ut prius initi nullitas utrique innotescat, IX. 405 ad 308.

An consensus utriusque etiam sit necessarius, quando revalidandus est matrimonii consensus, fide, per metum, vel errorem praestiti, IX. 308 ad 310.

Qualiter in praxi ignorans nullitatem matrimonii sui de ea certior fieri et consensus de novo praestari possit ac debeat, IX. 310 311.

Quae sint partes confessarii si advertat adesse impedimentum

ignorat a conjugibus putatiis, IX. 311 312.

An ad revalidandum matrimonium invalide contractum de novo requiratur praesentia parochi, et testium, IX. 312.

An matrimonium cum ignorantia impedimenti bona fide contractum, sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus, IX. 246.

Matrimonium ratum

Vide Conversio conjugatorum

Matrimonium spirituale.

Praescribi non potest, IV. 347.

Matronae honestae

An debeant inspicere corpora foeminarum ad coeundi impotentiam comprobendam, IX. 288.

Mediator

An possit testimonium reddere in negotio, in quo fuerit mediator, IV. 95.

Medicus

Vide Poenitentia

An sit obnoxius actioni injuriarum, XI. 186.

Mente captus

An accusare possit, X. 21.

Testamentum facere non potest, VI. 512.

Meretrices

Non possunt offerre oblationes ecclesiae, VI. 692.

Meritum in ecclesiam

An sit justa causa dispensandi in impedimentis dirimentibus, IX. 243.

Merx

Est substantia contractus emptionis venditionis, VI. 65.

Metropolitanus

Potest convocare concilia provincialia, I. 133.

Metus

Quale impedimentum sit in matrimonio, VIII. 178. et seq.

Metus

Vide Vis

Miles

Privilegium fori militi competens, cessat ei competere si alius iudex praevenierit antequam militiae se daret, III. 56 ad 58.

Praedia conducere non potest VI. 173.

An fide-jubere possit. VI. 393.

An, et quando possit accusare, X. 20.

Militares

Ordines militares accensentur inter religiosos, VII. 5.

An istis ordinibus milites possint edere professionem anno probationis nondum expleto, VII. 21 22.

Milites

In provinciis in quibus militant, praehibentur sibi praedia comparare, VI. 72.

Milites

Reipublicae causa absentes non tenentur venire utpote testes ante iudices, IV. 142.

An valida sint matrimonia militum contracta coram alienae regionis curione absente suae legionis cappellano, VIII. 341.

- Ob conditionem a tortura liberantur, X. 71.
- Milites laureati
Possunt per privilegium retinere pensiones ecclesiasticas, V. 45.
- Milites militiae armatae, et togatae.
Quod privilegium habeant, dum ex debito conveniuntur, VI. 413.
- Milites ordinum equestrium
An capaces sint fendi proprii et exigentis servitium incompatibile cum statu clericali, VI. 312.
- Minimi S. Francisci de Paula
Vide Clerus regularis
- Minister
Vide Clericus
- Minister matrimonii
Quid sit matrimonii minister, VIII. 130. et seq.
- Ministratio indebita clericorum
Quae sit poena clerici ministrantis in ordine non suscepto, XI. 29 30.
Quid requiratur ut irregularitas incurratur per ministrationem in ordine non suscepto, XI. 30 31.
An ut incurratur haec regularitas etiam requiratur ut actus ordinis exerceatur cum intentione ipsius acti exercendi, XI. 31 32.
An irregularitatem istam incurrat qui ministrat in ordine quem ipse suscepit sed defectuose, quod in collatione illius omissum sit aliquid quod alias poni debeat, XI. 33. 34.
An irregularitatem incurrat sacerdos simplex confirmans conferens ss. ordines consecrans ecclesias vel altaria, XI. 34.
An irregularitatem incurrat etiam laicus solemniter confirmans vel alios actus ordini proprios exercendo, XI. 34 35.
Quis in irregularitate quam quis per usum temerarium ordinum non susceptorum incurrit dispensare possit, et potestatem concedere suscipiendi ordines, XI. 35 36.
- Minor
Potest accipere fundum, VI. 307.
Habet hypothecam legalem in bonis curatoris, IV. 365.
Fidei iurare non potest sine ejus auctoritate, VI. 392.
Quas donationes facere possit sine auctoritate ejusdem, VI. 440.
Ex defectu liberae voluntatis arcetur a voto emittendo, VII. 125.
An sit capax juris patronatus, VII. 273.
Sine curatoris auctoritate stare in judicio non potest. III. 23 24.
- Minor viginti quinque annis
An possit beneficia renuntiare, I. 401.
- Minores de observantia
Vide Clerus regularis
- Miracula
Vide Reliquiae sanctorum

Miserabiles

Qui dicantur , III. 153.
 Quod habeant fori privilegium
 et quando eo uti nequeant ,
 III 154 ad 156.

Missa

Vide Celebratio missarum

Moderamen inculpatæ tutelæ

Vide Homicidium

Mollities

Vide Adulterium

Monachus extraneus

An eligi possit , vel postula-
 ri debeat ad praelecturam mo-
 nasterii alieni , I. 295.

Monachus.

Vide Status monachorum.

Monaci graeci.

Vide Cleru. regularis.

Monasterium.

An cum de novo monasterio
 erigendo agitur episcopo opus
 sit consensu vel consilio capi-
 tuli , V. 385 386.

An solvere teneatur debita a
 professo suo fugitivo ejecto ,
 vel apostata contracta , VII.
 103.

Vide Immunitas ecclesiastica.

Moneta.

Cujus auctoritate ejus valor
 mutari possit , VII. 361.

Mongenbeda.

Quid sit , IX. 468.

Moniales S. Dominici.

An aliquando professionem ,
 anno probationis nondum ex-
 plecto possint edere , VII. 21.

Monialis.

Vide Status monachorum.

Monitio.

Vide Censura.

Monomachia.

Vide Purgatio vulgaris.

Monstra.

Utrum baptizari possint , VII.
 528 et seq.

Montes pietatis.

An usurae iniquitate careant ,
 X. 696.

Vide Usura.

Monumenta vetera.

Valent ad probationem confi-
 nium , IV. 53.

Morbus gallicus.

An praebeat justam causam
 resiliendi a sponsalibus , VIII.
 85.

An qui hoc morbo correptus
 est possit resilire a matrimo-
 nio , IX. 3 et seq.

Morganatica.

Quid sit , IX. 468.

Moribundi.

An moribundi etiam in arti-
 culo mortis constituti possint
 contrahere matrimonium , IX.
 169 179.

Mors.

An probetur unius tantum te-
 stimonio , 487.

An fama ad effectum contra-
 hendi secundas nuptias , IX.
 487 488.

Morum integritas.

In quo consistat , V. 14 15.

Muleta.

Vide Poena

Mulier.

An , et quando fide jubere
 possit , VI. 394 ad 397.

An contrahere possit matri-

- monium si apta sit ad copulam, sed parere non potest sine vitae periculo, vel nonnisi foetum edat mortuum, IX. 169.
 Quae ammittat transiens ad secundas nuptias, IX. 502 et seq.
Vide Purificatio
- Mulier infirma.
 An possit contrahere matrimonium cum medico, VIII. 185.
- Mulieres.
 Quae, et quibus in casibus invite in iudicium trahi nequeunt, III. 27 28.
 An, et quando habeant personam standi in iudicio *ibid.*
 Mulieres honestae ob pudorem sexus ad quod teneantur, VI. 413.
 An possit accensare, X. 18.
- Munera nuptialia.
 A quibus dari possint, IX. 469.
- Munus a manu
Vide Simonia
- Munus a lingua
Vide Simonia
- Munus ab absequio
Vide Simonia
- Mutilatio.
Vide Homicidium
- Mutua rerum comunio.
 Quid hac re intelligatur, VIII. 145.
- Mutuans.
 Mutuans pecuniam ad aedium refectionem, retinet hypothecam legalem in iisdem aedibus ex sua pecunia, reffectis, VI. 365.
- Mutus.
 Testimonium dicere non potest, IV. 64.
 An possit accipere feudum, VI. 308.
 An sponsalia contrahere possit, VIII. 12.
- Mutus, et surdus.
 Testari nequit, VI. 513.
- Mittuum.
 Quomodo differat a permutatione, VI. 239.
Vide Usura
- Mutuus consensus.
 Est de essentia matrimonii, VIII. 115.

N

- Natales
Vide Quaestio natalium.
- Nati ex libero ventre.
 Quis sit status prolis in matrimonio liberi cum ingenuo vel ingenui cum libero, IX. 29 30.
 An praecisa contraria consue-

tudine, et stando juri comuni universaliter, e si non universaliter, in quibus locum habeat allegata regula, quod partus sequuntur ventrem seu conditionem matris, IX. 30 ad 33.

Necessitas

Vide Jejunium.

Necessitas publica.

An obliget ad emendum vel vendendum, VI. 73.

Negans

Quando teneatur probare, IV. 43 et seq.

Negotiatio ecclesiasticorum

Quid sit negotium VII. 777.

Quotupliciter accipi possit negotium saeculare, VII. 777 778.

Quid sit negotiatio et quae ejus species, VII. 778 779. Quamnam negotiationis speciem religiosi et clerici prohibeantur, VII. 779 780.

An licita clericis et aliis personis ecclesiasticis est *negotiatio politica*, emendo necessaria exercitui et civibus VII. 780 781.

An iisdem personis ecclesiasticis permissa est *negotiatio lucrativa*, qua quaestus faciendi causa res emitur ut non mutata vendatur carius, VII. 781 782.

An clerici, et religiosi, prohibeantur quoque illam negotiationis speciem, qua res per artificium, laborem industriam in aliam formam immutata lu-

cri intentione venditur, VII. 782 ad 785.

An religiosi licite vendant pharmaca, quae ipsi sua industria, et arte conficiunt, VII. 785 ad 789.

Utrum quam clerici et religiosi prohibentur negotiationem eam per alios valeant exercere, VII. 789 791.

An omnibus clericis interdicta sit negotiatio, VII. 791 792. Quinam sit religiosi, qui negotiationem prohibentur, VII. 792.

Quibus poenis prohibitam exercentes negotiationem plectantur, VII. 793 794.

An istae poenae afficiant etiam religiosos negotiatores, VII. 794 795.

Quosnam alios actus ecclesiastici prohibeantur, VII. 795 796.

Quid clerici alique ecclesiastici possint circa judicium criminale, VII. 796 797.

Quomodo ecclesiastico jurisdictionem temporalem obtinenti sit causa sanguinis deleganda VII. 797 798.

Ad quem ab hujusmodi delegati sententia par sit appellare. VII. *ibid.*

In quibus clericis prohibitio haec paenalis locum obtineat, VII. 798.

An ordines dicere, et contra hostes armati pugnare possint saltem clerici in minoribus constituti, et religiosi laici, VII. 798 799.

An clerici, et religiosi chirurgiam exercere valeant saltem sine incisione, vel adustione, VII. 799 800.

An et quatenus clerici, aliaeque ecclesiasticae personae procuracionem pro laicis in se possint recipere, VII. 800 801.

Quibus clericis interdictum sit officium tabellionatus, VII. 801 802.

In quibus causis, et casibus clerici exercere officium tabellionatus possint, VII. 802 803.

An valeant instrumenta, a clericis, et religiosis notariis confecta, VII. 803 804.

An gubernationem civitatis, provinciae etc. sine dispensatione pontificia gerere possint saltem clerici non sacerdotes VII. 804 805.

An et quatenus praelatus, vel alius clericus possit esse consiliarius principis saecularis, VII. 805.

Quaenam studia religiosi prohibeantur, VII. 806 807.

Quinam medicinam, legesque civiles audire velentur. VII. 807 ad 809.

An *c. nec. magnopere e fin. et c. statutum cit.* dicti clerici, et religiosi etiam prohibentur physicam, et leges docere, VII. p. 709 ad 811.

Utrum clerici, et regulares valeant recipere gradus doctoratus in iure civili et medicina, VII. 811 812.

An iuribus hactenus allegatis prohibeatur etiam illa legum auditio, quae fit ad ss. canones melius intelligendos, VII. 812 813.

An huiusmodi privilegiis seclusis excommunicationem *c. cit. latam*, incurrat etiam religiosus, qui ad leges, vel physicam audiendam egressus est monasterio, sed ob interveniens impedimentum disciplinis illis non vacat, VII. 814 815.

Quae sit poena doctorum, et magistrorum, qui religiosos habitu dimisso leges vel medicinam audientes scienter docent, aut in scholis suis retinere praesumunt, VII. 815 816.

Quam poenam incurrunt qui habitum regularem dimittunt, VII. 816.

Quomodo puniendi sunt religiosi incorrigibiles, VII. 817 818.

Nobiles

Torturae non subjiciuntur, X. 71.

An possint opera subditorum suorum, quibus ipsi non indigent alios locare vel delegare, VI. 174.

Nobilitas

An amittatur professione religionis, VII. 83.

An si post contracta sponsalia superveniat alteri sponsum, iste a sponsalibus resilire de jure possit, VIII. 86 87.

Vide Splendor

Noctambulones

An sint obnoxii actioni injuriarum, XI. 186.

Notarius

Ubi conficere instrumenta possit, IV. 152. et seq.

Vide Instrumentorum fides

Notarietas delicti

Vide processus

Novellae

An valeant utpote jus publicum, I. 72.

Vide Jus civile

Novitiatus

Ingressus ad novitiatum non sufficit ad tollendam irregularitatem, II. 93.

An annus probationis sit simpliciter necessarius in omni religione VII. 20 et seq.

An tempus novitiatus possit esse longius anno, VII. 22.

Quando incipiat annus probationis, an a die suscepti habitus, vel actualis ingressus in religionem, an primum a sequenti VII. 23.

Vide Clerus regularis

Novitius

An possit resignari beneficium I. 402.

Ad quem pertineat bona relicta a novitio ordinis religiosi ante professionem demortuo, VI. 601 et seq.

Vide Clerus regularis.

Numa Pompilius.

An leges populo romano dederit, I. 85.

Nuntiatio novi operis.

Opus habet inspectione oculari, IV. 36.

Quid sit, XI. 50.

Quis nuntiare novum opus possit, XI. 51 52.

Cui nuntiari opus novum possit, XI. 53 54.

Quo tempore, quo loco, et quibus causis fieri novi operis denuntiatio possit, XI. 54 55.

Quot modis novi operis nuntiatio fieri soleat, XI. 55 56.

Quid requiratur ut novi operis nuntiatio locum habeat, XI. 56.

Quem effectum habeat, XI. 57.

Quibus casibus vim hactenus declaratam non habeat, XI. 58 ad 61.

An quilibet in fundo suo aedificare valeat quidquid, et quomodo ipsi placuerit, XI. 61 62.

Nuntius.

Vide Legatus.

Nuptiae.

Vide saecundae nuptiae, Donatio, et dos Matrimonium, et Sponsalia.

O

Obedientia.

Obedientiae debitum, quibus, et a quibus debeatur, II. 272 273.

Quomodo promittenda episcopo, II. 273 274.

An minor possit exercere jurisdictionem in superiorem, II. 274.

Quomodo componendae sint controversiae inter clericos, II. 274.

Quae poene sint jure canonico decretae contra inobedientes, II. 275.

An requiratur ad substantiam verae religionis, VII. 6.

Obedientia religiosa.

Vide Status monachorum.

Oblati.

Qui dicantur religiosi oblati, VII. 61.

Oblatio.

Vide decimae.

Obligatio.

An vendi possit, VI. 96 ad 99.

Quae sit in sponsalibus, VIII. 38.

Vide Pactum.

Obreptio.

Quid sit, I. 45.

Doctrinae de hac *ibi et seq.*

Vide Matrimonium.

Obsequia conjugalia.

An praestari debeant a conju-

ge, non infecto, si alius conjux gravi morbo laboret, IX. 5 et seq.

Obsides.

An testari possint, VI. 515.

Obsidio.

Quae sint obligationes civium obsidionis tempore, VI. 73.

Obstetrix.

Vide Baptismus.

Obstetrices.

Debent inspicere corpora foeminarum ut impotentia coeundi probetur, IX. 188.

Officium divinum.

Quid hoc nomine veniat, VII. 467.

Vide Celebratio missarum.

Officium judicis nobile.

Quid, II. 257 258.

Officium tabellionis.

An liceat ecclesiasticis vel non, VII. 796.

Officium vice-comitis.

An prohibitum sit ecclesiasticis, VII. 796.

Oleum infirmorum.

Vide Custodia sacramentorum.

Oratorium.

Vide Immunitas ecclesiastica.

Ordinarius.

An aliquid accipere possit a litigantibus, V. 16.

Ordinandi vel non

Ab ordinibus omnes repelluntur illegitimi, etiamsi hic eo-

rum defectus sit occultus II.

89 90.

Quid sentiendum de expositis ,
ed de susceptis ex conjugibus
quorum unus vel uterque li-
gatur voto solenni , II. 90
ad 92.

Irregularitas haec tollitur qua-
tuor modis , praecipue pro-
fessione religiosa, cujus effe-
ctus manet etiam in ejectis
et dimissis , 92 93.

Solus ingressus in novitium
vilius istud non tollit , II.
93 94.

Quae sit vis professionis re-
ligiosae in illegitimis ad prae-
laturas , dignitates et benefi-
cia II. 94.

Quid hac in re dicendum de
foeminis quoad abbatias , et
prioratus illarum, II. 94 95.

Quis dispensare possit cum
illegitimis ad ordines, bene-
ficia , et dignitates ecclesia-
sticas , II. 95 96,

Quid hac in re possit episco-
pus , II. 96 97.

Quid superiores regulares cum
subditis suis regularibus, II. 97.

An dispensatio impetrata su-
per defectu natalium interpreta-
tionem strictam , vel latam
admittat , II. 97 98.

An , et quomodo filii illegiti-
mi clericorum arceantur a
beneficiis paternis , et eccle-
siae paternae , II. 99.

Quibus casibus incapacitas
haec procedit , II. 99 100.

An etiam apud regulares *ibi*.

Schamlzgrueber Tom. XII.

Filius etiam legitimus , non
potest patri succedere in be-
neficio , II. 100 101.

Potest vero pater succedere
filio , II. 101.

Solus pontifex dispensare , in
hoc impedimento potest , II.
101.

An in beneficio avi etc. suc-
cedere possit nepos legitime
natus ex filio legitimo , II.
102.

An ex filio illegittimo , II.
102 103.

An iste in eadem ecclesia
cum avo obtinere beneficium
possit , II. 103.

Ab ordinibus arcentur ordi-
nati ad ratiocina , II. 109.

Quinam isti sint , II. 209
110.

Quando non repellantur *ibid*.

An sufficiat cautio idonea ,
ab his data , II. 110.

Quid quando impotens ad sol-
vendum est debitor , II. 110
111.

Quid si debitum oriatur ex
mutuo , conductione etc. II.
111.

Quis dispensari possit cum ob-
bligatis ad ratiocinia ut ad
ordines promoveantur, II. *ibi*.

Servorum definitio , et va-
rietas , II. 104 105.

Incapacitas eorum ad ordines
ibi.

Quomodo tolli impedimentum
servitutis seu irregularitas ex
defectu libertatis oriunda pos-
sit , II. 105 106.

Quid juris si de facto servus aliquis ordinetur, II. 106 107.

An filius familias sine licentia patris ad ordines ss. promoveri possit, II. 107.

Quid juris si servus religionem, in scio domino ingrediar, II. 107 108.

An servus, qui domino, ignorante, vel contradicente, subdiaconus, vel diaconus ordinatus est, postea si in servitutum vindicetur, retineat usum ordinis suscepti, et adhuc gaudeat privilegio canonis et fori, II. 108.

Vitium corporis removet ab ordinatione, II. 112.

In primis mutilatio, et quidnam mutilati dicantur, II. 112 113.

Truncatus voluntarie etiam parte membri, irregularis est, II. 118.

An irregulares sint, qui indiscreto zelo moti, aut conservandae vocis causa se castraverunt, II. 113 114.

An irregulares sint, qui inscii, vel inviti passi sunt abscissionem vel etiam corporis mutilationem, etiam si culpa sua, causam mutilationi dederint, II. 114 115.

Qui dicantur debilitati, II. 116.

Qui ob impotentiam, seu impedimentum secure, et debito modo celebrandi et exercendi ordines prohibeantur ordinari, II. 116 118.

Qui dicantur deformes, et an deformitas removeat etiam ab exercitio ordinis suscepti, et quomodo, II. 118 119.

Quis judicare de hoc defectu possit, et quis dispensare in impedimento isto, II. 119 120.

Inter ordinum impedimenta, est bigamia, et quid hoc nomine intelligatur, II. 121 122.

An ex fornicatione cum pluribus, II. 184.

Quot modis contrahatur bigamia interpretativa, et similitudinaria, IIs 124 126.

Poenae bigamorum sine dispensatione ordinatorum, et hos ordinantium, II. 126 127.

An Pontifex dispensare possit cum bigamis, et an possint episcopi, et praelati regulares, II. 127 129.

Quid de clericis peregrinis statuatur in jure, et an episcopus suis alio discessuris literas comendatitias denegare possit, II. 130 131.

Quomodo probetur clericatus in testimoniorum defectu, II. 131 132.

An in conferendis beneficiis peregrini praeferrí possint indigae, II. 132 133.

Quid in collatione beneficiorum circa clericos peregrinos sit observandum collatoribus inferioribus, II. 133 134.

Ordinandorum qualitas et ordinationis tempus

Ordinis nomen varie sumitur
II. 1 et seq.
An tonsura sit ordo, II. 2 3.
An episcopatus sit ordo, II.
4 5.
Materia singulorum ordinum,
et forma illorum, II. 5 6.
An necessarius sit contractus
physicus materiae ab ordi-
nante traditae, II. 6 7.
Quo tempore prima tonsura,
et ordines conferri possint, II.
7 et seq.
Quid observandum in primae
tonsurae, et minorum ordi-
num collatione, II. 8 9.
An consuetudo possit induce-
re ut ss. ordines extra prae-
fixa tempora conferantur, II. 9.
An Papa hac super re possit
privilegio dispensare *ibi*
Diei festi nomine in privile-
gio venit solum festum in so-
ro, et choro celebre, II. 9
10.
Interstitia ordinationum, II.
11.
Quis possit in iis dispensare, et
qua de causa, II. 10 ad 12.
An plures ordines eidem, die
ipsa conferri possint, II. 12
13.
An pluribus diebus continuis,
II. 13 14.
In quo loco ordines conferri
possint, II. 14 ad 16.
Quae requirantur in ordinando
ad validam ordinationem, II.
16 17.
Foemina jure divino est in
capax ordinis, II. 17.

An capax ordinum sit erma-
phroditus, IIs 17 18.
Quid dicendum de coacto me-
tu, II. 18 19.
Quae requirantur ex parte or-
dinandi ut licite ordinetur,
II. 19 20.
Aetas et scientia ad singulos
ordines requisitae, II. 20 21.
Quot modis possit aliquis esse
subditus ordinanti, II. 21 22.
Quid requiratur ex parte mi-
nistri, ut valide conferat or-
dines, II. 23.
Quibus abbatibus sive praela-
tis competat potestas confere-
di minores ordines, II. 23.
Quibus conferre primam ton-
suram, et minores ordines
abbates, seu praelati regula-
res possint, II. 24.
An valida sit ordinatio ab ab-
bate contra formam potestatis
sibi concessae, facta, II. 24
25.
An ordinatio facta ab abbate
contra formam facultatis sibi
concessae sit invalida, II. 25.
An alius quam episcopus ex-
delegatione conferre ordines
maiores possit, IIs 26.
Quid requiratur ut episcopus
licite conferre ordines possit.
ibi
Quis sit episcopus originis,
domicilii, et beneficii, II.
26 a 28.
Quale debeat esse beneficium
ut aliquis ordinari possit ab
episcopo beneficii, II. 28
29.

Quibus casibus ordinari aliquis possit ab episcopo alieno II. 29.

Regulariter episcopus quisque suos ordinat subditos, II. 30.

Quinam dare literas dimissorias possint, et quibus, II. 30 ad 32:

Quid in iis exprimendum, quomodo concedendae, et quamdiu durent, III. 33 34.

Titulus ad quem ordinandi sunt clerici est triplex nempe beneficii, patrimonii, seu pensionis, et paupertatis sive professionis religiosae, II. 35 ad 39.

Multipliciter peccari in conferendis, et suscipiendis ordinibus potest, et multipliciter puniri, II. 39.

Quae sit poena ordinantis ante legitimam aetatem, et quae ordinati, II. 39 ad 41.

Qui illam incurrant, II. 41 42.

Quae sit poena ordinantis alienum subditum, et quae ordinati, II. 42 43.

Quam poenam incurrant qui literas dimissorias contra formam a trid. praescriptam conferunt, vel earum obtentorum virtute ordinantur, II. 44.

Quae sit poena episcopi ordinantis aliquem sine titulo mensae, et quae sic ordinati II. 44. 45.

Quae poena ordinantis, et ordinati in aliena dioecesi sine

consensu ordinarii loci, II. 46 46.

Quae ordinantis extra tempore jura statuta, vel interstitiis non servatis, 46 47.

Quomodo in ordine instituendum primum scrutinium et secundum, et de quibus, II. 48 49.

Quomodo requisita probari debeant, II. 49 50.

Quomodo instituendum scrutinium tertium, II. 50.

Quid agendum archidiacono qui privatim scit ordinandum laborare defectu occulto, II. 50 51.

An qui renuntiavit episcopatu adhuc possit conferre ordines et quotupliciter fieri renuntiatio episcopatus possit, II. 51 52.

An valida sit ordinatio facta ab episcopo qui non renuntiavit loco simul et dignitati, vel ab episcopo excommunicato, suspendo, lapso in haeresim, II. 52 53.

Quis dispensari possit cum ordinatis ab episcopo excommunicato, II. 53.

Ordinatio

Dicitur actus seu ceremonia, qua potestas confertur, II. 2.

Quid requiratur ut clericorum ordinatio rite fiat, II. 1.

Ordinatio aciei

Eam prohibentur ecclesiastici. Ordinatio camerae et iudicii imperialis aulici I. 73.

Ordines militares

- Vide Militares*
- Ordines novi**
Quid jure comuni decretum sit circa institutionem novorum ordinum VII. 131.
- Ordines S. Rom. imperii**
Classis ex forum competens eorum III. 121 et seq.
- Ordo**
Est sacramentum, II. 2.
- Ordo sacer**
Est inter impedimenta dirimentia matrimonium, VIII. 70 450 et seq.
- Originari servi**
Vide Conjugium servorum
- Origo**
An ratio originis in foro habenda sit, et quid dicendum de origine fortuita, de materna, et aliorum ascendentium III. 85 86.
- Osculum**
An dirimat sponsalia VIII. 82.
- Ostiarius**
Est ordo minor II. 2.

P

- Pactio.**
De re turpi irritatur, I. 34.
- Pactum.**
Ejus definitio differentia et divisio, II. 288 ad 290.
Quot modis pacta nuda vestiantur, II. 290.
Quae obligatio pollicitationis nondum acceptae, II. 290 291.
An promissio praesenti et latendi facta censeatur acceptata, et consequenter intervenisse pactum, II. 291 292.
Quam vim habeat pactum seu promissio acceptata, II. 292 ad 294.
Qui prohibeantur pacisci natura, canone, vel lege, II. 294 ad 297.
- Requisita ut filiusfamilias pacisci possit, II. 297 298.
Non obligatur ex mutuo exceptis certis casibus vi S. C. macedoniani, quo defenditur etiam in conscientia, nisi pecuniam mutuam adhuc habeat, vel inde factus sit locupletior aut mutuantem excuset tollerabilis ignorantia juris, II. 298 ad 301.
An filiusfamilias exceptioni sibi ex S. C. mac. competenti renunciare valeat, II. 301 302.
Quaenam facta, et res deduci in pactum possit, II. 302 ad 306.
Quale pactum de haereditate

- viventis reprobetur a lege, II. 306 307,
 An pactum hujusmodi affirmativum de succedendo in haereditate quod jure civili invalidum est, addito juramento confirmetur, I. 307 308.
 An etiam juramento confirmetur pactum negativum, de non succedendo in haereditate paterna, vel alia sibi deferenda, II. 308.
 Quibus casibus pactum de non succedendo, etiam juratum, obligationem non inducat, II. 308 309.
 Forma pactorum, et modi quibus iniiri possunt, II. 309 310.
 Quando contrabatur obligatio, si pactum pure sit initum, II. 310.
 Quando si in diem, sub conditione sub modo, II. 310 ad 312.
 Qualis oriatur obligatio ex pacto vel contractu alternativo, II. 312 313.
Vide Contractus
 An valeat, quando pro ipso inducitur necessitas utendi certo probationum genere, IV. 50.
 Pactum antichreseos.
Vide Pignus
 Pagani.
 An possint contra orthodoxos testimonium dicere, IV. 82 83.
 Repellantur a sepultura ecclesiastica, VI. 628.
Vide Infideles
 Palatia cardinalium.
 An gaudeant jure asylii, VII. 678.
 Paleae.
 Quid hoc nomine intelligatur in decreto Gratiani, I. 14 15 16.
 Pallium.
 Quid sit, I. 384.
 Cur dicatur sumptum a corpore S. Petri, I. 384 385.
 A quo, et quibus hoc concedatur, et infra quod tempus petendum, I. 385 386.
 Quid juris per ejus traditionem consequatur archiepiscopus, 386 387.
 Quando, et ubi licitum sit uti pallio, I. 387 390.
 Pandectae.
Vide Jus civile
 Panis triticeus.
 Est materia sacramenti Eucharistiae, VII. 444 445.
 Papa.
 Ejus triplex potestas et persona, II. 213 214.
 Est infallibilis, et supremus iudex controversiarum fidei, II. 214.
 An credi debeat infallibilis etiam sine concilio, et quoad decreta morum, et in canonizatione sanctorum, et in approbatione et confirmatione religiosorum ordinum, II. 214 ad 217.
 Ejus potestas in legibus ecclesiasticis condendis vel abrogandis, et reliquae praerogative, II. 217 218.
 In qua irregularitate solus di-

spensare possit, II. 102.

An dispensare possit cum bigamis II. 127 ad 129.

Ad summum pontificatum nulla certa aetas requiritur, II. 54 55.

Et ad eum oblinendum nullus requiritur ordo II. 59 60.

Vide Ordinandorum qualitas, Praeficiendorum aetas, Judex ordinarius

Ad ipsum spectat episcoporum confirmatio I. 297.

Qui possit eligere ad pontificatum I. 375.

An possit papae renuntiare, I. 401.

Habet jus jurisdictionis, I. 15.

Calumniose reprehenditur iura principum involasse I. 71.

Accusationes et confutationes in casu, *ibi*.

An constituere sibi successorem possit, I. 372. 373

Quae forma eligendi eum *ibi*.

Quot ad electionem requiruntur suffragia I. 373 372.

An possit complere numerum per accessum I. 374.

An cardinales compromittere possint, super ejus electione I. 374 375.

Qualitates requisitae in eligendo ad pontificatum I. 375.

Quando electus fiat verus pontifex, et an possit ejus electio impugare, I. 374.

An possit papae renuntiare, I. 301.

Est iudex omnium contraveniarum etiam sine concilio, I. 131.

Non tenetur stare iudicio concilii I. 32.

Concilium potest celebrari, et convocari ejus sola auctoritate, I. 134.

Debet praesesse concilio vel per se, vel per legatos, I. 134 135.

Habet potestatem gubernativam in tota ecclesia I. 180 181.

An habeat potestatem condendi leges civiles. I. 184 185.

An dispensare jure divino possit I. 224 226.

Vide Concilium, Rescriptum Episcopus, Jus Postulatio, Confirmatio, Electio etc.

Potest conferre beneficia, V. 140.

Quando conferre possit ac soleat, V. 141 142.

An debeat observare regulas in conferendis beneficiis, V. 158 159.

Quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum habeat, V. 181 182.

Potest dispensare conjugatos, ut pensionem ecclesiasticam retineant, V. 45.

Item potest dispensare clericos circa residentiam, V. 79.

An possit reservatione beneficium aliquod sibi, aut illud per manus appositionem affectum reddere, V. 313.

Quaenam beneficia reserventur

papae in concordatis Germania-
niae , 221. et seq.

Episcopis , et horum supe-
rioribus coadjutorem dare or-
dinaria potestate solus papa
potest , IV. 292.

Licentiam transferendi pensio-
nem dare item solus potest ,
V. 425.

An Papa res ecclesiarum sine
solemnitate per canones requi-
sita alienare possit , V. 443.

Vide Clericus, Praebenda, In-
stitutores ecclesiae.

Potest ferias universales de-
cernere, III. 298.

Solus potest laicum ad spiri-
tualia cognoscenda delega-
re, III. 48.

An in voto castitatis solemn-
i sive cum religioso professo
ad matrimonium dispensare
possit , VII. 180.

Qualis causa requiratur ut
hoc casu dispensare possit ,
VII. 182.

An ejus dispensatio in voto
solemni professi absque juxta
causa concessa sit valida, ac
proinde matrimonium vi talis
dispensationis a dispensato
contractum sit validum, VII.
183.

Vide status monachorum Re-
liquiae sanctorum, Jus patro-
natus

An possit legitimare natura-
les et spurios ad successionem
haereditariam , honores di-
gnitates , et munera mere

temporalia , IX. 353 354.

Sequuntur doctrinae reliquae
de re universa, IX. pag. 355.
et seq.

An in omnibus impedimentis
dispensare possit circa matri-
monium , IX. 224.

An solius pontificis sit dispen-
sare in impedimentis solo ju-
re pontificio dirimentibus ma-
trimonium , IX. 228 229.

An et quando possit concede-
re dissolutionem matrimonii
propter errorem conditionis
servilis , IX. 27 28.

Vide sponsalia. Matrimonium
Clandestina desponsatio.

Poenitentia ei Remissio.

Paralysis

Quid de hac dicendum in
matrimonio si praecedat vel
si sequatur , IX. 3.

An sit justa causa resiliendi
a sponsalibus , VIII. 85.

Paramenta

An benedici debeant , VII ,
428.

Vide Consecratio ecclesiae

Paraphernalia

An amittantur ab uxore adul-
tera , IX. 480.

Parentes

Non possunt adversus liberos
movere lites ultra id quod
congrua sustentatione retenta
facere possunt , VI. 413.

An profiteri possint religio-
nem casu quo eorum filii in-
digent educatione vel curis ,
VII. 12 ad 17.

Pro liberis non admittuntur
ad dicendum testimonium ,
IV. 74. et seq.

Vide Consensus parentum Ma-
trimonium et Desponsatio im-
puberum

Parochi

Obligantur ad residentiam ,
V. 67.

Parochia

Quid sit parochia , et paroe-
cia , VI. 644 645.

Quid requiratur ut ecclesia
aliqua dici parochialis possit
VI. 645 646.

Utrum ad constitutionem pa-
rochiae requiratur etiam fons
baptismalis, coemeterium seu
jus sepeliendi mortuos, aliaque
sacramenta administrandi, VI.
346.

Quis numerus requiratur ut
ecclesia aliqua dicatur habere
populum , VI. 646 647.

An parochia sit beneficium
curatum , VI. 647,

Quae sint jura parochialia ,
VI. 648. 649.

An extra casum necessitatis
nullus alius praeter parochum
parochianis illius administra-
re sacramenta possit, VI. 649
650.

Quae sit obligatio parochi ut
sacramenta poenitentiae, et
eucharistiae parochianis suis
administret , et parochiano-
rum ut illa ab ipso suscipiant,
VI. 650 651.

An regulares privilegiati ut
concionari possint debeant es-

Schamalzgrueber Tom. XII.

se constituti in ss. ordinibus,
VI. 652.

Quid intelligatur nomine li-
mitum , et quis constituere
illis parochiis possit, VI. 653
654.

An limites dioecesium , et
parochiarum praescribi pos-
sint , VI. 653 654.

Cui competat cognitio quae-
stionis motae circa fines di-
oecesium , et parochiarum ,
V. 654 655.

Utrum potestas cognoscendi
de causis istarum finium acqui-
ri possit praescriptione a po-
testate laica , VI. 656.

Parochus

An possit interdicere matrimo-
nium sponsis, IX. 221 et seq.

An necessarius sit ad re-
validandum matrimonium inva-
lide contractum , IX. 312.

Quomodo se gerere debeat
quando ab ipso petitur ut se-
cundis nuptiis assistat , IX.
488.

Vide Parochia et Decimae.

Vide sponsalia et Clandestina
desponsatio

Vide Baptismus

Vide Judex ordinarius

Parricidium

Quid sit , et quinam in , ju-
re parricidarum nomine ve-
niant , X. 373 ad 375.

Utrum parricidii culpa et poe-
na etiam porrigatur ad extra-
neos , qui aliquo modo coo-
perantur ad parricidium. X.
375 376.

- Quidam casus, et causae excusent a culpa et poena parricidii filios, si hi parentes occidant, X. 376 377.
- Quaenam poenae decretae sint in eos qui occiderunt suos parentes, X. 377 378.
- Quaenam poene in parentum interfectores latae sint de jure canonico X. 478 379.
- An aliquo tempore extinguatur accusatio, et poena parricidii, X. 379.
- Quae si poena parentum interficientium liberos, X. 379 380.
- Quae sit poena juris canonici in parentes liberorum interfectores lata, X. 380.
- Quibus poenis subjaceant parentes, et alii abortum procurantes X. 380 ad 383.
- Quae sit poena parricidii improprie talis, quando occiditur consanguineus collateralis a consanguineo, uxor a marito, X. 383.
- Paternae**
An consecrari debeant, VII. 424.
- Pignori** subijci nequeunt, VI. 368.
- Pater**
Quanto talis jure existimetur in controversia filiationis, et quando non, IV. 55 ad 57.
- Pater spiritualis**
An testimonium dicere possit IV. 75.
- Patria potestas**
An nuptiis filiorum solvatur VIII. 156.
- Est effectus matrimonii VIII. 153.**
- Patriarca**
Potest conferre beneficia V. 140.
- Obligatur ad residentiam V. 67.**
Vide Judex ordinarius
- Patrini**
Vide Cognatio spiritualis
- Patronata beneficia**
An resignari possint I. 396 397.
- Patronatus**
Vide Praebenda
- Patronus**
An possit conveniri ultra id quod, congrua sustentatione retenta, facere potest, VI. 413.
- Patronus**
Vide Juspatronatus.
- Pauper.**
A testimonio dicendo remove-
tur, IV. 73.
Etiam ob verecundiam cogi
non potest, IV. 142.
- Paupertas.**
An praebeat impedimentum in
accusando, X. 21.
An requiratur ad substantiam
verae religionis, VII. 6.
Vide Jejunium.
- Paupertas religiosa.**
Vide Status monachorum.
- Pax.**
An et quibus casibus superior
subditos cogere possit ad pa-
cem, et transactionem facien-
dam, II. 286 287.

An princeps possit remittere
damna subditis iulata, II. 287.

Quis ista debeat compensare,
II. 287 288.

Vide Bonum pacis.

Pax publica.

Pacis publicae profanae nomi-
ne quid intelligatur, I. 73.

Quid pacis religiosae, I. 73
74.

Osnabrugo monasteriensis quid
I. 74.

Peccatores publici.

An repellantur a sepultura ec-
clesiastica, VI. 629.

Peculatus.

Vide furtum.

Peculium.

Non tantum castrense, sed
etiam adventitium filii fami-
lias religionem professi per
ejus mortem transit in mona-
sterium, VI. 603.

Peculium clericorum.

Quotuplicis generis sint bona,
quae ad clericos pertinent,
VI. 462 463.

Quis dominium bonorum ec-
clesiasticorum a beneficialibus
distinctorum habeat, VI. 463
464.

Penes quos sit dominium bo-
norum, quae sint patrimonialia
clericorum, VI. 464 465.

An clerici saeculares sint do-
mini bonorum beneficialium,
seu reddituum, quos ex bene-
ficiis suis ecclesiasticis an-
nuatim percipiunt, VI. 465
ad 468.

Ad quem perlineat res a prae-

latis ecclesiarum, vel aliis
clericis beneficiatis emptae,
VI. 468 469.

Inter quae bona connumerari
debeant, quae donata, vel
testamento relicta sunt episco-
po, paracho, aut alii cleri-
co administratori ecclesiae,
VI. 469 470.

Cui bonorum generi patrimo-
nialium an ecclesiasticorum
accensenda sint bona relicta
a clerico, de quibus dubium
est, quo titulo illa acquisive-
rit, VI. 470.

Quomodo clericus expendere
bona sua patrimonialia, vel
quasi patrimonialia possit, VI.
471 472.

Quomodo expendere clericus
debeat bona beneficialia con-
gruae sustentationis superflua,
VI. 472 ad 474.

Unde proveniat obligatio cle-
ricis imposita ad eroganda su-
stentationi suae superflua in
causas pias, VI. 474 475.

An obligatio ista oriatur ex
virtute religionis, V. 475
476.

An clerici beneficiarii super-
fluos congruae sustentationi re-
ditus teneantur expendere in
pauperes, vel alias causas
pias ex obligatione justitiae,
VI. 476 ad 478.

An obligatio erogandi super-
flua in causas pias sufficien-
ter explicetur per solum prae-
ceptum positivum ecclesiae,
VI. 476 ad 478.

Peenulum religiosi

Vide Religiosus

Pen-io

Quid sit V. 407 408.

An sit beneficium, aut saltem nomine beneficii veniat, V. 408 409.

Quis imponere pensiones beneficiis possit, V. 409.

An, et quam pensionem episcopus imponere beneficio possit, V. 410 et seq.

Quid requiratur ut pensio beneficio imponi possit, V. 412.

In quibus beneficiis, in quibus istorum fructibus, quando, et qua forma pensio constitui possit, V. 416 417.

Quisnam oblinere pensionem ex beneficio ecclesiastico possit, V. 417 ad 420.

Alia observanda circa materiam V. 420 ad 428.

Pensio ecclesiastica

Pignori subjici nequit, VI. 368.

Pensiones

An beneficii titulo in favorem tertii possint renunciari I. 399.

Percussio clericorum

Vide Censura, et Clericus percussor.

Peregrinus

Quis peregrino succedat si iste sine testamento hospitali decedat VI. 600.

An teneatur legibus patriae ubi illae minime vigeant, I. 209 210 211.

Periculum animae

An sit causa justa faciendi divortium non perpetuum, IX. 425.

Periculum sortis.

Vide Usum

Perjuri

Gaudent immunitate ecclesiastica VII. 733. 734.

Perjurus

A testimonio dicendo repellitur IV. 72.

Permutatio

Quid sit permutatio VI. 239 ad 238.

Quomodo permutatio differat ab aliis contractibus, VI. 238 239.

Quomodo permutatio differat a mutuo VI.

139.

Quomodo differat a deposito pignore etc. VI. 240 241.

Quaenam res permutari possint, VI. 241 ad 243.

Quis sit effectus permutationis., VI. 244.

Utrum jus poenitendi etiam transmittatur ad haeredes, VI. 244 245.

Cujus sit periculum in casu quo quis schyfos suos dedit ut stichum acciperet si hic ante quam daretur moriatur VI. 245.

Utrum res spirituales sub permutationem cadant, VI. 246 ad 248.

An, et quatenus prohibita, vel permissa permutatio rerum ecclesiasticarum sit, V. 248.

Qualis requiratur causa ad permutationem rerum ecclesiasticorum, VI. 248 249.

An causa justa necessitatis, vel evidentis utilitatis aliaeque sollemnitates juris exiguntur etiam in casu, quo permutatio immobilium, et mobilium praetiosorum caelebranda est inter ipsas ecclesias vel monasteria, VI. 249 250.

An permutari pro aliis mancipiis possint mancipia, seu servi ecclesiae, VI. 251 252.

An vendi aut permutari possint ipsae ecclesiae, vel beneficia, si teneantur jure proprietatis et incorporationis VI. 252 253.

An sicut permutari possunt ecclesiae et beneficia obtenta in proprietatem ita etiam permutari possunt ecclesiae et beneficia obtenta in titulum VI. 255.

An haec beneficiorum permutatio sit permutatio proprie dicta VI. 255.

Quomodo, et quo jure permutatio beneficiorum absque superioris auctoritate facta simoniaca sit, VI. 255.

Quam poenam incurrant qui sine auctoritate superioris illegitime permutarunt beneficia sua VI. 257.

An permutationis locus sit in omnibus beneficiis VI. 257 258.

Quaenam beneficia cum aliis permutari non possint, VI.

258 259.

An permutari beneficium cum pensione possit, VI. 259 260.

An permutari possit beneficium cum alio jure spirituali diversi ordinis VI. 260 261.

An si beneficia permutata sint inequalia excessus unius pecunia vel alia re temporali comparari possit, VI. 261 ad 263.

Ex qua ratione auctoritas superioris requiratur ad faciendam beneficiorum permutationem, VI. 263 264.

An sicut permutare beneficia sua irrequisito superiore beneficiarii nequeunt ita etiam prohibitum sit illis anteceder inter se de ea facienda tractare et convenire, VI. 264 265.

Cujus superioris auctoritate permutatio facienda sit, VI. 265 266.

An auctoritatem permutari beneficia praestare possint etiam alii praelati, qui etsi jurisdictionem quasi episcopalem non habeant jus tamen conferendi vel instituendi in beneficia sibi subiecta habent VI. 266 267.

Quid requiratur ut episcopus vel alius praelatus potestatem admittendi permutationes habens, legitime eisdem auctoritatem praestet, V. 267 268.

An permutationem impediat gratia expectativa, quam tertius in beneficio permutando

vel in genere adprime vacaturum habet, V. 268 269.

Qualis requiratur, et sufficiat causa ad faciendam beneficiorum permutationem, VI. 269 270.

An aliquando episcopus vel alius superior ecclesiasticus clericum possit motu proprio ab una ecclesia transferre ad aliam vel illum cogere ad faciendam beneficiorum permutationem VI. 270.

An ad permutationem faciendam et admittendam sufficiat subesse causam, VI. 270.

An beneficia ex causa permutationis resignata aliis clericis, quam permutati volentibus, conferri possint, VI. 270 272.

An si, resignatione ab uno jam facta, alter permutantium nolit, vel non possit vicissim beneficium suum resignare adeoque permutationem complere is qui resignavit possit beneficium suum repetere, VI. 271 ad 273.

An ad valorem permutationis sufficiat si unus permutantium habeat jus in beneficio, VI. 273 274.

Personae egregiae

Non tenentur venire ante iudicem ut testimonium dicant IV. 142 143.

Pestis

Excusat a residentia, V. 88.

Petitio excedens

Petitionis excessivae definitio

et quando haec fiat, III. 328.

Quatuor modi quibus in excessum petatur, eorumque explicatio, III. 328 ad 332. Utrum sibi noceat, qui minus expetat debito III. 322 333.

Quae sint poenae petentium plus quam jure possint expectare *ibid*

Utrum in iisdem poenis incidatur jure canonico III. 333 334.

Duplicatio temporis quomodo sit intelligenda *ibid*

Qua poena damnandus qui neget plus quam debeat, et quot modis peti, vel negari plus justo intelligatur, III. 335.

Quae sit ratio agendi ad plus petentium poenam vitandam III. 335 356.

Adsignantur causae petendi ante tempus et in loco diverso, III. *ibid*.

Petitio mutua

An excusetur poena plus petentium actor poenitens primum post litem contestatam. Mutuae petitionis definitio, et quando haec fiat III. 223 224.

An reo sit potestas actoris coram alio iudice conveniendi durante quoque conventionis iudicio, et actori eundem iudicem in reconventionis causa declinare III. 224 225.

Coram quo iudice locum ha-

beat reconventio, quis possit reconvenire, et quem, III. 225 ad 227.

Utrum clericus coram laico iudice possit reconveniri; cum animadversionibus, quibus et fieri liceat, et non, III. 227 ad 230.

Quibus in casibus locum habeat, vel non reconventio, et utrum in criminalibus quoque, III. 230 ad 233.

Qui sint reconventionis effectus, et quo tempore sit proponenda, III. 233 ad 235.

Physiognomici

Vide Injuria et Damnum datum

Pietas

Vide Ieiunium

Pignoratitio

Vide Injuria, et Damnum datum

Pignus.

Quid sit, VI. 363.

Quomodo differat ab hypotheca, VI. 364.

Quotuplex sit pignus seu hypotheca, VI. 364 365.

Quid sit et quotuplex hypotheca tacita, VI. 365 366.

Quae sint aliae pignoris divisiones, VI. 366.

Quae sit forma essentialis pignoris vel hypothecae, VI. 366 367.

Quae res pignori vel hypothecae subjici possint, VI. 368.

Quae res in pignus vel hypothecam concedi nequeant,

VI. 368 369.

An praelatis et ecclesiae rectoribus prohibita sit etiam constitutio hypothecae generalis in bonis ecclesiasticis, VI. 369 ad 371.

Quinam pignori vel hypothecae dare possint, vel non, VI. 371.

An creditor possit retinere pignus, quod ei oeconomus ex rebus domini sine istius consensu ac ratihabitione dedit, VI. 371 372.

Quinam creditores accipere pignus possint pro credito, V. 372.

Quaenam obligatio oriatur ex contractu pignoratitio, VI. 373.

Quae sit obligatio creditoris ex contractu pignoratitio, VI. 373 374.

Quod sit jus creditoris in pignore, vel hypotheca sibi concessa, 374 375.

An creditor rem sibi oppignoratam possit alteri oppignorare, VI. 375 376.

An creditor possit rem sibi oppignoratam vendere, VI. 376.

Quaenam actiones competant ex contractu pignoris vel hypothecae, VI. 376 377.

An etiam creditori competat actio pignoratitia, VI. 377.

Quaenam aliae actiones creditori dentur ex pignore, VI. 377 378.

Quibus modis dissolvatur obli-

gatio pignoris , VII. 378.
 Quid sit, et an liceat contractui pignoris addi pactum antichreseos possit , VI. 379 380.
 Quid sit , et an licitum pactum legis commissoriae adjectum contractui pignoris , VI. 380 381.
 Quo jure initum sit pactum legis commissoriae additum pignori, VI. 381 ad 383.
 An licitum sit pactum legis commissoriae , si non ab initio, vel in continenti, sed ex intervallo adjiciatur, VI. 383.
 An pactum legis commissoriae firmetur et convalescat adjectione juramenti , VI. 383.
 An valeat hujusmodi pactum si debitor renunciaverit beneficio legis prohibentis tale pactum , VI. 383 384.
 Quid sit usufructuarius , et quid usufructus , VI. 384.
 Quid cavere debeat usufructuarius pro securitate domini proprietatis, VI. 384 385.
 Qualis debeat esse haec cautio , VI. 385.
 Utrum cautionem praestare omnes usufructuarii debeant, 385 386.
 Utrum cautio praestari debeat in omni usufructu , V. 386.
 An cautio usufructuario remitti valeat , VI. 386 387.
 Quid sit fidejussio , VI. 387 388.
 Quotuplex sit fidejussio , VI.

388 389.

Quando adhiberi fidejussores possint , VI. 389 390.

In quid obligari fidejussores possint, VI. 390 391.

An casu in quo fidejussor in plus se obligaverit quam debeat principalis debitor, fidejussoria obligatio omnino, et in totum fit inutilis, an vero solum quoad accesserit , VI. 391.

Quinam prohibeantur fidejungere , VI. 392 ad 396.

An S. C. Vellejanum mulieri adhuc prosit si beneficio illius renuntiaverit , VI. 396 ad 398.

Quotuplex sit fidejussionis effectus , VI. 398.

Quo ordine conveniri fidejussor a creditore possit , VI. 398 399.

An singuli fidejussores teneantur in solidum , VI. 399 400.

Quomodo succurratur fidejussori, qui nec ordinis, sive excussionis, nec divisionis beneficiis seu aliqua causa uti potest , VI. 400.

An absque cessione actionum fidejussori solidum solvendi competat actio adversus fidejussores , vel debitorem principalem , VI. 401.

Quomodo ab obligatione sua liberari fidejussor possit , VI. 401 402.

Quibus aliis modis finiatur fidejussio VI. 402.

Pixis.

Vide custodia sacramentorum.

Placita principum.

Vide jus civile.

Plagium.

Vide furtum.

Plebiseitum.

Vide Jus civile.

Poena.

An sponsalibus adjici possit ex contrahentium conventionem solvenda a resiliente, VIII. 63 64.

Poena delictorum

Quid sit poena in genere, XI. 288.

Quotupliciter possit accipi poena, XI. 229 230.

Quotuplex sit poena vindictiva, XI. 230 231.

Quodnam sit subjectum poenae XI. 231 ad 234.

Quoties delinquens puniendus sit XI. 234 235.

Quod judici in infligenda poena sit attendendum, XI. 235 236.

An judex teneatur imponere poenam ordinariam, quae jure statuta est, vel utrum illius loco possit substituere aliam, et decernere extraordinariam vel omnino ipsam remittere, XI. 237 ad 242.

An debeatur a reo poena in conscientia ante sententiam, XI. 242 ad 245.

Utrum casu quo lex ipso jure imponit publicationem bonorum, reus ante sententiam declaratoriam statim amittat bo-

norum illorum dominium, XI. 245 ad 247.

Quid operentur verba *absque alia declaratione* vel *nulla monitione praevia*, addi non raro solita in legibus, quae jure, et facto ipso privant rebus ante possessis, XI. 247 248.

Quas poenas tenetur exequi post latam sententiam, XI. 248 249.

Quid sit irregularitas, XI. 249 250.

Quomodo differat ab excommunicatione suspensione interdicto depositione degradatione, XI. 250 251.

Quotuplex sit irregularitas, XI. 251.

Quis irregularitatem judicare, et in quem cadere illa possit, XI. 251.

Propter quam causam contrahatur irregularitas, XI. 251 ad 257.

Qui sint effectus irregularitatis, X. 257 ad 262.

Quae causa excuset ab irregularitate, XI. 262 ad 264.

Quomodo irregularitas tolli possit, XI. 264 ad 270.

Quis sit effectus privationis ipso jure inductae, XI. 272.

Qui sit effectus privationis per sententiam condemnatoriam judicis, XI. 272.

Quando sit locus poenae privationis beneficii ante crimen obtenti, XI. 272 273.

Quomodo depositio simplex a

beneficio, differat a privatione beneficii, XI. 273.

Quomodo differat a suspensione, XI. 273 274.

An depositus retinent privilegia canonis et fori, VI. 274, Ob quae crimina a jure imposita sit poena depositionis perpetuae, VI. 274.

Utrum episcopus ob adulterium et crimina eo non graviora depositis post peractam poenitentiam dispensare, eosque in pristinum statum restituere possit, XI. 275.

Quid sit discrimen inter degradationem verbalem, et realem, XI. 275 276.

A quo fieri degradatio verbalis debeat, quas ob causas et quomodo, XI. 276 ad 278.

A quo et quomodo fieri debeat degradatio actualis, XI. 278 ad 281.

Quando iudex ecclesiasticus degradatum valeat tradere curiae saeculari, XI. 281 ad 284.

An iudex saecularis adversus clericum degradatum novum processum formare valeat, aut stare teneatur formato a curia ecclesiastica, XI. 284 285.

An clericus realiter degradatus a saeculari iudice torqueri valeat, XI. 285 286.

Quid sit infamia, XI. 287 288.

Quot modis contrahatur infamia juris, XI. 288 ad 290.

Qui sint effectus infamiae si-

ve juris sive facti, XI. 290 291.

Quomodo tollatur infamia, XI. 291 292.

Quomodo declinare infamiam possit civiliter conventus actione injuriarum, XI. 292 293.

Quibus usibus applicanda sit poena pecuniaria, et an aliquando episcopus, aut iudex ecclesiasticus alius applicare illam sibi metipsi possit, XI. 293 294.

Quid observandum cum victus victori condemnatur in expensas, XI. 294 ad 296.

An clericus incarcerari etiam poene causa possit, XI. 296 ad 300.

Quaenam poenae capiteles usitatae sint in foro civili, XI. 301 302.

Quae non capitales, XI. 302 303.

Quae dicantur poenae animi, quae pecuniae, XI. 303 304.

Quando damnatorum bona a fisco vindicari possint, XI. 304 305.

Poenitentia, et remissio

An poenitentia sit sacramentum, quando a Christo institutum, quae ejus natura forma et minister, XI. 307 309.

An et quomodo sacramentum poenitentiae necessarium sit post baptismum in peccatum mortale lapsis, XI. 309 ad 315.

Quid sit approbatio, et ejus necessitas, XI. 316 ad 321.

Quid sit jurisdictio confessarii et quae ejus necessitas, XI. 321 ad 328.

Quid sit casuum reservatio, et quid de reservationibus dicendum, XI. 328 ad 335.

Quid sit sigillum sacramentale, XI. 335 ad 347.

Quotuplex sit poenitentia, XI. 348 349.

Qualis poenitentia imponenda sit pro peccatis manifestis et publicis, XI. 349 350.

Qua poena plectatur occisor presbyteri, XI. 350 351.

Quae sit poena medici non monentis aegrotum de confessione facienda, XI. 351 352.

Quid sentiendum de muliere, quae prolem ex adulterio suscepit, vel alienum partum incio marito sibi supposuit, XI. 352 ad 355.

An crimen adultera, vel quae partum alienum supposuit manifestare debeat saltem proli spuriae vel supposititiae, XI. 355 ad 357.

Ad quid teneatur adulter, XI. 357 358.

Quid sint indulgentiae, et quam antiquus earum usus, XI. 359 360.

Quotuplex sit indulgentia, XI. 360 361.

Qui possit concedere indulgentias, XI. 361 362.

Quomodo indulgentiae concedi possunt, XI. 362 ad 365.

An facultas concedendi indulgentias possit obtineri consue-

tudine, XI. 365.

An ad indulgentias concedendas requiratur causa justa et rationabilis, XI. 366 367.

Quid requiratur ad lucrandas indulgentias, XI. 367 368.

Quamdiu durent indulgentiae, XI. 368 369.

Quando incipiant, et cessent indulgentiae concessae ad certum diem, vel certos annos, XI. 369 370.

Quid sit jubilaeum, XI. 371 372.

Quaenam facultas concedi tempore jubilaei confessario a poenitente electo, XI. 372 373.

Quis concedere jubilaeum possit, et quo tempore concedi soleat, XI. 373 374.

Quae opera requirantur pro lucrandis indulgentiis jubilaei XI. 374 ad 376.

An indulgentia jubilaei saepius lucretur qui praescripta opera saepius repetit, XI. 376 377.

An praescripta opera peragenda sint omnia in una eademque hebdomada, XI. 377 378.

An is, qui in prima hebdomada omnia opera praescripta rite peregit, si in secunda commisit peccatum reservatum, aut votum aliquod edidit, in hac secunda hebdomada ab illo absolvi, et in hoc dispensari possit, XI. 378 379.

An a reservatis absolvi et in verbis dispensari possit ille qui

opera praescripta in jubileo nondum peregit, XI. 379 380.

Quaenam indulgentiae suspenduntur tempore jubilai, XI. 380 ad 382.

Quaenam eliae facultates revocentur temporae jubilai, XI. 382.

Quando incipiat, et quandiu duret haec indulgentia et facultatum suspensio, XI. 332.

Quid consulendum illi, qui jubileo fere transacto ex mera ignorantia opera facienda ommisit, nec tantum amplius temporis habet ut, jubileo durante ea peragat omnia, XI. 383.

Poenitentia sollemnis.

An impediatur matrimonium, IX. 218.

Pollutio ecclesiae.

Vide Consecratio ecclesiae.

Polygamia

Quid sit, et quotuplex, et an aliquando fuerit licita, VIII. 369. et seq.

An hodie omnibus prohibita sit, VIII. 370.

Polyviria

An prohibita sit jure divino et naturali, VIII. 370. et seq.

Portio canonica episcopalis.

Quid sit, quibus debeatur, et ex quo capite, VI. et seq.

Vide Testamentum

Portio canonica parochialis.

Vide Sepultura.

Positio

An pro confesso habeatur litigans, qui positionibus adversarii respondere recusat, et quid si positiones sint extraneae, incertae dubiae, obscurae calumniosae, impossibiles, captiosae etc., IV. 24. et seq.

Possessio

Possessionis definitio, III. 338 339.

Quae dicatur possessio juris vel facti, atque haec quotuplex, III. 339 340.

Quomodo acquiratur possessio, quid sit apprehensio vera, quomodo per eam possessio acquiratur cum quatuor casuum declaratione in quibus vera apprehensio est necessaria ad possessum constituendum, III. 341 342.

Quae in apprehensione vera sint observanda *ibid*

Quid sit apprehensio ficta, et quomodo ea valeat ad possessum, III. 342 ad 344.

Quomodo acquiratur possessus dispositione legis, III. 344 345.

Quomodo incorporearum rerum possessio sit capienda *ibid*

Numerus actuum ad hujusmodi possessionem requisitus, III. 345 346.

Aliquando possessio emittitur volente possessore, aliquando etiam nolente ipso, vel ignorante, III. 346 ad 348.

De modis quibus amittitur possessio jurium, et aliarum re-

rum incorporearum , III. 348 349.

Quae sint possessionis comoda atque privilegia.

Primo decreto missionis in possessionem quid intelligatur , III. 452 453.

Utrum ex decreto fiat missio in possessionem , III. 453 454.

Quae sit vis decreti iudicis mixtum imperium habentis *ibid.*

An hoc fieri possit contra rem absentem , III. 454 455.

Adminicula juris reo concessa *ibid.*

Quibus modis quis in possessionem mittatur ac discrimen missionis in personali actione et reali , III. 455 ad 457.

Missio in possessionem ex primo decreto in omnibus locum habet , nisi actio , vel rei ipsius natura id excludant , *ibid.*

Quae sint hac super re exceptiones , III. 458 459.

Requisita ad missionem ex primo decreto obtinendam , et si ita missus , verus evadat possessor cum triplici exceptione , III. 459 ad 463.

Qui sint effectus missionis in possessionem ex primo decreto , III. 463. 464.

Aliquando etiam locum ei est casu quo , lite non contestata , ad sententiam definitivam potest deveniri , III. 464 465.

Quis secundarii decreti sit effectus , III. 465 ad 467.

Quae requisita debeant concurrere ut ex hoc decreto missio in possessionem possit decerni , quique modus decernendi , III. 467 468.

Num opus sit hoc decreto ad acquirendam veram possessionem in actione reali et personali , III. 468 ad 470.

Ad immissionem ex secundo decreto annus est tempus intermedium , et quomodo hic computetur , III. 470 471.

Causae ad non comparendum intra annum excusantes , III. 471. 472.

Quid juris si missus ex quocumque hujusce decreti nequeat , vel propter potentiam vel dolum adversarii apprehendere ac detinere bona in quorum possessionem fuerit admissus *ibid.*

Quid agendum si conventus aliqua super re immobili , dicat se hujusmodi non esse dominum , III. 472. 473.

Lite pendente mutari non potest , III. 478 479.

Dominio non trasferitur , I. 16.

Possessor

An in causa aequalis probationis absolvendus , IV. 45 46.

Postulatio

Postulationis definitio , II. 332.

Vide Advocatorum differentia et varietas *ibid.*

Postulatio praelatorum

Natura , et differentia postulationum praelatorum , I. 288 289.

Ejusdem veritas , effectus et finis , I. 289 290.

Postulari possunt qui non possunt eligere , I. 291.

Dummodo impedimentum dispensari possit, et debeat *ibi* et seq.

An episcopus possit ad alium episcopatum eligi vel debeat postulari , I. 292 293.

Quid dicendum de cardinalibus ; 293 294.

Quid de praelatis episcopis inferioribus , I. 294.

An postulandus ad praelatum sit clericus vel monachus extraneus , I. 295.

Postulare possunt qui, et eligere , I. 296.

A quo superiore fieri debeat postulatio , I. 296. et seq.

An iste eam possit repellere, I. 297 et seq.

Poene postulantium vitio laborantium , vel defectu indispensabili , I. 298.

Poene postulantium non habentium aetatem requisitam , I. 298 299.

Forma postulationis , I. 299 300.

An eadem persona possit postulari , et eligi, I. 300 301.

Quot suffragia debeat obtinere postulandus , I. 301 302 303.

An postulantes variare possint , I. 303 304.

Postulatio Advocatorum .

Differentia et varietas.

Postulationis definitio, II. 332.

Advocati definitio , et differentia a procuratore , II. 332 ad 334.

Quis possit advocatos constituere , II. 334 335.

Qui postulare prohibeantur lege , edicto praetoris , canone sententia judicis , II. 335 ad 339.

Utrum liceat advocato pacisci, de salario vel de palmario in eventum victoriae, II. 339 340.

An validum sit juramentum additum pactioni huic, II. 340s

Quasnam causas peroranda suscipere possint advocati et eorum officium, obligatio, comoda, privilegia , II. 340 ad 344.

Posthumus

Vide Testamentum

Potestas canonizandi

Vide Reliquiae sanctorum.

Potestas maritalis.

Est effectus matrimonii, VIII. 153,

Praebolum matrimonii.

Vide Sponsalia.

Praebenda

Quid nomine praebendae hoc loci veniat , V. 118 119.

Quid sit praebenda seu beneficium ecclesiasticum, V. 119 ad 121.

Unde dignoscatur aliquid esse beneficium ecclesiasticum, V. 121 122.

An comenda sit beneficium ,
V. 122.

An capellania sit beneficium,
V. 122 123.

Utrum praestimonia sint beneficia, Vi 123.

Quid dicendum de hospitalibus , V. 124.

An beneficia sint praeceptoriae, seu commendae ordinum militarium S. Joannis Hierosolymitani, S. Mariae Theutonicorum etc. et quae equilibus istorum assignari solent , V. 124 125.

Divisio beneficiorum ecclesiasticorum , V. 126.

Quale praesumendum sit esse beneficium aliquod saeculare an regulare , V. 127.

Quid requiratur ut via praescriptionis, beneficium saeculare transeat in regulare aut vicissim, V. 217 ad 219.

Utrum beneficiis saecularibus praefici possint clerici regulares, aut vicissim regularibus beneficiis saeculares , V. 129 130.

An regulares adhuc hodie absque dispensatione apostolica capaces sint ecclesiarum parochialium saecularium , V. 130 ad 133.

An et quatenus regulares administrare per se ipsos possint parochias ecclesiis, vel monasteriis suis unitas , V. 133 134.

Beneficium simplex quid sit , V. 134.

An sit, et dicatur beneficium duplex quod specialem aliquam qualitatem adjunctam habet , V. 134 135.

Quod advertendum circa beneficia duplicia , V. 135.

Quae sint beneficia manualia quae titularia *ibi*.

Qualia in dubio praesumi debeant esse beneficia, manualia an titularia, V. 135 136.

An revocatio beneficii manualis ita libera sit ut neque jure expressum, neque aliam rationabilem causam exposcat V. 136. 137.

Quid intelligatur nomine beneficii collativi, electivi, mixti patrimonialis, et non patrimonialis, V. 137 138.

Quid et quotuplex sit collatio , V. 139 140.

Quibus jus et potestas beneficia ecclesiastica conferendi competat , V. 140 141.

Quomodo pontifex beneficia ecclesiastica conferre possit , V. 141 142.

Qualem potestatem conferendi beneficia habeant episcopi, V. 142 143.

Ad quem spectet collatio praebendarum, canonicatum et dignitatum etc. ecclesiae cathedralis vel collegiatae , V. 143 ad 145.

An beneficia vacantia in propria dioecesi conferri possint ab episcopo existente extra dioecesim suam , V. 145.

Quis praeferrí debeat, quan-

do unum et idem beneficium collatum est duobus uni a papa, alteri ab episcopo, V. 145 146.

An potestas beneficia conferendi competat laicis, V. 146 147.

An his qui et in possessione juris conferendi beneficia, licite et valide ea conferre possit, ita ut ab eo qui ejusmodi possessor fuit, provisos a beneficio revocari nequeat etiam casu, quo postea pronuntietur proprietatem sive ipsum jus conferendi penes alium fuisse, V. 147 148.

Quibus beneficia ecclesiastica conferri possunt vel non, V. 148 149.

An et quale jus per collationem alicui factam requiratur in beneficio, V. 149 150.

An episcopus vel collator beneficii praefigere collatorio terminum possit, intra quem collationem acceptet, V. 150.

An ad obtinendum beneficium et ejus possessionem necessaria sit praesentia illius, cui confertur, V. 151 151.

An beneficium conferri possit novitio religionis, 152 153.

An in beneficio succedere aliquis possit etiam jure consanguinitatis, V. 153 154.

Quomodo fieri debeat collatio beneficiorum, V. 154 ad 156.

An valeat collatio beneficii facta sub modo, pacto onere V. 156 157.

An possit aliquis licite recipi in canonicum sine beneficio, vel praebenda, V. 157 158.

Qua forma conferri debeant beneficia parochialia, V. 158.

An formam et modum actenus descriptum in beneficiis conferendis debeat etiam observare papa, V. 153 159.

Quae dicantur beneficia compatiblea, quae incompatiblea, V. 160 161.

An de jure comuni dentur aliqua beneficia inter se compatiblea in eodem subjecto, V. 161 ad 163.

An aliquis obtinere, ac retinere simul possit duo beneficia simplicia saecularia, V. 163 a 165.

An possit aliquis cum beneficio simplici ad congruam sustentationem sufficiente obtinere, et retinere simul aliud simplex ad sustentationem non sufficiens, et quoad residentiam ac servitium compatible, V. 165 166.

Quid circa obtentionem, et retentionem plurium beneficiorum possit consuetudo, V. 166 167.

An quis absque dispensatione apostolica obtinere simul et retinere possit etiam plura beneficia simplicia quam duo, V. 167 168.

Ex qua causa ss. canones beneficiorum pluraritatem horreant, V. 168 169.

An , et quo jure per assecutionem beneficii secundi vacet prius incompatible , V. 169 170.

Quaenam beneficia vacent ipso jure per adeptionem alterius , V. 170 ad 172.

An beneficium simplex per adeptionem alterius simplicis ipso jure vacet , si hoc cum illo ratione personalis residentiae sit incompatible , V. 172 ad 174.

An casu quo quis post duo vel tria beneficia incompatibilia, dispensatione obtenta , postmodum aliud incompatible sine legitima super hoc impetrata dispensatione acceptat , ex prius obtentis vacent omnia , an unum tantum ac nullum , V. 174.

Quid requiratur ut prius beneficium per adeptionem alterius incompatibilis vacet ipso jure , V. 175 176.

Quibus casibus per adeptionem pacificam beneficii secundi non vacet impossibile prius obtentum , V. 177 178.

Quando vacare incipiat beneficium primum per assecutionem alterius incompatibilis , V. 178.

Quod sit officium episcopi vel collatoris in casu vacantis hoc modo beneficii , V. 179 180.

Quibus casibus liceat plura beneficia obtinere simul absque dispensatione , V. 180.

Schamlzgrueber Tom. XII.

Quae sint causae justae dispensandi in pluralitate beneficiorum , V. 181.

Quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum habeat pontifex , V. 181 182.

An et in quibus beneficiis dispensare possit , V. 182 183.

Quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum habeat legatus a latere, capitulum, sede episcopali vacante, vicarius generalis episcopi , reges , et principes quibus jus conferendi beneficia per speciale privilegium apostolicum competit , V. 183 184.

Quid circa dispensationes in pluralitate beneficiorum notandum sit , V. 184.

Quousque extendi debeat dispensatio facta ad pluralitatem beneficiorum , 184 185.

Quid , et quotuplex sit beneficiorum unio , V. 185 186.

Quibus modis fieri possit ecclesiarum , et beneficiorum unio favorabilis an odiosa , V. 190 191.

Quae beneficia et ecclesiae sibi invicem uniri possint , V. 191 ad 193.

Quis potestatem habeat uniendo beneficia , V. 194.

An , et qualem potestatem uniendo beneficia , et ecclesias habeat episcopus , V. 194 195.

An et qualem potestatem beneficia uniendo habeat capi-

tulum cathedrale, sede episcopali vacante, V. 196 197.

Quid possit legatus pontificius circa unionem beneficiorum V. 297 198.

Quam potestatem uniendi beneficia habeant archiepiscopus, vicarius generalis episcopi et ceteri praelati inferiores episcopo, V. 198.

Quid requiratur ad unionem beneficiorum legitime instituendam, V. 199.

Quaenam sint causae justae quae unioni faciendae intervenire necessario debeant, V. 200 201.

Quid circa consensum sit notandum, V. 201 202.

An pro valore unionis requiratur consensus beneficiati, seu rectoris ecclesiae, vel beneficii ab episcopo uniendi etc. V. 202.

Quid juris, seu potestatis habeat praelatus vel ejus monasterium, ecclesia cathedralis aut collegiata cui ecclesia parochialis vel aliud beneficium est incorporatum seu unitum V. 202 ad 204.

Qualis vicarius poni debeat ab episcopo in beneficio non plenissime unito, V. 204 ad 206.

An et quomodo unio facta probari debeat, V. 206.

A quo et ex quibus causis unio ecclesiarum, vel beneficiorum semel facta dissolvi seu revocari possit, V. 206 207.

Quid sit dismembratio beneficii et quid requiratur ut legitime fiat, V. 207. ad 209.

Quid sit divisio beneficiorum et quo pacto beneficia ecclesiastica dividi, et secari in duo possint, 209 210.

Quid sit reservatio beneficiorum, V. 211 212.

Quid sint beneficia affecta, et quomodo reservatio differat ab affectione, V. 212 213.

An pontifex possit reservare beneficium aliquod sibi, aut illud per manus appositionem affectum reddere, V. 213 214.

Quis sit effectus reservationis beneficiorum, V. 214 215.

Quotuplex sit reservatio beneficiorum, V. 215. ad 227.

Quaenam beneficia sint reservata per constitutiones extravagantes, V. 217 ad 221.

Quaenam beneficia reservantur papae in concordatis Germaniae, V. 221 222.

Quaenam dignitates, et beneficia in specie per concordata Germaniae sint reservata summo pontifici, V. 222 ad 230.

Quaenam sit observantia concordatorum quoad reservationes in iis comprehensas, V. 230 ad 232.

An reservatae sint dignitates et beneficia vacantia per privationem ob crimen ipso jure inductum, V. 232.

An cathedralis ecclesiae decanus aut canonicus electus

in episcopum, antequam a sede apostolica confirmetur decanatum suum vel canonicatum resignare valeat in manibus capituli et hoc illum conferre, 233 234.

An si electus confirmationem electionis accepit adhuc beneficia sua resignare in manus capituli possit, quando nondum est consecratus, nec adeptus pacificam ac fructuosam possessionem episcopatus V. 234.

Quae sit vis concordatorum V. 234 ad 236.

An concordatis derogari, vel contraveniri ab alterutra concordantium parte possit, V. 236 ad 238.

An concordatis per contrariam consuetudinem vel praescriptionem derogari possit, V. 238 ad 240.

Quae sit gratia alternativae, V. 240 ad 242.

Quae requisita ut ea gaudeant ordinarii, V. 242 243.

Quibus modis ea cesset, V. 243.

Quaenam beneficia per reg. X. et concord. §. de caeteris cit. alternative subjecta sint, 243 244.

Quaenam beneficia excepta sint ita ut in aliis alternativa non habeat locum sed quovis mense ab ordinario loci, vel aliis collatoribus conferri possint, V. 244 ad 246.

Quaenam beneficia patronata

non cadunt sub alternativa, V. 246 247.

An alternativae subjecta sint beneficia vacantia per resignationem, 247 ad 249.

An alternativa porrigatur ad beneficia fundata et erecta post inita concordata, V. 249 250.

Quae dignitates sub alternativa cadant, V. 250.

Utrum alternativae subjaceant legibus beneficiorum parochialium V. 250 251.

An alternativae subsint ipsa beneficia parochialia, V. 251 252.

Quid dicendum de beneficiis monocularibus, V. 252.

Quid de patrimonialibus, et iis, quae ex fundatione privilegio, vel consuetudine, certo personarum generali conferri debeant, V. 252.

Quid dicendum de praxi, et modo alternandi in collatione beneficiorum, V. 253 254.

Ad quem collatio spectet si non constet verisimiliter ante an post noctis medium decesserit beneficiarius, si domi reperiatur mortuus in lecto, occisus in via, submersus aquis etc, V. 254 ad 256.

An et quousque ordinarius expectare debeat provisionem apostolicam beneficii vacantis mense papali, V. 256.

An casu quo intra trimestre a pontifice de beneficio ita vacante sit facta provisio,

provisus vero post trimestre novae vacationis in loco beneficii non appareat coram ordinario, iste conferre beneficium hoc possit alteri, et a papa provisum excludere, V. 256 257.

Intra quod tempus is qui de beneficio vacante mense papali proveniens Romae est, gratiam sibi factam publicare, seu intimare debeat, V. 257 258.

An sicut cum beneficium vacat mense papali, si papa illud intra trimestre non contulerit conferri illud potest ab ordinario, ita vacans mense ordinarii, si ab hoc illo mense non conferatur fiat deinde collationis papalis V. 258.

Quando incipiat trimestre sedi apostolicae competens pro conferendo beneficio vacante in mense papali, V. 258.

Quomodo accipiendi, et numerandi sunt menses, si alternati concessi papae et ordinariis, V. 259.

An trimestre sedi apostolicae reservatum pro beneficiis suo mense vacantibus currat etiam sede illa vacante, V. 259 260.

An casu quo collatio beneficii mense papali vacantis intra trimestre facta est a papa sed invalide ob impedimentum occultum, lapso trimestre cesset reservatio, et collatio

ejus fieri ab ordinario possit, V. 260.

An Germaniae ordinarii trimestre etiam expectare debeant, ut conferre possint beneficia, quae vacant in curia, et intra mensem a sede apostolica non sunt collata, V. 260 261.

Quid sint preces primae, seu primariae, V. 262 263.

Unde hoc jus primarium precum imperatori competat, V. 263 ad 266.

Quam antiqui usus, et quantae efficaciae sint preces primariae, V. 266 ad 268.

An preces hae imperatoriae sint juri consentaneae iisque locus sit adhuc hodie, V. 268 269.

An privilegio primariorum precum uti imperator electus possit etiam ante coronationem vel confirmationem suam et ad vacantia, vel vacatura beneficia iudulto pontificio nondum impetrato, personas idoneas nominare, V. 269 271.

Ad quas terras seu provincias sese extendant preces, V. 272.

Ad quae beneficia se preces istae extendant, V. 273 ad 276.

Quid observandum ut preces primariae rite interponantur et locum effectumque inveniunt, 276 ad 279.

A quo constituendi executores

primarum precum, inter quales, et quae illarum potestas 279 280.

An imperator postquam unum nominavit ad beneficium possit variare, et resilire nominando alium, V. 281 282.

An si preces alicui concesse non sint sortitae effectum, alium nominare imperator possit, V. 282 283.

An unus idemque nominari possit ad plura beneficia in diversis ecclesiis constituta, 283.

An si precista neglexit beneficium primum vacans in ecclesia ad quam impetravit preces, valeat adhuc petere aliud vacans, V. 284.

An casu quo beneficium in ecclesia ad quam preces precista habet, vacat per obitum Petri, precista autem dicat illud vacare per obitum Pauli, et sibi conferri petat, valeat acceptatio hoc modo facta, 284 284.

An casu quo Titio petenti et sibi vim precum, quas obtinuit conferatur beneficium aliquod vacans, objicitur, illud primis precibus non esse obnoxium, is precibus emissis ad ordinariam provisionem transire, et ab ordinario collatore illud petere, et recipere valeat, V. 285.

An tempus unius mensis, quod precistae datur ad acceptandum beneficium currat

etiam contra minorem 25. annis, vel alium legitime impeditum, V. 285 286.

An casu quo post datam, et a precista admissam gratiam nominationis, antequam beneficii collatio fiat, imperator moritur, ea gratia maneat, et executioni danda sit, V. 286.

Quando dicatur vacare beneficium, V. 334 335.

Quando beneficia vacent per mortem naturalem beneficiati, V. 335 336.

Quibus casibus beneficium vacet, ex dispositione juris, V. 336.

Quod sit discrimen inter privationem beneficii ipso jure decretam, et inter eam quae per judicis sententiam inferenda est, V. 337 338.

An et quomodo vacare debeat beneficium ut alteri conferri possit, V. 338 339.

An semper necessarium sit vacans esse beneficium, ut conferri illud alteri possit, V. 339 340.

An promitti saltem beneficium non vacans possit in casu, quo illud per obitum, renuntiationem etc. vacaverit, V. 340 ad 342.

An hujusmodi promissio convalescat quando accedit consensus ejus qui beneficium obtinet, de quo ad casum vacaturae contingentis sit promissio, V. 342 ad 344.

An valeat promissio de conferendo alicui beneficio in genere cum poterit, vel cum occasio se obtulerit, V.

344.

An non saltem valeat iuramentum promissionis beneficii nondum vacantis adjectum, V. 345 ad 347.

An et qualenus per trid. sublatae sint gratiae expectativae, et mandata de providendo, V. 347 348.

Intra quod tempus conferri debeant beneficia vacantia, V. 348 349.

Quando tempus semestre ad conferendum beneficium a jure praefixum incipiat currere V. 349 350.

Quale sit tempus quod praefixum est collationi beneficiorum, continuum ac utile V. 351.

Quae sit poena concoferentium beneficia vacantia intra tempus a jure praescriptum V. 351 352.

Quid requiratur ut jure devoluto beneficium vacans conferri possit, V. 352 353.

Praebenda theologalis

Vide Gradus literarii

Praebendarii

An ut recipiant distributiones quotidianas teneantur cantare in choro, V. 103.

Praecarium

Quid sit praecarium, et quomodo a donatione differat, VI. 1. 2.

An praecarium sit verus contractus, VI. 2 3.

Quid requiratur ad substantiam, et naturam praecarii, VI. 3 4.

An praecarium rogari concedique possit ad certum, et determinatum tempus, VI. 4 5.

Quae res in praecarium concedi possunt, VI. 5. 6.

Qualis culpa praestetur in praecario. VI. 6 7.

Quibus modis solvatur praecarium, VI. 7 8.

Quae remedia competant domino, praecario soluto, ad rem ipsam recuperandam, VI. 8 9.

Quid sit effectus praecarii, VI. 9 10.

Quomodo praecarium differat a comodato, VI. 10 11.

Quid sit praecaria sive praecariae, VI. 11 12.

Quaenam res, quibus personis contractum praecarium concedi possit, VI. 12 13.

De tempore causa, et modo, quo praecariae concedi possunt, VI. 13.

Quanta sit necessitas revocationis quinquennalis de qua dictum in definitione praecariae, VI. 13 14.

An praecariae, moderno jure, exigant solemnitates, quae rerum ecclesiasticarum alienationi praemitti debeant, VI. 14 15.

Quis sit effectus praecariae, VI. 15 16.

Quomodo praecariae differant a praecario, VI. 16.

Quomodo contractus praecariarum differat a contractu emphyteutico, VI. 16 17.

Praeceptores.

An possint percutere clericum XI. 6.

Praecepta apostolorum.

An sint divina, *ibi*.

Praecepta decalogi.

Sunt de jure naturae, I. 30.

Praecepta naturalia.

Non obligant semper absolute, I. 41.

Praecepta juris divini novi.

Quae sint, I. 49.

Praeceptio monialium.

Vide Status monachorum.

Praeceptum morale, et coemoniale.

Quid sint, I. 46 47.

Nonnulla de his, I. 48, *et seq.*

Praesces primae seu primariae.

Quid sint, quem effectum habeant, et vim, et quae in materia observanda, V. 262 ad 286.

Vide Praebenda.

Praeficiendi.

Quid statutum sit de aetate, qualitate; ei ordine praeficiendorum, I. 54 55.

Ad summum pontificatum nulla aetas certa requiritur *ibid.*

Ad dignitatem ordinis episcopalis requiruntur triginta anni completi, II. 55.

Ad praelaturas episcopali inferiores sufficit vigesimus - quinqu.

tus inchoatus, *ibid.*

Ad dignitates et personatus, quibus cura animarum non subest, sat est vigesimus secundus, II. *ibi* et 56.

Ad canonicatus praebendas, et portiones ecclesiarum cathedralium, seclusa consuetudine, satis vigesimus primus, II. 56.

Ad beneficia simplicia, et inferiora, olim septennium, nunc annus decimus quartus, II. 56 57.

Quod est etiam de pensionibus ecclesiasticis, II. 57.

Episcopus non potest dispensare, in aetate jure comuni requisita, II. 57.

Collatio beneficii, facta aetatem non habenti requisitam, probabiliter ipso jure nulla est, II. 58.

Cui incumbat onus probandi aetatem, II. 59.

Ad papatum obtinendum, nullus requiritur ordo, II. 59 60.

In cardinalibus requiritur ordo juxta gradum, sed sufficit si eum suscipiat intra annum, II. 60.

In episcopo necesse est, ut ante electionem per sex menses fuerit in sacris, II. 60.

Qualis ordo requiratur in promovendis ad dignitates episcopali inferiores, ad beneficia parochialia, et alia curata, ad canonicatus ecclesiarum cathedralium, et colle-

giatarum, et tandem in promovendis ad beneficia simplicia, II. 60 ad 63.

Quae sit potestas episcopi circa clericos sibi subjectos quoad ordines suscipiendos, et an ipsos possit aliquo modo compellere, II. 63 64.

Aliae qualitates, et scientia requisita in promovendis, II. 65 66.

An valida sit collatio facta illiterato, II. 66 67.

An aliquando requiratur gradus doctoratus, vel licentiae, II. 67.

An valida sit collatio beneficii requirentis gradum, si is indigne collatus fuit, II. 67 68.

Morum honestas requisita in promovendis, II. 68.

An collatio infami vel criminoso facta, valida sit, II. 68 69.

Quae censura reddat collationem beneficii ipso jure irritam, II. 69.

An irregularitas reddat eam invalidam, *ibi*.

An praeter qualitates jure communi requisitas, possint aliae requiri, et praesertim nobilitas, II. 69 ad 71.

Beneficia ecclesiastica conferenda sunt dignis, II. 72.

Graviter peccat, qui confert beneficium indigno, cum possit digno, II. 72 73.

In beneficiis patrimonialibus, vel iis quae debent conferri

alicui de corpore non est praeferenda persona extranea, II. 73.

Extra hos casus dignior praeferri digno debet, II. 73.

Extenditur obligatio haec ad episcopatus, et praelaturas imo ad beneficia curata et simplicia, II. 73 ad 77.

Praelati.

Quas donationes facere possint, VI. 442 ad 444.

A quibus eligi, vel postulari debeant, I. 306, et seq.

Vide Concessiones praelatorum.

Praelati ecclesiastici.

An possint percutere clericos vel religiosos sibi subjectos, XI. 7.

Quam habeant auctoritatem in concilio generali, I. 136 137.

Praelati inferiores.

An habeant potestatem condendi leges, I. 181.

Praelatorum excessus.

Quomodo episcopi et his superiores delinquant in inferiores sibi subditos, XI. 47 48.

Quibus modis excedant praelati episcopis inferiores, XI. 48.

Quot modis subditi peccent in suos praelatos, XI. 48 49.

Praelatus.

Pleno jure exemptus oblinet jurisdictionem quasi episcopalem, et potest conferre beneficia, V. 140.

Quinam actus a praelato exerceri debeant cum consensu capituli, V. 379 ad 383.

Quinam actus fieri debeant cum consensu capituli, V. 384.

Quibus in partibus episcopus negotia tractare possit sine capituli consilio, V. 384 385.

An consuetudine induci possit ut episcopus, vel alius praelatus negotia ecclesiae tractet, et jurisdictionem exerceat non requisito consilio, vel consensu capituli, V. 385.

An cum de novo monasterio erigendo agitur, Episcopus ad hoc opus habeat consensu capituli, vel solo ejusdem consilio, V. 385 386.

Quid intersit an capituli consilium dumtaxat exigatur, an vero ejusdem consensus, V. 386 387.

An quando ex lege vel mandato imponitur alicui obligatio ad agendum cum consilio alterius, actus factus non requisito consilio sit semper nullus, V. 387 388.

Vide Sedes Vacans, Institutio, Clericus, Praebenda, Res ecclesiae.

Habet aliquando jus jurisdictionis, I. 13.

An possit iudicium inire sine capituli consensu, et vicissim, III. 37 38.

Quomodo confessione sua damno esse possit ecclesiae, IV. 23 et seq.

Schamlzgrueber Tom. XII.

An testis esse possit in causa suae ecclesiae IV. 91.

An possit praescribere jurisdictionem contra episcopum IV. 348.

An et quando fidejubere possit, VI. 394.

Quomodo rem feudalem ad ecclesiam reversam denuo infeudare possit, VI. 300.

An infeudationem rei feudalis promittere in casum aperitionis possit, VI. 303.

Utrum si antecessor praelatus feudum promisit alteri in casum aperitionis ejusdem, sed illo mortuo primum aperiatum feudum, promissione hac adstringatur ejusdem successor, VI. 303.

Vide Feudum

Praelatus.

An et quando possit imponere census in beneficiis VII. 350.

Praelatus inferior

Quam potestatem uniendi beneficia habeat, V. 198.

Praelatus episcopo inferior

An possit eligi in episcopum vel debeat postulari, I. 294.

Cujus auctoritate trasferatur, I. 381.

Praelatus papa inferior jurisdictionem quasi episcopalem obtinens

An possit dispensare in impedimentis impredientibus matrimonium, IX. 225 et seq.

Praelatus ordinis

In quibus dispensare possit novitios, VII. 350.

- Quam jurisdictionem habeat in eos , VII. 35.
- Praelatus regularis mediatas
An admittere ad professionem possit , VII. 71.
- Praemonstratenses
Vide Clerus regularis
- Praepositi
Tenentur morari in praebenda sua , V. 97.
- Praerogativa dignitatis regiae vel principalis
An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus , IX. 242.
- Praescriptio
Definitio praescriptionis , IV. 321.
Quomodo ab usucapione differat , IV. 322.
Quotuplex sit praescriptio *ibi*.
Quae sit ordinaria , quae extraordinaria , quae immemorialis , IV. 322 323.
Quo jure, et quam ob causam praescriptio sit introducta , IV. 323.
Quis sit effectus praescriptionis , IV. 323 324.
Quale dominium consequatur praescribens , an utile solum , an vero directum etiam *ibi*.
An verior sit sententia , quae affirmat utrumque jus acquiri a praescribente , utile et directum , IV. 324.
Quam vim habeant argumenta in contrarium , 324 325.
An justa sit lex civilis per praesumptionem, dominium transferens a dominio rei ad non dominum ejusdem , IV. 325 326.
- An lex praescriptionis posit in foro conscientiae , IV. 326 327.
- An his qui praescripsit rem aliquam casu, quo post completam praescriptionem cognovit rem alienam fuisse teneatur ad illam restituendam , IV. 327 ad 329.
- Quis possit praescribere , IV. 329. 330.
- Contra quos praescribi non possit, et hac de re exceptiones , 330 331.
- An praescriptioni renunciari possit , v. g. pacto ne res praescribatur , IV. 331 332.
- Quae requirantur ad legitimam praescriptionem , IV. 332.
- An generaliter praescribi, et usucapi possint omnes res corporales, sive mobiles illae sint sive immobiles , nisi lege aliqua , vel speciali ratione prohibeantur usucapi, vel praescribi IV. 332 333.
- Quae res natura sua praescribi nequeant , et an hoc numero accenseantur res sacrae religiosae , sanctae , publicis usibus deputatae , haereditas , res comunis, res merae facultatis , et beneficia ecclesiastica , IV. 333 ad 335.
- An a laicis praescribi possint jura ecclesiastica , IV. 335.
- Quae res jure positivo simpli-

citer praescribi nequeant, et an hic sermo sit de jure majestatis, de his, quae ad supremam principis majestatem spectant, et de rebus pupillorum, IV. 33 ad 337.

Quaenam res praescribi prohibeantur tempore ordinario et quid specialiter de rebus ecclesiarum, de bonis principis, de feudis, de rebus furtivis, aut possessis, de rebus minorum, et de alienare prohibitis, IV. 337 ad 342.

An ad praescriptionem requiratur possessio, IV. 343.

Qualis haec possessio esse debeat, IV. 343. 344.

An possessio civilis ad praescriptionem sufficiat sine naturali: et corollaria, IV. 344 ad 346.

Quomodo continuari, probari possessio debeat, IV. 346.

Quaenam jura, et obligationes ex defectu legitimae possessionis praescribi non possint, quid de matrimonio carnali, de spirituali, seu de professione religiosa, quid de exercitio ordinis sacri, de jure decimandi, et aliis spiritualibus, IV. 346 ad 348.

An praelatus inferior praescribere contra episcopum jurisdictionem, et alia jura episcopalia possit, IV. 348 ad 350.

Quid sit bona fides et quotuplex, IV. 351.

An necessaria ad praescriben-

dum, IV. 352 353.

An in omni praescriptione necessaria 353 354.

An requiratur etiam in praescriptione actionum, et obligationum, IV. 354 ad 356.

An fides dubia obicem praescriptioni ponat, IV. 356 ad 358.

An qui ex ignorantia rem ut suam usurpat, habeat bonam fidem requisitam ad praescriptionem, IV. 358 ad 360.

An et quomodo mala fides auctoris noceat, et bona prosit successoribus ad praescribendum, et exceptiones in casu IV.

An mala fides antecessorum provinciae, civitatis, collegii, aut alterius universitatis, nociva sit successoribus, ut res vel jura a se possessa nequeant praescribere, etsi habeant fidem bonam, IV. 364 365.

An mala fides praelati noceat ecclesiae in negotio praescriptionis, IV. 365 366.

An mala fides respectu unius impediatur praescriptionem respectu alterius, IV. 366.

An probari a praescribente debeat bona fides possessionis IV. 366 367.

Tituli definitio, et quid hic veniat nomine tituli, IV. 368 369.

Utrum ad praescriptionem requiratur titulus, IV. 369 370.

Qualis esse debeat titulus ut sufficiat ad praescribendum, an verus existimatus, coloratus, IV. 370 371.

Utrum aliquando sufficiat ad praescriptionem titulus praesumptus, IV. 371. ad 373.

An et qualis titulus requiratur ad praescribendam servitutem.

Quid requiratur ut usucapere, aliquis possit titulo pro soluto, pro emptore, et aliis IV. 373 374.

Utrum haeredes sui, qui parentibus haeredes existunt usu capere possint titulo pro haerede ut alii extranei, IV. 374 ad 376.

An et quale tempus requiratur ad praescribendam, IV. 376 ad 378.

Quanto tempore praescribantur res privatorum, IV. 378.

Quanto res ecclesiarum et monasteriorum, IV. 379 380.

Quandonam locum habeat quadragenaria praescriptio contra ecclesiam romana inferiorem, et centenaria contra romanam IV. 380 ad 382.

An privilegio ampliori quadragenariae, vel centenariae praescriptionis ecclesiae gaudeant etiam in bonis earum mobilibus, IV. 382 ad 384.

Utrum privilegio centenariae praescriptionis, quo gaudet ecclesia romana, gaudeant etiam ecclesiae inferiores exemptae si non sint specialiter exem-

plae IV. 384.

Quanto tempore acquirantur vel amittantur servitutes, IV. 385 386.

Quo tempore comparetur servitus mixta et realis, affirmativa et negativa, IV. 386 387.

An simili tempore quo acquiruntur servitutes reales etiam extinguantur per non usum videlicet 10. annis inter praesentes, 20. inter absentes, IV. 387 388.

Quanto tempore praescribantur actiones, et obligationes, VI. 388 389.

Exceptiones, IV. 389 390.

Quanto tempore tollantur actiones criminales, et obligationes ex delicto, IV. 390 391.

Exceptiones, IV. 391.

Notanda circa praescriptionem eorum, IV. 391 392.

An et quo tempore praescribatur censibus, et obligationibus annuis, IV.

392 393.

Quis sit effectus praescriptionis generalis, IV. 394.

Quis effectus specialis, et praerogativae praescriptionis immemorialis, IV. 394 395.

Quando dicatur praescriptionem non procedere, vel non currere, IV. 395.

Quando dicatur dormire, IV. 395 396.

Quae impedimenta dormire faciant praescriptionem, IV. 396 397.

Quando dicatur interrumpi praescriptionem, et descrimen inter naturalem et civilem ejus interruptionem, IV. 397 398.

Qualis praescriptio per jussmodi actus judiciales civiliter interrumpatur, IV. 398 399.

An ea interrumpat praescriptionem etiam longi temporis IV. 399.

An litis contestatio interrumpat etiam praescriptionem triennalem, IV. 399 400.

An haec per sententiam interrumpatur, IV. 400.

Quando rescindi praescriptio jam completa possit, IV. 401.

Quibus adversus eam concedatur restitutio, *ibi*.

Praevalet adversus jus domini prioris, I. 39.

Adjicit possessori rei possessione dominium, I. 41.

Praescriptio.

An decimae praescribi possint a laicis, VI. 673.

An locum habeat in actione injuriarum, XI. 200.

Praesentatio.

Quid sit, et quis ejus effectus, VII. 288.

Vide Juspatronatus.

Vide Rescriptum.

Praeses.

Jure civili interdicitur a matrimonio contrahendum provinciali, VIII. 109.

Praestimonia.

An sint beneficia, V. 123.

Praesumptio.

Definitio praesumptionis in

genere, IV. 211 212.

Quid sit judicium et quomodo a praesumptione differat, IV. 212.

Quid sit fictio juris, et quomodo distinguatur a praesumptione, IV. 212 213.

Quid, et quotuplex sit, et quam vim habeat praesumptio hominis, IV. 213 214.

Vis ad probandum, IV. 214.

Quid, et quotuplex sit praesumptio juris, IV. 214 215.

Ejus divisio in praesumptionem juris tantum, et juris de jure, IV. 215.

Differentia inter utramque, *ibi*.

Exempla utriusque, IV. 216.

Quis sit effectus praesumptionis juris tantum, IV. 216.

Quis praesumptionis juris, et de jure, IV. 216 217.

Quando adversus istam admittatur probatio, IV. 217 ad 219.

An ex nudis praesumptionibus in causa criminali sententia ferri, et reus condemnari possit, IV. 219 ad 223.

Praesumptiones violentae non oriuntur nisi ex violentibus, et vehementibus conjecturis, IV. 224 225.

Non violentae ducuntur ex communiter contingentibus, IV. 225 226.

Qualis res est, si talis manere potest, praesumitur adhuc talis esse, et talis mansura nisi probetur mutatio, IV. 225 ad 228.

- Qualitas quae actualiter inest homini, semper adesse praesumitur, IV. 228 229.
- Facta de quibus dubium est quo animo facta sint in meliorem partem interpretare debemus, IV. 229 230.
- Quilibet praesumitur bonus, nisi probetur malus, IV. 230.
- Limitationes, IV. 230 231.
- Concurrentibus pluribus praesumptionibus, quae inter se pugnant, fortiores praevalent debilioribus, IV. 231 232.
- Quid praesumi debeat aut possit de crimine commisso si quis fugiat, 232 233.
- Praesumptio juris, et de jure.
- Aequiparatur plae-nae probationi, IV. 32.
- Praesumptio verisimilis sive probabilis.
- Inducit semiplenam probationem, IV. 34.
- Praetium.
- Est res substantialis contractus emptionis venditionis, VI. 64.
- Praetor.
- De hoc, et de ejus auctoritate.
- Vide Jus civile.*
- Praevaricatio.
- Vide Calumniatores.*
- Praeventio.
- Quid sit forum praeventionis, III. 177.
- Quid requiratur ut induci possit praeventio, III. 177 178.
- An post citationem reo intimatam actor variare, et illum coram alio judice competententer convenire valeat, III. 178 179.
- An quando plures sunt correi ejusdem delicti citatio unius praeventionem inducat etiam respectu ceterorum, III. 179 180.
- Coram quo judice conveniendus sit laicus socius clerici in crimine perpetrato, III. 180 181.
- Coram quo conveniendi clericus et laicus, quando simul sunt rei debendi, III. 181.
- Utrum praeventionis forum cesset mutato foro, III. 181 ad 183.
- Presbyteratus.
- Est ordo major, II. 2.
- Presbytericidium..
- An sit impedimentum impediens matrimonium, IX. 218.
- Primas.
- Potest convocare concilia nationalia, I. 133.
- Potest conferre beneficia, V. 140.
- Obligatur residere in provincia sua, V. 67.
- Vide Judex ordinarius.*
- Primicerius.
- Qui dicatur, et ejus officium, II. 142 143.
- Primitiae.
- Vide Decimae.*
- Princeps.
- Ejus obligationes ex justitia distributiva, I. 9.
- Fruitur aliquoties jure jurisdictionis, I. 13.

Juri gentium subjicitur *ibi*.

Quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum, habeat, 183 184.

An possit inducere impedimenta matrimonii, VIII. 163, et seq.

An teneatur damnum resarcire viatori depredato, X. 594.

Vide Praerogativa dignitatis regiae.

Principes.

Quodnam principum sit forum competens, III. 121 et seq.

An rescriptis suis possint legitimare illegitimos, et quos IX. 332, et seq.

Priores.

Debent morari in suo beneficio, V. 67 et seq.

Privatio.

Vide Poena.

Privatio vitae civilis.

Vide Poena.

Privilegiati, et excessus privilegiorum.

Quid sit privilegium, XI. 62 64.

Qua ratione privilegium differat a lege, dispensatione, gratia seu beneficio principis, et ab hujus rescripto, XI. 64 65.

An privilegii nomine venire possit quo nihil speciale conceditur, sed id tantum quo jure comuni concessam jam ante fuerat, XI. 65 66.

An quando dubium est an privilegium sit concessivum an

vero declarativum tantum, id intelligendum sit de concessivo an solum de declarativo, XI. 66 67.

Utrum ad valorem privilegii requiratur scriptura, XI. 67 ad 69.

Utrum requiratur ad eundem valorem justa causa, XI. 69 70.

Quid requiratur ut valeat, et effectum habeat privilegium derogatorium juris communis vel tertii, XI. 70 71.

An et quomodo promulgatio seu notitia privilegii ad privilegium requiratur, XI. 71 ad 73.

An aliis quibusdam extra privilegiarium debeat insinuari privilegium datum, XI. 73. Quando concessio privilegii effectum habeat, XI. 73 74.

Quae scientia notitia; et acceptatio privilegii sufficiat ut vere privilegium concessum valorem et effectum habeat, XI. 74 75.

Privilegiorum divisio, XI. 76 77.

In quo personale differat a reali, XI. 7.

Quale privilegium, reale an personale sit quod conceditur religioni civitati monasterio comunitati etc. ita ut non tantum comunitas qua tali illo uti possit, sed etiam singuli, XI. 78.

An reale, vel personale censendum sit privilegium, quod

conceditur personae ob aliquam illius excellentiam, XI. 78 79.

Quid si neque ex materia privilegii neque ex forma seu verbis ejusdem solvi dubium potest, reputandum ne est esse reale, aut personale, XI. 79 80,

An reale possit esse privilegium remuneratorium, XI. 80 81.

An detur revera aliquod privilegium conventionale, XI. 81.

An privilegium conventionale possit esse personale, 81 ad 84.

Quando omissio operis sub cuius onere conceditur privilegium irritet ejus usum, XI. 84.

Privilegiorum aliae divisiones et differentiae, XI. 84 ad 88.

Quid intelligatur nomine concessionis, XI. 89.

Quis in specie conferre privilegium possit, XI. 90.

Quibus concedi privilegia possint, XI. 90 91.

Quomodo comunicentur, XI. 91 92.

Quid requiratur ut privilegium concessum ad instar valeat, XI. 92 93.

Quaenam privilegia participantur per communicationem, XI. 93 94.

Si concedatur alicui beneficium, canonicatus etc. his

terminis *concedo tibi sicut habuit tuus antecessor* an succedat ille non solum in iis quae jure ordinario beneficio vel canonicatui adnexa, sed etiam in privilegiis personalibus, si forte illa habebat antecessor, XI. 94.

An et qualis communicatio de facto detur inter regulares, XI. 94 ad 96.

An per consuetudinem vel praescriptionem acquiri privilegium possit, XI. 96.

An quando revocantur alicui privilegia, etiam revocentur ea, quae consuetudine vel praescriptione comparatasunt, XI. 97.

Utrum privilegiatus teneatur uti privilegio suo, XI. 98 99.

Utrum privilegiatus uti possit privilegio suo adversus alium pariter privilegiatum, XI. 99 100.

In quo loco possit privilegiatus uti privilegio suo, XI. 100 ad 103.

Quam vim et efficaciam in ordine ad usum privilegii habeant verba *ex certa scientia*, quae saepe in confirmatione privilegiorum adduntur, XI. 103 104.

Quaenam regulae servandae sint in privilegiorum usu, XI. 104 ad 106.

Quomodo interpretandum sit privilegium, quod merum favorem continet, et nec juri

comuni derogat nec in praejudicium alicujus tertii cedit, XI. 107.

Quomodo interpretandum sit privilegium juri comuni vel consuetudini, secundum aut praeter istud, introductae, derogans, XI. 107 108.

Quomodo interpretandum sit privilegium; quod derogat statuto vel consuetudini speciali, aut cedit in praejudicium tertii, ejusque jure jam quaesito derogat, XI. 108 109.

An privilegium patiatur extensionem, XI. 109.

An et quale privilegium et quibus casibus, item ad quos possit extendi, XI. 109 110.

An privilegium extendi possit etiam ad personas non expressas in forma privilegii XII. 111.

An privilegium ad casus, loca et personas in privilegii forma non expressas extendatur saltem tunc quando similis, vel efficacior pro his est ratio, XI. 112 ad 114.

Quomodo privilegia amittantur interitu subjecti, scilicet personae aut rei privilegiatae XI. 116.

An privilegium finiatur morte concedentis, XI. 117.

Quibus casibus finiatur privilegium per mortem concedentis, XI. 118 119.

An et quomodo privilegium cesset temporis lapsu, XI. 119 ad 121.

Quando privilegium cesset, cessante causa, ob quam fuerit concessum, XI. 122. ad 125.

Quot modis renuntiari privilegio possit, XI. 125. ad 128.

An privilegium tollatur per non usum, XI. 128 ad 130.

Quando privilegium negativum amittatur usu vel actu contrario, XI. 131 ad 133.

Quomodo amittatur privilegium per abusum, XI. 133 ad 139.

Qualia privilegia revocari possunt, XI. 140 ad 143.

Quis revocare privilegia possit gratis concessa subdito, XI. 143 ad 145.

An et quatenus privilegia regularium a concilio tridentino sint revocata XI. 145 ad 148.

Quid, et cujus valoris sit privilegia viva vocis oraculo concessa, XI. 148. 149.

Quando revocatio privilegii vim suam et effectum habeat XI. 149 150.

Quid et quotuplex sit exemptio, XI. 151 152.

Quo jure introducta sit, comuni an speciali, XI. 152 153.

Coram quo iudice conveniendi sint clerici, et religiosi exempti, XI. 153.

An per privilegium exemptionis exempti omnino subducantur a jurisdictione episcopi, 153 154.

Quibus casibus regulares exempti subsint episcopo tamquam ordinario, XI. 154.

Et quibus eidem subsint tamquam sedis apostolicae delegato *ibi*.

An et quatenus exempti a jurisdictione episcopi non obstante privilegio exemptionis conveniri coram eodem possint ratione delicti, vel contractus, XI. 154 155.

Quomodo acquiratur exemptio XI. 155 ad 159.

An et quomodo probari debeat privilegium exemptionis XI. 159 ad 164.

Privilegium.

An et quomodo a decimis solvendis eximat, VI. 667.

An ferri possit sententia contra privilegium, IV. 427.

Juri publico opponitur, I. 49.

Privilegiorum derogationes, I. 241.

Privilegium fori.

An hoc gaudeant clerici conjugati, V. 59.

Privilegium competentiae.

Vide Solutio.

Privignus.

Respectu vitrici testis esse non potest, IV. 75.

Probatio.

Quid sit, et ejus explicatio, IV. 28 ad 30.

Quae sit forma probationis IV. 30.

An institui debeat post litem contestatam *ibi*.

An intra triennium a iudice assignatum *ibi*.

An post publicata testimonia et conclusionem in causa sit admittenda alia probatio supra iisdem articulis *ibi*.

An in probando servandus sit ordo *ibi*.

Num acta iudicii, et sententia lata in causa, scripto debeat excipi a notario vel aliis duobus viris idoneis qui notarii locum subeant, IV. 31.

Quotuplex sit probatio, IV. 31 et seq.

Quae dicatur artificialis et insita *ibi*.

Quae artificialis *ibi*.

Quae judicialis *ibi*.

Quae extrajudicialis *ibi*.

An probatio semiplena vim ullam ad probandum habeat *ibi*.

Probationis communior divisio in plenam, et semiplenam IV. 32.

Quae sit probatio plena *ibi*.

Ejusdem species, IV. 32 33 34.

Quid sit probatio semiplena, IV. 34.

Species illius *ibi*.

Effectus, IV. 35.

An et quando duae semiplenae probationes, faciunt unam plenam, IV. 35 36.

Quid sit inspectio ocularis et quomodo sit peragenda, IV. 36.

Quid requiratur ut ad causae definitionem proficiat, IV. 36 ad 38.

Quid sit fama , et quae illius vis ad probandum , IV. 38.

Ut in iudicio fidem faciat an allegari tantum vel probari etiam debeat , *ibi*.

Quid requiratur ut rite probetur , IV. 38 39.

An effectus famae pro diversitate causae diversus sit , IV. 39 40.

Cui incumbat onus probandi , IV. 40 41.

Quando onus probandi non incumbat actori sed reo , IV. 40 ad 48.

An et quando negans teneatur probare , 43 ad 45.

Quis probare debeat in iudiciis duplicibus , qualia sunt familiae herciscundae, de comuni dividendo, finium regundorum etc. IV. 45 46.

An in defectu probationum pars parti contra se instrumenta , et rationes edere seu exhibere teneatur , IV. 46 47.

Exceptiones in casu, IV. 47 ad 49.

Responsiones ad argumenta in contrarium , IV. 49 50.

Utrum valeat pactum , quo inducitur necessitas utendi certo probationum genere , IV. 50.

An iuramentum tali pacto additum obligatorium sit , IV. 50 51.

Si causa ad alium iudicem devolvatur , quid agendum

cum actis processus et iudicii prioris , IV. 51.

Quomodo acta iudicii, si perdata sint, probari possint *ibi*.

Quid sit probandum , IV. 52.

Quomodo probandi sint confines , seu limites dioecesium parochiarum, et aliorum locorum , IV. 52 ad 54.

Quomodo probanda sit filia- tio , IV. 54 ad 57.

A quo , et quomodo probanda sit aetas , IV. 57 58.

Quid iurandum casu quo mulier tam iuramento proprio , quam testimonio plurium mulierum ex aspectu corporis testificantium eam esse virginem , se virginem dicit ; vir autem per iuramentum asseveret se eam non cognovisse , IV. 58 59.

Processus.

Quotupliciter delictum aliquod dicatur esse notorium , X. 3 ad 5.

Quid requiratur ut aliquod crimen dici possit notorium notorietate facti , X. 5 6.

Quid intersit an crimen sit notorium an occultum , X. 6 ad 8.

Quid requiratur ut ratione criminis notorii iudex procedere adversus rem possit ordine iudiciario non observato , X. 8 9.

An, ordine juris non observato, procedi etiam possit contra

reum in flagranti crimine; ut loquimur sive in istius actu deprehensum et apprehensum, X. 9 ad 11.

An reo deprehenso in flagranti postquam delictum extra vel in tortura confessus vel de ipso legitime convictus sit infligi poena sine praevia sententia possit, X. 11.

Quid sit accusatio, X. 12.

Quomodo proponi accusatio debeat, X. 13.

Quale tempus exprimi in libello vel querela debeat, X. 13 14.

An si delictum probetur patratum in alio loco vel tempore, aut sine qualitate, quae in libello accusationis expressa est, rei condemnatio adhuc sequi possit, X. 14 15.

An adhuc hodie in libello accusationis facienda sit inscriptio in crimen sive ad poenam talionis, X. 15 16.

An in libello accusationis sit apponenda conclusio seu petitio poenae determinatae, X. 16.

Quinam accusari possint, X. 16 17.

Quonam modo desumi possit an crimina sint publica vel privata, X. 17 18.

Quibus hominum generibus accusare non sit permissum, X. 18 ad 21.

An praeter enumeratos ab accusando quoque alii repellantur, X. 21 ad 25.

An hactenus recensiti aliquando ad accusandum admitti possint, X. 26.

An clerici, praesertim familiares, accusare possint episcopum suum, vel reiigiosi abbatem vel praelatum suum, X. 27.

Quando accusare permittatur servis, X. 29 30.

Quinam accusari possint, X. 30 ad 32.

Utrum absentes possint accusari, X. 33.

An accusari quis possit de crimine, de quo ille nulla laborat infamia, X. 34 35.

An reus de crimine accusari eiusdem possit nulla praevia admonitione secreta, X. 35 36.

An accusari de crimine iterum possit, qui de eo per sententiam semel est absolutus, X. 36 ad 38.

Quae sint partes iudicis in admittenda accusatione et accusatoris in hac proponenda, X. 38 ad 40.

An desistere liceat ab accusatione jam inchoata, X. 40 41.

Quis sit effectus accusationis, X. 42 ad 46.

Quibus modis tollatur, et extinguatur actio criminis, X. 46 ad 48.

Quid sit denuntiatio in genere, et quae ejus species, X. 49 50.

Quid sit denuntiatio evange-

lica , X. 50 51.

An relatus fraternae correctionis modus sit praeceptus , X. 51 ad 53.

An dicto evangelicae denuntiationis , et correctionis ordini valeat renuntiari , X. 53 ad 55.

An superiori denuntiari valeant delictum religiosi jam emendati , X. 55 56.

Quomodo in praxi se gerere debeat ruperior vel iudex facta sibi denuntiatione evangelica seu paterna , X. 56 57.

Quis effectus denuntiationis evangelicae , et quando praecipue sit ejus usus , X. 57.

Quid sit denuntiatio judicialis , X. 57 58.

Quomodo differat denuntiatio judicialis ab evangelica seu charitativa , X. 68 59.

Quaenam crimina judicialiter denuntiari possint , X. 59 60.

An socius criminis admitti possit ad denuntiandum socium , ejusque denuntiatio sit attendenda , X. 60 61.

Quando denuntiationi judiciali sit locus in bono canonico , X. 61.

Quid , et quotuplex sit denuntiatio canonica , X. 62 63.

Quid sit denuntiatio civilis et quotuplex , X. 63 ad 65.

Quid sit inquisitio , X. 65 66.

Quotuplex sit inquisitio , X. 66 67.

Quot modis fieri soleat inquisitio specialis , X. 67 68.

Quomodo iudicium inquisitionis differat ab aliis iudiciis scilicet accusationis . et denuntiationis , X. 68 69.

Quis inquisitionem facere possit , de quo crimine , et contra quem , X. 69 ad 71.

An inquisitionem praecedere debeat infamia , X. 71 72.

An publica infamia praecedere debeat inquisitionem specialem , qua inquiritur in certam personam an criminis perpetrati rea sit , X. 73 74.

Qualis requiratur diffamatio ad inquisitionem specialem , X. 74 75.

Quibus casibus speciali inquisitioni sit locus adversus delinquentem criminis infamia non laborantem , X. 75 ad 78.

Quaenam alia , praeter infamiam aut huic aequivalentia , indicia requirentur ad inquisitionem specialem , X. 78 79.

Quomodo iudici per viam inquisitionis specialis procedenti de corpore delicti costare debeat , X. 79 80.

Quibus casibus inquisitio , et ea receptae testimonii depositiones sine mensis , vel etiam anni ac determinati loci sustineatur , X. 80 81.

Quibus observandum sit in.

examine et interrogatoriis inquisitorialibus X. 81.

Quae sit forma interrogationis severae X. 81 ad 83.

An pendente causa inquisitus accusari possit X. 83 84.

Quis sit effectus inquisitionis specialis X. 74 85.

Quis sit effectus quaestionis sive inquisitionis durioris, X. 85.

An crimen directum, et probatum per viam inquisitionis poena ordinaria puniri possit, X. 85 86.

Quid censendum sit de jure canonico, an scilicet poena possit infligi de jure isto, X. 86 87.

Quatupliciter via exceptionis crimen in iudicium deduci possit, X. 88.

An casu quo actori, vel testi civiliter opponitur crimen, de eo convictus condemnari possit ad poenam ordinariam vel extraordinariam, X. 88 89.

Quis sit effectus exceptionis, qua accusatori vel testi crimen opponitur criminaliter, X. 89 90.

Quem effectum habeat exceptio criminis oppositi electo, vel aliter proviso in dignitate vel beneficio, antequam consecratur ordinetur, vel mittatur in possessionem, X. 90 91.

Quid praesumendum sit quando dubitatur an civiliter vel criminaliter ab excipiente obiectum crimen, et in iudi-

cium deductum est, X. 91.

Confessio sanat omnes defectus processus, IV. 14 15.

Vide Reliquias sanctorum

Procuratio

Vide Censns

Procuraciones

Sunt ecclesiasticis prohibites in rebus laicorum in et extra iudicium sub poena depositionis ab ecclesiastico ministerio, VII. 796.

Procurator

Procuratorum definitio et differentia, II. 345 ad 347.

Quinam possint procuratorem instituere, II. 347 ad 349.

An admitti debeat procurator constitutus a comunitate cujus majores tempore constitutionis excommunicatione ligati erant, II. 349 350.

At ad constituendum procuratorem compelli quis possit, II. 330 331.

Quinam constitui procuratores possint, II. 351 ad 355

An plures procuratores in eodem negotio constitui possint, et quis aliis praefendus, II. 355 336.

An compelli aliquis ad munus procuratorium suscipiendum possit, II. 356.

Quibus in causis constitui procuratores possint, II. 357 ad 361.

An procuratori necessarium sit mandatum, et quae requirantur ut procurator cum mandato admitti debeat, II.

262 nd 364.

Potestas generaliter cōnstituti ad quae se extendat, II. 364 365.

An datus ad negotia, conseatur datus ad lites, et datus ad agendum, descendere, vel respondere in causa reconventionis debeat, II. 366 267.

An procuratoris officium sit gratuitum, et in quo consistat, II. 367 368.

Contestando litem fit dominus litis, es potest appellare sine vinculo prosequendi appellationem, II. 369.

An possit sibi constituere alium et quando, II. 369.

Quid ipsi faciendum, lite ad finem perducta, II. 370.

An et qua ratione ipse agendo vel omittendo noceat principali, II. 370 371.

Quibus modis expiret procuratoris officium, II. 372 ad 375.

Quae exceptiones apponi ad versus procuratores possint, II. 375.

Vide Postulatio

An procurator particularis ad iuramentum calumniae praestandum admittatur, III. 568 269.

Cum procurator jurare detrectet, an principalis incurrat poenas recusantium, III. 174 ad 177.

Quando confessione sua noceat domino, IV. 23.

Non potest testimonium redde-

re in causa quam procurat, IV 95.

An possit eligi ab absente ad electionem faciendam, et de hac re doctrinae, I. 327 et seq.

An matrimonium contrahi per procuratorem possit, VIII. 155. et seq.

Procuratores resignantium

Qui sint, quaeque eorum officia, I. 417. et seq.

Prodigus

An accusare possit, X. 21.

A procuratore omnino dependet, I. 13.

Per se personam standi in iudicium non habet, III. 22.

Proditio

In hoc crimine nemo immunis est tortura, X. 71.

Professio religiosa

Tollit irregularitatem, II. 92 93.

Quae sit ejus vis in illegitimis ad praelaturas dignitates et beneficia, II. 94.

Quid tenendum de foeminis quoad abbatias, et prioratus illarum, 94 95.

Praescribi non potest, IV. 347.

An irritet testamentum conditum ante ingressum religionis, VI. 557.

Quam vim dirimendi matrimonium habeat, VIII.

467.

Doctrinae omnes, quae hanc rem concernunt, VIII. 468 ad 484.

Vide Clerici vel voventes.

Vide Clerus regularis.

Professores

Qui vocentur , I. 6.

Vide Gradus literarii.

Professus

Quis professus succedat in bonis si is ante professionem suam de iisdem non disposuit VI. 602.

Vide Clerus regularis.

Proles

Cui conjugum relinquenda sit comunis proles si unus illorum convertatur ad fidem alter in infidelitate permaneat, VII. 119.

Vide Conversio conjugatorum.

Vide Bonum prolis

Promissio Matrimonii

Vide Sponsalia, Matrimonium
Clandestina desponsatio, Adulterium.

Promulgatio

In legibus necessaria est ad obligationem , I. 194 195.

Propinquitas personarum

Vide Cognatio spiritualis.

Propositio negativa

Est triplicis generis facti, juris , et qualitatis , IV. 43.

Explicationes , et controversiae , IV. 43 ad 45.

Proprietarius

Qui dicatur , I. 17.

Proprietas

Proprietatis , et dominii definitiones, III. 351 352.

Quid differat a possessione proprietas , III. 352 353.

Proprietatis et dominii varietates , III. 353 354.

Quot modis acquiratur dominium , III. 354 359.

Qui sint dominii vel proprietatis effectus , III. 359 360.

Quae proprietatis , et possessionis sit causa *ibid.*

Quod egenti in petitorio iudicio sit remedium , III. 360 361.

Remedia adipiscendae , retinendae ac recuperandae possessionis , III. 361 ad 365, Quo coram iudice possessorium de rebus spiritualibus iudicium sit instituendum, III. 365 ad 367.

Causae possessionum , et proprietatum coram eodem iudice sunt tractandae et monita Jurisconsultorum ad hujus rei declarationem , III. 367 ad 370.

An iudicia possessionis et proprietatis possint cumulari etiam quando retinendae iudicium instituat , III. 370 ad 372.

Quomodo procedendum sit quando haec duo iudicia cumulantur , III. 372 373.

An qui ab initio inceperit iudicio petitorio , hoc suspenso possit possessorium intentare iudicium , III. 373 374.

Utrum casu quo contra actorem lata sit sententia impetitorio is ad possessionem possit admitti , III. 374 375.

Prorogatio

- Fori prorogationis nomine quid intelligatur, III. 183.
- Requisita ad istud forum assequendum, III. 184 185.
- Causae, in quibus superdicto foro sit locus, III. 185 186.
- Quae personae iudicis jurisdictionem prorogare nequeant, III. 186 187.
- An clerici id efficere valeant respectu iudicis laici vel ecclesiastici non sui, III. 187 ad 189.
- Praescriptio
Vide Poena.
- Protestantes
Unde nomen habuerint, I. 74.
- Protocollum
Quam vim probandi habeat, IV. 160 et seq. 201. et seq.
- Proventus ecclesiae
Quid hoc nomine veniat, VII. 399.
Vide Census
- Provincialis
An admittere ad professionem possit, VII. 71.
- Proxenetikum
Quid sit, IX. 569.
- Psalmistatus
Non est ordo, sed officium.
- Puer
An possit accipere sacramentum eucharistiae, VIII. 449.
- Pueri
Vide Delicta puerorum.
- Pupilla
Contrahere non potest matrimonium cum tutore, VIII. 109.
- Pupilli
Schamalzgrueber Tcm. XII.
- An sint capaces juris patronatus, VIII. 273.
- An separandi sint a matre quae transit ad secundas nuptias, IX. 501.
- Pupillus
Dependet a voluntate tutoris, I. 13.
- Non potest stare in iudicio sine tutoris auctoritate, III. 22 23.
- Res precario accipere potest etiam sine tutoris auctoritate VI. 6.
- Cum tutore inutile contrahit emptionem venditionem, VI. 72.
- Habet hypothecam legalem in bonis tutoris, VI. 365.
- Et in re empta ex pecunia pupillari, VI. 365.
- Fide-jubere non potest sine auctoritate tutoris, VI. 392.
- An possit accipere feudum, VI. 307.
- Aetate pupillari contra eum non praescribitur, IV. 397.
- Purgatio canonica.
Quid, et quotuplex sit purgatio, XI. 165 166.
- Quid sit purgatio canonica, et quis ejus fuerit olim modus, XI. 166 167.
- Quis sit hodie purgationis canonicae modus, XI. 167 ad 169.
- An recte accusato qui criminis, de quo diffamatus est convinci non potest, indicitur purgatio canonica; XI. 169 170.

A quo indici purgatio canonica possit, X. 170.

Cui purgatio canonica indici possit, XI. 170 171.

Quando purgatio canonica indici possit, XI. 171 ad 173.

Quid advertendum circa compurgatores, XI. 173 ad 175.

Quis sit effectus purgationis canonicae, XI. 175 ad 177.

Quae sit poena deficientis in purgatione, XI. 177.

Non prodest illi contra quem plene probatum est, IV. 34.

Purgatio vulgaris.

Quis, et quis olim fuerit ejus instituendae modus, XI. 178 179.

An licitae sint istae repurgandi rationes, XI. 179 180.

An enumerata purgationis vulgaris genera recte prohibean-

tur, XI. 180 181.

An sententia lata ex purgatione vulgari, et jure reprobata a qua non fuit appellatum possit tractari, XI. 182 183.

An licitus sit ille purgandi modus, qui olim frequenter fuit usitatus per celebrationem missae et sumptionem ss. Eucharistiae, XI. 183 184.

Purificatio mulierum post partum.

Quid circa purificationem puerperae in veteri lege sit constitutum, VII. 595 596.

Quod sit subjectum istius legis, VII. 596.

Ad quem pertineat purificatio mulierum post partum, VII. 596 597.

Q

Quadragesima

An, et quibus casibus tempore quadragesimae contrahi matrimonium possit, VIII. 273.

Vide Jejunium.

Quaerela inofficiosi

Quid sit et quibus competat VI. 559. et seq.

Vide Testamentum.

Quaestio natalium

Coram quo iudice tractari debeat, IX. 329.

Quaestus turpis

An repellat ab accusando, X. 21.

Qualitas loci

Requiritur ut aliquod crimen dici possit notorium notorietate facti, X. 5.

Qualitas temporis

An requiratur ad inducendum
crimen notorium X. 5.

Quiriles

Unde nomen habuerunt, I.
79.

R

Rapina

Vide Raptiones etc

Raptor

Vide Raptores etc

Raptores

Repelluntur a sepultura eccle-
siastica, VI. 629.

Raptores virginum

Gaudent immunitate ecclesia-
stica, VII. 733.

Raptores incendiarii, et violato-
res ecclesiarum.

Quid sit raptor, X. 562 566.

Quomodo raptus differat a stu-
pro, X. 566.

Quaenam poenae per jus ci-
vile statutae sint raptus cri-
mini, X. 566 568.

Quae poenae raptus crimini
decretae sint jure canonico
antiquo, X. 558 559.

Quid circa raptum statutum
sit jure novissimo tridentino,
X. 569 571.

An hoc in conciliari decreto et
aliis juris antiqui constitutio-
nibus comprehendatur etiam
foemina rapiens virum, X.
571 572.

An raptus crimen, et poenae

illius incurrantur raptu foe-
minae liberae et sponte con-
sentientis in sui abductionem,
X. 572.

An poenae raptus incurrantur
hoc casu a rapiente, X. 574
575.

An conciliari decreto, et poe-
nis afficiatur etiam ille qui
sponsam de futuro propriam
rapit, X. 575 576.

An poenae per trid. proditae
contrahantur raptu, a quo non
matrimonii ineundi, sed libi-
dinis solum exercendae causa
factus est, X. 577 578.

An committatur raptus et ejus
poena incurratur, si puella,
quae sui est juris ab initio
consensit in sui abductionem,
sed postea invita, et repu-
gnas carnaliter est cognita, X.
578 579.

An raptus poenae subjaceat
qui rapuit virginem adhuc im-
puberem, conjugatam, vel me-
rettricem, X. 579.

An poenas raptus in fautores
decretas incurrat parochus as-
sistens matrimonio, inito in-

ter raplorem et raptam , quae non est constituta in pristina libertate , et extra potestatem raptoris , X. 580.

Quam poenam incurrat raptor sponsae alienae , X. 580.

An tempore quo rapta in potestate raptoris est constituta , etiam sponsalia de futuro valide inire nequeat , X. 580 581.

A quo iudice puniri raptores possint , X. 581,

Quid sit rapina , X. 582 585.

Quae sit poena raptorum de jure civili , quando conveniuntur civiliter , X. 575 587.

Quae de jure civili sit poena raptorum , et quae de criminali , X. 587 589.

Quaenam poena infligenda sit reo , gladii an suspendii , si is furtum simul et rapinam distinctis patravit vicibus , X. 389 390.

Quae sit pena raptorum jure ecclesiastico , X. 590 593.

An dicta censura ejusque reservatione afficiantur etiam illi qui naufragantium fidelium res surripiunt , consilium favorem vel auxilium eis praebent aut illos recipiunt , X. 593 594.

An princeps , comes , vel alius dominus , in cujus territorio facta est depredatio , et robbaria , teneatur damnum resarcire viatori , X. 594 595.

Quid sint incendiarii , X. 596 597.

Quotuplicis generis sint incendiarii , X. 597 598.

Quot modis contingere possit incendium , X. 598.

Quonam modo excitatum praesumatur incendium , de cujus origine , et auctore non constat , X. 598.

An casu fortuito , an vero inhabitantium culpa praesumatur exortum , X. 598 599.

Quis ad reparandum damnum incendio datum obligetur , quando hoc ortum probatur et culpa alicujus hominis certi , X. 599 600.

Quaenam sit poena incendii culpa aut dolo excitati , X. 600 602.

In quibus personis et casibus poena ordinaria incendiario- rum nempe ignis , locum habeat , X. 602 603.

Quibus casibus poena incendii ordinaria sit mitiganda , X. 604.

Utrum casu quo incendiarius saepius iteravit hoc crimen , iudex poenam ignis exasperare possit , addito majoris alicujus reatus iudicio , nempe ut reus vel trabe illigatus ad locum supplicii rapiatur , vel ante executionem forcipibus candentibusprehendatur , et aduratur , X. 605.

Quinam censeantur esse violatores ecclesiarum , et quae sint eorum poenae , X. 605 607.

Raptus

- Est impedimentum dirimens**
matrimoni, VIII. 161 IX. 217.
- Raptus alienae sponsae**
An sit impedimentum impe-
diens matrimonium, IX. 221.
222.
- Rasura**
An suspectum reddat instru-
mentum, IV. 203.
- Ratificatio matrimonii**
Vide Matrimonium interdi-
ctum.
- Rationes**
An in defectu probationum
pars parti rationes reddere te-
neatur, IV. 46 47,
- Recessus imperii**
Hoc nomine veniunt decreta
comitialia, quae a statibus et
ab imperatore concluduntur, I.
74 75.
- Reconventio**
Quibus in casibus locum ha-
beat vel non, III. 230.
Utrum in criminalibus quoque
III. 233.
Qui sint reconventionis effe-
ctus, et quo tempore sit pro-
ponenda, III. 233 235.
- Rector ecclesiae**
Utrum casu quo dubitatur an
reus gaudeat asylo teneatur
confugientem custodire ne fu-
giat, VII. 744.
- Redditus ecclesiastici**
Ad quod tempus locari pos-
sint, VI. 182.
- Redemptor**
Conservat hypothecam in ser-
vo, quem ab hostibus rede-
mit, VI. 366.
- Vide* Pignus.
- Reductio**
Vide Celebratio missarum
- Refectio unica**
Vide Jejunium.
- Refectiuncula**
Vide Jejunium.
- Reges**
Non habent obligationem de-
nuntiandi matrimonia, III.
273.
- Regressus**
Quid sit reservatio regressus,
I. 392.
Vide Simonia
- Regulae cancellariae apostolicae.**
An habeant vim juris comu-
nis, I. 158.
Affirmatur quando generales
sunt, et per novi juris for-
mam modoque novo feruntur,
I. 159.
Negatur quando literarum ex-
peditioes in curia concer-
nuntur, I. 158.
An in his regulis necessaria
sit promulgatio, I. 159.
- Regulae juris**
Quomodo regula definiatur,
XI. 553.
Quae sint eorum divisiones,
XI. 553 554.
Quid generaliter de regulis
juris dicendum sit, XI. 555
556.
- Regulares**
An promoveri possint ad di-
gnitatem episcopalem, V. 129
et seq.
Vide Clerus regularis.
Vide Exemptio

Regulares professi

An feudorum laicalium capaces sint VI. 310 et seq.

Rei vindicatio

Est actio realis, I. 15.

Relegatio

Vide Poena

Religio diversa

Est impedimentum dirimens matrimonii, VIII. 161.

Religiosi

An et quales donationes facere possint, VI. 442.

An teneantur statulis pretium taxantibus, VI. 103.

An conducere possint praedia laicorum, VI. 172.

Utrum in causa necessitatis publicae cogi possint ad venditionem rerum quarum penuria respublica laborat, VI. 75.

An ob conditionem prohibeantur accusare laicos, X. 24.

An obbligentur legibus civilibus, I. 206 et episcopalibus, ead. 207.

An possint negotiare per se vel per alios, VII. 779 et seq.

Consensu superiorum testimonium dicere possunt, IV. 65.

Non in causa sanguinis, IV. 87.

An cogi possint, IV. 144.

Religiosi incorregibiles

Vide negotiatio clericorum

Religiosi professi

An testari possint, VI. 517.

An prohibeantur a matrimonio, VIII. 109.

Religiosi proprietarii

Repelluntur a sepultura ecclesiastica, VI. 629.

Religiosus

Quae vota emittere possit, quae non possit, VII. 125.

Ad quid obligetur ratione voti paupertatis religiosae, VII. 162.

An possit habere peculium superiore annuente, VII. 165.

Vide Status monachorum.

An si factus sit episcopus et ad ipsum devolvatur feudum ejusdem sit capax, VI. 312, et seq.

An succedat in feudo, VI. 329.

An fide jubere possit, VI. 393 394.

An stare in judicio possit, et alia efficere sine praelati vel superioris consensu, III. 32 33.

Religiosus fugitivus.

Vide Clerus regularis

Reliquiae sanctorum.

Quid sit canonizatio, VII. 553 554.

Cujus auctoritate canonizatus esse debeat, ut pro sancto quis publice coli possit, VII. 554 555.

An cultu privato venerari liceat aliquem cum sanctitatis publica extimatione defunctum, sed in ss., vel beatorum numero nondum est apostolica auctoritate relatum, VII. 555 556.

Quaenam debeant concurrere ad hoc, ut aliquis a summo romano pontifice titulo beati decoretur; et in sancto-

rum numerum adscribatur , VII. 557 558.

De quibus constare debeat cum agitur de canonizando martyre , VII. 558 ad 560.

An requirantur miracula in canonizatione martyrum , VII. 560 561.

An quacvis incorruptio corporis defuncti aut fragrantia suavis odoris quae percipitur in aperitione arcae vel sepulcri in quibus servi Dei corpus sit reconditum , sanctitatis praebeant indicium , VII. 561.

Quae sit forma procedendi ad beatificationem vel canonizationem sanctorum , VII. 561 ad 564.

Quomodo post beatificationem VII. 564 ad 566.

Quid intelligatur nomine reliquiarum , VII. 566.

An recte colantur sanctorum corpora et reliquiae , VII. 566 567.

Quid requiratur ut reliquiae sanctorum coli possint , VII. 567 ad 569.

Quid praeterea circa reliquiarum approbationem notandum VII. 569 570.

An si cum reliquiis approbatis misceantur aliae non approbate liceat eas populo colendas proponere , VII. 570 571.

Quid observandum in ostensione reliquiarum , VII. 571.

An sanctorum reliquiae ex-

poni venales possint , VII. 572 573.

An corpora et reliquiae sanctorum ab una ecclesia in aliam transferri ab episcopo possint sine sedis apostolicae auctoritate , VII. 573.

Quale peccatum sit furtiva subtractio reliquiarum , VII. 574.

Remissio

An sufficiat ad tollendam actionem injuriarum , XI. 200.

An locum habeat in contractibus , III. 102.

Vide Poenitentia.

Renuntiatio

Ejus definitio et divisio in tacitam et expressam , I. 391 ad 393.

Metu, fraude, vel dolo extorta valet quamvis sit rescindenda , I. 393 394.

Quae beneficia resignari possint , I. 395 ad 399.

An possint renuntiari pensiones jure ac titulo beneficii ecclesiastici constitutae , I. 399.

Qui possint resignare beneficia , I. 400.

An papa possit papatui renuntiare , I. 401.

An clericus annis minor, novitius vel infirmus , I. 401 ad 403.

Quomodo computandi dies requisiti ad recognitionem infirmi , I. 403 404.

An dies vigesima inchoata habeatur pro completa , I. 404.

An ad renuntiandum, opus sit

consensu superioris , I. 405
406.

An opus sit ad dimittendum
beneficiam , quo beneficiarius
est ipso jure privatus , I. 406.
Coram quo superiore fieri de-
beat renuntiatio beneficii, vel
resignatio simplex , I. 406
ad 408.

Coram quo in favorem alicu-
jus vel cum reservatione pen-
sionis , I. 408 409,
Cujus auctoritate fieri debeat
renuntiatio beneficii cum re-
servatione regressus ingressus
et accessus , vel resignatio ex
causa permutationis , I. 409
410.

Coram quo fieri possunt per-
mutationes triangulares , vel
quadrangulares , I. 410.

Renuntiatio episcopatus requi-
rit causas justas , I. 411.
Enumerantur quae sint, I. 411
ad 413.

Quid dicendum de voto re-
ligionis, I. 413 414.

Causa longe minor sufficit
ad renuntiandum dignitatibus,
et beneficiis minoribus, I. 414
415.

Forma renuntiationis legitimae,
I. 415 416.

Ejus publicatio an fieri per
procuratorem possit et quo-
modo , I. 416 ad 418.

Procurator in renuntiatione
debet observare mandatum ,
418 419.

Cum nec posterior ratihabitio
sufficiat , I. 419.

An procuratore ad renun-
tandum datus revocari pos-
sit , I. 419 420.

An valeat post mortem man-
dantis, I. 421 422.

An resignans possit redire ad
beneficium , I. 422 423.

An renuntiatio beneficii in
fraudem alterius facta valida
sit habenda , I. 423.

Renuntiatio bonorum.

Quid requiratur ut valide a
novitiis et regularibus fieri
possit, VII. 40. et seq.

Vide Clerus regularis.

Reparatio ecclesiarum

Vide Ecclesiae aedificandae.

Repetitio

Vide Solutio

Replicatio

Quid sit , et doctrinae , IV.
296. et seq.

Repressaliae

Vide Injuria , et Damnum
datum.

Reprobatio testium.

Vide Testis

Repudium

Vide Divortium

Res alienae

Pignori subjici nequeunt, VI.
369.

Res ecclesiarum

Quae locari possint , vel non
possint , VI. 177.

Res litigiosae.

Pignori subjici nequeunt ,
VI. 369.

Res sacrae ecclesiarum , et pu-
blicae.

Vendi nequeunt, VI. 88., et seq.

Rescriptum

Rescriptio , I. 231 232.

Ejus divisio , I. 232.

A quo concedi possit , 232 233.

A quo impetrari , I. 234.

Ab excommunicato in septem casibus , I. 234.

Regulariter rescriptum justitiae nemo potest pro alio impetrare nisi speciali mandato instructus sit , I. 234 235.

Potest quisque impetrare rescriptum gratiae , I. 235 236.

Quaenam sit forma rescripti , I. 236 237.

Quid in rescriptis justitiae exprimendum , I. 237 238.

Quid in rescriptis , beneficiis , I. 238 239.

Quanta sit vis motus proprii I. 240 241.

Vis clausularum quae rescriptis solent addi, vel subintelligi , I. 240 241.

Rescriptorum vitia , I. 242 243.

Quid obreptio, quid subreptio sit , I. 243.

Si rescriptum fraude vel dolo impetratum fuerit subreptione, vitiatur totum, I. 244.

Per simplicitatem , vel ignorantiam aliquando vitiatur , aliquando non , I. 245.

Petitio si sit separabilis vitiata una rescripti parte per ob vel subreptionem, non censetur altera vitiata, I. 246 247.

Utrum rescripta vitientur , si ex duabus causis in eo alli-

gatis una sit falsa , I. 247 248.

Quando rescripta vitientur per errorem adjectae qualitatatis , I. 248.

Quo tempore rescriptum legitime impetratum , judici delegato vel gratiae executori in eo nominato sit praesentandum , I. 248 249.

Quem producit effectum legitimo tempore praesentatum I. 250.

Quale tempus in rescriptis sit attendendum datae an praesentatae, 250 251.

Quale in literis gratiae ad beneficia , I. 251 252.

Rescripta justitiae regulariter interpretanda sunt juxta propriam verborum significationem jus commune ac stricte ita, ut minimum afferant praepjudicium , I. 253 254.

Rescripta ad beneficia strictam habent interpretationem , I. 254 255.

Nonnullae conclusiones deducuntur , I. 256.

Dispensationes regulariter strictae interpretaendae sunt , 256 257.

Quibus rescriptorum executio committenda sit, I. 252 258.

An commissae executio transeat ad successores ejus, cui facta commissio fuerat, I. 258 259.

Pluribus impetratis rescriptis quodnam praefendum , I. 261.

Ex pluribus rescriptis impetratis ad beneficia quodnam sit validum, I. 262.

An rescripta gratiae mandari executioni possint mortuo eo, qui ea concessit, I. 262 263: Qui producit, confiteri censetur ibi contenta, IV. 3.

Vide Privilegia etc.

Rescriptum principis

An sit medium prolis legitimandae, IX. 348.

Doctrinae de universa materia, IX. 350 et seq.

Res ecclesiae

Quid rei nomine hic intelligatur, V. 432 434

Quid nomine ecclesiae, V. 434 435.

Quomodo hic accipiendum sit nomen alienationis, V. 435.

Quinam contractus et actus in specie nomine alienationis prohibeantur clerici circa res ecclesiarum, V. 436 437.

An alienationis hoc titulo prohibita nomine etiam veniat repudiatio haereditatis vel legati, quo res immobilis pretiosa ecclesiae aut monasterio relicta est, V. 438 441.

Quali hypothecae subjici res ecclesiasticae nequeant speciali solum, an etiam generali, V. 441 442.

An nomine alienationis hic prohibita etiam comprehendatur translatio bonorum vel reddituum unius ecclesiae particularis ad aliam ecclesiam, V. 442 443.

An alienationis hic prohibita nomine etiam veniat constitutio servitutis realis vel personalis in re prohibita alienari, V. 443.

An papa res ecclesiarum sine solemnitate per canones requisita alienare possit, V. 443.

Quaenam res ecclesiasticae ab episcopis praelatis, et aliis ecclesiarum rectoribus libere alienari nequeunt, V. 444 448.

Quaenam res ecclesiae libere, et sine juris solemnitatibus alienari possint, V. 448 450.

An a praelatis sine solemnitate a jure requisita alienari possint res ecclesiae immobiles exigui valoris, V. 450 452.

An praelatus libere alienare possit bona ita alienari permessa, non obstante juramento, quo abstringitur ad res ecclesiae vel monasterii aut mensae suae, inconsulto papa, non alienandas, V. 452 453.

An etiam pecunia accensenda sit rebus, quae sine solemnitate alienari nequeunt, V. 453 455.

Quibus casibus res ecclesiae, ne adhibitis quidem solemnitatibus jure canonico requisitis, alienari possint, V. 455.

Quaenam sint causae justae, ex quibus hujusmodi res alienari possint, V. 456 459.

Quid observandum sit ut ex

causa necessitatis rite fiat alienatio bonorum immobilium vel mobilium pretiosorum, V. 459 460,

An praeter causam necessitatis requiratur beneplacitum etiam apostolicum ut sustineatur alienatio rei immobilis vel mobilis pretiosae, V. 460.

Qualis utilitas esse, et quomodo constare de ea debeat ut sufficiens sit causa alienationis, V. 460 461.

An ut alienatio reputetur ecclesiae utilis, exigatur ut illa fiat locupletior, sive ejus causa evadat meliore immobili distracta, quam ea retenta, V. 461 463.

Utrum alienatio rei ecclesiasticae immobilis, aut mobilis pretiosae valida sit, fiat quidem cum debitis solemnitatibus, sed tamen sine justa causa, V. 463.

An valida sit alienatio, quae facta est ex causa legitima tantum existimata, et juris solemnitatibus observatis, V. 464.

Ubi tractatus ad alienationem sit necessarius, V. 466.

Utrum ad tractatum hunc vocandi sint omnes qui habent vocem in capitulo, V. 466.

Quot tractatus alienationi faciendae praemitti debeant, V. 466 467.

In qua alienatione requiratur tractatus, V. 467 468.

Quando consensus capituli, vel

conventus ad alienationem faciendam sit necessarius, V. 468.

An consensus capituli cathedralis episcopo sit necessarius etiam in alienatione rerum pertinentium ad ecclesias cathedrali inferiores, V. 469 470.

An capituli consensus, quando ad alienationem faciendam requiritur, debeat esse expressus, V. 470 471.

An exigatur consensus capituli congregati, V. 471 472. Quinam consentire in alienationem debent, V. 472 473. Quando necessaria sit subscriptio capituli, vel conventus, V. 473.

An consuetudine induci possit, ut subscriptio capituli, neque in donatione, emptione, permutatione rerum ecclesiae sit necessaria, V. 473 474.

An sicut subscriptionis ita, et aliarum solemnitatum ad alienationem veram requisitarum necessitas per consuetudinem tolli possit, V. 474.

An subscriptio ubi consuetudo juri scripto non derogavit solum necessaria sit ad probationem consensus a capitulo praestiti, an vero etiam ad valorem et substantiam alienationis, V. 475.

An alienationi a praelato cum majoris partis capituli consensu decretae subscribere teneantur etiam ii qui suo con-

sensu illam non approbarunt
V. 475 476.

A quo superiore sit requirendus consensus ad alienationem rerum ecclesiae immobilium vel mobilium pretiosarum, V. 476 477.

An auctoritatem alienationi praestare pro ecclesiis inferioribus possit capitulum, sede vacante, vicarius generalis et alii praelati, V. 477.

Qualis episcopus auctoritatem alienationi praestare debeat, an ille in cujus dioecesi sita est ecclesia, vel monasterium de cujus rerum alienatione agitur, an vero ille in cujus dioecesi sita est res vel praedium alienandum, V. 478 ad 479.

An et cujus superioris consensu opus sit ad alienandas res ecclesiae inferioris e. gr. prioratus, qui a priore aliquo sine proprio conventu administratur, et ita unitus vel incorporatus est ecclesiae superiori v. gr. monasterio, ut illius bona censeantur bona huius, ideoque talis prior subiectus sit praelato, seu abbati illius monasterii, V. 479.

An praeter consensum superioris ecclesiastici ad alienationem rerum ecclesiasticarum etiam requiratur consensus patroni, V. 479 481.

An consensus apostolicus etiam exigatur, ad alienationem quae fit, suadente iusta

causa, et adhibitis solemnitatibus juris, V. 481 482.

An ad valorem alienationis post cit. extrav. praeter assensum apostolicum necessariae sint antiqui juris solemnitates, V. 483 484.

Utrum ad valorem alienationis praeter licentiam summi pontificis requiratur iusta causa, V. 484 485.

An extrav. *ambitiosae cit.* sit usu recepta, V. 485.

Utrum non usum constitutionis paulinae cit. excusari in episcopis et abbatibus possit, non obstante iuramento, quo singuli qui a sede apostolica confirmantur, in sua consecratione, vel benedictione iurant se bona ecclesiae, vel monasterii sui, inconsulto romano pontifice, non alienaturos et si alienent poenas per cit. extrav. sancitas eo ipso velle incurrere, V. 486 488.

An valida sit alienatio rei ecclesiae immobilis, aut mobilis pretiosae quae facta est ex iusta causa et in casu licito sine interventu tamen solemnitatum juris, V. 489 491.

An alienatio rei immobilis et mobilis pretiosae, sine solemnitate facta, sit irrita etiam in foro conscientiae interno, V. 491 493.

An alienatio ob defectum solemnitatum nulla, si hae ex intervallo superveniant, convalescat, V. 493 494.

An alienatio sine solemnitatibus facta his supervenientibus ita ratificetur ac perinde habeatur ac si nulla solemnitas defuisset sed ut ab initio alienatio fuisset valida , X. 494 495.

An solemnitates servandae sint etiam in alienatione legati , quod ea conditione ecclesiae a testatore relictum est ut quoties ille voluerit illud alienare et in proprios usus convertere possit , V. 405 496.

Quid dicendum de legato relicto ecclesiae sub conditione ut numquam alienetur, poterit ne servata solemnitate alienari , V. 496 497.

An in dubio praesumantur intervenisse solemnitates in rei ecclesiae alienatione , V. 497 498.

Quod beneficium ecclesiae competat ratione alienationis illegitimae i. e. sine justa causa et solemnitatibus juris factae , V. 498 499.

A quo rei male alienatae revocatio, ecclesiae nomine fieri possit , V. 499 501.

An casu quo superior vel ipse alienans res illegitimae alienatas non repetat , alienationem revocare possint alii , et quinam , V. 501.

An repetenti rem ecclesiae male alienatam opponi possit exceptio dominii sive quod ecclesia non sit rei alienatae domina, V. 502.

An repetentibus res ecclesiae male alienatas obstat praescriptio, V. 502 504.

Quid restitui debeat ab eo ad quem res alienata pervenit , V. 504.

Quae poenae statutae sint praelatis et aliis administratoribus male alienantibus res ecclesiae vel monasterii sui , V. 504 506.

An et quando ecclesiae laesae ob alienationem rei ecclesiasticae male factam competat beneficium restitutionis in integrum , V. 506 507.

Resignatio

Vide Renuntiatio.

Res judicata

Per confessionem retractatur, IV. 15.

Res sacrae , religiosae sanctae. Natura sua praescribi nequeunt , IV. 333 334.

Responsa prudentum.

Vide Jus civile.

Responsum

Depositio servi non testimonium , sed responsum vocatur a jure , IV. 65.

Restitutio dotis.

Vide Donatio , et dos.

Restitutio in integrum.

Ejus definitio ; et requisita ut concedi possit , II. 404 ad 406.

A quo laesio facta , et quanta esse debeat , II. 406 407.

An concedatur quando lesio contingit infra dimidium ; an si supra, et an si alius majus

pretium afferat , II. 407 ad 409.

Quibus competat beneficium restitutionis in integrum , II. 410 411.

Casus in quibus restituitur etiam major : inter hos non est ignorantia inculpabilis facti , 411 ad 413.

Discrimen inter restitutionem majoris et minoris , et casus in quibus nec minores restituntur , II. 413 414.

Minor restituitur adversus renuntiantem beneficio , quamvis illud jam sit alteri collatum , II. 414 ad 416.

Restituuntur etiam haeredes minores non tamen regulariter fidejussores , II. 416 ad 418.

An restituatur minor contra minorem , ecclesia contra ecclesiam , clericus , quando laesus in bonis patrimonialibus , consortes et socii litis , II. 418 ad 420.

Quod subjectum restitutionis in integrum , II. 421 422.

Quando restituatur minor adversus solutionem sibi factam mutuum datum , propriam confessionem , sententiam papae vel supremi principis tres conformes sententias , II. 422 ad 425.

An major adversus sententiam contra se latam petere in integrum restitutionem possit , II. 425.

An ecclesia vel minor cui

restitutio in integrum fuit denegata iterum in alio judicio restitui possit , II. 425.

An peti restitutio possit contra sententiam , qua derogata est in integrum restitutio II. 426.

An is qui praetendit professionem suam esse invalidam , et infra quinquennium non reclamavit adversus temporis istius lapsum , restitui bebeat , II. 426 427.

Pro restitutione implorandus est judex ejus contra quem petitur , sive supremus sit , sive inferior , sive delegatus , II. 428. 429.

Quis judex implorandus quando restitutio in integrum petitur a clerico vel ab ecclesia contra laicum , II. 430.

Judex potest esse domicilii , contractus , et rei sitae , II. 430.

Tempus intra quod peti debet , est quadriennium , sed ex causa justa , ecclesia et res publica restituitur etiam post quadriennium , quod ad minores extendi non debet , II. 431 432.

Quadriennium hoc ex parte continuum est , ex parte utile , et eo etiam haeredes fruuntur , II. 432 433.

Datum est non tantum ad petendam restitutionem sed etiam faciendam , II. 433 434.

Modus quo peti , et dari debet , et advertenda judici , II. 434.

- Effectus restitutionis postula-
tae, et obtentae, II,
434 435.
An cum re restituendi sint
fructus, II. 435 ad 437.
An et quando restitutionem
in integrum petere procurator
possit, II. 437 438. |
Quomodo facienda restitutio
adversus negligentiam procu-
ratoris, vel praelati, et ad-
versus ejusdem confessionem,
II. 439 ad 440.
- Restitutio spoli
Vide Spolium
- Retorlio
An ea tollatur actio injuria-
rum, X. 199.
- Retractus
Quid sit, VI. 162 et seq.
- Reus
Cogitur edere instrumenta fi-
sco contra se agentem ex spe-
ciali privilegio, IV. 48 49.
Quando ipsi incumbat onus
probandi IV. 41 et seq.
Aequalitas servari debet in-
ter ipsum et actorem, IV. 46.
Attamen non tenetur edere
actori instrumenta sua, ibi et
seq.
Exceptiones, IV. 47 ad 49.
Cogitur respondere positionis
actoris, IV. 24 et 46.
An interrogatus de crimine
in judicio respondere teneatur
IV. 3.
- Quid de ejus confessionibus,
et denuntiationibus, IV *ibi.*
et seq.
Vide Confessio
An reus crimine infami pro-
fiteri possit religionem, VII.
11.
Vide Immunitas ecclesiastica
Revalidatio matrimonii
Vide Matrimonium interdictum
Revocatio donationis
Vide Donatio
- Rex
*Vide Prerogativa dignitatis re-
giae.*
- Rixae futurae
An sint justae causae ad in-
terdicendum matrimonium,
IX. 201.
- Robbaria
Vide Raptores
- Roma
Ea esse dicitur ubi curiae aut
pontificis est sedis, III. 89.
- Romani
Sublatis regiis legibus quo ju-
re usi sint, I. 83 84.
- Romilius
Auctor sen. cons: de extra-
neis legibus colligendis, I. 84.
- Romulus
An pop. rom. dederit leges.
I. 83.
- Rubrica praefixa text. can.
An habeat auctoritatem, et
quando, I. 124 125.
-

S

Sacerdos

Quis sit et jure intelligitur ,
I. 72.

Sacerdotio

Vide Clericus

Sacra

Quae sint , 71 72.

Sacramenta.

Quae iterari possunt vel non ,
II. 85.

Quid agendum, quando aliquid
in administratione sacramen-
torum est omisum, II. 86.

An confirmatio iterari debeat
quando confirmatus unctus est
oleo non chrismate , II. *ibi*.

Quomodo supplenda impositio
manuum omisa in ordinatio-
ne praesbiteri, II. 86 87.

An iteranda consecratio epi-
scopi, quando iste unctus est
chrismate confecto, et balsa-
mo artificiali, II. 87 88.

An tali casu saltem supplen-
da sit unctio per crisma con-
fectum ex vero balsamo , II.
88.

Quomodo probitas ministri
necessaria sit ad sacramento-
rum administrationem, V. 9.

Pertinent ad substantiam cul-
tus divini, I. 52.

Sacramentalia matrimonii

Vide Sponsalia et Matrimo-
nium.

Sacrificium

Spectat ad substantiam cultus
divini, I. 52.

Vide Celebratio missarum

Sacrilegium

Vide Simonia et Furtum

An furtum quodlibet prohibea-
tur in ecclesia sacrilegii no-
mine, VII. 652.

Sacrilegium carnale

Vide Adulterium

Sacrista

Qui dicatur et ejus officium ,
II. 143.

Saevitia mariti

An sit justa causa divortii
non perpetui , IX. 425.

Saevitia uxoris

An det causam divortii marito
IX. 432.

Sagittarii

Quinam sagittariorum, vel ba-
listariorum nomine veniant ,
X. 512.

Utrum artis istius exercitium
sit christianis prohibitum, X.
512.

Quae sit poena utentium arte
sagittariorum, vel balistario-
rum in casu prohibito, V. 512.

Salvius Julianus

Ejus edicti praetorii collectio,
I. 86

Sanctitas

Vide Reliquiae sanctorum

Sanguinis effusio

- An polluat ecclesiam, VII. 438
- Sarraceni
An privilegio immunitatis gaudeant, VII. 685.
Vide Infideles
- Satisfactio
An ea tollatur actio injuriarum, XI. 199.
- Scandali evitatio
An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus, IX. 244 245
- Scandalum
Vide Maledici
- Scandalum futurum
An sit justa causa ad interdicendum matrimonium, IX. 201.
- Scandalum publicum
Est justa causa emittendi denuntiationes in matrimonio, VIII. 272.
- Schisma
Quid sit, X. 353.
Quomodo differat a seditione, et haeresi, X. 353 354.
Quotuplex sit, X. 354.
Utrum dari possit schisma purum, et non conjunctum cum haeresi, X. 354 355.
Quinam sint propriae schismatici, X. 355 356.
Quid requiratur, ut aliquis dicatur vere schismaticus, X. 356 358.
Quale peccatum sit schisma, et quae illius poenae statutae a jure, X. 358 360.
- Scriptura authentica,
Quoad probandi vim, aequiparatur poenae probationis, IV. 32.
Scriptura inter privatos
Quantum probet, IV. 176 177,
Scriptura privata
Habet vim probationis semiplenae, IV. 34.
- Scrutinium
In electione quid sit, I. 339 *et seqq.*
Quos actus contineat, I. 340.
Qui, et quot scrutatores esse debeant, I. 340 341.
Quae publicatio illius, I. 342.
Qualis votorum collatio, I. 342 343.
Quomodo instituendum, I. 341 342, et II. 48 49.
- Secundae nuptiae.
An secundae nuptiae sint honestae et sacramentum, IX. 482 484,
Quomodo constare debeat de obitu mariti, ut uxor ad nuptias secundas transire possit, IX. 484 486.
Quando censeri debeat moraliter certum esse, quod conjux absens e vivis excesserit ut nuptias secundas contrahere superstiti liceat, IX. 486 487.
An mortem moraliter certam faciat testimonium unius, IX. 487.
An fama probetur mors ad effectum contrahendi secundas nuptias, IX. 487 488.

Quomodo se gerere debeat parochus quando ab ipso petitur ut assistat secundis nuptiis, IX. 488 489.

An uti matrimonio liceat, quod contractum est sine morali certitudine et cum dubio de obitu prioris conjugis, IX. 489 490.

Quid dicendum, si dubium matrimonio bona fide contracto superveniat, IX. 490 491.

Quid faciendum conjugui qui secundas nuptias iniit bona quidem fide, sed postea rescit suum, vel alterius conjugem, adhuc vivere, aut vixisse tempore contracti secundi conjugii, IX. 491 492.

Quid intelligatur nomine benedictionis nuptiarum, an honestae et in quem finem adibeatur, IX. 493.

Quis benedicere nuptias debeat, IX. 493 494.

An benedictio nuptialis primis nuptiis necessario sit adhibenda, IX. 494 495.

An jure ecclesiastico spectato liceat secundis nuptiis benedictionem impertiri, IX. 496 ad 497.

Quid liceat attenta consuetudine circa secundarum nuptiarum benedictionem, IX. 497.

An quando priores nuptiae in quibus uterque conjux benedictionem accepit reperiuntur irritae, sint in posterioribus repetendae, IX. 497 498.

Quam poenam incurrat sacerdos benedictionem secundis nuptiis impertiens in casu non permissio, IX. 398.

Quaecumque poenae binubentibus imperiali jure statutae sint, IX. 499 et seq.

An poenae binubentibus statutae etiam nunc vigeant, vel per jus canonicum quod secundas nuptias approbavit, iisdem sit derogatum, IX. 504 et seq.

Utrum poenae quas conjugui transeunti ad secundas nuptias approbavit, iisdem sit derogatum, IX. 504. et seq.

Utrum poenae conjugui transeunti ad secundas nuptias statutae locum habeant in vidua fornicatione, IX. 507.

An praedictae poenae locum habeant in foro conscientiae ita ut vidua quae intra annum luctus fornicata est, nulla expectata sententia, teneatur restituere quidquid a marito liberali titulo accepit, IX. 507.

An poenae hae locum habeant etiam in vidua fornicatione, IX. 507.

An licita, et valida, et consequenter observanda sit conditio, qua conjux conjugui ita legat - *lego tibi mille si non amplius nubas*-, IX. 508 509.

Sedes vacans

Quaecumque causae et negotia pertractari a capitulo sede va-

cante possint , V. 355. ad 358.

An potestas et jurisdictio praelati, sede vacante, etiam transeat ad conventus et capitula regularia . V. 358.

An capitulum ea, que ad jurisdictionem et administrationem episcopalem pertinent, sede vacante, per seipsum , an per alium , et per quem tractare debeat , V. 359 260.

Penes quem in actu secundo sit potestas competens capitulo regulari, vacante sede, V. 360.

An et quae potestas capitulo, sede vacante, competat circa beneficia , V. 360 361.

Quid capitulum sede, vacante, possit quoad collationes beneficiorum necessarias , V. 361 ad 363.

An capitulum, sede vacante, conferre possit beneficium quod ad collationem episcopi quidem spectat , sed non omnino liberam , quod in erectione illius cautum sit ut illud episcopus conferat cum consilio , vel consensu capituli , V. 363 364.

An capitulum, sede vacante, possit admittere resignationes beneficiorum quae ad collationem episcopi pertineat , 364 365.

Utrum capitulum, sede vacante, possit unire ecclesias, et beneficia , V. 365 366.

An capitulum, sede vacante,

possit ecclesias unitas dissolvere , V. 366. 367.

An ad capitulum , sede vacante , transeat facultas supprimendi canonicatum , vel praebendam, ut per hujus redditus augeantur proventus aliarum praebendarum , quae ad sustentationem beneficiati sufficientes redditus non subministrant , V. 367.

Quinam actus in specie vi jurisdictionis ad se translatae capitulo, sede vacante, competant, V. 367 ad 370.

An capitulum, sede vacante, pro morum reformatione constituere possit dioecesis visitatorem , V. 370 371.

An capitulum visitare etiam possit monasteria monialium exempta , V. 371 372.

An capitulum sede vacante succedat episcopo in concessione indulgentiarum , VI. 372 373.

An, sede vacante , capitulum cognoscere etiam possit de crimine haeresis , V. 373.

An et qualis jurisdictio, sede vacante, competat capitulo ecclesiae metropolitanae , V. 373 374.

An capitulum , sede vacante, debeat vocari ad synodum provincialem , V. 374.

Quid capitulum , sede vacante possit circa alienationem bonorum et rerum ecclesiae, V. 374 ad 376.

An capitulum, sede vacante

- judicium sive litem super ecclesiae bonis et juribus inchoare aut a praelato defuncto ante obitum jam inchoatam, sive agendo sive respondendo prosecui possit.
An de nullis ecclesiae cathedralis vacantis juribus, et rebus judicium agitari possit, V. 376 377.
An capitulum, sede vacante, bona ad mensam episcopalem pertinentia, ad suam sive capitularem mensam transferre sine sedis apostolicae auctoritate possit, V. 377.
An capitulum, sede vacante, succedat etiam in jurisdictione feudali, VI. 378.
- Seductio**
Vide Sponsalia
- Semen**
An si vir non possit totum semen intra vas effundere, pro impotente sit habendus, IX. 170.
- Semifatuus**
An possit accipere sacramentum eucharistiae, VII. 449.
- Seminis effusio**
An polluat ecclesiam, VII. 438.
- Senator**
Contrahere non potest matrimonium cum foemina vili, VIII. 109.
- Senatus consultus**
Vide Jus Civile
- Senes**
Ob animi defectum a tortura eximuntur, X. 70.
- Senes decrepiti**
An possint contrahere matrimonium, IX. 167 168.
- Senium**
An et quomodo in probatione excuset, IV. 30.
- Sepulcrum violatum**
Vide Furtum
- Sententia et res judicata**
Quid et quotuplex sit conclusio in causa, IV. 402 403.
An conclusio in causa sit de substantia processus judicialis, IV. 403 ad 405.
Quis concludere in causa possit, et quomodo id fieri debeat, IV. 405.
Quis sit modus concludendi in causa, IV. 406.
An fieri possit ore vel rescripto, IV. 406.
Quis sit finis et effectus conclusionis in causa, *ibi*.
Qui effectus et distinctiones conclusionis eventualis et purae, IV. 406 407.
In quibus causis instrumenta edi, et probationes produci post conclusionem in causa possint, IV. 407 408.
In quibus causis admitti testes, instrumenta, probationes et similia possint etiam post conclusionem in causa, IV. 408 409.
Quid in sententia et ejus divisio in definitivam, et interlocutoriam, IV. 410.
Quotuplex sit sententia definitiva, quotuplex interlocutoria IV. 411.

Quo tempore interlocutoria ferri debeat, IV. 411 412.

Quomodo inter se differant interlocutoria et definitiva sententia, IV. 412. 413.

An pronuntiatio arbitri sit proprie dicta sententia, IV. 413 414.

An sententia interlocutoria sit proprie dicta sententia, IV. 414 415.

Quid requiratur ex parte iudicis ut legitime ferre sententiam possit, IV. 415.

Quid faciendum sit iudici cum uterque litigans causam probabilem fovet, IV. 415 ad 417.

Utrum iudex necessario de quaestione incidente vel emergente pronuntiare debeat verbis expressis, IV. 417 418.

Utrum valeat sententia lata a pluribus iudicibus, quorum unus jurisdictione e gr. ob excommunicationem privatus est IV. 418 419.

Quaenam sententia praevaleat quando in una aedemeque causa duo vel plures iudices diversa pronuntiant, IV. 419 420.

An et quando sententia lata a iudice revocari possit, IV. 420.

Qualis debeat esse sententia ut sit legitima, IV. 420 421.

Qualis incertitudo, vel obscuritas tollat valorem sententiae IV. 421.

Qualis conditio sententiae va-

lori obsit; IV. 421 422.

Quomodo sententia debeat esse conformis libello, IV. 422 223.

An et quando sententia lata contra jus constitutionis sit irrita, IV. 423 424.

An sententia, quae lata est contra jus litigantis ipso jure subsistat, IV. 424 ad 426:

An aliquando iudex contra jus strictum ex aequitate vel alia causa pronuntiare possit, IV. 426 427.

Quid dicendum de sententia lata contra privilegium, IV. 427 248.

Quomodo ferri debeat sententia, sen quae aliae circumstantiae requirantur ut legitima sit, IV. 438 ad 433.

An sententia debeat exprimere causam, qua iudex permotus est ad condemnationis vel absolutionis sententiam, IV. 433.

Quid intelligatur nomine rei judicatae, IV. 434.

Quando sententia transeat in rem judicatam; IV. 434 435.

Quibus casibus in rem judicatam non transeat, 435 ad 437.

An res judicata vim habeat etiam in foro conscientiae, ita ut verus debitor (idem dic de aliis casibus) si per sententiam secundum allegata et probata absolutus est ab obligatione solvendi debitum, postquam illa, lapsu decendii, in rem judi-

calam transit, ab ea obligatione etiam in foro animae liberetur, IV. 437 ad 440.

Casus in quibus firmitatem res judicata non habet, IV. 440 ad 443.

Quem effectum sententia producat ex parte judicis, et an ab ipso revocari, et corrigi possit, et exceptiones in casibus, IV. 444 445.

Quem effectum producat sententia ex parte partium, IV. 445 446.

An regulariter aliis noceat vel prosit et exceptiones, IV. 446 447.

An quodcumque sententia vim legis habeat, et quid de lata a principe vel inferiore iudice et exceptiones, IV. 447 ad 449.

Quosnam effectus alios producat sententia ex parte causae et accidentium causae, IV. 449.

An si proactore lata sit, competat ei actio in factum ad praestandum id in quo reus est condemnatus, IV. *ibi*.

An si pro reo, is habeat exceptionem rei judicatae *ibi*.

An sententia definitiva quando irroget infamiam reo condemnato, IV. 449 450.

An si rescriptum a papa impetratum est contra sententiam prius latam, in quo illius non fit mentio, ipsum et collatio beneficii per illud facta invalida sit, 450.

An sententia definitiva rite et juste lata a superiore confirmanda sit, si id petatur, IV. 450 451.

Quid sit executio, et in quibus sententiis sit necessaria IV. 451 452.

A quo fieri debeat, IV. 452 453.

Quis exequi sententiam debeat quando est appellatum, IV. 453.

Quando executioni mandanda sit sententia lata, et distinctio inter causas et actiones diversas, IV. 453 ad 455.

In quem, et in cujus bona executio fieri debeat, IV. 455.

In quibus rebus, et quo modo et ordine, IV. 455 456.

An cui commissa est executio possit admittere exceptiones oppositas contra executionem sententiae, et de his cognoscere, IV. 456 458.

An tertius interveniens pro suo interesse possit impedire executionem sententiae in alios latae, IV. 458 459.

An is contra quem in aliqua causa tres sententiae conformes sunt latae admitti debeat ad agendum de nullitate ipsarum, vel alicujus ex illis antequam sententiae hujusmodi plenae fuerint executioni mandatae, IV. 459.

Quae sit poena iudicis male iudicantis, et distinctio an male iudicaverit dolo, vel im-

imperitia, et jure civili ac canonico, IV. 460 ad 462.

Quibus poenis coerceatur temerarius litigator, IV. 462.

In quas expensas temerarius litigator victori sit condemnandus, IV. 463.

Quis intelligatur per temerarium litigatorem, ut in expensas condemnandus, IV. 463 464.

Ad quos pertineat haec temere litigantium poena ut in expensas condemnari possint, Utrum in litis expensis victori condemnandus sit victus, etiam quando iste non temere litigavit, et causam justam litigandi habuit, IV. 464 465.

Quae tales censurae censeantur esse, IV. 465.

Quando etiam justam litigandi causam habens in expensis sit condemnandus, 465 466.

An victus in dubio praesumatur habuisse justam litigandi causam, IV. 466.

An advocatus in propria causa per se litigans, et victor petere a victo possit expensas quas facturus erat si alterius advocati opera fuisset usus, IV. 467.

An necesse sit petere ut victus in expensas condemnetur, IV. 467 468.

An lite principali per sententiam finita, litis expensas a victore peti valeat actione peculiari, IV. 468 469.

An condemnatus in expensis teneatur ad restitutionem damnorum deteriorationum, et interesse praestandum litis per sententiam victori, IV. 469. An judex expensarum taxationem revocare possit, *ibi*.

Sepultura.

Quo in loco sepeliendi fideles sit, VI. 605.

Ubi coemeteria possint construi. VI. 608 609.

An fideles etiam laici sepeliri in ecclesia possint, VI. 609 610.

Quis dare jus seu privilegium sepeliendi possit. VI. 610.

An possint regulares dicto juri sepeliendi recuntiare, VI. In quonam ex his locis quibus jus sepeliendi competit quisque sepeliri debeat, VI. 610 611.

Quinam eligere sibi sepulturam possint, VI. 611 612.

An seclusa consuetudine pater filio suo impuberi eligere sepulturam possit. VI. 612.

An eligere sibi sepulturam possit filius fam., qui adhuc in patria potestate sit, VI. 612.

An nulli regulares eligere sibi sepulturam possint, VI. 613.

In quo loco sepeliendi sunt novitii, VI. 613.

An quis, relicta majorum aut parochialia sepultura, eligere sepulturam possit in loco minus religioso, sive in quo

missae sacrificium ceteraque divina, et orationes publicae rarius, e. g. solum semel aut bis quotannis peragi solent, VI. 613 614.

Utrum eligi sepultura etiam possit in ecclesiis monialium, VI. 614 615.

An electio sepulturae referri possit in arbitrium, VI. 615 616.

An validum sit votum, vel iuramentum, quo quis se obligat, ad eligendam in certo loco sepulturam, VI. 616. Quomodo probari debeat electio certae sepulturae, VI. 617.

Ubi sepeliendus sit qui vivens nullam sibi sepulturam elegit, VII 618.

Cui sepulturae inferendus sit defunctus, si pater et avus ejusdem sepulti sint in uno loco, proavus vere et alavus in alio, VI. 618 619.

Quid si pater diversum etiam ab avo et ceteris progenitoribus sepulcrum habeat, VI. 619.

In quo loco sepeliri debeant filii naturales, spurii et adoptivi. VI. 619 620.

In quo loco sepelienda sit uxor, an in sepulcro majorum suorum an cum viro suo, VI. 620.

An vicissim si uxor prius decesserit, electa sibi sepultura, et postea moriatur maritus non electa sepultura maritus debeat

tumulari sed in sepulcro uxoris suae, an vero in sepulcro majorum VI. 620 621.

Quid requiratur ut uxor obtineat sepulturam mariti sui, VI. 621.

Ubi sepeliendi sunt famuli domestici ordinum mendicantium, VI. 621 622.

Ubi sepeliendus qui neque sepulturam majorum habet, neque aliquam sibi elegit, VI. 262 263.

Ubi de jure sepeliendus sit, qui extra domicilii sui parochiam se contulit in locum aliquem animo non quidem ibi perpetuo manendi, sed ad tempus non breve v. g. unum annum vel majorem anni partem. ut sunt literarum studiosi, famuli conductitii etc. VI. 623.

Ubi sepeliendi sint, qui in duobus, vel plurimis parochiis domicilium habent, VI. 623 624.

Ubi sepeliendi sint peregrini et advenae, VI. 624 ad 626. In quo loco sepeliri clericus debeat, VI. 626 627.

Quid faciendum casu, quo alicui sepultura ecclesiastica concessa fuit, cui illa negari debuit, VI. 629 631.

Quinam excommunicati priventur sepultura ecclesiastica, VI. 631 633.

Quando ecclesiastica sepultura privandi sint suicidiae, seu qui se ipsos occiderunt, aut in

proximum mortis periculum se conjecerunt , VI. 633.

An fideles ob gravia delicta ultimo supplicio affecti, si poenitentes obierint in loco sacro sepelli possint , VI. 633 634.

Quid faciendum de cadaveribus reorum qui ex vulnere , morbo , vel casu moriantur in carcere , aut occiduntur dum fugam ex eo parant , vel capiunt , VI. 635.

Quid agendum si mater moriatur praegrans , VI. 635.

An jus sepulturae sacrae dari alicui possit , VI. 636 637.

Quot modis possit uliquis habere sepulcrum proprium ad usum , VI. 637.

Quomodo acquiratur jus sepulturae familiacis aut haereditariae . VI. 637.

An ecclesia locum alteri ad sepulturam familiarem vel haereditariam datum concedere possit aliis , VI. 637

Ad quid teneantur religiosi , vel clerici saeculares, si in suis ecclesiis sepelire praesumant aliquem qui de jure in aliqua parochia sepeliri debeat , VI. 638.

Ubi sepeliendum sit cadaver defuncti si alia ecclesia asserat sibi competere jus sepulturae ex causa speciali , vel quia in ecclesia illa dicitur esse sepulcrum majorum defuncti, vel quia praetenditur quod defun-

ctus ibi sepulturam elegerit , VI. 638.

An corpus defuncti sepultum alibi , quam altera ecclesia praelendat, ante omnia restitui debeat , si ecclesia haec fuit et est in possessione juris sepeliendi , VI. 638 639.

An pro sepultura aliquid exigi , vel accipi possit , VI. 639 640.

Quid sit portio canonica parochialis, VI. 640 641

Quibus haec portio solvi , et a quibus solvi debeat , VI. 641 642.

Quibus casibus portio canonica non debeatur , VI. 642 643.

Quaenam pars prius deducenda sit , portio parochialis canonica an episcopalis , VI. 643 644.

An portio canonica ad ecclesiam parochialem tota spectet, VI. 643.

An et quomodo vendi sine simoniae vitio, X. 177.

Ad quem spectet cognoscere questiones oxortae super jure sepulturae , et hujusce questionis distinctio, III. 46.

Sepultura ecclesiastica

Vide Censura

Sequestratio

Sequestrationis definitio , ejusque a deposito differentia , III. 485 486.

Sequestrationis in voluntariam et necessariam divisio ; prior

tantum non posterior est permissa, III. 486.

Quis sit sequester, et utrum ipse iudex possit esse sequester, III. 488.

Non postet aliquis ad id compelli, III. 488 489.

Num sit in arbitrium sequestri suum deponere officium *ibid.*

Quae res possint sequestrari, III. 489 490.

Quibus rebus opus sit ut beneficia quoque possint sequestrari, III. 491 492-

Casus, quibus licita est sequestratio, III. 492 ad 494.

Requisita ad legitimam sequestrationem necessaria, III. 494 495.

Legitimae sequestrationis effectus, III. 495 ed 497.

Sequester potest etiam beneficium praesentare, eligere et conferre si res sequestrata habeat huiusmodi jura sibi adnexa, III. 497 498.

Modi quibus sequester tollitur, III. 498 499.

Qui sequester passus fuerit, dummodo aliunde non habeat ex re sequestrata alimenta, et litis sumptus accipere potest *ibid.*

Quid sit arrestatio eiusque a sequestratione differentia, III. 500.

Ex quibus capitibus relaxetur arrestatio, III. 500 501.

Sequester

An, et in quo a deposito differat, VI. 39.

Servi

An de jure civili prohibeantur a matrimonio contrahendo VIII. 109.

Servorum definitio, et varietas, et eorum incapacitas ad ordines, II. 104 105.

Vide Ordinandi, vel non.

Stare in iudicio civili non possunt, cum pro rebus et mortui habentur a jure, III. 22.

An gaudeant immunitate, VII. 691.

An effici possint religiosi, VII. 11 12

Praescribere non possunt, IV. 330.

An valide accusent, X. 19.

Vide Conjugium servorum.

Servi proprie dicti.

Prohibentur a dicendo testimonio, IV. 64 65.

In defectu probationum admittuntur, IV. 65.

Servitus parochialis.

An locari possit cum praedio cui adhaeret, VI. 176.

Servitutes rusticae

Pignori subjici possunt, VI. 368.

Servus

An facere possit testamentum, VI. 515.

Precario accipere potest etiam nomine proprio, VI. 6.

An possit accipere feudum, VI. 308.

Non potest fide jubere nisi jussu domini, vel ex re peculiari fide jubeat, VI. 392. An recte solvatur servus, VI. 410.

Non potest institui in haereditate si suspectus sit de adulterio commisso cum domino, VI. 524.

Sexagenarii

An a contrahendo matrimonio prohibeantur, VIII. 108-109.

Sigillum

Quam fidem faciat in scriptura, IV. 170-201., et seq.

Sigillum sacramentale

Vide Poenitentia

Signa magica

Quid sint, et an, et quomodo tollenda, IX. 163.

Significatio verborum

Vide Verborum significatio.

Simonia

Quid sit, X. 102-103.

Quale peccatum sit simonia, X. 103.

In quo consistat essentialis simoniae malitia, X. 103.

Cui virtuti opponatur simonia X. 103-104.

An sit species sacrilegii, X. 104-105.

An simonia ob solam parvitatem materiae possit esse veniale peccatum, X. 105-106.

Ex quibus capitibus datio rei temporalis, occasione rei spiritualis, excusetur a simoniae peccato, X. 106-107.

Quotuplex sit simonia, X. 107.

Quid intelligatur sub nomine juris divini quando dicitur quod aliqua simonia sit juris divini, X. 107-108.

Quando committatur simonia juris naturalis, aut divini, et quando juris positivi ecclesiastici, X. 108.

Utrum simonia juris ecclesiastici sit proprie dicta simonia, X. 108-109.

Quomodo subdividatur simonia utraque hactenus explicata, X. 109-110.

Quando committatur simonia mentalis, X. 110.

Quomodo contingere simonia mentalis possit, X. 111.

Quid requiratur, ut commissa censeatur simonia conventionalis, X. 111.

Quotuplex sit simonia conventionalis, X. 111.

An requiratur ad simoniam realem ut totum pretium quod pro re spirituali promissum est tradatur, X. 111.

An ad simoniam realem requiratur ut res temporalis pro spirituali, aut contra mutuo statim simul tradatur, X. 112.

Quotupliciter simonia committi possit circa beneficia ecclesiastica, X. 112.

Quid sit simonia confidentialis, X. 112.

Quaenam sint praecipuae species simoniae confidentialis, X. 112-113.

An modis hactenus recensitis simonia confidentialis commit-

tatur etiam tunc quando intercedit sola intentio non vero etiam pactum expressum X. 113 114.

An simonia confidentialis locum habeat etiam in beneficiorum permutatione, X. 114. Quid nomine emptionis venditionis, seu pactionis simoniace veniat, X. 115 ad 117.

An simoniae vitium habeat pactum onerosum, quod ex parte unius fictum est, X. 117.

An ex parte ita paciscentis fide, pactio haec ficta vere sit simoniaca, X. 117 118.

Utrum simonia sit dare quodcumque donum vel obsequium temporale absque ulla recipientis obligatione ex solâ spe gratitudinis, et intuitu remunerationis per spirituale donum exhibendae e. g. Titius inservit, vel aliud obsequium praestat patrono beneficii, vel episcopo ejus collatori gratis, et absque animo ullius obligationis illi imponendae, spe tamen et intentione ejus animum conciliandi, ut postea beneficium ex gratitudine et benevolentia ei praestet; quaestio est an Titius hoc casu committat simoniam, X. 118 119.

An sit simonia dare beneficium ecclesiasticum benefactori temporali ex gratitudine, et ad satisfaciendum obliga-

tioni antidotali inde ortae, ut si episcopus, cui clericus vel ejus pater diu obsequia temporalia praestitit, eidem clerico gratitudinis causa conferat beneficium, aut patronatus ad illud praesentet clericum, qui liberos ipsius instituit, X. 119 ad 121.

An simonia committatur quando obligatio gratitudinis pro spirituali exhibita, praestandae ducitur in pactum, X. 121 122.

An aliquando simonia committi possit per solam gratuitam donationem factam absque pacto explicito vel implicito, et absque intentione obligandi donatarium vicissim ex justitia ad dandum spirituale, X. 123 ad 125.

Utrum sit simonia dare temporale pro spirituali, non ut pretium sed solum ut motivum, X. 125 126.

An simonia sit dare vel facere aliquid spirituale ad acquirendum temporale seu finem, X. 126 ad 128.

An simonia sit dare promittere legare etc. aliquid temporale sub modo vel conditione rei, aut operis spiritualis, prout fit si parentes aliquid donent liberis, ut ecclesias aut sacramenta frequentent, si christianus infideli offert premium ut sacrum baptismum suscipiat, si puella haeretico promittit nuptias,

ut ad fidem orthodoxam se convertat; si testator ecclesiae legat 1000. florenos ut anniversarium pro se et familia sua fiat, si pater legatum aliquod tamquam praeceptum relinquit filio sub conditione si ordinem religiosum intraverit, X. 128 ad 130.

An simonia sit pactio, qua clericus convenit de stipendio sive congrua personae suae sustentatione, ante quam in se suscipiat obligationem ministrandi spiritualia, X. 130 ad 132.

An stipendium sustentationis exigere possint non tantum clerici pauperes, sed etiam divites et qui aliunde videlicet ex suo patrimonio vel ex redditibus ecclesiasticis ea, quae pro honeste sustentatione necessaria sunt habent, X. 132 133.

Pro quali labore clerici exigere possint sustentationis stipendium, X. 133 134.

An simoniam committat etiam ille qui temporale dat vel promittit, non quidem illi, a quo expectat spirituale e. g. beneficium ecclesiasticum sed alteri apud collatorem vel patronum beneficii gratiose pro intercessionem, commendationem precibus apud hunc interponendis, X. 134 ad 137.

Quid nomine praetii simoniaci intelligendum, X. 138
Quotuplex sit munus sive pre-

tium simoniacum, X. 139 141.

Quando munus vel obsequium ei qui rem spiritualem exhibet praestitum constituat pretium simoniacum, X. 141 ad 143.

An pretium simoniacum constituere etiam possit etiam res spiritualis, X. 143 144.

An pretii simoniaci rationem habeat cessio beneficii prius obtenti, facienda ab eo cui aliud beneficium confertur, X. 144.

An simoniaca sit pactio, qua a clerico resignante ecclesiam vel praelaturam transfertur in resignatarium obligatio solvendi debita nomine ecclesiae vel praelaturae contracta, X. 144 145.

An is, qui pro beneficio litigioso multas expensas fecit si deinde illud, postquam possessionem pacificam illius adeptus est resignet, cum onere ut resignatarius sibi solvat expensas, qua pro lite fecit, simoniam committit, X. 145 146.

An obligatio solvendi huiusmodi expensas, et subeundi alia onera ex natura sua aut fundatione beneficio non annexa a resignante in resignatarium transferri possit auctoritate apostolica, X. 146.

Utrum relationem pretii simoniaci habeat quod datur ad redimendam vexam, qua quis impediatur a beneficio per

electionem, confirmationem, liberam collationem aut aliam quamvis provisionem obtinendo, vel oblenta pacifice possidendo, X. 146 ad 149.

Quid requiratur ut redemptio sit licita, X. 149 140.

An quis post confirmationem, vel collationem factam, adeoque post acquisitum plenum jus in beneficio quoad proprietatem injuste impediatur ab acquirenda possessione, possit pecunia redimere vexationem etiam ab eo qui potest prodesse sive in possessionem immittere, X. 150 151.

An dari absque simonia possit pecunia electoribus, ne eligant indignum, vel minus dignum, X. 151 152.

Quaenam circumstantiae considerandae sint ut cognoscatur an munus aliquod temporale habeat rationem pretii simoniaci dati pro re spirituali vel non, X. 152 153.

Quaenam dicatur merx simoniaca sive rei spiritualis, X. 154 ad 156.

An et quomodo vendi vel emi possint vel non possint spiritualia secundi generis, X. 156 157.

Quotuplicis generis sint sacramentalia, et quomodo mercedem seu materiam simoniae constituent, X. 157.

An res consecratione, vel benedictione ecclesiae affectae

vendi saltem queant secundum materiam, et ejus aestimationem, X. 158 159.

An et quomodo committatur simonia accipiendo temporale pro officiis ecclesiasticis, ut sunt praedicatio verbi divini, orationes quae ex ecclesiae institutione in choro, processionibus etc. publice privatimque fiunt, X. 159 160

Quaenam ex spiritualibus tertii generis materiam esse simoniae possint, X. 160 ad 162.

Quorumnam ordinum actus constituent materiam simoniae X. 162 163.

An saltem ordinans vel ejus ministri accipere aliquid possint pro literis dimissoriis aut testimonialibus ordinum susceptorum absque vitio simoniae, X. 163 164.

Quomodo possit tolerari consuetudo qua passim consuevit pecunia offerri a fidelibus imo exigi a parochis pro missis, sepultura, assistentia matrimonii, administratione sacramentorum poenitentiae, eucharistiae, extremae unctionis, X. 164. ad 166.

Quinam alii sunt tituli praeter consuetudinem hactenus descriptam, ut in administrationem sacramentorum, et aliorum divinorum recipi aliquid temporale possit, X. 166 167.

Quando exercitium jurisdictionis constituat materiam simoniae, X. 167 168.

An et quando occasione admissionis ad novitiatum aut professionem aliquid accipi vel peti possit, X. 169 ad 173.

Qualis committatur simonia, quando pro collatione beneficii ecclesiastici datur, accipitur vel exigitur aliquid temporale, X. 173.

An simoniam committat episcopus vel alius similis praelatus ecclesiasticus, quando accipit, vel exigit aliquid temporale pro actu jurisdictionis, qui proxime versatur tantum circa materiam temporalem, et politicam, X. 173 174.

An simoniaca sit actuum spiritualium omissio, si illa fiat accepto pretio, X. 174 ad 176.

Quaenam ex spiritualibus quarti generis seu spirituali annexis materiam et objectum simoniae constituent, X. 176.

An vendi sine simonia possit jus patronatus, X. 176.

Quo jure jus patronatus sit vendibile, X. 176 177.

An et quomodo vendi sine simoniae vitio possit sepultura X. 177 ad 179.

An et quo jure materiam simoniae constituent beneficia ecclesiastica, X. 179.

Quo jure sub ista conditione

evaserit materia simoniae, X. 179 ad 181.

Quid dicendum etc. cappellaniis coadjutoriis praestimoniis et hospitalibus X. 181 ad 183. Utrum materiam simoniae etiam constituent pensiones ecclesiasticae, X. 183 184.

An pensio pecunia redimi absque simonia possit, seu an beneficiarius qui hujusmodi pensionem tollere ex beneficio suo alteri debet possit se liberare hoc onere, pensionario consentienti dando unam summam integram v. g. 1000 flor, et sic extinguere obligationem quidquam solvendi in posterum, X. 184 185.

Quando pensioni solvendae adstrictus praesenti pecunia pensionem ita redimit, ut ipse quidem ab ea annuatim praestanda deinceps solvatur, pensionarius tamen perseveret obligatus esse ad munus spirituale, ut prius et ante pecuniam acceptam obligabatur. X. 185 186.

An valeat pactum quod init vicarius perpetuus cum monasterio, cui parochia ipsius est incorporata, ut pensionem annuam mille florenorum, quam ex proventibus parochiae debet solvere statim ab initio redimat, X. 600. flor. X. 186.

Quales poenae in simoniacos sint constitutae, X. 187.

De quanam simonia intelligendae sint poene quae de jure canonico in simoniacos sunt constitutae, X. 187 ad 189.

An haec poenae incurrantur casu quo solum spirituale v.g. beneficium traditum est, pretium vero promissum, X. 189 190.

Quae poenae juris incurrantur per simoniam commissam circa ingressum in religionem, vel alicujus in monachum vel monialium receptionem, X. 190 192.

Quae poenae incurrantur per ordines simoniace susceptos vel collatas, X. 192 194.

Quae poenae sint in jure obtenantibus, et conferentibus beneficia ecclesiastica per simoniam, X. 194 ad 198.

Quae poenae incurrantur per simoniam confidentialem, X. 199 200.

An recensitae hactenus poenae incurrantur etiam ab illis, qui propria auctoritate permulant beneficia ac universim quando non committitur simonia contra jus naturale sed tantum contra ecclesiasticum, X. 200 201.

An aliqua poena ipso facto incurratur per simoniam commissam in aliis materiis extra beneficia ordines ecclesiasticos et ingressum in religionem, X. 201 202.

An et quando restituenda sint

illa quae accepta sunt simoniace, cum distinctionibus, X. 201 ad 207.

Cui facienda sit restitutio pretii simoniaci, X. 207 208.

Cui restituendum sit pretium datum in collatione beneficii simoniaca, X. 208 209.

An simonia mentalis obliget ad restitutionem, X. 209 210.

Quid possit dispensatio vel consuetudo in materia simoniae, X. 210.

Qualis a poenis simoniae possit dispensare, X. 211 ad 213.

Quis accusator, testis, et iudex esse in crimine simoniae possit, X. 213 214.

An non saltem iudex saecularis simoniacum laicum punire ab simoniam commissam possit, X. 214.

Nemini dat immunitatem a tortura, X. 71.

In hoc crimine admittuntur testes etiam non idonei, VI. 80.

Simoniaci

Gaudent immunitate ecclesiastica, VII. 733 734.

Socer

Ad quod teneatur, et privilegium ei competens, VI. 413.

Societas Jesu

Vide Clerus regularis

Socii

Socii omnium bonorum adversus socios quid petere possint, VI. 413.

Socius

Pro socio ad testimonium non admittitur, IV. 95.

Sodomia

Vide Adulterium

Sodomitae

An gaudeant immunitate ecclesiastica, VII. 733 734.

Solemnitates

Quae solemnitates requirantur ad testamentum etiam de jure canonico, VI. 492.

Vide Testamentum

Solutio

Quid sit solutio, VI. 403 404.
Quo loco solutio fieri debeat, VI. 404 405.

Quo tempore, VI. 405.

An conditionem indebiti quasi plus solverit habeat ille qui ex errore solvit hodie, quod primum solvere debuit post semestre, VI. 405 406.

Quid requiratur ex parte rei quae solvitur, VI. 406 407.

Utrum solutio facienda sit in eadem specie monetae in qua mutuum v. g. datum est, VI. 407 407.

An obligatus ad factum precise teneatur facere an vero liberetur, si loco facti interesse solvat, 408 409.

Cui solutio praestari possit, VI. 409 410.

Per quem solutio praestari possit vel debeat, VI. 410 411.

Quomodo creditor consequi solutionem debiti a debitore possit: quomodo effugere debitor squallorem carceris, et ce-

teras hujusmodi molestias possit, VI. 411 412.

An omnes debitores indiscriminatim, bonorum cessione, effugiant carcerem, VI. 412.

Quinam conveniri nequeant in id quod, congrua sustentatione retenta, facere possunt, VI. 413 414.

Quid requiratur ut clericus debitor fruatur beneficio sive privilegio competentiae, VI. 415.

Quinam clerici gaudeant privilegio competentiae, VI. 416.

Utrum omnes clerici vel in majoribus vel in minoribus constituti gaudeant privilegio competentiae, VI. 416 417.

An clericus possit ei beneficio renuntiare, VI. 417.

Utrum ne ceterae personae n. 30. et seq. relatae renuntiare valide competentiae privilegio possint, VI. 418.

An successor in praelatura vel beneficio teneatur solvere debita ab antecessore praelato aut beneficiario contracta in propriam ipsius beneficiarii vel praelati personam, VI. 420 421.

Unde solvi debent debita relicta ab antecessore praelato vel rectore ecclesiae, vel alio beneficiario, VI. 421 422.

Quot modis aliquid indebitum esse possit, VI. 423 424.

An is qui solvit, quod nec naturaliter nec civiliter debitum erat, possit illud condi-

cere, seu repetere, VI. 424.
Quando solutio indebiti facta
est per errorem juris, VI.
424 425.

An possit repetere qui solvit
quod civiliter dumtaxat erat
indebitum, sed naturaliter de-
bitum, VI. 425.

An repetere solutum possit,
qui solvit quod jure tantum
naturali indebitum erat, sed
civiliter debitum, VI. 425.

Quousque se extendat jus re-
petendi indebitum, VI. 425
426.

Cuinam incumbat onus pro-
bandi quod indebitum solutum
sit, VI. 426 427.

Quibus in casibus repetitio
indebiti non concedatur, VI.
427.

Utrum conditio indebiti com-
petat etiam ei, qui eidem re-
nuntiavit, VI. 427 428.

Quinam sint effectus solutio-
tionis, VI. 428.

Quid debitor facere post so-
lutionem debeat pro securitate
sua quod solverit, VI. 429.

In quale debitum solutio im-
putetur, si is, qui ex pluri-
bus causis obligatus erat ali-
cui solvere aliquam summam
eidem solvit, nihil exprimens
quam causam, seu debitum
velit dissolvere, VI. 429.

Sors

Vide Usura, et Sortilegium

Sortes consultoriae

Vide Sortilegium

Sortes divinatoriae

Vide Sortilegium

Sortes divisoriae

Vide Sortilegium

Sortilegium

Quid sit superstitio, X. 807.

Quomodo peccatur per super-
stitionem indebiti modi cultus
divini, X. 807 808.

Quid sit divinatio et quot mo-
dis contingat, X. 808 809.

Quid sit superstitio vanae ob-
servantiae, X. 810 811.

An et quatenus illicita sit
astrologia, X. 811 812.

Quid conjectari, et praenun-
tiari possit ex avium volatu
vel garritu, motibus anima-
lium vel hominis, ejusque vo-
ce, X. 812 813.

An et quando superstitiosa sit
conjectura ex hominum parti-
bus et manuum lineis, X.
813 814.

An et quo pacto licita sit ob-
servatio somniorum, 814.

Quid sit sortilegium, et quo-
tuplicis generis dentur sortes,
X. 814 815.

Quid sint sortes divisoriae,
X. 814.

Quibus casibus licitum sit adhi-
bere sortes divisorias, X. 815
ad 817.

Quaenam condiciones requi-
rantur ut sortes divisoriae li-
citae sint, X. 817.

Quid sint sortes consultoriae,
X. 817 818.

An sortes consultoriae, et
divisoriae adhiberi possint in
electionibus ad praelaturas,

dignitates et beneficia ecclesiastice, X. 818 819.

Quo jure sortes ab electione removeantur, X. 819 820.

An etiam invalida sit facta per sortes electio compromissariorum, quibus deinde committatur praelati electio, X. 820.

An sorti committi possint lites ecclesiasticae, et beneficiales, *ibi*.

Quid sint sortes divinatoriae, et an licitae, X. 821.

Quae poenae in sortilegos jure civili decretae, sint X. 821 822.

Quae poene in sortilegos clericos jure canonico latae sint.

Qua poena coercendi sunt laici sortilegi, *ibi*.

Quid et quotuplex sit magia X. 822 823.

An magica vel superstitiosa, censeri debeant etiam illa, quae speciem pietatis preferunt X. 823.

Quis sit iudex in crimine magiae, et sortilegii *ibi*.

Quae sit poena, magorum divinatorum, et eorum qui libros de tali materia tractantes edunt, vel legunt, X. 823 824.

Spadones

Quid dicendum de eorum conjugio IX 166.

Quid differat si uno tantum testiculo privati sint, et virilia sana atque integra habeant, IX 167.

Spes Matrimonii

Vide Sponsalia

Splendor, dignitas, aut nobilitas

An sit justa causa dispensandi in impedimentis matrimonii dirimentibus, IX 243.

Spolium

Quibus competat interdictum *unde. vi*, III 373 376.

Utrum quoque latroni spoliato competat restitutio, III 376 ad 379.

An colono, conductori, fructuario, emphyteutae, vel ei quoque competat, qui plena tantum possidendi libertate fuerit spoliatus, vel denique ei, cui homo liber, vel laico, cui res sacrae per vim rapiantur, III 379 380.

Contra quem hoc valeat interdictum III 381.

Utrum ex facto servi, vel famuli, qui dominum expoliaverunt, vel ex facto liberorum, vassallorum detur contra parentes, patronos ac dominos directos, III 381 382.

Utrum hoc competat interdictum contra judicem injuste spoliantem, vel contra spoliatoris haeredes aut successores, III 382 ad 385.

An contra eum, qui mala fide acceperit rem per vim alteri ereptam, III 385 386.

Utrum contra tertium bonae fidei possessorem III 386 387.

Quodnam tempus utile sit ut interdictum hoc *unde vi* possit intentari, *ibid*.

Certum est ante omnia spo-

lialum esse restituendum, III. 388.

Restituendum quoque si spoliator dominum in continenti vellet, III 389 390.

Casus, ad quos haec generalis regula non extenditur, III. 390 392.

Quae actori sint probanda ut rei spoliatae restitutionem assequatur, III 392 393.

Restitutio spoliati plena esse debet; et etiam fructuum: horum definitio et varietas III 393 ad 395.

Quinam sint fructus a spoliatore restituendi, utrum percepti, vel percipiendi ex re inhonesta, vel illi, quos spoliatus aut spoliator sua industria percipere potuissent, III 395 ad 397.

An et quo foro sint restituendi fructus ex melioratione provenientes, quaeque expensae admitti debeant spoliatori, III 397 398.

Bonae fidei possessoribus qui fructus sint restituendi, III 398 399.

Utrum restituere teneantur etiam consumptos et extantes, III 399 401.

Quid agendum si bonae fidei vere mala supervenerit, vel ficta, III 402 403.

Quid si malae fidei bona succedat, III 403 404.

Quas expensas bonae fidei possessor possit deducere, III 404.

Quando spoliato competat re-

stitutio, et quomodo ei sit facienda in causis matrimonialibus, III 405 406.

Utrum restituendus sit conjux expulsus, si revocatus ab expellente nolit redire, *ibid.*

An conjux fugiens, si rediens non recipiatur, III 406 ad 408.

Quid agendum si causam discessus fuisse praetendant impedimentum dirimens aut commissum ab altero conjuge adulterium, III 408 ad 411.

Quid fiat si mutuo continentiae votum editum fuerit, *ibid.*

In causis beneficialibus quomodo si facienda restitutio III 412.

An ante exhibitionem tituli spoliato competat restitutio, III 412 413.

Utrum restitui debeat, qui beneficio, quo spoliatus fuit renunciaverit, III 413 414.

Quae in aliis causis spiritualibus sint agenda, III 414 415.

Utrum jus sit ei semper experiendum, qui spolium passus fuerit, III 416 417.

Quando reus conventus spoliationis exceptionem possit opponere cum distinctione fori, civilis scilicet et criminalis, ubi reus fuerit conventus, III 417 417.

Utrum exceptio spoliationis rei privatae possit opponi contra agentem in causa ecclesiastica, et vicissim, III 418 419.

An reconventionis vi vel com-

pensationis exceptione, vel appellatione restitutio impediatur, *ibid.*

Sponsa

Intra quod tempus ante consummationem matrimonii ingredi religionem possit, VII 104.

An religionis ingressus adhuc permissus sit sponsae de praesenti, si a sponso carnaliter cognita sit per copulam violententer extortam, VII 107, et *seq.*

Vide Conversio conjugatorum

Sponsa duorum

Quid sit impedimentum ligaminis, et quid requiratur ad illud inducendum, VIII 367 368.

Quis sit effectus impedimenti ligaminis, VIII 368 369.

Quid sit polygamia et quotuplex, et an aliquando fuerit licita, VIII 369 370.

Quo jure prohibita sit prior polygamiae species, qua una mulier duobus, vel pluribus viris jungitur, quam propterea aliqui polyviriam appellant, VIII 370 371.

An saltem possit divina dispensatione licita fieri, VIII 371 372.

Quo jure prohibita sit saltem polygamiae species qua unus vir plures conducit mulieres VIII 372.

An haec uxorum pluralitas etiam jure naturali prohibita sit VIII 372 ad 375.

An polygamia utraque in no-

vo testamento solum illicita, an vero insuper matrimonium secundum, postquam aliud jam cum alia, vel alio initum est, validum sit VIII 375.

Quid dicendum casu, quo primum matrimonium ratum solummodo fuit, quando secundum contractum, et consummatum est, VIII 375.

An consuetudine licita fieri polygamia possit, VIII 377.

An humana saltem aliqua apostolica auctoritate dispensari ad pluralitatem uxorum possit, VIII *ibi.*

Quale impedimentum inducatur per sponsalia de futuro, VIII 378 379.

Utrum per subsequens matrimonium validum omnino extinguatur obligatio priorum sponsalium vel solum suspendatur, ita ut sponsa de praesenti mortua cum qua Titius contra fidem priorum sponsalium contraxit matrimonium, aduc obligatus sit primam ducere vi priorum sponsalium, VIII 379 ad 381.

An sicut per matrimonium ita etiam per sponsalia de futuro posteriora solvantur priora sponsalia, VIII 382.

An posteriora sponsalia non saltem obligent casu quo alterius conjugis morte, ingressu religionis, reuuntiatione ecc. priora sponsalia sunt dissoluta, VIII 382 383.

An adhuc priora sponsalia im-

plenda sint , quando secundis accessit copula carnalis cum sponsa posteriore , VIII 383. Quid dicendum casu, quo prioribus sponsalibus carnale commercium non accessit, accessit autem secundis, et sponsa haec altera sponsalium prius initum fuit ignara, VIII 384 386, An ut ex duobus sponsalibus validentur posteriora, auctoritate ecclesiastica dissolvi priora possint, VIII 386. Quid dicendum quando alia causa non est nisi quod his qui utraque sponsalia iniit a sponsa, vel sponso priore valde abhorreat, aut cum odisse coeperit, quod affectu multo prouiore feratur in posteriorem sponsam vel sponsum quod nuptiae cum secunda sponsa, vel sponso, statui ejus magis convenire, aut privatam vel publice utiliores judicentur, VIII. 386 387.

Sponsalia

Quae sit etimologia nominis sponsalium et quam diversa ejus acceptio , VIII. 4 5. An recte sponsalium nomen matrimonio rato tribuatur, VIII. 5 ad 7. Quid intersit inter sponsalia de futuro et sponsalia de praesenti , VIII. 7 8. Quibus aliis nominibus sponsalia de futuro in jure , et a juris cons. - appellantur , VIII. 8. Quid sint sponsalia, VIII. 9.

Ob quas causas sponsalia nuptiis praemitti soleant , VIII. 9 10.

An matrimonium contrahi valeat sine praeviis sponsalibus VIII. 10.

Quinam contrahere possint sponsalia , VIII. 10 11.

Quinam in specie sponsalia vel matrimonium contrahere nequeant , VIII. 11 12.

Utrum qui sensibus destituti sunt, sponsalia possint contrahere , VIII. 12.

Utrum mutus simul, et surdus, et caecus contrahere sponsalia vel matrimonium possint , VIII. 12 13.

Qualis requiratur deliberatio, rationis advertentia, et voluntatis libertas, ut sponsalia, valeant, VIII. 13.

An valida sint sponsalia, quae ira , amore aut , alia simili passione impellente, sunt contracta , VIII. 13 ad 15.

Quid dicendum quando est dubium num iracuundia, aut perturbatio, deliberatione requisita privarit sponsalia contrahentem , VIII. 15.

Quomodo intelligi debet can. *nec furiosus* 26 *caus.* 32. 9. ubi in fine habetur furiosos , si matrimonium contraxerint, non separandos, VIII. 15 16.

Qualis fictio sponsalium valorem tollat , VIII. 16.

Quid dicendum quando fictio contingit animo non promitten

di, et promittens verba tantum pronunciet positive excludentia animum se obligandi, VIII. 16 17.

Ad quod teneatur qui sub spe matrimonii fiete promissi virginem deffloravit, VIII. 17 ad 19.

An vera sint sponsalia, quando promittens habuit quidem animum se obligandi, sed venialiter tantum, VIII. 19 20.

An sponsalitia promissio semper debeat respicere personam certam et determinatam, VIII. 20.

An ejusmodi promissio evadat certa, et vere sponsalitia si cum una trium sororum superveniat copula carnalis, VIII. 20 24.

An casu quo Titius promisit se ex tribus sororibus ducturum illam, quam earum pater ipsi daturus esset, et pater vicissim, filiabus consentientibus, spopondit se unam ex illis daturum, si deinde Titius unam ex illis carnaliter cognoscat, teneatur pater aliquam ex ipsis eidem tradere, VIII. 21.

Quid dicendum quando Titius tribus puellis promisit se illam ex ipsis ducturum, quae certum ei obsequium praestiterit, si hoc praestetur a duabus, VIII. 21 22.

An ut promissio matrimonii futuri obliget, necessarium sit ut a promissario, sive eo,

cui sit, sit acceptata, VIII. 21.

An ut promissio futuri matrimonii sponsalia inducat, sufficiat eam a promissario acceptari sine repromissione, VIII. 22 ad 24.

An nullo casu acceptatio vim repromissionis habeat, VIII. 24 25.

Utrum acceptatio ad inducendam obligationem ea parte promittentis requiratur etiam quando promissio matrimonii est mere gratuita, VIII. 25.

An promissio sponsalitia possit esse mere interna, VIII. 25 26.

Qualia debeant esse verba, ut his expressus censeatur consensus sponsalitiis, VIII. 26. 27.

An matrimoniale an vero sponsalitiis dumtaxat contractum importent verba; *volo te habere in uxorem*, VIII. 27 28.

An sponsalitia ineantur per verba *nullam ducam praeter vel nisi te te*, aut alia his aequivalentia, VIII. 28 ad 30.

An sufficiens sponsalitiis signum sit taciturnitas sponsi vel sponsae ad oblatis sibi nuptias, VIII. 30 ad 34.

An sufficiens sponsalitiis promissionis signum sit anuli traditio, et receptio, sive ut vocari solet nubharratio, VIII. 35.

An promissio matrimonii ineundi possit esse clandestina VIII. 35 ad 37.

Quomodo probetur contractus sponsalium de futuro, VIII. 37.

An si contingant ut in solempni sponsalium contractu intersit etiam parochus et partes in illius, et aliorum praesentia. *Veylem* Dandstreich utantur verbis de praesenti dicentes, *ego te accipio in uxorem et egote in maritum*, censeri debeat matrimonium initum, VIII. 37 38.

Quot sint sponsalium effectus VIII 38.

Qualis obligatio nascatur ex sponsalibus valide initis VIII 39.

An haec sponsalium obligatio sit gravis VIII 39 40.

Qualis sit obligatio gravis, an levis ad matrimonium contrahendum, quando hoc non uterque, sed unus dumtaxat e. g. Bertha Titio promisit gratuito, et Titius promissionem sibi factam a Bertha accepit VIII 40 41.

An fornicatio sponsi aut sponsae adversetur iustitiae VIII. 41 42.

An huiusmodi fornicatio sponsi, aut sponsae cum alio sit adulterium VIII. pag. 42 43.

Quando sponsalitia, sint implenda VIII 43 44.

An si unus sponsorum exigit impletionem sponsalium alter

ad eam excommunicatione, aliisque ecclesiasticis poenis compelli possit VIII 44 ad 46.

Quid sit impedimentum publicae honestatis, seu publicae honestatis iustitiae VIII 46.

Unde oriatur impedimentum publicae honestatis VIII 46 47.

Quousque sponsalia, et matrimonium ratum inducant impedimentum istud VIII 47.

Quid requiratur ut per matrimonium ratum inducatur impedimentum publicae, honestatis VIII 47 48.

Ex quibus sponsalibus horiatur impedimentum publicae honestatis VIII 48 ad 50.

An publicae honestatis impedimentum nascatur etiam ex sponsalibus incertis, aut conclusionalibus 50 51.

An si Titius post sponsalia de futuro valida inita cum Bertha, deinde matrimonium ratum invalidum ob impedimentum publicae honestatis ex istis ortum contrahat cum Tullia sorore Berthae, ex isto matrimonio vicissim oriatur impedimentum publicae honestatis respectu Berthae, ut eam Titius non amplius possit ducere VIII 51 52.

An impedimentum hoc ex sponsalibus consurgens sit perpetuum, ita ut non cesset, etsi sponsalia ex aliqua causa dissolvantur VIII 52 53.

Quis sit effectus sponsalium, quando post ea contracta se-

quitur copula carnalis sponsi cum sponsa, VIII 53.

An hujusmodi praesumpta matrimonia habeant de facto locum etiam nostris temporibus, VIII 53 54.

An jure antiquo praesumatur etiam matrimonium quando copula carnalis vere non fuit secuta, sed solum nusus seu conatus ad illam, VIII 54.

An pactum de habitatione in certo loco sponsalibus quandoque appositum obliget, VIII 56 57.

An casu, quo pactum de habitatione in certo loco adjectum est sponsalibus vel matrimonio, uxor a loco convento recedere et maritum alio se conferentem sequi teneatur, VIII 57 58.

An maritus tali casu, quo certus locus in pactum deductus est, satisfaciat obligationi suae solvendo uxori interesse, VIII 58.

An vicissim valeat, et licitum sit pactum ut vir in certo loco non moretur, eumque non ingrediatur, VIII. 58.

Quid sint arrhae, VIII 59.

Quomodo arrhae differant a poenis quae sponsalibus nonnumquam adjici solent VIII 59 60.

An utrinque arrhae pignora constitui possint VIII 60.

An pactio arrharum traditioni adjecta ut a sponsalibus injuste resiliens duplicatas aut quadruplicatas reddat, locum etiam

habeat de jure canonico, VIII 61.

An dupli et quadrupli poena a resiliente in conscientia debeatur ante sententiam judicis, VIII 61 ad 63.

An sponsalibus adjici possit poena ex contrahentium conventionem solvenda a resiliente VIII 63 64.

An prohibitio dictae poenae locum habeat in resiliente, a sponsalibus injuste et perfide, VIII 64 ad 66.

An validum sit juramentum de poena solvenda, casu, quo quis resilierit a sponsalibus, VIII 66 ad 68.

An valeat poena improprie dicta adjecta sponsalibus, quae solum consistit in lucro amittendo, aut non acquirendo, VIII 68 69.

Quibus in casibus matrimonia dissolvantur, VIII 70 ad 72.

An et quando dissolvi, mutuo consensu, sponsalia a puberibus contracta possunt, VIII 72 73.

Utrum ita remitti mutuo contrahentium consensu possint sponsalia etiam jurata, VIII 73 ad 75.

Quomodo per fornicationem cum alio solvantur sponsalia, VIII 75.

An solum sponso per fornicationem sponsae resilire a sponsalibus liceat, an vero etiam sponsae, si fornicationem commiserit sponsus, VIII 75 76.

An et cui a sponsalibus resili-
lire liceat casu quo uterque
sponsus fornicationem commisit,
VIII 76 ad 78.

Utrum a sponsalibus resili-
lire liceat ob fornicationem sive
copulam carnalem vi extortam,
VIII 78 79.

An sufficiens causa resiliendi
a sponsalibus sit fornicatio com-
missa ante sponsalia, sed igno-
rata, VIII 79 ad 81.

An sufficientem causam resi-
liendi praebeant tactus impu-
dici post contracta sponsalia,
admissi a sponso vel sponsa,
VIII 81 82.

Quaenam et qualis probatio
stupri seu fornicationis requi-
ratur ad hoc ut ob eam spon-
salia resolvi possint, VIII 82 83.

An justam a sponsalibus resi-
liendi causam praebeat nota-
bilis mutatio seu circumstan-
tia sponsalibus superveniens,
aut etiam ea praecedens, sed
post contractum sponsalium pri-
mum cognita, VIII 83 ad 85.

Quaenam sit adeo notabilis mu-
tatio, vel circumstantia, quae
dum supervenit, aut antea jam
existens cognoscitur, justam
causam alteri parti a sponsa-
libus resiliendi praebeat, VIII
85 86.

An si, post contracta sponsalia
sponsorum alteri superveniant
insperatae divitiae, nobilitas,
dignitas etc., iste a sponsali-
bus resili- de jure possit, VIII
86 87.

An sponsus beneficio resilien-
di uti etiam possit, si post-
quam notabilis mutatio acci-
dit ex parte sponsae, vel si-
milis circumstantia praecedens
ipsi fuit detecta, carnaliter eam
cognovit, VIII 87.

An, et quando sponsalia dis-
solvantur lapsu termini matri-
monio ineundo praefixi, VIII
87 88.

Quando censeatur tempus ad-
jectum implendae obligationi
sponsalium, quando illi finien-
dae, VIII 88 89.

An casu quo tempus sponsali-
bus adjectum est finiendae obli-
gationi, et uni contrahentium
legitimum occurrit impedimen-
tum, ne tempore illo sponsa-
lia implere possit, alter, qui
ad nuptias statuto tempore con-
trahendas fuit paratus ab obli-
gatione sponsalium liberetur
VIII 89 90.

Quando discessus sponsi vel
sponsae in terras remotas prae-
beat alteri justam causam re-
siliendi a sponsalibus, VIII 90
ad 92.

Quid in praxi observandum ne
absentiae praetextu sponsalia
susque, deque habeantur VIII
92 93.

Utrum sponsalia dissolvantur,
ob *superveniens* juris impedi-
mentum, VIII 93 94.

An et qua ratione sponsalia
dissolvi possint dispensatione,
VIII 95.

An ad dissolvenda sponsalia

ob hactenu allatas causas opus sit sententia, et auctoritate judicis, VIII. 95 99.

Quomodo de ejusmodi causa constare debeat ut a sponsalibus recessus permissus sit sponsis, VIII.

An et quando sint impedimentum dirimens matrimonii, VIII. 161 et seq.

An jure naturali et divino matrimonium impedian, IX. 225.

An interdicant aliud matrimonium contrahendum, IX. 201.

Vide Nati ex libero ventre
Conjugium leprosororum

Sponsalia de futuro

An et quale impedimentum sint ad matrimonium contrahendum, et doctrinae omnes de hac re, VIII. 378 ad 387.

Sponsalitia largitas

Quid sit, IX. 468.

Sponsus

Intra quod tempus ante consumationem matrimonii ingredi religionem possit, VII. 104.

Vide Conversio conjugatorum

Vide Sponsalia

Spurii

Quod jus habeant in haereditate ab intestato, VI. 584.

Sepeliendi sunt cum matre non cum patre tamquam filiorum nomine indigni, VI. 609.

Status Monachorum, et canonicorum regularium

Ad quid obligetur religiosus ratione voti paupertatis religiosae, VII. 162 193.

Quae sit observantia paupertatis religiosae, VII. 163 164.

An illicita tantum vel etiam invalida sit depositio religiosi quam post edita vota religiosa, facit, VII. 154.

An valida sit dispositio, quam scholasticus societatis Jesu de bonis suis sine consensu superiorum fecit, VII. 164 165.

An religiosis licitum sit habere peculium ex superioris licentia, VII. 165 166.

An peculium a superiorum voluntate dependens religiosi habere liceat etiam post trident. ses. 25. cap. 2. de regul, VIII. 166 167.

Utrum sub eodem decreto etiam comprehendantur vitalitia, seu annuae praestationes assignatae regularibus, VII. 167 168.

Quibus modis religiosus contra votum paupertatis peccare possit, VII. 168 ad 170. Quae licentia superioris excuset subditum a paupertatis transgressione, VII. 170 ad 172.

An licentia praesumpta sufficiat etiam casu quo superior

adiri quidem possit non tamen aditur ob respectum aliquem humanum, pudorem, vel etiam similem difficultatem, VII. 172 173.

Qualis desideretur hoc casu cognitio voluntatis futurae superioris, VII. 173 174.

An casu, quo res talis est, ut superior concedere debeat licentiam eandem accipiendi sed praeter morem aliorum praelatorum ejusdem ordinis illam indiscrete negat, vel negaturus praevидetur; subditus adhuc accipere, retinere, expendere rem aliquam possit ex licentia ab eo, si rationabiliter ageret, praesumpta, VII. 174 175.

Quale peccatum sit violatio paupertatis religiosae, VII. 176.

Quando censenda sit materia levis, vel gravis, ut peccatum contra votum paupertatis religiosae censeatur esse grave vel leve, VII. 176.

Quaenam poenae impositae sint violentibus paupertatem, VII. 176 177.

Ad quid obliget votum castitatis, et quam gravis sit ejus obligatio, VII. 178 179.

An contra castitatem dentur culpaе solum veniales, VII. 179.

An peccatum contra votum castitatis solemne aut simplex emissum in religione a peccato contra votum castitatis

emissum in saeculo, specie, etc. ita differat, ut circumstantia haec necessario sit explicanda in confessione, VII. 179 180.

An ad statum religiosum sufficiat castitas conjugalis, VII. 180.

An pontifex in voto castitatis solemni sive cum religioso professo ad matrimonium dispensare possit, VII. 180 ad 182
Qualis requiratur causa ut pontifex dispensare in voto solemni castitatis possit, VII. 182.

An dispensatio pontificia in voto solemni professi absque causa justa concessa, sit valida ac proinde matrimonium, vi talis dispensationis a dispensato contractum, sit validum, VII. 183.

An pontifex ita dispensare cum religioso professo ad matrimonium possit, ut istud ad tempus duret, e g. donec susceperit prolem, et hac suscepta teneatur ad religionem regredi, VII. 183 184.

An professus cum quo dispensatum est ad nuptias, teneatur ad officium divinum recitandum, VII. 184.

Quid dicendum circa obligationem officii recitandi de religioso professo, cum quo dispensatum est ad nuptias, et qui licet habitum mutavit nondum tamen ad vota saecularia transit, VII. 184.

Quae sint essentia , et obligatio voti obbedientiae in statu religioso , VII. 185 186. Cui religiosus, vi obedienciae ita promissae , teneatur obedire , VII. 186 187.

An vi voti obedienciae obedire abatissis, priorissis , et similibus superiorissis teneantur moniales ipsi subjectae , VII. 187.

An et quomodo religiosi , et moniales quae ordini subsunt in voto obedire teneantur episcopo , VII. 187 183.

Quaenam religiosis subditis praecipi a praelatis eorum possint , VII. 189 190.

An regulares subditi teneantur obedire praelato regulari praecipienti actus mere internos e. g. orationem mentalem , VII. 190 191.

An , et qualiter regulares praecepto superioris obligari possint inservire peste vel alio morbo contagioso infectis, VII. 191 192.

An ex voto obedienciae et sub quo reatu mortalis an venialis culpa religiosus teneatur servare omnia contenta in regulis et constitutionibus religionis, VII. 192.

An religiosus qui consuetudinem habet transgrediendi regulas sub nulla culpa obligantes vel obligantes ad veniale tantum sit in statu peccati mortalis, VII. 192 193.

An religiosi obligentur ab

asperitate primaevae regulae etiamsi eae cum tempore sint relaxatae , VII. 193 194.

An casu , quo regula ad primaevum rigorem reducta est, ad hujus rigoris observantiam obligentur etiam illi, qui religionem professi sunt ante reformationem, VII. 194 195.

An regularis teneatur obedire praelato quando hic ipsi praecipit indifferentia , ridicula, per naturam impossibilia , vel etiam juri naturae contraria , VII. 195 196.

Quaenam jure comuni statuta sint circa regulares in genere , VII. 198 ad 200.

Quid jure comuni statutum sit de conciliis, capitulis provincialibus regularium , horum correctione, et visitatione , VII. 200 ad 202.

Quid jure canonico statutum sit circa receptionem monialium , et benedictionem illarum, VIII, 202 ad 204.

Quid jure comuni statutum sit circa clausuram monialium; et egressum illarum e monasteriis , VIII , 204.

Quaenam obligentur his constitutionibus , VIII. 204 205.

Quaenam sint justae causae ob quas licentia monialibus concedi potest ad egrediendam ex claustro , VII. 205.

An praeter has causas ex nulla alia ex supradictis simili licentia concedi possit , VII. 207.

- Ad quem pertineat dare licentiam monialibus exeundi e clau- stro , VII. 207 208.
- Quae poenae sint decretae in moniales violantes clausuram iisque cooperantes , vel faventes , VII. 208 209.
- Quid jure canonico statutum sit circa clausuram monialium, quoad ingressum aliarum personarum in earum monasteria VII. 209.
- Quinam prohibeantur claustra monialium ingredi , VII. 209 210.
- Quid intelligatur nomine clau- stri , VII. 210 211.
- Ob quam causam ingressus in monasteria monialium concedi possit , VII. 211 112.
- Quis dare licentiam possit in- grediendi monasteria monia- lium , VII. 112 213.
- Quae poenitentiae impositae sint ingredientibus clausuram monialium , VII. 213 214.
- An sicut ingressus ita etiam accessus ad monasteria monia- lium extra casus necessarios prohibitus sit , VII. 214 215.
- An sicut prohibitus est ingres- sus virorum in monasteria mo- nialium , ita etiam prohibitus sit ingressus foeminarum in monasteria virorum , VII. 215.
- Statutum
Vel provinciale sit, vel parti- culare non habet vim legis uni- versalis, I. 79 80.
- Steriles
- An matrimonium valide con- trahere possint , VII. 167.
- Stipendium
Vide Celebratio missarum
- Stipes
Vide Consanguinitas, et Affi- nitas
- Studiorum causa.
An excuset a residentia, V. 94.
- Studiosus
Quae sint studiorum privile- gia , quinam illis gaudeant , et requisita ut gaudeant, III. 158 159.
- An gaudeant quoque cessato- res vel extra patriam suam aut studentes , aut docentes III. 160 ad 162.
- An iisdem gaudeant etiam in criminalibus , III. 162 163.
- An studiosus ad delicti locum debeat remitti, III. 163 164.
- An ita remitti ad instantiam reip. vel senatus accademici debeat etiam is , qui a judi- ce loci delicti commissi, vel celebrati contractus per cita- tionem praeventus , et postea primum factus scholaris est III. 164 165.
- Quid dicendum de clericis studiosis , III. 165.
- Stuprator
Vide Adulterium
- Stuprum
Quaenam et qualis probatio stupri requiratur ut sponsalia resolvi possint , VIII. 82.
Vide Adulterium

Suaveolentia odoris*Vide Reliquiae sanctorum***Subdiaconatus**

Est ordo major seu sacer. II.
2.

Subditi

An in causa principis testes
esse possint, IV. 78.

Subrectio

Quid sit, I. 243.

Consequentia *ibi*

Vide Matrimonium interdi-
ctum.

Subsidium charitativum

Quid sit, et qui ad eum te-
neantur, VII. 368 et seq.

Quis illud exigere possit,
VII. 369.

Quae sit causa sufficiens ad
exigendum, VII. 370.

A quibus episcopi, et his si-
miles praelati subsidium cha-
ritativum postulare possint,
VII. 371 372.

Cui episcopo subsidium cha-
ritativum praestari debeat quan-
do ecclesia sita est in una
dioecesi, praedia autem et
funda illius in alia, VII.
373.

Quantum subsidii istius no-
mine possit exigi, VII. 374.

Substitutio

Vide Testamentum

Substitutus

Vide Fideicommissum

Successio

Quid sit successio ab inte-
stato, et quotuplex, VI. 179.

Quando locus sit successioni
legitimae, VI. 579 580.

In quo differat, et in quo
conveniat successio legitima
et testamentaria, VI. 580.

Quo ordine succedatur ab in-
testato, VI. 580 581.

Quomodo computandi sint gra-
dus in ordine ad successiones
in haereditatibus, VI. 581.

Quae sit forma successionis
ab intestato, VI. 581 582.

Quae sit materia finis et ef-
fectus successionis ab intesta-
to, VI. 582.

Quinam primum locum ha-
beant in haereditate, VI.
583.

Quinam liberi jus praelatio-
nis ante alios in successione
ab intestato habeant, VI.
583 584.

An et quando succedere ab
intestato possint filii legitimi,
VI. 584 585.

Quomodo parentibus succe-
dant liberi, VI. 586 587.

Quomodo parentibus succe-
dant liberi ex diversis nu-
ptiis procreati, VI. 586.

An jure repraesentationis gau-
deant etiam pronepotes, VI.
586 587.

An si quis repudiaverit hae-
reditatem, ejus filius jure re-
praesentationis adhuc possit
succedere, VI. 587.

Qua ratione succedant ascen-
dentes, quando ordo illo-
rum est simplex, seu talis
ut praeter ipsos nullus alius
jus succedendi habeat, VI.
588 589.

Utrum in totam haereditatem succedant ascendentes si praeter ipsos supersint fratres, et sorores defuncti et cons. sit ordo mixtus, VI. 589.

An cum ascendentibus ad haereditatem ab intestato admittantur etiam liberi fratris aut sororis praemortuae, VI. 590.

An privilegium, quod per novell. 127 concessum est filiis fratrum utrinque conjunctorum extendatur etiam ad nepotes fratris utrinque conjuncti praemortui, VI. 590.

An liberis suis praemortuis ab intestato etiam succedat parentes eorum illegitimi, 159. Quomodo defuncto succedant fratres et sorores ejusdem consanguinei, et uterini, VI. 593 594.

Quomodo defuncto succedant liberi relict a fratribus et sororibus consanguineis et uterinis, VI. 594 595.

An et quod jus succedendi competat fratribus legitimis tantum, item illegitimis, et legitimatis, VI. 595.

Quomodo defuncto succedant ceteri consanguinei laterales, VI. 596.

Quando in bona mariti sui succedat uxor, et vicissim uxori maritus, VI. 597 598. Quando, in quibus bonis clerico succedat ecclesia, cui servivit, VI. 598.

Quibus casibus bona beneficialia relict a clerico ad ecclesiam non deferantur, 599. Quando laico, vel clerico succedat ecclesia, cui servivit, VI. 598.

Quis succedat peregrino si iste sine testamento in hospitali obeat, VI. 600.

Ad quem pertineat bona relict a novitio ordinis religiosi ante professionem demortuo, VI. 601 602.

Quis professo succedat in bonis, si is ante professionem suam de iisdem non disposuit, VI. 602 603.

Quaenam bona, et jura professione religionis, quae capax est successionis ab intestato transferantur in monasterium, VI. 603 604.

An ad hoc ut monasterium acquirat bona professi sui necessarium sit ut illa apprehendat, VI. 604 605.

Utrum ex bonis professi debeat legitima filiis ejusdem vel aliis descendantibus aut ascendentibus, quos reliquit in saeculo, VI. 606 607.

An per consuetudinem, vel statutum jus succedendi in bona professorum quod monasteriis competit, tolli iisdem possit VI. 607.

Successor

Quando damnum recipiat confessione antecessoris, IV. 23.

An, et quando contractui locationis stare debeat, VI. 185

- Vide Solutio*
 Suicidium
Vide Homicidium
 Summaria capitulorum
 Quam habeant auctoritatem
 in textu, I. 126.
 Surdi, et caeci
 Prohibentur a matrimonio
 Superscriptiones decretalium
 Quid de his judicandum, I.
 126.
 Superstitio
Vide Sortilegium
 Supervenientia liberorum
 Est causa revocandae dona-
 tionis, VI. 455.
 Supplicium
Vide Poena
 Surdi et muti
 Ob defectum animi eximun-
 tur a tortura, X. 70,
 An eorum accusatio valeat et
 quando, X. 22.
 Surdus
 An sponsalia contrahere pos-
 sit, VIII. 12.
 Arcetur a dicendo testimonio,
 IV. 64.
 An possit accipere feudum,
 VI. 308.
 Susceptio propriae prolis ex sa-
 cro fonte
 An impediatur matrimonium,
 IX. 217 218.
 Suspendio
*Vide Ministratio indebita cle-
 ricorum, Clericus per saltum
 promotus, Poena, et Censura*
 Suspicio
 An cadere possit in iudice
 ordinario, IV. 580.

Schamalzgrueber Tom. XII.

- Suspicio impedimenti
 An interdicat matrimonium
 contrahendum, IX. 201.
 Sustentatio congrua
 Quid hoc nomine intelligatur,
 VII. 343.
Vide Census
 Syndicus
 Ejus definitio, et differentia,
 II. 376. 377.
 Causa constituens, et forma
 constituendi, II. p. 377.
 Qui, et qualis constituendus sit
 syndicus, II. 378. 379.
 An universitas possit syndicum
 constituere; quot possit eligere,
 et in quibus causis, II. 379.
 Officium, et potestas illius et
 quomodo finiatur, II. p. 379
 380.
 Syngrapha
 Quid sit, IV. 178.
 Synodus tridentina
 Tempus quo fuit celebrata,
 ejusque auctoritas cum ceteris
 conciliis: potestas eam inter-
 pretandi reservata soli pontifi-
 ci, et executio cardinalium
 congregationi super hoc insti-
 tulae demandata: postea eidem
 congregationi concessa quoque
 fuit potestas ex eodem con-
 cilio decidendi casus primum
 claros, I. p. 147
 In posterum etiam dubios:
 personae quibus congregatio
 constat, hujusque facultates,
 I. p. 148.
 An declarationes hujus con-
 gregationis vim habeant legis
 ecclesiasticae, I. 149.

Prima sententia negat, secunda affirmat, I. 150. tertia distinguit, et negat de extensivis, nisi fiant ex speciali summi pontificis mandato, et legitime

promulgentur, et affirmat de comprehensivis, I. 151.

Responsa ad primae sententiae argumenta, I. p. 152.

T

Tabellio

Vide Officium tabellionis

Tabernaculum

Vide Custodia sacramentorum.

Tabulae aereae

Posunt inscriptionibus statuere limites, IV. 53.

Taciturnitas

An et quibus in casibus sit sponsalium signum, VII. 30 *et seq.*

Tactus impudicus

An sufficientem causam resiliendi praebeat post contracta sponsalia, VIII. 81.

Talionis poena

Vide Calumniatores

Tempus

Quid temporis ad constituendam consuetudinem requiratur, I. 209.

Tempus feriatum

Quid hoc nomine intelligatur IX. 211.

Quid de temporibus feriatis dicendum circa matrimonium IX. 212 *et seq.*

Vide Matrimonium interdictum.

Terraini motio

Vide Furtum

Testamentum

Quid et quotuplex sit ultima voluntas, VI. 480 481.

Quid sit testamentum, VI. 481.

Cui juri ariginem suam debeat facultas testandi, VI. 482. 483.

An testandi facultas per legem, statutum, vel consuetudinem abrogari possit, VI. 483. 484.

An testamentum, quod incusso gravi metu extortum est, subsistat, VI. 484 ad 486.

An validum sit testamentum ad quod testator inductus est falsis suggestionibus, et dolosis persuasionibus, ut si quis improbe mentiat, quod is qui propinquior ab intestato venit jam sit mortuus, vel quod testatorem affecerit gra-

vi injuria, ejus haereditatem contemnat, non appetat etc., VI. 486 487.

Cui deferatur haereditas relicta per testamentum metu vel dolo extortum, VII. 487.

Cui deferatur haereditas casta, quo defunctus dolose impeditus, vel prohibitus fuit quominus testamentum conderet vel conditum immutaret, VI. 488.

Quotplex sit testamentum, VII. 488 489.

Quaenam solemnitates requirantur ad testamentum solemne scriptum, VI. 489 490.

Quaenam solemnitates requirantur ad testamentum solemne nuncupativum, VI. 490. 491.

Quinam testes idonei in hunc finem sint, VI. 491 492.

An solemnitates insuper adnumeratae requirantur ad testamentum etiam de jure canonico, VI. 492 ad 495.

Quo in foro validum sit testamentum sine requisitis a jure solemnitatibus conditum VI. 495 ad 498.

Quando testamentum pium, seu ad pias causas factum censi debeat, VI. 499 ad 500.

An solemnitates juris civilis requirantur in testamento pio, VI. 500 501.

Utrum per dispositionem c. cit. tantum legibus civilibus derogatum sit pro territorio temporali papae, an vero etiam pro

terris imperii, et aliis regnis, VI. 401. 502.

Quae sint solemnitates requisiti ad reliqua testamenta privilegiata, VI. 502. ad 506.

An requiratur ut ipse testator testamentum personaliter efficerat judici an vero sufficiat si illud offerat per nuntium sive procuratorem, VI. 306 507.

Quid sit codicillus, quidque inter ipsum et testamentum discriminis intercedat, VI. 507 ad 509.

Quot modis fieri codicilli possint, VI. 509.

Quae solemnitates requirantur ad donationem, mortis causa, VI. 509 510.

Quinam possint testamentum condere, VI. 512.

Quinam natura prohibeantur testamentum condere, VI. 512 513.

Quinam testari prohibeantur lege vel canone, VI. 513 ad 522.

Quinam haeredes esse et institui possint, VI. 522.

Quinam ab haereditate capienda repellantur ut indigni, VI. 522. ad 524.

Quinam lege facti sint incapaces institutionis testamentariae, VII. 524 525.

Quinam haeredes institui prohibeantur canone vel alio jure speciali, VI. 525 526.

An cohaeres vel substitutus, aut ab intestato succedens haereditatem vel ejus portionem

fratribus minoribus institutionis nomine relictam tuta conscientia retinere possit vel contra aestimationem fratribus dare teneatur, VI. 526 527.

Quo tempore haeres debeat esse capax, VI. 527.

Quinam praeteriri in testamento nequeant ita ut vel institui vel nominatim exhaereditari illos necesse sit, VI. 527 528.

An haeredes necessarii in tota substantia necessario institui debeant, VI. 528 529.

An semper filiis debeatur legitima, VI. 529 530.

Quo jure liberis, parentibus, et fratribus debeatur legitima, et quo titulo, ac quomodo haec illis sit relinquenda, VI. 530 431.

Quid et quotuplex sit substitutio directa, VI. 533 ad 537.

Quid sit substitutio indirecta VI. 537.

Quotuplex sit fideicommissum, VI. 537 538.

Quis fideicommissum relinquere possit, et quomodo fieri debeat, VI. 538.

Cui fideicommissa relinqui possint, VI. 539.

Quis fideicommisso exonerari possit, VI. 539 540.

An semper excludatur substitutus et succedat ecclesia vel monasterium haereditariae successionis capax, quando institutus gravatus fideicommisso restituendo alteri, ingreditur

religionem, vel suscepit clericatum, VI. 541.

An haeres fiduciarius haeredi per fideicommissum universale substituto teneatur restituere omnia, quae a testatore accepit, VI. 541.

An haeres suus et necessarius v. g. filius fideicommisso gravatus possit deducere trebellianicam simul cum legitima, VI. 542.

An trebellianica deduci possit quando legitima est semis seu dimidia pars bonorum, ut fit quando quinque vel plures sunt liberi qui rogati sunt restituere haereditatem, VI. 542 543.

Quibus casibus cesset deductio trebellianicae, VI. 543.

Ad quem pertineat onera, et actiones haereditariae ad haeredem fiduciarium, an vero ad fideicommissarium, II. 543.

Quid sit legatum, VI. 544 545.

Quaenam res legari possunt, VI. 545.

An valeat legatum rei alienae, seu quae nec ad testatorem nec ad legatarium spectet, IV. 545 546.

Quomodo legatum relinqui possit, IV. 546 547.

An et cui debeat legatum si hoc relictum sit loco, vel persone incertae v. g. qui duo eodem nomine appellantur, VI. 547 548.

Quando peti possint, et solvi debeant legata, VI. 548 549.

Quod beneficium competat haeredi, quando a testatore ultra modum gravatus est legatis ita ut iis solutis non remaneat ei quarta pars bonorum defuncti, VI. 549.

Quae deducenda sint priusquam a legatis detrahatur falcidia, VI. 550.

Secundum quod tempus quantitas bonorum defuncti spectari debeat ut falcidiam rite deducat haeres, VI. 550 551.

In quibus casibus cesset deductio falcidiae, VI. 551 552.

Quando rumpatur testamentum, VI. 553.

Quando testamentum rumpatur ratione posthumi, VI. 554.

Quando testamentum rumpatur arrigatione vel adoptione,

Quomodo testamentum rumpatur mutatione voluntatis testatoris, VI. 555 556.

Quando irritetur testamentum, 556 557.

An testamenta etiam irritentur furore, surditate, et prodigalitate superveniente, VI. 557.

An testamentum ante ingressum religionis conditum rumpatur aut irritetur, secuta postea professione, VI. 557 558.

Quando effectum habeat testamentum conditum a religioso ante ingressum suum in religionem, VI. 558 559.

Quomodo destituatur testamentum, VI. 559.

Quid sit querela inofficiosi, et quibus competat, VI. 559 560.

Quotuplicis generis sint executores testamentorum, VI. 561.

Quinam esse testamentorum, et ultimarum voluntatum executores possint, VI. 562.

An gesta a religioso, qui munus exequendi testamentum sine licentia superioris contra canonum prohibitionem suscepit, valida sint, VI. 563.

An is cui a testatore executoris munus est demandatum compelli possit ad illud suscipiendum, VI. 564.

A quo iudice executor testamenti ad exequenda legata in illo relicta compelli possit, VI. 564 565.

Intra quod tempus haeredes et executores ultimam voluntatem defuncti implere debeant, VI. 561.

An tempus excutori ab homine vel jure statutum ad impellenda defuncti jussa sit continuum vel utile, VI. 565.

Quae sit poena haeredis, vel executoris si hic intra tempus a jure definitum negat exequi voluntatem testatoris ultimam, VI. 566.

Cui applicanda sint emolumenta quibus ob negligentiam in executione testamenti commis-

sam privatus est haeres , vel executor , VI. 566.

Quaenam sit obligatio executoris post executionem factam , VI. 566 567.

Cui rationem executionis testamenti , et aliarum ultimarum voluntatum reddere debeant clerici , et religiosi testamentorum executores , VI. 567.

An commutare ultimas voluntates executores possint , VI. 568 569.

An executor jussus pecuniam distribuere in pauperes , aut impendere in alios usus pios partem aliquam sibi ipsi applicare possit, si ipse sit vere pauper, VI. 569 570.

An ad commutandas ultimas voluntates necessaria sit auctoritas superioris, et cujus , VI. 570.

An commutare ultimas voluntates etiam possint episcopi , VI. 570 ad 572.

An praeter pontificem, et episcopum potestatem commutandi ultimas voluntates etiam habeant alii, VI. 572.

Quaenam causa esse debeat ut ad commutandam ultimam voluntatem sufficiat , VI. 572 573.

Quid sit portio canonica episcopalis, VI. 574 575.

Quibus casibus portio haec non praestetur, VI. 575.

An canonica portio debeatur etiam , ex iis , quae ecclesiis

monasteriis etc. obveniunt mortis causa, donatione aut jure institutionis, VI. 575 576.

An episcopo debeat portio canonica etiam de relictis ecclesiae vel monasterio exemplo, VI. 576 577.

An si quis in testamento episcopo reliquit propriam suam partem , et praeter hanc alia multa in eodem testamento relictas sint monasteriis vel aliis piis causis , episcopus , non obstante quod propriam portionem ex testamento sit consecutus, adhuc petere possit portionem canonica ex aliis piis legatis relictis in illo testamento, VI. 577 578.

Cui episcopo debeat portio canonica ex legato quod a testatore alterius dioecesis e. g. ratisbonensis relictum est ecclesiae sitae in nostra Eysteltensi, VI. 587.

Testamentum vetus

Veteris testamenti definitio , I. 45.

Tergiversatio

Vide calumniatores

Testes

Quot requirantur ad testimonii valorem, VIII. 352.

Quae debeant esse eorum qualitates , et quid universaliter dicendum de testibus in matrimonio adhibendis, VII. 252 ad 262.

An necessarii sint ad revalidandum matrimonium invalide contractum, IX. p. 312.

Vide Sponsalia, Matrimonium
et Clandestina desponsatio.

Vide Testamentum.

Testificatio contra matrimonium

Vide Accusatio.

Testis, et testimonium.

Non valet, ubi existit confessio
incontrarium, IV. 13.

Theodosianus codex.

A quo dictus, I. 85.

Theologus.

Vide Gradus literarii.

Thesaurus.

An qui scit in fundo latere
thesaurum, venditor vero hoc
ignoret, emere illum ab hoc
pretio vulgari, et tali possit,
quo emeretur si thesaurum non
conlineret, VI. 131. et seg.

Tingi furtum.

Vide Furtum.

Titulus.

Qualis in praescriptione requi-
ratur, IV. 368. et seg.

Titulus justus.

Requiritur ut quis dicatur ha-
bere jus in re, I. 15.

Tonsura.

Prima tonsura praemitti debet
omnium ordinum collationi,
II. 2.

An sit ordo, II. 2. 3.

Tonsuram accipientes adscri-
buntur ordini clericali, II. 3.

Vide Ordinandorum qualitas.

Torneamenta.

Quid sint, X. 484.

An et qua ratione prohibita
sint, X. 485.

Sub qua poena, et quae tornea-
menta velita sint, X. 486 487.

Tortura

Doctrinae de tortura infligen-
da ei qui socios criminis re-
velavit, VI. 5.

Definitio, et varietas testium,
IV. 60.

Non prohibiti testificare cen-
sentur omnes de quibus con-
trarium non probatur, IV.
61.

Jure naturali ut quis testis es-
se possit plus non requiritur
quam ut is sit capax rationis
IV. 61.

Quinam jure naturali arcean-
tur a munere testificandi, IV.
62.

Quinam simpliciter prohibean-
tur testes esse in judicio, IV.
62 73.

Parentes non possunt testes
esse pro liberis, nec liberi
pro parentibus, IV. 72 73.
Exceptiones, IV. 75 76.

Item prohibentur fratres, et
ceteri consaguinei atque etiam
affines, usque ad quartum
gradum exclusive, cum pro
se mutuo deponunt in causis
criminalibus, et civilibus val-
de arduis, IV. 76.

Exceptiones *ibi*.

Conjuges pro se invicem a
testimonio dicendo removen-
tur, IV. 77.

Exceptiones *ibi*.

Domestici item repelluntur cum
exceptionibus, IV. 77 78.

De subditis et vassallis idem
dicendum, IV. 78 79.

Quinam testes esse prohibean-

tur contra certas personas ,
IV. 79.

Socius criminis adversus so-
cium non recipitur in testimo-
nium , IV. 79.

In crimine simoniae admit-
tuntur etiam testes non usque
quaque idonei , IV. 80.

Idem dicas de criminalibus
exceptis *ibi*.

Inimicus adversus inimicum
non recipitur , IV. 80 ad 82.

Aliqui casus exceptionis, IV.
82.

Quod de inimico, dicendum
etiam de judaeis , paganis
haereticis contra christianos et
orthodoxos , IV. 82 83.

Idem de laico contra clericum
in causa criminali criminali-
ter intentata , IV. 84 85.

Testificari adversus se invi-
cem prohibet specialis conjun-
ctio aut sanguinis aut officii,
aut negotii , IV. 85.

Casus in quibus regula locum
non habet , IV. 85 86.

Minor viginti annis in causa
criminali non est testis ido-
neus , IV. 87.

Idem intelligas de clericis et
religiosis in causa sanguinis
IV. 87 88.

Et jure canonico de foeminis
in causa criminali criminali-
ter intentata , IV. 88 ad 90.
Non item de jure civili , IV.
88.

Et de jure canonico in causa
civili cum exceptione , IV.
89 90.

Quando in causa universitatis
testis esse possit qui membrum
est illius universitatis , seu
comunitatis , IV. 90 ad 93.
Quinam ex capite quod testi-
ficarentur in causa propria
testes esse nequeant , IV. 93
ad 95.

Quot requirantur testes ad pro-
bandum , IV. 96 ad 99.

Quid de eorum idoneitate di-
cendum , IV. 99.

Quomodo productio eorum fie-
ri debeat , IV. 99 100.

Quae sit materia, et objectum
super quo testes produci pos-
sunt et exceptiones, IV. 100
ad 102.

An fide dignus sit testis qui
non citatus a iudice in judi-
cium venit ac testimonium
perhibet , IV. 102.

Quoties testes produci possunt,
IV. 102 103.

Exceptiones , IV. 103 104.

An recipi debeant lite conte-
stata et parte adversa citata,
IV. 104 105.

An haec citatio sit necessario
prescriptoria , IV. 105 106.

Quid agendum si pars citata
non compareat , IV. 106.

Cujus sumptibus testium pro-
ductio fieri debeat , IV. 106
107.

Quomodo procedatur ad jura-
mentum testium , IV. 107
108.

An omnes teneantur juramen-
tum hoc praestare , IV. 108
109.

An iuramentum hoc partium consensu remitti possit, IV. 109 110.

An, quo in quo loco et quando examen testium sit instituendum, IV. 111 112.

Quomodo examen istud sit instituendum, IV. 112 113.

De quibus rebus examinandi sint testes, IV. 113 114.

An iudex committere examen testium alteri possit in causis civilibus item ac in criminalibus, IV. 114 115.

Quomodo fieri debeat depositio testium, IV. 115 116.

Quando testis sufficientem dicti sui causam addidisse censeatur, IV. 116 117.

An sint casus in quibus testis rationem dicti sui reddere etiam non interrogatus debeat, IV. 117.

Quantum probent testes singulares, IV. 117 118.

Quam vim probandi habeant testes sibi ipsis contrarii, IV. 119 120.

An et quando admittatur et fidem faciat testis de auditu IV. 120 ad 122.

Qualem fidem mereatur testis qui tantum de credulitate deponit, neque scire se dicit, sed credere articulum super quo interrogatur, IV. 122 123.

Quomodo fieri debeat publicatio attestationum, IV. 123 124.

Utrum attestationes in uno ju-

dicio acceptae, et publicatae fidem faciant etiam in alio iudicio, IV. 124 ad 127.

Utrum post publicatas attestationes liceat producere testes vel eosdem vel novos super iisdem vel novis articulis, IV. 127 128.

Quid dicendum de antiquis vel directe contrariis articulis: exceptiones, et objectionum solutiones, IV. 129 ad 131.

An et quatenus exceptiones contra testes apponi post attestationum publicationem possint, IV. 131 ad 133.

An publicatio attestationum sit de substantia processus, IV. 133 134.

Quotuplicis generis exceptiones fieri contra testes possint vel contra examen vel dicta ipsorum, IV. 134 135.

An exceptiones istae cumulari possint, IV. 136.

An et quando exceptio apposta contra testes impediat eorum receptionem, et exceptiones in casu, IV. 136 137.

Quousque licitum sit reprobare testes, IV. 137.

Quis modus servandus in reprobatione testium, IV. 137 138.

An possit quis reprobare testes a se productos, IV. 138 139.

An testes compelli possint a iudice ad testimonium ferendum: et quae sint exceptiones

- in casu , IV. 139 ad 142.
 An omnes qui compelli possunt ad testimonium ferendum cogi possint ut idem ferant coram iudice in loco iudicii, IV. 142 143.
 An ad testificandum compelli possint a saeculari clerici et religiosi, et an a iudice ecclesiastico, IV. 143 144.
 In quibus causis testes cogi possint ad deponendum testimonium, et exceptiones, IV. 144 145.
 An testes cogi possint ad dicendum testimonium etiam in causis criminalibus criminaliter intentatis, IV. 145 ad 127.
 An testis si in causa sanguinis contra reum coactus testificetur, istius morte secuta irregularitatem contrahat, IV. 147 148.
 Vide Processus.
- Traditio.
 Quis sit traditionis effectus, VI. 116.
Vide Emptio venditio.
 Requiritur ad transferendum dominium, I. 15.
- Traditio corporum mutua.
 Est de essentia matrimonii, VIII. 115.
- Traductio sponsae in domum sponsi.
 An feriarum tempore sit interdicta, IX. 214 215.
- Transactio.
 Ejus definitio. II. 319 320.
 An et qualis contractus sit, II. 320.
 Quotuplex sit ibid.
 Quomodo differat a sententia, jurejurando, pacto, contractu, II. 320 321.
 Qui transigere possint, et de quibus causis, II. 321 327.
 Forma, et tempus transactionis, II. 327 328.
 An iudex cogere, vel inducere litigantes ad transactionem possit, II. 328 329.
 Effectus, et extensio transactionis, II. 328 329.
 Causae ex quibus potest rescindi, II. 229 331.
- Transitus de religione ad religionem.
Vide Clerus regularis.
- Translatio.
 Ejus natura, I. 373 379.
Vide Episcopus.
- Trebellianica.
Vide Testamentum.
- Tregua.
 Ejus definitio divisio, et obligatio, II. 283 284.
 Quando ipsa solvatur, II. 285.
- Tributa.
Vide Census.
- Triennium experientiae.
 An sit necessarium ad dissolvendum matrimonium irritum ratione impotentiae.
Vide Impotentia coeundi.
- Trinitas.
 Error circa misterium SS. Trinitatis Joachimi abbatis, et Almerici, I. 169 170.

Error graecorum negantium Spiritum sanctum a filio procedere, et aliorum, I. 170.

Raymundus Lullus refellitur , I. 171.

Tutor.

An durante tutela admittatur ad conducenda praedia fiscalia, VI. 173.

Res pupilli immobiles vel pretiosas dare pignori non potest, VI. 371.

U

Unctio Sacra

Est multiplex praesertim in baptismo, II. 77.

Non est de substantia baptismi, II. 78.

Adhibetur in confirmatione , II. 78 79.

An admissio balsami pertineat ad essentiam hujus, sacramenti II. 79.

Confectio chrismatis non potest committi simplici sacerdoti , II. 79 80 81.

Unctio sacerdotalis est triplex pro triplici gradu sacerdotii , II. 81.

Haec non pertinet ad materiam substantialem ordinis , II. 81 82.

Quae sit unctio extrema , et de hac notanda, II. 82 83 84.

Reliquae unctiones non sacramentales, II. 84.

Unio beneficiorum, vel ecclesiarum.

Vide Praebenda, Praelatus.

Universitas

Qui pro universitate praestare debeat juramentum calumniae, III. 267 268.

Usucapio

Praevalet adversus jus domini prioris, I. 39.

Usufructuarius

Qui dicatur, I. 17.

An ipsi competat interdictum unde vi, III. 379.

Vide Pignus.

Usufructuarius universalis

An juspatronatus transeat ad usufructuarium universalem , VII. 299.

Usura

Quid usura lucratoria, et quotuplex possit accipi, X. 668.

Quotuplex sit usura , X. 668 669.

Quo jure prohibita sint usurae lucratoriae, X. 669.

An prohibita sint jure divino et naturali, X. 669 674.

An imperator vel alius princeps supremus per leges civiles , vel alias permittendo

usuras, facere eas licite possit, ita ut licitae, et sine peccato exigi vel accipi possint, X. 674 677.

An per consuetudinem induci possit ut liceat aliquid accipere ultra sortem ea causa mutui, adeoque licitae efficiantur usurae lucratoriae, X. 677 678.

An usurae licitae exigi, vel accipi possint in favorem causae piae vel ob aliud bonum opus saltem dispensative, X. 678.

An licitum sit solvere vel promittere usuras, X. 679.

In quibus casibus nulla committatur etiamsi accipiat aliquid vel petatur ultra sortem, X. 680 682.

In quibus casibus certo committatur usura, X. 683 684.

Quomodo intendi debeat lucrum quod speratur occasione mutui, ut contractus reddatur usurarius, X. 684 686.

An ab usurae labe absolvi possit pactum quo quis pecuniam mutuam dat, ex lege, ut mutuarius eidem remutet, pro eo fidejubeat, scholas ejus frequentet, aedes ipsius conducat, vel suas locet, praedium justo pretio vendat, panem vinum aut merces ex officina vel taberna illius emat, ad molendinum et furnos ejusdem frumentum molendum, et panes coquendos deferat etc. X. 686 688.

An ab usuraria iniquitate absolvi mutuans possit qui praedicta sibi praestari petit benevolentiae, vel gratitudinis titulo, X. 688 689.

An usurae condemnari possit contractus, quo res cujus pretium summum sunt 100. ob dilatam solutionem venditur pretio majori v. g. pro 110, X. 689 690.

Quid dicendum de contractu quo res cujus pretium infimum sunt 100. ob anticipatam solutionem emitur minoris v. g. pro 90, X. 690.

An usurarius sit contractus quo frumentum aut vinum mutuo datur in autumno, ea lege ut tantundem restituatur in vere, vel ut solvatur pretium quo constituta sunt tempore verno, X. 691.

An sit usura vetus triticum mutare cum pacto ut postea reddatur novum, X. 692.

Utrum mutuans certo vel probabiliter praendens triticum vel vinum postea minus valiturum, licite, et sine usurapasci possit, ut postquam diminutio haec pretii evenit mutuarius ei plures schaphas tritici aut vini urnas sibi reddat, usque dum adaequent valorem tritici aut vini praesentem, X. 692 693.

An ad id, quod accepit reddendum obligetur mutuarius, quando inter ipsum, et mutantem non est expresse con-

ventum ut restitutio fieri debeat in eadem mensura, an vero in eodem valore, pretio, X. 693 694.

An chirographa et debita immatura emi sine usura possint minori pretio quam sit summa debita, X. 694 695.

An usurarium sit pactum antecreseos in cuius creditor rei fructiferae fructus lucrat, et nihilominus sortem integram recipit, X. 695.

An pignoris fructus percipi a creditore etiam nequeant in favorem causae piae, X. 695 696.

An usurae iniquitate careant montes pietatis, X. 696 697.

Quid sit cambium et an cambiores dum occasione cambi lucrum faciunt de usura sint condemnandi, X. 698 699.

An usuram capiant qui ollam ut dicunt fortunae exponunt, cuius lex est, ut quot quis v. g. denarios numerat ejus domino, tot ex ea schedas, et quod eis descriptum est, tollat sorte omnino incerta, tamque varia, ut aliquando qui schedam unicam pro unico denario accepit scyphum aureum, vel aliam pretiosam mercem reportet, contra qui pro 100 denariis totidem schedas extraxit praeter risum et ludibrium nihil referat, X. 699.

Ex quibus causis accipi aliquid ultra sortem licite occasione mutui possit, 700 702.

An usurae moratoriae sint licitae, X. 702 704.

Quid requiratur ut poene appositio et exactio labe usurae careant, X. 704.

An usurae moratoriae solvenda sint ante sententiam, X. 705.

An titulo damni emergentis exigi aliquid ultra sortem possit, X. 705 706.

Quando mutuatarius pro damno emergente ratione mutui satisfacere mutuantis sit obligatus, X. 706.

Utrum licitae, et sine usura ab initio cum mutuatario pactum espressum inire mutuans possit de solvendo aliquid ultra sortem vel ratione periculi aut damni ex mutatione impendentis, vel ratione ipsius damni, si quod evenierit, etiamsi mutuatarius in mora solvendi non fuerit, X. 707.

Quid requiratur ut licite pacisci mutuans cum mutuatario possit de aliquo ultra sortem solvendo ratione damni emergentis, vel periculi ejus impendentis, X. 707 709.

An peti vel accipi aliquid ultra sortem possit ratione lucri cessantis, X. 709 712.

Utrum ratione periculi in recuperanda sorte possit aliquid exigi ultra sortem, X. 712 713.

An si mutuario, qui cum pecunia mutua trajectus est mare, vel iturus ad nundi-

nas per loca latronibus infesta, sortis assicurationem praestet creditor, et illius periculum in se suscipiat ratione istius periculi iste petere aliquid ultra sortem possit, X. 714 715.

An usurarium sit aliquid ultra sortem accipere, et de eo pacisci ratione carentiae pecuniae, seu pro obligatione non repetendi mutuum ante certum tempus, X. 715 716.

An sicut ob periculum sortis mutuans ita ob susceptam obligationem solvendi pro debitore principali fidejussor pacisci de aliquo dando possit, X. 717.

Utrum in Germania, secluso omni alio titulo accipere aliquid ultra sortem occasione mutui liceat, X. 717 718.

An omnes illi qui pro centum mutuo datis exigunt 5. annuos et allegare non possunt titulum aut lucri cessantis aut damni emergentis aut periculi sortis, usurarii sint, et in statu peccati mortalis existant, X. 718 ad 720.

An 5. pro centum exigi valeant si ista mutuatario concedantur retenta facultate sortem, sine 100. credita post semestre repetendi, X. 720.

An si in provincia aliqua vi-geat inter mercatores vel alios consuetudo vel statuto inductum sit, ut ratione lucri cessantis petantur 6. pro 100.

hoc observari possit, X. 721. Quid sit census et quot modis constitui possit, X. 722 723.

Quotuplex sit census in genere, X. 723.

Quotuplex sit census emptitius, X. 723 ad 725.

An permitti et ab usura absolvi possit census emptitius realis, X. 725 ad 729.

Quisnam census reales constitui, et emi licite possit, X. 729 ad 731,

An licita, et honesta sit etiam emptio census personalis inspecto naturae jure, X. 741 ad 734.

An emptio census personalis sit licita etiam de jure ecclesiastico, X. 734.

Utrum licita sit emptio venditio census temporalis, sive ad tempus incertum, qui *vitalitius* dicitur, sive ad certum tempus v. g. 20 annos, X. 735 736.

Quaenam alia pacta addi possint constitutioni census emptitii, X. 736 ad 738.

Quenam condiciones requirantur jure naturali, ut licita, et honesta sit emptio census X. 738 739.

Quae condiciones ad licitam emptionem requirantur jure ecclesiastico, X. 739 ad 741.

Quid sit notandum circa condiciones per bullam Pii V requisitas, X. 741 742.

Super qua re constitui census

possit, X. 742 743.

Quid sint usurae usurarum et anatocismus, X. 744.

An licitae sint usurae usurarum, X. 744 745.

An huiusmodi usurae exigi etiam nequeant ex usuris reductis in sortem quem credendi modum dicimus *anatocismus*, X. 745 746.

An mutuarius teneatur solvere usuras promissas, et usurarius possit solutas retinere, X. 747 748.

Utrum foenerator usurarum acquirat dominium rerum pecunia vel alia re usuraria comparatum, X. 750 ad 752.

An quid teneatur usurarius mutuuario qui usuras eidem solvat, X. 753 754.

An ad restitutionem obligetur usurarius etiam solum mentalis, X. 754 ad 756.

Utrum ad restitutionem usurarii lucri obligari possint etiam judaei, X. 756 757.

An ad usuras restituendas teneantur et compelli possint etiam haeredes usurariorum, X. 757 758.

Qua actione conveniri haeredes usurarii defuncti possint X. 758 759.

Utrum deficiente uno ex pluribus haeredibus inter quos divisa haereditas est, vel deficientibus ceteris unus in solidum teneatur, X. 759 760.

Quinam et quo pacto cooperantes ad usuras exigendas vel

solvendas teneantur ad restitutionem, X. 760 ad 762.

Cui restitui usurae debeant, X. 762 763.

Quaenam restitui debeant ab usurario, X. 764.

An restitui usurae debeant etiam ex rebus ab usurario in tertium aliquem alienatis, X.

An bona usurarii sint tacite hypothecata vel realiter obligata mutuuario pro solvendis usuris, 766 767.

Quaenam causae excusent usurarium a restituendis usuris X. 766 ad 769.

An usurarius habeat beneficium cessionis bonorum sicut alii debitores ita ut non possit conveniri post cessionem in solidum, sed tantum si ad pinguiorem fortunam pervenerit quantum facere potest, salvis alimentis necessariis, X. 769.

An conventus pro usuris restituendis appellare possit ad effugiendam restitutionem, X. 770.

Quis sit iudex criminis usurarum, X. 771 772.

Quomodo probatur quemvis esse usurarium manifestum, X. 773 ad 775.

Quae sint usurariorum poene X. 775 ad 777.

Quinam usurarii poenas hactenus recensitas contrahant, X. 777 778.

An valeat testamentum ab usurario notario conditum saltem quoad relicta ad causas pias, X. 778.

An si usurarius manifestus condat testamentum non restitutus usuris nec idonea cautione praestita de iis restituendis, adeoque testamentum sit ipso jure nullum, sed postea ante mortem restituat, vel cautionem de restituendo praestet, testamentum convalescat, X. 778 780.

An si usurarius manifestus cum testamentum condere vellet restituit quidem usuras, vel saltem de iis restituendis idoneam cautionem praestitit, sed post conditum testamentum iterum non publice sed occulte exercuit usuras testamentum ejus valeat, X. 780.

An si quis ante vel post conditum testamentum usuras exercuit, sed postea desinat eas exercere non tamen restituit, sed cautionem praestitit ante mortem testamentum ejus sit validum, X. 781.

An testamenta judaeorum qui sunt notorii usurarii sint nulla, *ibi*.

An si mutuo vel alii contractui per se licito, et jure non reprobato adjectum sit pactum usurarium contractus hic vi-
lietur, *ibi*.

Usurarii manifesti

Repelluntur a sepultura ecclesiastica, VI. 629.

Usurarius.

Compelli potest, si neget usuras se exercere, aut exercuisse, etiam per censuras ecclesiasticas ut edat libros suos, seu instrumenta rationum suarum ad probandam intentionem actoris, IV. 48.

Usus matrimonii

Quae sit obligatio conjugum quoad usum matrimonii, VIII. 147.

Vide Matrimonium.

Usufructus

Pignori subjici potest. VI. 367.

Vide Pignus.

Utilitas publica

Quas obligationes inducat, VI. 74.

Uxor

Habet hypothecam legalem in bonis mariti pro securitate et restitutione dotis, imo et bonorum paraphernalium, quorum ille administrationem habet. VI. 365.

Si conveniatur a marito ex promissione dotis ad quod teneatur. VI. 413.

Vide Successio.

Uxorcidium

An impediat matrimonium. IX. 219.

V

Vagi sine domicilio

Qua ratione legibus teneantur

I. 212.

Possunt conveniri quocumque loco inveniantur, III. 81 82.

Valetudinarii

Si versantur in periculo vitae a tortura eximuntur, X. 70

71.

Valetudo

An et quando in probatione judiciali excuset, IV. 30.

Vasalli

An in causa principis testes esse possint, IV. 78.

Vasallus

Qui dicatur, I. 17.

Ad quae ex contractu feudali obligetur, VI. 280 *et seq.*

An poena caducitatis excusetur si poenitentia ductus feudum male alienatum incontinenti recuperavit, VI. 354 355.

Vide Feudum

An ipsi competat interdictum *unde vi*, III. 379.

Vectigalia

Vide Census

Vectores

Prohibentur conducere domum vicinam habitationi magistrorum aut professorum, VI. 173.

Venatio clericorum

Vide Clericus venator

Schamalzgrueber Tom. XII.

120

Venditio facta pluris pretio iusto.

Jure naturali prohibetur, non irritatur, I. 34.

Venditio rei donatae vel venditae

Non valet, I. 35.

Venditor

Habet hypothecam legalem in re vendita contra emptorem usque dum de pretio integro ipsi satisfaciatur, VI. 365 366.

An teneatur manifestare vitia mercis, VI. 113.

An et quando rem tradere emptori debeat, VI. 115.

Vide Emptio venditio

Venditor

Pro emptore non est bonus testis, IV. 95.

Veneficium

An det justam causam resiliendi a sponsalibus, VIII. 85.

Verbera

An marito inflicta vel timenda praebeat justam causam divortii, IX. 85 86.

Verberatio

Vide Poena

Verborum significatio

Quid in jure quaestiones de nomine importent, XI. 542 543.

Quomodo verba accipienda sint XI. 543 ad 546.

Quae interpretationes prae aliis accipiendae sint, XI. 546 ad 549.

Quomodo intelligenda verba affirmativa vel negativa, XI. 549 550.

Quomodo accipienda verba generalia specialia indefinita enunciativa geminata, XI. 550 551.

An verba praecedentia declarentur per subsequencia, et vicissim, XI. 551 552.

Vestēs sacrae

An benedici debeant, VII. 428.

Vide Consecratio ecclesiae

Vestitus clericorum

Qualis esse debeat, V. 19 20.

Viator

Quibus casibus etiam sine mora transies ratione contractus in loco contractus conveniri possit etiam ab eo, qui scit esse peregrinum, III. 93.

Vicarius et ejus officium

Definitio et varietas vicariorum, II. 144 145.

Observanda in constitutione vicarii perpetui, II. 145 146.

Causae hunc constituendi, et jus, et potestas illius, II. 146 147.

An vicario perpetuo parochiae administratio in divinis competat, etiam praesente rectore principali, II. 147 147.

Quid juris habeat rector principalis in ecclesia, in qua institutus est vicarius perpetuus, II. 148.

Causae constituendi vicarium temporaneum, II. 148 149.

Quis istum possit constituere II. 149.

Qualis praeficiendum ecclesiis perpetuo unitis, II. 149 150.

Jus et potestas vicarii temporanei, II. 150.

Vicarius perpetuus non potest sibi similem substituere, sed potest temporaneum, II. 150 151.

Definitio, et varietas vicarii jurisdictionis, et discrimen vicarii generalis a foraneo, II. 152.

Constituitur ab episcopo, et sede vacante, a capitulo, II. 153 154.

Qualitates in eo requisitae, II. 164 155.

Habet jurisdictionem ordinariam, quae ad varia extenditur, II. 155 ad 158.

Quando tractare possit negotia, speciale mandum postulantis, II. 158 ad 160.

Quibus modis finiatur officium et jurisdictio vicarii episcopalis, II. 160 161.

Vicarius capitularis

Eligi debet inter octo dies a capitulo; quod tempus restringi potest non prorogari, II. 162 163.

Qualitates in eligendo requisitae, forma eligendi et jurisdictio electi, II. 163 164.

Revocari a capitulo non potest, II. 165.

- An et quando possit sibi alium substituere *ibi*.
 Quando ejus officium finiatur II. 165 166.
- Vicarius generalis**
 An habeat potestatem commutandi ultimas voluntates, VI. 572.
 Quam potestatem dispensandi in pluralitate beneficiorum habeat, V. 183 184.
 Quam potestatem uniendi beneficia habeat, V. 198.
 An ipsi competat facultas instituendi, sede episcopali vacante, V. 369.
- Vicarius generalis capituli, sede vacante,**
 An et qualiter super impedimenti matrimonii jure ecclesiastico dirimentibus dispensare valeat, IX. 235.
- Vicarius generalis episcopi**
 An, quando, et quomodo dispensare super impedimenti jure ecclesiastico valeat, IX. 236.
- Vicecomes**
 Vide Officium vice-comitis.
- Vigilia**
 Vide Jejunium.
- Vilis persona**
 A testimonio dicendo remove-
 tur, IV. 73.
- Vinculum conjugale**
 Ad quid obliget, VIII. 144.
- Vinum de vite**
 Est materia sacramenti Eucharistiae, VII. 444 445.
- Violatores ecclesiarum**
 An gaudeant immunitate ecclesiastica, VII. 733 734.
 Vide Raptores etc.
- Virginis defloratio**
 Ad quid teneatur quis sub spe matrimonii fide promissi virginem defloravit, VIII. 17 18.
- Virginitas**
 Quomodo probetur, IV. 58 59.
 Tres mulieres honestae, et artis peritae possunt de virginitate testimonium dare, IV. 59.
- Vis**
 Recensetur inter impedimenta dirimentia matrimonii, XII. 161.
- Vis et metus**
 Vis et metus definitio et varietates, II. 381 383.
 Quae requirantur ut metus dicatur gravis; et effectus vis et metus, II. 383 386.
 Qualis metus reddat actus infirmos, et an actus, metu gravi extorti, sint ipso jure invalidi, II. 387 391.
 Quae sit obligatio actuum metu extortorum in conscientia, II. 391 392.
 Qui actus metu causa sint ipso jure invalidi, et an inter istos sit etiam votum simplex, II. 392 395.
 Quid dicendum si actui metu extorto adjectum sit juramentum. II. 395 396.
 An detur actio, et exceptio adversus metum passum, II. 396 398.

Quae requirantur, ut quis remedio isto gaudeat, II. 398.

Utrum restituendus sit metum passus, etsi alio fine incussus fuerit, quam ad extorquendum contractum, vel actum, II. 399 400.

Quid dicendum si non is, quocum gestus est actus, sed alius tertius eundem incusserit, II. 400.

An rescissioni obnoxius sit contractus, vel alius actus extortus metu mortis, juste quidem secundum allegata et probata; reipsa autem et materialiter injuste, quia innocenti inferendae, II. 401.

An si quis minetur alteri grave malum, facta ex hoc extorta subsistant *ibid.*

Quae probatio metus, 401 402.

Cui iuramentum ad supplementum probationis deferri debeat, et quibus textibus magis credendum, unde constet de libertate actus, II. 402 403.

Vita clericorum

Vide Clericus.

Vita comunis

An requiratur ad substantiam verae religionis, VII. 9.

Vita contemplativa

Vide Clerus regularis.

Vita socialis

An licita sit inter conjuges impotentes, qui ab initio certiores de impotentia facti sunt, IX. 180 181.

Vitalitium

Vide Usura.

Vitium corporis

Repellit ab ordinibus, II. 112.

Vide Ordinandi vel non.

Vitricus

Respectu privigni non est bonus testis, IX. 75.

Voluntas

Vera est, et interpretativa, I. 13.

Votum obligat tantum sub conditione possibilitatis, I. 41.

Votum

Quid sit votum, VII. 121 122.

Quatuplex sit votum, VII. 122 123.

Quomodo dividatur votum ex parte promissionis, VII. 123 124.

An et cui licitum sit vovere, VII. 124.

Quinam ex primo capite vovere non possint, VII. 124 125.

Quinam a votis emittendis arceantur ex defectu liberae voluntatis, VII. 125.

Quinam ex dispositione juris vovere non possint, VII. 126.

An valida sint vota a religiosis, filiis familias, uxoribus, servis emissa de materia majus bonum non impediante, sed sine consensu eorum, a quorum voluntate pendent, VII. 126 127.

Qualiter obliget votum episcopi de religione assumenda, et peregrinatione facienda, VII. 127 128.

Quid dicendum de aliis clericis, VII. 128 129.

An vovens quando licentiam petit a superiore rem voto pro

missam implendi, teneatur eadem manifestare suum votum, VII. 129.

An teneat votum non peccandi, VII. 130.

Quomodo censeatur res promissa esse de meliori bono, VII. 130 131.

An et qualem obligationem inducat votum deliberate factum, ex ceteris supra requisitis instructum, VII. 132.

Quam obligationem inducat votum dubium, VII. 133 134.

An et ad quid obliget votum rei e. g. eleemosynae aut oblationis quoad qualitatem, vel quantitatem indeterminatae, VII. 134 135.

Quando votum implendum sit, VII. 135 136.

Quando licite executio voti ad aliquod tempus differri possit, VII. 136 137.

An voto ab aliquo edito adstringi etiam alii possint, VII. 137 138.

An votum suum vovens per alium implere possit, vel alius loco vovens, VII. 138 139.

An voto defuncti teneatur haeres, VII. 139 140.

An is qui vovit religionem possit licite ante votum impletum suscipere episcopatum, VII. 140 141.

Quot modis cessare possit obligatio voti, VII. 143 144.

Quale impedimentum esse debeat ut ab illud obligatio voti cesset, VII. 144 145.

An obligatio voti cesset etiam casu quo eventus conditionis, sub qua votum emissum est, ab ipso vovente malitiose est impeditus, VII. 145 147.

Quando ex fine malo vitietur votum, VII. 147 148.

Quis impuberis vota irritare possit, VII. 148 149.

An et quomodo vota filii sui impuberis possit irritare pater, VII. 149 150.

An et quomodo servorum suorum vota possit irritare dominus, VII. 150 151.

Quae vota religiosorum sibi subjectorum irritare possint praelati regulares, VII. 151 152.

An et quae vota uxoris suae possit irritare maritus, VII. 152 153.

Quis commutare vota possit in melius, VII. 153 154.

Quis commutare vota possit in evidenter aequale, sive aequale bonum, VII. 154.

Quis commutare vota possit in minus, VII. 154 155.

Quid observandum sit volenti commutare votum sibi subditi, VII. 155 156.

Quis dispensare in votis possit; 7. V. 156.

Quaenam sint justae causae ad dispensationem voti, VII. 157 158.

Quaenam vota sint reservata summo pontifici, VII. 158.

Quando inferiores praelati di-

- spensare possint in votis reservatis, VII. 458 ad 469.
 Est impedimentum impediens matrimonium, VIII. 161.
Vide Castitas
- Votum castitatis**
 Quae sint causae justae ad dispensandum in hoc voto, IX. 248. *et seq.*
- Votum continentiae**
 An voto continentiae adstringantur, et matrimonii contrahendi incapax fiat qui ad ss. ordinum susceptionem inductus est vi, VIII. 459.
- Votum paupertatis**
Vide Status monachorum
- Votum religionis**
 Quae sint causae justae ad dispensandum in hoc voto, IX. 248.
- Votum simplex castitatis**
 An jure naturali, et divino matrimonium impediat, IX. 225.
- Votum simplex continentiae**
Vide Clerici, vel Voventes, VIII. 485 ad 496.
- Votum simplex ingrediendi religionem**
Vide Clerici, vel Voventes, VIII. 485 ad 496.
- Votum simplex non nubendi**
Vide Clerici, vel Voventes, VII. 485 ad 496.
- Votum simplex suscipiendi s. ordinem**
Vide Clerici, vel Voventes, VIII. 485 ad 496.
- Voventes**
Vide Clerici
- Vulneratio**
 Opus habet oculari inspectione IV. 36.

FINIS

IX
5.

Schmalzgruber F - In V lib. Greg. IX

Indices

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA

6282 .

